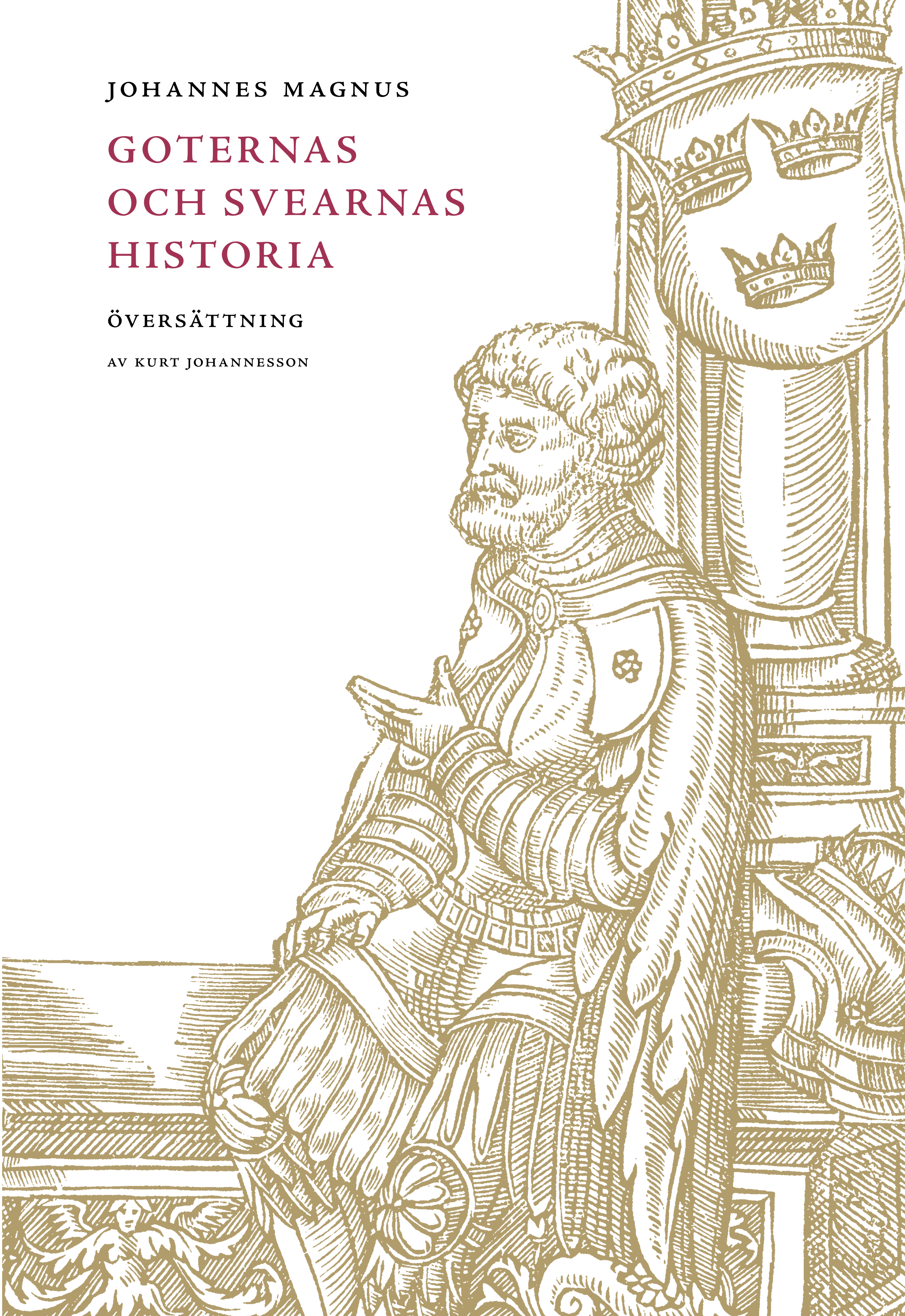

JOHANNES MAGNUS

GOTERNAS OCH SVEARNAS HISTORIA

ÖVERSÄTTNING

AV KURT JOHANNESSON

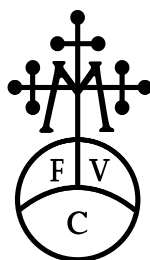
KVHAA Handlingar Historiska serien 35

Johannes Magnus

GOTERNAS OCH SVEARNAS HISTORIA

I ÖVERSÄTTNING AV KURT JOHANNESSON

MED KOMMENTARER AV KURT JOHANNESSON OCH HANS HELANDER

UTGIVEN AV MICHAELISGILLET
OCH KUNGL. VITTERHETS HISTORIE
OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

Johannes Magnus. 2018. *Goternas och svearnas historia*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (KVHAA), *Handlingar, Historiska serien* 35. Stockholm 2018. 724 s. (översättning), 376 s. (kommentarband).

ABSTRACT
Johannes Magnus (1488–1544) was the last Catholic archbishop of Sweden. His history of the Gothic nation, *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus*, was posthumously published in Rome in 1554. The author here gives a complete list of Swedish kings from Magog, the grandson of Noah, to his own day and, in addition, the history of the Goths *extra patriam*, viz. the Ostrogoths and the Visigoths, and the Scythians, the Getae and the Dacians (all of them allegedly of Gothic descent). Johannes Magnus's *Historia* is one of the most important contributions to the Gothic historiographical school, which was to become state ideology in Sweden during the 17th century. The work is also to be regarded as a mirror of princes and – not the least – as an inspired religious polemical treatise, a precursor of the counter-reformation directed against all kinds of heresy and false doctrines, and above all against Protestantism. The text has been translated into Swedish by Professor Kurt Johannesson. Volume II contains introductions and comprehensive commentaries by the translator and by Professor Hans Helander.

KEYWORDS
Renaissance historiography, chronology, *annus mundi*, Johannes Magnus, Olaus Magnus, reformation, counter-reformation, Gothicism, Ostrogoths, Visigoths, mirror of princes

ISBN 978-91-7402-455-5
ISBN 978-91-7402-457-9 (översättning)
ISSN 0083-6788

Utgivare: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (KVHAA), Box 5622, SE-114 86 Stockholm, www.vitterhetsakad.se
Distribution: eddy.se ab, Box 1310, SE-621 24 Visby, http://vitterhetsakad.bokorder.se
Omslag: Detalj ur titelsidan till Johannes Magnus *Gothorum Sveonumque historia* (Goternas och svearnas historia), variantutgåvan av *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus* (1554). Se Kurt Johannessons inledning i kommentarbandet, s. 69.
Grafisk form: Lars Paulsrud
Tryck: Göteborgstryckeriet 2018
Bunden av: Förlagshuset Nordens Grafiska AB, Malmö

FÖRORD OM JOHANNES MAGNUS GOTISKA HISTORIA OCH OM MICHAELISGILLET

JOHANNES MAGNUS, Sveriges sista katolska ärkebiskop, avled landsflyktig i Italien 1544. Ett decennium senare publicerades hans *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus* ("Historia om goternas och svearnas alla kungar", Rom 1554, 787 sidor i folio, uppdelade på 24 böcker) av brodern Olaus Magnus, vilken strax därpå kunde ge ut sin egen *Historia de gentibus septentrionalibus* ("Historia om de nordiska folken"; Rom 1555, 815 sidor i folio, uppdelade på 22 böcker). Båda dessa verk väckte stor uppmärksamhet i Europa.

I Johannes arbete kunde läsaren ta del av det urgamla svenska rikets underbara historia, från dess grundläggning genom Noas sonson Magog, i en obruten serie av kungar ända fram till 1500-talets början, och dessutom följa det gotiska folkets öden i främmande land och få veta hur de vid flera tillfällen hade dragit ut ur Skandinavien, hur de grundat segerrika nationer och med framgång stridit mot perser, greker och romare. Verket trycktes om ett par gånger: i Basel 1558, Köln 1567 och i Wittenberg 1617.

För den svenska publiken erbjöd boken synnerligen uppbygglig läsning. Författaren var visserligen en avskyvärd papist, men han kunde visa att den gotiska nationen genom historien varit den främsta i Europa. Gustav Vasas son Erik upptäckte att det hade funnits tretton Erikar som kungar i riket före honom, varför han tog ordningsnumret XIV; likaså insåg brodern Karl att åtta Karlar före honom hade suttit på tronen, varför han kunde räkna sig som nummer IX. Att flera av de första Erikarna och de första sex Karlarna var sprungna ur Johannes Magnus kreativa fantasi kunde man kanske ana redan då, men man ville givetvis ändå gärna tro på denna för det nationella självmedvetandet så smickrande forntid. För det tidiga 1600-talets Sverige, med dess expansiva utrikespolitik, blev detta verk givetvis av största betydelse. Goticismen kom under stormaktstiden att bli statsideologi och att ifrågasätta nationens uråldriga historia blev liktydigt med landsförräderi. En ganska fullständig men bitvis lätt parafraserande översättning till svenska kom av trycket 1620, *Swea och Götha Crönica*, utförd av den flitige rikstranslatorn Erik Schroderus (1575–1647).

Icke mindre intresse tilldrog sig brodern Olaus verk, som gav allehanda upplysningar om de nordiska ländernas geografi, fauna och flora, tillika om de olika folkslagen i dessa exotiska trakter och deras märkliga seder. Även detta verk blev genast omtryckt ett antal gånger, den ursprungliga latinska texten i Antwerpen 1558 (kortare version) och Basel 1567, och dessutom översatt till folkspråken, i förkortad och bearbetad form: franska (Paris 1561), italienska (Venedig 1565), tyska (Basel 1567), holländska (Amsterdam 1652), engelska (London 1648).

Michaelisgillet grundades år 1905 med målsättningen att i smakfull form publicera äldre litteratur som belyser Sveriges historia. Redan från första början väcktes i Gillet tanken att ge ut en svensk översättning av Olaus Magnus *Historia om de nordiska folken*, och det praktiska arbetet med detta stora projekt påbörjades år 1909. Den krävande uttolkningen av den ofta svårtolkade texten anförtroddes åt 1:e bibliotekarien vid Kungliga biblioteket Robert Geete, som översatte böckerna 1–4. Därefter fortsattes arbetet av en rad latinister, bland vilka kan nämnas Robert Almquist, Clemens Cavallin, Johannes Paulsson och Gösta Thörnell. Denna del av projektet kunde avslutas 1925. Arbetet med en utförlig kommentar till det väldiga verket inleddes dock först under början av 1940-talet. Det uppdraget gick till professor John Granlund, 1:e intendent vid Nordiska museet. Hans kommentar publicerades 1951, en enastående forskningsbragd och ett verkligt humanistiskt storverk. Ett eftertryck av texten, med kommentaren, utgavs 1976, och 1982 följde en pocketutgåva (dessvärre utan kommentar), vilken återigen gavs ut 2001.

Michaelisgillet har under årens lopp givit ut också ett betydande antal mindre verk av lärdomshistoriskt och kulturhistoriskt intresse. Vid ett sammanträde på våren 2009 meddelade Kurt Johannesson, professor emeritus i retorik och ledamot i Gillet, att han under en längre tid hade arbetat med en översättning av Johannes Magnus gotiska historia och i det närmaste lagt sista handen vid verket. I stor enighet och med påtaglig entusiasm beslutade man nu att publicera denna första fullständiga svenska version (Schroderus översättning från 1620 var inte fullständig och dessutom givetvis svårläst för en modern publik), tillsammans med en utförlig kommentar. Det var nästan exakt hundra år efter det att beslut fattades om utgivning av Olaus arbete. Undertecknad, professor emeritus i latin och Gillets *rector*, åtog sig att granska översättningen tillsammans med gillesbrodern Krister Östlund, 1:e bibliotekarie på Uppsala universitetsbibliotek och fil.dr i latin. Johannesson och Helander skulle därjämte leverera var sin inledning till verket och dessutom åta sig arbete med kommentaren. Helander skulle kommentera böckerna om goternas vandringar och riksbyggen *extra patriam* och Johannesson skulle ansvara för den övergripande analysen av böckerna om goterna i hemlandet. Helander skulle även på det området bidra med kompletterande utredningar rörande källor och historiska detaljer. Vår målsättning var dessutom att i översättningen infoga originaltryckets anfanger, kungabilder och övriga illustrationer. Det var ju så som Gillets översättning av Olaus Magnus verk en gång utformades.

Nu, åtta år senare, kan vi konstatera att projektet är i hamn. Vi har all anledning att uttrycka vår stora tacksamhet till flera instanser och personer utan vilkas stöd det hela aldrig hade kunnat föras till ett lyckligt slut. I första hand vill vi nämna Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, som redan 2013 gav stöd till vårt arbete med ett mycket generöst bidrag och därefter i maj 2016 antog vårt arbete till publicering i Akademiens *Handlingar. Historiska serien*. Den professionella redaktionella handläggning som därigenom tillkom var helt avgörande: Anna Forsling och Jenni Hjohlman har haft det övergripande ansvaret. Samarbetet med dem har varit mycket konstruktivt och dessutom synnerligen angenämt. Lena Albihn har med imponerande akribi, kunskap och skarpsinnighet sett över och redigerat samtliga texter, översättningen såväl som inledningar och kommentar. Henne vill vi särskilt tacka för alltid relevanta synpunkter och förbättringsförslag. Hon har dessutom sammanställt

översättningen i enlighet med originalets typografiska utformning. Formgivaren Lars Paulsrud har sedan gjort en lyhörd anpassning av originalets formspråk på ett sätt som så långt möjligt är trogen originalet och samtidigt är lättillgänglig för en modern läsare.

Från flera stiftelser har vi erhållit generösa bidrag: Kjell och Märta Beijers Stiftelse, Sven och Dagmar Saléns Stiftelse, Samfundet *Pro Fide et Christianismo* och Kungliga Patriotiska Sällskapet. Svenska Akademien har ävenså bidragit med en stor penningsumma.

Gillets ledamöter har på olika sätt bidragit till verkets fullbordan: Fil.dr Krister Östlund har, som nämnts, granskat en stor del av översättningen. Fil.dr Urban Örneholm åtog sig det krävande arbetet med inventering och sammanställning av allt bildmaterial, inklusive anfanger. Professor François-Xavier Dillmann har granskat delar av kommentaren till goternas öden i hemlandet och lämnat värdefulla synpunkter. I den slutliga korrekturläsningen av översättningen deltog docent Carina Burman, professor Lars Burman, docent Maria Berggren, fil.mag, Johan Heldt, docent Paula Henrikson, docent Peter Sjökvist samt professorerna Marie-Christine Skuncke och Stig Strömholm. Bokförläggare Kjell Peterson har kontinuerligt bidragit med goda råd och synpunkter.

I övrigt vill vi framföra vårt tack till Andreas Thor, fil.dr i latin, som har färdigställt Johannes Magnus stora index för tryckning och dessutom med stor noggrannhet genomfört ett omfattande kontrollarbete beträffande konsekvensfrågor i texten. Astrid Nilsson, fil.dr i latin (Lund) har på ett tidigt stadium korrekturläst en del av texten. Synnerligen värdefull kontrolläsning av samtliga delar i kommentardelen har utförts av latinisten fil.mag. Camilla Lemhagen.

Uppsala i februari 2018

Hans Helander
Michaelisgillets *rector*

HISTORIA
IOANNIS MAGNI
GOTHI SEDIS APOSTOLICAE LEGATI SVETIAE ET GOTIAE PRIMATIS AC ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS

DE OMNIBVS GOTHORVM SVEONVMQVE REGIBVS

qui vnquam ab initio nationis extitere,

eorúmque memorabilibus bellis

LATE VARIEQVE PER ORBEM GESTIS,

OPERA OLAI MAGNI GOTHI FRATRIS

eiusdem autoris ac etiam Archiepiscopi Vpsalensis

in lucem ędita.

SVSCIPIANT MONTES PACEM POPVLO.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO IVLII III. PONT. MAX.

ROMAE M. D. LIIII.

JOHANNES MAGNUS GOTHUS

DEN APOSTOLISKA STOLENS SÄNDEBUD,
PRIMAS ÖVER SVERIGE OCH GÖTALAND
SAMT ÄRKEBISKOP I UPPSALA

HISTORIEN OM ALLA

GOTERNAS OCH SVEARNAS KONUNGAR

SOM NÅGONSIN FUNNITS FRÅN NATIONENS
FÖRSTA BÖRJAN OCH DERAS MINNESVÄRDA KRIG
SOM DE UTKÄMPAT VIDA OMKRING OCH PÅ SKIFTANDE
PLATSER I VÄRLDEN, UTGIVEN GENOM

OLAUS MAGNUS GOTHUS

FÖRSORG, SOM ÄR SAMME FÖRFATTARES
BRODER OCH LIKALEDES ÄRKE-
BISKOP I UPPSALA

MÅ BERGEN SKÄNKA FOLKET FRID

MED PÅVEN JULIUS III:S NÅD OCH PRIVILEGIUM
ROM 1554

DEN ALLERHELIGASTE FADERN
OCH HERREN, PÅVEN JULIUS III,
TILLÖNSKAS ALL LYCKA OCH VÄLGÅNG AV OLAUS MAGNUS GOTHUS, ÄRKE-BISKOP I UPPSALA.

ED DEN STÖRSTA FLIT OCH KÄRLEK TILL SANningen har Johannes Magnus Gothus, som var ärkebiskop i Uppsala och min broder, skrivit en historia som förvisso rymmer de rikaste gåvor. Ty den beskriver furstar och kungar i Nordens riken alltsedan Noas söner lämnade arken och deras liv och gärningar ända till den tid omkring nådens år 816, när kejsar Karl den store och hans son Ludvig den fromme efter de höga påvarna Leo III:s och Stefan IV:s uppmaningar och genom en himmelsk nåd kunde leda sachsarna och Nordens folk från deras villfarelser och kulten av avgudar till sann kunskap om Gud den Högste. Sedan har han fört denna historia ända till vår egen tid, när kung Gustav äger makten i Sveriges och Götalands riken. När denne fromme man gick till den himmelska vilan var han ännu uppfylld av iver att, om han finge leva, återföra Nordens riken till en önskvärd enighet med den heliga romerska kyrkan och bevara dem i evig lydnad till denna, fast de nu till stor del – ack, huru sorgligt – synes flamma av kätteriets eldar, intill dess den Högste utsläcker bränderna med sin mäktiga hand, så att de förunnas att återvända till den forna endräkten inom kristenheten.

För att inte dessa nattliga mödor skall gå om intet, när nu denne fromme man njuter ett bättre liv, har jag sökt bevara dem med broderlig kärlek som ett bevis och vittnesbörd om hans dygd, mödosamma arbete och hängivenhet för den heliga romerska kyrkan, och velat tillägna dem till Dig och föreviga dem med Ditt ärofulla namn, o helige fader Julius, vars beundransvärda och höga dygder är så stora och många, att de kan tävla med allt vad forntiden äger i outsägligt lov. Må Du värdigas ta emot denna frukt av hans vaknätter, Du som omfattade honom med sådan kärlek när han ännu var i livet och aldrig upphörde att skänka honom hjälp och bistånd. Eftersom Du är en herde för alla så borde ock de trakter som fordom lyssnade till den apostoliska rösten, och alltid brukade erlägga en årlig skatt till den romerska kyrkan, lyda under Din upphöjda och heliga makt mer än någon annan.

I detta verk kan man lätt vinna kunskap inte bara om de nordiska folkens boplatser och seder och kungarnas krig och bragder eller tidernas skiftande

öden i det vidsträckta Sverige utan även om motsvarande ting i det krigiska europeiska Skytien och i Götaland – ett namn som de gamle tolkade som ”det goda landet” – samt få veta vid vilken tid de på grund av den oerhörda befolkningstillväxten sände ut sina ättlingar för att söka sig nya boplatser, då de erövrade länderna vid maeotiska sjön och Asiens länder och stränder och segrande deltog i det trojanska kriget. Ingen av de gamle synes ha bevarat minnet av detta enligt min kännedom. Däremot är de kända från den tid, när romarna utsträckte sitt välde genom Illyrien till Donau och utkämpade stora krig på andra sidan av Donau som var imperiets gräns. Vi får också veta hur samma gotiska kungar vann många segrar över saracenerna och lade de spanska provinserna under sitt välde, sedan de befriat hispanierna och gallerna för evigt från de väldiga skatter som romarna hade krävt. Men under alla krig och segrar visade de sådan nåd och barmhärtighet att de varken kränkte någons kyskhet eller tog något som tillägnats Gud. Ja, enligt Orosius befallde de att de heliga kärl av guld och silver, som var så dyrbara genom sin storlek, tyngd och skönhet och som hade rövats bort i krigets hetta, skulle föras tillbaka till kyrkorna, liksom man skonade dem som flytt till dessa i sin fruktan för fiendens rasande svärd. Dessutom deltog de med sina drottningar i många heliga kyrkomöten i Toledo och andra städer för att främja den katolska tron och stärka den allmänna freden.

Därför tillönskar vi Dig, o helige och ärorike påve, all lycka och välgång, Du som styr allt med den största vishet och inte kan överträffas av någon i tro och fromhet. Måtte Gud i sin allmakt fullkomna Dina hälsobringande överväganden, så att Du utöver din tids lycka måtte uppnå den äran att se denna andra värld i den yttersta Norden falla till Dina heliga fötter genom Guds nåd och välvilja. För Du är alla furstars ära och fasta stöd och den kristna religionens huvud och furste.

Rom i den heliga änkan Birgittas
hus den 30 januari år 1554
efter Jungfruns
nedkomst.

DEN HÖGE OCH ÄDLE HERREN

OCH UTVALDE KUNGEN I SVERIGES OCH GÖTALANDS RIKEN HERR ERIK SAMT DE ÄDLA HERTIGARNA I SAMMA RIKEN HERRARNA JOHAN, MAGNUS OCH KARL TILLÖNSKAS LYCKA OCH VÄLGÅNG AV OLAUS MAGNUS GOTHUS, ÄRKEBISKOP I UPPSALA.

ED HÖGSTA TROHET OCH DEN STÖRSTA FLIT HAR Johannes Magnus Gothus, som fordom var ärkebiskop i Uppsala, Sveriges primas samt min broder och företrädare, skrivit en historia som rymmer de rikaste gåvor. Den beskriver nämligen de fältherrar, kungar och furstar som funnits i Nordens riken sedan Noas söner lämnade arken ända till kejsar Karl den stores och hans son Ludvig den frommes tider, då dessa på de höga påvarna Leo III:s och Stefan IV:s förmaningar och genom en gudomlig välgärning för första gången kunde leda Sachsens och Nordens folk från deras villfarelser och kulten av de hedniska gudarna till den sanna kunskapen om Guds himmelska makt och godhet. Detta skedde omkring nådens år 816. Han har vidare fört denna historia fram till vår egen tid, då Eder höge och ädle fader kung Gustav håller maktens tyglar.

Hos denne man, som var full av sann fromhet, fanns, när han lämnade det jordiska, en ständigt närvarande orolig iver och omsorg om fäderneslandet, ty han ville fullständigt avlägsna de villoläror och det split som nyligen inrängt i den heliga religionen, och återföra landet till dess hälsobringande endräkt och forna värdighet. Men när han hindrad av döden inte kunde uppfylla denna heta vilja, lämnade han detta till Gud den högste, som har kungars hjärtan i sin hand, ständigt bedjande att denna omvälvning måtte ske utan dröjsmål.

Så åtnjuter nu denne fromme man en bättre tillvaro tack vare sin heliga vandel. Men jag ville inte att hans nattliga mödor skulle gå till spillo, utan gjorde vad jag kunde för att bevara detta vittnesbörd om hans dygd, trägna mödor, trofasthet och kärlek till sitt fosterland. Jag ville också tillägna Edra högheter verket utifrån den rena tillgivenhet som jag hyser för Eder, och på grund av de lovord om Edra heroiska dygder, som jag lärde känna vid det tridentinska konciliet i nådens år 1552 genom Edra högheters frände greve Johan av Hoya, en man av lika ädel börd som lysande lärdom. För när Ni efter Eder älskade faders välde broderligt och enhälligt skall fördela landskapen

mellan Eder och styra dessa stora och vida riken med Guds hjälp, skall det varda möjligt att utöva denna makt med större skicklighet, klokare råd och ett mer barmhärtigt sinnelag (vilket är en särskild prydnad och heder för furstar), om Ni äger alla dessa lysande exempel på förfädernas bragder inför Edra ögon, i synnerhet eftersom farorna och er ålder icke tillåter Eder att se de platser, där de mäktiga goterna firade sina triumfer med obesegrad hand efter alla historikers vittnesbörd, liksom andra nationers städer och seder. Men då kan denna historia samt den geografiska beskrivning av Nordens länder, som jag lät trycka i Venedig 1539, tjäna som en säker och ofelbar karta, som skall väcka lust i sinnet och vilja att utföra lysande dåd och vinna kunskap och visdom. Ja, genom dessa exempel skall Ni lyckosamt inhämta allt det som är beundransvärt, nytt och okänt hos skilda folk, landskap och platser, som om de stod inför Edra ögon.

Värdigas därför mottaga frukterna av denne synnerligen trogne författare, som var väl känd för Eder höge fader, och måtte hans vakor och nattliga mödor bli en evig pant på hans trohet och min ärliga tillgivenhet, särskilt som vårt fädernesland aldrig ägt en mer lysande historia om sina hjältars och kungars stora dåd. Ty i den vinner man lätt kunskap om skilda tiders växlingar och om de kungar som regerat vitt och brett över hela världen med deras riken, bedrifter och krig samt de öden och förändringar som timat i det stora Sverige, det krigiska europeiska Skytien och det lika mäktiga gotiska riket, vars namn har uttolkats ”det goda landet”, och vid vilken tid de utsände sina ättlingar, när folket blev för talrikt, för att söka sig nya boplatser och erövra den maeotiska sjön och Asiens länder och stränder eller utkämpa bittra strider i det sägenomspunna trojanska kriget och fira ärorika triumfer, som inga av de gamla efter min kännedom bevarat minnet av.

Men de är kända från den tid, när romarna utsträckte sitt välde genom Illyrien ända till Donau och utkämpade stora krig på andra sidan av Donau, som var imperiets gräns. Goternas kungar besegrade också många gånger saracenerna och lade under sig Spaniens länder samt befriade hispanierna och gallerna från romarnas gränslösa och eviga skatter. I alla dessa segerrika krig visade de dock måtta och barmhärtighet, så att de skonade allt som var invigt åt Gud och inte kränkte någons kyskhet. De befallde också att de heliga kärl av guld och silver och stor tyngd och skönhet, som erövrats i stridens hetta, skulle återföras till templen – Orosius vittnar om detta – och att man skulle skona dem som flytt från svärden och striderna till kyrkorna. De och deras drottningar stödde också den kristna religionen och deltog med djupaste vördnad i många heliga koncilier i Toledo och andra städer för att stärka den katolska tron och råda om den allmänna freden.

Eftersom Ni, höge utvalde konung och ädle hertigar, inte kunnat beskåda dessa platser på grund av resans längd och farorna för livet och hittills inte

ägt tillgång till någon stor författare som skildrat vårt gotiska folks bragder med trogen sanning, vill jag nu lägga denna historia inför Edra ögon, på det att Ni måtte efterfölja de tappra fältherrarnas och de stora kungarnas och furstarnas hedervärda bragder och fly de grymma tyrannernas hemska illdåd, för vilka de är underkastade Guds stränga och rättvisa dom. Ty när Ni betraktar den bjudande högheten, nyttan och frukten i denna historia, skall Ni välja ett klokare liv utifrån andras misstag och faror och ha den gudomliga religionen, barmhärtigheten, människokärleken och rättvisan i åtanke till glädje för folken. Så skall Ni leva med aktade namn och fulla av upphöjd dygd efter Guds bud och i Hans rätta dyrkan, lyckliga i ljuv brödrakärlek under långa tider och till gagn för Eder egen säkerhet och de underlydande folkens och för Edra provinsers ständiga tillväxt.

Detta skall Ni lättast uppnå, om Ni skänker landet en kult av Gud i sann tro och med goda gärningar, en katolsk kyrka med en helig och ren religion, ett prästerskap i frihet och fromhet, en adel i endräkt, fridsamma undersåtar, kärleksfulla tjänare och ärliga handelsmän, och om Ni desslikes upplyfter de förtryckta och skänker dem rättvisa, ger de förföljda beskydd, tillrättavisar de vilseförda, skänker de olyckliga medlidande, skapar enighet bland de stridande, tar emot främlingar med vänskap, bevarar goda seder bland alla och inriktar hela Edert styre därhän, att ni eftersträvar mera att älskas av Edra undersåtar än att fruktas av dem, tills Ni äntligen kan draga bort från detta köldens land såsom uppfyllda av Den helige andes eld och ädla dygder och komma genom Guds nåd till evighetens rike och glädjen med Eder älskade fader.

Från den goda och hulda Staden år 1554 efter Kristi födelse den 30 januari.

NIHIL EST
SIMUL INVENTUM
ET PER
FECTUM.
I M
OMNIV VIRTVTV
IVSTITIA EST REGINA
IN MVNDO STABILE NIHIL.
I·M·
V·
LAVS DEO.

❧ FÖRORD ❧

ÄR JAG SKULLE SKRIVA OM GOTERNAS LÄNDER, seder och alla de kungar de haft med alla deras bedrifter och historier, såg jag klart att detta var ett mycket svårt och mödosamt företag. För goterna var det äldsta av alla nordiska folk, och därför borde man skildra deras lysande dåd med den största omsorg och från första början i en oavbruten följd. Detta företag översteg förvisso mina krafter, men jag ansåg att jag skulle göra något som lönade mödan om jag räddade de gamla författarnas minnen i fäderneslandets sönderfrätta krönikor från glömskan och undergången, fast de var helt fördärvade av skrivarnas slarv och tidens omildhet.

Johannes Magnus Gothus, svenskarnas och goternas sändebud hos påven Leo X

Jag visste även, vid den tid när jag levde i Rom som de nordiska goternas och svearnas sändebud hos påven Leo X, att många av mitt fäderneslands ädla och förnäma stormän helt hade glömt de gamla goternas lysande dygder och att de med tiden förfallit från förfädernas manliga kraft till mindre hedervärda ting och uppenbara laster. Därför ville jag upptända deras håg att sträva efter forna tiders dygder genom exempel på alla de sköna ting och härliga bragder som deras förfäder hade utfört, så att det okända och förborgade i dessa riken kunde uppenbaras för de efterkommande och lyftas fram i ljuset. Ty då skulle människorna lära sig att leva efter rättens och vishetens bud.

Varför Johannes Gothus ville skriva den gotiska historien

Vad är historia?

Historien undervisar oss nämligen med mycken myndighet, ära och värdighet och en förunderlig vishet samt ett slags upphöjdhet förenad med ett utsökt behag och måtta. Därför eggas vi också mer till dygd när vi läser vad kungarna, hjältarna och de främsta stormännen gjort och sagt hos Homeros än av något som filosoferna föreskriver. För historien är med Ciceros ord ett vittne om tidens gång, sanningens ljus, minnets livgivande kraft, en läromästare i livet och ett sändebud från forntiden. Eftersom jag såg hur rik den var på nytta och hur vida den kunde sträcka sig, ville jag inte sky någon möda eller ansträngning, om jag blott kunde gagna mina landsmän och särskilt ättlingarna till rikets stormän – det var för deras välgång, ryktbarhet och ära som jag fördrev all lättja i mitt arbete. Ty jag trodde att de kunde hållas mera fast i den sanna dygdens tjänst, om de hade något inför ögonen som fick dem att begrunda och uppta i sitt bröst sina förfäders alla lovord, förvär-

vade genom lysande bragder och spridda för evigt av historien i alla världens länder. Då skulle de också tänka att de inte kunde undgå den största vanära bland alla folk, om de förde ett lastbart liv och avföll från den gamla dygden och sina fäders heder. Så skulle de besegras av sin blygsel och tvingas av sin vördnad till en lyckosam efterlevnad av de gamle.

När jag beredde mig att skriva detta, hände det sig att Hadrianus VI valdes till påve efter Leos död. Han ville återställa den förfallna kristna tron i de nordiska länderna och kallade mig, som studerat teologi för honom, från historieskrivningen till kampen mot det farliga kätteriet. Han gav mig nämligen i uppdrag att jag först av allt skulle söka återföra mitt fädernesland från villfarelsen och trolösheten till den sunda tron och därefter förhöja dess ära genom hedersamma studier och forskningar. Så lades en tung börda på mina axlar såsom påvestolens sändebud, eftersom jag på en och samma gång drog försorg om den vacklande heliga tron, så mycket den bråda tiden tillät detta, och samtidigt sökte igenom alla de hörn i fäderneslandet där man trodde att minnen av de gamla låg gömda, samt förmådde andra som hyste en ren kärlek till sitt fosterland att bemöda sig om samma efterforskningar.

Johannes Gothus som lärjunge till påven Hadrianus VI

Johannes Gothus som påvligt sändebud

Men onda män började förfölja mig och hela den kristna kyrkan, och därför unnades jag inte att skriva fäderneslandets historia inom dess gränser. I stället tog jag skyndsamt alla de gamla historieverk och urkunder som jag och mina vänner spårat upp i min famn och flydde i hast, liksom ansatt av lågor från alla håll, från det fosterland som jag alltid kommer att älska. Så tvingades jag att byta detta mot ett liv i landsflykt, och alltför många ädla medborgare har rönt samma öde. Om någon liten del av goternas historia har försummats i detta arbete, beror detta inte på bristande vilja utan på ämnets storlek, tidernas vansklighet och människornas illvilja. Så torde varje rättvis domare ursäkta verkets brister, för det hade blivit mera fulländat utan alla dessa svårigheter.

Johannes Gothus äkta kärlek till fäderneslandet; Johannes Gothus byter fäderneslandet mot landsflykt

Det var min tanke att denna historia fick sin rätta ordning, om den började med en geografisk beskrivning av goternas och svearnas länder. Ty så gjorde de gamla. Både äldre och yngre historiker har haft för vana att först beskriva de platser, där olika saker sedan har tilldragit sig. När Pompeius Trogus skulle skildra de skytiska krigen, beskrev han först var Skytien låg. När Appianus från Alexandria skulle skriva romarnas historia, fann han det nödvändigt att först fastställa gränserna för de nationer som romarna härskade över. När Julius Caesar gjorde sina kommentarer om det galliska kriget, började han likaså med att beskriva läget för Galliens tre delar och gjorde på samma sätt, när han berörde krigen i Britannien, Irland eller andra länder. Sallustius beskrev Afrika när han behandlade kriget mot Iugurtha och staden Rom i skriften om Catilinas sammansvärjning. När Cicero höll sina tal mot Verres, beskrev han noga var olika platser låg på Sicilien, för

En geografi bör sättas före historien

Pompeius Trogus

Appianus från Alexandria

Julius Caesar

Sallustius

Cicero

så skulle dennes vidriga helgerån framstå i ett klarare ljus. Jordanes från Ravenna och den romerske senatorn Ablabius, som båda härstammade från det gotiska folket, gav först en kort beskrivning av den hyperboreiska ön Skandien, innan de behandlade goternas krig och ursprung. Paulus Diaconus gjorde detsamma, när han skulle berätta hur hans langobarder hade utvandrat från samma ö. Prokopios ville skriva om herulernas bragder och beskrev då den skandiska ön under namnet Thule. Han försäkrade också att den var tio gånger större än hela Britannien och rymde ett överflöd av människor; vi skall säga mer om detta i åttonde boken och kung Hatins levnadsteckning. Vissa har även velat kalla denna ö Baltia eller Vergion. Nu skall vi således skriva det gotiska folkets historia, och eftersom detta folk bodde på en del av den stora skandiska halvön har vi funnit det lämpligt att börja vårt arbete med en beskrivning av detta land.

Goten Jordanes från Ravenna; Goten Ablabius

Paulus Diaconus

Prokopios

SKANDIENS LÄGE SAMT GÖTALANDS OCH SVERIGES ELLER SVEALANDS BESKRIVNING

KAPITEL I

Beskrivning av Skandien

JÄLVA NAMNET SKANDIEN ELLER SKANDINAvien kan tolkas som ”den ljuva eller vackra ön”. Den ligger bortom det germanska havet eller den gotiska viken, och Ptolemaios tycks bara ha känt den till namnet. Enligt Solinus är den störst av alla Germaniens öar. Plinius säger i sin fjärde bok, kapitel 13, att den är mycket berömd och vidsträckt. Enligt honom skulle den också ha betraktats som en andra värld på grund av sin okända storlek. Goten Jordanes, som jag nämnde ovan, kallar den en moder för goterna och många andra folk.

Ptolemaios

Solinus

Plinius

Goten Jordanes

Ön omges nästan helt av ett väldigt hav, som liknar Medelhavet mellan Afrika och Europa både till storleken och formen. Det sträcker sig från oceanen i väster genom ett trångt sund, som skiljer den cimbriska halvön, som i dag kallas Danmark, från Skandien och förenar detta rike med Sachsen. Därefter vidgar det sig till en bred bukt längs Götalands södra stränder och sträcker ut två armar. Den ena går längs Sveriges östra stränder mot norr ända till handelsplatsen Torneå, ett namn som betyder ”den tornförsedda ön”. Denna sträcka är längre än den från Numidiens yttersta stränder till det Adriatiska havets innersta vik. Den andra armen sträcker sig till den venediska viken i norr, och denna sträcka är nästan lika lång som från det puniska Kartago till Svarta havet. Mellan dessa armar ligger den vidsträckta halvö som heter Finningia hos Plinius och Finland hos oss, det vill säga ”det fina landet”. Men en del okunniga har ändrat första bokstaven och kallat den Einingia.

Den cimbriska halvön

Torneå

Finningia eller Einingia

I den södra delen lever de södra goterna som kallas guter av Ptolemaios. Deras viktigaste stad är Kalmar som ligger på 57 graders latitud och 37 graders longitud. Den nordligaste delen bebos av bjarmerna på 90 graders latitud. Den viktigaste staden i västra Skandien är Bergen, som är det norska rikets främsta handelsplats och ligger på cirka 63 graders latitud och 24 graders longitud. I öster sträcker sig Skandien och Finland liksom hela det svenska furstendömet till fästningen och staden Viborg, som ligger vid gränsen mot moskoviterna på 63 graders latitud och 67 graders longitud.

Goterna kallas guter av Ptolemaios

Bjarmernas land vid polen

Staden Bergen i Norge

Viborg i Finland

KAPITEL 2

DENNA VÄLDIGA ö rymmer tre stora riken, nämligen Götaland, Svealand eller Sverige samt Norge, som sedan indelas i många områden eller furstendömen. Prokopios säger att ön rymde tretton nationer, där var och en styrdes av en egen kung. Götaland ligger som vi sagt i söder och omges i söder, öster och väster av den gotiska bukten. Från Götalands norra del sträcker sig Norge och Sverige som två grenar på samma stam och löper ända till oceanen i norr, som också kallas Ishavet. Under det att Norge har de västliga och bergiga stränderna, har Sverige fått större och bördigare jordar genom naturens välvilja. Därför äger Sverige vida större folkmängd och mer rikedom än Götaland och Norge tillsammans, även om Götaland kan mäta sig med många berömda länder eller överträffar dessa genom sin storlek och folkmängd. Det äger också modiga män i överflöd och skyddas både av det stormande havet och de täta skogarna.

Skandien innehåller tre riken, Götaland, Sverige och Norge

Prokopios

Sverige är det främsta av alla Nordens länder

Götaland låg således från första början mellan två mäktiga folk, det vill säga svearna och danskarna, som aldrig levde i endräkt med varandra. Därför tvingades goterna till evigt förbund med svearna, så att de inte skulle ansättas av fiender från båda sidor, och detta skedde antingen för att svearna var mäktigare och rikare eller hade mildare seder. Så växte goter och svear ihop från dessa rikens början till ett enda välde, som om naturen hade satt dem på denna väl befästa ö och velat berätta för dem att de, om de bevarade enhet och endräkt, skulle icke blott själva vara obesegrade utan även bli segrare över övriga folk.

Beskrivning av Götalands rike

Goter och svenskar växte från början samman till ett enda välde

Detta blev således ett mycket lyckosamt välde, så länge man valde kloka och mäktiga kungar växelvis från goterna och svenskarna och styrdes av dessa. Vi skall visa hur detta fortgick inte bara under några få utan många sekel. Ibland ville man tävla i dygd och valde kungar var för sig. Men sådana tvister varade inte länge, ty snart återvände man till den forna endräkten och stred tillsammans mot sina gemensamma fiender.

Goterna hade ofta egna kungar

Den danske historikern Saxo visar mer än väl hur de förde krig tillsammans gentemot danskarna och deras bundsförvanter. Bland mycket annat berättar han hur Ring var kung över goterna och svearna och hade en flotta om tvåtusenfemhundra skepp och en här med nästan oräkneliga män. Med dem kunde han besegra den danske kungen Harald som också ägde väldiga styrkor; detta skedde på fälten vid Bråvalla, som ligger inte långt från staden Kalmar (som har nämnts ovan). Detta hände nästan vid den tid när Attila, romarna och goterna förde sin minnesvärda kamp på de katalauniska fälten. Jag skall behandla detta slag vid Bråvalla senare, liksom många andra

Goterna förföljer danskarna i evig fiendskap

Den svenske kungen Ring förde en talrik flotta mot danskarnas kung Harald; Slaget vid Bråvalla, se nedan bok 8, kap. 8; Kalmar; Om de katalauniska fälten, se nedan bok 15, kap. 20

strider i Norden, som skulle ha varit mer kända och berömda i historien än det katalauniska slaget, om historikerna bemödat sig att bevara dem till eftervärlden.

KAPITEL 3

Trettio nationer bröt fordom ut från den skandiska ön

Langobarderna kom från Skandien

Goterna och svenskarna omvänds till Kristus

MÅNGA OCH DIGRA historiska skrifter nämner, men bara med några få ord, hur mer än trettio folk eller stora nationer har stormat ut i världen vid olika tider från den hyperboreiska ön Skandien eller Skandinavien med våld och vapen och sökt sig nya boplatser i Asien, Afrika och Europa; de sista var de berömda langobarderna. Men efter deras uttåg har goterna och svearna så småningom kommit att anpassa sig till ett kristet levnadssätt och lärt sig att inte erövra främmande länder med våld och vapen, utan att vinna evighetens himmelska rike genom ett oskyldigt liv och dess goda gärningar. De har också förblivit mer ståndaktiga i den kristna tron och de kristna sederna än kanske någon nation i Europa ända till våra olyckliga tider, då de hemfallit åt fasansfulla synder under förevändning att detta är Guds ord.

Götaland indelas i många furstendömen

Gotland, en ö

Linköping är säte för östgötarnas biskop

Men mer om detta på sin rätta plats, för nu återvänder jag till Götaland som är så stort att det indelas i många och stora hertigdömen och dessa i sin tur i landskap och fögderier. Det första är Östergötland eller de östra goternas hemland – i folkmun kallas de ”östgötar”. Detta omfattar Tjust, Bråviken, Kind, ön Gotland och många andra områden med ett stort antal invånare samt stora jordar och talrika byar och städer. Våra förfäder har alltid satt Linköping främst bland dem, och med all rätt eftersom det är ett biskopssäte.

Skara är säte för västgötarnas biskop

Dalsland; Värmland

Vänern, en sjö

Kinna; Mark; Falbygden

Västergötland, västgötarnas fädernesland, vilket den stora sjön Vättern skiljer från Östergötland, vördar staden Skara, en stad som pryds av en biskopsstol. Även här finns vidsträckta marker som uppodlats av stora mängder invånare. Norr om Västergötland ligger Dalsland och Värmland på andra sidan om den väldiga sjön Vänern. Dessa områden var i forna tider förenade med varandra och betraktades som ett eget kungadöme, fast de bara utgör en tiondel av Götaland, vilket visar hur stort Västergötland och hela Götaland ansågs vara. I södra Västergötland ligger Kinna, Mark, Falbygden, Vadsbo, Redväg, Frökind, Gudhem, Kåkind, Vartofta och vidsträckta fögderier, skyddade och förskönade av stora städer samt borgar och kyrkor.

Halland; Skåne; Blekinge

Danskarna har överträtt sitt rikes gränser

Beger man sig söderut från Västergötland, kommer man till de stora landskapen Halland, Skåne och Blekinge som lyder under ärkebiskopen i Lund. Det har rått ständiga strider och väldiga krig mellan danskarna och goterna för deras skull. Ty danskarna har gått över den arm av havet, som vi ovan sade

skiljer Skandien från deras land, och ockuperat dessa områden på grund av kung Magnus Smeks ondska eller vårdslöshet, som vi skall beskriva senare. Magnus Smek, se nedan bok 21, kap. 6

Öster om dem ligger Småland som ibland kallas södra Götaland. Även detta består av många områden, det vill säga Värend som uppdelas i fem stora fögderier och utgör Växjö stift. Där blev Sankt Sigfrid, som en gång var ärkebiskop i York, den förste biskopen – även detta skall nämnas på sin rätta plats. I Värends östra del ligger Möre, och det var från denna strand som langobardernas flotta gjorde sitt uttåg enligt Paulus Diaconus och dansken Saxo. Vid Möres stränder, på andra sidan en liten havsvik, ligger Öland, en ö som är tjugo gotiska mil lång – detta motsvarar hundra italienska mil – och knappt sju mil på bredden. Småland rymmer också många andra delar som i sin tur indelas i mindre områden. Detta om det gotiska riket i korthet.

Södra Götaland

Växjö, biskopsstad i södra Götaland; Sankt Sigfrid, en biskop från England

Möre

Paulus Diaconus

Öland

KAPITEL 4

Nu kommer vi till Sverige eller Svealand, som vida överträffar inte bara Götaland och Norge, såsom vi har börjat berätta, utan alla Nordens riken genom folkens mängd, tapperhet, rikedom och överflödande tillgångar. Plinius tycks åtminstone snudda vid dess storlek i den bok där han nämner den skandiska ön, ty där säger han att Skandinavien är den mest berömda av Germaniens öar och att man inte utforskat dess storlek – bara den del som bebos av illeverna har femhundra områden. Men här har man på ett vidunderligt sätt fördärvat Plinius, som från början utan tvekan skrev "svearna" och inte "illeverna": dessa hade brett ut sig i mer än femhundra byar eller distrikt. Inte heller använde Plinius här ordet *pagus* för bara en by utan för en stor samling människor, alldeles som vi brukar säga att helvetiernas berömda folk indelas i tretton byar eller områden – enligt Julius Caesar var de fyra.

Sveriges eller Svealands rikes beskrivning

Plinius om Sveriges storlek

Plinius skriver inte illeverna utan svearna

Götaland sträcker sig således till breddgrad 64 i Värmland, och därefter vidtar som sagt Sverige eller Svealand intill breddgrad 90. Detta väldiga område rymmer mer människor än de romerska och grekiska filosoferna trodde, när de skrev om dessa länder och dristade sig att fördöma ödsligheten och den stränga kylan i sina orättvisa spekulationer om naturen. Men naturen är vida mer förutseende när den skall bevara djur och människor än när sådana filosofer skall utforska sanningen om naturen, och vore det inte så skulle hela universums byggnad snabbt sväva i fara.

Götaland sträcker sig till den 64:e graden; Sverige sträcker sig ända till den 90:e graden

Naturen bevarar framsynt de levande

Norr om Svealand ligger som sagt bjarmernas land upp mot polen, och det har en bortre och en hitre del. I forna tider var detta ett eget rike, enligt Saxo. Öster om detta ligger skridfinnarnas land som är mycket stort; Pro-

Bjarmernas land har två delar, den bortre och den hitre; Skridfinnarnas land, se nedan bok 8, kap. 35

Lapplands två delar
Bottniens två delar
Ångermanland
Jämtland
Medelpad; Hälsingland som förr var ett eget rike
Gästrikland

kopios fabulerar mycket om detta, som vi skall visa i berättelsen om Hatin. Söder om detta sträcker sig Lappland på båda sidorna, och efter dem följer Väster- och Österbotten som är vidsträckta områden med stor befolkning. Vid deras södra gräns ligger sedan Ångermanland, som har en nordlig och en sydlig del och där det lever mycket folk i de vidsträckta trakterna. Detta gränsar i väster till Jämtland; eftersom det är gränsområde mellan Norge och Sverige, ansätts det ofta av ena eller andra sidan. Söder om detta ligger Medelpad och sedan det stora furstendömet Hälsingland. Detta har en nordlig och en sydlig del och kallades förr ett kungarike på grund av sin storlek. Det gränsar i söder till Gästrikland.

De tre folklanden
Uppsala, ärkesätet
Stockholm, svearnas kungasäte

Därefter följer de tre "folklanden" som på folkmålet kallas Tiundaland, Attundaland och Fjärdhundraland. I deras mitt ligger Uppsalas ädla ärkebiskopssäte och många andra mindre och större städer, där Stockholm är den främsta såsom svearnas kungasäte. Staden är dessutom starkt befäst genom naturen och skickligt anlagda befästningar och rik på invånare. I öster har den svearnas hav och i väster en stor sjö som kallas Mälaren, efter en fisk med samma namn som är vanlig där. På dess norra stränder ligger Upplands jordar.

Dalkarlarnas trakter
Metallernas outtömliga gruvor
Västerås, biskopssäte

Fortsätter man mot norr kommer man till dalkarlarnas trakter. De indelas i östra, västra och södra Dalarna. Dessa bergsbor är hårda och trotsiga till sinnet och övade i vapnens bruk. Därför värderar de svärdet och plogen lika högt, liksom kriget och freden eller döden och livet, och kunde tillskrivas denna kända versrad av Mantuanus: "Folket har härdats av köld och ger icke vika för vapen." Det finns outtömliga gruvor av silver, koppar, bly och järn i deras trakter, och därifrån kommer den svenske kungens stora och ständigt växande rikedom. Dessa landskap lyder under biskopen i Västerås, och de brukar visa honom lydnad i den kristna tron.

Västmanland; Närke
Sankta Birgittas kloster i Vadstena
Södermanland med biskopssätet i Strängnäs

Reser man västerut från Västerås, som ligger vid norra stranden av Mälaren, kommer man till Västmanland och därefter till furstendömet Närke, som blivit vida berömt genom den heliga änkan och profetissan Birgitta. Hennes heliga ben fördes från Rom genom dottern Katarinas försorg och vilar nu hos östgötarna i det vittkända kloster som fru Birgitta grundade i Vadstena och där fru Katarina blev den första abbedissan. Därmed återstår Södermanland, som är så stort att det tar fem dagar att resa från väster till öster. Dess biskop har sitt säte i Strängnäs, och det finns många kloster för både män och jungfrur med storslagna byggnader och frikostiga gåvor. Många ordnar har också konvent i de övriga stiften.

KAPITEL 5

DETTA OM GOTERNA och svearna, och nu beger vi oss över det svenska havet till Finland, som ligger i öster och möter de seglande när de passerat Ålands talrika öar mitt ute på havet. Finland har en trekantig form, där varje sida är 150 gotiska mil lång. Multipliceras detta med tre får vi 2 100 italienska mil, eftersom en gotisk mil motsvarar sex italienska och ibland rentav åtta. I väster har Finland en nordlig och en sydlig del, där den förra löper långt mot norr längs det svenska havets stränder, medan den södra omfattar stiftet och biskopsstaden Åbo samt Finlands södra kust. Öster om detta ligger landskapet Nyland – namnet betyder ”den nya jorden”. Det sträcker sig längs den venediska buktens stränder ända till gränsen mot moskoviterna i öster; bukten har fått sitt namn efter ”venderna” eller vandalerna. Därefter följer Karelen som är gränstrakten mellan två väldiga områden, det vill säga svearnas och moskoviternas, latinarnas och grekernas, de skandiska och de asiatiska skyternas. Karelen har som sagt den venediska bukten i söder och sträcker sig sedan norrut ända till skridfinnarnas land och den skytiska oceanen, med Moskva på sin östra sida och det svenska riket som det lyder under på sin västra.

Finland som fordom var ett rike

Åland

Den gotiska och italiska milen skiljer sig åt

Åbo är biskopsstaden i Finland; Nyland

Venediska bukten

Karelen ligger mellan latinarna, grekerna och andra

Den skytiska oceanen; Moskva

Detta är i korthet vad jag vill säga om Finland och dess utsträckning. Detta land har i sitt inre vidsträckta områden, Tavastland, Satakunda och många andra fögderier, vilka jag har valt att mera hastigt beröra än beskriva, eftersom vår broder Olaus Magnus Gothus från Linköping redan har gjort detta med den största flit och noggrannhet på sin karta. Var och en som betraktar den kommer att tro att han själv har rest genom dessa trakter. De framträder också klart på den karta som bifogas här nedan och som visar hur lätt det vore att korrigera alla de misstag som gamla och yngre författare gjort, eftersom de vetat så litet om den skandiska ön.

Finland indelas i flera furstendömen; Olaus Magnus Gothus beskrev den skandiska ön

Före denna karta över den skandiska ön tror jag att det vore nyttigt att citera vad Ptolemaios säger om dagarnas och nätternas längd i andra boken av *Almagest*, sjätte kapitlet, med början från de nordliga länderna:

Polhöjden i grader efter Ptolemaios

KAPITEL 6

Nordpolen, eller 39 parallellen	90	där den längsta dagen varar sex månader och hela året består av en enda naturlig dag
	89	
	88	
	87	
	86	
	85	
38 parallellen	84	där den längsta dagen är ungefär fem månader
	83	
	82	
	81	
	80	
37 parallellen	79	där den lägsta dagen består av fyra månader
	78	
	77	
	76	
	75	
36 parallellen	74	där den längsta dagen är tre månader
	73	
	72	
	71	
35 parallellen	70	där den längsta dagen varar ungefär två månader
34 parallellen som också kallas	69	där den längsta dagen varar en månad
rundskuggningslinjen	68	
33 parallellen	67	där den längsta dagen varar 24 timmar
32 parallellen	66	där den längsta dagen varar 23 timmar
31 parallellen	65	där den längsta dagen varar 22 timmar
30 parallellen	64	där den längsta dagen varar 21 timmar
29 parallellen	63	där den längsta dagen varar 20 timmar
28 parallellen	62	där den längsta dagen varar 19 ½ timmar
27 parallellen	61	där den längsta dagen varar 19 timmar
26 parallellen	60	där den längsta dagen varar 18 timmar och 30 minuter
	59	
25 parallellen	58	där den längsta dagen varar 18 timmar
24 parallellen	57	där den längsta dagen varar 17 timmar och 45 minuter

Hitintills har visats latitud för den skandinaviska ön och skillnad i dagarnas längd.

23 parallellen	56	där den längsta dagen är 17 timmar och 30 minuter
22 parallellen	55	där den längsta dagen är 17 timmar och 15 minuter
21 parallellen	54	där den längsta dagen är 17 timmar
20 parallellen	53	där den längsta dagen är 16 timmar och 45 minuter
19 parallellen	52	där den längsta dagen är 16 timmar och 30 minuter
	51	
18 parallellen	50	där den längsta dagen är 16 timmar och 15 minuter
17 parallellen	49	där den längsta dagen är 16 timmar
	48	
16 parallellen	47	där den längsta dagen är 15 timmar och 45 minuter
	46	
15 parallellen	45	där den längsta dagen sträcker sig till 15 timmar och 30 minuter
14 parallellen	44	där den längsta dagen varar 15 timmar och 15 minuter
	43	
	42	
13 parallellen	41	där den längta dagen varar 15 timmar
	40	
12 parallellen	39	där den längre dagen varar 14 timmar och 45 minuter
	38	
	37	
11 parallellen	36	där den längsta dagen varar 14 timmar och 30 minuter
	35	
10 parallellen	34	där den längsta dagen varar upp till 14 timmar och 15 minuter
	33	
	32	
9 parallellen	31	där den längsta dagen varar 14 timmar
	30	
	29	
8 parallellen	28	där den längsta dagen varar 13 timmar och 45 minuter
	27	
	26	
	25	
7 parallellen	24	där den längsta dagen varar 13 timmar och 30 minuter
	23	
	22	

6 parallellen	21	där den längsta dagen varar 13 timmar och 15 minuter
	20	
	19	
	18	
5 parallellen	17	där den längsta dagen varar exakt 13 timmar
	16	
	15	
	14	
4 parallellen	13	där den längsta dagen varar 12 timmar och 45 minuter
	12	
	11	
	10	
3 parallellen	9	där den längsta dagen sträcker sig till 12 timmar och 30 minuter
	8	
	7	
	6	
2 parallellen	5	där den längsta dagen varar 12 timmar och 15 minuter
	4	
	3	
	2	
	1	
1 parallellen under ekvatorialcirkeln med dubbel skugga	0	där dagen alltid är lika lång som natten, 12 timmar

Här bör man betänka att själve Ptolemaios uppställer parallell-linjerna på ett helt annat sätt i första boken av sin *Geographia* än i *Almagest*. I den senare säger han nämligen att den tjugonionde parallell-linjen svarar mot den sextiotredje breddgraden, men i *Geographia* låter han detta gälla för den tjugoförsta. Jag låter varje lärd läsare fälla sin egen dom i denna fråga, i förtröstan om att jag själv har angivit det korrekta antalet grader för olika platser på ett rätt och vetenskapligt sätt.

ISLADIA
FAROGIA
HETLADIA
FINMARCHIA
SCRIC FINIA
BIARMIA
LAPPIA
TORNIA
LACVS ALBVS
TRONDANES
HALOGIA
BOTNIA OCCIDETALIS
BOTNIA ORIENTALIS
80
CARE LIA
NIDROSIA
IEMPTHIA
NILANDIA
ANGERMANIA
MIDDELPADIA
TAVESTHA
MOS COVI ES
HELSINGIA
FINLADIA
TILEMARCHIA
SVETIA
70
GESTRICIA
DALIA
VERMELADIA
HOLMIA
NORVEGIA
VPLADIA
ALANDIA
MOTES FERRI
ESTHIA
NERICIA
SCARIS
GOTHIA OCCIDETAL
60
RIGA
SCOTIA
LA VETER
GOTLADIA
LIVONIA
SCONTIA GIA
ELANDIA
AGLIA
DANIA
55
CVRETES
HOLSACI
MEMEL
FRISIA
ALBI
MAGNO POLIA
POMERAIA
PRVSSIA
VISTVLA
HOLLADIA
30
50
GRAD. LOGITV

KAPITEL 7

Volterrano

M Volterrano hade tagit hänsyn till denna karta, skulle han inte ha påstått att goterna kom från den lilla ön Gotland vid Östergötlands stränder enligt den gotiske historikern Ablabius; och Ablabius har inte heller hävdat detta. Om Sabellico, Biondo och många andra, som läst hos de gamle att goterna härstammade antingen från de gamla skyterna eller de norra germanerna, hade haft samma karta skulle de inte heller ha spekulerat så mycket om detta folk kom från Skytien eller jag vet inte vilka länder. Då har de som skrivit om Spaniens historia varit klokare, särskilt ärkebiskop Rodrigo från Toledo och biskop Rodrigo Sanchez av Palencia som förtjänar den största tilltro. Ty de har sammanställt Ptolemaios och Melas beskrivning av Skandien med Jordanes och Ablabius uppgift att goterna härstammade därifrån. För övrigt försäkrar Sigebert bland Frankrikes lärde och engelsmannen Bartholomeus i sin skrift om tingens egenskaper samt Albert Krantz från Hamburg i sin historia om goterna med stor samstämmighet att de hade sitt ursprung i Skandien. Ingen av de mer ansedda män som skrivit om germanernas eller andra folks historia har heller hävdat en annan åsikt om goternas ursprung, förutom den tämligen okände Mathias Miechovita från Polen. Avundsjuk på germanernas ära påstår han nämligen, utan säker källa, att goterna härstammade från de asiatiska skyterna och att vissa goter skulle ha varit undersåtar till kungen av Dakien. Men denne härskade inte över goterna utan över jyllänningarna, enligt vad den danska historien uppger. Han visar samma fräckhet i förordet till sitt verk om den polska historien när han säger att ingen har skrivit en sann eller sannolik polsk historia före honom. I enlighet med detta påstående skulle inte heller han själv ha varit i stånd att till eftervärlden överlämna en sann historia, baserad på en osann historiografi. Det är inte heller en ringa sak, när han berättar hur den polske kungen Boleslaus rövade bort det danska rikets väldiga skattkammare tillsammans med Peter Schrin och säger på skämt att hans kung rövade bort det gyllene skinnet från danskarna. Men detta må vara en sak mellan dakerna och polackerna, där den goda och klokare delen tycks ha tagit anstöt av den skamlöse mannens skrifter. När den lärde biskopen Erasmus Vitellius i Plock vistades i Rom, uppmanade han mig att försvara sanningen mot dessa lögner så att inte andra bedrogs av dem, och sade att den som inte drog sig för att sprida hat mellan riken och nationer inte heller förtjänade någon heder.

Goten Ablabius

Författare som hyst olika meningar om goternas ursprung

Hispanier har givit en sann kunskap om goternas ursprung

Sigebert

Bartholomeus från England; Albert Krantz

Mathias Miechovita från Polen och hans fräckhet

Enea Silvios flitiga studier av goternas ursprung

Man bör inte heller förtiga Enea Silvio från Siena och hans lärda mödor. Han vistades en lång tid i de germanska länderna innan han blev påve och

tillfrågades då av sina spanska vänner, särskilt kardinal Juan Carvajal, om han kunde finna det gotiska folkets första fädernesland. Han utvecklade stor flit i detta värv och lyckades efter många efterforskningar i klostret Gottweih i de tyska Alperna återfinna goternas hemland utifrån Jordanes gotiska historia. Med dess hjälp kunde han sedan visa i boken *De gestis suorum temporum*, som han tillägnade kardinalen av Ilerda, att goterna verkligen kom från den skandiska ön. Det finns också ett annat starkt stöd för detta i alla ord från de skandiska goterna som vår tids italienare blandar i sitt tal, för de har utan tvivel kommit till Italien med goterna.

Enea återfann Jordanes

Nu kallas de skyter av många, men detta strider inte mot vad vi sagt här, eftersom deras fädernesland Skandien ligger mitt mellan skyterna och germanerna. Därför kallas de än skyter och än germaner av olika författare. På samma sätt är det knappt mer än sex dagars resa i vår egen tid från den finska staden Viborg under goternas välde till de maeotiska träsken som obetingat är skytiska. Om vi betraktar saken närmare, skall vi inte finna några skyter i Europa förutom goterna; deras kung i dag härskar också nästan till trakterna norr om floden Don. För övrigt har goterna ibland kallats kimmerier och ibland traker, ponter, daker och mysier eller fått andra namn. Skälet till detta är uppenbart, att de besegrat dessa folk i krig och bosatt sig i deras länder samt blandat sig med de underkuvade, tills de senare fått deras namn. I Götaland och på fäderneslandets språk kallades de ofta geter, gutar, gotiner eller getoner, men senare generationer har vant sig att kalla dem goter, som jag skall visa nedan. För övrigt är det en felaktig åsikt att ge goternas namn åt de danskar eller daker som bor i Cimbrien. Ty dansken Saxo skiljer goterna från danskarna genom hela sitt verk om den danska eller cimbriska historien och nämner många krig mellan dem, som vi skall visa i fortsättningen av detta verk.

Skandien ligger mellan skyterna och germanerna

Viborg är inte långt från de maeotiska träsken

Goternas skilda namn

Goter, geter och gutar är samma folk

Danskarna eller dakerna har felaktigt givits goternas namn

KAPITEL 8

MEN först är det nödvändigt att jag visar vilka författare jag har valt att stödja mig på i denna historia om fäderneslandet. Goterna hyste ett stort begär efter ära och ryktbarhet, alltifrån deras rikes uppkomst. Därför besjöng man förfädernas lysande gärningar i dikter av poetisk art och på folkspråket, som ofta framfördes vid gästabuden för att egga de unga till manliga dygder. Man högg också in dem i klippor och stenar för att de inte skulle förstöras under tidernas gång, och jag har hämtat en inte ringa del av stoffet för denna historia från sådana inskrifter. Jag har också använt ett inte ringa antal uråldriga skrifter, som var spridda än här

Författare som Johannes Gothus följer

Goterna bevarade fädernas bragder i sånger

Uppsalas präster var urgamla historiker

Ericus från Uppsala

Saxo grammaticus

Goternas yttre göranden; Ablabius; Jordanes; Greken Dion

Prokopios; Leonardo Aretino; Biondo; Agathius; Sabellico; Bernardo Giustiniani; Albert Krantz

och än där och som med den största omsorg hade nedtecknats av prästerna i Uppsala på goternas språk och med deras bokstäver. Dessutom har jag vinnlagt mig om att följa de historieverk som skrevs av Ericus Olai från Uppsala och av dansken Saxo, som Irenicus kallar Johannes Saxo, eftersom jag ville nå fram till en historia som byggde på många gamla och trovärdiga vittnesmål och inrymde mer sanning än skön vältalighet. När det gäller goternas öden utanför hemlandet beslöt jag likaså att följa Ablabius och Jordanes, som själva var goter, liksom greken Dion och de spanska historikerna. Jag vill också nämna Prokopios och hans uttolkare Leonardo Aretino samt Biondo, Agathius, Sabellico, Bernardo Giustiniani och Albert Krantz, så att varje läsare skall se att jag inte skytt någon möda, förbigått någon viktig författare eller försummat något tillfälle, som vore av vikt för en fullständig historia om goternas dåd och bragder, som hittills har varit spridda utan någon ordning.

Historiker som förtjänar större tillit

Beträffande min egen trovärdighet som historiker bör man beakta det som Ptolemaios och Plinius sade sig göra när de skrev sina geografiska verk. De satte nämligen störst tro till uppgifter från dem som hade vuxit upp och fostrats i ett bestämt land eller vistats där mycket. Historikern Mirsilius från Lesbos säger likaså att man bör tro mer på vad landsmän och grannar säger om ett folks ålder och ursprung än hämta sin kunskap från främlingar som lever långt därifrån. Josephus är av samma mening i sin första bok mot Apion, där han säger att man måste skratta åt sådana som lever fjärran från ett folk och ändå dristar sig att undervisa detta om dess ålder och seder. Därför anser jag mig förtjäna större tilltro när jag skriver om den gotiska människan och det gotiska folket än om en kaldé eller grek skulle försöka berätta om goternas öden.

Det är svårt att skriva historia

Jag vet också att dessa författare kan ta fel på mycket, när de behandlar gamla ting. Ty det ålderdomliga ter sig understundom något dunkelt och tvetydigt för dem som skriver, och om beskrivningen av dessa tider är svårtolkad syns den inte heller trovärdig för dem som läser den. För övrigt finns det så många skiftande slag av hjältar, kungar och andra män, att ingen kan förklara detta till fullo. Svårast av allt är att de som skriver om gamla ting lämnar så vitt skilda uppgifter.

Diodorus Siculus om äldre historiker; Eforos från Kyme, Isokrates lärjunge; Kallisthenes; Theopompos

Detta har föranlett ädlare historiker som verkat senare att utelämna de äldres berättelser och bara ägna sig åt nyare tiders historia, som Diodorus säger i början av sin femte bok. Därför gick Eforos från Kyme, som var Isokrates lärjunge, förbi forntiden i sin historia och började sin berättelse på heraklidernas tid. Kallisthenes och Theopompos, som levde vid samma tid, lade också föga vikt vid den äldsta historien. Men jag vill ingalunda följa Diodorus exempel, och därför har jag åtagit mig bördan att skriva både om äldre och nyare tider.

Historien berättar forna saker inte utan nytta

För gamla hjältar, kungar och andra lysande män ägde så stora och mångfaldiga förtjänster och utförde så härliga bragder, att de gjorde sig förtjänta av en oförgänglig heder bland efterkommande och eviga lovord i historien.

GOTERNAS OCH SVEARNAS HISTORIA

SAMMANSTÄLLD FRÅN DE GAMLES SÄKRA KÄLLOR AV JOHANNES MAGNUS FRÅN LINKÖPING AV DEN GOTISKA NATIONEN OCH ÄRKEBISKOP I UPPSALA.

❧ DEN FÖRSTA BOKEN ❧

OM GOTERNAS URSPRUNG

KAPITEL I

Gotiska folkets ursprung

NÄR JAG SÖKTE EFTER DET GOTISKA FOLKETS ursprung i den mörka forntiden, beslöt jag att följa de äldsta och mest trovärdiga författarna, nämligen hebréerna Moses och Philo samt kaldéen Berosus. Detta gäller såväl antalet år från Adam till syndafloden och Noa och Abrahams födelse som etablerandet av de boplatser som spreds över hela världen efter den stora översvämningen. Jag har utelämnat de författare som tydligt avviker från den heliga berättelsen i *Genesis* och tagit miste i någon av dessa frågor eller båda. Ty de tvistar inbördes och går mot den allmänna tron när de hävdar att det gick långt fler år från Adams skapelse till Kristi födelse än de heliga skrifterna uppger. Men de andra försäkrar med stor samstämmighet, att det gick 1 656 år från Adam till Noas översvämning enligt femte kapitlet i *Genesis* samt 292 år från översvämningens slut till Abraham. Sedan jag undersökt de källor som stöder denna vedertagna uppfattning finner jag således, att det gick 3 960 år från Adam och världens skapelse till Kristi födelse.

Hebréen Moses, Philo, kaldéen Berosus; En sann beräkning av världens år

Åren från världens skapelse till Kristus är 3 960

Detta må vara nog om tideräkningen. Och nu några ord om hur Noa delade upp världen mellan sina tre söner. Noa, som också har fått tillnamnet Ianus eller Ogyges, räddades enligt alla gamla historiker genom arken när hela människosläktet gick under vid syndafloden, och kom till de armeniska eller kaspiska bergen i de skytiska länderna inte långt från floden Araxes. Detta är den första plats från vilken människosläktet tog sin begynnelse efter översvämningen, såsom Berosus från Kaldéen, Hieronymus från Egypten, Maseas från Damaskus och Moses är eniga om. Greken Archilochos hänvisar i *Epithetum temporum* till feniciern Maseas från Damaskus, som hade skrivit i nittiosjunde boken av sin historia att jorden översvämmades omkring 250 år före Ninus; och då hade någon räddats vid floden Araxes i

Noa delar upp hela världen på sina tre söner

Noas ark finner vila i Armeniens berg

Hieronymus från Egypten; Maseas från Damaskus; Greken Archilochos

de kaspiska bergen, enligt en uppgift hos ”den gamle historikern Moses”. Sedan skulle guldåldern ha rått under en ny och frisk himmel och med ett enkelt människosläkte, under vilken ålder det levdes utan några lagar och på det som naturen skänkte, till dess Ninus och Semiramis gav vapen till folket så att denna guldålder fördärvades genom strider. Den latinske författaren Pompeius Trogus och Justinus, som sammanfattade hans verk, berättar också i första boken av *Epitome* om denna guldålder före Ninus. I den andra boken hävdar de likaså att skyterna alltid har varit de första av alla människor. Inte heller Cato förtiger detta, som i det andra fragmentet ger samstämmiga uppgifter och säger att jorden översvämmades omkring 250 år före Ninus, under vilka guldåldern varade, och att det var i Skytien som människosläktet förnyades och förökades. Berosus berättar i sin tredje bok hur detta gick till och säger där:

Guldåldern

Ninus skämmer guldåldern

Pompeius Trogus; Justinus

Skyterna är de första av alla människor; Cato

Berosus om människosläktets förökning

KAPITEL 2

”När marken hade torkat, steg Noa och hans husfolk, såsom det var tillbörligt, ner från berget Gordiaeum till slätten nedanför. Den var full av lik och heter än i dag *Miri adam* – det betyder ’de sönderslitna människornas fält’. Där ristade Noa in det som hänt på en minnessten. Invånarna kallar detta ’platsen för Noas uttåg’. Nu bildade människorna par som vartdera födde tvillingar, en av manligt och en av kvinnligt kön. När dessa blev vuxna, bildade de sedan nya par som födde två barn. Ty varken Gud eller naturen har någonsin nekat sitt bistånd till de nödvändiga behov som krävs för hela jordens välgång. På detta sätt förökades människosläktet på kort tid i omätlig grad, så att man var tvungen att söka nya boplatser.”

Berget Gordiaeum i Skytien

Detta är Berosus ord, som visar att det bara gick en kort tid efter den stora översvämningen innan människosläktet förökades och spreds över hela Skytien och alla nordiska riken, särskilt över Sverige, Götaland, Finland, Ryssland, Litauen, Armenien och tatarernas land. Detta motsvarar således det asiatiska och europeiska Skytien på båda sidor om floden Don. Från dess mynning utvandrade Noa själv efter hundra år, som vi strax skall visa, och grundade boplatser i hela världen.

Nordens riken bebyggs vid människosläktets första förökning; Don delar Skytien; Noa dröjer 100 år i Skytien

Men först är det mödan värt att nämna hans bedrifter i de skytiska länderna under detta sekel. Moses skriver att Noa offrade till Gud så snart han stigit ur arken. Så ville han vinna befrielse och försoning och förhindra att jorden skulle drabbas av en sådan översvämning i framtiden. Enligt Josephus gjorde han dessa offer och böner för sina efterkommandes räddning och välgång, och han blev bönhörd av Gud. Noa bad nämligen för sina barns skull att Gud måtte mottaga hans offer med nåd och förskona jorden från sin vrede i kommande tider, så att hans söner skulle berikas med Guds gåvor

Noa ber till Herren

Josephus

Noa ber för de efterkommande

och grunda samhällen där de kunde njuta ett lyckligt liv med allt det goda som de ägt i sådant överflöd före regnet och förunnas en hög ålder.

Enligt Moses hörde Herren detta tal och sade till honom: ”Aldrig mer skall min förbannelse drabba marken för människans skull.” Gud välsignade också Noa och hans söner och sade: ”Var fruktsamma och föröka er.” Genom denna välsignelse fick Noa således befallning att föröka det mänskliga släktet. Och detta förlöpte på kort tid som vi sagt, så att denna välsignelse liknar den då Kristus välsignade två fiskar och fem bröd så att de räckte till föda för femtusen människor. Diodorus Siculus bekräftar att människosläktet förökades så snabbt. I sin tredje bok uppger han med stöd av författaren Ethesias att Ninus ägde en omätlig här, medan Noa ännu levde. Den bestod nämligen av en miljon sjuhundratusen fotsoldater, tvåhundratusen ryttare och föga mindre än tiotusensexhundra vagnar med liar. Berosus försäkrar också i tredje och fjärde boken av sin kaldeiska historia, att människosläktet förökades så oerhört under de första hundra åren efter översvämningen att de väldiga nordiska och skytiska rikena inte kunde rymma fler invånare, och därför tvingades Noa att skaffa nya boplatser.

Noa välsignas av Herren

Omätlig förökning av människosläktet

KAPITEL 3

NOA satte således Sem att härska över Asien och Cham över Egypten och Afrika med Chammin som huvudstad. Detta skedde år hundra efter floden, när Peleg föddes enligt Moses bestämda uppgift i tionde och elfte kapitlet av *Genesis;* han beräknar nämligen att det gick hundra år mellan Sems födelse strax efter floden och Pelegs födelse, och de hebreiska och katolska författarna instämmer i detta. Jafet skulle härska över Europa – han kallades också Atlas Maurus, eftersom han dog i Mauretanien enligt Diodorus Siculus fjärde bok. Själv styrde Noa hela världen men utövade främst sin makt i dess västra och norra delar enligt samme Diodorus. När hebréen Philo skriver om människosläktets förökning säger han att Noa kom fram till havet med sina tre söner och många nybyggare och seglade över hela Medelhavet. Då visade han först Sem hela den asiatiska stranden från Don genom Bosporen ända till Nilen i Egypten och Cham den afrikanska stranden från Nilen till de trånga sunden mot oceanen och Gades. Men åt Jafet gav han hela den europeiska stranden från Gades till Don och indelade boplatserna längs stranden i olika provinser. Tio år sedan han hade lämnat Don återvände han till samma plats i Skytien och utsåg Nimrod, som också kallas Saturnus, till den förste kungen i Babylonien. Detta skedde år 131 efter floden, enligt Berosus. Han skickade också ut många and-

Noa anlägger boplatser över hela världen; Sem i Asien; Cham i Egypten och Afrika

Jafet i Europa

Noa är hela världens kung

Philo om människosläktets förökning

Noa anlägger boplatser över hela jorden under tio år; Floden Don; Noa gör Nimrod till den förste kungen i Babylonien

Noa lever en stor del av sitt liv efter floden i Skytien

ra nybyggare i hela världen. Så levde han större delen av sitt liv efter floden bland skyterna och gjorde mycket för att ordna framtiden för sina efterkommande. Därefter drog han bort med en stor skara nybyggare, först till Asien och Afrika och slutligen för andra gången till Italien, där han slutade sitt liv.

Noa dör i Rom på berget Janiculum; Nordens riken har rätt till den främsta platsen i människosläktet

Nordens riken bebyggs 108 år före Italien

Italien är äldre än det babyloniska riket

Av detta kan man lära mycket, och främst att de skytiska och nordiska rikena med rätta för sin del kan hävda att de är de äldsta i världen efter den stora översvämningen. De mest tillförlitliga författarna vittnar om detta. Det är också klart att Svealand, Götaland och Finland, vars historia jag nu skall skriva, bebyggdes av en stor mängd människor tidigare än andra delar av jorden, särskilt de södra som inte hade några nybyggare. Detta skall ha skett etthundraåtta år innan Italien bebyggdes, om man skall tro Catos fragment. Berosus påstår att kaldéernas Babylon var världens första folk och rike och att det grundades av Nimrod, men detta skedde nästan tjugofyra år efter Italien. Så fördelades de första boplatserna. Nu vänder jag mig mot de skytiska och nordiska rikena, för att beskriva deras kungar och hjältar.

KAPITEL 4

Magog blir goternas förste kung i hemlandet; Det skytiska folket är mycket gammalt

Magog var son till Jafet och sonson till Noa och blev det skytiska folkets fader och grundare enligt Josephus första bok, elfte kapitlet. Han härskade först över den del av det europeiska Skytien som nu kallas Finland och som sträcker sig österut mot Don samt lyder under goternas kung i dag. Sedan seglade han över den venediska havsviken enligt vårt fäderneslands trovärdiga krönikor och kom till Götaland på den skandiska halvön med en stor mängd folk. Enligt Josephus kallade han dessa folk magoger efter sig själv, men grekerna kallade dem senare skyter. Många latinska författare har använt ett skytiskt namn för hela Skandien, som vi redan påpekat. Men folket där har från äldsta tider kallat sig geter på sitt eget språk och gör det än. När de började tävla med romarna om makten kallades de ofta goter av dem. Men man möter namnen goter och geter om varandra i de latinska historieverken, som vi skall visa senare.

Magogerna är skytiska folk

Skandien är skytiskt

Goter och geter är samma folk

Det finns två Magog

Caelosyrien

Det är att märka att denne Magog inte är densamme som den Magog som nämns hos Berosus. Den senare skickades av babyloniernas kung Nimrod eller Saturnus med nybyggare till Caelosyrien. Där grundade han ett rike och staden Magogibi – namnet betyder ”Magogs fädernesland”. Det skulle ha skett år 175 efter Noas översvämning. Men den förre kom till geternas

trakter omkring år 88 efter samma översvämning för att härska där. Det kan också tänkas, att han regerade där i många år och grundade riken efter tidens krav för att sedan utvandra till Nimrod och Caelosyrien. Noa och hans söner gjorde ju på samma sätt enligt Berosus, ty de bosatte sig först i Armenien och sedan vid Dons mynning och slutligen i Asien, Afrika och Italien. För det växte fram en omätlig mängd av folk i Norden, enligt Berosus, och de måste föras ut över hela världen av människosläktets första furstar.

De första människorna gör många vandringar

KAPITEL 5

Denne Magog hade fem söner. Den förste var Sven som rådde över svearna och utvidgade deras välde. Den andre var Getar som kallas Gog av andra och gav sitt namn till geterna som han härskade över. De övriga tre var Tor, German och Ubbe. De stödde lydigt sina bröders välde och ägde nästan samma makt över folket, som om de valts till kungar. På denna tid behövde man inte frukta att kärleken mellan bröder eller svurna eder skulle brytas för att det fanns flera furstar eller att någon var alltför maktlysten. Ty då härskade den oskyldiga guldålder som de äldsta historikerna och diktarna har prisat i så höga och underbara ordalag.

Sven, goternas andre kung i hemlandet

Getar eller Gogus, goternas tredje kung i hemlandet

Tor; German; Ubbe

Guldåldern

KAPITEL 6

När Sven rycktes bort av döden, fick Ubbe makten över svearna, ungefär 246 år efter den stora floden. Han byggde staden Uppsala före Abrahams tid, och den fick detta namn eftersom den var ”Ubbes sal”, eller för att den låg vid floden Salas stränder. Svearnas furstar har också tagit sitt namn från denna stad i alla tider och velat bli kallade Uppsalakungarna. Den ligger på en vacker plats och var från första början helgad inte bara åt människorna och deras furstar eller kungar, utan även åt goternas högsta präster och gudar.

Ubbe, goternas fjärde kung i hemlandet

Uppsala, en uråldrig huvudstad

KAPITEL 7

Sigge, goternas femte kung i hemlandet

Staden Sigtuna byggs

Ester; Finnar

När Ubbe hade dött i Uppsala gick det några år innan Sigge efterträdde honom som kung över svearna. Han lät grunda en stad vid sjön Mälaren som fick namnet Sigtuna efter honom själv. Staden skulle vara ett skydd mot de barbariska esterna, finnarna och andra folk i öster och hindra dem att härja den svenska jorden.

Skytiens tappra folk ger inte vika för några i striden

Sallustius

Vid denna tid omfattade assyriernas rike nästan hela Asien under Ninus och Semiramis. Men hyperboréerna eller skyterna försökte också utsträcka sitt välde långt och vida. Om de hade ägt lika stora författare och diktare som andra riken, skulle de inte ha hållits för underlägsna assyrierna och andra mäktiga folk i dådkraft och tapperhet. Eftersom framstående och begåvade författare kom på assyriernas lott, hyllas deras bedrifter över hela världen såsom de största, men dygden hos andra som utfört de allra största ting, uppskattas bara så mycket (som Sallustius säger) som lysande begåvningar har kunnat upphöja dem.

Carmenta uppfinner latinarnas bokstäver

Romarna fordom ett okultiverat folk

De gotiska bokstäverna är mycket gamla

Nu får man inte tro att nordborna var helt utan skrivare som kunde bevara deras storslagna gärningar till eftervärlden. För de kunde skriva långt innan man uppfann de latinska bokstäverna och innan Carmenta kom med Evander från Grekland till Tiberns mynning och till romersk mark och skänkte goda seder och skrivkonsten till detta grova folk, sedan de allra tidigaste invånarna hade fördrivits. Väldiga stenblock vid goternas gravar och grottor kan vittna om detta, ty de är ristade med bokstäver och kan få en att tro, att de rests med jättelik kraft före den stora floden eller straxdärefter. Dessa bokstäver följer här:

Å ristade man in det som hade hänt på stenar med sådana bokstäver, för att bevara detta i evigt minne. Fast man inte kände till det romerska språket – det fanns ju inte då, innan Rom hade grundats – hyste man ändå en brinnande lust till vältalighet och dikter på folkspråket. De välartade gossarna fick ständigt lära sig att sjunga gamla sånger, i vilka förhärligande av förfäderna fanns; romarna gjorde detsamma långt senare enligt Cato. Vuxna och mäktiga män sjöng likaså om berömda mäns dygder till flöjter och skalmejor, en sed som lever kvar än i dag. Lärdom och vishet skattades också så högt, att man många gånger skänkte spiror och riken åt visa män och även en gudomlig ära.

Hjältars stora dåd bör inte lämnas åt glömskan

Men mer om detta senare, för nu återvänder vi till Sigge. Han härskade i sextiofem år och visade samma klokhet i vapnens och lagarnas tjänst, tills han dog vid hög ålder i Uppsala omkring år 412 efter översvämningen.

Kung Sigge dör i Uppsala

KAPITEL 8

EDAN Sigge härskade över svearna valde goterna Erik till kung, och detta skedde år 357 efter översvämningen. Han var sonson till Magog genom Gog eller Gotor eller dennes sonsonson, som andra säger, och blev berömd inte bara genom de goda seder som han införde utan även genom sin kärlek till fäderneslandet. Ty han stiftade så rättvisa och hälsobringande lagar som tiden tillät och vidtog allt som syntes nyttigt för att bevara det gotiska riket. Därmed styrde han det rike som han övertagit från sin fader eller farfader med sådan dygd, och utsträckte även detta till avlägsna

Erik, goternas sjätte kung

länder, att många av våra historiker försäkrar att han inte bara var den främste utan den förste kungen över goterna.

Vid denna tid levde ännu Serug som var farfader till Abraham. Och nu blev goterna så många att den väldiga skandiska ön inte kunde livnära deras oändliga antal, fastän den var så stor, att den kallades "en andra värld". Då befallde kung Erik att en inte ringa del av dem som hade skadat den ännu rådande guldåldern genom usla illdåd skulle söka sig till nya boplatser på de öar som låg i väster – långt senare skulle de kallas Danmark eller Cimbrien. Så blev de nya invånare på dessa öar och levde där länge efter sin utvandring från goternas länder utan att äga en egen kung, vilket intygas av deras historieverk. Det förflöt omkring sexhundrasextio år från denne Erik till Dan som var deras förste kung – han levde när Gideon var domare i Israel. Under denna tid lydde de under goternas kungar eller under de domare som dessa hade tillsatt, tills den gotiske kungen Humel insatte sin son Dan såsom kung över dem. Vi skall tala mer om detta senare.

Nöden driver dem att söka nya boplatser; De danska öarna börjar bebos

Dan blir danskarnas förste kung när Gideon är domare över Israel

Men nu återvänder vi till Erik. Om jag ägde en rikare kännedom om hans lysande dåd, vore det lätt att visa hur vi borde betrakta hans välde som vida mer oskyldigt och ärofullt än våra egna tider. Det finns också sånger på folkets språk sedan äldsta tider om hans bragder, som är vida spridda och kända av alla i landet, och bland många andra finner man följande verser:

Sånger på folkets språk som översatts till latin

ERIK:

Jag var först att bära en kunglig krona
och en konungs börda i geters riken,
med de ädla seder som skänker glans åt
lysande furstar.

Och jag kände fasa för allt som vreden
eller lusten rådde mig till och ville
icke härska som en tyrann men vara
rättvis mot alla.

Makten skulle vila på goda lagar, ingen
skuldlös skulle täras av fruktan; den som
dömde orätt skulle fördrivas, när jag
styrde mitt rike.

Inga levde ännu i Danmarks rike,
förrän jag befallde att goter skulle
odla traktens jordar men icke styras
av några kungar.

För en lag förbjöd alla upprorsmän att
leva kvar i goternas länder och att
äga något rum eller säte bland de
ädla av folket.

Därför drev jag bort dem till fjärran cimbrers
länder, så att andra fick leva i ro; för
ingen skulle plågas av fruktan för den
brottsliga hopen.

Ställda under domare fick de även
gälda skatt till dessa; och de hade ingen
makt att bjuda motstånd till detta ok i
långliga tider,

ända tills det föddes en son till goten
Humel; det var Dan, en tyrann som fadern,
och han gav nu danskarna både namn och
konungarike.

Men han kunde icke befria folket
från dess skatt till goterna, vilkas kraft var
större än hans egen och måste väcka
fruktan i sinnet.

Och av detta skäl måste danska kungar
gälda skatt till goternas kung och böja
sina nackar under hans ok och makt för
eviga tider.

Hednisk vidskepelse får det ädla fäderneslandet att falla i avgudadyrkan

FTER Eriks död gick denna härliga guldålder alltför snabbt mot sitt slut. Ty svearnas välde, som varit så gott till en början, började försämras, tills man förföll att dyrka avgudar när fyrahundra år efter floden hade gått. Det hade härskat en ofördärvad fromhet gentemot Gud bland deras fäder och förfäder, som vi redan sagt, liksom en väldig och outtröttlig strävan mot dygden. Därför gick oskulden alltid säker, utan plats för vare sig våld eller orätt eftersom rättvisan slöt samman allas sinnen i ett fast förbund. Men fördärvet smög sig in bland människorna efter hand och förstörde alla dessa dygder, eller förvisso den största delen av dem. Därmed försummade man den kult av Guds makt och höghet som man mottagit ur Noas händer enligt Berosus och som borde vara viktigare än allt. Men Gud ringaktade dem som ringaktade hans dyrkan och överlämnade dem eller tillät att de överlämnades till falska läror och avgudadyrkans förfärliga brott, och därmed strömmade synder och brott över hela jorden, som alla historieverk vittnar om.

Den som ringaktar Gud ringaktas av denne

Här säger kanske någon att man inte bör granska hedningars dåd, hur stora och lysande de än må vara. Jag skulle gärna låta mig övertalas på denna punkt, om jag inte tvingades att berätta detta av historieskrivningens lag. Det är också nyttigt för en kristen att betrakta den hedniska vidskepelsen, ty då fylls ett rent sinne med tacksamhet mot den gudomliga barmhärtighet som har befriat oss från en så stor villfarelse och ett evigt lidande. Men samtidigt måste man sörja över att ens egna gärningar ofta överträffas av hedningarnas dygder, fast man blivit upptagen som Guds barn.

Man bör alltid tacka Gud

Därför finner jag det lämpligt att beröra de gudar som den gotiska nationen förfördes att lyda i sin hedniska vidskepelse. De vördade tillsammans med svearna och alla närliggande landskap ett ädelt och uråldrigt tempel som

låg i Uppsala. Det var byggt med sådan prakt att allt i dess väggar, tak och pelare tycktes lysa av renaste guld. Hela taket strålade också av guld, och det sägs att en gyllene kedja hängde ner runt byggnaden och tornen. Detta gjorde att templet, som låg på en stor slätt, fyllde alla som närmade sig av beundran för dess glans och av vördnad för religionens majestät. Vid dess portar stod ett väldigt träd av okänt slag med långa grenar, och detta grönskade både sommar och vinter.

Plats för avgudadyrkan och templets ståt

KAPITEL 9

I DETTA tempel dyrkades Tor som satt i mitten på ett gudasäte med dyrbara dynor; han sades vara den mäktigaste och högste av alla gudar, ty intet gudomligt eller mänskligt ansågs kunna jämföras med honom. Han hade en krona på huvudet och en spira i handen och omgavs av tolv stjärnor. Därmed uppmanades hans tillbedjare att tro, att han var Jupiter Auxurus, det vill säga "den skägglöse", eller liknade Jupiter. Han skulle också ha residerat i luften, där han härskade över åskan, blixtarna, vindarna, molnen och himmelens klarhet liksom fältens bördighet och alla slags grödor. Man trodde också att han kunde skydda människorna mot farliga influenser från stjärnorna, liksom mot stormar, pest eller hungersnöd, och att han skänkte rika skördar och allt gott. Därför dyrkades han av furstarna och folket i alla nordiska länder med stor fromhet, och man ägnade en särskild dag i veckan åt hans namn och tillbedjan – det är samma dag som romarna har uppkallat efter Jupiter. Denna benämning lever kvar än i dag, fast man har övergivit den hedniska vidskepelsen. Den första månaden på året, som andra kallar januari, kallas också Tors månad hos oss. Dessutom kallas ljungeldar, blixtar, åskknallar och andra slags oväder för Tors dån eller brak. Slutligen heter många goter Tor ännu i vår tid.

Tor betraktas som den högste bland gudarna

Tor användes som namn för Jupiter

Torsdag bevarar minnet av Tors dyrkan

Januari månad har Tors namn på det gotiska språket; Åskvädren får också sitt namn av honom; Oden och Frigga betraktas som gudar

Detta högsta gudaväsen omgavs av två andra gudar, nämligen Oden och Frigga, eftersom deras avbilder tycktes jämbördiga i gudomligt majestät. Odens bild, placerad till höger, efterbildade guden Mars som glänste med gyllene vapen. Dansken Saxo berättar att Oden var så berömd i alla länder redan under sin livstid att man tillbad honom som ett ljus skänkt åt hela världen och trodde att det inte fanns en plats på jorden som inte lydde under hans gudomliga makt. Goterna trodde att han kunde skänka skydd mot alla faror i krigen och ägnade honom en otrolig vördnad; man hade också invigt Mercurius dag åt hans ära och eviga hågkomst. Så dyrkades han som en gud och som den störste i krigskonsten i hela Europa, redan när han levde, och detta kan enligt min mening förklara att Mars som var krigets gud i forntiden kallades "den förstfödde" bland goterna, vilket bekräftas av greken Dion

Mercurius dag är helgad åt Oden; Mars tros vara krigets gud av de gamla hedningarna

och de gotiska författarna Ablabius och Jordanes och var känt för den store skald som skrev:

Fader Mars som skänker sitt skydd åt geternas vapen …

Mars och hans dyrkan

Goterna dyrkade honom alltid med grymma offer, när de dödade sina fångar, eftersom de trodde att mänskligt blod behagade den som gav dem skydd och hjälp i krigen. I gengäld tycktes de ha lärt sig all krigföringens skicklighet till sådan fulländning av honom, att de besegrade Europas och Asiens mäktigaste imperier och nådde tapperhetens högsta värdighet.

Ordningen mellan avgudabilderna i templet

På Venus dag dyrkar man gudinnan Frigga; Stjärnbilderna Spinnrocken och Sländan bär Friggas namn

Friggas bild stod på den tredje platsen. Man trodde att hon var kärlekens, behagens, skönhetens, njutningarnas, bröllopens och all vällusts gudinna, och därför vördades hon lika mycket bland goterna som Venus bland romarna. Hon hedras ännu i vår tid med en särskild dag, Venus dag, och vi kallar vissa stjärnor på himmelen för Friggas spinnrock och slända, som våra förfäder gjorde. Man målade henne med svärd och båge, för i dessa länder var båda könen vana att använda vapen. I forna tider deltog också Nordens kvinnor eller jungfrur nästan alltid i striderna vid männens sida, eftersom de inte ville att deras dygd skulle förslappas genom vällustens smitta. Vi skall säga mer om detta senare.

KAPITEL 10

Dyrkan av flera gudar

Förutom de tre främsta gudarna dyrkades många andra, som enligt dansken Saxo var så skickliga i allsköns bländverk att de vann makt över de enfaldigas sinnen och utgav sig för att äga en gudlig höghet. De infångade inte bara goterna utan alla provinser i Norden i dessa falska och grymma snaror, och de eggade folket att ivrigt dyrka dem och

översköljde dem med villfarelsernas smitta. Ty deras bedrägerier hade en sådan verkan att man vördade dem som om de hade ägt en gudomlig makt och själva vore gudar eller gudars likar, och därför avlade man högtidliga löften till dessa trollkarlar eller hedrade dem i sin vidskepelse med fromma riter.

Bland dem fanns en viss Metotim. Han var mycket skicklig i den magiska konsten och lyckades tillvälla sig ett lysande anseende som en sådan falsk gudomlighet. Därmed kunde han förföra enfaldiga människor genom sin bländande konst och förleda dem till vidskepliga offer till honom. Han utgav sig också för att vara gudarnas överstepräst och föreskrev att varje gud skulle dyrkas med särskilda offer och riter. Enligt honom kunde man nämligen inte blidka gudarna för oförrätter genom ett enda offer till dem alla.

Metotim, en bländmakare och magiker

Frö var en annan gud som hade sitt säte nära Uppsala och dyrkades som gudarnas ståthållare. Han tog upp en gammal sed från andra folk och tider och gjorde den till ett hemskt och vidrigt skådespel genom att slakta människor som motbjudande offer åt gudarna. Därför upptogs han i gudarnas skara som blodets gud och dyrkades med hemska offer, gudamåltider och nattliga spel, som Pluto och Proserpina i staden Rom.

Frö, gudarnas ståthållare som upphöjs till gudarna

Även Holler dyrkades som ett gudomligt väsen av den vilseförda forntiden. Han var Odens like bland gudarna och så berömd för sin skicklighet i vapnens och bländverkens bruk, att han kunde ta ett ben, när han ville färdas över haven, och genom sina hemska sånger förvandla detta till ett skepp. Så övervann han vågornas hinder och färdades lika snabbt som om han ägt en båt. Dessutom hörde Vagnoft och Hading till deras skara, och man skänkte dem en gudomlig heder för att vinna deras hjälp i krigens faror. Utom dessa trodde man att finnen Rostiof hade lyfts till gudarnas krets efter döden, eftersom han hade ägt en märklig förmåga att förutsäga framtiden i livet. Man bör också nämna Rostar som var så ofattbart grym att han måste blidkas med mänskligt blod; hans dyrkare skulle inviga sina motståndares själar åt honom innan de gick ut i striden. Dessutom trodde man att många andra var söner till den store Tor eller Oden, och därför hedrades de med gudomlig ära och ansågs värda offentliga offer av det förförda folket.

Holler dyrkas som en gud

Vagnoft och Hading sätts bland gudarna

Rostiof, finne, räknas som gud

Rostar är grym

De som sägs vara söner till Tor eller Oden får en gudomlig heder

KAPITEL II

Det bör inte förtigas, tror jag, att de gudar som dyrkades av goterna ägde en viss likhet och gemenskap med dem som hörde hemma i Bysans och att detta påminner om den förbindelse som råder mellan biskoparna i Nordens riken och de romerska påvarna i vår egen tid. För de bysantinska gudarna hade auktoritet att inte bara driva bort de gotiska gudarna från sin skara, om de fläckat deras gudomliga ära genom något illdåd, utan även störta dem från deras höga rang

Goternas gudar har förbindelse med dem som dyrkades i Bysans

och heder samt bannlysa dem och utsätta dem för andra straff. Det sägs att de ofta strängt använde sig av denna auktoritet, eftersom det var bättre att en enda lastbar gud förlorade sin makt än att all religion kom i vanrykte och de själva drabbades av straff för andras brott. Ty de visste att deras tillbedjare bytte sin lydnad i förakt och sin fromhet i hån, så snart sådana gudars brott blev allmänt kända, och började betrakta det heliga som helgerån och de högtidliga gudstjänsterna som ett gudlöst gyckelspel. Så tog man bort dem och satte andra i deras ställe och visade genom detta sin makt att både skapa och avsätta gudar och kungar. Straffen behövde inte heller vara för evigt, utan det kunde räcka med någon månad eller ett, tre, tio eller ännu flera år efter skuldens natur. Sedan kunde gudarna förbarma sig över de landsflyktigas elände och låta dem återvända till sin forna glans och ära, särskilt när den forna skammen av deras brott hade försvagats genom tidens gång.

Hedningarna avsätter och tillsätter gudar efter sitt godtycke

Saxo säger också att de som förlorat sin gudomliga heder genom magiska konster eller andra skamliga dåd ibland kunde smickra de högsta gudarna eller muta dem med gåvor, så att man för väldiga penningsummor köpte en gudomlig ära som man inte var värdig. Om du vill veta hur mycket de betalade, fråga dem som har lärt sig sälja det heliga. Men du skall veta att det som Tertullianus skriver om skyddsgudar är sant: Ju mer man betalar, desto heligare sägs man också vara, och ju heligare man är desto mer får man ge, ty ingen får vara gud utan att betala.

Ärelösa köper sig gudomlig heder för pengar

Större skatt ger större helighet

Det är inte heller underligt att gudarna vördades så högt hos detta folk, när de kloka egyptierna, grekerna och romarna dyrkade Jupiter, Saturnus, Mars, Mercurius och andra med ovärdiga historier och tempel. Ändå visste man, att de hade varit dödliga människor och ännu mer brottsliga än de gotiska gudarna, och likaså var deras gravar låg.

Egypter, greker och romare som annars är visa dyrkar och vördar ogärningsmän

KAPITEL 12

DETTA må räcka om gudarna. Och nu skall vi säga något om deras offer och präster. Talet nio tillmättes en särskild betydelse vid goternas offer, och detta kom måhända från den pytagoreiska filosofin, som säger att nio är ett udda tal som uppkommer när man tar talet tre trenne gånger och att det bör ställas före alla andra. Ty det är känt att den pytagoreiska lärdomen hade stor betydelse för den nordiska religionen genom Salmoxes och andra lärda filosofer, vilket skall behandlas längre fram. Och fast man dyrkade sina gudar varje dag i veckan med den största fromhet, hölls det en större högtid varje månad som varade i nio dagar; då offrade man nio slags djur varje dag och lika många människor med högtidliga riter. Vart nionde år kom det också en stor mängd invånare till templet i Uppsala som var berömt i hela riket. Där förrättade man de föreskrivna offren till gudarna på altaret under nio dagar, och då utsågs en människa av lotten och sänktes levande i en källa som vällde fram vid offerplatsen. Om han genast uppgav andan, sade prästerna att detta var ett lyckobringande tecken och drog genast upp honom och hängde upp honom i en lund som ansågs helig och låg helt nära, eftersom han nu hade lyfts upp till gudarna. Därmed trodde den sig vara salig som hade lämnat livet genom ett sådant offer. Det hände också att man offrade kungar, när lotten föll på dem. Ett sådant offer ansågs bringa lycka över riket och hälsades med den största glädje av hela folket. Ty man var övertygad om att de som avled på detta sätt inte dog utan var odödliga, liksom människorna själva.

Goternas offer följer talet nio

Goternas religion förökas genom pytagoreiska läror

På nio dagar offras nio slags varelser; Människor offras

Eländiga skådespel vid avgudadyrkarnas kult; Lotten avgör vilka som skall offras

KAPITEL 13

Goternas åsikt om själens odödlighet

ISSA författare av stor vikt och betydelse har hävdat att goterna sökte visheten med större iver än många andra nationer och att de till och med trodde på själens odödlighet. Enligt Herodotos trodde de nämligen inte på döden utan sade att de som lämnade livet drog till en skönare plats, där guden Bleixen härskade. Och till honom offrade man ivrigt på det sätt som vi har beskrivit ovan, eller genom att skicka någon som utvalts genom lotten som sändebud i en båt med fem roddare. På detta sätt ville man utverka allt det som människorna behövde av detta frikostiga gudaväsen, som vi nedan skall berätta.

Man kämpar för gudarna med pilar och hammare mot åskvädren; Torshammare

Dessutom ägnade man sina gudar en så hängiven dyrkan att man brukade skjuta upp pilar i luften när det åskade bland molnen och visade att man på detta sätt ville hjälpa sina gudar, vilka man då trodde angreps av andra. Man nöjde sig inte heller med denna dåraktiga vidskepelse utan hade väldiga klubbor av järn som kallades torshammare och som dyrkades med helig iver. Dem använde man liksom claudiansk åska för att avbilda himlens dån, som man trodde kom från hammare. Så härmade man på detta sätt smedernas dån och ansåg sig delta i gudarnas krig genom dessa fromma gärningar. Man använde dessa torshammare ända till år 1130 efter Kristi födelse, då goternas kung Magnus, i sin hängivenhet för den kristna läran och sitt hat mot den hedniska vidskepelsen, ansåg att det vore en from plikt att göra ett slut på denna kult och att föra bort Tors bild och hans insignier från templet; det sades länge bland goterna att han hade rövat bort gudarnas heliga rikedomar.

Magnus, goternas kung, avskaffar bruket av hammare

Hästar offras på altaren när man går till strid

När goterna gick ut i krig, brukade de offra hästar vid sina altaren och bära deras avhuggna huvuden på stänger framför stridslinjen sedan man spärrat upp deras käkar med klossar. Man offrade både före ett krig och när

man hade besegrat sina fiender. Då höll man storslagna spel till gudarnas ära, med dansare som uppträdde med kvinnligt veka kroppar och gycklare som klappade i händerna och lät sina bjällror och skallror klinga. Genom dessa och andra praktfulla riter ville man vinna gudarnas hjälp i krigen, så att ingen kunde besegra dem. Man fann också en sådan lust i vapnens bruk att intet mänskligt kunde mäta sig med krigskonsten i deras ögon.

Det fanns olika slags präster som ledde dessa offer, överstepräster, offerpräster, salier och augurer. Översteprästerna stod högst bland dem och hade lika stor makt och myndighet som kungarna. Allt som de rådde eller befallde utfördes också snabbt och villigt av kungen och folket, som om det vore ett påbud från himlen. De undervisade folket med största vishet och valde ut dem som skulle vara präster, och därmed lade de grunden för religionen. Enligt greken Dion saknade detta folk aldrig överstepräster som förkovrade dem i vishet. Bland dem fanns också förnämare överstepräster som kallades "de som bär hatt" eller "de heliga", och bland dessa valde man kungar och präster, som vi skall visa här nedan.

Offrens styresmän

Översteprästerna får makt av kungarna

Översteprästerna bär hatt och kallas de fromma

Men nu till kung Erik, som dog omkring år 425 efter floden. Efter honom började svearnas och goternas riken vackla på skiftande sätt, ty nu rådde det inte någon enighet mellan kungarna i Götaland och Sverige som kunde bevara alla dessa folk i ro och fred. Därför uppstod det en farlig tvedräkt och gudlös kult av de hedniska gudarna inom landet, som vi nyss har sagt, liksom en svår fiendskap från utlandet. Detta varade i nästan fyrahundra år och vållade den största skada för alla invånare. Man berättar att följande kungar efter varandra härskade över goterna under denna tid, nämligen Udde, Ale, Oden, Karl, Björn, Getar och Gert. Men det är bara deras namn som kommit till min kännedom från annalerna. Svearna var skilda från goterna och skall ha styrts av domare under en stor del av tiden.

Endräkt är hälsobringande, tvedräkt fördärvlig

Udde är nummer 7, Ale 8, Oden 9, Karl 10, Björn 11, Getar 12, Gert 13 bland goternas kungar

KAPITEL 14

BERIK blev därefter kung i båda dessa riken genom svearnas och goternas enhälliga vilja, och detta skedde omkring år 836 efter floden. Han övervägde noga hur så många folk och skilda viljor skulle bevaras från ett inbördeskrig. Ty det fanns många bland dem, vilket alltid brukar ske, som hade blivit fräcka genom den dagliga sedeslösheten och därför ägnade de sig åt mord, stölder och illdåd av alla slag. Nu tänkte den kloke fursten fördriva dem från fäderneslandets gränser så snart som det bjöds ett tillfälle. Men eftersom han inte ville eller kunde uppnå detta med vapen och makt på ett hedersamt sätt, och eftersom han funnit att

Berik, den 14:e kungen över goterna och svearna i hemlandet och den förste efter uttåget

Förmaningstal av fursten

Fientliga anfall vanliga av grannfolken

deras sinnen kunde ledas men inte tvingas till något, drog han samman de förnäma och folket till ett ting. Där beskrev han hur ester, livländare, finnar, kurer, ulmeruger och andra mäktiga folk på andra sidan det stora havet hade dristat sig till ständiga anfall mot de gotiska stränderna under de gångna åren, när de såg hur detta folk hade försvagats genom sina inre strider. De skulle inte heller upphöra med dessa angrepp förrän de hade besegrat goterna i grunden och lagt slavars nesliga ok på deras axlar. Men om goterna ville aktas som modiga män borde de överväga hur de skulle beröva dessa hätska fiender deras länder och rikedomar och kasta dem själva i evig träldom, och detta vore bättre än att utstå invasion från dem med evig vanära. Genom en sådan lysande seger skulle man också utkräva en rättvis hämnd för alla oförrätter mot fäderneslandet och inte färga händerna med sina landsmäns utan med fiendernas blod.

Kungens tal tas emot på skilda sätt

Kungens tal mottogs med skilda meningar bland folken och stormännen. Vissa sade att man inte borde lämna den ljuva fosterjorden, men andra ville följa kungens råd och påbud, eftersom det var bättre att gå ut i ett rättmätigt krig mot fäderneslandets fräcka och grymma fiender och erövra deras jordar och ägodelar i en enda strid än att leva i denna ständiga fruktan. Till sist beslöt man enhälligt att rusta en här som var tillräckligt stor för att angripa och erövra dessa fientliga länder, som behärskades av mycket tappra folk.

Beslut att rusta hären

Gotiska kvinnor är föga underlägsna männen i dygd

Så återvände männen från tinget och berättade om detta beslut, och då visade deras hustrur genast att de ägde manliga sinnen i sina kvinnliga kroppar och gav inga tecken på kvinnlig svaghet genom sorgsna ord och tårar eller klagan och jämmer. De var också lika vana som männen att bära vapen från späda år: att spinna och att strida var lika viktigt för dem. Därför uppmanade de varandra och männen att ta till vapen med brinnande håg. Och inom några få dagar var det långt färre som ville stanna hemma än gå ut i kriget: hade bara skeppen räckt till för deras uttåg, skulle hela detta folkrika land ha legat tomt och öde.

Kvinnornas ivriga och våldsamma pådrivande att gripa till vapen

Men kungen betänkte även detta, och genom hans kloka omsorg stannade tillräckligt många invånare kvar så att jorden kunde odlas. Han satte också sin äldste son Humulf att styra landet med manlig dygd och klokhet, medan han själv åtog sig att leda sina män på det långa krigståget i främmande länder.

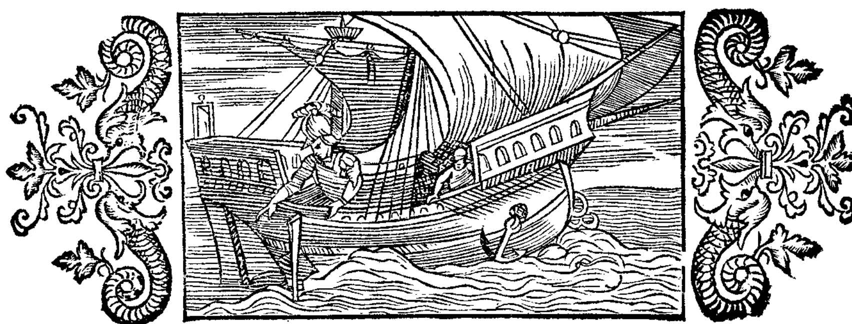
Humulf som är äldst sätts som kung över fäderneslandet

På denna punkt tar några fel, när de påstår att goterna gjorde detta uttåg eftersom deras jordar var så ofruktsamma av naturen. Men de skänker ett

sådant överflöd ännu i dag att människan knappt kan köpa de livsmedel som behövs för hennes uppehälle till ett lägre pris i hela Europa. Väldiga flottor som varje år seglar med en mängd olika varor till länderna på andra sidan haven vittnar också om detta överflöd. När langobarderna utvandrade senare skedde detta genom en hungersnöd som orsakats av krigen och inte genom jordens ofruktsamhet, vilket vi kommer att visa nedan. Därmed har vi givit de främsta skälen till denna utvandring, nämligen viljan att utkräva hämnd på fienderna och att pröva vad den gotiska nationen förmådde uträtta i främmande riken och länder.

Goternas fädernesland är bördigt och överflödande rikt

Två orsaker till goternas uttåg

KAPITEL 15

Är man hade förberett allt som syntes nödvändigt för detta stora krigståg, befallde Berik sina befälhavare att föra alla skepp till ön Gotland – hos Jordanes kallas den Gotiscantia. Därifrån skickade han sedan tre fartyg som skulle utforska fiendernas styrka: ett skulle gå till esternas stränder, ett annat till kurernas och ett tredje till ulmerugernas. Men det blåste upp en storm och därför drevs alla tre mot ulmerugernas stränder, där preussarna bor i dag. Där utforskade de landet och invånarna i hast och sände sedan det tredje skeppet till Berik. Det tycktes snabbare än de andra men gick ändå långsammare, för roddarna var så lata, och därför kallades det hånfullt Gepanda av de andra. *Gepa* betyder nämligen senfärdig och oduglig på det gotiska språket. Gepiderna hade således sitt ursprung från detta skepp, och de skulle sedermera utföra lysande bragder och grunda ett ryktbart rike för att rentvå sig från det nesliga ryktet om förfädernas slöhet. Nu försummade de inte sin beskickning till Berik utan berättade var de andra skeppen befann sig och manade honom att segla dit med hela flottan utan att dröja, ty då vore det lätt att övervinna detta land och folken där utan att möta något motstånd.

Flottan går först till ön Gotland

Vindarnas styrka driver sedan skeppen till ulmerugerna

Gepidernas ursprung

Tiden då goterna lämnar fäderneslandet

Othoniel domare i Israel

Man väntade inte heller länge: nu bröt goterna ut i Europa som en svärm av bin, som Jordanes säger. Detta skedde år 2531 efter världens skapelse enligt den sanna hebreiska tideräkningen och år 875 efter floden. Det var också år 1430 före Kristi födelse, eller vid den tid när domaren Othoniel styrde Israels barn, enligt Albert Krantz.

Ulmerugerna förstod varför en så stor och ovanlig flotta närmade sig deras stränder. De manade också varandra att stå fast och hellre offra liv och blod än att låta fienden besätta deras älskade fädernesland. Därför fick goterna utstå en svår och oviss strid innan de kunde stiga i land. De hade också försvagats mycket genom havets stormar, men de återhämtade sina krafter och drabbade oförfärat samman med fienden i ett våldsamt angrepp. Så segrade de till sist, med vissa förluster.

Blodig seger

Men de kunde inte glädja sig över att vinna ljuva trakter eller lyckliga boplatser. Ty när de invånare som överlevt striden såg att de var underlägsna de mäktiga goterna, satte de genast eld på hus, byar och gårdar och flydde själva till det inre av Vandalien. Så vann goterna ett tomt och nödställt land. Men de förde hustrur och barn i land från skeppen och började odla upp fälten samt resa hus och gårdar på nytt. Sedan sträckte de ut sina vapen till angränsande provinser, som Pommern, Polen och Mecklenburg, och visade en sådan tapperhet att de snart hade lagt en stor del av Vandalien under sitt välde. De hade sju kungar efter varandra när de bodde i ulmerugernas land, och de vilade aldrig från krigens oro under denna tid. För om man inte hade någon yttre fiende, sökte man en sådan i sitt eget land och visste inget mer ärofullt än att viga sitt liv åt vapnens ständiga bruk.

Goterna kuvar ulmerugerna med vapen och odlar jordarna

Goterna underkastar sig en del av Vandalien

KAPITEL 16

Gapte, goternas andre kung i utlandet

Gapte blev kung över goterna efter Beriks död, enligt Methodius och Jordanes, och han sökte nu bevara det välde som goterna hade erövrat och utvidgat med krigets rätt, ty de folk som Berik hade kuvat ville ingenting högre än återvinna den frihet som de hade förlorat. Därför fick han uppbåda all sin kraft och klokhet, så att de inte kastade av sig detta ok och blev fria män i stället för trälar eller härskare i stället för undersåtar. Den ständiga oron bland hans goter vållade också bekymmer. Goterna brukade nämligen föra ett oroligt leverne i sitt fädernesland och skapa sorger för furstarna där, och nu behöll de fädernas vanor på främmande mark

och visade att de hade bytt till en annan himmel, men de bevarade samma sinnelag. De författare som jag följer förtäljer inte om denne Gapte dog när hans tid var inne eller i våldsam strid.

KAPITEL 17

Augis, goternas tredje kung

Augis var den tappraste bland goterna enligt Jordanes och upphöjdes till kung efter Gaptes död. Det sägs att han förde stora krig mot de tappra kurerna. De levde öster om ulmerugerna och trodde sig vara skyddade av floder, sjöar och träsk, och därför ville de kasta av sig goternas herravälde, men inte för att skatterna var tunga och outhärdliga utan för att det syntes ovärdigt och skamligt att tvingas lyda ett annat folk och dess godtycke. Men dessa försök var obetänksamma och ledde inte till något lyckligt slut. För även om kurerna gick mot Augis och geterna med manliga och ihärdiga sinnen och dödade Augis själv, när han kämpade tappert i främsta linjen, kunde de inte befria sig själva och landet från skammen av denna underkastelse. Goterna satte genast Amal, som var den ädlaste bland deras stormän och son till Augis, på den tomma tronen, och på detta sätt vred de segern ur fiendernas händer, när dessa syntes alltför gynnade av lyckan.

Kungen stupar i främsta linjen, men goterna segrar trots detta

KAPITEL 18

Amal, goternas fjärde kung

Amal var således son till den döde Augis och den fjärde gotiske kungen efter Berik. Han styrde och utvidgade det rike som hade anförtrotts honom med sådan kraft och iver att han inte bara liknade utan överträffade den föregående tidens furstar, hur framstående de än hade varit genom stora dåd. Kurerna hade förlorat sin frihet, som vi sade, och nu försökte de återvinna denna genom ett uppror tillsammans med de okuvliga esterna. Men Amal sökte hjälp hos sina vänner för att fiendernas sammansvärjning, och därför sände han bud till Gotilla som var kung över Götaland och Sverige och Beriks brorson – vi skall tala om honom senare – och eggade

Amals förutseende

honom att delta i striden. Så besegrades esterna, kurerna och mecklenburgarna av dessa två mäktiga kungar och fick på nytt kapitulera inför goternas välde. Men nu bar de ett dubbelt ok på sina axlar i stället för ett enda, ty hädanefter lydde de inte bara Amal utan även Gotilla som fogliga trälar. Det hände inte sällan att en husfader tvingades tjäna den ene och hans son eller slav den andre av dessa kungar vid samma tidpunkt och utan misskund. Det sägs att amalernas berömda släkt i Spanien härstammade från denne forntida gotiske konung, och från den har det kommit lysande stormän liksom mäktiga och goda kungar och biskopar, som vi skall visa mer utförligt nedan.

Amalernas släkt hos hispanierna

KAPITEL 19

Balte, goternas femte kung

BALTE eller Galte kom till makten efter Amals död, och hade forntiden bevarat hans dåd till eftervärlden med större trohet och iver hade detta inte blivit en kort berättelse utan hela böcker om hans styre och skiftande öden. Det uppstod nämligen en inre oro bland goterna som ledde till ett uppror så att gepiderna avföll av egen vilja eller tvång och drevs att söka sig nya boplatser där Valakiet ligger i dag. Efter en kort tid hade de kuvat sina grannar och vuxit i sådan grad att de tog sig en egen kung och började bli en fasa och skräck för både vandalerna och goterna.

Gepiderna förflyttar sig till Valakiet; Gepiderna blir mäktiga

Det skulle framträda en lång och lysande rad av kungar bland östgoterna från amalernas ätt. På samma sätt brukade västgoterna välja präster och kungar åt sig från balternas ryktbara släkte, som jag skall försöka visa här nedan. Man bör märka att balterna till en början kallades galtarna. Ett bevis för detta är den mycket gamla och ädla släkten Gylte, som ännu lever kvar i Västergötland. Jag härstammar själv från densamma, enligt vad min fader har uppgivit.

Amalernas släkt bland östgoterna

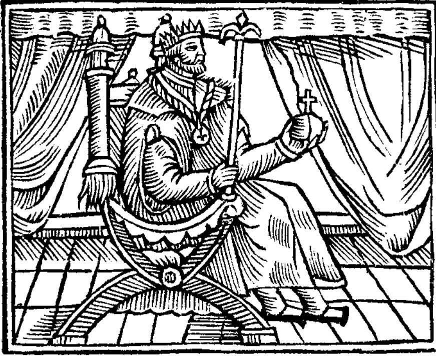
Galtarnas släkt bland västgötarna; Författarens släkt

KAPITEL 20

Gadarik, den sjätte kungen och kallad den store

GADARIK, som var son till Balte, sattes därefter i kungasätet med alla goters samtycke, och han förtjänade verkligen att kallas "den store", genom alla bragder som Jordanes, Rodrigo från Toledo och Albert Krantz har vittnat om.

Ty det var stort att härska över den mäktiga gotiska nationen. Men det var ännu större att kväva de uppror som hade flammat upp och tilltagit bland

de sällan eniga goterna redan på Baltes tid, så att de kunde leva i fred och enighet. Och störst av allt var att han kuvade och övervann de mäktiga grannfolk som ville återvinna sin forna frihet och utplåna det gotiska namnet för evigt. Gepiderna kom nämligen ihåg de oförrätter som goterna hade förövat mot dem och som vi redan nämnt, och därför sökte de stöd hos de skytiska och vandaliska folken för ett gemensamt krig mot goterna. De visade också en sådan beslutsamhet att krigsförklaringen och angreppet tycktes komma i samma ögonblick. Inget krig var dittills så bittert och farligt för goterna som detta. Tidigare brukade man nämligen kämpa om byten och jordar, men nu stod en grymmare strid om tryggheten, friheten och livet. Här tycktes vandalerna jämbördiga med goterna i sitt ihärdiga motstånd mot deras makt, och därför beslöt man att de inte skulle lyda under goterna längre utan vara deras bundsförvanter.

Gepiderna hämnas oförrätter

Vandalerna sluter endräkt med goterna

Därefter vände Gadarik sina vapen och styrkor mot skyterna. De var inte alls beredda på strid, och därför var det knappast svårt att övervinna dem. Men det är svårare att bevara makten över ett tappert folk än att besegra dem, när de inte förväntar sig någon fara. För när Gadarik hade återvänt med sina män till ulmerugernas land, som lydde under honom, och dött inte långt därefter, ville skyterna kasta av sig det outhärdliga ok som goterna lagt på dem, eftersom det var allas mening att en ärofull död var vida bättre än en skamlig träldom. De satte också denna plan i verket med sådan hast att de nära nog besegrade goterna, som var upptagna av Gadariks begravning, om inte dessa genom ett hastigt beslut, det vill säga det påskyndade valet av den nye kungen Filmer, avvärjt den plötsligt påkomna faran.

Skyterna angriper goterna hårt

KAPITEL 21

Filmer, den sjunde kungen

FILMER var således son till Gadarik, och eftersom han inte bara liknade utan överträffade sin store fader i storslagna dåd, höll alla honom som en värdig arvtagare både till riket och detta stora namn. Han fick nu veta att skyterna ville återvinna sin förlorade frihet med svärd och vapen, så att träldomen stöttes bort från deras nackar och lades på goternas axlar, och förstod även att de skulle gå till anfall med sådan hast att ingenting vore farligare än att vänta och dröja. Därför rustade han sig till strid mot dessa mäktiga fiender med sådan hast, att det tycktes som han vann en kunglig värdighet och ställdes inför ett oundvikligt och

nödvändigt krig på en och samma dag. Men man kunde inte göra en utskrivning av krigsmän i en så plötslig och oförmodad kris, och därför manade han alla vapenföra goter att gripa till vapen så snart som möjligt. De lydde också hans befallning med sådan iver att ingen ville stanna vid husets härd och avstå från detta stora och nödvändiga krigståg.

Goternas kvinnor störtar med sina män mot den gemensamme fienden

Så beväpnade sig både kvinnor och män ännu snabbare än någon kunde tro och satte sina barn och de som inte var vapenföra på vagnar. Ty alla var förvissade om att de i denna strid antingen skulle betvingas av en ärofull död eller, sedan fienderna fördrivits, betvinga boplatser som inte var helt ofruktsamma. Men jag vill inte tro att det var hoppet om bördigare jordar som drev dem att skynda till de skytiska ödemarkerna med sådan fara, fastän vissa påstår detta. Hur kunde de föredra Skytiens sandiga slätter eller ofarbara träskmarker framför de bördiga jordarna på Rügen eller i obotriternas, mecklenburgarnas, pomrarnas, preussarnas, ulmerugernas och polackernas länder?

Goterna är ett krigiskt släkte

Men det fanns ett krigiskt sinnelag och en medfödd lust att strida hos detta folk, som alltid satte tapperheten högst bland alla dygder.

KAPITEL 22

TÄNDA av denna krigslust och fulla av mod drog de således under Filmers ledning mot de antågande skyterna, och därmed blev de stora jordar som de dittills hade ägt tomma och obebodda.

Samogeterna eller preussarna bor vid det sarmatiska havets strand

Det var bara samogeterna, som bodde längre bort vid det sarmatiska havets stränder och fick höra om de krigiska rustningarna alltför sent, som stannade kvar på sina boplatser, och där bor de ännu i dag.

Denna väldiga och oövervinneliga mängd besegrade skyterna efter en bitter strid, så att dessa skingrades och förintades. Men goterna stannade inte förrän de kommit ända till den maeotiska sjön. Filmer fördrev dem som bodde där med vapnens makt och ville nu att hans folk skulle bosätta sig på denna plats. Därför byggde han också en stor bro, och när den var färdig skyndade han sig att föra hären till den motsatta stranden.

En del av goternas här förs över den maeotiska sjön

Men mitt under detta arbete, och när det tycktes återstå lika många som de som redan hade förts över, lät han riva bron i största hemlighet. Han spred också ett rykte att detta hade skett genom en olycka och inte med avsikt. Ty den kloke kungen

trodde att det skulle bli lättare att finna boplatser för hela folket om man delade upp sig och inte gick tillsammans. Andra skriver att bron störtade samman så att man inte kunde laga den, men detta syns mig föga troligt. För dessa män ägde en hänsynslös kraft och de hade förvisso övervunnit ett sådant hinder, om de velat detta. Men det var nödvändigt att vila efter detta långa krigståg, så att de svagare fick någon ro.

På detta sätt uppstod det genast två folk av ett enda, som till sist behärskade hela Skytien, eller den väldiga del av hela världen som förut kallades Ovim enligt Jordanes. Deras välde varade också länge. Ty de som stannade hitom träsken fick herraväldet över alla de skytiska länder som sträckte sig vida bakom deras ryggar, ända till den venediska, sarmatiska eller estniska viken. De som gick över bron med kung Filmer hade också funnit lämpliga boplatser, om de önskat detta. Men de tappra spalerna levde i närheten, och eftersom detta folk var obesegrat och väckte sådan skräck hos de övriga skyterna beslöt man att först mäta sina krafter med dem – det är Ablabius som uppger detta. Så besegrade de segerrika goterna detta folk och fortsatte ända till Skytiens mest avlägsna delar som ligger vid Svarta havet. När även dessa skyter hade besegrats, delade goterna upp sig: vissa lade hela Egypten under sitt välde enligt Herodotos från Halicarnassus, andra drog åt öster med Amal som anförare och åter andra åt väster under Valtos ledning. De följande skytiska kungarna härstammade från de goter som vandrade österut och jagade bort skyterna där: Irenicus nämner dem i sjätte boken av sin *Germania*, andra kapitlet.

Spalernas folk

KAPITEL 23

GOTERNAS främsta och mest minnesvärda boplatser i Skytien låg således vid Svarta havet, vilket förklarar deras namn: de kallades skyter eftersom de var segrare över skyterna. Sedan kallades de än skyter och än goter eller geter.

Goterna har kallats skyter

På grund av de olika språken hos de folk som de härskade över fick de även andra namn: de kallades västgötar och östgötar i sitt hemland, det vill säga de västra och de östra goterna, och samogeter, tirsageter eller massageter i andra länder och på andra tungomål – de sistnämnda var östliga goter enligt Strabons elfte bok. Så växlar både grekiska och latinska författare mellan olika namn för goterna, fast det rör sig om samma folk. Paulus Orosius visar detta i sin första bok, för ibland säger han geter och ibland goter om det folk som Alexander ville undvika, Pyrrhus förfärades av och Caesar gick ur vägen för etc. När Prokopios beskriver hur Vitiges belägrade Rom, säger han också:

Goterna kallas olika genom skillnaden i språken hos de folk som de genomvandrat

”Då anförde några romerska patricier en spådom av Sibyllan och försäkrade att staden svävade i fara intill månaden juli. Ty sedan behövde Rom inte frukta något av geterna.” Många gamla och nyare författare intygar att geterna och goterna är samma folk, som greken Dion som kallar sin historia *De Geticis rebus*. Jordanes, som var got, talar än om goterna och än om geterna i sin historia, och Paulus Diaconus kallar dem gotogeter i sin historia om Narses. Jag själv brukar kallas östgöte av mina gotiska landsmän och *Ostrogothus* på latin, om min erfarenhet förtjänar någon vikt. Vi har också sedan urminnes tider kallats getaner i vårt fädernesland, vilket brukar översättas med *Gothus* på latin.

Geter och goter är samma folk

Herodotos, som var historieskrivningens fader, växlar också mellan olika namn, när han säger att massageterna – det vill säga östgoterna – fördrev skyterna från deras boplatser innan de trängde undan invånarna i kimmeriernas land och bosatte sig där. Raffaello Volterrano säger detsamma i sin sjunde bok med stöd hos Strabon och Homeros i Odysséens tionde sång, nämligen att de hade kommit från yttersta västern. Var och en som är väl skickad i historia vet också att goterna besatte Kimmerien. Ptolemaios bekräftar detta, när han säger att massageterna slog sig ner mitt i Asien i skyternas land. Om den kloke läsaren inte märker att goterna är samma folk som geterna och att de ibland kallas skyter eller kimmerier och traker av de besegrade folken, kommer han aldrig att förstå det gotiska eller skytiska folkets historia. Ty redan när Filmer den store var i livet kallades goterna för kimmerier eller skyter efter de länder som de lagt under sitt välde. De nöjde sig inte heller med att fördriva kimmerierna från deras boplatser, utan förföljde dem med sådan kraft och vrede att de inte visste vart de skulle ta vägen enligt Herodotos. Till sist sökte kimmerierna rädda sig genom att fly på vänstra sidan av berget Taurus, medan geterna tågade på högra sidan av samma berg och kom ända fram till Svarta havet. Därifrån återvände de sedan till Kimmerien och stannade där så länge Filmer härskade över dem. Men deras välde sträckte sig långt och vida över hela Skytien.

Massageterna och varifrån de kommer

Folkets stora vrede skänker seger

KAPITEL 24

Tanausius, den åttonde kungen

Sexoses, kung i Egypten och hans omättliga begär att härska

TANAUSIUS blev kung över goterna efter Filmers död år 995 efter floden och år 1310 före Kristi födelse. Då var Vexores, eller Sexoses som Diodorus kallar honom, kung i Egypten. Han hade besegrat alla folk i Östern och hyste ingen fruktan för någon kung eller nation, antingen de kom från öster, väster eller söder, och han trodde nu att hela världen låg under hans välde, om han kunde besegra goterna eller skyterna från norr.

Därför drog han samman en här från alla de folk som han härskade över

för ett krig mot goterna, och förklarade genom sändebud att de nu fick välja mellan underkastelse och ett farligt krig. Den mäktige kungens krigsmakt var förvisso inte okänd för goterna. Men de visste också att den hade mer män än kraft och att den var mer fruktansvärd till skenet än i verkligheten. När sändebuden hotade dem med hård träldom, blev också svaren ännu hårdare. "Det väcker vår förundran", sade de, "att en så lyckosam och mäktig kung har blivit så vanvettig, att han vågar och önskar gå i krig mot ett fredligt, oskyldigt och fattigt folk som aldrig gjort honom någon orätt, fast han borde hysa större fruktan för sitt eget hus och folk. Det vore också nyttigare att betänka krigslyckans osäkerhet än segerns belöningar, när det inte inträffat några uppenbara skador eller förluster."

Goterna angriper Sexoses sändebud

När de sagt detta grep samtliga till vapen. Och sändebuden hann inte påskynda sin återfärd, förrän goterna följde som en rasande ström i deras spår. Den egyptiske kungen och hans väldiga här skulle också ha krossats genom detta oväntade anfall om han inte räddat sig genom en skyndsam flykt. Denna flykt var i sanning usel och skamlig, eftersom den rike kungen tvingades fly från de fattiga, den skrytsamme från dem som han ansåg vara föraktliga, den övermodige från de enkla. Han lämnade dessutom hela hären och dess utrustning bakom ryggen, så att den gick förlorad i landskapet Phasis, och återvände skräckslagen till sitt eget land, oviss om han snart skulle mista livet och sina rikedomar, han som förut sökt röva andras egendom med sådan fräckhet.

Sexoses skamliga flykt; Sexoses obetänksamhet

KAPITEL 25

MEN Sexoses förblev säker och oövervinnelig, inte genom sin eller folkets dygd och kraft utan genom de svåra och ofarbara träsk som stängde ute goterna från Egypten.

Goterna utsträcker sina vapen över Asien

När goterna hejdades av dessa hinder, vände de sina vapen mot det väldiga Asien. De kuvade dessa länder och belade dem med skatt, men den var måttlig och tjänade mer som ett tecken på makt än som en belöning för segern. Ty de trodde sig ha vunnit en sann seger genom sina lysande och storslagna dåd och inte genom de smutsiga rikedomar som skatter kan ge.

Det ljuva Asien väckte deras behag, och de beslöt att bosätta sig där för gott. De stiftade också fred och drog upp sina gränser under femton år. Men då kom det bud från deras hustrur med enträgna böner att de skulle återvända till sitt eget land. Och om de inte gjorde detta, skulle kvinnorna skaffa sig barn med män från grannfolken, eftersom de inte ville bära skulden till att goterna dog ut.

Goternas hustrur kallar tillbaka sina män från Asien

Tanausius hade segrat över många folk och länder, men nu besegrades han själv av kvinnornas böner och tvingades återvända till de gotiska länderna. Men många i hans här hade varken hustru eller barn därhemma, och när de såg hur mycket ljuvare och skönare det var i Asien bad de om kungens tillåtelse att bosätta sig där. Han avslog genast denna begäran, men då vände de sig med enträgna böner till medernas kung Serinus, som var kungen mycket kär, och han uppfyllde deras önskan. De övriga greps av vrede över denna skilsmässa och kallade dem hånfullt för parter när de drog bort, vilket betyder "överlöpare" eller "flyende och räddhågad" på deras språk. Det blev också ett rättvist namn. Ty sedan de flytt från sitt fädernesland och grundat det partiska riket och genom lysande bragder förnyat den gotiska tapperheten, visade de sig som segrare först då när de troddes rädda och benägna för flykt. Därför blev det ett ordspråk att parterna segrar genom att fly. De gjorde ständiga angrepp mot angränsande riken och kungar och även mot det romerska imperiet, och de använde sina bågar och pilar med sådan kraft och skicklighet att de syntes fruktansvärda genom denna konst och dygd. När de flydde, sköt de nämligen pilar mot de fiender som förföljde dem, och så tycktes de fega men var i själva verket tappra och djärva.

Goterna grips av den asiatiska jordens skönhet

Serinus, kung över mederna

Parterna och deras ursprung

När parterna flyr, angriper de våldsamt fiender som följer dem

Innan de grundade sitt rike slöt de förbund med mederna och deras kung Serinus, och till honom skänkte också Tanausius frikostigt makten över alla folk som han hade besegrat. Han nöjde sig nämligen med äran som belöning och betraktade guld och silver som något lågt och simpelt i jämförelse med denna. När han hade återvänt till Skytien efter dessa storslagna segrar, sökte han med all kraft återställa till deras forna lycka alla delar av sitt rike som hade förfallit under hans frånvaro. Han fortsatte också därmed, tills han rycktes bort av döden. Då upphöjdes han till de största hjältarna eller gudarnas skara av sitt folk. Ty goterna ansåg att den var värdig inträda i himmelens hus som sökte gagna sina undersåtar mer än sig själv, och som visade en sådan måtta i sina segrar att han inte berövade fienderna något annat än friheten att göra det onda.

Frikostighet är lovvärd för furstar

Tanausius går hädan och upphöjs till gudarna av sitt folk

KAPITEL 26

Goterna hyser skilda meningar

ÄR Tanausius dog uppstod det skilda meningar om vem man skulle välja till kung över goterna. En del ansåg att man borde tillsätta en kung så snart som möjligt. Andra menade att man inte borde överlåta all makt åt en enda furste, utan flera borde styra denna oräkneliga mängd av människor. Ännu en del klagade över att Tanausius hade varit alltför givmild mot medernas kung Serinus, när han obetänksamt skänkte bort så många folk och länder som goterna hade förvärvat med blod och mycken fara. Andra gav slutligen det rådet att man borde bruka våld och vapen för att återvinna dessa förlorade länder. De sista lyckades också övertala den stora mängden, som var van vid strider och hade lärt sig mer om att bruka vapen än att odla åkrar och fält. Så valde de fältherrar och företog krigståg över vida områden. Och när de var långt bort från fäderneslandet tog grannfolken till vapen för att härja deras land, eftersom de lovade sig en lätt seger när männen var borta.

När de lämnar fäderneslandet för att kriga, angrips detta av grannar

Goternas kvinnor fördriver fienderna genom manlig kamp

Men då fick de lära sig att det fanns ett manligt sinne även hos goternas kvinnor. Ty de ägnade inte en tanke åt svagheten hos sitt kön utan grep genast till vapen, och de anföll fienderna med sådan kraft att dessa tvingades fly med mycken skam. För det var i sanning en skam för starka män att besegras, fördrivas och dödas av kvinnor, och föraktet och vanäran blev ännu tyngre att bära eftersom detta hade vållats av det svaga könet. Men när det manliga modet sjönk hos fienderna, växte den okuvliga tapperheten i kvinnornas sinnen desto mer. Så började de sprida skräck inte bara bland de besegrade utan också i alla angränsande länder, och därmed uppstod amasonernas berömda rike, som jag nu skall redogöra för.

KAPITEL 27

Amasonernas ursprung

U bör man lägga märke till att vissa författare uppger att amasonerna kom från skyterna och andra att de härstammade från goterna. Pompeius Trogus och Justinus, som sammanfattade hans historia, kallar dem för skyter. Men när själve Orosius berättar om dem, kallar han dem ibland för goter och visar därmed att de hade ett sådant ursprung. I sin första bok, sextonde kapitlet, intygar han klart att de var gotiska kvinnor som härjade i en stor del av världen genom väldiga blodbad, även om han i det artonde kapitlet av samma bok kallar dem skyter. Jordanes

stöder sig på greken Dion och goten Ablabius och försäkrar uttryckligen att de härstammade från goterna. Men Albert Krantz löser lätt denna skenbara tvist i sin gotiska historia, när han förklarar att goterna fick sitt namn från Skytien, sedan de besegrat detta land, men att de inte hade sitt ursprung där. Man bör också betänka att dessa nordliga länder inte hette Skytien från första början utan Ovim, enligt Jordanes. Det var först senare som man började kalla folket skyter, eftersom de ständigt övade sig att skjuta med båge – på det gotiska språket betyder "skytt" någon som är skicklig i denna konst. Sedan blev detta det allmänna och vitt omfattande begreppet för många nationer och inte för ett enda folk.

Goterna kallas skyter sedan de besegrat Skytien

Skyt betyder skicklig bågskytt på det gotiska språket

Men jag är inte okunnig om att Skytien skulle ha fått sitt namn efter Noas brorson Skyta, enligt Berosus, liksom att grekerna först kallade dem magoger och sedan skyter enligt Josephus första bok. Men jag låter läsaren döma i denna sak. Här kunde jag måhända anklaga de latinska författarna för samma oskick som Josephus med rätta finner hos grekerna i sin första bok av *Antikviteterna*, nämligen att de godtyckligt har fördärvat namnen på många folk genom att böja dem efter reglerna i sitt eget språk. När de pressat in främmande namn i latinet, har framställningen blivit mer konstfull, men inte alltid mer sannfärdig.

Amasonernas ursprung enligt goternas historieverk

Men detta må vila för stunden, för nu återvänder vi till amasonerna och det som jag funnit om deras ursprung i fäderneslandets äldsta historieverk. När goterna levde hos kimmerierna och ville välja en ny kung efter den tidigares död, uppstod det en farlig strid bland dem. Den förvärrades så svårt att man inte kunde lösa den genom rådslag och övertalning, utan grep till vapen och våld. Där fanns nämligen två ynglingar av kungligt blod, Filin och Solafit, och båda stöddes av väldiga folkmassor som ville välja dem till kung. Men mitt i sina försök hamnade de i sådana svårigheter att de inte kunde gripa kungamakten eller skänka den till någon annan storman på deras sida, och därför lämnade de fäderneslandet med sina anhängare och hustrur och barn, antingen de tvingades till detta genom en sammansvärjning bland stormännen eller av egen vilja. De stannade inte förrän de hade erövrat Kappadokien vid Svarta havet och slagit sig ner på de themiskyreiska fälten nära floden Thermodon. Men de fick inte njuta länge av dessa efterlängtade boplatser. Ty när grannfolken hade förstått att de och allt de ägde blivit deras byte och att det inte var riskfritt att kämpa i öppen strid mot deras okuvliga makt, lade man sig i bakhåll och dödade dem i försåt.

Kappadokien besätts av dem, men med onda varsel, ty de dödas genom försåt

KAPITEL 28

Men deras hustrur, som plågades av landsflykten och gick miste om sina makars tröst och stöd, lät inte modet falla utan betänkte den dygd och kraft som brukade utmärka båda könen bland goterna. Därför beslöt de att klä sig som män och ägna all sin lediga tid åt övningar i krigskonsten, för då skulle deras tappra själar inte smittas och försvagas genom vällustens lockelser. De greps nämligen av hat mot alla njutningar efter männens död och avstod från all kvinnlig lättfärdighet och mjukhet för att i stället stärka kropp och själ genom tålmodighet och möda och tvinga sig till en manlig stränghet. De ägnade sig också åt krigskonsten med sådan iver att man kunde tro att de slutat vara kvinnor. Ty de tycktes ha glömt sin medfödda natur när de föredrog stränghet framför ömhet och smekningar och krig framför kyssar. Så störtade de fram i krigsgudens skräckinjagande dräkt och med oemotståndlig kraft mot dem som hade mördat deras älskade män, och när de hade huggit ner dem sträckte de ut sitt välde vida omkring och försvarade detta med en lysande tapperhet som världen aldrig skådat.

Amasonernas håg och övningar

På detta sätt förökade de sitt välde utan män och vände sitt raseri mot alla åldrar av manligt kön. De högg ner de män som höll sig hemma i skydd för fienderna eller återvände oskadda från kriget, och därmed blev alla änkor och förenade i samma vilja och känsla. De förkastade också varje tanke på att gifta sig, eftersom äktenskapet inte skänkte någon frihet utan bara slaveri. Men när de hade vunnit fred genom sina vapen en tid därefter greps de av fruktan att gå under genom bristen på barn. Därför inrättade de en gång om året ett slags marknadsdagar då de tilläts ha samlag med män från grannfolken, mot att dessa återvände samma dag året därpå och tog med sig allt av manligt kön som mödrarna hade fött under årets gång. Men allt av kvinnligt kön skulle fostras av mödrarna till vapen och strider. Så övades deras jungfrur inte med garn och slända, utan fick ägna all sin tid åt hästar, vapen och jakt, så att de fick smaka på blod i stället för kyssar och stå i vapnens tjänst snarare än i kärlekens och vänja sina händer, vilka de hade bort använda till sländor och spinnrockar, vid spjuts och pilars bruk. Några påstår också att de i sitt styvmoderliga hat bröt av nacken på gossebarnen. Detta hände kanske, om fäderna inte kom tillbaka på den bestämda dagen och tog med sig de söner som de avlat. Andra säger, att de ville injaga skräck hos andra folk och nationer genom dessa grymma mord på sönerna. Ty om

En kvinnlig list för att bevara släktet

en moder inte skonade sin egen son, vilken barmhärtighet skulle hon då visa mot en besegrad fiende? De kallades amasoner, vilket betyder ”utan bröst”. Mödrarna brände nämligen bort det högra bröstet på sina döttrar, så att de blev skickligare att kasta spjut och skjuta pilar.

Amasonernas namn och dess uppkomst

KAPITEL 29

EN man bör inte tro att alla dessa kvinnor saknade lagar och regenter under denna långa tid eller att de utförde dessa beundransvärda dåd utan anförare. De författare som jag stöder mig på säger nämligen, att de valde Lampeda och Marpesia till drottningar efter Filins och Solafits död, eftersom de hade varit hustrur till dessa ynglingar och kallades ”döttrar till krigsguden Mars”. Detta skedde inte för att det alltid var nyttigt med flera furstar, utan för att det fanns så många mödosamma och svåra frågor att övervinna både inom och utom landet att en enda drottning inte kunde klara dem, även om hon ingav större tillit än någon man.

Lampeda och Marpesia, amasonernas drottningar

Så skötte Lampeda allt som rörde fädernejorden med den största klokhet, medan Marpesia gjorde så storsinta krigståg ända till Asien att hon inte bara tycktes likna andra fältherrar och furstar utan överträffa de största kejsarna. Ty hon besegrade vissa folk och slöt förbund med andra, och därmed kunde hon utsträcka sitt segerrika välde ända till berget Kaukasus. Hon uppehöll sig där en tid, och därför har lärda poeter givit hennes namn åt klipporna på denna plats. Sedan bredde de segerrika kvinnorna ut sig över hela Mindre Asien och erövrade Armenien, Galatien, Syrien, Cilicien, Persien och många andra mäktiga länder med lika mäktig hand, och där levde de sedan under långa tider och byggde stora städer och starkt befästa borgar som de helgade åt sitt namn. De grundade de berömda städerna Smyrna och Efesos, bland andra lysande verk, och byggde ett tempel som beundrades i hela världen till Dianas ära, eftersom de dyrkade henne högt i sin iver för jakt och bågskytte. Senare brändes templet ned av en viss Herostratos som ville vinna ett evigt namn genom detta dåd. Dessa stora bedrifter visar hur dessa lysande kvinnor inte bara ägde en krigisk tapperhet utan också en ädel mänsklig och medborgerlig kultur i rikaste mått. Det saknas inte heller liknande exempel i deras fädernesland, som vi skall nämna nedan när vi berör de gotiska kvinnornas strider till sjöss.

Marpesia för krig utomlands

Marpesiska klipporna och namnets uppkomst

Smyrna och Efesos

Dianas berömda tempel som brändes av Herostratos i Efesos

Men nu återvänder vi till de asiatiska amasonerna. De visade stor klokhet både i krig och i fred men kunde inte tämja de barbariska grannfolkens vilda sinnen till fullo, utan dessa gjorde allt för att skaka av sig kvinnornas välde genom hemliga sammansvärjningar. Det saknades bara tillfälle, men detta

kom efter mycken väntan. Marpesia hade samlat en mängd dyrbara saker och rikedomar, och därför sände hon dem och en stor del av kvinnohären till drottning Lampeda som härskade i hemlandet. När asiaterna fick veta att kvinnornas makt hade förminskats genom denna beskickning, beslöt de att våga en kamp. Ty det vore långt mera hedersamt att dö en enda gång än att lida under främmande kvinnors välde med sådan skam.

Lampeda för det inre styret i riket

KAPITEL 30

Så gick fienderna till strid med förenade krafter, och Marpesia var inte sen att möta dem. Hon kämpade tappert och föll, omgiven av sin kvinnohär, sedan hon dödat en väldig mängd barbarer.

Marpesia kämpar tappert och dödas till slut

Men denna blodiga seger kunde inte befria asiaterna från amasonernas välde. Ty den mäktiga Orithyia, som andra kallar Sinope eller Antiope, efterträdde sin moder Marpesia i amasonernas rike, och hon lade åter oket på de upproriskas nackar så att hon tvingade vanmäktiga män att lyda under tappra kvinnors välde. Hon var så kysk att hon aldrig lät sig kännas av någon man utan krönte sin underbara krigiska ära med en evig jungfrulighet. Om detta skedde av stolt förakt för männen eller av kärlek till dygden må andra döma om. Själv tror jag att hon föraktade allt umgänge med män, eftersom hon hellre ville härska över dem än gifta sig och bli deras jämlike. Ju mer hon eftersträvade dygdens gärningar i sitt förakt för kärlekens fröjder, desto större blev också den skräck som hon väckte hos alla fiender, när de betraktade de höga dygderna hos amasonernas furste. För vem skulle inte hysa större fruktan för en klok drottning än för en oklok kung som hängav sig åt vällust och njutningar?

Orithyia, Marpesias dotter, kommer till makten och är inte underlägsen modern i krafter och vapen

Orithyia föraktar äktenskapets vällust som en träldom och bevarar sin jungfrudom

Grekernas mäktige och vise kung såg hur amasonernas högsinta drottning föraktade vällusten och dyrkade dygden, så att hon vände hela sin håg mot stora dåd. Därför började han frukta att denna beundransvärda kvinna någon gång skulle utsträcka sin makt mot honom och hans grekiska rike. Herkules var den främste av alla hans fältherrar och hade utfört tolv krigsbragder i hans tjänst genom sin märkliga tapperhet, och kungen befallde nu honom att ta till vapen mot amasonernas drottning, även om det var en nästan omöjlig uppgift. Herkules följde den kungliga befallningen och rustade en mäktig flotta; och han tog inte med slappa och oerfarna krigsmän på detta krigståg utan ädla stormän och de främsta bland Greklands unga furstar.

Grekernas kung fruktar amasonernas makt; Herkules, den tappraste härföraren, sänds mot amasonerna

Bedräglig list att angripa oförberedda kvinnor

Men detta blev ingalunda något prov på Herkules stora dygd, eftersom han handlade med större list än tapperhet. Han fick nämligen veta genom sina spanare att Orithyia befann sig långt borta på ett krigståg och bara hade lämnat en liten del av kvinnornas här för att skydda hemlandet, och då lät han flottan löpa ut som för ett storverk, där grekernas främsta krigsmän skulle angripa oförberedda kvinnor. Där fanns då en annan drottning, Antiope, som var syster till Orithya och styrde landet därhemma. Hon greps först av förvirring när hon oväntat angreps av fiender som hon aldrig vållat någon skada. Men hon återvann sitt mod och drog samman så många kvinnor som stunden tillät och stormade sedan mot fienden med större djärvhet än lycka. Ty det var lätt för dessa många och väl rustade män att övervinna de fåtaliga och oförberedda kvinnorna. Många höggs ner, och åtskilliga fördes fram i det följande segertåget. Bland dem befann sig två systrar till drottningarna Orithyia och Antiope, nämligen Menalippa, som tagits till fånga av Herkules, samt Hippolyta, som fallit i den atenske kungen Theseus händer.

Antiope kämpar utan lycka

Två systrar till Orithyia och Antiope tas till fånga

KAPITEL 31

Antiope skänker gåvor och befriar Menalippa

Men drottning Antiope befriade Menalippa ur fångenskapen, sedan hon hade skänkt dyrbara vapen som var i hennes ägo till Herkules. Därför skriver Martialis i sina epigram:

> Herkules släppte iväg för skytiska gåvor sin sköldmö.

Men Theseus tog Hippolyta till maka och fick sonen Hippolytus med henne.

Herkules jublade över denna seger och återvände snabbt till sin kung. Men han visste inte att Orithyas mäktiga armé redan väntade på honom. När hon fick veta att hennes systrar och bundsförvanter hade angripits av fiender, skyndade hon nämligen dit i ilmarsch för att skänka dem stöd. Hon såg att denne fiende var grekernas furste, och därför manade hon sina bundsförvanter med många ord och skäl att hämnas denna stora orätt. ”Förgäves”, sade hon, ”har vi lagt under oss länderna vid Svarta havet liksom Asien och Syrien, om vi låter grekerna plåga oss med krig och plundringar.” Hon tillade också att det fanns vänner och förbundna som hatade grekernas våld och övermod, och att goternas kung Sagill inte var den siste bland dem. Hon sände även bud till Sagill och lät honom veta att hon fattat ett fast beslut att gå i krig mot grekerna, inte bara för att hämnas alla oförrätter mot hennes

Sagill, kung över goterna, drivs av amasonerna att kämpa mot grekerna

folk och bundsförvanter utan för att lära grekerna att de aldrig kunde motstå goternas tapperhet. Till och med deras kvinnor var ju övade och beredda till krig. Sagill rördes av denna hedersamma och rättmätiga hemställan och sände en väldig här som leddes av hans son Penaxagoras för att bistå amasonerna. Men dessa hjälptrupper försenades på vägen av alltför många hinder, och det uppstod även uppror bland amasonerna själva. Därför besegrades de av atenarna eller tvingades att återvända till sitt hemland. Men den orätt som grekerna hade begått mot dem satt länge fastnaglad i deras hjärtan.

KAPITEL 32

Penthesileia fick styra amasonernas rike sedan Orithyia till allas stora sorg gått hädan. Vid denna tid rustade trojanerna för ett krig mot grekerna, och när de fann att amasonerna hyste ett djupt hat mot grekerna, skickade de sändebud till Penthesileia. Tiden var kommen att utkräva hämnd av grekerna för deras oförrätter mot amasonerna, och detta var möjligt om dessa ville träda i förbund med trojanernas krigiska styrka. Denna beskickning var välkommen för den mäktiga drottningen, som brann av kärlek till trojanen Hektor och ofta överlade för sig själv hur hon skulle bestraffa grekerna för att de låtit amasonernas furstar och drottningar uppträda i deras segertåg. Hon ville inte heller dröja utan förde en ansenlig här till Troja. Hon brände grekernas fartyg i sitt första anfall och drev dem på flykten, och sedan kämpade hon i stridslinjen för trojanerna utan vare sig tvekan eller fruktan. Hon väckte också beundran för sitt mod hos de tappraste männen, ty på den plats som hon hade erövrat när hon levde låg det en vid krets av fiender efter hennes död. Hennes fall väckte stor vrede bland alla amasoner, som störtade mot fienden i oordnad skara för att lida samma död som drottningen. Och på detta sätt förintades alla som gick ut i detta krig.

Penthesileia deltar efter Orithyias död i trojanska kriget mot grekerna

Penthesileia brinner av kärlek till Hektor

Penthesileia faller liksom nästan alla amasoner

Men några få som hade stannat hemma försvarade sig med kraft och klokhet och levde kvar ända till Alexander den stores tid. När amasonernas drottning Calestris eller Minuthyia hörde talas om hans oövervinneliga makt, fann hon enligt Justinus ingen ro förrän hon hade kommit till honom. Resan varade trettio dagar, och hon hade trehundratusen kvinnor i sitt följe. Och nu skattade hon sig lycklig, om hon fick föda en son till den tappre härskaren över hela världen, en son som skulle ärva faderns lycka och tapperhet. Hon låg i hela fjorton dagar med kungen, tills hon kände ett foster i

Calestris eller Minuthyia, drottning över amasonerna, drar till den store kungen Alexander

sin livmoder. Då återvände hon genast till sitt eget rike och dog inte lång tid därefter, och därmed var alla amasoners namn utplånat.

Calestris dör och amasonernas namn utplånas

Detta om goternas amasoniska kvinnor, och nu skall vi återvända till goterna. Strabon tycks mena att amasonerna inte kunde ha grundat sitt rike utan hjälp av män. Men Platon har en helt annan mening, ty han skriver i sjunde dialogen i *Om lagarna* att oräkneliga tusental kvinnor förde krig kring Svarta havet på hans tid och att de var vana att bruka hästar liksom bågar och andra slags vapen. Längre fram i samma dialog påminner han också om amasonernas tapperhet i strid. För övrigt finner man ännu mer sällsamma ting om amasonerna än vi velat nämna i tredje och fjärde boken hos Diodorus Siculus.

KAPITEL 33

Zenta, den lärde filosofen, sätts att härska över goterna

NÄR jag går vidare i den gotiska kungalängden, finner jag att ärkebiskop Rodrigo i Toledo ger den främsta platsen åt den lärde filosofen Zenta efter Filmer den store, som var son till Gadarik den store. Men andra säger, och med större rätt syns det mig, att Zenta härskade över goterna när dessa hade flyttat från sina boplatser i kimmeriernas land till Moesien, Trakien och Valakiet.

Zentas trohet och kärlek mot undersåtarna

Denne Zenta var en man med stor och beundransvärd begåvning, som fick makten över goternas rike både genom sin ädla börd och genom sina stora och lysande dygder. Han ägde nämligen en märklig klokhet, tapperhet och fromhet och önskade av allt sitt hjärta att goterna skulle vänja sig vid mildare lagar och seder, så att de strävade mot dygden, skilde mellan det värdiga och det ovärdiga, undvek det skamliga och valde det hedersamma. Dittills hade de bara satt den krigiska tapperheten som den högsta av alla dygder och funnit det mer berömligt att ägna sig åt krigskonsten än åt något annat. De sade också att Mars, som var krigens gud i forntiden, hade fötts och fostrats bland dem. Därför sjöng den svenske kämpen Starkodder, enligt dansken Saxo:

Starkodders sånger

> Under dina tecken, o Mars, har jag åldrats i stora
> faror och alltid funnit min heder i kamp utan fruktan,
> liksom en skam att hålla mig borta från striden. För intet
> skänker en större ära än många fältslag och blodbad.

Goternas visdom

Om Starkodder följer mera sedan. Men under den vise kung Zenta blev goterna berömda inte bara genom sin tapperhet utan även genom sin visdom. I alla tider ägde de också män som undervisade dem i vishet. Därför höll man goterna för att vara klokare än andra nationer och nästan jämbördiga med

grekerna. Detta intygas av greken Dion som skrev deras historia på sitt eget språk. Han säger också att de mest ädla och lysande bland dem kallades parabuskéer eller "männen med hattar", från vilkas led man valde sina kungar och präster. Men man trodde också att goterna var grymma, ty de sökte alltid blidka krigsguden Mars genom förfärliga offer då de dödade sina fångar, som vi har sagt, och detta skedde i tron att man kunde vinna hans beskydd i striden genom att utgjuta mänskligt blod.

Goterna som grymma dyrkare av Mars

KAPITEL 34

DET tycks som om Sagill härskade över goterna efter Zentas död. Men om han kom strax efter eller om andra kungar följde mellan dem har jag inte lyckats klarlägga. Sagill har efterlämnat ett lysande minne i historien, eftersom han utförde ärofulla och storslagna dåd i sitt fädernesland och utsträckte sitt väldes gränser vida omkring. Han var också en evig och bitter fiende till korinterna, atenarna och alla greker och alltid mer benägen att stå på trojanernas sida, på grund av den olidliga orätt som de grekiska furstarna hade utövat mot amasonerna utan någon krigsförklaring, som vi beskrev ovan. Det rådde en sådan släktskap mellan dessa folk att goterna kände sig kränkta av alla oförrätter som begicks mot amasonerna. Dessa var ju skapade av gotiskt blod och lika älskade och skyddade som om de varit deras systrar och döttrar. Sagills övriga bragder har dock fallit i glömska, eftersom det inte fanns några historiker, eller bara få av dem, på hans tid.

Sagill, den tionde kungen

Goternas och amasonernas förening

KAPITEL 35

PENAXAGORAS övertog makten i goternas rike efter Sagills död och var lika storsint och skicklig i krig eller fred som sin fader. Han hyste stor kärlek till amasonerna och ett lika outsläckligt hat till grekerna. Ty han kom ihåg hur han förgäves hade dragit samman en väldig här, medan hans fader kung Sagill ännu levde och styrde, för att skydda amasonerna mot grekernas övergrepp, och därför beslöt han att fresta krigslyckan på nytt för deras heder och frihet. Han förklarade krig

Penaxagoras, den elfte kungen

Herkules är både stark och klok

mot den oövervinnelige fältherren Herkules, eftersom denne hade varit de fräcka grekernas anförare när de vållade de aningslösa och oförberedda kvinnorna så outhärdliga oförrätter. Herkules ägde en stark kropp men var även så klok att han visste hur man kunde undvika kommande faror. Därför sände han skickliga legater till Penaxagoras och bad om tillgift för tidigare oförrätter. Han manade honom också att föreskriva villkoren för fred och begärde till och med att få hans syster, den lysande jungfrun Auges, som maka. När detta budskap hade framförts, övervägde Penaxagoras länge huruvida man kunde efterskänka dessa grova oförrätter som hade begåtts, inte mot honom själv utan mot hans bundsförvanter amasonerna. Till sist övertalades han av sina rådgivare och medlade fred och vänskap mellan amasonerna och Herkules. Han fann det inte heller ovärdigt att denne tappre man, vars stordåd överallt höjdes till stjärnorna, fick hans ädla syster till maka. Herkules fick en son med denna Auges, som modern tycks ha givit det gotiska namnet Eleff. Ännu i dag bär många i goternas fädernesland detta namn. Senare har man dock satt ett stort T före namnet och förvanskat dess gotiska lydelse. Herkules fostrade själv sin son till tappra dåd och skicklighet i krigskonsten, så att han skulle likna sin tappre fader i alla dygder. För det vore ovärdigt om bilden av faderns tapperhet förmörkades genom en vansläktad son.

Penaxagoras stiftar fred mellan amasonerna och Herkules och ger sin syster Auges som maka till Herkules; Telefos föds genom deras äktenskap

KAPITEL 36

Telefos, den tolfte kungen och Herkules son med Auges

Eftersom Penaxagoras dog utan barn, blev Telefos kung över goterna i sin morbroders ställe, och då hade goterna dragit sig tillbaka från kimmeriernas trakter och bosatt sig i Moesien. Han tycktes ha ärvt den gotiska tapperheten från sin moder och den herkuliska styrkan och klokheten från sin fader, och därför väckte hans stora krigskonst och klokhet i varje göromål en allmän beundran bland goterna.

Trojanernas bittra krig mot grekerna

Vid denna tid pågick det långvariga, grymma och blodiga trojanska kriget, som uppstod mellan grekerna och trojanerna på grund av en enda kvin-

nas kärlek och vållade den största olycka för alla som deltog i striden eller ledde denna. Ty trojanerna förlorade sextiosjutusen man innan staden föll, och tvåhundrasjuttioåttatusen därefter, om man skall tro på vad historieverken säger, medan grekerna skulle ha förlorat åttahundrasjuttiosextusen man. Goterna var kända för sin stora tapperhet, och det kom många sändebud till Telefos från både grekerna och trojanerna som kallade honom till ett förbund i kriget. Han inträdde på trojanernas sida, eftersom han var gift med en syster till deras kung Priamos och hade fått den rikt begåvade och löftesrike sonen Eurifilus med henne.

Så lämnade han sonen hemma med sina lärare och kom efter en hastig marsch till Troja. Då kastade sig Tessander, som var grekernas starkaste anförare, mot honom med hela sin här, som om han ville ta hämnd på Herkules genom att besegra hans tappre son. Men han sveks i detta hopp, när motsatsen hände. Ty Telefos vållade honom ett blodigt sår så att han störtade döende till marken. Ajax och Odysseus fylldes av bitter sorg vid hans fall och manade varandra med vredgade sinnen att utkräva hämnd för den dödade fältherren. De vände sig också mot Telefos, fast beslutna att antingen vinna denna hämnd för sin döde vän eller att förena sig med dem som själva väntade på att bli hämnade. Telefos visade lika stor tapperhet när han sökte avvärja de svärd som hotade hans huvud. Men vilken herkulisk kraft hade varit tillräcklig, när de tre främsta fältherrarna i hela Grekland anföll honom med sådan kraft och iver? Ty när han stridsberedd attackerade Ajax, som anföll honom på ett våldsamt sätt, och förföljde Odysseus, som angrep honom från sidan, kom han under sin häst då den föll och fick ett sår i höften som aldrig kunde läkas av den tappre Akilles spjut. Så var hans krafter brutna, men trots detta vållade han stor oro bland grekerna på den del som han var satt att försvara.

Tessander såras av Telefos och dör

Telefos angrips våldsamt av Ajax och Odysseus samtidigt och såras dödligt av en tredje, Akilles

KAPITEL 37

När Telefos hade dött i det trojanska kriget satte goterna sitt hopp till hans son, den unge Eurifilus, och lät honom styra det gotiska riket eftersom man inte kunde finna någon som vore mera skickad eller lika värdig att bära denna stora börda. Han ägde ju en ädel och lysande börd då han härstammade från en lång följd av mäktiga kungar och furstar, och han framträdde själv med alla de rena seder som brukade ingiva det bästa hopp om furstar. Han ville inte heller klandras för att vansläktas på fäderneslandet

Eurifilus, den 13:e kungen

Eurifilus drar till det trojanska kriget

och fädernas tapperhet, och därför begav han sig till det trojanska kriget utan att avskräckas av några faror. Han ville nämligen bistå sin morbroder kung Priamos i Troja när denne angreps och besegrades av de grekiska furstarna med sådant outsläckligt hat, som vi redan har sagt. Men en del påstår att den unge Eurifilus var upptänd av en brinnande kärlek till Kassandra och att han utstod resornas och stridernas svåra faror för hennes skull. Så förföljde han grekernas grymma och mäktiga skaror, men visade större tapperhet än försiktighet och därför höggs han ner i första blomman av sin ung dom, till allmän klagan bland folket och särskilt hos hans moder och morbroder.

Troja angrips och Eurifilus dödas där

❧ ANDRA BOKEN ❧

KAPITEL 1

VI HAR NU BESKRIVIT GOTERnas ursprung och deras första bragder under äldre tider i den första boken. Därmed kan vi återvända till Götaland, med stöd av de historiker som vi har valt att följa, för att se om goterna brukade åren efter Beriks minnesvärda uttåg till möda eller lättja.

Vi börjar med Humulf, som var kung Beriks äldste son och som sattes av sin fader att styra fäderneslandet med manlig kraft och klokhet. Han följde denna befallning med den största iver. Strax efter faderns uttåg undertryckte han den tvedräkt i landet som hans kloke fader inte kunnat stilla i grunden, och så byttes hatet i fredlig ro och säkerhet bland alla Götalands invånare. Ja, man kunde tro att striderna och upproren hade lämnat det gotiska riket och utvandrat till främmande länder.

Humulf, den 15:e kungen i hemlandet

Skapar endräkt i landet

KAPITEL 2

EFTER några år fick Humel överta spiran efter sin farbroder Humulf. Vid denna tid upptäckte danskarna att den största delen av goterna hade dragit bort till främmande länder med sin kung Berik och att de goter som stannade kvar hade försvagats mycket genom detta uttåg och återfallit i inbördes strider. Därför sökte danskarna genast skaka det gotiska välde som de levt under i många sekel från sina nackar.

Humel, den 16:e kungen i hemlandet

Danskarna förbereder angrepp mot goterna och sachsarna mot danskarna

Även sachsarna tog detta i klokt betänkande och därför vände de genast sina vapen mot danskarna, med Jutho som anförare – det var efter honom som Jylland fick sitt namn. Ty de var förvissade om att danskarna inte kunde bjuda något motstånd sedan de obetänksamt dragit sig undan goternas välde.

Jylland får sitt namn av Jutho

Då såg danskarna att de var underlägsna sachsarna i styrka och därför vände de sig på nytt, ödmjukt skyddssökande, till Humel och bad om förlåtelse för sina felsteg, och de upptogs i hans nåd. Han satte också sina söner Dan och Angel, som han hade fått med sin svenska maka, den ädla Gesilda, att styra danskarna. De rustade en mäktig här som drev sachsarna på flykten efter en bitter strid, och därmed befriade de Danmark, som nu fick sitt namn efter Dan.

Humel låter två söner hjälpa de bönfallande danskarna

Danmark får sitt namn av kung Dan

KAPITEL 3

Dan, danskarnas kung

Så insattes Dan av goternas kung Humel som den förste kungen över danskarna. Det sägs att han gav honom två föreskrifter. För det första fick han inte uppföra några tempel i Danmark, utan skulle förrätta sin vördnadsfulla kult av gudarna i svearnas huvudstad Uppsala. För det andra skulle han beakta hur litet det danska området var, så att han inte dristade sig att föra krig mot någon om han inte hade utsatts för grova oförrätter.

När Angel försökte tillskansa sig en del av makten över riket, undkom han med nöd sin broders försåt och räddade sig genom att fly till det engelska riket. Därför var det nära att det danska riket grundlades genom ett brodermord, liksom det romerska väldet en lång tid därefter, om vilket det heter:

> Stadens murar fuktades först av blodet från brodern.

Dansken Saxo tycks vara av den meningen att Angel härskade över det engelska riket och att detta fick sitt namn efter honom.

Angel får det engelska riket som uppkallas efter honom

Jag återvänder nu till Humel och finner då att han inte ägde mindre makt än sin farfader Berik, fastän denne tycktes föra krig mot hela världen. Ty Berik besegrade det vandaliska folket som ägde så mycket stridskraft och vapen, medan Humel slog och jagade bort de tappra och stridslystna sachsarna. Berik utsträckte sitt välde över ulmerugerna, pomrarna, polackerna och mecklenburgarna, medan Humel härskade över goterna, svearna, hälsingarna, bjarmerna, bottnierna, lapparna, finnarna, skridfinnarna och hela den skandiska ön. Dessutom låg danskarnas öar nära Humels välde, och han insatte ju en kung som skulle styra dem, som vi redan har sagt. Jag finner till och med i några historieverk, att han skulle ha satt sin tredje son Nore som kung över Norge och uppkallat detta land efter honom. Men det mest troliga synes vara att Norge har fått sitt namn efter sitt läge som ”den norra vägen”.

Humel kuvar sachsarna

Nore, den tredje brodern, får makten över Norge

KAPITEL 4

EFTER Humels död satte stormännen enhälligt hans son Gotilla i faderns kungasäte, och därmed övertog han ett stort välde och härskade över goterna, svearna och de andra nordiska folken. Han vansläktades inte heller på sin fader eller farfader i storsinthet, ty han återställde lugnet i hela fäderneslandet. Sedan fick han en bön om hjälp av sin släkting Amal, som ledde goternas krigståg på andra sidan havet, och då förde han en väldig här mot esterna, mecklenburgarna och kurerna och tvingade de upproriska till lydnad efter strider till land och till sjöss. Så lades de under dubbelt ok, som vi sade, när de inte kunde tåla ett enda.

Gotilla, den 17:e kungen i hemlandet

Gotilla besegrar esterna, mecklenburgarna och kurerna

Det uppstod också strider om tronföljden i det danska riket mellan hans brorsöner Humel och Lother – Dan hade fått dem med den svenske kungen Sigges sondotter Gyrita. Gotilla insatte då den hetsige Lother i stället för den mer måttfulle Humel, eftersom han klokt insåg att grannfolken fick mera fred om det rådde oro bland danskarna. Han uträttade förvisso många andra lysande dåd, men forna tider har låtit dem falla i otacksam glömska, liksom många andra furstars bragder. Därför överlåter jag åt andra som funnit mer om honom att skriva hans historia.

Lother, Dans son, får makten i Danmark

KAPITEL 5

SIGTUN, som andra kallar Sigtryg, var brorson till Gotilla och efterträdde honom som kung i Sverige. När han kom till makten, offrade han till sina gudar i staden Uppsala och frågade ivrigt hur länge han skulle leva och vad som skulle hända i framtiden. Då svarade offerprästerna att guldet hotade honom med den största fara och döden, och därför borde han akta sig mer för detta än något annat; men han kunde aldrig såras eller dödas av järn, stål eller andra metaller. Då trodde han sig vara oövervinnelig genom de odödliga gudarnas nåd och mötte många faror i krigen med högt och oförfärat sinne.

Sigtryg, kung Gotillas brorson, får makten över riket

Ödesdigert svar av gudarna

Grå, dotter till Sigtryg

Sköld, danskarnas kung

Han hade också en mycket vacker dotter som hette Grå. Det har bevarats sånger på folkspråket om hennes skönhet och ädla seder ända till våra dagar. Den danske kungen Sköld skickade sändebud och begärde att hans son Gram skulle få henne till maka. Men fadern hade redan lovat bort henne till den tappre och ädle kämpen Sumble, som var broder till finnarnas kung. Då trodde Gram att Sigtun föraktade honom, eftersom han hade gift bort sin dotter med någon av lägre börd, och därför bad han sin vapenbroder Besse om råd hur han skulle hämnas denna skymf – han brukade alltid förlita sig på Besses hjälp i svåra saker. Till sist beslöt de att försöka röva bort flickan mot faderns vilja. Ty då betraktades det som en lysande bragd bland förnäma män att röva bort jungfrur med våld och vapen för att gifta sig med dem.

Jungfrurov var fordom ärofulla

Så lämnade Gram Danmark med några följeslagare och begav sig till Götaland. Men han ville inte att man skulle känna igen hans ansikte och hugga ner honom, och därför svepte han in sig i skinn av olika vilda djur. Efter stora faror kom han till Sigtuns kungaborg och gömde sig nu i väntan på att jungfrun skulle komma ut; för då skulle han locka henne till ömsesidig kärlek, så att hon följde med honom av egen vilja. Men innan dess hade hans trogne vapenbroder Besse använt sitt rika förstånd och väckt den kloka jungfruns kärlek till hans lysande furste, även om hon från början var avvisande och svårhanterlig när hon tänkte på sin faders makt och vapen och sina fäders och förfäders lysande anor. Men Besse ägde en förunderlig vältalighet och prisade sin furstes ädla blod och tapperhet liksom hans krigskonst och obetvingliga makt i slag och strider. Dansken Saxo har skrivit en dikt om detta på det adoniska versmåttet, och där heter det:

Gram från Danmark rövar listigt till sig kung Sigtrygs dotter Grå

GXås sånger

Grå är mitt namn och
kung är min fader,
ädel av ätt med
ljungande vapen:
yppa då för oss
var du är född och
vem du må vara.

KAPITEL 6

NÄR Gram till slut hade förstått att jungfrun var villig och att han inte behövde frukta några försåt från den ovetande fadern, tog han av sig de djurfällar som han hade svept sig i och tog henne i sin famn samt skänkte henne sådana kärleksgåvor som anstod hennes kungliga rikedom och höga sinne och som man snabbt brukar fånga flickors sinnen med. Därefter förde han henne i stor hast till sitt Danmark, utan motstånd från hennes sida och älskade henne mycket. Han fick också en son,

Grå förs av Gram till Danmark och föder Guttorm

Guttorm, med henne, som sedan blev kung i Danmark, samt en dotter, som blev maka till den norske kungen Sibdager.

Ett grymt krig mellan goterna och danskarna genom jungfrurovet av Grå

Men Sigtun, som var fader till den bortrövade flickan, förklarade krig mot danskarnas kung i rättmätig vrede. Man rustade stort på båda sidor, ty den ene ville uppbåda svearnas och goternas hela makt för att hämnas denna kränkning av honom och hans blod, medan den andre ville bruka all kraft som Danmark ägde mot den mäktige fienden så att han kunde njuta fritt av sin bortförda maka. När de båda kungarnas härar möttes blev det också en bitter och ihärdig strid, som om man inte bara kämpade om hem, härd och byten utan om liv och blod. Sigtun angrep fienden med hänsynslös och våldsam kraft, eftersom han trodde på gudarnas spådom att han inte kunde övervinnas med järn. Men Gram tog den danska listen till sitt skydd och stöd. Han stred nämligen med en klubba som jättar brukade göra och hade gjort den tyngre genom att gjuta in guld, och med den avvärjde han Sigtuns djärva hugg mot sitt huvud och dödade honom med många slag. Detta kan tjäna som en nyttig lärdom för framtida svenska kungar att de bör frukta guld mer än järn. För fler råkar i fara på grund av guld än på grund av järn när de drivs av sin förbannade hunger efter guld, som vållar fattigdom och uppror bland undersåtarna och som påskyndar deras egen död eller landsflykt.

Sigtryg dödas med en guldklubba

När Gram hade besegrat Sigtun, lät han blåsa i lurarna till återtåg, eftersom han trodde att hela svearnas land hade tillfallit honom genom kungens död och krigets rätt. Men ännu återstod goternas kung Skarin, som inte ville att svearna skulle läggas under de segerrika danskarna, för då skulle de hota goternas välde desto mer i framtiden.

KAPITEL 7

Skarin, den 19:e kungen i hemlandet

SKARIN styrde hela det gotiska furstendömet med vishet och omfattade alla sina undersåtar med samma välvilja. Men han uppehöll sig mest i Västergötland, eftersom han ville vara nära sin släkting Sibdager, som var kung i Norge, och dennes länder. Han grundade också västgötarnas stad Skara, som fick hans eget namn. Han byggde den klokt nog bland sjöar och träsk, så att den blev lättare att försvara. Men hans efterträdare har varit lika okloka, när de låtit staden förfalla och avfolkas. Detta var det gamla sätet för goternas kungar. Inte långt därifrån ligger resterna av kungaborgen Aranäs, och dess läge, murar och byggnadskonst

Staden Skara

Aranäs, en kungaborg på denna tid

väcker sådan beundran hos åskådarna att ingen kunde tro att det vid denna tid fanns en mäktigare byggnad i alla de nordiska länderna. Men vad förändras inte när långa tider har haft sin gång? Staden Skara har dock bevarat

Skara biskopsdöme

något av sin forna värdighet genom den heder som biskopssätet skänker den.

Skarin, goternas kung, rustar för krig mot dansken Gram

Men nu återvänder vi till Skarin. När han fick veta att hans frände svea-kungen Sigtun hade fallit för danskarnas vapen, drog han samman hela sin krigsmakt mot Gram, som trodde att han hade hemfört segern. Men när Skarin företog omfattande rustningar, och när Gram observerade att den gotiske kungens makt hade ökat mycket kraftigt och när han trodde att denna icke lätt skulle övervinnas av danskarnas krafter bestämde han att ta hjälp av

Lagen för envig

ett envig. Ty han visste att den som vägrade möta en fiende i en sådan kamp betraktades som en besegrad och värnlös man enligt allmän lag och sed.

Så utmanade han Skarin till ett sådant envig, eftersom han betraktade honom som kraftlös genom sin höga ålder. Den gamle fursten kunde också med rätta ha ursäktat sig med ålderdomens svaghet, men den medfödda hederns bud var starkare. Därför trädde de båda furstarna mot varandra på

De två kungarnas strid

fältet med sina vapen inom en ring av tappra män. En del bad om en lyckosam utgång för Skarin och en del för Gram. Men ännu en del ropade att detta

Den gamle Skarin förtrycks av den unge Gram

var en ojämn tvekamp, för Gram stod i ungdomens blomning och ägde sin fulla kraft och en jättelik tapperhet när han gick mot Skarin som var märkt av ålderdomens svaghet. Striden slutade också som alla närvarande måste förutse: den svage övervanns av den starke, den gamle av den unge, den värnlöse av jätten.

Gram besegrar några släktingar till Skarin

Men därmed segrade inte Gram över goterna eller svearna. Ty Skarin hade många släktingar och de trädde nu fram för att kämpa i nya envig mot Gram och hämnas Skarins död. Så utökades antalet döda när de offrade sina liv. Men inte ens genom dessa segrar kunde Gram vinna makten över det svenska riket. För även om nästan alla av kungligt blod gått förlorade i Götaland genom kriget mot danskarna och ingen bland svearna tycktes värdig att ärva kungamakten i de två riken som då stod utan

Sibdager, kung i Norge, antas av goterna och svearna som kung

kung, satte svear och goter den norske kungen Sibdager på rikets tron. Han var av ädelt gotiskt blod och nära befryndad med Sigtun och Skarin och dessutom en oförsonlig fiende till danskarnas kung, och därför syntes det mera rätt och hedersamt att kungavärdigheten förblev inom det blod och den släkt där kungarna hade givit sina liv för fäderneslandet, än att den oklokt skulle gå till en främmande inkräktare som Gram.

KAPITEL 8

Så vann den norske kungen Sibdager makten över goternas och svearnas riken med många och hedersamma skäl. Eftersom han hyste ett djupt hat mot danskarna för deras kungs övermod och en lika stor medkänsla för svearna som plågats så svårt av honom, började han överväga hur han skulle hämnas dessa oförrätter. Hatet mellan dessa kungar hade vuxit fram sedan hans släkting jungfrun Grå rövades bort, och därför måste detta illdåd bestraffas med ett annat och rovet gengäldas med ännu ett rov för att Sibdagers vrede skulle blidkas. Han drog således till Danmark med en flotta, och där våldtog han kungens syster för att vålla henne den största skam. Sedan rövade han bort Grams sköna dotter och förde henne med våld till Norge, där han tog henne till sin maka och gladde sig mycket över att ha hämnat en oförrätt med två som var ännu grymmare.

Sibdager, den 20:e kungen i hemlandet

Oförsonligt hat mellan Sibdager och danskarna genom jungfrurovet av Grå

Grams dotter rövas bort och förs till Norge

Här måste man förundra sig över att dessa jungfrurov blev så vanliga bland de nordiska kungarna under samma tider och år som det grymma trojanska kriget rasade på grund av en bortrövad kvinna. Man skulle också ha bevarat minnet av lika många dödade furstar och krigsmän som bland frygerna och trojanerna, om lika många författare hade framträtt i det kalla Norden.

Hur vanan att röva jungfrur föddes

Men detta må vila, för nu återvänder vi till Gram. Han såg hur Sibdager hade övervunnit hans egna konster med dubbel list. Det var också sannolikt att han, som redan härskade över så många riken och folk, skulle angripa Danmark och lägga detta under sitt välde, och därför beslöt han att uppbåda alla sina krafter mot denne mäktige fiende ännu en gång. Men motståndarens planer kunde inte döljas för den kloke Sibdager. Därför blev han ännu mer aktsam och stödde sig inte bara på sina norrmän och de övriga som lydde under hans välde utan kallade även sachsarna till ett krig mot Danmark, eftersom Gram hade huggit ner deras furste Henrik i ett hemligt försåt. Gram mötte fiendernas angrepp med allt det folk han kunde uppbåda. Men det oundvikliga ödet kan inte övervinnas av jättelik tapperhet och tusentals okuvliga krigsmän eller någon annan mänsklig makt. Ty Gram hade förvisso uträttat många berömda och storslagna bragder genom sin tapperhet, men nu fälldes han av den norske kungen Sibdager, när han sökte hämnas sin systers skam och sin dotters kränkta kyskhet och det våld varigenom han berövats sina riken.

Gram dör

Sibdager kuvar Danmark efter Grams död och insätter hans son Guttorm som skattskyldig

Genom den danske kungen Grams död blev Sibdager ensam härskare över alla riken i Norden. Han kallade Grams son Guttorm, som var broder till hans egen maka, från landsflykten och satte honom att styra danskarna såsom ett skattskyldigt folk. Så straffades de inte bara genom förlusterna i kriget utan även genom en rättvis träldom och ofrihet samt skammen att äga en lydkung.

Hading, Guttorms broder

Men Hading, som var broder till Guttorm och en storsinnad man, betänkte att han var född av en tapper fader, och därför fann han det mera hedervärt att gå i landsflykt än att uthärda en skamlig träldom i sitt eget fädernesland. Han hade inte heller blivit så ryktbar, om han hade kämpat på fädernejorden i stället för bland sådana hjältar vars bragder man väl kan beundra men inte efterlikna. Han firade krigiska triumfer långt och vida omkring och förde slutligen en flotta från de besegrade ryssarna till det svenska havet. Där gick han till angrepp mot Sibdager, som befann sig på Gotland, och dödade honom i striden.

Sibdager besegras på Gotland av Hading

KAPITEL 9

Asmund, den 21:e kungen i hemlandet

ASMUND var son till Sibdager och efterträdde sin fader med ärftlig rätt i goternas, svearnas och norrmännens riken. Först av allt fick han skydda sig och sina riken mot danskarnas kung Hading och hans segerrika makt.

Hading är skicklig i den magiska konsten och syns oövervinnelig

Det syntes svårt att övervinna Hading med mänsklig kraft, eftersom man trodde att han fick hjälp av många magiska konster och bländverk. Skall vi tro på dansken Saxo hade han redan i vaggan lärare som var skickliga i den magiska konsten, nämligen de svenska jättarna Vagnopt och Hafle. Av dem skulle han ha lärt sig så mycket att han inte kunde såras av mänskliga vapen utan bara av sig själv. Han var också så förtrogen med de gudar som han dyrkade att de kom till hans hjälp så fort han kallade på dem, och de tog honom levande till underjorden, så att han fick skåda många hemliga ting som var okända för de dödliga.

Magikern Oden

Vagnopts dotter Hartgrep var inte underlägsen någon i den fåfänga magiska konsten, och av henne lärde Hading sig att ställa allt hopp till demonernas hjälp. Dessutom umgicks han förtroligt med Oden, den ondaste av alla magiker och demoner. Oden uppenbarade sig i mänsklig gestalt och rådde Hading att gå i krig mot kurerna, men gjorde honom också frisk och stark

med en ljuv och välgörande dryck, sedan han hade besegrats i den striden. Därefter fick Hading lära sig av en gammal man – jag tror att det var en magisk syn – hur man skulle ställa upp en här i stridsordning. Eftersom han hade rustat sig med dessa konster, trodde han att ingenting var så vanskligt eller svårt att det inte kunde övervinnas med hans kraft. Men de falska demonerna utsatte honom även för skiftande öden i krigen och bedrog honom på många och märkliga vis, ty ibland skänkte de honom segern och ibland lämnade de honom slagen och hjälplös.

Demonernas hjälp är bedräglig

KAPITEL 10

Så ville Hading pröva krigslyckan mot kung Asmund i Sverige och rustade en stark här. Asmund tog varning av detta och ställde själv upp två härar, som han trodde var starka nog att avvärja anfallet från den antågande fienden. Sonen Henrik fick leda den ena och han själv den andra. När striden tilltog i styrka,

Hading leder en stor här mot Asmund

fattade Henrik sitt svärd i handen och grep efter skölden;
ja, han stormade fram utan skräck för huggen och slagen,
täckt av järn över huvud och kropp och gyllene hjälmen,
så att han nådde fylkingens mitt förvissad om seger,
utan en tanke på flykt och obetvinglig för alla.
Men hans djärva början belönades illa, för stridens
utgång släckte hans unga liv, när det blommade skönast.
Och hans fader sörjde så djupt, att han greps av förakt för
livet och en längtan att följa sonen i döden.

Henrik, Asmunds son, kämpar våghalsigt och dödas

Saxo citerar andra sånger, där den sörjande fadern visar sin stora kärlek till den förlorade sonen och sin bestämda vilja att dö. Han kastade också skölden på ryggen och grep med båda händer om svärdet, och på detta sätt dödade han många i striden med våldsamt mod och angrep Hading med rasande vrede. Men Hading, som såg att han hotades av en oundviklig död och att den inte kunde avvändas av någon mänsklig makt, kallade genast på de gudar som han hade dyrkat sedan vaggan, och då infann sig plötsligt en demon i Vagnopts gestalt och hjälpte sin dyrkare och lärjunge i denna hotande fara.

Så kunde Asmund inte övervinnas med mänskliga krafter utan enbart genom demonernas makt, men han dog inte utan hämnd. Ty när Hading fick hjälp av sina gudar och genomborrade honom med spjutet, sårade Asmund döende sin baneman och gav honom en hälta för livet. Därmed uttryckte han

Asmund dör och skär nästan foten av Hading

den skarpa förebråelsen att Hading, som satte hela sitt hopp till den magiska konsten, var bemängd med eländiga brott och full av brister och laster, som en ärelös och rutten skamfläck. Asmunds döda kropp förlänades en högtidlig likfärd och gravsattes med kunglig ståt i Uppsala. Hans maka Gumilda följde många ryktbara kvinnors exempel i hedningarnas historier, ty hon ville inte överleva sin döde man utan tog sitt liv med en kniv och lades av vännerna i samma grav som mannen. Hon var i sanning värd att förenas med mannens aska genom sitt manliga sinne och stora dåd, fast hon tillhörde det kvinnliga släktet.

Asmunds kropp begravs i Uppsala

Gumilda, drottningen, går i döden på grund av makens död och begravs med honom

KAPITEL II

Uffe, den 22:e kungen i hemlandet

Uffe var son till Asmund och fick ärva kronan efter hans död. Hading, som hade plågat hans fader och farfader i så många krig och dödat dem till slut, vållade honom inte mindre besvär. Ty Hading hade blivit ännu mer övermodig efter alla dessa segrar över talrika och mäktiga fiender, och nu nöjde han sig inte med att ha dödat en fader och hans son med onda andars hjälp utan beslöt att ödelägga det svenska landet vida omkring. Men Uffe samlade krigsmän från alla håll och rustade sig till strid. Han mötte också härjaren i en hård kamp, där han tvingade Hading att återvända till sitt Danmark och förföljde den flyende i ryggen. Sedan tycks han ha återvänt till Sverige.

Uffe driver Hading till Danmark genom att förfölja honom

Nu vet jag att Saxo skriver att Uffe drog till Danmark med en krigsflotta, medan Hading var upptagen med att härja de svenska fälten. Agatokles skall i forna tider ha använt sig av samma list när han inneslöts av kartagerna i Syrakusa och förde över kriget till Afrika genom att belägra Kartago. Den kloke Scipio Africanus gjorde detsamma när den stridslystne Hannibal plågade romarna i Italien under ett långt krig. Han gick nämligen med en här från Rom mot Kartago, och på detta sätt tvingade han sin motståndare att återvända och försvara sina egna hemtrakter.

Scipio Africanus använder samma list mot Hannibal i Italien

Uffe återvände till Sverige från striderna i Danmark utan vare sig seger eller nederlag. Men när vintern gått och vårens värme hade kommit angrep Hading Sverige på nytt, styrkt av vredgade gudar och hemska järtecken, och sedan förde han ett olyckligt krig som varade i fem år. Ty Hading märkte att han var underlägsen Uffes styrkor, och därför tvingades han fly till de snåriga skogarna och till bergens och dalarnas klyftor och gömslen, där han inneslöts så ihärdigt av Uffe att han varken kunde gå till strid eller återvända till

Danmark. Den långa belägringen ledde också till att han och krigsmännen gjorde slut på sin mat och hamnade i den yttersta nöd. Därför började de äta svamp och växter från skogarna för att lindra sin hunger liksom rötter, bark och gräs och till och med den svarta jorden. Man rotade också i katters och hundars inälvor, och när de inte räckte till, kastade man sig i rasande hunger över hästarnas orena kadaver. Till sist, när de ätit hästar, katter, råttor och all smutsig och vämjelig föda som de kunde finna, grep de olyckliga danskarna i sin yttersta hunger efter köttet av människor, vilket deras Saxo vittnar om till sin fasa.

Hading råkar i nöd när han vågar tränga in i Sverige om vintern

KAPITEL 12

SÅ slaktades många som hittills hade förskonats från fiendernas vapen av sina landsmäns spjut och blev deras föda. Vilken olycka kunde vara värre än när de inneslutna danskarna dödade och slukade varandra i ett ömsesidigt blodbad? Enligt Saxo fick danskarna också höra ett nattligt spöke som sjöng denna sång i deras yttersta förtvivlan. Men jag tror inte att det var en demon, utan en klok man som ville avskräcka de okloka danskarna från att angripa Sverige, när han på detta vis synes tala, klandrande de nödställda danskarna:

Danskarna äter sina döda

Ond var lyckan som fick er att lämna fädernas jordar
och att tro att detta rike lätt skulle falla
för era vapen; för den är blind som tror något sådant.
Inget krig kan skaka det väldiga Sverige, ni kommer nu att
vara på flykt från kriget, och skräck och flykt må er följa.
Rädda män skall ej hugga med svärden, och ingen kan hindra
handen som fäller er alla i blodbad och i massaker.

Denna spådom om danska blodbad uppfylldes inte bara nästa dag utan många gånger under följande sekel och skall uppfyllas igen, så snart det blir nödvändigt. Det kan synas märkligt att svearna plågade danskarna så hårt och länge och bragte dem i denna yttersta förtvivlan. Men man måste betänka alla de oförrätter som Uffe fått lida. Ty danskarna hade ju trängt in i riket, plundrat Sverige, ödelagt fäderneslandet och dödat hans egen fader och farfader – och nu hade han dem i sitt våld. Även om han velat visa barmhärtighet, tycktes troheten mot de släktingar som dödats med orätt kräva sin hämnd.

Danskarna får en ödesdiger spådom

Barmhärtighet vore dåraktig när svearna har fienderna i sina händer

Hading såg hur Uffe angrep honom med ihärdigt hat och bara önskade att ta hans huvud och liv, och därför räddade han sig genom att bryta ut om natten och fly till Hälsingland. Sedan drog han genom Norge under många och stora faror och kom till Danmark. Där fick han veta att bjarmerna rus-

Hading flyr till Hälsingland

Bjarmerna strider mot Hading

tade för ett nytt krig mot honom – en viss Tuming var deras ledare och hade uppeggats av Uffe till detta. Hading segrade i detta krig, eftersom gudarna hade lärt honom hur han skulle fylka sina krigsmän. Därefter drog han till staden Uppsala, där han låtsades vilja ha ett samtal med Uffe för att kunna döda honom. Men Uffe anade faran och vände försåtet mot dess upphovsmän, så att Hading tvingades ta skydd av nattens mörker och gömma sig i skogarna. Sedan bröt han fram och dödade Uffe genom försåt. Uffes broder Hunding hedrade hans kropp med en högtidlig likfärd och begravde honom bland de kungliga minnesvårdarna i Uppsala.

Uffe dödas av Hading i försåt och får en kunglig grav i Uppsala

KAPITEL 13

Hunding, den 23:e kungen i hemlandet, tar till vapen mot Hading

Så trädde Hunding i sin döde broder Uffes ställe och rustade först av allt för ett krig mot Hading, som hade dödat hans broder och fader och dessutom med sin vanliga fräckhet sökt gripa makten över Sverige när det stod utan herre. Men när Hading tänkte på alla umbäranden som han fått utstå genom Uffe under de gångna åren ville han inte hamna i ännu större olyckor, och därför lät han sig övertalas av sina kloka rådgivare att låta Hunding njuta av sin faders och farfaders riken i ro. Han och Hading lovade också och svor att det skulle råda en ömsesidig trohet och en obrytbar fred och vänskap mellan dem till livets sista andetag. De skulle inte heller vända sina öron eller sinnen till dem som ville bryta dessa fördrag, utsprida hat eller bringa denna enighet på fall, utan var och en skulle försvara och föröka den andres nytta, ära, lugn, värdighet och makt.

Hunding och Hading sluter fred

Sedan detta förbund mellan så mäktiga kungar hade stärkts, hur många lysande bragder skall vi inte tro ha följt, vilka är mycket mer värdiga att beaktas av lärda och fromma män än de strider, mord, våldtäkter och andra vedervärdiga laster som alltid kommer i de rasande krigens spår? Efter denna fred kom också dess dotter, som är lagarnas vördnadsbjudande makt, och den förde med sig rättvisan, som varken tapperheten eller kloka handlingar kan leva förutan. Även om dessa är skönare än alla stjärnor, förtrampas de så snart Mars och hans Bellona har makten, så att man inte kan skönja ett spår av dem någonstans.

När kriget rasar ger lagarna vika

Så återvände dygdernas ädla skara när fred hade slutits i dessa länder, och den fredliga ron intog inte det sista rummet bland dem, ty ingen tid kunde förstöra den fasta och eviga vänskapen mellan dessa kungar. De enades också om att den ene skulle påskynda sin egen död, när det kom ett bud om den andres bortgång, så att ingen av dem skulle hasta ensam och utan följeslagare till underjordens boningar.

KAPITEL 14

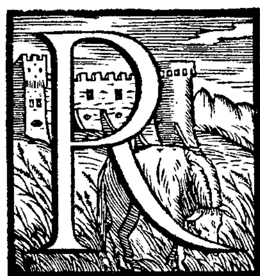
Så gick det ett falskt rykte att den danske kungen Hading hade dödats i ett försåt av sin svåger Guttorm, som han tidigare hade givit sin syster Ulfhilda till maka. När Hunding hörde detta ville han visa alla efterkommande hur hans kungliga trohet var viktigare för honom än livet. Därför kallade han rikets hela adel till ett stort gästabud, som om han ville hedra sin döde vän, och för att ingen kunglig prakt skulle saknas befalldes köksmästaren att ställa ett väldigt fat i hallens mitt med en dryck av säd eller honung. Sedan bar kungen själv omkring bägare som en munskänk och troddes uppfylla fromhetens hedersbetygelser. Ty han ville visa på alla sätt att han gick i döden med den största glädje, inte på grund av vännens död utan för att bevara den trohet som han lovat honom. När han märkte att alla var berusade störtade han själv i fatet med den söta drycken, som för att visa hur ljuvt det var att dö för vänskapens och trohetens skull, och hur värdigt en odödlig ära.

Vid det falska ryktet om Hadings död dränker sig Hunding frivilligt i ett fat med öl

När Hading fick veta detta övervägde han vad slags död han borde välja för att skänka sin trogne vän en lika stor eller ännu större ära, även om det vore svårt att överträffa en så ädel dygd och vänskap. Därför lät han hänga sig i en snara, men inte inför sina ståthållare och stormän utan i hela folkets åsyn. Så skulle alla se att det inte var ett bedrägeri, och veta att den trohet som han lovat en gång var viktigare för honom än det bräckliga och förgängliga livet. Albert Krantz hävdar att de två kungarnas död är löjeväckande. Men jag tror att de bekände sig till samma höga dygd som de stora grekiska och romerska furstarna, som kunde gå i döden av egen vilja för att inte bryta den trohet som de hade lovat.

Hading hänger sig vid budet om den trogne vännens död

KAPITEL 15

Regner var son till Hunding och borde genast ha efterträtt sin fader med arvets rätt. Men först fick han övervinna många och svåra hinder, och det största var det dödliga hat som hans styvmoder, drottning Torilda, hyste mot honom. Ty när hon märkte styvsonens rika begåvning, anlade hon en mängd försåt mot hans huvud, och hon skulle inte ha slagit sig till ro förrän hon druckit hans blod i grymhetens bägare, om inte faderns vänner, som ägde stor makt i riket, hade förhindrat hennes ondskefulla försök. Den grymma och skamlösa styvmodern gick till och med så långt

Regner, den 24:e kungen i hemlandet

Torilda, Regners onda styvmoder

Regner och Torald sätts av styvmodern att vakta oxar

att hon satte Regner och hans broder Torald att vakta kungsgårdens boskap, så att denna stora skymf skulle hindra dem att sträva efter makten i faderns väldiga riken.

Svanvita, Hadings dotter, befriar dem ivrigt från denna träldom

Men ödet tillät inte att kungligt blod skulle smutsas av nöd och träldom, för det hade ju skapats av naturen till andras skydd och ledning. Danskarnas kung Hading hade en dotter, Svanvita, och hon ville vinna denne ädle yngling till make genom en ärofull bragd. Därför tog hon sina systrar som tjänsteflickor och drog med dem den långa och svåra vägen till Sverige. Så kom de till den plats dit hon hade hört att kungasönerna förvisats med sådan vanära. När dessa såg denna kvinnliga prakt komma emot sig fylldes de av skam över sina usla kläder, men också av fruktan att detta var ett försåt av styvmodern, och därför påstod de i sin förvirring att de var trälar som vaktade kungens boskap. Men Svanvita var väl bevandrad i den vältalighet som utmärker danskarna, och med dess hjälp gav hon nu många skäl för att de måste härstamma från kungar och inte från trälar. Hela detta tal vände hon till Regner, som var den äldre av dem, och sade att detta bevisades genom de sköna linjerna i hans kropp, ögonens glans, den skarpa blicken, de livliga pupillerna, de glänsande ögonen, den vackra gestalten, det strålande ansiktet och allt i hans höviska och ädla yttre.

Regner älskas av Svanvita

Regner svarar klokt trots sin ungdom

Den kunglige ynglingen gav också ett värdigt och passande svar. Slavar, sade han, saknar inte alltid dygd; ett manligt sinne döljer sig ofta under smutsiga kläder; man bör inte döma mannen efter klädseln utan klädseln efter mannen. Ryktbarheten hos män kommer också mer från dygden än från börden; adlig ära är något gott som man får från andra, men dygden beror på en själv; föräldrarnas ära fördunklas när barnen vansläktas och avfaller från deras redlighet; och kan man med rätta kalla slavar för ärelösa, när de uppväger bördens brister med dygdernas storhet? Varje vis man visste likaså, att alla slavar härstammade från kungar, och alla kungar från slavar.

Genom den Högstes vilja blir herdar kungar och kungar trälar

KAPITEL 16

När Svanvita med stor förundran hade utforskat ynglingens fasta och höga sinnelag och lysande gåvor, avslöjade hon sin egen börd och varför hon kommit. Hon manade honom också att vara vid gott mod och hoppas på något bättre än det som styvmodern ville ge honom. Därefter tog hon fram gåvor ur sitt förråd. Det var kläder som anstod en furstlig heder, så att han kunde lägga av sin smut-

Svanvita styrker Regner och ger honom dyrbara kläder

siga och fattiga dräkt och framträda i skönare ståt. Denna mildhet berörde ynglingen djupt och han samtyckte nu att ta denna lysande och dygderika jungfru till maka. När hon hade blivit hans brud, ville hon inte heller visa sig medellös eller berövad en hemgift utan gav sin älskade make ett svärd i bröllopsgåva, som han borde bruka i skiftande strider med odjur och ovänner. Hon manade honom också med många skäl att sträva efter dygden. Dansken Saxo nämner allt detta i passande sånger, där han lägger ord i denna jungfrus mun som synes hämtade från ett manligt och inte ett kvinnligt bröst. Men denna tids kvinnor var föga underlägsna männen i krigisk tapperhet, och detta gällde särskilt bland nordborna.

Regner och Svanvita ger varandra löften

Svanvita ger sin make ett utvalt svärd

Goternas kvinnor är krigiska

Hon nöjde sig inte heller med detta svärd utan skänkte sin nye make ett följe med sold och annan utrustning, och rustad med detta gick han nu till sin döde faders gamla vänner och framförde sin bittra klagan mot den grymma styvmodern: Hon hade fördrivit honom till den mest ovärdiga lott i livet utan att visa någon hänsyn till hans kungliga blod, och hon hade varit så omänsklig att hon låtit honom leva inte bara med usla slavar utan bland själlösa djur. Stormännen rördes av denna tunga och rättmätiga klagan, och nu satte de honom genast i kungasätet. De beslöt likaså att utkräva hämnd av den grymma kvinnan Torilda och Regners övriga motståndare med svärdet i hand. Så lyftes Regner från en föraktlig och förtvivlad tillvaro till en kunglig krona och spira, och så upphöjde han Svanvita till sin drottning och maka med all heder. Hon födde en son, Hotebrot, som efterträdde sin fader på tronen, och hon lämnade ett hedersamt minne av sitt namn och sina dygder åt eftervärlden. Ty hon uppträdde alltid och allestädes inför fäderneslandet, furstarna och det enkla folket så att man trodde att hon var född i Sverige och inte kom från något annat land.

Regner rör stormännen genom sin bittra klagan mot styvmodern Torilda

Regner tar Svanvita till sin maka i bädden

Hennes broder Frode var kung över danskarna, och han angrep nu Sverige från österns länder. Men Regner besegrade honom och förde honom som fånge i sitt segertåg, och han frigavs inte förrän han försonats med sin svärson Ubbe, som hade gripit makten i Danmark med våld och vapen. Det var Regner som utverkade denna nåd för Ubbe, och han skänkte också lika många krigsmän till Frodes här som denne nyligen hade förlorat i de häftiga striderna. Frodes tacksamhet var dock inte lika stor som Regners välvilja, för han rustade en ny här och gjorde ett stort angrepp utan att ha lidit någon orätt. Men krigslyckan stod med all rätt på Regners sida, och han dödade Frode fastän denne skyddades av hela Danmarks krigsmakt.

Frode, drottningens broder, krigar mot Sverige och fångas av Regner

Frode är otacksam

Frode dödas

När Regner inte hade någon fiende, levde han länge i den största ro, där han upprätthöll en fredlig endräkt i sina riken och underlydande folk genom rättvisa och goda lagar. Till sist var han mätt av dagar och bytte livet mot döden i staden Uppsala. Hans kära maka Svanvita levde inte heller länge sedan hon sett hur hälften av hennes hjärta ryckts bort och inneslutits i gra-

Regner åldras, dör och begravs i Uppsala

Svanvita, drottningen, går i döden av sorg och begravs hos sin make

ven: hennes sorg vid hans likfärd var så stor och oövervinnelig att hon inte begärde något annat botemedel än döden. Hon fick också sitt sista vilorum i samma grav som sin döde make.

KAPITEL 17

Hotebrot, den 25:e kungen i hemlandet

Hotebrot var son till Regner och ville inte vansläktas på sin faders dygder, utan bli hans like i rikets styre och stora dåd.

Han erinrade sig att ryssar, ester, sember, kurer och andra folk i öster hade vållat hans fader Regner och det svenska riket stora och svåra oförrätter i förbund med dansken Frode, och därför beslöt han att hans första krig, som var rättfärdigt och borde föras med kraft, skulle riktas mot dessa folk och länder. Ingen bland stormännen eller hela folket motsatte sig heller detta rättvisa och nödvändiga krigståg. Så bredde svenskarna och goterna ut sig över dessa och angränsande trakter och vållade en väldig manspillan bland folken där, och Hotebrot kunde utsträcka sitt välde vida omkring samt skriva ut lagar och skatter för de nationer som han hade besegrat.

Hotebrot gör ett kraftfullt krigståg mot länderna i öster

Folket där kuvas och blir skattskyldigt genom ett stort blodbad

Så återvände han till Sverige efter denna storslagna seger och styrde länge sina riken och underlydande folk i fred och ro. Han äktade också den sköna jungfrun Gyrita av den ädla norska kungaätten och fick sönerna Adils och Höder med henne. Men till sist övervägde han om manstukten skulle undergrävas under denna långa fred, och om den svenska och gotiska ungdomen skulle vansläktas på sina fäders och förfäders tapperhet utan ständig övning i vapnens bruk. Därför sökte han efter ett ärofullt skäl till krig. Han hade redan besegrat rutenerna, esterna och de övriga folken i öster, och de betalade sina skatter och lydde hans befallningar utan att göra uppror. Inte heller kunde han angripa norrmännen, eftersom det rådde en gammal endräkt och en ny släktskap med detta folk. Då drog han sig till minnes de oförrätter som den danske kungen Frode hade begått i sitt orättmätiga krig mot svearna och goterna, där han också hade stupat. Detta gav honom anledning att vända sina rikens hela styrka mot den danske kungen Roe, som var Frodes brorson. Det blev en bitter strid där Hotebrot hemförde segern. Striden stod i Danmark, där det var lätt för Roe att skaffa nya krigsmän, och så gick han till anfall på nytt. Men han hade lika liten krigslycka mot Hotebrot och svearnas okuvliga krigsmakt som förra gången och borde nu ha erkänt sig besegrad. Dock drevs han av danskarnas envisa självtillit att pröva krigslyckan en tredje gång.

Hotebrot tar den norska jungfrun Gyrita till maka och får Adils och Höder med henne

Hotebrot sänder en stark här mot Roe, danskarnas kung

Roe besegras i första och andra drabbningen

KAPITEL 18

Å rustade Roe sin här, fast den redan hade övervunnits och förintats två gånger, och störtade i rasande vrede mot fiendens stridslinje. Men då stacks han genast ner och dödades av sin kunglige motståndare. Därefter trängde den segerrike Hotebrot in i Danmark och intog hela riket. Han satte också garnisoner på borgarna och skrev ut lagar och skatter för de besegrade. Sedan återvände han till Sverige och hälsades med allmänt jubel, ty denna seger över Danmark var inte mindre ärofull än den över länderna i öster. Så vidgades det svenska väldet genom hans tapperhet och iver och sträckte sig nu från floden Don i öster till floderna Elbe eller Weser i väster. Det rådde även den största fred och enighet i hans stora välde, eftersom Hotebrot sökte bevara denna med samma omsorg som när han förut sökte utvidga rikets gränser. Så blev det uppenbart att han regerade lika klokt i krig som i fred.

Roe dödas av Hotebrot i den tredje drabbningen

Danmark underkastar sig

Hotebrot härskar från Don till Elbe

Men efter några år av lugn och fred väckte stormän i Sverige tvedräkt i landet mot den gode kungen, när de såg att de inte tilläts begå vilka illdåd som helst. En sådan tvedräkt är det farligaste av alla ting för samhället. När Hotebrot drogs in i detta, kunde han inte bevara lydnaden och enigheten i alla delar av sitt stora välde. Därför fann de danska stormännen att detta var ett lämpligt tillfälle att göra uppror, och de högg ner de garnisoner som Hotebrot hade insatt på borgarna och visade att de var mer angelägna att återvinna friheten än att bevara troheten. När Hotebrot upptäckte detta, drog han samman en mäktig här från alla folk i sina riken; sedan förde han den ombord på skeppen och skyndade mot de upproriska danskarna. Men när han seglade mitt ute på det lugna havet, bröt det plötsligt lös en våldsam storm, och nu fick han uppge sin okuvliga och tappra anda bland havets vågor. Men han lämnade två rikt begåvade söner efter sig, Adils och Höder, som han hade låtit fostras av den vise kung Gevar i Norge.

Danskarna gör uppror, angriper Hotebrots garnisoner och dödar dem

Hotebrot drunknar och dör

KAPITEL 19

Adils var således son till den kloke Hotebrot och hade, som vi sagt, undervisats och fostrats av den vise kung Gevar i de ädla konster som skänker skicklighet i det offentliga livet och i krigen. Han fick efterträda sin döde fader i dennes stora välde genom sina lysande förtjänster och sin ärvda rätt till makten. Hans första och största krig stod mot de upproriska danskarna, ty de fortsatte lika ihärdigt med sitt uppror sedan Hotebrot hade dött som när han var i livet. De leddes av Helge

Adils, den 26:e kungen i hemlandet

och vägrade betala sina skatter samt slaktade de svenskar som lämnats kvar på borgarna. De förberedde också ett krig mot Adils och visade på alla sätt sitt gränslösa hat mot svenskarna. Om någon svensk dödades bland dem eller stympades och led någon annan skada, dömdes den skyldige inte efter gamla och vedertagna lagar utan fick erlägga långt mindre bot.

Helge, danskarnas kung, för krig mot Adils

Orättvisa stadgar

Adils förföljde de danskar som bodde i Sverige med samma oförsonliga hat och började även intensivt hata sin drottning Ursilia, som var av danskt blod. Hon led länge av sin makes hat, tills hon fann ett listigt och föga hedervärt sätt att hämnas dessa sorger och besvär. Adils hade satt hennes son Rolf att styra danskarna, och nu gav hon sin make rådet att kalla till sig Rolf, eftersom han kunde mildra striderna mellan svenskarna och danskarna genom sin myndighet och klokhet och övertala dem att sluta med upproret. Då skulle de lyda Adils befallningar, betala skatterna och inte tänka ut några oförrätter mot svenskarna. Den godtrogne kungen tyckte att drottningens råd var goda, fast de i själva verket var grava försåt mot hans liv och rikedomar.

Kvinnlig slughet och list

Rolf kallas av sin moder till Sverige

Ursilia intrigerar dolskt mot sin kunglige make och riket

Rolf invigdes i moderns försåt och kom i största hast till Sverige. Det hade gått många år sedan drottningen lämnade sitt hemland och därför kände hon inte igen sin son, som hon inte sett sedan han var en yngling. Därför fick han bevisa med lämpliga tecken att han var den Rolf som hon hade kallat på. Så försäkrade sig modern om sonens trohet och mod i det som skulle ske samt berättade, när hennes make inte var där, om de försåt mot hans liv och skatter som hon planerat sedan länge. Hotebrot hade nämligen samlat ihop en mängd guld från de besegrade folken i öster och från de kuvade danskarna, och det fanns också gamla skatter från forna tiders kungar. Om all denna rikedom fördes i hemlighet till Danmark, skulle svenskarna förlora sin makt och kraft i krigen, så att danskarna kunde återvinna sin frihet desto snabbare. Men man måste vara mycket vaksam och försiktig, så att den girige kungen i sin vrede inte hängde dem som rövade bort hans guld i galgen. Hon befallde honom också att betänka detta och inte yppa något för någon.

KAPITEL 20

VID denna tid hade Adils kommit tillbaka från andra göromål, och när han fick veta att Rolf var där och hade lovat utföra allt som man begärde av honom, höll han ett storslaget gästabud med kunglig ståt. Vid detta kom man att tala om olika dygder och deras plikter och krav. Man frågade kungen vilken dygd som passade den kungliga värdigheten bäst, och han svarade då att frikostigheten var kungars och furstars främsta prydnad. Han själv fann också sitt största behag i att utöva denna dygd. Sedan frågade man Rolf vilken dygd som hedrade en krigsman mest. Då prisade han ståndaktigheten som den främsta av krigsmännens dygder, för den besegrar allt. Han bevisade också detta genom att hålla sin nakna sida mot en flammande eld, och därför sade de närvarande, att han var lika skicklig att disputera om dygder som att utöva dem. Så bad man Adils att han skulle bevisa sin mening om givmildheten såsom kungarnas främsta dygd, och han skänkte då gåvor till de närvarande med den största frikostighet. Bland annat gav han Rolf en halskedja av guld och med en väldig tyngd, som skulle visa hans höga ställning.

Kungen förlorar en ordstrid med Rolf

Rolf flyr med den otrogna drottningen och kungens skatt till Danmark

Men kungens gåvor till drottningen och hennes son gick till otacksamma och falska fiender. Ty de hade styrt talet mot dygdernas lov bara för att dölja de usla dåd och fräcka stölder som de hade planerat med den djupaste list, under skenet av dessa vackra ord. De lastade också de stulna skatterna på vagnar på tredje dagen av gästabudet och ordnade allt till fullo för en snabb flykt om natten – så använde sig drottningen av månens ljus och en skamlig flykt för att beröva sin make hans ägodelar och den äktenskapliga bädden, och sig själv all dygd och heder. Under tiden lurade Rolf den godtrogne kungen och uppehöll honom med olika saker för att leda hans tankar från drottningen. Till sist, när han trodde att hon hade sluppit undan farorna och kommit till ett säkert ställe, tog han avsked och skyndade efter de flyende. Men deras krafter räckte inte till för den väldiga skatten och därför tvingades de att kasta bort en stor del av den, eftersom man tänkte att det var bättre att förlora pengar än livet. De hotades nämligen av Adils i ryggen med den största fara, och hade de inte hunnit till de väntande skeppen på sina snabba vagnar, hade han gripit dem. Ty det var hans högsta önskan att föra dessa tjuvar till galgen och rikedomarna till den skattkammare som de hade stulits ifrån. Men lyckan räddade de flyende, som gäckade sina förföljare genom en våldsam rodd.

KAPITEL 21

DILS tänkte med bittert sinne på alla dessa stora oförrätter, då svenskar dödades så grymt i Danmark eller behandlades som uslingar som inte var värda den bot som lagarna föreskrev, eller då han själv utsattes för så många kränkningar och försåt och berövades den väldiga skatt som fäderna hade lämnat efter sig. Dessutom hade hans maka förts bort från hans sida. Och när danskarna i sin ihärdiga ondska inte syntes sätta någon gräns för alla oförrätter, svor han en ed att vålla dem alla vedervärdigheter och skador och skymfer som stod i hans makt. Ty detta är den Adils som enligt gamla danska och svenska historieverk skulle ha brunnit av ett sådant hat mot danskarna att han först satte en skällande hund vid namn Racke som kung över dem och därefter jätten Laes, sedan Racke hade slitits sönder av andra hundar. De följdes av hans slav Svio, och även han fick en förfärlig död, när en oövervinnlig mängd löss åt upp honom in på benknotorna i allas åsyn. Man visar ännu i våra dagar var detta skedde vid Viborg i Danmark.

Adils lider oförrätter

Hunden Racke sätts som kung över danskarna

Det fanns en viss Hjartman bland Sveriges stormän, som var släkt med Adils och nära vän till denne. Han var likaså gift med en syster till Rolf, Skulda. Men han kunde inte tåla de grymma kränkningar som Rolf utsatte hans kung och det svenska riket för. Därför utverkade han en mäktig flotta med gotiska och svenska krigsmän av Adils och drog med denna till Danmark. Dansken Saxo påstår att han gjorde detta för att utkräva skatt av hans folk, men främst av allt ville han återställa den enighet som hade skadats så svårt; om han inte lyckades med detta, skulle han ta till vapen och besegra den felande parten.

Hjartman drar till Danmark för att skapa endräkt

Rolf tog emot honom med stor gästfrihet och ståt. Man talade vid bägarna, som alltid i dessa trakter, om krig, riken och kungars rätt liksom oförrätter som någon lidit eller begått och förluster som borde ersättas och liknande svåra tvister. Men detta tal drogs ut längre än lämpligt, och till sist kände sig alla bittert kränkta och grep till vapen. Det bröt ut en grym och blodig strid, inte mellan simpla män utan mellan de främsta ädlingarna på båda sidor. Deras lysande tapperhet och oböjliga sinnen prisas i många och lysande sånger på folkspråket, som den lärde och skicklige Saxo har översatt till latin med all sin vältalighet.

Hjartman tas emot av Rolf

Blodig strid mellan svenska och danska ädlingar

Sånger av dansken Saxo

Enligt honom ägde goterna och svenskarna sådana krafter till kropp och själ att de syns vida överstiga den vanliga tapperheten bland män. Bland mycket annat låter han den danske kämpen Bjarke tala till sin vän och vapenbroder Hjalte på följande sätt:

Den danske kämpen Bjarke

… svärdet drev mig att dröja,
när det vreds i mitt bröst av svenskens mäktiga händer,
för han skonade intet sedan han fattat dess fäste.
Ja, det var som om kroppen var naken och värnlös, när huggen
skar genom hårda höljen av järn som det mjukaste vatten.
Brynjan kunde ej ge någon hjälp med sin skrovliga massa.

Och på ett annat ställe utropar Hjalte, som var den främste bland danskarnas kämpar:

Den danske kämpen Hjalte

Se, hur goterna tränger fram med vilda och grymma
blickar, vinande spjut och fjäderskrud uppå hjälmen,
när de svingar svärden och de yxor som slipats
för att gjuta vårt blod och vålla omätliga skador.

Och Bjarke svarar på detta:

Jag kan inte minnas en strid, där svärden har svingats
med en större kraft och slagen har fallit så täta.
Ger jag ett får jag tre tillbaka. För goterna brukar
vedergälla sår och skador med rikaste ränta.

KAPITEL 22

DETTA vill jag anföra från Saxo, eftersom sådana lovord av svenskarnas och goternas krigiska tapperhet brukar vinna större tilltro när de sägs av en dansk och inte av en landsman. Men denne danske författare får också påvisa ett förhållande som varit uppenbart bland Nordens riken sedan äldsta tider – vi skall se hur det består ännu i dag. Och det är att danskarna möts med tre slag när de riktar ett enda mot goterna och svenskarna. Men detta gäller när man kämpar med vapen. Om det är en strid med ord svarar danskarna med tre eller tio på ett enda från goterna och svenskarna, och så betalar de allt med en mångfaldig ränta.

Så dödades Rolf i denna strid, och Hjartman fick nu makten över det danska riket. Men när han skulle sörja för detta var han alltför godtrogen mot de svekfulla danskarna, och de dödade honom vid ett gästabud. När Adils fick höra detta kände han både sorg och glädje. Han sörjde djupt att hans trogne vän Hjartman hade lidit en ovärdig och förtidig död. Men han jublade med översvallande glädje och mer än nyttigt över att hans hätske fiende Rolf hade dött. Ty när han firade dennes likfärd med den största fröjd, drack han så girigt att han drabbades av en sjukdom som var svår att bota.

Rolf dödas och Hjartman besätter Danmark

Hjartman dödas försåtligt vid ett gästabud

Adils ådrar sig sjukdom genom rus

Nu påstår Saxo att han dog av detta rus, fast han sagt att han var död redan tidigare och att Rolf satte Hjartman såsom ståthållare över hans rike. Men dessa saker tycks mig strida mot varandra, så att endera delen måste vara främmande för sanningen. För Adils var i livet ända till dess han hade lagt det danska riket under sig, som Saxo säger, och hade satt sin yngre broder Höder att styra detta. Ty danskarna visade föga lydnad mot Adils sedan hans fader Hotebrot hade dött och försökte återvinna sin frihet, först med Helge och sedan med Rolf som ledare. Men när dessa upprorsledare hade dödats, blev danskarna tvungna att böja sina nackar under svenskarnas välde till slut. När Adils nåddes av budet om Rolfs och Hjartmans död dog han ingalunda av måttlöst drickande, som Saxo berättar, utan gladde sig i stället över detta efterlängtade tillfälle att kalla de upproriska danskarnas sinnen till mildare seder.

Danskarna underkuvas av svenskarna

Så rustade han en stor här från de länder och folk som lydde under honom och förde den till Danmark. Han drog också nytta av ett lyckosamt tillfälle när han intog hamnen Isöre på Själland med en väldig flotta. Då såg danskarna att de var underlägsna Adils styrka och gav sig, i stället för att pröva krigets osäkra lycka. De bad ivrigt att han skulle nöja sig med denna seger och sätta sin broder Höder som kung över dem, eftersom han var mildare till sinnet och väckte välvilja hos alla. Sedan Adils samtyckt till danskarnas önskemål, hyllades också Höder som kung av dem. Så lades danskarna under svenskarnas välde, och nu skyndade Adils att återvända till Sverige efter denna ärorika seger. Han hade inga barn, och därför tog han sin broder Höder till medregent i riket. Han uppnådde en hög ålder och såg sin sista dag i Uppsala.

Adils tar ön Själland i Danmark med en krigsflotta

Höder blir kung över danskarna

Adils åldras och dör i Uppsala

KAPITEL 23

Höder, den 27:e kungen i hemlandet

Höder var således son till den mäktige och kloke kung Hotebrot och broder till sin företrädare Adils och blev kung över goternas och svearnas riken, men inte genom arvets rätt utan broderns välvilja.

Om man betraktar hans liv från dess början, rymde det skiftande och märkliga händelser. Ingen var mer skickad och ivrig att lära sig de konster som en klok och ädel man bör äga. Hans vise fader lämnade honom att fostras av den lärde kung Gevar i Norge, och där var han så läraktig i alla de lysande studier och ädla konster, som hölls i högt värde vid denna tid,

Höder är begåvad och läraktig i sin ungdom

att ingen bland hans jämnåriga troddes överträffa honom. Han hade en stark kropp och ett ädelt sinnelag genom många konster och övningar, och duglig inte mindre genom övning än genom sina egna krafter överträffade han med sin rika begåvning den ännu omogna åldern. Vid denna tid höll man det också för en stor skam om kungar och furstar mötte sina övermän i dygd och vishet bland dem som de var satta att styra med kunglig heder och myndighet. De länder ansågs också lyckliga där furstarna ägde större vishet än makt.

En kung utan dygd och visdom är ett odjur

Så väckte denne yngling ett stort och lysande hopp från unga år. Men han mötte sitt första hinder när han ville gifta sig med Nanna, som var dotter till hans fostrare Gevar. Denna jungfru ägde en sällsynt skönhet, och därför friade Balder till henne med enträgna böner – han var son till Oden och småkung på Själland. Eftersom hennes fader fann det svårt att välja mellan de mäktiga friarna rådde han dem att själva utforska dotterns sinnelag, ty han ville inte vara en sträng fader som tvingade henne till något.

Balder, Odens son, en småkung på Själland

När Balder fick veta detta, tog han sina vapen och drog till Gevars land för att fria till Nanna. Han lockade också henne till detta med utsökta ord, men kunde inte förmå eller tvinga henne att bifalla hans önskan. Jungfrun framförde nämligen olika ursäkter varför hon inte kunde falla i hans armar. Han var ju född av gudars säd, och det vore ovärdigt för en gud att förenas med en dödlig. Gudar brukade inte heller hålla sina löften mot dem som inte var deras likar, utan bröt lätt och ofta sådana band och avtal.

Nanna avvisar äktenskap med Balder

När Balder hade avvisats kallade han alla danskar och sachsare till vapen och använde också den magiska konstens bländverk, enligt Saxo. Ty han ville visa att han kallat både män och gudar till striden mot Höder och att de på hans kallelse genast kommit störtande med stora följen och oövervinneliga vapen. Men Höder ägde också konster som kunde kuva och besegra sådana förmenta gudar, för han var lika skicklig som Balder i den magiska konsten.

Balder är skicklig i den magiska konsten och leder en här mot Höder

Även Höder är kunnig i den magiska konsten

KAPITEL 24

Så stötte de samman på havet i en bitter strid. Här tycktes det inte vara mänskliga varelser utan underjordens demoner och bländverk som sökte förgöra varandra. Balder förlorade i detta krig, och detta visar med all tydlighet att han och de andra gudarna var så svaga att de kunde övervinnas och föraktas av människor. Den segerrike Höder drev nu Balder på flykten och sänkte hans flotta samt förintade den sachsiske kungen Galder med hela hans här. Därefter förde han sin nya brud, den sköna Nanna, till Sverige, och nu var han lika ryktbar genom denna seger som Balder syntes löjlig och föraktlig genom sin skamliga flykt. Kort

Balder besegras med de sina och kungen av Sachsen, och hans flotta sänks

Höder segrar och för Nanna som brud till Sverige

tid efter bröllopet erövrade han också det danska riket med Adils hjälp, som vi sade här ovan.

Danskarna bryter sin trohet

Han trodde att danskarnas trohet var fast och beständig och återvände för att bevara freden inom sitt svenska fädernesland. Men då kom det ilbud att danskarna hade satt hans bittre medtävlare Balder i det danska kungasätet. Så vacklande och flyktiga var våra förfäder när de valde sina kungar, säger Saxo. Ty han ville inte säga att de svek sin tro och kränkte all heder. Höder samlade då de styrkor som var till hands och seglade till Danmark, i tron att danskarna skulle fördriva Balder, som hade besatt en annans rike, och stå fast vid den trohet som de hade lovat så snart de såg sin laglige kung. Men han mötte mindre trohet än han väntat sig och tvingades utkämpa en bitter strid med Balder. Han undkom genom att fly till Jylland, och där inneslöt danskarna hans flotta så att han inte kunde återvända till Sverige efter nederlaget. Därför tillbringade han vintern bland jutarna och gav sitt namn åt byn där han bodde, och sedan återvände han ensam till Sverige.

Höder seglar till Danmark

Höder bedras av danskarna och flyr till Jylland

Höder klagar över danskarnas trolöshet

Nu samlade han stormännen till ting och fördömde danskarnas trolöshet. Han klagade också över att han hade fått betala ett mycket högt pris för sin stora lättrogenhet och sade att han inte ville ha något att göra med danskarna och deras länder för resten av sitt liv. Då blev stormännen upprörda och sade att han hade varit lättsinnig och obetänksam när han gick med en handfull män mot ett helt folk som gjort öppet uppror. Han kunde inte heller vänta sig någon trohet från män som kränkte all rätt med list och trolöshet. Därför borde han fatta mod om han ville hämnas detta förakt för sin kungliga värdighet och återvinna det rykte om tapperhet som förr hade skänkt honom sådan glans och ära. Han borde också minnas att han var kung över många och tappra folk, men betänka att han hade att göra med ett lika mäktigt som listigt folk och därför borde han inte möta dem med ett enda följe utan med hela den svenska och gotiska krigsmakten.

Höder kritiseras av stormännen för sin klenmodighet

Höder blir modigare genom svenskarnas försorg

Så råddes och övertalades Höder att vända sitt sinne från djup förtvivlan till vapen och strider. Dessa förmaningar hade sådan kraft att han, som nyss hade avskytt allt samröre med människor och beslutat att fly till skogarnas gömslen, blev lugnare till mods och kallade till ett ting. Där skrev han ut krigsmän och rustade hären samt utförde allt som krävs av en klok och kraftfull furste. När allt detta hade förberetts som sig bör, lade han ut med en flotta som det vore svårt för fienderna att förakta eller övervinna.

Höder går ut med en flotta mot Balder

KAPITEL 25

Balder hade också dragit samman danskarna, och nu mötte han Höder med uppställd här. Det blev en hård och oviss kamp, och man stred med energisk stridslust tills nattens mörker gjorde slut på striden. Men Höder ville inte försumma något utan gick med nytt mod in i fiendernas läger under natten för att utforska deras planer, och därför gick han till morgonens drabbning med större försiktighet. Där fick Balder ett dödligt sår och drog sig döende ur striden, och efter tre dagars lidande rycktes han bort genom denna svåra skada till allmän sorg bland danskarna. Ty vem kunde tro att de skulle begrava sin gud Balder med sådan gråt och klagan när de hade fört så många blodiga krig, förlorat så många liv och brutit alla dessa eder och fördrag för hans skull? Men hans död och likfärd visar till fullo vilken nytta godtrogna dyrkare hade av sådana falska gudar. Om han hade varit en sann gud skulle han inte ha låtit sina danska dyrkare förödmjukas under svenskarnas ok eller sträcka sina besegrade händer mot dem ännu en gång.

Höder strider på nytt mot Balder

Balder såras och dör

Danskarna erkänner sig än en gång besegrade

Höder återvände till Sverige efter denna seger och härskade nu under många år och lugna tider i fred och ro. Han styrde dessutom Norges rike med stort förstånd, för kung Gevar, som hade fostrat honom och vars dotter var hans maka, hade dödats av rivaler som leddes av Gauto. Därför gav sig Höder ingen ro förrän han hade bestraffat mördaren med stränghet och återställt faderns rike till hans söner och arvtagare, Herlet och Erit.

Höder hämnas sin svärfader Gevars död

Under dessa år var danskarna underkastade det svenska riket och skyldiga till lydnad och skatter. Men Bo, som var Odens son och kung över rutenerna, ville hämnas sin broder Balders död, och därför förklarade han krig mot Höder. Höder beredde sig för kampen och förmådde svenskarna och danskarna att insätta sonen Rörik som hans efterträdare i dessa riken; sedan gick han ut i striden och förlorade både segern och livet.

Bo, Balders broder, blir kung över rutenerna

Höder dör i strid

Men här syns Saxo brista i sanning. Han skriver nämligen att kurerna och svearna befriades från sin skattebörda genom Höders död och att de även beslöt att ta till vapen mot danskarna, som de brukade betala årliga skatter till. Men jag tror inte att Saxo var så enfaldig att han påstod att svearna var skattskyldiga under danskarna. De hade ju lagt Danmark under sin egen kung Höder, och detta hade skett genom dubbla segrar, först när de segrade vid hamnen i Isöre på Själland med en väldig flotta och sedan när de återtog Danmark med väpnad hand efter Balders död och sedan behöll det under fullt herravälde ända till Höders död. Nu sägs detta helt öppet i Saxos historia, men jag kan inte tro att detta kommer från honom själv.

Ty det är en alltför stor skillnad mellan att kuva riken och härska över dem och att betala skatt till dem som man besegrats av – segrare brukar utkräva skatt av de besegrade men inte de besegrade av segrarna. Men nu vänder vi pennan mot Rörik.

KAPITEL 26

Rörik, den 28:e kungen i hemlandet

Rörik var således son till Höder och kung Gevars dotter Nanna, och kom till makten både genom faderns sista vilja och böner till stormännen vid kriget mot rutenernas kung Bo och genom sin ärftliga rätt till det svenska riket. Men han fick samma besvär med danskarna som hans farfader Hotebrot, hans farbroder Adils och hans fader Höder. Danskarna gjorde visserligen allt till en början som tjänade hans heder, men när en tid hade gått började de förakta honom och när han hade återvänt till Sverige utsåg de en annan furste till kung, som vi strax skall visa.

Danskarna förbereder uppror på nytt

Historien började på följande sätt, efter vad vi sett i gamla böcker hos svearna. De visar klart att Rörik förenade Danmark med det svenska riket efter sin faders död och först gick i krig mot rutenerna, som hade dödat Höder. Han segrade och lade dem på nytt under svenskarnas välde, och därefter vände han hela krigsmakten i sina riken mot kurerna och de andra vandaliska folken. Dessa hade långt dessförinnan vidtagit åtgärder så att de inte skulle besegras genom ett oväntat anfall, och när fienderna ryckte fram gjorde de allt för att locka dem i försåt, för därigenom skulle man besegra dem eller driva dem på flykten. Men denna list bemöttes med annan list, och Rörik vände nu dessa försåt mot dem själva. Vandalerna hade gömt sig i skogar och klyftor nära den hamn där den svenska flottan hade dragits samman, och väntade på ett tillfälle att sänka skeppen så snart krigsmännen hade lämnat dem. Men de omringades själva av dem som de hade hoppats omringa och höggs ner, och då avstod den övriga vandaliska hären från att angripa fienderna.

Röriks krigståg mot rutenerna

Vandalisk kämpe

Det fanns en tapper kämpe bland vandalerna som ägde stora kroppsliga krafter och var trollkarl till yrket, och han utmanade nu var och en till ett envig. Då förkunnade Rörik att segraren i denna kamp skulle få en tung och dyrbar guldkedja av honom, ty han ville väcka ungdomens lust att vinna dygdens och hederns ära. En djärv kämpe i hans här lovade också att anta denna utmaning, mer för hederns än för den stora belöningens skull. Han var dansk och hette Ubbe, fastän vissa skriver att han kom från Frisland.

Ubbe, en dansk kämpe

Han bad Rörik att räcka över den dyrbara kedja som han hade satt upp som dygdens och segerns pris. Rörik, som var ombord på ett skepp, slungade genast över några armringar och kedjan med ett väldigt kast. Men avståndet var för stort, så att allt föll ner hitom sitt mål och uppslukades av vågorna. Av detta fick Rörik sitt tillnamn Slingeband, vilket betyder ”slungans band” eller ”slungaren”.

Röriks tillnamn

KAPITEL 27

Men Ubbe hade ett ståndaktigt sinnelag och hyste större begär till dygden än till guldet, och därför lät han sig inte röras av denna händelse utan gick glad till fältet. Han fällde också sin vandaliske motståndare och hemförde segern. Men de hade sårat varandra, och därför uppgav han sin anda så snart han lämnat fältet.

Vandalisk kämpe fälls av Ubbe

Ubbe dör av sina sår

Rörik återvände till Danmark, och där mötte han ett stort och oöverstigligt hinder i Horvendel. Han hade satt honom att styra Jylland och givit honom sin dotter Geruta för att vinna hans trohet och lydnad. Men det krävdes mer än detta för att uppfylla Horvendels ärelystnad. Ty han nöjde sig inte med vara den andre efter kungen och hade inte fått nog förrän han härskade över hela riket. Han försökte också döda dem som stod i vägen för detta mål. En av dem var den norske kungen Koll, som var nära vän till Rörik. Horvendel gjorde många försök att finna honom i skogar och klyftor, och till sist lyckades han döda honom i ett envig. Sedan förföljde han dennes syster Sela, som ägnade sig åt sjöröveri och var rikt förfaren i krigets konst, och dödade även henne; och han tycktes inte sätta någon gräns för dessa försåt förrän han sänkt sin kniv i kungens strupe.

Horvendel styr på Jylland och får Röriks dotter Geruta till maka

Koll, kung i Norge, dödas; Sela, kungens syster, tas av daga

Därför följde Rörik nödvändighetens lag och återvände till sitt fädernesland Sverige, och där stannade han kvar medan Danmark styrdes av tre tyranner efter varandra, nämligen Horvendel, Fenge och Amlet. Sedan dog han vid hög ålder, nöjd med den skatt och de krigsbyten som han fick från Horvendel. Saxo säger att denne sände rika byten till Rörik. Men det var ju inte mycket, med tanke på att det skulle ersätta det danska rikets krona.

Horvendel, Fenge och Amlet är tyranner

Men det som vunnits genom brott och illdåd brukar inte vara länge. Horvendel hade gripit riket genom orätt och trolöshet mot Rörik. Men han fick lämna detta tidigare än han hoppats när han höggs ner av sin broder Fenge. Fenge var inte mer lyckosam genom detta brott, eftersom han dödades av Amlet till inte ringa glädje i landet. Till sist fick Amlet lida det som han gjort mot Fenge, när han dödades av Viglet. Så led många tyranner en blodig död på kort tid och steg ned till Pluto i underjorden. Men Rörik levde i en lugn ålderdom intill kung Amlets sista dagar, då han lämnade sina riken i arv till sonen Adils, som hade tagit namn efter sin farbror.

Tyrannerna dödar varandra

KAPITEL 28

Adils, den 29:e kungen i hemlandet

Adils var således son och arvtagare till Rörik och valdes av de enhälliga svenskarna och goterna att styra riket efter sin faders död. Han ägnade sig åt krigskonsten och tapperheten med sådan iver att han inte stod efter någon i sin tid. Därmed blev han berömd för sin krigskonst både nära och fjärran, eftersom han gjorde allt för att vinna ännu större eller samma ära som sina förfäder. Han ville inte heller att deras ädla glans och rykte skulle fördärvas genom lättja och slapphet, och därför sökte han ständigt öva den gotiska ungdomen i all slags krigskonst. Ty han insåg klokt nog, att det inte finns någon farligare sjukdom i ett samhälle än en ungdom som går sysslolös och smittas av fördärvade seder.

Adils övar ungdomen i krigskonsten

Så drog han samman sin krigsmakt från alla trakter och övade den både i vapnens och dygdernas hedersamma bruk. Därefter skyndade han sig att angripa österns länder och folk för att vinna heder och ära genom detta svåra företag.

Adils underkuvar folken i öster

Vermund angrips för sitt orätta innehav av Danmark

När han hade tvingat dem till lydnad, föll det honom till minnes hur Vermund hade gripit kronan i det danska riket utan någon rätt och utestängt honom själv, som var Röriks laglige efterträdare och arvinge, från detta. För att inte synas ha sökt krigens vedermödor framför fredens villkor, sände han en budbärare och krävde att Vermund skulle frånträda det rike som tillhört hans farfader och fader eller gälda en årlig skatt för detta. Vermund vägrade att göra bådadera, och då ledde Adils en kraftig flotta med utvalda krigsmän mot Danmark.

Krigståg mot Vermund

Där fick han veta att danskarna hade samlat sin största styrka bland jylländingarna, och därför tvekade han inte att landsätta hela sin flotta där. Den danska hären leddes av Frövin som gick till angrepp med oräkneliga styrkor. Det blev en lång och bitter strid, där man syntes kämpa för den högsta äran och själva livet. När striderna blev allt grymmare, råkade de båda anförarna möta varandra och växla hugg så att den allmänna kampen byttes till ett enskilt envig. Båda tycktes också önska detta mer än något annat, för de var födda och fostrade till krig. Ty då vann man större heder genom envig, än när kejsarna gjorde sina intåg på triumfvagnen i Rom; i ett envig belönades man efter sina egna förtjänster, men i ett triumftåg hedrades man ofta genom andras dygder.

Frövin, fältherre för den danska hären

Adils och Frövin utkämpar ett envig

Så gavs det ett tecken och båda härarna upphörde att strida. Man gjorde

också en cirkel, och kämparna trädde in i denna med samma vapen och mod. Det bestämdes också att Danmark skulle vara fritt från svearna om Frövin segrade. Men om Adils hemförde segern, skulle danskarna betala skatt till svenskarna och erkänna sig besegrade av dessa. Så föll slagen täta på båda sidor, men Adils var överlägsen i vapnens bruk och fällde Frövin till marken, och han förvandlade sin egen seger till en allmän sådan när han krossade hela den danska hären.

Frövin fälls och den danska hären krossas

KAPITEL 29

EFTER denna seger över danskarna fick Vermund styra Danmark som ett skattskyldigt rike, medan Adils återvände med sina segerrika trupper till Sverige där han möttes av invånarna med den största glädje. Men danskarna svek fördragen, så att de varken lydde befallningarna eller höll sina löften, och därför samlade Adils en ny här för att tvinga de upproriska danskarna till den lydnad som de hade lovat och var skyldiga till. Det blev en våldsam och bitter strid även denna gång, där svenskarna kände en gränslös vrede mot dessa fiender som de hade besegrat så många gånger; och ändå tog de till vapen och gjorde uppror igen. Men denna gång stod krigslyckan på danskarnas sida, och därför fick svenskarna återvända till sina länder utan vare sig seger eller nederlag.

Vermund får styra med skatt

Ny strid när danskarna sviker fördraget

Vermund fruktade Adils manliga kraft och vana vid krig, så länge denne var i livet. Därför beslöt han rycka bort honom från de levandes värld genom ett försåt. Han kallade till sig två söner till den döde Frövin, Rete och Vig, och bad att de skulle döda hans motståndare. De skulle även få faderns makt samt rika gåvor om de utförde dådet. De unga männen fylldes av glädje över detta anbud som var deras egen vilja och högsta önskan, och över hoppet om denna stora och säkra belöning. De svor genast att hämnas sin faders död med kraft och trohet.

Rete och Vig, söner till den dödade Frövin, skall döda Adils

Därefter drog de ensamma och lätt rustade till Sverige och gömde sina vapen i en lund dit det sades att kungen brukade komma utan följeslagare. Sedan trädde de inför kungen med ödmjuka böner – vi ser hur danskar gör detta även i dag. De klagade över de olyckor som tvingat dem att lämna sitt fosterland, och därför vädjade de nu om det medlidande som svenskar brukade visa mot alla främlingar. De lovade också den största trohet och lydnad i allt, om de fick räknas bland hans ringaste tjänare.

Rete och Vig söker hjälp hos Adils

Den godtrogne Adils lyssnade ivrigt på denna ljuva danska vältalighet och lät sig bevekas och övertalas av dessa och liknande ord att skänka den främsta eller näst främsta platsen bland hans krigsmän åt dem. Han frågade också

vem som sades ha dödat den danske kungens härförare, den tappre Frövin, i det krig som nyligen rasat i Danmark. Då svarade Rete, som var den äldre av de två: ”Det är ännu ovisst vem som dödade denne store man. Men han måste ha överträffat alla andra dödliga i krigisk tapperhet och alla dygders ära, eftersom han mäktade att utsläcka hela härens prydnad och ljus.”

KAPITEL 30

Adils förkunnar att han dödat Frövin för att vinna ära

Å sade Adils: ”Det var jag som vann denna stora ära med egen hand, och detta skedde i en öppen tvekamp.” Därefter frågade han om den döde Frövins barn och deras ålder samt om deras sinnelag och hotelser mot den som hade dödat deras fader. De svarade på allt med en så välsvarvad och smidig talekonst att Adils borde ha varnats om de försåt som de hade i tankarna. Men inte ens i dag hade man genomskådat deras list och slughet.

Rete och Vig angriper kungen

Adils straffades genast för sin oförståndiga godtrogenhet. När några dagar hade gått gick han ut för att stärka sina krafter och vederkvicka sitt sinne, och då trädde dessa danskar fram med sina vapen inför den ensamme och oförberedde kungen och erkände att de var Frövins söner, som han hade frågat efter, och att de hade kommit för att hämnas sin faders död. När Adils hörde detta stod han oförfärad kvar och manade dem att inte störta sig i en förtidig död i blomman av sin ungdom. ”Mitt sinne rörs”, sade han, ”av medlidande med er, eftersom jag vet att en rättmätig smärta har bringat er i denna hotande fara. Men skona er ungdom, skona era rika gåvor och vinn ett lyckligare öde, så att ni inte brådstörtat skyndar att hämnas er faders död och själva faller bland dem som skall hämnas.” De borde också låta honom ersätta faderns död med pengar, vilket skulle skänka dem evig ära och heder. Det var ingen fruktan som drev honom till dessa förmaningar, sade han, utan hans medlidande inför deras ungdom.

Adils dödas skamligt

Danskarna är halvmän

Men dessa förmaningar kom för sent och hade ingen verkan, ty de kunde inte mildra det ihärdiga begär efter hämnd som hade upptänt ynglingarnas vilda sinnen. Så kastades det många ord mellan dem utan nytta, tills båda störtade mot kungen och dödade honom; och ändå räknades det som en stor skam att två män högg ner den som stred ensam. På grund av denna beryktade seger hånades också danskarna av tyskarna, som kallade dem för halva män, eftersom ingen av dem vågade gå ensam till ett envig utan hjälp och stöd av någon annan. Efter detta illdåd återvände ynglingarna till sin kung Vermund, och han tog emot dem med den största heder och sade att de uträttat ett nyttigt värv och förtjänat de belöningar som han lovat dem.

Han satte nämligen högre värde på nyttan och säkerheten än på hedern och dygdens bud.

KAPITEL 31

Botvild, den 30:e kungen i hemlandet

DÄREFTER kom Botvild till makten. Han var son (eller, som andra påstår, brorson) till Adils, och valdes enhälligt av stormännen och folket till kung i både Götaland och Sverige, sedan hans fader hade dödats genom danskarnas försåt.

Hans styre var ärorikt till en början, men väckte sorg mot sitt slut. Ty hela det svenska väldet, som väntade sig all lycka genom hans kloka styre, sjönk ner i ett obotligt förfall till allmän brist och klagan, och därför dröjde det lång tid innan man kunde återställa åtminstone ett spår av den forna friheten genom kloka stormäns iver och möda.

Botvild är en tyrann och ett fördärv för riket

Botvild ägde rika gåvor till kropp och själ och tycktes inte vald utan född till en kunglig värdighet i allas ögon, men han brydde sig föga om de saker som han skulle sköta med all denna makt. Hans fader och förfäder brukade föra krig mot fjärran länder och fiender som gjort sig förtjänta av detta, men han vände sina vapen mot ädla medborgare och sitt rikes inre. Den klokhet som han troddes äga, använde han oftare för medborgarnas fördärv än för deras räddning. Han lyssnade också alltför mycket på onda rådgivare, och genom deras fördärvliga inflytande drabbades han av olyckan att först anses som föraktlig i sitt eget land, därefter bli föraktad i angränsande länder och riken och slutligen med rätta bli utsatt för allmänt fördömande.

Hugolin, danskarnas kung, strider mot Botvild

När han plågades av olyckan att vara hatad både av sitt eget och av främmande folk, fick han dessutom utstå en inte obetydlig strid med den danske kungen Hugolin. Denne såg Botvilds konflikt med undersåtarna och jublade över detta efterlängtade tillfälle att hämnas de oförrätter som det danska riket fått lida av svenskarna under långa tider. Ty han drog sig till minnes hur danskarna hade blivit skattskyldiga till svearna under den svenske kungen Hotebrot och utsatts för många hårda strider och olidliga förödmjukelser under hans söner Adils och Höder, tills de lades under oket och tvingades till träldom av "slungaren" Rörik; inte heller borde man glömma de stormande krigen, då Adils, som var fader eller farbroder till Botvild, hade brutit in i det danska riket inte bara en utan tvenne gånger.

KAPITEL 32

Därför ville Hugolin inte dröja med sitt krigståg utan förde ombord krigsmännen på flottan för ett sjökrig mot svenskarna. Botvild upptäckte detta och förde även han sitt folk till skeppen, trots att man hade föga lust att föra krig för en tyrann. Han satte också Hemot och Hegrim att leda flottan, fast de hatades av alla för sina fördärvliga råd till kungen. Danskarna gick till våldsamt angrepp på havet och dödade båda dessa befälhavare redan i det första anfallet. Andra dödades också, men svenskarna försvarade sig modigt och ihärdigt och lyckades rädda sig i land. Och de var väl till mods när de visat sig jämbördiga med fienderna i kampen och låtit de tyranner som förtjänat alla medborgares och hela landets hat begravas bland odjuren i havet.

Danskarna besegrar de två befälhavarna för Botvilds flotta och dödar dem

Måtte detta hända även nu för alla ondskefulla rådgivare, som fyller furstarnas öron med smicker och lögner och drar de oskyldiga i fördärvet genom tusen bedrägerier. Vi skulle i sanning inte höra om så många krig, uppror och störtade kungar och riken, om furstarna och magistraterna hade trogna rådgivare vid sin sida, som rådde dem att fästa större vikt vid rättvisan och hedern än vid en smutsig vinst av guld och silver. Ty vem kan tvivla på att denne Botvild, som var så ädel och ägde så lysande gåvor till kropp och själ och inte stod efter någon i förstånd och krigisk tapperhet, skulle ha räknats till kungarna med ett odödligt namn och rykte, om han bara hade lyssnat till rådgivare som var till gagn för hans lycka och välde? Men nu framstod han i stället för varje fri och rättvis människa som en smutsig slav under girigheten, ett vederstyggligt vidunder, en bild av allt uselt. Därmed var han lika fjärran från alla sanna lovord, som han ville vara nära de onda männens smicker under hela sitt liv. Men detta må vila för stunden.

Smickrare är fördärvliga för furstar

KAPITEL 33

När danskarna betänkte hur lite stöd Botvild hade i sitt hemland hotade de ofta med att tränga in i Sverige, så att det underlydande folket som förtrycktes så svårt av hans skatter och uppbörder äntligen skulle återfå sin frihet. Den sluga fienden lyckades också genomföra denna plan. Ty när Botvild rustade för att försvara rikets västra del mot danskarna gick rutenerna, som stod i förbund med danskarna, till angrepp mot svenskarna från öster. Detta vållade den största fara, både för

Danskarna går ofta till anfall genom Botvilds slapphet

den olycklige kungen och för hela riket. Kungen såg nu att han var kringränd av svårigheter och att det inte var möjligt att på en och samma gång slå ner den inre tvedräkten och möta de mäktiga fiender som anföll från öst och väst, och därför tänkte han lämna riket och rädda sig genom att fly. Han dröjde inte heller med att sätta planen i verket, utan begav sig till en flotta som låg redo för detta ändamål. Men innan man lyfte ankar och lät vinden fylla seglen, kom det fram en man som hette Storblind. Han hade vaktat skattkammaren, men gjort det så slösaktigt att han förskingrat kungens heder. Han viskade nu i kungens öra och frågade om denne hade glömt något i land. Kungen hade blivit klokare, men alltför sent, och därför svarade han: "Jag glömde alltför länge att lyssna på mina goda stormäns råd. Om jag inte varit så glömsk, kunde jag ha stannat trygg i ett säkert fädernesland i stället för att lämna det i sådan oro." Därefter lät han hissa seglen och flydde till kurerna. Men han återvände därifrån när det blivit lugnare i riket, och då försökte han verkligen följa de klokares råd så att riket skulle komma till större lycka. Men ödet ville annorlunda, och därför gick han i döden innan han såg denna fromma önskan gå i uppfyllelse. Han fick sin grav inte långt från Uppsala bland andra kungars minnesmärken vid sin farbroder Adils sida och efterlämnade sin brorson Karl, som vi skall säga mer om i den fjärde boken.

Kungen flyr förtvivlad från riket

Botvild flyr till Kurland

Botvild återvänder till riket och dör

❧ TREDJE BOKEN ❧

KAPITEL I

DEN TREDJE BOKEN SKALL VI ÅTERVÄNDA TILL de goter som levde i bortre Skytien och se vad de företog sig efter det trojanska kriget. Försjönk de i håglöshet, och lät de förfädernas ära falla i glömska, den ära och lysande berömmelse som de en gång vunnit genom att underkuva skyterna, driva egyptierna på flykten och besegra Asiens folk?

Det gotiska folkets lysande bragder; Drottning Thamyris

”Vi vansläktades inte på våra ryktbara fäder”, blir deras svar, ”utan gjorde allt som stod i vår makt, för att inget tidevarv skulle utplåna det lysande minnet av våra bragder. Ty efter många sekel besegrade och förintade vi den mäktige Cyrus under den mäktiga drottning Thamyris styre. Därefter drev vi Darius och Xerxes, som härskade över hela Asien, på flykten. Vi slöt också vänskap och förbund med kung Filip i Makedonien och gjorde hans son, Alexander den store, till vår bundsförvant. Ty vi ägde en medfödd lust till krig.

Men vi hyste ett lika stort begär efter goda dygder, och det saknades aldrig män bland oss som utmärkte sig genom all slags vishet och befriade oss från allt barbari i seder och kunskap. Därmed vann vi samma lärdom som grekerna, vilket de själva vittnar om i sina historiska skrifter. Vi slösade inte heller bort någon tid, för under freden ägnade vi oss åt visheten och under krig åt militära övningar, och allt detta bedrev vi med samma iver och förutseende. Vi väckte dessutom en sådan skräck hos fienderna genom dessa hedersamma och ädla övningar, att vi vann en långvarig fred och ro.

Cyrus, persernas kung

Den mäktige kung Cyrus i Persien besegrade således många folk och nationer vida omkring, som vi redan har sagt. Men han kom ihåg hur de länder och folk som lydde under honom alltid hade angripits av våra fäder, och därför tyckte han sig inte kunna vara trygg i sitt rike, hur väldigt och oövervinneligt det än var, förrän han berövat oss säkerheten och livet och drivit bort oss från hem och härd. När han betänkte detta och bad sina visa män om råd, svarade de, att det inte vore säkert att anfalla vårt folk i öppen strid, ty det hade gjort sig fruktat genom många segrar; och därför borde man använda list och försåt, när man inte kunde segra genom tappra dåd.

KAPITEL 2

Cyrus sänder legater och ber försåtligt Thamyris om äktenskap

Då sände Cyrus bud till vår drottning Thamyris enligt Herodotos och begärde att denna mäktiga och kloka kvinna skulle träda i äktenskap med honom."

Här invänder kanske några att Thamyris var drottning över skyterna – både Herodotos och Pompeius Trogus uppger detta. Även Justinus, som sammanfattade den senares historia, hyste samma mening. Men tre lärda män, greken Dion, Ablabius och Jordanes, har hävdat att invånarna i Skytien ursprungligen var goter. Josephus skriver likaså i sin elfte bok av *Antikviteterna*, andra kapitlet, att Cyrus ledde en här mot massageterna och förlorade sitt liv i detta krig. Strabon kallar i sin elfte bok massageterna för "de östliga goterna". Därför må det vara mig tillåtet att kritisera Herodotos och hans efterföljare för bristande kunskaper om goterna. Egyptiern Manetho anklagade honom på samma sätt för misstag i egyptiska saker, vilket Josephus intygar i sin första bok mot Apion.

Herodotos och de som följt honom misstar sig när de skriver om goternas ursprung

Jag anser inte heller att man skall strida så ihärdigt om namn, som ofta ändras och ibland av ringa orsak. Italienare upphör ju inte att vara italienare bara för att de kallas barbarer och franker av grekerna eller sägs vara mer grova och vanbördiga än andra, som Cato skriver till sin son. Lika litet upphör vi att vara goter, även om vi skulle kallas skyter av okunniga eller mindre välvilliga historiker.

Men jag lämnar detta och återvänder till drottning Thamyris. Hon hade kloka rådgivare, och med hjälp av deras skarpsinniga råd insåg hon att Cyrus beskickning bara var en list. Han ville inte ha henne till maka utan göra goterna till sina trälar. Därför skickade hon genast sändebud till Cyrus och lät meddela att han inte fick tillträde till hennes rike. När han inte hade någon framgång med denna list, prövade han en annan väg. Han låtsades nämligen att han lidit en stor orätt, fastän det rörde sig om en obetydlig sak, och för att vedergälla denna kränkning tågade han med hela sin krigsmakt till floden Araxes. Där slog han läger, och sedan började han bygga broar mellan flodens stränder för att föra över sina styrkor.

Thamyris hindrar Cyrus att inträda i riket

Cyrus för hären till Araxes

KAPITEL 3

Thamyris avskräcker Cyrus från krig

ÄR Cyrus var upptagen av detta arbete, manade drottningen honom genom sina sändebud att inte gå i krig mot andra och därigenom påskynda sin egen död eller undergång. Ty lyckan hade redan skänkt honom ett stort välde, och därför borde han styra detta så att han inte plågade eller angrep sina grannländer på ett obetänksamt sätt. Han borde också minnas att lyckan var obeständig: den gynnade inte dem som den upphöjde för all evighet. Men om han vidhöll sin krigiska avsikt i stället för att söka fred och vänskap med goterna, kunde han bespara sig den väldiga mödan att bygga broar, eftersom det stod honom fritt att sätta över sitt folk var han ville. Själv skulle hon dra tillbaka sin här i tre dagsmarscher. Men om han hellre ville låta goterna gå över floden, borde han själv dra sig tillbaka in i sitt hemland lika långt.

När Cyrus lagt fram dessa villkor för sina persiska rådgivare, var det allas mening att Thamyris borde få sätta över sin här i säkerhet. Men man frågade också Croesus, som hade varit lydernas kung och nu var Cyrus fånge, och han gav ett annat svar än dessa visa män: ”Det var de odödliga gudarnas vilja att jag skulle bli din fånge, o konung, och därför skall jag ge dig ett bättre råd, när du är min herre och inte min fiende som förr. Vore du odödlig, och förde du befälet över en odödlig här, skulle våra råd vara fåfängliga för er som är skyddade av er odödlighet. Men om du och dina män är dödliga, borde du betänka, att lyckan som härskar över allt dödligt ibland kan vända sig emot dig.

Croesus, kung över lyderna, ger råd

Om fienden får inträde i ditt rike och övervinner dig, vilket gudarna förbjude, eller om något öde skulle driva dig på flykten, då kommer hela riket att sväva i fara. Ty ingen fiende skulle avstå från segern om lyckan var dem så gunstig. Men om du besegrar dem, vilket är min önskan, och driver dem på flykten, skulle du inte heller vinna något genom att förfölja dem. Allt detta ska vara mer lyckosamt för dig, om striden förs på fiendens mark. Och om ett ogunstigt öde gjorde dig underlägsen fienden, skulle du ändå ha en säker och oskadad tillflykt i ditt eget rike.

Men du kan också driva dem på flykten och erövra hela deras rike utan svårighet. Därför spår jag dig all framgång om du går över till flodens andra strand och fortsätter en dagsmarsch. Sedan skall du befalla folket att uppföra ett läger med ett överflöd av lyx och alla slags livsnödvändigheter. Där skall du också lämna marketentare, trosskuskar och annat odugligt folk som du lätt kan avvara. Då kommer de fientliga nordborna att bege sig dit, om jag inte tar fel, och hugga ner lägrets vakter och frossa på vinet och alla läcker-

heter, tills de somnar i sitt rus och inte kan kämpa längre. Då skall dina män stå beredda och vinna en lätt seger utan förluster."

KAPITEL 4

ÄR Cyrus hade hört Croesus råd ändrade han sitt beslut, som alla kloka rådgivare tidigare hade tillstyrkt, med större hast än lycka. Så drog drottningen sig tillbaka tre dagsmarscher, som hade avtalats, och därmed fick Cyrus full frihet att föra över folk och förråd under dessa dagar. Men han följde Croesus råd och slog läger efter en dagsmarsch, där allt tycktes mera ägnat för njutningar än för strid, och själv återvände han snabbt till Araxes stränder.

Cyrus följer Croesus råd

När de tre dagarnas vapenvila hade gått, sände drottningen sin son Spargapises, under vilken hon hade befallt en tredjedel av sin armé att lyda, till fiendens läger för att spana. När han såg att lägret hade uppförts med kunglig prakt, trodde han att kungen var där och manade sina kämpar att minnas att de var modiga män, så att de skulle storma fiendernas läger med hela sin kraft och visa samma tapperhet som sina fäder. Efter dessa ord störtade han också först av alla mot fienden som ett rytande lejon och angrep och besegrade vakterna. Sedan gick han och kämparna in i lägret, som var mer ägnat för rikedom och njutning än för säkerhet, och släckte sin törst efter stridens mödor genom att frossa på vinet och alla läckerheter. På detta sätt besegrades de först av lägrets försåtliga lockelser och sedan av Cyrus, som överraskade dem med hela sin här. Allt gick således som Croesus hade förutsagt. Många höggs ner, många föll i fångenskap och några räddade sig genom att fly till drottningen.

Cyrus krigslist

Spargapises, Thamyris son, tas till fånga, och hans här krossas genom Cyrus försåt

När hon fick veta dessa olyckliga händelser av dem, sände hon en härold till Cyrus med följande budskap: "Smickra och lyckönska inte dig själv, Cyrus, för att du hemfört en seger som inte vittnar om manlig kraft; du använde lister och försåt mot dem som du inte mäktade övervinna med vapen. Därför kan du inte påstå att de besegrades genom din tapperhet, när de snarare dukade under för dina laster. Nu har min son blivit din fånge genom ödets vilja, och jag skall ge dig en värdig gåva, om du sänder honom till mig. Men antingen du gör det eller inte, skall du bereda dig på strid: Kom ihåg att du är på fientlig mark och har att göra med människor, som lärt sig att segra genom tapperhet och inte genom list och försåt."

Thamyris utmanar på nytt Cyrus till strid

KAPITEL 5

DROTTNINGENS modiga budskap fyllde Cyrus med beundran, och han befallde att sonen skulle befrias från sina bojor. Men så snart denne hade blivit fri, vände han detta till sin egen undergång. Ty han kände den största skam över sin fångenskap och trodde sig inte värdig att träda i moderns åsyn, och därför tog han svärdet i sina händer och stötte det i sitt bröst, med orden att han hade besegrats av njutningarnas makt, fast han lärt sig att övervinna starka stridskrafter.

Spargapises ger sig själv döden

Genom detta tappra dåd förstod Cyrus att han inlåtit sig i ett farligt krig mot synnerligen djärva män, men skammen drev honom ändå att angripa drottningens läger med tvåhundratusen perser och meder. Hon låtsades fly till det inre av sitt rike, som om hon vore skrämd av sonens död och synen av denna väldiga här. Dessa trakter var för henne mycket gynnsamma, men mindre lämpliga för en fiende. Ty när Cyrus följde efter henne med större tapperhet än förstånd, föll han i väl förberedda försåt. På detta sätt förintades hela hans väldiga här – det fanns inte en enda budbärare som kunde berätta om hans nederlag för perserna. Enligt den persiske historikern Metasthenes pågick detta krig i sex år. Drottningen befallde att man skulle söka efter Cyrus kropp bland de oräkneliga liken. Den fördes också till henne, och då fick man hugga av huvudet och dränka det i en säck full med persiskt blod. Sedan klandrade hon honom med dessa minnesvärda ord: "O Cyrus, som ägde en sådan outsläcklig törst efter mänskligt blod! Drick nu det blod som du törstade efter!" Så kunde man säga att denne blodtörstige man fick en värdig likfärd. Ty det finns ingen mer rättvis lag än den som straffar grymma människor med en blodig död.

Cyrus här går mot Thamyris

Cyrus förintas med alla styrkor

Goterna fick enligt Jordanes ett rikt krigsbyte genom denna seger, och nu såg de för första gången tält som var gjorda av siden. Men de förstod också att perserna inte hade vunnit någon större säkerhet genom sådan prakt och ståt. När Thamyris hade blivit rik genom denna stora seger och detta väldiga byte drog hon sig tillbaka till en trakt av Moesien som nu har ett namn lånat från Stora Skytien. Där byggde hon den storslagna staden Thamyria som fick hennes namn; den låg nära bron på den moesiska stranden. Jordanes tiger om hennes dåd och bragder efter detta, och därför tvingas jag till detsamma och går nu till kimmeriernas trakter och striden mellan Antin och Darius.

Thamyris grundar staden Thamyria

KAPITEL 6

Antin var kung över de goter som dröjde kvar i Kimmerien omkring den tid då den romerska staten genomgick en minnesvärd förändring. Efter våldtäkten på den ärbara Lucretia avskaffade man nämligen kungarnas makt och myndighet och satte konsuler i deras ställe. Detta skedde inte långt efter den fromma kvinnan Judit, som dödade den mäktige persiske härföraren Holofernes för att inte våldtas av denne.

Antin, kung över goterna i utlandet

Genom Holofernes död skakades och förändrades hela det persiska kungadömet. Darius, med tillnamnet Hystaspis, var en av de sju som försvarade Persiens frihet enligt Herodotos tredje bok, och han sökte nu gripa makten i detta kungarike med mycken list. Men han var också förryckt av sitt blinda begär efter kvinnor och krävde genom sändebud att få den gotiske kungen Antins dotter till maka. Han hotade även med krig om man inte gick med på denna önskan. Men goterna önskade ingen släktskap med perserna, och därför avvisades dessa sändebud.

Darius begär att få kung Antins dotter till maka, men förgäves

Darius greps av vrede över detta förakt och kallade samman alla styresmän i sitt rike för att hämnas denna skymf genom ett stort och farligt krig. Detta var just en viktig orsak (som Orosius påstår) till att utsätta sjuhundratusen man för dödlig fara – Diodorus uppger att de var åttahundratusen – och detta för en enda mans begär. Det kan synas osannolikt att så många tusen soldater rustades för detta krig. Jag skulle själv inte tro på dessa uppgifter, om inte andra författare med stor auktoritet hade uppgivit liknande tal, i synnerhet Diodorus Siculus, när han i sin tredje bok beskriver de väldiga arméer som Ninus, Darius och Xerxes förde i fält. Han säger också, att Dionysios satte upp en armé på ett hundratjugotusen fotsoldater och tolvtusen ryttare enbart från staden Syrakusa på Sicilien. Upp emot fyrahundra stora skepp skulle också ha lagt ut från en enda hamn, både tre- och femroddare. Han beskriver likaså hur romarna skrev ut en miljon krigsmän av sina medborgare och bundsförvanter för kriget mot Hannibal. Men man skall ju inte bedöma den forna folkmängden i dessa nationer utifrån det ringa antal som bor i dessa städer i dag.

Darius utsätter 800 000 man för fara på grund av sitt begär

Dionysios från Syrakusa och hans här

Rom var mäktigt och folkrikt i forna tider

Men vi återvänder till Darius och alla de mödor, krigståg och kostnader som blev frukten av hans begär. När perserna kom till de kimmeriska länderna väckte de snarare förakt än skräck hos goterna. Dessa gick inte heller mot perserna i jämlik kamp eller kapitulerade inför dem utan nöjde sig med

Goterna krossar persernas styrkor

att angripa dem på flankerna, och på detta sätt vållade de större skada än om de hade mött dem med samlad front.

Darius förundrade sig över att ett folk som uppfötts till krig och vapen aldrig gick till regelrätt drabbning, och genom sina budbärare frågade han kung Antin varför goterna gömde sig på detta sätt. Annars brukade de ju angripa tappra folk och avlägsna länder och kuva dem med vapnens makt, men nu undvek de drabbningar och öppna strider och tycktes ha glömt sin forna tapperhet. Ja, de syntes villiga att träda i träldom, fast de aldrig blivit slagna på flykten förut. Om de ville erkänna persernas makt och välde borde de sända gåvor som tecken på sin underkastelse, i annat fall borde de vara beredda att strida och försvara sin frihet med vapen i hand.

Darius kräver gåvor av goterna som tecken på deras underkastelse

Antin, goternas kung, ger detta svar

Då svarade kungen, enligt vad Valerius Maximus berättar om Darius i sin femte bok: ”Vårt folk brukar inte gripa till vapen utan att ha goda skäl till detta, ty det äger inget på denna jord som det vill riskera livet för utom fädernas gravar. Men om någon kränker dem, skall han erfara att han står inför män som värnar det heliga arvet från förfäderna med större iver än det egna livet. Allt annat, byar, lantgårdar, borgar eller städer, bryr vi oss föga om att äga eller bygga, och ännu mindre vill vi våga livet för dem. Vi brukar ofta byta boplatser; och det gör vi nu på grund av främlingars ankomst, inte tvingade därtill av någon fruktan för krig, utan precis som vi brukar dra oss undan skämd lukt eller skadliga djur. För övrigt kan vi inte se det ringaste skäl till att Darius säger sig vara vår herre, ty vi är inte trälar och står lika fjärran ett herravälde från hans sida. Men vi skall sända de gåvor som han kräver vid något lämpligt tillfälle, och då skall vi ta dem från det som dessa våra länder har att bjuda.”

KAPITEL 7

Darius blev mer uppretad än lugnad av dessa sändebud och gick med sina förtrupper mot landets inre. Till slut fick perserna se hur goterna stod formerade på linje, och vid denna upptäckt beredde de sig genast till strid. När de var uppställda och väntade på ljudet från lurarna sprang en liten hare fram ur buskarna. Då blev det larm bland goterna, som genast glömde bort att fienden var där och gav upp lusten att strida, under det att några jagade haren, medan andra skingrades. De persiska fienderna kunde nu förundras över fienderna som plötsligt försvann, men de kunde inte förfölja dem eftersom goterna alltid var överlägsna i ridskicklighet och snabbhet. Då ångrade Darius att han försökt lägga detta land under sitt välde och sade till sina stormän: ”Dessa män driver öppet med oss, och vi

Goterna ringaktar Darius här genom att jaga en hare

blir utskrattade, när en enda springande hare vänder deras vaksamhet från oss och alla våra tappra krigsmän."

Inte långt därefter kom det sändebud från kung Antin och goterna, men deras gåvor till kung Darius var av ringa värde: en fågel, en mus och en groda. De persiska stormännen såg på sin kung och han på dem, och sedan sade han med nedböjt huvud: "Är detta belöningen för alla våra mödor, dagsmarscher och faror? Är det för sådana skatter som vi rustade sjuhundratusen man och mötte döden i så många strider?" Det blev tyst en stund, tills kungen frågade sändebuden varför en kung sände så löjliga gåvor till en annan kung. De svarade att de inte visste någonting om detta, utan de hade bara fått i uppdrag att överlämna dem.

Goterna skänker Darius löjliga gåvor, men de saknar inte en hemlig innebörd

Men en smickrare – sådana brukar det aldrig saknas i furstars hus – gladde sig över detta efterlängtade tillfälle och sade djärvt till Darius: "O store och gode konung, detta folk erkänner att allt som finns i himlen, på jorden och i vattnet är underkastat din makt. Ty det är detta som dessa varelser betecknar: fågeln kommer från luften, musen från jorden och grodan från träsken." Darius tycktes instämma i detta, men den gråhårige Gobries, som var en av de sju främsta bland perserna och en trogen och sannfärdig rådgivare, ville inte att sanningen skulle övervinnas av smickret, och därför dristade han sig att ropa: "O perser, om ni inte kan flyga som fåglar, gå över floderna som grodor eller gräva grottor i jorden som möss, finns det ingen fjärde väg att slippa ut ur fiendens händer."

En smickrares tolkning

Gobries sanna tolkning

KAPITEL 8

DESSA kloka ord övertygade kungen om att man måste bemöda sig om ett säkert återtåg mer än något annat, eftersom han nu insåg att det var alltför farligt att kämpa mot män som var födda till krig och vapen, satte tapperheten högre än allt, föraktade smutsiga rikedomar, såg byggandet av stora städer som en onyttig möda, ringaktade vällusten, förtrampade njutningarna och flydde från lättjan. Likaså älskade de mödor, uthärdade både vinter och sommar, vilade på bara marken och strävade efter allt hårt och tungt med samma oböjliga sinnen.

Darius godtar Gobries tolkning

Han var också rädd att de skulle riva bron över Donau och hindra hans återtåg och därför försökte han komma bort från fiendens mark, vilket skedde med större hast än framgång. Ty goterna förstod att han ville dra sig tillbaka, och därför tågade de snabbt på genvägar så att de kom till bron före Darius. Brons väktare hade rivit den på den skytiska sidan, så att den inte stod öppen för några försåt. Men vid persernas ankomst reparerade de den

genast så att deras män kunde sättas över och rädda sig genom en säker flykt. Det blev en bitter strid på stranden, och därigenom skingrades och förjagades perserna och störtade i en obotlig undergång. Frankernas kung Antenor befann sig i den persiska hären, enligt den frankiske historikern Hunibald, och dödades av skanderna eller goterna. Irenicus uppger också i sin tredje bok, kapitel 76, att dennes son Marcomir varnades av ett orakel för att göra alltför djärva angrepp på goterna.

Darius här lider nederlag vid Donau; Antenor, kung över frankerna, dödas

Trots de stora svårigheterna lyckades kung Darius undkomma med större delen av sin här. Han förlorade visserligen åttiotusen tappra kämpar, men han räknade inte detta som någon stor förlust, med tanke på det väldiga antal krigsmän som han hade fört med sig. Herodotos uppger visserligen att Darius besegrade de goter som levde i Trakien. Men detta är i själva verket ingen motsägelse, för han kan mycket väl ha besegrat de geter som bodde där, medan han själv besegrades av dem som hade lämnat Trakien och begett sig till det stora Kimmerien.

Darius flyr

Men Darius flykt och död kunde inte göra slut på det persiska kriget. Hans son Xerxes efterträdde honom på den persiska tronen, och han bevarade den oförrätt som fadern lidit av goterna så fast i sitt minne att han ansågs snarare kunna eller vilja glömma alla andra saker än just denna. Därför beslöt han att utstå alla svåra och besvärliga saker som krig kan innebära för att stilla sitt våldsamma begär efter hämnd. Så skrev han ut sjuttiotusen man för att följa sin faders exempel. Men han trodde inte att detta skulle räcka mot goternas krigsmakt utan lade till trehundratusen man i hjälptrupper. När även detta syntes ringa, tillfogade han tusen skepp med rammar och tretusen lastfartyg.

Xerxes blir kung över perserna

Xerxes rustar en här mot goterna

KAPITEL 9

Så tycktes Xerxes hota inte bara goterna utan hela världen med dessa skräckinjagande styrkor. Men även om han syntes fruktansvärd till en början blev han maktlös och föraktad av alla mot slutet. Han försökte drabba samman med fienderna flera gånger och angrep även goternas boplatser i Kimmerien. Men de modiga fienderna visade ingen fruktan, utan bara förakt för perserna och deras ståt. Då blev han rådlös och vände sig mot grekerna i stället, som om de vore lättare att övervinna. Även detta blev en olycklig strid, där han led väldiga förluster och knappt kunde rädda sig själv genom en skamlig flykt. Så syntes han vara en lekboll för ödet.

Xerxes angriper goternas boplatser i Kimmerien

Detta var också straffet för det helgerån som han nyss hade gjort sig skyldig till. Justinus berättar hur Xerxes före denna sjöstrid sände fyratusen man

Xerxes straffas för helgerån

till Delfi som skulle riva ner Apollos tempel. Så tycktes han föra krig inte bara mot grekerna utan även mot gudarna. Men hela denna styrka förintades av slagregn och blixtar för att han skulle förstå att ju svårare gudarna kränktes, desto mindre blev människornas krafter gentemot gudarna. Själv tvingades han fly för fienderna i en fiskebåt, darrande av fruktan. Det var ett skådespel som väckte förundran inför människolivets föränderlighet. Nyss rymdes han knappt på ett helt hav, nu såg man honom gömma sig i en liten båt. Nyss tyngde hans härar hela jorden genom männens antal, nu hade han inte en enda slav i sin tjänst. Hans fotsoldater och deras fältherrar hade inte heller någon lycka. Deras dagar var en enda möda – den som lever i fruktan har aldrig någon ro. Efter många dagars svält och hungersnöd drabbades de också av pesten. De döendes elände var så stort att vägarna fylldes med lik medan rovfåglar och vilddjur följde efter hären på jakt efter föda.

Hären lider ett dödligt nederlag

Kungen flyr

Hungersnöd och sjukdomar följer

Så har Justinus bevarat minnet av denne gudlöse tyrann i evig skam. Om vår tids furstar, som tror sig lyckliga och berömda genom helgerån, betänkte hans usla och ärelösa död, skulle de kanske återställa sina rov och se till att efterlämna arvingar som snarare var ryktbara genom dygder än ärelösa genom mörka och smutsiga laster.

KAPITEL 10

Efter några år tog goterna Anteas till kung, och hans första krig gällde det folk som bodde vid Ister. Men eftersom han ansåg sig underlägsen dem i styrka bad han kung Filip i Makedonien om hjälp genom invånarna i staden Apollonia. Han lovade också att Filip skulle få ärva det gotiska riket om hjälpen kom i rättan tid. Men hjälptrupperna dröjde och kungen vid Ister dog under tiden, och därmed behövde inte goterna hysa någon fruktan för kriget. Anteas sände också budbärare till Filip för att frånsäga sig understödet. Han kunde inte heller adoptera honom, eftersom han redan hade en arvinge i livet.

Anteas blir kung över goterna i utlandet

Isters invånare börjar krig mot goterna

Anteas avböjer hjälp från Filip av Makedonien

När Filip hörde detta skickade han tillbaka sändebuden och krävde ersättning för de förluster och utgifter som kriget hade vållat honom, och detta borde ske snabbt, för han hade sänt dessa krigsmän till Anteas utan vare sig proviant eller sold. Anteas svarade att jorden i Skytien var så ofruktsam att invånarna inte ägde några rikedomar utan bara den föda som var nödvändig för att överleva. Själv ägde han intet som vore värdigt att föras till en så stor

kung, eftersom skyterna eller geterna satte större vikt vid dygden och kroppens styrka än vid rikedomar.

Filip överför kriget från bysantinarna till Kimmeriens länder

Filip trodde att man hånade honom med dessa ord och beslöt att angripa Kimmerien i stället för Bysans. Men när han betänkte vad Cyrus, Darius och Xerxes hade fått lida av de djärva och kraftfulla geterna beslöt han att tillgripa list och olika konster i stället för våld och vapen, som han alltid brukade göra. Han ansåg att det var sant, vilket vi också i vår tid erfar som mycket sant, nämligen att goterna aldrig gav vika för fiendernas vapen i sitt första fädernesland, såvida de inte hade utsatts för list och bedrägeri.

Filip försöker använda list mot goterna

Därför skickade Filip sändebud till Anteas och sade att han ämnade resa en staty till Herkules ära vid Donaus mynning; han hade avlagt detta löfte, när han mötte stora faror i ett krig mot Bysans. Nu ville han komma till sina skytiska vänner i fred och vänskap och utan försåt för att uppfylla denna fromma plikt. Anteas var inte så dum att han inte förstod vad denne listige man ville uppnå med sin så kallade fromhet. Därför manade han Filip att sända statyn till honom om han var så angelägen att uppfylla sitt löfte, och lovade att inte bara resa den utan att bevara den oskadd. Men Filips armé fick inte överskrida hans gränser. Om Filip reste denna staty mot geternas vilja skulle de ta ner den när han dragit bort och smida spjutspetsar av malmen.

Filip besegrar goterna genom krigslister

Så steg vreden på båda sidor, och det blev även en strid där Filip besegrades av de tappra geterna. Men då segrade han genom svek och krigslister, som var hans vana, sedan han fört bort tjugotusen kvinnor och barn samt en stor mängd boskap. Men det fanns inget guld eller silver som kunde släcka den grekiska girigheten.

KAPITEL II

Gotilas blir kung över goterna i utlandet

Så lämnade Anteas de levandes värld, och nu fick Gotilas överta spiran bland geterna. Nyssnämnde Filip, som var kung över makedonierna, såg att han ägde ett okuvligt sinnelag och därför började han söka en väg till försoning med de kränkta geterna, så att dessa inte slöt förbund med grekernas fiender och då erinrade sig och hämnades de oförrätter som de fått lida i gångna tider. Därför skickade han sändebud till Gotilas för att fria till dennes dotter Medompa, ty detta vore det bästa sättet att utplåna de sista resterna av den gamla och farliga fiendskapen genom släktskapens band och att stärka makedoniernas sak mot alla fiender.

Filips klokhet vore också värd det högsta lov, eftersom den tycktes så nyttig för den allmänna freden, om den inte hade dolt hans medfödda list och spetsfundigheter. När han fått Medompa till maka plågade han nämligen goterna med grova oförrätter, fast han borde ha gynnat och skyddat dem med släktskapens rätt. Enligt greken Dion led han också av en svår brist på pengar genom alla sina krig, och därför lät han sina väl rustade trupper härja staden Udisitana i Moesien, som låg under goternas välde, som om det var samma sak att sluta vänskap med furstar och att plundras av dem.

Medompa, dotter till Gotilas, gifter sig med Filip av Makedonien

Här kan vår tids tyranner finna ett exempel som skänker dem mycken nytta, men mindre heder. När de inte kan vässa grymma dolkar mot fienderna sänker de dessa vapen i sina undersåtars bröst utan vare sig skam eller barmhärtighet; och när de omringas av fiender försöker de döda fler av sina trogna medborgare än av de hätska fienderna. Så är de rädda som harar och slöa som åsnor när de ställs inför fiendernas skaror, men liknar vilda lejon och tigrar när de rasar mot sina oskyldiga och värnlösa undersåtar.

En tyrann står inte fast vid fördrag som slutits genom släktskap

På detta sätt angrep Filip sina gotiska bundsförvanter och släktingar och attackerade deras stad Udisitana, så att den kunde plundras av hans grymma hejdukar. Det levde många män i denna stad som kallades ”de fromma”, på grund av sin beundransvärda vördnad för Gud och religionen. De var också präster och stod högst i rang och värdighet efter kungen. Nu öppnades stadens portar och sedan gick de mot krigsmännen med sina lyror och heliga dräkter med böner att gudarna skulle vara dem nådiga och slå tillbaka makedonierna. När makedonierna såg dem komma emot sig stannade de, häpna inför denna oväntade syn och greps av sådan skräck för deras gudar att de vände ryggen mot dessa värnlösa män och upplöste sin stridslinje för att rädda sig genom flykt. De avstod också från att plundra staden samt återställde det som de lagt beslag på utanför dess murar med krigets rätt, och sedan avtågade de i fred. Men minnet av detta övergrepp mot religionen levde kvar i prästernas hjärtan, som Jordanes säger, och kunde inte utplånas lika lätt som det var lätt för de väl rustade makedonierna att kasta sig över de oförberedda goterna.

Udisitana, en stad i Moesien, angrips av Filip

Fromma präster förmår makedonierna att inte förstöra staden

Goterna förde många krig mot makedonierna efter detta. De krossade Alexander den stores fältherre Soporion, fastän han förde befälet över trettiotusen man. Enligt Justinus hade de också besegrat kung Filip strax före detta. Justinus kallar dem skyter, men Jordanes och andra säger att de var goter – man kallade ju dem skyter i äldre tider. Strabon, Arrianos och Campanus intygar även att Alexander den store höll fred med goterna. Justinus försäkrar visserligen att han besegrade dem några gånger, men ingen annan styrker denna uppgift.

Goterna hämnas orättvisor

Alexander den store bevarar freden med goterna

KAPITEL 12

Sitalk, kung över goterna i utlandet

Sitalk var en av de främsta bland goternas stormän, och genom sina tappra dåd och stora vana vid krig blev han goternas furste omkring år 300 före Kristi födelse. När han såg sig om efter motståndare som han kunde angripa i ett rättvist och tappert krig kom han plötsligt att minnas kung Filips gudlösa överfall på staden Udisitana. Därför angrep han makedonierna med etthundrafemtiotusen man och härjade hela Grekland. Makedonien styrdes vid denna tid av Perdicas, som var Alexander den stores förste efterträdare, och även om han försökte göra motstånd på lämpliga ställen när goterna tågade förbi vågade han inte möta dem i en öppen drabbning som det anstod en sådan furste. Nyss var makedoniernas styrka så stor att de hade lagt hela Asien under sitt välde. Men nu visade de en sådan svaghet när de mötte goterna på sina fäders jord att det syntes som om deras forna styrka hade flytt med Alexander från sitt fosterland till världens mest avlägsna länder. Sitalk plundrade nästan alla platser och härjade landsbygden vida omkring utan att möta något motstånd, och sedan återvände han med en välbehållen här och det rikaste krigsbyte. Goterna trängde således genom hela Makedonien vid sitt första krigståg i Europa. Och nu tycktes de ha återvänt till sin moder efter så många sekel, då de väckte skräck i Asien genom sina tappra dåd och lade denna del av världen under sin makt.

Sitalk går med sin här mot Makedonien

Goternas första återkomst till Europa

KAPITEL 13

Dromgete, kung över goterna i utlandet

Dromgete var en man med ädla dygder, som kallades av stormännen och folket att styra det gotiska riket i Trakien strax efter Sitalks död. Han angreps av Lysimachos, som hade varit Alexander den stores oskiljaktige följeslagare och efterträtt honom i det makedoniska riket. Men Lysimachos hade ingen framgång och tycktes ha glömt Alexanders kloka råd att undvika goterna, eller geterna som han kallade dem.

Lysimachos

Justinus berättar att Lysimachos var född inom en ädel släkt i Makedo-

nien. Men han blev ännu mer ryktbar genom sin egen dygd och erfarenhet av livet, och genom denna storsinthet och visdom överträffade han alla de män som bistod Alexander när denne kuvade Asien och Österns länder. En gång klandrade filosofen Kallisthenes makedonierna för att de börjat framföra sina hälsningar på det persiska sättet, vilket var en ovärdig ceremoni. Då lät Alexander stympa hans lemmar och skära av hans öron, näsa och läppar i ett vederstyggligt och eländigt skådespel samt stängde in honom med en hund i en grotta för att injaga skräck hos andra. Men Lysimachos kände medlidande med denna lärde man, som hade varit hans lärare och som nu bestraffades inte för något brott utan för sin frimodighet, och därför gav han honom gift mot plågorna. Men då blev Alexander så vred att han befallde att man skulle kasta Lysimachos till ett grymt lejon. När denne såg hur det uppretade lejonet gick till anfall virade han manteln om sin hand och rände den i lejonets gap, och därmed kunde han rycka loss vilddjurets tunga och döda det. När kungen fick höra detta byttes hans vrede i beundran, och hädanefter höll han honom ännu mera kär genom denna ståndaktighet. En gång råkade Lysimachos falla från hästen så att han fick ett sår i pannan från spetsen på sitt spjut. Då tog kungen av sig sitt diadem och band fast det på hans huvud, så att han inte skulle blöda till döds, och detta blev det första förebudet om Lysimachos kungliga makt och värdighet.

Alexanders grymhet mot filosofen Kallisthenes

Lysimachos kväver ett lejon

Alexander sätter sitt diadem på Lysimachos huvud

KAPITEL 14

NÄR Alexander hade dött delades provinserna upp bland hans efterträdare, och då fick Lysimachos de tappraste folken såsom den tappraste av alla. Men han, som stod högst i dygd enligt allas mening, kunde ändå inte mäta sig med goterna. Ty även om han inte troddes stå efter någon i krigskonsten och stödde sig på styrkor från de allra tappraste folken, blev det en hård strid när han gick till krig mot kung Dromgete vid Donau, och till sist föll han levande i den gotiske kungens händer.

Lysimachos strider mot goterna och tas till fånga av dem

När kungen såg att Lysimachos ägde en lysande tapperhet liksom en stor kunskap om gudomliga och mänskliga ting och erfarenhet av livet lät han föra honom till sig, inte som en fiende utan som en förtrogen vän, och tilltalade honom sålunda: ”Du är en lärd och klok man enligt allas mening, Lysimachos, och borde förstå mot vilka den mänskliga maktens vapen skall vändas, och därför väcker det min stora förvåning att du angriper vårt folk, som inte har för vana att skada någon eller bereda några försåt, såvida det inte har utsatts för grova oförrätter.” Med dessa ord visade han, hur han och hans folk alltid stått främmande för all slags girighet och aldrig tagit något, eller

Dromgete talar med den fängslade Lysimachos

bara ytterst litet, från de rika tyranner och riken som de besegrat förutom själva friheten att förtrycka de oskyldiga. Därför fanns det inte heller några gömda rikedomar eller kungliga skattkammare hos dem, som giriga män brukar kämpa om. ”Ty vi”, sade han, ”är nöjda med att leva enkelt och använda det som vi äger, och därför tvingas vi inte orättmätigt röva bort andras ägodelar, utan att alls ha utsatts för några oförrätter. Vi sätter också hedern och dygden högre än rikedomar, för de kan vinna makt över sina ägare men inte göra dem lyckliga. Därför bör man inte gå ut i krig mot sådana människor utan göra dem till sina vänner.” Med sådana minnesvärda förmaningar visade han sin gästfrihet och vänskap gentemot Lysimachos, och denne blev också fri på nytt.

Goterna är nöjda med vad de äger och sparsamma

Dromgetes barmhärtighet mot Lysimachos

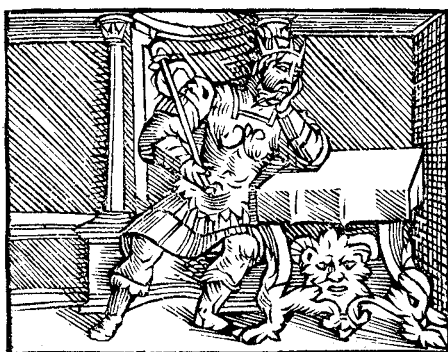
Här måste man förundra sig över att detta folk hade vunnit en sådan visdom av naturen som greker och romare knappt hade tillägnat sig genom en lång undervisning av de lärda eller efter filosofernas föreskrifter. Även om de senare ägde förfinade seder, överträffades dessa vid varje jämförelse av goternas konstlösa barbari. Hos dem betydde det så mycket att vara obekant med laster, ja, ännu mer än att ägna sig åt de spetsfundiga disputationer om dygderna, som de största filosoferna brukade bedriva.

Det bör nämnas att denne Dromgete sägs vara kung i Trakien hos Orosius, som också berättar hans historia i sin tredje bok. Livius, Eusebios, Eutropius och andra säger detsamma. Men enligt Jordanes och Strabon var han get, och detta stämmer bättre med sanningen. Ty dessa framstående män kallade honom trakier, eftersom geterna ofta härskade i Trakien. Det sägs ännu att en plats i Trakien har fått namnet Lysimachia efter detta slag; detta nämns av Plinius i hans fjärde bok liksom av Stephanus Bizantius och Ptolemaios.

Lysimachia

KAPITEL 15

Tanobonta, kung över goterna i utlandet

TANOBONTA blev sedan kung över de goter som bodde i Trakien. Men jag har inte funnit något om hans tid och bragder utom själva namnet hos Perotti från Sipontum. Lyckan har nämligen varit missunnsam mot geternas lysande och storslagna dåd, men skänkt stora författare åt andra som har förstorat både ringa och stora ting och upphöjt dem till stjärnorna.

Goterna ägnar sig flitigt åt visheten

Men författare av stor visdom och auktoritet har vittnat om att geterna hyste större iver för visheten än många nationer, som vi nämnt, och att de

från början lärde sig tro eller anse av lärda filosofer att själen är odödlig. Zenta var en av dem, som vi redan har sagt, och Salmoxes en annan. Herodotos säger sig ha hört av greker som bodde vid Hellesponten att Salmoxes tjänade som slav på Samos hos Pythagoras; denne var son till Mesarchos och åtnjöt stor berömmelse omkring sexhundra år före Kristi födelse. Men Salmoxes frigavs av denne och återvände till sin fädernejord med en rikedom av guld och silver. När han såg hur hans folk fäste större vikt vid krigskonsten än vid dygderna och ett hedersamt liv, uppfylldes han av tanken att han var född för fäderneslandets bästa och inte för sin egen skull. Så började han undervisa de förnäma om dygdernas rätta bruk genom sitt eget exempel och föreskrifterna hos sin lärare, den vise Pythagoras; denne skall nämligen ha formulerat alla de minnesvärda sentenser som Diogenes Laertios sedan samlade i ett särskilt häfte med stor iver och möda. Bland dem fanns ett visdomsord som Salmoxes hade hört från filosofens egen mun och ville inpränta hos sina goter: ”Detta bör man undfly och skära bort på alla sätt, nämligen slapphet i kroppen, okunnighet i sinnet, frosseri i magen, uppror i samhället, tvedräkt i hemmet och måttlöshet i alla ting.” Han såg också, att de förnäma geterna hellre lät sig ledas till dygden än tvingas till den, och därför byggde han ett litet hus, där han tog emot många av dem som till ett gästabud. Men det sanna syftet var att undervisa dem om ett hedersamt liv.

Zenta och Salmoxes som filosofer

Pythagoras som filosof

Salmoxes sentenser

KAPITEL 16

Å undervisade Salmoxes stormännen och folket om dygdernas regler och lärdomar och började sedan tala om själens odödlighet under allas bifall. Han förklarade nämligen att varken han själv eller gästerna eller någon som föddes till denna värld eller lämnade den någonsin skulle dö, utan alla flyttade bara till en annan plats, där de fick dela allt gott och leva det bästa av liv i evig tid. När han hade övertygat sina lärjungar om detta, smög han bort från deras åsyn och gömde sig i en underjordisk byggnad, som han hade uppfört under tiden, och där stannade han sedan i tre år till stor saknad hos folket som grät och sörjde som om han vore död. Men på det fjärde året trädde han fram i deras åsyn igen, och därmed tycktes han ha bevisat sin lära om själarnas odödlighet och dygdernas eviga belöning.

Salmoxes lära om själens odödlighet

Genom list bevisar han själens odödlighet för det enkla folket

Nu växte deras beundran, enligt Strabon, så att man vördade honom som en kung. Kungen satte honom också vid sin sida för att styra riket, eftersom det vore klokt både för honom och för folket att följa en så vis mans råd. Därmed syntes det som om kungens alla beslut och yttranden kom från

Kungen låter honom ta del i rikets styre

gudarnas orakel, precis som när Numa Pompilius sade att hans lagar byggde på källnymfen Egerias gudomliga råd. Denna sed levde sedan kvar under många sekel bland goterna, att det alltid fanns en vis man med gudomlig auktoritet vid kungens sida som gav honom råd i krig och fred. Dessa visa män upphöjdes också efter döden till gudar av goterna, och detta skedde med större rätt än hos romarna, där man ofta tog upp usla tyranner och vidunder med gränslösa laster i gudarnas skara. På detta sätt vann den vise Pythagoras lärjunge Salmoxes en gudomlig heder, men hans lära gav också upphov till en olidlig villfarelse om den sanne Gudens sanna kult hos de efterkommande, särskilt bland geterna.

KAPITEL 17

Boroista blir kung över goterna i utlandet

Boroista räknas med rätta som en av de främsta bland goternas kungar, och han styrde det gotiska riket vid samma tid som Sulla härskade över romarna. Men den senare utövade sin makt med mer våld än måtta, ty även om Sulla var född och fostrad i staden Rom härskade han över sitt folk med grymma och barbariska seder. Men Boroista, som var get, visade att han lärt sig de mest milda seder, fastän han levde i barbariska länder. Sulla uppträdde likaså som en mördare gentemot sina medborgare, medan Boroista visade välvilja och mildhet även mot sina besegrade fiender. Och slutligen var den förre obetänksam och våldsam, medan den senare var klok och försiktig och utövade sitt välde efter goda råd och dygdernas bud. Genom jämförelsen av dessa furstars seder tror jag mig ha visat att alla geter inte var omänskliga, liksom att vissa romare inte kunde avhålla sig från barbariska seder.

En jämförelse av Sulla och Boroista

Filosofen Diceneus lämnar skolorna och drar till goterna

När filosofen Diceneus, som ägde en beundransvärd begåvning, hade hört om Boroistas lysande berömmelse, lämnade han de grekiska skolorna, eller de egyptiska som andra säger, där han beundrades högt av alla visa, och vilade inte förrän han hade återvänt till goternas länder och vunnit sin kungs vänskap. Den kloke kungen tog emot honom med den största vänlighet, och visade därmed att han satte större värde på kunskapen om gudomliga och mänskliga ting och på dem som undervisade i detta än på den förgängliga världen och dess bräckliga lycka, som är såsom fattig sand och dy vid den sanna vishetens sida. Han gav honom inte heller den lägsta platsen, utan upphöjde honom till samma rang och myndighet som han själv ägde, så att han kunde undervisa hans furstar liksom honom själv och de äldste i sin

Diceneus tas emot välvilligt och hedersamt av kungen

Diceneus auktoritet

klokhet. Diceneus uppfyllde också allt som man kunde förvänta sig av en så lärd och älskad man. Inte heller fick han mindre makt och myndighet bland folket än Salmoxes, som vi nyss talade om. Ty folket trodde fullt och fast att man inte hörde en mänsklig röst utan en guds befallningar, och därför följde man genast hans råd med villighet och glädje. Han undervisade dem mycket i vishet, och för att smycka visheten med den fromhet som religionen skänker valde han ut präster och insatte biskopar, för att dessa i sin vishet skulle tolka lagarna och religionen och bevara det allmänna lugnet.

KAPITEL 18

Diceneus undervisar det gotiska folket

När han såg att kungen och folket lydde honom i allt och var milda och läraktiga av naturen, lärde han dem nästan allt inom den filosofi som han kände så väl. Först gav han dem en rikedom av regler och föreskrifter om dygderna, och på detta sätt renades de från allt barbari i sederna, så att de tycktes överträffa alla andra folk i de plikter och gärningar som föreskrivs av dygderna. Därefter öppnade han deras sinnen för naturens dolda krafter och orsaker, och därmed blev de rika, inte bara genom sina goda seder utan även genom sin vishet i dessa förborgade ting. Han stiftade dessutom lagar hur de skulle odla rättvisan och föra ett fridsamt leverne; dessa skulle också samlas i en särskild skrift som kallades *Bilagenes* på det gotiska språket, vilket kan översättas med ”Lagarna” på latin. Han lät dem inte heller förbli okunniga i logiken, som skiljer det sanna från det falska. Slutligen försummade han ingenting som tycktes höra till den allmänna kunskapen om tingen och deras väsen, såsom avstånden mellan himlarna, det som skiljer himlakropparna från varandra, stjärnornas banor, planeternas aspekter, stjärnbildernas rörelser, solens och månens förmörkelser och de övriga orsakerna till himlavalvets förunderliga fenomen. Likaså påvisade han skillnaderna mellan olika tider, jordens rörelser och havsströmmarnas flod och ebb; och han gjorde detta med en så märklig klokhet att krigiska män glömde sina vapen för att ägna sig åt studier: en sysslade med geometrin och uppritade mått och proportioner i sanden, medan en annan hängav sig åt astronomin för att observera himlens tecken och förutsäga kommande stormar. Dessa och många andra hedrande studier ledde även till att kung Boroista, som var så fruktad för sin krigiska makt, nu vann en ännu större beundran genom den vishet som han hade vunnit genom Diceneus undervisning, ty eftersom kungen lydde sin vise rådgivare lydde även folken sin kloke kung i allt. Ett bevis för denna stora hörsamhet var att de lät sig övertygas av Diceneus att skära ner sina vinrankor och leva utan vin.

Goternas lagar kallas Bilagenes

Goternas iver för studier

En vis man är mer värd än en tapper

Genom dessa lysande dygder kunde Boroista fostra det gotiska folket till en sann storhet: man övade sina kroppar och stärkte sin tapperhet, man levde enkelt och nyktert och lydde alla hans befallningar. Därmed skapade han ett vidsträckt välde på några få år som väckte oro och fruktan bland de styrande i staden Rom. Han lade nämligen en rad angränsande länder under goternas välde och gick djärvt över Donau, och sedan drog han härjande genom Makedonien, Illyrien och de romerska områden som gränsar till dessa provinser, utan att visa någon respekt eller fruktan för det romerska namnet. Därefter återvände han med ett väldigt krigsbyte, och nu var det hans mål att tävla med romarna i dygd och ära. Strabon uppger att kejsar Augustus samlade en väldig här för att ta upp kampen mot Boroista och det gotiska folket. Men Boroista avled innan detta krig tog sin början.

Den vise Boroista väcker fruktan hos romarna

KAPITEL 19

Commositus blir kung över goterna och överstepräst

COMMOSITUS, som var berömd för sin lysande tapperhet i krig och stora klokhet i politiken, valdes inte bara till kung efter Boroistas död utan utsågs även till överstepräst. Ty alla dygder som tillkom en god kung och en vis överstepräst och deras plikter strålade fram hos denne Commositus.

Han ville alltid och överallt följa rättvisan med den största iver – den är ju nödvändig i all mänsklig samlevnad. Han vidmakthöll också fromheten gentemot gudarna på så sätt att han alltid erkände att han var underkastad dödlighetens villkor. Därför försäkrade kejsar Augustus, att han aldrig hade utkämpat ett farligare krig mot någon kung eller nation än mot Commositus och hans folk. Ju mer goterna strävade efter att besegra och övervinna alla laster och brott, desto svårare trodde man dem vara att övervinna med mänskliga krafter. Goternas filosofer lärde också folket att själen var odödlig, och därför måste de ständigt bemöda sig om att följa dygdernas plikter och bud för att kunna flytta till bättre boningar, när livet var till ända. Genom denna svåra och krävande lära fostrades de också till sådant förakt för det närvarande livet att de kastade sig mot vapen, eld och alla faror och motgångar av egen vilja och utan den minsta fruktan.

När kejsaren såg hur geterna ägde dessa seder, tvekade han inte att utfärda ett allmänt påbud att man inte borde söka strid med goterna. Och eftersom han tvivlade på att man kunde övervinna detta tappra folk med hjälp av vapen sökte han i stället vinna endräkt och försoning och sluta ett välvilligt förbund

med dem. Därför tror jag till fullo på Suetonius Tranquillus som skriver i sin levnadsteckning över Augustus, att han gav sin dotter Julia till geternas kung Commositus och begärde att själv få hans dotter till maka. Genom denna släktskap blev geterna således det romerska imperiets bundsförvanter, och på Augustus befallning och under Aelius Catus medverkan återvände nu femtiotusen av dem från trakten på andra sidan Donau för att bo i Trakien, i fred och vänskap med romarna.

Augustus och Commositus sluter släktskap

KAPITEL 20

CORILLUS trädde i den döde Commositus ställe mot slutet av kejsar Augustus välde och styrde sitt folk i hela fyrtio år. Jordanes nämner inga minnesvärda dåd från denna tid, så att man måste förundras över att han är så kortfattad när han skriver historien om sitt eget folk.

Corillus, kung över goterna i utlandet

Detta tilldrog sig vid den tid när inbördeskrigen äntligen gick mot sitt slut, sedan oräkneliga goda romare hade fått gjuta sitt blod i dem och när GUD nyss hade fötts av den rena jungfrun och skapat fred i hela världen. Men man bör inte tro att Corillus vidsträckta välde försjönk i lättja och dådlöshet under den långa tid då de var förbundna med romarna, såvida man inte efter alla krigens stormar, boplatsernas förändringar och mödosamma besvär, som vållat så många faror för ting och människor, funnit behag i den ljuva fredens gärningar, som man saknat alltför länge, och återkallat dem i allmänt bruk. Detta hände i gepidernas land, som enligt Jordanes sträckte sig ända från Donau till jazygerna i Livland vid det sarmatiska havet.

KRISTUS föds av Jungfrun i Betlehem i Judéen

Utsträckningen av gepidernas land

Det är också troligt att goterna under denna tid ägnade sig mer åt sina visa mäns råd, läror och föreskrifter än åt vapen och krigiska övningar, eftersom de alltid hade många sådana lärare bland sig. De utmanades inte heller till krig av någon och brukade bara ta till vapen när de utsattes för svåra oförrätter, och de var dessutom romarnas bundsförvanter. Så vad kunde vara mer hedersamt och nyttigt under denna långa och säkra fred än att låta sig fostras av visa lärare för att övervinna alla de folk i förstånd och vishet som de förr hade lagt under sitt välde med makt och vapen? Ty de ansåg med rätta, att den kraft och makt som inte förenas med vishet och ädla seder snarare vittnar om en djurisk grymhet än om en ädel mänsklighet.

Goterna ägnar sig åt visheten i fredens tider

KAPITEL 21

FLAVIO BIONDO skrev en historia kort före vår egen tid om det romerska imperiets nedgång och fall, som skulle ha börjat med goterna. Bland övriga saker i det gotiska folkets äldre historia hävdar han även, att den romerske konsuln Lucullus fördrev goterna från Trakien vid den tid då han förde krig mot Tigranes och Mitridates. Men jag finner inte detta hos Plutarkos, när han skriver om Lucullus dåd. Jag skulle också ha funnit detta tvivelaktigt om jag inte trodde att Biondo har hämtat denna del av historien från Ablabius. Jordanes, som vi följer, har också hämtat sitt vetande från denna källa, men mera vårdslöst och kortfattat än som anstår dessa viktiga saker, enligt vår mening. Han påstår att goterna slog sig ner vid Svarta havet och att detta skulle var deras tredje boplats efter Kimmerien samt Trakien och Moesien. Men han nämner inte när dessa förflyttningar ägde rum eller vilka som ledde dem, även om han synes vilja tillägga denna nya uppgift, nämligen att goterna tillägnade sig mildare och ädlare seder när de bodde vid Svarta havet. Därför misstänker jag att Jordanes här talar om deras första boplats, långt innan de kom till Svarta havet, ty det var redan då som goterna fick mildare seder och lämnade barbariet bakom sig.

Kimmerien blir den främsta boplatsen för goterna

Han säger också att det skedde en uppdelning i östgoter och västgoter. Men detta berodde troligen inte på läget i denna trakt, eftersom dessa namn var i bruk redan när goterna levde i Sverige, som var deras första och ursprungliga hemland; både Ablabius och Biondo vittnar om detta. Vi sade här ovan att *Oster* betyder östlig och *Vester* västlig på det gotiska språket, och dessa namn anger därmed vilka som är östgoter eller västgoter. Det fanns också två förnäma ätter hos dem, som vi sade här ovan, nämligen amalerna hos östgoterna och balterna hos västgoterna, och från dem brukade man välja överstepräster och präster liksom kungar, furstar och fältherrar. Därvid tog man inte mindre hänsyn till prästerskapet, varigenom det gudomliga ombesörjdes, än det världsliga styret, varigenom det mänskliga styrdes, och dessa ägnades inte bara den högsta vördnad när de levde utan tillerkändes nästan en gudomlig heder efter sin död. Man diktade sånger om deras lysande bragder och sjöng dem ofta i templen och vid gästabuden till deras eviga minne och ära, så att detta ljuva lov skulle avhålla kungar och överstepräster från att göra onda ting och väcka deras skräck att någon vanhedrande sång skulle spridas i människornas evärdliga minne. Så slutar den tredje boken, som skildrar de goter som kämpade utanför fädernas jord, och nu manar de oss att återvända till fäderneslandet för att med trohet och iver undersöka vad som skedde där.

Uppdelningen av goterna i östgoter och västgoter har sitt ursprung i det första fäderneslandet

Öster och väster

Amalernas ätt

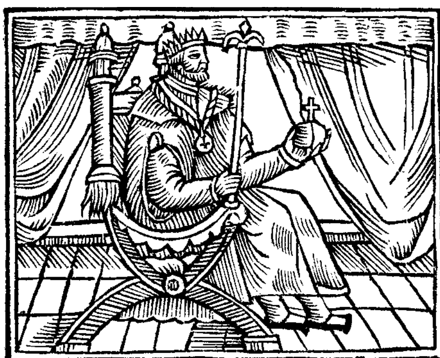
Balternas ätt

❧ FJÄRDE BOKEN ❧

KAPITEL I

Å ÅTERVÄNDER VI TILL GÖTALAND OCH SVEAland. Där har vi undersökt vad nya och gamla historieverk om fäderneslandet liksom inskrifterna på obelisker och pyramider och åldriga sånger på folkspråket i söndriga handskrifter har att förtälja om kungarnas och hjältarnas bragder. Må vi inte utelämna något för att visa att goda furstar är värda en evig ära genom sina goda verk och de onda ett odödligt hat och en ständig skam. Ty det är lika rätt och tillbörligt att med stora lovord prisa den lysande dygden hos de bästa kungarna som att brännmärka tyrannernas orättfärdighet med en evig skam, för de ägde odjurens natur under mänsklig gestalt.

Kung Botvild, som vi lämnade i slutet av andra boken, efterträddes av sin brorson Karl, vars gärningar var så lysande och storslagna att han med rätta förtjänar en plats bland de bästa kungarna. Ty även om han ärvde sin spira och dessa vidsträckta riken, mindes han hur tidigare kungar hade kommit på fall genom sina laster och försummelser, och därför uppträdde han med en sådan måtta i allt att han snarare framstod som en fader för fäderneslandet än som en kung i alla undersåtars ögon. Han bemötte de stormän som hade skänkt honom den kungliga hedern som om de vore hans bröder och sökte utmärka deras barn med stora välgärningar, eftersom han ansåg sig vara utan heder om han inte strävade efter att övervinna andra i sådana hedersbetygelser och ersätta ringa eller måttliga välgärningar med stora eller större. Han underhöll också adelsmän som hotades av fattigdom med kungliga medel och sänkte inte sällan det enkla folkets skatter. Han visade dessutom den största nåd om någon bröt mot lagarna av okunnighet eller svaghet. Men de som felade av ondska bestraffades med den högsta stränghet. Så övade han sig ständigt att leva efter dygdernas bud och plikter, och därför anpassade sig också de underlydande folken efter dygderna med

Karl, goternas 31:e kung i hemlandet

Frikostig och nådig

oavlåtlig glädje och iver. Man finner nämligen mestadels att som furstarna är i ett rike, så kommer också folket att vara.

Sådan furste, sådant folk

Bland hans viktiga lagar och förordningar var ett påbud att goter och svenskar skulle vara gästfria mot varandra och i synnerhet mot alla främlingar och resande, så att de höll det för den största skam att driva bort en vandrare från sitt hus. Om någon sökte göra detta, och om det kunde bevisas med säkra vittnen att han vägrat gästfrihet tre gånger, skulle man sätta eld på hans gård och bränna ner den. Ty det var rätt att man berövades sina hus, om man var så omänsklig att man nekade andra att använda dem.

KAPITEL 2

Goter och svear är frikostiga och gästvänliga mot främlingar

DÄRFÖR tror jag att man knappt kan finna en större gästfrihet i hela Europa än den som råder bland svear och goter i dag. De tar emot främlingar med den största välvilja och skänker frikostigt allt som är nödvändigt för deras uppehälle utan att kräva den minsta ersättning. Sedan för man dem med hästar eller oxar till sina grannar och anbefaller dem i deras vård. Inte sällan uppstår det också strider bland byborna om vem som skall ta emot en främling. Ty den som tagit mot många främlingar med frikostig gästfrihet brukar vinna stort lov av de övriga, medan den som nekat mat, dryck och husrum åt någon resande anses värd ett allmänt hat. För övrigt råder det ett sådant överflöd av mat och dryck överallt att man betraktas som en slav under den smutsiga girigheten om man utspisar en hungrande och sedan kräver pengar för detta, utom måhända i de stora och smärre städerna, där man mäter allt i pengar liksom i andra länder, även om man betalar mindre i jämförelse med dessa. Så erbjuds allting gratis på de gårdar där det bor lyckligt lottade bönder, och man visar större frikostighet mot gäster än mot sina egna barn. De sätter nämligen fram sämre mat på bordet åt dessa, medan det dyrbara är förbehållet främlingarna.

Så finns det hos goterna en medfödd och lovvärd blygsel som drabbar dem i högsta grad när de inte kan visa sig frikostiga mot alla. Den danske historikern Saxo erkänner denna stora frikostighet hos goterna och svearna, fast han annars inte tycks finna något behag i det svenska, och efter honom försäkrar Krantz från Hamburg, att det råder en stor gästfrihet i alla Nordens länder, men särskilt bland goter och svear.

Karl inrättade hela sitt styre efter de bästa dygdernas måttstock, och därför kunde han föra ett långt och fridfullt liv ända till sin lyckliga ålderdom. Ingen vågade heller angripa hans välde, som vidgats och förstärkts genom så många dygder, utom en viss Tord som var ståthållare i Norge. Han var gift

med Karls dotter, men hade gripits av hat mot henne och när han uppmanades av fadern att uppfylla den äktenskapliga troheten visade han sitt förakt och förklarade krig. Men när han gick till angrepp i spetsen av sin här, kom han i handgemäng med Karl, som dödade honom. Jag känner inte till om han deltog i andra krig. Han syns inte heller ha varit villig eller beredd för strider, utan sökte hellre bevara sig själv och de sina i idel ro och endräkt genom lagar samt goda förordningar och seder.

Tord, norsk ståthållare, faller död för Karls hand

KAPITEL 3

När en tid hade gått kom Grimmer till makten i goternas och svearnas furstendöme. Han var så främmande för det rätta och hedersamma att han knappt förtjänar en plats bland människor, ännu mindre bland goda kungar. Alla dygders frön brukar växa till hos goda furstar från deras barndom. Men hos denne tyrann växte det fram all slags ondska och uselhet, och de tilltog så starkt att dessa fördärvade seder tycktes bli hans natur. Ingen skamkänsla och ingen lag kunde avhålla honom från de mest usla brott och återkalla honom till ett sundare sinnelag, och därmed förstörde och förtrampade han allt gudomligt och mänskligt så att han liknade den samtida sicilianske tyrannen Dionysios genom alla sina laster och brott. Dionysios plundrade gudarnas tempel med sådan girighet att han brännmärktes med tillnamnet "helgerånaren" av alla, medan Grimmer gjorde sig skyldig till samma smutsiga helgerån mot gudarnas tempel i staden Uppsala. Detta var så rikt att det omslöts av en guldkedja, som vi tidigare har visat. Det fanns inte heller något inom och utom detta tempel före hans plundringar som inte var helt täckt med guld. Men genom hans gudlösa och omättliga girighet lämnades inte det minsta kvar som ens bar färgen av guld eller silver. Dionysios skämdes inte heller över att skryta över sina helgerån med många skratt och narraktiga skämt, medan Grimmer uppträdde lika skamlöst som en narrarnas narr och den störste av alla gycklare vid dessa oerhörda helgerån och alla andra dåd.

Grimmer, den 32:e kungen i hemlandet

Tyrann lik Dionysios från Syrakusa

Helgerån

Narrarnas furste och gycklare

Grimmer visade också samma måttlöshet mot sina undersåtar som mot gudarnas tempel. Ty han tvingade alla stormän och hela adeln i goternas och svearnas riken att betala skatter, fastän de varit befriade från detta i många sekel. Dessutom lade han så outhärdliga uppbörder på bönder, handelsmän, borgare och alla stånd, att han snarare framstod som en fiende till hela fäderneslandet än som dess furste.

Utpressare av tunga bördor

Grimmer kräver skatt av ester och kurer

Till sist trodde han sig så rik och mäktig genom dessa helgerån och sina undersåtars blod att han vågade utmana både sitt eget folk och dem som levde i andra länder. Därför sände han bud till esterna och kurerna och krävde att de skulle betala skatt till honom, liksom de hade gjort mot tidigare sveakungar. Men när de såg hur allmänt hatad han var av sitt folk och hur alla traktade efter hans undergång, drog de genast samman en här och gick i land på de stränder i Sverige där de hade fått veta att Grimmer befann sig. Då försökte han egga sitt folk att gripa till vapen mot dessa oförutsedda fiender, men de svarade att han hade fått vad han förtjänade, nämligen att han nu fick kämpa med sin skattkammare, han som hade vårdat sig mer om att trygga fåfänga skatter än trogna medborgare.

Tyrannen Grimmer bestraffas för helgerån

Så övergavs han med rätta av sina kränkta medborgare och togs till fånga av de uppretade fienderna. Han förlorade hela den skatt som han tillskansat sig genom sina helgerån och han överlämnade nu de händer att fängslas som förut hade fjättrats av girighetens snara. Därefter lyfte fienderna upp honom i en hög galge i undersåtarnas åsyn, under föga jämmer bland dessa, och ströp honom med en kedja av järn. Det var också skäligt att han miste livet genom en boja av järn, när han skamlöst hade stulit en kedja av guld från gudarnas tempel. Om vår tids olycksaliga tempelrånare betraktade hans skamliga och eländiga bortgång skulle de förvisso gripas av fruktan att begå samma gärningar och lida hans dystra död.

KAPITEL 4

Tord, den 33:e kungen i hemlandet

TORD var son till denne Grimmer och vann faderns furstendöme efter dennes eländiga död. Han väckte också goda förväntningar bland alla undersåtar och hade säkerligen uppfyllt dessa, om inte han, som var född av en lastbar fader, hade förlorat modet på grund av sin faders skändligheter och brott. Ty det allmänna hat som drabbat fadern både inom och utom landet, blev ett stort hinder för de lysande dåd som sonen hade i tankarna. Alla skatter som den okloke tyrannen Grimmer i sin girighet hade pressat ut från goterna och svearna hade nämligen fallit i fiendernas händer och hotade nu fäderneslandet med dess snara undergång. Folken var inte heller tillräckligt villiga att betala skatt till kungen, när de mindes hur skatterna hade ökat i mängd och myckenhet under de senaste åren. Tyrannen Grimmers våldsamma styre hade också riktats mer mot landet och hans egna undersåtar än mot mäktiga

motståndare och ovänner, och så hade han utsläckt fler medborgares liv med stöd av dessa stora rikedomar än han använt dem för att döda eller besegra landets fiender.

Därför mötte Tord de största svårigheter när han skulle styra detta vidsträckta furstendöme, och han tvingades till mycken måtta inför stormännen och det enkla folket i landet för att visa att han ville utplåna alla minnen av faderns uselhet genom sin rättrådighet. Men faderns ondska hade lämnat djupare rötter i undersåtarnas hjärtan än man lätt kunde utrota. Likväl gagnades den gode sonen mycket av sin dygd, och genom hans goda rykte reste sig hela fäderneslandet och grep till vapen när esterna, kurerna och ulmerugerna kom med en mäktig flotta för att härja Sverige. Han drev dem på flykten redan i det första slaget, och sedan återvände fienderna till sina länder i sådan skräck att de helt gav upp sina tidigare tankar att invadera främmande länder. Ja, nu skattade de sig lyckliga om de inte föll offer för dem som de föresatt sig att plundra.

Tords rykte försämras genom faderns skam

Tord förjagar ester, kurer och ulmeruger

KAPITEL 5

Vid samma tid kom sachsarna eller obotriterna under Gelders ledning med en flotta som var väl rustad med män och vapen. Den seglade genom hela den gotiska viken – det är den som Mela och Plinius eller de som förvanskat deras verk kallar Codanus – så att de härjade inte bara hos cimbrerna och danskarna utan även hos pomrarna, vandalerna, kurerna, esterna och invånarna på Rügen samt utsatte dem för svåra oförrätter. Men när de bredde ut sig i östgötarnas trakter och gick till bitter strid mot Tord, besegrades de av honom så att de drevs på flykten och återvände till skeppen för att finna skydd. Deras styrka var också så bruten genom detta krig att de tvingades återvända till sina länder för att dra samman nya trupper.

Sachsarna angriper den gotiska viken

Sachsarna besegras i Östergötland

Men de ville inte avstå från sitt sjöröveri trots dessa förluster, och därför rustade de dubbelt så många skepp och gav dem en ännu starkare bemanning och drog sedan på nytt mot goterna. Men Tord var lika snar att möta dem som förra gången. Man stred med största mod och beslutsamhet på båda sidor, tills goterna gynnades av krigslyckan, och därmed tvingades sachsarna rädda sig genom en snabb flykt och återvända till sin flotta med en sargad och besegrad här. Så undertryckte Tord dessa fiender med mäktig hand och vann de underlydande folkens gunst med klokhet och lycka. Han hade förut skadats av faderns ondska, men nu vann han lika stort lov genom sin egen lysande dygd. Och svearnas och goternas furstendöme fick en lång och säker fred och ro under hans välde.

Sachsarna fördrivs på nytt av Tord

Tord utplånar faderns skam

KAPITEL 6

Gotar, den 34:e kungen i hemlandet

Gotar valdes av de enhälliga svearna och goterna till kung sedan hans farbroder Tord hade lidit en förtidig död, och det blev hans högsta strävan att uppfylla förväntningarna bland stormännen och folket som hade upphöjt honom på tronen. Han visste att han hade vunnit den kungliga värdigheten över ett folk som hade för vana att bevara sin frihet med den största iver och kraft och som lättare lät sig ledas än tvingas till svåra och lysande bedrifter. Vi ser också hur goterna har samma sinnelag i våra dagar. Om deras furstar söker tvinga dem till ovanliga pålagor, skatter eller strider, kommer de snabbare att förlora sina liv än pressa en enda skärv ur dem. Men om man söker göra dem hågade för en sak med ett lugnt och vänligt tal är ingenting så tungt och svårt att de inte är beredda att utföra detta med villigt sinne. På samma sätt söker de utmärka sig i alla dygders verk och akta sig noga så att de inte syns handla väl med sorg eller under tvång. Därför måste den som blir furste över detta folk både vara klok och äga en lysande vältalighet, annars dröjer det inte länge förrän han finner hur goternas och svearnas sinnen är beredda till uppror.

Det är lättare att leda goterna än att betvinga dem

Gotar stiftar lagar med folkets samtycke

Gotar tillsätter visa fogdar

När den kloke Gotar betänkte detta sinnelag hos sitt folk ville han inte stifta eller utfärda några lagar eller påbud som inte hade godtagits av stormännen och folken. Men sedan de hade vunnit kraft på lagligt sätt såg han ivrigt till att de inte hade stiftats förgäves. Han beslöt också att de fogdar som styrde folket i hans namn och med hans myndighet skulle känna till landets lagar och sedvänjor samt vara mer angelägna om kungens heder och ära än om hans vinst och rikedom; och de skulle veta att de härskade över fria människor och inte över djur och att de hade insatts för folkets nytta och inte för egen vinning.

Guldålder i Svealand

Detta var en lycklig tid för svearna, som skilde sig föga från det som poeterna kallar en guldålder. Ty kan det råda större lycka än när ett folk har en kung som vet sig vara fäderneslandets fader och inte en tyrann, och som vet att han och hans fogdar ägnar de underlydande samma välvilja, omsorg och trohet som kärleksfulla fäder brukar skänka sina behövande barn? Men om furstar vansläktas från dessa kungliga dygder och härskar med våld, grymhet och tyranni i stället för lagar, barmhärtighet och ett faderligt styre, vore det mycket säkrare för hans undersåtar att fly långt bortom sarmaternas land och den isiga oceanen eller att söka sig gömslen i det sönderbrända Afrika

bland vildmarkens björnar, lejon, tigrar, ormar och skorpioner än att dröja kvar under en grov tyrann som förlitar sig på sin dårskap.

KAPITEL 7

Så härskade Gotar länge över sitt folk med måtta och mildhet och mötte inga försåt och angrepp från vare sig inre eller yttre fiender tills han utsattes för en olidlig oförrätt av den danske kungen Frode den raske. Denne Frode utmanade nämligen den norske kungen Frogert eller Frigor, vars dotter var förmäld med Gotar, och dödade honom i detta envig, men med större list än heder. Det var bestämt i lagen för envig att man inte fick angripa den andre utanför den bestämda ringen. Men Frode brydde sig mer om sitt liv än om denna hedersamma lag, och därför begärde han att Frogert skulle byta vapen med honom innan striden tog sin början. Frogert, som var en ädel och högsinnad man, samtyckte till Frodes begäran, men när han lämnade ifrån sig svärdet och de övriga vapnen genomborrades han av den svekfulle dansken.

Frode, danskarnas kung

Frogert kämpar för Gotar och dödas ohederligt

Gotar ville hämnas denna oförrätt och drog samman en stor här av goter och svenskar och förde den ända till Frode i Danmark. Men Frode saknade varken mod eller krafter att slå tillbaka vapen med vapen. Så stod det en bitter strid, där lyckan först tycktes stå på danskarnas sida. Men när Gotar såg hur modet sviktade hos hans män mitt i stridens hetta påminde han dem om deras stora förtjänster och om fiendens list och falskhet, och därmed återkallade han den skräckslagna hären från flykten och vred genom sin makt och klokhet segern ur danskarnas händer. Han dödade också den besegrade Frode, som inte hade någon hjälp av sitt stora namn – han kallades ju ”den tappre” eller ”den raske” av sitt folk. Men eftersom Gotar ville vinna välvilja bland danskarna efter sin seger, beslöt han att de skulle styras av Frodes son, som hette Dan och knappt hade lämnat barnaåren, så att det inte skulle synas som om makten över det danska riket överfördes till utlänningar, utan bevarades inom Frodes blod och ätt.

Gotar går i krig mot Danmark för att hämnas svärfaderns skamliga död; En våldsam strid

Frode besegras och dör

Dan sätts att styra Danmark som pojke

Gotar vann mycken ära genom denna lysande seger och hälsades med den största glädje av svearna och goterna när han återvänt till fäderneslandet. Men han fick inte långvarig ro, eftersom ett nytt krig snart följde på det förra, som ofta brukar ske. Ty Sachsens furstar försökte störta danskarnas kung Dan från riket, eftersom han tycktes oduglig att styra detta på grund av sin späda ålder, eller tvinga honom att betala skatt till dem. I detta svåra läge sände Dan bud till Gotar och bad om hans hjälp, för att den som satt honom att styra riket inte skulle underlåta att också skydda honom. Då drog

Sachsens furstar försöker oroa Danmark

Dan ber Gotar om hjälp

Gotar ut med en här av svenskar och goter som var lika stor som i det förra kriget: deras och danskarnas skepp var så talrika att de tycktes täcka havet vida omkring. De slog också tillbaka sachsarna, som nu tvingades betala skatt till danskarna. De återstående dagarna i Gotars liv skall ha varit lugna och lyckliga: enligt våra historieverk uppnådde han en hög ålder och fick sin grav bland kungarna i staden Uppsala.

Sachsarna besegras

KAPITEL 8

Adolf, den 35:e kungen i hemlandet

På grund av sin gode faders förtjänster och sin egen dygd och begåvning upplyftes Adolf med stormännens och folkens enhälliga röster att överta den döde Gotars välde. Han sökte också ivrigt efterlikna eller överträffa allt som han fann lovvärt i faderns gärningar för att bli en värdig arvinge till dessa riken. Därför tänkte undersåtarna med glädje att de inte förlorat sin kung eller någon med ett kungligt sinnelag, utan enbart en kropp som en gång hyste ett sådant. De utförde allt som han påbjöd med villighet och glädje, eftersom de visste att han bara befallde det som var fromt, rättvist och hedersamt. Därmed älskades denne lovande yngling så högt för sina dygders skull att han lyddes av alla och inte angreps av någon fiende inom eller utom landet.

Efter många år trodde sig danskarnas kung Dan befäst i sitt rike, och då drog han sig till minnes hur hans fader Frode hade dödats av Gotar som var fader till Adolf. Därför började han egga sitt sinne till hämnd för faderns död, när han snarare borde ha betänkt att han kommit till makten i faderns rike genom Gotars välgärningar och vunnit skydd mot de mäktiga sachsarna samt bevarats i sitt rike och sin frihet. Men begäret efter hämnd var starkare än förnuftet, och därför tog han till vapen mot Adolf, vars fader hade skyddat honom från att förtryckas av sachsarnas vapen eller från att betala skatt till dem. Han såg dock att hans och rikets krafter var för svaga för ett säkert krig mot Adolf, som härskade över mäktiga folk och riken och syntes oövervinnelig genom sina undersåtars stora välvilja, och därför tog han sachsare och vandaler i sin här. De var tappra och mycket vana vid krig. Han drog samman så många krigsmän att han trodde sig mäktig att lägga både goterna och svearna och hela Europa under sitt välde.

Dan glömmer välgärningarna och vill gå krig mot Adolf

Sachsare och vandaler strider med danskarna

Men Adolf hyste inte någon fruktan för denna stora här utan vidtog med kraftfullt och modigt sinnelag allt som var lämpligt och nödvändigt för ett stort krig, och han försummade inte heller att stärka modet hos sina män.

Adolf känner ingen fruktan och rustar till krig

Men det behövdes inga sådana förmaningar, eftersom han redan vunnit deras tillgivenhet i alla lyckans växlingar genom sina stora dygder och utomordentliga förtjänster.

KAPITEL 9

NÄR han utfärdat ett påbud att krigsmän skulle utskrivas, kunde man inte heller finna någon i hela hans furstendöme, särskilt bland de vapenföra, som inte ville göra vapentjänst hos en så välförtjänt kung. Antalet var stort av de män som han med yttersta svårighet kunde få att avstå från beslutet att dra ut i fält, ty om skeppen hade räckt till, skulle hela fäderneslandet ha ryckts från sina bopålar för att gå med Adolf mot fienderna. Eftersom rustningarna var utomordentligt stora på båda sidor, förundras jag över att Saxo, som skrivit den danska historien, inte har nämnt detta krig. Jag kan inte tro att dessa saker var okända för honom, vilka jag fann i gamla fragment om den danska och engelska historien i den heliga Birgittas hus, när jag bodde i Rom. De visade med all tydlighet att detta var ett av de största krig som någonsin rasat mellan goterna och danskarna, och att det kunde jämföras med det krig som stod långt senare mellan de mäktiga kungarna Harald i Danmark och Ring i Göta- och Svealand. Men det kan också hända, att de danskar som skrivit av Saxos böcker har utelämnat just detta, eftersom det syntes förminska deras fäderneslands glans och heder.

En oräknelig mängd av krigsmän vill gå i krig under Adolf

Nu stod det en bitter sjöstrid där danskarna, sachsarna, vandalerna och alla andra som kämpade under danskarnas tecken besegrades tillsammans med kung Dan och drevs på flykten eller förintades. Det blev knappt en årtull kvar som kunde sprida nyheten om det blodiga krigets utgång i Danmark.

En häftig sjöstrid

Danskarna och deras bundsförvanter besegras

Det berättas att Adolf gjorde något vid denna seger som var främmande för hans och det gotiska folkets måttfulla sinnelag. En usel överlöpare vid namn Toste hade nämligen eggat Dan till detta krig, och nu kastade han sig till Adolfs knän och bönföll denne om tillgift för det uppror som han framkallat. Men Adolf klandrade hans otacksamhet och befallde att han skulle dödas av de närvarande, vilket brukade betraktas som ett grymt dåd bland goterna. Ty det räknas ännu i dag som en evig skam bland dem om man dödar den som är svag, ber om nåd eller kastar sina vapen.

Toste som givit upphov till kriget dödas

En skam bland goterna att döda dem som ber om nåd och kastar sina vapen

Adolf fullföljde nu den seger som högre makter hade skänkt honom och lade hela danskarnas rike under sitt välde. Han insatte även garnisoner på lämpliga platser och styrde landet med klok och mäktig hand ända till sin död. Sedan härskade hans söner och brorsöner likaså i fred och ro över det

Danmarks rike förblir skattskyldigt

skattskyldiga danska riket ända till Fridlev som kallades den raske, och som var fader till Frode den tredje. Om detta misshagade Saxo så mycket att han trodde att det borde förtigas, får man ha överseende med en man som hyser större kärlek till sina landsmän än till andra nationer. Jag har inte kunnat utforska Adolfs övriga dåd, som utan tvivel var många och stora, utom att han vann ett vidsträckt välde och ordnade allt inom detta efter lagarnas och rättvisans bud. Därmed förtjänar han ett evigt och ärorikt minne bland de stora och minnesvärda kungarna och hjältarna.

KAPITEL 10

Algot, den 36:e kungen i hemlandet

ALGOT, som var släkting till Adolf eller hans brorson, fick efterträda sin farbroder som kung i svearnas, goternas och danskarnas riken efter dennes död. Han vansläktades inte heller på sina fäder och de bästa kungarna i redlighet, utan bevarade det stora välde som de hade skapat och utvidgat genom sin klokhet och han försummade inte någon av den gode furstens plikter eller någon del av sitt rike. Ty en god furste bör skapa fred och endräkt bland de underlydande folken och utsläcka allt hat, så att alla med iver och trohet bemödar sig om att stödja och berika varandra, och på detta sätt sökte han stifta fred mellan svearna och danskarna.

Danskarnas och svenskarnas medfödda, ömsesidiga och outsläckliga hat

Men även om han var mild och nådig kunde han inte skapa en full vänskap och enighet mellan så olika sinnen. Ja, ända till denna dag har man knappt funnit en klok kung och en framstående biskop eller någon annan som vore rustad med alla dygder, som helt kunde släcka det ingrodda hat som danskarna hyser mot svearna och goterna och goterna och svearna mot danskarna. Några menar att denna missämja uppstod vid rikenas uppkomst, när naturen stängde inne danskarna på deras öar och skilde dem från svearna och goterna genom det mellanliggande havet. Även om de under vissa tider styrdes av en och samma kung, som under Algot, fanns det ändå en tävlan och strid som aldrig lät dessa folk förenas i en fullkomlig kärlek. Orsakerna till en så oförsonlig strid må andra redogöra för, och kanske kan de verkliga orsakerna påträffas hos Saxo och i andra danska historieverk. Det skulle förvisso vara hedersamt för danskarnas goda namn och rykte att inte alltför mycket missbruka svearnas återhållsamhet. Men jag ber till Gud, att Han åtminstone bevarar en enighet i den kristna tron bland de sina, och att Han måtte förena oss med sig i den eviga saligheten, när vi till sist vandrar hädan.

Så kunde Algot inte uppnå allt som han önskade i denna hedersamma sak. Men han ivrade för att rättvisan måtte bevaras i lika mån bland hans undersåtar, vilket rike eller folk de än tillhörde, så att de tvingades bistå varandra genom rädslan för straff, när kärleken till dygd och mildhet inte ville framkalla detta. Jag finner ingenting om att han förde krig eller angreps av andra. Därför drar jag den slutsatsen att han nöjde sig med det välde som förfäderna hade vunnit genom sina bragder och ägnade sitt eget sinne åt freden. Att värna freden innebär att stifta lagar, fostra medborgarna till goda seder, uppföra byar, gårdar och fästningar, befästa hamnar och förbereda allt inför kommande krig. Ty den kung är lyckosam som tänker på fred under krigets tid och på krig under fredens dagar. För övrigt är det fredens främsta syfte att bevara en allmän endräkt bland medborgarna, så att var och en kan känna sig fri, trygg och säker. Till sist lämnar jag åt andra att besvara frågan om denne Algot led en våldsam eller en naturlig död.

Algot värnar rättvisan och freden

Hur värnar man freden?

KAPITEL II

Erik var son till Algot och efterträdde honom som kung över Götaland, Sverige och Danmark. Men han nöjde sig inte med dessa vidsträckta riken, som fadern hade vunnit genom sådan möda, utan drog med en krigsflotta mot esterna, kurerna och vandalerna och överlade hur han kunde utsträcka sitt furstendöme ännu längre; och lyckan gynnade hans planer. Ty när esterna och kurerna såg den gotiska flottans styrka, gav de sig genast och undvek därmed ett osäkert krig.

Erik, den 37:e kungen i hemlandet

Erik vinner makten över esterna och kurerna

Erik återvände till sina riken efter denna oblodiga seger, i tron att han skulle få glädjas över en lång ro och fred. Men då uppstod det plötsligt försåt genom danska stormän som ville befria sig från Eriks ok, och de gick till verket med större list än heder. De skickade nämligen hemliga sändebud till många svenska adelsmän och sökte vinna deras stöd i sin sak. Kungen blev försiktig och lät gripa de trolösa sändebuden samt några av upprorets ledare som hängdes i galgar. Men det hemliga förräderiet smög sig omkring och blev allt större och farligare, eftersom man inte kände upphovsmännen. Då överlade den vise kungen med sig själv hur han skulle övervinna detta farliga förräderi utan att gripa till vapen. Han beslöt att inte använda makt utan klok försiktighet, inte våld eller stränghet utan välvilja och mildhet. För kungar och furstar brukar vinna den bästa segern om de tålmodigt och barmhärtigt vinnläg-

De som driver försåt mot kungen sätts i galgen

ger sig om att återkalla brottslingar från deras onda uppsåt till den sanna dygdens plikter och gärningar. Därför sökte han vinna de mest misstänktas tacksamhet och lydnad genom ännu större välgärningar. Denna frikostiga och nådiga föresats var inte dåraktig, ty nu förvandlades trolösa och hatiska män och hemliga baktalare till trogna och lydiga undersåtar.

Han sänkte även en stor del av skatterna för att bevara och stärka de underlydande folkens trohet mot sig själv, och sade att han var långt mera lyckosam genom undersåtarnas trohet än genom deras pengar; och det skulle bara skada honom om han blev rik genom ett tyranniskt välde men hatades av alla.

Att besegra sig själv är den största segern

Så segrade han över sina inre fiender genom dessa lovvärda föresatser, och lämnade därmed ett ärofullt exempel för efterkommande storsinta furstar hur de lätt och lovvärt kan bevara sina underlydande i trogen tjänst eller återkalla de trolösa och upproriska till villig lydnad. Om kungar och furstar i vår egen olyckliga tid ägde samma måttfulla sinnelag skulle marken förvisso inte uppsuga så mycket mänskligt blod, och de skulle inte heller slösa bort de skatter som hade samlats genom fädernas stora och hedersamma iver på fördärvade legoknektar och stråtrövare. Det är också långt bättre att storsint överse med undersåtar som handlat brottsligt genom okunskap eller svaghet och att komma överens med en grannfurste även till priset av vissa förluster än att dra ihop sådana fräcka och farliga hopar som vållar omätliga kostnader och skador både för undersåtarna och för grannfolken, fastän dessa inte alls eller bara till ringa del förtjänat ett sådant lidande. Därför skadar dessa legosoldater aldrig eller sällan fienderna lika mycket som de herrar de kallats att beskydda.

Eriks vishet; Erik dör och begravs bland västgötarna

Så regerade Erik länge och lyckligt med dessa seder och denna märkliga klokhet. När han nått en önskad ålderdoms år och föll ifrån, fick han sitt sista vilorum bland kungarnas minnesmärken hos västgötarna.

KAPITEL 12

Lindorm, den 38:e kungen i hemlandet

LINDORM, eller Lidor som andra skriver, valdes till kung med stormännens och folkens samtycke efter sin fader Eriks död. Han sökte efterlikna sin fader i rättrådighet och klokhet och ädla seder, men hade inte samma framgång som denne. Ty även om danskarna hade rönt många välgärningar av fadern Erik och visat honom all slags lydnad så länge han levde, tänkte de likväl avfalla från sonens välde och väntade bara på ett tillfälle att återvinna sin frihet utan fara.

Danskarna förbereder ett nytt avfall från goterna

Esterna och rutenerna förenas och angriper goterna

Under tiden blev esterna och rutenerna bundsförvanter och gick till angrepp mot Götalands stränder med en stor och mäktig flotta sedan de plötsligt hade förklarat krig mot Lindorm. Han var illa rustad för ett ovän-

tat krig av denna storlek, men vidtog allt som saken tycktes kräva med ett fast och modigt sinne. Han drog ihop allt det krigsfolk som var tillgängligt i denna nöd och brådska och gick genast till ett kraftfullt angrepp mot fienderna när de plundrade Östergötlands stränder, och därmed tvingades de att hastigt fly till skeppen. Men de listiga fienderna gav inte upp sina planer. De förde bara ut flottan i öppen sjö som om de skulle återvända till sina egna länder, för att plötsligt skifta segel och vända om för att plundra svearnas stränder på nytt. Av detta följde att kungen inte bara återkallade de styrkor som han hade sänt bort när de seglade sin väg, utan skrev ut ännu fler och därmed kunde han möta fiendernas makt med större säkerhet.

Esterna plundrar svearnas stränder

KAPITEL 13

EDAN dessa bittra strider pågick i svearnas länder och Lindorm var upptagen av detta krig långt bort från Danmark, gjorde de danska stormännen öppet uppror och upphöjde en viss Fridlev till kung, men snabbare än de borde. Denne Fridlev var en ädel man av de tidigare kungarnas blod och bar tillnamnet ”den raske”; han var även befryndad med Lindorm. Så försvarade Lindorm de östra stränderna av sitt rike med manligt mod, men fick samtidigt uppleva hur de västra delarna rycktes bort genom detta inre förräderi. Men han förde kriget mot rutenerna och esterna med den största ståndaktighet och vann en lyckosam seger över dessa mäktiga fiender både på land och på havet.

Fridlev antas såsom kung av danskarna

Lindorm besegrar rutenerna och esterna

Därefter tog han itu med den orättvisa som han utsatts för när danskarna valde Fridlev till kung, och därför vände han den här som hade bekämpat rutenerna mot danskarna och tog även den norske kungen Geter som bundsförvant i detta krig – Saxo kallar honom Gotar. Men Fridlev hade slutit förbund med andra furstar och folk, som sachsarna, friserna och holländarna under deras furste Hervil. Så hade Lindorm en kraftig flotta som var rikt rustad med män och vapen, och allt tycktes lova honom en säker seger. Det hade också varit lätt att vinna en sådan, om det inte uppstått strider mellan norrmännen och goterna som försvagade denna mäktiga krigsmakt och flotta. Lindorm, som hade gripit till vapen mot de danska fienderna, ville inte färga dessa vapen med medborgares och bundsförvanters blod och därför lät

Geter, kung i Norge, sluter förbund med Lindorm

Sachsare, friser och holländare kämpar med Fridlev

han blåsa till återtåg. Han återvände oskadd med hela den flotta som han drivit samman bland goterna och svearna till sina egna länder, eftersom han höll det för en större ära att bevara medborgarna än att hugga ner fiender.

Men norrmännen stod envist fast vid det krig som de åtagit sig och beslöt att antingen stupa i striden eller utkräva hämnd för de oförrätter som de ofta fått lida av danskarna. De använde också en hel del list i detta företag. De sände i hemlighet spejare till danskarnas här, som eggade dem till uppror, strider och ömsesidigt hat, och många lockades över genom löften om stora belöningar. Den främste av dem var Hervil, som var furste över holländarna och friserna: hela den danska härens styrka vilade på hans ledning. Han och en stor hop krigsmän i hans följe greps av hat mot förbundet med danskarna och gick över till norrmännens sida, och sedan kämpade han mot danskarna, vilket Saxo beskriver i slutet av den fjärde boken.

Norrmännen försvagar danskarnas här genom list

Hervil, furste över holländarna och friserna

Lindorm härskade länge och lyckligt över goterna och svearna i sina fäders och förfäders riken, utan att ha någon omsorg om det danska riket. Han bemötte också alla medborgare på sådant sätt att de goda utgöt oändliga tårar vid hans likfärd. Jag har inte funnit någon uppgift om han begravdes i Götaland eller Sverige, och därför kan jag inte ge besked om detta till eftervärlden i mina skrifter.

Det återstår att nämna att denne Lindorm var den sveakung som Cornelius Nepos skriver om. Han sände nämligen några indiska köpmän som hade förirrat sig till Germanien på det nordiska havet till Metellus Celer när denne var ståthållare över gallerna. Detta står även i Pompeianus böcker som har citerats av Plinius, Ermolao Barbaro och Otto Freising. Men när Saxo försäkrar att Fridlev den raske härskade över danskarna vid samma tid som Metellus Celer var ståthållare över gallerna, har väl likheten mellan dessa namn – *celer* betyder ju ”rask” på latin – fått honom att tro att det vid denna tid fanns någon sorts släktskap mellan de hyperboreiska kungarna och de romerska furstarna. Tvärtom vågade den romerska makten, som härskade över så många länder, aldrig vända sina vapen mot de nordiska kungarna. Romarna skattade sig också lyckliga om de åtminstone kunde vända bort en liten del av dessa folk från sina nackar, nämligen de goter som hade lämnat sitt hemland och erövrat både romerska länder och själva staden Rom. Julius Caesar nådde ända till det germanska havet, vilket våra historieverk erkänner, men han fruktade att möta dessa folk och återvände genast från deras trakter. Därför borde man ha skrivit på hans triumfvagn: ”Jag kom, jag såg – och jag flydde min väg.” Men de nordiska länderna och folken var så storsinta, att de firade en festdag i december månad till hans eviga hågkommelse. Den liknade de saturnalier som man brukade hålla i Rom, och man hängav sig mycket åt gästabud och danser. Dagen kallades också ”Julius” eller ”jul” och har fortlevt till våra tider. Men nu har den blivit långt högtidligare genom

Julius Caesar vågar inte angripa Nordens riken

Julius dag

den kristna religionens fromhet än när den instiftades av den hedniska vidskepelsen. Ty vi firar vår frälsare Kristi födelse till allas höga glädje på just den dag som tillskrevs Julius Caesar.

Kristi födelse firas på Julius dag

KAPITEL 14

Alarik, eller Alrik som han kallas hos Saxo, var brorson till den förut nämnde Lindorm och valdes av svearnas stormän att efterträda sin döde farbroder utan att dessa inväntade goternas samtycke. Han var av ädelt blod och ägde lysande dygder, och därför ingav han större hopp än någon annan som landets styresman. Men när goterna betänkte hur det varit en urgammal sed att stormännen i Götaland och Sverige kom överens om vilken kung de skulle välja, tyckte de att deras röster hade föraktats eller försummats när Alarik uppsteg på tronen. Och eftersom de storsinta goterna kunde uthärda allting utom förakt, fann de ingen ro förrän de återgäldat denna oförrätt med en ännu större hämnd. Men de ville invänta en lämplig tidpunkt för att värna sin frihet och värdighet, så att man inte oförsiktigt bytte sin frihet mot träldom och sitt ädla namn mot vanära.

Alarik, svearnas kung

Goterna skils från svearna

Under tiden brukade Alarik all sin kraft åt att visa hur han upphöjts på rikets tron för fäderneslandets allmänna välgång och lycka, inte för dess skada eller undergång. Därför sökte han också vidga sitt väldes gränser genom ett krig med Norge. Han besatte en del av detta rike med krigets rätt och befallde sedan att det skulle lyda under hans son Gauto, som redan var kung i Värmland och Solongia.

En del av Norge tvingas lyda under Gauto

Han insatte också fogdar i hela sitt furstendöme, som skulle utföra alla rikets göromål med den största måtta. De fick inte heller företa sig något i det allmänna eller enskilda som kunde uppröra undersåtarnas sinnen; i allt skulle de fästa större vikt vid dygden och hedern än vid vinsten och girigheten och ge undersåtarna uppenbara bevis, att han var en barmhärtig furste och hela landets fader och beskyddare och inte dess omstörtare och förstörare. Men han strävade också mot en försoning med de kränkta goterna och den enighet med svearna som dessa hade samtyckt till alltsedan dessa riken grundades.

KAPITEL 15

Men hatet mot svearna hade redan befästs med så djupa rötter i goternas hjärtan att det var svårt att rycka upp det. Ty det är lätt att gå från vänskap till hat, men svårt och mödosamt att gå från hat till vänskap.

Gestill, goternas 39:e kung

Därför satte goternas stormän större vikt vid sin heder än vid svearnas önskan om en försoning och utsåg enhälligt en viss Gestill eller Gestiblind till sin kung, som var en gammal man av ädelt kungablod. Detta kungaval ledde till lika stora stormar i de nordiska rikena som i Rom. Där mördades Julius Caesar vid samma tid eller strax därefter, och sedan syntes allt i staden Rom och hela Italien bestänkt av blod genom de avskyvärda morden på senatorer och goda medborgare. Det blodtörstiga svärdet fann inte något slut eller någon gräns förrän triumviratets män, Antonius, Lepidus och Octavianus, hade utkrävt en grym hämnd på hela det romerska väldet för en enda furstes grymma död. Så störtade Nordens riken, särskilt Götaland och Sverige, i samma kaos och anarki genom striderna mellan tre mäktiga furstar, Alarik, Gestill och Erik. Men till sist föll de alla under Eriks välde, och på det viset drabbades de nordiska länderna av samma öde som till slut efter så många faror gav envåldsmakten till kejsar Octavianus.

Alarik blir en tyrann

Alarik upptäckte således att han hade fått en mäktig medtävlare när goterna valde Gestill till kung, och därmed glömde han den mildhet som han visat mot alla och blev en grym tyrann och fiende till fäderneslandet i stället för en rättrådig kung och fader för sitt folk. Ty när han rustade till krig mot sin motståndare och belastade medborgarna med nya och outhärdliga skatter, förvandlade han sina trogna undersåtar till de bittraste fiender. Av detta följde att han inte visste om han borde hysa större fruktan för medborgarna eller för sin motståndare, som kunde förvänta sig allt gott och lyckligt genom det gotiska folkets makt och vänskapen med sin släkting kung Roller i Norge. Gestills hat mot Alarik och svearna hade också vuxit, och därför hade han inte den minsta önskan om fred och vänskap med Alarik. Han dröjde inte heller med att be Roller om hjälp mot denne fiende, som var så mäktig genom sina rikedomar, vapen och folk. Det var också en lätt väg från Västergötland till Norge, som ligger bredvid varandra.

Roller, kung i Norge, hjälper Gestill mot Alarik

Men Roller hade ännu inte full makt i sitt norska rike och kunde inte leda några krigståg utomlands. Han sände dock de hjälptrupper som Gestill begärde och kallade dessutom på sin broder Erik, som gjorde krigstjänst hos

kung Frode i Danmark och hade tillnamnet "den vältalige". Därmed fick Erik leda den här som drog mot Alarik. Han gjorde också gärna detta krigståg, eftersom Alariks son Gauto tidigare hade plundrat en stor del av Norge med mera våld än rättvisa och vållat stor förödelse även bland västgötarna.

Erik den vältalige leder den norska hären

KAPITEL 16

Å gick han till strid med denne Gauto och berövade honom både livet och hans riken, med orden att ett träd inte kan grönska om dess rötter är förtorkade. Alarik blev bedrövad när han förlorade sin son, men fattade mod och tycktes nu möta det ogynnsamma ödet med ännu större tapperhet och djärvhet. Han rustade nämligen en väldig här med oförminskad kraft, och med den hade han vunnit en säker seger, hur mäktig fienden än var, om det blivit en allmän strid och inte ett envig.

Gauto stupar i kriget

Alarik kallade nämligen till sig Erik i hemlighet, innan striden tog sin början, och försökte på många sätt övertyga honom att minnas den släktskap och de avtal som hade funnits mellan Eriks farfader och stamfader och sveakungarna. Han förringade dessutom Gestill eller Gestiblind och goternas krigsmakt. Men Eriks dygd var alltför stor för att han skulle överge den som han hade lovat att försvara. När Alarik inte hade någon framgång med sin talan bad han att få möta Gestiblind i ett envig, och utgången av denna strid skulle avgöra hela kriget. Men Erik genmälde att Gestiblind var oförmögen till strid på grund av sin höga ålder och bristande hälsa, och därför erbjöd han sig att kämpa i dennes ställe. Ty det var föga hedersamt att dra sig undan en tvekamp som gällde någon som man ville stödja med liv och blod.

Eriks ståndaktighet

Därmed trädde dessa lysande och tappra kämpar in i ringen i allas åsyn. De kämpade också med dådkraftiga sinnen: man såg hur de var varandras likar i styrka och krigskonst, och därför tillfogade de varandra svåra sår och segnade döende ner i ringen.

Alariks och Eriks envig

KAPITEL 17

På detta sätt ryckte krigslyckan bort Alarik från de levandes antal. Men Erik förlänades ett mera lyckosamt liv, även om han botades med största svårighet. När han var återställd belönades han frikostigt för sin lysande krigstjänst, och sedan vände han hem och gladde sig över att ha undsluppit så många faror genom ett gunstigt öde. Gestill och goternas stormän hade också givit honom ett säkert hopp att han skulle bli dennes efterträdare, eftersom det inte fanns någon arvinge.

Alarik dör och Erik återvinner hälsan

Goterna missbrukar segern

Vid denna seger visade Gestill och de gotiska stormännen en större grymhet än den vanliga mildhet som de var kända för inom fäderneslandet och vid de långa krigstågen. Man dödade nämligen många av svearnas ädla stormän och oräkneliga av deras bästa medborgare, och de övriga utsattes för plågor och berövades alla sina tillgångar så att de tvingades till ett olyckligt liv. Så rasade den inre tvedräkten med sådan grymhet att den inte kunde stillas förrän en stor mängd av stormännen och folket hade drabbats av döden. Därför kunde man med rätta ha ropat: ”O goter och svear, varthän har tvedräkten fört er?”

Gestill sätter Erik att styra svearna

Men genom Gestills stora klokhet ödelades inte dessa riken helt. När han betänkte att han var en gammal man som snart måste ge vika för en naturlig död eller undersåtarnas vapen, kallade han till sig Erik på nytt och lät honom styra svearna. Sedan dröjde det inte länge förrän han gick i döden och lämnade både goternas och svearnas riken åt Eriks måttfulla styre. Han sade också att han uppgav sin ande med lugn i sinnet, eftersom han hade satt en man som utmärkt sig genom många lysande verk och dygder att styra hans folk och riken.

KAPITEL 18

Erik, den 40:e kungen i hemlandet

Så upphöjdes Erik till kung genom sina stora förtjänster och sin släkting Gestills märkliga klokhet. Sedan han stillat hatet i båda dessa riken, som han genom sitt höga förstånd förenade i ett enda furstendöme, styrde han dem med sådan omsorg under många och lyckliga år, att han med rätta bör räknas till de främsta hjältar som någonsin härskat över Nordens riken.

Rolle och Gastill, stormän bland västgötarna

Hans fader var en norrman som hade blivit ryktbar genom sin krigiska dådkraft och atletiska styrka. Han var också nära vän och frände med de västgötska stormännen Rolle och Gastill, som bodde på andra sidan gränsen och som fick ge hans söner Erik och Roller en första fostran i goda seder och krigskonsten. Efter denna lärotid togs de upp i följet hos den norske kungen Getler eller Geter, där de utmärkte sig med så storslagna och beundransvärda dåd inför kungen och stormännen att de med lätthet vann den främsta platsen vid hovet näst efter kungen. Ty detta var en tid när kungar och furstar lade den största vikt inte bara vid den ädla börden utan även vid dygden och förståndet. När kungen upptäckte att Erik ägde en stor och förunderlig talekonst, dröjde han inte heller att hedra honom med tillnamnet ”den vältalige”,

Geter, kung i Norge

Erik får tillnamnet ”den vältalige”

och till detta ärofulla namn lade han ett fögderi med stora rikedomar och hederstecken.

Därefter uppstod det en tvist mellan honom och danskarnas kung Frode, och nu fick Erik och Roller leda den norska krigsflottan. De mötte Odde, som var den främste av danskarnas sjörövare vid denna tid. Han var så skicklig i den magiska konsten att han kunde färdas över det djupa havet utan båt och sänka fiendens skepp genom stormar som han väckt genom sina sånger. På detta sätt försökte han hemföra segern genom trollkonster, när han inte kunde göra detta med mänskliga krafter. Saxo säger att han var grym mot handelsmän men nådig mot bönder, eftersom de förra försörjde sig genom smutsig vinst och de senare genom rent och hederligt arbete. Rafne, som den norske kungen hade anförtrott piratverksamheten mot danskarna åt, hade efter en blodig strid dödats av denne Odde.

Erik och Roller leder en krigsflotta mot Frode i Danmark; Odde äger en märklig skicklighet i den magiska konsten

Rafne dödas av Odde

KAPITEL 19

Den andra flottans olyckliga öde gjorde att Erik och Roller blev mer aktsamma, och de insåg hur svårt och farligt det var att kämpa mot någon som kunde sätta vindar och vågor i rörelse och som stred med de värsta demoner i sitt följe. Därför krävdes det mer iver och kraft i en sådan kamp än om man mötte någon som bara ägde mänskliga krafter. De sände ut spejare och genom dessa fick de veta att Odde hade lastat skeppen med stenar som skulle kastas mot fienden. Men några sluga ynglingar fick smyga i hemlighet till danskarnas skepp under den tysta natten och borra hål på dem i vattenlinjen, utan att vakterna märkte att de kom eller lämnade platsen. När Oddes flotta lade ut började skeppen läcka och tryckas ner av vattnet, och när de sökte försvara flottan mot vattnet uppenbarade sig plötsligt fiendens skepp helt nära. Så besegrades Odde och förintades helt, och det fanns ingen överlevande i hela hans flotta som kunde berätta om detta nederlag.

Oddes skepp blir genomborrade

Odde dränks med sina män och dör

Efter denna seger plundrade Erik och Roller Själlands stränder och andra danska öar utan att möta något motstånd, eftersom hela den danska flottan var utplånad. Danskarna var inte heller eniga om hur den yttre fienden skulle slås tillbaka. Om man skall tro vad dansken Saxo berättar hade inte bara endräkten utan även all slags dygd och heder förjagats från Danmark när kung Frode var barn. Det hade inträtt ett sådant barbari i sederna att man levde öppet och skamlöst som vilda djur och inte som människor. Jag förfäras och förbluffas när jag ser hur Saxo beskriver de danska krigsmännens lastbara och smutsiga seder; när han beskrivit allt detta usla och vedervärdiga säger

Själland i Danmark härjas

Danskarnas stora barbari vid denna tid

han också att kungen blev hatad både utomlands och i fäderneslandet genom krigsmännens otyglade fräckhet. Så såg danskarna med smärta att de hade lagts under ett grymt och högmodigt styre.

KAPITEL 20

Å plågades folket och klagade över sitt elände under tysta suckar utan att våga öppet anklaga någon för dessa olyckliga tider, och därmed blev smärtan ännu bittrare när alla måste dölja den i sitt inre. Men Erik och Roller fick nu fri lejd och kallades till ett möte med Frode. De ansåg sig vara tillräckligt trygga genom denna kallelse, och enligt Saxo sände de två skepp som var lastade med krigsbyte till Norge. Sedan begav de sig själva med den återstående flottan och sina krigsmän till Frode.

Erik och Roller kallas till möte med Frode

Men de togs inte emot med den vänlighet som de hade hoppats på. Det fanns tre bröder som hette Grep och hade fötts i samma barnsäng, och hela kungahovet och Danmark tycktes nedsölade av deras nidingsdåd. Men de hade stor gunst hos kungen, och när Erik kom med sin broder och sina krigsmän överöste de honom med narraktiga smädelser, de kunde knappt hålla tillbaka sina våldsamma händer när han steg i land. Men Erik ägde alltför mycket fasthet och klokhet i sitt sinne för att låta sig övervinnas genom smädeord eller hotelser från så usla män. När han gick från flottan försökte de även skrämma honom på flykten med besvärjelser och en hop av trollkarlar. Men han saknade inte förmågan att övervinna konst med konst och besvärjelser med andra besvärjelser. Så övervann han allt detta trolltyg genom en enda mäktig förbannelse.

De tre bröderna Grep

När han sedan kom till hovet och kungens åsyn, togs han emot lika ohövligt som om han förts inför den värsta gycklare. Ty kungens hirdmän, som brukade rikta alla slags smädelser mot främlingar, hade lagt ett halt skinn över tröskeln för att göra honom till åtlöje. Sedan ryckte de bort skinnet med ett rep när Erik trädde in i salen, och han hade säkert fallit omkull om han inte räddats av sin broder Roller i fallet. Kungen borde ha förhindrat denna skymf, men han smädade honom också och sade att en klok man vet hur man undviker förberedda fällor och försåt. Så tog Erik säte bland kämparna vid kungens sida och då lät de höra förfärliga skrän och gjorde vederstyggliga grimaser, som om de varit rasande hundar eller ylande vargar.

Frodes barbariska seder

Gycklarnas illdåd

Därefter började Frode och Erik tävla med varandra i vältalighet. Även om Frode hölls för att vara den främste i denna konst, var han dock underlägsen Erik i allt. Erik var inte bara mycket kunnig i allt som rörde mänskliga

Frode och Erik kämpar om priset i vältalighet

ting utan kunde dessutom tolka djurens känslor utifrån deras yttre läten, som Saxo säger. Hans ordakonst var också så hövisk och utsmyckad att han ständigt förskönade det som han önskade säga med ordspråk. Detta ledde till att kungen erkände sig övervunnen av hans vältalighet och genast drog en guldring från sin arm som belöning åt segraren.

KAPITEL 21

SAMTIDIGT stegrades de kungliga hirdmännens hat mot Erik, och de svor att rista blodörn på honom och alla främlingar. Ty när Erik anklagade den främste av bröderna Grep för äktenskapsbrott med drottningen blev denne så besatt av ett oförsonligt raseri att han utmanade Erik och hans följe till strid. Erik begärde tre dagars vapenvila, och under denna tid tillverkade han sulor av skinnet på ett slaktat svin som han beströk med kåda och sand. Sedan satte han dem på sina egna och männens fötter så att de skulle stå stadigare. Därefter gick han till strid på utsatt tid med de sina på det frusna havet och fällde bröderna Grep och alla deras medkämpar som halkade och vacklade på det glatta underlaget, medan han själv stod fast på sina sulor. Därefter mötte han de dödade brödernas moder Götvara, som var mycket fräck i munnen, i en strid med listiga frågor och svar och tvingade henne att betala en stor mängd guld till segraren. Till sist kämpade han mot Vestmar, som var fader till Greparna och ville hämnas sönernas död. Men Erik hemförde segern genom att bryta av hans nacke och rygg.

Grep utmanar Erik till kamp

Alla bröderna Grep dödas av Erik

Götvara, Greparnas moder, besegras i ordens list

Vestmar, Greparnas fader, dödas

Frode såg nu hur han hade förlorat många av sina främsta kämpar och vänner genom Eriks förslagenhet, och därför började han själv planera farliga försåt gentemot Erik och hans män. Ena gången tänkte han genomborra honom med en dolk, och den andra med ett dödsbringande spjut. Men när han märkte att Erik var alltför klok för att angripas i öppna försåt beslöt han att döda honom om natten. Han hade också gjort detta, om inte Erik hade varnats av kungens dotter eller syster och flytt till skeppen med brodern och sina män så snabbt som möjligt. När Erik hade räddat sig genom denna flykt kunde han genast ha satt till segel för vindarna, om han inte fått syn på kungens flotta vid stranden som kunde fånga honom i flykten. Därför lät han göra dolda hål i bräderna så att skeppen blev obrukbara. Så kom Frode störtande till sin flotta, i tron att den var hel till alla delar, och det var hans högsta iver och önskan att fånga Erik och förgöra honom.

Frode vill döda Erik i försåt

Erik avvärjer Frodes ränker

KAPITEL 22

Frodes flotta sjunker, och han själv lider fara i vågorna

Så lättade Frode ankare och hissade ivrigt sina segel. Men när han gjorde allt detta med större brådska än försiktighet, drogs flottan plötsligt ned i djupet genom det inströmmande vattnet. Frode tyngdes också av sina vapen när han började simma bland vågorna. Erik och Roller avvaktade vad som skulle ske på nära håll och när de såg detta störtade de genast i vattnet. Eftersom de var skickliga simmare ryckte de honom ur den hotande dödsfaran när han sjönk i vågorna för den tredje gången. Så återskänkte de honom livet genom sin stora och minnesvärda barmhärtighet, men också riket och hans kungliga värdighet.

Alla kan förundras över att en kung som orättvist förföljer oskyldiga ändå får röna en så otrolig nåd och mildhet av dem som han ägnat all sin kraft åt att förgöra. Om danskarna hade uträttat något som var lika dygdigt och beundransvärt gentemot norrmännen, hade det förvisso stått i marginalen till deras historia: "Norge läggs under danskarnas välde", "Danskarna insätter en kung över norrmännen" eller "Norge blir skattskyldigt under danskarna" eller något liknande, även om detta på intet sätt motsvarade den historiska sanningen. Men en sådan bragd som Eriks är värd eviga lovord, för det är bara den lysande rättrådigheten som kan hemföra så ädla segrar. Ingen barmhärtighet kunde vara större än den som återinsätter en grym fiende och fånge i hans furstliga makt och forna lycka. Därför kommer varje klok man att kunna se att Frode härskade över det danska riket tack vare Eriks nåd och välvilja; och om han inte varit så ivrig att följa Eriks råd i alla ting hade han inte heller efterlämnat ett så ärofullt namn och minne åt eftervärlden.

Erik och Roller återinsätter Frode i riket

Så skapade Frode ordning och fred med återhämtade krafter, och sedan återvände han till stranden och kungaborgen. Enligt Saxo sammankallade han också ett ting, där han skänkte sin syster Gunvara åt Erik och gjorde honom till sin härförare såsom bröllopsgåva. Våra historieverk berättar dessutom att han gjorde Erik till sin like i riket, eftersom han fann det rätt att överföra en del av makten till den genom vars nåd han ägde det hela. Därefter levde de i en så fast och okränkbar vänskap intill livets yttersta ände att endräkten mellan bröder knappt kunde ha varit större.

Erik får Frodes syster Gunvara till maka

KAPITEL 23

Frode bättrar sig

När Frode kom till klokare tankar började han betänka hur hans seder hade fördärvats genom umgänget med de lastbara bröderna Grep och hur hans kämpar hade avvikit från det rätta och hedersamma. Därför

skattade han sig lycklig för Eriks stöd, eftersom det var dennes förtjänst att han kunnat göra sig fri från dessa usla hirdmän. På Eriks inrådan lät han också strypa den ondskefulle Koll som hade givit upphov till så många illdåd och dödade likaså de skurkaktiga bröderna Grep och deras medbrottslingar. Vestmar, som var den usle fadern till dessa usla söner, dog som vi sagt när Erik bröt av hans nacke. Om de inte hade tagits från de levandes skara, hade det inte funnits det minsta spår av dygd och heder vare sig hos kungen eller hans hov.

Frode erkänner Eriks lysande dåd; Frode följer Eriks råd

Här vill jag tillägga att det är till stort gagn för både Gud och människor om man driver bort de onda rådgivarna från kungarnas och furstarnas hov. Ty det råder ingen tvekan om att alla olyckor som i denna stund hemsöker den kristna världen har uppkommit genom att unga och oerfarna furstar har tillåtit sig att umgås med dåliga rådgivare. Av dem har de lärt sig att ställa nyttan, vinningen och tyranniet framför hedern, dygden och måttan, och därför bemöter de sina undersåtar med större grymhet än forna tiders tyranner, när de besegrat sina rasande fiender. Men Gud må bli deras domare, Han som på grund av folkets synder låter hycklare härska.

Nu rådgjorde Frode med Erik hur man skulle återställa de goda och hedersamma lagar som hade fördärvats av de usla sederna, hur man skulle vinnlägga sig om fädernas lovvärda skick och hur allt borde ordnas med iver och flit som tycktes lämpligt för att öka lugnet i samhället och hos de underlydande folken. Han klagade också bittert över den vanära som drabbat honom själv när hans maka Hamunda begick äktenskapsbrott, och därför ville han skicka tillbaka henne till hunnernas kung så att hon inte kunde anställa flera försåt mot honom i Danmark. Dessutom borde man stena den usla kvinnan Götvara, som hade varit invigd i detta äktenskapsbrott, eller begrava henne levande. Han tillade också, att han funnit behag i den norske kungen Geters dotter Alvilda och att hon borde träda i hans förskjutna makas ställe.

KAPITEL 24

Erik prisade Frodes stora förstånd och svarade att han inte önskade något högre än att de goda seder och hedersamma lagar som jagats bort av onda människor skulle återföras från landsflykten till fädernesklandet och sina gamla boplatser. Han försäkrade också att han ville uppbåda alla sitt sinnes krafter för att gagna denna hedersamma sak och motsatte sig ingalunda att Götvara fick en skälig lön för sin ondska, ty detta kunde lära andra att inte missbruka kungars godhet för att dölja sina egna missgärningar. Han kunde inte heller fälla någon annan dom om att

Erik ger Frode sunda och goda råd

Hamunda måste förskjutas, vilket hon hade förtjänat genom sitt svåra brott. Men det vore måhända hedersamt och nyttigt om hon överlämnades som hustru åt Roller, vilkens trohet var väl bekant. Han lovade också att bruka all sin flit och kraft för att Geters dotter skulle föras från Norge i enlighet med Frodes önskan. Frode fann stort behag i Eriks svar. Så firade bröderna sina bröllop tillsammans, Erik med kungens syster Gunvara och Roller med den förskjutna drottningen, och därefter beslöt de att segla till Norge med sina hustrur.

Eriks och Rollers giftermål

Men kung Geter blev avundsjuk när han fick kunskap om Eriks beskickning och stora lycka vid det danska hovet, och därför började han tänka på hur han skulle bryta de vänskapliga band som förenade Erik och Frode, så att Erik inte en gång i framtiden skulle eftersträva makten i Norge med stöd av denna väldiga framgång. Därför uppgav han att han själv ville ha Frodes syster Gunvara till maka, och att han hellre skänkte sin dotter Alvilda till Frodes sändebud än till honom själv.

Geter söker bryta vänskapen mellan Erik och Frode

Erik insåg mer än väl vad Geter syftade till, men ville dölja detta. Därför tackade han i översvallande ordalag för den heder och vänskap som hade bevärdigats honom. Men han rådde Gunvara i hemlighet att hon skulle låtsas samtycka till Geters frieri, men kräva att Alvilda först förmäldes med Erik. Geter fylldes av den största glädje vid detta svar och visade sin dotter som skulle giftas bort för Erik samt ordnade allt som syntes nödvändigt eller lämpligt för en bröllopsfest. Men eftersom han misstänkte att Erik och Gunvara tänkte lura honom, smög han i hemlighet in mördare i deras sovkammare som skulle genomborra dem med dolkar när de hade överväldigats av sin sömn om natten. Men Erik var mer försiktig än som var nyttigt för dessa utsända skurkar. Ty han dödade dem båda och begav sig genast bort från kungaborgen med Gunvara och Alvilda till sina egna män, som han hade befallt att stå på sin post och vara beredda på alla slags händelser. Med deras hjälp avvärjde han Geters hotande försåt och kunde återvända till Frode efter en lycklig seglats med brodern Roller, Alvilda och alla sina män.

Geter blir bedragen

Erik undviker Geters försåt

Frode firade nu sitt bröllop med Alvilda med den största fröjd, men det blandades också stora besvär i hans glädje eftersom slaviska sjörövare härjade de danska stränderna. Men Erik, som var född för krig och lysande dåd, manade honom att hoppas på det bästa så att han inte tappade modet vid första motgång av ödet eller gjorde avkall på den hedersamma glädje som han vunnit genom sin nyss tillförda maka; för han, Erik, var den som skulle ombesörja att fienderna inte kunde skryta över att de skövlat det danska riket utan att lida något straff. När han sagt detta förde han ut en flotta som var rustad med män och vapen mot slaverna. Han täckte skeppen med löv och lade dem på försåtliga ställen, och på detta sätt blev det lätt att besegra dem. Därmed öppnade han också vägen för ännu större krigsföretag, då Frode själv

Slaviska sjörövare härjar de danska stränderna

Erik tröstar Frode

Erik besegrar slaverna

gjorde sina första krigståg mot slaverna strax därefter med en sådan mängd av kämpar enligt Saxo, att jorden eller havet knappt kunde rymma dem alla.

KAPITEL 25

RODE och Erik ledde således en oövervinnelig här över land och hav mot slaverna och väckte en sådan skräck hos fienden vid det första anfallet, att deras kung Strunik begärde vapenvila genom sina sändebud. Men man vägrade att uppfylla denna begäran för att fienden inte skulle befästa sig bättre med hjälp av vapenvilan. Erik hävdade också att man inte borde uppskjuta kriget genom en oviss väntan, i synnerhet som danskarna hade utmanats av slaverna och dragits in i detta svåra krig mot sin vilja. Så borde leken föras utomlands, som den hade påbörjats därhemma. Därefter stred man med stor kraft på båda sidor, tills kung Strunik och större delen av stormännen hade dödats och de övriga kapitulerat.

Hären mot slaverna

Strunik, slavernas kung, stupar

Då kallade Frode slaverna till ting, kanske på inrådan av Erik som alltid fann nya medel och vägar, och förkunnade genom en härold att de som hade lärt sig leva av rov och stöld skulle stiga fram för att få en stor heder och rika belöningar av Frode. Vid detta påbud steg många av slaverna fram som var mer giriga än försiktiga, och då lät han genast den återstående delen, som var långt färre, döda dem med snaror, med orden att de måste tas bort som en allmän pest för fäderneslandet. Därmed var han så klok, säger den danske författaren, att han nästan utrotade hela det slaviska folket.

Tjuvar blir hängda

Det slaviska folket utrotas

Efter denna seger ville man att Danmark skulle synas lika mäktigt genom lagar som genom vapen, och därför stiftade Frode så rättvisa, milda och förnuftiga lagar på Eriks stora försorg och inrådan att man knappt funnit deras like i Latium eller Grekland. Därmed växte också Eriks rykte, och nu började alla tveka om man borde lyda honom eller Frode mer.

Frode stiftar rättvisa lagar på Eriks råd

Men detta rykte väckte mycken avund hos kung Geter, och därför överförde han en stor flotta till Danmark för att hämnas på Erik som hade fört dottern Alvilda till Frode mot hans vilja.

Geter avundas Eriks lycka

KAPITEL 26

MEN Frode, som betraktade all Eriks välgång som sin egen, drog ut med lika mäktiga styrkor och besegrade Geter, när denne obetänksamt gick till kamp nära ön Rensö. Sedan fick Roller styra Norge med stormännens och folkets gunst och samtycke och något stöd av Frode.

När slaverna och norrmännen hade besegrats och allt tycktes säkert, reste sig en ännu svårare krigsstorm mot danskarna i öster. Ty när hunnernas kung Huno fick höra att Frode hade förskjutit hans dotter Hamunda, slöt han förbund inte bara med Olimar, som härskade över folken i öster, utan med många andra kungar och furstar. Sedan drog han med en väldig här över länder och hav, som om han gått i krig mot hela världen. Om man skall tro på dansken Saxos uppgifter, leddes sjöstridskrafterna av Olimar; han hade sex kungar under sig med var sin flotta om femtusen skepp, och varje skepp rymde trehundra kämpar. Huno, som ledde markstridskrafterna, skulle ha skrivit ut trettiotusen befälhavare förutom en mängd meniga soldater. Jag kan, om jag skall vara ärlig, inte tro att det var så många krigsmän, inte ens om hela Skytien hade ryckts bort från sina boplatser och dragit ut i detta krig. Men jag tror likväl att denna här var långt större än de som förekommer i krigen i dag. Ty nu är folkmängden mycket mindre i nästan alla länder än i forna tider. Ingen kan heller samla en sådan här i det syriska Palestina, som vi läser lydde under David eller Salomo, och ingen kan skriva ut fyrahundrasextiofyratusen medborgare, som man gjorde i den romerska republiken. Men hur det än förhåller sig i denna sak, finner jag att de danska historikerna är trovärdiga på en annan punkt, nämligen när de i sanning bekräftar att det var genom Eriks enastående dygd och höga kraft och iver som Frode lyckades övervinna denna fruktansvärda krigsmakt vid Rysslands gränser. Danskarna och deras välde hade gått under om inte Eriks kloka försiktighet hade bevarat deras kung samt hejdat och krossat så många mäktiga fiender genom sina råd.

Hunos väldiga och nästan osannolika här

Erik gör så att Frode besegrar hunnerna

KAPITEL 27

Men vilket tack fick denne Erik röna av danskarna för allt gott som han gjort deras rike? Bara det som otacksamma människor brukar skänka, nämligen ett evigt förtal av hans namn. Våra historieverk visar klart att han upphöjdes till kung över goterna och svearna genom Gestills eller Gestiblinds försorg samt stormännens enhälliga val, som vi sade här ovan. Men trots detta blygs inte vissa danskar att påstå att den så ärorike och oändligt vise kungen skulle ha haft makten i dessa riken genom Frodes nåd och försorg, som om de genom detta påhitt kunde undertrycka den uppenbara sanningen och sina egna historieverk, vilka mer än väl visar att Frode ägde all sin makt genom Eriks nåd. Det är inte heller sant när Saxo påstår att denne Erik var den förste kungen i Sverige som bar detta namn, ty den äldsta historien och allmänt kända sånger har bevarat minnet av den Erik som levde på Abrahams eller hans farfader Serugs tid och som sände de

Danskarna är mindre sannfärdiga i sina historieverk

Erik den förste var kung i Sverige på Abrahams tid

första invånarna till Danmark, som vi sade tidigare. Men Saxo ville måhända undertrycka namnet på den förste och äldste Erik för att undanröja den allmänna meningen att de danska öarna hade befolkats genom denne Eriks nåd och att deras invånare hade lovat att erlägga en evig skatt till goterna, även om det hade varit mera ärofullt att följa de gamla historierna som erkänner att de tappra danskarna härstammade från de tappra goterna.

Saxo blandar in mycket osant i sina historier

För övrigt är det föga sannolikt att etthundrasjuttio kungar var underkastade Frodes makt, som Saxo säger. Han härskade inte heller över sina grannkungar, som svenskarnas Alarik och goternas Gestiblind, som vi redan har sagt, och ännu mindre sträckte sig hans välde från Ryssland ända till floden Rhen. Norge kan inte heller ha varit underkastat hans makt, ty sedan Saxo själv beskrivit detta synnerligen vidsträckta (som han vill påstå) väldes gränser, skildrar han genast Frodes krig mot norrmännen och hävdar att kungarna i Götaland och Sverige rustade till ömsesidiga och bittra krig mot Frode, som vi redan har sagt, och att Erik vann makten i Götaland och Sverige efter deras fall. Men detta skedde ingalunda genom Frodes nåd och myndighet, ty han ägde ringa eller obefintlig makt hos svearna och goterna. Nej, det var genom kung Gestiblind och stormännens val som Erik blev kung i dessa riken.

KAPITEL 28

Vi har hittills talat utförligt om hur Erik blev Frodes stöd och bundsförvant och återställde ordningen i det danska riket, och nu skall vi i korthet beröra hans dåd i Götaland och Sverige sedan han vunnit kronan i dessa riken.

Hans första strävan var att skapa en fast endräkt mellan goternas och svearnas stridiga sinnen och att återställa de seder och lagar som skakats av krigens stormar till deras forna skick. Han försummade inte heller något som kunde befästa undersåtarnas trohet, trots lyckans alla förändringar.

Erik hjälper Roller mot norrmännen

Därefter betänkte han hur norrmännen hade gjort uppror mot hans broder Roller, inte för att de fann något grovt och misshagligt i hans seder utan för att han hade sökt vinna makten med stöd av den danske kungen och med mera våld än rätt. Därför ville Erik hjälpa sin broder i dessa svårigheter och förde en stor här av svear och goter till Norge. Han skickade också sändebud till den danske kungen Frode och manade honom att göra detsamma. Han försäkrade också att Roller i första hand kämpade för Frodes heder och ära och inte för sin egen sak. Därmed drogs det samman en väldig här av svenskar, goter och danskar som väckte skräck i alla omgivande trakter. Frode sände också en flotta till Norge, som väckte fruktan genom skeppens

mängd och alla dess krafter och vapen, och utsatte allt för bränder, mord och plundringar. Men norrmännen hade samlats vid gränsen till Halogia, och där satte de hårt mot hårt i en ihärdig kamp som varade från gryningen till kvällen. De hemförde också segern, och Frode hade tagit till flykten morgonen därpå om inte Erik gjort en snabb marsch om natten och med nya trupper vridit den förlorade segern ur de tappra fiendernas händer. Men striden blev så blodig att segrarna tycktes föga mer lyckliga än de besegrade. Ty en god del av Norge tömdes på män som kunde odla landet, och svearnas och danskarnas här utplånades nästan helt med Roller. Dansken Saxo berättar om detta oerhörda blodbad och hävdar att danskarna led så svåra förluster att det bara återstod ett hundrasjuttio skepp av oräkneliga tusen.

Häftig strid med norrmännen

KAPITEL 29

Av denna minnesvärda kamp kunde danskarna lära sig att det är svårare att besegra nordbor än män från Söderns länder. Därför brukar jag säga till dem att om de hade fört lika många krig mot sina grannar i öster, väster och söder som mot goterna, norrmännen och svearna i norr, skulle deras furstendöme ha blivit långt större än ”den lilla och trånga jordlapp”, som Saxo kallar sitt Danmark, när han skriver om kung Knut den heliges liv. Men när tappra män drabbar samman med andra tappra faller de ofta på båda sidor och lider samma olyckliga öde.

Nordborna är hårda i strid

Danmark är ett trångt och litet land

Här bör också nämnas vad som hände Erik under kriget i Norge. Hans män sökte ivrigt efter byten och skatter i underjordiska hålor och fann en grotta av väldigt djup. Då satte man en stark man i en korg och firade ner honom med ett rep, i tron att de skulle dra upp rika skatter som låg där nere. När han kom till botten, kastades han ur korgen av någon som hade gömt sig där och som tog hans plats i denna. De som skötte repet däruppe drog då ivrigt i detta i hopp om en stor skatt. Men i stället såg man ett okänt ansikte som var nedsmetat av smuts och liknade döden själv, och då flydde de åt olika håll eftersom de trodde att de dragit upp en död från underjorden.

Men Erik gick fram till honom och frågade varför han hade hamnat i denna grotta och hade ett så blodigt ansikte. Då svarade han: ”Jag heter Asmund och är son till Alf som är kung i Hedmark. Jag var på jakt men hade föga framgång, och när mörkret föll på togs jag till fånga med nät. Sedan fördes jag efter mycket irrande och många omvägar till kung Björns hus i Viken, och där fattade jag en stor vänskap till hans son Asvit, som var en man av lysande förtjänster. Vi lovade också varandra med dyra eder, att den ene av oss inte skulle överleva den andres död utan stängas in levande med den döde

Asmund och hans oväntade upptäckt i grottan

i samma grav. Så gick Asvit först i döden, och jag ville hellre begravas med honom än svika den trohet som jag lovat en vän. Men när jag hade stängts in i graven fick jag utstå en bitter kamp med Asvit. Ty han vaknade till liv om natten och slet med blotta tänderna sönder den hund och häst som hade begravts med honom innan han vände naglarna mot mig och slet loss mina öron och sargade mina kinder. Han hade också blivit min död, om jag inte hade ryckts bort från honom av ett lyckligt öde och återförts till de levandes värld."

KAPITEL 30

Argrim, en svensk kämpe

ID samma tid levde en viss Argrim. Det var en svensk kämpe av ädel börd och lysande tapperhet, som förut hade tjänat Erik i det norska kriget och utfört många härliga bragder genom sitt stora mod. Därmed fattade han så stort hopp genom Frodes och Eriks löften att han begärde att få Frodes dotter Osvara till maka. Frode svarade att hon ännu var för ung för äktenskap, men manade honom att vara vid gott mod och invänta en lämplig tid. Dessförinnan borde han angripa två kungar, Egter i bjarmernas land och Tengil i Finnmarken, eftersom de nyligen hade kämpat ihärdigt på fiendernas sida i det norska kriget, ty så skulle han utkräva en mäktig hämnd för de våldsamma oförrätter som de hade vållat både kung Erik och Frode.

Argrim tar till vapen mot bjarmer och finnmarkare

Argrim var inte sen att uppfylla kungens önskan. Han rustade en stark här och gick genast till angrepp mot dessa människor som levde i världens ände. Men denna strid blev svårare än han kanske hade väntat sig, för detta folk tycks av många skäl vara omöjligt att övervinna. De lever nämligen i den yttersta delen av världen och i länder som är otillgängliga genom träsk, skogar, klyftor och strida strömmar. De ägnar sig också mycket åt trollsånger och besvärjelser och kämpar lika mycket med sådana som med vapen. För övrigt är de ivriga bågskyttar, och det finns inget folk som är skickligare i denna konst; man använder sig av långa och breda pilar. Dessutom brukar de glida fram på hala skidor och förflyttar sig med den hastighet som de önskar, och därför tror man att de kan närma sig eller försvinna med den största snabbhet. Så snart de angripit fienden flyr de därifrån med samma hast och är lika snabba i sina återtåg som i anfallen. Genom kropparnas rörlighet och dessa hjälpmedel är de sällsynt skickliga att både angripa och fly sin väg.

Bjarmerna och finnmarkarna är ett okuvligt folk och ägnar sig hängivet åt trollsånger

Argrim segrar och vinner Frodes dotter

Argrim gick nu till angrepp med tappra och utvalda krigsmän, men tvingades ändå ta till flykten två gånger. Men när han stred för tredje gången var han mer lyckosam och utgick som segrare efter en bitter strid, och därmed vann han kung Frodes dotter som belöning för sin ärofulla seger. Han fick

ett stort antal barn med henne, och de började sin krigarbana som sjörövare och dödades alla i samma blodiga sjöstrid.

Nu skall vi återvända till Erik. Han hade vunnit den furstliga makten över goterna och svearna genom sin enastående dygd och omsorg, och han styrde dem länge och lyckligt, tillfreds med de krig som äntligen lät honom leva i den största fred och ro. Saxo försäkrar att han lade under sig England, Britannien och Irland tillsammans med Frode, men jag finner ingenting om detta i våra gotiska historieverk. Ty jag har aldrig läst att de gotiska och svenska kungarna har gått till krig i England av egen vilja. Tvärtom har de bevarat en medfödd vänskap med dessa kungar alltifrån dessa rikens äldsta tider, som ett skydd mot danskarnas våld och vapen.

Anglerna var alltid vänskapligt förenade med svearna

KAPITEL 31

EFTER Eriks krig vill vi även anföra något om hans ädla strävan efter fred, där han utmärkte sig framför alla kungar. Ty vem kan tvivla på att freden var honom kär när han aldrig tog till vapen utan att ha utsatts för en oförrätt? Han gjorde inte heller ett grymt bruk av en seger, utan visade ofta de dygder och plikter som anstår en barmhärtig man mot dem som varit hans bittra fiender. Och vem kan med rätta förneka att hans välde fick sin fulla kraft genom en evig och ståndaktig rättvisa, där lagarnas vördnadsvärda makt fick större vikt än alla oförrätter? Det var också genom hans råd och försorg som Frode stiftade så många rättvisa lagar för att hans underlydande skulle leva i fred med varandra, och därför måste man tro att Erik hade samma nyttiga, hedersamma och nödvändiga strävan i sina egna riken och länder. Ty hur hade han kunnat glädja sig över en så långvarig ro och fred, om detta inte skedde med hjälp av goda lagar?

Erik härskar under 38 år i fred

Under de trettioåtta år, som han härskade över goterna och svenskarna finns det således inte något minne av krig eller strider bland hans dåd, utan det rådde en allmän fred, glädje, rättvisa och likhet inför lagen i alla delar av det gotiska väldet, liksom den största endräkt och vänskap. Därför kan man tro att ingen tid någonsin varit mera fredlig och säker i dessa länder alltsedan deras ursprung och första tider.

KRISTUS föds vid denna tid

Men det skulle strida mot mänsklig och kristen fromhet om man betraktade detta överflöd av fred som ett verk av världslig klokhet. Detta var nämligen den utlovade tid, som de fromma under många sekel hade efterlängtat, då GUD den barmhärtige, som skapar den sanna freden, lät sig klädas i mänskligt kött och födas av en obefläckad jungfru för att leva bland människorna. Vi har hans överflödande godhet att tacka för allt det fredliga och

goda som vi någonsin äger. Honom vare heder och ära, nu och i all evighet!

Det var genom honom som Erik härskade och stiftade rättvisa lagar. Genom honom skapades också fred för människor av en god vilja. Genom honom och i honom fick även Nordens folk se ett stort ljus, när de vandrade i mörkret. Genom honom befriades slutligen Nordens rike från den tyrann som sade: ”Jag skall sätta mitt säte i Norden och vara den Högstes like.” Och om du frågar när vår frälsare Jesus Kristus föddes under Eriks tid finner jag det sannolikt, utifrån tideräkningen i de mest trovärdiga historier som vi förfogar över, att detta verk av den gudomliga barmhärtigheten ägde rum omkring det trettiofjärde året av hans regering. Från denna tid återstod det, som vi skall visa nedan, åttahundra år till kejsar Karl den stores tider, då Götaland och Sverige började känna den sanne Guden och hans utsände son Jesus Kristus och hoppas på ett evigt liv genom Honom.

Den tid då Götaland och Sverige lär känna Kristus

❧ FEMTE BOKEN ❧

KAPITEL I

Eriks äldste son Götrik blir den 41:e kungen i goternas hemland

Den andre sonen Haldan blir kung över svearna

I DENNA NYA BOK SKALL VI BÖRJA MED GÖTRIK, Erik den vältaliges äldste son. Han blev kung i det gotiska riket efter sin faders död genom sin arvsrätt och stormännens enhälliga val, medan hans yngre broder Haldan övertog faderns furstliga makt hos svearna, vilket vi skall behandla senare.

Götrik hyser en broderlig kärlek till Haldan

Denne Götrik besinnade att hans fader hade ägt en lysande tapperhet och ett högt förstånd, och därför började han efterlikna dessa dygder med sådan iver att ingen kunde klandra honom för att vansläktas i mod och rättrådighet. Hans storsinthet framgick i synnerhet när hans yngre broder blev kung över svearna, eftersom han då grep tillfället att visa den största dygd när andra kanske hade upptänts av ett outsläckligt hat. När han uppmanades av onda eller föga kloka rådgivare att sätta kungamakten före släktskapen och inte godta något delat styre, sägs han ha svarat med stort och upphöjt sinnelag att han fäste större vikt vid den ära och heder som kommer av den sanna dygden än vid makten över hela riket. Det var nämligen dygden som skänkte furstar deras glans och ära, inte den höga värdigheten. Om goternas stormän och folk inte ville nöja sig med ett enda rike, borde man inte kränka släktskapen mellan bröder för denna skull, ty gemenskapen mellan goter och svear var okränkbar för alla kloka invånare, och därför fick den inte störtas i någon obotlig fara. Goternas krafter och sinnen var inte heller svagare än i forna dagar, och därför borde de rikta sina tappra vapen mot främmande länder, inte mot medborgarnas bröst. Sedan han sagt detta utfärdade han ett påbud att om några var redo för krigstjänst och ville vända sina vapen mot främmande länder, skulle de veta att de hade en anförare som inte ville undfly något farligt eller svårt för att öka det gotiska namnets ära.

KAPITEL 2

ID detta påbud grep så många till vapen av egen vilja att bara ett fåtal tycktes föredra lugnet därhemma framför en lång och osäker krigstjänst. Götrik satte alla dessa krigsmän ombord på en mäktig flotta som nådde Rügens och Pommerns stränder efter en lyckosam seglats. Därefter angrep han invånarna och hemförde segern. Men när goterna såg hur fattig den pommerska jorden var ville de inte byta sitt lyckliga hemland mot något mindre fruktsamt, och därför delade de upp sig i tre mäktiga härar. En av dem gjorde många och skiftande irrfärder innan den kom till de vilda berg och dalar där deras efterkommande lever ännu i dag. De kallas numera för schweizare. En annan kom till Skottland enligt den andra boken i den engelska historien och gav upphov till pikternas folk år 72 efter Kristi födelse. De övriga, som var färre till antalet, besegrade ulmerugerna, kurerna, samogeterna och esterna under Götriks befäl. Efter många års krig lämnade han garnisoner där som skulle lyda under hans son Vilmer, och återvände till Götaland med återstoden av sitt folk. Detta var förvisso en mer hedersam seger än om han gått till angrepp mot sina grannar svearna.

Götrik besegrar folken i Pommern och på Rügen

Kurerna, samogeterna och esterna besegras

Jag erkänner dock att jag har läst i schweizarnas eller helvetiernas historieverk, att alla som i dessa dagar kallas schweizare inte kom till dessa trakter vid ett och samma tillfälle, utan att en del goter kom från Italien sedan deras kung Teias hade dött medan andra kom från Sverige. De visar att de härstammar från goterna och svearna, inte bara i sina historieverk utan även genom stora välgärningar mot de svenskar som kommer till dem. Jag fick själv uppleva detta för några få år sedan och skall minnas detta med evig tacksamhet.

Helvetiernas eller schweizarnas ursprung; Teias blir goternas siste kung i Italien

Nu återgår jag till Götrik. Han styrde sitt rike med stor ära under många och lyckosamma år och dog sedan bland sina västgötar.

KAPITEL 3

ALDAN var son till Erik den vältalige och valdes till kung i faderns svenska rike med stormännens och folkets samtycke. Även om makten över hela riket borde ha tillfallit den förstfödde Götrik genom hans ädla dygder och den ärftliga rätten, ville svearna upplösa det gamla förbundet med goterna genom att välja en egen kung.

Haldan, den 42:e kungen i hemlandet

Svearna råkar på nytt i tvist med goterna

Detta utsatte hela det svenska riket för så många

faror att det var nära att fullständigt ödeläggas. Norrmännen kom nämligen ihåg att Erik, som var fader till Haldan, hade härjat en stor del av Norge i förödande krig, och när de såg denna strid om kungavalet bland goterna och svearna, ville de inte försumma detta tillfälle att hämnas på sina oeniga fiender för dessa oförrätter.

Norrmännen planerar krig mot Haldan

Så drog de samman en mäktig här från Norges alla hörn och tvingade Haldan att söka hjälp för att försvara sig själv och sina länder. Först nu såg han med öppna ögon hur nödvändig enigheten var mellan goter och svear för att möta anstormande fiender med förenade krafter. Men Götrik hade redan dragit bort med de bästa goterna och överlåtit sitt rike åt Haldans styre, och eftersom den inre krigsmakten var så försvagad tvingades han söka sig utomlands. Så vände han sig genast till rutenernas furste och fick den hjälp som han behövde och önskade. Fridlev, som var son till den nyss avlidne danske kungen Frode, gjorde nämligen krigstjänst hos denne furste, som han var besläktad med på mödernet. Sedan han fått veta av Haldan att hans fader hade efterträtts av en man som inte var av kungligt blod, gjorde Fridlev allt han kunde för att övertala den rutenske fursten att bistå Haldan med så många krigsmän som han behövde för att försvara sig mot de mäktiga fienderna och insätta honom själv i faderns danska rike. Detta tycktes vara det enda hoppet, för att de båda skulle upphöjas till kungar snarare än att bli landsflyktiga. De lyckades också beveka den rutenske fursten med dessa hedervärda skäl, så att han med stor frikostighet gav dem allt vad de begärde för att hjälpa de två kungarna genom en och samma välgärning och förtjäna deras eviga tacksamhet. Sedan begav sig Haldan och Fridlev skyndsamt till Sverige med dessa hjälptrupper, där de vann en lätt seger över norrmännen med svearnas och rutenernas förenade styrkor och befriade sig själva och fäderneslandet från ett fruktansvärt krig.

Haldan kallar på hjälp från rutenerna

Rutenerna förenas med svearna och besegrar norrmännen

KAPITEL 4

Svearna plågas av femton norska bröder

När det norska kriget var över återstod det femton bröder bland norrmännen som var av ädel börd. De var bittra över svearnas seger och beslöt att hämnas de släktingar som hade huggits ner i striden, och därför slog de sig ner på en ö som skyddades på alla sidor av en våldsam ström som ingen kunde ta sig över. De nöjde sig inte heller med skyddet av denna ström utan byggde en hög mur för att vara ännu säkrare. Därifrån gjorde de ofta utfall över en bro mot svearna

som befann sig i grannskapet och plågade dem med ständiga oförrätter. Det var också svårt för folket att undertrycka deras våld med egna krafter. Ty bröderna var hårda till sinnelaget, djärva genom sin ungdom, fulla av självtillit och kroppslig styrka, lysande genom sin tapperhet, vana vid krig, ryktbara genom sina segrar över jättar, berömda genom sina troféer från strider med skilda folk och rika på krigsbyten. De hade också en hund, ett odjur av fasansfull grymhet och fruktansvärd för människor: Saxo försäkrar att han ofta dödade tolv man ensam.

Så ödelade de hela grannskapet med ständiga rövartåg och stora blodbad. De rövade allt i hemmen, dödade boskapen, förde bort ett väldigt byte, tände eld på de utplundrade husen, högg ner män och kvinnor och begick de skamligaste illdåd. När detta hade pågått en lång tid, besegrades de och kuvades av Haldans och Fridlevs styrkor. Men en av dem, Björn, överlevde striden. Fridlev botade nämligen hans sår med dyra läkemedel och tog upp honom i sitt följe, sedan han svurit trohetsed, eftersom han trodde att denne någon gång i framtiden skulle visa sig vara en lika tapper kämpe som han förut varit en bitter fiende.

De femton bröderna besegras och en enda överlever

KAPITEL 5

EDAN Fridlev kämpade på detta sätt för Haldan i Sverige, verkade hans sändebud i Danmark för att han skulle vinna makten efter Frode. Men Hjarne ville behålla den heder som kungamakten skänkte honom i stället för att leva som en vanlig man i hopen, och därför splittrades danskarnas röster. Vissa stod på Fridlevs sida och menade att man borde avsätta den plebej som svingat sig upp på tronen genom en oväntad lycka och helt utan ädel börd. Men när andra betraktade samma sak ville de gynna Hjarne som hade vunnit denna ställning av egen kraft. Han var också lika skickad som den andre att bära en kunglig spira, särskilt eftersom han hade förskjutit sin moder Hamunda.

Danskarnas röster faller olika

När Fridlev underrättades om danskarnas delade meningar befallde han att sändebuden skulle återvända och säga att Hjarne måste lägga ner rikets spira eller strida om makten med vapen. Men Hjarne var en storsint man och ville hellre förlora livet och räddningen än den heder som han hade vunnit. Då blev det en bitter strid där Fridlev lyckades besegra sin fiende med stöd av Haldans styrkor. Men Hjarne lät inte modet falla utan samlade nya styrkor. Ändå var han inte mera lyckosam i det andra kriget än i det första, ty hans folk höggs ner eller drevs bort och själv sökte han rädda sig genom en ensam flykt. Till sist stupade han i ett envig med Fridlev och visade att han var större i anden än i lyckan.

Hjarne besegras två gånger av Fridlev och faller till slut i ett envig

Det var således genom Haldans hjälptrupper som Fridlev kom till makten i Frodes rike. Ty om danskarna hade stött honom med hela sin håg hade de utan tvivel sänt bud till honom i Ryssland och kallat honom till det lediga kungasätet under de tre år då den döde Frodes kropp fördes runt i landet.

Amund, kung i Norge, dukar under och hans dotter Frogerta gifter sig med Frode; Haldan tar Hittins dotter som maka

Till sist gick Fridlev ut i ett nytt krig mot norrmännen tillsammans med Haldan, eftersom deras kung Amund hade vägrat ge honom sin dotter Frogerta till maka. Men det sanna skälet var att både Haldan och Fridlev ville hämnas de oförrätter som de lidit i det förra kriget mot norrmännen. Det stod ett stort slag, och där föll Amund och hans dotter blev maka till segraren Fridlev. När Fridlev hade vunnit henne ville han göra den ännu ogifte Haldan en lika stor välgärning och därför skänkte han honom Hittins dotter, som han förut hade befriat från en jätte.

Haldan dör

Efter dessa lyckosamma dåd rådde det samma okränkbara vänskap intill döden mellan Haldan och Fridlev som mellan Erik och Frode i forna dagar, då de alltid visade varandra den högsta och mest sanna trohet. Till sist dog Haldan när han stöttes ner av otacksamma avundsmän i hemlandet.

KAPITEL 6

Starkodder, den tappraste bland svearna och förlänad ett långt liv

Här finns det skäl att påminna om den okuvlige kämpen Starkodder. Saxo skriver mycket om honom, men jag har velat sammanfatta hans vidlyftiga berättelser så att det inte skall synas som om jag upphöjer en landsmans lov med misstänkt partiskhet. Ty han var svensk eller hälsing till börden och inte tavast eller est, som vissa tycks tro. Det är inte bara våra gamla historieverk som vittnar om detta utan hans svenska namn, för ”stark” betyder ”kraftfull” på svenska – man säger ju en ”stark” kämpe – och detta borde ha hetat *vege* på tavasternas och esternas tungomål. Hans faders namn, Storverk, har en liknande innebörd, och på det estniska språket skulle man ha sagt Sureverk. För övrigt kallar Saxo honom den starkaste bland svearna i sin berättelse om Sivalds liv.

Denne beundransvärde man föddes strax efter Kristi födelse och levde i

tre manslåldrar. Han var stark och okuvlig och ägde en vidunderlig och otrolig dygd. Han var även mycket längre än vanliga människor, eftersom han hade en jättelik gestalt. Mot kroppens storlek svarade hans stora krafter och sinnets tapperhet, så att han inte troddes ge vika för någon dödlig i manlig dygd och kraft.

Därmed blev han vida berömd, och ryktet om hans bragder, namn och berömmelse lever kvar ännu i våra dagar. Ty han skapade sig ädla minnesmärken i alla nordiska riken liksom i deras grannländer.

Starkodder vandrar genom många riken

Först ströp han Vikar som var kung i Norge och helgade början av sina dåd åt gudarnas gunst och ära. Sedan blev han sjörövare och härjade i många länder. Han trängde också in i Ryssland, där han besegrade kung Flocke och tog en väldig skatt i byte. Hans krigarbana fick således en lysande början och därför togs han upp bland bjarmernas kämpar, som hölls som de allra främsta vid denna tid. Han utförde många och minnesvärda bragder bland dem och begav sig sedan till svearnas kung Haldan. Där gjorde han krigstjänst i sju år och skyndade sedan till Danmark för att kämpa hos Frode. Han drog också till Irland för att de yttersta av människornas boningar inte skulle stå orörda av honom. Där mötte han två framstående kämpar och besegrade båda. Därefter skyndade han till östra Ryssland för att strida mot den vittberömde svärdsmannen Visin. Denne Visin plågade nämligen de angränsande trakterna vida omkring med alla slags brott och rövade bort, i makarnas åsyn, förnäma mäns hustrur för att våldta dem. Starkodder upprördes av ryktet om dessa brott som en andra Herkules och begav sig till Ryssland för att undanröja denne rövare, som han utmanade och fällde i ett envig.

Den rutenske rövaren Visin fälls av Starkodder

KAPITEL 7

Därefter drog han vidare mot öster och kom till Bysans, där han kämpade med en jätte som hette Tanna och ansågs vara omöjlig att övervinna på grund av sina stora krafter. Men även han besegrades av Starkodder. Eftersom ingen obarmhärtig lycka kunde beröva honom segern begav han sig sedan till Polens trakter och övervann den ryktbare kämpen Vilisca i ett envig. Inte långt därefter mötte han kämpen Hama, som var berömd bland sachsarna för sina segrar i idrottstävlingar. Det sägs att Starkodder slogs ner av dennes första slag och föll på knä, så att han nuddade marken med hakan. Men han uppvägde detta fall med en lysande hämnd, ty när han återfått kraften i knäna och kunde röra händerna och gripa svärdet igen högg han av Hamas kropp på mitten. Genom denna seger lades sachsarna under danskarnas välde.

Starkodder besegrar den bysantinske jätten Tanna

Han övervinner polacken Vilisca; Han dödar sachsaren Hama

Han återvänder till Sverige

Han undviker njutningar och gästabud

Därefter återvände Starkodder till Sverige och gjorde krigstjänst hos Haldan, som skänkte honom stor gunst. Han ägnade sig alltid åt krigiska övningar för att med vapnens ständiga bruk vända sitt sinne från njutningar. Det sägs också att han aldrig unnade sig ett rus. Han ville aldrig inbjudas till gästabud och förklarade att det var gycklares och snyltgästers vana att löpa efter oset från andras kök på jakt efter en rikare spis. Därför brukade han straffa dem hårt som inbjöd honom till detta, som om han drabbats av den svåraste oförrätt.

Han försvarar den norske kungen Helges rätt

Den norske kungen Helge utmanades på sin bröllopsdag till envig av nio lysande kämpar som ville beröva honom hans brud. I denna stora fara vände han sig till Starkodder och bad ödmjukt om dennes hjälp. Med så stor beredvillighet skänkte Starkodder sitt medgivande till dennes böner att han, medan Helge gick före till stridsplatsen och efter att han själv inlett sin resa efter några dagar, sägs ha tillryggalagt en lika stor sträcka till fots på en enda dag som ryttare skulle ha hunnit på tolv dagar före honom.

När han tillfrågades av kämparna om han hade krafter kvar att strida, svarade han att han förvisso hade krafter nog att möta inte bara en av dem utan hur många som helst.

Nästa dag begav han sig till det utsedda fältet i fullt förakt för sina motståndare och tog plats på sluttningen till ett berg. Där utsatte han sin kropp för vindarna och snön och tog även av sig kläderna för att plocka löss, som om han hade suttit i vårsolens glans. Han hade just fått en purpurmantel av drottning Helga, men den kastade han i snåren för att det inte skulle synas som om han skyddade sig med kläder mot haglens vassa spjut.

KAPITEL 8

DÅ gick även kämparna upp på berget från den andra sidan, där de sökte lä för vinden och gjorde upp eld mot kylan. Men de hade inte sett Starkodder, och därför skickades en av dem upp på berget för att, som från ett vakttorn, kunna se när han kom. Han fick se en gammal man som satt på bergets sluttning med axlarna täckta av snö och frågade om det var han som lovat att kämpa mot dem. När han hade förvissat sig om att det var Starkodder, kom även de andra och frågade om han hade beslutat att kämpa mot alla eller möta dem en efter en. Han svarade: ”När en motbjudande flock av hundar skäller på mig, brukar jag driva bort dem på samma gång och inte en i taget.” Så lät han dem veta att han hellre stred mot alla på en gång än mot var och en, och så ville han visa sitt förakt för motståndarna med ord innan han grep till vapen. När striden började, fällde han sex

Starkodder möter nio kämpar i samma strid och fäller dem

av dem utan att få en enda skråma. Därefter dödade han de tre återstående efter brödernas exempel, fast han fick många sår av dem.

KAPITEL 9

När han hade gjort krigstjänst någon tid hos sveakungen Haldan fick han veta att den danske kungen Ingell hade förslavats under den fräcka och smutsiga vällusten, försummade alla de plikter som den kungliga högheten krävde och ägnade sig åt lasterna i stället för dygdens bud. Det smärtade Starkodder djupt att en så rikt begåvad yngling inte ville uppträda som det anstod en berömd faders son, och därför lade han en stor packe kol, som vore det en förnämlig börda, på sina axlar och skyndade till Danmark. De som mötte honom frågade varför han bar på denna ovanliga börda, och då svarade han att han skulle använda kolen för att elda kung Ingell i hans slöhet. Och han uppfyllde verkligen detta löfte. Ty genom sin tapperhet och vältalighet mäktade nu Starkodder fostra Ingell så att han, som hade varit en kraftlös och förvekligad slav under njutningarna, blev en storsint man som vigde sitt liv åt att odla dygderna. Därför högg han ner de män som hade mördat hans fader, fastän de förut stått högt i hans gunst.

Starkodder väcker en förunderlig dygd hos den förvekligade danske kungen Ingell

När Starkodder hade fullbordat detta dåd, gladde han sig över att hans förmaningar burit frukt och prisade det gamla krigarlivet och de seder som rådde i hans ungdom med följande lysande ord, som jag citerar från Saxo:

Saxos sång om Starkodders liv

Skägglös var jag ännu, när jag stred i ditt följe,
konung Hake, i hat mot prakt och lastbara sinnen.
För jag vigde hela mitt liv åt krigen och vapnen,
när jag övade kropp och själ och sökte fördriva
allt som var gudlöst och som bara behagade buken.
Man bar grova kläder i dessa tider och hade
sällan ro och föga sömn, för lättjan och vilan
jagades bort av en ständig möda. Så levde man enkelt
utan de seder som råder nu, när förnuftet förmörkas
av vårt frosseri och de blinda och glupska begären.
Nu bär man kläder, som sytts med den största möda, och tyglar
mjukt sin häst eller knyter upp sitt svallande hår och
låter det fladdra fritt, när man går att söka en smutsig
vinst på torgen, medan livet förflyter i lättja,
eller säljer sin tunga för uppdrag och tjänster åt andra.

Våldet kränker lagen, och svärdet angriper rätten,
när man krossar dem som inte bär någon skuld och
lever på andras pengar i larmet vid stormande fester,
eller jagar slinkor som bonden örter med hackan.
Men man dör utan ära, när striderna stillas av freden.
Inget stormtak räddar ju den som ligger i dalen
och som fruktar döden; för allt som lever skall ryckas
bort av ödets makt; man gömmer sig inte för döden.
Jag, som skakat hela vår jord med blodiga strider,
skall dock unnas ett mildare öde genom att lyftas
upp mot fridsamma stjärnor förutan sår eller sjukdom.

KAPITEL 10

Starkodder klandrar de veka, fega och slöa

Så var hans sinne fritt från alla utsvävningar. Ja, han stod inte ens ut med att bevittna sådana. Han föredrog aldrig vilan framför mödan. Han ville inte heller tillåta sig den minsta vällust, utan hånade ständigt dem som var veka och fega. Om han stötte på skådespelare, narrar och snyltgäster i striden, lät han piska dem, eftersom han tyckte att det var bättre att straffa denna lättfärdiga hop med litet skada i huden än med dödens stränga straff. På samma sätt nöjde han sig med att bestraffa gycklarnas smutsiga släkte med försmädligt klander eller grova ord och skämt, för att inte befläcka sina ärofulla händer med så usla människors blod. Ty de borde hellre bestraffas med skam och olycka än med döden och annan undergång.

När den svenske kungen Ring utkämpade sitt stora krig mot kung Harald i Danmark, var Starkodder också det främsta stödet för svenskarna. Man minns knappt att det hade stått ett större slag i Nordens riken, och här segrade svensken medan dansken besegrades. Som vi nämnde i bokens början stupade tolvtusen stormän bland svenskarna i denna strid liksom trettiotusen danska ädlingar, men det fanns inget tal för de män av folket som gick förlorade på båda sidor. Starkodder stred på svenskarnas och goternas sida som också segrade till slut, och därmed lade han danskarna under svenskarnas välde.

Starkodders sång som prisar ett enkelt liv och fördömer njutningarna

Denne Starkodder var också mycket skicklig att dikta sånger på folkspråket, och med dessa gisslade han människornas fördärvade seder lika strängt som han bestraffade dem med sin kroppsliga styrka. Saxo har översatt dessa sånger till det latinska språket. I dessa fördömde Starkodder mest dem som hängav sig åt frosseri och andra njutningar, som i denna sång:

Grov skall födan vara för män som strider,
icke krävs det ståtliga bord för dem som
välver krigets bruk i sin håg och hyser
mod uti bröstet.

Låt oss undfly krogarnas lyx och laster,
för de smeker magen med skämda rätter;
söta drycker fägnade få i forna
tider och släkten.

Vi var elva stormän i konung Hakes
hird och alla tjänade honom troget.
Helge Begat satte sig först bland dessa
kämpar kring bordet.

Det var sed att lindra den första hungern
genom torra skinkor av svin och sedan
kväva magens flammande eld med rika
mått utav skorpor.

Ingen krävde ångande varma stekar,
alla nöjde sig med en enkel föda.
Blygsamt reddes bordet för måltid hos de
mäktiga männen.

Folket flydde föda från fjärran länder,
och de höga ägde ej lust att frossa.
Själve kungen förde ett enkelt liv med
måtta och lämpor

och försmådde det som var sött som honung;
därför drack han öl som man bryggt av säd och
åt ej gärna kokade rätter eller
kött utav stekar.

Bordet reddes alltid i största måtta
med ett litet saltkar som enda prydnad.
Visa fäder följde ej bruket uti
främmande länder.

Ingen satte skålar och krus på borden
uti forna dagar, då munskänk fyllde
bägarn från sin tunna och faten ej var
fulla av bilder.

Den som kände vördnad för gångna tider
hade inga rundade grepar på sitt
krus och ingen prålande stalldräng lade
mat uppå faten.

Inte heller prydde en fåfäng värd sitt
bord med nätta skålar och blanka slevar.
Men i våra dagar behärskar skammen
allt uti världen.

KAPITEL II

Starkodder hyllar sitt liv i en sång

EFTER alla sina lysande och minnesvärda bragder gick han med tiden mot ålderdomen, och då sammanfattade han hela sitt liv och sin krigarbana i denna konstfulla sång:

Ödet gav mig lotten att leva och dö uti krigens
blodiga larm och oro och ständigt vaka vid vapnen.
För jag fann ingen ro i lägret och hatade freden.
Det blev också min ära att åldras i krigsgudens tecken
och min skam att någonsin lämna de kämpande leden.
Ofta såg jag kungar drabba samman i bittra
strider, där sköldar och hjälmar bröts på de blodiga fälten,
och där bröstens brynjor och harnesk gav vika för spjutens
vassa uddar och de huggande svärden. Så kunde
djuren frossa på liken som låg utan gravar på marken.
Här kunde någon gå ut i strid med lysande mod och
klyva en kämpes hjälm. Men denne stred då med blottat
huvud och sänkte svärdet djupt i sin fiendes hjässa.
Så låg svärdet ständigt i min hand, när jag stred i
trenne slag och utan hjälm mot sonen till Ole,
då jag bröt av svärden med blotta handen och vräkte
bort alla hinder i härens mitt: så stor var min kraft att
hugga och döda. Och när kurerna strödde ut spetsar
över stranden, satte jag klossar på såriga fötter
för att lära männen att gå på sådana sulor.

Jag besegrade även Hama, som hade så väldiga krafter.
Sedan stred jag med Rino, en son till Flebax, mot både
kurer och ester samt folken i Semgalen. Och därpå
fick jag ett blodigt huvud i Telemarken av smedernas
hamrar och vapen och såg vad städets män mäktar göra.
Men jag straffade även tyskarnas dåd, när jag dräpte
dina söner, o Sverting, som satt med bägarn på bordet,
för att hämnas det usla mordet på Frode. Och lika
stor var bragden, då jag stred mot bröderna sju för
ädla jungfrun: platsen kan ännu vittna om detta,
för den brändes så svårt av det som rann ur min mage,
att det ej växer gräs på markens tuvor. Så slog vi
Kerr när han rustat till strid på havet med lysande kämpar.
Jag gav också döden åt Vafsa och straffade fräcke
smeden med slag på hans bak samt dräpte Visin med svärdet,
när han sökte skydd mot spjuten bland snöiga klippor.
Fyra söner till Lerus tog jag också av daga,
när den iriska fursten togs till fånga av bjarmiska kämpar.
Dublin gav oss rika rov, och minnet skall evigt
prisa vår dygd och de segrar vi vann på Bråvallas slätter.
Men jag hejdar mig här, för ingen kan räkna de bragder
som jag gjorde med mäktig hand eller skildra dem alla.
Verket besegrar ryktet, och talet täcker ej dåden.

KAPITEL 12

TILL sist blev han trött i sin höga ålder, och eftersom han inte ville förlora sin forna glans och ära genom ålderdomens brister och fel trodde han att det vore ädelt att söka döden och påskynda sin hädanfärd av egen vilja. Det ansågs nämligen som en skam bland forna tiders krigsmän att dö av sjukdom. Därför hängde han etthundratjugo skålpund guld om halsen, som han hade förtjänat genom att döda tyrannen Ole för att belöna den som genomborrade honom med sitt svärd. Eftersom han vunnit detta guld genom ett mord vore det också lämpligt att det fick tjäna som betalning för hans egen hädanfärd.

Starkodder ombesörjer sin död

Så mötte han Hater. Det var en man av lysande börd, och Starkodder hade dödat hans fader i gångna tider. Han manade nu Hater att inte dra sig för att utkräva straff av den som mördat hans fader och lovade att den som gjorde detta skulle få det guld som han bar på. För att väcka en större grym-

het mot sig själv i den andres sinne sägs han ha brukat dessa uppmaningar:

Jag tog fordom din fader Lenno av daga, o Hater,
och jag ber dig nu att göra detsamma. För jag är
gammal och villig att dö. Så sätt ditt svärd mot min strupe!
Själen traktar ju efter hjälp av en lysande hand och
fasar för att be en man utan ära om döden.
Det är rätt att göra så, för ingen kan undgå
detta öde. Och därför bör man skynda i förväg mot döden.
Unga träd skall vårdas, men gamla skall fällas till marken:
den som sätter gränser för livet tjänar naturen,
för han fäller ju det som inte kan stå. Så är döden
bäst, när vi själva begär den och leds vid livet och älskar
graven, som skänker ett slut åt alla mödor och sorger.

När han hade sagt detta, räckte han fram påsen med de pengar som han hade lovat. Hater, som längtade både efter guldet och hämnd för faderns död, lovade att uppfylla hans böner. Då erbjöd Starkodder ivrigt sitt svärd åt honom och höll fram sin nacke samt manade Hater att inte vara försagd när han genomborrade honom eller använda svärdet som om han vore en kvinna. Han sade dessutom att Hater skulle bli osårbar för vapen om han gjorde ett hopp mellan huvudet och kroppen efter sitt hugg, och innan liket hade fallit till marken. Det är osäkert om han sade detta för att gagna sin baneman eller för att bestraffa honom. Ty det kunde ju hända att den som gjorde ett sådant språng blev krossad av det väldiga likets tyngd. När huvudet hade huggits av, bet det i marken och behöll samma vilda vrede i döden som i livet. Hater var rädd för ett försåt, och därför gjorde han inget sådant språng – hade han varit mera obetänksam kunde det kanske ha blivit hans sista.

Starkodders död

Så dog den beundransvärde och jättelike Starkodder. Jag har gjort ett sammandrag av hans historia efter Saxo, eftersom andras lovord brukar äga större kraft än ens egna, i synnerhet när en dansk skänker ära åt någon som är född av den svenska eller gotiska nationen. Ty Starkodder var en svensk kämpe, som inte kan jämföras med någon annan genom sin stora kropp, sina väldiga krafter och sitt liv som överträffade all mänsklig längd. Därför kan man lätt övertygas av hans exempel att stora män kan födas även i Nordens tjocka luft och skänka stora exempel.

KAPITEL 13

Vilmer, den 43:e kungen i hemlandet

VILMER, som var son till goternas kung Götrik, efterträdde sin döde fader medan Haldan ännu var kung över svearna. Han vansläktades inte på sin storsinte fader utan sökte hellre vända sina vapen mot främmande och avlägsna fiender än mot de svear som var grannar till hans eget rike.

Vi såg hur fadern satte honom att styra de goter som stannade i trakterna bortom haven, när han själv vände tillbaka till Götaland. Där ägnade sig Vilmer åt så segerrika krigståg att en tapper fader tycktes ha efterträtts av en ännu tapprare son. Ty han nöjde sig inte bara med det välde över kurerna, esterna, ulmerugerna och samogeterna som han hade övertagit från fadern, utan vände det gotiska folkets hela styrka mot ryssarna. De hade angripit honom tidigare, men nu segrade han och tvingade dem att betala skatt.

Hervit, rutenernas kung

Goterna utmanas av ryssarna och griper till vapen

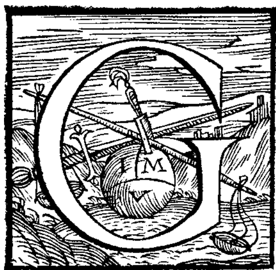
Detta gick till på följande sätt: När ryssarna såg hur Estland hade fallit under goternas välde, greps de av stor fruktan när en så mäktig fiende hade närmat sig deras trakter. Det uppstod också en strid om gränserna mellan de angränsande furstendömena, och där förklarade deras kung Hervit krig mot Vilmer. Goterna störtade till denna strid med sådan iver att de aldrig tycktes ha lärt sig något ljuvligare än att bruka sina vapen. De hade rustat och brett ut sig innanför Rysslands gränser innan ryssarna ens hade överlagt om sitt försvar.

Goterna undviker rutenernas krigslist

Av detta skäl trodde ryssarna att man hellre borde förlita sig på list än på krafter och vapen och placerade ut vassa spikar för att hejda de anstormande fiendernas anfall, eftersom man trodde att goterna var trögare i vapnens bruk. Men goterna hade lärt sig att övervinna större faror i andra krig, och därför kunde de med stor klokhet undvika även de minsta av dessa spikar. Ty Starkodder hade visat hur man kunde möta sådana hinder genom att löpa med träsulor under fötterna, och genom att följa hans exempel kunde goterna trampa oskadda och fullt stridsberedda på de spetsar som ryssarna hade strött på marken. Detta är ett järn med fyra taggar och så beskaffat, att det vilar på tre fötter vart än man kastar det. Om jag inte tar miste kallas sådana *tribuli* av romarna, som det står i fjärde boken av Herodianus historia när han beskriver Macrinus liv.

KAPITEL 14

Goterna härjar Ryssland

Goterna tågade vidare till det inre av Ryssland med plundringar, bränder och blodbad. Sedan möttes de båda härarna i en förfärlig strid. Man kämpade så hårt under två dagar att nattens mörker knappt kunde avhålla spjuten från att såra och döda. Till sist segrade goterna, men inte utan förluster. Sedan utsträckte de sitt välde över hela Ryssland ända till floden Don, som drar en gräns mellan Europa och Asien, och följde därmed de gamla goternas exempel. De stannade på dessa boplatser under många år, medan Vilmer återvände till fäderneslandet och med kraft och klokhet styrde sin faders rike under goda lagar och de bästa seder. Innan han lämnade goterna i Ryssland, hade han dock satt sin son Nordian att styra dem enligt sin faders exempel.

Goterna besegrar rutenerna och utvidgar sitt välde

Därefter bevarade Vilmer under många år sitt vidsträckta välde i trohet och lydnad, och efterlämnade ett lysande namn till eftervärlden som en av de mest berömda kungarna och furstarna. Men forna tider var blygsamma, och därför vet vi så litet om hans och många andras bragder. Ja, vi vet mer om alla usla illdåd som förövas i vår egen tid än om de gamlas stora verk. Ty vilken historia om forna tider rymmer eller kunde någonsin rymma så många usla brott som de vi bevittnar i dag bland människor av alla stånd? Men detta måste överlämnas åt den gudomliga rättvisan, som inom kort skall förbättra eller bestraffa vår fördärvade tid.

KAPITEL 15

Nordian, den 44:e kungen i hemlandet

Nordian, som var son till Vilmer, kunde således överta ett vidsträckt välde som hans farfader och fader hade vunnit genom sina lysande segrar, men han kunde inte bevara det med samma lycka. Vid denna tid plågades goterna och svearna av mycken tvedräkt i fäderneslandet, och när kung Hervit i Ryssland hörde rykten att den mäktige Vilmer var död gjorde han många försök att återvinna den frihet som ryssarna hade förlorat. Men han dolde noga de hemliga försåt som han hade i tankarna, så att de inte blev kända för goterna och ledde till straff i stället för frihet.

Men efter många dolda försök kom den trolöshet som han hyst sedan

länge i dagen. När goterna trodde sig säkra i allt och inte hyste den minsta tanke på ett uppror från rutenerna uppenbarade sig Hervit plötsligt med oräkneliga skyter och ryssar och anföll goterna med den största kraft. Hade det funnits lika mycket uthållighet som stridslystnad i hans här, skulle goterna snart ha förlorat allt hopp och varje möjlighet att bjuda motstånd. Men stridens raseri mattades något med tiden, och då samlade goterna stora styrkor för att möta våld med våld och försvara det välde som deras fäder hade skapat och utvidgat genom sin dygd och kraft, ty de ville hellre förlora liv och blod än den heder som de ärvt från fäderna. Striden blev också grym och blodig, med stora förluster i de båda härarna. Men ryssarna kämpade på egen mark och kunde ständigt fylla sin här med nya krigsmän, och därför vände sig segern till slut till de infödda som angrep utlänningarna allt hårdare och de oövervinneliga goterna besegrades genom ryssarnas större antal.

Hervit angriper goterna på nytt

Så tvingades goterna lämna det ryska väldet i invånarnas händer. Av detta följde att en stor del av dem spreds över Litauen och Polen under Nordians ledning, tills de efter någon tid förenades i Trakien med de goter som i forna tider hade utvandrat från deras gemensamma fädernesland. Men det måste erkännas att inte alla goter ville dra till så osäkra boplatser, utan hellre återvände till fädernejorden. De förföljdes då av Hervit och hans segerrika och väldiga här, så att en del av Sverige föll under hans välde. Men detta varade inte länge. Ty han återvände snart till Ryssland sedan han satt sin son, som också hette Hervit, att styra det nya riket. Då tog svearna genast till vapen och dödade honom.

Goterna ger vika för rutenernas oräkneliga mängd; Goterna breder ut sig i Litauen och Polen

Hervit den yngre dödas av svenskarna

KAPITEL 16

Sivard, den 45:e kungen i hemlandet

DÄREFTER vann Sivard den högsta makten i svearnas rike, dock med stora svårigheter. Ty sedan de svenska stormännen hade dödat hans fader Haldan på grund av hans stränga styre, uppbådade de mycken list och sinnrika råd för att sonen inte skulle efterträda sin mördade fader och därefter hämnas hans död. Men andra försäkrade också att den oskyldige sonen inte borde straffas för faderns grymhet.

Så stred man länge bland stormännen om kungavalet, tills Starkodder återvände till fäderneslandet. Han hade gjort krigstjänst i Danmark och ensam besegrat nio tappra kämpar i en och samma strid. Han åtnjöt det största anseende i alla stånd såväl genom sin väldiga kroppsstyrka och tapperhet som genom sin märkliga rättrådighet och sina storslagna

bragder. Han övertygade nu utan svårighet de övriga stormännen om att kungamakten måste bevaras inom Haldans blod och ätt, med orden att rikets högsta värdighet inte borde gå till någon av simpel börd, såvida det inte fanns allvarliga skäl till detta. Ty man visste att män av ringa börd som nått den högsta makten ofta förföll till ett olidligt tyranni i allt.

Sivard blir kung i Sverige på Starkodders råd

Så kunde Sivard efterträda sin fader genom det viktiga och helt avgörande stöd han fått från Starkodder, sedan han lovat att inte vid något tillfälle hämnas på dem som dödat hans fader. Detta kunde Starkodder genomdriva bland svearna genom sin makt och sitt förstånd; men inga kloka skäl eller sköna ord kunde övertyga goterna att ta Sivard till kung. De hävdade nämligen envetet att hans fader Haldan hade kränkt sin äldre broder Götrik när han lät sig väljas till kung över svearna, i strid med all ordning och rätt.

KAPITEL 17

Karl, den 46:e kungen i hemlandet

MEDAN Nordian befann sig på krigståg utomlands satte goterna hans brorson Karl att styra deras rike. Därmed förnyades det hat mellan svenskar och goter som alltid väckt en sådan förfäran bland alla kloka män hos de två folken.

Frode och Harald, den danske kungens söner, och deras hustrur

Hatet mellan dessa kungar växte också med sådan kraft att det spred en fördärvlig smitta till andra länder. Olov var kung i Danmark och hade två söner, Frode och Harald, som ingav mycket hopp. Frode var gift med Ulfhilda, som var dotter till den nyss nämnde kung Sivard i Sverige, och Harald hade äktat Signe, som var dotter till goternas kung Karl. Eftersom dessa två gemåler var döttrar till fäder som stod i bitter strid med varandra lyckades de uppväcka ett outsläckligt hat hos sina äkta män, fastän dessa var bröder och förenade med stränga band. Därför glömde Frode vad broderskapet bjuder och dödade Harald genom hemliga försåt, fast han var så framstående i dygden och krigskonsten. Frode skulle även ha dödat hans söner Harald och Haldan med samma grymhet om inte dessa hade räddats genom morfadern Karls energiska ingripande. Haldan, den äldre av dem, växte sedan upp och mötte många och märkliga öden. Han dödade sin farbroder Frode, som hade mördat hans egen fader, och vann makten i dennes rike. Sedan vände han sina vapen mot svearna, eftersom Ulfhilda kom från detta land, hon som troddes ha eggat Frode att döda sin broder, och dödade nu deras kung Sivard för att han fostrat sin dotter så illa.

Bröderna eggas av sina onda hustrur till dödlig ondska

Haralds son Haldan hämnas sin faders död

Sivard dödas

KAPITEL 18

SÅLEDES styrdes det gotiska riket av Karl, men inte till någon mänsklig lycka för honom själv utan till många faror för såväl hans eget som utländska och angränsande folk. Han råkade nämligen i strid med svearnas kung Sivard och trodde då att han kunde finna den största hjälp för sig och sitt folk genom att knyta det starkaste vänskapsband med kungen i Danmark. Då skulle han, som levde mitt emellan dessa mäktiga kungar, inte utsättas för fientliga angrepp från dem båda. Detta var skälet till att han gifte bort sin enda dotter Signe med Harald – vi har redan beskrivit denne löftesrike yngling, som var son till kung Olov av Danmark. Karl sände även den lysande kämpen Vitolf med henne som ett lämpligt skydd i det främmande landet.

Signe, dotter till Karl, blir hustru till Olovs son Harald

Kämpen Vitolf

Men detta ledde inte till någon välgång utan till den största olycka, som vi redan sagt, eftersom grälen och striderna mellan dessa usla gemåler vållade ett stort fördärv. Detta är förvisso ett förfärande exempel på hur dåraktiga kvinnor kan lägga sig till med samma seder som okloka män. Ty dåraktiga och förvekligade män, som inte har någon egen dygd, brukar skryta översvallande med sina fäders ädla börd och dygd, som de själva är så främmande inför; men om man granskar deras personligheter i grunden skall man inte finna ett spår av den sanna dygden i någon av deras handlingar.

Men vi förbigår detta och återvänder till Karl. Han försökte rädda de barn och barnbarn som Harald ägde med hans dotter Signe, men uppträdde med större iver än försiktighet och dödades av sin släkting Frode i försåt. Men den trolöse Frode gick inte fri från straff för detta frändemord, ty Haldan och Harald, som var dottersöner till denne Karl, utgöt hans brottsliga blod, som vi har berättat här ovan.

Karl dödas

Frode tas av daga

KAPITEL 19

NÄR Erik, som var dotterson till Sivard genom Ulfhilda, valdes till kung över svearna i sin döde morfaders ställe, uppstod det stora svårigheter på alla områden genom hans moders gräl och okvädingsord gentemot den gotiska drottningen Signe. Hennes son Haldan hotade också ständigt att utkräva en svår hämnd för morden på hans fader Harald och morfadern Karl. Ty han hade redan dödat sin farbroder, brodermördaren Frode, liksom svearnas kung Sivard, och nu rustade han till

Erik, den 47:e kungen i hemlandet

Haldan söker hämnas på Erik

land och sjöss för ett krig mot dennes son Erik.

Men Erik beredde sig modigt till strid och drog samman en ansenlig krigsmakt bland svearna, och sedan förde han sina väl rustade styrkor mot den anstormande fienden. Det blev en stor och bitter strid, inte bara mellan de enkla krigsmännen utan även mellan kämpar av en beundransvärd tapperhet samt stormännen och styrkornas anförare. I dessa strider glänste särskilt Haldan genom sin ädla tapperhet. Ty han överträffade de övriga kämparna genom kroppens styrka och sinnets okuvliga mod när han kastade skölden och satte hjälmen på huvudet. Sedan tog han en mycket tung klubba med båda händerna och trängde in i fiendernas tätaste hopar där han mejade ner allt som kom i hans väg – det tycktes inte finnas något hinder mot hans väldiga tyngd och kraft. Ett av hans tappraste dåd var att fälla Eriks främste kämpe Håkan, som han mötte mitt i stridslinjen.

Haldans lysande tapperhet

Haldan fäller kämpen Håkan

Men lyckan var inte lika stor som hans mod, för han besegrades och tvingades fly för att rädda livet. Då kom han, efter många irrfärder och omvägar, till hälsingarnas länder där han rönte en läglig gästfrihet hos Vitolf. Denne kämpe hade följt Haldans moder Signe från Götaland till Danmark, som vi sade här ovan, och kämpat troget hos hans fader Harald till dennes död.

Haldan besegras och flyr till kämpen Vitolf

KAPITEL 20

Erik förföljer Haldan

Vitolfs skicklighet i den magiska konsten

ÄR Erik upptäckte att Haldan hade flytt sände han genast ut sina snabbaste krigsmän för att driva ut honom från Vitolfs gård och döda honom eller föra honom till hans åsyn. Men Vitolf var skicklig i den magiska konsten och förblindade dem så snart de kommit till platsen för att de inte skulle se dessa hus, fast de låg helt nära, eller finna några spår av dem.

Så rönte Haldan i sin svåra olycka en dubbel välgärning av Vitolf. Ty Vitolf räddade honom troget från hans mäktige fiendes försåt och botade honom sedan med största flit från de dödliga sår som han hade fått i kriget. Detta var en större hjälp än han kunde ha hoppats på i sin olycka. Vitolf hade nämligen lärt sig en rad säkra läkemedel under sin långa och oavbrutna krigarbana då hans kropp hade fårats av så många sår, och genom dem återställde han nu Haldans forna hälsa på kort tid.

Vitolfs skicklighet i läkekonsten

När Haldan hade återvunnit hälsan drog han samman en ny här från alla

håll, men han var inte mera lyckosam i detta krig än i det förra eftersom Erik hade mera folk och stridskrafter. Då tillgrep Haldan en förrädisk krigslist och försökte locka in Erik i ogenomträngliga berg och skogar. När denna list inte alls lyckades begav han sig med sina kämpar upp på bergens toppar och därifrån störtade man sedan väldiga klippblock över Eriks här. Så uppstod det ett sådant dån att himlen tycktes rämna med blixtar och en vidunderlig åska. Men det hela var lika löjligt som claudiansk åska och mer skräckinjagande till ljudet än sin verkan, och därför vann Haldan ingen seger eller gudomlig heder bland invånarna genom detta dumma och skrattretande tilltag.

Haldan försöker störta klippor på Eriks här

KAPITEL 21

Då sökte Haldan finna skydd och räddning i bergen och skogarnas gömslen. Men Erik lät sig inte hindras av någon gagnlös belägring, utan satte sin här på flottan och sedan seglade han för säker vind till Danmark. Där utmanade han Haldans broder Harald, som vid denna tid ägde makten över danskarnas rike. Denne samlade genast styrkor och gick mot fienden. Det blev en hård och blodig strid, där båda sidor länge hoppades på seger. Till sist tillföll den svearna som fällde och besegrade de olyckligt kämpande danskarna. Men de återhämtade sina krafter och gick till förnyad strid med större mod än gynnsam lycka, ty det var ett fåfängt hopp som drev dem att kämpa mot fiendernas okuvliga makt. Därför besegrades och krossades de som straff för sin dåraktiga kamp. Men de nöjde sig inte med ett dubbelt nederlag utan gick till anfall en tredje gång. Då dödades Harald, och danskarna sträckte sina besegrade händer mot svenskarna.

Erik angriper Harald och det danska riket

Danskarna besegras två gånger; Harald stupar och danskarna kuvas för tredje gången; Haldan hämnas broderns död

Så lade Erik Danmark under sitt välde och återförde sin segerrika här till Sverige, där han fick en lång och lyckosam ro. Men till sist beslöt Haldan att ta hämnd på Erik för sin faders, broders och många fränders och vänners död. Därför drev han samman en mäktig här från hela det danska väldet och drog till Sverige för att betvinga Erik. Denne mötte honom med många och tappra krigsmän och hade säkerligen segrat, om man kämpat med stridskrafter och inte med list. Men Haldan litade inte på sina underlägsna styrkor utan köpte sig segern genom förslagenhet och ränker då han drog Erik i förberedda försåt; och när han tagit honom till fånga erbjöd han honom livet mot att han lovade sin lydnad. Men Erik var en man av stor och okuvlig anda som försmådde ett liv beroende av andras nåd och godtycke, och därför valde han döden framför träldomen och skammen.

KAPITEL 22

Haldan, den 48:e kungen i hemlandet

HALDAN var således barnbarn till goternas kung Karl genom dennes dotter Signe och hade nu hämnats så kraftfullt och lyckosamt på dem som dödat hans fader och broder att han upphöjdes till kung över Svealand med de svenska stormännens samtycke. Ty alla ansåg honom värdig denna ära, sedan han utkrävt en sträng hämnd för brotten mot sina fränder.

När han blivit kung över svearna sökte han utrota all trolöshet hos undersåtarna och återställa de dygder som skakats genom krigens stormar i deras forna skick och styrka. Han trodde även att hans styre skulle få en mer lyckosam början om han slöt endräkt med grannländernas furstar. Därför sände han kloka legater till sin frände Yngve, som var kung över goterna, och slöt ett fast och evigt förbund med honom; på så sätt skådade han klokt från det förgångna mot framtiden. Ty Sverige och dess kungar och rike hade lidit mycken skada när de vid olika tillfällen råkat i strid med goterna. Men de tycktes aldrig ha saknat någon mänsklig lycka när det rådde endräkt mellan dessa länder.

Yngve blir kung över goterna

Han skapade också en fast ordning inom sitt väldes alla delar så att medborgarna och invånarna aldrig skulle hotas av något som inte var rätt och billigt. Han vände också sina krigsmän från medborgarnas bröst och lät dem kämpa mot de sjörövare som vid denna tid härjade överallt på det svenska havet. Han deklarerade också offentligt att de kungar som levde i högmodig lättja på sina borgar och avhöll sig från krigiska övningar vållade större skada än alla fiender, eftersom de väckte fruktan hos de underlydande folken men förakt bland fienderna. Jag har själv fått uppleva sådana tyranner, som varit som lejon och tigrar mot sina undersåtar men mer räddhågade än harar inför fienderna. På detta sätt har de förtryckt flera medborgare än fiender.

Haldan förföljer sjörövare

Men jag förbigår dessa odjur, som jag helst vill glömma, och återvänder till den tappre och kloke kungen Haldan. Han försummade intet som kunde bringa lycka åt undersåtarna och använde ständigt sina styrkor för strider till sjöss, och därmed bevarade han Danmark, där han också var kung, samt Sverige och Götaland från inre strider och övergrepp av sjörövare. Anund och Toke, som var vender eller kurer, hörde till de främsta och plågade många folk med bittra strider, men Haldan mötte dem i en sjöstrid och utsläckte deras liv.

Sjörövarna Anund och Toke dödas

KAPITEL 23

NU framträdde det några män i Sverige som var av ädel börd men ägde sämre seder. De visade ingen tacksamhet för Haldans ihärdiga mödor och oavlåtliga vaka för landets bästa, utan gjorde allt för att sätta hans liv och heder i fara. Denna sammansvärjning leddes av en viss Sivald, en man av ädel börd. Vid svearnas ting anklagade han Haldan i hans frånvaro för många avskyvärda brott och tog dödandet av Frode som bevis. Hans lidelsefulla tal och strömmen av tårar gjorde ett sådant intryck på folket att det fattades föga att man genast hade skänkt honom en kunglig heder, vilken han tycktes vara synnerligen angelägen om.

En viss Sivald gör en sammansvärjning mot Haldan

När Haldan fick veta detta kallade han sina krigsmän till ett ting och klagade över att svearnas stormän förföljde honom så ihärdigt med oförrätter, försåt och all slags fiendskap fast han hade utstått så många livsfaror för deras skull. Därför måste man hugga ner detta försök till uppror i dess första början och inte dröja tills det fått tid att sprida ut sina rötter. När han sagt detta återkallade han också hela flottans styrka och krigsmakten från de grymma fienderna för att undertrycka de otacksamma undersåtarnas uppror.

När svearna såg hur stor den annalkande hären var avföll de genast från Sivald som givit upphov till detta uppror. Men han behöll sitt krigiska sinne och var inte beredd till eftergifter. Han sände också en budbärare till Haldan och sade: ”Om du vill anses som en tapper man får du möta mig på fältet, så att alla de andra bevaras genom den enes eller den andres död. Jag och mina sju söner skall stå på ena sidan, medan du och dina söner kämpar på den andra.” ”Jag drar mig inte undan ett envig”, svarade Haldan, ”men villkoren är orättvisa, eftersom jag får kämpa ensam mot åtta.” Då svarade Sivald: ”Det är föga underligt att en man som är kall både till sinnet och kroppen söker efter skäl för att hålla sig borta från striden. Jag och mina söner bör betraktas som lemmar i en enda kropp. Men om du hittills har legat i en kall och ofruktbar säng och inte har några söner får du föra dina lemmar sammanhållna till fältet, medan jag går till strid med mina uppdelade på söner.” Av detta resonemang, sådant det nu var, lät sig den storsinte Haldan övertalas till den ojämlika kampen och sedan han fällt både fadern och sönerna hyllades han som segrare av hela folket.

Svearna avfaller från Sivald

Haldan utmanas till kamp och avvisar inte denna

Sivald dödas med sina sju söner

Men när upprorets förpestade huvud hade huggits av framträdde snart ett som var farligare än det förra. Hartben, en kämpe från Hälsingland, önskade allt utom en kung med så goda seder och eftersom han fruktade att Haldan skulle hämnas hans oerhörda illgärningar dröjde han inte med att utmana honom på ett nytt envig. Denne Hartben var vidunderligt lång med sina nio

Hartben från Hälsingland, en kämpe av ovanlig storlek

alnar på höjden. Han hade tolv kämpar i sitt följe, som så snart han greps av en vild stridsyra slog honom i bojor och därmed avvärjde raseriets häftighet. Han missbrukade denna tapperhet till all slags ondska och skonade inte kyskheten hos någon enda ädel jungfru eller kvinna, utan fann en ära i att skända och våldta bortrövade kungadöttrar, eftersom han trodde sig bli desto mer ryktbar om han kunde tilltvinga sig sådana lysande samlag.

KAPITEL 24

När Haldan utmanades på envig visade han ett storsint förakt och försäkrade att han var beredd att strida ensam mot Hartben och hans tolv vapenbröder. Detta förakt grep Hartben så djupt att han genast fällde sex av sina män med svärdet. Sedan gick han i strid mot Haldan tillsammans med de övriga sex, men förlorade både segern och livet under det att alla jublade över att en så ökänd och smutsig rövare var död.

Hartben och hans medkämpar faller

Sedan detta vidunder hade besegrats kom snart ett annat att kämpa mot. Haldan fick veta att Grim, som var en kämpe med oerhörda krafter, ville tilltvinga sig den norske kungen Haters dotter Torilda genom ett envig, och därför drog han dit – det var ju hans vana att kämpa mot sådana odjur. Hans hopp kröntes också med framgång. Ty han besegrade Grim, fastän denne var så berömd för sin tapperhet och sina magiska konster, och gjorde honom till en ömklig krympling för resten av livet. Haldan tog också Torilda till maka och fick sonen Asmund med henne. Norges kungar har sedan räknat det som en ära att härstamma från denne Asmund.

Norges kungar kommer från Asmund som var son till Haldan och Torilda

Till sist fick Haldan veta att en simpel sjörövare som hette Ebbe krävde att få den gotiske kungen Yngves dotter Sigrid till maka och halva det gotiska riket i hemgift. Haldan fann det ovärdigt att en grov plebej skulle förenas med en så ädel kvinna, och därför begav han sig, förklädd och okänd, till bröllopsfesten vid Yngves hov. Där riktade han hårda ord mot denne Ebbe som vågade jämställa sig med kungar fast han hade så låg börd, och sade: ”Stig upp och möt mig i strid, om du vill räknas som en man, ty utan seger skall du inte nå ditt mål.” Ebbe svarade att det bara var odjur som stred om natten. Men då ansatte Haldan honom ännu hårdare och sade att det var lika ljust i månens sken som på dagen. Då steg Ebbe upp mitt under gästabudet, men dödades redan i det första anfallet utan att försöka försvara sig det minsta. Denna bröllopsfest skulle förena människor som kom från vitt skilda stånd, men den slutade med rök och likfärd för den förmätne man som varken ärades av dygden eller börden. Så utförde Haldan dessa lyckosamma dåd i sin moders gotiska rike, och sedan begav han sig till Sverige, där han härskade länge i ro och hedrades med ett ärorikt och odödligt namn av alla.

Ebbe dör

❧ SJÄTTE BOKEN ❧

KAPITEL I

NU SKALL VI ÅTERVÄNDA TILL GOTERNAS HISTORIA, som vi följde utifrån de gamlas svårtolkade och mörka källor intill slutet av tredje boken. Vi grips av både vrede och sorg att detta tappra folk som blev så ryktbart genom så många lysande triumfer ändå fann så få som skrev om deras bragder förrän man kommer fram till tiderna för de kejsare med vilka detta folk drabbade samman. Ty när de romerska författarna ville förhöja sina furstars lov kunde de rimligen inte förbigå deras tappraste fiender med tystnad. Den störste av alla diktare gjorde på samma sätt när han ville lovsjunga Aeneas, och tillerkände dennes fiende Turnus en inte ringa tapperhet och vana vid krig. Men när historien har skrivits av en romersk författare, måste man anta att denne har bemödat sig att finna mer lovvärda ting hos sitt eget än hos andra folk. Detta beror på mänskliga känslor att man inte vill erkänna sig underlägsen ens de män som förlänats en fulländad dygd. Men det tillkommer en klok läsare att gå till många framställningar och välja ut den som syns mest sannolik.

Nu skall vi återvända till den punkt där vi gjorde denna utvikning. Vi sade här ovan att kejsar Augustus, som härskade över hela världen, inte fruktade något folks makt mer än geternas. Ja, själve poeten Vergilius sjöng med skräck i Aeneidens sjunde bok om romarna när de ville börja krig med detta folk ”eller gå till ett sorgligt krig mot geternas härar”. Själve Augustus angrep dem således häftigt i början av sin regering, men hade föga framgång, och därför önskade han hellre sluta en särskild vänskap med detta tappra folk än utmana dem till krig. Vi har också anfört en uppgift från Suetonius att han gifte bort sin dotter Julia med deras kung Commositus och själv begärde att få hans dotter till maka. Genom denna släktskap levde goterna i ro som romarnas bundsförvanter i Trakien och Dakien och vid Donaus stränder, så länge kejsar Augustus var vid makten.

Kejsar Augustus

Men när Augustus hade ryckts bort av döden och Tiberius övertagit makten mötte inte goterna samma vänskap som förut, och därför beslöt de att visa romarna hur skadligt och farligt det var att försumma eller förakta ett sådant förbund. Så drog de samman sina styrkor och bredde ut sig över hela Moesien, som lydde under det romerska väldet, och ödelade allt med svärd,

Goterna föraktas av romarna och invaderar länder som kuvats av dessa

eld och rov. Sedan de plundrat städerna, härjat fälten och dödat mångtaliga människor drog de sig tillbaka med sitt byte.

Kejsar Tiberius

Tiberius ville förvisso undertrycka goterna och straffa dem för deras våld, men han dog innan han kunde rusta och sända ut någon här för detta krig.

Kejsar Gaius Caligula

Hans efterträdare Gaius Caligula vågade inte heller företa sig något mot detta folk, fast han försökte skrämma det med förfärliga hotelser. Men tappra män kunde inte känna någon fruktan för en tyrann som förde ett så fördärvat liv. Ty man skulle bara kunna frukta ett sådant odjur om man levde i dess omedelbara närhet. Han sände visserligen en här till Germanien men visade ingen dådkraft mot fienderna där, fast han brukade vara inte bara dådkraftig utan full av det grymmaste våld mot sina egna medborgare.

KAPITEL 2

Dorpaneus blir kung över goterna i utlandet

Domitianus blir kejsare

DORPANEUS var kung över goterna i Trakien eller Dakien när den beryktade Domitianus var kejsare. Denne Domitianus var slav under den smutsiga girigheten och en plåga för det romerska välde som han var satt att förvalta och styra. Hans girighet gjorde att goterna tröttnade på den vänskap och det förbund som de hade slutit med de tidigare kejsarna sedan Augustus dagar genom Agrippas försorg. De överlade också hur man skulle dra till sig de länder som gränsade till romarna och låg under deras giriga och ovärdiga styre, med hjälp av krig, förbund eller andra sätt. Ty länder som styrs av fega och giriga tyranner brukar lättare avfalla till fienderna.

Goterna går över Donau

Goterna överlade inte heller länge förrän deras samlade här gick över Donau. De romerska styrkor som skulle skydda denna gräns försökte hindra dem att gå över floden, men kunde inte stå emot fiendens stora kraft och iver. Därför drog de sig tillbaka och ställde upp för ett regelrätt slag. Sedan stred man i kraftfullt vapenskifte och med stort mod och beslutsamhet tills segern vände sig åt goternas sida

Romarnas här krossas av goterna

och tvingade romarna att rädda sig genom att fly. Men inte ens flykten kunde rädda dem, eftersom goterna förföljde dem med stor kraft och fällde eller dödade många.

Oppius Sabinus faller

I denna blodiga strid stupade Oppius Sabinus, som var en mycket skicklig krigsman och hela den romerska härens anförare. Det var bara några få i denna stora här som kunde återvända till Rom och förkunna den sorgliga

Domitianus fruktar goternas ankomst

utgången av striderna. I Rom darrade man vid tanken på att denna segerrika här, som dödat så många gränsvakter och krigsmän, nu skulle sprida sig fritt

i det romerska imperiets inre och ödelägga allt efter sin grymma vilja. Därför kunde Domitianus, som hade befallt att han skulle dyrkas som en gud och herre, lära sig av de sinas undergång vad en sådan förljugen gudomlighet var värd om den ställdes mot en främmande makt.

Men han rustade än en gång väldiga styrkor som han satte under befäl av Cornelius Fuscus, en mycket erfaren man i statens tjänst, och sände dem mot de fiender som angrep det romerska väldet så ohämmat. Men romarna var inte mer lyckosamma i det andra kriget än i det första. Ty även om deras styrkor var så stora och väl rustade, att man kunde ha väntat sig en säker seger gentemot fienderna, krossades och förintades de med sin fältherre efter en grym och våldsam strid. Den romerska staten ansåg sig då ha lidit ett så ödesdigert sår att man borde förtiga hur många av de egna soldaterna som gått förlorade i striden; i varje fall uppger den romerske historikern Flavio Biondo detta, med stöd av några ord hos Cornelius Tacitus. Och då följde man historikern Sallustius exempel, som i ett liknande fall dolde ett outsägbart nederlag för romarna. Dion påstår också att Domitianus tvingades betala skatt till goterna efter detta nederlag.

Romarnas styrkor ger vika på nytt

Domitianus tvingas betala skatt till goterna

KAPITEL 3

Decibalus blir kung över goterna i utlandet

Decibalus upphöjdes till kung över goterna efter Dorpaneus död. Han ägde stora kroppsliga och andliga krafter och använde dem för att klokt bevara det gotiska välde som Dorpaneus hade utvidgat med några av romarnas provinser när han gick över Donau. Decibalus var också lyckosam i denna strävan. Ty romarna var vid denna tid så förtryckta av den usle och högmodige Domitianus att de var mer angelägna att undanröja denne grymme tyrann i sitt eget land än att föra krig mot yttre fiender.

Så höggs tyrannen ner, som han förtjänat, och begravdes av eländiga likbärare. Efter honom kom Nerva, men han var gammal och härskade bara en kort tid och därför mäktade han inte stävja goternas makt eller återställa allt som gått förlorat under den usle Domitianus. Men Trajanus, som kom till makten efter hans död, sökte efter bättre tillfällen att ta tillbaka de romerska provinser som goterna hade ockuperat och ansåg att man inte fick uppskjuta att bruka makt och vapen för att återföra dem till den romerska statens stympade kropp. Därför samlade han kraftiga styrkor som han trodde vara likvärdiga med goternas makt och tog till vapen mot Decibalus. Men det var

Nerva blir kejsare

Trajanus blir kejsare

inte lätt att fördriva detta tappra folk från de boplatser som man en gång hade erövrat. Om vi skall tro Eutropius och andra historiker pågick detta krig så länge att Trakien eller Moesien, som var goternas hemvist, utarmades på allt som var nödvändigt för människors uppehälle. Efter många och hårda strider slöt man fred till slut, på villkoret att goterna vände åter till sina gamla boplatser på andra sidan Donau och blev bundsförvanter till romarna. De fick inte bara bebygga sina gamla boplatser, utan till dem lades de stora områden där taifalerna bodde, eller tribalerna och vandalerna om man hellre vill kalla dem så. Denna provins mätte en miljon dubbelsteg i omkrets, enligt Eutropius. Så ersattes de romerska provinser som goterna lämnade tillbaka med dessa vidsträckta boplatser, och därför tycktes de återvända från det romerska kriget som segrare eller jämbördiga med de segrande.

Goterna går över Donau och återvänder till de gamla boplatserna

KAPITEL 4

Ostrogota blir kung över goterna i utlandet

OSTROGOTA blev därefter kung över goterna och fick ett så långt, lyckosamt och vidsträckt välde att han med rätta må ställas bland de främsta furstarna före honom. Det syntes inte vara utan skäl som han antagit det namn som var gemensamt för alla östgoter. Eftersom Ostrogota betyder "östlig got" på vårt språk, tycks han ha fått detta namn med största rätt, ty det var under hans ledning och fälttecken som det gotiska riket uppstod på nytt och växte så väldigt att det väckte skräck hos den romerska makten, som vi strax skall visa. Vi har redan berört varför man talar om "östgoter" och "västgoter" och varför goterna och geterna är samma folk. Men mer om detta på en annan plats. Nu skall vi återvända till Ostrogota, vars historia vi skulle ha behandlat först om vi inte här hade kommit att beröra minnet av kejsar Maximinus. Den senare var got till börden och förtjänar med rätta en plats i historien om goternas stora furstar, och vi skall nu visa hur någon från detta folk även blev världens herre och uppsteg till den högsta värdigheten på jorden. Hans historia har behandlats av många, främst av Julius Capitolinus, Cordus och Herodianus som jag hämtat en del ifrån, medan återstoden får sökas i dessa källor.

Goten Maximinus blir kejsare över romarna

KAPITEL 5

AXIMINUS framträdde på kejsar Alexander Severus tid, men började sin krigstjänst redan under Septimius Severus. Han föddes i en by nära det barbariska Trakien. Hans fader var en enkel man som skulle ha kommit från goterna, medan hans moder uppges ha kommit från ett annat folk, alanerna. De sägs ha hetat Micea och Ababa. Men det var Maximinus själv som uppgav dessa namn den första tiden. När han senare kom till makten befallde han att de skulle hemlighållas, för att kejsaren inte skulle synas vara född av barbariska föräldrar.

Maximinus var till en början herde och gjorde sin första krigstjänst under Septimius Severus, som Alexander var barnbarn till. Han var manlig till växt och hållning och ägde ett ståtligt ansikte. Han var också hård, stolt och föraktfull till sinnet och försvarade ibland det som var rätt och billigt. Han vann till en början Severus gunst vid en idrottstävlan. Där fällde han nämligen sexton man ur trossen, den ene efter den andre, med vilka han först befalldes kämpa på grund av sin låga börd. Men sedan fällde han också lika många krigsmän i en annan mycket hård kamp. Av detta skäl fick han en guldkedja av kejsaren och togs upp bland de kejserliga drabanterna, där han blev firad genom sin väldiga kropp, stora skönhet och sina strålande och livliga ögon. Julius Capitolinus uppger med förundran att han ofta drack en hel amfora vin på en enda dag. Han kunde också äta fyrtio skålpund kött – Cordus säger enligt samme Capitolinus att det var sextio. Han samlade den svett som flödade från hans kropp i en bägare, och ibland kunde han på detta sätt fylla tre halvlitersmått. Under kriget i Germanien fick han utbilda en legion av rekryter och övade dem själv varje dag. Han brukade också fälla fem eller sex soldater varje dag. En av tribunerna sade då hånfullt: ”Vad är det för märkligt i att en tribun besegrar vanliga soldater?” Då drabbade han samman med utmanaren och sträckte honom till marken med sitt första slag och ropade: ”Ge mig en annan att kämpa med, men det skall vara en tribun!”

Maximinus fäller 16 man ur trossen och lika många krigsmän

Maximinus glupskhet

KAPITEL 6

MAXIMINUS var enligt Cordus åtta fot och en tum lång, och hans tumme var så tjock att han använde hustruns armband som ring. Han var så stark att han kunde slå ner en häst med ett enda slag, flå den med tänderna och bryta av benen med en spark. Han gnuggade också sönder topaser med fingrarna och klöv stora träd på mitten. Alla dessa styrkeprov gjorde att vissa kallade honom

Maximinus styrka

Antheus och andra Herkules eller Milon från Croton. Själv har jag velat anföra detta från de romerska författarna eftersom det beskrivs många liknande eller ännu mer framstående kämpar i goternas gamla historieverk, som var utrustade med samma jättelika tapperhet. Vid samma tid som Maximinus gav olika prov på sin vidunderliga tapperhet levde ju den svenske kämpen Starkodder med sina underbara och jättelika krafter, som vi nyss har berättat om, liksom många andra som vuxit upp i goternas första fädernesland och utfört de mest lysande och minnesvärda dåd.

Det fanns flera kämpar med jättelik styrka vid denna tid

Maximinus var alltid kär för Septimius Severus och ännu kärare för Caracalla, och han fick höga befäl under dennes styre. Men han tog avstånd från Macrinus, som hade mördat hans kejsare, och föraktade det orena vilddjuret Heliogabalus Aurelius. Därför uppehöll han sig vissa tider i Trakien bland sina gotiska landsmän. Men när han fick veta att den högsta makten hade gått till den gode kejsaren Alexander Severus, återvände han till Rom och togs emot av denne med stora hedersbetygelser. Nu ledde han också dennes trupper och utförde många tappra dåd. Så dödades Alexander vid ett upplopp bland soldaterna i Gallien och då kom han själv till makten, även om senaten upprördes över att han härskade utan dess auktoritet.

Maximinus upphöjs till kejsarmakten

Som kejsare förde han stora krig mot germanerna, eftersom han ville utsträcka det romerska väldet ända till det sarmatiska havet och härska vitt och brett över allt land i norr. Men vid budet att provinsen Afrika hade avfallit återvände han till Italien. När han upptogs av belägringen av Aquileia övergavs han av sitt folk på grund av sin stränghet och höggs sedan ner av soldaterna, tillsammans med en vacker son som hade samma namn. Vi har anfört detta från de romerska historikerna för att visa hur minst två kejsare med namnet Maximinus härstammade från goterna. I berättelsen om Ataulf nedan kommer vi också att visa att detta folk var så mäktigt att det ibland insatte en romersk kejsare efter sin vilja.

Maximinus faller vid Aquileia med sin son

KAPITEL 7

Nu vänder vi pennan mot kung Ostrogota, som var mycket lyckosam i alla sina krig. Vid denna tid ägde hans folk ett stort välde som var indelat i många riken. Det sträckte sig från Trakien till Skytiens stränder vid Svarta havet, där det fanns så stora områden och så många havsvikar, flodmynningar, boplatser och talrika folk att det syntes skräckinjagande till och med för det romerska imperiet.

Först bröt det ut ett svårt krig där goterna kämpade mot vandalerna, markomannerna och kvaderna. Dessa folk tycktes eftersträva den krigiska äran

mer än något annat, och vandalerna visade större styrka än några fiender som goterna hade kämpat mot. De hade erövrat boplatser i hela Germanien, men nu tvingades de ge vika för de goter som kämpade under kung Ostrogotas tecken.

Vandalerna ger vika för goterna

Därefter utsträcktes de gotiska vapnen mot de romerska provinserna, sedan man fått skäl till detta genom romarnas girighet. Rom, som vid denna tid styrdes av kejsar Filip och en son med samma namn, firade tusenårsminnet av stadens grundande med en stor och otrolig prakt och en väldig glädje bland alla. Goterna var bundsförvanter och hade gjort den romerska staten stora tjänster och därför hoppades de på rika skänker och penninggåvor till soldaterna, enligt förfädernas sed. Ty det var föreskrivet att goterna skulle lyda romarna på två sätt, dels genom att inte angripa de romerska provinserna, dels genom att hindra andra mäktiga folk att tränga in i dessa, och dessa tjänster skulle ersättas av romarna genom sold och gåvor. När romarna dröjde med att göra detta kände sig goterna kränkta av den uteblivna solden och beredde sig till strid eftersom de inte ville tåla att bli försummade eller föraktade av dem som de var jämbördiga med eller föga underlägsna i tapperhet.

Kejsarna Filip; Tusenårsminnet av Stadens grundande; Förbund mellan romarna och goterna

KAPITEL 8

Därför beväpnade kung Ostrogota en stor mängd av sitt folk och trängde över det romerska imperiets gränser. Sedan ödelade han Moesien och angränsande provinser med svärd, eld och plundringar.

Ostrogota tränger genom det romerska imperiets gränser

När de två kejsarna Filip såg hur den gotiska hären sökte breda ut sig över romersk mark beslöt de att undertrycka detta hot i dess början, så att det inte skulle växa med tiden och bli omöjligt att besegra. Därför sände de genast Decius, som var den skickligaste och mest erfarne av imperiets fältherrar, mot goterna med stora och starka trupper. Han störtade över goterna, som var spridda på skilda ställen och mer upptagna av att plundra än att strida. Därmed var det inte heller någon större svårighet att tvinga dem tillbaka över Donau till sina egna trakter. Decius avskedade också ett stort antal av gränsvakterna, som borde ha förhindrat goternas inträngande, eftersom han menade att det var deras svek eller slapphet som blottställt de romerska provinserna för fiendernas anfall. Sedan de förlorat sin krigstjänst och sold satte han andra, som han trodde var mer trogna och modiga, att vaka över gränsen.

Decius leder den romerska hären mot goterna

Så förde han hären oskadd till Rom och trodde att han avvärjt både detta och alla andra krig genom sin stora klokhet. Men han hade bara huggit av huvudet på denna vidunderliga hydra som genast spred en oövervinnelig förö-

Decius återvänder till Rom

delse inom det romerska väldet. Ty de män som Decius oklokt hade avskedat från krigstjänsten som odugliga eller vårdslösa kände sig djupt kränkta när deras långa och svåra möda belönades med en sådan skam och orättvisa. Därför var de inte sena att söka sig till goterna och deras krigsmakt för att hämnas sina egna orättvisor, till hela den romerska statens skada.

Avskedade romerska krigsmän förenar sig med goterna

Kung Ostrogota tog emot dem väl, som de hade hoppats, och på deras råd beslöt han att vända hela sin styrka mot romarnas länder. Så förde han genast trehundratusen väpnade goter mot romarnas gränser igen. Denna massa trängde lätt genom gränsvakternas värn och nådde fram till alla provinser som man önskade, och där samlade man ett väldigt byte utan motstånd.

Ostrogota sänder på nytt en kraftig här mot romarnas länder

En av de berömda platser som plundrades var Martianopolis. Denna stad var starkt befäst både av naturen och av människohand, och hade grundats av Trajanus till ära för hans syster Martia. Han hade nämligen hört att ett tvättfat av guld hade fallit ur hennes händer i den flod som flöt förbi, och att fatet hade rörts av hennes stora sorg så att det självmant kom upp ur djupet. Den rika och blomstrande staden var således Trajanus tack till platsens gudom. Men nu omringade goterna staden och utsatte den för en långvarig belägring, eftersom de ville rycka bort den från romarnas välde och lägga den under sin egen makt. Efter många och långa besvär köpte sig invånarna äntligen fria genom en stor mängd guld. Så tog goterna emot en väldig mängd penningar, plundrade förstäderna och förde den rika och oskadda hären till sina egna trakter.

Martianopolis

Martianopolis invånare köper fred med goterna för mycket guld

KAPITEL 9

EDAN goterna plundrade de romerska provinserna utomlands gick de inte fria från olyckor och plundringar i sina egna trakter. Gepiderna levde nämligen i deras närhet, och de försökte utsätta dem för samma våld som goterna brukade vålla andra folk under sina långa krigståg. Gepiderna var det folk som färdades i den sista flottan när goterna utvandrade från Götaland under kung Berik, och de hade fått detta skamliga namn på grund av sin senfärdighet och bristande erfarenhet till sjöss. Ty "gepa" betyder "långsam" och "dum" på vårt gotiska språk. Denna skymf gjorde att gepiderna skilde sig från goterna och grundade ett eget rike som hade ansenlig styrka. Sedan förde de stora krig mot folken i inre Pannonien och sina fränder goterna, och de utplånade den gamla skamfläcken för senfärdighet och dumhet genom lysande bragder.

Gepiderna börjar angripa goternas länder

Ursprunget till gepidernas namn

Därför samlade gepidernas kung Fastida kraftfulla styrkor, medan Ostrogota ödelade de romerska provinserna och gick till angrepp mot goternas

Fastida är kung över gepiderna

länder. Han drevs måhända till detta krig av sin avund inför de gotiska segrarna, men det kan också ha funnits andra skäl. En del skriver nämligen att gepiderna var trångbodda med allt sitt folk och hade önskat en del av sina gotiska fränders vidsträckta marker, men detta hade förnekats dem sedan länge. Därför ville de erövra dem med vapnens makt, särskilt när goterna var upptagna av sina långa krigståg. De trodde även, som andra skriver, att goterna skulle bosätta sig i de provinser som de erövrat av romarna.

Men när Ostrogota fick veta att gepiderna hade trängt in i hans land fann han det ovärdigt att de hade vänt sina svärd från skuldbelastade fienders strupar mot sina egna fränders bröst. Därför avslutade han alla företag på främmande mark och skyndade till sitt eget land. Så möttes goternas och gepidernas tappra härar vid staden Galthis som låg nära floden Ancha. Det blev en lång och ihärdig kamp mellan män som ägde samma vana vid vapen och strider och som eggades att förgöra varandra. Till sist vände sig segern till goterna, som besegrade, högg ner och krossade gepiderna fastän dessa fortsatte sin ihärdiga kamp ända till mörkrets inbrott. När gepidernas kung Fastida såg sitt folks nederlag, flydde han skräckslagen till sina trakter. Goterna brydde sig inte om att förfölja honom, eftersom de tyckte att han hade straffats nog för sitt obetänksamma krig. Därefter levde goterna i den största ro under denne Ostrogota, som själv fick ett fridfullt slut.

Gepiderna fälls av goterna

KAPITEL 10

EFTER Ostrogota upphöjdes Cinna till kung över goterna; han kallas så av Jordanes, men Echina av Pomponio Leto och Omba av andra. Vid denna tid vacklade den romerska staten och utsattes för olika faror när stormännen stred om makten, tills Decius grep den med större brådska än heder sedan han dödat kejsar Filip och dennes son, som hade samma namn.

Cinna blir kung över goterna i utlandet

Decius blir kejsare

Denna tvedräkt spred sig till många länder och det romerska imperiets yttersta gränser. Därför trodde Cinna att det hade kommit ett lägligt tillfälle att invadera det romerska imperiet och skrev ut två mäktiga härar: den ena räknade åttiotusen man och skulle plundra Moesien, och den andra, som var lika stor, leddes av honom själv mot den nya staden Euthesia i sarmaternas länder. Den hade grundats av Trajanus som ett minnesmärke över hans seger på denna plats.

Decius hade dämpat tvedräkten bland romarna och förde nu en skräckinjagande här mot goterna. När Cinna fick veta detta ville han hellre fly med

heder än utkämpa en skamlig eller obetänksam strid. Därför drog han sig tillbaka till Trakien för att belägra den rika staden Filippopolis. När Decius fick veta att fienden hade dragit sig tillbaka, följde han efter och stannade inte förrän han nått till berget Haemus i Trakien, som låg nära Filippopolis. Men staden hade redan erövrats och plundrats av goterna innan kejsaren kom till dess hjälp.

Filippopolis erövras av goterna

Goterna vann nytt mod genom det rika bytet och vågade möta romarna i ett regelrätt slag, fastän dessa var överlägsna i manskap och krafter. Decius vann den första drabbningen, och goterna drevs bort till vildmarkerna i Dardanien. Nu höll man dem redan för besegrade eftersom de ansattes hårt av två mäktiga kejsare, Decius och hans son, och hela den romerska krigsmakten. Dessa hade också besegrat dem, om inte goterna fått råd av Decius medtävlare hur de kunde undkomma de försåt som hade beretts för dem.

Goterna besegras av Decius i den första drabbningen

KAPITEL II

Enligt Pompeio Leto skriver en del att goterna skickade ett sändebud till Decius och begärde att de skulle få återvända till sina gamla boplatser på andra sidan Donau, mot att de lämnade allt sitt rika krigsbyte ifrån sig. Men Decius var fast besluten om deras undergång och därför nekade han och sade att han helt ville förgöra detta oroliga folk som ensamt vållat det romerska imperiet mer besvär än alla andra på jorden. Han var också så säker på sin seger att han sände ut en befälhavare för gränsvakterna i Moesien, Gallus Trebonianus, med en god del av hären för att besätta reträttvägarna, så att goterna inte kom undan.

Decius tillbakavisar envist goternas villkor

Gallus Trebonianus leder Decius här mot goterna

Men denne Gallus hade tidigare umgåtts vänskapligt med goterna, och nu rådde han dem att inte möta fienden i samlad trupp utan dela upp sig i två skaror. Sedan skulle den ena lägga sig i bakhåll vid ett träsk, medan den andra anföll romarna och låtsades fly mot träsket, och på detta sätt skulle de dra Decius och hans krigsmän i ett bakhåll där alla skulle förgås.

Först ville goterna inte lyssna på Gallus råd, i tron att det var uttänkt mer för deras än fiendernas undergång; men när de tvingades se sig om efter andra utvägar i detta svåra läge tycktes detta vara mer verksamt och lämpligt än alla de övriga. Så gick de till strid till kejsarens förvåning, för han trodde att de redan var besegrade och sträckta till marken. Eftersom han var ovetande om förräderiet och lovade sig en säker seger förde han genast ut sin starka här och trodde att ingenting återstod utom att komma, se och segra. Men striden fick ett annat förlopp. Ty goterna följde sin plan och låtsades bli rädda vid det första anfallet och ledde därmed Decius folk mot bakhållet. Det blev

Goterna låtsas rädda och lurar Decius styrkor

en våldsam drabbning med stora förluster på båda sidor, och det var mycket svårt för kejsarens män att strida i träsket. Decius stupade med sin son: den äldre råkade sitta till häst och ville inte falla levande i fiendernas händer och därför tog han ett språng i träskets djup. Man lyckades aldrig återfinna hans lik, trots ett ivrigt sökande. Enligt Pomponio Leto störtade både fader och son självmant i djupet för att följa Deciernas vördnadsvärda exempel och offra sig för en framtida seger. Men deras död var kärkommen för senaten och det romerska folket, antingen den skedde av en slump eller med avsikt.

Decius stupar med sin son

Deciernas död är kärkommen för romarna

KAPITEL 12

EN det skall inte förtigas att Jordanes har en något annorlunda berättelse än denna. Han skriver nämligen att Decius ville bistå Filippopolis, som belägrades av goterna, och därför skyndade dit i ilmarsch, men stannade på halva vägen i Beroa eller Bercea så att hästarna och den trötta hären skulle få nya krafter. Där överfölls han av Cinna och goterna som av en blixt. Så förintades hären och själv fick han fly till Moesien, där han samlade en ny här och gick mot goterna. Men de hade tagit Filippopolis under tiden och vunnit dess härskare Priscus till bundsförvant mot Decius. Det blev en bitter strid, och här fick Decius son ett grymt sår av en pil och dog. När fadern märkte detta skall han ha yttrat dessa storsinta ord för att stärka soldaternas mod: ”Ingen må sörja över detta, ty förlusten av en enda krigsman kan inte vålla staten någon skada.” Men hans faderskänsla var så djup att han kastade sig in i den tätaste hopen av fiender, antingen han sökte döden eller ville hämnas sin son. Han återvände aldrig från denna strid, och inte heller kunde man finna liket, fast man sökte med iver. Det sägs att han offrade till sina gudar före striden i staden Abrittus i Moesien, på den plats som sedan kallades Decius altare.

Decius altare

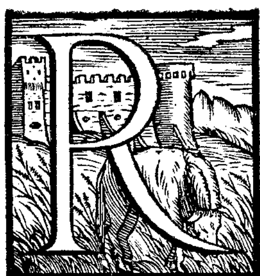
Så besegrade goterna inte bara den romerska krigsmakten utan de dödade även den romerske kejsaren med hans son, och det fanns ingen som kunde motstå deras krafter och vapen. Nu kom Aemilianus till den högsta makten i det romerska imperiet och efter honom Gallus och Volusianus, och Jordanes försäkrar att de genast slöt förbund med goterna. Marco Antonio Sabellico utropar att detta förbund överträffar den största skam och skada som det romerska folket någonsin lidit. Han säger nämligen i berättelsen om kejsar Gallus liv: ”Efter det förfärliga blodbadet på alla folk kom en ännu värre skam och skada för det romerska folket, när det blev skattskyldigt under skyterna, sedan Gallus slutit förbund med detta folk.” Men vad hade hänt, o Sabellico, om dessa skyter – ty så tycks du kalla goterna för att håna dem,

Aemilianus, Gallus och Volusianus blir kejsare; Romarna sluter fördrag med goterna

liksom andra kallar dem geter – inte hade varit tillfreds med skatter utan kastat hela sin makt över den romerska staten som då hade fördärvats så skamligt genom inre strider? Hade inte kejsar Gallus varit mycket oklok och fördärvlig för staten om han lagt större vikt vid medborgarnas vinning än vid deras orubbade frihet i dessa svåra tider? Den årliga skatt som det romerska folket erlade till goterna uppgick till tvåhundra drakmer i guld, enligt Pomponio Leto.

Romarna blir skattskyldiga till goterna

KAPITEL 13

Respa och Veduca blir lysande furstar hos goterna

Valerianus förföljer de kristna

Respa, Veduca och många andra lysande furstar hos det gotiska folket framträdde under Cinnas styre, om de gamla fragment av goternas historieverk som jag sett är sanna. Detta hände just vid den tid när kejsar Valerianus utsatte Kristi oskyldiga tjänare för grymma förföljelser. Men han bestraffades för detta när han tvingades till en skamlig träldom under den persiske kungen Sapor. Han fick till och med erbjuda sin rygg som pall när denne steg till häst.

Gallienus blir kejsare

Med tiden kom makten över det romerska imperiet till en av hans söner, den usle Gallienus. Han levde bara för lättja och lust, och under hans tid förskonades ingen del av republiken och ingen provins från oro och tumult, med undantag för Italien. Det var lika många uppror mot honom och lika många tyranner som antog kejserliga namn som man någonsin kunde finna i den långa raden av kejsare från diktatorn Caesar till hans egen tid. Enligt Trebellius Pollio härskade trettio av dem i olika länder vid samma tidpunkt, och det fanns även kvinnor bland dem som gycklade med det romerska namnet. Antingen det berodde på Gallienus lättja, som blev ett löje för alla, eller på det öde som gör att allt som funnits en gång måste gå under, började nu det välde som hade skapats och utvidgats av så många tappra och dygdiga män att vackla, som ett exempel på lyckans gyckelspel och ett förebud om imperiets undergång.

Romerska imperiet går under genom förvekligade tyranners slapphet; Goterna invaderar åter romarnas provinser

Därför vågade goterna också företa sig djärva vandringar, som Eusebios berör i korthet, och de plundrade länderna vid Svarta havet liksom Asien, Makedonien och Grekland. Orosius nämner dessa krigståg lika kortfattat och säger: ”Grekland, Makedonien, landet vid Svarta havet och Mindre Asien förstördes genom goternas översvämning.” Men andra, som Jordanes, förklarar saken utförligare och uppger att goterna nådde ända till Hellesponten under sina furstars ledning och med en flotta som var väl rustad med styrkor och vapen. Sedan trängde de in i Mindre Asien och erövrade och förstörde Efesos. De brände också det Dianatempel som var vida berömt i

Dianas tempel i Efesos bränns upp

alla världens länder och hade grundats i forna tider av goternas kvinnor eller amasonerna. Ty de ville kanske genom en sådan brand vinna ett evigt namn efter den förste mordbrännarens exempel.

KAPITEL 14

EDAN drog de till Bithynien och störtade den berömda staden Chalcedon. Den byggdes senare upp till en del av Cornelius Abitius och fick då en viss blomstring, men bevarade länge spår av den gamla förödelsen. De förstörde också Troja och Ilium med fientlig svärdsmakt; dessa städer hade knappt återhämtat sig från kriget på Agamemnons tid. Sedan de störtat eller plundrat andra städer i grannskapet drog de bort till Trakien. Där trängde de in i staden Anchalos som låg vid berget Haemus fot; enligt Jordanes hade den grundats i forna tider av parternas kung Sardanapal och låg mellan havets kust och detta berg. Där fann goterna stort behag i baden med deras varma vatten och stannade kvar under många dagar. Dessa källor låg femtontusen dubbelsteg från staden, och det varma vatten som sprang fram ur dem ansågs så hälsosamt att man knappt kunde finna något bättre på hela jorden för att återställa hälsan hos människornas lemmar. Till sist hade alla vunnit det de önskade, och då återvände goterna till sina hemtrakter med ett väldigt krigsbyte.

Chalcedon förstörs

Troja och Ilium förintas

Goterna finner behag i varma källor

Bland alla odugliga härskare över den romerska republiken framträdde det dock en storsint man. Det var fältherren Martianus, som fick makten i Rom under medverkan av Balista som var befälhavare över pretoriangardet, sedan kejsar Valerianus hade tagits till fånga. Han samlade trupper från alla håll och gick mot de goter som härjade i Moesien och Trakien och försökte driva bort dem från de romerska provinserna. Men det gotiska folket kunde inte övervinnas av trupper som hämtats från olika delar av imperiet, och deras makt hade ökat ännu mer under de femton år då det olyckliga romerska väldet plågades av Valerianus fångenskap eller Gallienus slapphet. Trebellius Pollio vittnar om detta i sin historia om Gallienus, där han säger att goterna erövrade Trakien och härjade Makedonien samt belägrade staden Thessalonike. Allt detta skedde i hån mot Gallienus, som var född till det romerska väldets allmänna olycka och inte synes ha uträttat något som var hedersamt, berömligt eller nyttigt. Gallienus övriga gärningar återges hos Palphurius Cruras och Trebellius Pollio. Men jag kan inte förtiga en dårskap som denne Gallienus skulle ha gjort, enligt Trebellius. Gallienus firade nämligen en triumf, som om han någonsin gjort något stort och hedervärt, och då förde han folk i tåget som han låtsades vara goter, sarmater, franker och perser, i tron att han på detta sätt kunde lura det romerska folket.

Martianus blir kejsare

Goternas krafter ökar genom de romerska ledarnas slapphet

Gallienus slöhet

KAPITEL 15

Claudius blir kejsare

Till sist kom den högsinnade Claudius till makten år 271 efter Kristi födelse, sedan den usle Gallienus hade dödats av sina egna män, och han var lika beredd och rustad för krig och stora dåd som den andre var besmittad med lyx, njutningar och alla slags skändligheter. Denne Claudius ansåg att ingenting var mer eller lika nödvändigt som att driva bort goternas djärva makt från romarnas nackar och provinserna. Därför lät han skriva ut alla styrkor i det romerska imperiet, eller säkerligen större delen av dem, för ett krig mot detta tappra folk som då fruktades mer än de övriga folken. Men när man rustade denna väldiga krigsmakt var goterna inte overksamma. De brukade skicka ut etthundrafemtiotusen man för att härja de romerska provinserna, men när de hörde ryktet om rustningarna i Rom fördubblade de sina styrkor. Det fanns också kvinnor i goternas krigsmakt som hyste en manlig tapperhet i sina kvinnokroppar och föredrog vapen och strider framför vällust och njutningar.

Goterna rustar sig mot den anryckande romerska hären

Goternas kvinnor bereder sig till strid

Men innan man kom till strid drog goterna omkring som en stormvind över vida områden och plågade det romerska folkets provinser vart de än kom. Dessa skaror vållade romarna mycken skada innan Claudius hade samlat en här som var tillräckligt stor för att slå fienden till marken.

Striderna började i Moesien vid Martianopolis, både till land och till sjöss. De fick en så olycklig utgång att goterna inte kunde ha lidit ett större nederlag, enligt Pollios vittnesbörd. Ty enligt denne romerske författare höggs oräkneliga människor ner eller togs till fånga. Många drunknade också, medan de återstående skingrades. Romarna kämpade med samma lycka på andra platser, särskilt omkring Bysans och Thessalonike och vid Makedoniens kust. Alla dessa strider var så förödande och ödesdigra för goterna att alla romerska provinser fylldes med mängder av slavar och krigsbyten från detta folk.

Goterna besegras

Jag vill citera ett stycke ur ett brev som Claudius sände till den romerska senaten och till Junius Bocchus, guvernör i Illyrien, i vilket han berättar att ett stort antal människor hade stupat i detta krig: ”Vi har förintat trehundratjugotusen goter och sänkt tvåtusen skepp ute på havet.” Men här, o Claudius eller Claudii skrivare, vet jag inte vad jag skall säga och undrar över en sak: om så många tusen goter gick under i detta krig, hur kunde de då växa till styrka igen och bjuda den mäktige fältherren Aurelianus och hela den romerska staten ett hårt motstånd inom bara ett år? Om goterna hade ägt en lika lärd författare som romarna hade han berättat mycket annorlunda om sitt folk. Men man finner ännu åtskilliga urgamla fragment av goternas

Goterna får nya krafter

historia i deras första hemland, och jag hoppas att det någon gång skall skrivas en mera fullständig historia om goterna utifrån dem. Till dess får vi nöja oss med de historiska minnen som romarna har förmedlat till oss.

Både Liberianus och Flavius Vopiscus hävdar också att Trebellius historia om Claudius är fördärvad av smicker och på flera ställen strider mot sanningen. Jag instämmer gärna i detta, eftersom ingen tidigare författare påstår att goterna led så stora förluster som Trebellius. Sabellico påpekar också att det bara var smicker när Trebellius skrev att Claudius härstammade från Konstantins släkt.

Historikern Trebellius avviker mycket från sanningen i sina skrifter

KAPITEL 16

Cannabas eller Cannabandes blev kung efter Cinna och härskade över goterna under de mycket förvirrade tider när Aurelianus styrde det romerska imperiet.

Cannabas blir kung över goterna

När denne ännu var fältherre fick han denna befallning i ett brev från kejsar Claudius: ”Kejsar Claudius hälsar sin Aurelianus. Vår stat förväntar sig att du uppfyller den vanliga uppgiften. Men varför dröjer du då? Jag vill att soldaterna skall stå under ditt befäl och att du skall leda tribunerna. Goterna måste bekämpas och drivas bort från Trakien, ty många av dem plågar Europa. Jag ställer alla härar och hela krigsmakten under ditt befäl, så visa oss din vanliga dygd och kraft! Min broder Quintilius skyndar också till dig. Själv är jag upptagen av andra ting och därför anförtror jag den högsta makten över detta krig till dina dygder.” Vem kan då tvivla på respekten och skräcken för det gotiska folket, när kejsaren sände sin tappraste fältherre och sin egen broder mot dem?

Claudius brev till fältherren Aurelianus

Quintilius, en broder till kejsaren

Här vill jag också anföra det brev som utfärdades av Valerianus eller den romerska senaten, som Flavius Vopiscus säger, som tack till Aurelianus för dennes seger över goterna vid Nicopolis: ”Staten framför sina tacksägelser till dig, Aurelianus, för att du har befriat den från geternas makt. Genom dig är vi rika på byte och rika på ära och allt som förökar den romerska lyckan. Så mottag därför fyra murkransar för dina stora bragder och fem vallkransar, två kransar för sjöstrider, två medborgarkransar, tio heliga lansar, fyra standar med tvenne färger, fyra röda tunikor med en fältherres tecken, två mantlar för prokonsuler, en toga med purpurbräm, en tunika med palmkvistar, en målad toga och ännu en som går in under armarna samt en stol av elfenben. Vi utser dig också till konsul och skänker dig den stav och de spöknippen

Brev från den romerska senaten till Aurelianus

Aurelianus får stora belöningar och hederstecken av senaten

som seden bjuder.” Så skrev senaten. Men Valerianus skrev också till Aelius Xifus, som förestod skattkammaren, att han åt Aurelianus, som var *consul designatus* och som skulle ge skådespel på Circus, skulle betala ur statskassan till spelens tillrustning trehundra antonianska guldmynt, tretusen filippiska silvermynt, fem miljoner sestertier koppar, tio lysande genomskinliga gröna tunikor, tjugo egyptiska linnetunikor, två par cypriska handdukar, tio bonader från Afrika, tio mattor från Mauretanien, hundra svin och lika många får, två större offerdjur och fyra mindre. Dessutom skulle man hålla offentliga gästabud för de romerska senatorerna och riddarna. Det sägs att Aurelianus då tackade kejsarna med dessa krigiska ord: ”Jag, o herre och imperator Valerianus Augustus, gjorde allt detta, jag led tålmodigt av mina sår och jag tröttade ut mina hästar och soldater för att vinna statens tacksamhet och uppfylla mitt samvetes bud. Men du har gjort vida mer. Jag tackar för din godhet och mottar den värdighet som konsul som du och senaten har förlänat mig. Gud give att hela det romerska folket måtte fälla samma dom över mig.” Skulle någon tvivla på hur högt romarna värderade goternas makt vid denna tid, borde han således begrunda de ord av Valerianus som citerats här och betrakta den lysande ära som förlänades en enda fältherre som vann ett enda slag och tvingade fienden att dra sig tillbaka.

Aurelianus svarar kejsaren

KAPITEL 17

ÄR jag noga undersökte i historieverken om Aurelianus vapenmakt verkligen var så stor att han genom den kunde besegra eller betvinga så mäktiga fiender upptäckte jag till sist hur han kunde övervinna inte bara goterna utan hela världen, nämligen genom den höga och förunderliga konsten att tygla självsvåldiga soldater med krigstuktens stränga lagar. Den som vill lära känna denna konst kan läsa det brev som Aurelianus sände till en viss tribun när han gav honom befälet över en styrka: ”Om du vill vara tribun, och om du dessutom vill överleva, måste du lägga band på soldaterna: ingen får ta en annans höna: ingen får röra ett får: ingen får ta en druva: ingen får förstöra säd: ingen får kräva olja, salt och ved: var och en skall vara nöjd med den ranson som ges den dagen och göra sig rik genom bytet från fienden, men inte till priset av ortsbornas tårar: vapnen skall hållas rena och skodonen starka: gamla kläder skall ersättas med nya: solden skall bevaras i gördeln utan skryt eller ståt: kedjor, armband och ringar skall läggas bort: en krigsman skall rykta sin packhäst och sin stridshäst och inte sälja ett fångat djur: den ene skall också lyda den andre som om han vore dennes tjänare. Alla skall ha fri vård av läkare, och ingen skall ge något till

Aurelianus sätt att tukta krigsmännens girighet

Aurelianus brev till en viss tribun

spåmän. Var och en skall uppträda ärbart där han inkvarteras. Den som ställer till bråk skall pryglas."

Så var krigstukten under en hednisk befälhavare. Om våra kristna kungar bevarade en sådan tukt skulle de förvisso väcka större fruktan bland sina fiender och större kärlek hos sina undersåtar, och inget skulle någonsin kunna överträffa denna deras dygd. Krigstuktens föreskrifter

Men nu skall vi återvända till Cannabas efter denna utvikning. Han såg med bittert sinne hur så mycket gotiskt blod hade utgjutits i det romerska kriget, men bevarade ändå ett högt och lysande mod och sökte öka och stärka sina krafter. Om romarna angrep dem på nytt skulle de få lära sig att goterna kunde övervinnas av ödet, men sitt mod kunde de aldrig uppge.

Under tiden hade Aurelianus blivit kejsare och förde en stor styrka av den romerska krigsmakten till länderna i öster mot invånarna i Palmyra och deras drottning Zenobia. Han utkämpade också under sitt fälttåg många strider i Illyrien och Trakien, som på nytt hade utsatts för svåra härjningar av goterna. Därför grep Cannabas till vapen i all hast och samlade en så stor här som var möjlig i detta brådskande tillfälle. Sedan gick han mot fienden, men stupade efter en tapper kamp. De goter som återstod ville inte dö utan hämnd och därför anställde de ett stort blodbad på dem som dödat deras kung. Till sist gav de dock vika för övermakten och sträckte sina besegrade händer mot romarna. Många av dem sändes också till Rom för det triumftåg där Aurelianus firade sin seger. Men både Methodius och Jordanes hävdar att det var goterna som hemförde segern i detta slag, och Irenicus är av samma mening. Aurelianus blir kejsare Cannabas dör i strid

KAPITEL 18

SEDAN Aurelianus vunnit denna seger i öst trädde han in i Rom med ett praktfullt triumftåg. Tre kungliga vagnar fördes före honom, översållade med guld och silver. Den första hade tillhört kung Odenatus och den andra var persisk, sänd som gåva av detta folks kung, medan den tredje tillhörde drottning Zenobia. Den olyckliga drottningen hade sagt att hon skulle göra sitt triumftåg på den när hon hade besegrat Rom. Men detta omen vändes i olycka, ty nu fördes hon fängslad på samma vagn innan man firade triumf över henne. En fjärde vagn drogs av ett fyrspann hjortar som man hade tagit från goternas kung Cannabas. På den fördes Aurelianus till Capitolium, där han offrade hjortarna åt Jupiter som han hade lovat. I tåget gick också tjugo elefanter, tvåhundra tama vilddjur från Libyen och Palestina och fyra tigrar samt kameler, pantrar, älgar, åttio par gladiatorer, fångar från de barbariska folken: blemyer, araber, indier, baktrianer, irer, perser, saracener, geter, alaner, Aurelianus triumftåg

roxolaner, sarmater, galler, svever, vandaler och germaner. Palmyrenska och egyptiska furstar som gjort uppror fördes också som fiender i triumftåget. Det mest sevärda var, enligt italienaren Sabellico, några kvinnor som kämpade i manliga kläder och hade tagits till fånga med goterna sedan många andra hade fallit i striden. En skylt angav att de var av amasonernas släkte.

Kvinnor kämpar i manlig dräkt

Därmed trodde många romare att det gotiska folket hade utplånats intill själva namnet och att den romerska staten aldrig behövde frukta dem mer. Men det dröjde bara en kort tid innan Aurelianus, som ännu var i livet, fick se hur både Illyrien och Moesien ödelades av detta folk. Dessutom såg han hur provinsen Dakien, som Trajanus hade grundat på andra sidan Donau, inte kunde försvaras med romersk makt mot goternas mäktiga vapen. Därför drog han tillbaka hären utan hopp att kunna bevara denna provins och lät folken där slå sig ner i Moesien. Han ville också att deras nya land skulle kallas Dakien, så att Moesien klövs i två delar. Men man måste tro att han överlade mycket och länge för sig själv innan han samtyckte till denna förflyttning av folk vilka han eljest skulle ha velat placera just där för att skydda det romerska väldet. Han hade också ringa framgång med sina omsorger. Ty när han sökte skapa fred i dessa länder med större iver än försiktighet ansattes han av inre strider och försåt, och goterna var mera uppretade än lydiga mot det romerska väldet när han avgick med döden.

Goterna hämtar nya krafter

Moesien har två delar som också kallas de tvenne Dakien

Aurelianus dödas

Tacitus blev hans efterträdare för en kort tid och vållade inte goterna någon skada och inte heller led han någon av dem. Så kom Probus till makten i det romerska imperiet, och han bemödade sig om att styra allt med heder och förstånd så att han inte skulle synas besudla sitt namn eller sin medfödda redbarhet. Sedan han vunnit lyckosamma segrar i Germanien och med stor kraft undertryckt sarmaterna, tog han vägen genom Trakien där han manade alla gotiska folk som slutit vänskap med romarna att stanna på sina boplatser och inte vålla de romerska provinserna någon skada, då kunde de förvänta sig både fred och endräkt. Så blev det gotiska folket romarnas bundsförvanter under den tid då Probus och Charus var kejsare, och även under de år då Diocletianus och hans medkejsare Maximianus regerade, och de bidrog till segern över perserna, som romarna på grund av bristande planering lidit nederlag mot under Galerius ledning, som vi strax skall berätta om.

Tacitus blir kejsare

Probus blir kejsare

KAPITEL 19

Men först bör man veta att Diocletianus till en början mötte stora svårigheter inom hela imperiet, och det var därför som han tog Maximianus med tillnamnet Herculius till sin medregent. Men sedan växte det fram ännu fler odjur inom imperiet än en eller annan Herkules kunde besegra, och då insatte han även

Diocletianus som kejsare

Maximianus blir kejsare

två andra kejsare, nämligen Constantius, som var ättling till Claudius, och Galerius Maximinus. Ty han trodde att det var gott och klokt om den kejserliga makten utövades av många, eftersom den då skulle få färre motståndare.

Constantius, Claudius brorson; Galerius Maximinus

Men trots denna klokhet hyste Diocletianus ett fräckt förakt för Kristi namn och lät sig dyrkas som en Gud, och han kunde inte förhindra att man gjorde uppror i många länder vid samma tid, den ene här och den andre där eller någon annanstans. Bland andra förde Narseus krig mot romarna i Mesopotamien, och därför sände Diocletianus Galerius Maximinus mot honom. Galerius gick till anfall både en och två gånger, men fienderna var flera och romarna hade inga framgångar, och därmed förlorade Galerius hela hären. När han kom till Diocletianus, som inte var långt därifrån, fick han också ett ovärdigt mottagande. Han fick nämligen gå till fots några tusen steg framför dennes vagn, fast han var klädd i kejserlig purpur. Men trots denna skymf tappade han inte modet, utan samlade ivrigt nya styrkor genom att föra dit goter från Trakien och Moesien. Med deras tappra stöd kunde han också besegra Narseus i Armenien efter en väldig strid. Sedan tog Galerius Narseus läger, med dennes hustru och barn samt den kungliga skattkammaren och många persiska ädlingar. Narseus själv fördrevs till rikets yttersta ödemarker. Så kunde Galerius avtvå sig sin forna skam och skänka romarna den seger som de tidigare gått miste om. Han hade segrat genom goternas hjälp och använde dem länge i andra krig och tyckte mycket om dem, och han var mån om att de skulle få sin rätta belöning. Goterna sökte i sin tur tjäna den romerska staten genom att alltid förse den med hjälptrupper.

Galerius för en olycklig kamp mot Narseus i Mesopotamien

Narseus besegras i den andra drabbningen

Men till sist tyckte goterna att deras krigstjänst inte belönades med vare sig sold eller gåvor, och därför gjorde de öppet uppror mot det romerska väldet under kejsar Konstantin den stores tid. De föll in i Trakien och Moesien med eld och svärd, men besegrades av Konstantin och drevs att återvända till sina gamla boplatser sedan ett stort antal av dem gått förlorade, vilket både Sabellico och Biondo synes bekräfta.

Konstantin den store blir kejsare

Men Jordanes motsäger dem öppet. Ty när Konstantin betänkte goternas seder fann han att man kunde bevara detta folk i sin tjänst genom belöningar och förbund, men att det varken lät sig kuvas eller förintas med vapnens makt. Därför förnyade han det gamla förbundet med dem så att goterna bland annat blev skyldiga att göra krigstjänst mot sold under de romerska fälttecknen när man kallade på dem, vilket de också gjorde på ett storslaget sätt.

Goterna kunde besegras med mildhet, men inte med vapen

Han använde goternas krigiska tapperhet mer än en gång mot sin systerson Licinius. Galerius Maximinus hade gjort honom till kejsare, och själv hade Konstantin skänkt honom sin syster Constantia till maka och hedrat honom med namnet Augustus. Men inte ens en sådan nåd kunde avhålla

Licinius

den förhärdade mannen från uppror, ty han var hård till sinnet och förföljde både de sköna konsternas män och de kristna, även om han samtidigt ansågs vara högst oundgänglig för staten och synnerligen förfaren i krigskonsten. När Konstantin inte vann honom genom välgärningar beslöt han att ta till vapen mot den otacksamme, och besegrade honom inte bara i en strid utan gång på gång. I varje framgångsrik strid hade Konstantin nämligen gotiska hjälptrupper som kämpade troget och ivrigt på hans sida, och fastän Licinius rustade nya och starka härar efter varje nederlag tvingades han ge vika. Denne Licinius, som var en fiende till Kristus och allt ädelt och mänskligt, fick till sist vad han länge förtjänat när han höggs ner av sina egna soldater.

Licinius dödas

KAPITEL 20

Hilderik blir kung över goterna i utlandet

EFTER Cannabas, som också hade tillnamnet Ovida, blev hans son Hilderik kung i goternas rike vid den tid då det romerska imperiet styrdes av kejsaren Konstantin den store. Han förde stora krig mot goterna i början av sin regering och skall ha försvagat deras krafter. Men senare slöt han vänskap och förbund med dem, som vi nyss har sagt. Två av goternas lysande fältherrar eller kungar, Ariarik och Atarik, bär vittne om detta, enligt Jordanes. De gjorde ständigt krigstjänst hos Konstantin och sökte gagna hans värdighet och makt lika mycket som de tidigare sökt hindra hans framgångar. Det var genom deras trogna och ivriga stöd som han ofta besegrade den upproriske Licinius, som vi har erinrat om, och även dödade honom.

Ariarik och Atarik

Konstantinopel

Så grundade Konstantin den ryktbara staden Konstantinopel som en medtävlare till Rom, och den uppkallades således efter honom själv. Dessa gotiska furstar och fyrtiotusen av deras män fick skydda kejsaren och den nya staden mot dem som motsatte sig detta säte för imperiet. De uppträdde alltid så manligt och kraftfullt att de kunde sägas vara kungar i ett blomstrande rike och inte fältherrar inför sitt eget och främmande folk. Det var inte enda gången som goterna och deras furstar syntes uppstiga till sådan ära, utan de uträttade alltid lysande dåd för det romerska väldet så snart detta styrdes av storsinta och storslagna kejsare. Men när den kejserliga högheten erövrades av usla härskare, som var slavar under den smutsiga girigheten, var goterna genast beredda till uppror. Ty vilket folk kan vara så lågt och uselt att det uthärdar och underkastar sig vidunder som är så besatta av sin girighet att eländiga metaller syns äga större glans än alla dygder, och som öser det guld

Girigheten är upphovet till mycket ont

som orättfärdigt pressats ut från de goda medborgarna över gycklare och snyltare, i stället för att skänka en enda skärv åt någon som gjort sig förtjänt om allas gemensamma välgång?

KAPITEL 21

Geberik, goternas kung i utlandet

GEBERIK blev kung efter sin fader Hilderiks död och bevarade den fred som fadern hade slutit med romarna. Men han fick utkämpa ett stort krig med vandalerna, som bodde nära goterna och som han ville lägga under sitt välde.

Vismar, kung över vandalerna

Vismar var kung över vandalerna, och de hade Donaus strand i söder och hermundurerna i norr samt goterna och bortom dem markomannerna i väster. Eftersom de var bosatta på detta sätt uppstod det tvister mellan dem och goternas kung Geberik, därför rustade han en stor mängd av sitt folk och drog mot vandalerna. Han besegrade dem efter en stor och bitter kamp där Vismar och många andra stupade. Efter detta obotliga nederlag sände de övriga vandalerna bud till kejsar Konstantin och bad att de skulle tillåtas träda i förbund med det romerska imperiet och tillerkännas fria boplatser i Pannonien. De uppnådde detta och slöt förbund med Konstantin. Sedan lämnade de inte dessa boplatser förrän på kejsar Honorius tid, då de erbjöds av Stilicho att söka sig nya boplatser i Gallien, som vi skall beskriva nedan.

Goterna mot vandalerna

Vismar stupar

Vandalerna sluter förbund med romarna

Goterna hade således besegrat vandalerna, men när de såg att dessa vann fred med romarna ville de inte längre ta till vapen mot dem, i strid mot det förbund som de tidigare slutit med romarna där de lovat att visa vänskap mot alla som hade upptagits i romarnas gunst och inte ta till vapen mot dessa.

Markomannerna och hermundurerna

Markomannerna och hermundurerna bodde således nära vandalerna. Men vad var de för folk? Jag tror att svaret måste bli att folkens namn ofta har förändrats inte bara i en trakt av världen utan i alla jordens länder. Därför kommer den som läser Ptolemaios, Strabon, Plinius och andra gamla geografer eller historiker att möta namn på många folk och länder som man inte finner några spår av i vår egen tid. Men namnens förändringar brukar ske på många sätt. Ty ibland har kungar undertryckt de gamla namnen och låtit kuvade folk ta del av sina egna, ibland har segrande folk avskaffat de besegrades namn och givit dem sitt eget. Så kallade ungrarna Pannonien för Ungern sedan de besegrat folket där, liksom turkarna gav namnet Turkiet åt Mindre Asien och tartarerna kallade Sarmatien för Tartarien. Eftersom

Genom tingens förändringar byts namnen på folk och länder

vi har upplevt detta i våra dagar, kan vi inte betvivla att detsamma har skett i forna tider.

Därför är det inte lätt att visa vilka markomannerna var, såvida vi inte stöder oss på Cornelius Tacitus som försökte behandla Germanien och dess folk med större omsorg än andra romerska författare. Han säger att hermundurerna levde vid floden Elbes källa och gav oss därmed anledning att anta att de motsvaras av mährerna i dag eftersom Elbe rinner upp bland bergen där. I grannskapet av hermundurerna levde dessutom nariskerna, markomannerna och kvaderna, som de romerska kejsarna Marcus Antonius, Aurelianus och Probus i forna tider hade stora mödor att övervinna. Därigenom vann dessa kejsare ett odödligt lov av de romerska författarna och skattades lika högt som segrarna i de farliga puniska krigen.

Hermundurerna tros vara mährerna; Nariskerna; Markomannerna; Kvaderna

Men nu återvänder vi till goterna, efter denna utvikning, och finner då att de levde länge i fred och ro under den mäktige kung Geberik sedan de hade övervunnit de tappra vandalerna.

KAPITEL 22

Armanarik blir kung i utlandet

Armanarik kom från amalernas ädla ätt och blev kung i goternas rike. De hade ingått ett fördrag med romarna som hindrade honom att angripa någon av deras provinser, och därför nämns han inte heller av de romerska historikerna. Men hans välde var så stort, enligt Jordanes, att många jämförde honom med Alexander den store. Han trängde nämligen så långt åt öster att han med segerrik hand erövrade hela Skytien. Inte ens denna väldiga erövring kunde tillfredsställa hans dådrika sinne, utan han vände även sina vapen mot länderna i norr, särskilt mot herulerna och deras kung Alarik. De bodde vid den maeotiska sjön enligt Ablabius och tycks ha tagit sitt namn från det grekiska ordet *helos* som betyder ”sumpmarker”. Men man förändrade några bokstäver, så att ”helerer” blev ”heruler”.

Herulerna och hur de fick sitt namn

Orsaken eller upphovet till detta krig mot herulerna skall ha varit deras olidliga skryt, de påstod fräckt att de gick före alla andra i krigskonsten och talade vitt och brett om sina lysande bragder. Det sades också att alla valde lätta vapen när de gick till strid eftersom de överträffade alla i snabbhet och smidighet, vilket har stor betydelse i krigskonsten. Men goterna, som i forna dagar hade lagt de mest kraftfulla nationer under sitt välde, ville inte överglänsas i krigisk ära av ett mindre folk. Därför drog de samman styrkor

från alla håll och kämpade om äran med sådan kraft och hetta att herulerna fick använda sin mångomtalade rörlighet för en snabb flykt i stället för kamp och seger. Så led herulerna ett stort nederlag, vilket kan lära oss att det stolta modet hos människor betyder mer för krigens lyckliga utgång än kropparnas styrka. De som överlevde tvingades sedan till lydnad och skatt under goterna.

Herulerna besegras

Sedan vände kungen sina vapen och styrkor mot venetierna. Jordanes säger med stöd av Ablabius att de var en del av det sklavoniska folket. Ty då liksom nu var det sklavoniska folket uppdelat i många nationer som gick under olika namn och de skilde sig från vandalerna bara till namnet. Enligt Jordanes gick Armanarik också till angrepp mot de vandaler som då levde i Germaniens vidsträckta länder, särskilt vid det germanska havets stränder. Han besegrade dessa tappra fiender, som gick till strid i oändliga mängder, och fogade de övervunna till sitt vidsträckta imperium. Men han nöjde sig inte ens med denna seger, utan vände sina vapen mot det estniska folket.

Venetierna

Sklaverna och vandalerna skiljer sig bara till namnet

KAPITEL 23

ESTLAND ligger vid de södra stränderna av det sarmatiska havet, som där kallas "den venediska bukten", och har i våra dagar ett folk som är så rikt på krafter och vapen att det brukar driva bort de mäktiga moskoviterna från sitt land och angränsande trakter under ledning av Livlands stormästare, och ofta besegra dem. Armanarik eggades av skuggan av ett stort namn och angrep detta folk med en rikt rustad här. Av detta är det knappast svårt att se hur alla stora länder från Donau ända till venediska bukten låg under hans välde, eftersom han kunde tåga med sina härar genom detta område som genom en fredlig och lydig befolkning. Han vidgade dessutom sitt välde med Germanien och hela Skytien, som vida omkring sträcker sig från Europa över Don mot öster, som vi sade här ovan, och därmed blev det så storslaget och mäktigt att det kunde jämföras med de största kungadömen som någonsin existerat. Jordanes säger nämligen att han härskade över alla dessa folk och nationer som om de vore hans eget hus och hem.

Esternas folk

Armanariks vidsträckta välde

Men då ingenting kan bestå som styrs av ödets växlingar, kunde inte heller Armanariks väldiga imperium vara i längden i denna stora omfattning eller överföras till några arvingar. Ty även om han förde ett lyckosamt styre från sin livskraftiga ungdom ända till hundratio års ålder, störtade sig hunnerna över honom och det gotiska folket mot slutet av hans liv, och därmed kunde han se hur hans vidsträckta rike hotades av en nära undergång.

KAPITEL 24

Hunnernas ursprung

EFTERSOM hunnernas namn har kommit på tal och vi ofta skall beröra deras minne från och med denna tid i vår historia bör något sägas om deras ursprung, utifrån Jordanes från Ravenna och den romerske senatorn Ablabius.

Dessa män, som båda var goter, hävdar enstämmigt att hunnerna härstammade från de goter som bodde vid de maeotiska träsken. De skulle nämligen ha uppstått på följande sätt: Goterna utvandrade i äldsta tider från den skandiska halvön under sin kung Berik, som vi har berättat, och kom slutligen till dessa träskmarker under Filmer, som var den femte kungen efter deras uttåg. Filmer grundade ett rike i dessa trakter och fann det viktigt att tukta folkets seder redan i början av sitt styre. Därför granskade han sederna och upptäckte att det fanns vissa trollkvinnor i hans folk som kallades adelrunor. Ty *runa* betyder "konst" eller "trolldom" på det gotiska språket, och därför kallas ännu i dag många stenar i Götaland som har inskrifter med gotiska bokstäver för "runstenar". Nu tvingade han de kvinnor som hade dömts eller misstänktes för trolldom att dra bort till de skytiska ödemarkerna, så att det övriga folket inte skulle smittas av deras umgänge och fatta håg för onda konster. När kvinnorna hade irrat en tid i ödemarkerna mötte de till sist några män av skytisk börd som också hade fördrivits på grund av liknande brott och de gifte sig med dem och fick en oräknelig avkomma under tidernas gång. Människorna brukar nämligen vara mer fruktsamma i kalla trakter, eftersom det är mindre smitta i luften som förminskar deras alstrande värme eller påskyndar deras död.

Adelrunor kallas deras trollkvinnor

Trollkvinnorna fördrivs från all mänsklig samvaro

Trollkvinnorna gifter sig med skytiska män, och så föds hunnerna

KAPITEL 25

DETTA var således hunnernas ursprung, och de ägnade sig mycket åt jakt och bågskytte. Så hände det en gång att några av dem begav sig ut på jakt med brinnande iver och ställdes inför ett oundvikligt öde. Gud ville nämligen bestraffa människorna för deras dårskap och övermod, och därför visade sig plötsligt en hjort för dessa jägare. Den gick in i träskmarken och stannade ibland och visade således en väg. När jägarna följde hjorten tog de sig till fots över den maeotiska sjön som de dittills trott var lika omöjligt att ta sig över som över ett djupt hav. Till sist uppenbarade sig ett okänt land för de okunniga, och då försvann genast hjorten. Jägarna

En hjort leder hunnerna genom de maeotiska träsken

utforskade de nya boplatserna och deras bekvämligheter och eggade sedan hunnerna att slå sig ner i dessa nya och lyckligare trakter. När hunnerna hade övertygats om detta och samlats i hela sin mängd med sina hustrur och barn och fåtaliga ägodelar, gick de över träsken för att besätta de nya boplatserna.

Hunnernas nya och ovanliga utseende väckte skräck hos alla som såg dem. De var korta till växten och hade bistra ansikten med stickande ögon och en hemsk färg, och för de ovana tycktes de komma från underjorden. Jordanes försäkrar också, med stöd hos Ablabius, att de först var födda av onda andar eller demoner. Andra har likaså hävdat att de härstammade från ohyfsade fauner som levde i skogarna och inte hade något mänskligt i sitt väsen förutom själva utseendet. Men Krantz tror – och jag är av samma mening – att de föddes av skyter som strövade omkring i den skytiska ödemarken, och han stöder detta med babyloniern Berosus åsikt om hunnernas ursprung. Denne hävdar nämligen att Noa fick sonen Tuisko efter syndafloden, och från denne härstammade sedan hans söner Hun, Vandal, Svev och Mars samt andra folk som bodde mellan Don och Rhen.

Hunnernas kroppar och ansikten

Skilda meningar om hunnernas ursprung

Tuisko, Noas son

Här borde också nämnas vad Prokopios säger om hunnerna i sin första bok om det persiska kriget. Det finns hunner, säger han, som kallas eutaliter och de bor inte med de andra hunnerna utan lever nära perserna i norr. Där har de en stad som heter Gorga, och de kämpar ofta mot de angränsande folken. De är inte heller nomader eller herdar som de övriga hunnerna utan bor i en rik trakt. De är vita i hyn till skillnad från hunnerna i gemen och har ingalunda ett vederstyggligt utseende. De livnär sig inte heller som vilda djur, utan lever under en enda furste i ett ordnat samhälle samt vårdar sig om lag och rätt mot sina grannar, som romarna och alla andra folk. De rika bland dem kan ha tjugo eller ännu fler vänner som ständigt deltar i deras gästabud och som de delar pengar och makt med. När någon dör är det sed att någon av dem följer honom i graven.

Hunner av olika slag

Man bör även minnas att våra nordiska historieverk berättar hur svearnas kungar i forna tider drog genom Ryssland och förde krig mot hunnerna. Det saknas inte heller de som säger att hunnerna först bröt fram från Skandiens norra del eller Medelpad, som ligger ovanför hälsingarnas land. Där finns det ännu i dag många tappra män, som har ”hunner” som egennamn och som har uträttat stora och lysande dåd mot de tyranner som förtryckt friheten i fäderneslandet. Om vår tids furstar försökte betunga dem med ovanliga skatter skulle de snarare pressa livet ur dem än en enda styver, så länge man inte lockade dem att skänka något av egen vilja. Så kan man leda dessa män till stora dåd, men inte tvinga dem till något.

Hunner i Medelpad

Efter denna utvikning skall vi återvända till goterna. Hunnerna var således ännu ett okänt folk för dem när de först uppenbarade sig, beväpnade med båge och koger. Vid första anblicken väckte de också skräck hos goterna,

fastän dessa hade vunnit så många segrar över mäktiga folk och nationer. Ty vem hade inte blivit skräckslagen inför så ovanliga ansikten? Deras kinder hade inget skägg och var mörka till färgen. Deras ögon saknade också ögonbryn och var som bitar av kol. Från munnen kom inte en röst eller ord utan förfärliga visslingar eller grymtningar som ingen tidigare hade hört.

Hunnerna angriper goterna

Men goterna mindes sina tappra dåd i forna tider och samlades till strid mot dessa främmande varelser: förr hade de kämpat mot män och nu skulle de strida mot demoner eller jättar. Så vann de mod och tillförsikt genom sina tidigare segrar.

Kung Armanarik var också oövervinnelig enligt allas mening och därför hoppades man på en säker seger. Men en olycklig händelse ryckte bort honom före stridens början.

Armanarik dömer en trolös kvinna

En kvinna som hade förrått eller övergivit sin äkta man hade slitits sönder av hästar, enligt kungens dom, men hennes bröder,

Armanarik såras och dör

Sarus och Amnius, ville hämnas sin systers död och sårade kung Armanarik i ett bakhåll. Detta väckte en djup och allmän sorg bland goterna, men

Hunnerna härjar goternas länder

hunnerna fylldes av en desto större djärvhet och gick till strid och härjade goternas länder utan att möta något motstånd. Kungen, som ansattes både av smärtan från sitt sår och av sorgen över hunnernas grymma framfart, gick i döden och fick därmed en hädanfärd som var föga värdig hans höga majestät vid hundratio års ålder, som vi sade här ovan.

KAPITEL 26

Vinnitarius blir goternas 32:e kung i utlandet

VINNITARIUS var brorson till Armanarik och efterträdde honom som kung över östgoterna, men han hade långt mindre lycka än Armanarik. Denne hade, som vi sade ovan, skapat ett vidsträckt välde och förtjänade att räknas till de högsta och mäktigaste monarkerna, medan Vinnitarius bara härskade över östgoterna.

Västgoterna skiljer sig från östgoterna

Västgoterna var angelägna om sin frihet och hade blivit mer försiktiga på grund av östgoternas sorgliga öde, genom vilket dessa hade besegrats av hunnerna så snart som detta folk hade brutit in från ödemarkerna i norr och besegrat dem i en olycklig strid.

Men östgoterna mötte dessa olyckor med ståndaktiga och upphöjda sinnen och lämnade sina boplatser åt de segrande hunnerna och återvände själva till de trakter vid Svarta havet där deras förfäder hade bott, eftersom de hellre ville mista sitt fädernesland än sin frihet när de inte kunde behålla båda. Men hunnerna nöjde sig inte med detta avtåg, utan krävde också att

de skulle betala skatt som tecken på sin underkastelse. Om de vägrade detta skulle de drabbas av krig genom antoarerna i Skytien. Vinnitarius blev vred vid dessa hotelser och rustade så mycket folk som han kunde och ledde denna här mot Boxus, som var kung över antoarerna. När Vinnitarius sökte visa sin och östgoternas krigiska dygd i den första drabbningen övervanns han av Boxus. Han förvirrades av denna motgång, men inte helt – ty han satte med det snaraste sina stridskrafter i stånd igen och angrep fienderna med ännu större mod. Sedan han besegrat dem lät han strypa deras kung Boxus och hans söner samt sjuttio furstar, för att de hängdas lik skulle injaga skräck i de övriga. Sålunda fick de sona att de tagit friheten och fäderneslandet från andra, som med rätta berövat dem både liv och anda.

Vinnitarius utmanas och leder en här mot antoarernas kung

Boxus besegras och hängs med sina män

KAPITEL 27

Balamber var kung över hunnerna, och han fylldes nu av våldsam vrede över goternas seger. Han sökte också ivrigt finna råd hur han skulle störta goternas pånyttfödda makt innan den vuxit och blivit omöjlig att övervinna. Han betänkte hur lätt det är att besegra ett splittrat folk, och därför skyndade han sig att genom frikostiga löften locka Sigismund, som var son till Hunimund den store och en av goternas mäktigaste stormän, att avfalla från Vinnitarius och gå över till hans sida. Med Sigismunds stöd kunde han nu leda en väldig här mot Vinnitarius. Man kämpade länge och hårt, ty Vinnitarius var fast besluten att hellre lida en ärofull död än ett liv som en usel slav. Så fällde han en oändlig mängd fiender i den första och den andra kampen och utgick som segrare ur striden: ingen kan minnas, säger Jordanes, hur många Vinnitarius fällde i hunnernas här. I den tredje drabbningen hade man återhämtat sina krafter på båda sidor och nu störtade man mot varandra i det grymmaste blodbad nära floden Eracus. Det var länge osäkert vem som skulle vinna, tills Balamber dödade Vinnitarius med en pil i huvudet. Men fastän kungen var död ville goterna inte underkasta sig segrarens makt utan villkoret att de skulle lyda under en kung som de själva hade valt, i övrigt skulle de vara hunnernas bundsförvanter.

Balamber, hunnernas kung, angriper goterna som plågas av uppror

Hunnernas nederlag

Vinnitarius genomborras av en pil och dör

KAPITEL 28

Hunimund var enligt Jordanes son till den mäktige kung Armanarik och valdes genom stormännens enhälliga samtycke till kung över östgoterna. Även om han var mycket tapper i krig och väckte stort hopp om frihet hos de undertryckta, fanns det

Hunimund blir goternas 33:e kung i utlandet

alltför mycket som hindrade honom i hans storsinta planer. Först och främst hade goternas krafter försvagats både genom krigen och den inre tvedräkten, medan hunnerna hotade allt och tycktes oövervinneliga. Västgoterna var också mest angelägna om sin egen frihet och ville varken underkasta sig hunnerna eller träda i förbund med detta folk. Hunimund måste således vara måttfull i sina djärva föresatser och avvakta en lämplig tidpunkt, så att han inte obetänksamt kastade av ett enkelt ok och lade ett dubbelt på sig själv och folket. Ty Balamber hade börjat bemöta goterna som bundsförvanter och inte som undersåtar och hade tagit Vinnitarius sondotter Valdamata till maka. Goterna ägde också fri rätt att välja kung, som man kommit överens om i fördraget, och allt detta vittnade snarare om vänskap än om tyranni.

Västgoterna slår vakt om sin frihet

Valdamata, en sondotter till Vinnitarius, gifter sig med Balamber

Men eftersom goterna ville lida allt utom att försjunka i sysslolös lättja, trodde de att det var nödvändigt att finna en fiende någonstans som de kunde öva sina krafter mot, annars skulle ungdomen gå miste om all krigstukt och bli oförmögen att försvara sin frihet mot tyranner. Till sist yppade det sig ett tillfälle till krig mellan goterna och sveverna. Hunimund rustade styrkor av den gotiska ungdomen och utgick som segrare efter en lyckosam kamp, enligt Jordanes. Men inte långt efter detta lämnade han både livet och riket, till den största sorg hos de sina.

Goterna söker efter ett tillfälle till krig

Goterna mot sveverna

KAPITEL 29

Torismund, goternas 34:e kung i utlandet

Torismund var son till Hunimund, och han fick nu överta makten i faderns rike med alla stormäns livliga samtycke och hela folkets hopp. Han skulle också ha infriat allas förväntningar om han inte hade ryckts bort i blomman av sin ungdom när han sökte bli ryktbar genom sina bragder. Men han dog inte slapp och håglös utan i blodig strid, och han kämpade utan att frukta krigets blixtar. Det andra året sedan han tillträtt makten ledde han nämligen en rikt rustad här mot gepidernas länder. Det är ovisst om han hade utsatts för några oförrätter från gepidernas sida, om han drevs av det gamla hat som var medfött bland dessa folk eller av någon annan orsak. Det blev en stor drabbning där gepiderna besegrades, höggs ner eller drevs på flykten. Men när de besegrade sträckte sina händer mot den segrande goten dog han plötsligt i segerns ögonblick eftersom hans häst snubblade och föll.

Goterna mot gepiderna

Gepiderna besegras

Torismund segrar men dör

Denna olycka fyllde östgoterna med sådan smärta att de aldrig tyckte sig ha lidit en bittrare sorg. De älskade också den döde kungen så högt att de inte valde en ny kung i hans ställe på hela fyrtio år. Hans son Germund blev så förfärad vid faderns plötsliga död att han inte ville överta spiran,

utan begav sig med sonen Viderik för att göra krigstjänst hos den västgotiske kungen Teodorik, som vi skall tala om nedan, men utan att avslöja sin ädla börd. Sedan uträttade han många och lysande dåd mot hunnernas kung Attila, eftersom han hellre ville kämpa i ett främmande land under en ärorik konung än styra sitt eget rike som en bundsförvant eller undersåte till hunnerna. Så förhatlig var all underkastelse för denne högsinte furste, eller blotta tanken på en sådan.

Germund gör krigstjänst hos Teodorik

På Attilas tid kom Valamir och hans bröder Teodemir och Vindemir till makten bland östgoterna; vi skall tala mer om dem i den nionde boken och nämner bara deras namn. Nu skall vi återvända från Trakien och mer avlägsna länder till Götaland och Sverige för att undersöka hur goterna levde i sitt fädernesland, medan de övriga utkämpade alla dessa krig i fjärran trakter. Därför måste vi åter vända ögonen mot slutet av den femte boken, som vi har gjort dessa avvikelser från, för att påminna något om denna.

Bröderna Valamir, Teodemir och Vindemir

❧ SJUNDE BOKEN ❧

KAPITEL I

Evgin, goternas 49:e kung i hemlandet

Svearnas och goternas riken förenas på nytt

EVGIN, ELLER UGIN SOM ANDRA VILL KALLA HONOM, VAR kung i Götaland. Så dog hans släkting Haldan som var kung i Sverige och då valdes Evgin till kung även i detta rike efter många rådslag och allmänt samtycke av stormännen och folket. Även om Haldan när han levde utan tvekan hade utsett Evgin till sin efterträdare i det svenska riket på grund av dennes stora förtjänster, hade detta val aldrig bekräftats av stormännen. Därför blev det oundvikligen inte ringa svårigheter efter Haldans död, när de svenska stormän som förut ansett att Haldan borde fördrivas från riket på grund av sin grymhet motsatte sig valet av Evgin. De skulle lätt ha uppnått sina egna mål, trodde de, om de inte hade hindrats i dessa försök av Evgins makt och klokhet. De lät nämligen Evgin ensam bära skulden för att Haldan varit en sträng härskare som bestraffat många ädlingar och belastat landet med höga skatter för sina sjökrig. Men andra betraktade både Haldan och Evgin som rättrådiga furstar, och de fick också överhanden.

Danskarna ger sig självmant åt Evgin

Så var det svårt för Evgin att vinna makten i Sveriges rike, men han försökte vara en god kung för både svenskar och goter. Han ägde en så märklig rättrådighet att även de danska stormännen valde honom till kung av egen vilja utan att tvingas till detta genom ett krig. Ty han var rättvis, mild och måttfull, och därför beklagade alla kloka att han hade kommit till makten i alla dessa riken först vid så hög ålder.

Sivald utses till kung i Danmark

Han älskades och dyrkades av dessa underlydande riken och folk, liksom han själv älskade alla undersåtar som en fader sina söner. Han var också så omtyckt bland danskarna att han inte tycktes komma från de förhatliga goterna utan ha nedstigit till dem från himlen. Skälet till denna stora kärlek tros vara att det kungliga blodet hade utslocknat hos dem, och därför trodde de att en kunglig ätt skulle kunna återskapas på ett lyckosamt sätt tack vare de gamla gotiska kungarnas blod. Man utverkade också att han satte sin son Sivald till kung över dem, medan han själv var i livet. På detta sätt gav sig Danmark frivilligt under goternas rike.

Men Sveriges stormän brukar trakta länge efter hämnd, och när de tänkte på hur de förut blivit förtryckta av Haldans och Evgins makt beslöt de att gå till krig mot Evgin. De dröjde inte heller länge med att sätta denna plan i verket, utan valde Ragnald till kung och sedan gick de med stridsberedda svear mot den gamle Evgin, som borde ha skonats såväl för sin höga ålder och svikande hälsa som för sin ädla rättrådighet mot alla. Men nu angreps han av sina egna svear och dog, fast han hade vunnit större lycka och framgång bland danskarna och i främmande land än någon kunde önska.

Svenskarna avfaller från Evgin och väljer Ragnald

Evgin dör

KAPITEL 2

Ragnald blir den 50:e kungen i hemlandet

RAGNALD var av ädelt och kungligt blod och lät sig upphöjas till det svenska kungasätet, som vi sagt, genom stormännens sammansvärjning mot Evgin. Det var ett djärvt dåd och han var ganska lyckosam i början av sin regering, men slutet blev inte lika gott.

Vi minns hur han vann en lätt seger mot den gamle Evgin i den första striden, men han hade inte samma framgång i den andra striden mot dennes son Sivald. Ty Ragnald fann det ovärdigt att danskarna hade underkastat sig goternas kung av egen vilja och tagit Evgins son Sivald till kung, och därför beslöt han att genast röja sonen ur vägen liksom han redan hade dödat fadern så att ingen skulle härska över goterna eller danskarna som inte var av ädelt svenskt blod. Så valde han ut de bästa krigsmännen och sände dessa styrkor till Danmark. De båda härarna drabbade samman på den danska ön Själland och striden blev mycket bitter och ihärdig. Svearna kämpade för äran och makten, men danskarna för räddningen och friheten. Aldrig hade man kunnat kämpa med större hat och i en så svår och långvarig drabbning som i denna ytterst blodiga strid, som varade i tre dagar och bara avbröts av nattens mörker. Till sist slutade den hårda kampen genom Ragnalds död, eftersom alla hans medkämpar greps av skräck när kungen stupade. Förutom de vanliga krigsmännen deltog fyrtio av svearnas tappraste kämpar i denna strid, och en av dem var Starkodder. Dessa män brukade aldrig skakas av fruktan för stridernas blixtar, men när kungen hade fallit i denna strid blygdes de inte för att rädda sig genom flykten. Även den tappre och okuvlige svenske kämpen Starkodder följde med dem, vilket lär oss att ingen människa äger så stora krafter att han inte någon gång tvingas erkänna sin svaghet.

Ragnald går mot Sivald efter Evgins död

Blodig strid på Själland

Ragnald dödas

Starkodder deltar i kampen

KAPITEL 3

Amund, den 51:e kungen i hemlandet

Hans söner Hake, Helvin, Hagbard och Amund

SEDAN Ragnald hade stupat i det danska kriget, valde stormännen enhälligt hans son Amund till kung i det svenska riket. Han hade flera söner som var mycket skickliga i krigskonsten, nämligen Hake, Helvin, Hagbard och Amund. Hake var den äldste av dem och den mest ansedde sjörövaren bland svearna vid denna tid, och till honom sökte sig återstoden av de tappra svear som hade överlevt Ragnalds krig i Danmark. Med deras tappra bistånd drog han energiskt till Irland och andra öar i Västerhavet, där han kuvade många folk och länder eller ödelade dem efter att ha lagt dem i aska.

Hake anfaller Irland

Den gotiska kusten plågas av sjörövare, Amunds söner; Alger;Alf

Under tiden ville hans bröder Helvin, Hagbard och Amund inte förslöas av lättja därhemma utan drog ut med en flotta som var rik på män och vapen. Med den som skydd trodde de sig tillräckligt rustade och utsatte hela det gotiska havet för sjörövardåd. Därmed inträffade en hård sjöstrid mellan dem och två söner till den danske kungen Sigar, Alger och Alf, och där kämpade man så ihärdigt på båda sidor att ingen gav vika förrän mörkret bröt in och hindrade dem att använda sina spjut och pilar. Men när kropparnas ögon var tillslutna, började sinnets ögon öppna sig på båda sidor, så att man övervägde alla förluster, faror, sår och dödsfall som man tvingades utstå på jakt efter en fåfäng ära. När det blev ljust igen syntes furstarna på båda sidor beredda att sluta en evig fred och endräkt. Så tycktes det bittra hatet vara förbytt i en varm och broderlig vänskap.

Signe, dotter till Danmarks kung

Men den blev mer våldsam än långvarig och fick ett mer plågsamt slut än man hade önskat. Hagbard förlitade sig nämligen på den trohet som kungasönerna hade lovat varandra och drog med Sigars söner till Danmark, där han mottogs med all heder vid det kungliga hovet. När han uppehöll sig där väckte han kungadottern Signes kärlek, såväl genom sin dygd som ädla börd. Den ädelsinnade ynglingen kunde inte heller avhålla sig från att älska denna lysande jungfru när han upptäckte hur hon åtrådde honom med den ljuvaste kärlek. Därför inväntade han ett lämpligt tillfälle och tog henne sedan till brud med löften om ömsesidig trohet, utan att hennes bröder visste detta.

KAPITEL 4

Signe uppvaktas av flera

Hildegisel

Vid denna tid ville många danskar och tyskar vinna denna jungfru till maka och den främste bland dem var Hildegisel, en tysk av ädel börd. När han märkte att kungadottern föredrog kung Amunds söner Hake eller Hagbard framför honom fylldes han med vrede och sorg över detta förakt, särskilt när han fick höra hur jungfrun hade klandrat honom. Visserligen, sade hon, ägde han ett behagligt yttre och högättade föräldrar, men han hade inte utfört några lysande bragder eller ärofulla dåd. Däremot hade hon prisat den svenske Hagbard – fast hon dolde detta genom att använda Hakes namn – för den ära som han hade vunnit genom sina krigiska övningar och stora verk.

Bölvis

Men Hildegisel grep inte till vapen, som män brukar göra, utan använde sig av list och försåt på kvinnors vis för att hämnas de oförrätter som han fått lida. Det fanns en usel man vid hovet som hette Bölvis, och han hade för vana att bryta vänskap och sprida hat genom sina ränker. Han fick nu rika gåvor av Hildegisel för att vända det förbund som Sigars söner hade slutit med Hagbard och hans bröder till ett bittert hat. Bölvis var inte heller sen att bruka den konst som han hade lärt sig redan i ungdomen och använt till mångas undergång. Han rådde nu kungasönerna att undvika all vänskap med svenskarna, eftersom den aldrig var nyttig utan alltid förrädisk och farlig. Hans ondskefulla och förledande tal hade sådan makt att Sigars söner svek den trohet som de hade lovat och skyndade att gripa till vapen med större hast än heder och dödade svearna i en stor sjöstrid.

KAPITEL 5

Amund och Helvin stupar

Så föll Amund och Helvin efter en tapper kamp. Men Hagbard ville inte pröva krigslyckan på främmande mark och med ojämna krafter, och därför avstod han klokt från denna strid. Sedan drog han samman nya styrkor och anställde ett bittert krig där han vann en ärorik seger över dem som hade dödat hans bröder.

Hagbard lockas av Signes kärlek och återvänder

Därefter tog han på sig kvinnokläder utan någon krigisk ståt och begav sig till Sigars dotter Signe. Det kan ha varit för att ursäkta sig för hennes bröders död, men också för att njuta av hennes kärlek i hemlighet – jag har funnit föga besked om detta i de svenska historieverken. Fast dansken Saxo har en vidlyftig berättelse om hans obetänksamma dåd. Han skulle nämligen ha våldtagit kungadottern, upptäckts efter detta brott,

dödat många framstående krigsmän innan han kunde gripas, dömts på ett ting efter Bölvis ondskefulla råd och dött upphängd i en galge, medan Signe ströp sig själv i sin oändliga kärlek till sin enda make och prisgav sig och hela kungaborgen åt elden.

Hagbard hängs; Signe stryper sig själv

Men det som med rätta borde fördömas är de människosläktets odjur som, likt den fördärvade Bölvis, inblåser sådana råd hos oförståndiga furstar att riken, nationer och folk störtas över ända med otrolig hast. Och ändå upphör inte usla och fega stormän att utsätta sig själva och de sina för faror genom att lyssna till sådana råd.

Bilvis

Straff för brutet fördrag

Vid samma tid fanns det en man vid namn Bilvis vid Sigars hov. Han hade lärt sig från unga år att styra allt mot vänskap och fred, och därför sökte han med alla medel övertala Sigars söner att inte bryta utan bevara det förbund som de hade ingått med Hagbard och hans bröder. Men de föraktade eller försummade hans goda råd, vilket ledde till kungasönernas nederlag och död, kungadotterns våldtäkt och skamliga hädanfärd och slutligen kung Sigars död. Så blev Danmarks ädlingar och alla ättlingar inom kungasläkten förintade på grund av denne Bölvis och hans onda råd.

KAPITEL 6

Hake, den 52:e kungen i hemlandet, styr riket medan fadern ännu lever

HAKE var således son till kung Amund, och innan han efterträdde sin fader i dennes riken utförde han storslagna verk som andra stormän i hans ålder väl kunde beundra men inte efterlikna. Fadern Amund var redan en gammal man när han hade åtagit sig kungamaktens mödor, och därför erbjöd sig Hake att styra allt i riket. Han som visat en så ojämförlig tapperhet mot fienderna i krigen tog nu hand om statens alla delar med sådan omsorg att han inte försummade någon av den gode furstens plikter mot medborgare och vänner.

För att klokt ta vård om riket delade han upp hela faderns krigsmakt på så sätt att den ena halvan fick kämpa i fäderneslandet och längs dess stränder under ledning av hans bröder, medan han själv ledde den andra i krig på de västliga öarna i havet. När han befann sig i dessa avlägsna trakter fick han säkra bud om att två av hans bröder hade stupat i en sjöstrid i Danmark och att den tredje brodern hade lidit en vanärande död till skam för hans släkt och Sveriges konung. Nu ville han inte dröja, utan skyndade med hela sin här från Irland mot Danmark. Några av hans män, bland dem kämpen Starkodder, lämnade då sin krigstjänst hos honom och uppgav olika skäl till att de

inte ville kämpa mot danskarna. Men Hake brydde sig inte om detta, utan landsteg med de styrkor som återstod på de stränder som omger Själland i Danmark. Sedan drog han raka vägen och i hastig marsch genom skogar och lundar ända till den borg där han fått veta att Sigar uppehöll sig. Denna snabbhet kröntes också med framgång. Sedan han gått förbi det första och det andra poststället i en tyst och försiktig framryckning och trängt fram till skogsbrynet, befallde han nämligen att var och en av hans män skulle bära avhuggna grenar i händerna. När de krigsmän som var satta på det tredje poststället märkte detta skickade de genast bud till Sigar att något ovanligt och häpnadsväckande hade uppenbarat sig inför deras förundrade ögon. Ty det syntes som om skogen hade ryckts upp från marken och skyndade ända till kungaborgen.

Hake angriper kungaborgen på Själland med sin här

Krigslist

KAPITEL 7

Då anade Sigar ett försåt och svarade att skogarnas frammarsch var ett förebud om hans egen död. Han drog genast samman de krigsmän som han ägde i detta oförutsedda läge och gick mot de antågande fienderna. Det blev en våldsam kamp, där svenskarna enligt sin vana envist törstade efter hämnd – ty inget folk är senare att retas till vrede, men inget har heller större begär att hämnas en oförrätt. Danskarnas kung Sigar föll i denna strid. Men Hake, som vände segern i grymhet, tog ingen hänsyn till vare sig kön eller ålder, utan förtryckte Danmark så hårt att det inte syntes som han ville erövra landet eller göra det skattskyldigt utan ödelägga det helt. Han skulle inte heller ha hejdat sig i detta företag förrän en stor del låg öde om det inte kommit bud om att fadern gått bort, vilket plötsligt kallade honom att återvända till faderns rike. Men han satte en annan man i sitt ställe, som även han hette Hake och hade tillnamnet ”den stororddige”.

Svenskarna är sena till vrede men snabba till hämnd

Sigar stupar

Hake får bud om faderns död och återkallas från härjningarna av Danmark

När danskarna såg hur få styrkor den andre Hake hade efter svearnas avtåg, grep de genast till vapen igen och beslöt att slita sig loss från det svenska oket och återvinna sin forna frihet. Sedan de tagit Sigars son Sivald till kung inledde de en strid som var mera våldsam än någon tidigare och så blodig att många tusen låg fällda till marken. Till sist mötte även de båda härarnas anförare Hake och Sivald döden. Det var bara några få som kunde rädda sig genom flykt från detta hemska blodbad.

Sivald, Sigars son, blir kung över danskarna

Sivald och Hake leder härarna och stupar båda

Så slutade denna olyckliga strid som utsläckte allt kungligt blod i Danmark. Nu återstod det bara en kvinna av denna ätt, Gyrita, som vi strax skall tala om. Men den Hake som var son till Amund dog ingalunda som flykting

i skottarnas rike, som Saxo skriver, utan bland sina svear sedan han övertagit sin faders spira och härskat i några lyckliga år.

KAPITEL 8

Sivard, den 53:e kungen i hemlandet

Kungadottern Alvilda

MEDAN Amund och efter honom hans son Hake härskade i Sveriges rike kom Sivard till makten i det gotiska riket. Det var genom hans dotter Alvilda som det kungliga blodet på nytt spreds till Danmark och skapade ryktbara kungar och stormän under den följande tiden.

Det sägs att denna Alvilda ända från vaggan var så kysk att hon alltid dolde sitt ansikte med en slöja och inte ville att någon man någonsin skulle skåda hennes skönhet, som var mycket stor. Men ju mer hon dolde sitt ansikte för männens blickar, desto mer tävlade ädla ynglingar om att få se henne. En av dem var Alf, en son till den danske kungen Sigar, och han dödade de förfärliga ormar som vaktade jungfruns sovhus och begärde sedan att få henne till maka. Den kungliga jungfrun gav också sitt samtycke på grund av ynglingens ädla börd och lysande bragder.

Alf dödar ormar väldiga som drakar

Alvilda klandras av modern och avskräcks från att gifta sig

Men jungfruns moder klandrade henne med hårda ord och avskräckte henne från allt samröre med män, ty hon försäkrade att det var alltför skamligt och klandervärt att samtycka så lätt till en mans omfamningar i strid med blygselns bud; därmed skulle hon vansläktas på forna tiders jungfrur som hade satt kyskheten högre än livet. Under inverkan av moderns hätska ord började dottern hysa en sådan avsky mot kungasonen, fastän han ägde skönhet, ädel börd och lysande dygder, att hon fattade ett fast beslut att leva i en orygglig kyskhet och aldrig förenas med honom eller någon annan man. Men hon kunde inte tåla att hennes år förslösades i lättja och dådlöshet, och därför lade hon av sina kvinnokläder och fyllde sitt sinne med manlig djärvhet för att leva som sjörövare. Därmed tycktes hon, som tidigare varit den mest kyska bland flickor, hädanefter överträffa männen eller tävla med dem i tapperhet. Många andra jungfrur lämnade vällusten på samma sätt och gjorde sig beredda för samma krigstjänst.

Alvilda lever som sjörövare

KAPITEL 9

MEN man bör inte förundra sig över att man ofta har funnit flickor där som fostrats i krigskonsten ända från vaggan och funnit större behag i strider än i bröllopsfester. Ty de gotiska männen såg med stor stränghet på sina äktenskap och brukade bemöta sina hustrur såsom vänner i bädden och jämlikar i livets mödor och ingalunda såsom härskarinnor eller medel för njutningar. Därför gav inte heller kvinnan någon bröllopsgåva till mannen bland dem, utan mannen skänkte en sådan till kvinnan, så att hustrun inte skulle bli fräck och högmodig genom sin stora hemgift utan en fridsam maka som inte strävade efter att härska över mannen. Hon borde också efterlikna den kyska romarinnan Lucretia och arbeta i hemmet genom att spinna och väva med sina tjänsteflickor. Hon skulle alltid vara beredd att lyda mannens befallningar och att gripa sig an de svåraste saker, både inom och utanför huset, som om hon ägde manlig tapperhet. Inte ens de främsta kvinnorna eller drottningarna själva tilläts vara sysslolösa.

Hos goterna skänker inte kvinnan hemgift åt mannen utan mannen åt kvinnan

Därför kunde Alvilda leda en stor skara av jungfrur på djärva krigståg över det gotiska havet, där de fick utföra lysande dåd som hade varit svåra även för tappra män. Men när hon förde sina segerrika skaror vida omkring på det gotiska havet råkade hon komma till en hamn där många sjörövare hade samlats för att välja en ledare eller hövding.

Goternas kvinnor förslöas inte i lättja; Alvilda och hennes flotta drar omkring på det gotiska havet

KAPITEL 10

DE fäste sig inte bara vid hennes skönhet utan också vid hennes lysande bragder, och därför valde sjörövarna henne till sin hövding. Deras hopp kom inte heller på skam eftersom hon visade en sådan tapperhet i allt som hörde till krigen att vem som helst kunde ha trott att hon avlagt det kvinnliga könet.

Alvilda blir sjörövarnas hövding

Men när Alf nåddes av ryktet om hennes krigståg väpnade han sig för att själv bli sjörövare, och vinna antingen döden eller den jungfru som var hans enda kärlek bland det väldiga havets alla faror. Än kastades han omkring på det öppna havet av förfärliga stormar, än drevs han in i trånga vikar och sund och mötte där stråtrövares försåt. När han färdats över många hav och utstått många faror såväl som alla de svåra lidanden och kval som älskande genomgår kom han till sist av en lycklig slump till Finlands mest avskilda trakter, och där fann han henne mitt i den strängaste vinter. Men hon uppträdde ingalunda som en jublande

Alf söker efter Alvilda

Alvilda blir funnen

kvinna vid sin älskares åsyn, utan kastade grymma spjut i stället för att ge några tecken på kärlek. Hon försvarade sig så hårdnackat att alla blev övertygade om att hon hellre bevarade sin kyskhet än livet. Men Alf höjde det tecken som manade till fred, och så möttes de i ett samtal; genom detta förvandlade han henne från en stridbar fiende till en kärleksfull maka och kände en stor glädje över att på havet ha stött samman med henne som han inte hade kunnat vinna vid kungahovet på grund av den stränga moderns motstånd. Han fick dottern Gyrita med henne, hon som ensam återskapade det kungliga blodet i Danmark.

Alf vinner äktenskap med Alvilda

Gyrita föds av Alf och Alvilda

Den gotiske kungen Sivards övriga verk har fallit i glömska, liksom många dåd av andra kungar. Men det berättas att han angreps av svearnas kung Inge och dog i detta krig. Det är dennes historia som vi nu skall skildra.

KAPITEL II

Inge, den 54:e kungen i hemlandet

SEDAN Amund och hans son Hake hade härskat över svearna i några år sattes Inge i det svenska kungasätet, med stormännens och folkens enhälliga samtycke. Ericus Olai från Uppsala skriver i sin historia att han var son till Vilmer, och att han likaså kom till makten i både goternas och svearnas rike från första början och vid samma tidpunkt. Men andra historieverk, som jag finner mer sannolika på denna punkt, uppger att han först härskade över svearna under många år och sedan fick makten över det gotiska riket efter svåra tvister och grymma krig, där goternas kung Sivard besegrades och dog.

Inge tillträder makten i goternas rike

Samme Ericus Olai skriver också att denne Inge höll ett riksmöte i Uppsala sedan han vunnit kungamakten i dessa båda riken. Då skall han ha utfärdat en okränkbar lag med stormännens och folkens samtycke att det svenska rikets huvudstad och kungasäte hädanefter skulle ligga i den stora staden Uppsala. Vi minns hur kung Humel i forna tider hade föreskrivit detsamma. Detta tycktes rätt och tillbörligt för Inge och stormännen, eftersom man hyste en särskild aktning för denna plats där den främsta kulten av gudarna ägde rum vid denna tid.

Uppsala blir huvudstad för båda rikena

Det skulle också vid samma tid ha varit mödan värt om Inge hade undersökt de mer berömda platserna i det gotiska riket och utfärdat ett påbud huruvida dess kungasäte skulle förläggas till östgötarna eller till västgötarna, fastän Skarin i forna dagar hade uppfört staden Skara och givit den sitt eget namn, som vi förut sade, för att den skulle tjäna som huvudstad och

Staden Skara hos västgötarna

kungasäte för alla goter. Men detta och liknande saker som kommit till stånd genom furstars vilja brukar förändras av någon nödvändig orsak.

Inges återstående tid var lyckosam och fredlig, tills han försvagad av hög ålder lämnade livet och sitt rike i den stora staden Uppsala, som han alltid satte högre än övriga platser i sina riken.

KAPITEL 12

Neark, den 55:e kungen i hemlandet

NEARK var Inges äldste son och efterträdde sin fader som kung i både Götaland och Sverige efter dennes död. Han styrde sina underlydande folk med så mycken rättvisa, billighet och mildhet att han inte bara räknades till de bästa furstarna genom sina oförlikneliga och höga dygder utan som en gudarnas like. Hans riken hade nämligen ordnats så väl av hans kloke fader att han lätt kunde framstå som en god kung, då undersåtarna enhälligt med största iver strävade mot fred, endräkt och utövandet av alla dygder. Därför gick han inte heller till krig mot andra furstar eller folk i närheten eller tvingades utstå angrepp av andra. Ty vem utom den okloke skulle drista sig att angripa en kung eller furste som man visste troget skyddades och försvarades mot alla krigiska angrepp av sina tappra undersåtar? Så kan man inte finna något bekymmersamt i denne gode kungs historia, utom att hans kungadöme blev så kort när det hade förtjänat att utsträckas i många och lyckliga år.

Neark blir en landsfader som upphöjs till gudarna

KAPITEL 13

Frode, den 56:e kungen i hemlandet

FRODE, eller Froe som andra rätteligen kallar honom, var son till den gode kung Inge och kom till makten i båda rikena efter sin broder Nearks förtidiga död. Man vördade hans fäders dygder och satte det största hopp till hans egna gåvor, och därför fanns det ingen bland stormännen eller folket som motsatte sig detta val. Han uppfyllde allas förväntningar och hopp och tycktes troget gå i sin faders och broders fotspår och inte vansläktas på dem. Hans välde prisades också av alla, eftersom det varade så länge.

Under hans styre tryggades de godas oskuld överallt, så att undersåtarna inte drabbades av något som inte var rättvist, billigt och fromt. Denne gode kung är värd ett evigt lov, eftersom han hellre offrat sitt eget liv än tillåtit något brott mot rättvisan och oskulden.

När jag skriver detta om en hednisk kung uppfylls jag av den djupaste smärta, eftersom vi olyckliga människor som dyrkar Kristus genom vilken kungar äger sin makt ändå är så fjärran sådana kungars beskydd och omsorg. Men vi får inte förlora vår förtröstan, vi som skall tas upp i den eviga lycksaligheten, medan dessa människosläktets bödlar är dömda att störtas i eviga pinor och kval.

Låt oss nu återvända till Frode och se hur de enkla hedningarna sökte återgälda sådana välgärningar med den högsta tacksamhet, ty de tycktes överskrida allt vad människor mäktade tänka. Eftersom man trodde att gudomliga dygder strålade ut från denne furste, räknades han också till gudarnas skara. Detta skedde måhända med långt större rätt än när romarna dyrkade Jupiter från Kreta som smutsades av alla slags brott och som vi inte betvivlar har upptagits i de underjordiska demonernas skara.

Frode upphöjs till gudarna

KAPITEL 14

Urbar, den 57:e kungen i hemlandet

EFTER de goda kungarna Inge och hans söner fick Urbar makten i deras riken, med invånarnas samtycke. Eftersom han alltsedan sin ungdom hade övats i krigskonsten och de ädlaste seder lät han sina söner Nordian och Östen, som var födda till rikets hopp, fostras av den ädle och tappre ståthållaren Gunno. Där ägnade de sig åt krigiska lekar som skulle stärka och skärpa deras krafter. De fick också lära sig hur man undviker och utdelar hugg genom flitiga och idoga övningar. Goternas ynglingar lärde sig nämligen konsten att strida med svärd så fullkomligt att de högg rakt mot pannan och ögonbrynen med oundviklig kraft; om den som tog emot hugget blinkade och röjde sin fruktan stöttes han genast ur hirden och förlorade solden. Ty dessa kämpar ägde en sådan sinnesstyrka av vanan och naturen och utan några krigiska övningar att de inte rörde ögonbrynen det minsta ens vid hugg mot ansiktet och inte förlorade sitt sinneslugn, trots alla angrepp från motståndaren. De olympiska kämparna visade samma mod, enligt Cicero och andra trovärdiga författare, eftersom även de tog emot de hårdaste hugg och krossades av boxarhandskarnas slagremmar utan att man hörde någon

Svärdsmännens konst

Goternas storsinthet

jämmer. Därför vågar jag påstå, att man aldrig kunde klandra de nordiska krigsmännen med Ennius ord:

> Ni är unga män och bär på kvinnliga sinnen!

Eller denna vers:

> Veka män vann bytet förutan blod eller möda.

I stället har de alltid befunnits vara sådana att ingen möda var okänd och ingen plats alltför vild eller svår för dem. Ingen beväpnad fiende kunde heller väcka skräck i deras sinnen, inte ens döden själv. När de låg döende i ett envig kunde de öppna sin mun i ett stort skratt, och så dolde de sin djupa smärta när de utandades sitt sista andetag. De hyste ett lika okuvligt sinnelag när de togs till fånga i ett krig, eftersom de då ofta kunde återvinna friheten om de bara ville framsäga några ynkliga böner för att förlänga sina liv. Men de visade ett stolt förakt för det liv som var beroende av andras nåd eller godtycke, och därför avvisade de löftet om att få leva som en tarvlig gåva och valde själva att dö. Så vägrar dygden att köpa en räddning till priset av vanära eller något som kan tolkas som en skam.

Av dessa seder kan man förstå på vilket sätt Gunno fostrade de kungliga barnen, för de borde inte bara överträffa sina jämnåriga i ryktbarhet utan alla andra genom sina stora och lysande bragder. Denne kung Urbars övriga verk har gått i graven genom de gamles försumlighet, och därför har så litet kommit till min kännedom.

KAPITEL 15

Östen, den 58:e kungen i hemlandet

Efter faderns död kom Östen till makten i Urbars riken. Han var mycket hågad för fred och endräkt, eftersom han redan som barn hade lärt sig att krig brukar leda till skräck och skada. Men när han fick lida svåra oförrätter av norrmännen tvingades han ändå bereda sitt sinne för krig och blodiga strider. De hade nämligen tagit hans broder Nordian till kung, men dödat honom i försåt och sedan satt Regnald i hans ställe fast han plågades av sin höga ålder och kroppens sjukdomar.

Regnald blir kung i Norge

När Östen fick veta detta beslöt han att utkräva en sådan hämnd för mordet på brodern att inte bara mördarna utan hela Norge skulle sörja när landet lades öde genom den bittra hämnden. Då trädde Gunno fram och bad

Gunno leder en här till Norge

enträget att Östen skulle låta honom angripa Norge. När han fått detta löfte beredde han ihärdigt sitt sinne för all slags grymhet med orden att han skulle hämnas sin älskade lärjunge Nordian på sådant sätt att eftervärlden aldrig kunde glömma kungens grymma död och den stränga hämnd som följde på denna. Först angrep han landskapet Jatrien där han i oförsonlig vrede ödelade alla platser med svärd, eld och blod. Han fullföljde denna seger med sådan våldsamhet och ett sådant begär efter allas död att han inte tog minsta hänsyn till människornas tillstånd, kön eller ålder. Han visade inte heller medlidande eller aktning för någon, utan kunde färga svärdet med kvinnors blod och hugga ner mödrar med deras barn i samma vilda blodbad. Han föraktade också allt krigsbyte och avhöll sig helt från plundring, eftersom hans enda mål var att se till att de allmänna vägar och stigar som han trampade på skulle vara beströdda med lik och genomdränkta av blod, och han ville hellre kallas en dödsbringande än en girig hämnare.

KAPITEL 16

Norge underkastar sig

ILL sist övergav invånarna sin kung Regnald inför denna hotande och oundvikliga fara. Men Regnald hyste ändå hopp att kunna slå tillbaka fienden och därför vågade han utsätta sig för faran av en öppen strid med några få män och med större kraft till sinnet än till kroppen, ty han fick stödja sig på andras axlar när han gick till striden. Eftersom han gjorde detta med mer oförstånd än lycka, besegrades han av Gunno och föll i striden.

Regnald stupar

Efter denna seger fick Gunno veta att Regnald hade misströstat om sakernas utgång och inneslutit sin dotter Drota i underjordiska hålor med de kungliga skatterna och förråd samt tjänare och livsmedel som skulle räcka en lång tid. Sedan han hört detta sökte Gunno spåra upp henne med alla medel. När han till sist hade funnit henne tog han henne till sin maka. De fick en son, Hildiger, som inte vansläktades på sin grymme fader – vi skall skildra detta senare på sin rätta plats.

Regnalds dotter Drota

Hildiger, Gunnos son med Drota

Här har dansken Saxo en lång och överdriven berättelse om hur denne Gunno ville kuva och bestraffa de övermodiga norrmännen genom att insätta en hund som deras kung. Om han hade gjorde detta vore det en långt mindre fördärvlig skymf mot detta rike än när danskarna ryckte bort Orkney-öarna från Norge. Men detta överlåter jag åt dem som fick lida i denna sak och återvänder till Östen. Jag tror nämligen att han visade en långt större barmhärtighet mot det besegrade norska folket än danskarnas historieverk låter påskina. Han levde inte länge efter denna seger, utan för-

Norrmännen får en hund som kung

lorade sina riken och livet och begravdes bland de kungliga minnesmärkena i staden Uppsala.

KAPITEL 17

Fliolm eller Siolm, den 59:e kungen i hemlandet

Fliolm, eller Siolm som han kallas av andra, upphöjdes med de gotiska stormännens samtycke till den kungliga makten i goternas rike, som då åter skildes från sveariket. Ty när Östen plötsligt rycktes bort av döden utan barn, uppstod det en strid bland stormännen i båda rikena om hur man skulle tillsätta en ny kung. Därför syntes det nödvändigt och lämpligt att välja två kungar som stödde varandra i ett ömsesidigt förbund hellre än att störta sig i ett öppet och förödande krig genom denna tvedräkt. Därmed valdes Attil till kung i Sverige och denne Fliolm i Götaland, så att dessa riken styrdes av skilda kungar i nästan fyrtio år. Under denna tidsrymd hade goterna sex kungar och svearna fyra. Vi skall först utforska de sex och därefter de återstående fyra i all korthet. Eftersom de härskade under kort tid har de efterlämnat föga kunskap om sina gärningar.

Sverige skils på nytt från Götaland

Fliolm var således kung över goterna, och han hade få dygder men desto flera laster. Den värsta tycks ha varit hans okloka förtrolighet med sina tjänare. Kejsar Augustus skulle enligt Eutropius ha kritiserat sin anfader Julius Caesar för detta, ty han hade kallat soldaterna ”sina vapenbröder” på ett förut okänt och insmickrande sätt, men när han låtsades mer kärleksfull, försvagade han också den furstliga auktoriteten. Fliolm behandlade sina krigsmän mer eftergivet än förståndigt och gjorde dem både till vapenbröder och dryckesbröder och firade dagliga gästabud enligt de romerska saturnaliernas exempel, där tjänarna hade samma rang vid bordet som sina herrar. Ty han trodde att det var nyttigt och hedersamt att äta och dricka tillsammans med dem långt inpå natten. Men mot slutet av sitt liv fick han se att detta varken ledde till någon heder eller nytta. När han drack en natt med sina män, på sitt vanliga och skamliga sätt, störtades han på skämt av de berusade i ett väldigt fat som var fyllt med öl och hade ställts mitt i hallen för att släcka dryckeshjältarnas törst. Detta blev hans död och en lärdom till senare tiders furstar att även om man bör gynna, hjälpa och främja trogna tjänare är det klokt att avhålla sig från alltför stor förtrolighet med dem, eftersom detta föder förakt.

Saturnaliefesterna

Den dryckeslystne Fliolms löjliga död

Förtrolighet föder förakt

Den dryckeslystne kungen fick således en löjlig hädanfärd, och när jag minns detta, fylls jag av lika stor skam som dansken Saxo när han tvingas

återkalla sina landsmäns dryckenskap i minnet och då citerar de ord av en engelsk riddare som säger att det är lättare för danskarna att ge upp livet än vinet.

KAPITEL 18

Sverker, den 60:e kungen i hemlandet

SVERKER var son till Fliolm och övertog dennes makt sedan fadern hade dött bland sina västgötar. Eftersom hans tid inte blev lång, kunde han inte återställa en god ordning i riket som han verkligen hade önskat. Han var nämligen lika fjärran faderns seder som dygderna skiljer sig från lasterna. Fadern var en slav under den smutsiga dryckenskapen, men sonen såg vilken skam den vållade och fann att ingenting var ädlare än nykterheten. Fadern omgav sig med gycklare och narrar, men sonen brukade finna behag i ädla och kloka män. Den förre fägnades av lättja, den senare av möda och klokhet. Så minns man fadern för hans dådlösa slapphet och sonen för hans kloka försiktighet. Den ene saknade allt som hedrade en konungs seder och majestät, medan den andre ägde allt i överflöd som skänker välgång och lycka åt riken och furstar.

En jämförelse av den usle och kloke fursten

Men hans liv blev kort, ty denne rikt begåvade furste drabbades av ett hårt och oundvikligt öde redan i början av sin regering. Danmarks rike var vid denna tid splittrat i olika hövdingadömen som stred med varandra, och därför beslöt Sverker att lägga detta rike under de gotiska vapnen. Han hade också rustat styrkor som skulle överföras till Danmark när hans häst plötsligt störtade omkull och han slog sin högra arm i några stenar. Inom kort hade detta fall förvärrats genom oron inför det kommande kriget så att han led en förtidig död, vilket vållade en allmän sorg bland undersåtarna som hade väntat sig framgång och lycka av denne gode furste. Man tror att han begravdes vid staden Skara inte långt från Kinds kullar tillsammans med sin fader.

KAPITEL 19

Valand, den 61:e kungen i hemlandet

VALAND var son till denne Sverker, och han fick nu överta både faderns furstendöme och kriget mot danskarna. Fadern hade ju rustat en här före sin död, och nu spred Valand ut den över Halland och Skåne snabbare än någon kunde ha trott. Då föredrog Ostar, som var fogde över dessa landskap, att kapitulera framför att strida, eftersom anfallet kom så oväntat

Krig i Skåne

Fogden Ostar i Skåne underkastar sig Valand

och fienden hade större styrkor än han själv. Han lovade också att betala en årlig skatt och tjäna Valand trogen i allt, mot att denne försvarade honom mot danskarnas angrepp.

Valand skulle ha fortsatt till de övriga delarna av Danmark, om inte den svenske kungen Attil hade utnyttjat hans frånvaro och gått till oväntat angrepp mot östgötarna som bodde nära Sveariket. Därför tvingades Valand vända vapnen från danskarnas nackar och återvända för att försvara fäderneslandet. Han drabbade samman med Attil och drog sig sårad ur striden, och därefter försonades han med honom och slöt ett fördrag att ingen skulle angripa den andres gränser eller folk, med vare sig svärd, eld eller andra slags fientligheter.

Kung Attil i Sverige

En kort tid efter denna fred rustade Valand en flotta för att bekämpa den grymme sjörövaren Reto, som rutenernas kung hade sänt för att härja på det venediska havet eller i Sverige. Men under dessa ivriga rustningar blev han trött och föll i sömn varvid han plötsligt rycktes bort av döden. Många trodde att han kvävdes av en demon som han hade offrat till för att segra i det förestående kriget. Enligt vissa historieverk fick hans kropp en kunglig begravning hos östgötarna.

Den grymme sjörövaren Reto

KAPITEL 20

Visbur övertog nu sin fader Valands rike, men eftersom han var föga lämpad för detta höga värv satt han bara en kort tid i det säte som anstod en lysande furste. Han hade också passat bättre bland köpmän som jagade smutsiga vinster än bland ädla och storslagna furstar, vars hela strävan gick ut på att sätta hedern framför nyttan.

Visbur, den 62:e kungen i hemlandet

Han härskade nämligen girigt och grymt, som alla tyranner brukar göra, och sade att allt guld och silver i riket tillhörde honom. Därför samlade han alla medborgares egendom i sin omättliga skattkammare genom lån, gåvor och hotelser. Det fanns inte heller ett ting, en sammankomst för stormännen eller folket, ett rådslag i allmänna och enskilda ärenden eller ett riksmöte, där han inte klagade över kronans och kungamaktens fattigdom och hävdade

Tyranners seder och bruk

att den måste avhjälpas med alla medel. Under förevändningen att han ville bevara den kungliga värdigheten begick han så många rov, plundringar och stölder gentemot medborgarna liksom helgerån i gudarnas tempel att en allmän fiende inte kunde ha vållat större skada i fäderneslandet.

Men han sökte inte uträtta något stort och berömligt med de väldiga rikedomar som hade släpats samman med de fattigas svett och blod. Tvärtom var han den fegaste av alla i krig, medan fredliga och goda medborgare fick uppleva hur han var grymmare än en tiger. Därför drabbades han av alla invånares stora hat och föraktades av sina egna tjänare.

Han kunde inte ens undgå sina söners avsky. När de betänkte att de inte skulle få något vid hans död utom skammen efter hans usla liv, beslöt de att lägga beslag på hans väldiga skatter. Så avvaktade sönerna ett lämpligt tillfälle när fadern inte var på sin vakt utan trodde sig säker genom sin stora rikedom, och då brände de honom inne med hela hans smutsiga följe, enligt Ericus Olai från Uppsala. Så tycktes han aldrig ha gjort något bättre än när han satte dessa söner till världen, av vilka han dödades med sådan rättvisa.

Brottsliga söner bränner den brottslige fadern

KAPITEL 21

Domald, den 63:e kungen i hemlandet

DOMALD var Visburs otacksamme son, och precis som han nu efterträdde sin fader som han bränt inne efterliknade han honom skamlöst i all slags grymhet. Han skulle också ha krönt sin förfärliga grymhet med den största girighet, om inte fadern redan hade rövat bort allt värdefullt i hela riket. Därför behövde sonen inte framstå som rovlysten eller girig, eftersom han inte fann något att röva någonstans.

Men han var inte bara onyttig för sina undersåtar, utan en skadlig och farlig furste. Han omgav sig nämligen med män som hade samma kynne som han själv, och han lät dem inte bara begå alla sorters brott gentemot de lydiga medborgarna utan befallde även sina hovmän, inte öppet utan i det fördolda, att de försiktigt skulle oskadliggöra alla som tycktes äga gunst hos folket. Därmed fanns det ingen i hans följe som inte sökte vinna hans välvilja genom förfärliga illdåd; om det fanns några som var mera sinnade för heder än för brott förlorade de genast sin sold och kastades huvudstupa ut från hovet. Många skröt också inför tyrannen över sina grymheter, även om de kände den största fasa inför detta våld och alla förfärliga dåd.

En tyrann

Så härskade den största olycka i riket, när kungens krigsmän gav sken

av att försvara fäderneslandet och oskulden och med munnen sade sig vara rättvisans och humanitetens tjänare; men i verkligheten var de fiender till invånarna och all heder och dygd. Fanns det någon säd slukades den av deras hästar, medan olyckliga föräldrar såg hur deras barn gick under av hunger och nöd när säden inte räckte till för bröd och de tvingades själva gå i döden på samma sätt. Det fanns inte heller något i de bodar där man köpte eller sålde säd. Visbur hade rövat bort så mycket att det inte fanns något kvar när man ville så på åkrarna eller hålla barnen vid liv.

Därmed blev det en så svår hungersnöd inte bara i Götaland utan även i Sverige, som brukade ha ett överflöd av all mänsklig föda, att översteprästerna i avguden Odens tempel förklarade att det bara fanns ett sätt att förhindra de nordiska ländernas hotande undergång: man måste lägga kung Domald i bojor som en grym fiende mot människosläktet och i Uppsala offra honom till gudinnan Ceres, vars kult hade kommit dit från Grekland. Detta tycktes vara ett orakel från gudarna, och det sattes i verket lika snabbt som det var sagt. Därför lades Domald i bojor av det skräckslagna folket och fördes från Götaland till Uppsala, där han blev ett kärkommet offer till Ceres eller hennes svärson Pluto. Efter hans död rådde det ett överflöd av säd och all annan föda under långliga tider och vida omkring.

Hungersnöd i Götaland och Sverige

Hjälpmedel mot hungersnöden

Domald offras åt Ceres

KAPITEL 22

Domar, den 64:e kungen i hemlandet

DOMAR var son till den döde Domald, eller enligt andra en brorson till denne, och kom till makten genom stormännens samtycke eftersom de fäste sig mer vid hans kungliga blod än vid hans eller faderns förtjänster. Men han kunde inte återställa det gotiska rikets ära, för han ägde ingen gunst hos medborgarna och därmed förlorade hans välde i kraft. Hatet mot fadern fortlevde nämligen med sådan styrka i goternas sinnen att enskilda oförrätter vägde tyngre än statens väl, så att man hellre lät fosterlandet sväva i fara än såg det återupprättat under denne Domars ledning. Det är svårt att rycka upp hatet från roten när dess frön har hunnit växa till sin fulla styrka; och om det mänskliga sinnet en gång har fattat djup avsky för någon förbyts den sällan i en äkta vänskap.

När Domar såg hur föraktad eller hatad han var av goterna, började han inte krig mot andra och vågade inte heller tvinga undersåtarna att lyda hans befallningar. Han levde i ett föga kungligt sinnelag och ständig fruktan för

dem som själva borde ha fruktat honom, om han inte varit medveten om faderns och farfaderns fel och brister. Men denna vånda varade inte länge. Ty den yttersta döden, som de sorgmodiga brukar åkalla, berövade honom både livet och denna ängslan i sinnet sedan han suttit en kort tid vid makten.

KAPITEL 23

Attil, den 65:e kungen i hemlandet

Danmarks underkastelse

Vi sade här ovan att det uppstod en tvist mellan goterna och svearna efter Östens död, så att det blev nödvändigt för dem båda att välja var sin kung. När vi vänder oss mot Attil, som upphöjdes till kung av sina svenskar, finner vi att han var väl bevandrad i krigskonsten och förde många lyckosamma krig mot danskarna, där folket eller rättare sagt hövdingarna delade makten vid denna tid. Vi nämnde också ovan att han angrep goternas kung Valand i ett rättmätigt krig när denne hade gått över med sin här till Danmark för att skörda frukterna av den andres krig. Men goterna slöt fred med Attil och betalade skatt till honom, och därmed trodde de sig vara säkra.

Ericus Olai säger att denne Attil insatte en hund som kung över danskarna. Men detta är inte sant, ty danskarnas gamla historieverk uppger att detta illdåd utfördes av den Attil som var son till Hotebrot, som vi tidigare har sagt. Den Attil som vi nu talar om använde sig inte av smädelser eller kränkningar, utan visade en ädel blygsamhet och tapperhet i sina krig mot danskarna och rutenerna eller andra avlägsna nationer. Han uppnådde också större vinningar genom sin hedersamma krigskonst, än om han fört befälet över fler och tapprare krigsmän som varit hemfallna åt all slags tygellöshet. Om både Götaland och Sverige hade legat under hans välde och styrts enligt hans råd, skulle inte moskoviternas furste ha kunnat sända sina sjörövare att härja så fritt i den gotiska viken. Det är nämligen en evig sanning att svenskar och goter har injagat fruktan hos sina fiender när de varit förenade i en enda krigsmakt. Men när de skilts åt har de lätt besegrats och störtats i fördärvet av sina ovänner. Denne Attil dog till sist i Uppsala efter många och stora dåd och fick en plats bland kungagravarna där, som han önskat när han levde.

KAPITEL 24

Digner, den 66:e kungen i hemlandet

Därefter upphöjdes Digner till kung i svearnas rike med stormännens och folkens samtycke, fast han var något till åren. Vissa säger att han inte var av kunglig börd, andra att han var systerson till Östen. Men alla är överens om att han ägde de ädlaste seder och en stor skicklighet att styra riket. Ty han strävade mer efter att stärka och bevara staten än sin egen lycka och framgång, och han vakade noga över att hans tjänare inte förföljde någon i strid med rättvisan, nämligen med orden att en kung fick sin värdighet och sitt underhåll från de underlydande folken för att försvara och bevara dem i fred och ro. Ju mer en kung brast i dessa plikter, desto mer förlorade han också i heder och vann en evig skam i sin kungagärning, där han kunde ha uppnått en odödlig ära.

Skillnaden mellan tyrannen och den gode kungen

Denne Digner hade helt andra seder än den fördärvade Visbur, som var kung över goterna vid samma tid – vi nämnde honom ovan. Ty denne Visbur var slav under den smutsiga girigheten och satte det fördärvliga guldet och silvret högre än den dyrbara dygden. Men Digner visade en storslagen frikostighet och följde dygdernas plikter och gärningar i allt. Den förre betungade också undersåtarna med orättvisa och outhärdliga skatter och klagade ändå över sin ständiga fattigdom. Men den senare nöjde sig med det kungliga underhåll som föreskrevs av de gamla lagarna och skattade sig rik och lycklig med detta i allt. Den förre plågades också av ett allmänt hat från de sina och förde ett liv där varje stund var fylld av skräck och elände. Men den senare var älskad av alla som om han vore deras gemensamme fader och kunde glädja sig åt en ljuv och oupphörlig ro. Den förre brändes inne med hela sitt usla följe, sedan hans söner anlagt elden i smyg, och efterlämnade ett namn som var höljt i evig skam till kommande tider. Men den senare fick en god ålderdom efter ett sällt och lyckligt liv och förtjänade med rätta ett högt och oförgängligt lov av alla och i alla tider.

Så levde svearna i den största lycka. Mina goter var desto mer olyckliga och grät över sitt vidriga öde och sörjde att de varit dåraktiga nog att bryta det urgamla förbundet med svearna. Men det var lättare att störta staten i fördärvet än att återställa den i dess forna skick eftersom det förra är ett verk av de oaktsamma och dåraktiga som alltid är oändligt många, medan det senare är en plikt och uppgift för de visa som är alltför fåtaliga i alla världens länder.

KAPITEL 25

Dager, den 67:e kungen i hemlandet

Dager övertog spiran i det svenska riket efter sin gode fader Digner, och ingen bland stormännen motsatte sig detta. Han var så lik sin kloke fader i alla dygder att inga av rikets invånare med rätta kunde klaga över att de förlorat en god kung när de såg hur all redlighet hos fadern hade återuppstått i överflöd hos sonen.

Hans första mål blev att återställa endräkten i landet. Med energi och engagemang förde han till nödvändig endräkt alla de stormän som syntes hysa något av dolt eller öppet hat till undergång för dem själva och deras fiender. Därefter brukade han all sin kraft åt att återkalla goterna till det gamla förbundet med svenskarna. Det var inte heller svårt att finna en väg till detta mål. Domar som var kung över goterna hatades ju, som vi nyss sade, av alla stormän och folket på grund av faderns brister och fel och önskade ingenting högre än att lämna den kungliga värdighet som var utsatt för så många faror och försåt, eller byta densamma mot ett annat hedersamt liv. Därför samtyckte han till ett förbund med Dager och förmådde så goterna att återvända till sin forna endräkt med svearna. Han stod just i begrepp att bege sig till Dager när ödets makter plötsligt störtade sig över honom så att han uppgav andan, som vi redan har sagt, i outhärdlig sorg över undersåtarnas uppror eller rikets överförande. Men några påstår, att han kom frisk och sund till Dager och sedan förde ett långt och sorglöst liv hos denne ända till sin efterlängtade ålderdom.

Domar avstår från goternas rike

KAPITEL 26

Genom denna märkliga klokhet kunde Dager föröka och stärka sitt välde så att han väckte fruktan bland alla fiender i grannskapet. Han hade utsatts för många oförrätter av rutenernas furste och därför drog han samman en stark här av svenskar, goter och skåningar som han satte under befäl av två skånska hövdingar, Borkar och Ostar. De prövade först krigslyckan mot den rutenske sjörövaren Reto som inte hade ett spår av mänsklighet i sitt väsen, och utkämpade en så bitter sjöstrid med honom att de båda härarnas anförare Borkar och Reto sårade varandra och dog i den första drabbningen. Denne Reto ägde en så smutsig girighet att

Dagers krig mot rutenerna

Rutenernas sjörövare Reto

Borkar

han klädde av de köpmän som föll i hans våld och letade igenom byxbaken på dem och en sådan grymhet att han ständigt hittade på nya och utstuderade sätt att plåga olyckliga människor. Ibland band han den ena foten på någon vid marken och den andra vid ett träd som man hade böjt ner med våldsam kraft och sedan fick trädet återta sin förra form, så att den bundne slets sönder i ett grymt skådespel.

Alarik

När denne grymme fiende hade förintats satte Dager sin son Alarik, som Saxo kallar Alver, som befälhavare över hela flottan. Han uppfyllde faderns befallning med sådan makt och klokhet att han inom några få dagar hade brett ut den krigsmakt som anförtrotts honom över Rysslands samtliga länder. Han förmådde även rutenernas furste att underkasta sig Dagers välde och betala skatt samt lyda alla hans befallningar.

Rutenernas underkastelse

När Dager hade vunnit en så lysande seger över denne mäktige fiende lämnade han sin son Alarik i hemlandet och ville nu vinna ära genom sin krigskonst. Därför skyndade han sig att överföra hela hären till Danmark som han lade under sitt välde, men med större hast än lycka. Ty när han hade sänt sina styrkor till Sverige igen och stannat för att skapa ordning i det danska riket, angreps och dödades han genom danskarnas försåt. Därmed lämnade han den lärdomen till de efterkommande att man inte lättvindigt skall anförtro sin välgång åt en ovän som man en gång har försonats med.

Danmarks underkastelse

KAPITEL 27

Alarik eller Alver, den 68:e kungen i hemlandet

Alarik, som andra kallar Alver, var son till Dager och upphöjdes välförtjänt efter faderns död till kungasätet på grund av sina lysande bragder och det stora hopp som hela fäderneslandet hade fäst vid honom. Han hade tidigare kuvat rutenerna, men när han sände legater för att kräva skatt av dem tog ryssarna emot dem med svek och dödade dem i försåt samt förkunnade att de hädanefter skulle betala svearna med krig och vapen och inte genom några skatter. Alarik blev upprörd vid detta stora och grymma svek och drog samman de tappraste krigsmännen från sitt väldes alla gränser och förde dem mot den trolöse fienden.

Rutenerna angrips av svearna och betalar skatt

Härarna stod redan beredda till strid när en av de främsta svenska kämparna, Hildiger, bad Alarik att få utmana någon av rutenernas tappraste män på envig. När han hade utverkat detta ropade han genast till rutenerna att de skulle skicka den tappraste i hela hären för att strida mot honom.

Den svenske kämpen Hildiger

Haldan, en annan kämpe

Rutenerna utmanades av detta rop och överlade om vem de borde ställa mot den hånfulla fienden. När de övriga tvekade erbjöd sig Haldan, en kämpe av den största tapperhet som nyligen hade kommit till rutenernas krigsmakt från Skåne, att gå ut i detta envig. Denne Haldan var son till den skånske hövdingen Borkar och den norske kungens dotter Drota, som villigt tagit honom till make sedan han hade dödat hennes man, den ädle Gunno från Sverige. Samme Gunno hade dödat hennes fader kung Regnald och sedan tvingat henne till det äktenskap där hon födde sonen Hildiger.

När Hildiger, som var äldre, fick veta att Haldan var hans egen halvbroder vägrade han att kämpa mot honom under förevändningen att Haldan saknade erfarenhet av krig. ”Jag själv”, sade han, ”har vunnit ett ryktbart namn genom sjuttio tappra kämpars död, men denne Haldan har knappt nått krigskonstens tröskel. Därför borde han först pröva sina krafter mot dem som är hans likar, och därefter kan han möta mig, om det lyster honom så.”

KAPITEL 28

Haldans tapperhet

HALDAN lät sig inte röras av dessa skymfande ord, utan svarade modigt: ”Om jag syns dig svag och föraktlig genom min ringa ålder, må någon annan träda fram från er här och kämpa mot mig.” Sedan högg han genast ner den som steg fram. Nu ställdes två mot honom. Han fällde dem och begärde att få kämpa mot tre på samma gång. Så ökade antalet varje gång ända till elva, och när han mötte dem segrade han på nytt.

När Hildiger såg att den andre hade nått samma krigiska ära som han själv ville han inte längre neka honom en strid. De tappra kämparna gick ut på fältet och störtade mot varandra under ett sådant dån från deras vapen att marken tycktes darra och skälva. Till sist kände Hildiger att han hade fått ett dödligt sår och kastade sina vapen med dessa eller liknande ord till Haldan: ”Jag är din halvbroder, o Haldan. Ty Drota som ammade dig bragte även mig i ljuset men till skilda öden: dig till ståt och ett liv med stora framgångar, men mig till en förtidig död i min grönskande ungdom.” Då sade Haldan bestört och med den största smärta: ”O min broder, om du visste att jag var din broder varför teg du så ödesdigert om detta? Jag hade hellre vänt vapnen mot mig själv än mot dig och gärna offrat mitt liv för din skull. Vem unnar mig nu att dö med dig, begravas med dig och möta det yttersta slutet tillsammans med dig? Du bär skulden till detta, o broder: genom din tystnad kränkte du våra brödraband: din tystlåtenhet gjorde mig till en olycklig brodermördare. Ingen tid skall någonsin återställa dig till mig: jag skall sörja dig med eviga tårar så länge jag lever.”

Märklig kamp mellan två bröder

KAPITEL 29

Å sade Hildiger att han hade förtigit brödraskapet med goda skäl, så att det inte skulle se ut som att han vägrade strida av feghet eller med något brott i sinnet. När han sagt detta uppgav han andan i sin gråtande broders åsyn. Men Alarik lät sig inte förfäras av en eller flera kämpars död, utan gick till strid med orubbligt mod och därmed hämnades han de enskilda kämparnas död genom en allmän seger. Ty när rutenerna hade besegrats vägrade de inte längre att betala den vanliga skatten.

Hildigers död

Rutenerna besegras

Så återvände Alarik till fäderneslandet efter denna lysande och minnesvärda triumf och härskade där i ro under återstoden av sitt liv under ständig omsorg om lagarna och sederna, tills han uppnådde en hög ålder och uppgav sin anda i vänners händer. Därför tror jag att Ericus Olai har gjort sig skyldig till ett misstag när han tycks mena att Alarik dödades av sin broder Erik som var lysten efter makten, och att denne förövade mordet med en tygel i brist på andra vapen.

Det bör inte heller förtigas att den Haldan som vi nämnde ovan fick Gyrita till maka genom sina tappra och storslagna dåd. Hon härstammade från goternas kung Sivard och var den enda arvtagaren till det danska riket. Men Haldan såg att hon var ofruktsam och hyste själv ett brinnande begär efter avkomma, för att använda Saxos ord, och därför begav han sig till svearnas berömda stad Uppsala i hopp att vinna fruktsamhet för henne. Där fick han det svaret att han måste offra till sin broders andar innan han kunde få ett barn. Sedan han lytt detta orakel gick också hans önskan i uppfyllelse, för nu fick han en son med Gyrita som han gav namnet Harald. Av detta ser man lätt att danskarnas kungar ända fram till denna tid omsorgsfullt hade efterlevt den bestämmelse som goternas kung Humel såg till att föreskriva för sin son Dan när han utsåg denne till Danmarks förste kung (såsom jag tidigare påpekat), nämligen att han inte skulle bygga ett tempel för gudarna i någon del av det danska riket utan dyrka dem med vördnad i svearnas stora stad Uppsala.

Den gotiska kungadottern Gyrita

Harald föds som danskarnas störste kung

Humel, kung över goterna

Den stora staden Uppsala

❧ ÅTTONDE BOKEN ❧

KAPITEL I

Ingemar eller Inge, den 69:e kungen i hemlandet

DÄREFTER KOMMER INGEMAR, ELLER Inge som andra kallar honom, i kungarnas följd och ordning. Han var den äldste bland Alariks söner, och genom faderns förtjänster och stormännens enhälliga vilja insattes han nu som kung över goterna och svearna.

När han betänkte att han var född av en tapper fader som hade härskat över ett vidsträckt välde ville han inte nöja sig med den heder och makt som han hade ärvt av denne, utan överträffa eller efterlikna hans dåd och bragder. Därför krävde han ut den skatt som rutenerna hade lovat hans fader. Därefter förklarade han krig mot danskarnas kung Harald eftersom han hade ockuperat Skåne, fastän detta var en del av goternas rike. Därför gick inte Ingemar i krig för att utvidga sitt välde, som Saxo säger, utan för att skydda sina rikens gränser.

Rutenerna betalar skatter till svenskarna; Krig om Skåne

Harald greps av skräck vid denna krigsförklaring och började åkalla gudar, människor och underjordens makter för att få veta om han kunde möta Ingemars krigsmakt med någon säkerhet. Han riktade också enträgna böner till sin avgud Oden, som dyrkades främst i Uppsala, och bad att denne inte skulle svika honom när han utsattes för krigets alla faror. Då uppenbarade sig för honom en enögd åldring i lurvig dräkt som sade sig heta Oden. Han hade kommit för att förutsäga det kommande krigets utgång och lära Harald hur han borde ställa upp sin här när han stred till sjöss eller på land. Detta var förvisso en ond ande som hade kommit flygande från underjordens hålor. Därför skall vi se vilken nytta han i själva verket gjorde när han lärde ut hur hären borde ställas upp vid ett slag. Om jag inte tar fel ville han nämligen skapa förvirring i hären i stället för ordning, så att inga eller bara ett fåtal skulle överleva genom hans krigskonst.

Oden

Hur hären bör fylkas vid strid på land

Han påbjöd, enligt Saxo, att Harald skulle dela upp sin stridslinje i tre kolonner vid strid på land, där var och en skulle ha tjugo led tätt efter varandra. Men de tjugo i mitten skulle ställas längre fram än de övriga och ordnas som en spetsig kon eller pyramid, som kunde böjas för att skydda flyglarna på båda sidor med olika manövrar. Han skulle också ställa upp varje kolonn så

att två gick i första ledet och en tillkom för varje led, tre i det andra, fyra i det tredje. När striden började, skulle de bakre leden ordnas på samma sätt, så att de förenades med kolonnerna på flyglarna och bildade ett horn med tio led. Bakom dessa kolonner skulle han ställa ynglingar med spjut och i ryggen på dem en skara av äldre krigsmän som skulle stärka sina sviktande kamrater genom sin gamla och beprövade tapperhet. Därefter skulle någon som var bekant med terrängen visa var avdelningarna med slungare skulle stå, och bakom dem skulle han ställa män av alla slags åldrar och befattningar. Den bakre slaglinjen skulle ordnas på samma sätt som ett horn med tre kolonner och lika många led, så att hären fick samma skydd i ryggen som i fronten.

KAPITEL 2

Hur hären bör fylkas vid sjöstrid

MEN om det blev strid till sjöss borde han avskilja en del av flottan vid stridens början, så att den kunde segla runt om fiendens skepp och omringa dessa. Detta har jag hämtat från Saxo utan att ändra ett ord, så att vi skall se hur den onda anden lärde danskarna en bedräglig och oduglig krigskonst. Ty vilken stridskonst kunde ha varit sämre om man kämpade mot svearna, särskilt i skogar eller oländig terräng eller ännu mindre på öppet fält mot deras erfarna krigsmän? Granskar man denna konst att fylka hären närmare inser man således att den inte var uttänkt för att skänka danskarna seger, utan för att vålla deras yttersta undergång, särskilt om det kom till ett regelrätt slag.

Men Harald fann det mera rådligt att undvika detta, eftersom han stod på fientlig mark i Sverige med underlägsna styrkor och erbjöds ett bättre tillfälle att förgöra sin fiende. Kung Ingemar hade nämligen en usel maka av danskt blod, som var släkt med Harald, och hon sammansvor sig nu trolöst med några av hans inre fiender för att strypa sin egen man i försåt. Detta skedde på Haralds fräcka inrådan, eftersom det syntes honom mer berömvärt att kränka hederns bud än att återvända till sitt hemland utan seger. Ingemar hade samlat en oövervinnelig här och var förvissad om seger när hans skamlösa hustru lät några rövare smyga sig in i hans sovhus och hänga honom i en guldkedja från en hög bjälke, inte långt från den plats där staden Stockholm har uppförts i dag.

Ingemar hängs av sin danska maka

Denna skamlösa kvinna var i sanning värd att hatas av alla människor eftersom ingen dygd, mänsklighet, skam eller naturlig känsla kunde avhålla henne från detta avskyvärda brott. Harald kunde inte vinna någon seger vare sig genom den krigskonst som den onda anden lärde danskarna under Odens namn eller de onda råden från denna kvinna som var mer brottslig

än alla onda demoner. Ty så snart drottningens fasansfulla dåd blev känt av alla kom Ingemars främsta vänner störtande med hans broder Olof. De ertappade drottningen mitt i det uppenbara brottet och sedan grävde de ner henne levande. Därefter upphöjde de Ingemars son Ingel i kungasätet och angrep danskarna med sådan kraft att de och deras kung Harald drevs på flykten. Men Ingemars broder Olof dödades när han ivrigt förföljde de besegrade danskarna.

Den danska drottningen begravs levande

Danskarna drivs på flykten

KAPITEL 3

När Ingemar hade dödats genom den danska kvinnans grymma försåt efterträddes han således av sin son Ingel i både Götalands och Sveriges riken. Han var en djärv och kraftfull krigsman och stod inte efter någon i denna konst, och därför begärde han ingalunda någon vapenvila genom sändebud eller såg sig om efter gömställen vid sin kära faders död, som Saxo skriver, eller låtsades vara sjuk för att matt och ödmjuk bedja danskarna om barmhärtighet i sin olycka, utan han angrep fienderna med den här som fadern hade samlat under oförtrutna ansträngningar. Detta skedde med sådan beslutsamhet att Harald och hela hans krigsmakt skulle ha råkat i den största fara om de inte räddat sig genom att fly.

Ingel, den 70:e kungen i hemlandet

När danskarna hade jagats bort rustade Ingel en krigsflotta som var rik på män och vapen och förde den till Danmarks stränder, där han satte iland sina män och började en bitter strid mot Harald. Han hyste en brinnande önskan att hämnas sin egen förlust vid faderns död genom ett allmänt blodbad på danskarna. Så kunde inget krig synas så blodigt som det där Ingel vann denna blodiga seger. Men han ville inte följa efter den flyende Harald till de försåt som denne hade förberett i det inre av Danmark, utan förstörde en borg i närheten och tog Haralds syster till fånga som tecken för den vunna segern. Sedan förde han henne med sig till Sverige, så att han efter Julius Caesars exempel bevarade henne, genom vilken eller på grund av vilken han till sist skulle möta sin undergång.

Danskarna besegras av svenskarna i en sjöstrid

Detta brudrov ledde nämligen till döden för många tusen goter och danskar. När Harald fick veta att hans syster hade förts bort med våld sörjde han djupt över denna skymf mot hans släkt och blod. Därför rustade han en ny krigsflotta mot Sverige för att antingen återvinna sin syster eller offra sitt eget liv. Det blev en bitter strid på båda sidor, där Harald övervanns i den olyckliga kampen och återvände till sitt Danmark såsom besegrad och tyngd

Brudrov

Danskarna besegras

av många motgångar. Men det dröjde inte länge, förrän han rustade en ännu mäktigare här mot Ingel.

KAPITEL 4

DET fanns många klarsynta ädlingar i Sverige som avrådde Ingel från att med våld ingå detta äktenskap, eftersom en sådan förening brukar få ett sorgligt slut. Den danska kvinnans seder var också så orena att man inte borde utsätta många män och hela fäderneslandet för ett riskabelt krig bara för några famntags skull. Men den unge kungen brann av ihärdig stridslust, och därför befallde han att man skulle skriva ut större styrkor av krigsmän än någonsin förr.

När Harald fick veta detta bad han sina visa män om råd inför det kommande kriget. De rådde honom genast att skänka sin syster till svearnas kung för att slippa se många trogna medborgare och undersåtar lida en grym död. Då skickade han sändebud till Ingel och bad om fred där denne fick föreskriva villkoren, och erbjöd honom sin syster som äkta hustru. Så tycktes Harald utlova en uppriktig vänskap med uppriktigt sinnelag och Ingel kunde inte ifrågasätta en fred som slöts på så rättvisa och hedersamma villkor, i synnerhet som hans stormän var mer böjda för endräkt än för strid.

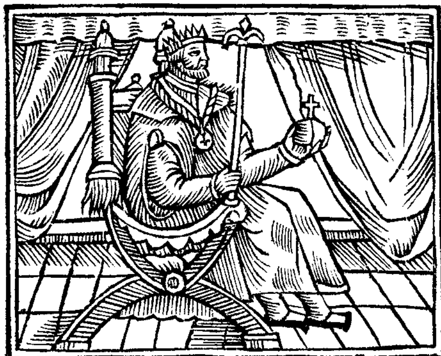
Danskarna ber svenskarna om fred

Så slöt han fred med den yttre fienden, men inte långt därefter började ett ännu farligare krig inom fäderneslandet och bland hans egna män. De såg hur hans danska maka förde ett skamlöst leverne, hon som var gift med en enda men bjöd ut sig åt många. Därför manade de ständigt kungen att bestraffa hennes öppna otukt som vållade både honom och hela riket en sådan vanära. Han upptog dessa oförsynta förmaningar med både bitterhet och vrede, och denna oförsiktighet ledde till hans död i förtid. Han och en broder utslungade nämligen skymfande ord mot varandra, tills han dödades av den andre. På detta sätt gick två tappra svenska kungar, en fader och en son, mot ett olyckligt slut genom två danska kvinnor och lämnade den lärdomen till de efterkommande att de måtte eftersträva större försiktighet i liknande händelser. Danskarnas historieverk berättar nämligen, att alla drottningar som förts till dem från Sverige alltid var mycket kyska och goda och beredde sina äkta män den största lycka. Men de som kom från Danmark till Sverige handlade sannerligen inte så att de förtjänade några lovord.

Den danska makans skamlöshet

När Sveriges kungar tar danska kvinnor till maka vållar detta allmän skada för fäderneslandet

KAPITEL 5

Germund, den 71:e kungen i hemlandet

GERMUND var son till den döde Ingel och fick faderns spira genom stormännens och folkens enhälliga val. Han vansläktades inte på sin faders ädla seder och ständiga lust till krig, och liksom han mottagit livets början från honom försummade han inte att vidmakthålla dennes bittra hat mot danskarna. Ty när han erinrat sig de oförrätter som dessa hade vållat hans fader och farfader började han söka med all sin kraft efter något sätt att bestraffa dessa stora brott med en lika stor hämnd.

Därför samlade han krigsmän från alla håll och förde över kriget till Danmark. Harald mötte honom omgiven av danskarnas styrkor och det blev en lång och bitter strid. Svenskarna och goterna var vana att övervinna Harald, och därför fann de att det skulle vara vanärande att besegras av honom som de själva hade besegrat så många gånger. Men Harald hyste också gott mod, eftersom han stred på egen mark där man alltid kunde uppbåda nya styrkor. Danskarna besegrades trots allt och sträckte bönfallande sina händer mot Germund, men de dolde de försåt som de planerade i hemlighet under denna ödmjuka kapitulation.

Danskarna underkastar sig

Germund var godtrogen, som svenskar brukar vara, och trodde att danskarnas händer och munnar talade samma språk som deras hjärtan. Han, som anfört sin här med sådan klokhet, var nu så oklok att han sände den tillbaka till Sverige eftersom han litade alltför mycket på män som var vana att avlägga falska trohetseder. När danskarna märkte att han inte längre hade kämpar vid sin sida angrep de honom genast, fast de lovat honom trohet med dyra eder. Sedan han hade tagits till fånga fick han en skamlig död, som med större rätt borde ha drabbat dem själva. De hängde honom nämligen i en bjälke på den plats som hette Ottasund eller ”Odens vik”, som en lärdom till efterkommande att inte lita alltför mycket på människor som anser att man bör sätta den egna friheten högre än hederns bud.

Danskarnas list mot sin kung

Germunds skamliga död blev både början och orsaken till det minnesvärda krig som vi strax skall berätta om. Men här bör man lägga märke till att dansken Saxo inte nämner denne Germund. Ty han påstår att det var Ring som antogs som svearnas kung efter Ingels död, och att detta skedde genom den danske kungen Haralds försorg. Men liksom Saxo stödjer sig på sina danska historieverk litar vi mer på de svenska historieverk som vi har valt att följa. Den kloke läsaren får sedan omfatta det mer sannolika.

KAPITEL 6

Håkan Ring, den 72:e kungen i hemlandet

HÅKAN RING var son till Germund och vann den kungliga makten och äran med hela fäderneslandets samtycke efter faderns sorgliga död. Han förtjänar också en plats bland de mest ryktbara kungar som goterna och svenskarna någonsin hade ägt före honom.

Han hyste ett evigt och outsläckligt hat mot danskarna, som hade hängt hans fader med list och svek. Han väntade också i flera år på ett lämpligt tillfälle att hämnas på hela det danska riket för denna oförrätt. Så råkade han få veta genom sannfärdiga sändebud att danskarnas kung tänkte störta honom inom kort, fastän han låtsades hysa den största vänskap vid denna tid, och att detta skulle ske med samma konster som hade vållat Ingels och Germunds förtidiga död. Bland dessa danska sändebud befann sig en stor förrädare som Saxo kallar Oden, och han var så svekfull att han kunde väcka ett ihärdigt och ömsesidigt hat mellan kungar fastän de varit förenade i den djupaste endräkt.

Den danske förrädaren Oden

Ring förstod att hans liv var hotat av Haralds hemliga försåt om han inte avvärjde den hotande faran med ett allmänt uppbåd, och då föredrog han att kämpa mot denne förrädiske fiende i en öppen strid framför att få halsen avskuren i någon undanskymd vrå av mördare som denne hade smugit in i landet. Därför sände han budbärare till Harald och sade att om det dolde sig något hat i hans sinne borde han hellre utsläcka detta med manliga vapen än med hemliga försåt. När Harald fick veta att Ring hade upptäckt hans hemliga ränker gjorde han allt för att Ring inte skulle gå till ett oväntat anfall mot Danmarks gränser. Han skickade också sändebud som hemställde om vapenvila i sju år; när dessa år var till ända skulle kampen avgöra båda parternas rätt och ära.

KAPITEL 7

MEN när Harald såg att danskarnas krafter var alltför små för att kunna motstå goternas och svearnas makt, värvade han germaner, sachsare, slaver, liver, vandaler, angler, skottar, irländare och friser till sin här, som också inrymde hela det danska rikets manskap. Därmed blev, enligt Saxo, hans styrkor så stora att man inte kunde räkna männens antal. Han nämner bara dem som ledde de olika styrkorna och försäkrar att de var tappra kungar, framstående stor-

Den danske kung Haralds här

män och ryktbara fältherrar. Till dem fogar han de mest tappra kämparna, vars kroppar var övade för krigen liksom deras sinnen för tapperheten, så att deras mäktiga gestalter smyckades av själens ädlaste gåvor. De var inte bara skickliga i konsten att strida med bågar och slungor, utan hade lärt sig att dikta sånger på folkets språk. Så hade de övat både själen och kroppen. När männen inte syntes räcka till, tillfogade man stridslystna kvinnor som tycktes ha förvärvat ett manligt mod i sina kvinnliga kroppar. Bland dem fanns det sköna jungfrur som inte bara uppfostrats höviskt utan även i krigets konst och nu anförde avdelningar i hären. Man säger också att den danska flotta som skulle föra dessa oräkneliga styrkor till goternas land var så stor att den fyllde sundet som skiljer Skåne från Själland och har en bredd av fyra romerska mil, så att de tätt sammanfogade skeppen bildade en gångväg mellan de bägge stränderna, som en bro.

Den svenske kung Rings här

Rings här visade långt mindre prakt och ståt, men den var väl rustad för en fasansfull strid genom männens modiga sinnen och krigiska övningar. Ring hyste också en sådan tillit till sina goters och svears tapperhet och vana vid krig att han inte värvade några krigsmän från andra länder till sin här, eller bara ett fåtal. Det fanns män från Gislemark i hans här, som dyrkade guden Frö och uttolkade hans bud; de var alltid redo till snabba dåd och kloka råd och stod högt i gunst hos Ring. Till dem kom Telemarksbor som var tappra i striden och ägde många dygder, men inte ett spår av skryt eller högmod. Där

Norrmannen Olav

fanns också den tappre kämpen Olav, som var son till den norske kungen. Han gjorde krigstjänst hos Ring tillsammans med sju kungar och de tjänade honom villigt med hand och håg.

KAPITEL 8

DET fanns tvåtusenfemhundra skepp i den svenska flottan, och till dem kom den gotiska flottan som väntade på den svenska vid ön Gotland i hamnen Garn. Där förenades de sedan till en enda flotta under Olavs ledning, och den gjorde nu en lyckosam seglats till den hamn som kallas Viken. Under tiden ledde Ring svearnas och goternas markstridskrafter till den plats där striden skulle stå. Det var på fälten

Fälten vid Bråvalla

vid Bråvalla, som sträcker ut sig vida omkring i Värend, i södra delen av Götaland. Där förenades nu de båda härarna som hade förts dit med flottan

En oräknelig här

och på landvägen. Det var en så väldig mängd av krigsmän att man knappt kunde räkna dem. Ty om den ena flygeln stod vid hamnen i Viken, sträckte sig den andra till Värend, och det är fyrtio italienska mil eller 350 stadier mellan dessa platser. Först ställde man upp i oordnade massor på olika platser

och i olika formeringar. Men Ring red omkring på sin ädla häst och såg till att hären fylkades efter krigskonstens alla regler, och därmed tycktes allt få den bästa ordning.

Under tiden hade den danska flottan övervunnit havets faror och kommit till den plats där slaget skulle stå. Då drog sig Ring till minnes de lagar som de gamla stiftat inom krigskonsten, och därför förbjöd han sina män att angripa den antågande fienden förrän denna väldiga hop hade ställt upp sig till strid. Lurarna fick inte heller ljuda förrän fienden ordnat allt efter sin önskan. Han sade också att han inte tvivlade på att denna oräkneliga och oordnade massa lätt skulle störta samman, eftersom den inte fruktade att ledas av en blind man i striden. Inte heller behövde han mana sina män till mod i striden, för de hade inte bara drivit bort danskarna från goternas länder i forna tider utan övervunnit dem och tvingat dem till både underkastelse och skatt. Danskarna hade aldrig ägt en sådan styrka att de med egen kraft kunnat övervinna svearna eller goterna. Därför borde man inte ge vika för de danska vapnen, särskilt inte när de hade lagts i händerna på en vettlös gubbe som stod med ena foten i graven och hade förlorat både synen och förståndet och som angrep främmande länder, fastän han inte kunde styra sina egna. Med sådana ord höjde Ring modet hos sina män och gav dem hopp om en säker seger.

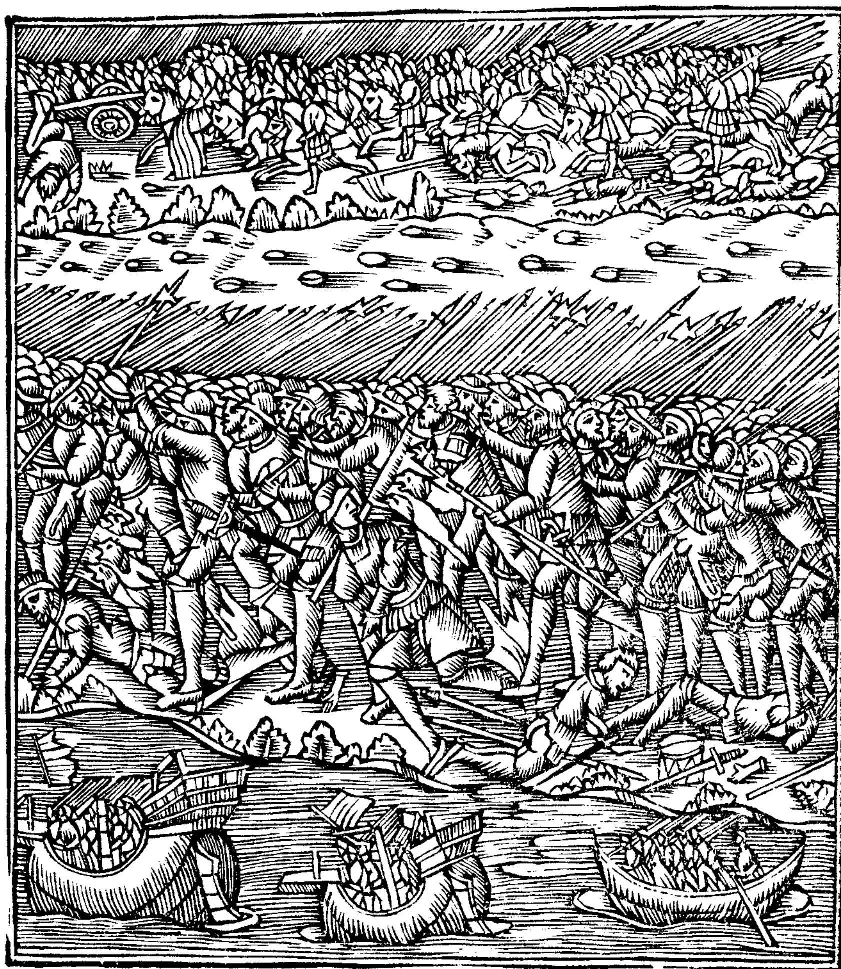
KAPITEL 9

EN när Harald försökte mana sina män till mod i striden, kom det många ord från den förvirrade gubbens darrande läppar och nickande huvud. ”Min syster var en gång drottning hos svearna”, sade han, ”och därför kunde ingen ha rätt att insätta hennes pojkvasker Ring som kung över dem utom jag. Enligt samma rätt är han också skyldig att betala skatt till mig. Men nu påstår han, att han fått detta rike av sin fader och invånarna och vill betala med vapen i stället för guld och med hån och hat i stället för tacksamhet och kärlek. Så tvingas jag, en åldrig man, att gå ut i detta krig. O ädla danskar, som skattar er mer ädla än alla andra folk, låt inte dessa maktlösa goter och svear övervinna er obetvingliga tapperhet!”

Sedan dessa ord hade framförts av den gnällige gubben på ett mer ynkligt än övertygande sätt, gick man till strid med den största kraft på båda sidor. De nordiska rikenas historier kan inte minnas att det någonsin förts en så grym drabbning eller utgjutits så mycket blod. Slungarna fick stor betydelse i denna strid, liksom de ivriga och djärva bågskyttarna. Ty de skickliga goterna spände bågsträngarna med sådan kraft att de genomborrade även sköldarna

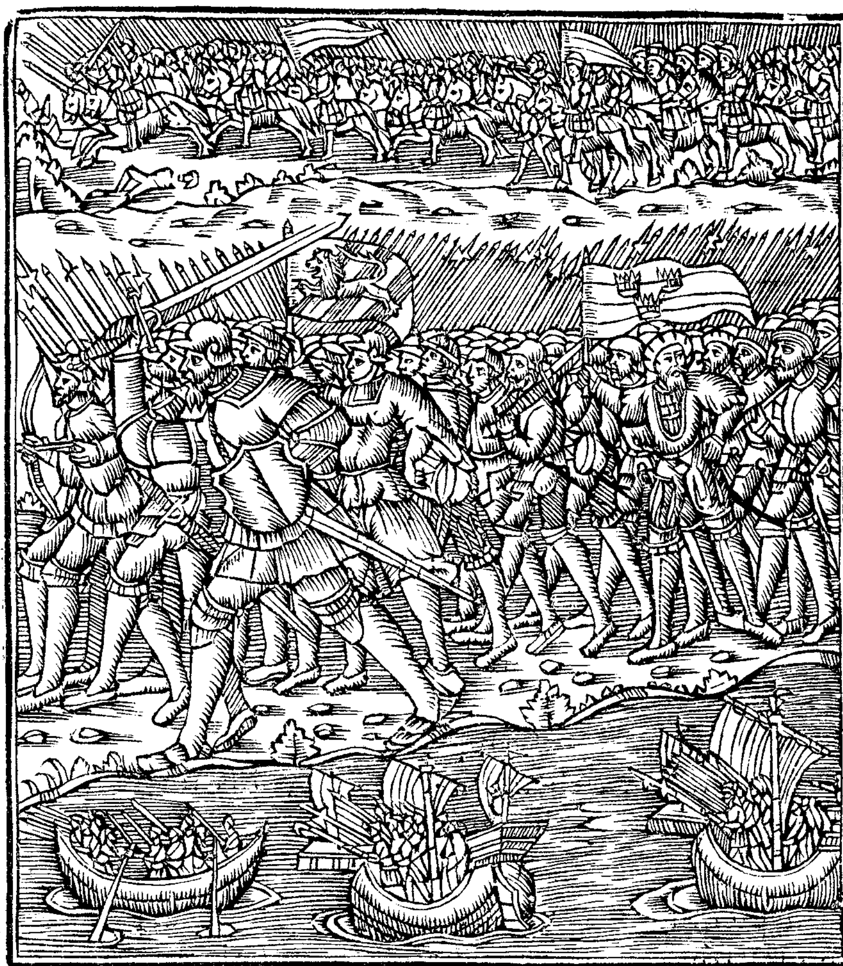
Svenskarna och goterna kämpar med pilar och slungor

med sina pilar. Detta blev den främsta orsaken till blodbadet, eftersom de vassa pilarna trängde igenom harnesk och hjälmar, som om kropparna hade saknat allt skydd. Dalkarlarna vållade också danskarna den största skada, enligt Saxo.

Harald hade förlorat sin syn men hörde hur hans män knotade och klagade, och därför frågade han Brun, som genom försåt hade blivit hans körsven, hur Ring hade fylkat sitt folk. Körsvennen svarade: "Han har två flyglar eller horn på sin slaglinje." Då sade Harald: "Jag trodde att jag var den ende som kände denna krigskonst eftersom jag lärt mig den av min gud Oden." När han hade sagt detta och beredde sig att säga mer, störtade Brun ner honom från vagnen med dess liar och högg ihjäl honom. Detta blev hädanfärden för danskarnas store kung Harald, som hade härskat i femtio år under skiftande krigslycka mot tre av goternas och svearnas tappra kungar, tills han besegrades och dödades av den fjärde, Ring, som var den mäktigaste av dem alla.

Haralds död

KAPITEL 10

När Ring fick veta att Harald var död lät han genast blåsa till återtåg och kallade tillbaka sina krigsmän som utan uppehåll angrep danskarna i ryggen. Det sägs att han höll detta tal till de besegrade danskarna: ”O danske män, som ofta har angripit de gotiska länderna med föga framgång och genom er kamp inte åstadkommit något annat än yttersta livsfara, vem, med förnuftet i behåll, skulle våga hävda att ni varit kloka eller handlat klokt i dessa saker? Ty ni tog i sanning fel, och detta i högsta grad, om ni trodde att båda våra riken, Götaland och Sverige, kunde övervinnas av er makt, när de var troget förenade med varandra. Även om ni syntes oövervinneliga, när tappra sachsare, krigiska angler, djärva skottar,

Rings tal till danskarna

oförfärade irer, stridslystna friser, starka liver, mäktiga vandaler och sju stora kungar kom till ert stöd, har ni besegrats och fällts till marken. Därför må ni vända er makt och era vapen mot andra folk, om någon nöd eller ärelystnad driver er att utstå så många faror till livet. Våra länder rymmer mycket silver genom gudarnas nåd och alla slags metaller i outtömliga gruvor. Men det finns även bågar, slungor, lansar, spjut, svärd och alla krigiska redskap, och med dem skall vi försvara våra rikedomar."

Rings storsinthet

När han hade sagt detta, befallde han att man skulle leta efter Haralds kropp bland de oräkneliga liken. När man funnit den höll han en så högtidlig och storslagen likfärd att han visade inför alla hur han ägde ett högt och ädelt sinnelag och en vilja att lämna alla oförrätter i gångna tider åt glömskan. Han ansåg nämligen, med rätta, att de som rasade på likbärares vis mot döda fienders lik hade ett förkastligt och uselt sinnelag. Han befallde också att man skulle hedra inte bara kungarnas utan även alla stormäns och tappra kämpars kroppar med en värdig likfärd. Saxo säger att trettiotusen stormän föll på danskarnas sida och tolvtusen bland svearna och goterna. Men ingen kunde räkna hur många som föll bland det vanliga folket.

KAPITEL II

Danmarks underkastelse

Kvinnan Heta får styra danskarna

Norrmannen Olav

EDAN Ring hade vunnit denna seger lade han Danmark under svearnas och goternas välde; och för att tillfoga danskarna en ännu större skam föreskrev han att de skulle styras av en kvinna eller jungfru, Heta, som om han ville antyda att de som ansåg sig vara överlägsna andra män fick lyda under en kvinna. Dessutom insatte han norrmannen Olav, som varit honom till stort gagn genom sina tappra dåd, som fogde över Skåne och Halland.

Men danskarna kände snart ett stort misshag över att leva under en kvinnas styre. Därför ansatte de Olav med ivriga böner att han inte skulle låta det danska namnet stå under en kvinnas välde, utan driva bort henne från den kungliga tronen och själv anta den kungliga makten. Det var inte heller svårt att övertala den ärelystne Olav till detta. Sedan han vunnit Rings samtycke kallade han till sig Heta och befallde henne att avstå från det danska riket och hädanefter nöja sig med Jylland mot en årlig skatt. Därefter återföll han i sin medfödda grymhet, så att danskarna inom kort började mumla för sig själva: "Hade det inte varit klokare för oss att uthärda Hetas motbjudande och högfärdiga styre än att leva i daglig fruktan under Olavs grymma tyranni?" Men det var inte lika lätt att störta en kung som att insätta en sådan.

KAPITEL 12

DÄRFÖR vände de sig till den okuvlige kämpen Starkodder och bad honom enträget att döda denne tyrann, mot en stor mängd guld i belöning. Starkodder, som betraktade allt tyranni som en pest för det mänskliga släktet, lovade att göra detta för allas frihet och genomborrade honom på ett mer uselt än tappert sätt, när Olav låg värnlös i badet. När han hade gjort detta överfölls den tappre kämpen av en sådan förfäran inför sitt brott att han nästan lade hand på sig själv. Denna samvetsnöd och ånger levde också kvar hos honom intill livets sista stund. Ty när han kommit till besinning sörjde han över att han hade dödat denne tyrann på ett förrädiskt och skamligt sätt, utan någon krigisk heder; han hade också sluppit denna vanära om han hade mött honom i öppen kamp och efter uttalad stridsförklaring. Till sist uppnådde Starkodder en mycket hög ålder, som vi berättat ovan, och då gick han frivilligt i döden för den ädle Haters hand.

Starkodder dödar Olav

Tyranners natur

Under tiden ville Ring bevara sitt stora välde i fred och ro, och därför utfärdade han nyttiga och nödvändiga lagar och föreskrev att rättvisan skulle härska överallt så att hans undersåtar skulle leva i fred. När Olav hade dödats lät han dennes son Omund bli kung i Danmark mot en årlig skatt. Han lät en annan Ring styra Norge och företog ett krigståg mot irländarna tillsammans med honom. Han skulle även ha utfört många och lysande bragder i dessa västliga riken om inte Omund hade angripit Norge när den norske Ring var borta från landet. Så var denne Ring en lyckosam och ärofull kung, som härskade länge över goterna, svearna och danskarna intill sin höga ålderdom, då han bytte spiran och livet mot döden och fick sin plats bland de kungliga gravarna i Uppsala.

Omund blir kung i Danmark; Den norske Ring

KAPITEL 13

EGIL var son till Håkan Ring och hade tillnamnet Vendelkråka, och efterträdde nu fadern i dennes riken. Hans första besvär blev Omund som härskade över danskarna. Ty när Egil skickade sändebud och krävde den skatt som denne lovat honom, vägrade inte bara Omund att uppfylla dessa krav utan gav sändebuden en skamlig död genom att hänga dem i ett högt träd vid den allmänna vägen. Egil blev upprörd av denna skymf och skrev ut en mäktig här från alla delar av sina riken och satte sedan en dansk vid namn Tonno att leda dessa män. Denne Tonno hade tidigare

Egil, den 73:e kungen i hemlandet

Danskarna är grymma mot sändebuden

Den danske förrädaren Tonno

kommit från Danmark som flykting och trätt i kungens tjänst. Han var inställsam i sitt tal, villig till tjänster, ödmjukt bönfallande i sitt uppträdande och mycket skicklig i alla konster som kunde bedra svenskarna i deras gammaldags hederlighet, och därför vann han stor gunst hos Egil.

Men det visade sig snart hur sann och äkta denna trohet var. Ty när han hade blivit befälhavare vände han trolöst hela den krigsmakt som han blivit anförtrodd mot kungen och riket. När Omund fick veta att Egil hade anförtrott hela sin krigsmakt åt Tonno fattade han ett stort hopp om sakernas lyckliga utgång och gjorde allt för att locka över Tonno på sin sida. Det blev inte heller svårt för en dansk att egga en annan dansk till kamp för

Danska överlöpare bör fördrivas

den danska frihetens sak. Så mottog Tonno stora löften och uppviglade alla Egils män mot sin furste, som vi nyss sade; och Egil skulle ha störtats genom detta uppror om han inte hade samlat styrkor i den största hast och avvänt

Slavarnas krig

den hotande faran. Inget slavkrig i Nordens länder växte någonsin så snabbt som det som inleddes och spreds genom dansken Tonno och inget vållade större skada eller varade längre. Tonno utkämpade åtta krig mot Egil och fick ständigt nya styrkor och mer proviant från danskarnas kung Omund. Men till sist besegrades han likt en ny Spartacus med hela sin här i det nionde

Tonno bestraffas för sitt förräderi

kriget av Egil och de svenska krigsmännen. Denne store förrädare tvingades lida en värdig död när han stryptes med en snara.

När Egil hade befriats från dessa försåt bland sina tjänstefolk och trälar sökte han skapa fred med omsorg och klokhet. Men han var en sträng vårdare av rättvisan och billigheten, och därmed kränkte han en del av stormännen

Egil dödas av en tjur

som inte fann behag i hans styre. Därför skaffade de fram en tjur som blivit rasande genom trollkonst och drev den mot kungen på en allmän väg och han spetsades på dess horn och lämnade både livet och spiran.

KAPITEL 14

Gotar, den 74:e kungen i hemlandet

OTAR var son till Egil och antogs som kung i sin döde faders riken med stormännens och folkens enhälliga röster. Han ville göra som kung Algot, som vi talat om tidigare, och utrota det gamla hat som hade fortlevt mellan svearna och danskarna ända sedan dessa riken grundades. Han visste genom lång erfarenhet att ingenting främjade detta mindre än krig och tve-

dräkt. Därför grep han till olika åtgärder för att skapa endräkt och vänskap med alla kungar och furstar som levde i de angränsande länderna, och särskilt ville han knyta den danske kungen Omund till sig genom släktskapens band.

Ebbe som sändebud

Av detta skäl utsåg han en ädel man som hette Ebbe och kom från en av svearnas mest lysande ätter att leda en hedersam beskickning till Danmark för att utverka ett giftermål med Omunds sköna dotter. Sändebudet utförde sitt värv med klokhet och iver och vann både faderns och dotterns samtycke utan svårighet, och detta fyllde Gotar med mycken glädje. Ty därmed visade sändebudet att han inte bara åstadkommit en lysande släktförbindelse utan även en allmän och nödvändig fred.

Så tycktes det bara återstå att ordna bröllopsfesten, och därför skickade han Ebbe på nytt till Danmark med ett ännu större och rikare följe så att bruden skulle föras från faderns hus ända till Sverige med kunglig ståt och tillbörlig pompa. Ebbe kom också med detta hedersamma följe till Skåne eller Halland, som ligger nära Danmarks rike, men där fick han uppleva ett förfärligt nidingsdåd i ett allmänt härbärge.

KAPITEL 15

ET bodde nämligen två bröder på var sin sida om en flod. De låtsades vara gästfria, men brukade bedriva bedrägerier och hemliga försåt mot dem som passerade platsen. Många främlingar dödades på ett uselt och ondskefullt sätt när de sov under nattens lugna tystnad.

Två rövares härbärge

Ebbe tog in i deras härbärge och trakterades med större ståt och frikostighet än trohet, tills han fördes till sin kammare som om han skulle njuta nattens ro. Men när tjänstefolket hade gått granskade han alla vrår och taket och då såg han att det hängde en vass och järnskodd bjälke där uppe som hotade de underliggandes huvuden. Han övervägde saken tyst för sig själv och befallde sina män att flytta sig längre bort, så att de kunde vila sina trötta lemmar på säkrare platser som han anvisade dem. Hans följeslagare lydde honom, men de andra trodde sig vara klokare och ville inte byta de platser som de en gång hade intagit; därför höggs de i stycken när bjälken föll ner mitt i natten.

Det dröjde inte länge förrän rövarna kom med ljus för att plundra det kungliga sändebudet och hans följeslagare på de skatter som de antogs föra med sig för bröllopet. Men den som de trodde var sönderhuggen levde ännu och mötte dem, beredd till strid. Då tog rövarna genast till vapen och gick till öppen kamp mot dem som de inte kunnat döda genom sina hemliga försåt. Det blev en bitter strid, där flera av Ebbes män höggs ner och han själv knappt kunde rädda livet. Så återvände han till Gotar, men nu med ett sorgligare budskap än det lyckosamma som han lämnat efter sina tidigare förhandlingar.

Nattliga försåt

KAPITEL 16

GOTAR blev då mycket upprörd av detta olyckliga budskap och ansåg att försåten hade förberetts av Omunds son Sivard, eftersom man trodde att han motsatte sig bröllopet. Därför beslöt Gotar att hämnas på Omund och hela det danska riket för denna oförrätt. Men Omund var inte heller senfärdig eller kraftlös i sitt försvar mot fienden. Ty liksom Gotar skyndade sig att anfalla Danmark med all den styrka som hans riken ägde, uppbådade Omund de bästa styrkor som hela riket eller de förbundna länderna kunde uppbringa för att möta den antågande fienden, och han var desto säkrare om en seger eftersom han visste att han var oskyldig till den oförrätt som hade drabbat Ebbe. Men segern följer inte alltid med oskulden. Sivard, som hade fått befallning av Omund att leda de danska styrkorna, kom nämligen i strid med Gotar och fick ge vika. Han förlorade inte bara segern utan en stor del av det danska riket i denna olyckliga kamp. Därefter drog Gotar vidare och härjade landet tills han hade hämtat sin åtrådda brud från det kungliga hovets gömslen och tagit henne med sig till Sverige.

Svenskarnas krig mot danskarna

Danmarks underkastelse

En av svearnas mest lysande stormän var då Simon Snare, som ägde stort anseende hos alla. Gotar satte honom att styra Själland, Halland och Skåne och befallde att han även skulle bruka all sin kraft för att lägga den återstående delen av Danmark under hans välde. Simon verkställde denna befallning med stor kraft och energi som svarade mot den bestämda ordern. Han kallade slaver till sin här och besegrade först invånarna i Jylland och sedan på Fyn, och bröt Danmarks krafter så att de inte kunde återställas på lång tid. Ty även om Sivard samlade krigsmän från alla håll och riktade sina vapen mot Simon i Skåne för att övervinna honom och återställa fäderneslandets frihet kunde han inte mäta sig med denne mäktige fiende som dessutom tycktes oövervinnelig genom förstärkningar av Gotars styrkor. Ändå nöjde sig inte Sivard med att pröva krigslyckan en enda gång utan gjorde många angrepp mot Simon, men han slogs ständigt tillbaka av denne.

Simon Snare

KAPITEL 17

Å detta sätt tvingades männen i Götaland och Sverige under många år att ägna sig mer åt krig än åt sina åkrar, och därmed följde med nödvändighet en brist på säd samt hungersnöd i dessa trakter. Men detta skedde inte för att marken var ofruktsam, den som brukade löna sina odlare med ett överflöd av gröda, utan för att åkermännen hade förvandlat plogbillarna till svärd, som talesättet lyder.

Hungersnöd i Sverige och Götaland

Därför kallade kungen och stormännen folket till ting, och där rådslog man om det klokaste sättet att undgå den hotande hungersnöden. Vissa tyckte att det vore klokt att gripa till svärdet och påskynda döden för gamla, barn och kraftlösa, eftersom de då inte skulle plågas av en lång hunger som var grymmare än all död. Men andra fann att detta råd var omänskligt, eftersom man då skulle förkasta allt medlidande och färga det grymma svärdet med de oskyldigas och värnlösas blod. Till sist fattade man ett beslut som vann alla invånares samtycke, vilket innebar att såväl goterna som svearna skulle delas upp i tre flockar. Sedan man hade dragit lotter i en urna skulle en av dessa tre få lämna fäderneslandet och söka boplatser i främmande länder genom egen kraft eller lycka.

Langobardernas uttåg

Så drog man lotterna, och de som dömdes att utvandra med hustrur och barn fann sig i lyckans växlingar med stort mod. De valde också två framstående ynglingar, Hake och Hibbo, till anförare och lydde dem. Sedan drog de till Möre och Kalmar, som är den främsta staden i södra Götaland, där de genast rustade en flotta som kunde föra över alla dessa människor. När den var redo seglade de först till ön Gotland och därefter till de tyska stränderna, efter att ha övervunnit havets faror. Sedan fortsatte de trots stora svårigheter till havs och till land och under mödor och krig genom olika riken och nationer, tills de fann ro i Italien och grundade langobardernas rike, som blev så berömt för sin vapenmakt. Det låg där umbrerna bodde i forna tider. Men dessa hade fördrivits av etruskerna, och de av gallerna, och de av romarna. Så kom langobarderna till sist dit och gav, som vi kan läsa hos Sabellico, sitt namn åt det land som ligger mellan Alperna och Apenninerna.

Hake och Hibbo

Kalmar

Gotland

KAPITEL 18

Här vet jag att danskarna är av en annan mening, eftersom de hårdnackat försvarar sin Saxo och hävdar att langobardernas uttåg ägde rum långt senare, nämligen under Snio som var den sjätte kungen efter Sivard. Detta skulle ha skett år 686 efter Kristi födelse, enligt den danska historien.

Men Paulus Diaconus och andra som skrivit om langobarderna visar med all tydlighet att detta strider mot all sanning. Även Krantz, som upprättat en noggrann kronologi med stöd av Eusebios, Hieronymus och Florentinus ända fram till Karl den store, hävdar bestämt att deras uttåg skedde år 382. Men enligt Raffaello Volterrano ägde det rum år 520 och kanske från Donaus stränder. Enligt honom och Sabellico gjorde de sedan sitt inträde i Italien omkring år 568 efter Kristus. Biondo skriver att det skedde fem eller sex år senare, när Benedictus I var påve, medan andra säger att det var under påven Johannes tid, och han kom strax före Benedictus.

Av allt detta ser vi lätt att Saxo har gjort ett misstag i sin beräkning av tiden. Ty om han hade betänkt hur många kungar de hade och hur många länder de genomkorsade och alla de krig som de förde innan de nådde Italien, skulle han inte ha satt deras uttåg från den skandinaviska ön så sent. Deras rike i Italien fick sedan sitt slut omkring år 800 under Karl den stores regering, och då hade de härskat i Italien i 204 år, enligt Sabellico.

KAPITEL 19

Langobardernas kungar och anförare

När de utvandrade från den skandiska ön leddes de först av Hake och Hibbo, säger Paulus Diaconus. Efter deras död insatte detta folk Agelmund som sin första kung. Han dödades av de bulgarer som bodde vid Donau, och då valde de Lanussio i hans ställe. Han ville hämnas Agelmunds död och därför tog han till vapen mot bulgarerna och vållade dem ett stort nederlag. Efter Lanussios död blev Lethu den tredje kungen och när han hade regerat i fyrtio år utsåg han sonen Hildok till sin efterträdare. Efter honom kom Godok som den femte kungen över langobarderna; enligt Biondo var han den förste som förde detta folk till romarnas provinser och ockuperade angränsande länder. När Godoks liv var till ända efterträddes han av Classo. Efter hans död valde man hans son Tato till sin sjunde kung: han besegrade herulerna, men dödades kort tid därefter. Den åttonde kungen hette Vuako och han efterträddes av sin son Valdarik. Efter honom kom Andoin som langobardernas tionde kung. Han förde dem först till Pannonien, där de uppehöll sig i trettioåtta år. Sedan levde de vid Donau under honom och hans son Alboin, som blev den elfte kungen, i fyrtiotvå år och i den största makt och ära. Ty under denna tid dödade Alboin gepidernas kung Comund och tog hans dotter Rosamunda till maka. Han slöt också vänskap med kejsaren i Konstantinopel och hans fältherrar och ställde tolvtusen ryttare i deras tjänst; de leddes av Narses på ett krigståg till Italien och dödade Totilas. Sabellico säger: ”Ingen kraft kunde motstå de lysande

Alboin

langobardiska ryttarna, utan de störtade fram både på slät och ojämn mark och banade sig väg vart de ville." Sedan de tagit sig fram genom den svåraste delen av Italien, slog de sig ner vid floden Po.

KAPITEL 20

Langobardernas inträde i Italien

NÄR Alboin skulle tåga till Italien såg han åt alla håll med stor försiktighet. Det kunde nämligen bli nödvändigt att återvända till Pannonien, och för att möjliggöra ett sådant återtåg lät han hunner bosätta sig i dessa trakter tills vidare. Dessa hunner hade inte kommit från Skytien, utan hörde till dem som drabbades av så många olyckor och nederlag efter Attilas död. En del av dem kallade sig avarer och en annan del slog sig ner i Pannonien vid Donau, där de underkastade sig goterna eller gepiderna och langobarderna som bodde i angränsande trakter. På detta sätt fick de ryktbara hunnerna uppleva skiftande öden: en del av dem hade ju tidigare drivit västgoterna från fädernas boplatser och kuvat östgoterna och fört bort gepiderna och herulerna från Skytien. Under Attilas ledning vann de stor makt i de romerska provinserna och Italien. Men efter hans död övergavs de av goterna och fick utstå olika motgångar, tills de oväntat uppnådde lugna boplatser i Pannonien genom Alboins välvilja. Där lever de kvar än i dag med både ära och lycka, eftersom de troget och ivrigt försvarar inte bara sig själva och trakten utan hela den kristna världen mot de mäktiga turkarnas angrepp.

Hunnerna

Avarerna

Alboin tågade således med hela det langobardiska folket genom Noricum, som nu kallas Bayern eller Österrike, till Liburnien och Iapidien och nådde Italien under kejsar Justinus trettonde regeringsår. Där slog de sig ner i all hast i den trakt som alltid var ett hinder när främmande folk ville tränga in i Italien, nämligen på karnernas område – Forum Iulium ligger där i dag. En del uppger att Alboin stannade på en hög plats sedan han hade gått över gränsen till Italien, där man hade en väldig utsikt över slätten som låg nedanför, och att han då skall ha sagt till sitt folk: "Detta, o tappra män, är det Italien som vi traktar efter; och nu håller vi henne i håret." Forum Iulium och alla platser i grannskapet gav sig genast åt honom, och sedan härskade langobarderna i Italien under trettiotvå kungar efter denne Alboin. Den siste av dem, Desiderius, besegrades av kejsar Karl den store på grund av sina helgerån och väldiga oförrätter mot påven och den romerska kyrkan. Därmed förlorade han detta mäktiga och vittberömda rike som han och hans efterkommande aldrig skulle återvinna, när Gud utkrävde ett så strängt och tydligt straff för deras oförrätter mot Hans kyrka.

Gud bestraffar oförrätter mot kyrkan

KAPITEL 21

När vi nu berört langobardernas uttåg i korthet skall vi återvända till goternas kung Gotar. Sedan langobarderna hade utvandrat ville han införa en ny tukt och ordning hos det folk som levde kvar i Norden och därför utfärdade han en lag som föreskrev återhållsamhet i mat och dryck. Men denna lag var mera sträng än lyckosam. Ty även om den tycktes nyttig och nödvändig för alla i den rådande hungersnöden, fanns det likväl inte få som hellre hade avstått från livet än från sitt vanliga frosseri och som lockades ännu mer av att berusa sig när det hade blivit förbjudet än när det var tillåtet. Dessa var män som hade ärvt en ädel rang från sina föräldrar men vunnit vanära genom sitt eget leverne, ty de lade beslag på all föda som de fann hos det fattiga folket och använde den för att stilla sitt eget och hundarnas glupande begär utan någon mänsklig hänsyn. De fann inte det minsta fel i att rycka brödet från fattiga barn som snart skulle dö av svält och kasta det till hundarnas käftar. De nöjde sig inte heller med att förtrycka de fattiga på detta våldsamma sätt, utan såg det som lysande dåd att kränka kvinnors och jungfrurs kyskhet och heder.

Dryckenskap

De förnämas usla seder

Gotar blev upprörd av dessa rucklares tygellösa framfart och gav några av dem ett välförtjänt straff för att avskräcka de andra. Men därmed blev de bara värre och började nu smida planer mot kungens huvud, eftersom skräcken för straff på intet sätt kunde återkalla dessa onda och förhärdade män till ett bättre liv. Ja, det tycktes dem till och med att de borde söka skydd för sin uselhet hos danskarnas kung Jarmer – ett beteende som vi kan känna igen även från vår egen tid. Den danske kungen såg gärna att dessa män fortsatte med sin farliga handel, och därför drev han samman en här från hela Danmark och tågade med den mot Sverige. Gotar hade också rustat en ansenlig här, men innan striden började uppstod det en farlig tvist mellan Gotar och hans broder Faste om hur de stränga lagarna kunde mildras. Tvisten ledde till hårda ord och till slut högg Faste ner Gotar i sin rasande vrede. Men trots detta visade Faste både kraftfullhet och klokhet och befriade fä-

Svenska ädlingar inkallar Jarmer

Jarmer, kung över danskarna

Faste blir den 75:e kungen i hemlandet

derneslandet från fiendernas hot. Vissa påstår också att han styrde landet under några lyckosamma år och att hans son Gudmund fick efterträda honom efter hans död. Men eftersom hans verk har fallit i glömska, låter jag dem utgå i denna historia.

Gudmund blir den 76:e kungen i hemlandet

KAPITEL 22

SEDAN Gotar hade dödats genom inre strider och broderns försåt sattes hans son eller brorson Adel att styra riket av stormännen och folket. Övertalad av sina kloka rådgivare återkallade han först av allt de ädlingar i sin gunst som hade sökt hjälp hos den danske kungen på grund av faderns stränghet. Ty om de inte hyste något hopp om tillgift för sina felsteg skulle de dra med sig fler i sin förtvivlan och företa sig sådant som störtade hela riket i en ohjälplig undergång. Men det hat som hade vuxit upp mellan hans fader eller farbroder och den danske kungen Jarmer kunde ingalunda släckas, utan Adel väntade i flera år på ett tillfälle att hämnas den oförrätt som hade drabbat hans fader.

Adel, den 77:e kungen i hemlandet; Goda rådgivare

Till sist fick han veta att Jarmer hade tagit onda rådgivare i sin gunst och att han följde deras grymma och falska råd i allt och därför var hatad av alla. Då beslöt Adel att inte dröja längre, utan att genast förgöra den som ständigt strävade efter att förgöra andra. Det saknades inte heller tillfälle att uppfylla denna önskan. Jarmer hade nämligen vållat vandalerna, slaverna, pomrarna och livländarna många och svåra oförrätter och utmanat dem. De sände nu bud till Adel och bad att han skulle ta till vapen med dem mot denne blodtörstige tyrann. Han var inte heller ovillig till detta, eftersom han kanske just stod i begrepp att begära detsamma av dem.

Onda rådgivare

Sedan han samlat en del styrkor i Sverige under den västgötske hövdingen Harald, utökade han denna här med slaver som Saxo tycks kalla ”hellesponter”. Då fick Jarmer uppleva det som ofta och rättvist drabbar alla tyranner i den svåraste nöd, nämligen att föraktas och överges av alla sina undersåtar. Därför vågade han inte gå till öppen strid mot de anstormande fienderna, utan flydde till en borg som han låtit bygga med förunderlig konst, Där trodde han sig säker med både naturens och konstens hjälp. Men borgen, som hade byggts genom tyranni och med de fattigas blod, var inte stark. När belägringen började såg Jarmer till sin glädje från borgens krön hur svenskarna och slaverna började strida med varandra om hur krigsbytet skulle fördelas. Han skulle också ha gjort ett plötsligt utfall mot de stridande fienderna, om

Västgöten Harald

Jarmers borg

inte dessa hade blivit eniga igen och förberett en stormning av borgen. När Jarmer såg att han inte kunde slå tillbaka deras anfall bad han avgrundsanden Oden om hjälp. Oden uppenbarade sig också och undervisade Jarmer i krigskonsten på samma sätt som han tidigare hade lärt Harald att fylka sitt folk mot Ring. Men detta ledde till ett olyckligt slut och en skamlig död för dem båda. Denna gång sade han att man borde avvärja fiendens vassa och tvåvingade pilar genom att kasta stenar mot dem. Stridens utgång visar hur detta inte var till den ringaste nytta. Ty fienderna förde fram stormtak och murbräckor för att besätta portarna, och sedan krossade de dörrposterna och bröt igenom muren och dödade danskarna till sista man. Jarmer, som hade förlitat sig på Odens skydd och undervisning, rullades enligt Saxo omkring med avhuggna händer och fötter bland de övriga liken.

Demonen Oden

Sedan man vunnit denna blodiga seger och upplöst hären, återvände Harald till Adel med mer krigsbyte än män och meddelade att medtävlaren var borta, vilket Adel hörde med den allra största glädje. Nu hade Adel bort tacka den sanne Guden för den vunna segern, men i stället begav han sig till avgudarnas tempel för att offra med ett stort följe av ryttare. När han kommit dit ville han förrätta ett offer till Diana – goterna hade nämligen övertalats av grekerna att dyrka henne. Men när han skulle inträda i hennes hus snubblade plötsligt hästen och han föll av och dog. Han fick sin kungliga likfärd och minnesvård inte långt från denna plats. Men jag tror att denna Diana hade hämtats från Skytien och inte från Asien.

Dianas tempel

Adels död

KAPITEL 23

Östen, den 78:e kungen i hemlandet

SEDAN hans fader Adel hade dött i förtid blev Östen kung över Götaland och Sverige. Men han uträttade långt mindre än vad fäderneslandet hade förväntat sig av hans trohet och redlighet. Så snart han hade blivit kung sökte han upphöja och befordra sina släktingar, så att alla kunde tro att han bestigit tronen inte för rikets och invånarnas välgång utan för sin egen och de sinas ära och lycka. Alla kungliga tillgångar, som brukade skänkas i förläning åt stormän som tjänat riket väl, gick nu till hans släktingar och deras usla följen. Dessutom lades det uppbörder, skatter och böter på folken, så att kungaätten skulle vinna glans och lycka genom undersåtarnas sorg och umbäranden. Det var en allmän klagan och sorg bland svearna och goterna över att ha fått ett så tyranniskt välde, men vid de kungliga släktingarnas

En tyrann

hov hördes det sånger, danser och all slags glädje så att en vis man med rätta kunde ha sagt att detta rike inte var något annat än en allmän rövarkula.

Så hände det sig att Östen drog från Sverige till Götaland med sina hejdukar för att bestyra några saker. Under denna resa togs han emot av en ädel släkt nära staden Nyköping, som visade honom den största lydnad och omsorg och gjorde allt som kunde stämma hans hårda sinne till mildhet och nåd. Men allt som gjordes för denne otacksamme man bemöttes med otacksamhet. När dessa ädla män såg hur föraktade de och deras tjänster var i tyrannens ögon och samtidigt märkte hur hatad han var i hela fäderneslandet på grund av sina grova seder och grymma dåd, inväntade de ett lämpligt tillfälle när han och hans outhärdliga släktingar och usla tjänare låg försänkta i rusig sömn och brände dem inne. Så fick de vad de förtjänat, och alla goda människor jublade över att de hade befriats från detta förfärliga monster som hellre borde ha härskat över bestar och odjur i ödemarken än över fria människor. Man kastade också hans aska till evig skam i en flod som flöt förbi och beslöt att de ädla män som dödat denne tyrann skulle åtnjuta allas lov och en evig ära.

Tyrannmördares eviga ära

KAPITEL 24

Ingemar, den 79:e kungen i hemlandet

INGEMAR, som hade tillnamnet Knut, var den bäste av den usle Östens söner. Eftersom han ofta sökte ändra faderns seder genom kloka råd, och öppet visade att han hatade dennes tyranniska välde ville inte fäderneslandets ädla befriare att denne oskyldige man skulle förgås i eld som den brottslige tyrannen, utan såg till att han befann sig långt bort från kungen och hans följe och bevarade livet. De nöjde sig inte ens med denna stora välgärning, utan uppnådde att han valdes till kung med stormännens och folkens samtycke vid det riksmöte som man höll för att återställa friheten i riket.

Krigiska övningar

När Ingemar hade blivit kung uträttade han lika mycket i alla dygders tjänst som hans fader hade varit böjd för alla smutsiga laster. Han återställde krigstukten i dess forna bruk och ära, eftersom de unga hade förfallit under Östens fördärvade tider från fädernas stridslust och tapperhet. Han eggade dem att sträva efter dygden och utplåna den gångna tidens försumlighet med ädla krigiska bragder. Han stiftade nämligen fred i alla delar av fäderneslandet och skrev sedan ut de tappraste männen för ett krigståg till Ryssland, och efter en lätt och föga blodig strid var det inte svårt att tvinga detta land

Rysslands underkastelse

till underkastelse. Ty ryssarna fäste större vikt vid ryktet om hans godhet än vid hans krigiska makt, och när de fick löfte om en måttlig skatt gladde de sig över hans förbund och vänskap. Därefter vände han sig till liverna och kurerna och besegrade även dessa folk med samma iver och omsorg.

Livlands underkastelse; Kurlands underkastelse

När han utfört dessa dåd unnade han sig några rofyllda år i hemlandet. Men när de var till ända drog han med sin här till Irland, Skottland och Britannien. Han utkämpade också många strider och krig på dessa öar, men det framgår inte till fullo i de historieverk som jag följer om han segrade eller besegrades. Till sist vände han en väl rustad och beväpnad flotta mot danskarna och drabbade samman med dem i en häftig strid och tvingade dem till underkastelse. Efter denna seger blev han mindre aktsam och trodde sig säker på den ö i det baltiska havet som kallas Långa, men överrumplades och dödades genom danskarnas trolöshet och försåt.

Danmarks underkastelse

KAPITEL 25

Holsten, den 80:e kungen i hemlandet

Efter Ingemars död tog goterna hans son Holsten till kung med stormännens samtycke, medan svenskarna vände sig till Björn – vi skall strax säga mer om honom. Holstens första svåra krig kom att stå mot Sivald, som hade efterträtt Broder som kung över danskarna. Sivald hävdade nämligen att Skåne och Halland hade ryckts bort från det danska riket och lagts inom det gotiska rikets gränser med mera våld än rättvisa. Men Holsten försvarade det gotiska rikets gränser med den bästa rätt och försäkrade att Skånes jordar aldrig hade tillhört Danmark med någon rätt eller av andra skäl, såvida de inte hade erövrats vid något tillfälle genom de danska vapnens våld. Men ett ägande som bara bygger på våld får inte större rätt och giltighet genom tidens gång och våldet härskar inte längre än rätten i vapnens värld. När striderna är till ända brukar också rättvisan återställa vad som gått förlorat på ett orättvist sätt.

Kriget om Skåne

Nu kunde Sivald ha sagt: ”Om Skåne och Halland inte räknades som delar av Danmark, skulle detta bli så litet att det inte kan kallas ett rike.” På detta kunde Holsten ha svarat: ”Vad angår det oss goter om ert Danmark är stort eller litet? Ty om ni betänker hur ert folk uppstod en gång, skall ni finna att det grundades av goternas kung Erik, som lät era fäder slå sig ner på de danska öarna före Abrahams tid och ålade dem att betala skatt till goterna. Själva naturen avskiljer också Skåne och Halland från de danska

Det danska rikets litenhet

öarna genom en havsvik, och därför har dessa landskap aldrig tillhört er danskar med någon rätt."

Så kunde man ha talat vid detta tillfälle, och det är lika giltigt i dag. Efter många ord tog man till vapen; men även om goten hotades av dansken rycktes den senare bort av döden, och detta avvärjde kriget.

Nu efterträddes Sivald av Snio. Han var något listigare än sin fader och sökte lägga beslag på denna del av det gotiska riket genom giftermål, inte med vapen. Han sände nämligen en påkostad beskickning till Holsten och friade till dennes dotter. Men den kloke Holsten insåg vad ett sådant äktenskap syftade till och avvisade genast sändebuden med vrede; när de var fräcka nog att återvända i samma ärende lät han hänga dem i allas åsyn och satte Eskil som fogde över Skåne tillsammans med dennes vapenbroder Åke och befallde att han skulle vaka noga över dessa länder och skydda dem mot den danske kungens angrepp. Därefter sökte han vänskap med Björn, som var kung i Sverige, och skänkte honom den dotter som Snio hade friat till samt skyndade sig att sluta ett fast och evigt förbund med honom.

Sändebud får lida en skamlig död

När Snio fick veta detta sörjde han djupt över att Holsten varit så klok att han genomskådat hans planer och undvikit de försåt som han hade tänkt ut med sådan list, och han insåg att saken måste avgöras med vapen och inte med hemliga ränker. Av detta skäl inväntade han ett lämpligt tillfälle och drog samman en här från Danmark och dess grannländer, som han förde över till Skåne. När Eskil kämpade mot honom utan tillräckliga förberedelser besegrades han och dog. Genom vapnens makt kom nu Skåne att tillhöra danskarna under en kort tid, fast det rätteligen var en del av det gotiska riket.

Skåne läggs under danskarnas ok

Under tiden åldrades Holsten och gick till slut mot döden, och då överlämnade han både det gotiska riket och sin dotter till Björn, som var kung över svearna.

KAPITEL 26

Så blev Björn kung i både Götaland och Sverige och försvarade tappert sina riken mot den danske kungen Snio, med kraft och vapen. Men ingen kraft var så stor att den kunde övervinna dennes sluga försåt. Ty när Snio såg att hans makt var för ringa för ett lyckosamt krig mot Björn beslöt han att vinna den gotiske kungens dotter, fast hon redan var gift med Björn, för att tillvälla sig det gotiska riket genom detta äktenskap.

Björn, den 81:e kungen i hemlandet

Men detta företag var mycket svårt, och därför lät han en man smyga sig in vid Björns hov

En tiggares bön

som låtsades att han var en fattig tiggare. Han var skicklig i denna konst och gjorde allt för att komma i samtal med drottningen, som om han ville tigga av henne. Då som nu fanns det många danska tjänare vid drottningens hov, och när han utnyttjade deras list blev det inte svårt att uppnå detta mål. På deras råd gömde han sig nämligen i ett trångt hörn som drottningen brukade gå förbi; när hon kom dit bad han om hennes förbarmande. Därefter trädde han närmare, som för att ta emot den begärda gåvan, och viskade: ”Snio älskar dig.” Drottningen var lika skicklig att förställa sig som någon listig man, och därför fortsatte hon att gå och uträttade sina ärenden. Sedan återvände hon samma väg som hon hade kommit medan tiggaren stannade kvar på sin plats, som om han hoppades på den gåva som drottningen nekat honom den förra gången. Nu sade hon några tröstande ord, så att alla kunde höra detta, men viskade i hemlighet till tiggaren: ”Jag älskar den som älskar mig.” Tiggaren gladde sig över detta kärkomna svar och gav sig ingen ro förrän han med samma list funnit en lämplig plats och tidpunkt. Detta hände vid vinterns början på en plats nära en havsvik i Bökerör – namnet betyder ”en samling av bokar”. Snio hade underrättats av den falske tiggaren var han skulle vänta och nu hade han stort hopp att vinna det gotiska riket. Under tiden låtsades drottningen att hon skulle tvätta, men i själva verket tog hon sin makes skatter till stranden. Snio, som förlitade sig på detta lägliga tillfälle, såg nu till att hon fördes på ett skepp till Danmark.

Danskarna döljer försåt under sin lydnad

Den danske kungen rövar bort en annans maka

Sedan följde bittra krig mellan kungarna, som det alltid brukar ske vid sådana kvinnorov, och många tusen gick under utan att vara skyldiga eller äga någon del i denna sak. Ty det kämpades inte bara en utan många gånger mellan dessa kungar med växlande framgång och skiftande segrar, som Saxo säger, där Björn ville hämnas detta äktenskapsbrott och ta tillbaka sin hustru medan Snio försvarade sitt orättmätiga rov.

Svearna för krig mot danskarna

Detta förödande krig pågick i många år och fördes med sådan ihärdighet på båda sidor att själva åkrarna låg öde, utan bönder som kunde bruka dem. Saxo påstår att langobarderna drevs i landsflykt från sitt skandiska hemland på grund av denna hungersnöd, och vissa ger honom rätt på denna punkt. Men detta strider i hög grad mot den rätta tideräkningen, som vi sade ovan i samband med Gotar. När Albert Krantz tar upp denna sak klagar han till och med över att Saxo har återgivit de danska historierna i alltför stympat skick. Ingen kan heller förneka detta. Ty medan alla författare försäkrar, att langobarderna hade trettiotvå kungar efter varandra under de fyrahundra år, som sträckte sig från deras uttåg från den skandiska ön till den siste kungen Desiderius, hade Danmark enligt Saxo bara tre kungar under denna långa tid, nämligen Björn, Harald och Gorm. Den svenska historien räknar upp tjugosex kungar för detta skede.

Saxo återger vanställda danska historier

Jag skulle tro att samme danske författare har dolt mycket i den danska

historien under denna långa tidrymd, eftersom han inte vill nämna de många och stora olyckor som drabbade hans fädernesland under den perioden. Vi kan nämligen se i de svenska historieverken hur den danske kungen Snio genom försåt rövade bort den svenske kungen Björns maka och förde henne till Danmark, som vi sagt, men också hur Danmark sedan härjades och nästan ödelades i blodiga krig. Så fördes det nära sin undergång och lydde än under skottar och angler, än under norrmän och svenskar eller goter, än under vandaler och tyskar och än under galler och friser, så att det knappt kunde behålla sitt namn och räknas som ett eget rike. Dansken Snio stupade redan i början av denna utdragna kamp. Men svensken Björn besegrade danskarna och återtog sin hustru samt levde en kort tid innan han gick i döden i Uppsala.

Danmark ödeläggs genom krigens olyckor

Danmarks underkastelse

KAPITEL 27

RAVALD var son till den döde Björn och blev kung över svearnas, goternas och danskarnas riken omkring år 464 efter Kristi födelse. Han var mycket mild mot de folk som han härskade över, men hatade danskarna så mycket att de inte kunde finna den minsta nåd hos honom. Han kunde aldrig glömma hur hans moder hade rövats bort och förts till Danmark, och därför uppbådade han all sin kraft för att de efterkommande skulle se hur detta fräcka rov av en ädel drottning hade hämnats med de strängaste straff.

Ravald, den 82:a kungen i hemlandet

En av hans rådgivare hette Sigge och var av ädel börd, men så utsvävande och liderlig i sina seder att man kunde tro att han var son till en usel bonde. Han övertalade Ravald att begå många grymma och måttlösa dåd mot danskarna. Så lät Ravald sina svenskar våldta danska ädlingars hustrur medan deras män såg på och inte vågade göra motstånd. Eller också satte han dem i offentliga bordeller, där de fick betjäna allas begär. Ädla jungfrur utsattes även för samma våld av hans män, med Ravalds samtycke: de mest högättade bland dem fick gifta sig med usla skurkar och gycklare och den värsta sortens slödder. Så gottgjordes rovet av en enda svensk drottning med rovet av alla danska kvinnor, så att Danmarks invånare fick underkasta sig en sträng botgöring intill barns och barnbarns led. Därför hade danskarna handlat klokare om de avstått från denna grova orätt, som det inte heller fanns något tvingande skäl till. Ty då hade de ägt samma dygder som andra folk och rönt kungens nåd och välvilja och fått alla sina önskningar uppfyllda. För övrigt har jag inte kunnat finna något hos de

En ond rådgivare

De danska kvinnorna kränks

författare som jag följer om denne Ravald dog av sjukdom eller av krig, och inte heller om var han begravdes.

KAPITEL 29

Svartman, den 83:e kungen i hemlandet

SVARTMAN efterträdde Ravald i goternas, svearnas och danskarnas riken, och man kan nästan tro att han var grymmare mot männen i hela det danska riket än hans företrädare Ravald hade varit mot kvinnorna. Han såg nämligen hur danskarna hade svårt att uthärda svearnas och goternas ok och hur de ständigt sökte återvinna sin förlorade frihet genom hemliga sammansvärjningar och försåt. Därför greps han av sådan vrede att han svor vid sina gudar att döda invånarna på de danska öarna och lägga dem öde.

Goda rådgivare

Han skulle också ha genomfört denna grymma föresats om inte några kloka rådgivare hade visat en svensk måttfullhet och avhållit hans ungdomliga sinne från en så förfärlig hämnd, med orden att varje man, särskilt en kung eller furste, borde hålla sig borta från grymheten eller ens ryktet om denna. Han lät sig övertygas av deras råd, och därför straffade han de skyldiga något mildare än han hade bestämt. Han landsförvisade nämligen ett stort antal danskar, och inte få skall ha sålts till England, Gallien, Tyskland och andra länder både nära och fjärran. Men de fåtaliga som förblev i Danmark styrde han så strängt att han tycktes ha varit långt mildare mot dem som han hade sålt för ett uselt pris eller fördrivit till fjärran länder.

Danskar förvisas och säljs

Jag har funnit föga i historieverken om hur han förhöll sig mot sina goter och svear. Därför intalar jag mig att han var en måttfull och god furste mot dem, eftersom han annars inte hade undgått att stämplas som en tyrann i de svenska historieverken. Grymma och vedervärdiga dåd brukar nämligen bevaras i ihärdigt minne till evig begrundan hos eftervärlden, medan goda furstars goda gärningar snabbt förskingras eller bara består som ett svagt minne i de efterkommandes kännedom. Denne Svartman drabbades av döden i östgötarnas land omkring år 509, sedan han härskat i omkring tjugoåtta år.

KAPITEL 30

Tord, den 84:e kungen i hemlandet

TORD valdes till kung efter sin fader och var på intet sätt mildare mot danskarna än de två nyss nämnda kungarna, från vilkas händer han mottagit dessa rikens vittberömda spiror.

Men de danska stormännen såg hur deras Danmark hade förtrampats av svenskarnas och goternas vapen och härar och hur hela landet låg försvagat i vanvård och smuts och utan all odling. Dessutom var de och Danmarks samtliga invånare så fåtaliga och föraktade att de inte längre hyste något hopp om att kunna skydda sig själva eller sina älskade hustrur och barn. Så var deras öde så förtvivlat och hopplöst att inga flera olyckor kunde läggas till deras elände. Därför höll de allmänna rådslag och fattade ett fast beslut att antingen lida en hedersam död eller att någon gång återvinna den frihet de för länge sedan hade förlorat.

Danskarna traktar efter sin förlorade frihet

Men de såg också att goterna ägde krafter som inte kunde övervinnas av danskarna, och därför började de efterhand att dra sig tillbaka från fäderneslandet till England, Gallien, Tyskland och övriga länder till de sina, vilka tidigare hade fördrivits av den stränge kungen. Därefter sände de budbärare åt skilda håll och rådslog om hur landet skulle befrias samt stärkte och uppmuntrade varandra utan att förtröttas, tills de hade samlat en väldig här från England, Holland och Gallien. Den skulle ledas av en viss Herold – han var av ädelt danskt blod och hette snarare Harald, enligt min tro. Han var den främste bland de stormän som Tord förr hade förvisat till Britannien med större brådska än framsynthet. Och så ville ödet, att den bevarades genom landsflykten som man hoppades till sist skulle återställa danskarnas forna frihet. Herold valdes nu till furste, först av de danskar som hade flytt till Britannien eller förvisats dit mot sin vilja och sedan av dem som var spridda i Gallien och Tyskland. När han befalldes att ta vård om sitt folk, dröjde han inte att rusta en kraftig flotta. Så kom han till Danmark med större hast än Tord hade väntat sig och erövrade en stor del av riket. Han skulle också ha gripit Tord, om inte denne skyndat till västgötarna. Där stannade han några dagar och drog samman en oövervinnelig här. Med dess stöd återvände han genast till Danmark och besegrade lätt alla de danskar som inte hade hunnit befästa sig väl i det nyligen återvunna riket. Därmed återvände Herold till England med de män som återstod efter det olyckliga slaget.

Herold

Danmarks underkastelse

KAPITEL 31

Den engelske Artur

ID denna tid härskade den oövervinnelige kung Artur över britterna, och historieverken har mer att förtälja om dennes väldiga imperium och märkliga segrar än man lätt kan sätta tilltro till. Herold bad honom om hjälp mot Tord och Artur uppfyllde gärna vännens böner, eftersom det var hans högsta önskan att dra i krig mot denne mäktige kung som härskade över de tappra goterna och svearna och andra kraftfulla folk.

Skottarnas kung Angnischel

Strid i tre dagar

Svearna och goterna besegras av den engelske Artur

Så seglade en väldig flotta från Britannien, Gallien och Holland med en oräknelig mängd av kämpar som skulle befria Danmark. Därtill kom stora styrkor av skottar som leddes av deras kung Angnischel. Men Tord hade också rustat en ansenlig styrka för ett sjöslag, och så möttes man i det sund som skiljer danskarnas länder från goternas. Det blev genast en bitter strid, som på grund av de båda stridande parternas stora tapperhet fördes med sådan ihärdighet under tre hela dagar att ingen av dem kunde förutsäga vart segern skulle gå. Till sist anföll de tyska skeppen goterna och svearna i ryggen och detta gav segern åt Artur, eftersom de kämpade under hans tecken. Därmed tvingades goterna och svearna att skydda sig själva och sina fädernesland i stället för att härska över danskarna.

Arturs vidsträckta imperium

Men efter denna ärorika seger ville Artur ingalunda ge Danmark åt danskarna, som de hade hoppats på, utan lägga det under sitt och sina britters och skottars välde. De olyckliga danskarna, som trodde att de hade befriats från svearnas och goternas välde, fick nu lida under ett dubbelt eller mer mångfaldigt och grymmare ok när de förtrycktes och plågades under lång tid, inte bara av anglerna och skottarna utan även av norrmännen – enligt den skotska historien hade Artur satt sin släkting Lot som kung över detta folk. Till dem kom även vandalerna, teutonerna, gallerna, friserna och andra folk som var underkastade Arturs välde. När de ofta försökte skaka av sig anglernas ok tycks de ha framkallat Arturs ihärdiga vrede.

De historieverk som jag följer uppger inte hur länge Danmark försmäktade under dessa tyranners tunga ok, men man kan förmoda att det olyckliga landet låg förtryckt och öde under många år eller sekel. Det brukar nämligen ta lång tid för rika och lyckliga riken att återhämta sig efter krigiska stormar, medan små länder som Danmark aldrig eller mycket sent kan återvinna sin forna lycka. Sverige däremot kan under många år underhålla mäktiga arméer och motstå mäktiga fiender utan att lida någon allvarlig skada, om det bara råder endräkt i landet.

Men nu återvänder vi till Tord. Han slöt fred eller vapenvila med Artur och härskade under många år i ro och lycka. Vissa uppger att han begravdes

bland västgötarna i staden Skara, och andra påstår att han fick sitt sista vilorum bland svearna i Uppsala. Jag hyser ingen tilltro till de historieverk som hävdar att Artur skulle ha härskat över Sverige och Götaland, även om han någon gång försökte angripa dessa folk, som vi visat här ovan.

KAPITEL 32

Rodulf, den 85:e kungen i hemlandet

När Tord hade ryckts bort av döden efterträddes han av Rodulf i dessa vidsträckta riken, och han ägde ett så högt och framstående sinnelag att mycket få eller inga kunde efterlikna hans lysande dygder.

När han hade härskat några år över goterna och svenskarna med förunderlig klokhet och hedersamma seder började han i sitt höga sinne begrunda hur all ståt och ära i världen är fåfäng och förgänglig, särskilt för kungar och furstar; ty även om de är de mest olyckliga av alla människor, tror de ändå att de är lyckligare än alla andra. Därför lämnade han med förakt sitt vidsträckta och storslagna välde och återvann sin forna frihet för att inte snärjas av denna fåfänga ända till sin död. Sedan drog han omkring i främmande länder med ett hedersamt följe, i stället för att härska i sina egna riken med ständiga mödor och besvär. Han nöjde sig inte med att genomströva germanernas och vandalernas länder, utan drog vidare genom Grekland tills han nådde de goter som härskade i Italien och vann kunskap om vad de hade uträttat med sina vapen bland främmande nationer. Ty det är han som nämns på följande sätt i goten Jordanes historia: ”Rodulf var konung i Skandien under många år men greps av förakt för sitt rike och ilade till Teoderik som var konung över goterna, och där fann han allt vad han önskat.” Jag vet inte om han återvände till sitt fädernesland efter alla dessa resor eller om han dog utanför hemlandet, eftersom de författare som jag följer synes vara okunniga om detta.

Jordanes

KAPITEL 33

Hatin, den 86:e kungen i hemlandet

Kejsar Justinianus

Prokopios

Hatin har givit sitt namn åt det svenska kungasätet Håtuna. Han tillträdde det vidsträckta furstendöme som den högsinte Rodulf hade föraktat ungefär vid den tid när lagstiftaren Justinianus härskade i Bysans. Den grekiske historikern Prokopios berättar minnesvärda saker om denne Hatin. I andra boken om det gotiska kriget nämner han att herulerna valde en kung som kom från ön Thule, el-

ler Skandien som den kallas av Plinius och många andra, och detta skedde på Hatins tid – själv använder han namnet Datin. Jag skall först anföra hans egna ord och sedan visa att de stämmer överens på alla sätt med den väldiga skandiska ön.

Herulerna

Herulerna, säger han, hade utan grund dödat sin kung Amrik, varigenom de visade såväl sina seders vildhet som sitt sinnes raseri. Det enda skälet till detta brott var att ingen skulle få härska över dem i framtiden. Ändå hade ingen av deras tidigare härskare skilt sig från gemene man utan brukat sitta och äta med de andra under skamlösa gräl och skymfande ord, för herulerna stod inte efter några människor i tygellöshet och lättfärdighet. Men nu ångrade de vad de hade gjort och sade öppet att de inte kunde leva utan kung eller någon som ledde dem i krig. Sedan man rådslagit mycket och ofta i denna sak, fann alla det lämpligt att hämta någon av kungligt blod från ön Thule som skulle härska över dem, eftersom de härstammade från denna ö.

KAPITEL 34

Beskrivning av ön Thule

”DET är bekant att Thule är en mycket mäktig ö: den sägs vara tio gånger större än Britannien och ligga långt från detta land uppe i norr. Det finns många ödemarker och väldiga tomma områden på denna ö men också odlade trakter med många byggnader, där det bor tretton nationer med ett överflöd av människor och där varje folk styrs av sin egen kung. Det tilldrar sig märkliga ting hos dessa folk. Under högsommaren och när året vänder mot hösten går solen inte ner i väster under fyrtio dagar utan står synlig över jorden under hela denna tid. Men sex månader senare råder den yttersta vintern, när solen inte visar sig under fyrtio dagar utan ön är insvept i en evig natt. Under denna tid avstannar också alla sysslor i dessa trakter, eftersom människorna inte kan umgås med varandra. Jag har önskat besöka denna ö och se dessa underverk men har aldrig fått tillfälle till detta. Men jag har frågat dem som kommer därifrån om solen verkligen går upp och ner på denna ö som det har sagts, och deras berättelser bestyrker ryktet: under sommaren går solen inte ner under fyrtio dagar utan visar sig för traktens människor i öster för att sedan gå mot horisonten i väster och återvända till samma plats, där den syntes gå upp dagen innan.

Dagarnas och nätternas längd

Det berättas också hur de beräknar att den långa natten går mot sitt slut. Man fastställer dagarnas antal under denna tid genom att betrakta månens

och stjärnornas banor. När trettiofem dagar av den eviga natten har förlupit, har man sedan för vana att sända några spejare till bergens toppar. De skall då undersöka om man kan se solen från denna höjd och sända bud till människorna nedanför, när solen kommer att lysa på dem inom fem dagar. Då brister alla ut i glädjesånger över detta lyckosamma bud, fast man ännu lever i mörkret. Detta är den främsta och största högtiden bland människorna på Thule. Ty även om detta händer varje år, syns det mig som om invånarna på denna ö lever i en ständig fruktan att solen inte skall komma tillbaka.

KAPITEL 35

BLAND dem som bor på Thule finns det ett barbariskt folk som kallas skridfinnar. De lever som vilda djur utan vare sig kläder eller skor och dricker inte vin eller äter något som kommer från jorden, för de sår eller odlar ingenting utan jagar tillsammans med sina kvinnor. De stora skogarna och de höga bergen i dessa trakter är nämligen fulla av vilda djur och allt slags byte, och därför äter man det kött som jakten ger och gör kläder av djurens fällar. Man har varken lin eller ull och inte heller några redskap för att sy, utan binder ihop skinnen med senor från de vilda djuren och täcker hela kroppen på detta sätt. Så förlöper barbarernas liv.

Skridfinnarna på Thule

I övrigt lever invånarna på Thule mest som andra dödliga. De dyrkar en mängd gudar och demoner; en del sägs härska över himlen och luften och andra över jorden och havet eller leva i sjöar, källor och floder, och alla dyrkas genom särskilda offer. Det främsta offret är den förste man som gripits i striden; han offras under en stor högtid åt Mars, som räknas såsom den främste bland gudarna. Man har också för vana att inte döda offren utan att hänga upp dem levande i ett träd och sedan kasta dem bland taggar och törnen för att plåga dem på olika och grymma sätt.

Så lever folket på Thule, som utan tvivel skiljer sig från alla andra och äger ett sådant överflöd av människor. Det var också till dem som de heruliska främlingarna vände sig, eftersom de i forna tider hade levt tillsammans. Herulerna gjorde krigstjänst hos romarna och hade dödat sin egen kung, som vi sade, och därför sände de några av sina stormän till ön Thule för att de skulle genomföra noggranna undersökningar och till dem föra den som de fann vara av kunglig börd på denna ö. När de kom dit fann de många män av kunglig börd och valde ut en av dem som väckte deras behag. Men han blev sjuk på återresan och dog. Därför återvände herulerna till ön, och denna gång tog de med sig en man som hette Datin. En broder vid namn Aordo reste också i hans följe, liksom tvåhundra unga heruler som levde på Thule.

Herulerna väljer en kung från Skandien

Datin blir kung över herulerna

KAPITEL 36

Så drog resan ut på tiden, och de heruler som hade skickat sändebuden till ön Thule greps nu av fruktan att det kunde skada dem hos kejsar Justinianus om de mot hans vilja valde en furste från Thule. Därför skickade de genast bud till kejsaren i Bysans och bad att han skulle ge dem den furste som han själv önskade. Då sände han genast en herul som hette Svartman och som hade vistats länge i Bysans. Herulerna tog först emot honom med välvilja samt skänkte honom en kunglig vördnad och lydnad enligt hans vilja. Men efter några få dagar kom det bud att de män som hade sänts till Thule var i antågande och att de hade en kung med sig. Då befallde Svartman herulerna att marschera mot dem och förgöra dem. Herulerna gjorde som kungen önskade och följde honom genast. Men när de var en dagsresa från sina landsmän, övergav de kungen i hemlighet under natten så att alla gick över till dem som nyss hade kommit från Thule. Svartman som hade övergivits av alla flydde ensam till Bysans, och där gjorde kejsar Justinianus allt han kunde för att återinsätta honom som kung. Men herulerna var rädda för romarnas makt, och därför avföll de till gepiderna."

Svartman

Skandien och Thule är samma ö

Hittills har jag ordagrant återgivit Prokopios beskrivning av ön Thule, och den täcker ön Skandien så väl att det bara är namnet som skiljer dem åt, enligt Franciscus Irenicus. Det kan också finnas en orsak eller omständighet som förklarar namnet Thule. När man seglar från Britannien mot norra Skandien kommer man först till stranden i landskapet Telemarken, som utgör en betydande del av det norska riket. Detta namn tycks betyda "Thulebornas fädernesland". Det övriga överensstämmer också så väl att man inte kan finna någon skillnad. Prokopios placerar således skridfinnarna i Thules yttersta delar, och Jordanes, Paulus Diaconus, Irenicus och många andra säger att de lever i Skandiens yttersta ödemarker. Prokopios kunde inte peka ut någon annan ö som var lika mäktig och oändligt rik på människor. Ty vilken skulle vara tio gånger större än hela Britannien och rymma tretton folk och lika många riken? Det är ju därför Plinius kallar den "en andra värld".

Telemarken

Ön Thules storlek

Ingenstans utom på Skandien finner man heller en längre dag om sommaren och en längre natt om vintern. Men jag håller inte med om att alla sysslor upphör under den långa natten, eftersom månen då lyser med få avbrott och den är nästan till lika stor hjälp i människornas sysslor som solen om dagarna. När solen är borta råder det också skymning om morgonen och kvällen, och då lyser en liten återstod av dagen upp nätterna och gör dem mindre besvärliga. En glob kan visa hur trakterna vid polen kan njuta av ett ständigt ljus som aldrig avbryts av mörker. I de övriga trakterna av Skandien

ökar eller minskar dagarnas och nätternas längd efter det större eller mindre avståndet från polen.

Skridfinnarna är inte heller så fattiga på klädesplagg som Prokopios påstår när han hävdar att de varken bär kläder eller skor. Men Jordanes säger att de klär sig mer dyrbart än de stora furstar som skattar sobel och hermelin högre än allt. Alla skridfinnar bär på sådana skinn, oavsett kön, ålder eller rang. Dessa skinn har också ringa eller intet värde bland dem, och allra minst hermelinen, eftersom man tror att dessa djur parar sig på ett vederstyggligt sätt och att beröringen med deras hudar kan ge spetälska. Därför vore det klokt av furstarna att hålla sig borta från hermelinerna. Skridfinnarnas kläder

Du säger måhända att de inte har något vin, och jag tillstår att detta är sant. Men vad skulle skandierna behöva vinet till, när de är starkare än andra människor som dricker vin och ofta lider skada av denna dryck? En romersk kejsare sade till sina soldater: ”Varför klagar ni över att det inte finns något vin? Ni har ju Tibern.” Det övriga som Prokopios säger om invånarna på Thule skall vi behandla på en lämpligare plats.

Därmed återvänder vi till Hatin och ser då hur han mottog beskickningen från herulerna med den största välvilja. Han satte också sin broder Ulf till kung över dem. Men denne dog i början av resan och Hatin misstänkte att detta hade skett genom följeslagarnas list och försåt. Därför skickade han genast krigsmän i ryggen på herulerna och befallde dem att komma tillbaka. De kunde dock visa sin oskuld med klara bevis och bad att Hatin skulle skänka dem sin egen son som kung. Även han hette Hatin. Då drog denne Hatin bort med brodern Tord eller Aord och en rad förnäma heruler i sitt följe och blev nu kung över både herulerna och gepiderna. Men Hatins övriga dåd och bragder har gått förlorade genom glömskans otacksamma tystnad. Ulf, herulernas kung

KAPITEL 37

DÄREFTER kom Attil till makten, och han ville hellre bevara rikets gränser än utvidga dem och strävade mer efter fred och ro än krig och Attil, den 87:e kungen i hemlandet

Tord, den 88:e kungen i hemlandet

strider. När han rycktes bort övertog Tord den kungliga spiran både bland goterna och svearna, och sedan han ägt makten en kort tid dog även han.

KAPITEL 38

Algot, den 89:e kungen i hemlandet

Så fick Algot överta det kungliga namnet och spiran, och han var till lika stort gagn för det gotiska riket som de största och bästa kungarna före honom.

Hans namn kan uttydas som "allt gott", och för att uppfylla detta avhöll han sig omsorgsfullt från allt som inte var helt gott. Så snart han vunnit kunganamnets ära sökte han nämligen skapa en fast och varaktig fred inom riket och med angränsande länder och folk. Han stiftade också lagar som var fulla av mildhet och avskaffade alla skick och bruk som införts av tidigare tyranner. Bland många andra goda ting bestämde han att alla rättsfall och tvister skulle hänskjutas till skiljedom av de bästa män som stod att finna i de stridandes trakt innan man gick till någon domstol, eftersom han med rätta ansåg att den högsta rätten och de bästa domsluten samtidigt kunde innebära den högsta orätt, såvida man inte förhindrade detta genom goda mäns skiljedom. Därför ville han också att opartiskheten och medlidandet skulle äga det främsta rummet i alla domstolar och tillät ingen stränghet, grymhet eller obetänksam brådska vid rättegångarna. Därmed visade han att hela samhället utgick från samma rot, ty om alla domslut var opartiska och ofördärvade härskade freden och lugnet över allt.

Polartrakternas underverk

När Algot hade uppnått en inre fred i landet med alla dess fördelar, ville han utforska de hemligheter som naturen sades äga i trakterna vid den norra polen. Ryktet sade nämligen att det bodde monstruösa människor där, som kallades "menninger" eller "skogssatyrer" och som ägde högar av stora och märkliga ting i sina boningar. Men det var svårt att komma till dessa platser, eftersom den oländiga terrängen beredde nästan oöverstigliga hinder. Därför lät han göra några åkdon för sig och sina följeslagare, som drogs av ett slags hjortar eller "renar", som Albertus Magnus kallar dem. Det finns en hel del sådana även i våra dagar i trakterna vid polen, och de springer så snabbt att de hinner lika långt på en dag som en stark häst på tre. Med dessa renar kunde Algot färdas snabbt över de höga bergsryggarna och besegra de satyrer som levde i skogarna där. Därefter återvände han samma väg till Sverige och skänkte armband, svärd, bågar, pilar och det övriga krigsbytet till sina vän-

Renar

Algot besegrar satyrer vid polen

ner, eftersom han själv inte ville vinna något förutom äran av dessa bragder. Genom detta märkliga dåd tycktes han tävla med Höder som i forna tider var kung i Sverige, ty Saxo påstår att denne gjorde en liknande resa då han besegrade en menning eller satyr som levde i skogarna och tog hans ringar och svärd.

Höders seger över satyrerna

Därefter kallade Algot stormännen till ting och rådslog om ett krig mot Roter som var furste i Ryssland. Denne Roter fick nämligen veta att Algot sedan länge vistades i trakterna vid polen, och då bröt han genast sitt förbund med honom och sände en sjörövarflotta mot de östra delarna av Sverige, som fick härja allt land längs stränderna med svärd, eld och plundringar. Men när han hörde att Algot hade kommit tillbaka, satte han hela sitt hopp till flykten och återvände till sitt eget land.

Roter blir sjörövare

Algot blev vred över denna grova oförrätt och förde genast ut de styrkor han kunde, med vilka han tillfogade Rysslands invånare inte bara lika stora skador, utan mycket värre. Ty vad ryssen hade gjort sig skyldig till mot de svenska kusterna, det vedergällde han nu, omgiven av en större armé, med rågad ränta mot hela Ryssland. Så härjade han alla ryska länder med eld och svärd och vilade inte förrän ryssarna hade underkastat sig hans välde och lovat att lyda honom och betala en evig skatt till Sverige. De författare som jag följer säger inget om hans övriga bragder, utom att han därefter fick glädja sig åt en allmän och ständig fred intill sin lyckliga ålderdom och att han begravdes i Uppsala bland de gamla kungarnas minnesvårdar.

Rysslands underkastelse

KAPITEL 39

Efter Algots död fick Gostag styra hans riken, och därmed efterträddes en rättvis av en mycket orättvis och en hederlig av en synnerligen ohederlig och grov tyrann. Ty även om han hette Östen till en början, fick han namnet Gostag på grund av sitt oerhörda tyranni. Gostag tycks nämligen betyda ”egendomarnas eller godsens tagare” på det gotiska språket, och ingen tyrann kunde någonsin ha fått detta namn med större rätt än denne brottslige man. Precis som han var fjärran från kungligt blod visade han sig hela tiden mycket främmande för all dygd och heder.

Gostag eller Östen, den 90:e kungen i hemlandet

Han var son till en adelsman med okänt namn, som tycktes så löjlig att alla närvarande brast ut i skratt så fort han öppnade munnen och stammade på sitt kraftlösa sätt. Hans mor, Torilla, var visserligen gift med en enda

man, men bjöd ut sig åt alla. Så vad kunde sådana föräldrar föda om inte ett vidunder av alla laster?

Det var främst två skäl som gjorde att han kunde gripa makten över dessa riken. För det första kunde han dölja sin usla och ondskefulla natur och sina laster genom den största list. För det andra var rikets stormän upptagna av ett krig i Ryssland, eftersom folket där hade gjort uppror efter Algots död. Därmed vann han stöd hos den gemena hopen och kunde rycka till sig en tyrannisk makt utan att möta något motstånd.

Östens otroliga och djuriska tyranni

Sedan använde han denna makt så grymt, girigt och gudlöst att knappast någon från världens begynnelse ända till hans tid hade härskat över fria människor med en så djurisk grymhet. Ingens egendom var säker; ingen brydde sig om lagarna; inget hus och ingen egendom gick fria från övergrepp. Livets renhet, sedernas heder och all hänsyn till rättvisan och det tillbörliga röjdes också undan så att hela samhället gick mot sitt fall. Mord, äktenskapsbrott, våldtäkter, stölder och alla slags oerhörda brott räknades likaledes som lysande dåd. Vilken dygd kan det finnas och vilket nidingsdåd kan det saknas i en stat där kungen själv synes vara en allmän fiende mot fäderneslandet och inte skiljer sig i något från den mest usle rövare?

Denne Gostag kastade sig också över medborgarnas ägodelar, så att ingen visste vad han ägde eller hur länge han skulle förbli herre över sin egendom. Hans rådgivare och tjänare hade samma kynne, och genom dem kunde han utöva sina vanvettiga oförrätter överallt och sprida ett lömskt förtal av alla medborgare som troddes vara mera välbärgade. Det stod fritt för alla sorters människor att anklaga och baktala de rika, även om dessa ägde säte i rikets råd. Det var inte heller lätt att försvara sig mot dessa anklagelser, eftersom de som hade lejts av tyrannen som angivare även fick agera som domare och vittnen till dessa uppdiktade brott. Därför hände det att herrar angavs av sina tjänare inför honom och förlorade alla sina ägodelar och livet. På detta sätt konfiskerade han alla medborgares egendom, och de tyckte att han handlat milt om de inte förlorade återstoden av sina olyckliga liv tillsammans med sin egendom.

Men han använde inte något av all denna rikedom till rikets nytta. Han lät borgar, fästningar, städer, gods, gårdar och egendomar som var i kunglig ägo förfalla och ödeläggas; och om han såg att stormännen eller medborgarna byggde hus eller borgar sade han till sina rådgivare med ett skamlöst skämt: ”Vi skall låta dessa människor bygga hus åt oss, så att vi kan ta dem senare när vi vill.”

KAPITEL 40

HAN handlade också på samma sätt i krigen. När de bröt ut använde han nämligen ingenting av sina väldiga skatter för sina undersåtars välgång

och försvar, utan lade så olidliga skatter på dem att han hellre tycktes pressa livet ur medborgarna än en droppe blod ur fienderna. Man såg också hur han vållade tusen medborgares undergång innan han angrep en enda fiende. Ty han, som var en obeveklig tyrann mot sina trogna undersåtar och tycktes ha ett lejons tapperhet, var räddare än en hare när han skulle strida mot fienden. Före hans tid brukade goternas kungar kämpa i den främsta stridslinjen och visa sitt manliga mod, men han övergav sin här och klättrade upp i träd eller på berg i närheten och därifrån följde han sedan stridens utgång. Ofta fann man honom också bland pojkar och trosskuskar som var odugliga till strid och som hade skickats bakåt bland bergsknallarna, medan striden mot fienden rasade som häftigast.

Tyranner är fega mot fienderna

Men när det gällde att angripa hustrurs, jungfrurs och ädla kvinnors kyskhet stod han inte efter någon. Det gick knappt en natt under hela året när han avhöll sig från äktenskapsbrott, våldtäkter, incest och de mest smutsiga samlag. Samtidigt fann han ett nöje i att ge sig i lag med rövare med täckt ansikte och döda eller prygla dem som kom i hans väg; och för att ingenting skulle saknas i hans oerhörda skamlöshet, klädde han sig i kvinnodräkt och uppträdde under alla nätter som en förvekligad gycklare.

Men jag förbigår medvetet dessa illdåd och ännu värre sådana som bör döljas eftersom man inte kände den sanne Guden och levde under en mycket olycklig tid. Ty han var hedning och hänvisad till att leva under den olyckliga tid när den smutsige Muhammed framkastade sin galna lära för att förföra människorna, den som varken påven Sabinianus genom sin lättja eller kejsaren Phocas genom sin enfaldiga oklokhet brydde sig om att förhindra. Det är inte heller stor skillnad mellan dessa sekel och vår egen olyckliga tid, när Luthers kätterier försvaras mest av dem som borde bekämpa dem mest om det bara fanns någon plats för fromheten.

Muhammed

Detta må vara nog om Gostag. Man kunde önska att han aldrig hade fötts till sådan skam för vårt fosterland och att han inte funnit några efterföljare i sina brott. Men till sist kom det en man som hette Artus och som ingav det bästa hopp. Han kunde inte tåla den olycka som fäderneslandet hade fått lida under en lång tid, utan samlade en mängd av folket och grep den usle kungen som övergavs av alla. Sedan hängde han Gostag tillsammans med hans onda rådgivare som om de vore usla tjuvar och lät dem ligga utan gravar.

KAPITEL 41

Denne Artus var den bäste bland den gode kung Algots söner, och i sanning värd att vinna kungamakten över goterna och svearna sedan tyrannen Gostag hade lidit sin eländiga död. Några har velat sätta denne svenska Artus bland de nio främsta furstarna i världen, medan andra velat skänka

Artus, den 91:e kungen i hemlandet

En jämförelse mellan kungarna Artus och Artur

denna plats åt britten Artur, en furste som förvisso är ojämförlig på grund av sina stora dåd men den svenske Artus tycks inte ha varit underlägsen honom i något. Den förre härskade över många folk och riken, den senares välde sträckte sig över vida trakter från floden Don i öster till Göta älv i väster. Den förre var kristen, härskade omkring år 470 efter Kristi födelse och bar den heliga jungfrun Marias bild på sin sköld, medan den senare var hedning, levde omkring år 630 och hade tre kronor som det svenska rikets insignier. Därför vill Tysklands stormän räkna honom till de nio stora furstarna, som vi förut nämnt.

Denne Artus ägde så lysande och hedersamma seder att man använde hans namn för framstående och goda män bland goterna, liksom romarna brukade kalla en usling för Nero. Namnet Artus tycks inte skilja sig mycket från det skytiska namnet Arte, som Johannes Annius säger mycket om i sin utgåva av Berosus. Hela hans följe uppträdde också med förunderligt ädla och hedersamma seder och tillät aldrig något grovt eller opassande i sina liv. Deras kläder var enkla, blygsamma, rena och vackra och saknade varje spår av fåfänga, deras tal var höviskt utan lögner eller grova ord och skämt. Han lär också ha haft en sådan måtta vid bordet att ingen någonsin tros ha druckit sig berusad vid detta. Eftersom Artus hirdmän och tjänare ägde sådana seder, gladdes man åt den största fred, där man levde som lamm i sitt eget land men efterliknade vilda lejon mot sina fiender. Därför tycktes tyska stormän ha prisat någon tillräckligt om de sade att han vore värd en plats vid den svenske Artus hov.

Det finns ryktbara "Artushöfe" ännu i vår tid i de vendiska städerna vid det germanska havet, som i Danzig och Stralsund, och de mer förnäma borgarna brukar bege sig till dessa hus för att finna vila och förströelse, som om de vore en skola i högsta heder och anständighet.

Rysslands, Livlands och Kurlands underkastelse

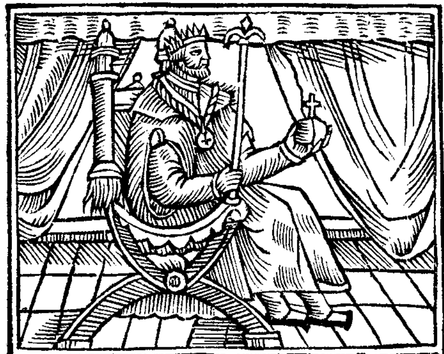
Så vann Artus mycken ära genom sitt hov och följe och led aldrig något nederlag i de lyckosamma krig som han förde med moskoviterna, liverna, kurerna och andra angränsande folk. Så blev hans namn både fruktat och berömt bland alla nationer i Europa. Jag måste dock säga att det mesta som jag sett om hans bragder har fallit ur mitt minne. Men det bör sägas att han dog utan barn och begravdes bland de kungliga minnesmärkena i Uppsala.

KAPITEL 42

HÅKAN var son till tyrannen Gostag, och han var mindre brottslig än sin brottslige fader under sin tid vid makten. Han efterträddes i sin tur av sonen Karl som levde så kort tid att han liknade den om vilken det står skrivet: "Ödet visar honom bara för världen men låter honom inte dröja kvar." Han följdes av en son som också hette Karl. Efter honom besteg Birger tronen.

Håkan, den 92:e kungen i hemlandet

Karl, den 93:e kungen i hemlandet

Karl, den 94:e kungen i hemlandet; Birger, den 95:e kungen i hemlandet; Erik, den 96:e kungen i hemlandet

Dennes son Erik vann en lysande plats i annalerna på grund av sina stora tjänster mot fäderneslandet. Ty vid denna tid hämtade sig Danmark från sin långa träldom, när landet hade varit underkastat angränsande riken, och valde Björn till kung; under hans ledning gick man till krig mot kung Erik i Sverige. Men danskarnas kraft var inte så stor att den kunde vålla svearnas och goternas förenade makt den minsta skada, särskilt när de styrdes av denne Erik som omhuldade och älskade sina undersåtar som en nådig fader sina kära barn, och detta gjorde honom oövervinnelig gentemot den mäktigaste fiendes anfall. Men de historie-

verk som jag följer går förbi dessa krig mellan svearna och danskarna med märklig tystnad, och de säger inte heller någonting om var Erik dog och fick sitt sista vilorum.

KAPITEL 43

Torill, den 97:e kungen i hemlandet

TORILL eller Totill blev sedan kung, men han var föga lämpad att styra dessa riken. Ty han var slav under den smutsiga girigheten och vållade stor oordning både i det gudomliga och mänskliga när han plundrade gudarnas rika och praktfulla tempel i Uppsala på alla dess skatter så att väggarna stod nakna och tomma. Han lurade också på alla medborgares egendom, som om han vore en allmän rövare och tjuv. Detta ledde till att han övergavs av sitt eget folk, som han hade styrt så grymt och girigt, när han stred mot den danske kungen Harald och därmed förlorade han både livet och riket.

KAPITEL 44

Björn, den 98:e kungen i hemlandet

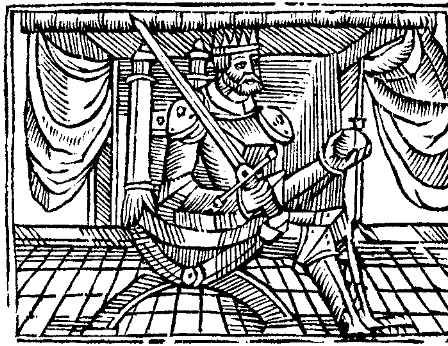

HANS son Björn valdes till kung över goterna och svearna omkring år 764 efter Kristi födelse. Så vitt jag har funnit fick han glädja sig åt en långvarig fred och en rofylld död, då han efterlämnade en enda son, Alrik, som övertog makten efter sin fader.

KAPITEL 45

Alrik, den 99:e kungen i hemlandet

NÄR Alrik hade vunnit makten över detta vidsträckta välde följde han sin faders exempel och ägnade mycken möda åt att skapa fred och ro. Således försonade han sig klokt med alla kungar och furstar i grannskapet och övervann dem genom sin välvilja och vänskap, fast det hade varit lätt att övervinna dem med vapen om han inte tagit större hänsyn till hedern. Bland dessa furstar visade han en särskild välvilja mot Gorm, som var kung i Danmark, och gav honom sin enda dot-

ter Sigrid till maka. Därefter genomdrev han att hans ende son Björn skulle efterträda honom i riket och tvingades sedan att ge vika för dödens oundvikliga makt. Så fick även han sin grav bland de kungliga minnesmärkena i Uppsala. Men vi kommer att säga mer om denne Björn i den sjuttonde boken. Intill dess skall vi börja berätta om de goter som kämpade i främmande länder och som vi lämnade i slutet av den sjätte boken.

Björn, den 100:e kungen i hemlandet

❧ NIONDE BOKEN ❧

KAPITEL I

HÄNSYN TILL TIDSORDNINGEN TYCKS HÄR KRÄVA att man börjar den gotiska historien med västgoterna, vilka kom till Italien och Spanien innan östgoterna befriade staden Rom och hela Italien från Odovakars tyranni. Men vi behandlade östgoterna i slutet av den sjätte boken och därför syns det bättre att fullfölja deras historia intill den sista kungen Teias. Därefter kommer jag att på tillbörlig plats utreda västgoternas öden från första början till deras siste kung Roderik i Spanien, så att det blir lättare att veta vilka som var västgoter eller östgoter.

Först bör man betänka att östgoterna var bundsförvanter med hunnerna redan innan deras kung Attila drog fram genom Europa som den gudomliga vredens gissel. Därför har jag beslutat att säga något om Attilas dåd, eftersom de kan skänka bättre kunskap om de kungar genom vilka han gått till historien. Vi lär främst känna Attila genom historikern Priscus som var sekreterare hos Teodosius den yngre. Han sändes som legat till hunnernas kungar Bleda och Attila i Skytien och skrev då till kejsaren att han hade korsat de väldiga floderna Tisza, Tibisia och Dricca och kommit till den plats där den tappre goten Indigoia, eller Vidicula som andra kallar honom, tidigare hade dött genom sarmaternas list och försåt. Inte långt därifrån låg den gård där Attila hade sitt hov. Denna gård var som en stad till sin form och storlek, i vilken Priscus såg träbyggnader av glänsande plankor som var så tätt sammanfogade att man knappt kunde märka en enda springa. Där fanns också salar som bands samman med breda gångar och rikt utsmyckade hallar. Allt omgavs av en väldig inhägnad som skulle visa att detta var ett kungasäte.

Historikern Priscus

Hunnernas kungar Attila och Bleda

Indigoia, den tappraste bland goterna

Attila själv var kort till växten, med brett bröst, stort huvud, små ögon, glest skägg, risigt hår, trubbig näsa och en motbjudande ansiktsfärg. Han var stolt i sin gång och kastade skarpa och grymma blickar omkring sig, medan sinnets lidelser målades i kroppens rörelser. Han var dessutom lysten till krig men också måttfull i handling, lyhörd för råd, välvillig mot dem som sökte hans hjälp och nådig mot dem som en gång hade vunnit hans tilltro. Sådan var Attila.

Attilas kroppsbyggnad

KAPITEL 2

UNNERNA härjade grymt i Trakien, Mysien och Illyrien under Attilas och hans broder Bledas ledning. De hotade även Bysans, men då besegrades de i ett slag av kejsar Teodosius fältherrar.

Så slog de sig till ro för en tid. Men Attila vilade aldrig mindre än när han hade förlorat en strid, och snart förstärkte han sin här med ytterligare styrkor för ett angrepp på kejsar Valentinianus stridskrafter. Detta anfall var mycket mer skräckinjagande än det förra, men det vållade ändå romarna mindre skada. Ty Attila började kriget med mordet på brodern Bleda, som han dödade i Buda när denne inte var på sin vakt, och detta väckte skilda meningar hos många stormän. Bleda hade nämligen ett mildare sinnelag och hindrade farliga krigsföretag; och när goternas och gepidernas kungar kom till hunnernas bistånd och väckte hopp om seger sökte han bemöta dem som trogna bundsförvanter och kära bröder, inte som undersåtar. Men efter Bledas död började Attila behandla dem mer som undersåtar än som bundsförvanter, och han släpade med sig dem varthän han drevs av sitt djärva och tygellösa begär.

Bleda dödas

Nu blev det Attilas stora mål att lägga världens mäktigaste folk under sitt ok, nämligen romarna och västgoterna, och därför sökte han väcka hat och tvister och tända all slags ovänskap hos dessa folk. Först sände han legater till kejsar Valentinianus och försäkrade att han inte på något sätt ville kränka vänskapen med honom eller den romerska staten, utan striden skulle stå mot västgoternas kung Teodorik: han ville helst att både kejsaren och staden Rom skulle slippa vara delaktiga i denna strid. Därefter fylldes brevet med vanliga hälsningar och smickrande ord, som skulle snärja mottagaren med lögner och störta honom i fördärvet.

Attilas förslagenhet

KAPITEL 3

ED samma konst manade han sedan västgoternas kung Teodorik att lämna sitt förbund med romarna och minnas alla de strider och all den grymhet som goterna drabbats av. Så var han en förslagen man, som stred med list innan han tog till vapen, och därför sökte han lugna både romarna och västgoterna och vinna deras innersta förtroende samtidigt som han hindrade dem att gå samman.

Dessutom närmade han sig försåtligt Aetius, den främste av de romerska

Romaren Aetius

fältherrarna, som stod i vänskapsförhållande till honom. Attila slöt också ett fördrag med denne att han skulle få dra in i Italien, och lovade honom mycket om han fick tillåtelse att bestraffa västgoterna utan att Aetius och romarna blandade sig i detta krig.

Valentinianus brev till västgoterna

Men den kloke kejsar Valentinianus märkte vad den listige fienden strävade efter och skickade genast sändebud till västgoterna och deras kung Teodorik och sade: ”Det vore klokt av er, o tappra folk, att gå samman med oss mot den tyrann som vill lägga hela världen i slaveri, ty han behöver inga skäl för att gripa till vapen utan tror att allt som han dristar sig till är lagligt. Så föraktar han som en fiende till själva naturen all rätt och ordning och förtjänar allas hat, eftersom han är en ovän till alla. Kom ihåg, vilket ni säkerligen inte kan glömma, att hunnerna alltid använder sig av list och försåt. Därför, kan ni verkligen uthärda hunnernas övermod, även om vi skulle tiga om saken? Så förena era händer med våra, ni som är så mäktiga genom era vapen, för att avhjälpa era förödmjukelser och dessutom bistå den stat som ni själva är en del av. Ingen klok man är okunnig om i hur hög grad vi önskar och välkomnar ett förbund med er.”

Västgoterna sluter förbund med romarna mot Attila

Så försökte Valentinianus sändebud övertyga kung Teodorik med dessa och liknande ord, och han gav följande svar: ”O romare! Er önskan skall gå i uppfyllelse, ty ni har gjort Attila till en ovän och fiende även till oss. Vi skall förfölja honom överallt; även om han skryter med sina segrar över stolta folk, vet goterna hur man kämpar mot de övermodiga.”

KAPITEL 4

Västgoternas oräkneliga mängd

NÄR han hade sagt detta, förde den västgotiske kungen en oräknelig mängd krigsmän mot den kommande fienden. Aetius som hade slutit förbund med honom drog också samman alla de hjälptrupper som han kunde uppbåda från imperiets provinser och Italien, och skickade även sändebud till alla provinser som förut hade legat under romerskt välde. Därmed övertalades burgunderna, frankernas kung Meroveus, sachsarna och många andra folk till ett förbund mot Attila, men mer av hat mot Attila än av kärlek till romarna. Man kände nämligen Attilas övermod och grymhet i alla länder, och detta gjorde att västgoten Teodorik inte lät sig lockas till ett krigsförbund med honom trots hans stora löften, som vi har sagt, och att inte heller Aetius infriade de löften som Attila ville att han skulle uppfylla. Det gick nämligen ett rykte att hunnernas härskare hade beslutat att angripa det romerska imperiet på Aetius inrådan.

Romarnas bundsförvanter

Aetius kallar Attila till Italien

Då insåg Attila att vägen till Italien var stängd för hans del genom detta

förbund mellan romarna och västgoterna, och därför beslöt han att dra till Gallien med en mäktig armé. Då hade han tre av östgoternas kungar med sig, Valamir, Teodemir och Vindemir. Men de gjorde inte detta frivilligt, utan det var förbundet med hunnerna som tvingade dem att vända sina vapen mot romarna och sina fränder västgoterna. Gepidernas kung Ardarik deltog också i detta krigståg. Dessutom hade Attila utökat sin här med ända upp till femhundratusen man från markomannernas, kvadernas, herulernas och turingernas styrkor. Så tågade han genom Germanien under stora blodbad och härjningar och bröt in i Gallien, där han gick till angrepp mot Reims och vållade staden förfärliga skador. I detta blodbad dödades Nicasius som var biskop i staden och vida känd för sin fromhet; det sägs att han talade med gudomlig vältalighet fastän hans huvud hade huggits av vid nacken. Därefter utsatte Attila Orléans för en svår belägring. Men när dess folk gjorde bot på den helige biskopen Anianus fromma förmaning, befriades staden genom ett stort och märkligt under.

Attila för en mäktig här till Gallien

Belägringen av Reims; Biskop Nicasius i Reims

Biskop Anianus Aurelianus

KAPITEL 5

DÄREFTER stod det en bitter strid på de katalauniska fälten inte långt från Toulouse. Dessa kallas också de mauritiska fälten och mäter hundra *leuca*, som frankerna säger, i längd och sjuttio i bredd. En gallisk *leuca* mäter 1 500 dubbelsteg.

På denna yta rymdes således oräkneliga av världens folk. Ingen kunde minnas att det funnits större härar i Europa eller att de någonsin kämpat med mer förbittrade sinnen, utom kanske vid slaget på Bråvalla i Götaland som vi nämnde ovan i historien om Ring och som skall ha ägt rum vid samma tid. Hunnernas strid var blodig från första början och tog så många människors liv att blodet sägs ha runnit i strömmar. Det är lätt att tro på detta rykte, eftersom det stupade flera på båda sidor denna dag än i knappast något annat slag. Utgången var även oviss när striden avbröts av en okänd röst. De historiker som vi följer säger inte vems det var. Omkring etthundraåttiotusen man skall ha stupat vid detta slag. Till detta kom nittiotusen gepider och franker, som enligt Jordanes hade drabbat samman och sårat varandra redan under natten före det stora slaget då frankerna kämpade för romarna och gepiderna för hunnerna. Det fulla antalet stupade blev således tvåhundrasjuttiotusen man, och en av dem var den tappre västgotiske kungen Teodorik, som genast efterträddes av sonen Torismund.

De katalauniska fälten

En gallisk leuca

Fälten vid Bråvalla

Denna strid var ännu mer förödande för hunnerna, till den grad att Attila säkerligen hade tagit sitt liv efter striden om inte västgoterna hade skyn-

Ett förfärligt krig

dat tillbaka till Spanien på Aetius oförståndiga eller listiga råd. När Attila upptäckte detta och insåg hur försvagade hans krafter var gick han genast över Rhen och förde sin illa åtgångna armé tillbaka till Pannonien. Men han förövade många grymma och tyranniska dåd under vägen. Så belägrade han Tongres och förstörde staden efter dess erövring.

Tongres förstörs

KAPITEL 6

Den helige biskopen Lupus

Attila, den gudomliga vredens gissel

ÄREFTER kom han till Troyes, där den helige Lupus var biskop. Han gick Attila till mötes och sade: ”Vem är du som härjar våra länder och plågar det kristna folket?” Då svarade denne: ”Jag är Attila, den gudomliga vredens gissel.” Vid dessa ord befallde den helige biskopen att stadens portar skulle öppnas och sade: ”Må Guds gissel komma.” Då drabbades Attila och hela hans här av blindhet och gick genom staden på ett förunderligt sätt från port till port utan att skada någon. Ett liknande tåg skulle ha hänt, enligt Krantz, när Ursula ledde elvatusen heliga jungfrur ut ur Rom; det är detta martyrium som man firar i Köln. Men tidpunkterna skiljer sig uppenbart från varandra. Ty de heliga jungfrurna bar sitt lidande år 237 efter Kristi födelse, när Anteros var påve och goten Maximinus var kejsare, medan Attila gjorde detta angrepp år 455.

Ursula och de elvatusen jungfrurna

Så återvände han till sina egna trakter och verkade vara mer vredgad över nederlaget än avskräckt från krig, och snart rustade han med våldsam kraft. Främst av allt ville han avtvätta skammen från striden vid Toulouse med våld eller list och vålla det romerska namnet en ännu större skada.

Då återstod två män som hade visat den största tapperhet i slaget på de katalauniska fälten, nämligen västgoternas kung Torismund och den romerske patriciern Aetius. Dessa hindrade Attila att gå till angrepp mot Italien. Men det romerska imperiets öde drog allt mer mot undergången och tog snart bort hindren mot dessa hotande olyckor. Ty Aetius dödades bland romarna, som fruktade att de fått en ny tyrann, och detsamma drabbade Torismund bland västgoterna nästan vid samma tid.

Romaren Aetius dödas; Torismund dödas

Så fick Attila det glada budet att hans två största ovänner var döda och förberedde skyndsamt ett krigståg mot Italien, i tron att det inte fanns flera hinder mot hans planer. Han tog också med sig kungarna och stormännen från de folk som vid denna tid var förbundna med hunnerna och gick runt den illyriska buktens stränder mot städerna Tragurum, Sibinicum, Belgradum, Iadera, Sugnia, Pola, Parentum och Hemomia. De lydde under kejsar Martianus i Konstantinopel men hade inget fast beskydd, och därför kunde han plundra och sätta dem i lågor.

Attila störtar det bysantinska väldets städer

KAPITEL 7

När Attila kom till floden Arsia och bukten vid Trieste som var Italiens gräns, stötte han på åtskilliga styrkor som Valentinianus fältherre hade fört fram för att skydda provinsen Liburnien och Aquileia, där han var ståthållare. De romerska soldaterna slogs genast tillbaka och sökte då skydd i Aquileia. Deras flykt förstärkte nu den skräck som namnet Attila väckte, så att invånarna i Aquileia skickade sina kvinnor och barn och alla som inte kunde strida till ön Grado med sina skatter och heliga ting. Därmed fick den berömda staden Venedig sin början vid denna tid.

Attila ödelägger det romerska väldets länder

Ön Grado

Staden Venedigs ursprung

Attila belägrade Aquileia länge och med stor energi och dådkraft, och staden försvarades lika ihärdigt av romarna. Till sist föll den dock i hunnernas händer efter tre år av den hårdaste belägring: då gjorde Attila sitt intåg och lät sedan jämna staden med marken. Därpå drog han vidare och intog Padua, Vicenza, Verona, Milano och Ticinum som nu kallas Pavia, och fastän invånarna gav upp sina städer frivilligt, plundrade och ödelade han dem utan all mänsklig hänsyn.

Då greps påven i Rom, den helige Leo, av medlidande med det kristna folket och begav sig till Attila som befann sig vid floden Mincio, och där förmådde han Attila att avstå från härjningarna av Italien genom en vältalighet som hade ingivits honom av Gud. Attila återvände också till sina egna trakter på påvens uppmaning och till allas stora förundran. En del skriver att Honoria, som var syster till kejsar Valentinianus, i hemlighet kallade honom till Rom genom en eunuck för att bli hans maka, så att dessa heliga platser, som hade räddats genom påvens böner, skulle förstöras genom en ondskefull demon och denna liderliga kvinnas ondska.

Den romerske påven Leo skyndar till Attila

Honoria, Valentinianus syster

Sedan Attila hade återvänt till sitt eget land tog han en skön jungfru till maka, efter många hustrur före henne, och i hennes armar utandades denne usling sin sista suck den första natten. Den grymme Attilas övriga illdåd får skildras av andra: jag ville bara nämna dem i korthet innan jag går till östgoternas historia.

KAPITEL 8

Valamir, Teodemir och Vindemir kom från amalernas ätt och var söner till Vandalaricus. De var kungar över östgoterna vid samma tid och utförde många härliga dåd, först tillsammans och sedan var och en för sig. Ty även om de hade slutit förbund med hunnerna mot sin vilja, handlade de så klokt i allt att de inte eggade hunnerna till värre gärningar och skyddade sin egen frihet, så långt detta

Valamir, den 35:e kungen i utlandet; Teodemir, den 36:e kungen i utlandet; Vindemir, den 37:e kungen i utlandet

var möjligt, mot dessa grymma barbarer. De tre bröderna hyste också en förunderlig kärlek och omtanke gentemot varandra. Så strävade Teodemir efter att stödja sin broder Valamirs välde och Valamir efter att bistå sin broder, medan Vindemir lydde båda sina bröder och älskades av båda. Jag kan inte tro att hunnerkungen Attila hade kunnat komma till sådan makt om han inte vunnit kraft genom sitt förbund med östgoterna. Det var nämligen med stöd av deras hjälptrupper, skriver Sabellico, som han härjade och hemsökte sarmaternas land, Trakien, Mysien, Makedonien, Illyrien, Germanien och Gallien och drog genom Italien under ständiga segrar.

Attila blir okuvlig genom östgoternas stöd

Men när Attila dog efter några år i sitt hemland, fann dessa tre östgotiska kungar det ovärdigt att leva i förbund med hunnerna som tycktes dem föga mänskliga och därför avföll de först av alla, enligt Sabellico och Biondo. Sedan följde gepiderna, markomannerna, kvaderna, herulerna och turingerna deras exempel. Då tog Attilas söner Eurik och Hernac till vapen mot Valamir och hans bröder, som levde på skilda ställen i Pannonien men var eniga i råd och dåd, som om dessa skulle ha givit orsak till detta avfall från hunnerna. De stötte på Valamir när han var ensam och bara hade sitt husfolk till skydd. Men han tog upp kampen med sina få män och fällde sina motståndare efter en lång och tröttande strid. Det var bara några få som överlevde, och de flydde, enligt Jordanes, till den plats där floden Donau strömmade förbi – på goternas och hunnernas språk kallades den sedan Hunivad, vilket betyder "hunnernas vadställe".

När goterna avfaller störtar hunnernas rike

Hunivad

Vid samma tid hände också något som fyllde Valamir och Teodemir med samma stora glädje, fastän de levde i skilda trakter. Ty när lyckan hade skänkt Valamir denna seger, skänkte den också en son åt Teodemir och hans bi-

hustru Aurilena som ingav det största hopp; detta var Teoderik som skulle bli staden Roms och Italiens befriare. Teoderik föds

KAPITEL 9

Efter en tid såg Valamir och hans bröder att de försummades av kejsar Leo, eftersom han inte sände eller dröjde alltför länge med de vanliga gåvorna till detta tappra folk för att det skulle övervaka fredsfördragen. Därför sände de legater till honom och klagade över detta förakt, medan andra och mindre förtjänta stod högre i hans gunst. När Leo inte svarade på detta grep de genast till vapen i sin vrede. Sedan spred de sig över nästan hela Illyrien och härjade denna provins tills kejsaren ändrade sinnelag och sökte återställa den forna vänskapen. Han sände nu en legation med gåvor för den gångna tiden och det innevarande året samt lovade att sända sådana under de kommande åren utan tvister. Så sökte kejsaren förnya vänskapen och fördraget om vapenvila med östgoterna. För att allt detta skulle bevaras med trohet och ståndaktighet tog han emot Teodemirs son Teoderik som gisslan. Han hade vid denna tid blivit åtta år och ägde en skön gestalt och ädla seder, och därför fann han inte mindre gunst hos kejsaren än om han hade varit hans egen son.

Östgoterna för krig mot kejsar Leo

Men östgoterna tyckte måhända att kejsarens gåvor var små, eller också brann de av iver att visa världen sin gamla tapperhet, ty de började nu härja i de provinser som låg omkring dem. När Dinzius, som var kung över hunnerna och son till Attila, fick veta detta, beväpnade han sitt folk mot goterna; men de besegrades på nytt och slogs tillbaka så att de hunner som återstod fruktade att ta till vapen mot östgoterna från denna tid. Så led hunnerna ett dubbelt nederlag och förlorade Hernac och nästan hela Attilas släkt i striden. De drevs nu till Skytien och var så försvagade på grund av dessa dubbla nederlag att de inte uträttade något minnesvärt från denna tid. Inom kort var således deras makt till ända. Men några av dem var mer lyckosamma och lever ännu kvar i Ungern, som vi redan har sagt, till ära och gagn för hela den kristna världen.

Goterna vill inte ha något lugn

Hunnerna besegras av goterna

KAPITEL 10

Sedan östgoterna hade besegrat hunnerna och blivit romarnas bundsförvanter tycktes de inte frukta någon fiendes makt, men då fick de genast anledning till krig genom svevernas kung Hunimund. Ty när han skulle angripa Dalmatien och tog vägen genom goternas länder, drev några av hans krigsmän bort goternas hjordar som strövade på

Svevernas kung Hunimund eggar goterna till krig

fälten. Teodemir blev vred över denna oförrätt och överföll sveverna när de sov en mörk natt. Han gjorde också ett oväntat anfall mot dem vid sjön Pelso och tog kung Hunimund till fånga, och alla som undkom döden i svevernas här gav sig som trälar under goterna. Men Teodemir visade en stor barmhärtighet och benådade de besegrade, enligt Jordanes.

Sveverna övervinns av goterna

När Teodemir försonat sig med sveverna upptog han kung Hunimund, som tagits till fånga med krigets rätt, som sin son och sände tillbaka honom till svevernas land. Men Hunimund glömde snart denna stora och oväntade nåd och förmådde skirerna, som bodde vid Donau och var goternas vänner, att bryta sitt förbund och gå till ett oväntat anfall med honom mot goterna. Så ledde Hunimund ett såväl otacksamt som brottsligt fälttåg och kände ingen skam över att tillfoga goterna ett dödsbringande krig, fast han levde genom deras nåd. När goterna såg hur dessa två grannfolk, som de trodde var deras vänner, reste sig till strid och inte önskade något mer än att utplåna minnet av det gotiska namnet blev de tvungna att genast gripa till vapen för att hämnas denna oförrätt. Men när krigslarmet sjöd och Valamir red inför stridslinjen för att mana sitt folk till mod i kampen blev hästen orolig och kastade honom ur sadeln, snart hade han genomborrats av fiendernas lansar och dog fast han i sanning var värd ett längre och lyckligare liv. Ty han var ljuv i sitt tal, fri från svek, uppriktig i sin trohet och rättvisans främste beskyddare, enligt Jordanes.

Hunimunds stora otacksamhet

Valamirs död

KAPITEL II

Teodemir, den 36:e kungen i utlandet

Teodemir, som var broder till Valamir, hämnades genast dennes död genom att anställa ett stort blodbad på fienden. När goterna såg hur deras gode kung störtade i döden kämpade de nämligen så hårt och våldsamt att nästan alla bland skirerna gick i döden, förutom dem som bar detta namn utan heder, till den grad förintades de alla. Men Hunimund ville hämnas deras död, och därför drog han samman en väldig här av svever, sarmater, gepider, ruger och andra folk och lät den slå läger vid floden Bollia i Pannonien. Teodemir hade kallat på sin yngre broder Vindemir som stöd i kriget, och när han tog till vapen gick han segrande ur striden. Slagfältet var då så nedstänkt av de fallna fiendernas blod att det såg ut som ett rött hav. Det fylldes också av högar eller kullar med vapen och lik, fastän fältet var mer än tiotusen dubbelsteg långt.

Skirerna utplånas av goterna

Sveverna och deras förbundna förintas av goterna

Ett blodigt krig

Denna seger fyllde goterna med den största glädje, eftersom de trodde att ingenting kunde vara dem mera kärt än att hämnas kung Valamirs död och oförrätt genom ett svårt nederlag för fienderna. Det var bara några få av denna oräkneliga mängd som kunde återvända till sina egna folk, där de fick leva i evig vanära. Under tiden väntade Teodemir på ett tillfälle att anfalla svevernas länder, som hade angripit honom utan någon rätt. Det kom när floden Donau frös till hård is, vilket ofta brukar hända, ty då blev den inte mindre lämpad att bära kärror och dragare än om man med stor omsorg byggt den starkaste bro.

Donau fryser

KAPITEL 12

DÄRMED kunde Teodemir föra en stor här över Donau och gå till oväntat angrepp på sveverna, och nu for han hårt fram mot detta folk och kuvade dem på nytt, liksom deras förbundna, alemannerna. Därefter återvände han som segrare till sina egna boplatser i Pannonien och där tog han emot sin son Teoderik med den största glädje. Han hade lämnat sonen till Bysans som gisslan och nu skickade kejsar Leo honom tillbaka med rika gåvor.

Teodemir besegrar sveverna och alemannerna på nytt

Teoderik sänds tillbaka till fadern av kejsaren Leo

Därefter började goterna överväga hur nödvändigt det var att man övade ungdomen i krigskonsten. Ty genom den hade de erövrat länder, städer, furstendömen, riken och stora rikedomar, men när den började förfalla, föll också deras makt samman. Därför gick alla till Teodemir och bad att han skulle leda hären i fält mot de mål som han själv bestämde. Han rådslog med sin broder Vindemir och de gotiska stormännen och kastade lott i en urna enligt folkets sed, och därefter fick Vindemir tåga till Italien medan han själv genast drog mot länderna i öster med en stark och modig här. Först gick han över floden Savus och slöt vänskap med de sarmater som bodde där; sedan fortsatte han sitt lyckosamma krigståg och erövrade Naissus, som var den främsta staden i Illyrien. Där stannade han med sonen Teoderik och spred sitt folk i Illyrien. Dessa segrade överallt och vann ett stort byte som de förde till sin kung med den största glädje.

Goternas krigshär

Teodemir drar till sarmaternas land och Illyrien

När han såg hur hans och sonen Teoderiks framgångar ständigt växte nöjde han sig inte med att underkuva Illyrien utan lämnade staden Naissus för att bege sig till Thessalonike. Där inringade och belägrade han staden tills patriciern Clarianus som styrde densamma sände en legation med rika gåvor, och då hävde han belägringen. Den romerske befälhavaren slöt också ett förbund med goterna och avstod frivilligt från platser där goterna kunde bosätta sig; där lade de ner sina vapen och levde med sin kung i frid och ro.

Illyrien kuvas av goterna; Thessalonike belägras

Den romerska fältherren Clarianus

Inte långt därefter drabbades kung Teodemir av en dödlig sjukdom, och

Teodemir dör

då kallade han till sig goterna och utsåg sonen Teoderik som arvtagare till sitt rike. Strax därefter lämnade han jordelivet.

KAPITEL 13

Vindemir den äldre, den 37:e kungen i utlandet

VINDEMIR blev nu en god kung över östgoterna och vann med rätta ett lysande minne före Teoderiks storslagna dåd. Ty även om han var yngre än sina två döda bröder liknade eller överträffade han dem i dygd, krigskonst och ädla seder. Alla tre var goda och kloka furstar, och skulle de inte ha framträtt bland goterna vid denna tid hade östgoterna gått under så att deras namn knappt levt kvar, utom kanske i goternas första fädernesland.

Han leddes ständigt av en stor kärlek till sitt folk, och detta framgår både av det han uträttade tillsammans med sina bröder och av det han gjorde ensam strax före sin död. När hans broder Teodemir, de gotiska stormännen och folket bad honom föra en del av det gotiska folket till Italien, lydde han gärna. Då låg Italien under Anthemius välde, men Vindemir satte sitt hopp till den allvarliga strid som vid denna tid rasade inom den romerska staten mellan denne Anthemius och Ricimer. Han trodde nämligen att goterna kunde finna fredliga och säkra boplatser där, i samband med att någon av dessa segrade i denna kamp. Efter en lång och mödosam färd nådde han Italien, och Jordanes tror att han passerade gränsen till detta land i samma stund som han lämnade jordelivet. Han efterträddes sedan av en son som också hette Vindemir, och vi vill nu säga något om honom för att visa hur kungarna kom till makten efter varandra.

Kejsar Anthemius

Kejsar Ricimer

Vindemir den äldre drar till Italien

KAPITEL 14

Vindemir den yngre, den 38:e kungen i utlandet

VINDEMIR DEN YNGRE, som vissa felaktigt kallar Bilimir, var således son till den döde Vindemir och blev kung över goterna i Italien under stor oro i detta land. Han råkade in i följderna av den ödesdigra strid som den otacksamme Ricimer tidigare hade inlett mot den romerske kejsaren Anthemius. Denne Ricimer var svärson till Anthemius och ståthållare i Gallia Cisalpina. Men varken tacksamheten över denna upphöjelse eller släktskapen kunde förhindra den blinda maktlystnad som

Ricimers otacksamhet

reste tjänaren mot sin herre liksom fältherren mot sin kejsare och svärsonen mot sin svärfader. Ty han återvände från Gallien med en förfärande krigsmakt och drev Anthemius till Rom, som sedan utsattes för en hård och tröttande belägring.

En del historieverk uppger att Vindemir den äldre, alltså denne Vindemirs fader, kom till Rom med en stor mängd goter och att han kastade sig in i striden mot Ricimer vid Via Cassia för att rädda Anthemius och Rom. Samme Vindemir skulle också i sin brinnande stridslust ha stupat i allas åsyn vid den bittra kamp som stod vid Hadrianus mausoleum. Det är nog därför Jordanes säger att han gick under vid Italiens gräns, eftersom den ogynnsamma krigslyckan utsläckte hans liv vid den romerska stadens gräns när han kämpade för romarnas frihet. Hans död väckte en sådan skräck hos Anthemius att han lät sig berövas all myndighet under förödmjukande former.

Goterna kämpar för det romerska väldet

Så gick makten över romarna till den segrande Ricimer och dennes efterträdare Olybrius, som båda rycktes bort efter kort tid, och slutligen till Glycerius. Denne sökte fästa Vindemir den yngre vid sig med stora gåvor och löften så att han inte skulle komma hans motståndare till hjälp, och gjorde honom till ståthållare i provinsen Gallia Narbonensis; Anthemius hade tidigare utnämnt hans fader till samma ämbete. När Vindemir fått dessa gåvor och befallningar av kejsar Glycerius drog han till Gallien och förenade sig med sina släktingar västgoterna, så att de bildade en sammanhängande helhet. Därmed höll de Gallien och Spanien i sin makt och slog tillbaka alla fienders angrepp med den största ståndaktighet.

Många kejsare på kort tid

Vindemir blir ståthållare i Gallien

Goterna härskar över Gallien och Spanien

KAPITEL 15

ÖSTGOTERNAS kung Teoderik, som är vida berömd i alla italienska och romerska historieverk, utmärkte sig redan i sin ungdom genom många lysande dåd inför goternas stormän och folk innan han utsågs av sin fader Teodemir till deras kung. Ty han var knappt mer än sju år, när han fördes som gisslan för fredens skull till kejsar Leo med sin fader Teodemirs samtycke. Sedan uppehöll han sig i Bysans i elva lyckliga år och rönte den största gunst hos fursten och hela det kejserliga hovet. Men Leo såg hur Teodemirs rike hade stigit till den största makt efter Valamirs död, eftersom han nu var kung både över östgoterna och över Dakien, Moesien och yttre och inre Pannonien, och därför skickade han själv-

Teoderik, den 39:e kungen i utlandet

Kejsar Leo

mant tillbaka sonen Teoderik för att försona sig med denne mäktige furste. Teodemir förstod vad kejsaren syftade till med denna välvilja och för att inte visa mindre nåd och vänskap slöt han nu fred med Leo, i stället för den vapenvila som hade rått när hans broder var i livet.

Teoderiks seger i ungdomen

En kort tid därefter gick Teoderik, som hade blivit arton år, över Donau med sextusen av sin faders krigsmän utan att fadern visste om detta, sedan trängde han in i sarmaternas länder och härjade där. Han dödade deras kung Babaius, som skröt med att han hade besegrat romarna, och återvände sedan lastad med krigsbyte och berömd genom denna seger till sin fader, som inte hade väntat sig något sådant av en yngling.

KAPITEL 16

Kejsar Zenon adopterar Teoderik och skänker honom en förunderlig heder

Vid den här tiden dog kejsar Leo och efterträddes av Zenon Isauricus. Han inbjöd vänligt goternas kung Teoderik till sig i Bysans och mottog honom med den största heder. Han adopterade honom också som sin son och utnämnde honom till konsul, vilket då ansågs vara den största ära i världen. Han nöjde sig inte ens med detta utan lät resa en gjuten ryttarstaty framför sitt kungliga palats till den gotiske furstens eviga ära.

Den kloke och nådige kejsaren tycktes således skänka allt som kunde upptänkas åt sin adopterade son och denne gode kung, förutom själva imperiet och kejsarkronan. Teoderik vördade dock denna krona så högt att han hellre offrat sitt liv än låtit den ryckas bort från hans givmilde faders, eller kejsarens, huvud förrän döden hade haft sin gång. Den vise kejsaren gjorde allt detta för att det tappra gotiska folket, som föredrog allt annat utom overksamhet, inte skulle vålla det romerska väldet någon obotlig skada. Det var således genom välvilja eller välgörenhet som man skulle bevara vänskapen med dem som man inte kunde kuva eller betvinga med vapen. Ty man hade insett att goterna ägde samma seder som de har än i dag, nämligen att de låter sig ledas med goda skäl men inte kan tvingas till något ens med hot om döden. För övrigt lever dessa seder ännu kvar hos deras söner, de ädla hispanierna, vilket jag kan intyga utifrån en lång erfarenhet.

Goternas seder

Hispanierna är ädla ättlingar till goterna

Teoderik blir arian genom Zenon

Zenon bemötte således Teoderik med den största mildhet och nåd i allt, om man undantager det arianska kätteri som han genom sin gudlöshet eller sitt bristande förstånd ingöt i dennes sinne till outsäglig skada för hela

kristenheten. Men Teoderik stod i den högsta gunst hos både kejsaren och senaten och vann även välvilja bland alla hovmän och hos den romerska ungdomen genom sina höviska och krigiska tjänster, och han ansträngde sig att göra sig omtyckt av alla, så att alla älskade honom som om han hade varit romare.

KAPITEL 17

Herulernas kung Odovakar förtrycker Italien

MEDAN detta skedde i Konstantinopel, hemsöktes Italien av svåra olyckor varje dag. Den grymme Odovakar förtryckte nämligen landet med tunga bördor och rövade bort allt som han ville ha, utan att skona vare sig det heliga eller det världsliga. Därför syntes det bara återstå ett enda hopp för romarna inom hela imperiet. Ryktet om Teoderik och hans ädla seder hade nämligen nått till Rom, och dagligen kom det sändebud till honom från de främsta bland romarna som bönföll honom om hjälp i detta betryckta läge. De bad också att han skulle skynda till Rom, ty det var säkert, menade de, att hela Italien skulle avfalla från den grymme Odovakar så snart han hade höjt de romerska fälttecknen.

Romarna ber goterna om hjälp

Teoderik lät sig övertygas av romarnas ivriga brev och ständiga budbärare och vände hela sin håg mot dådet att befria Italien och staden Rom. Han tvivlade inte heller på sina goters mod och kraft, eftersom han visste hur de brann för ett sådant krigståg. Men han måste ha kejsarens samtycke i denna svåra sak, och därför riktade han dessa ord till honom vid ett lämpligt tillfälle, som står att läsa hos historikern Giustiniani från Venedig:

Teoderiks tal till kejsaren

”Om jag inte hyste den meningen, o ädle kejsare, att den sak som jag ämnar tala om angick din ära och makt i lika hög grad som min kommande vinning, skulle jag avstå från att ta till orda. Dina stora förtjänster mot mig och min fader kräver, att jag ställer imperiets ära och värdighet framför min egen nytta. Röster når mig varje dag, o store furste, från Italien om hur herulen Odovakar ödelägger det land som förr var imperiets säte, och hur han plågar detta med bördor och oförrätter. De romerska stormännens sändebud säger också i sin stora förtvivlan, att de skulle uthärda vilket uselt liv som helst utom denne mans tyranni, och därför bönfaller de om hjälp i sin olycka. Jag tvivlar inte på att samma bud har framförts till dig.

Det gotiska folkets ädlingar är underkunniga om detta, och de ansätter mina öron varje dag och hemställer eller kräver att få åtaga sig denna uppgift. De klagar nämligen över att de försjunkit i overksamhet i nästan tio år, fast de varken är ett simpelt eller dådlöst folk, medan imperiets provinser har härjats av många andra folk som blomstrar i rikedom och ära, som västgoterna, sveverna och alanerna i Baskien, Akvitanien och Spanien eller vandalerna

i Afrika och burgunderna i Gallien. Herulerna och turingerna har till och med erövrat Italien och dessutom trampat detta berömda land under sina fötter. Därför är det bara de olyckliga östgoterna bland alla folk som tvinar bort i overksamhet.

Jag måste erkänna, o store kejsare, att jag har rörts av dessa röster, och när jag understundom har fruktat ett uppror, har jag förmanat dem och genmält: 'Vad vill ni? Får ni inte sold för er krigstjänst?' 'Vi klagar inte över detta', svarar man då. 'Men vi kan inte försjunka i dådlöshet, ringaktas på grund av slöhet och tyna bort i lättja.' Så säger man.

Själv har jag fått mer och större heder av dig, o kejsare, än jag någonsin kunde önska. Du har behandlat mig som en son under många år, och jag har sökt utforska din vilja och verkställa dina befallningar på bästa sätt. Därför skulle ingenting vara mig mera kärt än att du anförtrodde mig denna uppgift i imperiets namn: du skulle ha mig både som goternas ledare och fältherre. Men även om du skulle förhindras av större frågor än denna sak, skall jag ändå inte tveka att rådfråga ditt upphöjda majestät om vad jag bör göra eller svara dessa män. Ty även om jag inte är grek eller italiker, har det inte förnekats mig att skolas i ädla seder, och goterna är inte heller främmande för romarnas seder, sedan de levt tillsammans i nästan tvåhundra år.

Det bör inte heller förbises att jag hyser ett gott hopp om att kunna föra denna sak till ett snabbt och lyckosamt slut, om jag bara får din tillåtelse. Jag vet att fienden saknar en sann klokhet och handlar planlöst och obetänksamt i allt. Hans styrkor är också blygsamma och består mest av italiska rekryter. Men det viktigaste av allt är att den fiende, mot vilken kriget skall föras, är hatad av alla människor i detta land, medan vi har starka styrkor och inte kommer att sakna hjälptrupper. Det är kanske mer än jag önskar som står på spel i detta krig, men främst det romerska imperiets värdighet och anseende.

Därför är det mitt stora hopp, o kejsare, att du måtte anse mig värdig denna hedersamma uppgift; skulle det saknas hjälptrupper, vågar jag börja detta företag enbart i kejsarens namn. Så finns det anledning att hoppas på lycka av dessa anförda skäl, ty så snart man ser de nya fälttecken, kommer Italien att avfalla och övergå till oss, enligt min tro.

För övrigt skulle jag blygas om jag inte sade något om de fördelar eller nackdelar som skulle tillfalla imperiet genom detta krig. Fördelarna tycks vara flera. Din skattkammare skulle befrias från solden till goterna, och dessutom skulle den mottaga avkastningen från de vidsträckta provinser där goterna lever i dag. Dessa pengar kunde du använda mot perserna och afrikanerna, eftersom du inte behöver frukta något från de nordliga trakter där vi bor. Dessutom skulle du befria imperiet från den förhatlighet som plågar det nu. Ty det ryktas i alla världens länder, att romarna roffar åt sig allting och inte ser någon som bundsförvant utan alla som slavar. Detta skapar ofta

oro i provinserna. Men om de såg att imperiet tog upp andra i en jämbördig gemenskap skulle de sluta klaga och bli mildare till sinnet. Vore det därför en ringa sak om imperiets värdighet och anseende, som skadats så svårt genom förlusten av Italien, inte bara återställdes utan även förökades? Då skulle de som talar vitt och brett om imperiets mäktiga ovänner få se hur detta även äger vänner med vida större makt än dess ovänner.

Det är min skyldighet att erinra om detta, liksom det tillkommer dig att övertänka allt med din stora vishet. Om saken går efter vår önskan kommer Italien inte att tillfalla mig, utan imperiet. Du kommer att kunna återföra alla länder och hav, alla styrkor och härar, till vårt ärorika imperium, som ju har återupprättats tack vare dina välgärningar. Rom skall tillhöra dig inte bara till namnet utan även till saken. Men om det kommer motgångar, vilket understundom händer i krig, skall de inte medföra några förluster för imperiet eller vålla några faror för ditt välde. Det vore också till gagn för imperiet vid kommande strider, om det kunde göras tryggare och säkrare genom de båda folkens samfällda mödor. Så har jag sagt min mening. Om jag måhända har talat friare än vad som anstår ditt majestät och din vishet, ber jag dig uppta detta med mildhet och äga överseende med min ungdom samt min kärlek till krigets värv, som min fader ville vänja mig vid mer än vid ordens konst och skicklighet. Må Gud välsigna vad du än beslutar!"

KAPITEL 18

DEN kloke kejsaren lyssnade uppmärksamt och välvilligt på den gode kungens tal och fann det värt ett nådigt svar. Därför anbefallde han saken till senaten, vilket var nödvändigt i en så svår och viktig fråga. Hela senaten tillstyrkte då Teoderiks hedersamma begäran och bad dessutom att han med den största iver och kraft skulle verkställa sina ädla tankar om romarnas och Italiens befrielse. Därefter klädde Zenon Teoderik i en helig mantel, vilket då var den högsta bekräftelsen på en furstes myndighet. Här påstår Leonardo Bruni – och det bör inte förtigas – att Zenon gjorde allt detta eftersom han hyste en sådan fruktan för goternas makt, som om det vore hedersamt för hans kejserliga höghet att handla med mera list än allvar i denna svåra fråga och detta i den enda avsikten att befria sig från goternas styrkor. När Zenon skulle ta avsked från Teoderik följde han honom utanför Konstantinopels murar med stor pompa och ståt, och där anbefallde han senaten, det romerska folket och hela Italien i hans vård.

Zenon anförtror Rom och hela Italien åt Teoderik

Så skulle Teoderik föra över den väldiga gotiska hären till Italien, och då stötte han på sitt första hinder mellan Pannonien och Noricum genom res-

terna av Attilas styrkor. Ty gepidernas kung, som hade efterträtt den döde Ardarik, samt bulgarernas fältherre Busaris mötte honom på vägen och vållade stora besvär för honom och hans här till en början. Men han besegrade dem i en ihärdig och bitter strid så att det blev mera nödvändigt för dem att vårda sina sår än att resa hinder längs vägarna. Därmed trängde Teoderik fram med svärdets makt och kom efter många mödor till Italien. Där slog han läger för någon tid, inte långt från floden Sontius och den förstörda staden Aquileia, så att männen kunde vårda sina kroppar och hästar och dragare. Odovakar, som tidigare hade fått bud om goternas ankomst, gick nu mot Teoderik med lätt beväpnade styrkor av heruler, italiker och turkilinger. Det dröjde inte länge förrän man stred med blodiga vapen, och snart hade en väldig mängd besegrats och fällts till marken. Efter detta nederlag drog sig Odovakar tillbaka mot floden Po där han hade befäst alla vadställen och flodmynningar med skepp och trupper.

Teoderik besegrar gepiderna och bulgarerna

Floden Sontius

Odovakar besegras

KAPITEL 19

Verona

Teoderik fortsatte därefter till Verona, där invånarna frivilligt gav upp sin stad. Han tänkte också förfölja Odovakar, när denne oförmodat dök upp med en starkare armé än förra gången. Teoderik angrep honom, full av förtröstan efter sin förra seger. Det blev en hård kamp på fälten utanför Verona, men inte lyckosammare för herulerna än den vid Sontius. Enligt Sabellico och Biondo övergavs Odovakar redan i början av sina italiska hjälptrupper från Po-slätten, och sedan förlorade han en stor del av sina heruler, fastän de kämpade med större mod, och lämnade besegrad slagfältet.

Odovakar besegras på nytt av goterna

Sedan flydde han till Rom, men där var portarna stängda och medborgarna beredda till strid på murarna. Därför härjade han och brände i förstäderna och på fälten runtom staden. Romarna var nu mer förvissade om att kejsaren i Konstantinopel ville befria dem, de trotsade Odovakars välde och väntade ivrigt på östgoten Teoderik som deras laglige kung och härskare.

Teoderik mottar trohetsed av Italien norr om Po

Teoderik hade mottagit trohetsed från hela Italien norr om Po och beslöt att dröja något i Milano, så att hären fick återhämta sig efter de två svåra drabbningarna och kunde möta Odovakar med förnyad kraft. Under tiden belägrade denne Rom under några dagar utan framgång och drog sedan till Ravenna med återstoden av sin här, eftersom den nu började lida brist på föda. Men en stor del av Italien stod fortfarande på herulernas sida. Och Teoderik såg till sin oro att många som tidigare hade övergivit Odovakar i striden nu lockades tillbaka till honom med frikostiga löften eller övertalades till detta

av Atusa, som var ståthållare över Aemilien och Flaminien och åtnjöt ett stort anseende.

KAPITEL 20

Pavia blir goternas fäste

När raden av segrar avbröts valde Teoderik Pavia som sitt högkvarter. Men när han fick veta att Odovakar hade slagit sig ner i Ravenna fylldes den östgotiske härskaren av ett djärvare mod. Han lämnade trossen och de inte stridsdugliga i Pavia, sedan han hade befäst borgen och staden med murar och soldater, och drog med huvudstyrkan till Ravenna. Där inneslöt han Odovakar i tre år och lade under sig alla städer och byar i provinsen, utom Rimini och Cesena. Man utkämpade två slag under denna tid och Odovakar besegrades i båda. Därmed försattes han i så svår nöd att han överlämnade sig själv och staden till Teoderik, i hopp om att han och hans folk skulle få någon del av Italien.

Odovakar innesluts av goterna i tre år

I sin skrift om biskop Johannes i Ravenna berättar Agnellus att Teoderik mötte Odovakar i ett slag på de vidsträckta kandianska fälten. När han hade besegrat honom i två strider blev han så upprymd av dessa framgångar att han plötsligt belägrade Rimini, som genast gav sig till honom. Därefter skickade han "dromoner", som hade tagits i hamnen i Rimini, till Portellio där Ravenna hade sin hamn. "Dromoner" är ett grekiskt ord – på gotiska säger man "promoner" – som betecknar ett slags flatbottnade skepp som är klädda med bräder så att de liknar bålverk eller förskansningar. När Teoderik hade stängt Portellios mynning med sådana "dromoner", placerade han en del av sina styrkor på den ö som ligger mellan floderna Bidens och Po och havet. Själv omringade och belägrade han Ravenna med den övriga hären. Därmed blev det en sådan brist på mat i staden att de instängda tvingades äta orena och illasmakande växter. Det var genom dessa umbäranden som Odovakar tvingades uppge staden, sedan dess biskop hade uppmanat honom till detta.

Dromoner

KAPITEL 21

Teoderik gör sitt intåg i Ravenna

Så gjorde Teoderik sitt intåg i Ravenna och möttes av biskop Johannes och prästerna som bar de heligas reliker. Odovakar uppehöll sig denna dag och den följande i det stora palats i Ravenna som kallades Hilantum och hoppades att han och herulerna skulle få äga någon del av Italien. Men Teoderik ville inte uppfylla hans begäran, utan skickade folk som skulle

döda Odovakar, hans unge son samt herulernas stormän. Det enkla folket fick däremot slå sig ner omkring Augusta Praetoria nedanför Alperna och där styrdes de sedan av en småkung.

Teoderik mottar romarnas stora lyckönskan

En kort tid därefter hade Teoderik lagt hela Italien och även Rom under sitt välde, och detta skedde med senatens och det romerska folkets stora bifall. Ty ingen främmande kung har skådats med större glädje i Rom eller mottagits med större jubel, och ingen har heller visat större mildhet och nåd mot Rom eller Italien. Den främsta orsaken till detta var hans medfödda välvilja som väckte hans lust och vilja att eftersträva det goda i allt, men också de goda rådgivare som han brukade omge sig med, särskilt de heliga katolska biskoparna, fast han själv var anhängare av den arianska läran. En av dem var biskopen i Pavia, den helige Epiphanius, och Teoderik följde gärna hans råd, främst i de frågor som tycktes kräva ett mänskligt medlidande. Det var nämligen på denne fromme biskops inrådan som han friköpte en mängd krigsfångar mot en väldig del av sina kungliga tillgångar. Han sände även samme fromme biskop till burgundernas kung Gundobald för att friköpa alla italiker som denne hade fört bort från Italien i fångenskap. Då räckte inte det guld som Teoderik hade skänkt från statskassan för att friköpa alla fångar, men Gundobald gav femtusen av dem till den helige biskopen utan betalning.

Biskop Epiphanius i Pavia

Gundobald, kung över burgunderna

Teoderik överlämnade därefter staden Rom till senaten och gjorde staden Ravenna till sitt säte. Där levde han med sådan kunglig värdighet, heder och rikedom att få har varit hans likar i Italiens senare historia.

KAPITEL 22

Teoderik får större makt genom släktskap med angränsande kungar

Han försökte också vinna ett yttre stöd för sin inre makt, och därför tog han Audefleda, som var dotter till frankernas kung Clodvig, till maka. Av samma skäl gav han sin syster Amalafreda till vandalernas kung Honoricus och en av sina döttrar till Almarik, som var son till den västgotiske kungen Alarik. En annan fick gifta sig med burgundernas kung Gundobald, liksom systerdottern Amalaberga förmäldes med Hermifred som var kung över turingerna. Den ädle goten Eucharius, som kom från balternas släkt och var son till Veterik, fick hans tredje dotter Amalasventa till maka. Under de följande åren bemötte han denne svärson som sin egen son.

Amalasventa

Själv behärskade han de västliga provinser inom det romerska imperiet som inte låg under kungarna hos de nyss nämnda folken, och styrde dessa efter de forna romerska kejsarnas skick och bruk. Han förde aldrig krig mot frankerna, burgunderna, västgoterna och andra som utifrån ansatte impe-

riet, utan gjorde allt som stod i hans makt för att upprätthålla fred med dem genom brev och sändebud, för att det inte skulle uppstå några strider mellan dem som skulle öppna vägen för kejsarna i Konstantinopel och romarna att invadera länderna i väster. Under tiden styrde han sitt rike med dess städer och folk så milt och skickligt att han med rätta kunde jämföras med Augustus, Trajanus eller andra goda furstar som har hyllats såsom fäder för fäderneslandet. Men skälet till att han vistades i Ravenna var inte att han fruktade våld från romarnas sida, som vissa har sagt, eller hyste tvivel om att Rom skulle tåla en utländsk kung i längden, utan det syntes honom som om goterna och romarna aldrig kunde komma överens eftersom de ägde sina skilda seder och läror i religionen. Ty goterna var arianer, medan den rena och rätta tron härskade i Rom, då som i våra dagar.

Teoderiks rike rymmer den största lycka

Orsaken till att Ravenna blir kungasäte

KAPITEL 23

Så levde han omkring fyrtio år i Ravenna. Detta kan ha varit för att undvika tvedräkt och strider men också för att platsen tycktes så lämplig och bekväm, som andra skriver. Under tiden fick senaten styra Rom, som jag sade tidigare. Men trots att han inte var där, förmanade han ständigt senaten i sina brev att inte låta staden ligga förstörd och förfallen och täckt av smuts efter alla härjningar och olyckor, utan att se till att stadens offentliga byggnader återställdes och att de privata husen inte störtade samman utan byggdes upp på nytt.

Rom återupprättas av goterna

Genom hans befallning reste sig många heliga och profana platser i sin forna form, som kejsarpalatset på Palatinen, baden, Capitolium liksom portikerna, kloakerna och akvedukterna. Han tillsatte också flitiga och erfarna styresmän och byggmästare för att de skulle ge allt dess forna form eller en ännu bättre med hjälp av alla slags verkstäder och hantverkare. De fick även vaka dag och natt över stadens prydnader och statyer eller dess minnesmärken över stora män, antingen de var av brons eller marmor, så att dessa inte led någon skada. Han byggde också upp Augustus grav på Marsfältet mellan Tibern och Via Flaminia som hade störtat ihop av ålder, och utfärdade ett förbud att ta stenblock från amfiteatern som hade förfallit svårt, såvida man inte använde dem för att reparera stadens murar. Det utgick också ett allmänt påbud att man skulle bevara alla statyer av stora män och kejsare som hade framställts i brons eller marmor och till häst eller till fot, och att man skulle ombesörja att inte dessa statyer förstördes, med hjälp av vilka tilltron skulle säkerställas inför eftervärlden att dessa hade varit framstående män genom vilka Rom hade uppstigit till sitt vidsträckta välde över världen.

KAPITEL 24

AN befallde dessutom att man skulle bevara förfädernas lagar och förordningar samt tukta sederna, om de hade förfallit från forna tiders skick och bruk. Så återställdes Roms gamla statsskick och forna frihet som hade störtats av förtryckaren Caesar. Men nu skedde detta genom en gotisk kung.

Roms frihet som störtades av Caesar återställs av goterna

Detta gällde dock inte krigstukten. Vissa har sagt att romarna blev ovilliga att gripa till vapen genom den långa och blomstrande freden. Men det var snarare så att de lärde sig att gå i toga och utföra vishetens gärningar och att ge order till krigsmän snarare än att själva gå ut i en mödosam krigstjänst, och de drog sig därvid till minnes den stränge Cato som en gång sade: ”Den romerska statens främsta vapen är inte den krigiska tapperheten utan rådslag, vishet och försiktighet, och med dessa medel har den utsträckt sitt välde från öst till väst.” Men det syns mig föga sannolikt att Teoderik skulle ha förbjudit allt bruk av vapen. Ty detta skulle ha varit ett tecken på inte ringa fruktan, och detta var helt främmande för hans väsen eftersom han alltid älskade alla romare och italiker som om de hade varit hans kära barn. Vi såg också hur han aktades av alla som en gemensam fader under de omkring fyrtio år som han styrde landet.

Cato

Teoderik blir fäderneslandets fader

Han uppförde också alla slags skådespel som hade varit vanliga på kejsarnas tid, och nu hölls de på kunglig bekostnad. Dessutom satte han stadens ära framför sin egen när han påbjöd att guld- och silvermynten inte skulle bära hans bild utan äga samma form som i det romerska rikets forna blomstringstid. Han hjälpte även de romerska medborgarna att bygga nya hus eller återställa de gamla genom att anlägga kalkbrott på många öar i Italien och skänka kalksten utan kostnad till de medborgare som byggde de förnämsta husen. På detta sätt gjorde han ofattbart mycket för att restaurera det offentliga och privata Rom. Om någon vill få ett troget och utförligt vittnesmål om detta kan han läsa de skrivelser som hans sekreterare Cassiodorus utfärdade och som omfattar flera böcker.

Där finner man också många bevis hur denne kung beskyddade den kristna läran, de heliga platserna och ceremonierna samt den romerske påvens värdighet med större iver än många andra kristna kejsare – här försummade han aldrig något som man kunde ha önskat av en god furste. Man bör inte heller förtiga hans fromhet mot Sankt Peters kyrka på Vatikanen, när han frikostigt skänkte ett tak av silver till denna som vägde ettusenfyrtio skålpund samt två ljusstakar av silver, som vardera vägde sjuttio skålpund. Detta skedde på påven Hormisdas tid.

Romerska biskopar hedras mycket av goterna

Goternas frikostighet mot den helige Petrus

Han visade samma mildhet mot alla Italiens städer, och det framgår

främst av ett påbud att medborgarna skulle vistas i dem under hela året, förutom den tid när man skördade säden och vinet. De skulle också åta sig olika tjänster och ämbeten inom dessa, som man brukade göra under det romerska rikets rofyllda dagar. Ty det var inte bara bönder utan även folk av ädel börd som bosatte sig på landet under den långa tid när Italien plågades av krigens oro, eftersom man hellre ville föra ett bondskt och simpelt leverne än befinna sig i offentlighetens ljus med fara för livet.

Goternas stora nåd mot all adel i Italien

KAPITEL 25

ISSA städer pryddes av samme kung med gotiska byggnader. Så fick både Pavia och Modena kungliga palats. Han byggde eller fullbordade också en kyrka i Rimini till den förste martyren Stefanus ära samt förskönade Ravenna med en basilika över Sankt Martin. Spoleto fick likaså en rad praktfulla byggnader, medan Sipontinum befriades från skatt för att man skulle bygga upp den halvt förstörda staden igen. På samma sätt byggde man en mur kring de aponiska baden utanför Padua och uppförde byggnader så att det blev bekvämare att besöka dem.

Italiens städer repareras genom goternas frikostighet

Han visade också den största frikostighet mot Padua, enligt Giustiniani från Venedig. Staden hade förintats av Attila och legat värnlös och med rivna murar i sextio år, men Teoderik förbarmade sig över denna ädla stad som inte mäktade resa sig ur sitt olyckliga tillstånd, och befäste den med en mur och en vallgrav. Så återvann Padua sin forna värdighet och kunde på nytt locka människor till sig. Men Ravenna växte och förskönades allra mest av alla Italiens städer genom Teoderiks frikostighet och dit fördes marmor från både Rom och Konstantinopel.

Ravenna

Så smyckade och bevarade Teoderik Italien och skyddade detsamma mot alla yttre oförrätter så att medborgarna kunde leva i den största fred och ro. Därmed överträffade han alla goda furstar som funnits före honom i rättvisa, barmhärtighet, godhet och humanitet – han var inte underlägsen någon som hedrats med en kejserlig värdighet sedan tidernas början, heter det hos Prokopios. Han visade också samma välvilja och mildhet mot både goter och italiker, så att alla undersåtar fann det största behag i hans välde, vilket är svårast av allt för en härskare.

Teoderik, den bäste av alla härskare

KAPITEL 26

MED tiden fick Teoderik makten inte bara över Italien och dess huvudstad Rom, utan också över de öar och provinser som låg i dess närhet,

Goterna får ett vidsträckt välde

som Dalmatien, Liburnien och den del av Illyrien som vetter mot Adriatiska havet. Han härskade även över provinsen Gallia Narbonensis i Transalpinska Gallien och lade likaså några folk kring Rhen under sitt välde. Han försvarade dessutom den del av Pannonien som vetter mot Sirmium mot bulgarerna, när detta folk lämnade sina boplatser vid Donau nära Pannonien och Noricum och härjade Trakien. Kejsar Zenon kunde inte hindra denna oförrätt, eftersom imperiet var så hårt ansatt och den kejserliga skattkammaren hade förstörts av en brand i Konstantinopel.

Trento befästs av goterna; Monte Falcone

Till slut ville Teoderik göra Italien säkrare gentemot alla angrepp från främmande folk, och därför lät han gotiska furstar besätta alla fästningar i bergen ända från havet upp till det tridentinska passet. På samma sätt omgav han staden Trento med en mur och byggde upp Veruca från grunden, det vill säga Monte Falcone i närheten av Aquileia. Genom dessa kloka verk uppnådde Teoderik att Italien och en stor del av Europa under många år inte hemsöktes av krigens fasor.

KAPITEL 27

Romarna skadar den långa freden genom ett påveval; Striden mellan Symmachus och Laurentius

EN romarna vållade till sist oro i denna lugna och lyckliga tid, och detta skedde genom ett påveval. När påven Anastasius hade dött uppstod det nämligen en strid mellan prästerskapet och folket, eftersom Symmachus valdes till ny påve i Laterankyrkan, som också kallas den Konstantinianska kyrkan, medan Laurentius fick samma värdighet i Den heliga jungfruns kyrka eller Nya kyrkan – båda var romare. Då hänsköt man saken till kung Teoderik i Ravenna. Fastän han visste att kyrkliga frågor inte föll under hans dom ville han ändå försona parterna och ansåg att den som valdes först och av den bättre delen borde behålla påvedömet. Det blev Symmachus, som nu visade en kristen mildhet genom att utnämna sin medtävlare och motståndare Laurentius till biskop i Nocera.

Men när man trodde att denna strid var helt bilagd, steg oron bland romarna igen. Båda sidorna hade sina försvarare, som drevs av olika intressen och mer eller mindre orena mål. De som stödde Symmachus ville försvara rättvisan och avstå från hämnd och oförrätter. Men Laurentius anhängare tog till våld och begick förfärliga dåd mot nunnor och präster, så att det utgöts mycket oskyldigt blod överallt i staden. Oron stillades inte förrän Symmachus hade framträtt inför synoden och rentvått sig från sina påstådda brott, och efter detta fördömde synoden Laurentius med enhälliga röster.

Clodvig, frankernas kung, kämpar mot Spaniens kung Alarik

Dessutom vållade Clodvig, som var kung över frankerna, inte ringa besvär för Teoderik. Han förklarade nämligen krig mot västgoten Alarik som var

kung över Spanien, eftersom denne stödde det arianska kätteriet. Därför samlade Clodvig styrkor från alla håll och tågade mot honom i Spanien. Alarik bröt genast upp från staden Bordeaux i Gascogne med en stark armé och mötte den antågande fienden på pictavernas område. Det blev en hård strid och utgången syntes länge oviss. Till sist stupade Alarik och segern gick till Clodvig. Han blev så upprymd av detta att han plundrade och förstörde alla städer där den arianska läran hade vunnit fäste. Men den unge Almarik, som var son till Alarik och svärson till Teoderik, drog sig tillbaka till passen i Pyrenéerna med återstoden av faderns armé för att skydda Spanien.

Alarik dör

KAPITEL 28

TEODERIK fylldes med ovilja och vrede när han fick kännedom om Alariks död och sin egen svärfaders seger, eftersom hans starka arianska tro hade större kraft än släktskapens band. Nu övervägde han självmant hur han skulle hjälpa sin svärson Almarik, vilket vi skall säga mer om i den sextonde boken.

Under tiden fick kejsar Anastasius i Konstantinopel bud om Clodvigs seger och gladde sig mycket över att de västgoter som störtat hans imperium fick plikta för detta under hans egen tid. Därför skickade han sändebud till Clodvig för att lyckönska honom till sakernas lyckosamma förlopp. De utsända hade även med sig en livklädnad i purpur som bara användes av kejsare samt andra insignier, och i ett brev utnämndes nu Clodvig till patricier och konsul. Han var i Tours när han tog emot alla dessa gåvor från den romerske kejsaren. Efter en högtidlig gudstjänst klädde han sig nu i denna dräkt och kastade sittande på hästen penningar till den stora folkmängd som kommit dit för högtiden, medan folket ropade att Clodvig inte bara var en patricier och konsul utan en ny Augustus. Med samma ståt drog han sedan till Paris, som han då gjorde till frankernas huvudstad, vilket den är än i dag. Där lät han bygga en kyrka med storartad konst och prakt för att ära den främste av apostlarna och bevara minnet av sin egen seger.

Kejsar Anastasius

Paris, frankernas främsta säte

När Teoderik, som var kung över östgoterna och ägde den största makten i Italien, fick veta vad som hänt bland frankerna greps han av vrede, antingen för att hans svärfader Clodvig hade visat detta fräcka övermod eller också, och detta är mer sannolikt, för att han slutit denna vänskap med grekernas kejsare. Teoderik ansåg att allt detta var en skymf mot honom och östgoterna. Allra mest misshagade det honom att Clodvig hade berövat hans dotterson Almarik det rike som denne hade ärvt efter fadern.

Därför drog han samman fyrtiotusen man från alla håll, satte dem under

befäl av fältherren Ilba och skickade dem till Gascogne, som Clodvigs armé hade besatt efter segern över västgoterna. Det blev en mycket bitter strid mellan östgoterna och frankerna, där östgoterna segrade till slut sedan trettiotusen franker hade slagits ner eller drivits på flykten. Så tillföll Gascogne den döde Alariks son Almarik, som hädanefter härskade över hela riket tack vare Teoderiks beskydd. Så länge han var i livet skyddade han västgoterna i Spanien från alla övergrepp av frankerna.

Östgoternas och frankernas krig

Frankerna besegras och förintas av goterna

KAPITEL 29

Teoderiks frikostighet mot ligurerna

MAN bör inte heller förtiga Teoderiks frikostighet mot ligurerna. Han skänkte dem nämligen en stor mängd säd från de statliga förråden, eftersom östgoternas här hade dragit genom Ligurien på väg till Gascogne och vållat landet åtskillig skada. Så var Teoderiks rättvisa alltid förenad med mildhet och mänsklighet som hos ingen annan.

Detta bevisar också Giustiniani från Venedig med två exempel som jag inte vill förbigå. Det första berättar hur Teoderik förföljde tjuvar med så stränga straff att det var möjligt att låta dörrarna stå öppna både dag och natt i nästan hela Italien. Det andra handlar om en kvinna vars man hade dött. Nu ville hon gifta om sig med sin älskare och hade lovat denne att kasta ut sin son ur huset. Då klagade sonen på modern inför Teoderik, men kvinnan förnekade ihärdigt att han var hennes son utan sade att han var en oäkting och sökte stödja detta med många olika bevis. Men den skarpsynte kungen ville utforska sanningen och därför sade han: ”Om du hör på mig, o kvinna, kan du lätt bli fri från detta besvär. Den här unge mannen utger sig att vara din son; men ta då honom till din äkta man i stället för den andre, eftersom han är yngre till åren och ser bättre ut.” Modern blev överraskad och visste först inte vad hon skulle svara. Så samlade hon sig något och försökte komma undan saken med många listiga undanflykter men trasslade in sig alltmer. Därmed växte Teoderiks misstankar. Därför låtsades han döma henne till ett straff, om hon inte gav sitt samtycke, och då blev kvinnan rädd och erkände att det var hennes son.

Teoderiks stränghet mot tjuvar

Teoderiks märkliga skicklighet i domslut

KAPITEL 30

ANASTASIUS dog under tiden i Bysans och efterträddes av sin son Justinus. Han hyste den största kärlek till den kristna fromheten och ville utrota alla de kätterier som uppstått inom den kristna religionen, i synnerhet den arianska galenskapen, och därför för-

Kejsar Justinus landsförvisar arianska biskopar

drev han från hela det östliga imperiet alla biskopar som hemfallit åt denna sekt.

Teoderik tog detta hårt, eftersom han genom kejsar Zenon hade insupit det arianska fördärvet och hårdnackat skyddade det intill sin sista dag. Därför betraktade han alla som bekände sig till den katolska tron som sina motståndare. Av den anledningen började han misstänka två ädla romare, Symmachus och Boethius, som förtalades av två andra ränklystna romare, Opilio och Gaudentius. De påstod nämligen att dessa två var anhängare till kejsar Justinus, och Teoderik fruktade sedan länge dennes goda och folkkära styre.

Symmachus och Boethius

Han kallade också tillbaka sin systerson Teodat som hade styrt Gallia Narbonensis och satte honom som ståthållare över Etrurien, medan senaten fick sända vilken patricier de ville för att styra den förra provinsen. Detta gjorde han för att senaten inte skulle tvivla på hans vanliga mildhet. Ty han visste att om en furste begick en orätt mot en enda ansågs han vara ett hot mot alla.

Men när misstankarna en gång hade väckts, fortsatte de att rasa i kungens sinne och därför sände han bort påven Johannes, några framstående företrädare för senaten samt biskopen i Ravenna från Italien, under förevändningen att de skulle resa på en beskickning.

Biskop Ecclesius i Ravenna

KAPITEL 31

HAN befallde dem att dra till Justinus och framföra följande budskap: Det hade kommit till Teoderiks kännedom att Justinus utfärdat detta påbud rörande katolikerna och arianerna. Han kunde inte heller betvivla att detta var en skymf mot honom själv, eftersom både fadern Anastasius och sonen Justinus sedan länge hade varit fientligt sinnade mot honom. Detta utan någon skuld från hans sida, eftersom han hade förvärvat det italienska riket med rättvisa vapen samt bevarat och utökat detta med den största rättvisa och omsorg. Visserligen var det klokt att Justinus styrde sitt välde med sådan flit att han fick tid och ro att döma även i prästerliga frågor. Men han trodde ändå att det vore bättre om kungar och biskopar ägnade sig åt sina särskilda uppgifter, så att prästerna utkämpade sina inbördes strider med ordens makt, under förutsättning att de avhöll sig från våld och vapen. Därför skulle sändebuden uppmana Justinus att återkalla sitt påbud, och om han inte gjorde detta skulle de försäkra honom om att varje orätt som han utsatte de arianska kyrkorna för även skulle drabba de katolska.

Teoderiks sändebud till kejsar Justinus

Kejsar Justinus kysser påvens fötter

Justinus mottog påven med den största vördnad och föll till hans fötter och hedrade honom med kyssar såsom Guds ställföreträdare. Därefter vidtog den svåra överläggningen om arianerna skulle återkallas eller inte. Justinus bevekades nu av påvens och sändebudens tårar så att han överlät frågan till den gudomliga försynen. Ty antingen skulle arianerna själva inse sanningen en gång eller också skulle det erbjuda sig ett bättre tillfälle att förjaga denna pest från alla länder, så att Rom och Italien förskonades från alltför stora skador genom denna sak.

Den romerske påven ber om fred för arianerna

Påven ber Justinus att återinsätta arianerna

Så uppnådde påven och Teoderiks sändebud att arianerna skulle få leva och verka med samma frihet som förut. När Justinus tog avsked av sändebuden ville han bereda både dem och sig själv en särskild heder, och därför bad han att påven Johannes skulle kröna honom till kejsare och att de romerska konsulerna och senatorerna skulle tjäna som biträdande officianter vid denna akt. Men när Justinus skänkte sändebuden denna stora heder väckte detta en ännu större avund hos Teoderik vid deras återkomst, för nu framstod kejsarens nåd och välvilja mot sändebuden som en skymf mot honom själv.

KAPITEL 32

Teoderik blir en tyrann

Så blev denne gode kung en grym tyrann som inte drog sig för att anklaga den helige påven och de ädla sändebuden för olika uppdiktade brott och kasta dem i ett fasansfullt fängelse där de fick försmäkta i hunger och smuts. Han rasade med samma vrede mot några av de romerska senatorerna, som Boethius och Symmachus. Han hade tidigare förvisat dem till Pavia, men nu befallde han att Boethius skulle dödas, som om den ädla bok som denne hade skrivit om treenigheten och mot arianerna hade varit en skymf mot honom. Han själv avled också en kort tid därefter under svåra plågor; vissa säger att han dog av slag och andra genom flytningar i magen. Då hade det gått trettioåtta år sedan han erövrade Italien, och under hela denna tid, om man bortser från det sista året, hade han styrt och utvidgat detta rike med sådan mildhet att han inte bara tycktes efterlikna utan överträffa den bäste bland alla furstar i äldre tider.

Boethius

Prokopios berättar att Teoderik satt vid bordet några dagar efter Boethius och Symmachus död och att man bar in huvudet av en fisk. Då ryggade han tillbaka, eftersom han tyckte sig se Symmachus ansikte där denne bet sig i underläppen och kastade hotfulla och hemska blickar omkring sig. Han föll också i dödlig dvala genom skräcken inför detta varsel så att hans lemmar var kraftlösa när man bar in honom i sovkammaren och lade honom på sängen. Där återhämtade han sig något och befallde att man skulle bära in

Ett dödsbringande omen

många täcken. Sedan förklarade han allt som hade hänt för läkaren Elpidius och grät bittert över det brott som han hade begått mot Symmachus och Boethius. Han dog också kort tid därefter, i den djupaste smärta och sorg över den första och sista orättvisa som han hade förövat mot sina undersåtar. Hans död hade förvisso varit långt mer lyckosam om han hade följt sina goters råd under sitt sista levnadsår, som han alltid gjort förut, ty då hade han skjutit de misstänkta och fördärvliga anklagelserna från de svekfulla romarna Gaudentius och Opilio ifrån sig.

Teoderiks botgöring

Teoderiks död

Gaudentius; Opilio

Så är denne store mans död ett exempel för de dödliga på hur allt är underkastat ödets växlingar: rikedomar, barn, makten och själva dygden, som enligt de hedniska filosoferna står över ödet, kommer att ryckas ifrån oss och förgås. Men den fasta och eviga lycka som Gud i sin godhet och nåd skänker de dödliga kan aldrig lida någon skada av eld och svärd eller kroppens svaghet och sorger.

Ödets växlingar

❧ TIONDE BOKEN ❧

KAPITEL 1

Amalasventa, den 40:e bland kungarna i utlandet

DÄREFTER ÖVERTOG AMALASVENTA SIN FADERS VÄLDE. Hon kallas Amalasunta av några som inte känner till det gotiska språket, men ordet *sunta* förekommer inte bland goterna, medan *sventa* betyder "en liten tös" och *sven* "en liten pojke". Så visar själva namnet att Amalasventa var en ung flicka som härstammade från amalernas ädla ätt.

Hon var således dotter till Teoderik som inte hade någon manlig avkomma, och därför fick hon styra riket tillsammans med sin son Atalarik. Han var sju år gammal vid Teoderiks död och hon hade fått honom med den högättade goten Eucharius.

De underbara lovtalen över Amalasventa

Man finner hennes höga lov i många stora författares skrifter, särskilt hos den ädle Cassiodorus som var senator i Rom och vi skall hämta något från honom i all korthet. Han säger att ingen kunde se denna kvinna utan att känna den största vördnad och att det var ett underverk att höra henne tala, eftersom hon var mycket förtrogen med den grekiska och latinska litteraturen och kände till språket hos alla folk och nationer som det romerska imperiet ägde förbindelser med – hon talade dessa folkspråk som om de vore hennes modersmål. Hon ägde dessutom ett så upphöjt allvar och en sådan skicklighet att anpassa eller förställa sitt tal att hon kunde tillrättavisa och klandra onda och odugliga människor med skärpa utan att de sade eller kände att de utsatts för något sårande. På detta sätt förvärvade hon en sådan myndighet och kärlek att det ansågs skamligt att inte lyda henne, även om man inte fruktade något straff.

KAPITEL 2

NÄR denna visa kvinna övertog riket var hennes första strävan att genom klokt agerande återvinna den gunst hos folket som hennes fader hade förlorat när han oklokt lät sig förföras av onda mäns råd. Därför återställde hon de fädernearv som Symmachus och Boethius söner hade förlorat genom

hennes faders grymhet och uträttade många andra lovvärda ting för att utplåna faderns skuld.

Amalasventas barmhärtighet

Hon lade också stor vikt vid att sonen Atalarik fostrades i romerska seder och konster, och han hade med lätthet blivit en god furste om inte de tre goter som ombesörjde hans fostran hade traktat efter sin egen vinning, som de var vana vid, och gått emot den kloka drottningens råd. De försäkrade nämligen att de gotiska stormännen inte ville ha en kung som hade fostrats i fruktan för sina lärare, så att de skapade en skräckslagen slav genom hotelser och slag i stället för en tapper furste. Därför var det viktigare att han vande sig vid goternas hårda liv och ägnade sig åt hästar och vapen med sina jämnåriga utan att bry sig om de gamlas seder, ty då skulle den sinnesstyrka och ädelhet som han ärvt från sina fäder förökas med tiden. De påstod också ofta att själve Teoderik ansett att hans barn inte skulle skickas till skolmagistrar, utan att han ständigt brukat säga: "De som en gång har blivit rädda för riset kommer inte att uträtta något stort med svärd och lansar." Därför ansåg de att det var rätt och billigt att Amalasventa inte förbigick sin faders vilja, eftersom han hade erövrat så många städer och ett helt rike utan att ägna sig åt några studier eller höra någon undervisning. "Därför, o drottning", sade de, "skicka nu iväg de där lärarna och giv till Atalarik jämnåriga som kan leva med honom, så att de i denna sin blomstrande ungdom må utvecklas och stimuleras till manliga dygder."

Barnens fördärvare

KAPITEL 3

DROTTNINGEN märkte vad de ville uppnå med detta, men hon gav sitt samtycke för att hon inte skulle synas motsätta sig deras krav. Så fick hennes unge son umgås med jämnåriga, och nu drogs han på kort tid in i ett liderligt liv med skökor och alla slags laster och njutningar. Han började också trotsa sin moder efter onda mäns råd, särskilt efter kejsar Justinus död, vars makt han fruktade, och det gick så långt att han slutade uppsöka eller tala med henne.

När den kloka drottningen insåg att hennes motståndare använde sig av dessa konster för att beröva henne riket ville den högsinta kvinnan inte tåla en sådan skymf. Därför sände hon först de tre gotiska stormän som hade givit pojken dessa onda råd till olika provinser i Italien, så att de inte skulle fördärva hans kungliga sinne i grunden, och sedan lät hon mörda dem i hemlighet. När detta var gjort försonades hon med sonen och gav honom bättre råd. Därmed väckte han goda förhoppningar inför framtiden, men ödet ville annorlunda.

Ett farligt bedrägeri

Onda råd får onda följder för rådgivarna

KAPITEL 4

Atalarik, den 41:e kungen i utlandet

Atalarik var således dotterson till Teoderik, som vi har sagt, och även om han till en början råddes av onda män att försöka rycka makten över riket ur sin moders händer, återvände han till ett mildare sinnelag genom hennes klokhet. Därefter gjorde han allt efter sin morfader Teoderiks exempel, enligt Cassiodorus, och följde stundtals ännu bättre råd. Han beskyddade visserligen den arianska läran, som han hade övertagit från sin morfader, men trots detta skänkte han mycken gunst och heder åt påvarna Bonifacius och Johannes eller Mercurius, som han också kallades, som var påvar efter varandra på hans tid, och lät dem även hedras av den romerska senaten och folket. Han utfärdade likaså ett påbud att alla biskopar skulle ordineras av påven i Rom och inte av någon annan. Ingen fick heller tillvälla sig egendom som tillhörde kyrkan, och dess frihet skulle strängt bevaras.

Cassiodorus

Goterna gynnar påvarna och prästerskapet

Den romerske påvens myndighet; Kyrkans frihet

Dessutom befallde han att medborgarna skulle söka sig till Rom och alla städer i Italien samt ägna sig åt goda konster och hantverk. Han föreskrev likaså att lön skulle utgå till lärarna i de fria konsterna i Rom, vilket hade försummats under många år. Hans morfader hade börjat återställa de offentliga byggnader i Rom som hade störtat samman av olyckor eller ålder, och nu fortsatte han detta arbete med sådan iver att man måste föra dit marmor från andra håll när man inte kunde finna någon sådan i ruinerna.

Den högre undervisningen återställs av goterna

Så följde han sin kloka moders råd och sin morfaders exempel i allt, och vi tror att han inte begick något fel förutom när det gällde den usle baktalaren Opilio. Han hade förstört de goda männen Symmachus och Boethius liv och den lysande kung Teoderiks goda rykte, men Atalarik upphöjde honom till föreståndare för skattkammaren i stället för att låta honom bestraffas efter rättvisa lagar.

Förrädaren Opilios ovärdiga upphöjelse

KAPITEL 5

Frankernas kungar rustar mot goterna

Men det tillstötte en allvarlig svårighet i gossens styre när frankerna och burgunderna bröt in i Italien. Detta gick till på följande sätt:

Klodomir och Kildebert var söner till frankernas kung Clodvig, och de delade riket efter faderns död. Men de delar av Burgund och Germanien som Clodvig hade erövrat och som gränsade mot Alperna och Italien gick till deras släkting Teobert, som de hade insatt såsom kung i

Metz. Eftersom han var van att plundra och röva sökte han plåga och härja de angränsande delarna av Italien. När Amalasventa fick veta detta skickade hon legater till frankernas kungar och framhöll att alla tvister mellan Italien och furstarna i grannskapet måste lösas av dem själva, ty i annat fall skulle de angripas och besegras av kejsar Justinianus. Genom den kloka drottningens beskickning slöts och bekräftades ett fördrag mellan hennes son Atalarik och Teobert, som fastslog att Teobert skulle behålla den romerska provinsen.

Det hopades även andra besvär för den unge kungen, nämligen att drottningen tvingade sin kusin Teodat, som av folket i Etrurien anklagades på grund av orättfärdig skatteindrivning, att betala tillbaka det han drivit in. Han uppfattade hennes rättvisa dom som en grov oförrätt, och därför började han enligt historikern Prokopios verka hos kejsar Justinianus för att Italien skulle återföras till imperiet. Men medan Teodat upptogs av dessa tankar och drottningen tvekade inför den förvirrade situationen led kung Atalarik en förtidig död, vilket förändrade deras råd och planer.

KAPITEL 6

Atalariks död

ATALARIK hade då varit drottningens medregent i åtta år, eller tio som andra säger. Men så kom hans sista dag, och detta försatte drottningen i stor oro och vånda. Hon började överväga hur hon som var barnlös kunde dra försorg om goternas allmänna välgång på bästa sätt. Efter mycken eftertanke sände hon en inbjudan till Teodat, som härskade över Etrurien och en stor del av Italien och var den ende som återstod av Teoderiks blod. Hon tog emot honom med den största vänlighet och använde enligt Prokopios många och passande ord för att förmå honom att glömma deras tidigare strider och finna ett sätt att bevara och föröka det gotiska rike som Teoderik hade grundat genom sin enastående klokhet. Hon svor dessutom att hon själv helt skulle glömma alla gångna oförrätter och ta honom först till sin make och sedan till kung och medregent.

Teodat härskar över Etrurien

När Teodat hade hört vad Amalasventa hade i sinnet svor han heliga men falska eder att han skulle uppfylla detta till fullo. Så bedrogs Amalasventa både av sina egna förhoppningar och av Teodats eder, och det slöts nu ett fördrag som gjorde honom till kung. Hon ville inte tro att Teodat i framtiden skulle vansläktas på sina fäders och förfäders seder, eftersom han rönt så många och stora välgärningar när hennes fader Teoderik ännu var i livet och eftersom hans karaktär syntes så ädel och god. Denne yngling tycktes nämligen äga ett milt sinnelag och vara väl övad i tukt och ädla dygder. Han ägde också stor lärdom i grekiska och latinska skrifter och var väl bevandrad

Teodat blir kung genom Amalasventas välvilja

Teodats goda begåvning

Teodat skriver historia

Teodats smutsiga girighet och veklighet

i filosofin – Platon låg ofta i hans händer – samt skrev sin egen tids historia. Men han tycktes samtidigt vara lysten på pris och ära och äga en svag och obeständig natur. Den största av hans många laster var girigheten: att samla pengar var hans främsta håg och önskan.

Men eftersom drottningen drev på honom, utförde han mot sin vilja en enda tapper gärning i rikets tjänst. När Amalasventa hade tagit honom till medregent i Ravenna, sände nämligen kung Teobert i Metz många tusen burgundiska krigsmän till Ligurien och Aemilien samt alemanner till Venetien. Då gick Teodat emot dem med en stor här av goter och italiker, och efter en strid kastade han ut dessa två folk ur Italien med ansenliga förluster. Därefter sände han den här som han använt i båda krigstågen, så att den återtog den romerska provinsen under sina fältherrar. Under tiden styrde den kloka drottningen allt i riket, där hon dolde kungens många dårskaper genom sina höga dygder.

KAPITEL 7

Teodat eller Teodeat blir den 42:e kungen i utlandet

Genom Amalasventas stora nåd upphöjdes således Teodat till makten i det gotiska riket, och så länge han följde sin visa makas råd i allt som rörde kungamakten vårdade han sig om alla undersåtars nytta och sin egen heder. Ty alla lysande dåd som Cassiodorus i sina brev tillskriver Teodat ägde sitt upphov i hennes kloka råd.

Teobert, frankernas kung

Vördnad för påven och prästerskapet

På detta sätt lyckades han vinna fred med kejsar Justinianus och frankernas kungar och deras brorson Teobert genom många brev och sändebud, som även representerade senaten. Han visade likaså vördnad mot påven och beskyddade strängt både prästerskapet och kyrkans heliga egendom. Dessutom hämtade han marmor för höga kostnader från Konstantinopel och förskönade Rom. Han visade jämväl en stor frikostighet mot invånarna i Ligurien, Aemilien och Venetien, ty dessa folk hade lidit skada av burgunderna och germanerna och fick nu en tredjedel av ett års skörd från staten. Ligurerna, aemilierna samt invånarna i Pavia och Venetien fick denna säd från magasinen i Treviso och Trento. Cassiodorus skriver även att denne kung lät reparera de elefanter av brons i naturlig storlek som stod längs Via Sacra och som hotades av förfall: om de romerska pojkarna och ynglingarna såg dessa väldiga djur, mot vilka deras fäder hade kämpat för fosterlandet och äran, skulle deras sinnen lyftas till fädernas tapperhet.

Statyer av elefanter

Teodat blir en tyrann

Men dygden var en flyktig gäst i tyrannens hjärta, och efter en kort tid

insåg den goda drottningen att hon inte vunnit större lycka med kusinen än när hon upphöjde sin egen son till makten. Han upphörde nämligen att visa någon aktning för den lysande drottningen och avslöjade sin giriga och usla natur genom att fly all möda, hänge sig åt lättjan och hata dygden och de dygdiga. Han gjorde också allt för att lägga pengar på hög och tvekade inte att säga att han behövde dem för sitt uppehälle, om han skulle förlora riket. Så hade drottningen ingen lycka med någon av dessa två och fick sköta allt så gott hon förmådde.

KAPITEL 8

TEODAT föraktade således allt som den kloka drottningen strävade efter och ville varken tillåta eller göra något av detta. Han var också så otacksam att han upplevde andras dygd som en skam för honom själv, och därför förvisade han henne till en ö i Bolsenasjön. För att detta förfärliga brott skulle bli ännu förfärligare ville han inte att hon skulle lida en enkel död, utan lämnade henne till de grymma män vars släktingar hon helt rättvist hade låtit döda när de fördärvade hennes son. Vem tvivlar på att de plågade henne på olika och utstuderade sätt när de fått den otacksamme kungens tillåtelse att döda henne som de ville?

Amalasventa förvisas av den otacksamme Teodat och dödas

Allt detta vållade en outhärdlig sorg och smärta bland alla invånare i Italien och samtliga goter. Ty vi har visat här ovan, med Cassiodorus som stöd, hur denna kvinna smyckades av de ädlaste mänskliga dygder, och därmed blev Teodat avskydd av alla och utsattes för ett allmänt och outsläckligt hat. Alla tog nämligen avstånd från hans oerhörda brott, och avskyn växte sig så stor att ingen nära eller fjärran kunde nämna hans namn eller höra detsamma utan att känna den största skräck. Det hade nyligen kommit sändebud från kejsar Justinianus, och när de fick höra om detta skändliga mord på en så ädel kvinna tog de i Teodats och goternas närvaro både Gud och alla människor till vittne om att detta brott hade upplöst förbundet med Justinianus och att de hädanefter bara hade strid och hämnd att vänta från honom. Men Teodat framhärdade i sin dårskap och skänkte Amalasventas mördare den största heder och gunst och visade öppet att han ville dem väl; och ändå försökte han övertyga kejsaren själv och Petrus, som var den främste bland sändebuden, att Amalasventa inte hade dödats på hans befallning eller ens med hans samtycke, utan genom några goters besinningslösa dåd.

Teodat hatas av alla

KAPITEL 9

Justinianus rustar till krig mot goterna för mordet på Amalasventa

Teodat ber Justinianus om fred

en när kejsaren fått veta vad som hänt Amalasventa rustade han genast till krig för att hämnas på denne usle hustrumördare. När Teodat fick veta detta började han darra på alla tyranners sätt, ty han var en svag och obeständig man. Än bad han ivrigt om fred genom sina sändebud, än hotade han att försvara sig i händelse av krig. Han betedde sig i ord och handling på ett sådant sätt att Justinianus lätt insåg att han tog till vapen mot en man som visserligen kunde hota, men inte förstod att segra.

Teodat ångrade också, men alltför sent, att han hade lönat den goda drottningens gunst med hat, hennes välgärningar med oförrätter och det rike som hon hade skänkt honom med döden. Eftersom han fann det klokare att söka kejsarens nåd än att vänta på hans hämnd, sände han många legater och flera brev för att avvärja det hotande kriget genom ivriga medlingar. Bland många brev som han sände till kejsaren och hans maka, skrev han ett på ett mer omsorgsfullt och konstfullt sätt, i vilket han lät Rom och Italien ta till orda och bönfalla att den godaste bland kungar, den högt lärde fursten, den kärleksfulle fadern till Rom och Italien och den mildaste av alla herrar måtte skänka honom fred. Hans skräck var också så stor att han inte trodde att det var nog att skicka romerska senatorer om han inte sände påven Agapitus med dem. Men han gav honom inga medel för resan och kosten, och därför blev det nödvändigt för den gode påven att pantsätta kärl av guld och silver som användes vid gudstjänsterna i Sankt Peterskyrkan, för att därigenom bestrida resekostnaderna. Men påven togs inte emot av Justinianus som en legat från en oförtjänt kung utan som Guds ställföreträdare på jorden, och därför infördes han i Konstantinopel med den största vördnad. Det var också på Agapitus förbön som kejsaren förlät Teodat för det orättvisa och skamliga mordet på Amalasventa.

Påven Agapitus blir Teodats sändebud

KAPITEL 10

Eutyches kätteri

ärefter försökte Justinianus få Agapitus att godkänna Eutyches kätterska lära. När den fromme fadern visade sin stora avsky för detta fördärv och kejsaren framhärdade med hotelser som han blandade med böner, sade Agapitus: ”Jag trodde att jag hade kommit till den frommaste bland konungar. Men nu förstår jag att jag har kommit till tyrannen Diocletianus.” Kejsaren fann behag i detta frimodiga tal – eller också var han vägledd av Gud som håller kungars hjärtan i sin hand – ty nu

fördrev han Antemius, som gav sitt stöd åt detta kätteri, och insatte Menna som biskop i Konstantinopel. Han visade inte heller den minsta harm mot Agapitus i denna sak.

Kättaren Antemius

Inte långt därefter dog Agapitus i Konstantinopel, och därefter fördes hans kropp i en blykista till Rom och gravsattes i Vatikanen. Men andra påstår att han återvände till staden och dog först senare. När han hade dött tvingade Teodat med våld det romerska prästerskapet att lova samtycka till ett val som han arrangerade – det hade ingen tyrann vågat göra före honom – och sedan prästerskapet hade mottagit pengar, enligt överenskommelsen, valde man Sylverius till påve. Denna oförrätt väckte ett sådant misshag hos kejsaren att han eggades till krig mot Teodat, fastän Agapitus hade fått honom att avstå från hämnden för Amalasventas död, som vi redan har sagt. Då insåg Teodat att han hade väckt ett allmänt och farligt hat genom sina hämningslösa gärningar och började ge sken av ett bättre liv genom att sänka de kungliga skatterna på många platser och ta bort dem helt på andra. Han befriade också alla som stod i skuld till staten och hölls i allmänna fängelser för sina förbrytelser mot denna. Men dessa försök av den motvillige kungen kunde inte uppväga hans tidigare brott, och därför vann han ingen gunst eller försoning.

Sylverius väljs till påve genom mutor

Men det största hatet ådrog han sig genom den brist på säd som uppstod i hela Italien, eftersom han öppet visade att han brydde sig mer om odlingen av vin än av spannmål. När han hade fått veta att det fanns ett vin gjort av torkade druvor i trakten av Verona som hade den ljuvligaste smak och doft, lät han nämligen föra en väldig mängd av detta till Rom på skattkammarens bekostnad. Detta vin var purpurfärgat, enligt Cassiodorus, och hade en särskild smak vars sötma var outsägligt ljuv och det kändes så kompakt och tjockt att det tycktes vara ett flytande kött eller en ätbar dryck.

Gott vin vid Verona

Men han ville också häva bristen på spannmål och därför utfärdade han ett brev till venetianarnas havstribuner. Detta brev ställer den första begynnelsen för den nya staden Venedig, som strax innan hade grundats (som vi sade i historien om Attila), inför våra ögon och beskriver den icke annorlunda än om den hade beskrivits av Cassiodorus, som var bördig från Ravenna och hade sett platsen.

Teodat häver bristen på spannmål

Staden Venedigs ursprung

KAPITEL II

Teodat hade nämligen sänt en viss Laurentius till Istrien för att samla in spannmål som skulle föras till Ravenna och delas ut till härarna och folken i Italien, och av detta skäl skrev han till venetianarnas tribuner i följande ordalag:

Teodats brev till venetianarna

”Vi har förut givit befallning att provinsen Istrien skall sända den rika skörd av vin och olja, som den kunnat glädja sig över detta år, till vårt residens

i Ravenna. Men ni, som äger talrika skepp i dess grannskap, skall ombesörja med samma tjänstvillighet att det som provinsen är beredd att leverera skall forslas vidare med största skyndsamhet och iver. Ty transporten är lika viktig som skörden, och brister något av dem får det hela inte sin verkan.

Var därför redo att frakta det som befinner sig så nära er själva, ni som ofta seglar över oändliga avstånd! Ni anlöper också era egna gästhamnar, när ni färdas genom ert eget fädernesland. Till era andra fördelar kommer en väg som öppnar sig för er i fullkomlig ro och säkerhet. Ty när havet stängs av rasande vindar, breder det ut sig en väg för er på de ljuva floderna, och när era kölar grips av fruktan för de hårda stormarna, kan de snabbt nå till land. Man tror på långt håll att skeppen färdas över ängar, eftersom man inte ser flodens bädd, och de som brukar gå för fulla segel dras nu med rep, när männen hjälper sina skepp med fötterna: de drar farkosterna utan möda, och i stället för vindarnas dukar kommer sjömännens lyckosamma steg till bruk.

Staden Venedigs märkliga belägenhet

Jag vill också berätta hur vi själva har skådat de platser där ni bor. Staden Venedig, som en gång var full av ädla män, gränsar i söder mot Ravenna och floden Po och i öster mot det joniska havets ljuva stränder, och där växlar ebb och flod så att fälten än stängs och än öppnas för det strömmande vattnet. Här finner ni ett hem på sjöfåglarnas sätt: ty ibland syns det ligga på fastlandet, ibland på öar, så att man tror att detta snarare är Kykladerna, när man ser hur platsernas utseende plötsligt har förändrats. Liksom där ser man också små hus som är spridda vida över dessa vatten och som inte är naturens utan människors mödosamma verk. Man har givit marken stadga genom flätade videkvistar och inte tvekat att sätta detta bräckliga skydd mot havets strömmar, eftersom den gyttjiga stranden inte förmår stöta bort det svallande havet och eftersom det som inte gynnas av markens höjd hjälplöst förs bort.

Venetianarnas föda

De som bor där äger ett enda överflöd, och det är på fisk. Fattigdomen lever sida vid sida med rikedomarna: alla lever på samma föda och bor i liknande hus, och ingen hyser någon avund mot andras ägodelar. Eftersom de lever på detta sätt, går de fria från den last som plågar hela världen.

Saltet hos venetianarna

Det enda som man tävlar om är att utvinna salt ur havet. I stället för att använda plogar eller skäror rullar ni cylindrar, och på detta sätt vinner ni all er frukt som ni inte tillverkar utan har i er ägo. Därmed präglar ni ett slags mynt för all föda: allt ätbart är beroende av er konst. Man kan avstå från att söka efter guld, men alla önskar finna salt, och detta med rätta, eftersom det är genom saltet som all föda smakar väl.

Därför bör ni ivrigt rusta era skepp, som ni bundit vid era väggar som djur, så att ni kan löpa ut i hast när ni manas till detta av den mycket erfarne mannen Laurentius som vi har skickat ut för att samla ihop spannmål. Av denna anledning må ni inte dröja att ombesörja de nödvändiga utgifterna,

ni som kan välja en kortare transportväg alltefter vädrets beskaffenhet."

Vi ville anföra detta om Venedig från kung Teodats brev för att visa hur det rådde en enkel redbarhet i dessa tider, när man var föga förslagen med listiga ord och satte desto större tro till gärningar och dåd. Men vi ville också skildra denna lysande stad under dess första skeden. När vi arbetade på detta historieverk, vistades vi nämligen i Venedig och rönte den största gästfrihet av den vördnadsvärde och gode patriarken Hieronymo Quirino, i väntan på att det länge efterlängtade kyrkomöte som kallats till staden Vicenza skulle komma till stånd.

De gamlas enkla liv var bättre än nutidens list

KAPITEL 12

EDAN östgoternas kung Teodat styrde sitt romerska och italienska rike med föga förstånd, började alla hans underlydande länder lida på många sätt genom bristen på spannmål. Därför såg Justinianus detta som ett lämpligt tillfälle att återerövra Italien och sände en här till Italien. Även om man kämpade länge och med växlande lycka, skall vi framställa detta så kortfattat som möjligt.

Bristen på spannmål

Justinianus fälttåg till Italien

När patriciern Belisarius hade utkämpat ett framgångsrikt krig mot parterna och även fördrivit vandalerna, så att provinsen Afrika återfördes till imperiet, firade han detta med ett triumftåg i Bysans. Detta fyllde Teodat med oro och fruktan, eftersom han visste att kejsaren inte var mindre angelägen att återvinna makten över Italien än över Partien eller provinsen Afrika – Italien var ju imperiets första säte. Men han var djupt försjunken i sin slöhet och lika senfärdig och oförståndig som vanligt: han stärkte inte befästningarna eller vidtog några andra åtgärder som kunde befria Italien från det hotande krigets faror, utan visade inför alla att man i sanning kunde säga att mycket filosoferande hade lett honom till en enfaldig dådlöshet. Men han tillgrep sina vanliga dumheter och skickade sändebud till Justinianus samt utfärdade många brev till honom för att utverka fred. I dem lät han Rom och Italien bland annat säga att Afrika hade börjat njuta av friheten, men att Italien redan hade vunnit samma frihet, och därför borde den gode fursten Justinianus, som hade fått sin titel och sin värdighet från Italien, inte utsätta detta för de oroligheter som oundvikligen uppstår när man angriper och försvarar ett land.

Belisarius

Teodats försumlighet

Teodat hotar Justinianus

KAPITEL 13

MEN Justinianus svarade kungen att han önskade befria Rom och Italien och manade genom utsända legater Teodat att återställa Italien och de öar som låg nära Italien till imperiet. Han skulle också bege sig till Kon-

stantinopel, där han skulle få leva i stor rikedom och ägna sig åt fria studier i samma ro som i ungdomen. Men om han vägrade göra detta måste han bereda sig på krig, och detta var i så fall en krigsförklaring.

Justinianus eggar Galliens kungar mot goterna

Teodat var så dåraktig att han inte brydde sig om Justinianus krav och inte heller befäste han sig mer än vanligt för att möta dennes makt. Så blev det krig mot östgoterna när det stod klart för Justinianus med vilken sorts fiende han hade att göra.

Justinianus brev till frankernas kungar

Men han ville bespara Italien större oroligheter, och därför skickade han sändebud till frankernas kungar Klodomir, Kilbert och Klotar och skrev till dem, enligt Prokopios: ”Italien ligger under vårt välde, men det har gripits med våld av goterna, och nu vägrar de inte bara att återställa detta till oss utan har tillfogat oss en oförrätt som vi inte kan fördraga eller ha överseende med. Därför tvingas vi sända härar mot dem, och det vore skäligt att ni kom till vårt stöd i detta krig. För detta talar med nödvändighet det som är gemensamt för oss båda parter, nämligen denna ortodoxa och sanna tro på Gud och vårt gemensamma hat mot goterna, som för sitt arianska kätteri bör föraktas och straffas.” Så skrev alltså kejsaren i sina brev, och han skänkte mycket pengar åt frankernas kungar och lovade dem mer när de deltog i kriget. Frankerna lockades också av ett sådant förbund och förklarade sig villiga att gå in i kriget. De försäkrade sig också om att deras brorson Teobert inte skulle företa sig något i Gallia Narbonensis, som han erövrat med vapnens makt, medan det streds i Italien.

Goterna bestraffas för det arianska kätteriet

KAPITEL 14

Goterna och grekerna strider vid Salona

NÄR Justinianus hade ombesörjt detta sände han Mundus, som var ståthållare över illyrierna, till Dalmatien som låg under goternas välde. Mundus trängde in i Dalmatien, besatte staden Salona och vållade strider och oro i dessa trakter. Goterna drog då samman styrkor från alla håll och förde dem mot Salona. När de kom i närheten av staden drabbade man samman, men fältslaget kom inte till stånd med avsikt, utan mot båda härarnas förväntan. Anledningen till striden var följande:

Mundus, som ledde Justinianus trupper, hade en ypperlig son, Mauricius, som var väl förfaren i krigskonsten. Han förde befälet över en del av faderns styrkor och hade utgått för att speja på goternas läger. De stötte på några goter, och när de såg varandra började de genast strida med hårdnackat mod: man kunde inte tänka sig en mer våldsam kamp. Många framstående krigsmän stupade på båda sidor, och Mauricius själv genomborrades till sist av gotiska spjut och dog. Man hörde braket av vapnen och striderna i båda

lägren, och därför skyndade alla dit för att hjälpa de sina. I denna brådska fick Mundus veta att hans son hade fallit för fiendernas svärd. Vid denna upptäckt fylldes han av förakt för sitt eget liv och störtade mot fienden, mer rasande och gripen av vanmäktig vrede än stridslysten. Under tiden hade alla goter kommit dit, så att striden utsträcktes över hela lägret. Kampen blev mycket blodig och bitter, och Mundus, som hade ett outsläckligt begär att hämnas sin dödade son, fälldes nu av de gotiska styrkor som trängde på från alla håll.

Mundus förintas av goterna

Så besannades de ord av sibyllan som hade väckt en sådan skräck hos många. Hon hade nämligen sagt att när romarna tagit Afrika tillbaka skulle jorden (= *mundus*) och dess avkomma gå under. Då hade de skräckslagna människorna tolkat denna spådom som att himlen, jorden och alla dödliga skulle gå sin undergång till mötes.

Sibyllans spådom

KAPITEL 15

EDAN Mundus sändes mot goterna i Dalmatien drog Belisarius som planerat med flottan från Grekland till Sicilien. Där visade han ingen fientlighet till en början utan dolde sina avsikter och lät tiden gå, som om han skulle föra hela denna krigsmakt till Afrika. Men så yppade det sig ett tillfälle att angripa Catania, som då ansågs vara en av Siciliens mest lysande städer. Han erövrade staden plötsligt och sedan lade han utan svårighet andra städer som skyddades mer av naturen än av någon mänsklig makt under sitt välde. Hädanefter slutade han spela en annan roll och erkände öppet att han ville befria Italien och Sicilien från goternas makt.

Greken Belisarius stridslist

Staden Catania besätts av Belisarius liksom andra städer

När det blev känt varför han kommit avföll genast städer, borgar, byar och gårdar från goterna, eftersom man ansåg det viktigare att vinna friheten än att bevara troheten mot Teodat. De goter som befann sig på Sicilien blev bestörta vid deras avfall, och därför begav de sig till Palermo som var starkt befäst både genom sitt läge och sina murar. De fattade också ett fast beslut att inte göra några eftergifter åt Belisarius makt.

Sicilianarna avfaller från goterna

När den skicklige fältherren betraktade staden och dess omgivningar fann han att den inte kunde erövras från land; ändå hade han ett starkt kavalleri med sig som stod under befäl av Valentinianus, Magnus och Innocentius och mycket fotfolk som leddes av Constantinus, Bessas och Herodianus. Därför befallde han sina män att genast styra flottan in i hamnen och gå över den mur som sträckte sig mot havet, eftersom den råkade vara tom på försvarare. Belisarius märkte också att skeppens master på vissa platser var högre än befästningarna. Därför satte han bågskyttar i masterna, som upp-

ifrån sårade fienderna med pilar och spjut från alla håll och rensade murarna från försvarare, och därmed kunde andra rycka fram och börja bryta igenom murarna utan fruktan. I detta farliga läge greps folket i Palermo av fruktan och kapitulerade till Belisarius, som den sista av alla städer på Sicilien.

Palermo belägras och erövras

KAPITEL 16

EODAT greps av förfäran vid denna motgång, och sände legater till Justinianus som sade att han ville avstå från Sicilien för fredens skull. Om Justinianus avstod från Italien skulle han också skänka honom tretusen unga romare eller goter för krigstjänst, närhelst det behövdes, liksom en guldkrona på trettio skålpund som tecken på sin underkastelse. Dessutom skulle han överlåta rättsskipningen åt biskoparna och senatorerna och energiskt ombesörja att Rom och hela Italien inom kort skulle få sin gamla frihet.

Teodat ber Justinianus om fred

Dessutom skulle den italiske kungens staty placeras efter och inte i jämnhöjd med kejsarens, och man tror att detta genast sattes i verket. Enligt Biondo kan man i Ravenna se en vacker bild i mosaik av Justinianus och hans gemål Teodora i kyrkan Sankt Martin i Guldhimlen, som tidigare byggts av Teoderik, som vi sade, och där står Teodat på en lägre plats. Allt har också skapats med sådan elegans och konstfärdighet att Italien inte ägde skönare konst vid denna tid.

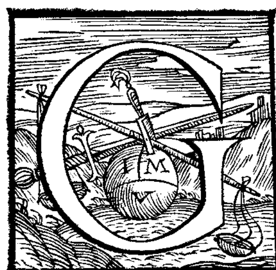
Så lät Teodat skicka sina legater till Bysans med dessa villkor för en framtida fred, och de skulle också framföras av sändebudet Petrus som stod i Justinianus tjänst. Men när Petrus hade sänts iväg, greps Teodat genast av stor fruktan och all slags skräck, så att hans tankar kastades hit och dit. Bara ordet ”krig” väckte hans förfäran, ty om kejsaren inte fann behag i det som han och Petrus hade avtalat skulle det strax utbryta en strid. Därför kallade han tillbaka Petrus, som hade hunnit ända till Albanerbergen, som om han ville överlägga med honom på nytt. När denne fördes inför honom, frågade Teodat om han trodde att kejsaren ville stå fast vid de avtal som man nyligen hade slutit. ”Jag förmodar”, sade Petrus, ”att han vill stå fast vid denna överenskommelse.” ”Men vad borde man göra”, sade Teodat, ”om han inte godtar dessa fredsvillkor?” Petrus svarade: ”Då återstår det bara för dig att strida, o modige furste.” Då sade Teodat: ”Men skulle detta vara tillrådligt och rätt?” Och Petrus: ”Det är alltid rätt att beakta de böjelser och konster som ryms i varje mans sinne. Vad innebär detta, o Teodat, annat än att du själv bör ägna dig åt filosofin och att Justinianus, romarnas kejsare, skall visa sin själs storhet genom att handla med mod och kraft i allt? Och att det dessutom

Retorn Petrus blir Justinianus sändebud

Var och en ägnar sig åt sina intressen och vanor

bör finnas en annan skillnad, nämligen att det icke anstår någon som ägnar sig åt filosofin att döda en stor mängd människor, särskilt inte enligt Platons lära som du bekänner dig till. Ty i denna är ingenting heligare än att hålla sig borta från mord och blodbad. Men för Justinianus skall det inte vara någon skam att med all kraft foga nya områden till sitt välde och resa krav på andra."

KAPITEL 17

Teodats slapphet och feghet

Genom Petrus listiga övertalning svor nu Teodat tillsammans med sin hustru att han skulle avstå sitt furstendöme till Justinianus. Men de fick Petrus att lova under ed att han inte skulle kungöra detta förrän han visste att kejsaren inte godtog de tidigare fredsvillkoren. Teodat sände även en viss Rusticus, en präst som tillhörde de romerska medborgarna, tillsammans med Petrus till Bysans för att trygga denna sak.

Rusticus sänds som Teodats ombud till Justinianus

Sedan Justinianus avvisat de fördrag som hade utformats av Petrus och Teodat, visade de breven som Teodat hade skrivit efter detta. I dem sade Teodat bland annat: "Jag kom inte till den kungliga makten och värdigheten som en uppkomling och främling utan som systerson till kung Teoderik, och jag ägnade inte min ungdom åt krigarlivet utan åt goda konster och studier. Därför finner jag det ovärdigt att försätta mig i livsfara i lystnad efter jordisk makt och världslig rikedom, utan jag strävar av all kraft att hålla mig fjärran från detta. Om jag hade lantgods som gav etttusentvåhundra guldmynt i avkastning om året skulle jag också fästa föga vikt vid riket och låta goterna och italikerna träda under ditt välde, eftersom jag mycket hellre vill bruka jorden utan några besvär än föra detta oroliga och olyckliga liv med alla de plikter och sorger som tillkommer en härskare."

Teodats brev till Justinianus

Teodat ringaktar Rom och italikernas rike

När kejsaren hade mottagit detta brev fylldes han av den största glädje och svarade: "Jag visste förut att du var en vis man genom rykten och sägner, och nu får jag själv erfara detta när du vinnlägger dig mer om fred än om krig. Du skall inte heller ångra att du gjort oss till dina vänner i stället för fiender. Av oss skall du vinna allt som du begär. Till detta skall vi även foga den äran att du hädanefter kan kalla och skriva dig 'alla romares furste'. Vi har sänt Atanasius och Petrus till dig för att det som börjat så väl mellan oss skall bekräftas med lycka och framgång. Snart kommer också Belisarius att vara tillstädes för att bringa allt som vi kommit överens om till sitt slut." Detta var det budskap som Justinianus sände till Teodat genom Petrus och Atanasius. Vid samma tid kallade också kejsaren till sig Belisarius från Sicilien och gav honom i uppdrag att bevaka och skydda Italien samt bringa landet under kejserlig trohet och lydnad.

Justinianus ger sitt svar åt Teodat

KAPITEL 18

När detta utspelades mellan den grekiske och gotiske härskaren fick Teodat bud om att hans goter hade kämpat med framgång mot Justinianus styrkor i Dalmatien. Först hade två berömda fältherrar stupat, nämligen Mundus och Mauricius som vi har talat om, och sedan hade goterna återtagit Salona under Grippas ledning och utestängt kejsarens krigsmän från hela Dalmatien.

Fältherren Grippas

När Teodat fått full kunskap om detta växte hans mod så att han trodde sig vara jämbördig eller överlägsen, om det kom till krig. Han började också behandla legaterna från Bysans med förakt och visade öppet hur obeständig han var till sitt sinnelag. Han drogs mer till laster än till dygder och brydde sig inte om det förflutna eller det kommande, utan förlitade sig alltid dåraktigt på stundens lycka utan hänsyn till hedern eller sitt ämbetes värdighet. Därför hamnade han ofta i ett tillstånd av stor skräck eller obeskrivlig djärvhet. När han hörde att hans goter hade fällt fältherren Mundus tyckte han sig genast ha segrat över hela världen.

Han fäste inte heller någon vikt vid de avtal som han hade slutit med Justinianus och skämdes inte för att håna de legater som hade kommit till honom. Men Petrus, som var den främste och mest vältalige bland dem, talade fritt och visade hur ovärdigt det var att svika den trohet som han hade lovat kejsaren liksom de löften och fördrag som hade förmedlats genom brev och sändebud. Teodat tålde inte länge en sådan frispråkighet utan kallade till sig de andra sändebuden med Petrus och sade: ”Sändebud äger förvisso en stor värdighet hos alla folk, liksom en stor frihet och auktoritet och därför bör de hedras och bevaras genom folkens allmänna rätt. Men det finns också fall då det är rätt att straffa eller döda sändebud, nämligen om de skymfar den furste som de har skickats till, kränker en äktenskaplig bädd eller begår andra oerhörda brott som brukar bestraffas enligt mänskliga lagar.”

Retorn Petrus

Teodats hot mot Justinianus sändebud

Det som anstår sändebud enligt folkens rätt

KAPITEL 19

Men sändebuden svarade genast: ”Det förhåller sig inte så, o gotiske furste, som du har framställt saken, och du bör inte intala dig att du kan behandla sändebud på ett brottsligt sätt under en sådan förevändning. Vi lever inte heller så fritt hos dig att vi kunde begå äktenskapsbrott om vi ville, eftersom det inte ens är lätt att dricka vatten utan att ha tillstånd av vakterna. Sändebud överlämnar olika slags budskap från furstarna, men kan inte med rätta anklagas

för andras brott där skulden kanske ligger hos dem som har sänt dem. Du utverkade hos kejsaren att vi skulle skickas till dig, och vi har lagt fram vad vi befalldes att framföra. Därför tillkommer det dig att fullgöra det som du har lovat kejsaren och inte söka efter något sätt att kränka sändebud som inte har förtjänat en sådan behandling, ty vi har skickats hit för att du måtte uppfylla vad du högtidligt lovat."

Sändebud skall inte plikta för andras brott

Men Justinianus sändebud talade med större konst än verkan, eftersom Teodat inte brydde sig om att uppfylla något av det som han tidigare hade lovat kejsaren och befallde att sändebuden skulle hållas under bevakning.

När detta väckte ett våldsamt missnöje hos de gotiska stormännen och folket som fördömde dessa brott mot folkrätten, följde Teodat tyranners vanliga seder och började beskylla många oskyldiga för påhittade brott. Ty alla tyranner brukar plåga och förgöra dem som är oskyldiga, och sedan sprider de smädeskrifter bland folket för att vålla dem en evig vanära. Dessutom söker de vinna eller återvinna folkets gunst genom att bland den grova hopen sprida pengar som de dragit ihop genom rov och de fattigas blod. När Teodat hade upptäckt att han på det här sättet hade blivit allmänt hatad började han sträva efter att försona sig med folket och vinna ett rykte som välgörare. Så lät han återställa de heliga kärl av silver och guld, som påven Agapitus hade pantsatt i brist på pengar, till kyrkan på Vatikanen för pengar som tagits ur statskassan. Dessutom efterskänkte han skatten för vissa provinser i Italien som plågades av hungersnöd eller gav dem spannmål. Men alla förstod att dessa nya seder och denna ovanliga frikostighet hos en girig man hade framtvingats av nödvändigheten och inte var hans rätta natur. Därför bestod det hemliga hatet mot honom som förut.

Tyranners seder

Teodat återställer heliga kärl till Peterskyrkan; Teodat sänker skatterna

Det är svårt att gå från hat till gunst

KAPITEL 20

Under tiden satte Justinianus en annan fältherre att styra Dalmatien, nämligen hovstallmästaren Constantianus. Denne begav sig till Epidamnus och dröjde där en tid för att samla trupper. När allt var väl förberett drog han sedan med hela flottan från Epidamnus till hamnen i Epidaurus, en stad som ligger till höger när man seglar genom det joniska havet. Där råkade det finnas gotiska spejare som hade sänts ut av Grippas, och de tyckte sig nu när de såg skeppen och hären förstå att allt land runtomkring fylldes med ett oräkneligt antal soldater. Därför återvände de i hast till Grippas och meddelade att Constantianus var på väg med en oändlig mängd män. Då greps han av den största fruktan, eftersom han inte alls kunde mäta sig med så stora styrkor. Han vågade inte heller lita på murarna i Salona, som till stor del var förstörda, eller på invånarna som goterna såg med misstänksamma ögon. Därför lämnade Grip-

Constantianus blir Justinianus ståthållare; Epidamnus

Epidaurus

Goten Grippas

Salona

pas Salona med hela den gotiska hären och förde den oskadd till Ravenna.

Belisarius återvänder från Afrika till Sicilien

Under tiden hade Belisarius skapat ordning i Afrika, där en man av låg börd vid namn Storsia hade rest folket mot Justinianus ämbetsmän. Sedan återvände han till Sicilien. Nu kunde han inte längre uppskjuta övergången till Italien, som kejsaren drev honom till. Därför lämnade han styrkor som skulle försvara Syrakusa och Palermo och drog med resten av hären till Messina, och sedan han gått över sundet kom han till Rhegium. Där ville invånarna förekomma en strid genom att uppge sin stad, och städerna i grannskapet följde deras exempel med stort stöd av folket. Detta väckte stor fruktan hos Teodats svärson Embrinus som skulle försvara landskapet Bruttium, och därför begav han sig självmant till Belisarius med de män som ännu var honom trogna och avlade trohetsed till honom. Sedan sände Belisarius honom till Justinianus, som gav honom rika gåvor och upphöjde honom till patricier.

Teodats svärson Embrinus

Nu tog Belisarius landvägen från Bruttium och befallde flottan att segla på lagom avstånd från stranden tills landskapen Lukanien och hela Picenum hade besegrats och lovat sin trohet mot Justinianus. Slutligen kom han till Neapel i Kampanien, vars invånare, precis som de var synnerligen nobla, även i högsta grad var beredda att stå fast vid den trohet som de hade lovat goterna. Ty de kunde ha föreburit samma skäl till ett avfall som invånarna i Rhegium och andra städer, men de satte hedern högre än nyttan och valde hellre faror för dygdens skull än belöningar för sin trolöshet.

Neapolitanarnas stora trohet mot goterna

KAPITEL 21

Belisarius befallde att skeppen skulle föras in från havet och läggas i hamnen, utom räckvidd för pilar. Själv slog han läger inte långt från staden, där han mottog alla förstäders kapitulation. Men för att det inte skulle synas som han började striden obetänksamt, gav han neapolitanarna möjlighet att välja ut några män och skicka dem till honom, så att de kunde föra stadens talan och likaledes redogöra troget för hans egen vilja inför sina landsmän.

Neapolitanarnas sändebud till Belisarius

Då sände man genast Stephanus som var en aktad man i staden, och han sade till Belisarius, enligt Prokopios: ”Du kommer utan rätt, o fältherre, med din här för att angripa oss romare, som inte har gjort dig någon orätt. Vi bor i en liten stad och har en garnison av de härskande goterna i borgen, så även om vi ville strida mot dem står detta inte i vår makt. Dessutom har dessa goter lämnat sina barn, hustrur och dyrbarheter i Teodats makt för att komma hit och skydda oss. Därför vore det mer tillrådligt om du erövrade Rom först, för efter en sådan seger skulle Neapel underkasta sig kejsaren

utan besvär. Annars skulle du synas slösa bort tid genom att innesluta oss. Ty om du utestängs från Rom kommer du inte, även om du skulle behärska Neapel, att få behålla denna stad. Därför borde du leda dina män mot de goter som befinner sig i Rom i stället för att dröja här i Neapel."

På detta svarade Belisarius att det utan tvekan vore klokt att angripa Rom före Neapel, om han ville följa neapolitanarnas råd. Men han behövde inte deras råd i denna sak och brydde sig inte om att utforska deras mening. De borde också bespara sig detta besvär och hellre fråga sig själva om det inte vore bättre för deras välgång och frihet att ta emot den romerske kejsarens här än att förbli under goternas välde utan frihet och att angripas och förintas genom striderna. Detta svar gav han alltså åt neapolitanarna:

"De goter som befinner sig i staden ger vi följande val: antingen får de göra krigstjänst under kejsarens fälttecken på samma villkor som alla andra, eller också får de genast avtåga med sina ägodelar till sina egna boplatser, ostraffade och fria. Men de goter eller neapolitanare som föraktar dessa rättvisa villkor och vågar ta till vapen mot oss skall med Guds vilja möta oss som stränga fiender, eftersom de inte ville ha oss som fredliga vänner. Ty vi har beslutat att inte dra härifrån förrän vi har erövrat staden och uppställt ett exempel för övriga städer och byar i Italien på det straff som väntar dem som förkastar kejsarens välvilja, nu när goternas vapenmakt överallt har brutits. Men om neapolitanarna hellre vill gå över till kejsarens sida och äntligen byta goternas slaveri mot friheten, lovar vi dem samma villkor som när sicilianarna villigt skänkte oss sin trohet, och vi skall följa dem så noga att ingen kan beskylla oss för att svika våra eder."

Så talade han inför alla. Men i hemlighet manade han Stephanus att hoppas på det bästa från kejsaren och sade att han skulle förtjäna kejsarens nåd i stället för hans vrede, om han försökte förmå sina landsmän att kapitulera.

KAPITEL 22

SÅ övertalades Stephanus till detta och återgav Belisarius tal inför neapolitanarna, men ännu ljuvare än han själv hade hört det. Därefter höll man rådslag om saken. När Stephanus tillfrågades om sin mening, svarade han att det vore alltför farligt för staden Neapel att strida mot denna väldiga krigsmakt sedan kejsaren under sitt välde hade lagt provinsen Afrika, Sicilien och en stor del av Italien. Därför borde man sluta ett avtal eller fördrag som tjänade till allas välgång och räddning. En syrier vid namn Antiochus deltog också i detta rådslag. Han var en skicklig och förmögen köpman som ägde stort anseende i staden, och han stödde nu

Stephanus åsikt samt tillfogade att krig förde med sig många faror. Därför rådde och övertalade han stormännen och folket att kapitulera.

Så ropade hela mängden av stadsbor att portarna skulle öppnas för Belisarius. När goterna hörde detta vredgades de över att de övergavs av folkets massa. Men vad kunde några få av dem göra mot så många, och vilken makt hade utlänningar och främlingar mot infödda medborgare? Därför samlades de snabbt och övervägde hur de skulle försvara sig både mot stadsborna och mot fienderna.

Men några ädla män försvarade goterna mot den rasande hopen och förordade en kapitulation som inte skulle uppfattas som ett förräderi. De påminde om hur goterna hade utövat ett måttfullt och rättvist välde över sina underlydande folk och hur de alltid hade avstått från tyranni och våld liksom rov och orättvisor. De hade också vågat livet för undersåtarnas räddning och gjort allt för att vinna deras och stadens kärlek. Även om det hade funnits tyranner, borde man inte av den anledningen förråda dem till fienderna. "Ty ädla medborgare och våra fäder brukade bevara sin trohet även gentemot ovänner, och därför anstår det oss föga att svika den trohet som vi en gång har lovat våra herrar. Svurna eder bör ha sådan kraft att de inte bryts vid första anstöt. Ingen murbräcka har ännu skakat murarna, inget stormtak har ännu närmat sig dem, ingen belägringsmaskin har angripit tornen, inget spjut har kastats in i denna stad och ingens blod har spillts. Ja, ingen har förlorat ett enda hårstrå. Fast vi ännu inte sett någon fiende, är vi ändå beredda att ge upp staden och friheten och införa detta slaveri? Detta synes vara en strävan för fega, kvinnliga och obetydliga män och inte för dem som är tappra, ädla och måna om sitt rykte. Därför är det rätt och tillbörligt, att vi sörjer inte bara för oss själva och staden utan även för goternas välgång samt uppställer sådana villkor för vår och deras frihet, att vi låter fienden förstå att det råder endräkt innanför murarna och att vi inte har någon annan åstundan än en lyckosam fred eller ett hedersamt krig."

Goterna står främmande inför allt tyranni

Neapolitanarnas trofasthet mot goterna

Trolösa och förvekligade förtalare

KAPITEL 23

Dessa medborgare tycktes tala för alla partiers heder och åsikt, och de uppnådde att man fattade ett beslut efter deras mening. Man uppställde med iver alla avtal som man ville att Belisarius skulle hålla i en särskild skrift och sände Stephanus från staden till Belisarius med denna. När han hade läst skriften godtog han varje punkt med välvilja och svor att han skulle uppfylla allt detta, och sedan skickade han tillbaka Stephanus. Denne redogjorde för beskickningen, och det som Belisarius hade

sagt övertygade genast neapolitanarna om att deras önskemål hade uppfyllts. Därför befallde de att kejsarens armé ofördröjligen skulle vinna tillträde till staden och lovade sig all lycka av detta, med Sicilien som exempel. Där hade man nyligen bytt goternas makt mot Justinianus välde och genom denna förändring blivit fria och lyckliga.

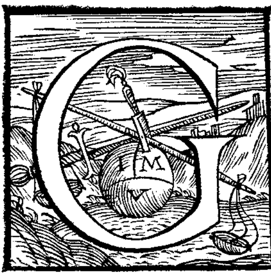
Trots detta uppstod det ett stort tumult när man skulle öppna portarna för den grekiska armén. De betryckta goterna kunde inte hejda det rasande folket, utan höll sig på avstånd från den oroliga hopen och avvaktade sakens utgång. Men när Pastor och Asclepiodotus, som hörde till de främsta bland neapolitanarna, märkte detta sammankallade de genast invånarna i staden och sade att det vore obetänksamt att låta den tygellösa hopen dra denna vittberömda stad i fördärvet. ”Vilken klok man”, sade de, ”förstår inte att grekernas trohet är flyktig? De håller det ju för en lek att svära eder. Om deras anförare Belisarius hade trott att han kunde ta staden, skulle han aldrig ha samtyckt till de krav som vi sände honom. Men eftersom han inte hade något hopp om detta, gick han med på detta avtal och bekräftade det med eder som han inte hade den minsta tanke att hålla. Därmed skulle vi själva få bära skulden för detta förräderi. Vilket värde har den välvilja som han prisar så högt? Han kommer inte att stanna här efter att ha utsatt oss för detta skamliga bedrägeri utan fortsätta för att besegra Teodat och goterna i en avgörande kamp.” På detta sätt försökte de mana invånarna att bjuda motstånd och förmå goterna att försvara staden. De förde också fram judar som lovade att de inte skulle överge staden i denna fara, och man gav dem vapen så att de kunde bevaka stadens murar.

Neapolitanarna Pastor och Asclepiodotus

Grekernas flyktiga trohet

Judar försvarar goterna

KAPITEL 24

GENOM dessa rådslag beslöt neapolitanarna att försvara sin stad och påbjöd att Belisarius skulle avtåga så snart som möjligt. Men han beredde sig till strid och utsatte dem för en hård belägring till land och sjöss, ty den grekiska flottan gick nära intill stranden och följde noga härens framryckning. Den inringade staden ansattes alltså av Belisarius från både sjö- och landsidan. Men han slogs tillbaka med stora förluster bland de tappra krigsmännen, eftersom Neapels murar dels omgavs av havet, dels av branta berg och svårtillgängliga klyftor. Därefter tog Belisarius den akvedukt som förde vatten till staden, men detta vållade ringa skada för invånarna eftersom det fanns många källor i staden som skänkte ett överflöd av vatten.

Neapolitanarna förklarar att Belisarius är deras fiende

De inneslutna sände ofta bud till Teodat i Rom och bad om skyndsam

hjälp i denna mycket farliga situation. Men han som samlade rikedomar med sådan girighet var lika slapp och försumlig när det gällde stora och ärofulla saker. Vem såg någonsin en girig man som inte var lat och håglös när det krävdes dygder? Så uppträdde Teodat som alla giriga tyranner brukar göra och brydde sig inte om att rusta eller sända några hjälptrupper, utan vände sig, enligt Prokopios, till den magiska vidskepelsen och försökte utröna krigets framtida utgång av en jude som var skicklig i sådana saker. När han fått veta att det skulle leda till det gotiska folkets undergång överlät han dåraktigt det hela åt ödets makt och vilja.

De giriga försummar alla dygder

Teodat förförs av magisk vidskepelse

KAPITEL 25

Belisarius inneslöt neapolitanarna med stor iver, men fann till sin bedrövelse att de inte någonsin skulle ge vika och att staden var så väl befäst att han inte kunde hoppas övervinna den. Men när han tvekade om vad han borde göra i denna situation öppnade lyckan en väg för honom på ett förunderligt sätt.

Belisarius isauriske krigsman

Bland Belisarius krigsmän fanns det en viss isaurier. När han fick höra att fältherren hade givit upp hoppet om att erövra staden och ville häva belägringen, beslöt han att före avtåget undersöka hur den akvedukt som Belisarius hade tagit förság staden med vatten, eftersom han då någon gång i framtiden kanske skulle kunna föreslå en liknande konstruktion när han återvänt till de sina. Därför gick han in i akvedukten, som hade torrlagts när man avledde vattnet, och trängde igenom denna ända till stadens befästningar. På det ställe där den nådde befästningarna fanns det en sten som hade satts där av naturen och inte med någon konst, och genom ett hål i denna sten brukade vattnet strömma in i staden. Nu betraktade den kloke krigsmannen detta hål och förstod att det skulle bli lätt att ta sig in i staden om hålet i stenen gjordes större.

Belisarius erövrar Neapel genom en akvedukt

När Belisarius fick bud om detta fattade han genast mod i glädje över meddelandet och utlovade en stor belöning till den som hade upptäckt denna sak. Sedan befallde han att stenen omedelbart skulle öppnas mer, men i hemlighet så att ingen fiende hörde vad man gjorde. När detta var gjort och man utan tvekan hade segern i sina händer, greps dock Belisarius av medlidande med denna berömda stad som skulle gå under på en enda timma för eld och svärd. Därför beslöt han undersöka om invånarna självmant ville lyda hans befallningar. Men när han såg hur de visade förakt för de råd som kunde ha blivit deras räddning och framhärdade i sitt beslut att försvara staden, valde han ut fyrahundra man ur hären som under natten skulle ta sig in i staden genom akvedukten. De fick också omärkligt resa stegar mot den del av muren

som höjde sig över akvedukten. Under tiden låtsades han själv och den övriga hären gå till angrepp på olika ställen som kunde synas lämpliga för anfall. Därför skyndade de flesta av goterna och invånarna genast dit där Belisarius tycktes hota staden med den största faran.

KAPITEL 26

De fyrahundra utvalda krigsmännen försökte djärvt tränga igenom stadens ointagliga befästningar med hjälp av akvedukten. En fjärdedel av natten hade redan gått när de klättrade upp på murarna under stora faror och högg ner vakterna, som inte hade väntat sig någon fara från detta håll. Belisarius uppehöll sig med Bessas och Focius vid de befästningar som låg mot norr och väntade länge på att veta vad hans män hade gjort. Då kom dessa till en angränsande del av befästningarna och visade genom en trumpetstöt var de befann sig. När Belisarius hade fått detta tecken befallde han att man skulle resa stegar på flera ställen mot murarna. Vid tredje nattväkten bröt man också sönder en av portarna, så att hären kunde bryta in i staden på ett ställe där man minst hade väntat detta. Snart bredde hären ut sig i staden och härjade denna med mord, rov och våldtäkter på hustrur och jungfrur. Särskilt vilt och grymt for de krigsmän fram vars bröder eller släktingar hade dödats av neapolitanarna i de tidigare striderna, ty när staden hade tagits gjorde de ett grymt bruk av segern och skonade varken ålder eller kön. Judarna försvarade den del som låg mot havet, och när stadens övriga delar var tagna bjöd de ändå ett bittert motstånd, som om de inte hoppades på någon förskoning när staden hade fallit. Deras ihärdiga motstånd upphörde först när soldater strömmade till från staden och angrep dem i ryggen. När det hade ljusnat fördes hela den romerska hären in genom de öppna portarna, och då höll Belisarius detta tal:

Neapel ödeläggs av grekerna; Judarnas styrka i kampen

KAPITEL 27

”Vi har erövrat denna berömda stad, o krigsmän, mer genom klokhet än vapenmakt. Men eftersom segern varit mindre blodig för vår del bör den brukas med desto större barmhärtighet och måtta, så att vi syns vara utsända av Justinianus för att befria Italien från dess slaveri, inte för att ödelägga landet med eld och svärd. Man kan inte bestrida att neapolitanarna bär en stor skuld eftersom de förhindrade vår seger så länge, och i denna strävan skadade de inte bara oss utan hela Italien som vi kommit för att befria. Men man måste se till den nöd som

Belisarius tal till krigsmännen

tvingade dem att möta oss befriare med vapen och inte med vänskap. De hade sänt sina älskade hustrur och ljuva barn som gisslan till Teodat för en lång tid sedan, och han skulle utan tvekan ha utkrävt de strängaste straff av dem om denna stad hade givit sig lätt för en annan härskare eller lättsinnigt brutit sin trohet mot honom. Dessutom hyste dessa medborgare en äkta trohet mot sin kung, och detta förtjänar beröm även av en fiende. Hur deras ihärdighet eller ståndaktighet bör bedömas överlåter jag åt vår milde och barmhärtige kejsare Justinianus att avgöra.

Trohet mot fursten är lovvärd

Men det blir lättare att befria Italien om vi bevarar de städer och folk som på något sätt ger sig till oss från all skadegörelse och orätt. Ty hos alla folk är ingenting så misshagligt och förhatligt som grymheten och ingenting är så omtyckt och ljuvt för alla människor som barmhärtigheten. Om Neapel bevaras av oss i stället för att störtas i grunden, kommer det inte att finnas en enda stad i hela Italien som inte gläds när vi kommer som dess befriare: man kommer självmant att ta emot oss såsom försvarare av deras frihet och inte som fruktade fiender och inbjuda oss till sig med villig lydnad.

Belisarius mildhet mot neapolitanarna

Krigsbytet är er egendom, men avstå från allt våld mot invånarna, och fläcka inte den kvinnliga kyskheten; jag bjuder er att återlämna döttrar och hustrur till medborgarna. Penningen tillhör krigsmannen, så tag vad som är lätt att föra med sig! Genom en sådan måttfullhet skall vi vinna ett högt lov och röna framgång under hela vårt krigståg."

KAPITEL 28

Neapel belägras under tjugo dagar före erövringen

Goterna hedras av sin fiende Belisarius

Soldaterna lydde denna befallning och frigav sina fångar; de avstod också från all orätt efter detta. Detta blev således slutet på den belägring som hade pågått i nästan tjugo dagar. Man tog åttahundra goter till fånga i staden, men de utsattes inte för något våld utan möttes med stor heder av Belisarius. Men Pastor, som hade talat ivrigt för goternas sak och upprest folket mot Belisarius, drabbades efter stadens erövring plötsligt av slag och dog. Asclepiodotus som visat samma trohet mot goterna höggs också ner av den rasande hopen.

Hittills har vi följt Prokopios och visat hur den berömda staden Neapel belägrades och intogs. Men Jordanes, Pandulfus och många andra som skrivit om denna sak säger att neapolitanarna och de romare och goter som befann sig där höggs ner av den vredgade fienden och att staden ödelades med den största grymhet.

Under tiden satt Teodat slö och overksam i Rom. De goter som levde i Rom eller dess omgivningar brukade i förtäckta ordalag fördöma hans slö-

het och girighet, men när de hörde vad som hade skett i Neapel, förbannade de öppet hans skamliga feghet och uppmanade varandra att uppföra ett befäst läger vid staden Regeta som ligger trettiofem mil från Rom – i dag kallas den Ruglate. Och i den fara som hotade alla beslöt man efter moget övervägande att välja Vitiges till sin och Italiens kung.

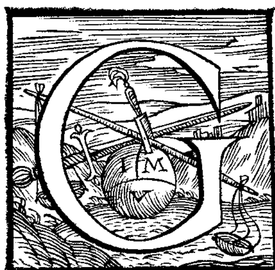
Regeta eller Ruglate

ELFTE BOKEN

KAPITEL I

Vitiges, goternas 43:e kung i utlandet

OTERNA TOG SÅLEDES VITIGES TILL KUNG SEDAN deras rike hade bragts till nästan obotligt förfall genom Teodats lättja och håglöshet, och därmed fäste de större vikt vid hans lysande bragder, stora krigsvana och själsliga storhet än vid den ljuva kopplerska av människors gunst som vi kallar ädel börd. Ty när den missbrukas, störtar den ofta oklokt riken som byggts upp genom fädrens stora klokhet. Så är det nödvändigt att män av den lägsta sorten understundom får uppstiga till en kunglig värdighet genom härliga dåd, medan män av kungligt blod tvingas stiga ner till slavarnas värld när de saknar fädernas dygder. Detta visar sanningen i den lärde Platons ord: "Alla slavar härstammar från kungar och alla kungar från slavar."

Alla slavar härstammar från kungar och alla kungar från slavar

Vitiges insåg att en tung börda hade lagts på hans axlar, och därför kallade han till sig alla goter som han kunde nå. Med deras samtycke uppdrog han också till goternas främste krigsman, Optaris, att han skulle döda Teodat som en fiende mot det gotiska väldet. Optaris var genast redo att uppfylla den nye kungens befallning och förföljde Teodat dag och natt när denne flydde mot Ravenna. Till sist hann han ikapp sitt offer på vägen och dödade honom när han fegt låg på marken och inte bjöd något motstånd. Så dog Teodat det tredje året sedan han hade gripit makten, och han förtjänade sannerligen detta straff eftersom han inte ville ha den ädla Amalasventa som maka och medregent utan mördade henne efter så kort tid. När Vitiges fick veta att hans medtävlare hade tagits av daga fylldes han av den största glädje och befallde att Teodats son Theodisclus skulle bevakas, så att han inte kunde företa sig något på grund av faderns död.

Optaris dödar Teodat

Teodats död

Theodisclus, Teodats son

KAPITEL 2

Vitiges tal till goterna

ÄREFTER höll han ett tal till de gotiska stormännen och folken om de stora saker som borde göras, och där uppenbarades hans stora klokhet, så att alla genast fylldes av hopp och förtröstan. Först av allt fördömde han deras sätt att kriga, när de antingen handlade slappt och fegt eller obetänksamt och brådstörtat och på detta sätt störtade staten i fara i stället för att skydda den. ”Det är bättre att utföra stora saker med goda råd än i brådska”, sade han. ”Ty det allmänna återuppbyggs ofta genom dröjsmål och uppskov, där tillfället kan erbjuda mycken nytta. Men hoppet att göra något väl förtas om man handlar alltför hastigt. Det är lättare för fienden att besegra en stor massa som är dåligt rustad än en mindre styrka som är väl beredd för striden.

Oförberedda besegras lätt

Det finns också ett annat tungt vägande skäl att dröja något i stället för att handla brådstörtat i det kommande kriget. Som ni vet befinner sig alla gotiska styrkor och nästan all utrustning i Gallien och Venetien och på andra platser långt härifrån. Likaså bör vi betänka den tunga börda som vi utstår genom kriget mot frankerna: enligt min mening vore det en stor dårskap att vilja ge sig in i ett nytt krig innan det som pågår har avslutats på ett riktigt sätt. Av detta skäl får vi inte ge våra mäktiga fiender tillfälle att angripa oss från båda håll, utan gå mot Ravenna så snart som möjligt och sedan mot frankerna och till sist, när vi har avslutat detta krig och allt är i sin ordning, dra samman alla goternas styrkor och ta upp kampen mot Belisarius.

Frankerna blir goternas fiender

Ni behöver inte heller frukta att staden Rom skall falla i fiendernas händer. Vi har hittills inte vållat romarna den minsta orätt utan skänkt dem lika stor gunst och vänskap, som om det gällde oss själva, och därför kommer de aldrig att glömma sin tacksamhet och avfalla från oss. För att de inte skall hysa någon fruktan inför fienden, skall vi dessutom lämna utvalda krigsmän till deras skydd, som gärna vågar liv och blod för dem och deras stat vilka faror som än tillstöter.”

Goterna begår inga oförrätter mot romarna

Goterna riskerar blod och liv för romarna

KAPITEL 3

Påven Sylverius

GOTERNA prisade Vitiges klokhet och beredde sig att avtåga. Under tiden manade Vitiges med många ord påven Sylverius, senaten och det romerska folket att stå fasta i sin trohet och försäkrade att goterna ägde så stora styrkor och medel i Italien att ingen kunde företa sig något mot dem utan att vålla sin egen undergång. Dessutom påminde han om Teoderiks många och stora välgärningar mot staden Rom och dess invånare; om staden mindes dem och bevarade den döde kungen i

tacksamt minne, borde den också gagna goterna i allt. Romarna, som ville göra goterna säkrare, svor enligt Prokopios med dyra eder att inte avfalla till fienden.

Romarna svär trohet mot goterna

När man hade genomfört detta lämnade Vitiges fyratusen utvalda soldater som skulle skydda staden och satte dem under befäl av Luder, en man som hade vunnit rykte om sin stora klokhet under ett långt liv. Därefter begav han sig själv med resten av hären mot Ravenna och förde med sig många senatorer som gisslan. När han kommit dit tog han Matasventa till maka; hon var dotter till Amalasventa och dotterdotter till kung Teoderik och hade hållits fången av Teodat. Detta skedde för att det kungliga blodet skulle skänka heder åt Vitiges och hans kungliga makt. Han kallade också till sig gotiska styrkor från alla håll och försummade inte att rusta dem med vapen och hästar och att fördela en frikostig sold bland dem, och därmed förberedde han med iver och förstånd allt som var nödvändigt för det kommande kriget. Eftersom kejsar Justinianus nyligen hade manat frankerna att gå i krig mot goterna, skickade Vitiges sändebud till frankerna för att undanröja allt hot på denna sida. Han lyckades också sluta ett fördrag och befästa vänskapen med dem.

Goternas fältherre Luder

Vitiges maka Matasventa

KAPITEL 4

Romarna avfaller frivilligt från goterna

EDAN Vitiges var upptagen av dessa omsorger avföll senaten och folket i Rom, tillsammans med påven Sylverius, av fri vilja från goterna utan att vara utsatta för ett krig eller dess härjningar. De sände nämligen en viss Fidelius från Milano till Belisarius och bad honom enträget att påskynda sin ankomst till staden: han skulle få allt som han önskade, ingen port skulle vara stängd för honom, inga försåt skulle hota honom, han skulle erövra allt utan strid, blod eller möda. Detta skedde inte i tysthet, utan romarna talade vitt och brett om detta.

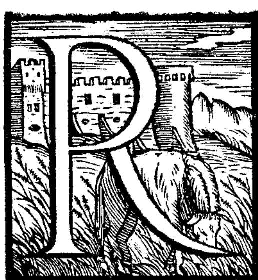
Därmed såg goterna att de hade kommit i ett svårt och osäkert läge och överlade hur de bäst och säkrast skulle undkomma alla försåt och ränker. Ty det vore lätt att anfalla Belisarius och besegra grekerna, men mycket svårt att övervinna romarnas makt om den förenades med fiendernas. Man höll rådslag och beslöt sig för att hellre lämna Rom än att ställas inför så många oövervinneliga faror. För att uppnå detta tvingades man begära lejd av romarna. När goterna hade utverkat denna, begav de sig i samlad här till Ravenna. Men befälhavaren Luder stannade kvar i Rom, antingen det skedde i skam över denna motgång eller i fruktan för Vitiges vrede, som utan tvekan kunde kosta honom livet.

Följden blev att Belisarius och kejsarens här gjorde sitt inträde i staden

genom den södra porten, som kallas Asinaria eller Caeliomontana, samma dag och vid samma tid som goterna tågade ut genom den norra porten, eller Flaminia. Så skedde det att staden Rom, som sextio år tidigare hade tagits av goterna, nu återtogs i elfte året av Justinianus regering. Belisarius sände goternas befälhavare Luder och stadsportarnas nycklar till kejsaren i Bysans och bemödade sig om att återställa murarna som hade störtat samman på flera ställen. Han byggde också högre bröstvärn och anlade djupare gravar vid murarna samt förde med skeppen in en stor mängd säd, som han lät lagra i de offentliga förrådshusen.

Belisarius intågar i Rom genom Porta Caeliomontana och goterna tågar ut genom Porta Flaminia

KAPITEL 5

OMARNA beundrade visserligen fältherrens klokhet, men uppskattade inte hans iver att befästa staden: ty när denne store fältherre inträdde i Rom med kejsarens här borde det inte vara för att utstå en belägring utan för att belägra andra. Men själv var han medveten om att han hade lite folk i sin här och förstod att det skulle bli svårt att övervinna goternas stora styrkor.

Belisarius befäster Rom

Han var dock inte senfärdig, utan sände sina befälhavare Bessas och Constantianus med ansenliga styrkor till Umbrien och Etrurien där de skulle erövra lämpliga platser. När Bessas närmade sig Narni gav sig staden frivilligt och lovade sin trohet. Constantianus lade också Spoleto och Perugia under kejsarens välde utan mycken strid, även om invånarna i Perugia försvarade sig länge med manligt mod och trohet. Vid ryktet om denna strid sände Vitiges sina fältherrar Nilla och Pissia med starka styrkor för att häva belägringen av Perugia, men innan de mötte fienden fick de höra att staden hade kapitulerat. Constantianus stannade inte innanför murarna när han hörde att goterna var i antågande. Han var lysten på strid, och därför förde han ut sina män och drabbade samman med fienden. Det blev en hård kamp och krigslyckan växlade länge mellan de båda härarna. Till sist övervanns goterna och tvingades ta till flykten. Goternas fältherrar togs också till fånga i denna strid och Constantianus sände dem till Belisarius i Rom.

Narni och andra städer avfaller frivilligt från goterna

De gotiska fältherrarna Nilla och Pissia

Under tiden försåg denne staden med murar, gravar och alla nödvändiga befästningar, eftersom han visste att hans styrkor var så fåtaliga. Det gick nämligen ett rykte om att Vitiges hade etthundrafemtiotusen man under sina fanor. Det är Prokopios som uppger detta tal för hans här. Andra skriver att det var etthundratusen, och Leonardo Aretino säger att han hade tvåhundratusen man.

150 tusen kämpar i Vitiges här

KAPITEL 6

Vitiges beslutar att belägra Rom

När Vitiges fick bud om detta nederlag och städernas avfall från goterna ville han inte dröja längre, utan beslöt att gå in i striden med alla sina styrkor. Därför bröt han upp från Ravenna och marscherade mot Rom med många pansarklädda ryttare i den stora hären – man kallade dem ”katafrakter”. När han drog till Rom med alla dessa män tycktes hans enda fruktan vara att Belisarius inte skulle vänta där. Därför tog han inte av mot Perugia, Spoleto eller Narni, utan skyndade mot Rom. Det sägs att han mötte en präst på vägen, och då frågade han denne om Belisarius var kvar i Rom, som om han var rädd att han inte kunde överraska honom där eller att han inte genast skulle kunna nå fram till den plats dit Belisarius hade dragit sig tillbaka. Men prästen svarade att han inte behövde oroa sig för detta eftersom Belisarius aldrig skulle fly i förväg, utan stanna i staden. Vitiges skall också ha ansatt prästen med andra frågor, för så stort var hans begär att hinna till staden innan Belisarius funnit något sätt att slippa undan.

När Belisarius fick veta att goterna var i antågande med hela sin styrka, tvekade han något, men befallde sedan att man skulle bygga en bro över floden Aniene inte långt från Rom. Han lät också placera bålverk och torn på vägen, i vilka han lät förlägga garnisoner för att genom dessa åtgärder åtminstone några dagar fördröja fiendens anmarsch medan man förde in spannmål och andra förnödenheter i Rom. Därmed skulle man vara bättre rustad att utstå en belägring och möta goternas makt.

KAPITEL 7

Så kom goterna på Via Numentana till trakten kring Rom och slog läger vid denna bro. När Belisarius såg hur fienden befäste sig på andra sidan bron över Aniene, fann han det lämpligt att anlägga befästningar där som var skilda från fiendens läger genom flodens fåra. Därför tog han med sig en styrka dagen efter goternas ankomst för att finna en plats som var lämplig att slå läger på och samtidigt undersöka vad fienden företog sig. De lämnade Rom vid solens uppgång, men när de kom nära bron mötte de oväntat gotiska ryttare. Ty de krigsmän som skulle bevaka bron och befästningarna hade antingen skrämts av motståndarnas hotelser och styrka eller förförts med pengar, och därför hade de överlämnat sig

själva och bron åt fienden under natten. Ingen hade förutsett denna händelse, och den vållade nästan Belisarius undergång. Hans män greps nämligen av fruktan, som om de hade hamnat i ett bakhåll, och började rida runt för att finna en väg att fly.

Belisarius faller i goternas försåt

Men Belisarius, som var stark och oförfärad i sådana överraskande situationer, ropade med hög röst att detta bara var goter som de hade besegrat så många gånger förut och tillfogat ett stort nederlag vid Perugia helt nyligen. Han tillade också att när fienderna såg att han var där skulle de tro att hela det romerska folket och dess anförare hade dragit ut i strid, och därför kunde de besegra oräkneliga motståndare fast de själva var så få, eller rädda sig oskadda till staden i närheten om de tvingades fly för denna massa.

Oväntad strid mellan Belisarius och goterna

Den oväntade striden blev mycket hård. Man kände igen Belisarius, och han ansattes ofta av de fientliga kolonnerna. Han uppträdde också från första början som en fältherre, som gav order och förmaningar och visade vad som borde göras. Men när hans män angreps så hårt av fienderna förvandlades han plötsligt i denna farans stund från fältherre till en tapper soldat. Så störtade han fram bland de främsta kämparna och lade all sin kraft i striden, fastän han löpte den största fara eftersom goterna förstod vem han var. Men den tappre fältherren skyddades både av sitt mod och av sina män som samlades troget omkring honom. Om detta ädla följe inte hade skyddat Belisarius och hans häst med sina kroppar och vapen mot fiendernas anfall och tusentals pilar och spjut hade han aldrig gått oskadd ur striden. På denna plats stupade många av Belisarius främsta män, bland dem hans väpnare Maxentius som uträttade lysande dåd mot fienden. Till sist gjorde den romerska ungdomen ett utfall från staden, och när de förstärkte Belisarius trupp tvingades goterna dra sig tillbaka till sitt läger.

Belisarius råkar i fara

Maxentius

KAPITEL 8

MEN goternas fotfolk var vid god styrka och drev lätt tillbaka romarnas anfall, och därför tvingades de fly upp på en kulle i närheten. När de anfölls där av överlägsna gotiska ryttare flydde de genast till Porta Salaria – Leonardo Aretino säger att det var Porta Pinciana. När de övriga romarna som bevakade murarna såg hur de segerrika goterna drev Belisarius och hans trupper framför sig, greps de av fruktan att fienden skulle tränga in i staden med deras eget folk och därför ville de inte öppna porten för de flyende, fastän Belisarius befallde detta med hög och hotfull röst. Ty de kunde inte känna igen honom från tornen, eftersom hans ansikte och huvud var täckta av blod och damm. Man kunde inte heller urskilja nå-

Staden stängs för Belisarius

gon säkert i denna täta hop av flyende, särskilt som solen höll på att gå ner. För övrigt trodde inte romarna att Belisarius var i livet, eftersom de första som lyckades fly in i staden uppgav att han hade stupat bland de främsta efter en ärofull kamp.

Därför befann sig Belisarius i den största nöd och visste inte vad han skulle göra när romarna vägrade att öppna portarna och goterna hotade att med oemotståndlig makt anfalla honom i ryggen. Då kom han att tänka på ett djärvt dåd som kunde skänka de modlösa romarna ett nytt hopp i denna stora fara. Han befallde nämligen dem som var omkring honom att störta fram i sluten kolonn i ett plötsligt anfall mot fienden. När goterna såg detta trodde de att andra styrkor hade kommit de nödställda till hjälp från staden, och därför greps de av sådan fruktan att de drog sig tillbaka, särskilt som den mörka natten föll på.

Belisarius djärva bragd

KAPITEL 9

FÖRST när detta hade inträffat tog romarna emot Belisarius själv och krigsmännen i staden. Striden hade börjat vid solens uppgång och upphörde först med natten.

I denna kamp utfördes det lysande dåd av Belisarius bland grekerna, men även av en man vid namn Visius bland goterna – ordet betyder ”binas konung” på det gotiska språket. Han gick i den främsta linjen och upphörde inte att kämpa förrän han hade fått tretton sår över hela kroppen så att han sjönk döende till marken. Eftersom han tycktes ha dött brydde sig inte hans segerrika kamrater om honom, där han låg bland de övriga döda. När goterna hade slagit läger vid stadens murar tre dagar senare, sände de ut några män för att begrava sina döda och skänka dem en hedersam likfärd, enligt folkets fromma seder. När de undersökte de dödas kroppar fann de att Visius ännu andades. Han svarade också när han tilltalades av en kamrat, och tecknade så gott han kunde att man skulle bära dit vatten och hälla det i munnen på honom. Av denna dryck blev han vederkvickt och kom till sig själv, så att hans vapenbröder genast kunde bära honom till lägret. Sedan levde han länge och vann stor ära och ryktbarhet bland goterna.

Visius

När Belisarius hade återvänt till staden, befallde han att krigsmännen och de romerska medborgarna skulle hålla vakt om natten på befästningarna. Han gav också sina befälhavare ansvaret för olika portar så att var och en bevakades av särskilda män. Dessutom befallde han att ingen fick lämna sin plats om det uppstod oro på andra ställen. Under denna natt uppstod det tumult på många håll, i de flesta fall utan grund. Det ropades nämligen

genom staden att fienden hade angripit porten på Janiculum och då grep man skräckslagen till vapen. Denna oro lade sig inte förrän budbärare kom tillbaka och sade att allt var lugnt på Janiculum och att man varken såg eller hörde några fiender på dessa ställen.

KAPITEL 10

DET uppstod ett annat tumult vid Porta Salaria, och det var inte lika ofarligt. Det kom goter till denna port om natten och ropade till de romare som stod uppe på murarna. En av dem hette Bacchius och var väl känd i Rom, och nu hade kung Vitiges sänt honom för detta syfte. Han talade på följande sätt, enligt Aretino och Prokopios: "Hur kommer det sig, o romare, att ni inte känner någon skam över er dårskap? Ni har lagt er välgång i händerna på greker eller på sjömän, rövare, gycklare och andra som inte duger till någonting och avvisat goternas makt, fast de genast vid sin ankomst skingrade och inneslöt grekerna. Goterna har inte heller gjort sig förtjänta av att ni sviker era eder och förråder dem så grovt. Men det är ännu tid att gottgöra detta: ty den enda utvägen är att ni öppnar portarna för goterna så att de kan strida inte mot er, utan mot grekerna. Men om ni framhärdar i er galenskap drar ni på er ett oförsonligt krig med goterna. Det är detta som kung Vitiges har befallt mig att framföra till er."

Goten Bacchius klandrar romarna

Romarna svarade ingenting på dessa ord. Men när det blev känt att goterna hade kommit begav sig många till Porta Salaria, och efter en stund återvände goterna till det kungliga lägret som låg mellan staden och floden Aniene. Så gick den första natten.

Under de följande dagarna såg goterna inga som kom ut för att strida, och man beredde sig att belägra staden. Belägringen gick till på följande sätt: Man uppförde befästa läger på sex platser runt om staden, från Via Flaminia ända till Via Praenestina, och från dem blockerade man sedan fem av stadens portar och spärrade av vägarna över Tibern. Dessa läger var befästa med vallar, gravar och torn av trä, och när man hade vunnit makten på båda sidorna av Tibern gick man till ständiga attacker mot staden.

Rom belägras av Vitiges och goterna

KAPITEL 11

MEN Belisarius vidtog följande åtgärder för att försvara staden: han själv skulle försvara Porta Pinciana, som låg närmast goternas stora läger, samt Porta Salaria till höger och muren däromkring, medan Bessas fick befälet vid Porta Praenestina

Porta Pinciana

Porta Salaria

Porta Praenestina

Porta Flaminia

och Constantianus vid Porta Flaminia som ligger till vänster om Porta Pinciana. Andra fick vaka över de övriga portarna.

Man skär av akvedukter

Under tiden inledde goterna striden med en åtgärd som syftade till romarnas undergång: de skar nämligen av alla akvedukter. Det fanns fjorton akvedukter som hade uppförts och fullbordats med en förunderlig konst, och genom dem brukade vattnet löpa in i staden. Men nu bröts strömmen av vatten, och detta medförde inte ringa besvär för romarna och grekerna. Detta gällde särskilt kvarnarna, som blev helt obrukbara utan dessa akvedukter. Den akvedukt som löpte brant ner från Janiculums topp till andra sidan av Tibern drev nämligen kvarnar med stor kraft. De andra akvedukterna hade också kvarnar på sina ställen, och de stod nu stilla, vilket vållade stora svårigheter för de inneslutna.

Akvedukten från Janiculum till Tibern

Belisarius konstruerar kvarnar i Tibern

Men när Belisarius ställdes inför alla dessa besvär, tänkte han ut ett hjälpmedel. Man sammanfogade två båtar med bjälkar nära varandra och satte kvarnstenar mellan dem som drevs av det strömmande vattnet. Dessa båtar hölls sedan på plats i floden genom rep som hade spänts från båda stränderna. Båtar av detta slag placerade han längs med bron som går över Tibern. Efter dessa båtar satte han andra i samma ordning. För att fienderna inte skulle skada dessa genom att sända ned brinnande virke på floden, lade man kedjor i floden vid själva bron som fångade upp allt virke, vilket sedan bars bort av män som hade posterats på bägge stränderna. Därmed uppvägde båtarna till stor del bruket av kvarnarna, som de gör även i vår tid, medan Tibern i överflöd ersatte bristen på vatten.

KAPITEL 12

Belisarius hånas av romarna

MEDAN dessa faror hotade, red Belisarius runt på sin häst och uppmanade romarna att hoppas på det bästa. Men romarna skrattade åt dessa förmaningar enligt Prokopios, eftersom de nyligen hade sett hur han själv knappt undkom fienderna och ändå manade han andra att hysa gott hopp och förakta goterna vars första anfall han knappt kunnat motstå.

Men det dröjde inte länge förrän det oförståndiga skrattet byttes mot den djupaste smärta. Ty den stora hopen i staden var oduglig för strider på grund av den långvariga freden. Man var inte van vid de vedermödor som krig brukar föra med sig, man kunde inte vårda kropparna i baden eller tvätta av sig smutsen, man led brist på livets nödtorft och tvingades tillbringa sömnlösa nätter för att bevaka murarna. Dessutom började man misstänka att goterna skulle bemäktiga sig staden till slut. Det smärtade dem särskilt djupt att de utsattes för belägringen och dessa stora

faror utan att ha gjort sig skyldiga till någon orätt. Därför samlades man och anklagade öppet Belisarius: han hade fått otillräckliga stridskrafter av kejsaren för att övervinna fienderna, och ändå hade han dristat sig att leda en här mot goterna. Några av senatorerna klagade också över detta i hemlighet.

Belisarius kritiseras av romarna

Vitiges fick genom överlöpare veta att denna strid hade uppstått innanför de romerska murarna och sände genast en mycket ansedd man vid namn Salles till Belisarius för att underblåsa oenigheten. Han kom med ett rikt följe till Belisarius och den romerska senaten och talade på följande sätt: "Den som ämnar föra krig mot andra föreställer sig med nödvändighet den ena av tvenne saker: antingen skall han vinna framgång i kampen genom sin djärvhet eller också skall han segra genom sin tapperhet. Jag ville nu gärna att du berättade, o Belisarius, vilket av dessa två som föranledde dig att dra i strid mot goterna. Ty om du gick mot oss i förtröstan på din tapperhet, gör då äntligen ett utfall från ditt gömsle i Rom och kom sålunda till insikt om vår härs styrka. Men om det var djärvheten eller dumdristigheten som störtade dig i dessa svårigheter, gör då bot så snart som möjligt för att vinna tillgift för dessa felsteg. För övrigt: låt bli att dra ytterligare olycka över romarna, som fostrades av kung Teoderik att leva i fröjd och frihet. Vi skall skänka dig och dina män rätten att avtåga i frihet med all er egendom, eftersom det inte vore rätt eller värdigt att angripa dem som önskar göra bot och vandra en klokare väg. Men vad kan ni romare anklaga goterna för, och vad begick de någonsin mot er, så att ni tvingades till detta förräderi inte bara mot oss utan även mot er själva? Om ni besinnar er, skall ni dock röna vår välvilja och vinna nåd för era misstag."

Salles, goternas sändebud; Tal av goternas sändebud

Goternas klander av romarna

KAPITEL 13

MEN Belisarius svarade den gotiska beskickningen på följande sätt: "Det är gagnlöst av fiender att fråga huruvida jag föranleddes att gå till strid av djärvhet eller av tapperhet, eftersom framsynta fältherrar inte brukar låta sig ledas av fiendernas vilja. Men när vi erövrade Rom drevs vi inte av något annat syfte än att återta vår egendom; och om någon av er tror att han kan erövra staden medan Belisarius ännu är i livet, bedrar han sig stort." Men romarna, som anklagades så hårt av goterna för sitt förräderi, vågade inte motsäga deras sändebud på någon punkt, ty de tänkte måhända: "De som har besegrats kommer att resa sig en gång."

Belisarius svar till goterna

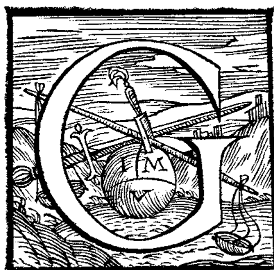
När sändebuden återvände till goternas läger och Vitiges frågade vilken sorts man Belisarius var och om han var hågad att avtåga, svarade de att han var ståndaktig och oförfärad och inte kunde drivas bort från staden annat

än med överlägsen vapenmakt. När Vitiges hade förlorat detta hopp började han ivrigt förbereda erövringen av staden och förde fram alla slags vapen och belägringsmaskiner. Bland dessa maskiner fanns det först och främst fyra murbräckor, vilka har följande form: Fyra höga pelare av trä står mot varandra och binds samman med åtta bjälkar, fyra där nere och fyra längst upp, så att de blir som fyrkantiga hus. De täcks sedan med hudar så att de som är därinne inte kan såras från murarna. I dess inre har man hängt en ansenlig stock eller bjälke i kedjor, som kan dras in i maskinen om man behöver detta. Bjälken har i änden en väldig järnklump som är formad som ett fyrkantigt städ. Maskinen förs fram på fyra hjul som sitter vid foten av pelarna, och den sätts i rörelse av krigsmän som befinner sig i dess inre och räknar minst femtio man. De forslar först fram den till murarna och drar sedan tillbaka den upphängda stocken genom en särskild mekanism och släpper den sedan framåt. Stocken, som med kraft och tyngd har drivits in mot muren, krossar och bryter sönder allt så att murbräckan slungas mot muren med talrika stötar och förmår genomborra alla ställen som man riktar den mot. Denna maskin har fått sitt namn av väduren eller baggen, eftersom bjälkens spets skjuter fram som hornen på dessa djur när de brukar ränna ihop och stöta och stånga varandra.

Krigsmaskiner

Den krigiska vädurens skepnad

KAPITEL 14

GOTERNA byggde också torn av trä som var lika höga som befästningarna, sedan man räknat ut murens höjd med hjälp av antalet lager av tegelstenar. Dessa torn hade hjul i varje nedre hörn, så att det var lätt för krigsmännen att vrida dem vart man ville. Man hade även rustat sig med många stegar som nådde ända upp till murarnas krön. Dessutom hade man tillverkat en oändlig mängd knippor av kvistar och halm för att fylla gravarna och jämna ut marken, så att maskinerna som snart skulle föras fram inte mötte något hinder.

Torn av trä

Stegar

Risknippen

När allt var förberett befallde Vitiges alla att infinna sig beväpnade i gryningen, och då ordnade han dem i kolonner och förklarade vad var och en skulle göra. Det rådde en stor iver bland goterna och en otrolig stridslust när vissa bar risknippen och stegar och andra förde fram maskinerna. Men Belisarius såg från vallen hur fienderna formerade sin stridslinje och märkte samtidigt hur romarna var skakade av fruktan. Därför lade han upp ett gapskratt och befallde krigsmännen att inte företa sig något förrän han själv hade givit tecken. Prokopios säger att romarna tog illa vid sig av hans hånfulla tal och trodde att han förlöjligade dem, och därför hatade de och klandrade sam-

Romarna hatar Belisarius förakt

tidigt hans fräckhet. Men han ville inte utsätta sig för deras hat utan låtsades bara ha skrattat åt goternas dumhet, eftersom de hoppades kunna föra fram maskinerna med hjälp av förspända oxar som enligt Belisarius var oskyddade eller gick framför maskinen; men i själva verket gick oxarna väl skyddade och bepansrade från huvudet ända ned till skenbenen. Eftersom han trodde att man borde frukta detta mer än något annat, befallde han alla krigsmän att ständigt rikta sina spjut och pilar mot dragdjurens fötter. Detta ledde till att oxarna störtade ner och att de soldater som flyttade maskinerna inifrån blev stående i väntan på att folket från trossen skulle fylla gravarna med sina risknippen, som de hade fått order om. Men när de skulle göra detta, drevs de tillbaka av alla spjut som kastades från vallarna, och därför kunde man varken fylla gravarna, äntra murarna eller föra fram murbräckorna.

KAPITEL 15

MEN goternas stridslinje stod orörlig och obesegrad, även om man inte kunde övervinna den branta mur som skyddade staden; ty man kämpade med pilar, spjut och alla slags kastvapen. De hade fått befallning av Vitiges, vilket Prokopios bekräftar, att inte göra några anfall mot murarna utan att stanna på sina platser och skjuta så mycket pilar mot bålverken att Belisarius inte fick tid att komma till undsättning vid någon annan del av muren där Vitiges själv tänkte gå till anfall med väldiga styrkor.

Medan detta hände vid Porta Pinciana och Porta Salaria stred man också på tre andra platser i Rom. Vitiges gjorde nämligen allt som man kunde kräva av en kraftfull stadsbelägrare. Han begav sig till Porta Praenestina med en stor mängd soldater och riktade ett våldsamt angrepp mot staden, samtidigt angrep andra gotiska styrkor Porta Fontinalis liksom Porta Aurelia högst upp på Janiculum. Så stred man på fyra ställen i Rom, vid Porta Pinciana och Porta Salaria som övervakades av Belisarius, vid Porta Praenestina där Bessas förde befälet samt vid Porta Aurelia och Porta Fontinalis. Men de goter som kämpade på Janiculum slogs lätt tillbaka, eftersom den branta och bergiga platsen gjorde vägen till befästningen svår, även om ingen hade bjudit motstånd. Där hade Belisarius satt Paulus som anförare, och han stred så kraftfullt att fienden tvingades uppge sina försök och dra sig tillbaka.

Rom angrips på flera ställen av goterna

Porta Aurelia vid Janiculum

Men vid Via Cassia uppstod det en större fara. Där täcktes gatan av en portik som ledde till den helige aposteln Petrus kyrka. Goter gömde sig under denna portik, och när de bedömde att tiden var lämplig bröt de ut från detta försåt och störtade fram för att besätta Hadrianus mausoleum. De

Hadrianus monument som nu är Sankt Angeloborgen

reste stegar och lyckades genom detta plötsliga anfall ta den första avsatsen som var fyrkantig och omgav den väldiga byggnaden.

KAPITEL 16

Denna byggnad var kejsar Hadrianus grav, som utan tvekan var värd att beskådas. Ty den var byggd av parisk marmor i fyrkantiga block utan annat material och hade fyra lika långa sidor. Men mitt i denna kvadrat reste sig en rund byggnad till stor höjd, och den var så bred att dess yta längst upp nästan mätte ett stenkast i diameter. Den hade också en bro över Tibern, som sträckte sig från byggnaden till den andra stranden. Så låg byggnaden utanför staden som slutade vid Tibern, men hade likväl en bro som gick ända till muren så att den blev som en borg eller ett bålverk.

Belisarius hade befallt sina soldater att besätta och bevaka den och givit detta uppdrag åt Constantinus. Han skulle också ansvara för den angränsande muren, som krävde lättare och mindre bevakning, ty här flöt floden förbi, så att det inte fanns någon del av muren som kunde angripas. Constantinus trodde inte heller att fienderna skulle göra några angrepp på denna plats och därför lät han inte skydda den med tillräckligt stark bevakning, eftersom han hade få krigsmän och hade satt större delen av dem på platser som syntes mer nödvändiga. Själv lämnade han detta postställe för att möta de goter som skulle gå till angrepp mot Marsfältet eller Porta Aurelia.

Dyrbara statyer kastas ner

Goterna tog nu den nedre gården i befälhavarens frånvaro och försökte sedan erövra själva byggnaden. Men soldaterna i dess övre del gjorde motstånd, och i brist på andra spjut kastade de ner stora statyer av människor, hästar och fyrspann på fienderna nedanför. Det var verk som hade skapats med en lysande konst, och somliga var ännu hela medan andra hade brutits sönder. Under tiden fick Constantinus höra om den fara som hotade byggnaden, och då skyndade han till dess räddning över bron. Han stärkte de sinas mod, när han angrep fienderna från den lägre delen så att de drevs på flykten. Därmed räddade han sig själv och borgen.

KAPITEL 17

Det uppstod också en stor fara vid Porta Praenestina, där kung Vitiges kämpade med sina goter. Inte långt från denna port låg en plats som kallades Vivarium eller ”djurgården”. Den hade dubbla murar på något avstånd från varandra. Marken mellan de två murarna var alldeles slät, men murarna var inte tillräckligt befästa.

Därför angrep Vitiges och goterna den första muren och kämpade tappert, fast de mötte hårt motstånd. Bessas och Paranius befann sig därmed i stor fara och bad att Belisarius skulle skynda dit. Han kom också i stor hast, sedan han lämnat en av sina mer trofasta vänner att bevaka Porta Salaria. Men när Belisarius såg att fienden hade grävt sig in under Vivarium och angripit befästningarna på olika ställen, samlade han allt folk han hade och kastade sig in i striden. Då hade goterna genombrutit den yttre muren med stor kraft och befann sig mellan befästningarna. Där blev det en lång och bitter strid tills goterna hade lidit stora förluster och tvingades dra sig tillbaka samma väg som de hade kommit. Men grekerna led också förluster, fast de hade drivit bort goterna från befästningarna och tänt eld på deras maskiner och läger.

Medan detta hände stod det en liknande strid vid Porta Salaria. Där gjorde grekerna oväntat ett utfall mot goterna och drev dem på flykten, sedan brände man ned deras maskiner och läger och återvände till staden som segrare. På detta sätt angreps och försvarades Rom på många ställen under en och samma dag, och tretusen goter stupade i dessa strider. Men goterna blev inte skräckslagna av dessa förluster utan belägrade staden ännu hårdare. Romarna tycktes å sin sida beundra Belisarius dygder, men de klagade också bittert över honom, eftersom det fanns sorgehus överallt i staden efter alla som gått förlorade inom den romerska adeln och folket. Det var han, menade man, som hade störtat den romerska staden i dessa svårigheter när han angrep goternas stora här med sina små styrkor.

Romarna klagar över Belisarius

KAPITEL 18

ÄR Belisarius hade upptäckt detta, blev han mycket upprörd och skrev genast till Justinianus med mer skärpa än vanligt:

Belisarius brev till Justinianus

”Vi kom på din befallning till Italien, och förutom övriga platser har vi även återtagit Rom och fördrivit en stor mängd goter därifrån. Vi meddelade detta när vi nyligen sände deras befälhavare Luder till dig. Eftersom det har varit nödvändigt att förlägga den större delen av hären till de många platser på Sicilien och i Italien som givit sig till oss, har våra styrkor krympt till en enda legion som bara är fylld till hälften. Men fienderna har förökats till en outhärdlig mängd, och de har nu kommit för att angripa oss. När vi själva red längs Tibern för att speja, tvingades vi mot vår vilja i strid mot fienden, och det fattades föga att vi hade gått i döden när spjuten och pilarna regnade över oss. När goterna sedan kom till murarna och satte sina maskiner mot dem och anföll från alla håll var det nära att de hade överrumplat både staden och oss genom en plötslig storm-

Goternas outhärdliga mängd

ning, om inte ett lyckosamt öde hade ryckt oss ur dessa hotande faror. Ty det som överträffar tingens vanliga gång bör inte tillskrivas någon mänsklig dygd och kraft utan Gud allena. Och det som vi gjort intill denna stund har utfallit väl, antingen det skett genom dygden eller lyckan.

Det är också vår önskan att det som vi ämnar göra efter detta skall bringa dig framgång och vinning. Därför är det tillbörligt att jag inte döljer vad som anstår mig att uträtta och vad som måste ske genom din försorg, även om jag inte är okunnig om att allt fortskrider efter Guds behag och vilja. Ty furstars gärningar – och detta är viktigast av allt – skänker antingen skam eller lov i eviga tider.

Därför bör du sända vapen och krigsmän till oss i sådan mängd att vi kan möta den mäktige fienden i detta krig med jämbördiga krafter. Man kan nämligen inte överlåta allt åt lyckan eftersom den inte alltid är densamma. Jag skulle även önska, o kejsare, att du överlade i ditt sinne vad som skulle följa om goterna besegrade oss och vi fick frånträda din egendom Italien, liksom den skada som hären skulle lida i ett sådant fall och den inte ringa vanära som skulle vidlåda oss för långliga tider genom så illa skötta ting. Dessutom skulle det synas som om vi skänkte romarna fördärv i stället för frihet, så att deras välgång blev mindre när de lovade dig sin trohet, och därmed skulle den lycka som har rått intill denna tid synas förfalla till skada och olycka. Ty om vi fördrevs från staden Rom och från hela Kampanien och Sicilien skulle vi förvisso drabbas hårt av det som kan synas som det lättaste av allt ont, nämligen att vi inte kan försörja oss på andras bekostnad. Därtill bör du betänka att staden Rom i forna tider var så stor att det inte räcker med många tusen män för att bevaka den, eftersom den har en väldig omkrets och en stor yta och inte ligger vid havet utan är avstängd från alla livsnödvändigheter.

Rom kan knappt försvaras med många tusenden

Romarna må vara välvilliga mot oss i denna stund, men skulle olyckorna sträckas ut i tiden tvingas de likväl sörja för sig själva så mycket som de kan och utan dröjsmål. De som nyligen har blivit ens vänner brukar nämligen bevara sin trohet om de inte får röna olyckor utan passande välgärningar. Det kan också hända att bristen på livsmedel och hungern tvingar dem att göra vad de inte önskar. Jag vet att jag är skyldig att dö för dig, och därför skall ingen driva mig härifrån så länge jag är i livet. Men betänk vilken sorts ära du skulle vinna i den händelse Belisarius fick lida en sådan död.”

KAPITEL 19

Justinianus rustar för att befria Rom

NÄR Justinianus mottog detta brev blev han mycket upprörd och befallde genast att de styrkor som hade rustats skulle segla till Italien och att man skulle rusta ännu mer. Valerianus och Martinus fick befälet över de redan rustade styrkorna som skulle

dra till Italien och begav sig först till Aetolien och Akarnanien, där de tvingades övervintra på grund av den inbrytande vintern och dess besvär. Men detta stärkte romarnas hopp, eftersom det blev lättare att uthärda krigets och belägringens umbäranden när man väntade hjälp inom kort.

Sibyllans bok om goterna och geterna

Medan detta hände spred enligt Prokopios, patricier i Rom några av sibyllans spådomar. Dessa försäkrade att staden löpte fara ända till juli månad och att det därefter var nödvändigt att någon bland romarna framträdde som kejsare, och då till slut skulle Rom inte alls hysa fruktan för något getiskt. Ty de försäkrade att geterna var samma nation som goterna och bemötte därmed öppet dem som utan skäl eller stöd försökte skilja goterna och geterna åt: de var ett och samma folk, enligt de romerska patricierna och sibyllans spådomar.

Goterna Asiarius och Sigislaus; Salona belägras av goterna; Constantianus

Medan detta hände i Rom hade Vitiges sänt ut de gotiska fältherrarna Asiarius och Sigislaus med en mäktig flotta och en stor mängd goter och de belägrade nu staden Salona i Dalmatien både från land och havet. Constantianus förde befälet på denna plats och hade långt mindre styrkor än fienderna och därför avstod han klokt nog från att möta dem i strid och nöjde sig med att uthärda belägringen i den väl befästa staden. Han väntade också på hur belägringen av Rom skulle utfalla och gjorde bara några utfall i hemlighet, för att fienderna skulle få pröva vad de utsatte andra för. Men detta var lätta strider som inte syntes leda till något minnesvärt.

Vitiges angriper Rom för andra gången; Roms hamnstad Ostia erövras av goterna

Under tiden belägrades Rom allt hårdare. Ty Vitiges, som inte lyckats tillräckligt väl med det första anfallet, blev ännu ivrigare av detta och sökte efter allt som kunde vålla de inneslutna så mycken skada som möjligt. Det låg en hamn vid havet på floden Tiberns högra strand och en stad ovanför denna som omgavs med en kraftig mur, och på denna plats lossade alla skepp som färdades på havet sin last som sedan fördes vidare på land eller på floden till Rom. Nu gjorde Vitiges ett oväntat anfall mot denna hamnstad som hette Ostia, och de oförberedda invånarna kunde inte motstå fiendernas styrka. Denna erövring ledde genast till olidliga svårigheter för Rom, eftersom man nu inte kunde införa spannmål och allt annat som var nödvändigt för livets uppehälle på det vanliga sättet. Goterna hade nämligen lämnat en mäktig styrka där och höll staden och Tiberns mynning under sträng uppsikt, och därmed kunde ingenting föras in till romarna.

KAPITEL 20

Romarna anklagar sig själva för att ha utestängt goterna

DÄRFÖR klagade romarna bittert över sitt eget oförstånd och anklagade sig själva för att ha utestängt goterna och släppt in grekerna så lättvindigt och oklokt i statens innersta, fastän de hade så små styrkor. Det blev också hungersnöd i staden och en svår

brist på alla förnödenheter, dessutom kom det snart en ännu tyngre och mer obotlig skada. När Vitiges såg hur han utestängdes från Rom genom romarnas förhärdade sinnen, sände han nämligen ut mördare och lät döda alla i den gisslan från den romerska adeln som han hade fört med sig till Ravenna. Det var bara några få som lyckades rädda sig genom att fly. Romarna blev mycket upprörda av detta grymma dåd och klagade bittert över att de hade förlitat sig på grekernas svaga beskydd, som inte hade skänkt dem någon tröst utan det största fördärv och störtat deras stat och frihet i grunden.

Romersk gisslan dödas

Grekernas trohet är svag

Romarna fick således höra hur stadens främsta medborgare samt deras älskade barn och släktingar hade huggits ner i Ravenna. Men detta var inte höjden på deras elände, utan Belisarius tillfogade dem ett ännu större och knappt uthärdligt kval. Även om man såg sorgehus överallt i staden och det knappt tycktes finnas en allmän eller enskild plats där man inte klagade över sina förlorade vänner, utfärdade Belisarius ett alltför strängt och grymt påbud: romarna skulle genast sända bort sina oumbärliga slavar från staden och därefter sina ljuvliga barn och slutligen sina älskade hustrur, för att inte de övriga skulle råka i livsfara genom bristen på föda. När detta var gjort gav han de återstående så lite mat att de knappt kunde hålla sig vid liv i alla dessa olyckor. Så slet sig en väldig hop människor under gråt och jämmer ur sina kära bröders, fäders, släktingars, makars och vänners famnar och begav sig ut i Kampanien om natten, på de vägar som var tomma på fiender, sedan de lagt sitt fosterland i händerna på de greker som tvingat dem att uthärda så många olyckor.

Belisarius grymhet mot romarna

KAPITEL 21

MEN Belisarius trodde inte att han hade nog med krigsmän för att bevaka murarna runtom staden, och därför blandade han dem med medborgare och enskilda som skulle göra krigstjänst och delade in dem i vakter. Han lovade också en säker sold åt var och en, fast de var ovana vid strid. Men Belisarius misstänkte att några romare, bland dem män som var av den yppersta adeln, var missnöjda med statens rådande läge och sörjde den förlorade friheten och därför drev han dessa män i landsflykt. Så fick de av egen erfarenhet lära sig att goternas måttfulla styre hade givit vika för grekernas tyranni och att en allmän undergång hotade den romerska staden. En av dem var Maximus, vars farfarsfader hade ryckt till sig makten efter kejsar Valentinianus död.

Belisarius sänder romare i landsflykt

Maximus

Påven Sylverius drabbades också av dessa misstankar. Vi berättade tidigare hur Teodat hade drivit igenom hans tillsättning med mera våld än heder. Teodora, som var maka till Justinianus, vågade befalla denne påve att

Påven Sylverius

Teodora

han skulle fördriva Menna som var biskop i Konstantinopel och återkalla Antemius i hans ställe – denne Antemius hade nämligen förvisats för sitt samröre med Eutyches sekt. Men Sylverius nekade att göra detta eftersom det stred mot hans plikt såsom påve. Den fräcka kvinnan, som trodde att ingenting var förbjudet för henne, brusade då upp och skrev till Belisarius att han skulle störta Sylverius och i hans ställe insätta diakonen Vigilius, på vars initiativ Teodora hade begärt att Antemius skulle återinsättas. Men Belisarius var upptagen av kriget, eller också visste han att frågan om påven inte var hans sak, och därför överlät han det hela till en annan kvinna, nämligen till sin hustru Antonina. Hon försågs med vittnen av Vigilius, som påstod att Sylverius hade hyst planer att föra in goterna i staden, och tvingade honom att avsäga sig sin värdighet och sitt biskopstecken och klä sig i munkens kåpa. Så förvisades han till de pontiska öarna, där han slutade sina dagar i ett fromt liv.

Biskop Menna i Konstantinopel

Eutyches kätteri

Vigilius blir påve

Påvens sak överlämnas av Belisarius åt hans grekiska hustru, Antonina

KAPITEL 22

DÄREFTER greps Belisarius av fruktan att någon bland vakterna skulle planera förräderi vid portarna eller låta sig mutas med pengar av någon utanför staden, och därför inspekterade han dem i hemlighet och lät förstöra nycklarna till alla portar två gånger i månaden samt göra nya som hade en helt annan form. På samma sätt insatte han särskilda män som fick gå omkring på murarna och vaktställena alla nätter och skriva ner namnen på vakterna. Om någon saknades skulle de genast sätta en annan i hans ställe och se till att den försumlige snabbt fick ett lämpligt straff och blev mer uppmärksam i sin vakttjänst. Han befallde också att konstfärdigt folk skulle traktera musikinstrument på befästningarna om natten. Dessutom sände han ut krigsmän till vallgravarna på nätterna med hundar, så att ingen kunde komma smygande mot befästningarna.

Belisarius ändrar ofta nycklar och vakter vid portarna

Så svävade Rom i fara både inom och utanför staden när Martinus och Valerianus kom med ettusenfemhundra ryttare i sin här; de hade sänts av Justinianus som vi sade här ovan. Med stöd av dessa styrkor ändrade Belisarius sin krigföring och oroade först fienden med lätta strider om det bjöds tillfälle till detta; och när några strider slutade väl och soldaterna syntes bli djärvare genom dessa framgångar vågade han kämpa i full slagordning och hade en sådan lycka till en början att han nådde ända till goternas läger. Men till sist fick goterna överhanden genom sitt större antal, och därmed drevs romarna och garnisonen tillbaka till staden. Flykten blev så vild och brådstörtad att många utestängdes av portarna och muren och höll sig värnlösa och eländiga vid befästningarna, där de räddade sig med största svårighet.

Vid denna tid kämpade man inte bara vid det kungliga lägret utan också på Via Cassia, och där tycktes utgången oviss. Ty när goterna såg att en stor mängd romare kom emot dem, låtsades de vara rädda och drog sig tillbaka till några berg som låg utanför lägret. Då började romarna oklokt plundra deras läger, men besegrades lätt av de återvändande goterna så att de tvingades fly utan byte för att rädda livet. Många av Belisarius krigsmän stupade denna dag, och några av de allra tappraste. De kunde också ha lidit ett ännu större nederlag, när striden helt tydligt förflyttades från det gotiska lägret in emot staden, om inte två tappra män hade bevarat ordningen och kastat sina kroppar mot de anstormande goterna. De hette Principius och Taruuntes, och den förre kämpade tills han stupade med många sår, medan Taruuntes uppgav andan när han segnade ner vid Porta Pinciana, helt täckt av blod.

Romare jagas på flykt av goterna

KAPITEL 23

FTER denna olyckliga strid greps romarna av mycken fruktan och Belisarius själv avstod under flera dagar från drabbningar med fienderna och nöjde sig med att försvara befästningarna. Under tiden plågades alla av en outhärdlig brist på mat, och detta onda drabbade inte bara de inneslutna utan också det kungliga lägret. Ja, hela Italien hemsöktes av en fasansfull hungersnöd. Datius, som vid denna tid var biskop i Milano, skriver att det rådde en sådan brist på säd i hans stift att man åt mycket som var vidrigt och frånstötande och att en kvinnas hunger var så stor att hon inte avhöll sig från att äta köttet av sitt eget barn.

Rom plågas av bristen på säd

Biskop Datius i Milano

Så plågades Italien vid dessa tider av ett dubbelt ont, nämligen staden Roms belägring och en förfärlig hungersnöd samt den allmänna tvedräkten mellan länder och folk. Men Belisarius, som hade lidit nederlag vid det kungliga lägret och Porta Pinciana, stärkte inom kort sina soldaters mod och började leda dem till strider igen. Ändå vågade han inte avgöra allt med ett enda stort slag, eftersom hans män var alltför få.

En förfärlig hungersnöd

När goterna såg hur belägringen drog ut på tiden tycktes deras enda och återstående hopp om seger vara att Rom ständigt plågades av hungersnöden. Romarna hade ju förlorat sin hamn och råkat i stora svårigheter genom detta. Men människan är uppfinningsrik, särskilt i nödens tider, och därför gick de lastfartyg som brukade angöra hamnen i Ostia till Antium, och sedan man lossat säden och de andra förnödenheterna fördes de landvägen till Rom. Goterna ville nu beröva romarna denna utväg, och därför anlade de ett åttonde läger utanför staden mellan Via Latina och Via Appia. Ty i dessa trakter finns det två akvedukter med höga valvbågar som korsar varandra och skils åt

som två armar, med ett utrymme mellan sig innan de förenas på nytt. Denna plats ligger omkring femtusen dubbelsteg från staden. Goterna lade således beslag på detta mellanrum och byggde mellan bågarnas pelare en mur av sten och lera, så att de fick ett starkt befäst läger. Där placerade de genast sjutusen ryttare, som angrep dem som färdades fram och tillbaka på Via Latina och Via Appia eller på vägen till Ostia. Så skar man av alla möjligheter att föra in något till det romerska folket.

KAPITEL 24

NÄR vägarna hade stängts blev hungersnöden ännu större i den belägrade staden, och man skulle inte ha kunnat uthärda den länge om inte soldaterna hade stulit mogen säd på åkrarna om natten och sålt den till invånarna för höga priser.

Pesten hemsöker Rom

När det blev ont om spannmål plågades staden också av en svår pest som uppkom när de inneslutna tvingades äta den mest avskyvärda föda för att stilla sin hunger. I dessa stora svårigheter och trångmål önskade sig invånarna hellre döden än ett fortsatt liv bland grekerna, med alla slags olyckor och lidanden. Prokopios berättar också hur de klagade bittert inför Belisarius och på nytt anklagade sig själva för den dårskap som de trodde var en förutseende klokhet. Ty när de skänkte honom sin trohet hade de drabbats av så många olyckor: deras medborgare hade dödats av goterna i Ravenna, staden utsattes för en skamlig och långvarig belägring och all deras åkermark och övriga platser hade fallit i fiendernas händer. Så hade de blivit avskurna från allt gott och hade inte längre något hopp, vilket brukar vara en tröst för olyckliga. Dessutom hade de berövats sina barn, hustrur och alla kära och tvingats uthärda den strängaste belägring, så att deras eländiga kroppar redan hade förtärts av strider, hunger och pest eller snart skulle gå förlorade. Eftersom döden själv – och vilken död som helst – vore en vällust för dem, bad de nu Belisarius att han skulle leda dem mot fienden, även om han kastade dem värnlösa mot väpnade motståndare: det vore bättre att lida en hedersam död i kampen för fäderneslandet än att bevaras till detta stora elände och alla grymma plågor.

Döden blir mer önskvärd för romarna än livet

Romarna ångrar bittert att de avfallit från goterna till grekerna

KAPITEL 25

MEN när Belisarius hörde detta svarade han dem med föga barmhärtighet, som Leonardo Aretino säger. Ty de uppträdde obetänksamt och rådlöst, förklarade han, och det är ju folkens natur att drivas mer av häftiga

känslor än av förnuftet; själv brukade han styras av kloka råd och förnuftiga skäl och inte av sinnets lidelser. Han väntade likaså på trupper från kejsaren, och skulle det komma till strid kunde han lova de sina en säker seger med deras hjälp. Samma trupper skulle även föra med sig en oändlig mängd säd. Därför borde de gå sin väg och överlåta kriget åt hans omsorg.

Belisarius grymhet och klander mot romarna

När romarna klandrades så hårt av denne grek sörjde de djupt över att de hade utestängt goterna från sina befästningar, fastän de kunnat glädja sig över all lycka under deras välde. Nu hade de lättvindigt och olyckligt släppt in en samling usla greker i deras ställe och vållat den romerska staten en obotlig skada och undergång. Men vad skulle de göra, när inget annat tycktes återstå än tvånget att lyda?

Därefter började Belisarius överväga hur han skulle vålla goterna de största svårigheter med deras säd och försörjning. Av denna anledning skickade han några av sina anförare och deras ryttare till Tibur, Tarracina och Alba för att de skulle hindra fiendernas transporter och göra alla vägar osäkra för dem. Han befallde likaså att byggnaderna i förstäderna skulle skyddas mot alla fientliga anfall, ända fram till det paulinska templet på vägen till Ostia. Men Prokopios och Leonardo Aretino försäkrar att goterna inte kränkte någon kyrka eller präst under hela denna belägring, utan alla präster fick stanna kvar som förr och hålla de heliga gudstjänsterna.

Goternas stora fromhet mot kyrkor och präster

KAPITEL 26

EDAN detta hände kring staden kom det nya trupper till land och sjöss till Belisarius från Justinianus. Det var åttahundra trakiska ryttare och ettusentrehundra av annat slag, som anfördes av Alexander, Maxentius och Zeno, vidare tretusentrehundra fotsoldater som fördes dit med skepp och slutligen femhundra andra som Prokopios från Caesarea hade samlat och fört med sig. Alla dessa styrkor gick samman till en enda här och beslöt att marschera mot Rom med många och stora förråd av livsmedel. Ryttarnas väg gick längs havet, och flottan förde med sig fotfolket. Från samma flotta förde man också en stor mängd säd över land med ett stort antal vagnar.

Men Belisarius var rädd att fienden skulle få kännedom om deras ankomst innan de nådde fram till Rom och överrumpla dem med ett plötsligt anfall. Därför angrep han fiendernas läger vid samma tid som de andra skulle göra sitt inträde i staden. Utfallet gjordes genom Porta Flaminia, som Belisarius hade spärrat av vid belägringens början. En annan list ingick också i denna plan. Han befallde sina män att rida lätt rustade mot goternas läger

Belisarius krigslist

och locka fienden till strid med ett stort larm, och när det blev strid skulle de ge vika efter hand och dra bort fienden från lägret. De gjorde detta med stor skicklighet, och när de hade kommit nära staden upphöjdes ett rop i ryggen på goterna av styrkor som skickats ut genom Porta Flaminia. De ryttare som låtsades fly kastade då om sina hästar och gick till strid med all kraft. På detta sätt utsattes goterna för en växlande krigslycka och återvände med all hast till lägret som de hade lämnat så oförsiktigt. Medan detta pågick mottogs hjälptrupperna och livsmedlen i säkerhet i staden.

Goterna har motgångar

Vitiges underrättades om denna svåra och olyckliga strid, och eftersom han visste att nya trupper hade kommit till Belisarius och att hans eget läger plågades av hungersnöd och pest, yrkade han på tre månaders vapenvila med Belisarius så att sändebud under denna tid kunde resa till Justinianus och återvända. Han lovade också att kejsaren skulle få avgöra hela krigets utgång. Belisarius avvisade inte Vitiges begäran och så slöt man en ömsesidig vapenvila: medan den rådde förde man de hjälptrupper och livsmedel som kom till Ostia i all säkerhet till Rom, både på land och på floden.

Vitiges sätter alltför stor tro till Belisarius

KAPITEL 27

MEN på detta ställe syns det mig nödvändigt att jag anför de gotiska sändebudens förebråelser mot romarna, efter Prokopios från Caesarea: ”Ni gjorde orätt, o romare, som tog till vapen mot oss, fast vi är era vänner och bundsförvanter. Men nu skall vi säga det som ingen av er torde vara okunnig om. Goterna vann i forna tider dessa platser i Italien men tog dem inte från er romare med våld; ty det var Odovakar som avsatte kejsaren och förvandlade denna stat till ett tyranniskt välde. När Zenon, som vid denna tid härskade över den östra delen av imperiet, ville hämnas denna oförrätt mot den kejserliga makten och befria dessa länder från tyranniet men inte av egen kraft kunde tillintetgöra Odovakars styrkor, erinrade han sig all den heder som goternas anförare Teoderik hade mottagit av honom när han upptogs bland de romerska patricierna och konsulerna. Teoderik stod då i begrepp att belägra Bysans, men kejsaren lyckades övertala honom att lägga bort allt hat och manade honom sedan att straffa Odovakar för den orätt som denne hade begått mot kejsar Augustulus. När Teoderik hade utkrävt denna hämnd och fördrivit tyrannen Odovakar skulle han och goterna äga dessa områden med lagen och rätten på sin sida.

Goternas förebråelser till romarna

Det var på detta sätt som Teoderik vann makten över Italien och som vi kom till lagarnas och statens räddning i lika rikligt mått som någon av de tidigare kejsarna. Det finns tusen skrivna eller oskrivna lagar som stiftades av

Teoderik eller andra som härskade över goterna före honom. Vad den kristna kulten och tron angår har vi bevarat den för romarna utan alla ingrepp, så att ingen av Italiens invånare har påtvingats någon övertygelse med våld eller på annat sätt och goterna har mestadels tillerkänt romarna rätten att döma i dessa saker utan deras ingripande. Vi har dessutom visat den största aktning för romarnas kyrkor, ingen av oss har brukat våld mot dem som tagit sin tillflykt till dessa. Rom har också styrts av alla sina egna ämbetsmän som förr och ingen gotisk man har deltagit i deras göranden. Den som förnekar att detta är sant må träda fram! Även om goter har hedrats med en konsuls namn och värdighet av Österns kejsare, har dessa överlåtit åt romarna att styra sig själva i frihet.

Goterna skadar ingen som flyr till heliga platser

Eftersom det förhåller sig så, och eftersom ni inte försvarade Italien när det plågades så svårt av Odovakars barbarer, kan ni inte ställa några anspråk på Italien, särskilt som dessa barbarer gjorde sig skyldiga till så många illdåd och skändligheter mot dess invånare under tio år. Ändå vill ni tillgripa våld mot dem som med rätta äger detsamma, fast ingenting är i er ägo. Så drag bort från oss med det som tillhör er, och lämna bara det övriga som ni rövat och plundrat åt oss!"

❧ TOLFTE BOKEN ❧

KAPITEL I

AN BEKRÄFTADE SÅLEDES ÖMSESIDIGT ATT DET var nödvändigt med tre månaders vapenvila så att båda parternas sändebud kunde resa till Bysans och återvända med kejsar Justinianus dom. Man fogade ett villkor till detta, nämligen att ingen fick göra några överfall under denna tid eller vålla varandra skada genom list eller bedrägeri. Men Belisarius hade inte glömt bort sin för greker typiska trohet och därför prisade han freden i offentliga sammanhang men kränkte den vid första tillfälle genom hemliga sammansvärjningar. Han hade således det falska sinnelag som Cicero tidigare hade klandrat grekerna för: ”Att svära eder är en lek för dem.” För att det inte skall synas som jag säger detta i någon partisk anda vill jag citera Antonio Sabellico, som med rätta räknas till de främsta italienska historikerna: ”Belisarius segrade mer genom bedrägeri än genom egna krafter och visade föga hänsyn till det fördrag som han hade slutit med fienden.”

Vapenvila

Den grekiska troheten

Belisarius besegrar goterna genom bedrägeri

Han var nämligen inte ärlig, utan bröt mot avtalet vid två tillfällen, först i Rom och sedan i Ravenna. Ty när de goter som skulle bevaka Roms hamnstad hade begivit sig till Vitiges i förlitan på vapenvilan för att rådgöra med honom om införseln av livsmedel, lade Belisarius genast beslag på denna plats med större list än heder. Han ursäktade detta övergrepp med grekernas vanliga falskhet, för han sade att goterna hade dragit bort därifrån och inte tänkte återvända. Han drog sig inte heller för att använda samma list mot andra gotiska städer och områden, och på detta sätt överrumplade och befäste han både det rika Civitavecchia, som låg vid havet, och staden Alba. Dessutom förmådde han Datius, som var biskop i Milano, och allt folk på denna plats att avfalla från goterna, som vi strax skall visa. Så vidtog den sluge fältherren dessa åtgärder mitt under rådande vapenvila och i uppenbar strid mot det som man hade kommit överens om, och själv menade han att ingen kunde anklaga honom för att ha brutit fördraget.

KAPITEL 2

DÄRFÖR sände goterna legater till Belisarius och klagade över de svåra oförrätter som han hade utsatt dem för under rådande vapenvila, fastän

Goterna klagar över trohetsbrotten

villkoren för vapenvilan inte tillät något sådant. Han borde också återställa de platser som han hade ockuperat. Men Belisarius list och hyckleri hade tilltagit i sådan grad att han i sitt övermod hånade goternas ärliga sinnelag och hycklande sade att det hade varit omöjligt för honom att besätta goternas städer, om han hade funnit några krigsmän innanför deras murar som gjort motstånd. Därför tog han avsked av de gotiska sändebuden med orden: "Återvänd till er kung och säg till honom att eftersom goterna hade övergivit dessa städer, ägde jag rätt att ockupera dem på detta sätt även under en vapenvila."

Belisarius trolöshet

När goterna märkte att grekerna inte fäste någon vikt vid eller brydde sig om vad som var rätt och tillbörligt utan handlade trolöst i allt, tänkte de bemöta Belisarius med samma medel. Men han hade befäst sig starkt och vunnit stora möjligheter att gå till strid genom att erövra dessa tre städer, där han nu förlade sin krigsmakt, som hade förökats mycket genom nya trupper. Han sände också tvåtusen ryttare till landskapet Picenum med Johannes Vitalianus och förmanade honom vad som borde göras i dessa trakter. I Picenum uppehöll sig en del hustrur och barn till de goter som belägrade Rom, och om dessa höll fast vid vapenvilan skulle han låta dem vara. Men om goterna företog sig något nytt skulle han plundra och härja allt och ta så många städer som stod i hans makt. Om någon stad gjorde motstånd skulle han belägra den och inte fortsätta förrän han hade erövrat den. Ty han kunde inte gå säker om han drog vidare och lämnade fientliga städer bakom sig.

Landskapet Picenum

Johannes Vitalianus

KAPITEL 3

NÄR Johannes hade fått dessa order av Belisarius drog han till Picenum. Andra sändes också till andra platser, så att försörjningen inte skulle bli så svår för invånarna i Rom under den kommande vintern.

Invånarna i Milano hade tidigare konspirerat i hemlighet med Belisarius och skickade nu sändebud till honom. Bland dem befann sig stadens biskop Datius, som vi tidigare har nämnt, och han ansågs vara en man med stor klokhet och auktoritet. När de nu kom till Rom på offentligt uppdrag lovade de att avfalla från goterna om en tillräckligt stor garnison kom till deras försvar. Belisarius lyssnade med välvilja och bjöd dem att vara vid gott mod, men sade också att de skulle hålla saken hemlig tills man hunnit skicka denna garnison. Han försäkrade att han skulle ombesörja allt för att sätta planen i verket.

Datius, biskop i Milano

Milano avfaller från goterna

Därefter råkade han i stor livsfara. Han uppmanade nämligen en av sina ädlingar, Constantinus, med stränga ord att lämna tillbaka ett rikt smyckat

Belisarius i fara

svärd som denne med våld hade tagit från en romersk medborgare. Constantinus som hade begått detta brott vägrade göra detta, och därmed uppstod det ett gräl så att Belisarius kallade på vakterna. Constantinus trodde att han skulle bestraffas och därför drog han sin dolk och tillfogade Belisarius ett litet sår i magen, och om de kringstående inte hade skyndat till och med våld vridit dolken ur hans hand och överlämnat honom till vakterna skulle detta ha blivit den sista dagen i Belisarius liv. Men Constantinus gjorde inte detta ostraffat, utan dödades några dagar senare på Belisarius befallning.

Constantinus sårar Belisarius med en dolk och dödas

När goterna märkte att grekerna anlade försåt överallt och bröt fördragen och att freden och vapenvilan med dem var farligare än ett krig sökte de själva erövra Rom genom hemliga försåt, först genom en akvedukt om natten och sedan genom en dold övergång av Tibern nära Marsfältet. Men båda försöken misslyckades. Ty man såg ljus i akvedukten och upptäckte detta försåt, och då spärrade man av akvedukten så att de inte kunde tränga in i staden. När man skulle gå över floden hade två romare fått pengar och sömnmedel av Vitiges för att sätta nattvakterna ur spel. Men en av dem avslöjade saken, och hans kamrat i förräderiet fick ett strängt straff och sändes sedan till Vitiges läger för att vittna om att man hade upptäckt förräderiet.

Fred med grekerna är mer skadligt än krig

Två romare korrumperas med pengar

KAPITEL 4

När Vitiges såg att han hotades av ett stort och övermäktigt krig, sedan båda parter hade kränkt vapenvilan, sände han två legater till den persiske kungen Cosroes för att råda honom till krig mot Justinianus. Det är Prokopios som berättar om detta i sin persiska historia. De var inte goter utan präster från Ligurien och hade fått mycket pengar för detta uppdrag; den ene sades vara biskop, medan den andre följde med som ett slags tjänare. De tog vägen genom Trakien, där de blev vän med en man som var skicklig i det syriska och grekiska språket och som blev deras tolk.

Vitiges sänder legater till persernas kung Cosroes

När de hade trätt fram inför Cosroes, sade de: ”Andra sändebud, o konung, kommer mest till dig på grund av olycksbådande ting. Men vi har sänts av Vitiges, som är kung över goterna och Italien, för att tala om det som rör ditt eget rike. Betänk att det bara är av denna orsak som vi säger detta. Ty om någon påstår att Justinianus är ett hot för dig och ditt rike har han förstått saken rätt. Eftersom han är sådan att han alltid eftertraktar något nytt som inte tillhör honom, nöjer han sig inte med det som är och som han redan har vunnit utan drivs av sin önskan att angripa hela världen och härska över alla riken. Efter att nyligen ha störtat vandalernas rike har han nu vänt sina vapen

Tal till perserna av Vitiges legater

mot goterna: om han skulle lyckas förinta dem, kommer han förvisso att rikta sina krafter mot perserna. Så ge noga akt på våra olyckor, eftersom du då kan se vad som skall följa för perserna inom kort! Betänk också att dessa romare aldrig kommer att visa någon välvilja mot dig och ditt rike om de är överlägsna i styrka. Utnyttja därför det tillfälle som råder just nu, ty när det upphör skall du aldrig finna något igen. När lämpliga råd är förverkade, brukar de aldrig eller sällan komma tillbaka. Så är det bättre att förekomma och vara säker än att försumma ett sådant tillfälle och lida ont av sina fiender."

KAPITEL 5

Cosroes sluter förbund med goterna

När Cosroes hade hört detta försäkrade han att Vitiges maningar var goda och kloka och att han var beredd att bryta det förbund som han hade slutit med Justinianus.

Medan detta tilldrog sig hos perserna skrev Belisarius till Johannes Vitalianus att han skulle verkställa det som han tidigare manats att göra. Då drog denne genom Picenum med tvåtusen ryttare och tog goternas hustrur och barn till fånga samt plundrade hela detta landskap. Vitiges farbroder Uliteus kom emot honom med goternas styrkor, men han besegrade dem och fällde både anföraren och en stor del av hans män i striden. Efter denna seger utbredde han sig över hela Picenum och erövrade många städer i detta landskap. När han hade kommit till Osimo med sina styrkor fick han veta att staden bara hade en liten gotisk garnison. Men platsen var starkt befäst, och därför ville han inte slösa tid med en belägring utan trängde vidare. Han avstod också från att belägra Urbino, eftersom han hade satt hela sitt hopp till snabbheten. Han tog Fanum och Pesaro och förde därefter sina styrkor till Rimini. Sedan han hade fördrivit den gotiska garnisonen fick staden förnya sin trohetsed till Justinianus.

Staden Osimo är starkt befäst

Vitalianus var från första början förvissad om att goterna skulle häva belägringen av Rom om han själv kunde erövra Rimini, eftersom denna stad ligger nära Ravenna. Han tog inte heller miste. Ty när Vitiges hörde att man hade förlorat Rimini greps han av oro för Ravenna som var goternas viktigaste fäste och därför brände han lägren och bröt sin belägring av Rom. Men Belisarius följde efter Vitiges under återtåget, och när han såg att halva hären hade gått över en bro anföll han den återstående hälften i ryggen och vållade stora förluster bland de oförberedda soldaterna.

Vitiges häver belägringen av Rom

Så slutade denna belägring av den romerska staden år 539 efter det mänskliga släktets frälsning, vilket var år 4499 efter världens uppkomst; då hade det gått 68 år sedan kejsarna upphörde att härska från Rom. Denna beläg-

År 539 efter Kristi födelse; År 4499 efter världens skapelse

ring av staden Rom varade i ett år och nio dagar, ty den hade börjat den 21 februari.

KAPITEL 6

Vi skall nu se vad båda parter företog sig sedan belägringen av Rom hade hävts. Vitiges skyndade till Ravenna, men försökte också bevara makten över städerna i Etrurien och andra provinser. Han skickade tusen ryttare till Chiusi och lika många till Orvieto; han placerade likaså femhundra i Todi och fyratusen i Osimo samt tvåtusen i Urbino, femhundra i Cesena och lika många i San Leo. Själv drog han med återstoden av hären för att belägra Rimini.

Fältherrarna Martinus och Ildegerus hos grekerna

Men Belisarius befallde att Martinus och Ildegerus skulle skynda till Rimini med tusen ryttare efter goternas återtåg. Johannes Vitalianus och hans ryttare skulle föras därifrån och ersättas med fotsoldater, eftersom han inte ville att hans bästa ryttare skulle omringas av fienden. Ty om det fanns fotfolk i Rimini trodde han knappast att goterna skulle belägra staden; om det ändå blev en belägring trodde han att fotfolket skulle utstå den lättare än ryttarna, eftersom det var svårt att föda hästarna under en belägring. Man kunde också bekvämt föra fotfolk till Rimini på havet från Ancona, som nyligen hade avfallit från goterna till Belisarius.

Fotfolk uthärdar lättare en belägring än ryttare

Ildegerus och Martinus var snabbare än goterna, som var fler och tog en annan och långsammare väg. Men när de kom fram till Rimini ville inte Johannes lyda Belisarius order, och han lät inte heller sin kusin Damianus göra detta med sina femhundra ryttare. Därför drog Ildegerus och Martinus bort och förde med sig alla de ryttare som Belisarius hade skickat till Johannes, så att endast fotfolket och Johannes och Damianus egna ryttare stannade kvar i Rimini. Under tiden började Vitiges belägra Rimini och beslöt att bygga ett torn av trä framför murarna, så att man kunde angripa staden. Han var också beredd att anfalla när motståndarna på en enda natt uppförde en vall och en väldig grav mot goterna. Därefter genomförde man ett stormangrepp mot garnisonen och det utbröt en bitter strid kring belägringsmaskinen, med stora förluster på båda sidor.

Belisarius föraktas av sitt eget folk

Goternas häftiga kamp vid Rimini

KAPITEL 7

Medan Vitiges sökte erövra Rimini fick folket i Milano trupper från Belisarius och avföll från goterna. Andra berömda städer som Como, Bergamo och Novaria och några mindre kända avföll likaså. Vitiges blev upprörd när Milano avföll och sände sin brorson Uraias med en stark här

Milano och dess grannstäder avfaller från goterna; Vitiges brorson Uraias

till Gallia Cisalpina, för att han med alla medel skulle bevara de platser som ännu var trogna samt återföra dem som avfallit till lydnad.

Frankernas kung Teodembert sluter förbund med goterna

Prokopios påstår att Vitiges begärde hjälp av den frankiske kungen Teodembert, som han hade slutit förbund med. Biondo hävdar dock att denna hjälp kom från Ligurien och inte från Gallien. Men ingetdera strider mot sanningen. Ty det är känt att Teodembert var av frankisk börd, men också hade underkuvat Cottiska Alperna och dess liguriska styrkor och nu ägde makten över detta område med hjälp av sin garnison. Men det är osäkert om Vitiges sökte hjälp hos Teodembert eller hos hans son Teodobald, som hade efterträtt sin döde fader kort därefter. Här skriver Prokopios: "När romarna hade besatt Milano sände Vitiges stora styrkor dit; frankernas herre Teodembert sände tiotusen man, eftersom Vitiges var i behov av hans hjälp." Men detta var inte franker utan burgunder, för det fick inte framstå som om Teodembert gjorde någon orätt mot kejsaren som han var i förbund med. Burgunderna tycktes nu gå mot romarna av egen vilja, utan befallning av Teodembert.

Milano belägras av goterna

När goterna hade förenat dem med sina egna styrkor skyndade de genast till Milano och inringade staden. Belägringen blev så hård att inga förnödenheter kunde föras in till romarna. Därför pressades de mer av denna olidliga brist på föda än av fienden. Det fanns inte heller nog med soldater för att hålla vakt på murarna. Mundilas, som förde befälet över romarna, hade delat upp de styrkor som han förde med sig och lät en inte ringa del av manskapet bevaka Como, Novaria och andra starka fästen runt Milano som man hade återtagit makten över. Själv stannade han i Milano med bara trehundra man. Därför tvingades invånarna att ständigt göra vakttjänst i omgångar och utstå mycket besvär, som de inte alls hade tänkt sig.

KAPITEL 8

När man såg hur den första säden mognade på fälten drog Belisarius från Rom med hären mot Vitiges och goternas styrkor. Han hade också skickat en del trupper i förväg till Todi och Chiusi för att förbereda läger där. Dessa platser hade svaga garnisoner, och när de betänkte hur få de var gav de sig för att undvika ett anfall.

Under tiden sände Vitiges ut andra styrkor under befäl av Boches. De skulle bege sig till Osimo och förena sig med andra garnisoner där för att sedan gemensamt gå mot fienden, som befann sig i Ancona. Conon var befälhavare i Ancona, och när han fick veta att Boches styrkor var i antågande och inte långt borta visade han öppet sin oduglighet.

Conon är befälhavare i Ancona

Han tog nämligen bort vakterna från den starkt befästa platsen och förde alla sina soldater en stadie därifrån, till en lägre plats. Där ställde han upp dem så att han omslöt sluttningens nedre del med en gles falang eller en kedja, som jägare brukar göra. Men när de såg att fienderna var överlägsna genom sin väldiga mängd, vände de ryggen till och försökte rädda sig genom att fly. Goterna förföljde dem med stor kraft och högg ner dem nästan till sista man. Sedan reste de stegar och var nära att inta fästningen: faran var så stor att befälhavaren, Conon, räddade sig innanför murarna genom ett rep som släpptes ner från ovan.

Justinus och Narses kommer till Italien

Strax därefter kom Belisarius till Picenum. Där befann sig Justinus, som förde befälet vid den illyriska gränsen, och den Narses som skulle få en sådan ära av detta krigs utgång. Det kom även tvåtusen heruler under befäl av Sandrus och Phanateus, och dessa förenade sig med Belisarius styrkor vid Fermo. Här höll anförarna ett rådslag om det ovissa kriget. Skulle man undsätta invånarna och garnisonen i Rimini eller anfalla Osimo? Det var allas mening att man först av allt borde häva belägringen av Rimini, eftersom det var uppenbart att de inneslutna led en svår brist på allt och att de snart skulle falla i fiendernas våld om de inte fick hjälp i rättan tid. Justinus och Narses mening att Rimini borde befrias så fort som möjligt fick också stöd genom ett brev som vid samma tid kom från Johannes till Belisarius. Där berättade han att de uthungrade soldaterna hade slutit fördrag om vapenstillestånd på sju dagar och bad att undsättning skulle skickas honom så fort som möjligt.

KAPITEL 9

Belisarius besegrar goterna med list och förslagenhet

NÄR Belisarius såg att goternas styrkor var övermäktiga hans egna, fann han det bättre att använda list och förslagenhet än att möta dem i ett regelrätt slag. Därför slog han sig ner i bergen nära Rimini och såg till att man grep några goter som gick oförsiktigt där. Sedan sårades de i ansiktet och skickades tillbaka till goternas läger. När de hade återvänt till sina egna meddelade de att Belisarius var där med hela sin här. För att man skulle tro detta visade de upp såren som de nyss hade fått.

Många eldar lurar motståndarna

Dessa bud kom till goternas läger mitt på dagen, och soldaterna fick genast befallning att gripa till vapen och uppsöka sina platser. Sedan väntade befälhavarna och den uppställda hären på Belisarius anfall med sina ögon riktade mot bergen där han antogs vara. Men han gick inte till anfall den dagen. Så väntade goterna förgäves och upplöste slagordningen vid solens nedgång. Men när natten hade kommit såg man många eldar runt om på stranden som meddelade att Belisarius var i antågande. Det var Belisarius

underbefälhavare Martinus och hans styrkor som hade tänt dessa eldar på stranden på Belisarius egen befallning, och eldarna var till så stor skräck för fienderna att ingen av dem fick någon sömn eller lade bort sina vapen. När det ljusnade såg man också en stridsberedd flotta som närmade sig Rimini. Då trodde goterna att de var omringade till land och sjöss av två härar och en flotta, och därför hävde de belägringen och drog till Ravenna.

Ildegerus var den förste som kom till Rimini med flottan. Han landsteg på goternas land och stormade det läger som de hade övergivit. De sjuka, som han av en händelse råkade på, gjorde han till slavar. Han samlade också ihop vapen och annan utrustning som goterna hade lämnat efter sig. Men när Belisarius kom till Rimini mitt på dagen och såg Johannes och hans soldater med deras bleka och smutsiga ansikten, klandrade han deras obetänksamma dumdristighet och tillade att Johannes var skyldig Ildegerus stort tack. Men Johannes ansåg sig inte stå i någon tacksamhetsskuld mot honom, utan bara mot Narses. Han hade kanske insett att Belisarius inte kom till hans hjälp av egen vilja utan för att Narses hade uppmanat och övertalat honom till detta. Därmed blev de mer misstänksamma mot varandra.

Narses

När Belisarius befallde något gjorde man också undanflykter och skyllde på olika saker eller tillbakavisade fräckt hans bud. När Belisarius märkte detta kallade han alla befälhavare till sig och lade fram det brev som Justinianus hade ställt till dem. Där stod det: ”Vi har sänt Narses till Italien för att bevaka våra pengar och tillgångar och inte för att leda hären, ty vi vill att Belisarius ensam skall äga makten över allt och företa det som synes honom lämpligt och tillbörligt. Därför bjuder vi er alla att följa honom och lyda hans råd och beslut.”

Belisarius klagar över föraktet

KAPITEL 10

Belisarius befälhavare Perannius

STRAX efter detta sände Belisarius Perannius med en inte obetydlig mängd krigsmän för att belägra staden Orvieto. Själv förde han styrkor till Urbino, en mäktig stad som skyddades av en inte medelmåttig gotisk garnison och som låg en dags resa från Rimini. Han inneslöt den i en hård belägring och förde fram maskiner mot staden när en källa som gav staden dess vatten plötsligt torkade ut. Detta tycktes som ett järtecken för de skräckslagna invånarna i Urbino, så att de kapitulerade på stunden. Därefter anföll han Cesena, men kunde inte ta staden. Ty många som djärvt ryckte fram mot murarna sårades svårt av de spjut och stenblock som kastades från ovan. Vid detta anfall dödades herulernas fältherre Phanotheus, och många av hans män gick förlorade före honom. Men i Imola gav sig invånarna till kejsaren utan strid.

En källa torkar plötsligt ut

Herulernas fältherre Phanotheus

Vid samma tid utsattes Mundilas och de som var med honom i Milano för stora svårigheter. Frankernas kung Teodembert stod i förbund med Vitiges, som vi har sagt, och sände på dennes begäran tiotusen burgunder till Uraias. Stödd på denna mängd slog denne läger inte långt från Milano och hindrade all tillförsel av säd och andra livsmedel till staden. Mundilas hade delat upp sina styrkor på grannstäderna, som vi sade, och hade inte många ryttare hos sig. Men nu började likväl hungern härja hårdare än någon fiende i den folkrika staden, eftersom ingenting kunde föras in i den. När Belisarius fick veta detta sände han dit Martinus och Uliarius med stora styrkor, för att de tillsammans med Mundilas skulle driva bort goterna. De kom till floden Po, som ligger en dags marsch från Milano, men vågade inte gå över denna i sin rädsla för fienderna utan stannade länge på denna plats. Därmed svek de Mundilas och de inneslutnas hopp under en följd av dagar, ty de hade lovat att gå över Po och komma till Milanos undsättning, men infriade inte dessa löften. Under tiden utsattes de inneslutna för den yttersta hunger, och nu sörjde de allt mer att de avfallit från goterna till grekerna.

Hungern ansätter Milano häftigare än fienden

Belisarius befälhavare Martinus och Uliarius

KAPITEL II

VISSA skriver att man av detta skäl sände legater från Milano till Justinianus och att biskop Datius var en av dem. När han hade kommit till Korinth befriade han ett hus som stod tomt på mänsklig beboelse från onda demoners hemsökelse, som Gregorius skriver i en dialog.

Milanos biskop Datius sänds till Justinianus

Till slut, när Mundilas och krigsmännen fick utstå så svår nöd att det inte längre var möjligt för dem att uppehålla livet i detta elände, överlämnade de Milano till goterna på villkoret att de fick avtåga utan att lida någon skada. Så trädde goterna in i staden, och deras seger blev långt mildare än vad Bruni påstår, han som försäkrar att de inte skonade någon utan högg ner alla invånare, inte bara dem som kunde bära vapen utan även åldringar och pojkar, och att kvinnorna överlämnades till burgunderna som slavar. Dessutom skulle man ha jämnat staden med marken och huggit några romare i stycken, som man sedan kastade till hundarna.

Milano erövras av goterna

Goterna saknar all grymhet

Men Biondo bevisar att allt detta är falskt och stöder sig på mer sannfärdiga källor; detta gäller särskilt goternas grymhet. Vi, säger Biondo, vet inte säkert att goterna gjorde sig skyldiga till någon våldsam förstörelse vid detta tillfälle. Datius var biskop i Milano och säger mycket om tidens olyckor och lidanden i sina brev. Han berättar hur han reste både till Rom och Konstantinopel för sin fädernestads räddning, när den belägrades och

Biondo försäkrar att goterna var främmande för grymhet

intogs av goterna, men han säger aldrig att den härjades och jämnades med marken. Även Paulus Diaconus, som skrev langobardernas historia, berättar hur deras kung Alboin erövrade Milano men säger ingenting om en sådan förstöring. Om denna stad hade ödelagts helt av goterna kunde den inte ha byggts upp på de femton år som låg mellan goterna och langobarderna. Detta tyder på att invånarna visserligen gav upp sin stad, men ingalunda att den låg tom och öde.

Den helige påven Gregorius gör också att vi inte betvivlar sanningen i denna vår åsikt. Han berättar mycket om de grymma dåd som förövades i Italien av goterna före hans tid och sedan av langobarderna under hans egen tid som påve. Men han lämnar inte den minsta antydan om att denna rika stad skulle ha härjats och förstörts och att trettiotusen av invånarna skulle ha dödats. Därför kan vi se att man utan rätt har beskyllt goterna för många grymma dåd. Många lysande författare har också vittnat om hur de alltid visade den största mildhet mot besegrade fiender och aldrig tog till vapen mot andra, såvida de inte tvingades till detta av starka skäl.

Goterna beskylls utan rätt för grymhet

KAPITEL 12

När Belisarius fick höra att goterna hade återtagit Milano började han överlägga hur han skulle föra kriget mot dem med större kraft. Fastän Vitiges och Ravenna var hans främsta mål, beslöt han att erövra två städer från goterna innan han ledde hären mot Vitiges. Dessa städer, Osimo och Fiesole, var starkt befästa genom sitt läge och bevakades av kraftiga gotiska garnisoner. Men han ville inte lämna Osimo bakom sin rygg, eftersom det fanns mer än tretusen elitsoldater i denna stad som kunde bli ett allvarligt hinder för hans bundsförvanter. Han trodde inte heller att Etrurien skulle bli lugnt så länge goterna behärskade staden Fiesole.

Goternas borgar i Osimo och Fiesole

Därför delade han hären i tre delar. Den första skulle gå till Fiesole under befäl av Cyprianus och Justinus. Den andra delen av styrkorna, som han överlämnade till Martinus och Johannes Vitalianus, skulle slå läger vid Po och med all makt hindra Uraias och hans trupper, så att de inte kom till Etrurien och Picenum för att upphäva belägringarna där. Om de inte lyckades med detta skulle de följa Uraias i ryggen. Så drog Martinus och Johannes med sin del av styrkorna mot Gallia Cisalpina och besatte staden Tortona vid Po, och därifrån började de sedan angripa Uraias och goterna. Cyprianus och Justinus gick med andra styrkor mot Fiesole, som visserligen var svår att belägra på grund av dess otillgängliga läge, men de fann en plats

Goternas befälhavare Uraias

Staden Tortona

Fiesole

som var jämnare ovanför staden, och därför kunde de uppföra ett läger nära murarna och börja belägringen.

Belisarius slutligen gick med elvatusen man av hären mot Osimo, som var den främsta staden i landskapet Picenum och kallades Metropolis av romarna. Den ligger åttio stadier från den joniska bukten, och eftersom den är belägen på sluttningen till en kulle och inte kan nås från slätten är den mycket svåråtkomlig för fiender. Vitiges hade placerat goternas främsta styrka som garnison på denna plats, i tron att romarna inte skulle våga föra sina trupper mot Ravenna om de inte först hade erövrat denna stad. Osimo

KAPITEL 13

NÄR de romerska styrkorna hade kommit till Osimo slog de läger runtom vid kullens fot; och samma dag gjorde goterna ett utfall från den del av staden som vetter mot öster och utmanade dem till en oväntad strid. Därefter låtsades goterna plötsligt ta till flykten mot staden och därmed drog de den fientliga hären i bakhåll så att de kunde såra och döda många av romarna med fördel av ett högre läge. Striden pågick ända tills natten bröt in och avbröt kampen.

Efter detta avbrott i striden förblev båda sidorna på sin vakt under natten. När Belisarius såg att staden var starkt befäst och att han inte kunde tränga genom murarna från något håll trodde han inte att han någonsin skulle ta denna plats med våld, utan hoppades kunna belägra den så effektivt att fienden led brist på livsmedel och inom kort tvingades ge vika för hungern. Det låg en fuktig äng inte långt från murarna med mycket växter, och den blev ett fält för dagliga strider när både belägrarna och de inneslutna sökte bete för sina hästar. Detta tände en eld i sinnena och snart strömmade nästan alla i lägren till kampen. I dessa strider tycktes Belisarius krigsmän vara överlägsna eftersom de var långt fler, men de slogs tillbaka av goterna som gynnades av läget och sina vapen. Osimo belägras av grekerna

Det fördes samma slags strider vid Fiesole. Där kämpade de belägrande och de inneslutna mot varandra nästan varje dag, och belägrarnas enda hopp blev att övervinna de inneslutna genom hungern och bristen på livsmedel; ty det fanns inget hopp att med våld betvinga befästningarna i Fiesole. Därför omringade man staden från alla håll med posteringar på lämpliga platser och skar av all tillförsel. Fiesole belägras

KAPITEL 14

Frankernas kung Teodobald angriper goter och greker

SAMTIDIGT uppstod det stora oroligheter vid Po. Teodobald hade sänt franker, burgunder och ett antal ligurer över Apenninerna, och de slog sig oväntat ner vid Piacenza. Men goternas anförare Uraias hade sitt läger vid Po, bara sjutusen dubbelsteg från Belisarius fältherrar. Uraias var till en början övertygad om att detta var hjälptrupper som sades komma från Teodobald, eftersom han året innan hade fått hjälp av sådana när man kämpade om Milano. Men de var lika mycket fiender till grekerna som till goterna och strävade efter båda folkens undergång för att kunna lägga den provins som man kämpade om under Teodobalds välde. Denne såg ju ogärna att något folk fick makten över det land som gränsade mot Ligurien och Alperna, så att det kunde hota honom och hans undersåtar.

De krigsmän som hade skickats dit hade hjälmar och sköldar för att skydda kroppen liksom svärd för att hugga och såra samt tveeggade yxor som krossade sköldar och hjälmar, och detta vållade både skräck och djupa sår hos deras fiender. När de kom till denna plats började de kämpa med goterna; det är svårt att veta om detta hände med avsikt eller av en slump. Goterna besegrades och skingrades och flydde förbi grekernas läger till deras stora förundran, eftersom de inte visste att dessa styrkor var så nära. Därför trodde de att Belisarius oväntat hade smugit sig på fienden och anställt en massaker, och så ryckte de till sig vapnen i hast. Men de hade knappt lämnat lägret när de stötte på frankerna och burgunderna. Denna plötsliga vändning tog modet från grekerna, för nu tvingades de kämpa mot en ny fiende.

Oförutsedda strider

De störtades och tillintetgjordes också med långt mindre besvär än goterna strax innan. Så kom det sig att frankerna och burgunderna besegrade två härar och erövrade två läger på en och samma dag.

KAPITEL 15

Uraias

EFTER flykten skyndade Uraias mot Ravenna med de styrkor som han kunde samla. Grekerna hade också skingrats, och nu flydde de genom trakterna vid Piacenza och Parma över Apenninernas bergsrygg till Etrurien. Prokopios säger att det var trettiotusen man som i oväntad attack förintade två arméer på en enda dag. Men en del säger att frankerna inte angrep goterna, utan bara grekerna och krossade dem. Hur det än må vara är det uppenbart att den upprörde Prokopios i detta fall riktar

överdrivna anklagelser mot frankerna. Han säger nämligen att denna nation är långt mer beredd att svika sin tro än andra människor. Hade han sagt detta om sina egna greker skulle han ha talat med större sanning. Ty hur mycken ärlig trohet de visade i kriget mot goterna kan rättvisa domare bedöma.

Frankerna förtalas av Prokopios

Men låt oss nu återvända till Belisarius. När han såg att goterna bjöd envist motstånd i Osimo och med ett okuvligt mod uthärdade alla de plågor som brukar följa med en belägring, försökte han finna något sätt att beröva dem tillgången till vatten. Han trodde också att det lätt kunde göras. Det låg nämligen en källa norr om Osimo på ett otillgängligt ställe ett stenkast från staden, och från denna flöt vattnet lugnt genom en ledning. Flödet var ringa, men stadsborna fick det vatten som de behövde. Nu tänkte Belisarius ut ett sätt att ta källan från de inneslutna. Först beväpnade han alla styrkor och ställde upp dem till strid vid murarna, som om han skulle angripa befästningarna från alla håll. Av den anledningen fruktade goterna nu en stormning av grekerna och bemannade under tystnad befästningarna i avsikt att slå tillbaka fienden.

Osimos vattenkälla förgiftas

KAPITEL 16

BELISARIUS skickade under tiden ut fem män från Isaurien som var skickliga i byggnadskonsten och hade hackor och andra verktyg som var lämpliga för att hugga sönder stenar med. De skulle nu så snabbt som möjligt förstöra och bryta sönder denna vattenledning under skyddet av sköldar. Goterna å sin sida misstänkte att fienderna skulle gå till angrepp mot befästningarna, och därför förhöll de sig lugna och beredde sig att hugga ner de anstormande. Men så fick de syn på männen från Isaurien vid vattenledningen och började genast kasta stenar och alla slags spjut mot dem. Då blev grekerna skräckslagna och störtade mot sitt läger medan de fem männen från Isaurien sökte skydd och fortsatte sitt arbete. Men goterna greps av sådan vrede att de inte kunde stanna kvar innanför murarna utan öppnade en liten port och anföll isaurierna i samlad tropp. Då kastade sig grekerna snabbt och ivrigt över dem på Belisarius uppmaning, så att det blev en bitter strid. Man kämpade med förbittrat mod på bägge sidor, för i Belisarius närvaro ville ingen av grekerna rädda sig genom flykt och många av dem dödades av de fåtaliga goterna. Belisarius träffades också av en pil och svävade i den största fara.

Bitter kamp mellan goterna och grekerna vid Osimo

Belisarius i fara

När man hade kämpat hårt från den första gryningen till middagstid återvände romarna till sitt läger och trodde att isaurierna hade förstört hela vattenledningen. Men sedan upptäckte de att inte en enda sten hade rub-

Gamla byggmästares skicklighet

bats ur sitt läge. Ty gamla byggmästare var skickliga och hade byggt den så kraftfullt att den inte med enkelhet kunde förstöras av tidens längd. När det alltså framgick att denna strid hade företagits utan framgång, lät Belisarius, vilket var det enda som återstod att göra, förgifta vattnet i källan. För detta använde han saften av skadliga växter, kadaver av djur och ett slags sten som kallas *asvestus*, så att vattnet blev helt obrukbart. Därmed började goterna plågas av bristen på vatten, och nu fick de nöja sig med det ringa och fördärvade vatten som några brunnar kunde ge.

Stenen asvestus

Goterna plågas av bristen på vatten

KAPITEL 17

EFTER detta utsatte Belisarius inte de inneslutna för flera strider eller andra besvär, utan avvaktade slutet i lugn och ro. Till sist blev det tal om kapitulation, och då krävde goterna säkerhet och rätten att ta med sig sina ägodelar när de begav sig till Ravenna. När Belisarius hörde detta tvekade han, eftersom det tycktes strida mot den allmänna nyttan att låta så många framstående krigsmän gå sin väg och öka fiendens styrka i Ravenna. Men det vore också farligt att förbli sittande och förnöta mera tid i Osimo, särskilt när det sades att frankerna skulle komma till goternas hjälp. Det största motståndet kom dock från soldaterna, som efter denna långa och besvärliga belägring eftertraktade byte i staden och inte ville avstå från detta på några villkor. Till slut, när goterna pressades av bristen på alla livsmedel och Belisarius av den besvärliga situationen, löstes saken under stor möda av Belisarius. Hälften av krigsbytet skulle tillfalla hans krigsmän medan goterna fick behålla resten och göra krigstjänst under kejsarens fälttecken, med samma villkor som de andra.

Osimo och Fiesole kapitulerar; Ravenna är goternas kungasäte

Så kapitulerade de starka städerna Osimo och Fiesole, och Belisarius skyndade mot Ravenna som var goternas huvudstad och kungasäte. Först av allt ockuperade han de båda stränderna av Po, där den flyter i närheten av Ravenna nära Adriatiska havet, så att man inte skulle kunna forsla livsmedel från Gallien på floden. Denna mynning kallas Spineticum efter den uråldriga staden Spina som Diomedes skulle ha grundat. Det skulle också ha inträffat ett underverk vid denna tid, nämligen att Po torkade ut till den grad att de skepp som forslade spannmål på floden fastnade på botten och blev ett lätt byte för de grekiska soldaterna. Havet erbjöd inte heller något hopp åt goterna, ty Belisarius hade makten i både Rimini och Ancona, och alla som bodde längs havsstranden i Venetien från Po till Istrien hade svurit kejsaren tro och lydnad. Därför kunde han belägra Ravennas befästningar med hela sin styrka.

Spineticum och Spina

Po torkar ut

KAPITEL 18

Frankernas sändebud till Vitiges

NÄR Ravenna hade omringats på detta sätt kom frankernas sändebud till Vitiges. De erbjöd att gallerna skulle gå över till Italien och häva belägringen samt tillfoga Belisarius styrkor ett säkert nederlag, om frankerna fick härska över en del av Italien. Man hade redan femhundratusen krigsmän som var redo att överföras till Italien. Även om Belisarius anade oråd, skulle han, sade de, nog inte förvänta sig detta; men även om han gjorde det, kunde man räkna med att han och alla hans män genast skulle slaktas av frankernas yxor.

Belisarius bedrägeri

När Belisarius fick veta detta greps han av våldsam oro för sig och sina greker. Han sade att allt som man så här långt hade uppnått under krigens alla faror skulle gå om intet om man tvingades kämpa mot goternas och frankernas förenade makt. Därför, när han insåg att hans styrkor var mycket otillräckliga för ett så stort krig, tänkte han ut med vilka steg – eller ränker, borde jag väl säga – han skulle få Vitiges att mista tilltron till frankerna och lockas över på hans egen sida. Han skickade genast sändebud till Ravenna, som skulle erbjuda goterna endräkt med kejsar Justinianus samt påminna om frankernas trolöshet och avskräcka goterna från ett förbund med dem.

När goterna hade hört frankernas och Belisarius legater efter varandra rådslog de om vad som vore det bästa, och efter en lång överläggning beslöt de att söka endräkt med kejsaren. Sedan höll man täta överläggningar med Belisarius, varvid sändebuden reste fram och tillbaka. Till sist uppnådde båda parter enighet i de behandlade frågorna och lovade att alla tvister skulle hänskjutas till kejsar Justinianus för hans skiljedom, och det som han föreskrev skulle gälla fast och orubbligt för dem båda.

Belisarius bryter tro och löften

Därefter sände man sina talesmän till Justinianus, medan det slöts en vapenvila mellan de inneslutna och de belägrande. Men den hölls i samma helgd av Belisarius och grekerna som vid den tidigare belägringen av Rom. Ty då ockuperade grekerna flera av goternas städer med mera list än heder, och nu lockade de över de gotiska besättningarna i flera starka befästningar i Alperna och nedlät sig till allt som människor brukar göra när de sätter nyttan högre än hedern. Prokopios, som var Belisarius rådgivare, påvisar också öppet ett annat bedrägeri: ”När Belisarius fick veta att det ännu bevarades en stor mängd spannmål i de offentliga förrådshusen i Ravenna mutade han en bland invånarna som i hemlighet fick bränna ner dessa hus och säden.” Denna brand väckte många tankar hos Vitiges och goterna, och framförallt sörjde de över att de hade litat mer på grekerna än på frankerna fast de så många gånger tidigare hade blivit bedragna av grekerna.

Prokopios avslöjar Belisarius trolöshet

KAPITEL 19

Sisigis avfaller från goterna

NÄR sädesmagasinen hade brunnit ner besatte Belisarius alla goternas fästen i Alperna; detta skedde genom en viss Thomas som var i hans tjänst. Sisigis, som var en gotisk storman och hade en sådan fästning i Alperna, underkastade sig först av alla kejsaren och Belisarius och rådde sedan de andra befälhavarna att göra detsamma.

Vid denna tid rustade Uraias en här i Gallia Cisalpina för att rädda Ravenna från belägringen. Han hade samlat fyratusen man, och en stor del av dem var bergsbor. När de fick höra att Sisigis hade avfallit till grekerna, började de frukta för sina hustrur och barn som befann sig i andra fästningar i närheten. Därför begärde de att Uraias först av allt skulle leda dem dit. Han gav genast sitt samtycke och trängde in i Alperna för att återställa troheten bland goterna med våld och vapen, om inte uppmaningar var nog. Men Belisarius krigsmän hade redan vunnit alltför stor makt över fästningarna och gripit hustrur och barn till de män som kämpade med Uraias. Därför skingrades de genom kärleken till de sina och återvände till sina städer och byar. Så förlorade Uraias hela sin krigsmakt och återvände till Gallien, utan något hopp att kunna bistå de inneslutna i Ravenna.

Uraias överges av de sina

Medan detta tilldrog sig i Italien kom de romerska senatorerna Dominicus och Maximinus till romarnas läger från Bysans, som kejsarens sändebud till Belisarius. De förde med sig Justinianus påbud att Vitiges skulle få hälften av de kungliga rikedomarna samt makten över det land som låg bortom floden Po. Men den andra delen skulle styras av romarnas kejsare, och alla skatter på denna sida av Po skulle också tillfalla honom. Sedan sändebuden hade överlämnat detta brev till Belisarius fortsatte de till Ravenna. När Vitiges och goterna hade fått veta orsaken till deras ankomst gav de villigt sitt samtycke till de villkor som Justinianus hade uppställt och föreskrivit.

Fredsvillkoren mellan goterna och grekerna föreskrivs av Justinianus

KAPITEL 20

Belisarius smutsiga och barbariska trolöshet

MEN Belisarius greps av den största oro och vånda när han såg sig tvingad till denna uppgörelse, inte bara genom kejsarens påbud utan även genom den trohet som han var skyldig staten. Det fanns dubbla och motstridiga känslor inom denne grek: där fanns både trohet och trolöshet, både en känsla för hedern och ett uppenbart sinne för nyttan, både ett begär efter ära och en oro för vanäran. Därför, när kejsarens

sändebud kom tillbaka till honom från Ravenna, började han komma med undanflykter och förneka att han någonsin ämnade skriva under några avtal med goterna. När goterna fick veta detta beklagade de ännu en gång sin oförsiktiga godtrogenhet som hade fått dem att avvisa frankernas hjälp och lita på grekernas trolöshet.

Goterna ångrar sin godtrogenhet

Men det fanns många stormän av ädel dygd bland romarna som fördömde sin fältherre, inte bara i hemlighet utan helt öppet, eftersom han ville segra mer genom bedrägerier än genom egna krafter. De upprördes också mycket när de såg att Belisarius inte alls ville lyda Justinianus befallningar; detta räknades med rätta som ett skamligt dåd vid denna tid.

KAPITEL 21

Belisarius föraktas som ärelös av de sina

När Belisarius fick veta att stormännen öppet anklagade honom för detta oerhörda brott kallade han till sig alla för ett möte och lade fram mycket som var till nytta för kejsaren, men ytterst litet som gagnade hans ära och heder. Du finner detta långa och försåtliga tal hos Prokopios. Han, som var den ende som svek troheten, fick nu de andra stormännen att ge sitt samtycke så att man kunde genomföra detta skamliga dåd. Ty han visste att Vitiges och goterna pressades av hunger och att de hellre skulle godta vilka villkor som helst än att längre plågas av nöden.

Goternas sändebud till Belisarius

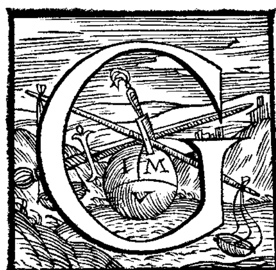
Då insåg goterna att de snarare stred mot grekernas list än mot deras vapen, och därför sände de legater till Belisarius och manade honom att skriva under kejsarens beslut om han verkligen ville ha fred. Belisarius förställde sig då som vanligt och svarade att allt som de framlade och yrkade var nyttigt, om det bara genomfördes på ett klokt sätt. Men när han insåg att hans listiga plan väckte den största motvilja bland de främsta männen i hären, skickade han genast bort Johannes Vitalianus, Bessas och Aratus till olika ställen med deras män, under förevändningen att de skulle finna bättre föda och proviant på annat håll eftersom det vore svårt att föda så stora styrkor på en och samma plats. Men detta var ett påhitt, enligt Leonardo Bruni. Belisarius skickade nämligen bort dem så att de inte skulle vara närvarande och hindra honom i hans listiga företag, eftersom de tog större hänsyn till hedern än till nyttan.

Belisarius bedrägliga tal

Därefter samlade Belisarius alla befälhavare till ett möte. Där utbredde han sig om goternas stora svårigheter, men sade också: ”Vad skulle ni tycka om vi med detta krig uppnådde inte bara det som vår kejsare syns vara nöjd med, utan även något vida större?” Då prisade var och en de stora mål som han förespeglade, om det bara var möjligt att genomföra dem, ty man kunde

inte tänka sig att han skulle företa sig något som stred mot hedern. Så framställdes saken, och när detta hade sagts och hörts upplöste han rådslaget. Strax därefter sände han en av sina män till Ravenna och gav tillkänna att han var villig att uppfylla allt som goterna önskade. Han uppmanade dem också att påskynda saken.

KAPITEL 22

Belisarius sviker sin ed

GOTERNA sände genast legater med full myndighet till Belisarius för att ta emot hans trohetsförsäkran, löften och eder. Belisarius svor att han skulle respektera och bevara goternas lagliga styre och förordningar. Ingen skulle heller få lida för det som hade hänt under den föregående tiden. Han svor också mycket annat som han inte alls tänkte hålla och gav goterna sitt ord på detta, enligt Leonardo Bruni.

Efter detta kallades Belisarius till Ravenna med goternas samtycke. Han gjorde sitt intåg i staden i spetsen för en rikt smyckad här och med en flotta som var lastad med livsmedel av alla slag, och detta väckte stor glädje i den gotiska hären. Men Belisarius ville förminska goternas väldiga styrkor i Ravenna och därför förkunnade han några dagar efter sitt inträde att alla som bodde söder om floden Po kunde dra till sin hembygd. De som var trötta efter en lång krigstjänst återvände då gärna till sitt eget folk. Så försvagades de gotiska styrkorna, som hittills hade varit mycket starka i Ravenna, så att Belisarius egen här blev långt mäktigare och tydligt härskade innanför stadens murar.

Grekerna tror att det är en lek att svära eder

Belisarius tar Vitiges till fånga mot sin ed

Nu tycktes det också råda fred, även om det var en falsk sådan. Därför kom gotiska stormän från hela Italien till Belisarius i Ravenna, eller sände legater till honom, och de ville gagna den länge efterlängtade freden på alla sätt och med ett ärligt sinnelag och var även beredda att erbjuda honom riket, om han eftertraktade detta. Men han var grek, och sådana höll det som en lek att svära eder, som Cicero sade här ovan. Ty när Belisarius hade fått Ravenna och goternas stormän i sitt våld, tog han först Vitiges till fånga med den största trolöshet och höll honom sedan i ett hårdare fängelse än hedern bjöd. Goternas stormän, som hade lockats dit i förlitan på freden, fick inte heller tillträde till Ravenna.

KAPITEL 23

NÄR goterna såg hur många gånger de hade bedragits med uppenbara svek, sörjde de djupt över att deras öde hade tagit en så olycklig eller skamlig vändning. Även deras hustrur, som tidigare hade hört att grekerna var överlägsna i kroppsstorlek, började först tala nedlåtande om grekerna, bespottade sina män, pekade på och framhöll för dem i hån de små kroppshyddorna och förebrådde dem deras slöhet för att de hade besegrats av så löjeväckande män.

Goterna blir ofta bedragna genom sin godtrogenhet

Därefter lade Belisarius beslag på de kungliga skatterna i Ravenna och bevarade dem med stor omsorg, tills han kunde föra dem till kejsaren i Bysans. Det rustades också en flotta som seglade till Bysans med Vitiges och de andra gotiska furstarna samt de kungliga skatterna; detta skedde det femte året sedan kriget mot goterna hade börjat. När Belisarius hade kommit till Bysans hälsades han med stor glädje av kejsaren och alla. De goter som han förde med sig togs också emot med nåd och välvilja av Justinianus och betraktades med stor beundran. De förtjänade verkligen detta, ty Vitiges var goternas konung och hade nyligen belägrat staden Rom med sin stora här, och hans maka Matasventa var dotterdotter till den gotiske kung Teoderik som tidigare hade ägt makten i Italien. Dessutom hade man funnit två söner till kung Ildovad hos Vitiges i Ravenna, och Belisarius hade inte skickat bort dem utan tagit med sig dem till Grekland. Där fanns också andra gotiska stormän som beskådades med beundran på grund av kropparnas storlek och ädla skönhet. Men såväl Justinianus som senatorerna och stormännen fördömde i hemlighet Belisarius seger, eftersom han hade vunnit den genom sin stora trolöshet.

Belisarius stjäl goternas skatter

Vitiges förs som fånge till Bysans med andra goter och sin maka Matasventa

KAPITEL 24

DÄREFTER överlämnades Teoderiks rika skatter till Justinianus; de var väl värda att betraktas och visades även för senatorerna. Men Justinianus lät inte Belisarius hålla ett triumftåg, eftersom han med rätta ansåg att det vore opassande att fira triumf efter en seger som hade vunnits med så många ovärdiga konster. Han hedrade också Vitiges genom att upphöja honom till patricier och visade honom all vänlighet under de två år som denne hade kvar att leva. Därefter förenade kejsaren hans efterlämnade maka Matasventa med sin broder Patricius.

Vitiges hedras med namnet patricier

Medan detta hände i Grekland kunde man tro att det gotiska folket var så

förtryckt och bannlyst i Italien att det inte på något sätt kunde återvinna sin förlorade frihet eller hysa något hopp om detta. De odugliga befälhavare som Belisarius hade satt att styra landet när han reste sin väg väckte också ovilja och hat mot kejsaren i hela Italien. Ty Belisarius hade lämnat kvar Bessas, Johannes och Constantianus som fältherrar och de visade ingen vänlighet, måtta, klokhet, mildhet eller krigstukt, utan hade en enda strävan: att tillfredsställa kejsarens girighet. Men de glömde inte heller sina egna intressen. Därmed tömdes städerna på de pengar som man hade lovat goterna och man krävde också en sträng redovisning av alla som hade uppburit något ämbete under goternas tid. Pengarna pressades fram med sådan hänsynslöshet att alla önskade sig att goternas välde kunde komma tillbaka, även bland italikerna. Räkenskaperna sköttes inte bättre i den kejserliga armén: solden betalades dåligt och snålt, och var och en roffade åt sig ur krigskassan och penningpungarna.

De grekiska befälhavarnas slöhet och girighet

Italikerna önskar ett gotiskt välde

Därmed utsattes både soldaterna och italikerna för så många oförrätter att de hade hälsat imperiets undergång med glädje. Goternas mod började växa som en följd av fiendernas oskicklighet och försummelser. För att inte vara utan kung erbjöd man först kunganamnet åt Uraias. Men han tog inte emot denna heder och ursäktade sig med att han var släkt med Vitiges, och därför vore det otacksamt och ovärdigt att överta kunganamnet medan hans farbroder ännu var i livet. Uraias blygsamhet behagade alla, och hela mötet prisade honom som var så ringa ärelysten och hyste en så ädel trohet gentemot sina anförvanter. Sedan rösterna lagts på en annan person, gav man på Uraias förslag kungatiteln till Ildovad, som var den mest lysande fältherren i landet bortom Po. Han kallades från staden Verona till Pavia och kläddes i purpur som goternas kung, och sedan manade man honom att tänka på sitt folks räddning och välgång.

Goterna hämtar nya krafter

Uraias blygsamhet

Ildovad väljs till kung över goterna

KAPITEL 25

Ildovad eller Ildibald, goternas 44:e kung i utlandet

Ildovad, som kallas Ildibald av andra, blev således kung på detta sätt strax efter Belisarius avresa från Italien, och han sökte ivrigt återupprätta det välde som hade anförtrotts honom. Han befallde alla goter, liksom de italiker som stod på deras sida, att gripa till vapen och komma till Pavia på en bestämd dag. I början var hären liten och kunde lätt hånas av kejsarens styrkor. Enligt Prokopios hade Ildovad inte mer än tusen man när han fick makten. Trots att goterna bara hade kvar en enda stad i landskapet Picenum växte deras styrkor efter hand, och snart syntes de inte föraktliga utan kunde injaga fruktan. De fick också, som vi sagt, stor hjälp

genom indrivningsmännens hårdhet, liksom kejsarens girighet och kejsarinnan Teodoras olidliga högmod, för hon böjde den kvinnotokiga kejsaren efter sitt godtycke. Justinianus var nämligen en mycket girig och lastbar man, enligt Biondo och de författare som han följer.

Justinianus girighet och Teodoras högmod klandras av Biondo; Grekernas omänskliga grymhet mot folket i Italien

Vi nämnde de tre fältherrar som förtryckte Italien. Men Justinianus skickade också dit en viss Alexander, som skulle förvalta hans välde. Så fort han hade kommit till Ravenna, började han planera många vettlösa saker som stred mot all mänsklighet och rättvisa. Han kallade till sig italiker som aldrig hade haft något att göra med kungens pengar eller vållat staten någon förlust eller orätt, och anklagade dem för uppdiktade förskingringar som de skulle ha begått mot Teoderik en gång i tiden eller mot andra gotiska furstar i senare dagar. Sedan tvingade han dem att genast betala för allt som de skulle ha stulit genom sådana bedrägerier och tillskansat sig för egen vinning.

KAPITEL 26

När nästan alla italiker hade fått lida av detta allmänna fördärv och förstått hur olyckligt det var att låta de giriga grekerna komma i de måttfulla goternas ställe, var det lätt för dem att dra sig undan grekernas välde och bönfalla goterna om hjälp igen. Under tiden förblev kejsarens befälhavare overksamma, utom en enda, Vitalius, som hade dragit till Venetien. Eftersom han hade mycket krigsfolk och omgav sig med herulernas väldiga styrkor vågade han angripa Ildovad. Striden stod inte långt från Treviso. Ildovad segrade och vållade ett så stort blodbad i Vitalius här att denne bara undkom med några få män, medan alla de andra dödades av goterna eller togs till fånga. En väldig mängd heruler stupade också i denna strid, med sin befälhavare Visander.

Folket i Italien ber goterna om hjälp mot grekerna

Grekerna börjar ett krig mot goterna men besegras

Efter denna stora och lysande seger växte goternas mod på ett förunderligt sätt. Samtidigt tycktes motståndarnas krafter ha brutits, så att goterna kunde befästa sitt välde både norr om Po i Venetien och Gallien och i landet söder om Po. Ildovads namn blev också känt och aktat både av kejsar Justinianus och andra nationer. Men snart uppstod det en svår och förödande tvist mellan honom och Uraias, som ägde stort anseende bland goterna. Den vållade bådas undergång och kunde dessutom ha störtat hela det gotiska riket i grunden om Justinianus befälhavare hade handlat med större klokhet.

Goternas seger över grekerna

Tvedräkten mellan goterna

KAPITEL 27

En kvinnlig strid blir farlig för riket

DENNA ovänskap uppstod genom en strid mellan Uraias högmodiga hustru och Ildovads drottning. Den förra klandrade nämligen drottningen för att inte visa tillräcklig prakt i kläder och utsmyckningar och talade föraktligt om henne. Drottningen, som plågades svårt av denna oförrätt, gick gråtande till sin man och begärde att han skulle bestraffa Uraias maka för denna skymf. Ildovad blev vred vid hennes klagan och började rikta många anklagelser mot Uraias, som tyranner brukar göra när de vill förgöra oskyldiga män: Uraias var en förrädare mot riket, Uraias tog fiendernas parti, Uraias vållade oro och förvirring i allt, Uraias förväxlade det gudomliga och det mänskliga, Uraias blandade samman himmel och jord; om inte Uraias togs bort från de levandes skara skulle alla och hela staten inom kort störtas i grunden. Med sådana falska och gycklande ord plågar och mördar människosläktets ondskefulla odjur – jag menar tyrannerna – ett oräkneligt antal oskyldiga varje dag. Den blygsamme fältherren Uraias, som tidigare hade överfört den kungliga värdigheten från sig själv till Ildovad, störtades och dödades nu av den otacksamme kungen. Både namnet och ödet påminner om den Uraia eller Uria som fordom dödades av hebréernas konung David, ty även detta skedde på grund av en kvinnas ovärdiga brott.

Tyranner brukar bli de oskyldigas fördärv

Uraias lider en ovärdig död

Ildovads skamliga dåd upptogs illa av goterna och hädanefter bemöttes han med djupt hat. Många av dem kom också tillsammans och fördömde öppet hans nesliga brott. De skulle också ha utkrävt ett straff för mordet om de inte hade fruktat att en sådan hämnd för en enskild oförrätt skulle vålla allas undergång. Men det fanns en man bland dem vid namn Buillas som krävde att få Uraias maka till hustru sedan hon hade blivit änka genom mannens död. Ildovad motsatte sig detta och sände ut honom mot fienderna, och under tiden gifte han bort henne med en annan som han litade mera på. Buillas återvände från kriget, och eftersom han var snar till vrede ville han inte tåla denna skymf utan beslöt sig för att döda Ildovad. Han trodde också att han skulle vinna alla goters gunst genom detta dåd. Han mötte Ildovad när denne satt till bords med goternas stormän, och fast han tidigare tänkt döda honom i bakhåll beslöt han nu att utföra detta djärva dåd helt öppet. Men kungen omgavs av tjänare och knektar vid bordet på furstars sätt. Så låg kungen utsträckt på dynor och tog av maten när Buillas oväntat högg av honom huvudet medan han ännu höll maten med fingrarna, och huvudet föll genast ner på bordet till de andra gästernas häpnad och förfäran. Så dödade Ildovad den oskyldige och ädle fältherren Uraias för en kvinnas skull, men höggs också ner för samma kvinnas skull genom ödets nödvändiga rättvisa.

Buillas blir Ildovads mördare

Ildovad dödas

Därför bör vi betänka hur död gäldas med död, synd med synd och hämnd med hämnd genom den gudomliga maktens försorg.

KAPITEL 28

Under den stora oro som utbröt efter mordet på Ildovad utropades Atarik av de närvarande till ny kung över goterna. Detta väckte harm hos dem som inte var där, eftersom det var brukligt att alla stormän samlades vid kungaval och godkände detta med sina röster.

Atarik, goternas 45:e kung i utlandet

Denne Atarik uträttade ingenting som var minnesvärt, för han levde bara några månader innan han lämnade jordelivet. Innan dess kallade han dock alla goter till sig och manade dem till fred och endräkt; de borde även sända legater till kejsar Justinianus och hemställa om en fred på samma villkor som kejsaren tidigare hade erbjudit Vitiges, nämligen att goterna skulle behålla landet norr om Po, medan det övriga Italien skulle tillfalla kejsaren.

Atarik och goterna sänder legater till Justinianus

När Atarik hade vunnit goternas samtycke i denna sak sände han genast några av sina närmaste vänner till Justinianus; under denna beskicknings täckmantel skulle de anmoda kejsaren att uppta Atarik bland patricierna, ty i så fall vore denne beredd att överlämna hela Italien till kejsaren. Men medan sändebuden befann sig på resan till Bysans dödade goterna Atarik eftersom de förstod att han ville sluta ett fördärvligt fördrag med Justinianus.

Atarik dödas på grund av en ohederlig fred

Totilas i Treviso

Detta skall ha gått till på följande sätt: Ildovads brorson Totilas förde befälet i Treviso när han fick bud om att Ildovad var död. Han blev oroad av denna oväntade händelse och sände genast ett bud till Constantianus i Ravenna för att begära lejd för sig och sina män och erbjuda en ömsesidig trohet. När goterna upptäckte detta genom gissningar eller andra tecken, skickade de genast budbärare till Totilas i Treviso och manade honom att ta makten över goternas välde. De sade att Atarik ville lägga riket under de trolösa grekerna och därför vore det rätt och tillbörligt att beröva honom all kunglig rätt och heder. Då svarade Totilas på följande sätt: Om kung Atarik företog sig något med Justinianus som stred mot goternas allmänna nytta och om de dödade honom i tid, skulle han genast bege sig till dem och göra allt efter deras dom och vilja. Detta svar fyllde goternas stormän med tillförsikt och stort hopp om seger och därför dödade de Atarik, som vi sade, när han stod beredd att sluta detta ohederliga fördrag med Justinianus.

TRETTONDE BOKEN

KAPITEL I

Totilas, goternas 46:e kung i utlandet

SEDAN MAN DÖDAT ATARIK ÅTERSTOD SÅLEDES bara Totilas, eller Baldvilla som han också kallas. Han utropades nu till kung med alla goters stora samtycke, men till den största skada för grekerna. Han prisas nämligen med rika lovord av alla författare som jag någonsin har läst, ty han syntes fruktansvärd i kampen mot fienderna men var även mera mild och nådig mot de besegrade än någon kunde tro. Några som är mindre bevandrade i historia påstår att Totilas var lika grym som Attila, men de förleds väl till denna tro på grund av namnens likhet.

Totilas och Attila skiljer sig mycket

När Justinianus såg hur goterna på kort tid valde och dödade två kungar efter varandra och råkade i svåra strider, så att man lätt kunde övervinna dem, fördömde han i stränga ordalag sina fältherrars oskicklighet och slöhet, eftersom de inte gjorde något fastän de hade så stora möjligheter genom tvedräkten bland fienderna. Det fanns vid denna tid elva fältherrar i Italien och Constantianus och Alexander var de främsta av alla. När de hörde att Justinianus anklagade dem för lättja och oföretagsamhet tog de genast till vapen för att utplåna denna vanära.

Verona

Martianus

De förde också sina trupper mot Verona i hemligt hopp om att ta denna stad från goterna. En småkung vid namn Martianus hade en fästning som låg ovanför Verona. Han ville hålla sig väl med kejsarens parti och därför lät han stadens port stå öppen om natten för grekernas fältherrar. Därmed kunde armeniern Artaaudes, som hade sänts dit av Alexander och Constantianus, med några utvalda män besätta porten och murarna. När goterna förstod att fienden var inne i staden tog de till flykten genom en annan port. Fältherrarna å sin sida hörde att deras män hade tagit porten och begav sig genast dit. Men innan de nådde fram till staden råkade de i gräl om krigsbytet och blev stående femtusen dubbelsteg från denna. Under tiden ljusnade det, och nu såg de goter som hade flytt till borgen ovanför att det bara var några få fiender i staden medan hären dröjde

kvar utanför, utan att närma sig befästningarna. Därför gjorde de ett plötsligt utfall från borgen mot staden och tog tillbaka den port som fienderna hade erövrat och stängde den. De krigsmän som hade trängt in under natten kämpades också ner eller drevs på flykt över befästningarna. Under tiden anlände fältherrarna och såg hur deras män upptogs av striden och ihärdigt försvarade sig, men då vände de om i ett skamligt återtåg och betedde sig lika dåraktigt som nyss i sin girighet, så att de helt förstörde sina utsikter som hittills bara varit till hälften förlorade.

Grekerna besätter Verona och drivs därifrån av goterna

KAPITEL 2

När soldaterna inte fick något understöd genomborrades en del av en mängd spjut från murarna eller störtades ner på klipporna, utom några få som föll i striden eller togs till fånga. Så förlorade man tillfället att erövra denna ädla stad på grund av Alexanders skändliga girighet och till hans stora skam. Ty denne Alexander tycktes bara duga till att samla ihop pengar, som vi sade här ovan, och hade inte sänts till Italien för att strida utan för att fylla Justinianus skattkammare. När han kom vållade han också oro i allt eftersom han brydde sig mer om skändliga inkomster än om hedern och hellre gjorde sin kejsare rik än ärad och respekterad.

Girigheten är en förhatlig last hos en fältherre

Därefter väcktes det osämja bland fältherrarna, man hyste groll mot varandra och anklagade varandra ömsesidigt för sakernas olyckliga utgång. De gick också över Po och drog sig tillbaka till Piacenza. Under tiden uppehöll sig Totilas i Pavia, och när han fick veta vad som hade hänt i Verona kallade han till sig en stor mängd goter. Sedan drog han samman en här om femtusen man och lät den genast rycka an mot fienden. Grekernas fältherrar underrättades om detta och höll rådslag om vad som vore bäst att göra när den gotiska hären oväntat närmade sig.

Totilas första krig är framgångsrikt

Totilas höll nu en lång och klok oration, som beskrivs av Prokopios. Där manade han sina män att gå in i striden med mod och kraft, och sade att han knappast skulle ha svårt att besegra dessa fiender som först hade vunnit romarnas trohet och sedan vållat dem så mycket ont. Dessutom brydde de sig varken om någon gudomlig eller mänsklig rätt. Sedan Totilas hade förmanat sina män på detta sätt befallde han också att trehundra av de bästa krigsmännen genast skulle gå över floden tjugo stadier längre ner och oväntat dyka upp i ryggen på fienderna och gå till häftigt anfall mot dem; då skulle grekerna bli förvirrade och skräckslagna och glömma all sin styrka och kraft. Själv skyndade han mot fienden, när tiden var inne. Justinianus fältherrar var inte

Totilas tal till sina män

Krigslist

heller sena att rusta sig till strid. De fick se hur goten Valar kom ridande på en ståtlig häst med lysande vapen, och han utmanade nu varje grek att möta honom i ett envig. Ingen trädde fram utom armeniern Artaaudes, som nyss hade erövrat porten i Verona. Så störtade de med hotfulla spjut mot varandra i de båda härarnas åsyn, men med större djärvhet än lycka. Ty båda kämparna fick dödliga sår och gick en förtidig död till mötes.

Goten Valar utmanar grekerna till envig

KAPITEL 3

ÄRARNA möttes under tiden i en bitter kamp med alla slags vapen. Striden blev lång och blodig och utgången var osäker, trots att man gjorde många och skiftande försök på båda sidor. Men lyckan ville inte tillfalla någon förrän de gotiska ryttarna plötsligt anföll grekerna i ryggen, som Totilas hade befallt. Då fylldes deras läger av oro och larm, och både fältherrarna och soldaterna som stod i slagordningen greps av förvirring och oviss fruktan vid detta oväntade anfall och vände sig om för att fly. Leden upplöstes också snabbt när fienden befann sig både framför och bakom dem. Många höggs ner när goterna förföljde dem, men många räddade sig också genom att fly på omvägar. Man tog en väldig mängd fångar, och segern blev desto mer glansfull eftersom goterna erövrade alla kejserliga fanor och fälttecken i striden, vilket aldrig hade hänt förut, och förde dem till Totilas. Denna seger blev vida berömd, för Totilas mötte en fiende som var dubbelt så stor och ändå segrade han genom sin militära skicklighet. Han visade också en sådan nåd i segern att alla prisade hans mildhet: ingen av fångarna utsattes för övergrepp och många fick gå utan lösen. Denna mildhet gav honom ett mycket gott rykte hos alla.

Grekerna besegras av goterna; Kejsarens fälttecken erövras av goterna

Totilas nyttjar segern med den största mildhet

Grekernas fältherrar flydde med några få man vart än de kunde, och om de togs emot i någon stad satte de ut vakter och försökte samla så stora styrkor som möjligt. Totilas själv sände en stark här under en annan befälhavare till Etrurien mot Justinus, en av grekernas fältherrar, för att inte ge fienden någon ro efter segern. Goterna drev honom till Florens genom detta oväntade anfall och inneslöt honom där. Justinus greps av fruktan genom bristen på spannmål, ty ingenting kunde föras in till de inneslutna och den säd som man redan hade syntes inte räcka länge. Därför sände han bud till Ravenna och de övriga fältherrarna och bad om hjälp. De rördes av hans fara och skyndade genast från Ravenna till Etrurien. Men när goterna fick höra att de var i antågande lättade de efterhand på belägringen och drog sig till sitt läger, som låg en dagsmarsch därifrån på en plats som hette Muciola. Grekerna följde efter fienderna, och Johannes Vitalianus, som ledde förtruppen,

Justinus, en av grekernas befälhavare

Johannes Vitalianus

angrep energiskt goterna för att driva ned dem från en högt belägen plats till vilken de hade dragit sig tillbaka; av den anledningen befallde han sina soldater att avancera i svår terräng upp mot bergssidan.

När Johannes bemödade sig om detta och uppehöll sig bland de främsta kämparna, genomborrades en av männen vid hans sida av ett spjut och dog, och därmed spreds det genast ett falskt rykte om att Johannes hade stupat. Soldaterna trodde obetänksamt på detta och blev nu så skräckslagna att de såg sig om efter någon väg att fly. I sin skamliga fruktan drog de med sig grekernas övriga styrkor som följde dem i ryggen, så att de vände om och flydde med sina befälhavare. På detta sätt besegrades den stora kejserliga hären och tog till skamlig flykt utan tvingande skäl. Det fanns inte heller någon ordning i flykten, ty alla skingrades åt olika håll och övergav sina fanor och tecken. Härefter samlades inte ens befälhavarna på ett och samma ställe, utan de uppehöll sig i de städer dit flykten hade råkat föra dem. Så slutade det sjunde året av det krig som Belisarius hade påbörjat.

Grekernas skamliga feghet

KAPITEL 4

När krigsmännen bröt sitt vinterläger i början av det följande året kom Totilas med en ståtlig här till Flaminien. Där lade han under sig Cesena och andra platser i denna region, antingen genom strider eller hot och fruktan, och fortsatte sedan till Etrurien. Därefter gick han över Tibern och drog genom umbrernas, sabinernas och marsernas länder till Kampanien. Där erövrade han staden Benevento och förstörde dess befästningar, eftersom han inte ville att fienden skulle få fäste i denna starkt befästa stad och vålla besvär för både invånarna och goterna.

Totilas går mot Flaminien, Etrurien och Kampanien och segrar där

Därefter ville han erövra Neapel. Först försökte han övertyga invånarna i staden med många och milda ord att de hellre borde söka goternas vänskap än deras ovänskap. Men Conon, som förde befälet över Justinianus garnison i denna stad, hade inte färre än tusen krigsmän med sig, och därför kunde de som stod på goternas sida inte yttra sig fritt vid rådslagen. När Totilas fick veta detta slog han läger i närheten och belägrade staden; men han gjorde inga anfall utan väntade lugnt på ett lämpligt tillfälle. Under tiden skickade han en del av hären till Cumae och andra städer som låg runt Neapel, och tog dessa med våld eller genom frivillig kapitulation, och från dem fick han en stor mängd pengar. Många romerska adelskvinnor kom därmed i goternas våld och han befallde att de skulle vara fria och behandlas med den största heder och välvilja. Han sände dem också till anförvanterna i Rom med ett

Neapel belägras av Totilas

Totilas stora nåd mot de romerska kvinnorna

hedrande följe och utan lösen. Han vore förvisso värd en evig ära bara genom denna välgärning.

Totilas erövrar Apulien, Lukanien och Kalabrien

När han såg att allt gick lyckosamt och efter hans önskan, sände han ut en stor del av hären och lade Apulien, Lukanien och Kalabrien med samtliga deras städer under sitt välde. Grekernas fältherrar skakades hårt av goternas framgångar, särskilt eftersom de inte kunde utkräva någon skatt på dessa platser för att betala den sold som de var skyldiga krigsmännen. Därför ville krigsmännen inte lyda fältherrarna eller dra på krigståg, utan inneslutna i städerna plundrade och härjade de sina vänner under ständiga rov och illdåd. Fältherrarna höll sig också innanför befästningarna på grund av dessa svårigheter och försvarade städerna mot fienderna endast på detta sätt. De delade upp städerna mellan sig så att Johannes Vitalianus styrde Rom, Bessas Spoleto, Cyprianus Perugia, Justinus Florens och Constantianus Ravenna. Under tiden belägrades Neapel allt hårdare eftersom Totilas hade avdelat en flotta och inte lät någonting föras in vare sig från land eller från havet. Därmed var det uppenbart att staden skulle falla i fiendernas händer, om ingen kom till dess hjälp.

Grekerna blir tyranner mot de sina

KAPITEL 5

NÄR kejsaren vunnit säkrare kunskap om händelserna i Italien såg han dem som en svår olycka. Han utsåg pretoriangardets befälhavare Maximinus till hexark över Italien: han skulle stå över de andra fältherrarna i kriget och förse soldaterna med det nödvändiga. Maximinus fick också med sig en flotta som rustats med armenier, traker och hunner. Men när han kom till fastlandet förnötte han tiden på ett enda ställe i sysslolös lättja. Ty han ägde ingen vana vid krig och var otroligt räddhågad, senfärdig och försumlig.

Maximinus blir hexark över Italien

Därför tvingades kejsaren sända ut Demetrius på nytt; han hade tidigare tjänstgjort i Italien under Belisarius. När han hade kommit till Sicilien och fått veta att Conon och invånarna i Neapel belägrades hårt och att de led svår brist på allt, drog han samman skepp från hela Sicilien för att hjälpa dem. Han fyllde skeppen med säd och andra förnödenheter: på detta sätt skulle goterna tro att det kom en stor här på en stor flotta. Goterna övertygades också om att en väldig flotta hade lagt ut mot dem från Sicilien.

Greken Demetrius kommer till Rom för att hjälpa neapolitanarna

Men när Demetrius styrde med alla dessa skepp mot Neapel för att skrämma fienden och bringa tröst till invånarna, blev han medveten om hur få krigsmän han hade och därför seglade han förbi Neapel och gick in i den romerska hamnen. Där sökte han sedan dra samman krigsmän med den

största iver. Men eftersom folket många gånger hade besegrats av goterna hyste man stor fruktan för dem och vågade inte på något sätt gå mot dem med Demetrius. Därför tvingades han gå till Neapel med endast de krigsmän som hade kommit från Bysans med honom.

Totilas hade mycket snabba skepp i Neapels hamn, som han alltid höll rustade till strid. När han fick veta att Demetrius hade seglat från Rom mot Neapel och lagt till vid en strand i närheten lade han överraskande ut med de snabba skeppen och gjorde ett oväntat anfall mot honom. Goternas plötsliga anfall väckte sådan skräck hos Demetrius män att de inte ens vågade försöka strida: de flydde och skingrades åt alla håll medan goterna förföljde dem på sina snabba skepp och högg ner dem som rädda får. Några få, däribland Demetrius, tog sig till den närmaste stranden med roddbåtar och undkom till Sicilien. Men de övriga höggs ner till sista man eller togs till fånga, liksom sädesfartygen.

Goterna dödar grekerna som rädda får

Under tiden höll Maximinus Sicilien med en stor flotta. Men eftersom han gjorde allting så sölaktigt och inte heller påverkades av den hotande faran i Italien, som nästan låg inom synhåll, kritiserades han hårt av Justinianus som med befallningar och hotelser krävde att han skulle gå över till Italien. Men antingen var han slö och slapp eller också såg han längre än de övriga, ty trots påtryckningar kunde han inte förmås att bege sig till Italien utan överlämnade flottan till Demetrius, Herodianus och Phassas medan han själv stannade på Sicilien. Och det var redan vinter när de började segla.

Maximinus dröjsmål

KAPITEL 6

När de kommit nära Neapel kastade sig plötsligt en storm över flottan så att inga åror eller någon konst kunde hindra att de drevs mot den strand där goterna hade sitt läger. Goterna såg detta och rusade till stranden, där de utan svårighet tog skeppen och högg ner dem som gjorde motstånd, medan de övriga togs till fånga. Bland dem befann sig Demetrius medan Herodianus och Phassas dödades, kanske mer av slump än avsikt. Så förstördes två av Justinianus flottor vid Neapel på kort tid.

Två grekiska flottor förstörs av Totilas vid samma tid

Totilas visade upp den fängslade Demetrius inför invånarna i Neapel, och med den gotiske kungens tillåtelse höll Demetrius ett tal till de sina där han manade dem att kapitulera. Ty två flottor hade gått förlorade efter varandra, och ingen mer hjälp var att vänta. Då fylldes staden av väldig fruktan och sorg eftersom man inte längre hade något hopp om att uthärda belägringen. Alla var också övertygade om att det skulle bli den sista dagen för Neapel

Demetrius råder neapolitanarna att kapitulera

och dess invånare när den föll i Totilas händer, eftersom de, medvetna om det som hänt i det förgångna, visste att de hade utmanat honom till oförsonlig vrede och begär efter hämnd.

Totilas nåd och barmhärtighet; Totilas välvilliga tal till neapolitanarna

Men Totilas bibehöll sin vanliga mildhet och barmhärtighet mot olyckliga, ty den hade lärt honom att skona de besegrade och slå ner de övermodiga. Därför talade han välvilligt till invånarna i Neapel från murarna och väckte deras hopp om bättre lycka. De kunde nämligen förvänta sig nåd av honom och inte något straff, eftersom de inte hade underkastat sig grekernas välde av egen vilja, som alla andra folk i Italien, utan tvingats till detta genom Belisarius våld och vapen. För att visa sin nåd ville han även skona de fiender som befann sig inom deras murar: de kunde antingen göra krigstjänst bland goterna med samma villkor som dessa eller dra bort vart de ville med alla sina tillhörigheter.

När han genom sina milda ord hade ingivit invånarna hopp om nåd och lovat krigsmännen säkerhet och all slags frihet, bad de inneslutna om trettio dagars vapenvila så att deras kapitulation inte skulle synas alltför obetänksam. Då svarade Totilas att han gärna gav dem inte bara trettio utan tre gånger trettio dagar, om de önskade detta. Men invånarna och de som gjorde tjänst i garnisonen fylldes av sådan beundran inför fiendens välvilja att de inte inväntade den utsatta tiden utan mottog Totilas och goterna i staden efter några få dagar.

Totilas tågar in i Neapel som segrare

KAPITEL 7

Totilas beundransvärda nåd mot de besegrade neapolitanarna

Totilas gjorde sålunda sitt inträde i Neapel och höll vad han hade lovat med en sådan mildhet att man enligt alla italienska historikers vittnesbörd inte finner något större eller liknande exempel i historien. Ty genom sin stora barmhärtighet uppträdde han inte som en kung eller herre, utan som en fader för alla och envar. Ingen av invånarna eller krigsmännen fick lida våld, ingen berövades något, ingen behandlades illa och ingen utsattes för något obehag, utan alla nödställda rönte samma medlidande av den gode kungen. Då många var svaga och sjuka på grund av bristen på föda såg han noga till att de inte for illa genom ett plötsligt överflöd på mat. Därför övervakade man noga att inte bara invånarna i Neapel utan även krigsmännen fick en viss mängd mat två gånger om dagen, men inte mer än detta, varefter portionerna långsamt ökades för varje dag. Så kunde ingen läkare ha varit mer mild mot de sjuka och ingen fader eller moder mer kärleksfull mot sina älskade barn än denne got mot sina besegrade fiender.

Han skänkte också frikostigt skepp och proviant åt Conon, som förde befälet över garnisonen, och hans män när de ville göra sitt avtåg. Besvär-

liga stormar hindrade dem att lägga ut den bestämda dagen, men de fick ändå behålla sin frihet. När vinden höll i sig och de hade bestämt sig för att ta landvägen, skänkte han dem hästar, dragdjur och färdkost med givmild hand. Men medan Totilas visade denna godhet mot andra, krävde han med största stränghet krigstukt av sina egna och lät inget brott förbli ostraffat. Att röva eller utöva våld mot någon var belagt med dödsstraff och ledde till konfiskering av det stulna, så att detta återlämnades till den som hade utsatts för brottet. Därför förekom det inga slags brott i lägren och i de vänskapliga städer och folk där goterna hade gjort sitt inträde.

Totilas kräver med största stränghet krigstukt av sitt folk

Goternas stora välvilja mot vännerna

KAPITEL 8

EN i grekernas läger var det helt annorlunda. Där plundrades undersåtarna av både fältherrarna och soldaterna samt utsattes för smädelser och skymfer. Grekerna hängav sig också åt utsvävningar och dryckenskap, och det fanns inte något slags brott som de inte utövade mot de olyckliga undersåtarna. Så tycktes de ha fördrivit all skam och varje sken av dygd, och man kunde inte tro att något elände var större än det som drabbade de italiker som hade anslutit sig till Justinianus. Ty de fick utstå mycket svårt av de båda härarna. Goterna tog deras åkrar, medan kejsarens krigsmän plundrade deras hem på alla ägodelar och behandlade dem som usla slavar med gissel och slag. Detta gjorde att goternas namn och välde stod högre i folkets gunst i hela Italien än Justinianus och grekernas. Ja, medan det gotiska väldet bedömdes som fredligt och milt av alla hatades grekerna av alla såsom fiender mot fäderneslandet och all dygd.

Grekernas outhärdliga maktutövning

Det italiska folkets usla villkor under Justinianus

Italien plågas av grekiska gissel

Det gotiska väldet är mycket milt

Under tiden sände Totilas ett brev till den romerska senaten som hade utformats med stort allvar. Där klandrade han dem för deras stora otacksamhet mot de välförtjänta goterna. De hade inte lidit någon oförrätt av goterna, och ändå hade de avfallit till grekerna utan att tvingas till detta genom strid. Men han lovade dem tillgift för deras tidigare försyndelser, om de fann något tillfälle att i framtiden gottgöra dem; de borde inte vänta tills kriget var över, eftersom de då kunde förlora allt hopp om nåd. Så skrev han i sitt första brev, och till detta fogade han ett andra som var lika fullt av nåd och mildhet. Där lovade han med dyra eder att det aldrig skulle vederfaras romarna något ont av honom eller av någon bland goterna, om bara romarna ville sörja för sin välgång i tid.

Totilas klandrar romarna för deras otacksamhet

KAPITEL 9

Belisarius sänds på nytt till Italien av Justinianus

Så stod krigslyckan inom Italiens gränser när Belisarius kallades av Justinianus från kriget mot perserna, som han inte hade avslutat, och på nytt tvingades ta hand om kriget i Italien. Han fick med sig fyratusen rekryter som inte hade någon erfarenhet av krigstjänst, ty veteranerna hade han lämnat vid Eufrat.

Med denna krigsmakt, som var väl rustad men föga tapper, korsade han havet och kom till Ravenna. Här fann han allting sämre än han hade väntat. Goterna hade nämligen vuxit mycket i styrka, och städerna och folken hade blivit modlösa på grund av fiendernas lysande framgångar. En del hade också blivit fientliga mot imperiet på grund av garnisonernas oförrätter och fältherrarnas girighet och olidliga högmod, och riktade sin sympati och trohet mot goterna. Soldaterna fruktade också krigstjänstens mödor, de var slöa och lata och fikade mer efter att roffa åt sig bundsförvanternas ägodelar än fiendernas; så styrdes de mer av skräcken än tapperheten och förde ett tygellöst leverne utan all måtta. Därmed hälsades Belisarius ankomst inte med någon glädje i Italien utan med desto större förakt, ty hans närvaro väckte föga hopp om en mer lyckosam krigföring. Man sade också att han inte hade några pengar med sig, och därför kunde han inte betala den sold som soldaterna hade väntat på så länge. De styrkor som han förde med sig till Italien bestod likaså av rekryter och oerfarna soldater.

Belisarius föraktas av sitt folk

Så höll han ett möte i Ravenna där han angav orsakerna till sin ankomst och manade dem att ta upp kriget igen. Men varken invånarna eller krigsmännen lyssnade med någon glädje eller visade det minsta tecken på hopp, utan modlöshet stod att läsa i allas ansikten. Därför ångrade Belisarius genast att han hade kommit till Italien.

Belisarius ångrar sin återkomst till Italien

KAPITEL 10

Staden Tivoli ockuperas av Totilas

Totilas erövrade under tiden staden Tivoli som ligger inte långt från Rom, och detta skedde genom invånarnas osämja. Fastän han hade inbjudits av den ena parten att komma till hjälp, utövade det segrande partiet likväl ett oanständigt våld mot de besegrade, trots Totilas uttryckliga förbud. Efter detta började goterna göra utfall mot Rom och hela Latium från denna stad, som om den varit deras borg, vilket vållade betydande svårigheter för romarna.

När Totilas därefter fick veta att Belisarius hade kommit, tågade han med sin här till Picenum och slog sig ner vid staden Osimo. Där förde Justinianus fältherre Magnus befälet, och Belisarius sände dit tusen ryttare under tre befälhavare. Racilas var en av dem, och när han kom dit och gick i strid den följande dagen stupade han i denna kamp. De övriga såg att de var underlägsna goterna i styrka, och för att de och hästarna inte skulle omkomma i brist på mat (trossen var otillräcklig) lämnade de staden under nattens tystnad för att säkrare komma därifrån innan den helt och hållet hade inringats. Då föll de i goternas bakhåll och tvåhundra av dem dödades i det första anfallet. De övriga kastade sina kläder och vapen och övergav sina dragdjur och trossen samt tog till flykten. Efter en lång och mödosam väg kom de till Rimini.

Grekerna faller i goternas försåt och dödas

En annan fältherre, Vitalis, hade inte större krigslycka. Belisarius sände honom med en ganska stor styrka illyrier för att erövra Bologna. Staden gav sig till honom, men han övergavs också själv av alla illyrier och tvingades överge Bologna. Orsaken till att illyrierna övergav krigstjänsten och genast drog sig tillbaka till sitt fädernesland var följande: medan de upptogs i utlandet av långvarig krigstjänst för kejsarens skull utsattes deras hustrur och barn för olidliga bördor hemma i fäderneslandet av kejsarens fogdar.

Under tiden lyckades Belisarius soldater erövra Pesaro, där goterna hade rivit ner befästningarna när de lämnade staden. Men nu befästes den med största iver och hast så att den inte kunde betvingas av goternas styrkor.

Pesaro återtas av grekerna

KAPITEL II

Nu märkte Totilas och goterna att Belisarius och kejsarens trupper aldrig gick i strid i Italien utan bara försvarade befästningarna på borgarna och i städerna, och därför beslöt de att inte bara belägra Osimo utan utsträcka sina krafter till andra städer i Italien. Så fick trupper gå till Picenum, där de utsatte Fermo och Ascoli för en hård belägring. De inneslutna bad Belisarius om hjälp, men han hade inte så stora styrkor att han vågade ta en strid med goterna. Detta smärtade honom djupt och han uppfattade det som en skamfläck på hans namn och rykte.

Fermo och Ascoli i landskapet Picenum

Belisarius stora sorg

Därför sände han Johannes, som var brorson till Vitalianus, till Bysans och lät honom svära med dyra eder att återvända så snart som möjligt. Han förde även med sig ett brev till kejsaren som hade följande lydelse: ”Vi kom till Italien, bäste kejsare, och saknade då såväl män som hästar och pengar. När vi passerade Trakien och Illyrien, drog vi samman en del soldater, men de var eländiga och helt odugliga för strid. De veteraner som kämpade mot

Belisarius sänder ett brev till Justinianus

goterna här i Italien före vår ankomst är så rädda för de segerrika goterna att de knappt tål åsynen av dem. De har inte heller fått någon sold på länge så att de kunnat ersätta de hästar och vapen som gått förlorade, och utan dem vill de inte gå mot fienden. Styrkorna är också alltför små för att våga angripa den mäktiga fienden, och många av våra krigsmän har redan avfallit till fienderna, antingen av leda eller för att solden dröjt för länge. Du kan inte heller hoppas att vi skall uppbringa pengar här i Italien, eftersom den största delen av landet på nytt har ockuperats av fienden, och den lilla del som återstår är så försvagad och plågad av kriget, att den inte kan betala någon skatt.

Grekerna tål knappt åsynen av goterna

Greker avfaller till goterna när de nekas sold

Om du bara ville sända mig till Italien, är allting således gott och väl, ty nu befinner jag mig mitt i Italien. Men om det också var din vilja att jag skulle övervinna goternas makt måste mycket annat föranstaltas av dig för detta ändamål. En fältherre kan inte uträtta något om han saknar de rätta medlen. Därför måste du sända hit mina män och en stor mängd andra soldater. Dessutom måste du se till att det finns pengar till hands, ty utan sådana kan man inte uträtta något nyttigt i ett krig." Så skrev Belisarius.

KAPITEL 12

Trots att Johannes dröjde länge i Bysans uppnådde han inte något av det som Belisarius hade skickat dit honom för. Under tiden angrep Totilas Fermo och Ascoli. När de hade kapitulerat drog han vidare till Umbrien och där erövrade han mot allt hopp Spoleto, med den starkt befästa borg som skyddar staden. Garnisonens befälhavare Hadrianus och hans män gick över till goterna sedan de hade kapitulerat. Assisi försvarades en tid av Sigfred, men när han hade stupat efter många tappra dåd svor invånarna och staden trohet mot goterna.

Totilas erövrar Fermo och Ascoli

Spoleto besegras av goterna

Assisi

Därefter beredde sig Totilas att erövra Perugia och började vidlyftiga förhandlingar om en kapitulation med stadens befälhavare Cyprianus. Men han hade ingen framgång, och då ville han inte vänta längre utan hävde belägringen av Perugia och drog mot Rom. När han hade kommit dit placerade han sina styrkor på lämpliga ställen runtom staden. Både vid denna belägring och under hela den tid när han förde stora härar genom Italien, vakade han noga över att hans krigsmän inte vållade bönderna någon orätt utan lät dem vara fria och odla jorden utan oro eller besvär, så att de kunde överlämna skörden till de rätta herrarna och ägarna. Därmed vann han ett evigt namn och rykte som en av de bästa furstarna.

Perugia

Totilas visar stor nåd mot lantbrukare

Bessas var den ende bland Justinianus fältherrar som försvarade Rom; detta gjorde han tillsammans med Conon, som hade varit befälhavare i Nea-

pel. Belisarius hade också skickat dit persern Artasiras och trakiern Barbation med inte föraktliga styrkor som skulle skydda staden tillsammans med de övriga. När de såg att goterna närmade sig stadens befästningar störtade de mot de antågande med en mäktig styrka. Men våldet var större än nyttan. Ty goterna låtsades bli rädda och drog sig tillbaka i försåt som de hade förberett, och när grekerna förföljde dem med större iver än försiktighet blev de kringrända och höggs ner nästan till sista man – det var bara fältherrarna och några få av deras män som med svårighet räddade sig innanför stadens murar. Detta gjorde att de inte vågade gå ut mot goterna, fastän de utmanades på alla sätt av dem.

Grekerna förtrycks genom goternas försåt

Därefter bröt det ut en våldsam hungersnöd i Rom: ingen säd fördes in från åkrarna och köpmännen fick inte komma med något över havet. Goterna hade nämligen återvunnit makten över Neapel och lät olika små skepp segla fram och tillbaka kring traktens öar, och därmed såg de noga till att inget skepp nådde fram till den romerska hamnen.

Rom drabbas av hungersnöd

Rom utsätts på nytt för en hård belägring

KAPITEL 13

ET spreds många misstankar om förräderi inne i Rom och därför fördrevs Cethegus från staden, fast han var den främste i senaten, och han flydde till Civitavecchia. Medan detta hände i Rom belägrade en annan gotisk här under Totilas ledning Piacenza som ligger nära stranden till Po; detta var den enda stad i trakten som stod på Justinianus sida. När Belisarius övervägde allt detta greps han av stor oro över den fara som hotade Rom. Men han fann det inte tillrådligt att föra dit hjälp från Ravenna, eftersom fienden behärskade landet däremellan och hans egna styrkor var alltför små. Därför beslöt han att föra dit hjälp på en annan väg. Han lät Justinus försvara Ravenna med ett fåtal soldater och begav sig själv till staden Epidamnus på Dalmatiens kust. Där dröjde han sedan en tid i väntan på en här från Bysans, eftersom han i sina brev till kejsaren hade klargjort sakernas rådande tillstånd.

Romaren Cethegus

Piacenza belägras av goterna

Samtidigt plågades Rom svårt av belägringen, och allt tycktes bli sämre och gå mot sin undergång. Då sände Belisarius två av sina fältherrar, Valentinus och Phocas, till Roms hamn. De skulle försvara denna plats tillsammans med den övriga garnisonen, som stod under Innocentius befäl, och även angripa goternas styrkor så ofta de kunde. De hade framgångar mot goterna en tid, vilket skänkte stor hjälp åt de inneslutna, men till sist hamnade de i ett bakhåll så att de kringrändes och dödades av goterna. Det vara bara några få av dem som med möda undkom genom att fly in i hamnen.

Grekerna förtrycks genom goternas försåt

KAPITEL 14

Påven Vigilius

ETTA olyckliga blodbad på befälhavare och soldater följdes snart av en ännu större olycka, nämligen bristen på säd. Den romerske påven Vigilius hade kallats till Konstantinopel av kejsarinnan, och när han på sin väg dit hade vikt av till Sicilien lastade han en stor mängd säd på skepp som skulle transporteras till romarna, fastän han hade fått lida en svår oförrätt av dem. Men goterna anade detta och lade sig i försåt bakom torn och byggnader innan skeppen löpte in i hamnen. Soldaterna i den grekiska garnisonen vågade inte företa sig något mot goterna, utan viftade bara med kläder och händer och ropade från murarna och bröstvärnen att det väntade bakhåll i hamnen och att sjömännen skulle akta sig för att gå in i den. Men sjömännen förstod inte dessa tecken, utan trodde att det var romare som visade sin glädje över att de äntligen hade kommit och manade dem att gå in. Eftersom de hade god vind kom de snabbt in i hamnen med skeppen, men där togs de till fånga av de goter som låg i bakhåll och goterna tog också all spannmål från dem. Detta väckte den största förtvivlan hos det romerska folket som hade satt allt sitt hopp till denna säd, ty Rom förtrycktes redan av en outhärdlig hungersnöd. Goterna gick till allt hårdare angrepp mot de inneslutna när de märkte deras nöd.

Goterna lägger beslag på säd till romarna

Vid samma tid fick grekerna utstå en belägring i Piacenza. De led brist på alla förnödenheter och drabbades av en så förfärlig hungersnöd att de enligt Prokopios åt av varandra. Därför köpte de en räddning genom att överlämna sig själva och Piacenza till goterna.

Hungersnöd i Piacenza

Piacenza erövras av goterna

KAPITEL 15

Diakonen Pelagius som sändebud till Totilas

Å levde diakonen Pelagius i Rom, och hans namn var välkänt bland romarna. Han var en god och välbärgad man som hjälpte oräkneliga invånare med pengar i denna svåra brist på säd och gärna uppfyllde deras önskningar efter sin förmåga. Därför kom romarna till honom och bad honom enträget att bege sig till Totilas som sändebud för det romerska folket och begära några dagars vapenvila. Om det inte kom någon hjälp under dessa dagar lovade man att överlämna staden till Totilas.

Pelagius gjorde som folket bad honom, eftersom det syntes nödvändigt, och begav sig till Totilas läger i detta ärende. Denne tog emot honom med välvilja, men sade också att han fattat ett fast beslut att inte visa romarna

någon barmhärtighet eftersom de så många gånger förut hade föraktat hans nådiga brev och frikostiga löften. Innan han lämnade ordet till sändebudet höll han också en lång och bitter oration där han prisade Teoderiks och goternas välgärningar mot romarna och klandrade deras ständiga trolöshet mot goterna. Han slutade med att säga att det inte fanns någon väg för samtal eller förhandlingar om inte staden rev sina murar och upphörde att försvara de trolösa greker som levde bland dem. Ty beskyddet av så usla män var utan jämförelse till större fördärv för invånarna än för fienderna.

Då svarade Pelagius: ”Eftersom du, o Totilas, avvisar denna beskickning och inte ens vill höra våra böner skall vi bönfalla den gudomliga makten om hjälp, och då hoppas jag att himlens gudom skall bryta människors övermod.” Efter dessa få ord gick han sin väg.

Sedan Pelagius hade kommit tillbaka fylldes staden av fruktan för Totilas stränghet, och man ville hellre uthärda det yttersta än ta emot denne vredgade fiende som hotade invånarna med undergång i deras egen stad. Så fortsatte man att bjuda motstånd och utstod den olidliga hungern i sin fruktan för ett ännu värre straff: romarna fick utstå så mycket under denna tid för att rädda dessa fördärvliga greker att det är sorgligt att bara nämna detta.

Romarna uthärdar det yttersta för att rädda grekerna

KAPITEL 16

De romare som var förbundna med grekerna gick nämligen till härens befälhavare Bessas och Conon och bönföll dem under gråt och klagan: ”Om ni inte vill ha oss som romare och bundsförvanter, behandla oss åtminstone som om vi har besegrats i strid och tagits till fånga i ett krig och ge oss den föda som enligt lagen tillkommer dem som fallit i träldom. Ty även de hårdaste herrar brukar ge sina usla trälar något för att hålla dem vid liv. I gengäld skall vi visa en sådan lydnad som man knappt kan tvinga eländiga slavar till. Men vill ni inte detta, låt oss åtminstone gå döende vart ödet vill föra oss eftersom ni då slipper mödan att begrava oss som era andra slavar. Skulle ni inte ens tillåta detta, hugg oss åtminstone i stycken så att det inte syns som om ni förmenar oss ett ljuvt slut på livet och befria oss romare, som är de olyckligaste av dödliga, genom detta enda dåd från oändliga svårigheter.”

Romarnas rörande klagan inför grekerna

Grekerna hörde romarnas bittra klagan, som kunde ha rört stenar till medlidande. Men de svarade som de grymmaste av alla barbarer att de inte hade några livsmedel att dela ut, fast de hade gömt en stor mängd säd innanför murarna, vilket intygas av deras egen historiker Prokopios, som var där när detta skedde. Så bedrog man både soldaterna och folket och sålde

Grekerna är de grymmaste av alla barbarer

livsmedel till de rikare och mer förnäma bland romarna för väldiga belopp: en enda oxe kunde kosta femtio guldmynt. Bland romarna räknades nu ruttnande hästar och hundar liksom liken av andra djur som läckerheter. Men den stora hopen åt bara nässlor som växte överallt runt staden längs murarna och på ställen som inte var uppodlade. Man kokade dem, för att inte lida av smaken eller taggarna.

En enda oxe kostar femtio guldmynt

Så länge romarna hade guld köpte de säd och agnar med detta. Men när guldet tog slut bar de alla sina ägodelar till torget och bytte dem mot föda för dagen. När de giriga grekerna inte hade någon säd kvar att sälja fick alla romare se sig om efter nässlor. När dessa tog slut, började människornas kroppar bli tunna och bleka eller blå till färgen, så att de liknade spöken. Många kom gående med nässlor mellan tänderna, och plötsligt såg man dem segna ner utan liv eller anda. Man använde också avskräde och exkrementer som föda. Några plågades så svårt av hungern att de bar hand på sig själva när de inte ens fann någon hund eller råtta eller ett annat dött djur som de kunde bruka som föda.

Oerhörd och förfärlig hungersnöd i Rom

KAPITEL 17

DET fanns en man bland de övriga romarna som var fader till fem barn, och de stod omkring honom och sträckte ut sina händer för att be om mat, som de brukade göra. Men han lät inte höra någon klagan och visade inget tecken på oro, utan dolde tappert sin smärta. Han befallde också barnen att följa med honom, för då skulle de snart få något att äta. Men när han kom till en bro över Tibern täckte han huvudet och ögonen och störtade genast ner i floden inför sina egna barn och de övriga romare som råkade vara i närheten.

En romare och hans fem barn

Till sist såg grekernas alltför grymma och barbariska befälhavare att romarna hade bragts till den yttersta förtvivlan, och därför lät de alla som ville gå sin väg. Därmed hände det att alla, med blott några få kvarlämnade i Rom, tog till flykten vart de kunde. Men en stor del av dem var så kraftlösa av hungern att de dog runt omkring, medan andra gick under när de fångades upp av fienderna. Allt detta tvingades det romerska folket lida eftersom de trolösa grekerna tidigare hade omringat och besegrat Vitiges genom svek och försåt och fört honom till Bysans.

Under tiden kom en ny här från Justinianus till Belisarius i Dalmatien, och den stod under befäl av Johannes Vitalianus. När man rådslog om hur kriget borde föras ropade alla med en röst att romarna måste få hjälp. Men det rådde delade meningar om hur detta skulle ske. En del ville ta landvägen genom Apulien för att föra mat till Rom, medan andra ville segla över

En plan mot nöden

havet. Johannes hörde till dem som ville gå genom Kalabrien och Apulien med alla styrkor tillsammans och på detta sätt söka sig till Rom, eftersom det då skulle vara lätt att besegra goterna. Men om man delade styrkorna så att vissa drog fram på land och andra på havet skulle ingen del kunna mäta sig med fienden. Belisarius sade att denna taktik hade varit lovvärd, om de greker som inneslöts av goterna i Rom inte hade befunnit sig i ett så svårt läge. Men eftersom saken inte tålde dröjsmål, borde man gå både över land och över havet. Han sade också att med goda vindar skulle flottan vara vid Tiberns mynning inom fem dagar.

KAPITEL 18

Å begav sig Belisarius med flottan till Italien och befriade staden Otranto från dess belägring, och därifrån seglade han snabbt mot Rom utan att unna sig någon vila. När Totilas underrättades om hans ankomst – det var ju uppenbart varför han hade kommit – lade han bjälkar och en kedja av järn från den ena stranden av Tibern till den andra, tolvtusen dubbelsteg från staden där floden var som smalast samt byggde en bro över denna. Han uppförde även befästningar på båda sidor om floden med garnisoner som skulle förhindra all införsel av livsmedel.

Otranto befrias från belägringen

Totilas spänner en kedja mellan Tiberns stränder

Inte långt därefter kom Belisarius till Tiberns mynning och slog sig ner vid hamnen. Där skulle han nu invänta de styrkor som kom landvägen under befäl av Johannes Vitalianus och som på grund av goternas styrka inte kunde avancera så snabbt. Ty de råkade i strid med goterna och erövrade Brindisi, men tvingades dröja där en tid tills städerna i Kalabrien och Apulien hade lovat dem sin trohet och välvilja. Därefter lade de staden Canosa under sitt välde. Inte långt därifrån ligger byn Cannae, där det minnesvärda slaget mellan Hannibal och romarna skall ha ägt rum. Dit kom också en viss Tullianus. Han var son till Venantius, en man av stort namn och mycken myndighet i Lukanien, och han klagade nu inför Johannes över alla kränkningar och svåra oförrätter som grekerna hade utsatt invånarna för. Han försäkrade också att invånarna i Bruttium och Lukanien inte skulle ha avfallit från kejsaren till goterna om det hade funnits någon mänsklighet hos grekernas krigsmän.

Brindisi ockuperas av grekerna

Byn Cannae där romarna led sitt minnesvärda nederlag

Grekernas orättvisor mot undersåtarna

KAPITEL 19

OTILAS skickade under tiden större delen av sina ryttare till Capua. Han befallde också deras befälhavare att följa efter Johannes Vitalianus när denne hade passerat där. Det övriga skulle han själv ta hand om. Detta skrämde Vitalianus, som var rädd att bli kringränd av goterna, och därför avbröt han sin marsch till Belisarius och vände åter till Bruttium. Där stötte han på Richmund vid sundet till Sicilien; Totilas hade satt honom att skydda denna provins, och nu besegrade Vitalianus honom i en oväntad och förvirrad strid.

Johannes Vitalianus fruktan

Goten Richmund

Belisarius, som ivrigt väntade på Vitalianus, blev djupt bedrövad och fördömde öppet hans långsamhet: han hade heruler och hunner som var de bästa ryttare som man kunde få och ändå var han rädd för en enda skara av goternas ryttare. Så klandrade Belisarius den frånvarande vitt och brett. Men detta hade ingen verkan, ty Vitalianus – det är tveksamt om han agerade av fruktan eller eftersom han ansåg det mer gynnsamt att göra detta – gick inte mot Rom utan vände tillbaka mot Apulien. Där slog han läger och vilade, utan den minsta tanke på att bege sig till Rom.

Belisarius baktalar Vitalianus

Belisarius förlorade nu allt hopp att de skulle komma och därför ville han inte vänta längre, utan beslöt pröva om han med sina egna män kunde föra mat och hjälptrupper till Rom. Eftersom hans styrkor var mycket underlägsna goternas vågade han inte möta dem i öppen strid, utan satte sitt hopp till Tibern och sin egen list: han skulle komma till staden på vattnet. Så rustade han tvåhundra skepp som grekerna kallar dromoner och goterna ”promoner”: jag tror att man säger *celoces* på latin. Dessa skepp har på alla sidor befästningar av trä som är genomborrade med hål på lämpliga ställen så att man kan skjuta pilar och använda andra kastvapen mot fienden. Mot bron eller kedjan och de andra hindren som hade placerats i floden tänkte han däremot ut ett annat hjälpmedel. Han lade två flottar, hårt sammanbundna med järn och träbjälkar, i floden och sedan byggde han ett torn av trä på dem som var högre än de torn som fienderna hade byggt för att skydda bron.

Belisarius krigslist

Dromoner

När man hade förberett detta och lastat skeppen med säd förde han ombord utvalda soldater och lät dem gå mot strömmen. Först gick detta torn av trä med dess kämpar, som skulle förgöra fienderna från ovan med spjut och pilar av alla slag. De övriga styrkorna höll sig på stranden och drog skeppen, så att de avancerade i samma takt. Vid första anfallet angrep man goterna i den hitre garnisonen. Belisarius ledde själv trupperna på den vänstra stranden mot Totilas skyddsvärn. Under tiden sände han bud till Bessas i Rom och befallde honom att göra ett utfall från staden vid samma tid som Beli-

sarius kom fram till Rom, eftersom detta skulle avhålla goterna från strid. Men Bessas gjorde inte detta och uträttade inte något minnesvärt under hela den tid som belägringen varade. Ty han var besatt av den tarvligaste girighet och visade sig öppet vara sådan att han inte tycktes född för något annat än att samla rikedomar från alla håll och med vilken förevändning som helst.

Den grekiske befälhavaren Bessas slapphet och girighet

KAPITEL 20

NÄR Belisarius hade erövrat den första fästningen, försökte han ta bron och de övriga befästningarna. Man kämpade energiskt på båda sidor och gjorde olika anfall, och till sist kunde grekerna erövra fiendernas återstående befästning med eldens hjälp, inte utan ansenliga förluster bland försvararna. Därmed hade man raserat bron över Tibern och tycktes hålla en lysande seger i sina händer, men ödet hade bestämt något annorlunda.

Belisarius hade lämnat kvar Isak vid hamnstadens garnison med sin hustru och all packning och befallt honom att inte röra sig därifrån, även om det kom sändebud från honom själv eller från andra som råkat i fara. Han skulle till varje pris stanna i staden och försvara denna med de krigsmän som han hade fått för detta ändamål. När Belisarius hade bränt upp fiendernas torn, ilade genast budbärare till hamnstaden och förhärligade denna stora seger, vilket gärna sker. Isak jublade över budet och blev så hänförd eller galen att han glömde Belisarius befallning och bjöd krigsmännen att gripa till vapen. Denna hetta och iver förledde honom också att angripa ett av fiendernas postställen som låg på den motsatta stranden inte långt från Ostia. I det första anfallet skingrade han fienderna, men lockades sedan i bakhåll och togs till fånga, och de som hade följt honom i striden höggs ner.

Belisarius krigsman Isak och hans oförstånd

När detta hade skett kom några ryttare till Belisarius med bud om att Isak gripits av fienderna. Han blev mycket bestört av detta och frågade inte efter var och hur detta hade skett, eftersom han trodde att staden med hans hustru och allt annat hade fallit i goternas händer. Hans smärta var så stor att han inte kunde tala. Därefter skyndade han tillbaka med flottan och krigsmännen och var fast besluten att ta tillbaka staden, innan fienden hade befäst sin makt, eller att dö i striden. På detta sätt gick han miste om den seger som han redan tycktes ha vunnit.

Belisarius väldiga förvirring

KAPITEL 21

Isak dödas

Orsaken till Totilas grymhet

När han hade kommit till hamnstaden och funnit den välbehållen förstod han att han blivit lurad. Detta misstag smärtade honom så djupt att han föll i en häftig feber som ansatte honom länge. Isak, som hade orsakat att segern gått förlorad, dödades på Totilas befallning, eftersom han ville hämnas den tappre goten Roderik, som nyligen hade dödats av grekerna. Totilas började också visa en större grymhet när han såg hur lite man aktade hans tidigare nåd och barmhärtighet mot alla. Men han var strängare i ord än handling, ty han for ut i hotelser med mer upprört sinne än han avsett men mildrade dem sedan med stor barmhärtighet.

Vitiges togs till fånga genom grekernas trolöshet

Romarna fruktade hans stränghet, eftersom de så lätt hade avfallit till grekerna. Men grekerna fruktade mer för sin egen del eftersom de genom svek och bedrägeri hade gripit kung Vitiges och fört honom till Bysans. Därför beslöt de att hellre uthärda hungersnöden och de yttersta plågor än att släppa in kungen som var så vredgad över alla oförrätter. Så dog människor överallt av hunger: hela staden var ingenting annat än en förfärlig grav för de olyckliga levande.

Isauriska krigsmän förråder Rom till Totilas

Totilas avstår helt från blodspillan

Goternas väldiga fromhet

När staden Rom svävade i fara från alla håll i detta outhärdliga elände, förråddes den av fyra krigsmän från Isaurien som lät Totilas komma in om natten genom Porta Asinaria. När Totilas hade kommit innanför stadens murar stod han stilla med hela sin här vid Lateranen en god del av den följande dagen. Detta skedde inte i fruktan för grekerna eller några andra fiender, ty hans spanare hade funnit att inga eller bara några få var kvar i staden. Det verkliga skälet till hans dröjsmål var i stället att många av hans krigsmän tidigare hade kastats ut från Rom med större skam än heder, när Belisarius kallades dit från Neapel. Eftersom det vore svårt att hålla dem tillbaka från ett blodbad på invånarna ville den kloke kungen vänta till dess romarna och grekerna hade hunnit fly genom portarna eller till de heligas kyrkor. Alla var nämligen övertygade att goterna var så fromma att de aldrig våldförde sig på dem som sökte sin säkerhet i de tempel som hade invigts åt Gud.

KAPITEL 22

Ryktet spred sig att goterna hade kommit in i staden, och därför drog massan hit och dit i sorg och förvirring. Den största delen av romarnas krigsmän och befälhavare flydde vart de kunde, men några få blandade sig med de romerska medborgarna och tog sin tillflykt till kyrkorna. Man vet att upp emot femhundra av dem som levde i

staden vid denna tid fick skydd från allt våld och orätt i de heligas tempel. Alla de övriga lämnade staden eller rycktes bort av döden.

När det hade blivit fullt ljus red Totilas i samlad tropp genom staden från Lateranen för att förrätta sin andakt i den helige Petrus kyrka på Vatikanen. Här beskyller några författare med tragiska rop Totilas för en oerhörd grymhet mot alla som kom i hans väg, fastän det är uppenbart att staden var övergiven och att alla invånare redan hade flytt genom portarna eller till kyrkorna. Enligt Prokopios var det bara tjugo grekiska soldater som oförsiktigt drev runt i staden samt några av folket som höggs ner vid detta tillfälle; de övriga räddade sig genom att fly eller bege sig till de heligas tempel.

Rom erövras på nytt av Totilas; Totilas beger sig till Peterskyrkan sedan han tagit Rom; Goterna anklagas med orätt för grymhet

Prokopios

När Totilas kom in i Peterskyrkan trädde Pelagius, som vi har nämnt tidigare, honom till mötes med Kristi evangelier i sina händer. Han föll nu på knä och bad för alla: ”Skona, o furste, de dina.” Då log Totilas med ett milt ansikte och sade: ”Kommer du med böner till mig denna gång, Pelagius?” ”Så är det förvisso”, svarade denne, ”ty Gud har gjort mig till din tjänare. Men bär inte hand på dem som har underkastat sig din makt!” Totilas besegrades av dessa böner så att han skänkte staden och dess invånare sin nåd och tillgift och utfärdade ett strängt förbud mot att använda vapnen mer. Han påbjöd också att krigsbytet skulle tillfalla goterna, men att invånarna skulle gå fria till liv och lem. I samma påbud sade han även att ingen fick kränka kvinnornas kyskhet, och han ägnade stor möda åt att detta kön skulle bevaras från sådana brott. Det dyraste krigsbytet skulle föras till honom, medan det övriga gick till krigsfolket. Det fanns mycket i patriciernas hus, men Bessas lämnade ännu mer efter sig eftersom denne fördärvade man hade sålt spannmål till ett olycksaligt pris och på detta sätt samlat ett lysande krigsbyte åt Totilas.

Pelagius skyndar till Totilas med böner

Totilas barmhärtighet mot romarna

Bessas förhatliga girighet

Vid samma tid ställdes den förnäma kvinnan Rusticiana eller Justiniana inför rätta. Hon hade nämligen låtit bryta sönder och förstöra statyer av kung Teoderik för att hämnas att hennes fader Symmachus och hennes make Boethius hade dödats på Teoderiks befallning. Detta var så känt av alla att det inte kunde förnekas eller ursäktas. Men den barmhärtige Totilas fäste större vikt vid denna kvinnas pliktkänsla och kärlek mot de döda än vid denna kränkning av en kungs majestät. Därför benådade han henne med lika stor välvilja som när Amalasventa gav Boethius och Symmachus barn deras fädernearv för att sona sin faders grymhet.

Symmachus dotter och Boethius hustru Rusticiana får uppleva Totilas stora nåd

KAPITEL 23

DÄREFTER märkte Totilas att hans män var mer benägna för grymhet än för barmhärtighet, och därför kallade han alla till sig och talade så välvilligt och milt till förmån för romarna att man knappt kunde tro att han

Totilas tal om romarnas räddning och välgång

någonsin hyst ett fientligt sinnelag mot dem: ”Se, mina vapenbröder, hur osäkert allting är i människornas värld och hur lyckan ständigt förändras. För några få år sedan besegrade Belisarius tvåhundratusen goter med sjutusen man. Nu har jag övervunnit tjugotusen greker med knappt fyratusen man, och vi har lagt staden Rom, som var världens härskarinna, under våra fötter. Därför bör vi inte gripas av övermod utan frukta Gud och inte bruka denna seger högmodigt och grymt utan nådigt och barmhärtigt och ständigt ha lyckans växlingar inför våra ögon, ty tidigare i detta krig förlorade vi hela Italien utom Verona, Pavia och Treviso.” Genom dessa och många andra milda ord till sitt folk avvärjde han klokt och skickligt allt våld och alla orättvisor mot de besegrade folken.

Verona, Pavia och Treviso förblir trogna goterna

Totilas klandrar romarna hårt för deras otacksamhet

Därefter höll han ett möte med romarna där han strängt förebrådde dem för att de dåraktigt och otacksamt hade föredragit grekerna, det mest trolösa av alla folk, framför goterna. Ändå hade goterna först befriat dem från slaveriets ok under tyrannen Odovakar och sedan skänkt dem många fredliga och lyckliga år under Teoderiks milda och barmhärtiga styre, då de hade rönt så många välgärningar att de knappt kunde önska något mer. Men trots att de inte hade utsatts för några kränkningar eller oförrätter hade de brutit sina eder och sin trohet och avfallit till de opålitliga och odygdiga grekerna, som inte vågade möta Vitiges i strid när de inneslöts av honom utan stannade instängda bakom murarna, utmärglade av hunger och höljda i skam; som gjorde sig till herrar över städerna, inte med vapen utan genom förräderier och intriger, och lade allt i skatteindrivarnas och angivarnas våld; som med omänsklig grymhet tvingade Italiens städer och folk att betala skatter som varit efterskänkta och avskaffade i många år av Teoderik och de andra kungarna; som nu krävde räkenskaper från styresmännen under dessa kungar rörande både folk och enskilda, allt för att stilla den outsläckliga girigheten hos sin kejsare. ”Säg mig, o romare”, sade han, ”om ni någonsin fått lida något ont av goternas kungar! Säg mig också om ni någonsin fått något gott av de där usla grekerna, som har vållat sina vänner mer ont än fienderna! Det är ett lastbart och ondskefullt folk, vars största konst är att ljuga. Men goterna är födda i Italien och har uppfostrats tillsammans med er; ändå fann ni större behag i främlingar och okända än hos era landsmän som ni kände så väl. Därför borde det inte synas märkligt för någon om det romerska folket bestraffades för sin trolöshet, så att det lärde sig att i framtiden inte bryta givna löften och eder och att löna välgärningar med tacksamhet i stället för oförrätter.”

Grekernas högmodiga grymhet mot romarna

Goternas klagomål över romarna

Grekerna bedöms som lögnaktiga och ondskefulla

När Totilas hade sagt detta bad ingen om tillgift för dessa felsteg och därför upplöste han mötet utan hopp om någon förbättring hos romarna. Men Prokopios berättar att Pelagius även då framträdde med böner för romarna liksom tidigare, och att han inte upphörde med dem förrän Totilas hade lovat att behandla alla romare med större mildhet.

Pelagius mildrar Totilas vrede

KAPITEL 24

EFTER detta beslöt Totilas att sända några legater till Justinianus. Det var den Pelagius som vi nyss har nämnt och ett romerskt sändebud vid namn Theodorus. Totilas lät dem förbinda sig med dyra eder att med trohet utföra hans befallningar och så snabbt som möjligt återvända till honom i Italien. Han befallde dem också att göra allt som stod i deras makt för att stifta fred och vänskap mellan honom och kejsaren. Ty om de återvände utan fred skulle han tvingas riva staden Rom till marken, döda patricierna och fortsätta kriget i Illyrien.

Totilas sändebud till Justinianus

Han lät också skriva ett brev till kejsaren med följande innebörd: "Jag betvivlar inte att du är underkunnig om vad som hänt i staden Rom intill denna dag, så detta kan förbigås med tystnad. Men däremot vill jag med några få ord förklara varför jag sänt dessa talesmän till dig. Vi önskar vinna fred och visa allt det goda som en sådan medför, som nyligen under romarnas kejsare Anastasius och kung Teoderik, ty freden och endräkten under deras tider skapade lugn och stora fördelar för dem båda. Om detta behagar dig, skall jag med rätta kalla dig min fader och vara din bundsförvant i alla krig som du vill föra."

Totilas brev till Justinianus om fred

När kejsaren hade mottagit detta budskap, svarade han enligt Sabellico, med den likgiltighet som han sägs ha utmärkts av, att Belisarius var i Italien och hade fått i uppdrag att sköta hela detta krig. Sedan yttrade han inte ett enda ord. Därför är det inte underligt att Biondo kallar kejsaren hård och dum när han lät denna stora stads och hela Italiens öde avgöras av en enda tjänare, det vill säga Belisarius. Detta svar väckte också mycken fruktan hos Pelagius och hans följeslagare. Därför gick de i flera dagar till Justinianus käraste vänner och bönföll dem under tårar att de skulle påverka kejsarens sinnelag, annars skulle han vålla denna stads undergång genom sin lust till krig. Och när Rom hade störtats skulle ingen kejserlig värdighet finnas kvar i kommande tider.

Justinianus klandras av historikerna som hård och dåraktig

KAPITEL 25

NÄR Totilas fick veta att beskickningen hade varit utan framgång och att han nekats den fred som han med sådan rätt hade begärt, beslöt han att i grunden förstöra Rom. Men här skriver greken Prokopios, som befann sig i Belisarius läger, att Totilas var så måttfull att han lät sig övertalas av sin fiende Belisarius att inte bränna några offentliga eller privata byggnader eller att ödelägga staden. Han nöjde sig nämligen med att jämna några murar och befästningar med marken och

lät övriga byggnader stå oskadda. Detta är Prokopios egna ord: ”Totilas läste ofta igenom de brev som han hade fått från Belisarius och prisade deras kloka förmaningar, och därmed övertalades han att lämna staden oskadd och väl bevarad.”

Totilas måtta och barmhärtighet vid störtandet av Rom

Men Leonardo Aretino och de som följer honom ger en helt annan bild. De säger att Totilas rasade i den största grymhet och på många ställen störtade Roms befästningar till marken. Därefter satte han eld på Capitolium. Röken steg även från Quirinalens berg medan lågorna slukade Aventinen och överallt hörde man dånet av hus som störtade samman. Under dessa bränder drog också en mängd av invånarna bort med hustrur och barn från fädernas boplatser och var inte ens fria att begråta sina olyckor. Totilas drev ut det enkla folket till Kampaniens byar och städer, men senatorerna och patricierna behöll han som gisslan. Efter detta gjorde han sitt uttåg från Rom med hela hären och lämnade staden så övergiven och tom att det varken fanns någon man eller kvinna där.

Goterna beskylls utan rätt för grymhet av Leonardo Aretino och hans efterföljare

Så vill de beskriva saken. Men jag anser att man bör tro mindre på dem än på Prokopios, som var närvarande när detta skedde och försäkrar att det gick till på ett helt annat sätt. Det syns mig uppenbart att staden inte kunde ha varit så övergiven och störtad i grunden, ty i så fall kunde Belisarius inte ha återställt befästningarna några få dagar senare, vilket han faktiskt gjorde, och inte heller hade han funnit några hus för att inkvartera sin här. Men om staden hade störtat samman och låg utan något spår av mänsklig odling, vem ser då inte att grekerna rätteligen bar skulden till denna förstörelse? Goterna sökte ju ivrigt efter fred. Men den girige och oförståndige Justinianus fäste större vikt vid de obetänksamma orden av en enda man, Belisarius, än vid alla romares heta tårar och goternas rättmätiga böner, och så övergav han staden eller lät den läggas öde, fast det hade varit lätt att bevara den.

❧ FJORTONDE BOKEN ❧

KAPITEL I

Å TÅGADE TOTILAS UT FRÅN ROM, ANTINGEN nu staden var oskadd eller förstörd, och sedan delade han hären i två hälfter. Den ena satte han in mot Belisarius styrkor på den plats som kallas Algedone, så att de inte kunde företa sig något under hans frånvaro. Med den andra skyndade han själv mot Johannes Vitalianus. När denne fick veta att Totilas kom emot honom flydde han skamligt och övergav alla sina män, och han stannade inte förrän han hade dragit sig tillbaka innanför Otrantos murar. Otranto är den sista staden i Kalabrien, därifrån är det bara en kort sjöfärd till Epirus och Grekland.

Totilas gör sitt uttåg från Rom

Algedone

Greken Vitalianus flykt

Beskrivning av Otranto

Så kom Totilas till dessa trakter, och nu återtog han lätt makten över Lukanien, Bruttium och Kalabrien utom Otranto. Men medan goterna hade dessa framgångar i denna del av landet, förlorade de Spoleto i Umbriens dalar som gick över till grekerna. Staden skyddades bara av en borg som hade byggts i en amfiteater från forna tider. Ty Totilas hade rivit stadens befästningar så att de inte skulle erbjuda något skydd åt fienderna. En viss Martianus från Bysans genomförde detta avfall med hjälp av en list. Med Belisarius samtycke låtsades han nämligen vara en överlöpare från grekerna. Han kom till Totilas och upptogs genast (så som sker än i dag) av goternas kung bland de främsta männen, och utsågs dessutom till en av vakterna på borgen. Där sammansvor han sig med arton andra och dödade trolöst borgens befälhavare. Så erövrade Belisarius Spoleto genom en usel mans usla seger.

Totilas tar tillbaka de förlorade länderna

Martianus, en bysantinsk överlöpare, förråder Spoleto till grekerna

Belisarius skamliga seger

Vid nästan samma tid flydde kalabrerna och de som bodde i deras grannskap till Taranto. Denna stad, som hade legat övergiven och förfallen en tid, byggdes nu upp på nytt, men inte den gamla staden utan på en plats närmare hamnen som hade havet på båda sidor, liksom en halvö. Därmed blev det lätt att skydda sig mot ett anfall i ryggen. Sedan Totilas hade återvunnit makten över Lukanien och Kalabrien, lämnade han en garnison i staden Acherusia och drog med den övriga hären mot Ravenna.

Under tiden företog Belisarius ett djärvt dåd, som var dumdristigt i mångas ögon. Han ockuperade nämligen Rom, som varken var fördärvad eller ödelagd utan bara övergiven av sina invånare, och befäste staden med så stor hastighet att det syntes otroligt för alla att han kunde genomföra detta stora

Belisarius tar tillbaka Rom och befäster staden

arbete på några få dagar. Han lät bygga upp befästningarna, gräva djupa gravar framför murarna, skydda vallarna med spetsade trädgrenar som var fastsatta i jorden och sammanbundna med varandra, uppföra torn av trä och bröstvärn som skydd för den nya muren samt strö ut en väldig mängd fotangler runt befästningarna. Allt detta kunde han uträtta tack vare krigsmännens brinnande iver och hast.

En väldig mängd fotangler omkring de romerska befästningarna

KAPITEL 2

Då rördes många av sin kärlek till fädernejorden och återvände till staden från olika platser i grannskapet. Men många skyndade också dit på grund av bristen på säd. Ty när Belisarius hade intagit staden befallde han genast att de skepp som låg lastade i hamnen med säd skulle föras till honom.

Detta gjorde att Totilas skyndade till Rom med långa dagsmarscher och ett säkert hopp att i det första anfallet återta staden. Han gjorde också flera försök att ta sig över muren, men slogs tillbaka varje gång med stora förluster. Grekerna blev då djärvare genom Belisarius framgångar, så de gick till strid utanför staden och tröttade ut goterna. De dödade deras fanbärare och var nära att ta deras fälttecken.

Eftersom Totilas såg att han inte hade någon framgång i sina försök, gav han upp striden, och dagen efter sin ankomst drog han bort och begav sig till Tivoli. Ty han behärskade denna stad, som vi sade här ovan, och använde den som en stor och befäst borg mot grekerna. Romarna var rädda för hans ständiga angrepp, och därför rev de alla broar över floden Aniene. Den rinner upp i herniciernas trakter, strömmar ner från de höga bergen och skär genom slätten mellan Tivoli och Rom, och den är aldrig lätt att vada över. När man hade rivit broarna vid Via Salaria, Numentana och Tiburtina, hindrades således goterna att angripa staden.

Broarna över floden Aniene förstörs

När Totilas hade tågat bort förstärkte Belisarius stadens murar och satte tillbaka portarna. Han sände också nycklarna till Justinianus i Konstantinopel, så att denne skulle veta att han hade återtagit staden. Därmed var det gotiska kriget inne på sitt tolfte år. Totilas stannade inte länge i Tivoli, utan drog med större delen av sina styrkor till Umbrien där han krävde att få makten över Perugia. Denna stad hade många gånger angripits av goterna men försvarat sig med iver, men nu ansattes den ännu hårdare sedan kungen hade kommit. Invånarna uthärdade dock modigt alla fientliga anfall och mötte deras försök utan fruktan.

Det gotiska krigets tolfte år

Perugia angrips hårt av Totilas

Medan goterna utsatte Perugia för denna hårda belägring, bröt Johannes Vitalianus plötsligt upp från Otranto med sina ryttare och trängde in

i Kampanien. Där höll goterna, på Totilas befallning, den romerska adeln och senatorerna under bevakning i småstäderna. Vitalianus trodde att hans ankomst skulle väcka en sådan skräck hos fienden att dessa befriades från sin fångenskap.

Johannes Vitalianus utmanar Totilas till strid och besegras av denne

KAPITEL 3

MEN Totilas misstänkte detta vid just denna tid, och därför lämnade han kvar en del styrkor som skulle belägra Perugia och drog själv med den övriga hären på långa dagsmarscher och genvägar genom picenernas, marsernas och pelignernas trakter till Apulien. Detta skedde med en förunderlig snabbhet, och han stannade först när han plötsligt stötte på Johannes Vitalianus i Kalabrien och krossade honom och hela hans här samt förstörde lägret. Om grekerna inte hade dragit nytta av natten skulle knappast någon av dem ha sluppit levande ur goternas händer.

Totilas vinner en lysande seger genom sin snabbhet

Johannes Vitalianus och herulernas härförare Arnulf, som kämpade med grekerna, flydde nu till Otranto. De soldater som hade skingrats i skräck under natten kom också dit efter några dagar, som om de ville samlas under sina tecken. Men Totilas namn blev mycket ryktbart genom denna seger, ty alla tyckte att det var ett lysande dåd när han tågade med sin här genom en stor del av Italien med sådan hastighet att det snabbaste ilbud knappt troddes kunna göra detsamma. Han färdades inte heller i bärstol eller vagn, utan red på sin häst med samma möda som soldaterna och bar själv sina vapen.

Inte lång tid efter denna strid sände Justinianus en annan här till Italien, som landsteg i Otranto. Kejsaren hade nämligen rörts av Belisarius ständiga brev och böner om hjälptrupper, och han skrev att Belisarius skulle bege sig till Kalabrien för att ta emot dessa soldater och gå till strid mot fienden där. Den nya hären hade två fältherrar, Valerianus som förde befälet över armenierna och Verus som ledde herulerna.

Justinianus sänder på nytt krigsmän till Italien

Valerianus

Verus

När Belisarius hade mottagit kejsarens brev och påbud, lämnade han en del av sina styrkor i Rom och hamnen där under Conons omsorg och styre. Själv valde han ut niohundra man, tvåhundra fotsoldater och sjuhundra ryttare, och drog med dem över havet mot Kalabrien. Det var hans avsikt att gå i land med dessa styrkor i Taranto, som ligger två dagsmarscher från Otranto, och koncentrera de kvarvarande styrkorna på denna plats, men ogynnsamma vindar tvingade honom att landsätta sina trupper i staden Crotones hamn. Eftersom det var ont om bete där skilde han ryttarna från fotfolket och befallde att de förra skulle gå mot trakterna kring Thurii. Där låg Ruscia, där grekerna hade en garnison, och detta var en lämplig plats för kommande strider.

Conon, Justinianus sändebud

Hispaniern Bessas; Trakiern Barbation; Goterna besegras ofta genom plötsliga anfall; Soldaternas vårdslöshet i striden

Hispaniern Bessas och trakiern Barbation ledde ryttarna till Ruscia, som var väl befäst. Där gjorde de ett första anfall på de oförberedda goterna och vann en lätt seger över dem. Därmed trodde de sig tillräckligt säkra och brydde sig inte om att observera fiendens rörelser eller att undersöka skogarna däromkring. Man satte inte heller ut poster eller spejare utan begav sig långt bort från lägret, i tron att allt var lugnt och stilla. När Totilas märkte detta intog han skogen med samma snabbhet som tidigare, så att de oförberedda grekerna fylldes av skräck. Bessas och en del av ryttarna höll stånd för en stund mot goternas anfall och utförde lysande bragder. Men när han stupade, skingrades de andra och jagades på flykten och dödades överallt av goterna i ett förfärligt blodbad. Barbation flydde med bara två ryttare i sitt följe, medan de andra togs till fånga eller dödades.

Totilas segrar genom sin snabbhet

KAPITEL 4

Belisarius mottog budet om detta nederlag med stort missnöje och sörjde särskilt förlusten av dessa lysande ryttare. Han befarade nu att de segerrika goterna snart skulle infinna sig. Därför gick han genast räddhågad ombord på ett skepp tillsammans med sin hustru, som brukade följa med honom på krigstågen, och lät sig rådlöst driva för vindarna. Slumpen förde honom till Messina.

Belisarius har sin hustru i lägret

Messina

Under tiden var det lika illa i Rom. Conon som skulle försvara staden hade dödats vid ett uppror bland soldaterna. Detta mord berodde på fältherrens girighet, eftersom han hade bedrivit sådana affärer med säd att hungersnöden blivit allt svårare. Krigsmännen sände bud till kejsaren och begärde att ingen skulle straffas för denna sak, ty annars skulle soldaterna genast överlämna Rom till Totilas. Genom detta hotfulla budskap fick krigsmännen tillgift för sitt dåd. De greker som inneslöts i staden Ruscia plågades också av bristen på säd, och därför förhandlade de med Totilas om en viss tids vapenvila. De lovade också att uppge staden om det inte kom något bistånd under denna tid. En del greker sökte komma till deras undsättning, men hindrades av Totilas.

Conon dödas genom soldaternas uppror

Soldaternas hotfulla beskickning till Justinianus

Under tiden kom Belisarius från Sicilien till Otranto, där han tog emot Valerianus och de nya styrkor som Justinianus hade skickat. När han nu hade både soldater och skepp att transportera dem med, förberedde man allt för att segla till Ruscia. De inneslutna såg flottan komma (ty staden låg på en hög plats, så att man såg ut över havet) och jublade av glädje och ville inte överlämna staden till goterna på den dag som hade avtalats för detta. Men innan skeppen lade till vid stränderna skingrades de av en plötslig storm.

Ruscia belägras och erövras

Därefter tog de sig alla till hamnen i Crotone och beredde sig att återvända därifrån till Ruscia. Men när skeppen närmade sig denna gång hade Totilas beväpnat goterna, och nu möttes skeppens stävar av spjut och pilar från stranden så att de inte kunde lägga till. Grekerna greps av skräck när de såg hur goterna vidtagit dessa farliga rustningar och därför dröjde de en tid nära stranden, som om de snart skulle gå i land. Men sedan gav de upp allt hopp, vände stävarna och seglade iväg.

KAPITEL 5

ELISARIUS ville förmå goterna att uppge belägringen av Ruscia, och därför befallde han Johannes Vitalianus och Valerianus att gå mot Picenum med en del av styrkorna och rikta ett överraskande anfall mot goterna. Själv drog han med resten av hären till Rom för att undertrycka soldaternas uppror där. Fastän Totilas fick bud om striderna i Picenum fortsatte han att belägra Ruscia och skickade tvåtusen ryttare som skulle skydda invånarna i Picenum mot grekernas vapen. Nu kunde folket i Ruscia inte motstå fienden längre, och eftersom de hade förlorat allt hopp om hjälp utverkade de hos Totilas att de skulle bevara sin frihet. Detta var dock inte den enda nåd som de rönte av den välvillige kungen, utan han lät dem också behålla all deras egendom om de gjorde krigstjänst hos goterna. Om de inte ville detta fick de avtåga under beskydd och med sina egna kläder. Då föredrog många soldater att gå till goterna framför att stanna hos grekerna. Det var bara Cologer, garnisonens befälhavare, som på Totilas befallning stympades och dödades, eftersom det var hans fel att staden hade fortsatt att strida fastän man lovat goterna sin trohet när man slöt det första fördraget med dem. Stadsbornas ägodelar blev krigsmännens byte, men enligt kungens befallning fick man inte förgripa sig på männens och kvinnornas kroppar.

Ruscia erövras

Totilas nåd mot de besegrade

Greker ansluter sig till goternas krigsmakt; Cologer dödas

Så förhöll det sig i Italien, när Belisarius kallades tillbaka till Grekland av Justinianus. Han hade förlorat allt hopp om kejsarens sak i Italien och därför bad hans hustru Antonina kejsaren att han skulle få återvända till Bysans. Detta var lätt, eftersom det krig som Justinianus förde mot mederna tycktes kräva en fältherre med den största klokhet. På detta sätt återvände Belisarius till Grekland sedan han tillbragt nästan fem år i Italien, men inte med samma lycka i det sista krigståget som i det första. Ty det var inte lika lätt att fånga och snärja den kloke Totilas som den godtrogne Vitiges. Därför tvingades Belisarius dra omkring i Italien under dessa fem år, inte som en mäktig fältherre utan som en irrande flykting med dåligt samvete och i

Belisarius hustru Antonina; Justinianus råkar i krig med mederna

Belisarius blir känd för sin falskhet och uträttar inte något berömligt i Italien under fem år

ständig fruktan för sin undergång. Några trovärdiga författare försäkrar till och med att Justinianus lät blända honom under hans sista tid och försätta honom i sådan fattigdom att han fick tigga längs vägarna i smutsiga kläder om en allmosa, tills döden äntligen förbarmade sig över honom.

Justinianus sändebud Diogenes

Perugia erövras av goterna

När han till sist stod i begrepp att lämna Rom valde han ut tretusen soldater för att skydda staden och ställde dem under befäl av Diogenes, en klok man som var väl förfaren i krigiska saker. Vid Belisarius avresa hade goterna belägrat Perugia en lång tid, och nu erövrade de staden med vapnens makt.

KAPITEL 6

Rom belägras på nytt av Totilas

Är Totilas hade avslutat dessa insatser i Kalabrien och Apulien beslöt han att återvända till belägringen av Rom, eftersom han hade fått nytt mod genom Belisarius avresa och goternas framgångar i hela Italien, där grekerna led många motgångar. Han drog samman en här från alla håll och kom till Rom och belägrade staden, men befälhavaren och soldaterna bevakade portarna och muren med den största iver. Därför drog belägringen ut på tiden, och nu kunde goterna bara hoppas att de inneslutna skulle besegras av hungern.

Goding

Under stadens belägring befann sig många män från Italien i Konstantinopel, och de bönföll ivrigt Justinianus att han skulle skicka Belisarius med stora styrkor till Italien för att häva belägringen av Rom. Annars gick allt mot en uppenbar undergång, menade de. Goding, som hade utsänts från Rom, begärde detsamma i stadens namn. Fastän Justinianus svarade att han hyste den största omsorg om Italien, förhalade han dock saken så att ingenting blev gjort. Men till sist föll han till föga för de enträgna bönerna och utnämnde den romerske adelsmannen Liberius till fältherre över kriget i Italien. Till en början rustade han också till detta krig med våldsam iver. Men detta avbröts lika lätt när andra bekymmer kom emellan, och så sveks alla förväntningar medan tiden gick under dröjsmål och rustningar.

Justinianus är likgiltig i frågan om krig; Hamnstaden Ostia erövras av goterna

Samtidigt utsattes Rom för en allt hårdare belägring. Ty goterna hade erövrat hamnstaden och såg till att ingenting kunde nå de inneslutna på Tibern. De hade också återtagit makten i nästan alla städer och byar i närheten, så att ingen hjälp kunde föras till Rom från dem. Det skulle ha varit lätt för goterna att erövra staden på grund av den stigande hungersnöden, om inte Diogenes och de inneslutnas flit och lägliga råd hade förhindrat den kommande svälten. De lät nämligen så säd på all mark innanför murarna som var fri från byggnader, och därmed kunde man vinna en mogen skörd innanför stadens befästningar innan maten tog slut.

Man sår säd i Rom

Så skulle romarna ha kunnat utstå en lång belägring, om inte några isauriska soldater genom sin list hade kommit goterna till hjälp.

KAPITEL 7

ESSA soldater från Isaurien skulle bevaka Porta Capena på vägen till Ostia, som går förbi den helige Paulus kyrka. Men de klagade inför varandra över att de under många år bedragits på solden, och eftersom de hoppades på stora belöningar gick de i hemlighet till Totilas och lovade att släppa in honom i staden. Fastän de kom överens om tid och plats, var Totilas rädd att något skulle komma emellan så att porten inte öppnades, och därför tänkte han ut en listig plan. Två trumpetare fördes i en båt uppför Tibern om natten och smög sig in i staden där de plötsligt blåste skrämmande trumpetsignaler. Men själv ryckte han fram med hären under tystnad och stannade inte långt från den port som vi nyss har nämnt. Allt gick också som Totilas hade önskat. Ty romarna trodde att fienderna var på den plats där man hörde trumpeternas skrän och rusade dit från alla håll, och de som gick på vakt runtom staden strömmade också ängsligt dit. När alla sprang sin väg och inte brydde sig om det övriga stannade de isauriska soldaterna kvar och bröt sönder porten, och då kunde Totilas och goterna gå in i staden. Där gjorde grekerna inte något motstånd utan tänkte bara på flykt. Deras befälhavare Diogenes tyckte sig inte heller se någon utväg, utan lämnade Rom med en del av soldaterna och försökte ta sig till Civitavecchia. Men Totilas misstänkte just detta och därför hade han anlagt bakhåll längs vägen. Diogenes gick i fällan och förlorade en stor del av sitt folk; själv sårades han svårt och undkom med yttersta möda.

Isauriska soldater överlämnar Rom till Totilas

Totilas krigslist vid erövringen av Rom

Grekernas flykt

Diogenes fara

Men det stod bittra strider på några ställen i staden. En cilicier vid namn Paulus, som förde befälet över en avdelning ryttare och hade stridit på många platser, mötte goternas samlade styrka vid Hadrianus grav i en minnesvärd kamp som varade ända till gryningen. Ibland tog han till flykten och ibland återtog han striden. Han fattade också fäste på bron med graven som skydd i ryggen, och där kämpade han tappert, till stor förtret för goterna eftersom dessa få män hotade den seger som man redan hade vunnit och dödade många bland segrarna.

Ciliciern Paulus

Hadrianus monument

När Totilas märkte detta lät han blåsa till återtåg: det var bara en enfaldig och dåraktig fältherre som offrade sina soldaters blod när han kunde vinna en seger utan kostnad. ”Låt dem behålla platsen”, sade han, ”ty hungern kommer att överlämna dem till oss om vi väntar två eller tre dagar. Redan i morgon har de ingenting att leva på.” Detta visar att Hadrianus

Castel Sant'Angelo

grav, som nu kallas Castel Sant'Angelo, på denna tid varken hade förråd eller garnison.

Ciliciern Paulus hade fyrahundra tappra ryttare med sig, och dagen efter att striden avbrutits rådslog de om vad man borde göra. Några föreslog att de skulle äta av hästarnas kött för att uthärda belägringen. Men detta förslag väckte fruktan hos många, eftersom de inte hade någon vana vid en sådan föda. De hade inte heller något hopp om flykt, då de var omringade av goternas styrkor. Så återstod det bara att kapitulera, och även detta fyllde dem med skam och fruktan.

Döden är mera värd än skammen

KAPITEL 8

Ciliciern Paulus talar till sina medkämpar med krigisk tapperhet

Då skall Paulus ha talat till dem på följande sätt: ”Vart än vi vänder oss, mina vapenbröder, ser ni att vi står inför slutet. Det yppas ingen möjlighet till flykt, då vi är omringade av fiendernas styrkor som bevakar oss noga. En kapitulation vore också skamlig och usel och väcker dessutom fruktan för goternas grymhet. Att uthärda en belägring genom att äta hästarnas kött vore kanske något för sådana som väntar sig att hjälp skall komma. Men vi kan inte hoppas på detta och därför kan tålmodigheten bara ge oss en usel död, liksom skräckslagna pojkar föredrar att genomlida smärtan framför att huggas ned med svärd. Jag tror att de som vill ge sig åt fienden eller tyna bort av hunger varken äger hjärta eller blod. Men vi som är tappra och inte ovana vid strid bör eftersträva en ärofull död. Låt oss dö på sådant sätt att vi dryper av fiendernas blod, och låt oss inte falla utan hämnd. Låt inte fienden håna vår undergång utan gråta över den; låt oss inte räcka fram vår nacke åt fienden utan skära av hans strupe med våra svärd. Ty vad skulle det gagna oss om vi vinner några få år och räddas nu, när vi ändå skall dö inom kort? Äran kan förlänga livet för människor, men inte naturen. Så gå med mig mot en ärofull död, som både landsmän och fiender skall beundra och med evigt lov höja till himlen!”

Genom dessa ord upptändes ryttarna av en så våldsam glöd att de vigde sina liv åt döden. De omfamnade också och kysste varandra i den fasta föresatsen att strida och dö. De ämnade angripa de goter som var närmast, och när de hade vänt hela hären mot sig skulle de kämpa tappert tills de stupade. Totilas förstod detta, och när han såg hur fienden rustade sig för den sista striden greps han av fruktan att några få mäns förtvivlan och tapperhet skulle vålla goterna stora förluster. Därför sände han en härold och erbjöd dem att avtåga fritt sedan de hade lämnat sina hästar och vapen. Men de kunde också behålla dem och göra krigstjänst hos honom. Ryttarna blev glada över detta bud, utom befälhavaren, som på grund av sin kärlek till hustru och barn

Det är farligt att kämpa mot dem som saknar hopp

hellre ville återvända till Justinianus tillsammans med isauriern Mindus. Men de övriga tog emot erbjudandet.

KAPITEL 9

Totilas ädla nåd mot de besegrade

OTILAS, som alltid brukade visa den fromhet som var typisk för goterna, skonade de romare som hade flytt till kyrkorna. Han skadade inte heller staden på något sätt, utan gjorde allt för att den skulle uppstiga till sin forna värdighet. Han återställde omsorgsfullt de byggnader som hade störtat samman av ålder eller genom andra olyckor och fullbordade ofördröjligen de befästningar som Belisarius hade lämnat i halvfärdigt skick. Han tog även upp de hästkapplöpningar och de storslagna högtider som man brukade fira när staden stod i sitt flor. Därmed återvände, genom sin stora kärlek till hembygden, de romerska medborgare som hade spritts till andra städer.

Rom byggs upp av Totilas

Totilas blir som en fader för romarna

Själv levde han med den största måtta bland romarna, som en fader bland sina älskade barn, och han lade bort den forna stränghet som han brukade visa när de var hans ihärdiga fiender. Man tror att denna stora förändring och den otroliga välviljan i hans seder kom från Honom som håller konungars hjärtan i sin hand och vrider dem vart Han vill. Andra tror att den kom av ett löfte som han skulle ha gjort till apostlarna. Andra menar att allt var ett resultat av nyttan och fördelarna i kriget. Vissa tror att han hade tagit illa vid sig när han begärde att få den frankiske kungens dotter till maka, eftersom Totilas då hade hånats av en del galler för att han inte var kung över hela Italien så länge Rom var tomt på invånare. Detta förtal skulle ha drivit honom att återkalla invånarna till staden.

Totilas samtal med den helige Benedikt

Men det som den helige Gregorius skriver är mer sannolikt. När Totilas hade erövrat Rom för första gången sammanträffade han med den helige Benedikt i Baurum, där Benedikt hade inrättat ett kloster i ett gammalt Apollotempel. Kungen ville nämligen utröna om Benedikt genom sin helighet kände till okända ting och ägde profetiska gåvor som ryktet sade, och därför skickade han fram en följeslagare som han hade klätt i kungadräkt; själv dröjde han kvar bland de andra i den förmente kungens följe. Benedikt trädde fram i kyrkans förhall för att med all ödmjukhet ta emot den storsinte kungen. Då delade sig den hop som mötte honom, så att den som låtsades vara Totilas kunde skrida fram i mitten med stolta steg. Men Benedikt, som var full av Guds ande, kände igen den som han aldrig hade sett och därför befallde han ersättaren att återvända till de andra och kallade till sig Totilas med ögon och händer. Han manade honom att frukta Gud, vörda allt heligt

Abboten Benedikt upplyses av en profetisk anda

och följa rättvisan, och han förutsade likaså att Totilas på nytt skulle erövra Rom, lägga Sicilien under sitt välde och besegras och dö under sitt nionde år vid makten. Därför trodde man att det var den helige Benedikts förmaningar som gjorde att Totilas hädanefter visade en sådan välvilja mot alla.

KAPITEL 10

Totilas krigståg till Sicilien

EFTER detta förberedde han ett krigståg till Sicilien och rustade en mängd krigsskepp för detta. Han fogade också många lastfartyg till denna flotta. Medan han förberedde detta beslöt han att belägra Civitavecchia i Etrurien både från land och från havet. Ty detta var den enda staden i denna del av landet som ännu inte kommit under goternas välde. Diogenes förde befälet över denna stad, sedan han nyligen hade flytt från Rom, som vi har visat, och han förfogade över ansenliga styrkor. Så sände Totilas legater till Diogenes och krävde att denne skulle möta honom i strid eller ge upp staden. Men Diogenes vägrade bådadera. Han svarade nämligen att han inte hade någon avsikt att strida och att han inte kunde uppge staden med bevarad ära och trohet, såvida inte kejsaren manade honom till detta eller vägrade att sända de förstärkningar som han hade begärt. Eftersom detta syntes vara ett hedersamt och rättvist svar, slöt man ett avtal mellan parterna och beslöt att Diogenes på en bestämd dag skulle överlämna Civitavecchia, om inte kejsar Justinianus hade underrättats och kommit till stadens hjälp, antingen själv eller genom någon annan. Enligt detta avtal gav man också gisslan till varandra, för att kungen inte skulle företa sig något mot staden under den tid då vapenvilan skulle råda.

Greken Diogenes

Borgar bör inte överlämnas lättvindigt åt fienderna

Civitavecchia

Sedan Totilas hade hävt denna belägring ägnade han sig åt kriget om Sicilien och försökte erövra Reggio på vägen, den stad i Kalabrien som ligger närmast sundet till Sicilien. Termund, som förde befälet över garnisonen i staden, slog med kraft tillbaka goternas anfall. Därefter angrep Totilas Taranto, och inom kort hade han erövrat denna stad. Så gick han över till Sicilien, där han med våld tog några svagt befästa platser medan andra gav sig frivilligt. Därefter belägrade han Syrakusa både från land och havet. Vid samma tid hade de goter som Totilas sänt mot grekerna i Picenum före den andra belägringen av Rom fått förstärkningar så att de kunde erövra Rimini. Det stod också en strid inte långt från Ravenna, där goterna krossade herulernas fältherre Verus och hans här. De som inneslöts i Reggio gav nu upp sin stad åt goterna i brist på mat.

Staden Reggio erövras till slut

Taranto erövras av goterna

Goterna besegrar grekerna på nytt

Herulernas fältherre Verus

KAPITEL II

EDAN detta hände i Italien hade konsulerna Cethegus, Albinus och Basilius flytt från Rom och uppehöll sig hos Justinianus. De ansatte Justinianus med ständiga böner att han skulle ta upp det italienska kriget igen. Därför utnämnde kejsaren sin kusin Germanus till fältherre mot goterna och befallde att man skulle företa stora rustningar. När ryktet om detta hade nått Italien eggade det goterna till ännu större ansträngningar. Otranto, Ancona och Civitavecchia kontrollerades ännu av grekerna, men goterna härskade över övriga platser i hela Italien och Sicilien. Även dessa platser började ta parti för Germanus, som var i antågande, eftersom han hade tagit Matasventa som var dotterdotter till Teoderik till maka efter Vitiges död.

Justinianus insätter sin kusin Germanus som fältherre mot goterna

Germanus gifter sig med Matasventa

När Germanus kom till Illyrien hade sklavinernas folk gått över Donau och angripit de romerska provinserna. Detta väckte en sådan fruktan hos Justinianus att han befallde Germanus att avbryta tåget mot Italien. Därmed fick goterna stora möjligheter att förbereda sig klokt inför striden inom hela sitt område. För övrigt rycktes Germanus bort av döden när han befann sig i Illyrien.

Germanus dör

Under tiden kom den dag när Diogenes hade lovat att överlämna Civitavecchia till goterna. Men när han uppmanades till detta svarade han att han inte hade någon sådan rätt, för en fältherre var på väg och saken måste avgöras av honom. Han visste nämligen inte att den som han väntade hjälp av redan var död. När kejsaren därefter hade förvissat sig om Germanus död, befallde han att dennes unga söner som hade följt honom skulle överta befälet över hären, eftersom han hoppades att de skulle vinna samma välvilja hos goterna som fadern och även få hjälp av Johannes Vitalianus, som var Germanus svärson och väl känd i Italien för sina tidigare stordåd. Nu förde han och ynglingarna hären till Salona för att gå över till Ravenna så snart våren hade kommit.

KAPITEL 12

SAMTIDIGT sökte kejsaren undsätta det hotade Sicilien och skickade dit Liberius med stora styrkor. Denne gjorde sitt intåg i Syrakusa utan att goterna bjöd något motstånd. Men han blev en större börda än hjälp för de inneslutna, ty när folkmängden ökade steg också hungern alltmer. Därför lämnade han staden i hemlighet efter några dagar och lyckades ta sig förbi goternas bakhåll till Palermo.

Liberius sänds av Justinianus mot goterna och erövrar Syrakusa

Men kejsaren höll inte länge fast vid denna plan. Så snart Liberius hade

seglat bort med sina styrkor insatte han nämligen Artabanes i dennes ställe som befälhavare över flottan, och han befallde honom att skicka tillbaka Liberius och styra allt på Sicilien. För övrigt ändrade han ständigt sina andra beslut. Därför utnämnde han eunucken Narses till fältherre över kriget i Italien och skrev till Johannes Vitalianus att denne inte fick lämna Salona förrän Narses hade kommit till Illyrien: hela kriget skulle nu ligga i dennes händer.

Justinianus vankelmod; Narses utses av Justinianus att leda kriget i Italien

Narses stod högt i kejsarens gunst och styrde hans hov efter sitt omdöme. Han var född till all slags dygd och ägde ett stort förstånd men var ännu större i sin fromhet, och han uppnådde mycket mer genom vakor och böner till Gud än andra genom vapen och strider. Han var också givmild av naturen, vilket är en av de främsta dygderna när man vill vinna människors gunst och välvilja. Därför hade denne fältherre stor hjälp i rustningarna inför kriget genom vänliga människors iver, den stora vänskapen med vissa kungar och tjänstvilligheten hos dem som han beskyddade inför kejsaren.

Så drog han med en rikt rustad här från Bysans till Trakien. Där ansattes han av hunnerna vid Filippopolis, vilka vid denna tid plågade Makedonien och Trakien med blodbad, bränder och plundringar. Men lyckan bevarade denne fältherre för ännu större dåd, och inom kort hade han skingrat hunnernas här och befriat riket från denna fasa.

Narses besegrar hunnerna

KAPITEL 13

ÄREFTER fortsatte Narses mot Italien. Totilas föraktade ingalunda fiendernas fruktansvärda styrka, utan lämnade en del av sina styrkor så att hans fältherrar kunde fortsätta kriget på Sicilien. Själv gick han över sundet för att möta det hotande kriget i Italien. Här överblickade han läget och sände först av allt en mäktig flotta för att härja Grekland och för att visa goternas styrka. Ty han trodde att fienderna skulle ändra sina planer om de, innan de trängde in i Italien, fick höra att deras hem hade förstörts av eld och svärd. Totilas flotta härjade Korfu och andra öar i närheten, och därifrån gick man över till fastlandet och brände och plundrade i landskapen Epirus, Akarnanien och Aetolien. Goterna övervakade också vikar och sund på havet, och därmed uppfångade de många av grekernas skepp och gjorde allting osäkert för dem.

Totilas invaderar Grekland när grekerna leder en här mot honom

När detta ägde rum på andra platser, belägrade goterna Ancona i Italien från land och havet. Valerianus hade befälet i Ravenna och ville hjälpa Ancona, men tvivlade på sin egen styrka och därför skrev han till Johannes Vitalianus om den fara som hotade Ancona. Fastän Vitalianus hade fått

Goterna belägrar Ancona

kejsarens befallning att inte röra sig från Salona förrän Narses hade hunnit dit ville han inte dröja när hans bundsförvanter svävade i denna stora fara, utan löpte ut med en flotta som var väl rustad med män och vapen. Han mötte Valerianus och hans skepp på havet, och nu höll man ett rådslag där fältherrarna beslöt att med förenade krafter gå till angrepp mot fienden och undsätta sina inneslutna bundsförvanter.

De goter som bevakade Ancona från havet drog sig inte heller för en strid. Så stod det ett sjöslag där man stred med stor kraft och ihärdighet på båda sidor och utgången var länge oviss tills grekerna, som hade större erfarenhet av sjöstrider, kunde övervinna goterna som var ovana vid sådan kamp. Några skepp sjönk och gick under med sina soldater, och några flydde till stranden där de brändes, eftersom goterna inte ville att de skulle falla i fiendens händer. Därefter övergav goterna sina läger och hävde belägringen och drog förskrämda mot staden Osimo. Den grekiska flottan löpte in i Anconas hamn och hälsades där med den största glädje och ömsesidiga tacksägelser. Man plundrade fiendens läger och förde all proviant som man fann i dem in i staden. Sedan lämnade fältherrarna Ancona, och Valerianus seglade med sin flotta till Ravenna medan Vitalianus återvände till Salona.

En sjöstrid mellan goterna och grekerna

Goterna besegras

KAPITEL 14

DENNA strid gjorde goterna mycket modfällda, och de upplevde en stor nedgång från denna tid. Totilas var så skakad av nederlaget att han återkallade en stor del av styrkorna från Sicilien. Därmed fick Justinianus befälhavare Artabanes, som hade efterträtt Liberius, en så stor makt på Sicilien att han kunde befria grekernas inneslutna bundsförvanter och själv innesluta goterna på många platser. Strax därefter kom en grekisk flotta oväntat till staden Crotone som sedan länge hade belägrats av goterna. Men nu befriades den av grekerna som krossade många av fienderna; en del goter begav sig till staden Taranto och andra till Scyllas berg som låg i närheten. När detta nederlag fogades till det tidigare blev goterna ännu mer nedstämda. Ragner, som var ståthållare i Taranto och räknades bland goternas främsta fältherrar, och Morras, som förde befälet i Acherusia, avföll också från Totilas och gick över till kejsaren med de städer som de vakade över samt krigsmännen i deras garnisoner. Det kom även bud om oroligheter på Sardinien mot goterna.

Nedgång för goterna

Goternas fältherrar och fogdar avfaller till Justinianus

Medan detta hände i Italien värvade Narses soldater under vintern och beredde sig till avmarsch. Hans här var nu nästan lika stor som de som alla tidigare befälhavare hade fört tillsammans till Italien under detta krig. Han

Narses förfogar över en mäktig och nästan oräknelig här

hade nämligen gott om pengar och var frikostig med dem. Han drog samman vapen och väldiga styrkor inte bara från Trakien och Grekland utan också från andra områden. Ty även Alboin, som var kung över langobarderna och styrde Pannonien, hade skickat tolvtusen elitsoldater till detta krig för att hjälpa Narses. Prokopios säger visserligen att de inte var flera än femtusen, men Paulus Diaconus, Sigisbert och Guido från Ravenna anger ett större antal. Narses hade även tretusen heruler, ännu fler hunner och en inte föraktlig mängd perser. Till detta kom styrkor av gepider, så han tycktes inte sakna något av folken i öster. Det fanns dessutom väldiga styrkor i Illyrien under Johannes Vitalianus befäl, och när de förenades med de andra tycktes detta bli en här som var oräkneligt stor, eller åtminstone starkare och bättre ordnad än någon som hittills hade utsänts från Bysans. Ja, det syntes som om alla riken i det östra imperiet hade ryckts upp från sina boplatser för att störta mot goterna. Prokopios uppger också att Justinianus skickade sitt sändebud Leontius till frankernas kung Teodibald för att vinna dennes stöd mot goterna. Allt detta var synnerligen nödvändigt, enligt Sabellico, ty goterna hade aldrig förfogat över större styrkor i Italien sedan detta krig tog sin början, och aldrig hade man mött en så kraftfull och skicklig fiende som Totilas.

Langobardernas kung Alboin

Heruler; Hunner

Perser; Gepider

Justinianus lockar frankernas kung till förbund i kriget

KAPITEL 15

Så snart våren kom gick Narses från Dalmatien genom Liburnien, Istrien och iapydernas land, nådde Italiens gränser och slog läger vid Aquileia. Därifrån fanns det två vägar till Ravenna. Den ena var kortare och gick längs havet, men erbjöd många svårigheter genom träsk, sjöar och flodmynningar. Den andra gick inne i landet förbi Verona med vadställen över floderna. Men där var det lätt för några få att hindra många att gå över, ty stränderna var branta och vattnet stod högt, så att det var svårt att ta sig över.

Narses gör sitt intåg i Italien

Totilas kände till dessa svårigheter längs vägarna och därför sände han Teias, som var den främste bland hans fältherrar, till trakten kring Verona för att hindra Narses att gå över floden Adige. Men om Narses ändå lyckades övervinna flodernas hinder, skulle han följa honom nära och anfalla honom i ryggen vart han än begav sig. När Narses fick veta detta skickade han tolvtusen langobardiska ryttare genom inlandet för att uppehålla fienden, tills han själv och de övriga styrkorna hade nått Ravenna på vägen längs havet.

Den framstående fältherren Teias

Langobarderna, som härstammade från goterna och ägde samma tapperhet som de, som vi visat ovan, drog nu från Aquileia och nådde Adige utan att möta några hinder. Därmed kunde Narses göra sitt intåg i Ravenna

Langobarderna är ett gotiskt folk

i juli månad, enligt Agnellus. Det blev lätt för langobarderna att ta sig över Adige genom ett vad eller över en bro. Sedan gick de över floderna Tartaro och Mincio, som hade lite vatten i sommarhettan, och kom utan hinder till stranden av Po i trakten av Bersello.

KAPITEL 16

EIAS litade inte på sina fåtaliga styrkor och vågade inte angripa den manstarka fienden. Men Narses fick hjälp av venetianarnas skepp, så att han kunde gå över träsken, sjöarna och flodmynningarna och göra sitt inträde med hela hären i Ravenna. Där stannade han i nio dagar för att hären skulle samla krafter och fortsatte sedan mot Rom. Goten Usdrilas, en driftig man som förde befälet i Rimini, försökte hejda honom på vägen. Det blev en hård strid utanför staden. Men när Usdrilas våldsamt kastade sig mot fienden genomborrades han av ett spjut och dog. Utan anförare tappade soldaterna modet och flydde in i staden. Man förde Usdrilas huvud till Narses, som gladdes över detta förebud eftersom motståndarnas fältherre hade dödats av hans män redan i den första drabbningen, och därför fylldes han med det största hopp. Sedan skyndade han vidare på vägen mot Rom, ty även om det hade varit lätt att lägga under sig Rimini, ville han inte använda dessa stora styrkor för att belägra en enda stad.

Narses besegrar goterna med venetianarnas hjälp

Goten Usdrilas som för befälet i Rimini dödas

De langobarder som hade slagit sig ner vid Bersellos befästningar samlade ett rikt krigsbyte från fälten i närheten. När Totilas upptäckte detta blev han lysten på hämnd och ville inte tåla sådana oförrätter. Därför kallade han till sig krigsmän från trakten kring Po och Gallia Cisalpina och störtade mot fienden, utan att invänta den tappre fältherren Teias som han hade kallat till sig från Verona. Langobarderna hade fler ryttare och goterna mer fotfolk, och det blev en häftig strid. Nu fick Totilas uppleva detsamma som många stora fältherrar. På denna dag, som blev hans sista i jordelivet, försummade han inte något som kunde krävas av en god befälhavare, antingen det gällde att ordna stridslinjen, placera hjälptrupperna rätt eller inleda nya strider, och man såg honom aldrig kämpa med större klokhet och tapperhet. Men ödet ville att han som var den tappraste av goternas kungar skulle falla för det langobardiska folket, som om det var bestämt att goterna inte kunde övervinnas av något annat folk än det som hade brutit upp från deras första fädernesland. Ty alla vederhäftiga historieverk vittnar om att båda härstammade från den skandiska ön i Norden, som vi sagt ovan.

Goternas och langobardernas kamp

Totilas, den tappraste av goternas kungar, dödas av langobarderna

Så dog Totilas det nionde året sedan han började regera, vilket hade förebådats honom långt tidigare av den helige Benedikt i Baurum, som vi berät-

tade om. Jag medger dock att Prokopios beskriver Totilas död på annat sätt, för enligt honom skulle den ha inträffat under hans elfte regeringsår och inte genom langobarderna utan grekernas styrkor. Men själv vill jag i denna sak fästa större tilltro till italienarnas historieverk som försäkrar att Prokopios hade lämnat Italien långt tidigare med Belisarius, och därför hade han måhända ingen säker kunskap om Totilas död. Men hur det än må vara är det säkert att denne vittberömde och mäktige kung, efter att ha givit många och förunderliga prov på sin tapperhet, lämnade världen på ett sådant sätt att han skall vara ihågkommen i alla tider, antingen vi hävdar att han var got till sitt ursprung (vilket han var) eller venetianare. Ty han föddes i sin fädernestad Treviso som äger en odödlig ära bland Venetiens lysande städer.

Totilas var av gotisk börd men tillhörde den venetianska nationen

KAPITEL 17

De goter som överlevde den ödesdigra striden drog sig nu tillbaka till Pavia och valde Teias, som var son till Fridegern, till kung. Han var mycket kunnig och erfaren i krigiska saker och vidsynt och klok i vanskliga frågor. Han ville återuppta kriget med iver och kraft och sökte förbund med andra folk i grannskapet. Hans rustningar borde ha väckt skräck hos Narses, eftersom han kallade till sig frankernas och burgundernas fältherrar Bucelin, Aning och Lotar, som kung Teobald hade förlagt till Ligurien, Alperna och Narbonneprovinsen, och gav dem frikostiga och storslagna löften om sold. De tillkallade kom med stora styrkor och fick slå sig ned vid staden Casteggio nära Po, så att man lätt kunde föra proviant dit från alla håll. När Teias hade utropats till kung, tog han också emot de skatter som Totilas hade samlat i Pavia, och därmed väckte han ett stort hopp i goternas sinnen.

Teias, den 47:e kungen i utlandet

Teias söker sluta förbund med frankerna mot grekerna

Narses fick bud om Totilas död medan han belägrade staden Luceoli, som ligger mellan städerna Urbino och Gubbio. När han hade vunnit makten över denna stad intog han även Narni. Där stannade han några dagar innan han drog till Rom, eftersom han ville ställa de städer och byar som kommit i hans makt i ordning och vidta åtgärder mot dem som ännu försvarades av gotiska garnisoner bakom hans rygg. Han skänkte invånarna i Spoleto en garnison mot löftet att de skulle bygga upp murarna igen. Även Perugia gav sig nu till Narses, och därefter drog han till Rom och belägrade denna stad.

Staden Luceoli besegras av Narses

Narni

Spoleto

Perugia

Narses belägrar Rom

Men vid början av denna belägring kom det bekymmersamma bud om att burgunderna och frankerna hade slutit förbund med goterna, så att deras

kung Teias förfogade över långt större styrkor än någon hade förmodat. Därför ställdes Narses inför stora svårigheter och visste inte vad han först skulle ta itu med. Ty han misstänkte att langobardernas folk ville ockupera Italien, och därför hade han skickat hem dem med många gåvor och de hade tagit med sig nästan all kraft i hans här. Men lyckan (som enligt hopens mening äger stor makt i allt, särskilt i krig) gav i denna svåra stund Narses hoppet åter. Han erbjöds nämligen oväntat ett förbund med herulernas kung Sisvald, på villkoret att denne skulle få den del av landet som goterna lämnade vid Alperna, om de kastades ut ur Italien. Sisvald var son till den man som Teoderik efter Odovakars död hade satt att styra i Turin och Ivrea med en herulisk truppstyrka och som han sedan upptagit som sin svärson och son. Därför kunde man se hur denne got beskyddade dem som till slut skulle vålla goternas egen undergång.

Sisvald, herulernas kung

KAPITEL 18

MED stöd av detta nya fördrag befallde Narses att Valerianus skulle dra med sina styrkor från Ravenna till Bersello och Taneto, så att han höll goterna på avstånd. På detta sätt befriades Narses från allt hot i ryggen och kunde ansätta Rom ännu hårdare än förut.

Staden Rom befann sig vid denna tid i följande skick: Invånarna hade hemsökts av många olyckor i tidigare skeden, och det var inte många som uppehöll sig i staden. Vissa gator låg helt tomma och övergivna, och man såg hur byggnaderna på många ställen hade störtat samman. Totilas hade nämligen inte kunnat bygga upp staden igen, och man måste anta att många av invånarna hade begivit sig till andra städer i grannskapet för att inte tvingas uppleva hungersnöd och alla andra olyckor som belägringar brukar medföra, och detta redan innan Narses börjat belägra staden som då var tämligen tom på folk. Goterna trodde inte heller att de kunde försvara hela den stora staden, och därför hade de valt ut en inte alltför stor plats nära Hadrianus grav och befäst den starkt med en vall och en grav samt förenat den med de övriga befästningarna. De höll dock vakt på murarna, men hyste inte alltför stort hopp att kunna försvara hela omkretsen av befästningar om det riktades ett kraftigare anfall mot dem. De fick också rätt i denna förmodan. Ty när Narses på flera ställen anföll staden, erövrade han den lättare än han hade trott, särskilt där murarna saknade försvarare i brist på folk.

Roms skick vid Narses ankomst

Goterna innesluts vid Hadrianus monument

Därför höjdes det ett rop att staden hade tagits, och goterna gav nu upp försvaret; en del flydde till hamnstaden och andra till Hadrianus borg. På detta sätt erövrade Narses Rom; han belägrade också borgen och vann den-

Rom erövras av Narses

samma efter kort tid, men inte med vapen utan genom förhandlingar. Så drev lyckan på nytt sitt spel när den mest berömda staden i världen under några få år intogs ännu oftare än den belägrades. Men goterna upptändes av vrede och harm, sedan staden gått förlorad, och dödade några romerska senatorer och patricier som de tidigare hade fört som gisslan till olika städer i Latium och Kampanien. Narses var inte heller overksam efter erövringen av Rom utan förföljde fienderna med sådan iver att han först tog hamnstaden från dem och därefter Civitavecchia och andra platser i närheten av Rom.

Narses kämpar med större lycka efter erövringen av Rom

KAPITEL 19

Vid denna tid härskade Ragner i Taranto, och när han hade hört att Teias blivit kung och skulle träda i förbund med frankerna ångrade han att han hade gått över till Justinianus och beslöt att återvända till goterna. Men han ville få tillbaka sin gisslan och tillgrep följande list. Han begärde nämligen hjälp av Macurius, som var ståthållare i Otranto, mot de gotiska styrkorna, ty han låtsades ha fått veta att dessa var på väg mot honom. Macurius misstänkte inte något bedrägeri utan skickade femtio krigsmän. Men så snart Ragner hade fått dem i sitt våld satte han dem under bevakning och begärde att Macurius skulle sända tillbaka hans egen gisslan om han ville att de soldater som han hade sänt till Taranto skulle förbli oskadda. Då kände sig Macurius grovt bedragen och flammade upp i vrede, och därför lämnade han ett fåtal soldater som skulle försvara Otranto och drog själv med de övriga styrkorna mot Ragner. Han anföll också denne och drev den djärve på flykten, men kunde inte rädda sina soldater ur faran eftersom alla hade slaktats av Ragner före slaget. Efter detta kunde inte Ragner återvända till Taranto, då alla vägar var stängda av fienderna, och därför begav han sig till de sina i Acherusia.

Goten Ragners list

Macurius

Vid samma tid gick Sisvald till angrepp från Alperna mot de platser som goterna hade lämnat utan skydd. Eftersom goterna inte fruktade några försåt från detta håll lät de städer, byar och fästningar stå öppna dag och natt. Därmed kunde Sisvald föra bort så mycket från goternas trakter som han ville eller kunde ta med sig. Mycket stod nämligen i hans makt när han, genom att strida bedrägligt, snarare efterliknade skurkars än modiga soldaters beteende. Teias skulle ha gått mot Sisvald med en stor här om han inte vid samma tid hade upptagits genom belägringen av Rimini. Han fick också veta att kriget hade börjat på nytt i Picenum. Därför samlade han goternas fältherrar och de som ledde kung Teobalds trupper till ett möte och talade på följande sätt:

Sisvald blir en oväntad fiende

KAPITEL 20

Teias tal

Goda råd ger den högsta makten i krig

”Om än mycket är nödvändigt i krig, o tappra män, kan ingenting anses viktigare än kloka råd. Detta har vi upptäckt inte bara genom allas samfällda mening utan själva erfarenheten, som är en läromästare i alla ting. Hästar, vapen, stridskrafter, skepp, flottor, härar, kroppens styrka, sinnets mod och även lyckan själv, som man tror har så stor makt i krigen, allt detta förgår som något bräckligt och obeständigt, om det inte styrs med hjälp av goda råd. Ofta vållar de även ofärd för dem som inte vet hur de bör brukas. De krigsmän bör också anses som dårar som påstår att allt beror mer på lyckan än på det kloka förutseendet. Ty ingenting är så nödvändigt i krigskonsten och ingenting så nyttigt och välgörande som klokheten, som är alla råds moder.

Den kloka försiktigheten är alla råds moder

När det förhåller sig så, bör vi betänka hur vi som äger detta överflöd av krafter och är mycket överlägsna fienderna i män, dygd och vapen bör handla så att vi inte kämpar oförståndigt och dumdristigt och övervinns av dem. Ty vilka krafter äger grekerna som kan jämföras med våra? De har oansenliga hjälptrupper som är föga välvilliga eller lydiga. De befallde också att langobarderna skulle dra bort efter stridernas första början, eftersom de tvivlade på deras trohet och trodde att de ville segra mer för sin egen skull än för grekernas. Därför består den allra största delen av hären av grekiska soldater. Jag tror att ni redan vet vad grekerna är för slags folk. De pratar och sladdrar och strider mer med ord än med mod och djärvhet. Har de haft någon lycka under alla de år som de kämpat med goterna? Nej, de har alltid besegrats och huggits ner i stora mängder eller skingrats och drivits på flykten av de våra som usel boskap, även om de varit långt fler i antal. I en enda sjöstrid har de haft framgång, och detta berodde inte på styrkan hos deras egna skepp utan på bundsförvanternas. För övrigt har de bara ett fåtal veteraner bland sina soldater och de övriga är rekryter, så att man knappt kan veta om fältherren är mindre känd för dem än de för honom. Vem kunde vara en sådan dåre att han betänkte detta och ändå skattade grekernas feghet högre än goternas manliga kraft? Och vem kunde jämföra denna här av rekryter med våra veteraners tapperhet, eller deras oansenliga och opålitliga hjälptrupper med våra som är vida överlägsna i trohet, mod och vapen?

Grekerna förhånas

Nu säger kanske någon av er: 'Visst är detta bättre hos oss, men de har en fältherre med större tapperhet och klokhet.' Men vi, mina tappra män, har att göra med en fältherre som inte med rätta kan kallas en man utan en veklig eunuck, som i hela sitt liv har använt spegeln i stället för skölden, locktången i stället för svärdet, kudden i stället för bröstets harnesk och salvor eller parfymer i stället för svett och möda. Därför kan man med rätta frukta att vi drar i krig mot en vek kvinna och inte mot en riktig man. När nu Narses

Narses föraktas som eunuck

är sådan, vem kan då jämföra honom med er egen fältherre? Ni vet att han är född till vapen och van vid krig sedan sin barndom. Och vilken av våra oerfarna rekryter, om vi hade sådana, skulle inte föredragas framför en sådan fältherre som Narses, som inte äger någon skicklighet, kraft eller erfarenhet och bara kommer med sin mjuka vekhet till kriget?

Eftersom vi är starkare än fienden i allt det övriga, måste vi eftersträva att inte synas fattigare i klokhet och råd. Överväg därför det som jag har lagt fram för er. Ty fienderna angriper oss inte på ett enda ställe utan hemsöker oss genom herulernas stölder, uppför läger vid Bersello för att hindra oss där, utsätter Rimini för olika belägringar, plågar Picenums trakter med ovärdiga plundringar, och eunucken Narses håller Rom i sitt våld. Därför bör ni avgöra, o tappra män, om vi skall vända hela vår kraft mot ett enda ställe eller om vi skall dela upp hären och angripa alla platser, så att vi går i krig över hela Italien. Om jag fritt får säga min mening, syns mig det senare mycket säkrare och mera hedervärt för att visa vårt mod, men rådslå med varandra och ge till känna vad som synes er bäst i denna sak!"

KAPITEL 21

DET blev nu de flestas mening att man borde undsätta alla platser på samma gång, liksom Narses hade delat upp sina styrkor för att plundra alla delar av Italien.

Teias fördelar goterna till Italiens skilda trakter

Så ville frankerna och burgunderna gå över Po och föra krig mot Sisvald, medan Teias skulle föra de återstående styrkorna mot Narses för att befria det övriga Italien. Utan att någon visste det övervägde Teias för sig själv att befria Rimini, som belägrades av fältherren Fagas; men han tog en annan väg så att det syntes som om han ville bege sig till Etrurien. Valerianus, som var befälhavare i Taneto, hånade honom för detta eftersom han trodde att Teias skulle hamna i grekernas försåt. Men Teias visade större klokhet i denna sak och närmade sig mot allas förmodan Bologna. Då blev Valerianus skrämd, skrattet förbyttes i fruktan och han störtade dit med sina styrkor som en galning. Men Teias färdades så snabbt att han kom till Rimini innan Valerianus hunnit till Bologna. När Fagas fick veta att Teias var på väg gav han upp belägringen av Rimini och räddade sig genom att fly till bergen i närheten.

Greken Fagas belägrar Rimini; Greken Valerianus är befälhavare i Taneto

Teias snabbhet

Teias gjorde nu sitt intåg i Rimini och befäste de sinas mod. Därefter slog han läger mitt emellan Rimini och Cesena och skyddade båda städerna mot fienden. Men Johannes Fagas väntade på en lämplig tidpunkt att erövra Cesena, och detta ledde till att Teias följde ett olyckligt råd och stannade alltför länge på dessa platser. Därmed slösade han bort tiden till

Teias farliga dröjsmål

föga nytta, i stället för att leda hären till Picenum före den hotande vintern.

Alltför riklig och varaktig snö

Hästarna förtärs av hunger

Narses seger i Kampanien

Totilas skatt förråds av en konkubin

Det föll så mycket snö under denna tid att inga kunde minnas att det hänt något liknande förut, och snön täckte marken så länge att man måste fodra hästarna och dragoxarna med halm och strå från taken. Så dog många hästar under vintern genom bristen på bete och den stränga kölden, och därmed kunde grekerna sprida sig fritt i Picenum och lägga en stor del av detta landskap under Justinianus välde. När Narses under en så lång tid fick ro från fienden, erövrade han genom sina fältherrar alla städer i Kampanien utom Cumae samt många i Lukanien och några i Bruttium. Några förnäma gotiska kvinnor togs också till fånga på olika platser i Kampanien. En av dem, som hade varit Totilas älskarinna, avslöjade något som var okänt för Narses, nämligen att Totilas hade samlat pengar i Pavia medan han var i livet och gömt en annan del på borgen i Cumae. Därför hade Totilas broder vid denna tid fortfarande befälet på denna borg. När Narses fick veta detta skickade han genast styrkor till Cumae som skulle belägra borgen.

KAPITEL 22

NÄR våren bröt in hävde Teias självmant belägringen av Cesena och förde hären till Rimini för att ge den nya krafter. Ty många hästar hade dött av hungern och kölden, och de som hade överlevt var värdelösa. Därmed kom han inte till Picenum förrän det rådde full sommar, eftersom han hade förslösat hela vintern i Cesena.

Herulernas kung Sisvald; Ivrea

Frankernas fältherrar avfaller från goterna

Medan han ivrigt ägnade sig åt dessa saker i Etrurien och Picenum tillfogades goterna stora skador i Gallia Cisalpina av Sisvald, som var kung över brenterna eller herulerna. Han tog staden Ivrea eller Hipporegius utan att någon bjöd honom ett helhjärtat motstånd. De fältherrar som Teias hade kallat till sig från frankerna och burgunderna som bundsförvanter i kriget hade nämligen slutit ett hemligt avtal med Sisvald, så att man trolöst bröt de högtidliga fördrag som Sisvald hade slutit med Narses liksom Bucelin, Aning och Lotar med Teias. Därmed delade de upp hela Italien norr om Po mellan sig och utsatte både de städer som lydde under goterna och de som hade tagit Justinianus parti för större skador och oförrätter under vänskapens namn än om de hade varit deras öppna fiender.

Cumae belägras

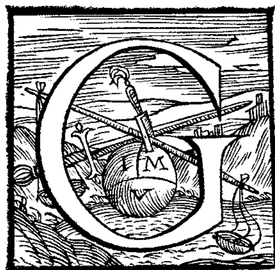
Invånarna i Nocera kapitulerar för Teias

Därefter skyndade sig Teias att bistå de inneslutna i Cumae, eftersom han inte var ovetande om de skatter som gömdes där. När det kom rykten om Teias ankomst kallade Narses till sig en del av de styrkor som befann sig i Etrurien och tågade snabbt från Rom mot fienden. Men fast han tycktes handla så snabbt tvingade Teias Nocera att kapitulera innan Narses hann

dit. När Narses hade förlorat detta hopp, skyndade han från Kampanien för att möta den gotiske härskaren i ett regelrätt slag. Teias ryggade inte heller tillbaka från en strid, för efter erövringen av Nocera ämnade han gå mot fienden i Kampanien, men han blev nu förekommen av fienden. Man slog läger vid Nocera, och så gick några dagar innan slaget skulle stå. Under tiden fick båda sidor tillfälle till några lätta drabbningar, och där hade goterna den största lyckan.

Kriget vid Nocera mellan Teias och Narses

KAPITEL 23

GOTERNAS flotta skulle föra proviant till lägret, men den uppfångades under tiden av invånarna i Brindisi i strid med all trohet. Därför uppstod det en inte ringa brist på säd i Teias läger. Goterna skulle också ha hotats av hungersnöd, om inte säden hade mognat på fälten omkring så att soldaterna kunde bärga skörden i förtid.

Invånarna i Brindisi sviker sin trohet

Men Teias fruktade att de skulle försättas i den yttersta hunger i brist på mat och var dessutom själv lysten att kämpa, och därför drevs han av nöden att blåsa till strid. Eftersom goterna hellre ville falla för svärden än för hungern, formade de oväntat sin stridslinje och gick till anfall från det berg som de hade besatt mot grekerna, som stod nedanför detta. De kom som en våldsam stormvind under larm och dån och drev i den första drabbningen Narses soldater från platsen tack vare bergets lutning. Men grekerna fattade nytt mod och återvände till striden där de kämpade med iver och kraft. Striden pågick från gryningen intill natten med lika många stupade som i något stort och minnesvärt slag. Kampen var inte bara grym utan omänsklig, ty ingen fiende togs till fånga; man visade varken måtta eller barmhärtighet i dödandet.

Goternas anfall på Narses krigsmän

En blodig strid

Men Teias gjorde allt i denna strid som man kunde kräva av en god härskare och en tapper krigsman. Han visade en heroisk tapperhet och ville vara bland de främsta kämparna. Han var också ståtlig i sin krigskappa och med sina vapen: i den vänstra handen höll han skölden och med den högra skakade han spjutet, och många föll döda för hans hand. Det flög pilar och spjut mot honom från alla håll, men han värjde sig mot dem genom sinnets styrka och kroppens otroliga kraft. När till sist så många pilar hade borrat sig fast i skölden att han inte kunde vrida den, ropade han vänd mot fienden till sin väpnare att ge honom en annan sköld; när han fått den, släppte han den förra och fortsatte att kämpa med den nya. Så stred han ivrigt intill den tredje delen av dagen och hade då tolv spjut i sin sköld, så att han inte kunde röra den som han ville. Därför begärde han på nytt att en annan väpnare skulle ge honom en annan sköld. Under tiden rörde han sig inte ett enda steg

Teias heroiska och otroliga tapperhet

från platsen och drog sig inte tillbaka och lät inte fienden rycka fram. Inte heller vände han sig mot de sina eller lutade sig mot skölden, utan stod som fastnaglad vid marken medan han högg ner de anstormande med den högra handen och drev tillbaka dem med den vänstra.

KAPITEL 24

MEN när han bytte sköld så många gånger råkade han blotta den nedre delen av foten, och då träffades han av ett spjut och fick ett dödligt sår. Men trots detta sår och mycken blodsutgjutelse, kämpade han likafullt tappert vänd mot fienden tills han föll döende ner med ansiktet mot marken. Den mannen var i sanning värd att vinna makten över detta tappra folk.

Den tappre kung Teias död

Goterna blev inte förfärade av kungens död, utan fortsatte att strida med okuvligt mod ända till nattens mörker. Då drog de upp på berget igen och vilade hela natten vid sina vapen. Vid soluppgången återvände de till den blodiga kampen och kämpade lika hårt under hela den följande dagen som under den förra. De vek inte heller en fot från platsen, utan stred enligt Prokopios så ihärdigt mot grekernas stora eller oändliga mängd att de syntes väcka både beundran och fruktan hos fienderna. När den andra natten bröt in, återvände de på nytt till sitt läger.

Den tredje dagen stred de med samma oförsonliga kraft, tills man började tala om fred i båda lägren, eftersom alltför mycket blod hade utgjutits hos dem båda. Goterna tycktes mer benägna för fred, även om det fanns många bland dem som fann det ovärdigt att sluta fred med ett så trolöst folk som grekerna. Därför drog mer än tusen av goternas tappra ryttare bort från det gotiska lägret, eftersom de motsatte sig freden. Men de övriga slöt fred med Narses och fick gå vart de ville, mot löftet att inte återvända till sina städer förrän dessa hade lagts under kejsarens makt och välde.

Goternas blodiga kamp i tre dagar mot grekernas oändliga mängd

Goterna sluter fred med Narses

KAPITEL 25

DESSA goter var alla födda i Italien under de sjuttiotvå år som gått sedan Teoderik kom till landet, och de tycktes ha förlorat den forna styrkan i kropparna under Italiens himmel och genom dess natur.

Men Narses ställdes inför ett nytt krig mot de inte föraktliga gotiska styrkor som återstod efter det stora slaget vid Nocera. Han fick sända ut sina främsta fältherrar för att bekämpa dem, och de belägrade

Goterna tar på nytt till vapen till besvär för Narses

nu Imola och Lucca. När burgundernas och frankernas fältherrar fick veta detta greps de av stor förfäran. De trodde att de hotades av en stor fara om Narses fick fredlig makt över hela Italien och kunde fördriva dem, inte bara från Ligurien utan även från Alperna och den romerska provinsen. Därför fann de att det vore klokare att föra krig på främmande mark och kom av egen vilja till goternas hjälp, utan att vänta på någon kallelse.

Agathius som har skrivit om goterna

Goterna kallas italienare

Det var alltså så inte lätt för grekerna att utplåna det östgotiska folket och dess namn efter Teias död, som Prokopios och hans anhängare försäkrar. Ty ännu fanns det många kvar som kunde vålla Narses och grekerna stora besvär, vilket framgår av den långa och innehållsrika bok som Agathius skrev om goternas dåd efter Teias död. Detta visar nämligen tydligt att goternas fiender hade att göra med ett folk som hellre valde döden än träldomen och vanäran. Även i denna dag lever det tveklöst ättlingar till goterna i många av Italiens städer, även om de döljer detta genom att kalla sig italienare. Detta gäller särskilt på platser där invånarna är välvilliga och milda mot främlingar. Men de som låter höra visslingar och hesa rop bakom främlingars ryggar tycks ha lärt sig detta av de lättfärdiga grekerna och bevarat dessa fördärvade seder till sådan skam och nesa.

FEMTONDE BOKEN

KAPITEL I

U SKALL JAG I STORA DRAG TECKNA VÄSTgoternas historia. Jag berörde den redan i slutet av sjätte boken, och det hade måhända varit bättre om jag fullföljt den där. Men det syntes mig av värde att behandla östgoternas och västgoternas öden vart för sig och inte tillsammans, och därför valde jag att redogöra för dem efter varandra, så att läsaren inte skulle tröttas av den oklara framställningen och få svårt att skilja det ena folket från det andra.

Jag vill då påminna om hur västgoterna efter den mäktige kung Armanariks död, som vi talade om i sjätte boken, tvingades att skiljas från östgoterna som upptagits i förbund med hunnerna eller rättare sagt underkastats deras välde och värna sin egen frihet, eftersom de inte hyste något hopp om att kunna motstå hunnernas vapen. Därför sände de en beskickning till kejsar Valens som Valentinianus Augustus hade tagit till sin medregent, och bad att få slå sig ner i Trakien och Moesien på andra sidan Donau. De lovade också att göra krigstjänst för den romerske kejsaren mot hunnernas angrepp för att vinna ett lugnare liv i skydd av det romerska namnet. För att visa sin trohet lovade de även att anta den kristna läran, om kejsaren sände lärare vars språk de kunde förstå.

Västgoterna skiljer sig från östgoterna

Västgoternas beskickning till Valens

När Valens med glädje hade mottagit denna beskickning, lät han dem gå över Donau med barn och hustrur och välja boplatser i Trakien och Moesien var de önskade. Ty Valens såg att detta folk ägde en sådan tapperhet att de med vapnens makt kunde ha erövrat dessa områden, om han hade nekat dem detta, såsom de ofta gjorde. Valens var även glad över att de lovade göra krigstjänst för den romerska staten.

Västgoterna bor i Trakien och Moesien

Dessutom gav han dem biskopar och lärare. Men dessa män bekände sig till det arianska kätteriet, vilket ledde till den största skada för den kristna världen och det romerska imperiet. Ty därmed mötte oändligt många trogna en grym död och många biskopar drevs i landsflykt. Men den största olyckan var att oräkneliga själar gick miste om sin frälsning och salighet. Den fördärvliga läran smög sig också in i hela den gotiska nationen, ty när västgoterna inte blev rättrogna kristna utan arianer smittades deras anförvanter östgoterna och gepiderna av samma surdeg. Ulfila, som var biskop över detta

Valens smittar goterna med den arianska trolösheten

Goternas falska apostel Ulfila

folk, bidrog till detta. Även om man trodde att han var Kristi sanne apostel dolde sig under fårafällen en fiende till den sanna tron och en otvivelaktig Antikrist. När han gjorde den första översättningen av de gudomliga skrifternas heliga skatter till det gotiska språket blandade han också in detta farliga gift för att ge otron ett ännu starkare fäste.

Ärkekättaren Laurentius Andreae fördärvar Kristi evangelium

En viss Laurentius Andreae, som var ärkedjäkne i Strängnäs, har i vår egen tid gjort sig skyldig till samma avskyvärda gudlöshet. Han har nämligen på många ställen fördärvat Kristi heliga evangelium och tvingat det godtrogna gotiska folket att läsa denna fördärvade skrift samt hotat med stränga straff av kungamakten om någon skulle kritisera hans oerhörda fel och misstag. Denne Laurentius fostrades i sin ungdom i Rom bland listiga män, och det enda som han förde med sig från denna plats var en lättja förenad med den största ondska. Sedan åldrades han i denna lättja, tills han vid mer än sjuttio års ålder blev lärjunge till djäknen Olaus Petri från Närke. Denne skurkaktige yngling hade nämligen infört kättarnas ohyggliga gudlöshet från gymnasiet i Wittenberg i stället för att bevara fäderneslandet i den sanna kristna tron.

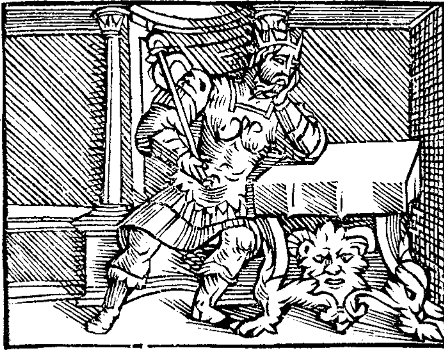
Kättaren Olaus Petri från Närke

Dessa två förförde gudlöst kung Gustav från kristna kungars hedersamma bruk och vanor och fördärvade därmed de ädla seder i fäderneslandet som hade grundat sig på den rena religionen, och störtade hela den kristna och katolska kyrkans myndighet och frihet. Men kungen gav dem en rättvis lön och behandlade dem som usla slavar under hela den tid som han styrde landet och trakterade dem varje dag med hånfullt gyckel och smädande förbannelser. Ja, de utsattes inte sällan för slag med hammare eller påkar, som om de hade varit den sämsta boskap. Alla goda människor fylldes med glädje när de såg hur de onda råden föll tillbaka på de onda rådgivarna. Efter oändliga och outhärdliga lidanden slöt de sig slutligen till några upproriska män som anlade försåt mot kungens liv. De skulle genast ha lidit en skamlig död i galgen för detta förräderi och för att de hade fördärvat historien om fäderneslandet, om de inte med en väldig summa pengar hade friköpt sig och bragts till den yttersta fattigdom.

Men nu skall vi lämna dessa vidunder i vårt eget hemland och återvända till Ulfila. Genom honom och hans efterföljare såddes det onda frön hos det gotiska folket med större snabbhet än nytta, och de nådde även till vandalernas stora välde som förföll till det arianska kätteriet och utsatte katolikerna för stränga förföljelser i både Spanien och Afrika. Så drabbades många av denna vantro som rotade sig fast i sinnena tills hispaniernas heliga biskopar, som vi nu skall berätta om, genom from och flitig iver befriade sina kungar från detta farliga fördärv.

Vandalerna blir arianer

KAPITEL 2

Fridigern, den 48:e kungen i utlandet; Alateus, den 49:e kungen i utlandet; Safra, den 50:e kungen i utlandet; Outhärdlig hungersnöd

FRIDIGERN, Alateus och Safra var furstar hos goterna när de med kejsar Valens tillstånd flyttade till Trakien och Moesien. De drabbades genast av hungersnöd, vilket brukar hända folk som ännu inte rotat sig ordentligt på en plats. Därför befallde Valens sina fältherrar Lupicinus och Maximus att ge nykomlingarna det de behövde. Men dessa fältherrar, som var förblindade av en dum och omänsklig girighet, började enligt Jordanes sälja kött till dem, inte bara av får och oxar utan även av hundar och orena djur. De krävde också skyhöga priser: man fick betala en slav för ett bröd eller ett skålpund kött. När slavarna och övriga ägodelar tog slut, sålde man söner och döttrar, ja, även sina hustrur, enligt Biondo, allt för att få lite föda.

Lupicinus och Maximus, fältherrar i Valens tjänst

Under tiden inbjöds Fridigern till ett gästabud av den svekfulle Lupicinus. Fridigern anade inte oråd utan hade bara några krigsmän i sitt följe. Men när han trodde sig säker fick han höra ropen av sina döende följeslagare i en annan matsal, och då förstod han att allt var ett bakhåll. Därför störtade han från gästabudet med draget svärd och manade dem som undgått den hotande döden att döda romarna. De gjorde också detta vid första tillfälle, eftersom de var tappra män som hellre dog i strid än av hunger. Så dödades de romerska fältherrarna med alla sina kämpar till sista man.

Valens fältherrar dödas av goterna för sin grymhet

Efter detta började goterna genast plundra och dra samman en mängd ägodelar från alla håll, och nu fick provinsborna utan betalning ge bort det som goterna tidigare fått köpa för höga priser eller inte kunnat komma över. Nu var de inte längre nykomlingar och främlingar, utan mäktiga herrar som härskade över alla områden i norr ända till Donau.

Goterna förvandlas från främlingar till härskare

När Valens hörde detta ledde han genast en här från Antiokia mot Tra-

Valens förbereder krig mot goterna

kien. Under detta krigståg greps han av en senkommen ånger över sina brott mot religionen och påbjöd att man skulle återkalla rättrogna biskopar och andra fromma män från landsflykten. Så fick han i det femtonde året av sin regering utkämpa ett sorgligt krig i Trakien mot de väl övade och rikt rustade västgoterna. Redan vid västgoternas första anfall blev det oro bland de romerska ryttarna som lämnade fotfolket utan skydd, och snart var legionerna av fotfolk omringade av fiendernas ryttare som besköt dem med ett moln av pilar från alla håll. Därför flydde de på olika vägar, som galna av fruktan, och dödades av förföljarnas svärd och spjut: det blev ett ömkligt nederlag för romarna. Kejsaren kämpade länge och manligt men sårades svårt av en pil. Därefter, när hären var skingrad, gav han upp hoppet om seger och flydde sorgsen och sårad till ett litet gods i närheten av Hadrianopolis. Där gömde han sig i ett uselt skjul för att inte fångas av de förföljande fienderna. Men när goterna efter segern över romarna härjade vitt och brett stötte de på skjulet där kejsaren hade gömt sig, utan att de visste om detta. De satte eld på huset, och så brändes Valens och hans män inne utan att kunna göra motstånd.

Valens och romarna besegras av goterna

Valens utsätts för eldsvåda av goterna och dödas

Så slutade den arianske kejsaren sitt liv. Det var nämligen Guds vilja att han skulle brännas av dem som han själv hade vågat brännmärka med den falska arianska läran, när de bad om att få den sanna kristna tron. Genom denna brand fick goterna, fast de inte visste detta, en grym hämnd för kränkningarna av Guds majestät och för de förfärliga orättvisor som de genom de romerska fältherrarnas olidliga girighet hade utsatts för. De hade redan huggit ner Decius och hans son, och nu straffade de Valens och hans här på samma sätt.

KAPITEL 3

Goterna angriper imperiet i Konstantinopel

NÄR de arianska goterna vunnit denna seger över den arianske Valens beslöt de genast att angripa kejsaren i Konstantinopel. Detta var Guds rättvisa dom, ty Han brukar bestraffa furstars slapphet på så sätt att de straffas hårdare av dem genom vilka de utan straff har låtit kränka Guds majestät. Så belägrades Konstantinopel av goterna och kom i stor fara. Staden hade nästan erövrats av fienderna när Dominica, som var Valens efterlämnade hustru, delade ut en väldig mängd pengar till folket och på så sätt förmådde invånarna att försvara platsen.

Valens maka Dominica

Därefter lade västgoterna under sig stora områden, och de blev så mäktiga att de väckte skräck hos kejsaren Gratianus som var Valens brorson och efterträdare. Ty han såg hur de härskade över Trakien, Moesien och Dakien och hur de blev mäktigare för varje dag som gick, och fastän han tvivlade på sin egen makt sörjde han ändå klokt för det nödställda imperiet när han

Kejsar Gratianus, Valens brorson

kallade till sig Teodosius från Spanien. Denne Teodosius, som var en man av den största dygd, utropades nu till hans medkejsare.

Teodosius får dela makten med Gratianus

Gratianus fick inte heller orsak eller tillfälle att ångra detta nödvändiga och kloka beslut. Så snart Teodosius hade utropats till kejsare och iklätt sig purpurmanteln i Sirmium handlade han nämligen som det anstod en stor furste. Han mötte västgoterna i många och stora strider och pressade tillbaka dem, men vann inte någon avgörande seger. Han gjorde också sitt intåg i Konstantinopel och återställde krigstukten i dess gamla och goda skick efter de tidigare furstarnas slapphet och oföretagsamhet. Ty han ägde ett skarpt omdöme i allt och en lysande klokhet och rådighet. Därmed kunde han leda den förslappade hären till tappra och lysande verk med hjälp av stränga befälhavare, en frikostig sold och rena seder.

Teodosius pressar tillbaka goterna men övervinner dem inte

Krigstukten återställs av Teodosius

När soldaterna således hade fått en bättre ledare, fylldes de av förtröstan och gick till angrepp mot goterna. Måhända skulle de också ha drivit bort dem från Trakien om inte Teodosius hade drabbats av en farlig sjukdom som hotade hans liv. Då växte modet hos goterna, så att Fridigern drog till Thessalien, Epirus och Achaia med en del av hären för att förhärja dessa romerska provinser. Samtidigt angrep Alateus och Safra Pannonien med resten av styrkorna.

Goterna utbreder sig i de romerska provinserna under Fridigern

När kejsar Gratianus, som då hade dragit från Rom till Gallien för att slå tillbaka vandalernas invasion, fick veta att Teodosius var dödligt sjuk och att goterna härjade fritt i imperiets länder, samlade han genast en stor här och gick mot dem. Men när han förstod att det inte vore lätt att övervinna eller undertrycka deras krafter, beslöt han att inte använda sig av vapen utan av vänskap och gåvor. Han slöt ett fördrag med dem och delade ut gåvor och mat med stor frikostighet, och genom detta kloka beslut stiftade han en fred som var nyttig och nödvändig för dem båda.

Gratianus sluter fördrag med goterna

KAPITEL 4

Atanarik efterträdde Fridigern i goternas rike, och detta skedde när det romerska imperiet styrdes av två kloka kejsare, Gratianus och Teodosius. Fastän dessa inte saknade vana vid krig var de mer angelägna om fred. Goternas tidigare dåd visade ju hur svårt det var att övervinna deras makt, och därför slöt man förbund och vänskap med dem och försökte genom frikostiga gåvor vinna goternas och kungens gunst.

Atanarik, den 51:e kungen i utlandet

Denna förtrolighet blev så stor och fast att Teodosius inbjöd Atanarik till sig i Konstantinopel. Denne mottog gärna denna inbjudan och gjorde sitt intåg i den kungliga staden. När han fri från alla bekymmer beskådade

Teodosius inbjuder Atanarik till Konstantinopel

den storslagna prakten hos byggnaderna, befästningarna och hamnarna, fylldes han av den största beundran. Efter att ha betraktat stadens läge och ordningen bland skeppen trädde han så in i det kejserliga palatset; där häpnade och förundrades han över allas lydnad och tjänstvillighet. ”Nu ser jag”, sade han, ”vad jag ofta hörde men inte trodde var sant. Kejsaren är utan tvivel en jordisk gud, och den som lyfter sin hand mot honom skall plikta för detta med sitt liv och blod.” Genom en sådan beundran hedrades han ännu mer av kejsaren.

Kejsaren är en jordisk gud

När några månader hade gått drabbades han av en svår sjukdom och dog. Men kejsaren visade en nästan större tillgivenhet mot den döde än mot den levande och skänkte honom en värdig och hedersam begravning och gick själv i liktåget före båren. Genom denna nåd och vänlighet vann kejsaren på ett förunderligt sätt goternas tillgivenhet, och därför höll de troget fast vid sitt förbund och kämpade länge och lyckosamt under kejsaren fast de inte ägde någon kung.

Atanarik dör i Konstantinopel

Goterna besegras genom mildhet

Strax därefter dödades Gratianus i Lyon vid ett inbördeskrig i Gallien. Därför drog Teodosius med tjugotusen goter, eller tiotusen enligt Orosius, till Gallien. Där utkämpade han nu det krig mot tyrannerna Arbogast och Eugenius som har besjungits av poeten Claudianus. Han vann en blodig seger, där större delen av goterna stupade i sin kamp för den romerska staten. Men man hade hämnats på de tyranner som nämndes ovan, vilket gjorde förlusten av så många krigsmän lättare att bära.

Gratianus dödas i inbördeskrig

Goter dödas när de kämpar för det romerska väldet

KAPITEL 5

När Teodosius, som älskade freden och det gotiska folket, rycktes bort från makten genom en förtidig död i Milano efterträddes han av sina söner Arcadius och Honorius. De fick uppleva mycken trolöshet och många försåt bland de sina. Ty när deras fader ännu stod på höjden av sin makt hade han tre framstående fältherrar som nästan ägde samma rikedomar och makt som han själv, och dessa fick styra hela imperiet så länge sönerna var omyndiga. Han satte Rufinus att härska över den östliga delen, Gildus över Afrika och Stilicho över den västliga. Men Teodosius hade knappt dött förrän var och en försökte roffa åt sig dessa provinser för sin egen räkning. När Gildus fick veta att Teodosius hade dött försökte han lägga

Teodosius död

Arcadius och Honorius

Rufinus

Gildus; Stilicho

Afrika under sitt välde utan hänsyn till de unga furstarnas rätt och ålder. Men då dödades han genast av dem som stod på Honorius sida. Detsamma hände på Arcadius befallning, när Rufinus sökte gripa makten i öster.

Den återstående av imperiets fältherrar var Stilicho, som kom från det vandaliska folket. Han var en lysande krigsman och hade genom sina framgångar vunnit väldiga rikedomar och den högsta värdighet. Därför blev han kejsar Honorius svärfader två gånger, först genom Maria, som avled orörd, och sedan med den andra dottern Erimantia. Själv var han föga trofast mot de unga furstarna, men han dolde sina svek med stor skicklighet och förställning och företog sig ingenting öppet mot staten. Hans mål var också att ge den efterlängtade makten åt sin son Eucherius, men först sedan han dragit in de oförsiktiga kejsarna i oöverstigliga svårigheter. För detta behövde han inte mycket vapen, eftersom han visste att ingenting kunde bedra oförsiktiga furstar snabbare än skadliga råd som framfördes under sken av trohet.

Vandalen Stilicho blir Honorius svärfader

Stilichos trolöshet

Farliga råd

KAPITEL 6

ÖRST av allt skapade han genom dolda intriger oro bland sveverna, burgunderna, alanerna och vandalerna så att de bröt upp från sina boplatser och trängde in i de romerska provinserna. Därefter rådde han Arcadius, som styrde i öster, att avskeda alla de starka gotiska styrkor som han hade i Moesien eftersom skattkammaren då skulle befrias från en tung och ständig kostnad. Detta blev i praktiken en befallning, fast det syntes vara ett råd. Därmed tog Arcadius inte bara ifrån dem solden, utan visade öppet att han föraktade dem och drev bort dem från deras egna boplatser. Stilicho förutsåg att västgoterna skulle vålla det romerska väldet stora besvär om de led brist på det som var nödvändigt för livet. På så sätt skulle Honorius, så snart vandaler, burgunder, alaner och svever hade brutit in i Gallien från Germanien, tvingas leda en här mot dem och antingen dödas i denna strid eller uppehållas, så att han inte kunde bistå de övriga delarna av imperiet. Inför detta händelseförlopp hade Stilicho bestämt att för egen del ta upp kriget mot västgoterna i Italien och rycka med sig vad som återstod av imperiets styrkor, med vilka han skulle krossa västgoterna (han förlitade sig på att detta skulle bli mycket enkelt), och i detta anfall skulle han bemäktiga sig Rom och därmed hela imperiet.

Stilicho kallar främmande folk till Italien

Stilichos stora trolöshet

Nu satte han denna plan i verket på följande vis: Under Arcadius och Honorius åttonde regeringsår, år 407 efter Kristi födelse, utnämndes Stilicho själv och Aurelianus till konsuler. Samma år berövades västgoterna den sold och de livsmedel som de brukade få och drog då till Pannonien och

Arcadius och Honorius härskar år 407 efter Kristus

Goterna saknar kung under 25 år

började överlägga om att välja en kung, eftersom de hade saknat en sådan i tjugofem år sedan Atanarik dog i Konstantinopel. Under denna tid hade de uppburit sold av den romerska staten sex år under Gratianus och Teodosius tillsammans, elva år under Teodosius ensam och åtta år under Arcadius och Honorius, tills Stilicho blev konsul. De hade inte eftersträvat att ha kungar av det egna folket eller andra fältherrar än dem som insattes av kejsarna.

KAPITEL 7

Radagasius, den 52:e kungen i utlandet

Nu blev Radagasius kung över större delen av goterna i Pannonien, medan de övriga goterna valde Alarik. Detta kunde ha blivit en farlig strid för hela folket om man inte på kloka mäns inrådan hade stiftat fred. Det bestämdes att Radagasius vid första lämpliga tillfälle skulle anfalla Italien med så stora styrkor som möjligt, medan Alarik under tiden skulle avvakta sakernas utgång i Pannonien.

Radagasius har en skräckinjagande makt

Radagasius samlade stora gotiska styrkor och förenade hunner och vandaler med dem, så att han hade upp emot tvåhundratusen man. Sedan drog han genom Venetiens skogar för att plundra Italien. Då hade Stilicho den högsta makten, och när han fick veta att goterna var i antågande gick han emot dem och utforskade deras planer. Han lade all sin kraft på att överrumpla den oförsiktige fienden och förföljde Radagasius till bergen i Etrurien. Där lockade han honom försåtligt till ett ställe som var olämpligt för strid och angrep honom energiskt med hjälp av de tappra goter som under Sarus ledning ännu gjorde krigstjänst hos det romerska imperiet. De drev Radagasius till bergen vid Fiesole, och där inringades nu de skräckslagna trupperna från alla håll. Förr tycktes de för stora för Italien, men nu trängdes de ihop och gömde sig på en enda liten bergstopp. De ställde inte upp för strid, gick inte till några drabbningar och utgöt inget blod. Medan romarna ägnade sig åt lekar och nöjen svalt och försmäktade dessa fiender, som tycktes så förfärliga, till döds. Endast kung Radagasius fattade hopp om flykt och han övergav de sina i hemlighet, men stötte på fiender som höll honom fången en kort tid innan de tog hans liv. Enligt italienska historiker tog man så mycket fångar att det spreds gotiska slavar över hela Italien. Men jag tvivlar på detta, liksom på de uppgifter som nämndes ovan från Claudius tid. Ty om mer än tvåhundratusen goter gick under med sin kung Radagasius, hur skulle Alarik knappt fyra år senare ha kunnat erövra Rom och Italien med tvåhundratusen andra goter?

Goter övervinns av goter

Radagasius död

KAPITEL 8

Alarik, den 53:e kungen i utlandet

ALARIK härstammade från balternas ädla och urgamla släkt. När han kom till makten bland goterna rådslog han med sina män och övertygade dem lätt att man borde eftersträva ett eget rike i stället för att lyda under någon främmande makt. Han rustade också genast en här som var lika stor som den Radagasius nyss hade dragit ut med, eftersom han ville ge prov på sin egen dygd och kraft.

Alarik hade således tvåhundratusen man, med vilka han i sitt hat mot imperiet utsatte Trakien, Pannonien, hela Illyrien och Noricum samt angränsande delar av Italien för blodbad och plundringar. Den helige Hieronymus beskriver detta vid denna tid för Paula och Eustochium i sin utläggning av profeten Sefanja: ”Även de vilda djuren får känna Herrens vrede: när städerna ligger öde och människorna har dödats, blir även djuren övergivna och fåtaliga liksom fåglarna och fiskarna. Illyrien och Trakien vittnar om detta och även min hembygd, där allt har förstörts utom himlen, jorden, det växande törnet och de täta skogarna.”

Hieronymus om goternas grymhet

Därefter gick Alarik mot Italien med de västgotiska styrkor som var vana att få romersk sold från Konstantinopel. Vi skall nu med hjälp av Guido från Ravenna och Giustiniani från Venedig försöka beskriva hans krigståg i detta land intill stormningen av Rom. Enligt samme Giustiniani blev Stilicho upprymd sedan han vunnit denna seger över Radagasius, eftersom han nu ensam kunde styra allt och hoppades kunna rycka till sig hela imperiet. Därför sände han många bud till Alarik, som var hans gamle vän, och uppmanade honom att komma till Italien med sin här. Men samtidigt skickade han täta bud till burgunderna, sveverna och alanerna som bodde vid Rhens stränder och uppviglade dem att dra in i Gallien: under tiden utsågs han själv till konsul. När det varje dag kom bud om nya oroligheter i Gallien, rådde han Honorius att bege sig dit och skapa lugn och ro – det vore lätt genom hans stora makt och myndighet. Under tiden skulle han själv gå mot Alarik, som sades vara på väg mot Italien. Så ordnades sakerna efter Stilichos plan, och Honorius begav sig till Gallien nästan vid samma tid som Alarik slog läger vid Ravenna.

Alarik beger sig till Italien

Stilicho kallar goterna till Italien

Därefter höll Alarik och Stilicho en överläggning där den senare lovade att verka hos Honorius för att Alarik skulle få bosätta sig i Italien eller Gallien och uppbära romersk sold. Alarik såg detta som ett gott förslag. Men den sluge Stilicho låtsades att han väntade på svar från Honorius om dessa

Stilichos stora list och bedrägeri

villkor, med den listiga tanken att under tiden få reda på om något hänt Honorius. När Alarik två eller tre gånger påminde Stilicho om hans löften och märkte att denne förhalade saken, började han frukta ett bedrägeri och ville genast avbryta förhandlingarna. Men Stilicho drog ut på det hela och anförde än det ena och än det andra skälet till dröjsmålet. Enligt vissa förhalade han saken i tre år, medan han sökte tid och tillfälle för sitt planerade illdåd. Men andra skriver att eftersom Stilicho var en lysande fältherre med stor skicklighet i krigskonsten, skulle det ha varit lätt för honom att besegra goterna, om han hade önskat detta.

KAPITEL 9

Alarik utsätts för Stilichos bedrägeri

Honorius ger goterna boplatser i Gallien

NÄR Alarik upptäckte att man uppenbart bedrog honom skickade han hemliga bud till Honorius och avslöjade Stilichos falska spel. Samtidigt bad han att få boplatser i den del av Gallien där sveverna, alanerna och burgunderna inom kort förväntades bryta in under vandalernas ledning: han lovade att kämpa för det romerska imperiet mot deras anfall. Men Honorius visste redan från andra vad Stilicho hade för avsikter, och därför skrev han till Stilicho och befallde honom att sluta fred med västgoterna. Han skulle också utsätta en dag då de skulle ha lämnat Italien och begivit sig till Gallien. När Stilicho hade fått detta brev från kejsar Honorius slöt han fred med Alarik och försäkrade västgoterna, som han hade blivit befalld, att de skulle få allt de behövde på vägen. Så hycklade han den största kärlek och frikostighet.

Stilichos trolöshet

Stilicho märkte att västgoterna litade på den fred som hade slutits och ägnade all sin omsorg åt uppbrottet och inte åt kriget – de var så säkra på sin välgång att de inte ens befäste sitt läger. Då beslöt Stilicho att anfalla deras läger och han valde ut den heliga påskdagen för detta, då en del var sysslolösa för fromhetens skull medan andra var överlastade av vin och frosseri, och därmed vore det lätt att döda alla på en gång. Han befallde hebréen Saul, som hade det högsta befälet i lägret, att välja ut de bästa soldaterna i hären och angripa det gotiska lägret på just denna heliga dag. Själv begav han sig till Rom under tiden. Juden angrep goterna på den första påskdagen, som han hade blivit befalld, och det uppstod en väldig oro i deras läger. Alarik blev så skakad att han tvekade om vad som borde göras. Men när han såg att fienden hade beväpnat sig ropade han med hög röst att man på denna heliga dag borde avstå från strid. Detta borde ske för Kristi skull om man inte tillerkände mänsklig trohet något värde, ty striden kunde vänta till nästa morgon. Juden utmanades av dessa ord och trängde fram med ännu större

Hebréen Saul angriper goterna på påskdagen

Goternas stora fromhet mot Gud och tålmodighet

kraft. Men romarna förundrade sig mycket när de såg att ingen bland goterna tog till vapen. Ty de uthärdade hellre sår och död än att ta till vapen, och de bemödade sig endast att lyfta sina röster och händer mot himlen för att åkalla en gudomlig hjälp från ovan. Därmed lämnade de ett beundransvärt exempel åt alla tidevarv när de på denna högtidsdag hellre gick i döden än försvarade sig och kränkte den kristna kyrkan. Men när juden drev på och striden blev allt hetare väckte Gud en vilja hos goterna att hämnas på de gudlösa och svekfulla romarna.

Goterna vill hellre dö än kränka Kristi högtid

KAPITEL 10

ÄRFÖR vände sig Alarik till sina män, sedan han hade sett fiendens gudlösa framfart, och sade: "Vi har visat, mina vapenbröder, vår herre Jesus Kristus all den heder som vi är skyldiga Honom. Men Han kräver också att vi bestraffar den brottslige fiende som inte stillar sitt lystmäte förrän han har druckit vårt blod. Träd fram, o fanbärare, och höj era tecken! Stanna inte i lägret! Visa er fäderneärvda dygd med pilar och svärd på slagfältet, ty ni är inte födda för att försvara vallar." När han hade sagt detta gick han först av alla med en hop soldater mot fienden, fast han knappt hunnit rusta sig. Detta skapade en sådan omvälvning i sinnena att goterna tycktes gripna av raseri och bröt fram genom lägrets alla portar. Vi sade att romarna hade beundrat det gotiska folkets otroliga fromhet, men när de såg hur tecknen bars fram emot dem växlade deras sinnen mellan fromhet och skräck. Vad skulle de göra? Vad kunde förslå mot Guds vrede och allmakt, som nu försvarade goternas oskuld? Ty även om romarna fick hjälp av de trolösa judarna och kämpade med bittert mod var goterna mäktigare tack vare sina styrkor och vapen, och därför tvingades alla romare fly i hast för att rädda sina liv.

Alarik manar till strid

Romarna grips av skräck för Gud genom våldet mot de oskyldiga goterna

De få som överlevde blodbadet spreds nu och skingrades åt alla håll, så att de utplånades nästan till sista man. Goterna erövrade och plundrade också romarnas läger och delade bytet mellan sig. Detta blev romarnas mest olyckliga strid på åttahundra år. När Stilicho fick bud om detta blodiga nederlag blev han mycket bestört, särskilt eftersom han förstod att goterna inte tänkte dra till Gallien utan vända sin här mot honom. Därför begärde han förstärkningar från kejsaren för att rusta upp sin egen här. Men Honorius sände fältherrar som gav Stilicho ett straff som var värdigt hans stora trolöshet. Så dränkte Stilicho hela människosläktet i blod för att kläda sin ende son i purpur, för att använda Orosius ord, men dödades själv med sonen Eucherius, som han velat skänka imperiet åt.

Romarnas här förintas av Alarik

Stilicho dödas med sin son

KAPITEL 11

Rom erövras av Alarik

Nu mottog Alarik under några dagar städernas kapitulation eller tvingade dem att underkasta sig. Sedan gick han över Apenninerna mot Rom utan att möta några hinder på vägen. Så erövrades Rom till sist av den västgotiske kungen, denna stad som hade varit folkens härskarinna och den kristna trons hemvist. Men nu låg den utan all hjälp.

Alariks mildhet mot de besegrade fienderna

Även om Alarik var arian visade han ändå långt större mildhet mot de besegrade fienderna än många av vår tids furstar när de breder ut sin makt över undersåtar och trogna medborgare. Ty fast man plundrade Rom skonades med en nästan otrolig fromhet de heliga byggnaderna och alla som hade tagit sin tillflykt till dessa. Ja, goterna bar själva många romare på sina axlar till kyrkorna för att de inte skulle falla i mindre barmhärtiga soldaters händer. Hieronymus skriver visserligen i sitt brev om Marcellas död att det gick ett rykte om hur Rom hade plundrats med den grövsta grymhet och stort självsvåld bland soldaterna. Men man borde hellre höra den helige Augustinus och Orosius, som har lämnat mer sannfärdiga berättelser efter sig. Den förre skriver i tredje boken av *Gudsstaten*, tjugoåttonde kapitlet, att goterna visade en beundransvärd barmhärtighet: ”Goterna skonade så många senatorer att det är mera märkligt att de dödade några av dem.” Orosius lovordar med stor förundran det gotiska folket i sin sjunde bok, tjugoåttonde kapitlet. Ty där kan man läsa att goterna hyste den största avsky för helgerån och därför återställde de inte bara heliga kärl av guld och silver och av stor tyngd och utsökt skönhet till templen utan förde alla, såväl hedningar som kristna som ville fly till de heligas kyrkor, fria och säkra från striderna i staden med svärden lyfta till försvar åt alla håll. För övrigt utmanades den gudomliga vreden av deras alltför stora barmhärtighet, så att blixtar vid samma tid förstörde storslagna byggnader som goterna inte kunnat bränna. Några tror att den även utsläckte Alariks liv kort därefter, eftersom han inte med tillräcklig stränghet hade bestraffat romarnas övermodiga lastbarhet och hädelser. Detsamma hände i forna tider, när hebréen Saul straffades för att han i strid mot Guds vilja skonade amalekiterna.

Hieronymus

KAPITEL 12

Goterna besätter Rom

Så erövrade goterna under kung Alariks ledning staden Rom, som intill denna tid hade varit världens härskarinna, antingen det skedde med ringa ansträngning, som Orosius säger, eller efter en bitter hungersnöd för det romerska folket, som andra hävdar. Denna dag, den första april, inleddes

det romerska imperiets förutbestämda nedgång år 412 efter Kristi födelse, eller år 1164 efter Roms grundande. Det var andra gången som den romerska staden intogs, efter den första av galliern Brennus i forna tider. Men om man jämför Brennus och Alariks segrar överträffar goten sannerligen galliern i ära. Den förre intog en stad som ännu var föga stor och brände upp dess lantliga kojor. Men den senare erövrade drottningen över alla folk. Den förre slogs tillbaka från själva borgen som han inte kunde bemäktiga sig. Men den senare tog hela staden, där han plundrade en del och brände ner en annan.

År 412 efter Kristi födelse; År 1164 efter stadens grundande

Galliern Brennus

På tredje dagen efter intåget i Rom lämnade goterna staden och härjade Kampanien, Lukanien och Bruttium. Sedan försökte de gå över sundet för att plundra Sicilien, men de hindrades då av en storm som skakade skeppen och vållade många soldaters död. Medan det rådde skilda meningar om man skulle fortsätta eller vända tillbaka, rycktes Alarik bort av en sjukdom vid Cosentia, knappt ett år efter plundringen av Rom. Folket, som brukade nedlägga stora omkostnader på begravningar, lät jordfästa honom med alla hans dyrbarheter i bädden av en flod som man hade avlett så att ingen kunde hämnas på den dödes ben. Därefter ledde man tillbaka floden och dödade grävarna som hade deltagit i arbetet, så att invånarna inte skulle veta var graven låg när goterna hade lämnat trakten.

Alariks död

KAPITEL 13

Efter Alariks död överläts styret av det gotiska riket åt hans släkting Ataulf, enligt goternas allmänna vilja. Han var inte ståtlig till växten, men tycktes inte underlägsen någon i skönhet eller sinnets styrka. När han hade åtagit sig att styra riket begav han sig till Rom och plundrade staden på nytt, utan att kejsar Honorius vågade göra något motstånd. Han förde också dennes syster Galla Placidia som fånge från staden. Hon var dotter till kejsar Teodosius med hans andra hustru, och på grund av hennes ädla börd, skönhet och rena kyskhet tog han henne till maka i Imola, för att folket skulle fyllas av skräck när man såg hur den romerska staten trädde i förening med goterna. Fast kejsar Honorius var utblottad på medel behandlade Ataulf honom lika frikostigt som om han vore en kär släkting och uppmuntrades mycket till detta av sin kloka hustru Placidia.

Ataulf, den 54:e kungen i utlandet

Galla Placidia

Orosius återger en berättelse efter den helige Hieronymus, som skulle komma från en ädel man från Barcelona: När Rom hade störtats i grunden,

Ataulf beslutar att störta Rom och uppföra Gothia i dess ställe

önskade Ataulf en gång bygga en annan stad som skulle ha ett gotiskt namn i stället för det gamla romerska. Såsom staden Gothia skulle träda i Roms ställe skulle också han, grundaren av den nya staden, träda i de tidigare kejsarnas ställe, så att kommande kejsare fick tillnamnet *Ataulphus* i stället för *Augustus*. Men hans maka Placidia övertalade honom att ge upp det som han hade planerat. För att få maken att ge upp sin plan påminde hon honom om att namnet Rom genom många och lysande bragder hade vunnit en sådan glans att inget folk någonsin kunde överträffa detsamma eller skapa något liknande. Därför fattade Ataulf ett nytt beslut: om han inte kunde efterlikna den romerska värdigheten skulle han bli den som återupprättade densamma.

Ataulf följer sin maka Placidias råd i allt; Ataulf skänker Rom och hela Italien åt kejsar Honorius

För övrigt försummade han inte något som Galla Placidia begärde av honom. Han skänkte nämligen kejsar Honorius frihet och fred och återställde även Rom och hela Italien, som låg i hans händer, till denne med den största vänskap, som om det varit en frikostig gåva.

Ataulf drar till Gallien

När Ataulf hade slutit fred med Honorius och lämnat Italien, skyndade han med hela det gotiska folket till Gallien för att kämpa mot sveverna, alanerna, frankerna och vandalerna. Dessa folk var det romerska imperiets fiender och hade genom Stilichos intriger gått över Rhen och besatt detta land. Sveverna och alanerna greps av sådan skräck vid hans ankomst att de med förenade krafter drog vidare till Spanien. Frankerna begav sig till Paris och gav dessa trakter sitt namn, ty där grundade de ett rike som växte mycket och blomstrar ännu i dag. Men när vandalerna hörde att goterna hade kommit från Italien, kom de ihåg vad deras förfäder hade berättat om alla de olyckor som de hade fått lida av goterna och deras kung Geberik; vi nämnde detta ovan. Därför väntade man inte på att de skulle komma utan skyndade till de bortre delarna av Spanien.

KAPITEL 14

Ataulf blir kung över hela Gallien

Ataulf skänker oklokt Gallien till Honorius

Å låg Gallien öppet för Ataulf och lydde honom som landets herre och kung. Men fastän Ataulf hade vunnit en säker makt över gallernas rike gjorde han som förut när han lade Rom och hela Italien i kejsar Honorius händer, ty nu tvekade han inte att skänka även Gallien till denne kejsare, som enligt historikernas mening var helt oduglig. Detta skedde utan krav på någon ersättning, trots att goterna hade erövrat detta land med mödor och faror och genom att driva bort de tappraste folk.

När han därefter hade hört talas om vandalernas tyranniska välde i Spanien beslöt han att bistå detta förtryckta land mot dem och alla andra barbariska folk. De som inte var krigsdugliga fick stanna i Barcelona, medan han

själv drog mot vandalerna och mötte dem i många strider. Till sist kunde han också övervinna dem i en hård kamp.

Under tiden blev det uppenbart att Honorius inte uppfyllde en del av de villkor som hade stipulerats i fördragen med goterna. Ataulf hyste också planer att återvända till Italien för att med vapnens makt ta tillbaka detta land som han genom sin oförsiktighet hade avstått ifrån. Men när han fick höra att kejsaren hade förstärkt fästningarna i Alperna sedan han själv lämnat landet, dolde han vreden i sitt hjärta och beslöt i stället att dra till bortre Spanien och gå över till Afrika.

Honorius otacksamhet mot Ataulf

Ataulf drar till Spanien

Men många och olika svårigheter förhindrade detta. Fast kejsar Honorius tack vare Ataulfs välgärning härskade fritt över Italien och Gallien, övervägde han i sin stora otacksamhet hur han skulle fördriva Ataulf från Spanien och utplåna goternas namn i detta land. Men hispanierna var inte så trolösa att de tålde en sådan orätt mot goterna av den otacksamme kejsaren. Ty genom ödets makt hade goterna fått boplatser där som skulle skänka dem både ro och evig ära.

Honorius mot Ataulf

Honorius utsåg Constantius till befälhavare över krigsmakten, och han drog nu med en rikt rustad här mot Ataulf. När Ataulf fick veta detta uppfylldes han av mycken vrede, eftersom den romerske kejsaren, som han själv hade skonat, som han hade återgivit friheten, som han hade givit makten över Rom, Italien och Gallien åt, nu sände en här mot honom utan hänsyn till sin syster, som var Ataulfs maka, och utan tanke på det fördrag som gällde mellan dem eller alla de välgärningar som han fått mottaga. I avsikt att skaffa sig makt och stöd för att störta den så otacksamme Honorius, upphöjde Ataulf enligt Biondo en viss romare vid namn Athalus till kejsare. Denne Athalus seglade ända till Bethyca i Spanien och sände även domare till Afrika som skulle styra denna provins. Men då han inte var tillräckligt klok och förutseende övervanns han av Honorius styrkor och rönte ett olyckligt öde. Prokopios hävdar dock att det var Alarik och inte Ataulf som upphöjde Athalus på detta sätt.

Athalus blir romarnas kejsare genom Ataulfs försorg

Därefter sammankallade Ataulf goternas stormän, eftersom han ville skriva ut en mäktig här och dra ut i krig med denna. Men stormännen ville inte alls lyda honom, utan sade att han själv hade tjusats av en enda kvinnas smekningar och smicker så att han skonat den romerske kejsaren när han hade haft honom i sina händer och ägt alla möjligheter att förinta honom. Därmed hade han varit så oklok att han överlåtit allt som goterna hade vunnit genom sina krigståg åt kejsaren. Goternas vrede steg alltmer och i oron och tumultet vändes deras upprörda sinnen mot kungens huvud så att han överfölls och dödades av de rasande och vredgade stormännen; om han hade lyssnat mer till kloka män än till sin kvinnas lockelser skulle han ha härskat länge och lyckosamt och lagt det romerska imperiet under den spanska nationen.

Ataulf dödas

KAPITEL 15

Sigerik, goternas 55:e kung i utlandet

SEDAN Ataulf hade ryckts bort genom ödets våld blev Sigerik kung över goterna. Eftersom han alltid tycktes ha motsatt sig romarnas försök att kuva goterna aktade man honom högt och trodde att han hellre ville föra hedersamma krig än sluta en skamlig fred med romarna.

Constantius strider mot goterna

Fältherren Constantius gick nu med en rikt rustad romersk här mot goterna, men han gjorde likväl allt för att förmå dem att sluta fred på vissa villkor. När goterna märkte att Sigerik var hågad till detta, ångrade de bittert att de hade skänkt honom den kungliga värdigheten. Ty de hyste en stor avsky för fred och visste sedan länge att en förrädisk fred med romarna vållade större skada än de bittraste krig mot mäktiga furstar. De tyckte också att Sigerik handlade alltför vekt eller försiktigt i krigiska ting när han med sådan iver lyssnade på villkoren för fred, och därför utsattes han för försåt och öppet våld så att han omringades och höggs ner av sitt eget folk. Vilan och ron var nämligen så förhatliga för goterna att de var beredda till de största ting när den brinnande lusten till krig och tron på den egna kraften fyllde deras sinnen. Därför kände de en sådan smärta över att ha hållit Rom och Italien i sina händer, men lämnat dem ifrån sig så lättvindigt och av egen vilja.

Goterna avskyr fred och lugn

Sigerik dödas

KAPITEL 16

Vallia, den 56:e kungen i utlandet

DÄREFTER valdes Vallia till kung i den döde Sigeriks ställe av de enhälliga goterna. Fastän han var mer benägen för fred än krig fruktade han att röna samma öde som tidigare kungar och därför fann han det klokare att leda stormännen och folket genom krigets risker och nöd än att utsättas för öppen livsfara från dem som hatade lugnet och freden.

Goterna råkar i fara när de skall dra till Afrika

Han utrustade en stor styrka av dem med skepp och vapen och försökte gå över till Afrika. Men alla gick under i sundet vid Cadiz och ingen undkom med livet. Vallia greps av sådan skräck vid denna stora och uppenbara dom av Gud att han inte vågade företa något nytt krig i Afrika. Han mindes också

den stora katastrof som hade drabbat goterna när de under Alariks styre skulle gå över till Sicilien.

Därefter slöt han fred med kejsar Honorius efter att först ha övertalat och fått med sig de gotiska stammarna på detta, med en dyrbar gisslan på båda sidor. Dessutom återlämnade han Galla Placidia till hennes broder – han hade behandlat henne med den största heder efter Ataulfs död – samt utlovade ett förbund med romarna i kriget mot de övriga folk som hade ockuperat Spanien. När denna fred hade bekräftats utsåg Honorius Constantius till kejsare och gav honom sin syster Galla Placidia till maka. Med henne fick han Valentinianus, som var den tredje med detta namn.

Goterna sluter fördrag med Honorius och återlämnar Galla Placidia till brodern

Galla gifter sig med Constantius; Valentinianus den tredje föds

Därefter förde Vallia och Constantius, som stadgat i deras förbund, sina förenade styrkor mot alanerna och anföll dem som bodde vid Lusitaniens huvudstad Emerita. Ty romerska historiker berättar att många folk hade tagit sig förbi fästningarna i Pyrenéerna under ledning av Constantius, som var son till tyrannen Constantinus, och därvid hade de även hjälp av Honorius förrädiska folk. Sedan drog de lott om provinserna i det inre av Spanien. Vid denna uppdelning tillföll Bethyca vandalerna ensamma, medan sveverna och alanerna fick dela på Lusitanien. Därefter drog man lott på nytt mellan alanerna och sveverna, varvid alanerna fick Ulixbona eller Olyssipono och allt därbortom fram till Bethyca, medan Emerita och hela Galicien tillföll sveverna. Det var bara de kantabrer och asturier, som bodde i provinsen Galicien, som förblev trogna mot romarna.

Emerita, en stor stad i Lusitanien; Olika folk ockuperar Spanien

KAPITEL 17

DETTA visar mer än nog hur hispaniernas ryktbara nation hemsöktes av många olyckor och lidanden före goternas välde. Men under detta befriades de inte bara från alla överfall av främmande folk utan uppsteg till sådan storlek och ära att de nu med rätta kan räknas som den främsta eller bland de främsta av alla världens nationer.

Spanien lyfts upp i frihet genom goterna

Sedan Vallia hade slutit förbund med romarna stod således hans första krig mot alanerna och sveverna. Han och Honorius svärson Constantius ledde en mäktig här mot dem och segrade i en stor strid vid Emerita, sedan deras kung Achaces hade dödats. Denna seger väckte stor skräck hos de andra folk som plågade Spanien, och nu övervägde de ängsligt hur de skulle försvara sig mot goternas makt som hade förenats med det romerska imperiets. Därför sände de en beskickning till Honorius och bad honom att bryta förbundet med goterna och sluta fred med dem. Han borde också låta goterna föra krig och plåga varandra, ty vem som än segrade

Vallia mot alanerna och sveverna

Achaces, alanernas kung

eller förlorade i dessa strider skulle detta upprätta den romerska staten och skänka den styrka.

Men Honorius var alltför klok för att låta sig övertalas att på detta farliga sätt lämna förbundet med goterna. Han hade också upptagit Constantius som medregent och kejsare över den västliga delen av imperiet, och när denne fick denna värdighet fann han att ingenting var mera nyttigt och nödvändigt än att förnya det förbund som man tidigare hade slutit med Vallia och goterna, eftersom man då kunde förgöra alla andra folk i Spanien eller driva dem på flykten. Han lade också Toulouse och några andra städer i provinsen Auxitanien under Vallias välde. Hela detta område kallades Baskien på det gotiska språket, vilket enligt Biondo betyder "goternas land i väster". Men jag tror att goterna till en början sade Vasgothia och inte Baskien. Detta namn har bestått ända till vår egen tid, även om provinsens gränser under tidernas lopp genomgått stora förändringar, som vi skall visa.

Goterna förintar det romerska imperiets fiender

Baskien, det vill säga Vasgothia

KAPITEL 18

NÄR Vallia hade regerat i tolv år såg han enligt Jordanes hur vandalerna lämnade de inre delarna av Gallien, dit Ataulf hade fördrivit dem. De trängde djärvt fram inom hans egna gränser, det vill säga Spaniens mark, för att plundra och härja. Därför drog han genast samman en stor här för att möta dem. När vandalerna fick veta detta greps de av fruktan och började överväga om de inte borde byta boplatser. Då ville det romerska imperiets öde att fältherren Bonifacius med många böner inbjöd vandalernas kung Giserik till Afrika: vandalerna skulle få sold eller krigsbyte från städerna och makten över Afrikas städer om de gav honom skydd och hjälp mot kejsaren. Giserik godtog genast dessa villkor och lät vandalerna gå ombord på skeppen med sina hustrur, barn och ägodelar samt allt det krigsbyte som de under många år hade samlat i Gallien och Spanien. Sedan seglade de över sundet vid Cadiz till Afrika, men inte så mycket för att hjälpa Bonifacius som för att finna nya boplatser i denna trakt. Men alanerna och sveverna stannade kvar i de trakter som de hade erövrat i Lusitanien, tills de vid olika tidpunkter flydde till sina beskyddare västgoterna i Bethyca, som goterna hade tagit när det lämnades öde genom vandalernas uttåg.

Vandalerna fördrivs till Afrika av goterna; Bonifacius kallar vandalerna till Afrika; Giserik, kung över vandalerna

Bethyca

Men man borde kanske förklara varför Bonifacius, som var den främste romerske fältherren i Afrika, fann det nödvändigt att kalla på vandalerna för att vinna hjälp mot kejsaren. Han kom från Trakien men ägde så milda och ädla seder att den helige Augustinus, som var biskop i Hippo, tycks ha omfattat denne tribun och befälhavare med synnerlig vänskap och kärlek. Det

Den helige Augustinus, biskop i Hippo

uppstod en så stor strid och tävlan i dygd mellan denne Bonifacius och den romerske konsuln Castinus att det blev nödvändigt att hela den romerska staten oundvikligen råkade i fara på grund av hatet mellan dessa män. Det finns många brev av den helige Augustinus till Bonifacius och Castinus där han gör sitt yttersta för att mana dem till endräkt och försoning. Men det brukar vara lika lätt att gå från vänskap till hat som det är svårt att gå från hat till vänskap. Det utbröt en liknande ovänskap mellan denne Castinus och Aecius, och därmed kallade Aecius på Attila och hunnerna, till stort fördärv för Italien som vi sade här ovan.

Bonifacius och Castinus blir ovänner

Aecius kallar Attila till Italien, som vi nämnde ovan bok 9, kap. 4

KAPITEL 19

Eftersom alanerna, som gick med sveverna över Rhen för att härja i Gallien och sedan trängde in i de spanska provinserna, ofta nämns i historien vid denna tid skall vi säga något om deras ursprung. Sveverna har varit välkända i Germanien intill vår egen tid, men man kan betvivla att de härstammade från svearnas land i norr. Visserligen säger Lucanus:

Alanernas ursprung

Sveverna

Lucanus

> Sveverna strömmar med gyllene hår från yttersta Norden.

Men det bor inga svever eller svaver, som man också säger, längst upp i norr. Det är ännu mer tveksamt vilka alanerna var eller varifrån de kom. Enligt Ptolemaios befann sig de alanska bergen och folken långt bort i Asien bland skyternas länder. Men ingen säger huruvida detta folk bröt upp från dessa trakter och sökte sig nya boplatser. När det gäller goternas, gepidernas, hunnernas, bulgarernas, ungrarnas, langobardernas, turkarnas och tatarernas framryckande känner vi genom tillförlitliga författare till tidpunkterna och namnen på ledarna och varifrån de kom. Men det är osäkert när alanerna gjorde sina uttåg och vilka som ledde dem, såvida man inte tar fasta på att moskoviterna ibland kallas *roxalani*, vilket kunde tolkas som ”de ryska alanerna”. Om man vill söka deras ursprung på ön Skandia, som brukar betraktas som en livmoder för alla folk, kunde man förmoda att dessa alaner bodde på öarna mellan Sverige och Finland och i forna tider utvandrade därifrån till det närliggande Ryssland. På grund av bristen på gamla författare måste man gissa i dessa och liknande saker, och jag ansluter mig gärna till den som kan ge en mer sannolik förklaring. Prokopios bör inte förtigas, som öppet säger i sin tredje bok om det vandaliska kriget att alanerna var ett gotiskt släkte. Men Josephus påstår i sjunde boken om det judiska kriget, fyrtioandra kapitlet, att de var skyter och hade sina boplatser vid Don och den maeotiska sjön.

Roxalanerna kallas moskoviter

Men låt oss nu återvända till vårt ämne. Enligt Jordanes var goternas kung Vallia så uppretad mot vandalerna att han skulle ha velat förfölja dem med sina goter även i Afrika om han inte avhållits från ett sådant företag genom

den olycka som tidigare hade drabbat Alarik när denne försökte ta sig till Afrika. Därför nöjde han sig med att ha övervunnit och krossat dem genom en oblodig seger, och återvände sedan till Toulouse. Där lämnade han jordelivet efter en lång men föga rofylld tid vid makten.

KAPITEL 20

Teoderik, den 57:e kungen i utlandet

EFTER den mäktige kung Vallias död upphöjdes Teoderik av goterna i kungasätet, vilket innebar en stor välsignelse för hela romarriket. Ty om goterna och hispanierna inte hade fått en sådan kung vid denna tidpunkt hade inte bara Spanien och Gallien gått förlorade, utan även Italien och hela det romerska imperiet.

Attilas list, bok 9, kap. 3

Attila, den gudomliga vredens gissel, ville nämligen lägga det romerska imperiet under sig eller utplåna det helt, som vi nämnde ovan. Därför sände han legater till goternas kung Teoderik och försökte med list och svek locka honom att avfalla från den romerske kejsaren Valentinianus och gå över på hans sida. Men Teoderik, som ägde både goternas tapperhet och hispaniernas försiktighet, avvisade med förakt den sluge fiendens beskickning och sade sig stå på kejsarens sida (vars legater också var närvarande). Om inte Teoderik hade gjort detta, skulle striden på de katalauniska fälten ha slutat med evig träldom för det västliga imperiet i stället för frihet.

Teoderiks stora måttfullhet

Denne Teoderik var en man av den största måtta och med rika gåvor till kropp och själ. Även om han hade lidit stora orättvisor av romarna och deras kejsare, som utsatte honom för olycksaliga krig, glömde han alla tidigare oförrätter och kastade sig och hela Spaniens makt mot hunnernas kung Attila när han såg hur det romerska imperiet och hela Italien hotades av den yttersta undergång genom denna fruktansvärda fiende. Han drog nämligen ut med en här av goter och hispanier som var så stor att man knappt kunde fatta männens antal, och med den stred han sedan för det romerska imperiets frihet på de katalauniska fälten; vi har redan nämnt och beskrivit vad han uträttade i detta blodiga slag mot Attila. När Teoderik red fram och tillbaka för att gjuta mod i hären föll han dock av hästen och trampades under fötterna av sitt eget folk, varvid hans liv fick ett alltför tidigt slut. Men segern förblev hos goterna och romarna.

De katalauniska fälten, bok 9, kap. 5

KAPITEL 21

Teoderiks son Torismund stred med sin fader i drabbningen på de katalauniska fälten och uträttade stora och tappra dåd gentemot hunnerna och deras bundsförvanter. Han tog nämligen med sig Aecius, som ledde den romerska krigsmakten, och de fördrev Attilas män från en fördelaktig plats som tycktes utlova dem en säker seger i striden. Sedan förföljde han de flyende och fällde många av dem, tills han på grund av nattens mörker tvingades ge upp sin ihärdiga kamp. När natten bröt in trodde han att han hade återvänt till sina egna trupper. Men han hade ovetande kommit till fiendens vagnar, och där kämpade han tappert och fick ett sår i huvudet så att han kastades av hästen. Men då räddades han genom sina mäns omsorg och avbröt sin strid. Aecius drevs också bort från sitt läger i nattens förvirring och irrade omkring bland fienderna, i stor fruktan att han skulle omringas och tas till fånga. Men till sist kom han till de gotiska bundsförvanternas läger där han fick skydd av deras sköldar för återstoden av natten.

Torismund, den 58:e kungen i utlandet

Torismunds fara i kriget mot Attila

Aecius fara

När solen gick upp den följande dagen var fälten fulla med lik, och goterna, som trodde sig ha segrat, började undra var Teoderik befann sig. Därför sökte de länge bland de täta högarna av lik och fann honom till slut. Då hedrade de honom med sånger och förde bort honom i fiendernas åsyn, och man kunde se hur mängden av goter med dånande och gälla röster skänkte honom en from och kunglig likfärd mitt under brinnande krig. Det fälldes även tårar, men sådana som brukar komma från tappra män. Döden var nämligen inte en olycka utan en ära för dem, och man trodde att fiendernas övermod skulle brytas när de såg hur kungens lik bars bort med alla dessa äretecken. Ty goterna visade sin vördnad för Teoderiks kungliga majestät med skrällande vapen och den tappre Torismund följde sin älskade faders lik till graven, efter alla hederns bud.

Teoderiks begravning

När man hade förrättat detta greps Torismund av sorg över sin stora förlust och beslöt att med all sin makt hämnas på de återstående hunnerna för faderns död. Goterna anföll dem då med sådan kraft att man skulle ha dödat Attila om han inte varit klok nog att ta till flykten och stängt in sig och de sina i lägret, där vagnarna bildade som en mur. Fastän detta var ett klent skydd sökte de rädda livet där, de som nyss inte hade låtit sig hejdas av torn eller befästningar.

Torismund beslutar att hämnas på Attila

KAPITEL 22

På detta sätt skulle Torismund inte bara ha vunnit en sträng hämnd för faderns död utan även förintat Attila och hela hans makt, om han inte genom Aecius råd hade hållits tillbaka i sin föresats och brinnande kamplust. Ty Aecius var rädd att det romerska imperiet skulle erövras av goterna när hunnerna hade krossats i grunden, och därför övertalade han Torismund att återvända till sina egna boplatser och så snabbt som möjligt rycka till sig det rike som fadern hade efterlämnat; annars kunde hans bröder lägga beslag på det västgotiska riket och faderns rikedomar, och han skulle då tvingas föra en svår och olycklig kamp mot sina egna. Det var ett tvetydigt råd, men Torismund trodde att det var till hans nytta och därför lämnade han hunnerna och återvände till Spanien. När människan är svag och låter sig gripas av misstankar går hon oklokt miste om stora möjligheter.

Aecius ger råd med större list än nytta

Så vann Torismund den kungliga makten och värdigheten och gjorde sitt intåg i Toulouse. Även om bröderna och de tappra släktingarna kunde ha vållat strider, visade han i början av sin regering en sådan visdom och måtta att det aldrig blev någon tävlan om tronföljden.

Inte långt därefter angrep Attila alanerna med en här av ansenlig styrka, ty om dessa besegrades kunde han angripa goterna med desto större kraft. Men Torismund genomskådade med samma klokhet Attilas bedrägliga planer och skyndade med sin här till alanernas försvar, och stod beredd till strid när Attila dök upp och gick till anfall. Han hade också samma framgång som på de katalauniska fälten. Därmed fördrevs hunnerna från dessa trakter till sina egna boplatser och hade inte längre något hopp om seger.

När Attila, som var vida känd och ryktbar för sina många segrar, ville återvinna detta rykte efter nederlaget vann han bara en dubbel skam och drog sig tillbaka utan all ära. Men Torismund, som hade krossat denne bittre fiende, återvände till Toulouse med en oblodig seger och en välbehållen här. Han stiftade fred hos sitt folk men drabbades av sjukdom efter tre år vid makten, och när man slog åder på honom höggs han ner av sin egen tjänare. Då hade man tagit ifrån Torismund hans vapen, men med sin fria hand grep han en pall med vilken han drev tillbaka några av attentatsmännen och dödade dem.

Torismund dödas av sin egen slav

KAPITEL 23

Teoderik, den 59:e kungen i utlandet

Teoderik var broder till den döde Torismund och blev hans efterträdare i goternas rike. Fastän alla ansåg honom vara värd en kunglig makt och ära led hans höga anseende mycken skada av hans ärelystnad, eftersom

han hellre ville påskynda broderns död än invänta densamma.

Men av en släkting tvingades han utstå samma sak som han hade begått mot sin egen broder. Riciarius var kung över sveverna, och när han såg att Teoderik hade tillskansat sig riket genom ett försåt och brodermord som givit upphov till strider inom det gotiska folket, beslöt han att angripa hans rike som hade försvagats av denna tvedräkt. Riciarius ville inte nöja sig med Galicien, som han ursprungligen hade fått i förläning genom goternas välvilja, utan tänkte även lägga under sig det angränsande Lusitanien och hela Spanien. När Teoderik upptäckte sveverkungens fräcka planer sände han genast legater som i fredliga ordalag uppmanade honom att hålla sig borta från andra folks gränser och inte våga göra sådant som kunde leda till evigt hat och obotlig skada. Men den uppblåste kungen svarade: ”Om du har något att invända och ger mig anledning att komma till Toulouse, där du har ditt säte, då skall jag komma: bjud motstånd där, om du kan.” Teoderik låtsades inte bry sig om det skrytsamma svaret utan drog genast samman en här. Så stod det en strid mellan honom och svevernas kung vid floden Urbius, som flyter mellan Asturien och iberernas land. Goterna kämpade tappert och vann en rättvis seger, medan sveverna stupade nästan till sista man.

Riciarius, kung över sveverna

Svevernas folk utplånas nästan helt av goterna

KAPITEL 24

NÄR Riciarius såg att segern tycktes gå till fienderna ryckte han till sig en liten båt för att fly. Men det blåste upp en storm som inte lät honom komma undan utan kastade upp honom på stranden. Där greps han av goter och fördes levande till Teoderiks styrkor, och denne dödade honom genast med ett slag i huvudet för hans fräcka trolöshet. Men han skonade de sever som hade överlevt den blodiga striden och visade därmed sin stora barmhärtighet.

Riciarius besegras och dödas

Goternas barmhärtighet

Han satte en av sina trogna män, Atulf, att härska över sveverna samt befallde honom att löna denna frikostighet med lydnad och trohet, inte med otacksamhet. Fastän Atulf lovade att uppfylla detta med hela sin håg rycktes han med av sitt blinda begär efter makt och gjorde uppror mot kung Teoderik och ockuperade svevernas land. Därför lät Teoderik nya styrkor dra ut mot upprorsmannen och hans medbrottslingar och besegrade honom lätt i

Atulf får styra sveverna och gör uppror

Atulf besegras och dödas

striden. Atulf togs till fånga och fick gå i hans triumftåg, och så tvingades han utstå lyckans gyckelspel eftersom han hellre ville vara en löjlig kung än en lysande befälhavare under en mäktig kung. När han på grund av sin trolöshet hade förlorat både livet och riket gav han ett lärorikt exempel åt de efterkommande; man skall inte missbruka furstars nåd och barmhärtighet eller löna höga herrars mildhet och tålamod med förakt.

Biskopsmakten vördas av goterna; Goten Resimund får styra sveverna

När sveverna fick veta att deras härskare var död sände de sina biskopar och präster till Teoderik för att utverka hans förlåtelse. Han tog emot dem på grund av sin vördnad för biskoparna och avstod inte bara från att bestraffa sveverna utan lät dem även ta någon ur hans släkt till kung, vilket också skedde. Ty de valde genast Resimund till kung, som fick glädja sig över lugna och fredliga tider medan han styrde sitt folk under goternas överhöghet.

Teoderiks död

Hispaniern Valeras misstag i sin historia

Genserik, kung över vandalerna, kallas av Eudoxa till Italien

När Teoderik hade styrt sitt rike i tretton år lämnade han livet och den världsliga maktens ära. Men här har Valera gjort sig skyldig till ett misstag i sin spanska historia. Han påstår nämligen att kejsarinnan Eudoxa kallade denne Teoderik från Spanien till Rom för att utkräva hämnd för sin makes, kejsar Valentinianus, död och när Teoderik hörsammade denna kallelse skulle han ha utsatt staden och nästan hela Italien för svåra olyckor. Men här rör det sig inte om Teoderik utan om vandalernas kung Genserik, som inbjöds från Afrika av Eudoxa och vållade staden Rom så outhärdliga lidanden.

KAPITEL 25

Eurik, den 60:e kungen i utlandet

Valentinianus dödas av Aecius krigsman

Maximus tillskansar sig makten och dödas

Maiorianus erövrar imperiet och dödas

Anthemius når makten i imperiet

Eurik, som var Teoderiks broder och efterträdare, fick möta lugnare tider. Ty när romarna vid denna tid plågades av inre strider drog de, klokt nog, försorg om de andra kungarnas och furstarnas lugn, ett lugn som de annars gärna störde. Många försökte vinna makten i det romerska väldet sedan Valentinianus hade dödats av en krigsman som tjänat under Aecius, vilken nyligen mördats på kejsarens order. Maximus tillskansade sig makten på tyranners vis och gifte sig med kejsarinnan Eudoxa mot hennes vilja. Men när han hörde att vandalernas kung Genserik var i antågande försökte han fly och dödades av den romerske soldaten Ursus. Därefter ockuperade Maiorianus den västliga delen av imperiet, men han regerade inte länge utan dödades inom kort när han drog i krig mot de alaner som härjade Gallien. Sedan fick Anthemius makten i Rom och understöddes då av kejsar Martianus i den östliga delen av imperiet. Inte långt därefter försökte en viss Olybrius gripa

spiran. Efter alla dessa gick makten till Augustus, eller ”den lille Augustus” som andra kallar honom. Efter honom hade det västliga imperiet ingen kejsare under mer än trehundra år, ända till Karl den store som var kung över germanerna och frankerna.

Olybrius blir kejsare; Augustus eller ”den lille Augustus”; Imperiet är herrelöst i trehundra år; Karl den store

Under tiden såg Eurik hur de romerska furstarna växlade vid makten, och därför försökte han lägga Gallien under sitt välde. Anthemius utgav sig för att vara kejsare vid denna tid och när han upptäckte Euriks planer sökte han hjälp hos bretagnarna. Deras kung Riotin kom med tolvtusen man för att möta Eurik vid biturigernas stad. Men Eurik, som hade oräkneliga styrkor, kämpade länge och övervann honom till sist innan romarna hade hunnit förena sig med honom. Därmed förlorade Riotin större delen av sin här och tvingades fly till det burgundiska folket, som var romarnas bundsförvanter.

Riotin, bretagnarnas kung

Eurik segrar mot den romerske kejsaren

KAPITEL 26

EURIK besatte nu Auvergne i Gallien. Goterna utvidgade således sitt välde så snart ett tillfälle bjöds, och de härskade nu över större delen av Spanien och Gallien samt provinsen Narbonne och några angränsande trakter. Ty detta är den tid då romarna förlorade både Spanien och Gallien, och de lyckades aldrig återvinna dessa länder. Men frankerna, germanerna, burgunderna och vandalerna grundade nya riken i Gallien, liksom västgoterna i Spanien. Goternas rike var det främsta av dem alla, liksom Spanien, där de valde att bo, i vår egen tid synes vara mer lyckosamt än något annat land.

Goterna utsträcker sitt välde

Romarna förlorar Spanien och Gallien till goterna

Spanien och Gallien blir goternas främsta riken

Så borde samtliga spanska och galliska riken hysa en stor tacksamhet mot det tappra gotiska folket, eftersom det var genom goterna som de befriades från romarnas hårda välde; sedan förlorade de aldrig denna frihet utan uppsteg till ännu större ära. Beträffande Euriks död har jag funnit följande hos Diego eller Jacobo Valera: Han kallade en gång till sig sina stormän och förutsade att han inom nio dagar skulle lämna jordelivet. Han utverkade likaså att de skulle sätta hans son Alarik i kungasätet. Sedan gav han denne många kloka råd inför den kommande tidens faror. Främst av allt borde han älska Gud över allt annat och följa Hans bud samt hedra Hans tjänare. Han borde inte heller företa sig något svårt utan att höra sina trogna stormän. Dessutom skulle han älska sina undersåtar, vårda rättvisan, visa mildhet och vara nådig och frikostig mot alla. Så kom den nionde dagen, och då lämnade han sitt jordiska rike för att gå till det eviga genom en ärofull död. Han begravdes i staden Arles med den största heder, och sörjdes länge med allas gråt såsom en fader för fäderneslandet.

Goterna blir hispaniernas och gallernas befriare

Euriks bästa råd

Euriks död

❧ SEXTONDE BOKEN ❧

KAPITEL I

Alarik, den 61:e kungen i utlandet

EN MINDRE KLOKE ALARIK EFTERTRÄDDE SÅlunda sin gode och kloke fader. Han brydde sig inte om att leva upp till sin döde faders dygder eller att följa hans förmaningar på det sätt som tidens hot och faror krävde.

Han bröt nämligen ovist nog den visa fred som hans fader Eurik hade slutit med frankernas kung Clodvig, eller Ludvig som han också kallas. Clodvig förde krig mot en romersk fältherre i trakten kring Soissons, och när denne gav vika för kungens överlägsna makt flydde han till västgoternas kung Alarik för att vinna skydd hos denne. Alarik var gift med en dotter till den Teoderik som härskade över östgoterna, romarna och hela Italien. När Alarik försvarade fältherren mot Clodvig, drog han krigets hela börda över sig och västgoterna. De och frankerna stötte samman med alla sina styrkor och kämpade förbittrat, och när Alarik stupade gav goterna vika. Men en stor mängd av dem dödades, enligt Rodrigo från Toledo.

Alarik besegras av Clodvig och stupar

Därefter utnyttjade Clodvig sin seger med hänsynslös kraft och krossade de besegrade vida omkring. Han återtog med våld och vapen både Toulouse och hela det gotiska Frankrike, liksom allt det som Eurik förr hade tagit från frankerna med segerrik hand, och lade det under sin egen makt. Då hade det varit ute med en stor del av Spanien, om inte östgoterna hade brutit in från Italien och hjälpt sina släktingar västgoterna i denna nöd och fara. Ty när Teoderik, som var kung över östgoterna och Italien, fick veta att Alarik hade besegrats av frankerna, gick han själv till angrepp för sin svärson mot sin svärfader – han hade nämligen Clodvigs dotter till maka. Han sände en fältherre med en lätt beväpnad här som gick till ett stort angrepp mot frankerna och utkrävde en så hård hämnd för den orätt som de hade vållat västgoterna att trettiotusen franker höggs ner i ett enda slag; vi nämnde detta i nionde boken. Genom denna blodiga strid återtogs enligt Diego Valera alla

Clodvig härjar Spanien vida omkring

Östgoten Teoderik befriar Spanien från gallerna

Trettiotusen franker dödas av östgoterna

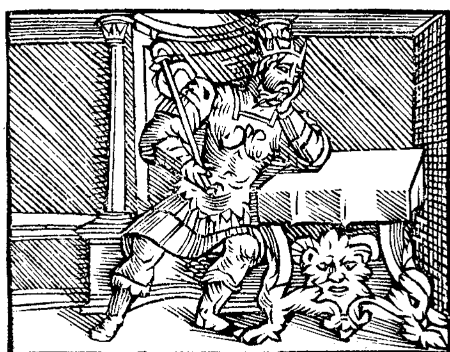
städer och områden som frankerna hade ockuperat efter Alariks nederlag, och hädanefter skyddades de genom Teoderiks makt för Amalrik, som var son till Alarik. Jag tror att detta är orsaken till att man hos Cassiodorus finner påbud av Teoderik om hur Spanien borde styras. Där finns även brev till ämbetsmännen som visar hur Teoderik med samma stora klokhet styrde Rom och Italien och bevarade Spaniens landområden från frankernas anfall. Teoderik styr Italien och Spanien

KAPITEL 2

Amalrik var föga mer än ett barn när hans fader föll på de vagladensiska fälten i det galliska kriget och han själv valdes till kung i västgoternas rike. Om han inte hade skyddats av sin morfaders styrkor, hade han aldrig kunnat värja sig mot frankernas olidliga angrepp, som vi sade i nionde boken. Ty de förblev ständigt fiender till västgoterna. Amalrik, den 62:e kungen i utlandet

Inte mindre farlig var den strid som han fick utstå i sitt eget land, där det rådde delade meningar bland goterna om vem som borde bli deras kung.

Några satte den döde Alariks broder Gesalarik i kungasätet, fastän han var av oäkta börd. Där satt han sedan med föga lycka i fyra år och företog några strider mot frankerna, men visade mer dristighet än klokhet. I dessa strider tog han sådana risker att han till slut förlorade både livet och riket. Då greps frankerna av förakt för goterna och hispanierna både genom Gesalariks olycka och Amalriks späda ålder, och nu samlade de styrkor för att lägga dessa folk under sitt välde. Gesalarik, den 63:e kungen i utlandet Gesalariks död

När Teoderik, som var kung över östgoterna och Italien, fick veta detta fann han det ovärdigt att hans dotterson Amalrik skulle förlora sin faders rike till frankerna. Därför rustade han enligt Diego Valera en mäktig här och begav sig till Spanien. Sedan styrde han detta land med märklig klokhet och makt i hela tolv år, tills Amalrik hade blivit en vuxen man. Men när Teoderik hade lämnat Spanien och återvänt till Italien dog han inom kort, och då gick frankernas kung Clodvig på nytt till krig mot västgoterna med sina stormäns samtycke. Detta skedde inte bara för att de hade ockuperat frankernas länder Teoderik styr Spanien i 12 år Clodvig angriper västgoterna eftersom de är arianer

utan även för att de bekände sig till den falska arianska läran – själv hade Clodvig nyligen omvänts till den sanna kristna tron.

Clodvig lovar skänka sin häst åt den helige Martin

När Clodvig ansattes hårt i detta krig lovade han att offra sin egen häst åt den helige Martin om han avgick med segern. Hans önskan uppfylldes, och nu erbjöd han genast den utlovade hästen. Men när han ville återköpa denna för ett pris av hundra guldmynt och hästen inte rörde sig ur fläcken betalade han tvåhundra, och då följde hästen genast fritt och ledigt efter honom. Då sade kungen: ”Martin är förvisso en god hjälpare, men han är dyr i sold.” När han sedan hade samlat stormännen till ett möte i Paris och man hade beslutat hur kriget mot de arianska goterna borde föras, lovade han att bygga en kyrka till ära för den främste bland apostlarna om han segrade över dessa fiender till den sanna tron – vi nämnde det ovan i nionde boken. Ännu i dag kan den framträdande byggnaden beskådas i denna stad.

Clodvig lovar bygga en kyrka åt Sankt Petrus

KAPITEL 3

Alvernerna kämpar med västgoterna mot frankerna och besegras

NÄR västgoterna lärde känna frankernas planer sökte de hjälp hos sina grannar och bundsförvanter alvernerna i det stundande kriget. Med stöd av deras styrkor gick de sedan till strid mot frankerna. Det blev en hård och utdragen kamp både om riket och om den kristna tron, som borde vara mera dyrbar än riket och själva livet för alla kristna kungar och furstar. Till sist förlorade västgoterna och alvernerna, och deras fältherrar stupade i kampen.

Efter denna seger ville Clodvig förhindra att fienderna samlade nya krafter, och därför sände han genast sin son Teodorik, som han hade fått med en tjänsteflicka, till västgoternas och alvernernas länder. Teodorik underkuvade dem och vände sedan sina vapen mot Toulouse, som dittills hade varit huvudstaden i västgoternas rike, och Baskien. Men Amalrik, som var Alariks ende son, hade uppfört befästningar åt sig i Pyrenéerna, och även om han förlorade Toulouse med faderns skatter samt Baskien försvarade han bortre Spanien och passen i Pyrenéerna som hans fader hade härskat över. Han bad också ivrigt om fred, och även Clodvig var hågad för detta. Men då Clodvig hörde att det arianska kätteriet hade större makt i Bordeaux och angränsande städer än på andra platser i västgoternas rike dröjde han inte med att föra sin här till dessa trakter och utsätta västgoterna för blodbad och plundringar, tills de avsvor sig kätteriet och antog den rena tron. Därefter insatte han renläriga katolska biskopar över dem och återvände till frankernas land med denna ärofulla seger. Vi visade ovan i nionde boken hur denna seger väckte mycket misshag hos östgoternas

Clodvig förföljer arianerna

Clodvigs seger

kung Teoderik, men också en stor glädje hos kejsar Justinus.

Enligt Valeras historieverk förlorade kung Amalrik både livet och riket i ett krig med frankernas kung Gilibert. Detta krig uppstod på följande sätt: När Amalrik hade övervunnit en mängd svårigheter och kommit till makten i faderns rike, ville han stärka riket genom att knyta släktband med furstarna i grannländerna. Därför tog han Totilda till maka; hon var syster till Gilibert och Clotar, som härskade över frankerna sedan deras fader Clodvig hade dött. Amalrik bemötte henne till en början med frikostighet, men detta förbyttes snart i det största förakt. Ty han var smittad av det arianska giftet, som vi har sagt, och avskydde denna kvinna som hade den rätta tron. När den ädla kvinnan under en lång tid hade utstått detta, skrev hon till sina bröder och lät dem veta vad hon fick lida av sin kätterske man och vad hon skulle drabbas av om de inte hejdade Amalrik i hans fräcka framfart. Då eggades kungarna av sin systers många och rättmätiga böner och skyndade att rusta sig till strid. Men Gilibert, som var den mer högsinnade av de två, väntade inte på Clotar utan förde ensam sina krigsmän mot Amalrik. Denne drog också samman så mycket folk han kunde till land och till sjöss. Sedan kämpade man länge och hårt med jämbördiga krafter, tills goterna gav vika och segern gick till Gilibert. Den besegrade Amalrik sökte rädda sig genom flykt, men genomborrades under flykten av en frankisk krigsman och dog. När frankerkungen fick veta detta upphörde han inte att förfölja goterna med otrolig iver förrän han hade kommit till den starkt befästa staden Toledo. Han belägrade och erövrade denna stad, fast den försvarades med stor kraft av sina invånare, och lät sedan soldaterna plundra den. Han förde också tillbaka sin syster, men hon rycktes bort av sjukdom under hemfärden och begravdes i sin faders minnesvård.

Amalrik går under genom sitt förakt för hustruns sanna tro

Amalriks död

Toledo besegras av frankerna

KAPITEL 4

I DESSA svåra tider för det gotiska väldet valde stormännen Teudes eller Teuda till kung efter Amalrik, som hade dött utan manlig avkomma. Nu krävdes det mer än någonsin att man fick en kung som var skicklig i krigskonsten. Ty de frankiska kungarna var ett stort hot mot goterna, och man hade inte heller återvunnit allt som gick förlorat i det förra kriget strax före Amalriks död. Därför var Teuda angelägen om att återställa dessa rikens frihet och styrka och vidtog allt som syntes ägnat att föröka goternas

Teudes eller Teuda, den 64:e kungen i utlandet

Teudes första krig mot Gilibert, kung i Paris

makt. Men Gilibert, som var kung i Paris, var en mäktig motståndare och eftersom de var jämbördiga i styrka segrade än den ene och än den andre.

Zaragoza, en katolsk stad

En gång kom den frankiske kungen och hans här till Zaragoza och skulle angripa denna stad, eftersom han trodde att det arianska kätteriet härskade där. En man som hade gripits på fälten utfrågades om vilken religion folk hade i staden, huruvida de var katolska kristna eller arianer. Mannen, som var bonde, svarade efter sitt enkla förstånd: ”Där tror man på en helig treenighet i gudomen och på en enighet i treenigheten.” Kung Gilibert blev glad över detta svar och kallade till sig stadens biskop och sade till honom: ”Eftersom jag hör att det bor ett katolskt folk i denna stad lägger jag ner de vapen som jag har gripit för att bekämpa arianerna. Men vem vördas mest i denna stad av himlens alla helgon?” Biskopen svarade: ”Martyren den helige Vincentius är den främste försvararen av denna plats, eftersom hans jordiska kvarlevor bevaras här.” Då sade kungen: ”Jag ber att man skänker mig något av dessa heliga reliker för annars har jag gjort denna mödosamma resa förgäves.” Biskopen och prästerskapet skänkte då med allas samtycke den helige martyrens stola och tunika åt kungen. Han höll dessa gåvor i säkert förvar och förde dem med sig till Paris där han byggde en kyrka till den helige martyren Vincentius ära. Där satte han munkar och befallde dem att noga vaka över den helige martyrens reliker. Men en uppgift hos hispaniern Valera bör inte förtigas. Han uppger nämligen att Teudes insattes som kung över västgoterna av den berömda drottning Amalasventa, hon som var dotter till östgoternas kung Teoderik, och att han sedan stöttes ner av en tjänare till denna drottning i staden Sevilla, eftersom han visade en sådan otacksamhet för denna välgärning.

Sankt Vincentius

Teudes död

KAPITEL 5

Teudisclus, den 65:e kungen i utlandet

Teudisclus är en brottslig kung

Efter Teudes död valdes Teudisclus eller Teudegislus till kung över västgoterna med stormännens samtycke. Men han var inte mer lyckosam vid makten än den nyss dödade Teudes. Denne led en våldsam död på grund av sin olidliga otacksamhet, och Teudegislus, som sökte likna honom i fördärvliga gärningar, mötte ett liknande öde. Han hade fått sin kungliga makt av Gud för att bestraffa de onda och ära de goda men missbrukade den för stora och outhärdliga laster, så att han snarare tycktes vara en fiende till staten och all dygd och heder än en sann kung. Främst av allt skändade han förnäma jungfrur och hustrur och lät döda många stormän som motsatte sig

hans skamliga dåd, och allt detta för att deras hustrur skulle underkasta sig hans avskyvärda begär med större frihet än heder. Men de förnäma greps av en rättmätig smärta och dödade honom när han skröt och skrävlade vid ett gästabud.

Teudisclus död

KAPITEL 6

Efter Teudegislus död upphöjdes Agilaus till den kungliga värdigheten av goterna, och hans första krig kom att stå mot Cordoba. Stadens invånare gjorde nämligen öppet uppror och då drog han genast samman en mäktig här mot dem. Men han, som trodde att de skulle vara oförberedda och lätta att besegra, fann dem alltför beredda och rustade till strid. Därför tvingades han till en våldsam och bitter strid, tills han efter en lång och oviss kamp besegrades av platsens invånare och förlorade en stor del av hären och sin son, innan han lyckades fly till Emerita.

Agilaus, den 66:e kungen i utlandet

Agilaus för en här mot Cordoba och besegras

Hans återstående tid sägs ha förflutit i lugn och ro. Den främsta orsaken var att frankernas kungar som brukade föra krig mot de arianska västgoterna för att utbreda den rena kristna tron nu vände sig mot varandra, till både fäderneslandets och sin egen undergång. Ty Gilibert och Clotar, som vid denna tid härskade över frankerna, stred ofta mot varandra i broderligt och bittert hat fast det hade varit mera hedersamt och fromt om de hade utsträckt sina svärd mot de kätterska folken för att utbreda den kristna tron. Men då som nu skattade man Kristi heder mindre än den jordiska och förgängliga makten, fastän den borde ställas långt framför alla furstendömen och allt gott som denna värld kan bjuda.

Inre uppror bland frankernas kungar

Kristi heder aktas ringare än det jordiska riket

Men Gud som är en rättvis domare bestraffade Agilaus, som ivrigt följde och försvarade det arianska kätteriet, så att han efter en kort tid vid makten berövades både livet och riket. Enligt Guds rättvisa dom dödades han av sitt eget folk, som han borde ha fört till den sanna tron.

Agilaus död

KAPITEL 7

När Atanagild, som i hemlighet bekände sig till den sanna kristna tron, såg hur Agilaus prålade i sin nyvunna makt och med sådan iver försvarade den falska arianska läran, började han söka efter något sätt att störta denne otacksamme bespottare av Guds majestät från den kungliga makten. Vid denna tid levde en patricier i Rom vid namn Amatus, som Narses hade

Atanagild, den 67:e kungen i utlandet

Den romerske medborgaren Amatus

satt som ståthållare över Gallia Narbonensis och andra delar av Gallien när han lade Italien under Justinianus välde. Atanagild slöt sålunda ett förbund med denne Amatus, som försvarade den sanna katolska tron, och började ett krig mot Agilaus som han störtade och dödade. Denne hade ju ingen förtjänst i vare sig gudomliga eller mänskliga ting. När Atanagild hade vunnit makten i västgoternas rike, styrde han enligt Biondo och Volterrano detta lyckosamt i tjugotvå år. Han förtjänar att räknas bland de bästa kungarna, eftersom han enligt Lucas Tuiciensis avskydde den arianska galenskapen och bekände sig till den sanna kristna tron, men inte tillräckligt öppet.

Atanagilds fromhet

Under hans tid och genom den långa och nyttiga freden växte goterna och alanerna, enligt Biondo, samman till ett enda folk, och detta skedde på följande sätt: Västgoterna bevarade en långvarig fred i både främre och bortre Spanien. Under denna tid levde de och alanerna nära varandra, så att de båda folkens namn gradvis blandades och smälte samman. Vi har förstått att dessa alaner hade fördrivits av kejsar Valentinianus fältherre Sebastianus från Bethyca, som de hade hoppats kunna behålla, och sedan flytt till västgoterna. Men västgoterna var misstänksamma och lät dem aldrig bo för gott på ett enda ställe, så att de kunde göra uppror eller söka vänskap med vandalerna. Därför fick de fortsätta till främre Spanien, där folken blandades och fick det sammansatta namn som de bär än i dag. Ty de goter och alaner som på detta sätt bosatte sig i främre Spanien kallas numera katalaner, genom en förvrängning av dessa ord, och detta folk har förvisso bevarat en dådkraft som till fullo svarar mot dess ädla härstamning. Vare sig det har skett av en slump eller med avsikt är det rätt att den första delen av detta sammansatta namn anspelar på goterna, för detta folk var mer framstående, eftersom det kunde såväl erövra det blomstrande Rom som behålla de kort därefter erövrade spanska rikena i tusen år och mer, fast inte alltid i deras helhet.

Goter och alaner blir katalaner; Det katalanska folket har stor flit

För övrigt visar Biondo på samma ställe hur det romerska väldet gick under i Europa utanför Italiens gränser genom goterna. Ty hädanefter fanns det aldrig mer någon romersk kejsare eller romersk rättsskipning i vare sig Gallien, Spanien, Germanien, på den brittiska ön, i provinserna längs Donau eller på andra ställen.

Det romerska väldets nedgång börjar med goterna

Men vi återvänder till Atanagild och finner då att han härskade länge och fredligt och led en naturlig och inte en våldsam död i staden Toledo. Volterrano påstår visserligen att han utsattes för försåt och dödades av sina egna män, men jag vill i denna sak sätta större lit till hispaniernas historieverk.

Atanagilds död

KAPITEL 8

STORMÄNNEN valde enhälligt Luiba till kung efter Atanagilds död. Men efter några få år vid denna furstliga makt började han känna leda vid den kungliga värdighetens bördor, som brukar eftertraktas och beundras av okloka människor. För att inte förlora all sin frihet tog han sin broder Leonegild till medregent; vissa säger att det var hans son. Sedan delade de upp detta stora välde så att han själv härskade över det gotiska Frankrike och några delar av Spanien som gränsade till detta, medan Leonegild fick styra allt det övriga. Även om dessa kungar var besmittade av det arianska kätteriet, lät de ändå de katolska biskoparna hålla sina kyrkomöten. Ty vid denna tid uppstod det en inte ringa strid bland de spanska och galliska biskoparna om hur påskhögtiden borde firas, vilket var en svår sak för människor att avgöra; det står mycket i hispaniernas historieverk om detta. Efter några få år drabbades Luiba av en dödlig sjukdom, och därmed lämnade han livet och riket i Narbonne.

Luiba, den 68:e kungen i utlandet

Luiba finner det tungt att regera

Luiba tar Leonegild till medregent

Påskfirandet ger upphov till strider

Luibas död

KAPITEL 9

MEDAN Luiba ännu levde styrdes således en del av Spanien av Leonegild, som efterträdde honom i hela riket efter hans död. Om han hade varit lika ivrig att sprida den kristna tron som att utvidga och stärka sitt jordiska rike hade han vunnit en lysande plats bland alla furstar. Men han försvarade den arianska trolösheten med hetta och var en fiende och förföljare gentemot alla katoliker.

Han hade en son, Hermegild, som gifte sig med en dotter till frankernas rättrogne kung Gildebert. Hon ville omvända sin make till den sanna kristna tron och bad biskop Leander i Sevilla att besöka hennes man och utlägga och förklara den sanna religionen för honom. Den fromme biskopen uppfyllde den goda kvinnans fromma och rättfärdiga böner, och när han överlade med Hermegild om den sanna religionen påvisade han med vittnesbörd från den

Leonegild, den 69:e kungen i utlandet

Leonegild, en förhärdad arian

Den spanske biskopen Leander

Den katolske Hermegilds tro och sanna fromhet

heliga skriften den outhärdliga falskheten i den arianska gudlösheten så att denne vanns av egen vilja för Kristi sak. Men när Hermegild hade omvänts till den katolska kyrkan och tron befallde fadern att han skulle slås i bojor och kastas i fängelse. Men inget fängelses mörker kunde utsläcka det ljus av den sanna tro som hade upptänts i hans sinne, utan det var snarare en glädje för honom att lida denna smälek för Kristi namn. Han stod också fast vid sin bekännelse till Kristus, ända tills han slutade sitt liv som en ädel martyr. Ty när solen gick upp på själva den heliga uppståndelsens dag sände den gudlöse kungen en mördare till fängelset som högg ihjäl den fromme och gode sonen med en yxa, och därmed helgades Kristus med en dyrbar martyr.

Hermegilds martyrskap

Den mördades maka fylldes av fasa inför kungens blodtörst och när hon flydde med sin lille son föll hon i händerna på kejsar Mauritius soldater, som då befann sig i Gallien av någon anledning. Hon togs till fånga och fördes till Sicilien, och därifrån skulle hon sändas som gisslan till kejsaren i Konstantinopel. Men den svaga kvinnan tålde inte sjösjukan under den ovana färden över havet och hade knappt stigit i land på Sicilien förrän hon rycktes bort av en dödlig sjukdom och uppgav sin anda. Men hennes lille son fördes till kejsaren i Konstantinopel.

Hermegilds hustru dör i fångenskap; Frankernas kung Gildebert strider mot Leonegild

Under tiden ledde kung Gildebert en stor här mot Leonegild i Spanien för att hämnas denna oförrätt mot sin dotter. Den gotiske kungen var inte sen att möta honom. Det blev en bitter strid där många stupade på bägge sidor, men mest bland goterna. Detta tycktes vara en rättvis hämnd för den smärta som deras kung hade vållat.

Leonegild har större ära av sina krig än av religionen

Så förhöll det sig med Leonegilds kristna tro. Men det övriga som tillkom en kung utförde han med den största iver. Han kuvade alla upproriska städer i Spanien och utvidgade sitt välde med stor kraft genom att återta Kantabrien och många andra områden. Dessutom drev han bort kung Audeca och sveverna från Galicien, vars fäder hade härskat där i etthundrasjuttio år, och lade detta land under västgoternas välde. Efter alla dessa lysande dåd övervanns han till sist av sjukdom och döden utsläckte hans liv i Toledo.

Leonegilds död

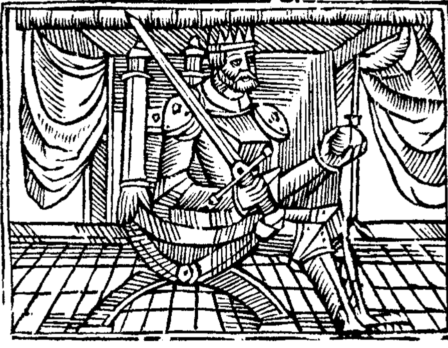
KAPITEL 10

Rekared, den 70:e kungen i utlandet

DEN gode Rekared efterträdde sin fader Leonegild på tronen, men inte i sina seder och dygder. Ty denne försvarade den arianska sekten med våldsam iver, medan den förre bemödade sig om att framställa sig som en bekännare av den katolska tron. Den senare gjorde allt för att föröka och bevara sitt jordiska välde; men den förre vårdade både det himmelska och det jordiska furstendömet, eftersom han såg hur det se-

Rekareds fromhet

nare var förgängligt, medan det förra varade i evig tid.

För att det inte skulle synas som om han lät den kristna religionen vara i yttersta nöd lät han sammankalla sjuttiotvå biskopar från Spanien, Frankrike och Italien till ett kyrkomöte år 594. Detta skulle fastställa vad man borde tänka och tro om religionen och Kristi eviga gudomlighet. Biskop Leander i Sevilla, som var en rättrogen katolik och ägde de djupaste kunskaper i Guds lag och de heliga skrifterna, disputerade där med skärpa och vederlade den arianska sekten med sådan kraft att Rekared själv, jämte stormännen och hela folket, avsvor sig fädernas misstag och förvillelser och förklarade sig villig att följa den katolska kyrkans trogna i deras religion och tro. Detta hälsades med en förunderlig glädje och ett översvallande jubel bland alla i Spanien, Gallien och Italien, och det gjorde goternas namn långt mera ärorikt än någon berömmelse som de under tidigare år kunnat uppnå med vapnens makt.

Koncilium med 72 biskopar år 594

Leander, biskop i Sevilla

Rekared och hela det gotiska folket avsvär sig det arianska kätteriet

Därefter fördrev han alla arianer från alla delar av Spanien och återkallade de katolska biskoparna och prästerna från landsflykten till deras kyrkor. Han återställde även deras medel och underhåll och skänkte den största heder åt dem som fått utstå skymfer och bestraffningar för Kristi namns skull. De som bidrog mest till att det gotiska folket avsvor sig kätteriet och omvände sig till den rätta läran var tre heliga biskopar av gotiskt och kungligt blod, nämligen Leander, Fulgentius och Isidorus: det var genom deras verk som den sanna religionen hädanefter härskade bland hispanierna.

Sedan arianerna fördrivits återinsätts katolikerna

Leander; Fulgentius; Isidorus

När Rekared hade lagt grunden för den sanna religionen utsträckte han sin hand till rikets försvar. Han kämpade ofta mot romarna och besegrade dem varje gång. Enligt Raffaello Volterrano förde han även krig mot frankerna och dödade fyrtiotusen av dem. Samtidigt visade han en sådan godhet mot sitt eget folk att det inte fanns någon bland hans talrika undersåtar som inte älskade honom som en fader. Han avskaffade eller sänkte nämligen alla skatter och böter som hans fader Leonegild hade lagt på dem. Därför hördes det en allmän sorg och klagan den dag när han slöt sitt liv i Toledo – man kunde tro att varje hus hade förlorat sin främste vän.

Rekared besegrar ofta romarna

Rekared dödar fyrtiotusen franker; Rekared är mild mot sina egna

Rekareds död

KAPITEL 11

Luiba, den 71:e kungen i utlandet

LUIBA steg upp i kungasätet efter sin gode fader Rekareds död. Han väckte stort hopp i sin ungdom, eftersom han hade lärt sig av sin fromme fader att styra allt i sitt rike till Guds ära och folkets nytta. Liksom alla dygder lyste fram i hans fromme och ädle faders gärningar, vittnade allt under sonens liv om fädernas heder och den största iver för den heliga religionen. Därför reste sig några som hatade Gud och fäderneslandet mot honom och dödade honom utan orsak, till allmän sorg bland alla, sedan han härskat två år i goternas rike.

Luibas oskuld

Mordet på Luiba

KAPITEL 12

Viterik, den 72:e kungen i utlandet

VITERIK blev kung i goternas rike efter Luibas förtidiga död. Men detta skedde med större hast än heder, eftersom han var alltför lysten att överföra den kungliga makten till sig själv. Därför ställde han sig i spetsen för dem som genom usla försåt utgöt den oskyldige kung Luibas blod.

Sedan han hade vunnit riket genom detta frändemord fick han lida stora olyckor i allt. Han gick ofta i krig mot romarna, men besegrades och drevs på flykten varje gång och led väldiga förluster efter att ha förlorat en stor mängd soldater. Ändå hade han varit en kraftfull och lyckosam krigsman innan han grep den kungliga maktens insignier. Men efter detta blev han blodtörstig, och alla hans strävanden vändes till det sämre. Därför tvingades han uppge det rike som han hade tillskansat sig genom frändemordet långt tidigare än han trodde, ty han dödades av sina egna. Så lämnade han en lärdom till eftervärlden: den som begått ett brott mot någon får med rätta lida detsamma av andra.

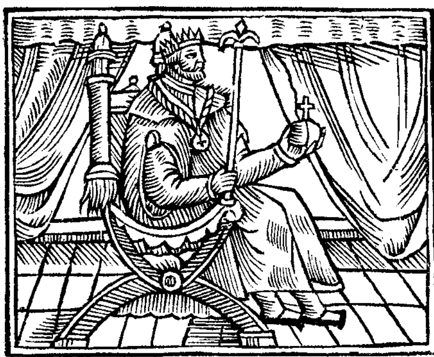
Han vinner riket genom ett frändemord och styr det utan lycka; Viterik har ingen lycka i krig

Mordet på Viterik

KAPITEL 13

Gundemar, den 73:e kungen i utlandet

GUNDEMAR, eller Gunnar som goterna säger numera, blev kung över västgoterna efter Viteriks död. Han ställdes inför två fiender av inte föraktlig styrka i början av sin regering, nämligen romarna och baskerna.

Han lät föra ansenliga styrkor mot dem. Först mot baskerna, av vilka han fällde och besegrade en stor mängd i en bitter strid. Sedan hade han samma lycka mot romarna och rikets övriga fiender, och därmed väckte han ett stort hopp hos sina undersåtar att detta var en kung som skulle styra dem väl i både krig och fred. Men ödet lät inte hans lyckliga välde bestå så länge som alla hoppades. Ty efter två år i förgänglighetens rike fick han beträda den väg som allt mänskligt kött måste vandra, och han begravdes bland de kungliga minnesmärkena i Toledo.

Gundemar segrar över romarna och baskerna

Gundemars död

KAPITEL 14

Efter Gunnars eller Gundemars död valdes Sisebut till kung i goternas rike av de enhälliga stormännen, och detta skedde omkring år 612 efter Kristi födelse. När jag betraktar hans lysande bragder och furstliga seder kan jag inte värja mig mot den djupaste smärta över att vi i vår egen olyckliga tid tycks ha avlägsnat oss alltför långt från sådana kungar och furstar. Han sade inte: "Först av allt vill jag sköta mitt rike och stärka min makt, och sedan skall jag ägna mig åt den kristna religionen och upprätta densamma ur dess förfall." Hans första omsorg blev tvärtom att Guds majestät skulle vördas med tillbörlig heder av alla undersåtar. Han försummade inte heller något som syntes nödvändigt för att öka och stärka den heliga kristna tron. Hans nitälskan för denna var så stor att nittiotusen judar omvände sig och mottog det heliga dopet på hans fromma uppmaning. Det är förvisso ett stort och värdigt antal som skall skänka den gotiske kungen ett odödligt lov. Han kallas också den frommaste bland furstar i den heliga kyrkolagen, särskilt i kapitlet om dopet och dess verkningar.

Sisebut, den 74:e kungen i utlandet

År 612

Sisebuts stora fromhet; 90 tusen judar döpta

För övrigt använde han sin makt och myndighet åt att utsläcka alla kätterier och villfarelser som kunde kränka eller försvaga renheten i den kristna tron, och han ingrep innan de befäst sig med djupare rötter. Ty vid denna tid uppstod acefalernas kätteri, och då bad han genast den helige ärkebiskopen Isidorus i Sevilla, som ägde den djupaste lärdom i den gudomliga lagen, att

Acefalernas kätteri uppstår och utrotas

sammankalla biskoparna och prelaterna till ett kyrkomöte för att undersöka och fördöma det framväxande kätteriet utifrån den lära som hade fastställts av de heliga fäderna. Kung Sisebut, som var väl bevandrad i både andliga och världsliga ting, deltog själv i detta kyrkomöte. Eftersom han förenade den största barmhärtighet med den största lärdom skonade han alla kättare som då hade övertygats av Isidorus uppenbara argument och omvänts i sina hjärtan.

Sisebuts djupa kunskap i den gudomliga lagen

När Sisebut visade en sådan iver att förhöja Guds heder och ära, rönte han också framgång i allt i sitt världsliga styre. Han förde ofta krig mot romarna och hemförde alltid ärorika segrar, varvid han tog tillbaka de länder, gårdar, städer och borgar, som de romerska ståthållare som styrde provinsen Narbonne hade lagt under sitt välde. Han kämpade även mot afrikanerna med samma lycka som mot romarna.

Sisebuts seger över romarna och afrikanerna

Sedan denne gode kung uträttat alla dessa lysande bragder och dygdiga och beundransvärda verk för att stärka den kristna kulten och främja undersåtarnas välfärd gick han i döden under allmän sorg och lämnade ett ärofullt och odödligt minne till eftervärlden. Ty det var han som för all framtid befriade hispanierna från det romerska väldet, vilket Mattheus Palmerius vittnar om i sina kommentarer till Eusebios och Hieronymus.

KAPITEL 15

Rikard, den 75:e kungen i utlandet

Rikard var föga mer än ett barn vid Sisebuts död, men han valdes ändå av de enhälliga stormännen till kung på grund av faderns lysande förtjänster. Alla var nämligen övertygade om att sonen till en så god fader inte skulle fjärma sig från faderns dygder. Men när han härskat under knappt ett halvt år rycktes han bort av en snabb och förtidig död: så bytte han detta stora rike mot en liten grav. Med sitt öde visade han att all mänsklig makt är tillfällig och bräcklig; ändå kämpar många så olyckligt för att vinna densamma.

Gossen Rikards död

KAPITEL 16

Cintila, den 76:e kungen i utlandet

När Rikard hade ryckts bort av döden utropades Cintila till kung av goternas stormän. Han hade visat så stora förtjänster mot det gotiska väldet att ingen då kunde ha förlänats kungamakten med större rätt eller nytta. Han ledde nämligen hären under den gode och mäktige kung Sisebuts

styre och hade då visat mycken styrka och makt på krigets bana. När han själv hade blivit kung ägnade han sig åt krig och vapen med samma iver. Därför väckte han lika mycket skräck hos fienderna som kärlek hos sina undersåtar: för de förra framstod han som en skräckinjagande blixt och för de senare som en välvillig fader. Han slog tillbaka och besegrade romarna när de ofta, men utan framgång, gick till angrepp mot Spanien. Han gjorde det med sådan framgång att de efter att ha övergivit alla städer och länder som de hade ockuperat i gångna tider eller nyligen efter Sisebuts död, återvände skräckslagna till Italien och aldrig mer tänkte på att lägga hispanierna under sitt ok.

Cintilas kraft och iver i krigen

Cintilas seger över romarna

Cintila tvingar romarna att lämna hela Spanien

Så var Cintila den förste bland goternas kungar som genom sin underbara dygd och klokhet återställde friheten inom hela det spanska kungadömet och genom en lyckosam seger ledde det till dess högsta ställning. Därefter vände han sig mot baskerna. De hade vågat bryta in i sina grannländer, men han undertryckte dem med mäktig hand och tvingade dem att med egna medel och mödor bygga upp staden Olite. Så skapade han den bästa ordning inom och utom sitt rike. Till sist mötte han livets sista dag i Toledo, och då sörjde alla undersåtar som om det varit deras ende och bäste faders begravning.

Cintilas seger över baskerna; Staden Olite byggs upp; Cintilas död

KAPITEL 17

Efter Cintilas död inväntade hans son Sisenand inte stormännens samtycke, utan lade under sig riket som en tyrann genom att utestänga och döda sin äldre broder Cintila, som rätteligen borde ha fått makten. Frankernas kung Dagobert stödde Sisenand i detta hänsynslösa dåd, och medan goterna plågades av sina inre strider och hatet mellan bröderna, ryckte han bort Baskien från deras välde och fogade detta till frankernas rike samt skänkte denna provins till sin broder Arebert. Efter dennes död ville baskerna återvinna sin frihet och försökte återvända till goternas rike, men de besegrades av Dagobert i ett stort slag och tvingades till ett ännu hårdare ok under frankerna. Av detta framgår att frankernas kung blev mäktig och skräckinjagande genom den inre tvedräkten bland goterna.

Sisenand, den 77:e kungen i utlandet

Sisenand är en tyrann och brodermördare

Frankernas kung Dagobert angriper baskerna

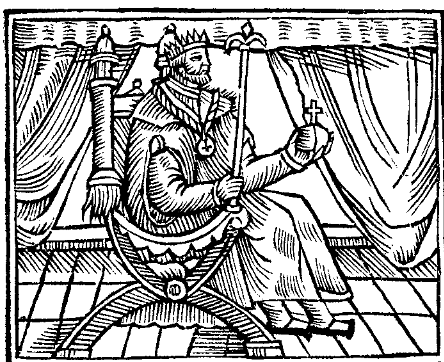
Det fjärde konciliet i Toledo

Eugenius blir ärkebiskop i Toledo

Sisenand härskar en kort tid innan han dör

Sisenand, som hade gripit makten genom att mörda sin broder, styrde riket en kort tid och till föga nytta. Ingen av hans gärningar har bevarats till eftervärlden, utom att han med tiden fick ett bättre samvete och lät hålla ett fjärde kyrkomöte i Toledo. Där stadgades mycket till gagn för den Allsmäktiges ära och för den heliga kristna trons utbredning och beskydd. Detta skedde under ledning av den helige Eugenius, som sedermera blev ärkebiskop i Toledo och genom sin fromhet och lärdom i de heliga skrifterna spred mycken glans över hela kyrkan i de västliga länderna. En kort tid efter detta kyrkomöte fick Sisenand en dödlig sjukdom och rycktes bort av döden i Toledo.

KAPITEL 18

Cintila, den 78:e kungen i utlandet

Efter Sisenands död gick den kungliga spiran till Cintila genom goternas enhälliga beslut. Han fick en lugn tid genom den gudomliga nåden, och han vårdade sig om Guds ära och sina undersåtars välgång på sådant sätt att han tycktes vara utvald och skänkt av Gud och inte av människor.

Cintila låter hålla två koncilier i Toledo; De två koncilierna i Toledo är det femte och sjätte; Isidorus i Sevilla

Cintilas död

När några under hans tid vid makten inte drog sig för att väcka kätterier och sprida villfarelser i den kristna tron, och öppet ifrågasatte de beslut som fattats vid tidigare koncilier, nedlade han ett fromt och mycket nödvändigt arbete för att två nya kyrkomöten skulle hållas i Toledo. Där bekräftade man alla tidigare konciliers beslut och fattade nya som stadfästes av den helige biskopen Isidorus av Sevilla. Han ledde nämligen dessa möten och förmådde alla att fromt och troget följa deras beslut, inte bara genom sin höga auktoritet som biskop utan även genom sin lysande och fromma lärdom. Detta var inte svårt för honom i ett rike där kungen betraktade sig som en dödlig människa och inte som en odödlig gud på tyranners vis. Sådan var den gode Cintila, som fick en ärofull död efter sin jordiska regering och förtjänade en evig ära.

KAPITEL 19

Tulgas, den 79:e kungen i utlandet

Tulgas ädla dygder och fromhet

Tulgas utsågs till kung över goterna efter sin fader Cintila, och ingen bland stormännen höjde sin röst mot detta val. I alla göromål som dygderna och plikten föreskrev, visade han att det höga anseende som han åtnjöt hos alla inte var förgäves. Ty han ägde den största måttfullhet liksom en lysande frikostighet, rättvisa och barmhärtighet och stod inte efter någon i fromhet, trohet och ädla seder. Eftersom

han var så välvillig mot alla fruktades han inte som en herre och kung, utan älskades och vördades som en fader för alla.

Han stadfäste allt som biskopar eller kungar hade beslutat före honom för att gagna kyrkans lyckosamma tillstånd, den kristna religionens tillväxt och rikets allmänna nytta. Dessutom vände han sin makt och myndighet mot vem som än förgrep sig mot kyrkan, och uppfyllde alla andra plikter som en god kung borde äga. Därmed levde folket i den övertygelsen att han kunde jämföras med de allra bästa furstarna.

Men det grymma ödet, som avundas de dödliga deras lycka och framgång, ryckte bort denne gode kung i förtid i staden Toledo, när han knappt hade suttit två år vid makten. Hans död fyllde undersåtarna med sådan smärta att de knappt lät sig tröstas av något.

Tulgas förtidiga död i Toledo

KAPITEL 20

Efter Tulgas död grep Cindasvind makten över goternas rike. Han använde sig av våld och vapen och väntade inte på stormännens val. Men han vågade kanske inte annat, eftersom han fruktade att riket skulle hamna i en grym furstes händer.

Cindasvind, den 80:e kungen i utlandet

När han hade erövrat riket utförde han allt som krävdes av en god kung. Före alla omsorger om den världsliga makten strävade han nämligen med all sin kraft efter att föröka Guds ära. Han skänkte kyrkorna större prakt och prydnad än andra byggnader och försåg biskoparna, prelaterna, prästerna och hela det andliga ståndet med underhåll, privilegier och rättigheter. Dessutom lät han påven lösa striden mellan biskoparna i Sevilla och Toledo om vem som skulle vara *primas,* eller den högsta kyrkliga auktoriteten i Spanien, så att dennes säte och värdighet överfördes från Sevilla till Toledo. Theodisclus, den grekiske ärkebiskopen i Sevilla, bar inte ringa skuld till detta eftersom han genom många kätterier och villfarelser fördärvade sin kyrka och drog skam över denna när han inte drog sig för att blanda många kätterier i den helige Isidorus lära och skrifter genom att stryka många partier som förespeglade en sann fromhet i den kristna tron. Han fördrevs från biskopsstolen på grund

Cindasvinds fromhet sätter Guds ära framför den världsliga makten

Toledo blir det främsta biskopssätet i Spanien

Theodisclus berövar Sevilla den främsta rangen genom sitt kätteri

av denna gudlöshet och drog till Afrika, där han predikade många villoläror för det enkla folket.

Det sjunde konciliet i Toledo

Därefter samlades det sjunde kyrkomötet i Toledo med Cindasvinds medverkan. Fyra ärkebiskopar, trettio biskopar och många prelater deltog i detta koncilium, liksom sändebud från dem som inte kunde närvara. Efter många nyttiga och nödvändiga beslut rörande den kristna tron valde man den helige Eugenius till ärkebiskop i Toledo, vilket bekräftades av påven.

Eugenius blir ärkebiskop i Toledo

Denne gode kung sände också en legat till påven som var väl skickad för detta värv – jag tror det var den helige biskopen Tayon – och bad att man skulle skicka *Libri morales* av påven Gregorius till honom. Påven svarade att han gärna ville skicka dessa böcker, om man bara kunde finna dem bland alla de volymer som rymdes i den romerska kyrkans arkiv. Sändebudet fylldes av sorg vid detta svar och begav sig till de heliga apostlarna Petrus och Paulus kyrka, där han gråtande bad till Gud om hjälp. Då uppenbarade sig de heliga apostlarna mitt i natten för den bedjande tillsammans med den helige Gregorius, kringstrålade av ett outsägligt ljus, och de visade den plats där han skulle finna den bok han sökte. Så fördes denna dyrbara skattkammare av ädla levnadsregler med påvens tillstånd till Spanien, till den största skada för romarna. Om denna bok skickades tillbaka till Rom i vår egen olyckliga tid skulle de förvisso bli lyckliga som önskar lära sig och förbättras i romerska seder.

Gregorius *Libri morales* förs till Spanien

Libri morales nödvändiga för romarna

Eftersom kung Cindasvind visade en så ädel fromhet gentemot Gud och den gudomliga kulten skänkte Gud honom sin stora nåd så att ingen fiende, vare sig utifrån eller inifrån, besvärade goternas välde under de tio år som han styrde detta rike. Överallt härskade en ren och äkta kult av Kristus, överallt rådde en sann kärlek bland människorna, ingenstans uppträdde kätterier, ingenstans uppror mot kungen och riket. Därför fick Cindasvind en ärofull död i staden Toledo och förtjänade att räknas bland de lyckosamma och goda konungarna.

Cindasvinds fredliga styre

Cindasvinds död

KAPITEL 21

Recinsvind, den 81:e kungen i utlandet

FYRA år innan Cindasvind dog tog han sin son Recinsvind till medregent, och stormännen gav honom hela makten över goternas rike när fadern hade gått bort. Han vansläktades inte när det gällde faderns redlighet och fromhet, utan tog som sin främsta uppgift att öka och bevara den kristna tron och att hedra Guds tjänare, vilket framgår av de tre kyrkomöten som han lät hålla i Toledo under de arton år som han styrde riket.

Recinsvind visar den största fromhet mot Gud

Tre koncilier i Toledo

Han var inte mindre lyckosam i krig än glänsande i sin kristna fromhet. Ty när baskerna under hans tid vågade bryta in i Spanien, hejdade han inte

bara deras angrepp och besegrade dem utan förföljde dem när de flydde, härjade och ödelade deras land och dödade en stor mängd av dem som hellre ville ha krig än fred. Efter detta lyckosamma krig återvände han till de sina med ett rikt byte och en ärofull seger.

Recinsvinds seger över baskerna

Vid samma tid utsläcktes ett ärofullt ljus för alla Västerlandets kyrkor i denna värld, nämligen den helige Eugenius som var ärkebiskop i Toledo. I hans ställe valde man Ildefonsus, som ägde samma fromhet och lärdom och var väl värd en sådan ära. Under hans tid bröt det in två kätterier från Gallien, det pelagianska och det helvidianska, som fördärvade en stor del av Spanien och ledde bort landet från den rätta tron. Ildefonsus gjorde ett så kraftigt motstånd mot deras anhängare att han höll en offentlig disputation där han med uppenbara argument ur den heliga skriften bevisade att de var falska och olidliga fiender till den kristna tron. På grund av denna falskhet borde de fördrivas från Spanien så snart som möjligt. Därefter predikade han med outtröttlig iver det heliga ordet, tills han hade vederlagt kätterierna och återfört hela fäderneslandet till en sann tro på Kristus. Därmed övertygade han också alla om att Guds moder Maria var en evig och okränkt jungfru, vilket kättarna gudlöst hade förnekat. Därför uppenbarade hon sig genom ett under för sin fromme predikare och skänkte honom en dräkt som man skulle bruka vid de största högtiderna i hennes kyrka. Men hispaniernas historieverk säger ingenting om hur denna dräkt såg ut.

Den helige Eugenius död; Ildefonsus blir ärkebiskop i Toledo

Två kätterier, det pelagianska och det helvidianska, utrotas

Ildefonsus skänks en dräkt av heliga Guds moder

Så var kung Recinsvind god och rättvis, frikostig och nådig, vänlig och välvillig mot alla under hela sin tid vid makten. Men han ådrog sig en svår sjukdom i Palencia och bytte detta förgängliga liv mot evigheten.

Recinsvinds död

KAPITEL 22

BAMBA var en lysande man av ädelt blod och visade den största klokhet och måtta i allt. Därför valdes han till kung med alla stormäns samtycke efter Recinsvinds död. Men det krävdes långa överläggningar innan man förmådde honom att byta sin frihet mot denna tunga träldom. Han tillät inte heller att man kallade honom kung förrän han, efter de heliga konungarnas exempel, hade smorts och krönts med biskoparnas händer. Denna kröning förrättades i Toledo av den som var ärkebiskop och

Bamba, den 82:e kungen i utlandet; Bambas stora måttfullhet och fromhet

Kungarnas kröning hålls i Toledo

Den kungliga eden

primas där, och i dennes händer svor Bamba att med all sin kraft bevara den kristna tron och kyrkans frihet liksom fäderneslandets lagar och goda seder. Därefter svor i sin tur stormännen och folken att vara trogna mot honom.

Bamba utsätts för krig från alla håll

När detta hade skett och han trodde sig leva i säkerhet med alla, flammade det upp krig mot honom från alla håll. Först kuvade han dem som gjorde uppror i Baskien och Nîmes och därefter i provinsen Narbonne. Han besegrade likaså fältherren Bitirreus i Gallien, när denne angrep goternas länder. När saracenerna lade till vid den spanska kusten för första gången med tvåhundrasjuttio skepp, visade han sin sinnesstyrka och sände en väldig flotta mot dem som erövrade en del av skeppen och sänkte andra. Detta beskrivs utförligare i hispaniernas historieverk och berörs bara sammanfattningsvis av oss.

Bambas seger

Bamba besegrar saracenerna

När han hade fört dessa krig till ett lyckosamt slut och återställt freden med alla, lät han hålla det sjuttonde konciliet i Toledo – Volterrano har berättat om detta. Till sist fick han en förgiftad dryck av sina rivaler och förlorade därmed minnet och blev oförmögen att styra riket. Därefter levde han som munk i ett kloster i Pampliega i sju år, efter att ha regerat i åtta år. Till sist fick han en salig död och vila och begravdes i samma kloster. Sedan fördes hans kropp av kung Alfonso X till staden Toledo, där den fick rum i den heliga Leocadias kyrka.

Det sjuttonde konciliet i Toledo; Bamba förgiftas av de sina

Bambas död

KAPITEL 23

Euring, den 83:e kungen i utlandet

Euring var släkt med Recinsvind och förbigick Bambas son Teofred efter faderns död, så att han med mera våld än rätt blev kung över goterna. Ty även om han tycktes få de flesta rösterna vid stormännens val var det föga ädelt att förbigå den sanne arvingen. Hans styre varade i sju år och lämnade inget minne av lysande dåd till eftervärlden, utom att det under hans tid och medverkan hölls tre koncilier i Toledo. De sammankallades av den helige Julianus som då var ärkebiskop, och vid dem bekräftades alla beslut av tidigare koncilier genom både biskoparnas och kungens auktoritet.

Den sanne arvingen Teofred förskjuts med många olyckor

Tre koncilier i Toledo

Den helige Julianus, ärkebiskop i Toledo

Därefter lät Euring sin dotter ingå äktenskap med Egita som var kusin med Bamba, för att Teofred genom denna släktskap skulle utestängas från den lagliga tronföljden. Spanien plågades vid denna tid av en outhärdlig brist på livsmedel och säd, och invånarna var så betryckta av denna hungersnöd att många av dem lämnade sin fädernejord och tvingades söka sig nya boplatser ute i världen. Till sist dog Euring i Toledo och lämnade riket samt sin dotter Cicilia eller Caecilona till Egita, som nu fick makten.

Outhärdlig hungersnöd i Spanien

Euring dör

KAPITEL 24

EFTER Eurings död kom Egita till makten, inte bara för att han var dennes svärson utan även genom de gotiska stormännens val. Han vållade goternas välde mycket ont, eftersom han var så främmande för all rättvisa och heder att jag gärna hade utelämnat honom i kungalängden. Men historiens lag har påbjudit att man bör behandla både de goda och de onda.

Egita, den 84:e kungen i utlandet

Egita är en usel tyrann

Han hade nått maktens höjder genom stormännens nåd och välgärningar och ändå förföljde han dem med ett oändligt hat. Han dödade många av dem genom grymma straff, han förklarade många fredlösa och berövade många deras rang och värdighet. Andra plundrade han grymt på deras förmögenheter, räntor och ägodelar. Han förtryckte dessutom folket i hela riket med nya skatter, outhärdliga bördor och orättvisa uppbörder och indrivningar, så att alla rikas tillgångar skulle föras till honom och hans omättliga skattkammare. Han diktade även med ondskefullt sinne brev, skuldsedlar och urkunder där de som hade undertecknat dem tycktes erkänna sina skulder till kungen. Han visade inte större mildhet mot sin egen hustru än mot andra, fast hon var av den ädlaste börd. Hon var oskyldig enligt alla goda människors dom, och ändå fördrev han henne skamlöst från sin bädd.

Men bland alla dessa oerhörda illdåd förtjänade han lov och ära i det att han medverkade till att sammankalla tre koncilier i Toledo för att öka och bevara den kristna tron. Där bekräftade han inte bara deras beslut med sin kungliga auktoritet, utan överlämnade också sig själv, utsträckt på marken, till det allraheligaste konciliets böner. Historieverken har inte bevarat något minne av denne Egitas död, utom att han bytte livet och riket mot döden alltför sent.

Tre koncilier i Toledo

Trots sina brott ber Egita biskoparna om tillgift

KAPITEL 25

Vitisa, den 85:e kungen i utlandet

VITISA efterträdde därefter sin ondskefulle fader Egita vid makten, men även i dennes oerhörda missgärningar. Han var mer lastbar än någon kunde tro och bör ingalunda jämföras med goternas goda kungar, utan med romarnas Caligula och Domitianus eller själve Nero. Ty precis som Nero (enligt Suetonius) tycktes måttfull och god i sin ungdom, mildrade Vitisa sin faders tyranni med ömma böner när han ännu var en yngling. Men när han nådde mogen ålder överträffade han alla tyranner i sitt grymma raseri. I sin ungdom var han också så främmande för all girighet att han brände upp de brev och urkunder som hans usle fader hade förfalskat för att lägga beslag på de rikas förmögenheter. Men när han hade blivit kung var ingenting tryggt och säkert för honom, utan han sade att undersåtarnas alla pengar och rikedomar tillhörde honom och lade beslag på allt därav som behagade hans omättliga begär.

Vitisa kan jämföras med de värsta tyranner

Dessutom tycktes han under sin ungdom hysa stor nitälskan för den kristna religionen, då han fromt och ivrigt medverkade vid de allraheligaste koncilier som sammankallats av de heliga biskoparna. Men som vuxen förföljde han biskopar, präster och alla dem som tjänade Kristus vår Gud, och bestred och förkastade de heliga fädernas stadgar och all auktoritet hos kyrkan när den motsatte sig hans oerhörda brott. Som yngling var han kysk, nykter, blygsam, välvillig och tålmodig, men som vuxen försjönk han i allsköns laster och ägnade sig särskilt åt samlag med kvinnor av sämsta vandel, och han lät alla klerker och lekmän ta så många kvinnor som de ville efter hans eget exempel.

Vitisa vördar först biskoparna men hatar och förföljer dem sedan mycket

Vitisas smutsiga begär

Så tycktes all kyskhet och heder bli fredlösa och förvisade till skökornas hus. Goterna blev så förvekligade av dessa fördärvade seder att de som förr härskade över riken och nationer nu tycktes ha förlorat all sin forna tapperhet och blivit slavar under måttlösa laster.

Goterna fördärvas under en fördärvad kung

Men Vitisa insåg att dessa seder väckte misshag hos många godhjärtade undersåtar och för att beröva dem varje möjlighet till uppror befallde han att man skulle riva städernas murar, smälta svärden till plogbillar och kasta sköldarna och andra vapen på elden. Genom denna befallning lovade han fred och trygghet åt alla, vilket gudlösa människor aldrig kan vinna, ty Gud förberedde i sin vrede fruktansvärda straff i det närvarande och kommande livet för dessa fruktansvärda synder. Man skriver med rätta i hispaniernas historieverk att det var på grund av de usla brotten under denne Vitisa som

Vitisas vanvett när han river städernas befästningar och kastar bort vapnen; Gud låter riket förgöras i sin vrede över kungarnas brott

Gud i sin vrede lät goternas rike och alla spanska länder falla offer för härjningar och oräkneliga människors död.

Den blodtörstige Vitisa grep också rikets arvtagare Teofred, som hade förvisats av Egita till Cordoba, och kastade honom i ett smutsigt och vanhedrande fängelse med utstuckna ögon. Härefter förföljde Vitisa även Teofreds söner Roderik och Acosta, men de kom undan och flydde till romarna, med vilkas hjälp de drog samman styrkor som de ledde mot Vitisa. De besegrade honom, tog honom till fånga och stack ut hans ögon, varvid de kastade honom, berövad all makt, i samma fängelse i Cordoba där han hade plågat deras fader. Så slöt han ett skamligt liv med en skamlig död, som han hade förtjänat.

Teofred förblindas av Vitisa

Vitisa förblindas

Ett skamligt liv leder till en skamlig död

KAPITEL 26

SEDAN tyrannen Vitisa hade betvingats och besegrats, valde stormännen med all rätt Teofreds son Acosta till kung över goterna. Vi har funnit att få av hans dåd har bevarats till eftervärlden eftersom hans tid vid makten var till ända efter tre år. Men man fäste nog ett stort hopp till honom i hela riket. Det bör inte heller förtigas att han, med bistånd av romarna, utkrävde en lika klok som mäktig hämnd för sin faders olidliga skam och ovärdiga död och återställde den forna friheten för sig själv och hela fäderneslandet genom att döda tyrannen, under vars välde ingenting var fritt – förutom skammen och vanäran.

Acosta, den 86:e kungen i utlandet

Acostas goda karaktär och förtidiga död

KAPITEL 27

EFTER Acostas död härskade Teofreds son Roderik i tre år. Det var hans fördärvliga begär som bringade slutet inte så mycket för det gotiska namnet som för goternas fredliga välde, vilket störtades av saracenernas folk. Ty när han hade skändat dottern till en viss Julianus, som styrde provinsen Tanger, eggades fadern av sin inre smärta att hämnas detta illdåd. Därför drog Julianus nytta av platsen och sände hemliga bud till saracenerna och inbjöd dem att komma till Spanien, sedan de nyligen kuvat Egypten och

Roderik, den 87:e kungen i utlandet; Roderiks fördärvliga begär

Befälhavaren Julianus kallar saracenerna till Spanien

lagt Afrika under sitt välde. Så sände deras kung Miramomelin sina fältherrar Musa och Tarifa, som gick över det trånga sundet vid Herkules stoder i nådens år 714, och inom två år hade de ockuperat nästan hela Spanien, utom Asturien och Kantabrien. Dessa områden hade sist av alla givit sig under romarnas välde, och när det romerska imperiet hade fallit skyddade de sig inte bara med naturens hjälp utan även genom sina styrkor och vapen, så att de ensamma bevarade den kristna tron utan att någonsin ge vika för goterna eller därefter saracenerna. Det är detta land som nu kallas Galicien, och där bor ett okuvligt folkslag. Det sägs att sjuhundratusen man stupade på båda sidor i detta saracenska krig. Kungen själv, Roderik, hade sänt sin son Sancius mot fienden med en del av hären, men när denne hade stupat flydde han själv till staden Xeritium och utplånades där med resten av sin här.

År 716 kommer slutet för västgoternas rike i Spanien

Asturerna och kantabrerna som nu är Galiciens okuvliga folk; 700 000 går i döden vid det saracenska kriget

När saracenerna hade bemäktigat sig detta stora välde och ödelagt allt med eld och svärd, delade de upp sig och grundade flera riken. Det första låg i Cordoba och kallades Abenalibet; ett annat fanns vid Sevilla och ett tredje vid Nya Kartago; de styrdes av furstar som kallades almoraderna, som förblev vid makten ända till dess Ferdinand III återtog Cordoba, Toledo och många andra platser i nådens år 1216 och drev ut en stor del av saracenerna från dessa riken. Då tvingades de dra sig tillbaka till Bethyca, som i dag kallas Granada, och till Malaga som förut tillhörde riket Cordoba. Där höll de sig kvar nästan till vår egen tid, då de slutligen fördrevs därifrån i Herrens år 1492 genom Guds nåd och den nye kung Ferdinands dygder.

Spanien kuvas av saracenerna och delas upp i flera riken

År 1216 befrias Spanien från saracenerna

År 1492

Men låt oss förbigå detta och återvända till goterna. De behöll en liten del av sitt forna välde, som de kallade hertigdömet Akvitanien, sedan Spanien hade ödelagts av saracenerna. Så upphörde vid denna tid det rike som goterna under mer än trehundra år hade ägt i Spanien. De kallades västgoter, men inte för att de härskade i den västliga delen av världen, Spanien, utan för att de hade fört med sig detta namn (förnyat vid Donau) från sitt första skandiska fädernesland där man ännu i dag skiljer mellan de östliga och de västliga goterna, som vi sade ovan. Enligt Albert Krantz skall det ha förlupit omkring tvåtusenetthundrafemtio år från deras första uttåg från Skandia intill kejsar Leo III:s tid. Under denna tid drog de först till ulmerugernas och kimmeriernas länder samt Bosporen och fortsatte sedan till Svarta havet, Trakien, Moesien och därifrån till Donaus stränder. Därefter drog de på nytt till Trakien och slutligen till Italien och Spanien, där de uträttade stora dåd och grundade stora riken.

Goterna härskar 300 år i Spanien

De gotiska folkvandringarnas epilog

Allt detta övertygas man om genom följande oration, som framfördes av den lärde ärkebiskopen i Uppsala Nicolaus vid den allraheligaste synoden i Basel omkring Herrens år 1440:

ANFÖRANDE OCH FORMELL PROTEST av den vördnadsvärde fader Nicolaus Ragvaldi, ärkebiskop i Uppsala, när han var ombud för goternas och svenskarnas höge konung Erik vid konciliet i Basel och ville framhålla den höga rang som tillkom denne konung och de svenska och gotiska rikena.

KAPITEL 28

ET har varit vår önskan från allra första början, o vördnadsvärda fäder, att icke föranstalta långa eller tröttsamma vidlyftigheter som vållar förvirring eller splittring vid detta heliga kyrkomöte, särskilt inte sådant som föga tjänar den kristna religionen som äger sin fasta hörnsten i Kristus. Ty vi, som är utsända från Nordens gränser av goternas och svenskarnas högt ärade konung och som anlände hit för en tid sedan inte utan stora faror för vår egendom och välfärd, har deltagit i eder heliga sammankomst med ett så ödmjukt och tjänstvilligt sinnelag att tvisten mellan andra ombud om sittplatserna snarare skulle biläggas genom vår medverkan, vad den än är värd, än att vi skulle vinnlägga oss om att föra fram krav på rättigheter och företräden som skänker våra lysande riken en tillbörlig heder. Det tycktes nämligen inte anstå vår sanna och rena religion, som kan befaras stå nära sitt fall, att se hur allas blickar var inriktade på att först söka fastställa var kungarna skulle ha sina säten eller vilken ordning som borde råda mellan dem innan man började avhandla deras och vår egen frälsning.

När vi nu likväl har förmärkt en icke ringa iver bland andra stormäktiga kungars och furstars ombud beträffande deras rätt till olika platser, skall vi bara, med ert välvilliga tillstånd, framföra några korta ord för att ryktet inte skall säga att vi har varit helt försumliga i denna sak och för att vår konung i framtiden inte skall vidkännas någon orätt genom vår tystlåtenhet.

Vi drar oss till minnes, o vördnadsvärda fäder, de argument som andra konungars och furstars väl förfarna legater har framfört vid detta heliga koncilium för att fastställa sina krav på företräden, där de hävdat att man borde utgå från såväl rikets ålder som den tid när detta antog den kristna tron. Om man utgår från en sådan rättvis ordning tror vi att ni, välförståndiga fäder som desslikes är väl bevandrade i alla historiska skrifter, med rätta skall ställa vår ädle kung före nästan alla furstar på jorden. Och för att detta inte skall synas som ett påfund av senare tider, ber vi eder lyssna med tålamod på det som visar sanningen i denna sak.

KAPITEL 29

Vad historikerna har skrivit om goternas ursprung

NÄSTAN alla böcker och historieverk är fulla med berättelser om goternas ursprung, uppdelning i skilda folk och bedrifter. Men Ablabius har skrivit om detta på gotiska, Dion på grekiska och Jordanes på latin med särskild iver och omsorg. Enligt dessa har oräkneliga folk utgått från Nordens länder, det vill säga från den stora halvön Skandia som geograferna har kallat "den andra världen", och bland annat från goternas rike, som nu allmänt bär namnet Sverige på grund av sitt grannskap med svearna. Östgoterna, västgoterna, svederna och vinulerna var de första bland dessa, och med dem sökte sig även turkilingerna och herulerna över havet mot öster, där de under tidens gång underkuvade Egypten, Asien och Cilicien. Från dessa uppstod amasonerna, när männen under lång tid dröjde sig kvar i Asien. Efter detta blev Herkules son Telefos kung över goterna och tog Priamos syster till maka; han förde krig mot grekerna och fällde deras anförare Tessander. Han efterträddes av sin son Eurifilus, som deltog i det trojanska kriget; man läser även att han dödades där. Långt senare härskade drottning Thamyris med sin son över goterna och dödade persernas kung Cyrus i det skytiska kriget. Därefter besegrades Hydapses son Darius av den gotiske kungen Antin och drevs på flykten. Darius son Xerxes, som var kung över perserna, kunde inte heller uträtta något med sin stora här mot goternas förunderliga makt. Filip, som var kung över Makedonien och fader till Alexander den store, tog den gotiske kungen Gotilas dotter Medompa till maka, för att på detta sätt äntligen vinna vänskap och fred med goterna.

Vid samma tid som Sulla styrde det romerska väldet var Boroista kung över goterna. Då kom den vise Diceneus till den gotiska provinsen och togs emot med stor vänlighet av goternas kung, som skänkte honom lika stor makt över folket som han själv hade. Det var på dennes inrådan som han erövrade en stor del av Sarmatien. Efter honom följde Commositus, som var en lysande kung genom sin klokhet och lärdom, och under honom kom Dakien, Moesien och Trakien att lyda under goterna. Och eftersom goterna vid denna tid ägde en stor del av världen i Asien och på andra platser, skapade de två riken, ett östligt och ett västligt. Den romerska makten gjorde många och upprepade försök att undertrycka deras kungar, sedan dessa riken under tidernas gång förökats till omätlig styrka, men de lyckades aldrig med detta. På kejsar Domitianus tid dödades först romaren Oppius Sabinus och sedan Cornelius Fuscus, som var fältherrar för den romerska hären, av goternas kung Dorpaneus i strider med goterna, och genom denna seger över den romerska hären kallades goterna *anses*, vilket betyder "de gudomliga".

Goternas kung Omba, som andra kallar Cymba, dödade kejsar Decius i ett annat krig, och Gallus och Volusianus tvingades sluta fred och förbund med dem. Tiden skulle inte vara tillfyllest, om man skulle berätta allt som de då uträttade i Asien, där de härjade Dianas tempel i Efesos, som hade grundats av amasonerna, och själva Troja, sedan staden till någon del hade byggts upp, samt lade under sig oräkneliga folk.

Sedan ännu en tid hade förlupit blev Armanarik kung över goterna, och han var så ädel att han jämställdes med Alexander den store i makt. De västgoter som bodde i Moesien antog den kristna tron vid den tid när Valens var kejsare. Goternas kung Fructigerm lade under sig länderna vid Donau, fällde Lupicinus och Maximus, som var fältherrar för den romerska hären, och brände upp kejsar Valens, som hade avfallit till den arianska läran. Trakien, Achaia, Thessalien, Pannonien och de övriga folken låg under goternas välde. Kejsar Gratianus drevs av fruktan att sluta ett fredsfördrag med Fridigern, liksom Teodosius med Fridigerns efterträdare Atanarik.

Sedan Atanarik hade röjts ur vägen i Konstantinopel, kom Alarik till makten. Han drog ofördröjligen mot Italien och nådde lyckligen ända till Ravenna. Där utverkade han makten över Gallien och Spanien av kejsar Honorius, sedan de nästan hade ödelagts av vandalerna, och skyndade till Gallien men angreps i ett försåt av patriciern Stilicho på påskdagen. Föga förvånande eggade detta honom att återvända och lägga Ligurien, Aemilien, Toscana och själva staden Rom, alla nationers huvudstad, under sitt mäktiga välde. Men han skonade alla som hade sökt sig till de heliga templen. Alariks frände och efterträdare Ataulf ombads av sin maka, som var dotter till kejsar Teodosius, att lämna Italien och skynda till Gallien. Detta ledde till att vandalerna förjagades till Afrika och att han själv förvärvade både Gallien och Spanien. Tre år senare dödades han av sina egna och efterträddes av Sigerik, enligt annalerna. Efter denne kom Vallia, som var en utmärkt man, och sedan Teoderik; från dessa löper en ädel gotisk tronföljd i Spanien genom de fromma kungarna Rikard, Sisenand, Recinsvind och Cintila, så att även själva folket i Spanien kallades goter. Man kan se hur mycket dessa heliga kungar i sin fromhet utmärkte sig före alla andra utifrån allt som de uträttade vid de heliga koncilier som hölls i städerna Toledo och Braga. Då skall man finna, om jag inte misstar mig, hur den helige Rikard, som var djupt intresserad av den kristna kulten, på många sätt stärkte den rena tron genom att fördöma det arianska kätteriet som härskade i nästan hela Västerlandet. Och det låter sig knappast uttryckas i ord hur dessa heliga gotiska furstar med brinnande iver strävade efter att återställa vår religion i dess heliga och obefläckade gestalt och med vilken ödmjukhet de sträckte ut sig på marken och under tårar hemställde åt biskoparnas koncilier att värna kristenhetens välgång. När kyrkans heliga förmän förmärkte denna nitälskan, utfärdade

de vid sina koncilier många stadgor för att bevara den gotiska ätten, främst ett påbud att man aldrig skulle sätta någon till kung som inte hämtats från goternas stormän. Många andra beslut återfinns i dessa synoders handlingar.

Vid den tid när Odovakar från Pannonien förde ett våldsamt styre över romarna, greps östgoternas kung Teoderik av medlidande inför Italiens hemsökelser och utverkade kejsar Zenons tillstånd att befria Italien, som han med vapnens makt ryckte från tyrannen. Sedan styrde han Rom under en lång tid av fred.

Det vore mycket att säga om våra västgoter och hunnerna och vandalerna (som hade samma fädernesland, fast de ibland kämpade mot varandra) och om alla deras segrar, liksom om vinulerna, som sedan kallades langobarder eller burgunder, och om de afrikanska massageterna och sachsarna, som först kom från oss och uträttade så märkliga ting i britternas och anglernas länder. Men om detta skulle framställas i den ordning som sakerna kräver, vore varken våra krafter eller tiden tillfyllest för detta.

Om man rätt betänker allt detta som sig bör, o vördnadsvärda fäder, var finns då ett rike som är äldre än vårt? Var ett tapprare eller ädlare? Var läser man att det någonsin blivit kuvat av en romersk monark? Varför skulle vi blygas att anföra den helige Hieronymus ord i ett av sina brev? Var det inte så att världens huvudstad Rom, i det 1164:e året efter grundläggningen, inte bara bävade för goternas tappra rike utan även störtades i grunden av detta? Det bevarar förvisso också samma kraft i dag som vid dess början i sitt eget fädernesland, även om det som andra världsomspännande imperier har förlorat många av sina utländska erövringar. De romerska kejsarna antog inte heller den kristna tron tidigare än våra kungar, med ett enda undantag för Filip.

När det förhåller sig så, o vördnadsvärda fäder, hyser vi det hoppet att ni måtte tilldöma vårt rike det främsta av alla säten; och om inte det främsta, kunde man rätteligen kräva det näst främsta. Men för att det inte skall synas, som om vi hävdade vår rätt så starkt att nya strider uppstår för vår skull och denna heliga synod dras bort från sitt rätta syfte, har vi velat framställa detta inför eder, o vördnadsvärda fäder, med all måtta, för att ni måtte bli förvissade om vår rätt och för att denna heliga synod även måtte lämna gehör åt den rättmätiga protest som vi gör med följande lydelse:

KAPITEL 30

Protest

Eftersom vi jämlikt detta heliga konciliums stadgar rörande fördelningen av sittplatserna eller sätena för alla kungars och furstars ambassadörer utifrån deras myndighet, rang och ära icke har tilldelats den framskjutna plats som vi rätteligen borde äga enligt vårt bedömande, vill vi hemställa att

detta inte måtte skapa ett prejudikat för vår högädle konung och hans riken, vare sig nu eller i framtiden. Ty vi vill att denna rätt skall vara okränkt för vår konung och hans riken och förbehåller oss möjligheten att åberopa denna för vår egen och våra landsmäns räkning vid detta och kommande koncilier och i andra sammanhang, när detta synes oss skäligt. Förutom allt detta önskar vi att det heliga konciliets notarier måtte inskriva vår protest i sin berättelse om synodens handlingar till ett evärdligt minne samt tillställa oss ett skriftligt bevis med sigill på detta. Vi ber om detta med all vår högsta åstundan och erbjuder Guds kyrka och alla edra fäder ett troget stöd från samme vår konung och de riken som lyder under honom. Det är också vår bön att Gud måtte styra edert arbete till en efterlängtad och fruktsam förnyelse av Hans kyrka samt bevara eder i sin nåd.

AMEN

❧ SJUTTONDE BOKEN ❧

KAPITEL I

VI BESLÖT FRÅN BÖRJAN ATT BESKRIVA GOTERNAS öden och krig inom och utom landet i ett och samma verk, och efter deras lysande bragder utanför fädernas jord återvänder vi nu till deras första fädernesland för att undersöka vad de gjorde efter Björns eller hans son Alariks död, där vi slutade den åttonde boken i detta verk.

Björn, den 100:e kungen i hemlandet

Karl den store och hans stora fromhet

När vi återvänder till hemlandet möter vi Björn som var son till Alarik och sonson till Björn. Han hade således samma namn som sin farfader och vann dennes rike med goternas och svearnas samtycke. Detta hände vid den lyckliga tid år 800 efter Kristi födelse, då det romerska

imperiet på nytt upprättades av Karl den store. Han styrde sitt välde med det högsta förstånd och allt rättvist, fromt och Gudi behagligt var kärt för honom. Denne Karl använde också sin och rikets hela kraft åt att föröka den kristna tron, inte bara med vapen utan även genom vänskap, förbund, fördrag och gåvor. På detta sätt sökte han förmå alla kungar och furstar, även dem som levde bortom haven och var hedningar, att stödja hans fromma önskningar så att de skulle lära känna den sanna tron eller åtminstone ställa sig mildare mot dem som bekände sig till Kristus. Enligt frankernas historia brukade han till och med skicka en stor summa pengar varje år till fattiga kristna som förtrycktes av grymma tyranner bortom haven.

Björn sluter förbund med Karl den store

Dansken Götrik förföljer den kristna tron

Förbund mellan Karl den store och dansken Götrik år 811

Genom denna stora klokhet och fromhet sände Karl legater till Björn, som härskade över goterna och svearna, och slöt ett förbund med denne för att vid lämpligt tillfälle få hjälptrupper från detta folk gentemot den danske kungen Götrik. Ty Götrik var en bitter förföljare av den kristna tron och gjorde därför allt som stod i hans makt för att hindra Karl i dennes iver att kristna sachsarna. Därmed fick Karl uppleva ständiga uppror bland sachsarna så länge Götrik var i livet, även om abboten i Lichtenau hävdar att de slöt fred med varandra i nådens år 811. Men Saxo tycks vara av an-

nan mening, då han försäkrar att Karl jublade vid budet om Götriks död och bekände att han genom dennes fall aldrig någonsin råkat ut för något lyckosammare.

Detta var verkligen sant, eftersom Götrik inte bara var mycket mäktig utan även listig och förslagen. Han använde denna stora list när han sände en viss Refo till svearna – namnet betyder just ”en listig liten räv”. Denne Refo skulle låtsas att han var en överlöpare, och utså ett sådant hat bland svearnas och goternas stormän att de drevs till ömsesidigt fördärv och inbördes strider och förintade både varandra och fäderneslandet. När Refo kom med denna avsikt till kung Björns hov möttes han också av den största välvilja. Han klagade först öppet över all orätt som den danske kungen Götrik hade vållat honom, och därefter invigdes han i det svenska rikets hemligheter. Allt det som den naive och godtrogne kungen anförtrodde honom i förlitan på hans trohet spred han genast till stormännen, i strid med kungens avsikt på så sätt att han inom kort skulle ha gjort kungen och stormännen till bittra fiender, om det inte hade funnits några bland dem som var klokare än denna lilla räv och avslöjade hans lister. De fick honom offentligen dömd varefter han kastades i havet med stenar om sin hals, som om detta tunga förräderi fick ett mer rättvist straff genom att binda denna tyngd vid kroppen. Men jag medger att Saxo har skrivit annorlunda om denne Refos död, nämligen att svearna var rädda att använda öppet våld och mördade honom genom försåt. Men varför skulle det ha varit nödvändigt att döda honom i hemlighet, när man kom på honom med att offentligen ha begått brott mot alla? Och när Saxo försäkrar att svearna betalade en väldig mängd guldmynt i bot för rävens död, anser jag att detta bör förbigås med tystnad och inte förtjänar något svar. Det är lika befängt att svearna skulle ha underkastat sig danskarnas styre, som Saxo skriver på samma ställe. Det är nämligen säkert att Björn aldrig betalade något guld eller visade någon lydnad mot Götrik, för genom sin interna maktställning och förbundet med Karl den store levde han i den allra största säkerhet i sina egna riken.

Den danske Götriks list; Refo eller ”den lille räven” sänds från Danmark till Sverige

Refo döms som förrädare och sänks i havet

Dansken Saxos smädeord över svearna

Eftersom Björn var så trygg i sin makt sände han legater till Karl och bad om fromma och vällärda lärare i den kristna tron. För att uppfylla dessa önskemål, sände Karl genast många män av en utmärkt fromhet och lärdom. Den främste av dem var Herbert, som blev den förste biskopen i Linköping i Östergötland och lät lägga grunden för kyrkan där. Men Björn såg snart att det nödvändiga arbetet att sprida den kristna religionen var alltför stort för Herbert och hans följeslagare, hur ivriga de än var, och därför beslöt han att sända nya legater till Karl, för att denne ånyo skulle låta skicka flera präster till honom som kunde bygga upp den kristna tron. Men eftersom Karl hade dött vid denna tid fick hela beskickningen vända sig till hans son Ludvig, som hade efterträtt sin fader vid makten, och hos honom uppnådde man allt

Björns makt

Björn är hängiven den kristna tron

Herbert blir den förste biskopen i Linköping

Svearnas sändebud tas emot av sonen Ludvig efter Karl den stores död

som man hade hoppats på. Ty denne Ludvig ville visa nitälskan och lydnad inför den kristna tron, och därför höll han i början av sin regering ett berömt koncilium med många biskopar och med tillstånd av påven Stefan IV; detta skedde år 817 i Aachen enligt frankernas historia. Där fattades det många beslut om hur den kristna kulten skulle spridas, och även om hur goterna och svenskarna skulle omvändas.

År 817; Kyrkomöte i Aachen

KAPITEL 2

ÄREFTER lades den tunga mödan att predika Kristi evangelium i Nordens länder på Ansgar, som var munk i Corvey. Han slog genast följe med sveakungens sändebud och kom till kung Björn, eller Bero som andra kallar honom, när denne uppehöll sig i Birka, vid denna tid en mycket stor stad. Detta var också känt för Lupold von Bebenburg, som med stöd av frankernas historieverk försäkrar i boken *De zelo Christianae religionis veterum Germaniae Principum* (Om de gamla tyska furstarnas nitälskan för den kristna religionen), att Karl den stores son kejsar Ludvig omvände svenskarna till tron på Kristus genom den helige Ansgar i nådens år 816.

Den helige Ansgar från Corvey

Den stora staden Birka

Svearnas omvändelse till Kristus år 816

Men några uppger felaktigt att den helige Ansgar kom till Sverige först år 832, när han befalldes av kejsar Ludvig att följa danskarnas kung Harald till Danmark, sedan denne hade döpts i München. Men när danskarna varken lät Harald tillträda riket eller Ansgar predika den kristna tron, lämnade Ansgar genast Danmark och begav sig till svearna, där han togs emot med den största vänlighet av kung Bero, som vi redan sagt, och tilläts fritt predika Kristi heliga evangelium för samtliga invånare. Och det var först efter många år som han fick utbreda den kristna tron till danskarna, nämligen när Erik den gudlöse härskade i Danmark; han var den sjätte kungen efter Hemming, som i sin tur var samtida med kejsar Ludvig. Detta framgår av Saxo, vars ord jag anför som bevis. Erik, säger han, manades till frälsning av Ansgar och lade bort sin hädiska villfarelse samt sonade allt som han i sitt fräcka övermod gjort sig skyldig till. Sedan gjorde han lika mycket för att uppodla religionen som han hade gjort för att förfölja den.

Ansgar omvänder Sverige många år före Danmark; Erik den gudlöse omvänds av Ansgar

Men man bör märka att denne helige Kristi biskop Ansgar, enligt Albert Krantz, inte begav sig till Nordens riken en gång utan ofta, eftersom han var upptänd av den största kärlek att utbreda tron. Han var en apostel för alla dessa länder och den sanna religionens förkunnare. Jag tror att detta har lett till att några uppger att han kom till Sverige vid en senare tidpunkt, fastän han likväl redan i sina första ungdomsår gjorde mycket där för att förkunna

Den helige Ansgar kommer ofta till Nordens riken

det gudomliga ordet; jag har berört detta i min historia om biskoparna i Uppsala.

Kung Beros övriga tider var fredliga och lugna, tills han företog en lycklig handel och bytte det förgängliga livet och det jordiska väldet mot det himmelska och eviga. Han begravdes i den kungliga staden Birka, som han under livet hedrade med sin ständiga närvaro.

Björns död

KAPITEL 3

Bratemund, den 101:e kungen i hemlandet

BRATEMUND var släkt med guden Frö och hade ett tillnamn efter denne, och han upphöjdes i kungasätet efter kung Beros död av goterna och svenskarna. Men han var långt mindre lyckosam än Bero, ty denne följde den kristna lagen och antog de ädlaste seder och vann så en ständig lycka i sitt världsliga regemente. Men sedan denne Bratemund låtit den späda kristna tron ryckas upp med sina rötter, tvingades han möta alla slags motgångar. Det uppstod nämligen en bitter tävlan om tronföljden mellan honom och hans broder Sivard, som också kallades Frö. Därmed splittrades stormännen och folken, och genom denna missämja drog de hela svearnas och goternas välde mot en obotlig undergång.

Broderlig tvedräkt

Nu tvingades Bratemund be den norske grannkungen Sivard om hjälp för att slå ner sin broder Sivards uppror. Den norske kungen drog samman en mäktig här av norrmän och förde den till Sverige för att hjälpa sin vän Bratemund i hans nöd. Det stod en lång och våldsam kamp på de fält i Närke som kallas "de himmelska" eller "de upphöjda", och man kunde inte sluta fred eller avbryta striden förrän de "himmelska" fälten blivit de "brottsliga" och fläckades av broderligt blod. För Bratemund dödades av sin broder Sivard och förlorade sitt liv, liksom segern och riket.

Sivard, kung i Norge

De upphöjda fälten i Närke

Bratemund dödas av en broder

KAPITEL 4

Sivard, den 102:e kungen i hemlandet

FASTÄN Sivard, som bär tillnamnet Frö hos Saxo, härstammade från gudarna, visade han sig vara alltför fjärran goda gudars verk när han rustade en här och berövade sin broder både livet och riket. Han nöjde sig inte heller med denna seger utan ledde en stor och välrustad krigsmakt mot den norske kungen Sivard, som nyss hade flytt från striden och med möda undkommit till sitt eget land. Så möttes härarna, och

Den svenske Sivard kämpar mot den norske kungen Sivard och besegrar honom

svensken besegrade Norges kung och ockuperade hans rike. Där gav han fria tyglar åt sitt begär och våldtog utan minsta blygsel de kvinnor av kunglig börd som föll i hans händer. Detta fyllde de norska stormännen med smärta, men vad kunde de göra mot segraren? De hade givit vika för hans vapen, och nu måste de lyda hans befallningar.

Förtryckta norrmän flyr till Ragnar i Danmark

Men några av dem rördes av rättmätig sorg och vände sig till den danske kungen Ragnar för att få hjälp. Även om denne var en yngling överlade han i sitt tappra och djärva sinne hur han skulle befria det norska riket, som han härstammade från på sin moders sida, från denna tunga vanära och skamliga träldom. Därför drog han samman stora styrkor och beslöt att hjälpa de förtryckta. När han kom till Norge möttes han av ädla och rikt rustade kvinnor som antingen hade fått utstå kränkningar eller fruktade sådana i framtiden. Ty detta var inte första gången som man hörde talas om härar av beväpnade kvinnor på den skandiska ön, vilket vi velat visa några gånger här ovan. Det blev en lång och bitter strid på båda sidor, och den svenske Sivard eller Frö, som hade våldtagit ärbara kvinnor föll nu för tappra kvinnors hand. Det var skönt att skåda hur dessa kvinnor löste sitt hår när de kämpade i hären och öppet erkände sitt kön, så att dygden skulle synas ännu mer lysande när den hystes av kroppar som ansågs svaga av naturen. Men de tog sina vapen i rättmätig smärta över den kränkning som de fått uppleva eller befarade, och begäret att hämnas tände en sådan eld i deras kvinnliga kroppar att både segrare och besegrade erkände att segern i första hand var de stridande kvinnornas verk. Ty de gick främst mot alla faror och mötte utan fruktan de tappra männens vapen. Om de greker som prisade Penthesileia och de romare som höjde den kämpande Camilla till stjärnorna hade funnit sådana exempel på dygderna i sin egen historia, vilka ord skulle de ha brukat då? Ändå borde grekerna ha tackat goterna för Penthesileia, eftersom hon var av de senares blod, som vi har visat ovan.

Norska kvinnor kämpar beväpnade

Tyrannen Frö övervinns av kvinnor

Kvinnornas lysande tapperhet i strid

Penthesileia

Camilla

Så fick sveakungen Frö lida inte bara ett dubbelt utan ett vida större straff i detta norska krig. Han hade dödat sin broder, ockuperat ett främmande land och fördärvat den kristna fromheten och all heder, och nu tvingades han lida hämnd för allt detta. Därmed kan vi lära oss att inte göra något mot andra som vi inte själva vill utstå eller lida.

Frö som dödat brodern dödas själv

KAPITEL 5

När goternas och svenskarnas länder låg sargade och ödelagda efter den blodiga och trolösa striden mellan bröderna Bratemund och Sivard, överlade stormännen och folken om hur de skulle tillsätta en ny kung. Allas röster i båda rikena föll då på Herod. Detta skedde vid den tid när Karl den stores son Ludvig den fromme härskade över det romerska imperiet.

Herod, den 103:e kungen i hemlandet

Ludvig, Karl den stores son

Denne Herod råkade i krig med danskarnas kung Ragnar på grund av en fråga som vållat strider sedan äldsta tider. Det gällde gränserna för furstendömet Skåne, som ligger vid stränderna av den skandiska ön när man har färdats över det danska sundet, som vi visat ovan. Man rustade stort på båda sidor, och till sist kom det till strid. Där kämpades det länge och med växlande framgång, tills man slöt vapenvila för att göra en närmare undersökning av rätten på bägge sidor.

Herod börjar ett krig i Skåne mot Ragnar av Danmark

Men Ragnar saknade inte en dansk klokhet och överlade under tiden hur han med sinnrik list skulle förvärva det land som han inte kunde erövra med vapen. Därför höll han rådslag med sina stormän och beslöt att fria till Herods dotter som hette Tora. Men det var inte lätt att övertala Herod till ett sådant giftermål, eftersom han förstod vad det var som drev den danske kungen. Därför tog han emot de utsända legaterna utan aktning och sade att de fräckt begärde en älskarinna och inte en hustru åt sin kung, som redan var gift med Lantgerta.

Den danske Ragnars list; Ragnar friar till Herods dotter Tora

Lantgerta

När Ragnar hade mottagit detta svar insåg han att man inte borde vara så försiktig utan fria med större djärvhet och kraft. Därför lät han genast förskjuta Lantgerta, med hennes medgivande. När detta var gjort sände han nya legater och vann Herods samtycke, men med vissa svårigheter och på villkor som tycktes innebära en omedelbar fara för livet. Det var en urgammal sed vid denna tid att man måste underkasta sig faror och besvär för att vinna en jungfrus kärlek och ju ädlare hon var, desto större och svårare blev dessa hinder. Vissa fick möta starka jättar eller kämpar i envig, av andra krävdes erfarenhet i krigskonsten eller något ärorikt dåd för rikets räddning och välgång. Denna sköna kungadotter ägde en sovkammare som bevakades av två väldiga odjur, skräckinjagande även för de tappraste män, som måste besegras innan man kunde gifta sig med henne. Ragnar trodde, som alla älskare, att ingenting var omöjligt och beslöt att möta de yttersta svårigheter för denna jungfrus skull. Han skaffade sig en dräkt som han menade var så

Lantgerta förskjuts

Svårt att vinna giftermål med ädla kvinnor

hård att den inte kunde genomträngas av vare sig svärd eller odjurständer. Så klädde han sig i denna dräkt och besegrade de grymma odjuren med lika mycken tapperhet som lycka. Den danske författaren Saxo påstår att det var ormar som var så stora att de varje dag slukade liket av en hel oxe, men jag har funnit i svenska historieverk att de var väldiga björnar. Hur det än förhåller sig var de fruktansvärda monster, och genom att döda dem kom Ragnar till jungfruns bädd. Herod såg kampen från sin kungahall och frågade vem det var som besegrade odjuren i dessa raggiga byxor, och denna fråga ledde sedan till att Ragnar fick tillnamnet Lodbrok som betyder "ludna byxor".

Två väldiga bestar dödas av Ragnar

Ragnar Lodbrok

Han fick med tiden många barn med sin maka och dessa gav upphov till många långvariga och blodiga krig mellan svenskarna och danskarna, för danskarna försökte enligt sin vana utestänga den manliga linjen i Sverige och tränga in Toras ättlingar mot svearnas vilja. Dessutom fick Ragnar på fredlig väg makten över Skåne genom detta giftermål, vilket var hans främsta mål, tills svearnas och goternas kung Erik, med tillnamnet "Segersäll", med sina styrkor och vapen återförde detta land till det gotiska riket, som vi skall visa nedan. För övrigt finns det inga säkra besked i våra historieverk om denne kung Herods död eller hans religion, men vi tror att han åldrades i den gamla vantron och gick i döden som hedning.

Ragnar besätter Skåne som sin hemgift, i denna bok kap. 13

KAPITEL 6

Den som dansken Saxo kallar Sorl tycks vara Karl, och han sattes i den döde Herods ställe av de enhälliga stormännen. Hans första krig kom att stå mot dansken Ragnar. Ty när Ragnar hade hört att Herod var död och att Karl hade lyfts upp i kungasätet gjorde han allt för att störta Karl så att det gotiska rikets spira skulle tillfalla någon av hans egna söner, det vill säga Herods dottersöner. Han trodde sig också äga ett lämpligt och verksamt medel för detta, nämligen att väcka ett ömsesidigt hat och en förödande strid mellan goternas och svearnas stormän. När han lätt hade uppnått detta genom att sända falska rådgivare till svearna och dragit över många av deras stormän till sin egen sida skrev han ut en stark här och kallade på hjälp av sina söner, varefter han i stor förtröstan, som han hade fått genom svearnas oenighet, drog i krig mot de oeniga. Det utkämpades några smärre drabbningar vid krigets början, som i sin tur ledde till allt grövre utmaningar och därefter till en rad enskilda slag. Till sist möttes hela härarna i en hård och

Karl, den 104:e kungen i hemlandet

Karls fiendskap med dansken Ragnar

Danskarnas krigslist mot svearna

ihärdig kamp, och när Karl övergavs av de sina besegrades han lätt av Ragnar som hade blivit mäktigare genom svenskarnas tvedräkt.

Karl besegras

KAPITEL 7

DÄREFTER kom Björn till makten i goternas och svearnas riken, men inte genom något lagligt val eller efter den rätta tronföljden utan genom en sammansvärjning av några fördärvade stormän som stod på Ragnars sida, och därmed kränkte han en annans arvsrätt med större list än heder. När Ragnar förberedde sitt krig mot Karl skickade han nämligen hemliga budbärare till Sverige och lät meddela att han tog till vapen för att hjälpa Ingevald, som var Herods äldste son och den sanne arvtagaren till riket, gentemot Karl som orättmätigt ryckt till sig en annans rike. Genom detta löfte lockade han många till sin sida. Men när han hade besegrat Karl med deras hjälp och stöd, glömde han snart sina storslagna löften och skänkte den kungliga spiran åt sin egen son Björn, inte åt Ingevald.

Björn, den 105:e kungen i hemlandet

Den danska listen

Ragnars klokhet lönade sig så länge allt förblev oförändrat, men när stormännen förstod att de hade blivit bedragna genom hans löften, började de avfalla från Björn till Ingevald och sökte efter ett tillfälle att med våld och förenade krafter störta denne kung som de hade påtvingats på våldets väg. När Björn märkte att de hade blivit fientligt sinnade mot honom och han inte litade på att hans styrkor kunde mäta sig med fiendernas stora makt, förekom han ett farligt krig genom att bege sig hem till Danmark, där han avsåg att hädanefter göra krigstjänst hos sin fader Ragnar. Fadern tog emot honom med större tacksamhet än välvilja och gjorde honom till hövding över sjörövarna. Han befallde också att Björn skulle angripa England och Orkneyöarna och besätta dessa länder. Men när detta krigståg fick en mindre lyckosam utgång försökte fadern insätta honom som kung över Norge, där han sedan mötte ålderdomen och döden.

Björn tränger in i främmande land men tar till flykten

Björn blir sjörövare

Vissa påstår att denne Björn levde i staden Birka och styrde denna del av Sverige vid den tid när den helige Ansgar först kom till dessa länder för att predika tron på Kristus. Men tiden tillåter inte ett sådant antagande, och vi har redan visat här ovan hur det snarare var under Björn den andre som man förkunnade den kristna lagen.

Björn dör till slut i Norge, se denna bok, kap. 1

KAPITEL 8

Ingevald eller Ingel, den 106:e kungen i hemlandet

Ingevald, eller Ingel som andra säger, var sonson till Herod enligt vissa eller dennes son enligt andra, och genom stormännens välgärning och samtycke infriades hans ärftliga rätt till faderns rike. Han gjorde allt som stod i hans makt för att uppfylla det stora hopp som alla invånare i fäderneslandet hade fattat till honom. Men eftersom det ännu fanns många bland svenskarna och goterna som i hemlighet stod på den fördrivne kung Björns sida, var hans goda vilja större än vad han kunde uträtta. Ty det var synnerligen svårt att återställa den forna hälsan i rikets väldiga kropp när fördärvet gömde sig i dess inre och varje dag förökades genom de farliga sjukdomar som spreds från utlandet.

Ingels ädla gåvor

Svearnas inre tvedräkt

När Björn hade utestängts från svearnas och goternas länder bad han inte bara fadern Ragnar utan även brodern Ivar, som hade utfört många och lysande dåd i Gallien, England, Irland och alla länder i väster, att rikta sina vapen och styrkor mot svearna och goterna. Så drogs det samman trupper från alla håll som nådde svearnas gränser snabbare än Ingel hade väntat. Han rustade sig trots detta med en stor mängd krigsmän som han samlade i hast och sökte bjuda motstånd mot fiendens plötsliga anfall. Men när han stod beredd till strid och hade samlat en stor del av stormännen omkring sig för att rådslå i denna överhängande fara antändes plötsligt kungahallen från alla håll, genom dolda förrädares verk, och elden insvepte genast kungen och alla hans stormän och dödade dem.

Björn planerar ett krig mot Ingel

Ingel förgörs av eld

KAPITEL 9

Olov Trätälja, den 107:e kungen i hemlandet

Olov hade tillnamnet Trätälja. Fastän han kom till makten under väldiga och nästan oöverstigliga svårigheter efter sin fader Ingels olyckliga död följdes denna svaga början av en större lycka. Därmed fick hans styre ett ärofullt slut, även om det i sin begynnelse tycktes lova idel motgångar.

Björn och Ivar stöddes nämligen av oräkneliga krigsmän och hade nästan störtat hela goternas och svearnas välde om inte Olov hade ägt en enastående klokhet och försonat sig med stormännen och folken genom att lätta på flera av de skatter och bördor

Skatterna lindras i krigstid

som tidigare kungar hade lagt på deras axlar. När han hade återställt den inre freden, som hade gått helt förlorad, ryckte han även segern ur fiendernas händer när den tycktes luta åt deras sida. Ty han tog hela den krigsmakt som fadern så brådstörtat hade drivit samman, liksom de hjälptrupper som han själv hade samlat från alla håll efter faderns död, och skyndade mot Björn och Ivar med dem. Det blev en bitter och ihärdig strid där han hemförde segern. Genom denna lyckosamma kamp besegrades, fälldes och krossades således danskarna. De återvände till sitt fädernesland, och det tog många år innan de vågade gå till nya angrepp mot svearnas länder.

Olov Trätäljas seger över Björn och Ivar

Sedan Olov hade vunnit fred, påbjöd han den strängaste lydnad av lagarna och rättvisan inom hela fäderneslandet. Bara den som var rättvis och oskyldig skulle förbli i livet. Vissa försäkrar att denne Olov omvändes till den evangeliska läran och den kristna tron och att han fick utstå många faror från de sina när han försökte sprida denna fromhet, men också att han inte stod fast vid denna mot slutet av sitt liv utan kränkte Guds majestät och på nytt utsattes för olika krig. Ty Vitsärk, som var son till danskarnas kung Ragnar, ville följa sina bröder Björns och Ivars exempel och tillvälla sig makten i Sverige, som han härstammade från på mödernet. Detta väckte en inte ringa oro hos Olov, som under den långa freden hade vant sig av med krig. Vitsärk var också vid gott mod, eftersom han styrde det stora furstendömet Ryssland, som hans fader nyligen hade erövrat.

Olov Trätäljas fromhet och oskuld

Dansken Vitsärk angriper Sverige

Så stod Olov inför en stor fara när han insåg att Vitsärk ville angripa honom från öster och Ragnar från väster med väldiga styrkor, och båda var mäktiga kungar. Men han beslöt att hellre uthärda alla motgångar än att överlämna sin krona till någon annan, hur mäktig denne än vore. Så han skyndade sig att sätta in en stor mängd svenska krigsmän mot Vitsärk i öster, medan han själv mötte Ragnar med stora styrkor från goternas rike, när denne bröt in från väster. Där stred han med växlande framgång, så att han än tycktes besegrad och än segerrik. Men vid stridens slut övervann han Ragnar och drev honom på flykten, och återvände till Sverige med en ärofull seger. Men svearnas här kämpade inte med samma lycka mot Vitsärk, som stöddes av rutenernas styrkor, utan övervanns och förintades.

Olov Trätälja angrips både från öster och väster men segrar

Ragnar besegras

KAPITEL 10

Vitsärks segrar

ITSÄRK ville fullfölja denna lyckosamma seger och därför ledde han en mycket stor här från Ryssland till det inre av Finningia, eller Finland som vi säger nu, där han utsatte allt för svärd, eld, mord och plundringar. Olov rustade all krigsmakt i Sverige och Finland för att bjuda honom ett kraftfullt motstånd; det stod en grym och blodig strid där mycket blod utgöts på båda sidor tills båda parter enades om fred på följande villkor: Olovs son Inge skulle få en dotter till Ragnar till maka, medan den del av Finland som gränsade till Ryssland skulle tillfalla Vitsärk.

Äktenskap ger tillfälle till fred

Vitsärk dödas av rutenerna; Daxon, ryssarnas furste

Nu trodde denne sig säker, men han dödades genom rutenernas försåt. Ty Daxon, som var furste över ryssarna i öster, tog till list när han inte trodde att han kunde övervinna Vitsärk med vapen. Han slöt full fred med honom, som det syntes, och inbjöds till ett gästabud i Vitsärks furstendöme. Han hörsammade denna inbjudan, men inte av någon tacksamhet utan för att döda den andre. Han låtsades nämligen uppfylla fredsfördraget i allt, men befallde att många av hans män skulle resa med honom förklädda till köpmän. Ingen anade någon list, utan alla främlingar togs emot i staden eftersom de kom med varor av olika slag, och på detta sätt strömmade det till en oräknelig mängd människor. Men när kvällen var inne ryckte genast Daxon och hans män fram de vapen som de hade fört in i hemlighet, och överföll försåtligt Vitsärk och dem som var med honom; de kastade sig över, fällde, tog till fånga och dödade alla som kom i deras väg. Vitsärk, som ägde en beundransvärd vana vid krig och strider, fällde en otrolig mängd fiender innan han kunde gripas av de framstörtande ryssarna. Tolv trogna kämpar togs också till fånga med honom och fick tillåtelse att återvända till sitt hemland, men de valde att hellre dö med honom än att leva sedan de hade övergivit sin furste. Därefter erbjöd den segerrike Daxon Vitsärk att leva, om han själv fick dela makten med honom. Då svarade Vitsärk: "Innan jag utber mig ett förgängligt liv eller överför min heder till dig utstår jag hellre döden och det som vore hårdare än döden." Då lade Daxon Vitsärk levande på ett bål med sina fångna vapenbröder och brände upp dem. En sådan hädanfärd fick denne Vitsärk, som Saxo utan rätt räknade till Sveriges furstar.

Daxons list

Vitsärks krigiska tapperhet

Daxon segrar

Olov Trätäljas död

Efter hans död härskade Olov länge och lyckosamt, tills han dog av ålder och sjukdom i Uppsala och begravdes med heder bland de kungliga minnesmärkena där. Han lämnade två söner efter sig. Den förste var Haldan som hade tillnamnet Vitben, som norrmännen enhälligt valde till kung; de finner en ära i att deras senare kungar härstammar från honom. Den andre var Inge, som övertog sin faders rike och vars minne vi nu skall teckna.

Haldan Vitben blir kung i Norge

KAPITEL 11

Inge, den 108:e kungen i hemlandet

INGE var son till kung Olov och blev således kung över svenskarnas och goternas riken, inte bara med faderns vilja utan även med stormännens enhälliga samtycke. Vi minns hur han fick en dotter till den danske kungen Ragnar Lodbrok till maka, och detta gjorde att striderna mellan svearna och danskarna upphörde och att freden och lugnet, som hittills hade avbrutits genom strider och otaliga människors död, återställdes.

Inge tar Ragnars dotter till maka

Ragnar, som genom denna fred kände sig säker att han och hans danska rike inte skulle angripas av svenskarna, beslöt nu att föra krig i de västra delarna av Europa. Därför drog han ut med en kraftig flotta som var rik på män och vapen, och kom först till Gallien. Sedan fortsatte han med sina segerrika styrkor till Britannien, Skottland och Irland och gjorde även ett långt krigståg förbi Spanien. Han stannade inte förrän han på denna långa omväg hade nått Medelhavet och härjat alla kringliggande länder, inklusive Konstantinopel. Till slut återvände han samma väg hem till Danmark med dessa underbara segrar.

Ragnar seglar ända till Medelhavet och Konstantinopel

Under tiden, eftersom Inge kände sig säker för danskarnas vapen under det att hans goter eller svenskar inte hade lärt sig att avstå från krig, samlade också han en här och sände den mot ryssarna så att de inte skulle förblöda av inbördes strider. Denna här härjade alla deras trakter med eld och svärd så till den grad att få hus stod obrända, från venediska bukten ända bort till Don. Denne Inges övriga dåd tycks vara gömda i samma grav som hans kropp.

Inge besegrar och ödelägger Ryssland

KAPITEL 12

Erik som kallades Väderhatt, den 109:e kungen i hemlandet

NÄR Inge hade lämnat de levandes värld valdes hans son Erik till kung över goternas och svenskarnas riken av de enhälliga stormännen. Han stod inte efter någon i den magiska konsten vid denna tid och var så förtrogen med onda andar, som han dyrkade flitigt, att vinden genast blåste åt det håll han vred sin hatt. Därför förstår vi varför han fick tillnamnet Väderhatt

Den magiska konsten

Många tror att Danmarks kung Ragnar utsträckte sina lyckosamma sjörövarfärder till världens mest avlägsna delar under dottersonen Eriks ledning, och att han lade under sig många länder och

Ragnars sjörövardåd i de mest avlägsna länder

starkt befästa städer tack vare dennes klokhet. Därför skulle han ha medverkat till att Erik fick överta sin faders svenska rike både genom stormännens val och samtycke och genom den ärftliga rätten. Erik skall också ha förblivit länge och lyckligen vid makten, tills ålderdomen och dödliga sjukdomar berövade honom livet och riket. Saxo synes hävda att han dödades i försåt av en viss Östen. Men eftersom jag inte har funnit något om detta i de svenska historieverk som jag valt att följa, låter jag hellre saken vara osäker än misstror så stora auktoriteter. Det finns också en annan tveksam uppgift hos Saxo när han påstår att den danske kungen Ragnar vid denna tid förde krig mot kejsar Karl den store; ändå säger han på ett annat ställe att Ragnars föregångare Hemming med dyra eder slöt fred med Ludvig, som var son till Karl och kejsare efter faderns död. Men vi lämnar dessa danska saker åt sidan och återvänder till våra goter.

Saxos berättelse om Ragnar bör korrigeras

KAPITEL 13

Erik Segersäll, den 110:e kungen i hemlandet

Erik Segersäll var son till den avlidne Erik och övertog faderns spira utan att någon storman motsatte sig detta. Han var så lyckosam i alla krig att han inte förde någon strid utan att besegra fienderna och utgå som segrare, och därför kallades han ”Segersäll” överallt och av alla.

Denna lycka gjorde honom mer ryktbar än alla kungar vid denna tid och gav honom mäktiga fiender på alla håll, framför allt Agner som var son till danskarnas kung Ragnar. Sedan Agner utan framgång hade fört krig mot engelsmännen och inte fann någon plats som anstod hans ärelystnad i Danmark, som hans bröder Ivar och Sivard hade delat upp mellan sig, beslöt han att lägga hela Sverige eller åtminstone en del av landet under sitt välde. Men det var alltför svårt för honom att övervinna en tapper kung som tappert försvarade sitt hus. Erik varnades nämligen i förväg och drog samman en stark här; han utsåg sin främste hövitsman, Östen, till dess befälhavare och gav honom ansvaret för hela kriget. Det blev sålunda en bitter och blodig strid där Agner kämpade med stor kraft. Trots detta gick han i döden och

Östen leder hären

Dansken Agner kämpar mot Erik Segersäll och dör

innan dess hade en stor del av hans här stupat, medan en mindre del i all hast flydde till Danmark.

Inte långt efter denna seger ställdes Erik inför ett ännu svårare krig. Liverna, finnarna, esterna, kurerna och preussarna var krigiska folk som plågades av den danske kungen Haralds sjörövare, och därför slöt de ett förbund och löpte ut med en flotta som de trodde var tillräckligt stor för att kuva Danmark. Denna flotta drevs under resan av vindarnas kraft mot goternas stränder innan den hade hunnit till Danmark, och då kunde man inte avhålla sig från fientligheter mot goterna, som om de hade hjälpt danskarna vid deras sjörövartåg i öster. Av detta skäl drog Erik genast samman all den krigsmakt som han ägde i sina riken och satte in den mot de inträngande fienderna. När de hade besegrats och krossats, sände han också lika snabbt som lyckosamt en flotta som var rikt rustad med krigsmän och vapen efter dem, och därmed angrep han alla fiendernas länder utan avbrott och behöll dem under sitt välde under hela sin tid vid makten.

Erik Segersäll besegrar liverna, esterna, kurerna och preussarna

KAPITEL 14

Så blev Eriks namn vida känt inte bara i hemlandet, utan även i fjärran länder. Otto av Sachsen, som var den förste kejsaren med detta namn, sände därför legater och slöt ett förbund mellan sitt imperium och Erik. När danskarnas kung Harald upptäckte detta och förstod att goterna och svearna hade slutit detta förbund med det romerska imperiet för att vålla det danska rikets undergång, övervägde han hur han skulle skilja Erik från detta förbund eller utsätta honom för så svåra krig att han fördrevs från riket.

Otto, sachsarnas kejsare

Erik sluter förbund med kejsaren; Dansken Harald

Under tiden kom en viss Styrbjörn från Sverige till kung Harald i Danmark. Han var son till den Björn som svenskarna hade påtvingats i forna dagar, och klagade nu vitt och brett över Eriks grymhet och visade att han genom dennes makt hade berövats sitt arv efter fadern och en stor del av riket som han ägde rätt till. Harald lyssnade gärna på denna klagan och beslöt genast att vända Danmarks hela makt mot Erik. Men när han var stridsberedd och angrep västra Götaland, fick han det sorgliga budet att kejsar Otto med en fruktansvärd här härjade de västra delarna av Danmark. Därför kallade han tillbaka den här som han hade sänt mot Götaland och vände brådstörtat hela det danska rikets krigsmakt mot Otto. Därmed stod Styrbjörn utan hjälptrupper i sitt våghalsiga krig mot svearna och besegrades lätt. Men han rönte ändå stor nåd av Erik Segersäll, för han fick inte bara friheten utan också ett hedersamt fögderi och en egen provins av honom.

Styrbjörn flyr till danskarna

Dansken Harald stöts tillbaka i striden mot Erik Segersäll; Kejsar Otto mot danskarna

Styrbjörn besegras av Erik och tas till nåder

Erik Segersäll mot dansken Sven

Sven berövar fadern fäderneslandet men förlorar detsamma

Erik Segersälls stora furstendöme

När Erik hade skapat fred och endräkt inom alla sina riken, vände han sina vapen mot den danske kungen Sven, som hade fördrivit sin fader Harald och gripit hans rike med skamlös iver. Erik lade, enligt Saxo, hela hans rike under sin egen makt, och så fördrev han genom ett rättvist krig den som själv ovärdigt hade kastat ut sin fader ur fäderneslandet. Enligt Saxo härskade Erik sedan i den största fred och ro under hela sju år över Danmark samt ett väldigt furstendöme som sträckte sig ända från floden Don i öster till Elbe i väster. När dessa sju år var till ända återinsatte samma öde som tagit Erik från jordelivet Sven i sin faders kungasäte, efter många olyckor.

KAPITEL 15

Erik Aorsel eller Stenkil, den III:e kungen i hemlandet

Erik blir kristen

Efter Eriks död fick Erik Aorsel, eller Stenkil, överta sin faders makt med samtliga stormäns och folkens samtycke. Hans styre blev lyckligt, eftersom han med den största iver lät sprida den kristna tron som under hans tid vann inte ringa framsteg genom den gudomliga nådens uppenbara och underbara medverkan.

Avgudarnas överstepräst drabbas av blindhet

Jungfrun Maria upplyser den förblindade och omvänder honom till Kristus

Sverige omvänds efterhand till Kristus

Det hände sig nämligen att han och en stor mängd av folket var närvarande när en präst skulle förrätta offren till avgudarna i allas namn. Men då blev prästen plötsligt blind och störtade till marken. Sedan bad han länge och förgäves till de blinda avgudarna för att vinna bot mot denna blindhet. Därefter fördes han till sitt eget hus och föll i sömn. Då försummade inte den barmhärtigaste Gudens barmhärtiga moder att besöka och trösta denne olycklige syndare som stod utan all mänsklig hjälp. Hon undervisade honom också om de fördolda tingen i vår heliga kristna tro och manade honom att bli en Kristi apostel i stället för de onda andarnas gudlöse budbärare. Hon sade: ”Eftersom du missbrukade förståndets och ditt förnufts ljus och vände dig bort från den sanne Guden och dyrkade onda andar, förtjänade du med rätta att mista dina kroppsliga ögon. Men om du vill få tillbaka kroppens ögon, tro då på min son Jesus Kristus, som är de kristnas Gud, och tjäna Honom med fast tro samt predika, på det att Han tjänas av alla.” Han trodde, och fick genom sin tro tillbaka ögonens fulla bruk. Nu blev han genast en ivrig förkunnare av den kristna religionen och vandrade omkring i hela landet för att ingjuta den sanna trons ljus i alla invånares hjärtan. Så befriades även de från den falska och förfärliga blindhet som höll deras sinnen i sitt olyckliga våld, och kunde skåda det ljus som uppenbarat sig från höjden för folken. Och Han som är all världens Frälsare

underlät inte att bistå den som troget förkunnade Hans frälsande lära, och inom kort hade många trogna kallats av den himmelske Fadern att inträda i Herrens vingård.

Men nu besannades också Kristi ord: ”Skörden är förvisso stor men arbetarna alltför få.” Även om några kristna rester hade funnits kvar i Sverige från kung Beros tid, fick man nu begära mer lämpade lärare från ärkebiskopssätet i Bremen, som hade lärt sig att förkunna Herrens ord på det rätta sättet. Av detta skäl sände den gode kung Erik Stenkil förnäma legater och utverkade av nämnde ärkebiskop, vilken då var Adagar eller hans efterträdare, att denne genast skickade två fromma biskopar som kände den gudomliga lagen. Detta var Adalvard och Stefan, och de mottogs med sådan heder av kungen och folket att de inte kunde äras mer av människor. De predikade Kristi evangelium med ständig iver, och spridningen av det gudomliga ordet ökade för varje dag och bar en riklig frukt. En stor del av folket lät också döpa sig, och fastän staden Birka på denna tid var så folkrik var ivern att döpa sig så stor att det efter några dagar fanns få eller ens någon i staden som inte hade upptagits i Kristi här. Jag har visat detta utförligare i min skrift om Uppsalabiskoparnas historia.

Stenkil sänder legater och ber ärkebiskopen i Bremen om predikare

Den helige Adalvard; Den helige Stefan

Den folkrika staden Birka omvänds till Kristus

Men människosläktets värste fiende brukade sina vanliga konster, genom vilka både den gode kung Erik Stenkil och de heliga biskoparna utsattes för oöverstigliga faror och svåra förföljelser överallt av invånarna i riket, särskilt av dem som berömde sig mer av sitt ädla blod än av sina dygder. Ty de såg hur de hindrades i sina usla dåd av Kristi lag, och därför började de förtala och förhåna dess anhängare inför det enfaldiga och okunniga folket, först i det fördolda och sedan helt öppet. Därmed höjdes det ett allmänt rop i hopen att man borde förgöra kungen och biskoparna, som om kungen inte dyrkade den sanne Guden utan bekände sig till nya demoner. Det raseri som stormännen väckte hos den galna hopen vann sådant gehör att man grep de fromma biskoparna och piskade dem med spön. Så utsattes de för många oförrätter och tvingades återvända från Uppsala till Birka, som låg två dagars färd därifrån, medan kungen under tiden flydde hit och dit på jakt efter gömställen, eftersom han inte ville fläcka sina händer med undersåtarnas blod. När han hade utstått många mödor och faror för att föröka den kristna kulten angreps han till sist av de otacksamma undersåtarna och ondskefulla stormännen och dödades av dem.

Stenkil lider förföljelse för sin kristna tro

Biskopar förföljs för Kristi skull och flyr

Erik Stenkil dör för sin tro på Kristus

KAPITEL 16

OLOV, som hade tillnamnet Skötkonung, var son till den döde Erik Aorsel enligt vissa eller dennes broder enligt andra, och det var genom en stor och minnesvärd lycka för alla invånare som han kom till makten i

Olov Skötkonung, den 112:e kungen i hemlandet

goternas och svearnas riken. Ty det var genom hans medfödda godhet och stora förstånd som man med full och beständig kraft antog den kristna tron inom hela goternas och svearnas välde. Den hade levt och verkat i några delar av det svenska riket, men nu förkastade man överallt kulten av de falska gudarna, och därför brukar många kalla honom den förste kristne kungen som härskade bland svearna. Ändå är det känt att Bero den andre, som levde under Karl den stores och hans son Ludvigs tid och slöt förbund med dem båda, antog den kristna tron, som vi har sagt ovan, och bekände sig till denna när han uppgav sin anda. Därefter levde det också kvar en hel del kristna i skilda delar av Sverige i hundrasextio år, ända till denne Olovs tid.

Olov Skötkonung blir den förste kristne kungen i hela riket

Men Danmark framhärdade i den gamla hedniska vantron under hela denna tid, som Saxo visar med all tydlighet. Han skriver nämligen att det inte framträdde någon kristen kung bland danskarna före Harald, som var son till Gorm, med undantag av Erik den gudlöse som den helige Ansgar undervisade i den kristna tron mot slutet av sitt liv. Men när Erik dog utsläcktes också ljuset för denna tro. Frode efterträdde Erik och väntade på fromma lärare från påven i Rom, men han dog innan denna beskickning hade hunnit fram, och sålunda var han mer framgångsrik i avsikt än i resultat. Men när Saxo påstår att man väntade på denna beskickning från påven Agapitus, är detta föga sannolikt. Ty vi vet att två romerska påvar har burit detta namn och att den förste tillträdde år 533 och den andre år 950. Vid den senare tidpunkten styrdes Danmark av Harald, som var son till Gorm och som kejsar Otto den förste med vapen tvingade att anta den kristna tron enligt Krantz; tillsammans med sin fader döptes även sonen Sven, som kejsaren lyfte från den heliga källan och skänkte namnet Sven Otto.

Ansgar predikar inför danskarnas kung Erik den gudlöse

De två påvarna Agapitus

Otto den förste omvänder Danmark till Kristus

KAPITEL 17

Men denne Sven avvek sedan från fromhetens väg och drev gudlöst bort sin fader och den nya tron från hela det danska riket, och till sist fördrevs han själv därifrån. Men innan dess tvingades han uppleva många och svåra olyckor, som om han vore född som en lekboll för ödet. Han föll många gånger i skamlig fångenskap och fick då köpas fri för mycket pengar, och lika många gånger kastades han omkring i skilda länder

Dansken Sven blir en avfälling

Svens svåra olyckor

och på haven. Till sist omvändes han helt till tron på Kristus efter sju år i landsflykt, och då återvann han sitt fädernerike genom Guds barmhärtighet.

Vid samma tid var Olov Tryggvason kung i Norge. Han hade omvänt sig till den kristna tron, men mer till namnet, när han döptes av den engelske biskopen Bernard. Därför brukar man kalla honom den förste kristne kungen i Norge. Eftersom han var en dådkraftig krigsman övervägde han hur han skulle hämnas alla de oförrätter som danskarna hade begått mot norrmännen i svunna tider och hur han skulle lägga den danske kungen Sven, som tycktes så föraktlig genom lyckans gyckelspel, under sitt välde. Men det syntes vara nödvändigt med ett förbund med kung Olov i Sverige för att lyckas i denna sak. Därför sände han legater och friade till dennes moder, den vittberömda drottning Sigrid som hade varit Erik Segersälls gemål, och lyckades få henne att samtycka till att bli hans maka.

Olov Tryggvason blir kung i Norge; Den engelske biskopen Bernard

Olov Tryggvason friar till Sveriges drottning Sigrid

När detta blev känt, tillgrep Sven sin stora list och sökte väcka ett oförsonligt hat mellan Sveriges och Norges kungar så att han inte skulle underkuvas om de anföll Danmark tillsammans, eller löpa risken att drivas i landsflykt igen. Han lejde också två män som var rikt rustade med danskarnas vanliga list och lät dem bege sig till norrmannen Olov som överlöpare. De bad om hjälp och togs emot med välvilja, enligt folkets sed. När de vunnit vänskap och förtrolighet började de förtala kung Sven på det grövsta, men höja hans dotter Tyra till skyarna. Syftet var att genom lögner lättare ge trovärdighet åt den falska benämningen överlöpare, som de lögnaktigt lagt sig till med, och därmed vinna den välvilja de eftersträvade. Nu övertalades Olov av dessa usla män, och han vände sina tankar från drottning Sigrid mot Svens dotter och utverkade genast genom sina sändebud att hon skulle gifta sig med honom.

Den danske kungen Svens förslagenhet

Dansk list

Tyra anbefalles hos Olov Tryggvason

Olov Tryggvasons enfaldiga dårskap

Därefter låtsades han inbjuda Sigrid, som var ovetande i denna sak, till ett samtal och detta skulle ske ombord på det skepp som han hade kommit med. Men när hon satte foten på den lösa bräda som hade lagts ut för att hon skulle stiga ombord vreds den genast runt av några tjänare som hade fått befallning om detta. Därmed störtade den höga och mäktiga kvinnan i vågorna och kunde knappt räddas från döden av de sina. Så fördes hon halvdöd till stranden, och när hon hade hämtat andan och insåg att hon hade utsatts för två oacceptabla skymfer, skam och dödsfara for hon ut i de mest hotfulla ord hon kunde finna mot vanäran i denna skam.

Olov Tryggvasons onda företag mot drottning Sigrid

Den förslagne Sven dolde således sin list på ett nyttigt men föga hedrande sätt och vann själv det stöd som Olov hade räknat med. Ty han friade genast till Sigrid och fick ett välvilligt svar av henne. Samtidigt vägrade han klokt nog att gifta bort sin dotter Tyra med Olov. Så gick Olov miste om två förnäma äktenskap när han dåraktigt försmådde det ena och stöttes bort från det andra. Han förlorade det förra genom sin fräckhet och det senare genom ett skamligt avslag.

Dansken Svens slughet

Olov Tryggvason får ett skäligt pris för sin enfald

KAPITEL 18

FTER denna dårskap återstod bara att Olov skulle begå en ännu större som påskyndade hans dumdristiga och förtidiga död. Han samlade styrkor på en mäktig flotta och ledde denna i ett sjöslag mot Sven. Men Sven fick hjälp av sveakungen Olov och besegrade lätt sin motståndare. När denne såg att han var besegrad ställde han sig i den höga aktern och hoppade ner i havets djup, eftersom han hellre ville hamna bland havens odjur än i danskarnas händer. Därefter förenade Olov Skötkonung Norge med goternas och svearnas riken. Efter någon tid fick Sven sonen Knut med drottning Sigrid, han som skulle bli den mäktigaste kung som härskat i Danmark.

Olov Tryggvason för ett dåraktigt krig mot dansken Sven

Olov Tryggvason störtar i djupet

Sigrid föder Knut som blir den mäktigaste av danskarnas kungar

Men jag förbigår dessa händelser i utlandet och vänder mig mot svearnas och goternas kung Olov. Som jag sade förut, brann han av en beundransvärd fromhet och därför införde han den kristna tron i Götaland och Sverige eller återställde den som funnits där tidigare, men fått förfalla. Detta skedde på följande sätt:

Olov Skötkonung utbreder den kristna tron

När han hade, enligt tidigare svenska kungars sed att sluta förbund med engelsmännen mot danskarna, slutit en djup vänskap med engelsmännens kung Mildred och bevarat den under lång tid, bad han genom sina trogna sändebud att denne skulle sända honom några goda män som var väl bevandrade i den kristna lagen. Mildred, eller Eldred som han också kallas, beslöt att uppfylla denna fromma önskan så snart som möjligt, ty han hyste själv den största iver att sprida den kristna tron. Därför kallade han utan dröjsmål alla biskopar och prelater till ett koncilium och lade fram inför alla den svenske kungens rättmätiga och hedersamma begäran. Sedan manade han dem att utse några män från den egna gruppen som vore lämpade att sprida den kristna tron och ville utstå mödor, livsfaror och döden för Kristi äras skull.

Det råder ett evigt förbund mellan svearnas och engelsmännens kungar

Olov sänder legater för att få predikare av den kristna tron

Engelsmännens koncilium för att omvända Sverige

Man dryftade denna fromma uppgift under tre dagar vid konciliet, och det framfördes många skilda meningar om de stora farorna och mödorna och grymheten hos dessa folk, eller om fäderneslandets ljuva behag som skulle bytas mot en evig landsförvisning. När den helige Sigfrid, som var ärkebiskop i York, såg att inga eller bara några få ville eller vågade utsätta sig för så många och stora faror reste han sig mitt bland alla och höll ett långt och lärt tal som var fyllt med den största fromhet och vid dess slut erbjöd han sig att själv göra denna långa och svåra resa. Han visade genom sitt eget exempel att den främste bland biskoparna också borde vara den främste att utstå martyrskap och förföljelse för Kristi äras skull.

Sankt Sigfrid, ärkebiskop i York

Den helige biskopens tal mottogs med den största glädje, inte bara av biskoparna utan även av den gode kung Mildred. Det infördes också ett särskilt tack i rikets offentliga handlingar över att han tagit denna tunga börda på sina axlar. När man hade vidtagit alla nödvändiga åtgärder för denna ärofulla pilgrimsfärd kunde man se dubbla känslor hos biskoparna och stormännen och särskilt hos den gode kungen. Här fanns det både sorg och glädje: man gladde sig över att denne store och fromme biskop visade en så tacknämlig lydnad inför den gudomliga viljan, men man sörjde djupt över att han för alltid gick bort ur deras åsyn, att de berövades en stor herdes tröst, att han skulle byta den ljuva hembygden mot en evig förvisning och att han skulle tillbringa återstoden av sitt liv bland grymma hedningar i den största fara. Och vem kan tvivla på att den största smärtan återfanns hos kungen själv? För nu fick han utstå att en nära släkting rycktes bort från honom, som om han förlorade halva sin själ. Men det var nödvändigt för engelsmännens kung att böja sig för viljan hos änglarnas konung.

Sankt Sigfrid byter sitt fädernesland mot landsflykt för Kristi sak

KAPITEL 19

Så lämnade Kristi ärorike biskop Sigfrid sitt fädernesland och det stora välstånd som hans lyckliga hemland kunde erbjuda honom. Efter en lång och farlig färd på havet kom han till södra Götaland och den plats där man i dag ser domkyrkan i Växjö, som han då lät bygga sedan han haft en änglasyn i sömnen.

Sankt Sigfrid kommer till södra Götaland

Medan han dröjde något på denna plats och bodde i uppslagna tält, sökte en kunglig fogde efter sin förmåga utröna vilka dessa främlingar var. Sedan skyndade han till kungen, som befann sig bland västgötarna i staden Skara. Kungen befallde honom att redogöra för främlingarnas seder, och han svarade då: ”Det är fredliga människor som inte anställer några försåt, och de leds av en vördnadsvärd åldring som äger stor myndighet och bär en fotsid klädnad av det vitaste linne. Alla reser sig för honom och faller på knä vid hans fötter. För övrigt såg jag, sade han, ett bräde eller ett bord som var täckt med de vitaste dukar, och där hade man lagt ett litet vitt bröd och ett litet kärl, som någon av de närstående fyllde med en dryck. När detta var gjort, mumlade han med låg röst den ena gången och ropade högt den andra. Under tiden var den gamle klädd på ett underligt vis från fotsulan till huvudets hjässa, och när han tog detta bröd och lyfte det i sina händer efter mycket mumlande, syntes det mig som om han lyfte ett litet och vackert barn som log mot den gamle.”

En kunglig fogde berättar om Sankt Sigfrids ankomst för kungen

Biskopens ceremonier

Sankt Sigfrid håller mässa

Ett underverk vid elevationen av Kristi kropp

Då förstod den kloke kung Olov av den hedniske krigsmannens berättelse att detta var de engelsmän som han tidigare hade bett Mildred sända till

honom. Därför skickade han genast en högtidlig beskickning till dem, som med den största heder skulle föra dem till honom. Han mötte dem också själv på vägen och försummade inte något som kunde vittna om hans stora kärlek till dem. Det dröjde inte heller länge förrän han omvände sig till den sanna trons sakrament. Ty han lyssnade genom en tolk på den lysande och lärde ärkebiskop Sigfrids predikningar om tron på den allsmäktige Guden och Hans son som Han hade sänt till jorden för att friköpa det mänskliga släktet. Genom den gudomliga barmhärtighetens makt och verkan blev han så övertygad och befäst i tron att han genast mottog dopets sakrament ur biskopens händer. Han befallde också att den kungliga borgen Husaby, som fanns på denna plats, skulle omvandlas och invigas till en kyrka. Där dröjde Kristi biskop en lång tid och omvände hela Västergötland, som är en tredjedel av goternas rike, till Kristus samt döpte detta med heligt vatten.

Kung Olov döps

Den kungliga borgen Husaby blir ett heligt säte för Kristus

KAPITEL 20

MEN medan dessa lyckliga händelser tilldrog sig bland västgötarna dödades tre av Sankt Sigfrids brorsöner, Vinaman, Unaman och Sunaman, som han hade satt att vårda kyrkan i Växjö. Detta illdåd förövades med den största grymhet av stormän som var ädlare till sitt blod än sina seder. De plundrade också de mördade på många dyrbara ting som de hade fört med sig från England. Dessutom kastades kropparna i ett träsk i närheten så att ingen skulle finna dem, och deras huvuden lades i ett kärl som man band fast vid en stor sten och sänkte i en sjö.

Sankt Sigfrids brorsöner dödas

När den helige ärkebiskopen hörde detta fylldes han av den djupaste smärta. Kungens sorg var inte mindre och han tog genast med sig ärkebiskopen till dessa trakter för att utkräva ett värdigt straff av dessa blodtörstiga mördare. Men den godhjärtade biskopen bad att man inte skulle döda dem, och hans böner ledde till att de fick köpa sig livet mot en bot i pengar, fastän de sannerligen hade förtjänat att mista livet. När kungen ville skänka pengarna åt biskopen som hade lidit en så stor förlust, avböjde han storsint detta och sade att han satte sin lit till den gudomliga försynen och förväntade sig all tröst från ovan.

Sankt Sigfrid ber för dem som dödat hans brorsöner

Gud svek inte heller den helige mannen i hans stora sorg och smärta. Ty när han under böner och tårar vandrade omkring en natt vid en sjö nära kyrkan i Växjö såg han långt borta tre ljus med gudomlig strålglans som kom mot honom över vattnet. När de kom nära stranden upptändes han plötsligt av den största iver och kastade sig i vattnet, och då såg han något häpnadsväckande som var värt en evig förundran, nämligen hur en urna som

Sankt Sigfrids tre brorsöner upplyses av tre ljus

var bunden vid en stor sten närmade sig på samma sätt. I denna såg han sina älskade brorsöners huvuden ännu övergjutna med rosenrött blod och sade gråtande: ”Må Gud bestraffa detta.” Då svarade genast ett av dessa huvuden: ”Det skall bestraffas.” Ett annat sade: ”När kommer detta att ske?” Och då kom det fasansfulla ord från det tredje: ”På sönernas söner.” Vi ser också i dag hur sann denna spådom var, eftersom man ständigt hör dessa klagande ord från de förnäma släkter vars förfäder begick dessa skändliga brott:

Sankt Sigfrid tröstas genom ett gudomligt under

Barnen får ännu lida för det som fäderna gjorde.

Så straffas alla goternas och svearnas stormän dagligen av den gudomliga rättvisan för mordet på dessa oskyldiga. Ändå upphör de inte att förfölja Kristi oskyldiga tjänare, och de kommer ständigt att utsätta dem för olidliga oförrätter tills Gud i sin rättvisa hämnas förtrycket av sina tjänare strängare och snabbare än någon tror genom att helt övergiva den otacksamma adeln. Kristi helige bekännare Sigfrid gjorde på samma sätt när han överlät åt Gud att döma i hans sak.

Sveriges adel underkastas en gudomlig hämnd

Under tiden upphörde Sigfrid inte med att varje dag sprida den kristna tron och förkunna det heliga evangeliet, och efter mångahanda mödor och ett liv som fylldes av den frommaste iver anbefallde han till sist sin saliga själ i Guds händer. Han fick sin grav i Växjös kyrka och blev berömd genom många mirakel och därför räknas han till helgonens skara; han har också hedrats med en årlig högtid som firats ända till våra olyckliga tider av alla goter och svear samt Nordens övriga länder. Den helige bekännaren utförde även andra verk som är värda ett evigt lov, och jag överlåter åt Växjös lärda män att skriva om dessa.

Sankt Sigfrids död

KAPITEL 21

DÄRMED övergår jag till Olov Skötkonung, som enligt vissa bar namnet Jakob efter sitt dop. Även om han strängt iakttog den kristna tro som han hade antagit avstod han ingalunda från de rättmätiga krig som hade varit hans vana sedan ungdomen. Ty han var inte bara kung över goterna och svearna utan också över norrmännen, och han styrde detta stora välde i ro och lycka under några år.

Olov Skötkonung, svearnas, goternas och norrmännens kung

Men ödet reste en mäktig motståndare emot honom i det norska riket, nämligen den Olov som var son till Harald Grenska och som efter många och vittberömda verk upptogs i helgonens skara. Redan i sin ungdoms första år formade han sina seder efter hederns bud och därför var alla övertygade om att Norge en gång skulle återfå sin forna värdighet och frihet under hans

Olov den helige, Norges kung; Olov den heliges ädla karaktär och fromhet

styre. De som trodde detta blev inte heller bedragna. Han strävade nämligen ständigt efter att uppfylla den gudomliga lag som säger: ”Du kan inte göra en man från ett annat folk till kung, för han är inte din broder.” Ledd av denna trohet mot fäderneslandet förmådde han alla sina landsmän att söka avskaffa utlänningarnas välde och återvinna rikets frihet så klokt och snabbt som möjligt.

Man bör inte välja en utländsk kung

Olov den helige beskyddar fäderneslandets frihet

Han var lika ivrig att verkställa det som han med ord rådde dem till. Ty han drog samman styrkor och rustade en mäktig flotta, och med den lämnade han Norges stränder och trängde in i det sund som skiljer de danska cimbrerna från goterna. Sedan angrep han goternas och svearnas södra och östra stränder och härjade överallt med svärd, eld och blodbad, eftersom han ville att de själva skulle få känna av krigens vedermödor och förmås att återskänka norrmännen den fred och frihet som de hade tagit ifrån dem, och inte utsätta andra för något som de själva inte ville utsättas för i strid, med all rättvisa.

Olov den helige för krig mot svearna och goterna

Men han angrep inte bara stränderna, utan härjade också rikets inre med krigens stora olyckor och detta tvingade svearnas kung Olov att sända en talrik här mot hans styrkor. När den norske kungen stängdes inne av honom i det trånga sund där den kungliga staden Stockholm ligger i dag, och troddes vara helt besegrad, lät han sina män gräva sig igenom en del av marken. Tack vare deras plikttrogenhet undkom han oskadd med hela flottan ut på havet. Olov Skötkonung blev mycket vred över detta, eftersom hans fältherrar hade handlat så falskt och trolöst att de låtit den som de höll besegrad i sina händer slippa undan så lätt. Den norske Olov drog sedan bort och angrep Gotland som ligger nära östgötarnas stränder och som han skulle ha ödelagt med bränder och blodbad om inte invånarna hade skänkt en stor summa pengar och underkastat sig hans välde.

Olov Skötkonung rustar för krig mot Olov den helige; Olov den heliges fara

Olov den helige angriper och erövrar Gotland

Efter en vinter hos dem seglade han förbi danskarnas och frisernas länder till England och gjorde krigstjänst hos kung Mildred i tre år. Där utförde han många och lysande dåd för Englands frihet, ty han fördrev danskarna från de länder, städer, byar och borgar som de hade erövrat, och återställde freden och friheten där de hade härskat. Sedan återvände han till Norge med ett rikt byte och mottogs med stort bifall av alla goda män. Men det dröjde inte länge, förrän han kallades tillbaka till England av Mildreds änka för att bistå henne mot danskarnas kung Knut, som angrep England på nytt.

Olov den helige för krig i England och fördriver danskarna

KAPITEL 22

Han drog således med en flotta rustad med krigsmän och vapen för att kämpa mot danskarna i England. Men eftersom Knut var starkare och redan hade slutit fördrag med engelsmännen fick Olov återvända till Norge

utan seger. Där slog han sig ner i landskapet Viken och kallade till sig först vänner och släktingar och sedan stormännen i riket. Inför dessa klagade han bittert över fäderneslandets förtryckare och anklagade både svearna och danskarna, som hade bragt landet till sådan träldom och vanära att det knappt fanns ett spår av frihet hos det folk som förr hade övervunnit stora riken och nationer. Därför rådde och tillrådde han dem att minnas att de var män och inte födda till träldom utan till frihet. De borde också betänka vilket skydd de hade i själva naturen, hur de försvarades av oöverstigliga berg och vilken säkerhet de hade genom tillgången till det farliga havet. De borde även noga överväga hur skamligt det var för tappra och starka män med lysande färdigheter i vapnens bruk att böja sig under sådana som de lätt kunde slå tillbaka och till och med övervinna.

Olov den helige slår sig ner i landskapet Viken

Olov den helige manar sina män att kämpa för friheten; Norge är ointagligt

Därmed övertygades norrmännen helt av Olov och lyfte upp honom i kungasätet på denna plats. När Olov som var kung över svearna, goterna och norrmännen fick veta detta sände han en stor här till Norge och tänkte tvinga dem till lydnad med vapen, fast han borde ha hållit dem kvar genom välvilja och barmhärtighet. Men hela svearnas här tvingades återvända utan vare sig strid eller seger, sedan dess fältherre hade dött på vägen.

Olov den helige väljs till Norges kung

Olov Skötkonung börjar ett krig mot norrmännen

Den norske Olov blev mycket uppretad av svearnas anfall och sände ut ett påbud till hela Norge där han förbjöd all gemenskap och handel med goterna och svearna. Alla norrmän blev mycket upprörda av detta och sökte ivrigt förmå honom att så snart som möjligt återkalla detta fördärvliga påbud, eftersom det skulle leda till allmän undergång för fäderneslandet. Han borde också söka en annan väg med sveakungen, en som skulle öka vänskapen snarare än den allmänna fiendskapen. För det förhöll sig så mellan svearna och norrmännen att den ene inte kunde vara utan den andres välgång. De lät också förstå ett lämpligt och hedersamt sätt för detta, nämligen att Olov friade till sveakungens dotter. Ty en sådan släktskap skulle leda till den gamla och nödvändiga freden och enigheten, som aldrig hade brutits utan den största skada för båda parter sedan dessa rikens begynnelse.

Olov den helige förbjuder svenskarnas handel med norrmännen

Norrmännen och svearna kan glädja sig åt en gemensam välgång

KAPITEL 23

ÄR den norske kungen fått detta råd av de sina sände han legater till Sveriges kung och begärde genom dem att få hans dotter till maka. Men sveakungen ville inte lyssna på denna hedersamma begäran, utan for ut i grova hotelser mot sändebuden för att de skulle avstå från detta företag. Men de betraktade saken som nödvändig och sökte nu genomföra den på ett klokt sätt. Därför väntade de på ett tillfälle då

Olov den helige friar till den svenske kungen Olovs dotter och vinner henne till slut

kungen möjligen fått information av sina stormän och rådgivare och börjat betänka hur allvarligt och farligt det vore om den allmänna freden drevs i landsflykt från så många länder och folk. Men stormännen hade inte så stor myndighet hos denne kung, som i övrigt var så god, att de kunde göra honom sinnad för en sådan släktskap. Då framträdde sändebud från det enkla folket, och de hävdade i alla invånares namn och med det största allvar att han inte gick säker i sitt eget rike om han inte gav sitt samtycke till fred och vänskap med Norges kung Olov. För i annat fall gick inte undersåtarna säkra under hans välde. Då övervanns svearnas kung Olov av dessa mäktiga och hotfulla böner och han sände sin dotter med ett stort följe av ädlingar till den norske kungen som befann sig i staden Tönsberg. Hon förde också med sig en stor och dyrbar hemgift som en värdig gåva från en kunglig svärfader till hans kunglige svärson. Men dyrare än alla skatter var själva den fred och försoning som bröllopet skapade mellan dessa kungar och riken.

Det enkla folket är mäktigt i Sverige

Olov den helige befrias från många krig genom vänskapen med svearnas kung Olov

Genom äktenskap stiftas fred mellan kungar och riken

När det gällde den kristna tron uppställdes inget annat villkor än att den skulle förkunnas fritt i båda rikena och efterlevas till fullo. Ty båda kungarna hade några år tidigare mottagit dopets sakrament under medverkan av den engelske kungen Mildred. Därför är det inte sant när några skriver att Olov Skötkonungs dotter efter bröllopet med den norske kungen Olov nedlade stor möda tillsammans med sin make för att omvända sin fader till den kristna tron. Det var snarare så att den helige Olov kunde skapa en fast ordning i sitt rike och sprida den kristna tron inom alla Norges gränser när han trädde i nära släktskap med denne mäktige och kristne konung, och vann större säkerhet genom detta giftermål. Myndigheten hos sveakungen Olov var även så stor att den hindrade hans mäktige broder Knut i Danmark – Sigrid var moder till dem båda – att angripa hans svärson, den helige Olov i Norge. Så var dessa kungar lyckosamma, och ännu lyckligare var de folk som styrdes av så visa och mäktiga furstar tills den svenske Olov, som var försonaren och bevararen av denna stora fred, avled omkring år 1018. Han fick sin grav i Linköpings domkyrka, som vid denna tid åtnjöt en särskild aktning bland goterna och svearna.

Knut styr Danmark på Olov Skötkonungs tid

Olov Skötkonung dör och begravs i Linköping 1018

ARTONDE BOKEN

KAPITEL I

Efter Olov Skötkonungs död kom hans son Amund till makten, med stormännens och folkens samtycke. Vissa uppger att han fick tillnamnet "den gamle" eftersom han levde så länge. När han var ung levde han hos den helige kung Olov i Norge och fostrades fromt i den kristna tron. Vissa säger att han kanske döptes av den engelske biskopen Bernard, som hade kommit tidigare till Norge. Men jag tror att han döptes redan hos sin fader i Sverige.

Amund den gamle, den 113:e kungen i hemlandet

Amund uppfostras av Olov den helige

Det uppstod en så fast vänskap mellan denne Amund och Olov, som var gift med hans syster, att inga bröder kunde ha älskat varandra mera. Om inte Olov hade vunnit denna vänskap skulle han inte på något vis ha mäktat försvara sig mot mängden av fiender genom åren. När hans svärfader Olov Skötkonung i Sverige hade dött angreps han nämligen både i hemlandet av norrmännen och utomlands av danskarna i ständiga krig. Den främsta orsaken till dessa angrepp var hans försvar av den kristna tron, som han gjorde allt för att utbreda: han hade hellre offrat livet och riket än tron på Kristus. Han nöjde sig inte heller med att biskopar och präster predikade Kristi evangelium ständigt och överallt i hans rike, utan införde en ny ordning där kungen själv drog omkring i städer och byar och på gårdarna och överallt spred den hälsobringande kristna läran som en apostel. Han skonade inte heller några avfällingar, utan utkrävde genast stränga straff av dem som en gång hade antagit tron och stod beredda att lämna den. Så skulle det inte synas som om någon ostraffat kunde kränka alla konungars konung, genom vilken världens kungar äger sin makt.

Olov den helige utstår svåra förföljelser för sin kristna tro

Kung Olov den helige förkunnar den kristna tron

När många norska stormän insåg att de inte kunde tillåta sig det otillåtna beslöt de att fördriva honom från riket och fäderneslandet. Till detta behövde de utländsk hjälp, och de vände sig till danskarnas kung Knut och visade i sina böner till honom att kung Olov hade vållat hela Norge de grövsta

Olov den helige angrips av danskarna eftersom han verkar för den kristna tron

oförrätter, eftersom han sökte avskaffa fädernas lagar, stadgor och sedvänjor och införa en främmande religion som varit okänd under gångna tider och som ingen fick avfalla från utan risk för livet och förlust av all egendom.

Det hade förvisso varit mer hedersamt för Knuts fromhet om han hade bistått den kristne kungen i hans mödor att utvidga Kristi ära, i stället för sanningens motståndare när dessa trolöst ville angripa sin egen kristne kung. Men han stödde inte bara deras fördärvliga planer med löftet om en verksam hjälp, utan lät dem också välja honom till kung över Norge samt dristade sig att sända brev till den gode och oskyldige kung Olov, där han manade honom att avstå från riket eller att styra detta under hans egen makt och höghet. När kung Olov fick veta detta vände han sig till svearnas och goternas kung Amund, som han brukade få hjälp av i alla svåra fall; och han blev inte sviken utan fann det stöd som han önskade.

Danmarks kung Knut blir Olov den heliges fiende och dödar honom

Olov den helige ber Amund om hjälp

KAPITEL 2

Men när Knut förberedde dessa ovärdiga försåt mot Olovs upphöjda makt, var han i sin tur nära att drabbas av en lika stor skymf eller skam. Det fanns en man som hette Ulf, med tillnamnet Sprakaleg, som var svensk till börden och hade en smutsig och naturvidrig härstamning som vi strax skall beskriva. Han upptogs i Knuts gunst när denne befann sig i England och fick genom sin list med sig ett brev från Knut till dennes syster Estrid, som uppehöll sig i Danmark, där hon uppmanades av brodern att göra allt som Ulf begärde. Ty Ulf hade övertygat Knut om att han ämnade dra i krig mot den norske kungen Olov och dennes bundsförvant sveakungen Amund, om han fick styrkor av henne för detta. Men när han hade kommit till Estrid och hon frågade vad han önskade begärde Ulf med enträgna böner att få henne till maka. Hon gav sitt samtycke lättare än han hade räknat med, eftersom hon trodde att han begärde detta med broderns hemliga samtycke. Så hölls det bröllop och sedan skyndade Ulf till Sverige med sin maka för att i Danmark slippa vänta på Knuts hämnd för den begångna trolösheten; ty han som varit Knuts listige tjänare hade blivit hans bittre fiende. Och nu gav han Amund och Olov lämpliga råd, som tycktes göra det lätt att besegra Knut och hela Danmark.

Svensken Ulf Sprakaleg

Estrid, kung Knuts syster

Svensken Ulfs listiga illdåd

Denne Ulf hade en smutsig härstamning, som Saxo beskriver i korthet och på följande vis: En vacker dotter till en förnäm man gick ut på ett fält i Sverige för att leka med sina tjänarinnor. Då kom det en björn av vidunderlig storlek som skrämde bort de andra och rövade med sig flickan, och sedan bar han henne mjukt i sina klor till ett gömställe i skogen. Hennes sköna lemmar

Ulfs härkomst

väckte ett nytt slags begär hos honom, så att han hellre ville ta henne i sin famn än äta upp henne. Därmed blev bytet som han skulle slita sönder ett mål för hans skamliga begär och rövaren en älskare som ständigt hungrade efter samlag och släckte sin brinnande lusta med kärlekens fröjder. Han gav henne också rikligt med föda genom boskap som han jagade i grannskapet, så att hon som bara ätit de läckraste rätter fick vänja sig vid blodiga stycken. Så övervann fångens skönhet denne rövares vilda grymhet, och hon som hade varit rädd för hans blodtörst fick uppleva hans omättliga kärlek och fick sin mat från honom, fast hon hade fruktat att bli hans föda.

En björn som älskar en flicka

Till sist kringrändes odjuret av hundar och män med nät och genomborrades av deras spjut. Men för att den godhjärtade och med dubbelt stoff så konstfärdiga naturen skulle försköna denna vederstyggliga förening med en lämplig avkomma, födde hon ett monster på det vanliga sättet, där det vilda blodet hade fått den mänskliga kroppens yttre drag. Den nyfödde sonen fick också faderns namn genom släktingarnas försorg. Sedan fick han veta sanningen om sin härkomst, och då tog han livet av dem som hade dödat hans fader. Hans son, Trugill Sprakaleg, var av samma natur som fadern och fick Ulf till son. Från honom härstammade sedan, som ett slags ursprung, kung Sven och danskarnas övriga kungar i en lång följd, enligt Saxo. Jag skulle tro att detta var ett straff av Gud, så att danskarna som skryter så mycket över sitt ädla blod och som så ofta men med ringa framgång angriper Sverige, skulle tvingas böja sina styva nackar under kungar som härstammade från ett vilddjur i Sverige.

Björnen fångas med nät och dödas

Trugill Sprakaleg

Danmarks kungar härstammar från ett svenskt vidunder

KAPITEL 3

Nu återvänder vi till Ulf efter denna utvikning och ser då hur tre starka härar enligt hans råd och ingripande drog ut för att förinta danskarna. Den första av dem bestod av fyrahundra skepp som den norske Olov lät gå i land på Själland, som är en del av det danska riket. Med den andra gick Amund in i Skåne, och den tredje bestod av fyrahundra skepp som Ulf förde till en vik i Blekinge.

Tre härar

400 skepp

En annan här med 400 skepp

När Olov först gick till angrepp tycktes allt utlova framgång och lycka för honom i Danmark. Ty han som ägde ett fromt hjärta trodde att danskarna hade samma sinnelag; men de gav honom de mest välvilliga svar för att dölja de försåt som de tänkte sätta i verket, vilket deras historieverk erkänner. Det var nämligen deras avsikt att uppehålla honom med olika skäl och löften tills Knut kom med en väldig flotta som han hade dragit samman i England och överraskade den oförberedde Olov. Under tiden låtsades de villigt lyda allt som Olov befallde. Det var också nära att han hade besegrats av Knut, som

Danskarna döljer enligt Saxo försåt under ett välvilligt svar

påskyndade sin seglats till Danmark. Men några norrmän genomskådade danskarnas list och ryckte genom klokare råd Olov ur den hotande faran. De kunde ha sagt till den godtrogne: "Fly dessa grymma länder, fly den giriga stranden!" Ty han hade knappt hunnit fly till sin flotta, förrän Knut närmade sig hamnen och nästan grep honom i flykten.

Olov den heliges fara hos danskarna

Nästa dag sände Knut den stora flotta om tusen skepp som han hade fört med sig från England under Håkans ledning mot Olov, som hade gått samman med Ulfs styrkor. Själv gick Knut med en annan här mot Amund som härjade i Skåne. Det blev en lång och bitter strid mellan dem där ingen hemförde segern, även om den danska historien försäkrar att Amund övervanns i ett stort slag. Men liksom danskarna vill tro på sina författare, tar jag mig samma frihet att följa de våra.

Tusen skepp i Knuts här

Ett grymt krig mellan danskarna och svearna

Efter detta slag i Skåne stod det en sjöstrid i mynningen till Helgaån inte långt från Kalmar, och den leddes av Ulf som var en slug och listig man. När han anade att danskarnas skepp skulle komma tog han vattnet som vapen mot fienden, så att han inte bara överväldigade danskarnas krafter med dess makt utan krossade dem i grunden. Han byggde nämligen en stark vall som hejdade vattnet i dess vanliga flöde tills den danska flottan hade kommit in i flodens mynning och då bröt han vallen och släppte loss vattnet. Samtidigt skickade han iväg flottar som hade stuckits i brand med olika slags tändämnen. Enligt de norska historieverken sänktes nästan hela den danska flottan av vatten och eld, utom två skepp som kallades "drakar". Men enligt danska författare gick danskarna under när Ulf störtade ned dem från en bro.

En sjöstrid

Ulf använder vatten som vapen mot fienden

Danskarna dränks

KAPITEL 4

Hur det än förhåller sig med denna sak råder det inget tvivel om att många stora floder flyter från västra och södra Götaland till Halland, Skåne och Blekinge; om man, till större nytta för det gotiska riket, ändrade deras lopp (vilket lätt skulle kunna göras) skulle de inte skydda de städer som brukar vålla det gotiska riket mycken skada. Detta kunde ske om svenskarnas och goternas stormän slutade att ta råd av utlänningar som begått oerhörda brott bland danskarna och tyskarna och med rätta blivit landsförvisade därifrån, och som sedan har nästlat sig in i de svenska stormännens gunst med större fräckhet än nytta och förstört freden både bland medborgarna och med andra riken och folk. Så har svenskarna inte lidit så stor skada av mäktiga kungar och fiender som av dem som de dåraktigt gjort till sina rådgivare och styresmän. Ty svenskarna och goterna brukar hellre övervinnas av sådana listiga män än av tappra kungar eller folk.

Floder bör vändas från fienderna till fosterlandets nytta

Utlänningar som dömts för brott flyr till Sverige

Enfaldiga kungar tar främmande män till rådgivare

Danskarnas kung Knut var inte heller sen att handla så under denna tid: när det inte fanns några andra råd smög han in listiga män i Olovs och Amunds härar, som vann deras stora gunst genom att låtsas lyda och så blev det lätt att sätta deras tänkta svek i verket. Ty med löften om en väldig sold vände de i största hemlighet alla fältherrar i hären från sina kungar till Knut, och de försäkrade att han belönade sina krigsmän inte bara med guld utan med berg av guldmynt. Han var nämligen mycket rik genom allt det guld som han samlat i England och mycket frikostig mot sitt krigsfolk. Så avföll plötsligt trehundra skepp från Amund till Knut, och nästan lika många från Olovs flotta.

Den danske Knuts list

Man bör akta sig noga för överlöpare

Berg av guld

600 skepp avfaller till den danske Knut

Knut hade blivit starkare genom dessa styrkor, och nu inriktade han hela sin makt på att erövra Norge. När Amund fick veta detta, och fast han redan utstått många och svåra förluster för Olovs skull, erbjöd han honom likväl, eftersom han hade beslutat att aldrig överge en vän (så djup var deras vänskap), att välja ut den del av Sverige som han helst ville ha så att han kunde leva säkrare där än bland alla försåt i hemlandet.

Men Olov förblev ett lejon utan fruktan, och därför lämnade han resten av sin flotta i Kalmar och begav sig genom Västergötland till Norge. Där bemöttes han av stormännen och folket som en allmän fiende till fäderneslandet, eftersom hans seder följde den gudomliga lag som de med all makt sökte fördriva. För detta gudlösa företag såg de ingen lämpligare hjälp än att även denna gång vända sig till danskarna. Så kom deras kung Knut med en flotta om ettusentvåhundra skepp och erövrade lätt det norska riket, men med föga heder, ty detta skedde inte så mycket genom kraft och vapen som genom invånarnas trolöshet mot den bäste av kungar. Under tiden kastades Olov omkring bland klipporna på det norska havet i en enda liten båt, som en flykting. Han var aldrig säker till livet utan hotades överallt av döden, tills han lämnade båten och tog sig på en svår och farlig väg genom Norges ödemarker till Närke, som är ett landskap i Sverige. Därifrån fortsatte han till Ryssland och levde en tid hos kung Jaroslav, som var gift med hans syster.

Olov den helige går miste om segern

Olov den helige tas emot av norrmännen som en allmän fiende

1 200 skepp

Olov den helige kommer som flykting till Närke; Jaroslav, Rysslands kung, är svåger till Olov den helige

KAPITEL 5

EFTER att Håkon som Knut hade satt att styra Norge hade drunknat, uppstod en ny strid bland de norska stormännen. En del var nöjda med det rådande tillståndet, medan andra sörjde djupt över att fäderneslandet hade förlorat all frihet. En del ville återkalla den gode kung Olov från landsflykten och återinsätta honom på rikets tron. De sände också legater till Olov för att eftertryckligen sätta sin avsikt i verket.

Håkon som är hertig över Norge drunknar; Norrmännen är oeniga i kungavalet

Olov den helige bereder sin återkomst till Norge från Ryssland

Olov den helige tas emot av Amund och sina vänner

Norrmannen Dager Ringsson

Han övertygades av dem och rustade nu en flotta och en styrka av krigsmän med hjälp av Jaroslav. Sedan seglade han snabbt från Ryssland till ön Gotland med dem och därifrån satte han segel mot Sverige och staden Västerås. Där togs han emot med den största kärlek och glädje av alla svear och av sin maka och dotter. Amund var även där och omfamnade sin återvändande vän med den största glädje; han lade ner all broderskärlek på att ära och hjälpa honom i överflöd och ställde etttusenfyrahundra krigsmän i hans tjänst. Dit kom likaså den lysande norske stormannen Dager, som var son till Ring, med etttusentvåhundra ryttare i sitt följe samt Olovs broder Harald och andra vänner med ansenliga styrkor. Med deras stöd beredde Olov sin återkomst till Norge.

Vissa norrmän är för Olov den helige och andra mot honom

Den danske biskopen Trugill

När detta blev känt uppstod det skilda och stridiga meningar bland norrmännen. En stor del av dem ville återinsätta honom vid makten, men ännu fler av de dåraktiga invånarna ville inte låta honom komma till fäderneslandet och beslöt att med vapen hejda honom. De leddes av en viss biskop Trugill som var dansk till börden, och han gjorde allt för att hetsa alla och envar, landsmän och utlänningar, mot den oskyldige kung Olov.

Danskarnas kung Knut låter döda Olov den helige genom försåt; Olov den heliges död

Olov den heliges broder Harald flyr till Konstantinopel

När det sålunda tycktes vara på väg att uppstå en farlig och föga passande strid bland norrmännen besegrade och dödade danskarnas kung Knut denne helige Kristi vän och oskyldige kung genom en föga hedervärd strid. Dansken Saxo berättar nämligen hur Knut mutade några med pengar för att Olov skulle dödas i ett inbördeskrig. Detta är förvisso ett skamligt brott och en oförlåtlig skändlighet, som aldrig kan upphävas med någon som helst ursäkt hur förslagen den än må vara, och bara den skulle kunna få norrmännen att för evigt skaka av sig det danska väldet. Olovs broder Harald fruktade att Knut skulle använda sig av liknande krigskonster mot honom och begav sig därför till Bysans, där han sedan levde i lång landsflykt och misstro mot både danskarnas och norrmännens trohet.

Norrmännen förtrycks efter Olov den heliges död genom danskarnas grymma tyranni

Norrmännen besegras av en tyrann och får utstå ett ännu tyngre tyranni; Olov den heliges son Magnus blir kung i Norge

Så dog den helige kung Olov, som vi bekänner såsom en ärorik och krönt martyr för den kristna trons utbredning. Efter hans död insatte danskarna Knuts son Sven som kung över norrmännen. Han styrde de underkuvade folken så grymt att man öppet förstod att Gud i sin vrede hade satt en tyrann att härska över de män som med grym gudlöshet och bittert hat hade bekämpat en helig man och till sist dödat honom utan någon mänsklig hänsyn. Därför tvingades norrmännen med rätta gripa till samma vapen mot tyrannen som de nyss utan rätt hade riktat mot fäderneslandets fader Olov. Men de förlorade denna strid och lades under ett ännu tyngre ok som de fick uthärda i många år under ständig jämmer och suckan, tills de återkallade den helige Olovs son Magnus från Ryssland och satte honom i faderns kungasäte. Han tvättade bort fäderneslandets vanära med sådan klokhet och lycka att han lade danskarna under norskt styre.

Men vi återgår till Amund, som kallades ”den gamle” av vissa och ”kolbrännaren” av andra, eftersom han brukade bränna ner brottslingars hus. Han greps av den djupaste smärta vid budet att hans käre vän och fostrare, den helige kung Olov av Norge, hade dödats. Eftersom han inte kunde bära denna sorg bytte han sitt glädjelösa liv mot den tröst som den efterlängtade döden kunde ge. Man tror att han fick sin grav i domkyrkan i Linköping. Amund den gamles död

KAPITEL 6

AMUND, som också kallades ”den slemme” eller usle, fick ta över den kungliga spiran efter Amund den gamle eller kolbrännaren. Han brukade förtiga sin härkomst som stod i strid med lagarna, ty den döde Amund hade fått honom med en älskarinna. Detta betraktades vid denna tid som så uselt att de som var födda i en olaglig förbindelse, även om de var kungasöner, levde i evig skam och knappt vågade visa sig bland hedervärt folk. Amund slemme, den 114:e kungen i hemlandet De som föds i oäkta bädd går förlustiga om heder och arv

Vi vet också att det har varit så bland goterna ända till våra dagar. Ty det har ännu inte gått sjuttio år sedan Karl, som var kung över svearna, goterna och norrmännen fick en löftesrik son med en älskarinna och gifte sig med henne när han låg i sjukbädden på sitt yttersta, för att göra sonen laglig. Men sonen utestängdes både från faderns riken och allt annat arv och levde och åldrades som en ärelös. De som var söner till präster stod också alltid lågt i aktning bland goterna och deras fäder föraktades på samma sätt, eftersom de hade kränkt all heder genom denna vanära, och de trampades under fötterna som man trampar på salt utan sälta. Prästernas barn är en stor skam

Men vi lämnar detta och återvänder till Amund slemme. Även om han sökte gottgöra bristen i börd genom den största rättrådighet kunde han aldrig uppnå full lydnad av sina undersåtar. När Danmarks kung Knut, som var son till den svenska drottningen Sigrid, upptäckte detta började han söka efter tillfällen att fördriva honom från hans rike. I brist på annat grep han efter det som har vållat oändliga strider och krig sedan äldsta tider, nämligen Skåne. Knut beslöt att kräva sin rätt till detta land och drog samman en stark här, inte bara av danskar utan även av sachsare, engelsmän, skottar och friser. Ulf Sprakaleg fick leda denna här, han som var gift med Knuts syster Estrid och som genom hennes ingripande hade återupptagits i dennes gunst. Men Amund var inte overksam, utan skrev ut krigsmän bland svearna och goterna och skyndade att kasta sig mot den kommande danska hären. Det stod en Dansken Knut söker tillfällen till krig Krig i Skåne

Knut börjar krig mot Amund

Amund besegras och flyr

blodig och ihärdig strid i tre dagar nära gården eller bron Stångapelle, där tidigare ett slag hade utkämpats mot Amund kolbrännare. Till sist övervanns Amund, som var föga omtyckt av sina män, och han tvingades fly tillbaka till Sverige utan seger.

KAPITEL 7

Ulf väcker på nytt Knuts vrede och dödas

ÄR Ulf återvände till Knut med den danska hären väckte han på nytt kungens stora vrede. Det kan ha varit för att han inte fullföljde segern över svearna med tillräcklig stränghet eller inte befäste Skåne med några garnisoner, men också för att han berusade sig och vid bägaren sjöng fräcka och skadliga sånger om danska upprorsmän som han hade dödat. Därför befallde Knut att han skulle gripas och avrättas, men han flydde till den helige Lucius kyrka i Roskilde, som aktades särskilt högt; där dödades han utan skyldig hänsyn till rummets helgd. På grund av denna illgärning uteslöts hela staden från gudstjänster och sakrament tills kungen hade betalat en väldig summa pengar och upptagits i den kränkta kyrkans nåd, vars frihet han hade våldfört sig på genom detta hänsynslösa dåd.

Fabeln om Skånes gränser

Skånes gränser är uppdiktade och fräcka lögner

Här kan nämnas en märklig skröna i några fragment av danskarnas historieverk. Där heter det att man drog upp gränserna mellan Skåne, Västergötland och Småland under denne Amund slemmes tid, när Sven den förste var kung i Danmark. Men denna uppgift strider inte bara mot dansken Saxo utan även mot tidpunkten och över huvud taget all sanning. Saxo säger nämligen att två mäktiga kungar styrde Sverige efter varandra under hela den tid då Sven den förste bar kunganamnet i Danmark. Det var Erik Segersäll, som drev Sven i långvarig landsflykt och besatte hela Danmark under en lång fred, som vi har sagt, och därefter Eriks son Olov Skötkonung, som inte ägde mindre utan större makt och aldrig hade tillåtit att ett sådant gyckelspel påtvingades honom av Sven i Danmark. Sven hade inte heller någonsin ägt frihet att göra detta, eftersom han så ofta togs till fånga av slaverna, så ofta friköptes sedan man uttömt skattkammaren, så ofta upplevde krigslyckans olyckliga växlingar och så ofta flydde till främmande riken. Till sist drevs han bort av Norges furste och togs emot av Englands härskare, men med föga heder, samt fann en liten tröst under landsflyktens många år bland skottarna, som Saxo beskriver som vilda barbarer. Sven hade aldrig sluppit undan dessa olyckor så lätt utan sveakungen Olovs särskilda nåd, som han vann när han gifte sig med dennes moder Sigrid. Sven dog före henne och efterlämnade då sonen Knut, som härskade i Danmark på Olov Skötkonungs tid. Därför var denne Amund slemme inte samtida med någon Sven i Danmark, utan med Svens son Knut den andre och dennes son Knut den tredje.

Skottarna kallas vilda barbarer av dansken Saxo

Att en sjätte gränssten mellan Blekinge och Norge sattes upp vore kanske ett obestridligt argument för danskarna. Men att detta är orimligt inser lätt den som vet hur långt dessa länder ligger från varandra. Därför kan inga kloka och förståndiga män fås att tro att man någonsin dragit upp sådana gränser. Det smärtar mig djupt att man har bedragit mitt hederliga fäderneslund med sådana påhitt, eftersom det alltid strävat efter angränsande rikens bästa.

De godtrogna svearna blir ofta bedragna av danskarna

Men vi återvänder till Amund, som under långa tider utstod många och svåra mödor för sina undersåtar, tills han beträdde den väg som allt kött måste vandra. Han fick sitt vilorum bland kungagravarna i Linköping.

Amunds död

KAPITEL 8

Håkan röde kom från en ädel släkt bland västgötarna och valdes till kung i goternas rike efter Amunds död. Detta kunde ha lett till en ny och farlig strid mellan goterna och svearna, om inte stormännen i de båda lägren klokt och snabbt hade funnit ett lämpligt botemedel mot detta fördärv. Man avtalade nämligen då att Stenkil, som svearna hade utsett till sin kung, skulle förbli en enskild man tills Håkan, som väntades dö tidigare genom sin höga ålder, lämnade tronen tom i båda rikena. Vid samma tid slöts det en liknande fred mellan Magnus i Norge och Knut i Danmark. Ty de kämpade om varandras riken tills de slöt fred på kloka och goda mäns inrådan på så sätt att den som avled först skulle lämna båda rikena åt den efterlevande. De båda ländernas stormän svor också en ed som skulle göra detta fördrag desto starkare och undanröja alla anledningar till strider. På så sätt blev norrmannen Magnus kung över danskarna, när Knut efter några år gick i döden.

Håkan röde, den 115:e kungen i hemlandet

En schism i kungavalet stillas genom stormännens klokhet

Håkan vann således makten över både goterna och svearna. Detta skedde utan mord eller blod, och han fläckade aldrig sina händer med någons blod i strid med lagarna och rättvisan. Han var nådig och välvillig mot alla och gjorde allt för att framstå som en kristen man och inte en grym hedning, som en kung och inte en tyrann, som en fader för fäderneslandet och inte en omstörtare av staten. Därför älskades han av alla de sina som en fader och fruktades som en herre. Han inledde inte heller krig mot andra under de tretton år som han regerade och angreps inte av andra, utan nöjde sig med fred i landet och visade att han fäste större vikt vid sina medborgares välgång än att kasta dem att slaktas för fiendernas svärd. Det finns ju ett berömt

Håkans barmhärtighet mot alla undersåtar

Håkan vill hellre bevara en enda medborgare än förgöra tusen fiender

ordspråk som säger att en god furste hellre bevarar en enda av sina undersåtar än besegrar hundra fiender. Han drog ofta omkring i sina riken till den största nytta för sina underlydande folk, och då återställde eller bevarade han rättvisan och enigheten vart han kom och såg till att ingen förtrycktes eller plågades i strid med lagarna.

Västgötarnas beröm; Lödöse är en mycket lämplig hamn

För övrigt uppehöll han sig ofta i Västergötland som han härstammade ifrån. Folket i detta landskap är sinnat för all slags vänlighet, och Lödöse i dess västra del har en bättre hamn än någon annan plats i hela Göta- och Svealand. Om Sveriges invånare besinnade detta med större förstånd skulle de inte lida så många ohjälpliga skeppsbrott i Östersjön eller längs Kurlands stränder; sådana uppkommer inte genom det enkla folkets skuld utan ofta genom de mindre kunniga som får styra detta stora rike. De skulle vara mindre skyldiga om de litade mer på dem som äger större kunskap och erfarenhet.

Håkans död och grav

Men om detta på annat ställe, för nu vänder vi pennan till Håkan. Han dog efter en svår sjukdom bland västgötarna, där han hade börjat sitt liv, och begravdes i Levenes kyrka, i vars närhet han ägde många ärvda gårdar.

KAPITEL 9

Stenkil, den 116:e kungen i hemlandet

STENKIL, som var systerson till Olov Skötkonung, efterträdde den döde Håkan enligt den överenskommelse som de gotiska och svenska stormännen hade träffat. Han kan med all rätt räknas till de bästa kungarna, ty han skötte inte bara det förgängliga rikets göromål med klokhet och iver utan använde alla sina själskrafter åt att föröka och sprida den kristna tron.

Stenkils stora kristna fromhet

Ärkebiskop Albert i Bremen sänder predikare till Sverige, bok 17, kap. 19

Därmed syntes han ha övertagit både namnet och den stora fromheten från den förre Stenkil. Denne sände ju bud till ärkebiskop Adagar i Bremen och bad att man skulle sända de heliga och lärda biskoparna Adalvard och Stefan till honom, och på samma sätt vände sig nu den andre Stenkil till ärkebiskop Albert i Bremen och bad om präster och lärare i den gudomliga lagen. Ty även om den helige Sigfrid, som var ärkebiskop i York, hade fört med sig till Sverige och Götaland många som var lärda i Herrens lag och de kristna sederna, som vi tidigare sagt, var den evangeliska skörden alltför stor och arbetarna så fåtaliga. Därför blev det nödvändigt för den fromme Stenkil att inte bara söka hjälp hos engelsmännen och sachsarna utan även hos andra nationer som nyligen hade omvänts till tron på Kristus; annars skulle Herrens vingård lida brist på nödvändiga odlare och ligga förtorkad

och övergiven av Honom, som anses värdig att kallas den sanna vinstocken.

Eftersom Stenkil gjorde allt för att öka Kristi ära, skänkte Gud honom tider och år då nästan allt var lugnt och stilla. Under dem stiftade han goda lagar, återställde enigheten i hela riket och ordnade allt som rörde styrandet av staten, så att det inte fanns någon i detta stora rike som kunde klaga över sakernas rådande tillstånd. Han skänkte alla invånare och undersåtar en stor kärlek, särskilt västgötarna, och jag tror att han ständigt vistades bland dem och inte lät sig stängas in i det hörn av riket som är Stockholm, såsom nu sker. Vid denna tid var det nämligen bättre för kungarna att bo bland västgötarna, eftersom de dels var bundsförvanter med engelsmännen, dels även skulle slå tillbaka försåten från de angränsande danskarna. Man uppger att Stenkil övervann dem i tre strider om gränserna mellan dessa riken.

Stenkil stiftar goda lagar

Enligt de svenska historieverken hade denne Stenkil en väldig kropp, en jättelik styrka och en otrolig skicklighet att skjuta med båge, och det som de berättar härom står inte efter det som Suetonius Tranquillus berättar om Domitianus bågskytte. Så uträttade Stenkil många och lysande dåd tills han bytte livet och riket mot döden bland västgötarna.

Stenkils jättelika tapperhet

Stenkils död

KAPITEL 10

EFTER Stenkils död upphöjdes Inge till kung över goterna och svearna, och han står inte efter någon bland de bästa kungarna. Han sökte ivrigt överträffa alla tidigare kungar både i storslagen dådkraft och i alla dygdiga verk och plikter. Han lyckades också med detta, ty han ägde en oförliknelig tapperhet i krigen men var lika angelägen att utbreda den kristna tron. Han fick många att hålla fast vid sina hedersamma seder genom sina lysande dygders exempel. För övrigt tuktade han sina seder enligt gudomliga och världsliga lagar med sådan stränghet att alla goter och svear vittnade om att han aldrig brutit mot fäderneslandets lagar. Det var inte heller få som han höll kvar i lydnad till de kristna lagarna genom den stora frikostighet som han ständigt visade mot alla. Men när han gav upp hoppet att uppnå något genom sitt eget exempel, genom uppmaningar, frikostighet eller annan välvilja, vände han sig med upphöjt sinne mot rättvisans obeveklighet. Därmed tvingades de som inte lät sig återkallas till goda gärningar av den kungliga nåden och mildheten att genom rättvisans stränghet överge sina fördärvade seder och sitt ondskefulla självsvåld.

Inge, den 117:e kungen i hemlandet

Inges goda seder i krig och fred

Inge skall aldrig ha förgripit sig mot fäderneslandets lagar

Inges krig mot Valdemar, rutenernas kung; Krig om Skåne

Han förde flera framgångsrika krig mot Valdemar, som var kung över rutenerna och kallades Jaroslav av sitt eget folk, och utkämpade många strider i Skåne som han återförde till goternas rike. Ty den danske kungen Sven, som var son till svensken Ulf och Estrid, kuvades enligt Saxo ofta av den norske kungen Harald och vågade inte föra krig mot svearna och därför använde han ett mera hedersamt och säkert medel. Han sände nämligen legater till Inge och lyckades få dennes syster eller dotter Gjuta till maka utan att betänka släktbanden, och hon förde inte bara fred till danskarna utan prov på de renaste dygder – dansken Saxo prisar henne med så slösande lovord att den heligaste kvinna knappt kunde ha fått ett högre beröm. Hon, säger han, lämnade sin make Svens bädd efter att biskoparna hade granskat deras släktband, och återvände till sin faders hus där hon anlade änkeståndets tecken och åldrades i de renaste seder, sedan hon avlagt ett kyskhetslöfte och avsagt sig all kärlekshandel med män. Eftersom hon hade befläckats av ett otillbörligt äktenskap, tillät hon sig inte detta mer. Efter detta fromma beslut levde hon i celibat för resten av sitt liv och uppvägde skadan av dessa otilllåtna samlag genom avhållsamhet och den strängaste kyskhet. Men hennes liv förflöt inte i lättja, utan hon tog det till en daglig vana att tillverka utsökta prydnader för gudstjänsterna och tillhöll sina tjänarinnor att göra detsamma. Bland dessa fanns en mässhake som hade vävts av dyrbart material och som pryddes med vackra bilder av förunderlig konst; den överlämnades som en gåva till domkyrkan i Roskilde. Hon tillverkade också flera andra ting för de heliga gudstjänsterna. Allt detta står hos Saxo. Själv tillbringade jag min barndom i Västergötland för att lära mig bokliga konster och goda seder, och då brukade jag, på grund av platsens helighet, ofta besöka klostret Gudhem som hade grundats av Gjuta och blev berömt genom hennes grav.

Den danske kungen Sven tar Gjuta till maka

Drottning Gjutas höga lov och fromma gärningar

Gjuta grundar nunnekloster i Västergötland

KAPITEL II

Den helige Eskil, biskop och martyr

De goda och rena sederna hos Inge och de övriga stormännen befrämjades till inte ringa del av den helige biskopen Eskil. Han hade följt med Sigfrid från England, eller kommit något senare på Sigfrids ålderdom. Denne Eskil blev en sann apostel för Kristus och förkunnade med outtröttlig iver den kristna tron bland goter och svear intill slutet av sitt liv, då han uppgav sin ande till Kristus genom ett iögonfallande martyrium. Därför vördades han högt av kung Inge och alla goda män, ända tills samme Inge dödades i Skåne; onda män gladde sig över detta tillfälle att rasa mot det gudomliga och planerade att rycka upp all religion med rötterna. De upphöjde nämligen en man som kallades ”Sven den blodtörstige”

Sven den blodtörstige

eller Blot-Sven till kung och offrade på nytt till avgudarna samt stenade den helige biskopen Eskil när han motsatte sig deras gudlösa dåd. Men detta interregnum fick ett slut när en ny och god kung, Halsten, kom till makten.

Några tror att Sven den blodtörstige även härskade över danskarna och var son till Ulf och Estrid, men detta synes strida mot både svearnas och danskarnas historieverk. Det måste ha varit någon annan som lät sig upphöjas på detta skamliga och gudlösa vis. När den danske kungen Sven hade förlorat den goda drottningen Gjuta omvändes han nämligen till de bästa seder, enligt dansken Saxo, och levde under återstoden av sitt liv på sådant sätt att han ingalunda kan räknas till de gudlösa tyrannerna och hädarna, utan till de lyckosamma och goda kungarna. Om man inte hade andra vittnesmål kunde man såsom ett starkt bevis anföra den minnesvärda och offentliga botgöring som han underkastade sig efter ett mord i kyrkan i Roskilde. Ty han syndade som en människa och gjorde bot som en ödmjuk Kristi bekännare, och följde därmed David, Teodosius och många andra mäktiga kungar när de syndade, men även när de gjorde bot för dessa synder. Därför vann han inte bara en odödlig ära bland människor utan även ett evigt liv hos Gud.

Rättskaffenheten hos Sven som var son till Ulf och Estrid

Den danske kungen Svens minnesvärda botgöring

Efter denna utvikning skall vi återvända till Inge. Han förde krig i Skåne, som vi har sagt, och lade detta land under sitt välde och besatte det tills han höggs ner i ett bakhåll om natten då han trodde sig vara tillräckligt säker. När detta blev känt bland västgötarna störtade de genast in i Skåne i en väldig skara och härjade alla platser med eld och svärd. Sedan förde de med sig den gode kungens kropp till Västergötland under allmän sorg och begravde den i Varnhems kloster. Vi tror nämligen att detta hade grundats vid denna tid och helgats till den helige Benedikts ära, när den helige Bernhard ännu inte hade återställt denna ordens regel.

Mordet på Inge

Benediktinerklostret Varnhem

KAPITEL 12

HALSTEN var broder till den döde Inge och mycket älskad av stormännen och folken, och upphöjdes förtjänstfullt till kungasätet. Han var så måttfull och godhjärtad att han med välvilja tolkade allt som sades eller gjordes, även om det var obetänksamt. Han urskuldade och försvarade också inför domarna dem som hade vållat honom grova oförrätter. Sålunda ägde denne kung en stor och hjältemodig tålmodighet och mildhet, fast han ansattes av så många krigsmän och härar. Men han var uppfylld av den nya kristna tron, och den skänkte en sådan kraft att även den mäktigaste kung inte skulle ha tvekat att säga som den helige Job: ”Om jag kränkte min slavs eller slavinnas rätt, när de var i tvist med mig,

Halsten, den 118:e kungen i hemlandet

Halstens hjältemodiga dygder

vad skulle jag då göra när Gud träder fram? Och vad skulle jag säga, när han ställer mig till svars? Han har ju skapat oss alla i moderlivet." Därför skötte Halsten alla allmänna och enskilda angelägenheter inte bara lätt, utan med det största lugn.

Danskarnas inre tvedräkt

Knut den helige, kung över danskarna

Men det förhöll sig helt annorlunda i det danska riket vid denna tid. Där rådde det tvedräkt mellan bröderna Harald och Knut, till den största fara för staten. Den gode fursten Knut, som senare med all rätt upptogs i helgonens skara på grund av sina lysande förtjänster, räddade sig enligt Saxo genom att fly till Halsten i Sverige; av denne fick han sedan mycken hjälp och stora styrkor, och förde krig i Ryssland och Österns länder.

Halstens klokhet

Den danske kungen Haralds uselhet och orättvisa

Halstens heliga lagar

Halstens död väcker den största sorg hos alla

Medan Halsten styrde allt i Sverige med den högsta klokhet, härskade Harald i Danmark med stor slapphet. Ty han sökte vinna folkets gunst för kungamakten genom att införa lagar som gynnade friheten mer än religionen, och han visade inte bara överseende utan försumlighet och godtycke gentemot brott och förseelser. Därmed gjorde han Danmark så fattigt på lag och rätt att all rättvisa och jämlikhet tycktes ha fördrivits från landet. Men Halsten hyste en synnerlig kärlek till den kristna tron och tillät inte att något smög sig in i hans lagar som stred mot det heliga evangeliets föreskrifter eller var främmande för goda seder och bruk. Därför omfattades han med en oändlig kärlek av alla invånare och hans död väckte den största sorg hos alla: man fann ingen eller bara få i detta stora välde som inte hellre hade förlorat sin käraste vän.

Inges son Ragvald anges av vissa som den 118:e kungen

Det bör anmärkas att det i vissa historiska berättelser påstås att Inge hade en son, Ragvald, som kom till makten i faderns riken efter hans död, före Halsten. Men eftersom jag ser att man i forntiden har förtigit hans dåd har jag bara brytt mig om att nämna hans namn här. Jag har inte heller funnit något i skrifterna om var Halsten dog eller begravdes.

KAPITEL 13

Filip, den 119:e kungen i hemlandet

Efter Halstens död valdes hans son Filip förtjänstfullt till kung, omkring år 1080. Han fjärmade sig inte från Halstens stora rättrådighet i något, och därmed mildrades den bittra smärtan hos alla som sörjde faderns död när de såg den gode sonens mildhet. Man trodde också fullt och fast att den gudomliga makten som kungarna härskar igenom skulle skänka lycka och välgång åt det rike som hade förlänats en så godhjärtad kung.

Under hans tid härskade den största ro och endräkt och den säkraste fred bland goterna och svearna och i angränsande länder. Ty vid denna tid hade den högsta makten hos danskarna tillfallit kung Knut, som var en man av den högsta helighet, och han styrde sitt jordiska rike på ett sätt som visade att han var en man av så stor och så upphöjd anda att han föredrog evighetens himmelska rike framför den trånga danska jorden. Han bars av hoppet att få inträda i himmelens rike genom Kristi tjänares fromma ledning, och därför vördade han dem så högt att han aldrig tycktes försumma något som föreskrivs av de gudomliga och mänskliga lagarna för att öka deras heder och välgång. Han utfärdade en from och förståndig lag som föreskrev att biskopar skulle äras såsom furstar och hertigar och äga rätt till det främsta rummet näst efter kungen. Men det var inte bara biskoparna som rönte denna kungliga välvilja, utan han sökte även främja de enskilda prästernas stånd genom nådiga stadgar och påbud. Han förhindrade också strängt att någon som hade vigts till kyrklig tjänst skulle ställas inför det vanliga folkets domstolar. Han ansåg det nämligen ovärdigt att den kristna kyrkans herdar skulle dömas av sådana domare som de hade förordnats att härska över i Guds ställe. Det är inte någon ringa försyndelse mot den gudomliga allmakten att fälla en förhastad eller vårdslös dom över en annan tjänare, särskilt om denne har helgats att tjäna Gud. Men Gud, som lider ett så stort förakt genom sina tjänare i vår tid, måtte äntligen sörja för detta och äntligen frammana några kungar som bekänner att de är syndiga människor och inte gudar, såsom denne Knut gjorde.

Filips fredliga styre

Den danske kung Knuts helighet

Knut den heliges fromhet i ärandet av Guds tjänare

Prästerskapet tillerkänns frihet av Knut den helige

Han strävade också med stor och from iver efter att förse Kristi tjänare med ett frikostigt och passande underhåll genom tionde och andra uppbörder, tills han förråddes av den trolöse Blacke och mördades av en uppretad folkmassa. Därefter blev det en sådan brist på säd i hela Danmark att en stor del av folket dog av svält och hungersnöd. De danska fälten bar inga skördar igen förrän folket besinnade sig och gjorde bot för mordet på denne helige kung, som bara hade krävt vad som var rätt och hedersamt för Kristi tjänare. De lärde sig också av denna erfarenhet att de med rätta hade förlorat nio tiondelar av skörden, eftersom de inte ville skänka tionde till Gud och Hans tjänare.

Knut den helige förråds av Blacke och dödas

Hungersnöd drabbar Danmark; Danskarna gör bot för mordet på Knut den helige

Under tiden rådde det lycka och välgång i goternas och svearnas länder genom kung Filips kloka styre, och när han rycktes bort av döden hade han vunnit en odödlig ära hos alla efterkommande. Här bör man märka att en

Kung Filips död

Ingegärd, Knut den heliges dotter; År 1086

dotter till den helige kung Knut i Danmark, Ingegärd, gifte sig på kung Filips tid, år 1086, med en ädel man bland svearna som bar namnet Folke och som vi tror var den förste bland folkungarna.

KAPITEL 14

Inge, den 120:e kungen i hemlandet

Inge blev kung efter sin döde fader Filip, med väljarnas enhälliga röster. Han inledde och fullföljde sitt välde med sådan lycka och framgång intill livets slut att han tycktes ha ärvt inte bara namnet och rikena utan även de ädla sederna från den tidigare kung Inge. Ty detta var en lycklig tid på grund av den goda fostran som goternas och svearnas kungasöner fick i den sanna tron och de kristna sederna, särskilt av fadern och farfadern till denne Inge. Därför rådde det både inom och utom dessa länder ett stort lugn när dessa kungar ägde makten, som förhindrade all orättvisa mot de oskyldiga. Jag tror fullt och fast att danskarnas gudomlige kung Knut förvärvade sina heliga seder från svearnas gode och kristne kung Halsten, som han flydde till när han hotades av brodern Harald med döden.

Inges goda seder

Knut den helige, fostrad av den svenske kungen Halsten

Ragnhild

Denne Inge hade den ädlaste hustru vid namn Ragnhild. Hennes helighet framgår av de reliker som nedlagts i staden Tälje och ägnats den största vördnad av alla fromma människor ända till vår tid. Deras ädla dotter Kristina var lika ryktbar för sin helighet, vilket gjorde att hon senare blev maka till den helige kungen och martyren Erik, som vi skall tala om här nedan.

Kristina, Erik den heliges maka, bok 19, kap. 1

Inge hade en dotter, Margareta, med sin andra hustru som hette Helena. Han gifte bort henne med den danske kungen Nils, och hon födde sonen Inge åt honom, som dog i unga år när han föll från en häst. Saxo prisar denna Margareta med höga lovord som en av danskarnas bästa drottningar. Hon ökade nämligen, säger han, inte bara kyrkornas egendom med gods och gårdar utan ägnade sig också med alla krafter åt att öka deras prakt samt förskönade de fattiga gudstjänsterna med utsökta prydnader. Ty hon införde kåpor med purpurbård och andra prästerliga insignier och betalade kostnaden för deras användande vid gudstjänsterna för att göra den heliga kulten mer ärofull. Margareta var nämligen mycket rik, inte bara på skatter utan även genom ett stort antal gårdar och jordar och ett överflödande arv efter sin fader. Men hon var alltför frikostig mot sin son Magnus och vid sina anförvanters bröllop i Danmark, vilket ledde till stora förluster för hennes övriga släktingar. Därför uppstod det svåra tvister mellan svearna och dansk-

Svenskan Margaretas fromhet och goda gärningar

Margaretas väldiga rikedomar

arna, som sedan växte till genom mycken fiendskap och under många sekel levde kvar som ett gammalt och ihärdigt hat. Och det finns måhända envist kvar i några sinnen ännu i dag.

Orsaken till hatet mellan danskar och svear

Margareta bemödade sig också alltid om att avskaffa allt hat mellan de underlydande stormännen och folken och så länge hon var i livet lyckades hon förhindra att det djupa hat som hennes son Magnus hyste mot sin kusin, den ädle hertig Knut, blossade upp. Men när hon inte fanns där som släktkärlekens goda vårdarinna låg fältet fritt för hatet, så att den oskyldige Knut mördades genom Magnus stora trolöshet och förräderi.

Magnus, kung Nils son; Hertig Knut den helige

Magnus dödar hertig Knut den helige

Under tiden uppfyllde Inge en from kungs alla plikter med större iver än säkerhet och föll offer för försåt i sitt eget land. Ty det fanns en sådan ondska och trolöshet hos några stormän att de som var skyldiga denne godhjärtade kung all tacksamhet för sin välgång beredde honom en ovärdig död. När han drog omkring i riket för att bevara allas fred och välgång, kom han till gården Vreta, där ett nunnekloster är inrättat i dag, och där dödades han med gift av några usla män.

Gården Vreta; Inge dör genom gift

KAPITEL 15

Därefter kom Ragnvald med tillnamnet Knaphöffde till makten, som ett straff av den vredgade Guden för mordet på den gode Inge. Ty när svenskarna och goterna hade varit så otacksamma mot sina goda kungar gav Gud dem en sådan kung som de hade förtjänat. Det första tecknet på denna gudomliga vrede var invånarnas oenighet när man skred till val, vilket vållade en fördärvlig splittring i hela det gotiska och svenska väldet. Enligt Saxo valde goterna Magnus som var son till kung Nils i Danmark, sedan Inge som härskade över de svenska delarna av väldet hade dött, och visade därmed att de ägde samma rätt vid kungaval som andra riken och nationer. Svenskarna, som föraktade deras makt och myndighet, valde då Ragnvald till ny kung för att underkänna valet av Magnus. Denne Ragnvald dödades strax av goterna och genom mord gick väldet till Magnus.

Ragnvald, den 121:e kungen i hemlandet

Det förrädiska valet av Ragnvald

Magnus, son till danskarnas kung Nils

Några säger att Ragnvald var son till den döde Inge och att han hade en jättelik kropp och ett vilt sinnelag med hotfulla ögon och en övermodig hållning. Han var också mer djärv än försiktig och litade mer på tapperheten än på kloka råd. Därför föraktade han inte bara stormännens och de klokas råd utan även fädernas lagar och rikets beprövade seder, och han drog hit och dit

Ragnvalds gigantiska kroppshydda och grymhet

Ragnvalds sanslösa dumdristighet

bland sina länder och folk som om han jagades av onda andar. Han krävde att allt som han tänkt ut under nattens drömmar skulle följas som om det vore en lag. Han grundade ständigt nya lagar som aldrig var goda, och han ville att hans självsvåld och godtycke skulle gälla som ett gudomligt orakel, så att ingen fick säga: ”Av vilket skäl gör du detta?”

Västgötarnas sed att ta emot en kung

Mordet på Ragnvald

År 1139

Vid ett tillfälle drog han till västgötarna, antingen det var i enskilda eller allmänna angelägenheter, och då väckte han alla invånares vrede eftersom han bröt mot områdets fäderneärvda hävd. De hade nämligen en gammal föreskrift att ingen kung fick komma till dem utan att ha sänt budbärare och brev som förklarade orsaken till hans ankomst, så att de skulle veta om de kunde vänta sig en nådig furste eller en grym tyrann. Men Ragnvald föraktade dessa gamla lagar och sedvänjor, och därför tog de emot honom som en hänsynslös fiende mot hela fäderneslandet och dödade honom vid gården Karleby med allmänhetens vapen som hämnd för att ha föraktat det allmänna. Så skulle den som kommit dit mot deras vilja inte kunna dra bort efter sin egen vilja, och så skulle den som inte hade bort komma dit i strid med lagarna stoppas med vapen och förhindras att gå därifrån. Men jag finner det också sannolikt att västgötarna ville hämnas sin älskade kung Inge, som dog omkring år 1139, för de trodde kanske att Ragnvald hade medverkat till och påskyndat detta illdåd.

KAPITEL 16

Magnus, den 122:e kungen i hemlandet

Goterna är lystna efter hämnd

Magnus Nilsson blir en tyrann

Magnus valdes således till kung av goterna vid det tillfälle som beskrevs här ovan. De gjorde inte detta för att en utlänning behagade dem mer än en infödd, utan för att de skulle ha kallat på hjälp även från de södra delarna av landet för att hämnas den orätt som svenskarna begått mot dem. Ty även om de var fast övertygade om att ett förbund med svearna var helt nödvändigt för att det gotiska väldet skulle bestå, ville de hellre utstå allt annat än förakt mot sig och fäderneslandet. Därför kom de inte till ro förrän de hade dödat Ragnvald, som svenskarna hade valt, och insatt Magnus som kung i båda dessa riken. Det var som om de velat säga: ”Eftersom svenskarna försöker sätta vettlösa tyranner över oss, skall vi å vår sida sätta ännu grymmare bödlar över deras huvuden.” Ty vilket annat skäl kunde förmå kloka stormän som älskade sitt fädernesland att upphöja en tyrann mot en annan tyrann och vålla denna stora olycka för båda rikena?

Magnus hade nämligen dragit in hela Danmark i blodiga krig och brutit in som en mörk storm i slavernas, polackernas, svearnas och goternas länder. Då begick han också ett skändligt helgerån genom att röva bort de torshammare som svearna hade dyrkat när de var förförda av den hedniska vidskepelsen; vi nämnde dem tidigare. Därefter dödade han sin oskyldige släkting hertig Knut och utsatte sig och de sina för en sådan storm av krig att han vållade sin fader kung Nils och alla vänner och underlydande folk en obotlig skada. Han tog en dotter till polackernas härskare Bogoslav till maka, men även detta förbund ledde till oändliga lidanden.

Torshammare, bok 1, kap. 13

Magnus mördar hertig Knut den helige

Magnus tar den polske kungens dotter till maka

Så gick Magnus ofta i krig men besegrades så många gånger att alla var förvissade om att han med rätta hade dragit på sig både Guds och människornas vrede för mordet på hertig Knut. Strax efter detta gudlösa dåd begav han sig nämligen full av glädje till staden Roskilde, som om han hade röjt undan en medtävlare och hyste ett fast hopp om det danska riket, och han skämdes inte över att jubla över den lycka som illdådet skänkt honom. Men glädjen blev mycket kort eftersom samvetet inte kunde förlika sig med en så oerhörd missgärning. Ty han dödades av Erik som var broder till den döde Knut, och detta skedde medan kung Nils ännu var i livet. Så sonade Magnus dubbla brott genom sin död: han hade både överfallit en man som ägde en lysande helighet och fört sin här i strid på den heliga pingstdagen. Man kan läsa om denne Magnus övriga illdåd hos danskarna, som han vållade ett lika stort fördärv som svenskarna.

Tyranners glädje är kort; Tyrannen Magnus död

KAPITEL 17

SVERKER kom från en ädel släkt av herremän och valdes först till kung över goterna av stormännen och folket i Östergötland. Detta skedde medan Magnus levde och var invecklad i de krig som han aldrig kunde frigöra sig från. Sedan gav svearna sitt samtycke till detta val, och därmed kunde Sverker återställa den forna enigheten mellan dessa riken. Men han levde oftast bland östgötarna, som han älskade högt, och han var mycket älskad av dem.

Sverker, den 123:e kungen i hemlandet

Hans första tid vid makten var fredlig och lugn: han gick inte i krig mot någon och angreps inte heller av andra. Men han begick en stor orätt mot danskarnas kung Nils, som var invecklad i många inbördeskrig. Denne Nils hade förlorat sin ädla maka Margareta genom döden och sökte vinna den ädla och sköna jungfrun Ulvhilda i Norge till maka. Hon gav sitt samtycke,

Sverkers styre är fredligt till en början; Sverker begår en stor orätt mot danskarnas kung Nils

Den norska jungfrun Ulvhilda

och nu tycktes ingenting återstå utom att föra henne till Danmark. När Sverker fick kunskap om detta sände han budbärare i hemlighet och väckte hennes kärlek genom furstliga gåvor. Han lät också föra henne till sig i Götaland, och med henne fick han sonen Karl, som med tiden blev hans efterträdare i riket. Även om Nils kränktes djupt av denna orätt, vågade han inte företa sig något mot den som vållat honom denna skada, eftersom han hindrades av inre strider som inte lät honom föra vapen utanför fäderneslandets gränser.

Så dog Nils inte långt därefter, och detta avbröt hela tvisten. Nu följde flera kungar i Danmark efter Nils död, nämligen Erik den tredje som var son till Emund, Harald den sjunde samt Erik den fjärde, och även de hindrades av inbördeskrigen i Danmark att föra vapen utomlands.

Sven den tredje blir kung över danskarna

Till sist blev Sven kung över danskarna – han var den tredje med detta namn – och han fick utstå lika svåra krig av svearna som han utsatte dem för. Orsaken till Svens krig var detta: Kung Sverker hade en son, Johan, som fått en mer vårdslös än hedersam uppfostran och ådragit sig fördärvade seder genom sin faders laster. Han tänkte att han skulle utföra ett stort och lysande dåd om han överträffade ett av faderns obetänksamma brott med ett dubbelt sådant. Därför drog han samman trupper och gick oväntat till angrepp mot Halland, som gränsar till Skåne och Västergötland. Där rövade han bort makan till ståthållaren Karl och hennes syster som var änka, förvisso sköna och ärbara kvinnor, för att tillfredsställa sin lusta, och förde dem till Sverige. Han utnyttjade dem också på ett kränkande och tygellöst sätt och lockade dem till otukt var och varannan natt och vågade förtrampa dessa kvinnors ädla kyskhet med sin smutsiga uselhet. Till sist väckte detta illdåd ett sådant hat i hela fäderneslandet att han sände tillbaka dem båda.

Kung Sverkers son Johan drar in hela fäderneslandet i krig mot Danmark

Kung Sverkers son Johan hyser smutsiga begär; Danskarnas kung Sven den tredje börjar krig mot Sverige

Sven upprördes av detta oerhörda brott och beslöt att samla hela Danmarks krigsmakt för att utkräva en sträng hämnd på alla goter och svear för kränkningen av dessa ädla kvinnor. När detta blev känt befann sig den engelske kardinalen i Albano, Nicholas, bland danskarna; han hade kommit som sändebud från påven Eugenius III och skulle själv bli påve under namnet Hadrianus IV. Han gjorde allt för att avråda Sven från ett krig med Sverige och anförde många hinder som måste övervinnas före en seger: först måste han tränga genom vilda och otillgängliga trakter och plöja genom farliga hav samt kämpa med väldiga klippor, innan han kunde möta fienden i strid. Och om han segrade skulle lydnaden eller vänskapen likafullt inte vara länge på grund av det medfödda hatet mellan svear och danskar, som hellre borde undanröjas med välvilja än med vapen. För övrigt, sade han, fångar spindeln åtminstone flugor när den spinner trådar av sitt eget innanmäte; men om danskarna gick till strid mot svearna kunde de inte vänta sig någon annan vinning än fara för livet. Det finns outtömliga gruvor med dyrbara metaller hos svearna och de kastar mer järn än guld mot antågande fiender. Silvret

Den engelske kardinalen i Albano, Nicholas, avråder från krig

Svearnas ihärdiga hat mot danskarna

Silvergruvor hos svearna

gömmer de undan, men järnet sänker de i sina ovänners bröst och rövar snabbt livet från dem som kommit för att röva deras pengar.

KAPITEL 18

EN Sven visade större aktning för legatens höga värdighet än för hans hälsosamma råd, och enligt Saxo visade han sig vara dum och oskicklig eftersom han genom sin dåraktiga envishet föredrog ett farligt krig framför en ljuvlig fred.

Dansken Sven är enfaldig och slapp

Nicholas uppnådde vid denna beskickning att det inrättades ett ärkebiskopssäte med full biskopsmakt hos norrmännen. Detta försökte han också genomföra vid ett kyrkomöte som hölls hos svearna i den berömda staden Linköping år 1148, men när svearna och goterna inte kunde enas om en stad och en person som vore lämplig för detta ämbete såg han sig gäckad i sina förhoppningar och gav sig av, sedan han förordnat den helige Henrik som biskop i Uppsala. Sverige hade fått en ärkebiskop från Polen redan när landet styrdes av Amunds son Olov Skötkonung, men då hade det uppstått en tvist med goterna om vem som skulle äga den högsta makten och värdigheten, ty goterna ville hellre lyda under ärkebiskopen i Bremen än under Uppsala. På grund av denna strid stod Sverige utan ärkebiskopsstol under några år.

Ärkebiskopsstolen dras in några år i Sverige

Därför sägs Nicholas, som inte ville att denna del av hans beskickning skulle bli helt fruktlös, ha nedlagt det band eller *pallium* som kännetecknar ärkebiskopens värdighet hos ärkebiskop Eskil i Lund, så att han skulle överföra detsamma till den som goterna och svearna valde med samstämmiga röster. Men ingen av svearnas ärkebiskopar har hittills nedlåtit sig att motta sina insignier från biskopen i Lund. Och om en sådan rätt och värdighet någonsin infördes upphörde och utslocknade den med Eskil, som vi skall visa här nedan och har behandlat ännu utförligare i vår historia om ärkebiskopsstolen i Uppsala.

Ärkebiskoparna i Uppsala lyder inte alls under dem i Lund, bok 19, kap. 7

Men nu återvänder vi till Sverker. När han såg att Sven var fast besluten att angripa Sverige, sände han legater och begärde att man skulle finna en bättre väg att lösa denna tvist än ett farligt krig som vållade många oskyldiga människors död. Själv var han villig och beredd för en fred på hedersamma villkor.

Sverker sänder fredslegater till Sven i Danmark

Sven hade dock rådgivare omkring sig som alla tyranner förtjänar att äga, nämligen sådana som ville att han skulle råka i strid med en mäktig fiende och förgås. Ty Sven hade två mäktiga medtävlare i landet i sina släktingar Knut och Valdemar, och genom dem råkade han till sist i sådan fara till sitt liv och sin heder att han gick under. De gick samman med Sverker, först i

Tyranners rådgivare

Sven, Knut och Valdemar lägger Danmark under ett triumvirat

hemlighet och sedan öppet, och därmed blev Sven så upptagen av krigen utomlands att de fick friare händer i Danmark.

Sverkers son Johan blir befälhavare i kriget

När Sverker såg att man inte kunde vända Svens förhärdade sinne från kriget satte han sin son Johan att leda de trupper som hade drivits samman. För att uppfylla faderns befallningar kallade denne hela folket till ting, där han påvisade det kommande krigets bördor och krävde att de genast skulle rusta till strid mot fiendens angrepp och betala höjda skatter och pålagor samt göra allt som var nödvändigt för fäderneslandets försvar. Men detta mottogs med stor vrede av folket och alla ropade att det var han som genom sin fräcka liderlighet bar skulden till det hotande kriget. Därför fick han antingen avvärja det själv eller möta det på egen bekostnad; och då skulle han få veta om det var lika lätt att våldta ärbara kvinnor som att möta stridslystna fiender med händer som var vana vid famntag och lek. Man nöjde sig inte heller med att fördöma hans vidriga dåd, utan gick till angrepp och dödade honom när han stod beredd försvara sin sak med många skäl.

Johan Sverkersson dödas av det uppretade folket

KAPITEL 19

Sverkers fruktan och förvirring

NÄR Sverker fick bud om att sonen var död sörjde han djupt att han fostrat den som var född till rikets hopp till mera självsvåld än heder. Han fruktade även för sitt eget liv och tvingades se sig om efter gömställen.

Dansken Sven tar ut segern i förskott

När Sven märkte detta blev han så säker på seger att han delade ut rätten till svenskarnas provinser bland sina krigsmän som belöningar i kriget redan innan krigståget hade börjat. Men framgångarna i kriget blev ringa, trots att rustningarna tycktes så fruktansvärda. Sven kom med en stor här av danskar och tyskar till goternas södra gräns, det vill säga Finnveden och Värend. Men Sverker drog nytta av ett klokt råd och uppträdde ingalunda som fältherre i detta krig utan överlät striden åt den stora hopen av bönder, vilket Saxo erkänner. Han gav dem anförare och lärde dem vad som borde göras, men själv uppehöll han sig på borgarna, eftersom han trodde att den danske kungen som stödde sig på det danska rikets krigsmakt lättare skulle besegras av bönder än av ädla män, varvid han i flykt skulle skynda sig tillbaka till sina egna länder. Och det gick som han trodde. Sven hade knappt kommit till gränsen när han såg bönder överallt som var beredda till strid, och då drog han till Danmark fortare än han hade kommit. Men han lämnade hären efter sig, som inte bara besegrades av folket i Finnveden utan förintades helt. Det fanns en hel del unga adelsmän i hären, och de dränktes av bönderna under isen på Nissan som flyter genom Finnveden. Så var all möda med det stora krigståget bortkastad för några bönders skull,

Sverkers klokhet

Dansken Sven flyr vid åsynen av bönderna

Floden Nissan

säger Saxo. Sven återvände till Danmark höljd av evig skam över att ha besegrats och drivits på flykten av klent rustade bönder. Själv skyllde han flykten på den stora och fasansfulla kölden som hade hindrat honom att fortsätta kriget, och tillade att Sverker var en kraftlös gubbe som inte gick i strid eller rustade för något krigståg utan gömde sig på okända ställen.

Den förfärliga kölden

Inte långt därefter drog Knut och Valdemar till kung Sverker, sedan de fått dennes tillstånd till detta. Det syntes som om de skulle besöka sina egendomar i Sverige, men den verkliga orsaken var att Knut friade till Sverkers dotter. Sedan återvände de till Danmark och var nu ännu mer förhatliga för Sven, eftersom de hade slutit ett fastare förbund med fienden.

Knut och Valdemar beger sig till Sverker

Under dessa år gick Sverker mot ålderdomen och grundade eller fullbordade två berömda kloster, Alvastra och Varnhem; det förra ligger hos östgötarna och det senare hos västgötarna. Till båda hämtade han munkar från Clairvaux. Vi har funnit följande uppgifter hos Saxo om denne Sverkers död: Vid samma tid som Danmark plågades så svårt av det farliga triumviratet Sven, Knut och Valdemar, dödades kung Sverker i sömnen om natten av en tjänare som förestod hans sovkammare. Men Gud bestraffade detta brott lika snabbt som rättvist. Ty en kort tid därefter straffades Magnus, som i sin hemliga längtan att komma till makten hade förmått tjänaren till detta illdåd, med döden för sin brottsliga sammansvärjning i den konflikt där han även försökte ta riket från Sverkers son Karl, liksom han berövat honom fadern. Men den svenska historien uppger att Sverker dödades av en stallknekt den natt då man firar Kristi födelse, och att detta skedde när han skulle gå till den nattliga mässa som hölls i kyrkan vid gården Tollstad. Hans grav kan ses i klostret Alvastra, och den ligger inte långt från högaltaret under en stor sten som vittnar om den kungliga begravningen. Vid den tid när denne Sverker levde började man uppföra befästa städer på den tyska kusten, och där bosatte sig folk från de nordiska länderna. Ty folket vid den sarmatiska kusten använde tidigare det vendiska språket i hela detta område, alldeles som på vår egen tid. Lübeck grundades år 1140, Rostock år 1170 och Livlands huvudstad Riga år 1186. Därefter påbörjades Stralsund år 1208 och Reval år 1223. Efter dem grundades och befästes Wismar år 1248 efter Kristi födelse.

Sverkers fromhet

Sverker dödas av sin egen tjänare

Magnus brott bestraffas med döden

Sverkers grav

Lübeck uppförs; Rostock uppförs; Riga uppförs; Stralsund uppförs; Reval grundas

Wismar påbörjas

NITTONDE BOKEN

KAPITEL I

Erik den helige, den 124:e kungen i hemlandet

År 1150

VI KOMMER NU TILL VÅRT FÄDERNESLANDS KLARA ljus, Erik den helige. Han var son till den ädle Jedvard och upphöjdes med stormännens och folkens enhälliga röster i Uppsala år 1150 förtjänstfullt till kungasätet i Sveriges rike. Han ägde så många och stora dygder att han tycktes föra ett himmelskt och änglalikt liv när han hade insatts vid den jordiska makten, och genom sitt ädla martyrium förtjänade han att överföras från denna värld till himmelens riken och att skrivas in i helgonens bok med hela den kristna kyrkans allmänna samtycke.

Erik den helige upptas i helgonens skara

Man inser att han ägde stora dygder redan i sin ungdom när man noterar att den gode kung Inge, som var son till Filip, inte ville ge sin älskade och kyska dotter Kristina till någon man, hur ädel han än vore, förutom till denne ädle yngling som hade fostrats till en så ivrig gudsfruktan. Sedan han mottagit henne enligt den gudomliga lagens föreskrifter, älskade han henne efter de heliga patriarkernas exempel och förlänades barn med henne till Guds ära. Han blev själv ett lysande exempel på dygd för alla andra, ty allt som var hedersamt, rättvist och fromt strålade ut från honom som från den renaste spegel. Andra ädlingar kunde beundra hans goda gärningar, men mäktade inte efterlikna dem.

Erik den helige får en dotter till kung Inge som maka

En farlig tid

Under detta uppstod det farliga tider i alla nordiska länder. Danmark plågades svårt av inre och yttre strider och tycktes störta mot sin undergång. Goterna inväntade inte svearnas röster efter kung Sverkers död utan upphöjde dennes son Karl till sin kung, eftersom de tog större hänsyn till danskarna, som Sverker och Karl var befryndade och förbundna med, än till svearna. Slaverna, liverna och moskoviterna tycktes också beredda att angripa Sverige, ty de härjade och plundrade ständigt på det svenska havet vid denna tid. Därför kunde man inte tro annat än att Sverige inom kort skulle störta i en inre tvedräkt och förhärjas genom de förenade krafterna hos alla angränsande länder.

Goterna och svearna blir oeniga i kungavalet

Det svenska riket råkar i fara

KAPITEL 2

ÄRFÖR syntes det som om Erik inte hade valts av stormännen och folket, utan var en nådig gåva av Gud för att fäderneslandet måtte bevaras i dessa svåra tider. Vi skall nu med lämpliga ord visa hur han utförde denna gärning.

Erik den helige skyddar de oskyldiga

Först av allt återställde han enigheten bland stormännen och alla invånare i Sverige och vårdade sig om att rättvisan och oskulden inte utsattes för oförrätter eller förtrycktes. Liksom han själv var den mest rättvise av alla, lät han också alla milda och fridsamma leva i den största fred, och han underkastade sig ständiga och svåra mödor för att hans underlydande skulle få åtnjuta fred och ro. Fastän han kunde ha samlat på sig stora skatter under förevändningen av det krig som många och mäktiga fiender hotade Sverige med, kunde man knappt förmå honom att ta emot de vanliga skatterna till riket i deras fulla antal eller värde. När han såg hur undersåtarna kom släpande på sina skatter, brukade han till och med klandra dem i fromma ordalag och tvinga dem att behålla uppbörden med orden: ”Det jag har räcker för mig, så behåll ni ert eget. Jag vill inte ha era skatter, era efterkommande kommer att behöva dem.” Att han hade rätt när han förutsade de efterkommandes nöd, får de som Gud låtit spara till dessa olyckliga tider verkligen erfara, då inte bara de olyckliga människornas pengar utan även deras kött och blod överallt slits bort och förtärs av de omättliga tyrannernas tänder. Ja, det är som om kungar hade insatts mer för att förtrycka medborgarna än för att slå tillbaka fienderna, och som om det vore detsamma att vara kung och rövare.

Erik den helige hyser den största avsky för girigheten

Tyranners grymhet och girighet

KAPITEL 3

RIK nöjde sig inte med att ständigt visa denna stora frikostighet och ofattbara mildhet mot sina underlydande folk, utan stiftade även lagar som var så måttfulla, godhjärtade och rättvisa att de inte syntes uttänkta av en kung för hans undersåtar utan av en givmild fader för hans älskade barn. De orättvist förtryckta flyr till dem även i våra tider, som om de vore det enda skyddet för deras oskuld. Fast det är ju lönlöst att åberopa några lagar inför dem som lärt sig föga eller intet utom våld och rov; ändå händer det inte sällan att de skamlöst stöder sitt tyranni genom att felaktigt åberopa den helige Eriks lagar.

Erik den heliges goda lagar

Tyranner missbrukar Erik den heliges lagar

Man bör för övrigt inte tro att den som var så from och nådig när han

stiftade mänskliga lagar någonsin försummade att med stränghet och iver följa de gudomliga lagarna. Vi betvivlar inte att det var genom den gudomliga försynens försorg som den helige och höglärde biskop Henrik uppträdde vid denna tid och med stor värdighet styrde biskopsdömet i Uppsala; den fromme kungen formade hela sitt liv efter dennes råd och fromma förmaningar. Det var som om naturen i hans sinne hade inskrivit den gudomliga lag varmed Gud befallde de furstar som styrde Hans folk att inte företa sig något svårt utan att söka råd hos den högste prästen. Varje gång de underlät att göra detta, skulle de ådra sig mycken skada och bestraffas för sitt självsvåld.

Den helige biskopen Henrik

Furstar bör lyda den högste prästens råd

Bland andra fromma råd och förmaningar, förmådde Henrik den gode kungen att företa det stora och minnesvärda krigståget för att utbreda den kristna tron bland avgudadyrkarna i Finland. Ty Finlands invånare var vid denna tid inte bara olidliga fiender till det svenska riket utan också ihärdiga förföljare av den kristna tron, och därmed vållade de svearna mycken skada genom ständiga krig.

Därför samlade kung Erik en stark här, tog med sig den helige biskopen Henrik och gick i krig mot finländarna. Det blev en hård och blodig strid, där finländarna övervanns och sträckte sina händer mot den segerrike kungen. Då brast den fromme kungen i tårar och sade till männen i sitt följe: ”Visserligen är jag glad över att den gudomliga försynen har skänkt oss denna seger mot dess och våra motståndare, men jag sörjer ändå djupt över att så många fiender har gått förlorade i denna kamp. Om de före sin död hade fått motta det heliga dopets sakrament, skulle de inte genom denna död ha nedstörtat i den eviga döden.” När sedan större delen av Finland hade omvänts till den kristna tron och genom det heliga dopet fått ett nytt liv i Kristus, återvände han skyndsamt till Sverige och berövade dessa vilda fiender ingenting förutom själva friheten att göra det onda. Men det var som om han förlorat halva sin själ när han lät den älskade biskop Henrik stanna kvar bland dem i så många livsfaror, varvid han ensam skulle föra en större kamp mot själarnas fiender än Erik tidigare hade utkämpat med hela sin här mot finländarnas fruktansvärda makt. Vi har för avsikt att beskriva denne helige biskop Henrik och hans övriga verk i vår historia om ärkebiskopsstolen i Uppsala och hur han omvände det väldiga landet Finland till Kristus och gick i döden år 1151 efter Kristi födelse som en ärofull martyr i kampen för tron och rättvisan.

Erik den helige går i krig mot finländarna och lägger dem under den kristna tron

Henrik den helige blir biskop över Finland

År 1151; Henrik den heliges martyrium

KAPITEL 4

När Erik hade övervunnit fienderna och återvänt till Sverige med en minnesvärd seger, började han ägna alla sitt sinnes krafter åt att hedra Guds majestät och Kristi kyrka genom sin omsorg om dess fromma tjänare, och han sökte även förmå alla andra att göra detsamma. Han ägnade hela

sitt intresse åt att följa de heliga konungars exempel som alltid hade levt efter Herrens lag, och han strävade efter att efterlikna allt som David, Salomo och andra goda kungar hade låtit göra för att ära Guds hus. Ty han visste att den främsta skillnaden mellan usla och goda kungar är att de förra aldrig upphör att förakta Guds majestät genom att förakta Hans tjänare, medan de senare skänker kyrkans stridsmän den högsta heder och känner sanningen i det som sagts av den första Sanningen: ”Den som avvisar er, avvisar också mig, och de som avvisar mig, skall varda ringa och föraktade.”

Erik den helige efterliknar de heliga kungarna

Därför verkade denne helige kung ständigt efter att bygga kyrkor och att försörja och pryda dem med lämpligt underhåll och prästerliga tjänster. Bland de övriga proven på hans stora fromhet och kungliga frikostighet finner man den berömda domkyrkan i Uppsala, som hade grundats av forna tiders kungar och byggts upp till en del. Men nu försökte han fullborda denna kyrka till Guds eviga lov och ära. Vår tids stormän förtjänar lika mycken skam och en evig vanära, när de inte blygs att förtrampa densamma och klart visar att de fäster ringa vikt vid fäderneslandets heder eller vid sitt adliga stånd och den kristna kyrkans värdighet. Så kan de inte efterlämna något ärofullt minne av sig och sina seder till de efterkommande, såvida de inte tror att det en gång skall komma människor som säger att stölder, plundringar, helgerån och förtryck av föräldralösa barn, änkor och oskyldiga är gärningar som anstår ädla och ryktbara män, eller att sådana seder bekräftar det sanna adelskapet ännu mer än dygdiga verk. Men forna tiders adel förhöll sig helt annorlunda gentemot fäderneslandets allmänna ära och den kristna kyrkans heder.

Erik den heliges stora frikostighet gentemot prästerna och kyrkan

Erik den helige fullbordar kyrkan i Uppsala; Adelsmän förföljer Kristi kyrka med skam

Den forna adeln skiljer sig mycket från dagens

För övrigt finns det många vittnesbörd om denne lysande kung och hans leverne, både i den allmänna historien och i allas samfällda mening om hans helighet. Ty alla fromma såg att hela hans liv var fyllt av lysande och hjältemodiga dygder. Vem var mer brinnande i sina böner, mer trägen i sin vaka eller mer flitig i sin fasta? Vem gjorde mer för att trösta de plågade eller hjälpa de förtryckta och skydda föräldralösa barn eller änkor? De som var medellösa, sjuka och olyckliga eller hade drabbats av någon motgång fann genast tröst hos honom. Ingen var mer frikostig med allmosor, ingen var mer nådig och mild mot andra människor, och ingen var mer rättvis i sina domar eller mer nådig mot botfärdiga än han. Han tuktade sitt kött med tagelskjortan han ständigt bar och tvingade det att lyda under det sanna förnuftets välde; och för att beröva det varje tillfälle till synd brukade han sänka sig i iskallt vatten när han eggades av begärets hetta. Han hade en hustru som var lika vacker till sitt yttre som ädel till sin börd, men han hade lärt sig av Den Helige Ande att människors förening lyder under en annan lag än djurens; han visste att de heligas barn inte alls bör förenas på samma sätt som de folk som inte känner Gud. Ändå händer det i vår olyckliga tid att till och med

Hela Erik den heliges liv är fyllt av ädla dygder

Köttets lag är inte andens lag

Här åsyftas den närvarande tidens kättare

människor som är vigda till Kristus drivs till äktenskap så att de skiljer sig föga från hästar och åsnor. Men detta överlåter vi åt Guds dom och vänder pennan mot Erik för att se hur ovärdigt man upptog hans ädla gärningar.

KAPITEL 5

Erik den helige förråds och dödas av svearnas simpla adel

Danskarna är beredda att bistå svenskarna när dessa vill förråda sina herrar; Henrik Skatelar, son till dansken Sven

NÄR han öppet inför alla och genom många och minnesvärda dåd visade att han var född inte bara till fäderneslandets utan till hela människosläktets vinning, sammansvor sig några adelsmän i det svenska riket enhälligt för att döda honom, i strid mot sina trohetseder och all mänsklig hänsyn. Men när de insåg att de skulle finna färre medbrottslingar i Sverige än det stora företaget syntes kräva, betjänade de sig mer av listen än av hedern och vände sig till danskarna för att få hjälp – danskarna brukar ju vara beredda till sådana dåd. Därvid fann de en man vid namn Henrik Skatelar. Han var son till dansken Sven, som alltför ivrigt sökte bli kung över Danmark på tinget i Viborg men förlorade makten över riket genom sin förtidiga död. Denne Sven hade tagit sveakungen Ragnvalds dotter Ingrid till maka och fått sagde Henrik Skatelar med henne.

Henriks son Magnus och fadern angriper försåtligt Erik den helige

Erik den heliges död

År 1160

Gud utför mirakel genom Erik den helige

Eftersom han hade ärvt få gårdar i Danmark, gjorde han allt som stod i hans makt för att tränga in i någon del av Sverige. Det fattades bara ett lämpligt tillfälle att uppfylla dessa önskningar, och nu erbjöd den helige Eriks fiender ett sådant med föga heder. Henrik och hans son Magnus slöt genast förbund med dem och samlade en här, och sedan överföll de försåtligt och oförmodat Erik vid domkyrkan i Uppsala på Kristi himmelsfärdsdag, utan att i förväg ha givit något tecken på fiendskap. Detta ansågs som en särskild skam bland ädlingar och krigsmän vid denna tid. Men Kristi tappre stridsman gick trots detta mot fienderna med de krigsmän som han lyckades samla i hast. Det blev en blodig kamp för båda sidor, där den ryktbare kungen föll för de trolösas svärd och lyckosamt bytte sin makt på jorden mot himlens eviga rike. Detta skedde år 1160 efter Kristi födelse, sedan han i nästan tio år hade styrt svearnas rike utan skuld och med den största ära. De förtjänster som han vann hos Gud i detta liv bevisas av de mirakel som Gud genom detta sitt helgon har utfört ända till våra tider till mångas räddning.

Magnus som dödat Erik den helige väljs till kung men dödas snabbt

Sedan Henrik hade utfört detta mord med sina medbrottslingar, plundrade han den kungliga skattkammaren. När allt hade stulits därifrån, avsåg han också att insätta sin son Magnus som kung i Sverige. De stormän som hade dödat landets fromme fader gav sitt samtycke till detta, för att en gudlös bödel skulle lyftas upp i Eriks kungasäte. Men den högste Konungen hade en annan vilja och beslöt att genast hämnas den oskyldige kungens blod.

Ty när ryktet om det begångna mordet spreds över hela riket, väckte detta inte mindre sorg och smärta hos alla rikets invånare än om var och en hade förlorat sin egen fader. Hälsingarna var de första som drevs av sin rättmätiga smärta att utkräva hämnd för det brottsliga mordet. Därefter tog svearnas övriga landskap till vapen, som för att släcka en allmän eldsvåda. Redan i den första drabbningen besegrades Magnus och hans fader Henrik, och alla deras danska medkämpar fälldes också till marken. Ett bevis för danskarnas stora nederlag blev den stora kyrkan i Danmarks socken, inte långt från Uppsala. De svenska segrarna byggde kyrkan på platsen för slaget av det rika krigsbyte som man tog från danskarna.

Hälsingarna är de första att hämnas Erik den heliges död

Danskarnas nederlag vid Danmarks kyrka

KAPITEL 6

Goternas och svearnas kung Sverkers son Karl upphöjdes till kung i goternas rike efter sin faders död, som vi har sagt. Detta skedde två år innan svearna satte Erik den helige att styra deras rike.

Karl, den 125:e kungen i hemlandet

Denne Karl kom inte väl överens med svearna i början av sin regering och beslöt att stärka sin makt genom ett förbund och släktskap med kung Valdemar i det angränsande Danmark. Därför sände han sedvanliga legater och friade till dennes systerdotter vid samma tid som Valdemars nyfödde son Knut mottog det heliga dopet, varvid goternas hertig Guttorm, som ledde denna beskickning, hedrade den fromma akten med sin närvaro. Sedan förde han den trolovade till Karl och mottogs med den största glädje av kungen och fäderneslandet.

Karl tar Valdemars systerdotter till maka; Guttorm, hertig bland goterna

Men medan man slöt denna släktskap mellan goternas och danskarnas riken, angreps och föll svearnas kung Erik både genom sina egnas trolöshet och utlänningars ondskefulla försåt, som vi sade här ovan. Sverige skulle också ha fallit i främmande och grymma tyranners händer vid denna tidpunkt om inte Karl hade kommit svearna till hjälp i dessa hotande faror. Ty även om svearna hade avvärjt danskarnas anfall utan hjälp av goterna, ansåg Karl likväl att det låg i hans intresse att Danmark inte fick makten över Sverige, och därför samlade han en här från alla håll och skyndade till Sverige för att befria detta från ett hotande slaveri. Han förintade alla danskar som var kvar i landet och valdes nu till kung i Sverige av de segrande svenskarna. Så blev han kung i båda dessa riken och återställde först av allt den fred mellan goterna och svearna som hade skadats så svårt under de senaste åren. Där-

Goternas och danskarnas furstar förenas genom släktskap; Kung Erik den heliges död

Goternas kung Karl befriar svearna från danskarna; Karl blir kung över både goterna och svearna

efter förmådde han sin svärfader, kung Valdemar i Danmark, att sluta och säkra fred med norrmännen, vilkas rike hotades av inre tvedräkt.

Karl är angelägen om fred med norrmännen

Karl följer strängt de gudomliga och mänskliga lagarna

När Karl på detta vis hade säkrat freden både inom och utom landet, övervakade han noga att alla följde de lagar som den helige Erik hade stiftat eller förbättrat, och tillät inte att oskulden någonsin förtrycktes ostraffat av något tyranni. Han vakade därefter även noga över att de gudomliga och kristna lagarna inte kränktes, och om det uppstod några villoläror eller kätterier i dessa lät han genast biskoparna skära bort dem genom sin rannsakan och dom så att de inte fick djupare rötter. Han försökte inte heller tillvälla sig något av biskoparnas makt och myndighet, utan visade öppet att fromma kungar nådigt borde lyda Kristus och de biskopar som Han hade insatt och inte bjuda dem ett gudlöst och självsvåldigt motstånd i något som föll under den kristna lagen.

Kyrkan i Uppsala blir ärkebiskopssäte genom påven Alexander III, bok 18, kap. 18

Den engelske kardinalen Nicholas som sändebud för påven Eugenius

För övrigt var han ytterst mån om den katolska kyrkans enighet och slog sig inte till ro förrän han genom sina legater till påven Alexander III hade utverkat att kyrkan i Uppsala hedrades med det *pallium* eller band som var en ärkebiskops kännetecken. Biskop Eskil i Lund hade måhända ett sådant som han kunde ha förlänat ärkebiskopen i Uppsala, men kung Karl och det svenska rikets rådsherrar var alltför kloka för att lägga sitt ärkesäte under någon annan än den högste påven i Rom. Ty även om den engelske kardinalen Nicholas sändes till Norge av Eugenius III år 1150 (vilket vi nämnde ovan) och hade med sig ett *pallium*, som han enligt danskarna lämnade hos biskopen i Lund för att inviga en ärkebiskop i Sverige, var det likväl mer hedersamt och säkert att hämta rent vatten från den första källan än från en liten bäck som rann mycket långt från denna åder. Ja, det hade varit bättre om man hade avstått från ärkebiskopsvärdigheten än tagit emot den från Lund, som vid denna tid låg under den danska kronan. Denne biskop eller danskarna hade ju aldrig gjort något för att sprida den kristna tron bland svearna; tvärtom, den kristna religionen kom till svearna många år tidigare än till danskarna, som vi sade här ovan. Därför syns det vara en förmäten och alltför äregirig tanke när vissa danskar påstår att de förde den kristna tron till Sverige och av detta skäl vill tillmäta sig en högre rang än den svenska kyrkans prelater. Men om något sådant företräde hade förlänats ärkebiskopen i Lund, avskaffades och utsläcktes detta vid konciliet i Basel där Nicolaus Ragvaldi framträdde såsom ärkebiskop i Uppsala.

De äregiriga danskarnas falska anspråk

Men detta må vila för stunden, för vi återvänder till Karl. Han uppnådde således genom en enda nödvändig och hedersam beskickning till påven att kyrkan i Uppsala blev svearnas ärkebiskopsstol och att den inte var underkastad någon utländsk biskop. Stefan blev den förste ärkebiskopen, och vi har beskrivit hans goda liv och ädla seder i vår historia om ärkestiftet i Uppsala.

Stefan blir den förste ärkebiskopen i Uppsala

KAPITEL 7

ÄR Karl hade uppnått detta började han uppföra kyrkor och kloster, och först byggde han det berömda kloster för jungfrur som ville leva i evigt celibat efter den helige Bernhards regel; det ligger på gården Vreta inte långt från Linköping. Hans fader Sverker hade grundat ett kloster i Alvastra, även det till den helige Bernhards ära, och detta försågs nu med murar och många byggnader. Karl utverkade också hos påven Alexander III att Stefan, som nyss blivit invigd som ärkebiskop i Uppsala, fick uppta den ädla och fromma änkan Helena av Skövde i helgonens skara år 1164 efter Kristi födelse på grund av hennes höga fromhet i livet och alla mirakel efter hennes död. Inte lång tid därefter förrättade ärkebiskop Stefan tillsammans med ärkebiskop Eskil i Lund skrinläggningen av danskarnas hertig Knut den helige, och genom sin klokhet uträttade han mycket för dessa rikens välgång och för freden mellan kungarna. Det bör inte heller förtigas att det genom kung Karls fromma försorg grundades ett kloster på gården Säby. I detta infördes munkar från den helige Bernhards orden, som levde i celibat och enligt den kristna fromhetens bud ända till våra olyckliga tider, då allt heligt har gått förlorat.

Karl visar sin fromhet genom att bygga kloster

Vreta kloster uppförs 1162

Alvastra

Sankta Helena i Västergötland kanoniseras

Hertig Knut den helige kanoniseras

Säby kloster uppförs

Till sist uppstod det en så svår och oförsonlig tvist mellan kung Karl och Knut, som var son till Erik den helige, att en av dem eller båda måste råka i den största fara. Knut lät sig nämligen övertygas om att Karl hade medverkat när hans fader angreps av danskarna och bidragit till att han förlorade både riket och livet genom sin förtidiga död. Av detta skäl samlade han styrkor från alla håll och angrep och dödade Karl när denne uppehöll sig på Visingsö. Den dräpte begravdes sedan i Alvastra kloster nära sin faders grav år 1168, sedan han hade styrt sitt rike i tio år.

Kung Karls död och begravning; År 1168

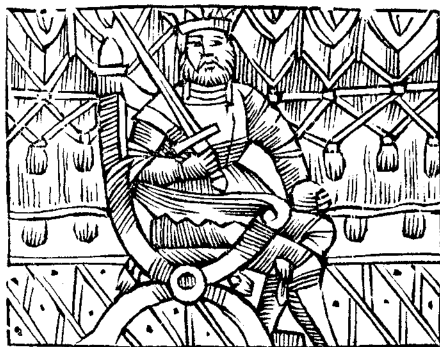
KAPITEL 8

OM vi sade var Knut son till den helige kungen Erik, och upphöjdes till kung i båda rikena genom stormännens och folkens val. Men det var också allas gemensamma önskan, eftersom hans fader hade utfört så stora välgärningar mot alla så länge han var i livet.

Knut, den 126:e kungen i hemlandet

Fastän Knut hade lärt sig av sin fromme fader att uthärda alla slags motgångar, kunde han som förlorat den bäste av fäder inte försumma att använda all sin kraft till kropp och själ och alla sina tillgångar för att bekämpa faderns grym-

ma mördare. Även om han knappt var mer än en yngling vid faderns död var hans iver mer brinnande än en vuxen man kunnat visa.

Knut hämnas faderns död

Han förmådde hela Sverige att resa sig mot dessa blodtörstiga män och skyndade sig att hämnas det oskyldiga blod som hade utgjutits, som vi nyss berättade om. Han slog sig inte heller till ro förrän han efter en landsflykt till Norge och efter att ha utstått olika växlingar av lyckan hade berövat kung Karl både riket och livet, som vi också sade ovan.

Karl dör genom sitt förbund med Danmark

Men det måste erkännas att ingenting vållade den gode kung Karl en sådan skada som hans släktskap och förbund med danskarna. Ty han spred den kristna religionen med den största iver, älskade undersåtarna, värnade rättvisan och framstod i allt som en fader för fäderneslandet. Men eftersom han var svärson till danskarnas kung Valdemar, ådrog han sig ett allmänt hat bland svearna och goterna. Genom sitt exempel visar han hur farligt de lever i svearnas och goternas länder som blott misstänks ha sammansvurit sig med danskarna, för härigenom svävar stundtals även de mest oskyldiga människor i livsfara.

Danska sammansvärjningar är farliga för svenskar

Det fanns således två skäl, och båda var starka, till att Knut blev en mäktig kung: för det första för att han var son till den bäste av kungar, för det andra för att han var en bitter motståndare till utländska fiender, särskilt mot danskarna, mot vilka han drog ut med en stor här för att utkräva en ännu grymmare hämnd för mordet på fadern i deras eget land än den som han tidigare tycktes ha vunnit i Sverige utanför Uppsala. Han satte en viss Harald att leda hela sin krigsmakt. Denne Harald var född av ädelt och kungligt blod, men hade mindre erfarenhet i krigskonsten än vad som krävdes för att föra krig. Han var alltför tveksam i striderna och fördröjde eller uppsköt allt som han kunde ha uträttat snabbt och lyckosamt. Så snart han brutit in i Skåne hälsades han som en kung av den skånske hertigen Åke och alla invånare. Men många ädlingar vägrade att underkasta sig hans välde och flydde till danskarna över sundet, så att Harald kunde plundra, bränna och ödelägga deras tillgångar och gårdar.

Knut drar i krig mot danskarna

Harald är en slapp härförare

Åke är ståthållare över Skåne

KAPITEL 9

Eftersom Knut nyligen hade blivit kung över danskarna efter sin fader Valdemars död, fick han fick stora besvär när svearna bröt in. Han hade ännu inte befäst sin makt när han tvingades möta rikets mäktiga motståndare, men han samlade styrkor och gick till angrepp mot Harald. Det

stod en bitter och blodig strid på de skånska fälten, där Harald kämpade oförsiktigt och övervanns. Efter detta nederlag återvände han till Sverige tillsammans med Åke och återskapade sina styrkor med hjälp av kung Knut och Birger, som var hertig i Östergötland. Han skulle inte heller ha avstått från att angripa Danmark om inte den kloke ärkebiskopen Absalon i Lund, vars lysande verk har bevarats till oss med odödligt lov, hade avvänt detta hot mot danskarna såväl med vapen och råd som med andra hedervärda medel.

Kriget i Skåne

Harald flyr

Birger, hertig i Östergötland; Absalon, ärkebiskop i Lund

Under denne Knuts tid var Stefan, Johannes och Petrus ärkebiskopar i Uppsala efter varandra. Kungen lydde deras goda råd så fromt och strängt att han i alla sina gärningar syntes likna eller efterfölja sin fromme fader. Han mottog många fromma och hälsobringande förmaningar av ärkebiskop Johannes och iakttog den kristna religionens bud med den strängaste vaksamhet. Han försummade intet som syntes nödvändigt för de underlydande folkens välgång, fred och eviga lycka. Han ivrade också för att stärka och föröka den heliga kulten, så att han skulle sägas vara en kristen kung inte bara till namnet, utan även genom sitt liv och sina seder och lagar. När han ålades av denne biskop att göra bot för kung Karls död upptog han detta med vördnad samt fullgjorde allt som han ålades med from och hängiven vilja. Ty denne kristne kung visste att man inte kan vinna Guds nåd genom mänsklig kraft allena.

Knuts lydnad gentemot biskoparna

Knuts uppriktiga botgöring och fromma verk

För att gottgöra sina kränkningar av religionen fullbordade han även två berömda kloster som hade grundats tidigare av kung Karl. Det ena var Säby, som i folkmun kallas Julita, och det andra Varnhem, och han donerade frikostigt gårdar från sitt fädernearv till båda. Men han nöjde sig inte med att förhöja Guds ära på detta sätt, utan understödde även den heliga kultens tjänare med all slags heder och rika tillgångar och privilegier samt inrättade prästerliga tjänster och återställde kyrkor eller uppförde nya. Lycklig var den kung som hade förlänats en sådan biskop, för genom att lyda honom gjorde han sig förtjänt av en gudomlig barmhärtighet och ständig fred! Men ännu lyckligare var det rike och lyckligast det folk som fick styras av en så ärofull, from och vis kung.

Säby eller Julita kloster; Varnhem

Även om ärkebiskop Johannes bara förlänades några få år i sitt höga ämbete, vann han likväl en stor ära och ett evigt och lovvärt minne. Det fjärde året sedan han hade tillträtt sitt ämbete, höggs han ner och dödades i sitt hus Almarestäket av estniska sjörövare som härjade långt in i Sverige. Detta hände i början av månaden juli år 1188 efter Kristi födelse. Han efterträddes av Petrus, som med stöd av kung Knut ledde det svenska folket till ädla seder och fick dem att helhjärtat omfatta den kristliga fromheten. Under tiden tvingades den minnesvärde kung Knut ge vika för den oundgängliga döden, och därmed förlorade han både riket och livet efter många och lysande dåd. Han begravdes i Varnhems kloster år 1192.

Johannes den förstes korta tid som ärkebiskop i Uppsala

År 1188

Petrus den förste, ärkebiskop i Uppsala

Knuts död och begravning

KAPITEL 10

Sverker, den 127:e kungen i hemlandet

SVERKER var son till goternas och svearnas kung Karl och upphöjdes till makten i båda dessa riken efter Knuts död. Erik den helige hade ju varit kung över svearna och Karl över goterna, och jag skulle tro att det var den gudomliga försynens verk att man valde de följande kungarna växelvis från dessa riken, så att varje kung härskade över båda. Detta varade ända till kung Birger, som lät goternas och svearnas stora välde förfalla och föras mot dess yttersta undergång på grund av det skamliga hat som han hyste gentemot sina bröder. Därmed fick han det föregående seklets lycka att störta ner i ett vida sämre tillstånd, som vi skall visa nedan.

Kungarna väljs växelvis från goterna och svenskarna, bok 20, kap. 15

Sverkers lovvärda klokhet, krigskonst och vältalighet

Påven Clemens III ber om hjälp mot saracenerna

Denne Sverker, eller Sverko som han också kallades, var rikt förfaren i krigskonsten och mycket klok i sitt handlande, och han stod inte efter någon i den sköna talekonsten. Före hans tid kom det ett brev från påven Clemens III till ärkebiskop Petrus i Uppsala, som manade kung Knut och hela hans folk att gripa till vapen med andra kristna furstar och folk mot den kristna trons fiender saracenerna eller att förse de stridande med proviant och andra förnödenheter. Den gode kungen tog påvens fromma och faderliga uppmaning under moget övervägande och beslöt att en så helig angelägenhet borde understödjas på alla sätt. Han skulle också ha uppfyllt detta frikostiga löfte om han inte ryckts bort av en förtidig död. När han var borta, antog Sverker den kungliga purpurn och steg upp i kungasätet. Även om han hyste samma sinnelag som Knut och ville bistå den kristna religionen i dess stora fara, hindrades han från detta genom det inbördeskrig som han drogs in i av rikets ädlingar på grund av den grymhet som han visat mot kung Knuts barn.

KAPITEL 11

Sverkers hämnd på adeln

VERKER var nämligen så hämndlysten gentemot Sveriges adel att hans medfödda godhet förbyttes till den största grymhet. Han upphörde inte heller med dessa förföljelser förrän han hade huggit ner en del av den gode kung Knuts barn och drivit de andra i landsflykt samt rövat alla deras tillgångar. En av dem, Erik, räddade sitt liv genom att fly till Norge.

Av detta skäl grep svearnas stormän och hela fol-

ket till vapen, så att Sverker ställdes inför ett farligt inbördeskrig. När ärkebiskop Olov eller Olaus i Uppsala försökte avstyra detta med många och hälsobringande råd ådrog han sig ett djupt hat genom detta, inte den stora välvilja som han hade förtjänat. Sverker bad också danskarnas kung Valdemar att bistå honom med hjälptrupper. Därför rustade Valdemar en stark här av både danskar och böhmare, och sedan sände han den till västgötarnas länder med den ädle Ebbe Suneson från Själland. Men västgötarna mötte de framryckande fienderna i så hårda strider att man minns få krig i deras trakter där det flutit mer eller lika mycket blod. Både böhmarna och danskarna besegrades och förintades helt i detta slag år 1208, och därför kunde de inte meddela de sina nederlagets storlek med budbärare utan endast genom att de alla drivits på flykten. Man visar ännu i våra tider den plats nära gården Lena i Falbygden där detta minnesvärda slag ägde rum, och några sånger som är spridda överallt hånar öppet det danska folkets flykt. Därefter rustade danskarna en ny här, men den mötte samma olyckliga öde vid Gestilren som i den första striden. Sverker drog således ut i två krig mot sina egna undersåtar, och eftersom han obetänksamt väckt deras vrede föll han mot dem och dog i en blodig kamp. Detta exempel kan lära hans efterkommande att inga kungar någonsin kan styra Sverige med lycka om de inte har lärt sig att besegra det onda med det goda. Denne Sverkers död inträffade år 1210.

Sverker dras in i inbördeskrig

Ärkebiskop Olaus röner hat i stället för kärlek

Dansken Ebbe

Västgötarna besegrar danskarna i ett blodigt krig

Gården Lena är minnesvärd genom danskarnas nederlag

Sverker dödas

1210

Några säger att denne Sverker befriade det andliga ståndet från den världsliga rättvisans domar. Men dessa tar miste, antingen detta sker genom dum okunnighet eller simpel illvilja. Ty en sådan befrielse föreskrivs av den gudomliga och naturliga lagen och kan inte införas som ett slags välvilja av kungar och furstar. Men det bör medgivas att furstarna skall övervaka och verkställa den gudomliga lagen, när de låter prästerskapet nyttja de privilegier och friheter som förlänats dem av Gud. Ändå visar kungarna mindre frikostighet mot Kristi tjänare i vår olyckliga tid än judarna och hedningarna mot sina präster.

KAPITEL 12

Erik som var son till kung Knut återkallades nu från sin landsflykt i Norge och valdes till kung över svenskarna och goterna av de enhälliga stormännen och folken. Hans första strävan blev att återupprätta den kristna fromheten och kulten som nyligen hade skakats i inte ringa mån i oron under inbördeskrigen. Där lyssnade han i allt till den vördnadsvärde biskop Valerius

Erik, den 128:e kungen i hemlandet

Ärkebiskop Valerius i Uppsala; Eriks fromhet mot Kristi kyrka

Eriks lyckosamma tider

i Uppsala, såsom till en fader som hade återfött honom till Kristus, och han omfattade dennes hälsobringande förmaningar med fromhet och iver och befallde hela folket att göra detsamma. Därmed upplystes både Götaland och Sverige av dessa tvenne ljus, och dessa sju år blev så lyckliga och fridsamma och överflödande rika på allt livets nödtorft att man knappt trodde att den gudomliga barmhärtigheten någonsin varit mera frikostig mot dessa länder. Ty vilken lycka skulle Gud någonsin förvägra sitt folk om detta lyder sin kung med en uppriktig trohet, och om denne i sin tur vördar allas högste Konung med trogen lydnad?

Eriks stora barmhärtighet

De kungliga fogdarnas verk och plikter

Dessutom övertalade den helige biskopen Valerius den gode kungen att visa nåd och vänskap mot många av de fiender som hade samtyckt när Sverker dödade hans bröder, fastän han kunde ha utkrävt en sträng och rättvis hämnd för dessa onda dåd. På samme biskops inrådan ville han också insätta fogdar och ståthållare för landskapen som gjorde mer för att gagna undersåtarna än att fylla den kungliga skattkammaren. De borde också vara erfarna män som kunde lära den okunniga hopen eller undersåtarna hur de skulle bygga nyttigare hus, utvidga ängarna, bereda den nyplöjda marken för en bättre sådd, bevara åkrarnas bördighet och vinna framgång och lycka genom jakt och fiske eller på andra nyttiga sätt. Ty både den ädle kungen och den kloke biskopen fann det ovärdigt att utse till kungliga fogdar personer som bara dög till att lura åt sig pengar, när pengar var det sista som en god kung borde eftersträva. Om han satte detta främst skulle det inte finnas något som ingav ett gott hopp om hans herradöme bland undersåtarna.

Pengar bör vara kungars sista strävan

Ön Visingsö

Erik tar den danske kungen Valdemars dotter till maka; Birger, hertig över östgötarna

För övrigt brukade denne Erik ständigt vistas på Visingsö, som ligger i den stora sjön Vättern åt de sydliga goternas håll, och behöll därmed goterna i trohet och lydnad, medan ärkebiskop Valerius i Uppsala med flit vakade över att det inte uppstod någon oro bland svearna. Denne Erik var svärson till den danske kungen Valdemar, för han gifte sig med dennes dotter Rikesa och fick med henne sonen Erik läspe, som sedan blev kung, samt dottern Ingeborg. Enligt vissa historieverk blev hon maka till östgötarnas hertig Birger och födde i sin tur två söner, Valdemar och Magnus, som blev kungar efter varandra – vi skall berätta om dem senare.

Eriks död

1216; Drottning Rikesa dör

Ärkebiskop Valerius dör

Men Sverige fick inte styras länge under denne kung Eriks nådiga beskydd. Under sitt åttonde regeringsår lämnade han nämligen det förgängliga jordelivet och fick sitt sista vilorum vid faderns minnesvård i Varnhems kloster bland västgötarna omkring år 1216. Kort tid därefter gav också drottning Rikesa vika för dödens nödvändighet, försvagad av längtan efter sin goda make. Det synes även sannolikt att den ädle biskop Valerius ådrog sig en obotlig sorg genom vännens och kungens död. Ty några få år efter dennes bortgång bytte han det förgängliga livet mot den eviga lyckan, som vi fromt vill tro.

KAPITEL 13

Den döde kung Sverkers son, Johan, upphöjdes till makten i båda rikena med såväl stormännens som folkens samtycke, när Erik hade lämnat de levandes värld. Han kallades Johan den unge på grund av sin späda ålder, men också Johan den fromme genom sin medfödda fromhet. Ty han ägde det mest milda sinnelag och tycktes utlova det största och bästa hopp för hela riket.

Johan, den 129:e kungen i hemlandet

Johans fromhet

När han var omyndig vågade han inte göra något som förbjöds av hans förmyndare och lärare. Mest lydde han den vise ärkebiskopen Olaus i Uppsala och vördade dennes råd som om de vore hans ende faders befallningar. När det uppkom stora och svåra frågor i hans riken, överlät han också dem till dennes undersökning och beslut, eftersom han var förvissad om att den som var lärd i den heliga lagen och de kristna sederna också kunde och ville döma i mänskliga fall och tvister med större säkerhet och vishet än andra. Så hämtade den unge fursten den klokhet som han själv inte ägde eller kunde utlova från ett klokare bröst och anpassade den med vishet för sina underlydande folk.

Ärkebiskop Olaus i Uppsala

Under denne Johans tid började några stormän bland västgötarna tvista med biskop Benedictus i Skara om gods och gårdar som var i kyrkans ägo. Deras högsta mål tycktes vara att göra det kristna prästerskapet ännu mer ringa och fattigt än judarnas präster hade varit i forna tider; deras egendomar och bönder var fria från alla pålagor från furstarna och lydde bara under dem själva och den gudomliga lagens rättsskipning. Judarna vakade också strängt över att ingen kränkte deras prästers frihet, som var instiftad av Gud, eftersom de visste att Guds stränga hämnd alltid skulle drabba dem som överträdde den gudomliga lagen. Men denna bestämmelse i den gudomliga rätten kunde inte stödja biskop Benedictus i Västergötland, såvida den inte var bekräftad genom ett kungligt sigill. Men hur oriktigt detta var påvisas på ett klokare sätt av andra som vet att kungars rättigheter inte får sättas före de heliga lagarna, utan bör styras av dem. Det motsatta brukar alltid leda till ett allmänt fördärv för alla invånare. När onda eller försumliga stormän ser att landet styrs av barn eller okloka härskare, brukar de genast tro att de kan tillåta sig vad de vill. Därför är ett rike olyckligt om dess kung är ett barn och om dess furstar har lärt sig att söka vinsten mer än hedern.

Västgötarna utsätter sin biskop för ovärdiga besvär

Det judiska prästerskapets rättsliga frihet

Kungars rättigheter bör ställas efter de gudomliga lagarna

Men den unge kung Johan råkade ut för det som sägs i Den heliga skriften: ”Han rycktes bort, för att ondskan inte skulle förändra hans sinnelag.”

Johans förtidiga död och begravning; 1222

Ty det fjärde året sedan han börjat regera och antagit kunganamnet led han en förtidig död på Visingsö, och detta väckte en stor och allmän sorg i hela fäderneslandet. Han begravdes i Alvastra kloster år 1222 efter Kristi födelse, inte långt från sin faders och farfaders gravar.

KAPITEL 14

Erik läspe, den 130:e kungen i hemlandet

Erik, som hade tillnamnet "läspe" eller "den stammande", hade fromma och heliga kungar bland sina förfäder – Erik den helige var hans farfarsfader och Knut och Erik hans farfader och fader. Själv framträdde han under hela sitt liv på sådant sätt att man över huvud taget inte kunde finna någon bland stormännen eller det enkla folket som inte hyste det största begär att han skulle efterträda sina förfäder vid makten. Ty även om han talade illa och hade en haltande gång, uppvägdes dessa naturliga brister av hans ädla seder så att han snarare tycktes skänkt av Gud än vald av människor. Han mildrade rättvisan med barmhärtighet, så att man kunde tveka om han var mer rättvis eller nådig: han lät inte någon förtrycka oskulden utan straff, men straffade inte heller någon för strängt som var värdig mildhet.

Erik läspes stora dygder

Därför fanns det några ädlingar i riket som missbrukade kungens ädla måttfullhet och sökte göra uppror mot honom. Bland dem drog sig inte folkungarnas släkt att spela den främsta rollen, eftersom de hade vunnit mod genom det hedersamma äktenskapet mellan Knut, som var deras ledare och familjehuvud, och Helena, som var syster till kung Erik. Denne Knut uppträdde med stor värdighet och de mest höviska seder och ägde en beundransvärd klokhet och vältalighet. Därför började hans släktingar efterhand förakta den halte och läspande kungen och anlägga försåt mot honom, först i hemlighet och sedan helt öppet.

Sveriges adelsmän sammansvär sig mot Erik läspe; Folkungarnas släkt; Folkungen Knut

Detta uppror leddes av den nyss nämnde Knut samt två systersöner till Erik, som den gode och ärbare Nils av Tofta hade fått med hans syster Merita. Även Holmger slöt sig till dem. Han var en man av ädel börd, och man tror att han drogs med i upproret mer av en slump än av egen vilja. Så samlade man en stor här från alla håll och gick till angrepp mot kungen, som inte hade minsta tanke på ett inbördeskrig. Det blev en hård och mycket blodig strid vid gården Oluström år 1229, där Erik övervanns och fördrevs från Sverige medan Knut hyllades som kung av de upproriska.

Holmger

År 1229; Erik fördrivs från riket; Knut griper makten över riket

Men ett furstendöme som vunnits genom brott och trolöshet kan inte vara

länge. Erik samlade styrkor bland östgötarna och återvände till Sverige för att med stort och modigt sinne återuppta kampen. De två härarna möttes vid gården Sparrsätra, inte långt från biskopsstaden Uppsala, där de störtade mot varandra med stridsberedda vapen och kämpade med lika stort mod som de brukar som ihärdigt kämpar för hem och härd och själva livet. Man led svåra förluster på båda sidor, och till sist stupade Knut med sina medbrottslingar. Så fick han röna den gudomliga hämndens rättvisa makt sedan han sökt vända sin egen makt mot den godhjärtade och oskyldige kungen.

En våldsam strid vid gården Sparrsätra

Folkungen Knut dödas

Erik visade ingen grymhet mot de upproriska efter sin seger, förutom att han befallde att man skulle döda några av upprorets upphovsmän för att avskräcka andra från samma brott. Bland dem befann sig den nyss nämnde Holmger, som snarare blev ett offer för sin oförsiktighet än för sin ondska. Han hade kommit undan och i den största hast flytt till hälsingarna, men Erik sände genast ut krigsmän och lät gripa honom. När han hade halshuggits, befallde dock kungen att han skulle få en hedersam grav i det nunnekloster som kallas Skog; det ligger inte långt från Uppsala. Därmed visade den fromme kungen att han sörjde den ädle mannens död. Många har också trott att denne Holmger miste livet mer på grund av andras skuld än sin egen, och att alla mirakel vid hans grav bär vittne om ett oskyldigt liv.

Erik återtar riket genom denna seger

Holmgers död

Holmgers oskuld förkunnas genom mirakel

KAPITEL 15

NÄR Erik sålunda hade övervunnit sina inre och yttre fiender, ville han bruka den fred som skänkts av Gud till att förhöja Hans ära. Därför ämnade han gå i krig mot invånarna i Tavastland, som var svåra och olidliga fiender inte bara mot svearna utan även mot den kristna tron. Den kloke och gode ärkebiskopen Jarl i Uppsala, eller som andra säger hans företrädare Olaus, understödde också detta viktiga företag med ständiga böner. Denne Jarl var släkt med kung Erik och hade tidigare med all sin kraft verkat för att stilla striderna mellan stormännen så att Erik kunde väljas till kung och hålla maktens tyglar med säkra händer. Därefter slog han sig inte till ro förrän han såg hur oräkneliga själar som bedragits genom djävulens list fördes till Kristi fårahjord genom hans mäktiga verk och strävan.

Erik läspe rustar till krig mot tavasterna

Ärkebiskop Jarl i Uppsala; Ärkebiskop Olaus i Uppsala

När den rättrådige kungen skulle börja detta rättvisa krig mot Kristi fiender satte han Birger jarl från Bjälbo i Östergötland att leda hela hären. Han var gift med kungens tredje syster och fick två hoppingivande söner med henne, de blivande kungarna Valdemar och Magnus. Birger ägde den största makten i hela riket näst efter kungen samt en stor skicklighet i politiska och krigiska värv, och därför var det inte bara genom sin förnäma

Birger jarl leder kriget mot tavasterna

Birger jarls dygder

börd utan även genom sina ädla seder som han vunnit släktskap med kungen.

Birger förberedde allt som var nödvändigt för ett krig till sjöss och till land, och sedan förde han flottan för goda vindar till tavasternas stränder. Där reste han genast sina tecken och gick till angrepp mot fienderna, som gjorde ett ihärdigt motstånd. Man hade hoppats kunna överrumpla dem, men fann dem väl förberedda. Till sist segrade dock svearna efter en blodig kamp och föreskrev följande lag för de besegrade: Om de förkastade den hedniska vidskepelsen och antog den kristna tron skulle de inte lida någon skada till liv eller egendom, men i annat fall fick de varken behålla liv eller egendom. De flesta godtog detta och bekände sig till den kristna tron av hela sitt hjärta samt lovade med dyra eder att troget underkasta sig det svenska riket. Detta har de också hållit så oförvitligt sedan dess att de alltid räknats som goda kristna och trogna undersåtar till Sveriges furstar. Därför förtjänar de inte att förtryckas av de kungliga fogdarna och herrarna över dessa länder, som nu är fallet.

Svearna besegrar tavasterna i en blodig kamp

Tavasterna blir kristna

Klagan över tavasternas och finnarnas förtryck

Borgen Tavastehus

Vid samma tid byggdes det en mäktig borg i detta land, kallad Tavastehus. Den kloke Birger jarl befäste den med murar och värn och gav den en stark garnison, så att alla blev övertygade att den knappt kunde erövras med mänskliga krafter. Ärkebiskop Jarl i Uppsala nedlade också mycken möda för att den kristna tron skulle vinna en ointaglig makt i dessa länder. Därför satte han Thomas, som var biskop i Åbo, eller dennes närmaste efterföljare att uppodla den nya tron så att detta folk inte skulle bli mindre troget mot Gud än mot kungen.

Biskop Thomas i Åbo insätts över tavasterna av ärkebiskopen i Uppsala

Eriks död 1250

Medan hans folk vann dessa storslagna segrar för Kristi skull fullbordade Erik livets krigstjänst och bytte lyckosamt svearnas mot himlarnas rike år 1250 efter Kristi födelse. Då hade han härskat i tjugoåtta år med det högsta lov och lämnat många prov på sitt goda styre till de efterkommande. Kyrkomötet i Skänninge hör inte till de ringaste bland dessa dåd. Det hölls av kardinal Vilhelm som var sabinsk biskop och hade sänts ut av påven Gregorius IX för att återupprätta den kristna trons seder. Kungen och stormännen samt ärkebiskop Jarl i Uppsala och alla andra biskopar deltog i detta koncilium och gav sitt samtycke till alla dess beslut. Om dessa beslut sedan hade iakttagits med samma iver som när de fattades i from och allmän endräkt, skulle vi inte bara äga en lycklig kristenhet utan överlämna ett rike som var lyckosamt till alla delar åt våra efterkommande. Den sabinske kardinalens främsta mål vid detta kyrkomöte var att återkalla svenskarna och goterna från grekernas kätteri, som tycktes tillåta högre och lägre präster att leva fritt och öppet med sina hustrur. Genom kung Eriks och Birger jarls medverkan uppnådde han nu att man avsvor sig hustrur och frillor för att leva i celibat. Han tog också ifrån dem som överträdde denna lag alla inkomster, värdigheter, privilegier och friheter som var förbundna med det andliga ståndet och

Den sabinske kardinalen håller ett kyrkomöte i Skänninge

lade dem under stränga straff och böter liksom den världsliga rättvisans dom.

För övrigt utsattes staden Lübeck vid denna tid för en hård belägring av den danske kungen och hertigen i Holstein, då de hindrade all seglats på floden Trave med en kedja av järn. Men en svensk flotta förde fram skepp som skar av kedjan på mitten och befriade den vänskapligt sinnade staden från belägringen. Därmed gjorde sig svenskarna förtjänta av liknande hjälp från borgarna i Lübeck för all återstående tid.

KAPITEL 16

Valdemar, den 131:e kungen i hemlandet

VALDEMAR var son till Birger jarl. När hans fader lyckosamt kämpade mot Kristi fiender i tavasternas land, som vi har sagt, och hans morbroder kung Erik dog utan barn, valdes han till kung i goternas och svearnas riken av de enhälliga stormännen. Den som främst bidrog till detta var en bland svearnas stormän, den ädle och kloke Ivar Blå på Gröneborg, som ligger inte långt från staden Enköping. Han hade det främsta rummet och det största inflytandet bland rikets rådsherrar, och när man hade dragit samman stormännen och folken till ting efter Eriks död menade han att man så snart som möjligt borde tillsätta en kung i det herrelösa riket. Denna uppmaning mötte bifall hos alla så till den grad att man lät honom utse en ny kung efter sin vilja. Då nämnde han Valdemar, som var systerson till den döde kung Erik, fast han var omyndig. Stormännen och folken godtog genast den kloke rådsherrens förslag, och så utsågs denne yngling till kung omkring år 1251.

Ivar Blå

1251

Under tiden återvände Birger från Tavastland med en ärofull seger och en välbevarad flotta och fick nu veta att man satt hans son i den döde kungens ställe. Även om han hade bort höra detta med tacksamt och glädjefullt sinne lät han sig gripas av äregirighet och visade tydligt att rikets krona borde ha gått till honom, inte till sonen. Därför trädde han fram inför rikets samlade råd, som om han ville underkänna valet, och klagade över att man påskyndat valet av en ny kung utan att vänta på honom. Han frågade också vem som vågat föreslå någon till kung som inte uppnått den ålder då man kan styra sig själv. Då sade Ivar: ”Det är jag som ligger bakom detta val. Detta skedde som en särskild välvilja mot dig, ty du är en åldrad man som har gjort vårt land stora tjänster, och därför ville jag inte att du skulle överväldigas av den tunga bördan att styra riket. Jag skulle själv ha skjutit den ifrån mig om jag erbjudits densamma. Men om valet av din son inte behagar dig, ta då tillbaka honom

Birger jarl strävar efter riket

Ivar Blås storsinta svar

och råd bättre över hans och din egen välgång som du vill och kan. Under tiden skall vi lätt finna någon som vi kan skänka den kungliga värdighetens heder och tjänst." Men Birger, som ännu inte hade givit upp hoppet om riket, sade då: "Det är sant och säkert att ett rike inte kan bestå utan kung. Men vem skall ni välja om valet av min son blir ogiltigt?" Då svarade Ivar: "Inifrån den mantel som jag bär skall vi dra fram en kung." När Birger hade hört detta, fylldes han av större fruktan och blev rädd att såväl han själv som sonen skulle störtas från den kungliga värdigheten. Därför godkände han genast det val som man hade gjort samt tillade att han sagt allt detta för att få veta om allas röster hade fallit på sonen. Han framförde också sitt tack i högstämda ord till både Ivar och rådet för att de hade upphöjt hans son och smyckat honom med sådan heder.

KAPITEL 17

Den omyndige kungen får en förmyndare

ÄREFTER beslöt man i rådet att den unge kungen skulle få en av rikets främsta stormän till förmyndare, men historikerna har försummat att bevara hans namn, liksom mycket annat. Han skötte alla kungens inre angelägenheter med sådan trohet och iver att varken kungen eller hans folk led brist på något som kunde ombesörjas genom hans vård.

Birger jarl styr riket

Under tiden drog Birger omkring i riket och styrde alla allmänna göromål med den största klokhet. Han utfärdade många och goda lagar eller förbättrade sådana som stiftats tidigare, och han såg till att ingen vågade begå någon orätt mot oskyldiga med lagarna som täckmantel, för rättvisan skulle överallt bevaras i okränkt skick. Han lät också fostra alla sina barn till rättvisa och all slags dygd. Förutom Valdemar hade han sonen Bengt, som han insatte såsom biskop i Linköping och hertig i Finland, och vidare Magnus, som med tiden blev kung, och slutligen Erik, som rycktes bort av döden i förtid. Därmed växte Birgers makt och myndighet i båda rikena och var inte mindre än om han varit kung.

Birger jarl har tre framstående söner

Inga bland hela folket vågade heller motsätta sig honom utom en enda ätt, folkungarna. Även om de sade sig härstamma från den förnäme och ädle fursten Folke lyste ingenting av fädernas eller förfädernas dygder fram hos dem. De var beredda till alla slags usla dåd och föraktade lagarna, och de for överallt fram inte som ädla män utan som rövare, som om de velat säga: "Vad bryr vi oss om den där östgöten Birger eller hans son?"

Folkungarna vanssläktas på förfädernas dygder

Därför blev Birger uppretad av alla dessa grova oförrätter och beslöt att undertrycka deras våldsamma framfart med styrkor och vapen. Han drog samman en här och gick till öppen kamp mot dem. De drog sig inte heller

Ett inbördeskrig mellan Birger jarl och folkungarna

undan striden, utan drev samman krigsmän från alla håll, valde Karl som anförare och ledare för sitt uppror och kastade sig mot de antågande. Eftersom det låg en flod mellan de båda härarna som hindrade striden, tillgrep Birger en krigslist som var föga hedrande. Han försökte nämligen kalla folkungarna till sig under förevändning att försöka återställa freden. Men de misstrodde honom och lät sig inte övertalas att bege sig till överläggningarna med honom förrän biskop Kol i Linköping, som litade på Birgers ärliga uppsåt, hade gått i borgen för honom och svurit att de kunde komma och gå utan att löpa någon risk för sina liv. Men när de gått över bron till Birgers läger greps de genast och höggs ihjäl. Biskop Kol tog detta svek så hårt att han aldrig mera helgade Kristi kropp eller förrättade nattvarden med den mun som hade fört dessa ädla män mot deras undergång, utan lämnade sin biskopskyrka och fäderneslandet och drog till Kristi grav. Och med denna vallfärd och landsflykt slutade han sitt liv.

Karl blir folkungarnas anförare

Biskop Kol i Linköping

Birger bryter sin ed; Biskop Kol i Linköping underkastar sig den strängaste botgöring för andras synder

KAPITEL 18

MEN när övriga folkungar föll offer för detta förräderi var Karl, deras anförare, inte där. Han upptogs i Birgers vänskap, men trodde sig inte vara mera säker än förut; och om han ville leva längre, måste han lämna fäderneslandet och gå i landsflykt. Han kom till preussarnas länder, blev inblandad i det stora kriget som de förde mot avgudadyrkarna i Litauen och dog när han deltog i försvaret av den heliga religionen. Korsriddarna sökte på alla sätt övertala honom att avstå från detta krig, men hans okuvliga hjärta hade upptänts av en så helig eld att han skattade sig säll och lycklig om han fick offra återstoden av det förgängliga livet för Kristi heder och ära. Men han dog inte utan att ha fått hämnd, ty han fällde med egen hand en väldig mängd barbarer, vilket blev vittnesbörd om hans underbara tapperhet. Alla kristna som överlevde denna dödsbringande kamp fällde också tårar över hans förtidiga död. Inte ens Birger avhöll sig från klagan vid budet om hans död, även om sorgen blandades med glädje, eftersom han hade befriats från en mäktig motståndare. Men Birger lade bort allt gammalt hat och lät honom få en hedersam begravning. Han underkastade sig dessutom en sträng bot som ålades honom av ärkebiskop Laurentius i Uppsala, för att sona sin synd när han svek sin ed vid blodbadet på de förnäma folkungarna.

Folkungarnas anförare Karl går i landsflykt

Karl ger sitt liv för Kristi tro

Birger jarl hedrar sin döde ovän med en hedersam begravning; Birger jarls botgöring; Ärkebiskop Laurentius i Uppsala

Därefter visade Birger större mildhet och nåd mot alla undersåtar och gjorde allt för att stärka den allmänna freden och han ivrade lika mycket för att sprida och stärka den kristna tron. Han uppförde många kloster och kyrkor och försåg dem med prästerliga tjänster och egendomar, eftersom han med rätta ansåg att det är fromma kungars och furstars främsta plikt

Birgers fromhet mot den kristna tron

att hedra Guds majestät genom sin omsorg om den kristna kyrkans tjänare.

Danskan Sofia gifter sig med Sveriges kung Valdemar

Med sin ädla makas och stormännens samtycke lät han också sin son Valdemar ta den danske kungen Eriks dotter Sofia till maka, varvid en stor del av Skåne återställdes som hemgift – vi har redan visat hur detta landskap alltid hade givit upphov till stora krig mellan goterna och danskarna. Deras bröllop firades i Jönköping, som ligger i södra Götaland vid stranden till den stora sjön Vättern, och dit strömmade en väldig mängd goter, svear och danskar för att betrakta den oerhörda bröllopsståten.

Staden Jönköping

Birger jarls lagar

När man fullföljt dessa festligheter, ägnade sig Birger åt rikets styre med stor böjelse och den största klokhet och stiftade nya lagar med invånarnas samtycke, framförallt sådana som rörde arvsrätten mellan syster och bror, den okränkbara inre freden och många andra lika nödvändiga och nyttiga saker. Dessa lagar ägde en så märklig rättvisa att man följer dem även i våra dagar med allas samtycke.

KAPITEL 19

Stockholm grundas och uppförs av Birger jarl

MEN han tycktes överträffa alla sina lysande och storslagna dåd när han grundlade Stockholm som svearnas främsta stad och kungasäte. Han befäste den med starka murar och värn, och detta på en plats som var så gynnsam, oumbärlig och ointaglig att jag skulle tro att han aldrig någonsin skulle ha kunnat komma på något mer lämpligt. Ty platsen skyddas på alla sidor av strömmar och ligger mellan det salta och det söta vattnet, så att den kan kallas en port till hela Sverige. Tidigare trängde ester, moskoviter, ryssar och tavaster ständigt genom dessa sund på hemliga krigståg och angrep och plundrade svearna, som inte misstänkte någon fiendskap. Efter dessa väldiga blodbad kunde fienderna undkomma fritt och ostraffat till sina egna länder lastade med stora byten. Vid ett sådant angrepp dödade de ärkebiskop Johannes den andre i hans eget hus Almarestäket, liksom andra stormän med ett lysande rykte i historien. Men när Stockholm hade uppförts vann medborgarna en ständig fred eftersom fienderna alltid fylldes av fruktan när de såg detta ointagliga fäste. Sedan avstod de för all återstående tid från att plundra den svenska jorden.

Stockholm är ett skydd för hela riket

Östgöten Birger utförde också många andra storslagna dåd, som visar att han var till större gagn för båda dessa riken än många kungar före honom. Bland annat bör man nämna att han alltid insatte kloka fogdar inom hela väldet, av vilka folken snarare undervisades till allmän och enskild nytta än pressades på uppbörder och skatter.

Birger jarl tillsätter kloka fogdar

Om man iakttog detta i vår egen tid skulle även vi ha ett lyckligt samhälle,

men något sådant ser vi knappt ett spår av. Jag vågar lova att om man tillsatte kloka fogdar i dessa länder som kunde och ville utnyttja naturens tillgångar till fäderneslandets allmänna nytta, skulle de inom tio år göra dessa två riken så lyckliga att deras folkmängd tycktes ha vuxit till många hundratusen. Ty hur många fördelar skulle man inte vinna bara genom att förändra vattendragens lopp? Det är ju lätt att vända bort dem från otacksamma grannfolk och låta dem tjäna fäderneslandets allmänna nytta och försvar. Jag vill inte nämna de stora lundar och skogar som ligger öde till stor skam och skada, fastän jorden är bördig och lämplig för rika skördar. Det råder inte heller någon brist på människor, om de bara fördelades rätt av kloka furstar till alla delar av jorden. Framför allt borde man se till att trälar inte fördes bort från Finland eller någon annan del av Sverige till främmande länder, till stor skam för hela riket. Ingen klok kan förneka att det är ett enfaldigt förbud när odugliga fogdar förhindrar att hästar förs utom landet, men tillåter att människor fritt förvisas överallt till en usel träldom i främmande länder, som om det inte vore den högsta skam för kungen att bry sig mer om hästar och vilda djur än om människor som fötts och fostrats till fosterlandets hopp och vinning. Jag förtiger också all liknande och nästan oändliga nytta som det goda fäderneslandet kunde vinna genom furstars kloka och verksamma försorg om de bara brukade sitt ämbete mer för detta än för att lägga pengar på hög. Men mer om detta på annat ställe.

En kritik av dåliga fogdar; Genom dåliga fogdar ödeläggs fäderneslandet

Vattendrag kan ledas om

Jord ligger öde genom de styrandes slöhet

Finnar förs bort och säljs på ett ovärdigt sätt

En kritik av furstarnas slapphet och lättja

KAPITEL 20

Så kom den sista dagen för den vittberömde Birger jarl under år 1266 efter Kristi födelse, inte utan allmän sorg bland alla goda män. Han begravdes hos sina östgötar bland kungagravarna i Alvastra kloster och fick ligga vid sidan av sin maka, som hade avlidit två år tidigare. Samma år kom kardinal Guido S.R.E. till Kalmar som sändebud från påven Urban IV. Vi skall behandla hans ärende och vad han uppnådde på en lämpligare plats.

Birger jarls död och begravning 1266

Kardinal Guido kommer till Kalmar

Under tiden fortsätter vi med Sveriges öden och finner att Valdemars rike på många och skiftande sätt störtade i obotligt fördärv efter hans kloke faders död. Den högmodiga danska drottningen Sofia bidrog i hög grad till detta. Ty hon visade ingen kärlek till kungens bröder Magnus, Bengt och Erik utan föraktade dem som usla män, och därför började de tänka på hur arvet efter deras fader borde skiftas. De delade upp de rika tillgångar som Birger jarl hade lämnat efter sig och sökte sedan göra en rättvis och skälig uppdelning av hans förläningar. Eftersom Bengt redan var utsedd till biskop

Valdemars rike råkar i fara när hans fader Birger dör

Drottning Sofias stora högmod

Valdemars bröder delar upp arvet efter fadern

Biskop Bengt i Linköping blir hertig över Finland; Hertig Magnus i Södermanland vinner det största anseende

i Linköping ville han inte ha något utom hertigdömet över Finland. En betydande del av riket tillföll sedan Erik, efter goda mäns skiljedom. Magnus blev hertig över Södermanland och furste över andra områden och började uppträda så storslaget och klokt i alla göromål att allas ögon med beundran vändes mot honom. När han såg hur hans kunglige broder tog sig odugliga rådgivare och skattade dem högt, gick han själv en annan väg och upptog de klokaste männen som fanns i hela riket till sitt följe. Därmed tycktes hans hov inte på något sätt underlägset det kungliga.

Hertig Magnus berömmelse väcker avund hos kungen

Kungen greps nu av allt större avundsjuka mot brodern och visade hädanefter, först i det fördolda och sedan helt öppet, att broderns framgång och lycka misshagade honom mycket. Hedern borde ha bjudit drottningen att släcka denna missämja mellan bröderna, men hon tände i stället ett ännu bittrare hat hos den okloke kungen mot hans bröder. Hon nöjde sig inte med att göra detta i hemlighet, utan roade sig med att inför alla attackera dem med tillvitelser, smädelser och grova anklagelser så snart de kom på tal. Hon uppträdde snarare som en gycklerska än som en drottning och brukade kalla hertig Magnus för "kittelflickaren", eftersom hans hår inte var särskilt ljust och gult och hans ansikte var mörkt och magert. På samma sätt brukade hon håna Erik för hans tölpaktighet och dumhet, och lämnade därmed ett föredöme för konungens övriga drabanter att våga detsamma. Hon nedlät sig inte heller att samspråka med dem, utan visade öppet att hon hyste ett outsläckligt hat mot dem. Men Gud, som dömer rättvist över allt, lät henne störta med sin man i den vanära och skam som inga tider kommer att kunna befria dem ifrån. Men Magnus gjorde Han till en så ärorik konung att man minns få före honom och ingen efter honom som varit lika redbar och storslagen.

Den danska drottningen Sofias fräcka och usla seder

Genom drottningens oförskämdhet blir de övriga oförskämda

Valdemars och Sofias eviga skam och vanära

KAPITEL 21

Den danska jungfrun Juta som är syster till drottning Sofia

DET hände sig nämligen att drottningens syster Juta kom från Danmark till Sverige för att besöka sin syster. Hon var en vacker jungfru som reste med stor prakt och kunglig pompa, och kung Valdemar sände högädla män och kvinnor för att möta henne. Han tog också emot henne med den största välvilja och förde själv in henne i sitt palats: ingen jungfru kunde ha hedrats mer av kungen, hur ädel hon än vore.

Valdemar gör sig skyldig till brottslig incest

Valdemars förbrytelser

Men Den onde bedrev sitt hemliga verk och drog både kungen och drottningen i det yttersta fördärv. Ty kungen umgicks mer intimt med Juta än hedern tillåter och tillfredsställde sitt begär med en olycklig och skamlig otukt, och han gjorde henne med barn som ett bevis för sitt illdåd. Genom detta enda och oerhörda brott förlorade han allt hederligt anseende, bröt

mot den trohet som äktenskapet bjuder, kränkte en ädel jungfru, gjorde sin makas syster till en hora och nedkallade Guds hämnd över hela riket. Nu fick den olyckliga och alltför högmodiga drottningen betrakta de rynkor som den bittra smärtan hade hopat i hennes ansikte i stället för att fälla domar över svärtan i andras anleten.

Sofias stora smärta

Hon hade tre barn med Valdemar. Det första av dem var Erik som rycktes bort av enförtidig död, kanske på grund av faderns illgärningar. Dottern Rikesa giftes bort med hertig Primislaus i Pommern, och när han blev kung i Polen blev hon drottning där. Hon fick en dotter med honom som blev drottning i Polen och Böhmen och där slutade denna släktgren, enligt polackernas historia. Den andra dottern Marina fick den ädle fursten av Devenholt till make. Båda döttrarnas bröllop firades i staden Nyköping, och sedan de mottagit den rikaste hemgift av sin fader fördes de därifrån med kunglig ståt och heder till sina makars länder.

Svenskan Rikesa blir drottning i Polen

Valdemars dotter Marina

Under tiden växte hatet mellan kungen och hans bröder, tills det inte kunde utsläckas med mänsklig makt. Man höll likväl ett stort möte i staden Strängnäs år 1275 i närvaro av kungen, hans bröder, samtliga biskopar i riket och alla stormän, och där gjorde man stora ansträngningar att återställa den nära förbindelse mellan bröderna som hade störtat samman till sådan fara och nästan ryckts upp med roten. Mest av alla ivrade deras broder biskop Bengt i Linköping för detta, och han erbjöd sig nu att lägga hertigdömet Finland och hela sitt fädernearv i brödernas händer, om de ville sluta en ömsesidig och broderlig fred. Men det var fåfängt att komma med råd till en kung som Gud själv tycktes ha förkastat från makten.

Hatet mellan bröderna är outsläckligt

Man håller herredag i Strängnäs 1275

Bengt är biskop i Linköping och hertig över Finland

KAPITEL 22

Då gav Magnus upp sitt hopp om endräkt med den styvsinte brodern och skyndade genom Östergötland till Danmark år 1276. Där drog han samman en här som fick en frikostig sold – den bestod mest av danskar och tyskar. Han betalade även den danske kungen Erik tusen skålpund rent silver för hundra krigsmän, och lovade honom det dubbla sedan han segrat. Därefter gick han in i Västergötland med dessa krigsmän och försäkrade öppet att han antingen skulle dö i denna strid eller rycka svearnas rike ur den otacksamme kungens händer. Men Valdemar gav upp ett gapskratt när han hörde detta och sade: ”Något mindre än riket kommer att falla på hans lott.”

Magnus flyr till Danmark; 1276

Hertig Magnus drar in i Västergötland

Även Valdemar samlade stora styrkor och beslöt att pröva krigslyckan i Västergötland. Han kunde ha lovat sig en säker seger, om han bara för-

Valdemar drar i krig mot brodern

enat all denna makt med klokhet. Men han var oklok och skickade en stor mängd av folket i förväg medan han själv drog fram i långsam och dröjande takt med sina bästa män. När striderna började gjorde han också uppehåll i Ramundeboda för att sova och hålla gästabud. De styrkor som han skickat i förväg hade således ingen ledare och de besegrades nu och stöttes tillbaka av hertig Magnus styrkor vid gården Hova år 1277. Sedan Magnus vunnit denna seger avancerade han manligt och modigt och slog ner allt motstånd – han sade sig komma för att laga drottningens trasiga kittlar. Han skulle också ha överraskat och gripit kungen i sömnen och drottningen vid sitt schackspel om inte en av ryttarna hade kommit störtande till kungen efter den förlorade striden, visat upp sina sår och givit honom rådet att dra sig tillbaka något för att rusta hären. Men Valdemar, som var oförsiktig och räddhågad och hade föga erfarenhet av krig, tog genast till flykten och stannade inte förrän han i hemlighet övergivit sina bästa krigsmän och kommit till ödsliga trakter i Värmland. När Magnus fick veta detta sände han sina snabbaste män på jakt efter flyktingen. De grep honom när han satt och åt i en by och trodde sig alldeles säker, och sedan förde de honom snabbt till hertigen som under tiden hade skyndat att erövra riket. När Valdemar fördes inför honom var han först bönfallande och bad att man skulle behandla honom barmhärtigt; därefter lade han riket i broderns händer och försäkrade att han vore nöjd med att leva som en enskild man, om han bara fick hälften av sitt arv efter fadern. Då lät hertig Magnus sin medfödda godhet segra och svarade: ”Jag vet att vi är bröder, och det vore alltför omänskligt att bryta detta broderliga band. Om du hade låtit mig få min rätt och inte förföljt mig med sådant hat på din hustrus inrådan, skulle jag på intet sätt ha dragit i krig mot dig. Men jag skall handla mot dig så som människokärleken bjuder, och så att alla skall veta att jag återgäldat stora oförrätter med stora välgärningar.” Så kallade han genast samman stormännen och rikets rådsherrar, och inför dessa lät han Valdemar härska över hela goternas rike. Själv nöjde han sig med att styra svearnas rike, sedan han släckt all tvedräkt inom detta. På detta sätt blev endräkten mellan bröderna återställd, och detta fyllde hela fäderneslandet med glädje och jubel.

Valdemar besegras och flyr till Värmland

Valdemar tas till fånga

Magnus nåd mot den besegrade brodern

TJUGONDE BOKEN

KAPITEL I

ÄREFTER TILLTRÄDDE MAGNUS MED TILLnamnet Ladulås makten i båda rikena år 1277, sedan hans broder Valdemar hade störtats som en oduglig och fördärvlig kung genom alla ständers rättvisa dom. Han kröntes med rikets krona av ärkebiskop Folke i Uppsala på den heliga pingstdagen. Samma år firade han i mitten av november sitt bröllop i staden Kalmar, då han tog den ädla jungfrun Helvig till maka. Hon var dotter till greve Gerhard av Holstein och prisades lika mycket av alla invånare för sina stora dygder som danskan Sofia hade förtjänat allas förakt genom sitt olidliga högmod och sina onda seder.

Magnus Ladulås, den 132:e kungen i hemlandet

Magnus vigs med kungakronan av ärkebiskopen i Uppsala; Kung Magnus bröllop

Drottning Helvigs goda seder

När bröllopet var över skyndade Magnus med en stor här mot danskarnas kung Erik. En del påstår att detta krig bröt ut eftersom Erik med alltför stort våld försökte pressa ut det silver som Magnus hade lovat för de hundra ryttarna, under det att Magnus hävdade att antalet krigsmän inte motsvarade det pris som blivit utlovat i uppgörelsen. Han krävde dessutom att Danmark skulle återställa Skåne och Halland till honom som delar av det gotiska riket, innan betalningen kunde ske. Men han såg snart att han inte kunde återvinna dem på fredlig väg, och därför överförde han striden till Skåne. Han ödelade båda dessa landskap och återkallade sedan sin segerrika här utan förluster.

Det skånska kriget

Nu hade Erik både tillfälle och orsak att hämnas genom ett anfall på svearnas länder. Men eftersom han mer än väl visste att Sverige bara kunde övervinnas med fientliga vapen om det först försvagats genom inre splittring, sände han hemliga bud till Valdemar och övertygade honom om att han ville sätta honom på tronen igen i sitt förlorade rike. Den dåraktige Valdemar förfördes än en gång av denna list och anslöt sig med större hast än lycka till danskarna. Han gjorde öppet motstånd mot Magnus och gav till känna att han inte var tillfreds med den tidigare uppdelningen av riket, och därför hade

Svenskarna och goterna kan ej övervinnas utan inre tvedräkt; Kung Valdemars vankelmod

han fast beslutat att antingen återvinna hela riket eller avstå från allt. Sedan förenade han sig med de framryckande danska trupperna och skämdes inte över att uppträda som en allmän fiende mot hela fäderneslandet, när han ödelade Västergötland, Finnveden och Värend med eld och svärd. Han skonade inte heller heliga kyrkor eller invigda platser utan brände till och med ner domkyrkan och staden i Växjö. Men han ersatte kyrkans förlust genom att skänka den gården Tollagarn som dess eviga egendom.

Valdemars grymhet mot sina egna undersåtar

Växjö

Tollagarn

KAPITEL 2

Men medan han förtryckte Värend med blodiga vapen och fick hjälptrupper från Danmark, infann sig oförmodat svenskarna som leddes av den tappre Ulf Karlsson, och de kastade sig plötsligt över danskarna när dessa hängav sig åt frosseri och dryckeslag. Många togs till fånga, men Valdemar räddade sig genom att fly till Danmark. De främsta bland de danska fångarna var Palne Hwit och Bengt av Alsö, som var berömda genom många segrar. De och den övriga hopen av fångar, som inte var ringa, fick tillstånd av svenskarna att återvända till Danmark, sedan de lovat att på fångars vis komma tillbaka när ett år hade gått till östgötarnas stad Söderköping.

De besegrade danskarna flyr

Inte långt därefter trängde Valdemar in i Västergötland tillsammans med den danske kungen Erik och en väldig här och härjade och nästan ödelade hela detta landskap genom bränder, plundringar och omänskliga blodbad. Men Magnus brydde sig inte om att strida mot danskarna utan sade att Västergötland hade fallit på Valdemars lott vid delningen och att det stod honom fritt att förvandla sitt eget land till ödemark, även utan hjälp av danskarna. När Valdemar och Erik sålunda hade sett att Magnus undvek en öppen strid återvände de tillsammans till Danmark samma väg som de kommit. Men stormännen på båda sidor började verka för att Magnus skulle betala det silver eller den sold som han var skyldig för de danska krigsmännen och på nytt bli vän med Erik.

Valdemar prövar krigslyckan på nytt

Endräkt mellan Sveriges och Danmarks kungar

Valdemar och kung Erik flyr till Danmark; Birger jarls son Erik dör; Biskopsstolen i Uppsala förflyttas

Under tiden då detta skedde, eller under dess början, dog den Erik som var son till Birger jarl och broder till kungarna Valdemar och Magnus. Man flyttade även ärkebiskopssätet från det gamla Uppsala till det nya, och där grundades en stad på den plats där man i forna tider hade hållit de främsta offren till avgudarna. Kung Magnus förhöjde dessutom glansen hos sitt hov och sin kungliga makt genom att betala en frikostig sold till tappra män. Därför strömmade män som hade kriget till yrke och vars heder höjdes av sådana belöningar till honom och tävlade om hans gunst. Det fanns både

Kung Magnus stora frikostighet

tyskar och danskar bland dem som gjorde krigstjänst hos honom. Eftersom de var skickliga att smickra och berömma vann de större gunst vid det kungliga hovet än svearnas ädlingar, som är helt främmande för sådana konster.

Rikets egna söner kastas ut

KAPITEL 3

ÅRA svenska ädlingar kan vara tröga till sinnet, men de hyser en större kärlek till sanningen än utlänningar. Eftersom utlänningarna inte känner landets lagar eller seder är det oförståndigt att låta dem råda över en främmande stat. Många av dem kan inte heller finna en hedervärd plats bland sina landsmän på grund av oerhörda brott eller obetalda skulder, men i Sverige sätts de av oförståndiga furstar över de ädlaste och klokaste männens huvuden.

Sveriges adelsmän är tröga till sinnet

Invånarna sätts oklokt under utlänningars styre

Detta hände kung Magnus när den förnäme krigsmannen Per Porse kom till honom sedan han bannlysts från Danmark på grund av sina oerhörda brott. Men han vann genast den största gunst hos den svenske kungen och blev inte bara delaktig i kungens hemliga råd utan anförtroddes en starkt befäst borg, och från denna utövade han ett olidligt tyranni över undersåtarna. Men vi skall se hur utomordentligt han visade vem han var. Så fort han fått tillfälle snärjde han nämligen den godtrogne kungen med konstfullt smicker och bad ödmjukt att denne skulle bevärdigas besöka den borg som han fått makten över för att vila sig där. Den högsinnade kungen gav sitt samtycke till denna ödmjuka men förrädiska inbjudan och gjorde sitt inträde i borgen med några få tjänare i sitt följe. Då beaktade dansken sin onda natur och dolde först sitt oerhörda svek med det största smicker. Men när han hade invaggat kungen i allsköns glädje grep han honom vid bordet i strid mot gästfrihetens heliga bud och kastade honom i ett trångt fängelse. Han lät honom inte lämna detta förrän det silver som kungen var skyldig för de danska krigsmännens sold hade betalats, och han svurit på att aldrig hämnas denna kränkning. Det var hårt för kungen när han tvingades köpa sig fri av en förrymd och trolös underhuggare. Men han skänkte honom borgen Lödöse med alla dess kungliga räntor och förminskade inte sin vanliga gunst mot honom, för att han inte skulle bryta sin ed. Många tvekar om han visade en hjältelik fördragsamhet eller ett slags feghet genom att handla så.

Dansken Per Porse bjuder in kungen och tar honom till fånga

Kung Magnus tas till fånga av en dansk förrädare

Kungen blev inte heller mera vaksam genom detta utan upptog en viss dansk, Ingemar, i sådan gunst och vänskap att han skänkte honom sin syster eller släkting Helena till maka och tycktes ställa honom före alla ädlingar i riket. Han hedrade honom även med en så storslagen hemgift att han kunde dömas slösaktig av alla. Därför gick de förnämsta bland svearna till kungen,

Dansken Ingemar får äkta kungens syster

Folkungarna anklagar utlänningarna inför kungen

särskilt de som kom från folkungarnas ätt, och manade honom att ta hänsyn till sina stormän och att gynna utlänningarna på så sätt att han inte utmärktes av att ha vållat landets invånare och välförtjänta medborgare någon orätt. "Det finns män bland svearna och goterna", sade de, "som är födda mer för vapnens bruk än för ljuva ord, och de skall med manligt mod våga sina liv för dig, o konung, så snart det blir av nöden. Men de där männen, som har drivits bort av brott och skändligheter från sina egna länder, kan eller vill inte hysa ett spår av trohet mot dig och oss eller mot vårt fosterland. Ty att ljuga och bedraga är ingen skam eller last för dem. Därför råder vi dig, o höge och ädle konung, att du måtte antaga bättre och mer hedersamma seder, som kan skänka dig och alla dina undersåtar en större välgång och heder."

Magnus far ut i vrede mot folkungarna

Folkungarna klandrar Ingemar

Så talade de med större frihet än framgång inför kungen, och han blev vred som om han kränkts genom otillbörligt tal, fastän detta borde ha stämt honom till en klokare eftertanke. Då sökte de avvända sin rättmätiga sorg och adelns och fäderneslandets vanära genom att tala enskilt med Ingemar, och de manade honom att uppträda med större måtta och inte förhäva sig så fräckt och högmodigt gentemot andra, som han varken överträffade i ädel börd eller dådkraft. Men då de inte kunde få ett mer hovsamt svar av honom än de tidigare fått av den vredgade kungen gick de bort i oförsonlig vrede för att söka bättre hjälpmedel mot utlänningarnas fräckhet.

KAPITEL 4

Men under tiden drog denne Ingemar från Sverige till staden Skara i Västergötland, tillsammans med drottning Helvig. Dit kom även folkungarna och rådslog om hur de kunde hämnas de orättvisor som de och fäderneslandet hade utsatts för av utlänningarna. De trängde plötsligt in i hertig Gerhards härbärge – han hade nyligen kommit från Holstein för att tala med sin dotter drottningen – och när de stötte på Ingemar vid det första angreppet högg de grymt ner honom. Sedan tog de hertig Gerhard till fånga, förde skyndsamt bort honom och spärrade in honom på den starkt befästa borgen Ymseborg. Medan detta skedde flydde drottningen till dominikanernas kloster i närheten och undgick faran.

Folkungarna dödar Ingemar; Hertig Gerhard tas till fånga

Borgen i Jönköping

Efter detta drog folkungarna samman styrkor och inneslöt den ointagliga fästningen i Jönköping i en hård belägring. De fick också stöd av kung Valdemar, som tidigare med all rätta hade avlägsnats från rikets styre. När Magnus fick veta detta fylldes han av djup sorg både över hertigens olycka och drottningens stora fara och över sin egen och hela rikets välgång, som tycktes stå inför svår och överhängande fara. Ty han visste att folkungarna ägde en

väldig makt i riket, som tycktes bli fruktansvärd och omöjlig att besegra när de även fått Valdemar på sin sida. Men Magnus hade några danskar bland sina rådgivare som sade att han kunde hoppas på lyckligare tider om han följde deras synnerligen goda råd. De visste nämligen att man kan bedra de godtrogna svearna med ord, men inte övervinna dem med krafter. Därför lät sig kungen övertygas av dessa rådgivare och började prisa folkungarna, som om de hade utfört dåd som vore värda en evig ära och röjt undan dem som vållade riket en större börda än heder och nytta. Han spred mycket sådant genom brev och budbärare bland dem, och folkungarna var så godtrogna och oförståndiga att de trodde på detta och upplöste sin här och befriade hertigen ur fångenskapen.

Danska råd

Den svenska godtrogenheten

Till sist inbjöd kungen dem med de ljuvaste brev till ett möte år 1280 i staden Skara, och de kom då till samma härbärge där de hade dödat Ingemar – det kallades Gällakvist på folkspråket. Men så snart de kommit dit befallde kungen att de skulle gripas och föras till Stockholm. Där halshöggs deras främsta ledare, som var Johan Filipsson, och hans broder Birger samt Johan Karlsson. Men Filip från Rumby undgick döden med möda och tvingades köpa livet genom att få hela sitt fädernearv konfiskerat. Så kuvades folkungarnas ätt, som tycktes kunna skaka både städer och riken, och utsläcktes nästan helt: den skulle aldrig mera uppstiga till samma makt som den då föll ifrån.

1280

Gällakvist

Folkungarna inbjuds, tas till fånga och dödas till sist

Folkungarna utplånas

Innan detta skedde avled Folke som var ärkebiskop i Uppsala, och i hans ställe valde man Jakob Erlandsson år 1277. Men även han fick en förtidig död efter fem år på biskopsstolen och efterträddes på denna plats av Johan Adolfsson, som vi visar i vår historia om ärkesätet.

Ärkebiskop Folke dör; Jakob Erlandsson år 1277; Johan Adolfsson

KAPITEL 5

När Magnus sålunda hade befriats från dessa inre strider och farliga försåt, beslöt han att även återvinna en fastare endräkt med kung Erik i Danmark. Därför drog han till gränsen mellan Västergötland och Skåne, och där väntade kung Erik som hade kommit till denna plats med hela Danmarks adel i sitt följe. Men Magnus anlände med samma ståt när han kom med sina goter och svear. Man gjorde mycket vid detta furstemöte för att stärka kungarnas och rikenas fred och endräkt. Det saknades inte heller krigiska övningar, där svearna och danskarna utmanade varandra till torneringar. Bland de danska stormännen fanns en viss Magnus Dysavald, som var rikare på ord än på krafter och som utmanade var och en bland de svenska adelsmännen att möta honom i ett envig;

Möte mellan Sveriges och Danmarks kungar

Dansken Magnus Dysavald

han som tycktes äga ett lejons tapperhet, lovade även sin häst och hundra marker rent silver i belöning om han lämnade striden besegrad. Men en av svearna, Erengisel Plata, kastade honom långt från hästen med sin första stöt och vann både hästen och silvret som pris för sin seger. Detta kunde vara en lärdom för danskarna att svearna går till strid mer rustade med krafter än med ord. När danskarna hade sett sin Akilles falla upphörde de också med torneringarna och skrytet.

Svensken Erengisel Plata

Den gångna tidens hat mellan Magnus och Erik förbyttes därmed i ett förbund och en fast vänskap, vilket väckte en stor och länge efterlängtad glädje hos alla folk i dessa riken. Erik verkade också för att Magnus skulle skänka Valdemar sin gunst så att han kunde föra ett enskilt och stilla leverne på den jord som han ärvt, och detta uppnådde han lätt hos denne godhjärtade kung. Men varje välgärning var meningslös gentemot en så obeständig och fördärvad man. I själva verket ville Magnus, sägs det, ge tillbaka makten över hela riket till honom, men hela fäderneslandets nytta motsatte sig detta; även alla rikets rådsherrar motsatte sig det, vilket framgår av deras brev som ordagrant lyder:

Valdemar försonas på nytt med kungen

Rådsherrarna fördömer Valdemar för hans obeständighet

”Bengt med Guds nåd biskop i Linköping och hertig över Finland, Magnus med samma nåd vald till ärkebiskop i Uppsala samt övriga rådsherrar.

Vi bekänner i sanning och gör veterligt för alla, att vi har givit vår höge herre, herr Magnus som är konung med Guds nåde över svearna och goterna, följande hälsobringande råd och förmaningar: Hans broder herr Valdemar har fritt avstått från all den rätt som han är känd att äga till vårt rike, men inte desto mindre har han anställt en omätlig oro i sagda rike genom sin och sina anhängares eller främmande folks drift och verkan. Han har även förskjutit sin egen lagliga hustru, som om han vore ryckt från sina sinnen och inte gav akt på sitt rykte utan handlade på den gamla fiendens inrådan och eggelse utan skräck för den gudomliga hämnden. Under tiden har han jämväl idkat förbjudna samlag med usla kvinnor och öppet begått äktenskapsbrott samt föraktat rikets prelaters hälsobringande förmaningar att han måtte avhålla sig från sådana nidingsdåd. Han har också sjunkit till sådan vanära och nöd, att han börjat irra omkring i främmande trakter, vilket stämmer till dystra utsikter för hans själ och väcker anstöt hos många. Därför yrkar vi att han måtte övervakas av dugliga och tillförlitliga tjänare, tills hans liv har förbättrats och hans seder har förändrats.

År 1285

Givet i Herrens år 1285.”

KAPITEL 6

NÄR Magnus hade fått detta brev från hela rikets råd satte han inte genast brodern under bevakning, utan menade att han borde vänta i tre år för att se om hans seder kanske skulle förbättras. Men när denna tid hade förflutit och Valdemar inte visade något hopp om ett bättre liv greps han av brodern och spärrades in på borgen i Nyköping, ty denne usle kung förtjänade verkligen att hållas som fånge och träl.

Valdemar tas till fånga och sätts under bevakning

För övrigt bestämdes det mellan kungarna Magnus och Erik att ingen av dem skulle ta emot överlöpare och upprorsmän från den andres rike eller ge dem någon hjälp, utan skänka varandra ett ömsesidigt stöd mot alla fiender. Dessutom försökte de knyta släktband för att äntligen återställa eller skapa en fast och evig endräkt mellan sina riken genom löftet om ett äktenskap mellan en dotter till den danske kungen och Magnus äldste son, Birger. Det bör också nämnas att den norske kungen Erik och den danske fursten Erik insatte kung Magnus som skiljedomare i de svåra tvister som rasade mellan dem; då fällde Magnus en sådan dom i staden Kalmar att båda kungarna fann den rättvis.

Furstarnas släktskap bringar fred

Magnus fäller skiljedom i två kungars sak

Till sist hade Magnus genom Guds godhet vunnit fred både inom och utom landet, och då ville han bruka återstoden av sitt världsliga styre på sådant sätt att han inte uteslängdes från det eviga rikets salighet. Därför grundade han många kloster och kyrkor och inrättade flera prästerliga tjänster och kyrkliga gods än samtliga kungar som kom efter honom intill våra dagar. Ja, om han inte hade förökat kyrkornas egendomar med en så storslagen frikostighet skulle furstarna i vår olyckliga tid – eller tempelrånarna borde jag väl kalla dem – ingalunda ha blivit så rika och berömda genom sina rov från kyrkorna.

Magnus förökar och berikar den kristna kulten

KAPITEL 7

FÖRST ville han grunda ett nunnekloster till den heliga jungfrun Klaras ära, som skulle ligga nära murarna i staden Stockholm, och han inbjöd en stor mängd furstar, även från länderna bortom haven, till ett stort gästabud på denna plats. Han lät också hålla många krigiska lekar och skådespel på den plats där klostret skulle ligga; bland andra minnesvärda ting utmärkte han sin äldste son Birger med en adlig fältriddares rang och bälte samt rätten att smycka andra med samma insignier, om han fann dem värdiga en sådan heder. Och Birger upphöjde genast hertig Albert

Magnus håller ett högtidligt möte i Stockholm för inhemska och utländska furstar när han skall grunda ett kloster till Sankta Klaras ära

Hertig Albert av Braunschweig dubbas till riddare av den svenske kungens son

av Braunschweig, som befann sig på platsen, samt fyrtio andra ädla stormän till denna militära ära.

Magnus gör sin dotter till nunna

Sedan uppfördes klostret snabbt och med en slösande prakt, och när det hade invigts till den heliga kulten förde han dit jungfrur som bekände sig till den helige Franciscus regel. Han lät också sin älskade dotter inträda i detta fromma kollegium när hon var knappt sju år gammal samt försåg denna plats med rika förläningar som skulle visa alla efterkommande att han var en storslagen konung.

Ett franciskanerkloster i Stockholm

Kloster i Arboga och Linköping

Ett nunnekloster i Skänninge; Klostret Marieberg; Magnus stora kärlek till den kristna tron

Styrd av en liknande fromhet till Gud uppförde han ett kloster för bröder av den helige Franciscus orden i en annan del av samma stad, och där fick han sedan sin ärofulla och välförtjänta grav. Han lät också bygga ett tredje kloster, i staden Arboga, till munkar av samma bekännelse. Ett fjärde uppfördes av honom i staden Linköping för samma bröders bruk. Det finns dessutom ett nunnekloster till den helige Dominikus ära som grundades i staden Skänninge genom hans verk och bekostnad. Inte långt därefter uppförde han nunneklostret Marieberg, och man kan se många andra kyrkor och heliga platser som har uppförts genom hans stora fromhet gentemot Gud och den heliga kulten: det finns knappt en kyrka eller ett kloster i goternas och svearnas vidsträckta riken, eller ett kapell eller altare som inte smyckades genom hans storslagna frikostighet.

Magnus stora fromhet mot Kristi tjänare

Den helige Brynolf, biskop i Skara

För övrigt vårdade han sig om prästerna och kyrkans frihet med fromhet och iver och strävade efter att det kristna prästerskapet skulle röna en sådan lycka inom hans väldes gränser att varken danskarna och tyskarna eller några andra länder kunde synas mer frikostiga mot Kristi kyrka. Men det bör medges att det en gång uppstod en svår tvist mellan honom och den helige Brynolf, som var biskop i Skara och kom från folkungarnas berömda ätt. Men när kungen efter långa diskussioner hade beaktat denne biskops fromma sinnelag och ädla karaktär kastade han sig bönfallande till dennes fötter och erhöll hans nåd och tillgift.

Svenskarnas och goternas kungar visade fordom den största frikostighet gentemot Kristi tjänare

Här kunde jag anföra många nådiga brev som han utfärdade under kungligt sigill för att gagna och bevara prästerna och kyrkans frihet, och jag kunde visa hur goternas och svearnas furstar alltid varit värda eviga lovord, eftersom deras folk har hållit prästerna i större heder än andra nationer. Nu har det dock smugit sig in en skamlig laglöshet i vår olyckliga tid, så att det numera räknas som ett lysande dåd att bryta de privilegier som forna tiders kungar skänkte kyrkorna, eller att kasta dem på flammande lågor. Men om detta får ett lyckligt slut skall kommande tider visa.

KAPITEL 8

Till sist gick denne gode kung mot sin ålderdom och höll en herredag i staden Skänninge år 1282, och där såg han till att hans äldste son Birger utsågs till hans efterträdare i båda rikena, med samtycke av alla rådsherrar i dessa riken. De svor också trohetsed till den nye kungen Birger, där de lovade att sätta honom i kungasätet efter faderns död samt att bevara hans makt. Efter detta sände man en beskickning till Danmark som skulle föra dottern till den nyligen dödade kung Erik till Birger för giftermål. Eftersom hon ännu inte var giftasvuxen sattes hon i drottning Helvigs vård och fostran, tills hon nått den rätta åldern.

1282

Birger väljs till kung

Märta från Danmark blir kung Birgers maka

I gengäld blev Magnus dotter Ingeborg maka till danskarnas kung Erik, som var son till den förre Erik, hon räknas med rätta till de bästa drottningarna i detta rike. Saxo och danskarnas övriga historieverk intygar att alla drottningar som fördes från Sverige till Danmark alltid var goda och skänkte den största nytta åt det danska riket och ära åt sina män; på detta sätt förde denne Erik lyckosamma krig i Mecklenburg och Pommern och byggde ett starkt torn i Rostocks hamn, Warnemünde.

Ingeborg från Sverige blir den danske kungens maka

De danska drottningar som kom från Sverige var alltid goda

Warnemünde

Vid samma tid levde den ädle preussaren Svantepolk i Sverige, och man minns och prisar ännu i dag hans storslagna välgärningar gentemot domkyrkan i Linköping och hela den svenska kyrkan. En viss Folke, som var son till västgötarnas lagman Algot, rövade en gång bort denne Svantepolks dotter Ingrid och förde henne till Norge. Denna missgärning vållade många faror för Folkes vänner och släktingar, ty hans fader Algot och broder Rörik togs till fånga och fick utstå mycket ont såväl av kung Magnus som av jungfruns fader Svantepolk. Men de övriga släktingarna slapp undan till Norge, där de beskyddades av den norske kungen.

Preussaren Svantepolk

Folke Algotsson rövar en jungfru

KAPITEL 9

Vid samma tid, år 1288 efter Kristi födelse, uppstod det en farlig inbördes strid bland invånarna på Gotland. Borgarna i staden Visby gick nämligen till angrepp mot de övriga invånarna på ön och vann en blodig men föga hedrande seger över dessa. Denna inre strid hade inte kunnat biläggas utan den svenske kungen Magnus makt och myndighet, för han lät borgarna befästa sin stad med en ringmur och gravar.

Det gotländska upproret och kriget år 1288

Staden Visby befästs

År 1290 insåg kung Magnus att hans liv närmade sig slutet, och därför

Magnus insjuknar och dör år 1290

kallade han till sig många av rikets stormän och manade dem med många och kloka råd från sjukbädden att värna den inre freden och endräkten, det enda hoppet att bevara fäderneslandet. Sedan han givit dessa förmaningar utsåg han en av de närvarande stormännen, marsken Torgils Knutsson, att styra riket tills hans son Birger hade nått mogen ålder. Han lade även den närvarande drottningen och barnen i dennes vård med många sköna och allvarsamma ord. Till sist bad han om tillgift för sina misstag och brister under de kringståendes tårar och begärde att få sin grav hos de fattiga bröderna av Franciscus orden i Stockholm. Sedan han mottagit den kristna trons sakrament som det anstår en kristen furste och bytt den förgängliga maktens oro mot den eviga lyckan, bars han på invånarnas axlar från Visingsö till Stockholm under en färd i tolv dagar. Hans död väckte en allmän sorg och klagan i hela fäderneslandet, särskilt bland dem som ville föra ett oskyldigt liv, för vilka han hade varit en ointaglig sköld och ett fast skydd. Alla stormän i båda rikena deltog i hans minnesvärda begravning och bekände att de överlämnade en fader och inte en konung åt graven.

Torgils Knutsson blir förmyndare för kung Birger

Magnus begravs i Stockholm

KAPITEL 10

Birger, den 133:e kungen i hemlandet

Torgils blir riksföreståndare

Lyckliga tider under Torgils styre

Birger efterträdde sin döde fader i båda rikena, som han tidigare hade blivit vald till. Men eftersom han var alltför ung för denna stora makt hade fadern utsett Torgils att styra riket. Torgils tog hela maktens börda på sina axlar och skötte rikets angelägenheter med sådan klokhet och omtanke att han inte tycktes ha försummat någon del av dem. Under hela den tid då han styrde riket härskade den största enighet i hela landet, eftersom inga vågade eller ville skada eller störa folkets fridsamma liv. Det rådde också ett sådant överflöd av alla förnödenheter att tidigare sekel knappt hade skådat dess like.

Valdemar får en lindrigare fångenskap

Valdemar, som hade varit kung före Magnus, levde ännu, och han fick en drägligare fångenskap efter broderns död genom Torgils nåd. Han fick gå vart han ville utan bojor innanför murarna på borgen i Nyköping och se ut över landet och havet åt alla håll. Han fick också ett anständigt och passande följe som inte bevakade honom som en fånge utan behandlade honom som en furste. Men det var nödvändigt att hindra honom att lämna borgen på grund av hans obeständiga sinne. Han brukade nämligen inte ta hänsyn till några skrivelser, löften eller eder, som det tidigare anförda brevet från rikets rådsherrar mer än nog visar.

På grund av dessa hans brister grep man även hans son Erik och spärrade in honom på borgen i Stockholm, varvid han tvingades uppleva samma öde och fångenskap som sin oförståndige fader. Ty folkrätten tycks tillåta att tyranners barn bestraffas för fädernas förbrytelser, så att de inte efterliknar sina fäders tyranni och störtar det oskyldiga fäderneslandet i fördärvet. Det är nämligen sällsynt att en tyrann fostrar sina barn till att uppvisa andra seder än dem han själv äger, vilket Suetonius visar med tyrannen Caligula: när han såg hur hans lilla dotter ville riva ut ögonen på sina jämnåriga lekkamrater sade han jublande: "Hon är verkligen min dotter!" Därför ansåg riksföreståndaren Torgils, med stormännens samtycke, att man måste hålla fadern och sonen under sträng övervakning sedan man avskaffat deras forna tyranni.

Erik sätts i fängelse genom sin fader Valdemars försyndelser

Tyranners barn bestraffas för fädernas brott

Genom denna flit och omsorg undanröjdes alla tvister och tillfällen till tvister bland invånarna, när alla såg upp till kung Birger och hans förmyndare Torgils Knutsson. När den senare hade uppnått denna inre fred, förde han en mäktig här mot moskoviterna och karelerna över hav och land.

Torgils drar i krig mot moskoviterna

KAPITEL II

FOLKET karelerna lever mellan moskoviterna och svearna och hade hittills varit fångna av hedendomens falska tro; de offrade till avgudar och utsatte alla kristna i sitt grannskap för bittra och ihärdiga förföljelser. Men svearna besegrade dem med mäktig hand och lade dem under sitt rike. De uppförde också en stark befästning vid deras gräns, det vill säga staden och borgen Viborg, som ett skydd mot sarmaternas och moskoviternas angrepp. Allt detta genomförde Torgils lyckosamt genom de kloka råd som han fick av Petrus, biskop i Västerås. Ty denne Petrus, som ägde det största förstånd i alla saker, uträttade två minnesvärda och nyttiga ting på samma gång: han döpte hela Karelen och lade det under svearnas välde sedan man uppfört dessa starka befästningar. Men han fick samma lön för detta som många andra i vår olyckliga tid, för han förföljdes av Torgils och tvingades gå i landsflykt till Nidaros, som är ärkesätet i Norge, och där drog han på sig döden i sin sorg och smärta.

Karelernas rike

Karelerna besegras av svenskarna och kristnas

Viborg uppförs

Biskop Petrus i Västerås drivs i landsflykt av det otacksamma fäderneslandet; Biskop Petrus dör i landsflykt

När fästningen i Viborg sålunda var byggd och hade försetts med proviant och besättning, återvände Torgils med sin segerrika här till Sverige. Men han lämnade en del av sina styrkor, som vann en lysande seger efter en bitter strid med moskoviterna. Sedan gick de mot en annan borg, Kexholm, och erövrade även denna. Men det fanns bara en mindre mängd proviant på Kexholm, och när de som skickats till Sverige för att hämta livsmedel dröjde alltför länge skyndade moskoviterna dit med en oemotståndlig mängd och

Kexholm

En outhärdlig mängd av moskoviter

inneslöt ihärdigt de få krigsmän som hade lämnats kvar för att skydda borgen. De som var därinne försvarade sig med lika stor kraft, tills all proviant var förbrukad och alla krafter började tryta. Men de fortsatte ändå att strida sex dagar i den yttersta hungersnöd och utan den ringaste föda. Därefter, när allt hopp tycktes vara ute, bröt de in i moskoviternas läger i samlad skara och fällde med förunderlig tapperhet en stor mängd fiender, och så stupade de bland dem med både hämnd och ära.

Svearnas beundransvärda tapperhet

KAPITEL 12

Birgers bröllop med drottning Märta

EFTER några år firade kung Birger sitt bröllop med jungfrun Märta i Stockholm med stor och kunglig ståt, och han gav sin brud en lika stor hemgift som den danske kungen Erik ville ge hans syster Ingeborg.

Torgils börjar sitt andra krig mot karelerna

När bröllopsfestligheterna var över beslöt man att göra ett krigståg mot moskoviterna och karelerna. Ty även om man hade kämpat lyckosamt i det förra kriget mot karelerna återstod det ännu en stor del som vägrade lyda det svenska riket. Därför tog Torgils med sig en väl rustad flotta och nådde deras gränser med en gynnsam vind, och där byggde han en stark borg mellan de stora floderna Ny och Svarta vid gränsen mot moskoviterna – han gav den namnet Landskrona. När moskoviterna upptäckte detta ryckte de ut med en här om trettiotvåtusen man för att förstöra den uppförda fästningen. De delade också upp trupperna, så att en flotta skulle angripa svearna från Vita havet, som skiljer karelerna från moskoviterna, medan återstoden under tiden skulle kämpa mot dem på land. Detta ledde till att moskoviternas bägge truppstyrkor plötsligt uppenbarade sig när svearnas flotta låg i ro i hamnen fredad för alla vindar och tycktes vara säker för alla fientliga angrepp; detta var en skräckinjagande syn, men effekten blev ringa. Ty även om moskoviterna i första attacken försökte bränna upp den svenska flottan genom att skicka flottar med stora och våldsamma eldar mot den nerför strömmen, hade man klokt förhindrat denna överhängande fara genom Torgils omsorg och satt pålar i floden som hejdade dessa flammande massor. När de inte tog sig fram på denna väg lämnade moskoviterna rasande skeppen och störtade sig över svearnas styrkor med större iver än kraft. De besegrades gång på gång och dödades eller togs till fånga, och så gick de miste om segern.

Fästningen Landskrona uppförs; Moskoviternas krig

Vita havet

Svenskarnas seger över moskoviterna

Men det återstod en ryttarhär, som hade tänt eldar vitt och brett på fälten och i skogarna och tycktes räkna en väldig mängd krigsmän. Då utverkade en av svearnas främsta krigsmän, Mats Kettilmundsson, sin fältherres tillstånd och närmade sig fiendernas poställen. Där utmanade han dem med ord som var fulla av krigisk djärvhet: de kunde välja vem de ville bland alla sina

Mats Kettilmundsson

män och han skulle möta denne i ett envig. Detta krävde han från middagstid ända till natten och hånade utan avbrott deras rädsla och feghet. Modet hos denne ende krigsman hade sådan verkan att moskoviterna övergav hela sitt läger under den följande natten, och nästa morgon fanns inte någon kvar ur den stora fiendehären.

En enda svensk krigsmans utmaning driver moskoviterna på flykten

När moskoviternas styrkor sålunda hade besegrats och drivits på flykten, lämnade Torgils trehundra krigsmän under Stens befäl för att skydda borgen Landskrona och gav dem rikligt med livsmedel. Den övriga hären fördes ombord på skeppen för att återvända till hemlandet så snart vindarna var gunstiga. Men när tiden gick med ogynnsamma vindar och utan någon krigisk nytta kallades krigsmännen tillbaka från flottan, varvid Mats Kettilmundsson härjade två av fiendernas länder, Nigria och Vatlandia, med eld och svärd. Därefter fick svearna de vindar som de önskade och återvände till Sverige, där glädjen över segern förhöjdes ännu mer när den första kungasonen föddes. Ty nu fick Birger sonen Magnus med Märta, som han hoppades skulle efterträda honom på tronen. Men faderns fel skulle beröva honom riket, vilket skall beskrivas här nedan.

Nigria och Vatlandia härjas av svenskarna

Birgers son Magnus föds

KAPITEL 13

MEN de som hade stannat kvar på den nya borgen Landskrona drog på sig en första och ytterst allvarlig skada genom att maten blev förstörd. Den uppförda borgen var visserligen rikt försedd med proviant, men det trängde ut fukt från de nya murarna som påverkade all mat så att den blev otjänlig och skadlig för mänskligt bruk. Vad de än åt drabbades de av svåra och obotliga sjukdomar. Därför rycktes den största delen av krigsmännen bort av döden, medan en del tog till flykten från dessa hotande faror, och så låg borgen nästan övergiven. Några kloka rådde att man borde sända ilbud till kungen eller Torgils och underrätta dem om den stora och hotande faran. Men de oförståndiga avvisade deras råd och utropade att man inte skulle vålla bekymmer för kungar eller furstar, eftersom Gud kunde bringa hjälp på annan väg.

Landskrona går under på nytt när maten förstörs

De klokas råd förkastas ofta av de oförståndiga

Under tiden insåg moskoviterna, eller rutenerna, att hela deras fädernesland hotades med den största undergång genom denna borg och därför drev de samman en här som var ofattbart stor. Deras anförare sände också ut spejare som utmanade männen i borgen till strid. Det var bara tjugo man kvar i borgen, och de gjorde genast ett utfall och kämpade med det största mod. Men de stängdes in i den oändliga massan genom försåt och visade en beundransvärd tapperhet tills de ryckte sig ur den oöverstigliga faran och

Moskoviterna anfaller och besegrar svenskarna; Tjugo svenskar kämpar mot en oräknelig mängd moskoviter

återvände till den tomma borgen. Det var bara tretton man som kom oskadda till borgen, och där inneslöts de av en oräknelig mängd fiender. De ville inte unna fienderna en oblodig seger, därför anställde de ett otroligt blodbad och stupade till sist, men inte så mycket av fiendernas hand som genom själva tröttheten av att döda fiender. Under tiden klandrades Sten, som var borgens befälhavare, av en av de tappraste av de män som nu föll i striden: ”Man borde inte vålla bekymmer för kungen”, sade han, som om han därmed hade velat antyda att de störtats i detta yttersta fördärv genom dennes försumlighet. Detta hände år 1301 efter Kristi födelse.

1301

Kung Birgers och hans drottnings kröning; Valdemar, broder till kung Birger

Följande år bekräftades Birgers och hans maka Märtas kungliga makt och värdighet när de med biskoparnas samtycke och medverkan kröntes i hamnstaden Söderköping i Östergötland. Då dubbades även kungens broder Valdemar till riddare och gifte sig med en dotter till Torgils Knutsson. Men ärkebiskop Nicolaus i Uppsala klandrade senare detta äktenskap, eftersom det stred mot kyrkans lagar om släktskap. Efter detta bröllop inbjöds kung Birgers broder Erik genom brev och sändebud till norrmännens kung Håkon i staden Oslo. Han drog dit med ett stort följe av lysande stormän och togs emot av kungen och drottningen och Norges alla stormän med sådan storslagen frikostighet att han knappt kunde ha hedrats mer av människor. Han återvände därifrån till sitt Götaland i största glädje över den välvilja som han hade mött hos norrmännen.

Hertig Erik, Birgers broder, drar till Norge

KAPITEL 14

Birger håller herredag i Stockholm

INTE långt därefter höll kung Birger en herredag i staden Stockholm med sina bröder hertigarna Erik och Valdemar och all adel bland goterna och svearna. Under denna herredag firade Torgils Knutsson, som förlorat sin första hustru, sitt bröllop med den ädla dottern till greven av Ravensburg i Sachsen under den största pompa och ståt. Vid herredagens slut bad han också kungen och dennes bröder hertigarna i alla stormäns närvaro att han skulle befrias från styret av landet, som han hittills hade utstått med så stora mödor och faror. Även om kungen och hertigarna visade honom mycken heder och bad att han skulle hoppas på det bästa, kunde han inte befrias från denna omsorg just då när hertigarna hade viktigare saker för sig. De hävdade nämligen sitt oberoende och sin rätt till arvet och en del av riket, som kungasöner brukade få. De utsåg också rikets skattmästare Arbern till sitt ombud i dessa ting, medan Torgils skulle ordna och utföra kungens råd och angelägenheter enligt dennes önskningar.

Torgils ber att han måtte befrias från rikets styre

Hertigarna kräver sitt arv

Sedan man gjort denna uppdelning började var och en tänka mer på sin egen nytta än på rikets eller endräkten mellan bröderna. Då blev det Torgils främsta strävan att roffa åt sig pengar från alla håll i kungens namn med både lovliga och olovliga medel, men inte för att fylla kungens omättliga skattkammare utan för att på alla sätt tillfredsställa sitt eget högmod, som hade vuxit sedan han nyligen gift sig med en alltför praktälskande hustru; därmed förstördes i grunden allt beröm som han hade vunnit genom sitt tidigare styre. Även kungen utsattes för hela folkets hat och föraktades överallt, ty denne Birger var den förste kung som understod sig att på Torgils inrådan lägga skatter och andra bördor på kyrkan i Götalands och Sveriges riken. När ärkebiskop Nicolaus i Uppsala och de andra biskoparna sökte värna kyrkans frihet skulle han också ha tagit dem till fånga på samme mans inrådan, om de inte genast skyndat till säkrare platser utom tyrannens åsyn. Men vad vann då Birger när man genom fräcka helgerån förde dessa ting, som först hade invigts åt Gud, till den kungliga skattkammaren? Förvisso inget annat än att han kastades i oövervinneliga faror och störtade sig själv och alla de sina och båda sina riken i det yttersta fördärv, tills han släckte ett liv i skam med en lika skamlig död.

Torgils girighet genom sin sachsiska maka

Birger utsätts för allmänt hat

Birger kränker kyrkans frihet

Tyranner får ett liv och en död i vanära

Allra först ledde detta till ett outsläckligt hat mellan honom och hans bröder, vilket vållade så många faror för goternas och svearnas välde under hela sexton år att man inte kunde ha gjort något mer för att ödelägga dessa länder. Torgils, som gav dessa onda råd och satte dem i verket, inbjöd nämligen kung Birger och dennes bröder till sin borg Aranäs i Västergötland år 1304 – vi har tidigare beskrivit hur stark och mäktig den var. Där höll man nu ett storslaget gästabud, vid vars slut kungen vände sig i vrede mot sina bröder och uppgav att han hade fått säkra underrättelser om att de tänkte bege sig utomlands och anställa försåt såväl mot honom som mot riket. Därför måste de genast sätta sina sigill på brev som han hade förberett om de ville dra därifrån i säkerhet.

Aranäs, bok 2, kap. 7

År 1304 efter Kristus

Birger anklagar bröderna för förräderi

KAPITEL 15

NÄR de ädla hertigarna såg sig försatta i denna nöd anförde de mycket för att bevisa sin oskuld. Men de kunde inte finna någon nåd, utan måste skriva under dessa brev där de under ed lovade att inte lämna landet utan kungens tillstånd och att inte komma i kungens åsyn utan hans kallelse. De fick inte heller ta flera män i sina följen eller anställa försåt mot kungen, drottningen eller sådana som stod dem nära. När man upprättat dessa skrivelser fick hertigarna dra bort, men mindre fria än när de kom.

Birgers bröder tvingas befästa brev med sigill

Hertigarna anklagas av sin broder kungen

Men det gick inte många dagar innan kungen befallde att de skulle komma till Visingsö och svara för de saker som det allmänna ryktet hade spritt om dem. Eftersom hertig Valdemar misstänkte kungens pålitlighet var det bara Erik som inställde sig inför kungens åsyn. Han kom med ett litet följe och betygade sin lydnad med många vördsamma hälsningar och hyllningar, ty han var mycket vältalig och hövisk och angelägen om att visa kungen all heder. Men kungen föraktade allt hans smicker och milda ord och tog emot honom med ett vredgat ansikte. Han hade också förberett ett antal punkter, som en närvarande biskop skulle läsa upp; men eftersom de var skrivna för att försätta hertigen i vanära och fara vägrade biskopen att läsa upp dem och sade att Gud hade insatt honom för att bringa liv till världen och inte död. Då lästes de upp av en krigsman som också var närvarande, och de innehöll i korthet: Hertigen hade trotsat kungens påbud och låtit föra livsmedel utanför rikets gränser. Han hade också färdats med väpnat folk genom kungens länder och utövat våld mot kungens undersåtar. Dessutom hade hertigens tjänare givit kungens portvakt en örfil, eftersom han inte släpptes in i kungaborgen. Till sist hade hertigen inrättat sitt hov med sådan prakt att man föraktade kungens hov i jämförelse med detta. När detta hade framförts störtade kungen plötsligt upp i den största vrede och sade, utan att ha låtit hertigen svara: ”Om ni inte hade kommit med min lejd skulle ni genast ha fått den lön som ni förtjänar. Men vapenvilan med er går ut med denna dag.”

Hertig Eriks stora vältalighet och höviskhet

Skamliga villkor

Den första anklagelsen

Den andra

Den tredje

Den fjärde

Birgers hot mot hertigarna

KAPITEL 16

Hertigarna blir orättvist fredlösa

NÄR hertigarna hade förklarats fredlösa av sin broder, utan vare sig rätt eller mänsklighet, flydde de i största hast till danskarnas kung Erik, men han tog emot dem på ett sådant sätt att de genast ångrade att de förlitat sig på den danska hederligheten. Det hade anstått dansken att troget verka för brödernas och sina släktingars endräkt – han var ju gift med deras syster. Men när de fick uppleva det motsatta och var nära att utlämnas av en tyrann till en annan flydde de från Danmark i hast och räddade sig till Norge. Där togs de emot av kung Håkon med en välvilja som inte var hycklad utan äkta och sann, och de fann den säkerhet som de sökte. Han gav dem också borgen och staden Kungahälla i förläning; den ligger vid gränsen mellan norrmännen och västgötarna, och de använde den för att angripa kung Birgers undersåtar som bodde i Dalsland, Värmland och Västergötland med ständiga krigståg, bränder och plundringar. Därmed tvingades Birger bygga en borg som kallades Gullberg för att hindra deras farliga anfall. Men hertigarna lät sig inte hindras av denna mäktiga borg; de

Hertigarna ångrar att de flytt till danskarna

Hertigarna flyr till Norge

Kungahälla

Gullberg

byggde rentav en annan borg som var lika stark och låg i Dalsland, och så blev de allt mäktigare och segrade varje gång som de mötte Birgers styrkor. En gång tog de tio stormän och deras krigsfolk till fånga – Birger hade sänt ut dem för att försvara Dalsland. Då satte Birger upp en här om tiotusen man i avsikt att fördriva dem helt från Norge. Men kloka män gick emellan och lyckades förhindra detta grymma krig. Birger återkallade nu sina bröder i deras forna nåd och tillerkände dem hela deras fädernearv jämte en tillbörlig del av riket.

Hertigarnas seger över Birgers krigsmän

Hertigarna återupptas i Birgers nåd

KAPITEL 17

SEDAN de hade enats greps på deras order Torgils Knutsson, som hade styrt riket och varit kung Birgers och hans bröders förmyndare, på gården Lena i Västergötland och fördes i kedjor till kungaborgen i Stockholm. Han halshöggs där, men fick ingen kyrklig grav förrän ärkebiskop Nicolaus i Uppsala på kungens begäran lät begrava honom i gråmunkeklostret mot en väldig mängd guld och silver i förlikning för denne man som hade förföljt kyrkan och vållat den så stora skador.

Torgils Knutsson tas till fånga och halshuggs; Torgils förvägras en kyrklig grav

Därefter, när hertigarna Erik och Valdemar firade bröllop för några av sina män med den största ståt på gården Bjälbo i Östergötland i mitten av september 1306, sände de en stor mängd av sina krigsmän i förväg mot Svealands norra delar så omärkligt som möjligt, och sedan lämnade de bröllopsståten i hemlighet och följde efter. Innan ryktet om deras antågande kunde spridas kom de till gården Håtuna, där kung Birger uppehöll sig, och tog honom till fånga tillsammans med drottningen, två söner och en dotter samt biskop Nicolaus i Västerås och tjugotvå svenska ädlingar. Allt detta skedde den näst sista dagen i september. Men under detta tumult ryckte en av kungens trogna tjänare, Arvid från södra Götaland, kung Birgers äldste son Magnus ur de hotande farorna. Sedan bar han honom på sina axlar ända till kung Erik i Danmark, som var pojkens morbroder, och satte honom i dennes knä under en ström av tårar.

Hertigarna firar de sinas bröllop

1306

Håtuna

Kung Birger och drottningen tas till fånga av hertigarna

Den unge Magnus, Birgers son, undkommer hertigarnas försåt

När kung Birger hade fallit i denna yttersta olycka överlämnade han hela svearnas och goternas välde till hertig Erik – tidigare hade han inte velat ge honom den minsta del av riket. Så förde hertigarna den fångne kungen med sig till borgen i staden Nyköping, där han sattes under den strängaste bevakning. På mindre än ett år lade de sedan båda rikena under sin lydnad och befäste sitt välde, så att det hade varit svårt att störta dem med mänsklig makt. Danskarnas kung Erik rustade en väldig här för att komma den fångne kungen till hjälp, men när han hade kommit till Västergötlands gräns vid

Birger avstår från riket

Kung Birger sätts i fängelse

Den danske kungen Erik förbereder krig mot hertigarna

Bosund

Vapenvila mellan hertigarna och kung Erik

Hertig Valdemars pilgrimsresa

Bosund, mötte han hertigarnas starka styrkor som var beredda till strid. Då utverkade kloka män en vapenvila mellan dem på ett år.

Under denna tid begav sig Valdemar, som var hertig över Finland, på vallfärd bortom havet och besökte många heliga platser. När han återvände förde han med sig åttahundra ryttare, som var väl skickade i krigskonsten, från de tyska länderna till Sverige.

KAPITEL 18

Hertig Erik beger sig till kung Håkon i Norge

ERTIG Erik begav sig under tiden till den norske kungen Håkon och begärde att få dennes dotter till gemål, fast hon var bortlovad till en annan. Men eftersom Erik inte ville lämna tillbaka Varbergs fästning när Håkon begärde detta, kunde han inte vid denna tid knyta ett sådant släktband. Följaktligen återvände Erik från Håkon till staden Kungahälla, där han använde de rika medel som han samlat för sin bröllopsfest till ett slösande gästabud.

Hertigarna drar i krig mot Danmark

Det skånska kriget

Den danske kung Eriks broder tas till fånga med hundra stormän; Halland har föga att göra med Danmark

Den danske kung Erik ger vika för hertigarna

Efter detta gick vapenvilan mellan hertigarna och danskarna mot sitt slut. Eftersom danskarna inte begärde någon fred gick hertigarna till angrepp mot Danmark med både sitt eget folk och de tyska krigsmännen, och de härjade och brände i hela den del av Skåne som hade ockuperats av danskarna. De tog kung Eriks broder, som skulle skydda landet, till fånga tillsammans med hundra stormän och väpnare och en mängd legosoldater. Men de härjade mindre i Halland, som inte tillhörde danskarna utan en viss greve Jakob; han lydde inte under danskarna och var inte heller i förbund med dem. Därför anställde de inga bränder och blodbad, men förbrukade alla livsmedel. Fastän kung Erik av Danmark hade rustat väldiga styrkor för detta krig fann han det klokare att stanna hemma än att föra en så stor här genom länder som inte hade några livsmedel.

Hertigarna vinner en oblodig seger

Hertigarnas krigsmän blir en börda för bönderna

Så segrade hertigarna utan egna förluster i södra delen av Skåne och återvände genom den norra delen till sina egna länder. Men denna seger blev ändå en börda för både goterna och svearna. De tyska krigsmän som inkvarterades i byarna och städerna vållade nämligen mycket besvär för bönderna som bodde däromkring när de med våld tog den mat som de borde ha köpt för en skälig summa pengar. Därför var det nära att rikets invånare, uppretade av detta våld, hade gripit till vapen mot hertigarna och drivit dem och alla deras tyska krigsmän ur riket.

Erik i Danmark förbereder krig mot hertigarna år 1308

Följande år, 1308 efter Kristi födelse, ville danskarnas mäktige kung Erik hämnas de förluster och oförrätter som han hade lidit av hertigarna under det föregående året och samtidigt befria sin vän kung Birger från fångenska-

pen. Därför drev han samman en omätlig här av såväl tyskar och holsteinare som danskar och förde den mot hertigarna i Sverige. Två mäktiga furstar fick leda denna stora mängd, nämligen greven av Holstein och hertig Valdemar av Slesvig, och de ledsagades av många andra furstar och stormän. Men man uppnådde föga med allt detta folk. Ty när danskarna såg hur svearna strömmade till striden med ivriga och beslutsamma sinnen slöt man en vapenvila som skulle gälla i ett och ett halvt år, för att hertigarna under denna tid skulle betänka hur kung Birger kunde befrias från sin fångenskap.

Kriget avbryts genom vapenvila

KAPITEL 19

Så höll hertigarna herredagar med svearnas och goternas stormän, först i Örebro och sedan i Nyköping där kungen hölls fången. Då kom man överens om att han skulle bli fri igen och äga den största delen av riket om han lovade under ed att inte vid något tillfälle hämnas de oförrätter som hade begåtts mot honom under gångna tider. Birger svor genast att hålla allt som man begärde av honom. Men så snart han hade återvunnit friheten flydde han först till Gotland och sedan till Danmark. Här togs han emot av kung Erik med stor nåd och välvilja, manades att hysa gott hopp inför framtiden och stannade sedan hos honom en tid.

Hertigarna håller herredag för att befria kung Birger

Kung Birger kränker sin ed och flyr till Danmark

Samtidigt inbjöds hertig Erik till överläggningar med kung Håkon i Norge. Han begav sig genast iväg, eftersom han ännu hoppades få dennes dotter till maka. Men hans vänner varnade honom och sade att han inte kallats till Håkon för att få hans dotter utan för att återlämna borgen Kungahälla, och därför avstod han plötsligt från den påbörjade färden. Men Håkon belägrade borgen och försökte se om han kunde erövra den; han misslyckades i denna avsikt och uppförde då en ännu starkare fästning, Bohus, inte långt från samma plats.

Av detta skäl började Erik ett stort krig mot norrmännen, som om han hade bedragits av Håkon när han inte fick dottern till brud. Han fällde en stor mängd norrmän och förde bort många stormän som fångar, och följande sommar segrade han även i ett sjöslag mot Håkon. Därefter kämpade han oavbrutet mot honom tills han hade fått dottern till maka och slutit en evig fred med kungen.

Hertig Erik för krig mot norrmännen och segrar

Hertig Erik blir svärson till Norges kung

Till sist drog danskarnas kung Erik samman sextiotusen man från Danmark och de angränsande tyska länderna för att återinsätta Birger i hans förlorade rike, och med hjälp av dessa styrkor sökte de båda kungarna föra ett stort och bittert krig mot svearna och goterna. Men efter många krigiska mödor samt svåra och meningslösa förluster kunde de inte uppnå något mer

Danskarnas kung Erik går på nytt i krig mot hertigarna

Birger sluter på nytt fred med hertigarna

än att kung Birger lovade hålla de avtal och eder som han tidigare förpliktigat sig till. Han skulle också äga den del av Sveriges rike som förr tillerkänts honom med rådsherrarnas allmänna samtycke.

Lödöse

Hertig Erik håller en storslagen rådsförsamling på kungars vis

När man vunnit denna nödvändiga fred och endräkt höll hertig Erik en storslagen rådsförsamling i Lödöse hos västgötarna, innan han sände bort alla utländska krigsmän. Då skänkte han på kungars vis en frikostig sold till sina medkämpar, särskilt till tyskarna, ty han hyste en stor kärlek till deras höviska seder. Därför kom det grevar, baroner, ädlingar och alla slags krigsmän till honom från tyskarnas gränser och återvände glada och rika till sina länder.

Helsingborg

Fredsvillkoren mellan kung Birger och hertigarna

År 1310

Gotland; Visby var förr en stor handelsplats

Vid en herredag som hölls i staden Helsingborg i Skåne återstod bara att undersöka med vilka fördrag och avtal brödernas endräkt skulle stärkas. Kung Birger av Sverige deltog i denna med sina två bröder liksom Danmarks kung Erik och hans broder Kristoffer samt hertigarna Gerhard från Holstein och Henrik från Mecklenburg. I mitten av juli 1310 löste man alla tvister som hittills hade rått mellan kung Birger och hans bröder och bestämde att Birger skulle nöja sig med en tredjedel av goternas och svearnas riken samt Gotland och dess stad Visby, medan de andra två tredjedelarna skulle tillfalla Erik och Valdemar. Till denna endräkt fogades många villkor: att man aldrig skulle hämnas några oförrätter, skada böndernas lagliga rätt eller kränka den andres rättskipning. Dessutom samtyckte alla närvarande furstar till att ömsesidigt bistå varandra mot alla fiender. Därmed tycktes man inte ha utelämnat något som kunde återställa en fast fred och sann endräkt.

KAPITEL 20

Hertig Erik beger sig till utländska nationer; Hertig Erik mottas hedersamt av påven Clemens IV

När man hade slutit denna fred fann hertig Erik det ovärdigt att åldras vid sina fäders härd och därför drog han med ett ståtligt följe till främmande länder för att besöka de heligas platser. Han kom till påven Clemens IV, som då uppehöll sig i Frankrike, och mottogs av denne som man brukar motta stora kungar och furstar. När han återvände från honom, uppsökte han de mest ryktbara städerna i Tyskland och hälsades där av de vänliga borgarna med sådan välvilja och glans att ingen kunde ha rönt större heder. Han kom inte heller med mindre följe och ståt än den mäktigaste kung, ty han var slösaktig i sina utlägg, storslagen i sina gärningar och förunderligt frikostig i sina gåvor.

Lödöse

Till slut återvände han till fäderneslandet och firade sitt bröllop med den norske kungen Håkons dotter i Lödöse, som är västgötarnas hamn och bästa handelsplats. Där förmäldes även hans broder Valdemar med en dotter till

den förut avlidne kung Erik av Norge och höll en storslagen bröllopsfest på samma plats och vid samma tid som brodern. Dessa hertigar levde nämligen i en lysande prakt och ståt eftersom deras bönder var så välbärgade att de kunde ha underhållit ett ännu större välstånd.

Hertigarna firar bröllop

Vid samma tid uppstod det en strid mellan kung Birger och hans undersåtar på Gotland. Han ville belasta dem med nya skatter, men de gjorde uppror och besegrade kungen som drevs på flykten; icke desto mindre behöll de sin gamla lydnad mot honom när de återfick sin vanliga frihet. Det bör också nämnas att hela Sverige fick utstå en svår missväxt efter alla dessa inbördeskrig: man fick betala tjugo stockholmsörtugar för en skäppa säd, som förut brukade kosta en enda daler. Året därpå, 1314 efter Kristi födelse, höll Birger en herredag i Söderköping, och då förnyade rikets rådsherrar sin ed som hade brutits genom brödrakriget. De lovade att vara trogna mot kungen, drottningen och den förstfödde sonen Magnus i all lycka eller olycka.

Kung Birger fördrivs av gotlänningarna

Stor brist på spannmål

År 1314

Birger firar herredag i Söderköping och befästs ånyo i riket

KAPITEL 21

Hertigarna avskedade under tiden sina kostsamma följen för att få ett bekvämare liv och började bo var för sig i sina hertigdömen. Nu hände det sig att Valdemar begav sig från Öland, där han hade skaffat sig en gård, till staden Stockholm och då avvek han något från vägen för att besöka kung Birger på borgen i Nyköping. Birger tog emot sin gäst med så många prov på välvilja att man nästan kunde tro att han var en slav eller träl och inte en kung och broder. Drottningen nedlät sig likaså att motta gästen med en osannolik ödmjukhet i ord och gärningar.

Hertigarna söker fred och ro

Som en följd av detta övertygade Valdemar sin broder Erik att kung Birger inte förberedde det minsta försåt, utan gjorde och övervägde allt med ett öppet och ärligt sinne. Därför borde man inte frukta att möta eller umgås med honom. Så övertygades Erik av Valdemar och inbjöds genom ett välvilligt brev från Birger, och han accepterade nu denna vänliga inbjudan. De kom båda i kungens åsyn i Nyköping och mottogs med större välvilja än någon dödlig kunde ha visat: det fanns ingen gräns för de kyssar, omfamningar och artigheter som bröderna fick motta av sin broder. När gästabudet tog vid fanns det inte heller något mått för bordets prakt eller rätternas antal: allt som kunde behaga smaken, synen eller hörseln fanns där i överflöd.

Birger inbjuder hertigarna med välvilliga brev

Men det fanns också en oerhörd grymhet som Birger och hans folk dolde under det ovanliga smickret och den försåtliga artigheten. Ty när natten föll på fördes hertigarna med en stor men olycksbådande uppvaktning till den

Birger visar en försåtlig artighet

sovkammare där de trodde att de skulle få en efterlängtad vila. Men den blodtörstige kungen var strax bakom dem och befallde att de skulle ryckas ut därifrån i hast och kastas på huvudet i det djupaste och mest förfärliga tornet på borgen, och där plågade han dem sedan med mycken och oerhörd grymhet. Ja, han var så upptänd av denna grymhet mot dem att han kastade nycklarna i den ström som rinner förbi och svor att han aldrig skulle tillåta att de släpptes levande ur detta fängelse.

Birgers grymhet när bröderna fängslas

När det snabba ryktet om dessa händelser hade nått alla goternas och svearnas gränser, fördömde samtliga som hörde talas om detta fruktansvärda illdåd både gärningsmannen och hans medskyldiga och svor att de aldrig skulle tåla en så trolös och blodtörstig man i rikets kungasäte. Av detta skäl tog borgarna till vapen, och när Birger skyndade till Stockholm några dagar senare drev de honom tillbaka så att han inte kunde göra sitt inträde i staden. När hertigarnas övriga trogna krigsmän och tjänare upptäckte sina herrars grymma död drog de samman styrkor från rikets alla gränser och ledde dem mot den grymme brodermördaren i Nyköping. När Birger såg detta förstod han att flykten var hans enda räddning och skyndade brådstörtat från Sverige till Östergötland. Han kallade dessutom genast på sin son Magnus, som vistades hos kung Erik i Danmark, för att så snart som möjligt lägga goternas och svearnas riken under sitt välde.

Svenskarna och goterna avfaller från den blodtörstige kung Birger

Birgers flykt

KAPITEL 22

Sonen gjorde som fadern hade föreskrivit i sitt brev, och sedan han fått sexhundra väl övade ryttare av danskarnas kung Erik, skyndade han till fadern som uppehöll sig i Östergötland. Med dessa styrkor, trots att de var små, beslöt Birger att pröva krigslyckan mot hertigarnas anhängare, men han övervanns redan i den första striden och tvingades fly till västgötarna. Där mötte han samma vrede, och eftersom de var överlägsna i vapen beslöt han att bruka list och svek. Han slöt en vapenvila med dem som skulle räcka i tre dagar och gav många tillfälle att bege sig hem för att hämta livsmedel, men under tiden angrep han de övriga och anställde ett stort blodbad på folket. Han befallde likaså att en gård som låg i närheten skulle sättas i brand för att inga skulle undkomma döden när natten bröt in. Sedan återvände han till östgötarna, men kämpade där med lika liten framgång som förra gången. Ty hertigarnas anhängare, som leddes av Knut Posse, gick till anfall och tvingade honom att fly mot Gotland. De inneslöt också sonen Magnus, som han hade lämnat på fästningen Stegeborg, och upphörde inte med striden förrän de intagit borgen och skickat sonen som

Magnus, kung Birgers son, återvänder från Danmark

Birger har ingen lycka i striderna

Birgers list och grymhet mot bönderna

Knut Posse

fånge till Stockholm; där dödades han till sist på grund av faderns brott. Så förlorade han både livet och riket på grund av den som inte drog sig för att beröva riket på dess goda medborgare.

Birgers son Magnus tas till fånga och dödas

Men innan detta hände sände Birger en stor flotta från Gotland för att bistå sonen under belägringen av Stegeborg. När den övervanns av östgötarna lät han sända en ny lika stark flotta och satte sin skattmästare Brunke att leda denna. Men den andra kämpade med lika liten framgång och övervanns som den första. Ty även om de hade modiga och välövade krigsmän, tvingades de ge vika för hertigarnas tappra folk och togs till fånga. De främsta bland fångarna var Brunke själv samt Ulf, Luder och Valram. De sändes till Stockholm i bojor och dödades sedan genom rådbråkning: Brunkeberg i Stockholm har fått sitt namn efter dem.

Birger flyr till Gotland och utestängs från riket

Brunke och hans män tas till fånga och sätts till slut på hjul

KAPITEL 23

SEDAN Birger hade fördrivits från riket för sina oerhörda brott valdes den främste bland stormännen, Mats Kettilmundsson, med rådsherrarnas samtycke till att styra riket. Genom sin enastående klokhet kunde han återställa lugnet inom goternas och svearnas hela välde.

Mats Kettilmundsson blir riksföreståndare

Under tiden belägrades borgen i Nyköping av hertigarnas anhängare. Kung Birgers män tog de döda hertigarnas kroppar från fängelset och lade dem utanför porten till borgen och uppmanade belägrarna att upphöra med detta inbördeskrig eftersom de som givit upphov till denna stora strid var döda. Då gav hertigarnas anhängare dessa kroppar en storslagen likfärd till Sankt Nikolai kyrka i Stockholm, men de vägrade ståndaktigt att låta makten över riket gå till tyrannen eller dennes son, utan sade att de var beredda att kämpa för hertig Eriks son till den yttersta döden. Därför uppmanade de med häftigt hån de inneslutna att överlämna borgen i deras händer, mot att de fick avtåga med livet i behåll. Men hertigarnas anhängare var så upprörda över det oerhörda brodermordet att de förstörde den erövrade borgen i grunden.

Hertigarna dör i fängelset

Borgen i Nyköping erövras och förstörs; Stegeborg besegras och förstörs

Fästningen Stegeborg föll också i deras våld, som vi sade, och även den raserades i grunden. Därefter förde Mats, som var rikets styresman, en väldig här i ett stort och bittert krig mot skåningarna eftersom de tidigare hade angripit västgötarna tillsammans med Birger och trolöst huggit ner dem, i strid med ingångna avtal och all trohet. Danskarna drog då samman väldiga styrkor både från tyskarnas länder och från sitt eget Danmark och mötte den annalkande fienden. Det blev en strid där goterna hemförde segern och tog trehundra danska krigsmän till fånga, medan alla andra drevs på flykten eller

Kriget i Skåne

Goterna besegrar danskarna och tar dem till fånga

dödades. Därefter härjade de hela Skåne och återvände segerrika till Sverige och Götaland med ett stort byte.

Birger och hans drottning flyr till Danmark

När Birger och hans drottning fick veta detta skyndade de från Gotland till Danmark, eftersom de hade förlorat allt hopp att återvända till Sverige. Då gav Kristoffer, som nyss hade efterträtt sin döde broder Erik på tronen,

Spikaborg

Birgers död

Birger och hans drottning ett hus på fästningen Spikaborg. Där slutade deras olyckliga liv efter en kort tid i ojämförlig smärta, genom den död som de sedan länge önskat sig.

KAPITEL 24

År 1291

Biskop Bengt i Linköping dör

DETTA är den tragiska historien om Birger och hans bröder, och vi skall nu kort beröra några händelser under deras tid. År 1291 var ett mycket tungt och olyckligt år för goterna och svearna, ty då utsläcktes först hela den svenska kyrkans skinande ljus, biskop Bengt i Linköping, som var hertig i Finland och broder till de två kungarna Valdemar och Magnus. Därefter rycktes

Biskop Amund i Strängnäs dör

Kyrkan i Strängnäs brinner upp; Biskop Bono i Växjö dör

Motala; Norrköping

biskop Amund i Strängnäs bort av en våldsam död när han invigde kyrkan i denna stad; det var som ett järtecken att kyrkan på en och samma dag invigdes och förtärdes av elden. Biskop Bono i Växjö fick en liknande död, liksom många andra med höga ämbeten inom kyrkan och den världsliga makten. Två snabba och djupa strömmar stod också stilla bland östgötarna vid Motala och Norrköping, vilket stred mot deras vanliga lopp och naturens ordning.

Väldig kyla 1294

Nicolaus Alonis blir ärkebiskop i Uppsala

Inte långt därefter, år 1294, rådde det en sådan köld om vintern att ryttare färdades från Jylland eller det danska Cimbrien över det frusna havet den långa vägen till Norge. Strax därefter återvände Nicolaus Alonis från Rom till Uppsala, sedan han hade invigts som ärkebiskop och fått sitt *pallium* av påven Bonifatius VIII. Men han tvingades utstå många besvär under de fördärvliga striderna mellan Birger och hans bröder, då han angreps av än den ena och än den andra parten. Detta har beskrivits utförligare i vår historia om ärkesätet. Vid samma tid brändes två av de främsta handelsplatserna ner,

Stockholm brinner; Lödöse i lågor

Kyrkomöte i Arboga 1297

nämligen Stockholm hos svearna och Lödöse hos västgötarna, och denna ödesdigra eldsvåda skulle kanske visa att inget av dessa folk kunde sväva mindre i fara än det andra. För övrigt höll ärkebiskop Nicolaus i Uppsala ett provinskyrkomöte i staden Arboga år 1297; det har berättats mer om detta på annat ställe.

Den heliga änkan Birgitta

När dessutom förfärliga olyckor hotade hela goternas och svearnas välde genom den olidliga tvedräkten mellan Birger och hans bröder, ville inte Gud att Hans trogna skulle stå oförberedda inför kommande onda ting och därför väckte han en profetisk anda hos den fromma änkan Birgitta. Hade

invånarna lyssnat på henne med större iver skulle de säkert både då och nu ha bevarats från stora och hotande faror. År 1315 valde man Olaus den vise till ärkebiskop i Uppsala efter Nicolaus Catilli, och han konfirmerades av påven Johannes XXII. Året därpå valde finländarna en av de sina, Bugge, till kung för att själva värna sin frihet när de såg hur de orättvist betungades av svearna och hur det inte fanns något slut på de nya bördorna. Men han dödades av kung Birger, och efter detta blev slaveriet ännu hårdare. Det bör också nämnas att den helige biskopen Brynolf vid kyrkan i Skara slöt sitt lyckosamma levnadslopp år 1317, när han lämnade den timliga världen efter många mödor och verk av den högsta fromhet. Han begravdes i sin kyrka i Skara och blev berömd genom många mirakel, och därför upptogs han med rätta i helgonens skara.

Olaus den vise blir ärkebiskop i Uppsala 1315

Bugge blir kung i Finland

Den helige biskopen Brynolf i Skara dör 1317

Här vill vi inte heller förtiga hur några nyligen har förtalat sitt eget fädernesland. De påstår nämligen att kung Birger avskaffade en lag som rörde hur trälar skulle säljas, som om detta hade varit tillåtet enligt tidigare lagar. Men goterna eller svearna lät sig aldrig förtryckas av träldom, vare sig under hedningarnas eller under de kristnas tider, utan de brukade alltid försvara sin frihet med svärd och vapen ända sedan historiens början. Och därför borde dessa okunniga och förmätna straffas med en sådan träldom, eftersom de velat smutsa fäderneslandets ära med sitt usla högmod.

❧ TJUGOFÖRSTA BOKEN ❧

KAPITEL I

Magnus Smek, den 134:e kungen i hemlandet

AGNUS VAR SON TILL DEN MÖRDADE HERTIG Erik, och sedan Birger hade störtats från tronen ivrade hertigarnas trogna anhängare för att han skulle utses till kung över goterna och svearna.

1319

Vid denna tid var Mats riksföreståndare över båda dessa riken. År 1319 kallade han inte bara rådsherrarna och stormännen utan även folkets ombud från hela furstendömet till ärkesätet i Uppsala för att utse en ny kung. Inte långt från denna plats finns det nämligen en sten som kallas Morasten och som har använts för kungaval sedan äldsta tider, och dit strömmade nu en oräknelig mängd invånare. Då höll en av de främsta i riksrådet ett allvarligt och konstfullt tal inför den samlade menigheten och visade hur nödvändigt det vore att enas om en enda furste och kung efter alla dessa farliga inbördes strider, och att detta skedde på den plats som forna tiders anseende hade gjort passande för kungaval. Främst vände han sina ord till den gudomliga barmhärtigheten och bad att Gud måtte skänka sitt hemsökta folk en sådan kung som det övergivna fäderneslandet traktade efter i sin stora nöd och brist.

Morasten

Tal om kungavalet

Man väljer den minderårige Magnus

När han hade hållit detta tal, lyfte riksföreståndaren Mats upp denne Magnus Eriksson, som knappt var tre år gammal, så att stormännen och hela folkmassan kunde se honom. Han höjde dessutom hertigarnas stora dåd och deras farfader kung Magnus förtjänster till skyarna med sådan vältalighet att man till sist, efter många diskussioner initierade från olika håll, tog honom till kung med allas enhälliga bifall. Det hade också kommit några sändebud från norrmännen som valde honom till kung efter sin döde morfader, eftersom de kunde visa hur alla stormän i deras rike givit sitt samtycke till detta. Håkon lämnade nämligen ingen annan kung efter sig, utan bara den dotter som var moder till denne Magnus. Det kom även sändebud från Gotland, som Birger hade lämnat när han flydde till Danmark, och de hyllade Magnus som kung, trots hans späda

Magnus blir kung över Norge

ålder. Så blev han en mäktig kung, innan han kunde förstå vilka olidliga bördor goda kungar måste bära.

KAPITEL 2

N kort tid därefter föll skåningarna i en tung träldom under tyskar och holsteinare, och de kunde inte hoppas på någon mänsklig hjälp eftersom danskarna plågades svårt av samma fiender och inte ens kunde värna sin egen frihet. Därför sände skåningarna bud till Sverige och bad om dess bistånd i all denna olycka. De lade också sig och sitt fädernesland under goternas välde, som det hade varit från början.

Skåningarna plågas svårt av tyskarna

Skåningarna ber goterna och svenskarna om hjälp

Men svearnas och goternas stormän ville inte företa sig något i denna svåra sak, såvida inte danskarnas kung Kristoffer med sitt riksråds samtycke begärde att de skulle befria folken i Skåne, Halland och Blekinge. När Kristoffer övervägde hur omöjligt det var att bevara sin egen och Danmarks frihet om landet angreps så hårt från bägge sidor, gav han sitt samtycke. Han bad till och med genom brev och sändebud att Skåne, Halland och Blekinge skulle återföras till det gotiska rikets krona, som de hade ryckts bort ifrån.

Därför begav sig ärkebiskop Hemming i Uppsala i mitten av november med alla sina medbiskopar till staden Varberg som ligger i Halland, och där visade han sin stora klokhet genom att betala en väldig mängd pengar till de fientliga styrkor som hade ödelagt dessa landskap, varvid han styrde bort dem från de olyckliga invånarna. Ty så snart de hade fått sjuttiotusen mark i rent silver och kölnervikt av svearna och goterna lämnade de dessa landskap i svearnas och goternas händer. Dessutom var skåningarna vid denna tid skyldiga det svenska riket en stor summa guld för trehundra krigsmän och tvåhundra ryttare som hade friköpts från sin fångenskap i Sverige.

Ärkebiskop Hemming i Uppsala visar den största omsorg om fäderneslandet; Skåne återköps

När detta var gjort, dömde och förklarade Hemming och Petrus, som var ärkebiskopar i Uppsala och Lund samt övriga biskopar och prelater som var tillstädes och ägde full myndighet av danskarna att delta i detta möte, att Skåne och övriga nyss nämnda länder skulle vara förenade med det gotiska riket med all rätt och med ett så oupplösligt avtal att de i eviga tider skulle betraktas som en del av det gotiska riket och inte av det danska. Därmed skulle det gotiska rikets gränser återställas som de varit vid dessa rikens början, nämligen mitt i Öresund som skiljer Danmarks rike från Nordens länder och riken. Om inte goterna och svearna hade skänkt denna hjälp åt skåningarna, skulle tyskarna säkert ha ockuperat inte bara Skåne utan hela Danmark.

Ärkebiskop Petrus i Lund

Skåningarna svär en ed för sig och sina efterkommande om en evig trohet mot Sveriges rike och dess kungar; Det gotiska rikets gränser går genom Öresund

Därefter lovade ärkebiskopen i Lund och övriga skånska prelater en evig

trohet mot det gotiska riket med danskarnas medgivande samt att uppfylla allt som krävdes vid ett lagligt avtal mellan goda och trogna parter. Detta framgår tydligt av en skrivelse om återköpet av Skåne, som ligger i Uppsala domkyrkas arkiv och införes här:

"Vi Petrus och Hemming som genom Guds misskund är ärkebiskopar vid kyrkorna i Lund och Uppsala, Petrus i Linköping, Sigge i Skara, Frender i Strängnäs, Odgisel i Västerås, Henning i Åbo och Boëtius i Växjö som genom samma nåd är biskopar vid dessa kyrkor, Johannes vid Alla helgons kloster i Lund, Ragnald i Alvastra, Sven i Herrevad, Vimmar i Varnhem, Andreas i Övedskloster, Folke i Nydala, Mikael i Bäckaskog, Henrik i Julita, N. i Tomarp och Andreas i Ås som är abbotar, Petrus och Godfred som är priorer i Dalby och Eskilstuna samt domkapitlen och konventen vid sagda domkyrkor och kloster hälsar alla som ser detta brev i Herrens eviga namn.

De öppna brev och offentliga skrivelser som utfärdats i denna sak intygar och förklarar att Sveriges rike och landet Skåne lagligen och oupplösligen är förenade och sammanfogade, så att de måtte betraktas som ett enda rike i eviga tider och styras genom en enda konungs beskydd. Därför lovar vi fullt och fast att omfatta sagda förening i tjänstvillig och välsinnad anda och bevara denna union mellan Sveriges rike och Skåne för den store fursten, vår käre herre, herr Magnus, Sveriges, Norges och Skånes ädle konung och hans efterträdare och arvingar, samt försvara densamma med dess rätt och friheter gentemot varje man. Vi skall dessutom troget understödja med alla ord, gärningar, råd och medel som står i vår makt och som är förenliga med kyrkans rätt och ordning samt våra ämbeten och skyldigheter, att de gränser för sagda svenska rike som förut legat hitom Skåne hädanefter skall gå i Öresund; och vi vill enhälligt försvara såväl denna gräns som de andra gränserna för Sveriges och Skånes rike, varhelst de angrips av fientlig makt, med all vår trohet och manliga kraft och stöd av Gud.

Vi har även övervägt med flit i våra hjärtan hur all inre splittring är full av faror och tunga bördor, särskilt den som brukar uppstå när den styrande makten vacklar; och eftersom vi önskar förebygga dessa onda ting rörande rikets styre med Guds nåd, lovar vi enhälligt och samfällt och i enlighet med vår herres råd och vilja att vi skall välja den ädle unge herren Erik, som är den äldste sonen till sagde vår herre och konung, till konung och herre över Sverige och Skåne samt de provinser och öar som är skattskyldiga under detta rike, och detta skall ske med all tillbörlig heder och enligt de former och seder som är vedertagna inom Sveriges rike enligt gammal rätt och på den plats som har utsetts för detta ändamål, förpliktigande oss själva och var och en av oss att tjäna honom med all den lydnad, trohet, tjänstvillighet, vördnad och kärlek, som en undersåte är skyldig sin herre och sanne

konung, utan att på något sätt kränka hans fader och vår herre konung Magnus i hans rätt att regera som förr och att befalla, ordna och stadga under all sin återstående tid över oss undersåtar och i de saker, som synes nödvändiga för rikets gagn och nytta.

Om sagde vår herre konung Magnus skulle lämna oss och de levandes värld, vilket Gud förbjude, lovar vi likaså att bistå vår ädla härskarinna Blanka och sagde herre konung Erik med heder och trogen tjänst i allt och troget stödja deras rättigheter till Sverige och Skåne; och om samme vår konung Erik då är minderårig, skall han och Sverige och Skåne anförtros en inhemsk förmyndare enligt adelsmännens råd, samtycke och beslut i Sverige och Skåne; alla slott och fästningar skall även få inhemska befälhavare i enlighet med deras råd och förutseende, tills Gud låter honom uppnå en laglig ålder. Men om sagde vår herre och konung skulle avlida utan att lämna några barn efter sig, skall vi välja en annan av sagde konung Magnus söner som ännu lever och synes lämpad för detta till konung; så skall han och ingen annan bli vår rätte och laglige herre över Sveriges och Skånes rike samt nyss nämnda länder, landskap och öar. Och om sagde vår herre konung Erik eller hans barn är i livet och om hans broder herr Håkon, som deras fader vår herre konung Magnus har satt att styra över det norska riket, vill tillvälla sig furstendömet eller riket Sverige och Skåne mot sin faders och moders beslut, skall vi med alla krafter bjuda motstånd mot denne junker Håkon; de norska stormännen och herrarna har även lovat att inte bistå junker Håkon med vare sig råd eller hjälp, så att han kan bryta denna förordning i framtiden. Skulle vår herre sagde konung Erik vilja tränga in i det norska riket, medan herr Håkon och hans barn vore i livet, lovar vi på samma sätt att varken hjälpa eller gynna konung Erik i detta dåd. Och om det händer att båda dessa bröder eller någon av dem vill gå emot sin faders och våra beslut och kallar utlänningar till sin hjälp för att tränga in i dessa nämnda länder, skall dessa riken, det vill säga Norge samt Sverige och Skåne, enhälligt och samtidigt motsätta sig deras vilja med alla sina krafter. Ty det viktigaste för sagda länder är till slut att den faderliga och framsynta fred och endräkt som förordnats för dem noga bevaras med full och obruten styrka.

Skulle vår herre konung Magnus få flera barn, lovar vi som ovan att bistå dem av båda könen med den rätt och heder som tillkommer deras ställning, villkor och dessutom kön enligt lagar och stadgor i Sverige, Skåne och Norge samt enligt vedertagna sedvänjor i dessa riken. Men om någon av vilken ställning som helst sätter sig emot dessa bestämmelser till en del eller helt och försöker avskaffa eller på något sätt bryta mot dem under vår tid, lovar vi fullt och fast som ovan att manligt och enhälligt motsätta oss detta med råd och dåd, så länge detta står i vår makt och är förenligt med kyrkans rätt och ordning samt våra plikter och skyldigheter inom denna.

Men även om vi handlat i denna sak av fri och öppen vilja för den goda fredens skull, vill vi fördenskull inte avstå från de rättigheter och sedvänjor som gäller för kungaval i Sverige och Skåne sedan gamla tider, för denna fria rätt skall återgå till oss och våra efterföljare efter vår herre konung Eriks död eller efter någon av vår herre konung Magnus söner, som vi har valt till konung i den händelse sagde vår herre konung Erik skulle dö utan barn, vilket Gud förbjude. För att dessa beslut skall äga all tilltänklig styrka, har vi satt våra sigill härunder. Givet i Varberg Herrens år 1343 på åttonde dagen efter den helige biskop Martins dag."

KAPITEL 3

ENOM denna slösande lycka blev Magnus således en mäktig härskare över tre riken, men om början av hans välde var ärorik blev slutet både svårt och olyckligt. Ty så länge som den kloke riksföreståndaren Mats Kettilmundsson levde och gjorde det rätta och tillbörliga mot var och en, fanns det ingen tvedräkt eller skräck för krig i riket och det uppstod aldrig något förtryck av oskyldiga och fredliga människor. På inrådan av stormännen, särskilt av riksföreståndaren Mats, tog också Magnus Blanka till maka. Hon var av kungligt blod och kom från Frankrike, och med henne fick han två söner och tre döttrar.

I tjänst hos freden

Blanka från Frankrike blir Magnus Smeks maka

Men när Mats lämnade de levandes värld upphörde Magnus efterhand att vara stor i dygd och redlighet och började ägna sig mer åt gästabud och njutningar än rikets nytta. Han tålde inte heller de vises råd utan ägnade sig helt åt en bortkastad ungdoms tomma nöjen: han skämdes inte att sätta större vikt vid vällusten än vid hedern. Ju mer kungen avföll från sina dygder och plikter, desto mer drogs också hela samhället mot sin undergång; och ju färre de kloka rådgivarna blev, desto fler blev också narrarna. Till sist låg hela fäderneslandet hotat och ödelagt under deras välde.

Mats Kettilmundsson dör; Magnus avfaller från redligheten

Tyranners rådgivare

Under tiden fann Magnus det för gott att rusta för ett krig mot de schismatiska moskoviterna. När detta blev känt för den heliga änkan Birgitta, som då var mycket ryktbar i Sverige, uppmanade hon honom tillgivet utifrån en gudomlig uppenbarelse att ta bort de krigsmän från sin här som tycktes ha andra mål för kriget än att bereda det kristna folket en allmän fred, det vill säga de som brydde sig mer om rov, bränder och plundringar av städerna än om att utsträcka den sanna dyrkan av den sanne Guden till de schismatiska folken. Hon sade också att Gud främst hade varnat för de tyska och danska krigsmännen, och därför borde Magnus välja svear och goter i stället för dem, ty de skulle inte beröva fienderna någonting annat än friheten att begå det

Krig med moskoviterna

Odugliga krigsmän bör avskedas

onda. Men den oförståndige kungen föraktade inte bara denna uppenbarelse utan alla andra, fast de hade inspirerats av Gud.

Magnus föraktar gudomliga uppenbarelser

Därför gick han ut i kriget med en mängd tygellösa män. I det första anfallet kuvade han med segerrik hand en stor del av moskoviterna och erövrade deras främsta borg Pechense. Men moskoviterna var förslagna och visste hur man kunde lura giriga fiender med listiga löften. Ty när de förstod att kungen drevs av en alltför stor hunger efter guld, lovade de att snabbt komma med så mycket guld och silver att han och hela hären knappt kunde önska något mer. Men vad hände? Den olycklige kungen trodde på de trolösa schismatikerna, fast han tidigare inte ville tro på den heliga kvinnan Birgitta. Så straffades han genast för sin dårskap när han såg en oändlig mängd moskoviter, tartarer och litauer störta mot honom, inte med guld eller silver utan med järn som formats till vassa pilar för att döda.

Moskoviterna besegras

Moskoviternas list

Man får möta järn i stället för guld

KAPITEL 4

Så hamnade han i en stor och nästan oövervinnelig fara och räddades bara av svearna, som han hade satt längst bak i hären. Ty de grävde ut en ström förbi borgen med mycken möda och lika stor iver, och därmed kunde de föra bort kungen från tusen faror även om han inte förtjänade detta, vilket väckte allas beundran. Men de som hade stannat kvar i skydd av borgen mötte den grymmaste död när de höggs ner av moskoviterna. Ändå räknade den otacksamme kungen deras död som en ringa förlust och visade öppet att han satte större värde på usla gycklare än på tappra män.

Magnus räddas ur den största fara

Svearna kringränns av de trolösa moskoviterna och huggs ner

Så blev han vän med de män som hade lika usla seder som han själv och förkastade dem som kom med kloka råd. Därmed blev han ett oerhört vidunder av laster och skamliga begär som drev honom att lämna drottningens bädd och begå sådana skändligheter som inte kan yppas av den som äger ett ärbart sinne. Ty vilka brott kan vara så fruktansvärda att de inte förövas av kungar och furstar som har övergivit sin gudsfruktan och låter sig rådas av usla män? Men drottningen fylldes av rättmätig smärta och klagade i hemlighet inför ärkebiskop Hemming i Uppsala att kungen hade begått äktenskapsbrott och hängav sig åt handlingar av det smutsigaste begär.

Magnus befläckas av skändligt begär

Drottning Blanka klagar inför ärkebiskopen över mannens brott

KAPITEL 5

ÄRFÖR ville Hemming uppfylla sin plikt och manade tillsammans med sina biskopar och några av rikets stormän fromt och faderligt kungen att han måtte rena sig från den offentliga vanäran genom att offentligen förbättra sina seder. Detta var en mycket hedersam vädjan, men den förhärdade kungen tog ingen hänsyn till sin egen eller biskopens värdighet utan svor att han inte tänkte förändra sitt påbörjade liv till det minsta.

Magnus blir värre genom rättmätiga förmaningar

När biskoparna och de andra stormännen bland goterna och svearna fick detta hårdnackade svar, greps de av fruktan att den gudomliga vreden skulle väckas av furstens fasansfulla brott och rasande drabba alla hans undersåtar.

Erik och Håkon insätts som kungar

Därför utnämnde de två av hans söner till medregenter, Erik över svearna och goterna och Håkon över Norge, eftersom de trodde att fadern skulle sätta värde vid sönernas heder, som om den gällde hans egen värdighet. Han tycktes också vara uppskattande och ge sitt samtycke till en början. Men det fanns något obeständigt hos denne lastbara furste, och det dröjde inte länge

Magnus rasar mot sonen Erik

förrän han sökte störta sonen Erik från rikets styre och förgöra honom. Ty han utsåg en viss krigsman inte bara till hertig utan till herre över hela riket och utfärdade ett påbud att Erik inte fick kallas kung utan bara hertig.

Men Erik, som stöddes av stormännen, grep till vapen mot sin motståndare och tog tillbaka alla borgar, städer och länder från honom och tvingade honom att bege sig till Skåne. Drottningen tog hans fördrivning så hårt att hon sökte röra både himmelens och underjordens makter för att han skulle återvända. Hon vände sig också skyndsamt till danskarnas kung Valdemar och lovade att om han återinsatte samme hertig i den ställning som han

Drottning Blanka förråder Skåne till danskarna

fördrivits från skulle hon genast utverka att Skåne utan svårigheter eller vapenmakt gick tillbaka till Danmarks krona. Den listige och girige kung

Magnus son Erik besegrar och dödar den falske hertigen

Valdemar välkomnade detta stora och oväntade löfte. Men när han sökte uppfylla drottningens vilja dödades den så kallade hertigen i en strid mot Erik.

Då fylldes drottningen av våldsam smärta och grep till en list som mer hade anstått en styvmoder. Hon förmådde kung Magnus att kalla till sig Erik en bestämd dag, som för att överlägga om rikets ärenden, och Erik lydde eftersom han kallades av båda föräldrarna. Men de tog emot honom på sådant sätt att det hade varit säkrare för honom att bege sig till tigrar och

Erik förgiftas av sin moder Blanka

vilka andra förfärliga vilddjur som helst än till dem. Ty han dödades med gift av sin grymma moder och sade att han hade fått döden av samma moder som givit honom livet. Så var hon i sanning en usel kvinna, som snarare kommit dit från det värsta barbari än från det franska riket. Hon var också den

första som lärt sig blanda gift hos oss, efter vad jag kan se i böckerna. Men vi kan tacka den gudomliga nåden att inga, eller bara några få, sedan dess har efterliknat henne i våra länder.

KAPITEL 6

Å återvann Magnus makten över riket genom detta skamliga brott, men styrde det lika oklokt som förr, ty han förföljde med stort hat rikets mer ädla stormän som hade visat Erik en så obrottslig trohet. Dessa kunde i gengäld inte annat än hata den blodtörstige kungen som genom så skamliga försåt låtit deras kung tas av daga, och hans befläckade liv kunde bara väcka ett stort förakt och ett allmänt hat hos alla.

Magnus återvinner riket och blir ännu grymmare

Denna inre strid växte med tiden, ända till dagens totala samhälleliga fördärv. När danskarnas kung Valdemar hade fått säkra uppgifter om detta återföll han genast i danskarnas vana och beslöt att använda svearnas och goternas inre tvedräkt till det danska rikets nytta. Först skickade han brev och sändebud till kung Magnus för att dra över honom på sin sida och vinna hans särskilda vänskap. Han sveks inte i detta hopp, utan vann mer än han med heder hade kunnat hoppas på. Ty när Magnus såg alla ljuva ord och storslagna löften i Valdemars brev gav han sig ingen ro förrän han hade dragit till ett möte med honom i Skåne.

Den danske kungen Valdemar utnyttjar svearnas tvedräkt

Där togs han emot av honom med så smekande artigheter och ömma samtal att han trodde sig ha återkommit till en välvillig moders sköte. Valdemar lockade och tjusade nämligen honom med så ärofulla ord att han fick bära det hånfulla namnet Magnus Smek för återstoden av sitt liv. Han uppträdde också så vekt och kvinnligt att han tycktes ha förkastat all gotisk stränghet. Inte heller tvekade han att sätta större tillit till en enda smickrande dansk än till alla goternas och svearnas stormän, fastän de genom sin svett och sitt blod hade gjort honom till furste över så många länder och riken.

Kung Magnus får namnet Magnus Smek

Han blev också en fiende till sina egna undersåtar, en betydande rövare och förrädare, när han förkastade all kärlek till fäderneslandet och kom överens med denne kung om att ödelägga sina egna riken. Ty han tog fram avskrifter av de brev som hade upprättats när Skåne, Halland och Blekinge befriades eller friköptes, och skämdes inte över att frivilligt överlämna dem i den store fiendens händer. Han fordrade inte heller något av honom som ersättning för den väldiga summan silver, utom att han med all kraft skulle kväsa de svenska stormän som så oförfärat anklagat Magnus för hans oerhörda brott och försätta dem i usla villkor. Om Skåne inte tycktes vara en tillräcklig lön i Valdemars ögon, stod det honom fritt att även plundra och ödelägga de rika

Magnus blir en förrädare för sitt eget rike och en bödel för de sina

öarna Öland och Gotland, som alltid visat den största lydnad mot goternas och svearnas riken. Här kunde jag med rätt och sanning utropa: O vanvettige och fasansfulle tyrann, du leder grymma bödlar mot dina ytterst trogna undersåtar till ett alltför högt pris!

Ett utrop mot tyrannen

KAPITEL 7

Tysklands städer förklarar krig mot danskarnas kung Valdemar

Denna ödeläggelse av Gotland upprörde alla städer i Tyskland, särskilt de sjuttio främsta, som sände legater och förklarade krig mot Valdemar eftersom han hade plundrat deras stora handelsplats i Visby. Men Valdemar hade blivit djärvare genom sitt förbund med Magnus, och han avfärdade dessa sändebud med gycklande och hånfulla ord om sjuttio gäss som hade lika många hönor. Detta svar skulle syfta på furstarna och städernas värnlöshet och veklighet och prisas ännu i dag med stort bifall bland danskarna.

Magnus tas till fånga av sin son Håkon

Alla Sveriges invånare upprördes lika mycket eller ännu mer eftersom de ansåg att deras kung Magnus hade handlat dumdristigt och oförståndigt och brukat all sin kraft för att vålla sina undersåtar skada och undergång. Därför uppmanade biskoparna och stormännen kungens son Håkon att förbarma sig över det övergivna landet och se till att han själv, på samma sätt som fadern, inte störtades från makten tidigare än någon kunde ana. Håkon lät sig övertygas av deras höga anseende och kloka råd och tog fadern till fånga i den större kyrkan i Kalmar och lät sedan hålla honom inlåst under bevakning på stadens fästning.

Magnus befrias från fångenskapen

Margareta gifts med Håkon

Håkon gifter sig med dansken Valdemars dotter Margareta; Svearnas sändebud tas till fånga av dansken Valdemar

Efter detta fattade stormännen mod och rådde Håkon att ta sig en maka från Holstein, för då skulle han stärka sitt välde när riket hade befriats från faderns tyranni och genom släktskapen med holsteinarna skydda sig mot fiendernas kommande försåt. Håkon lydde stormännens goda råd och sände legater som skulle föra med sig den holsteinske greven Henriks syster Elisabet såsom hans brud. Men medan de med iver höll på att utföra det uppdrag som ålagts dem befriade Håkon sin fader från fångenskapen och lät honom bege sig vart han ville. Då drog Magnus genast till sin ljuve vän Valdemar i Danmark och utverkade att dennes dotter Margareta skulle giftas med Håkon. Man skulle också anlägga försåt till havs och till land så att man fångade de sändebud som redan hade skickats till Holstein. Allt detta var lika förhatligt för svearna som kärt och ljuvt för Valdemar. Han gifte genast sin dotter med Håkon och grep de stormän som kom över havet från Holstein med den nya bruden på sin färd mot Sverige. Han utsatte också de gripna för många skymfer och höll dem fångna på skilda borgar i det danska

riket. Hertig Albrekt av Mecklenburg blev djupt upprörd av denna ovärdiga handling, eftersom han var gift med kung Magnus syster Eufemia men också nära släkt med den jungfru som hade förts från Holstein. Därför bad han enträget att Valdemar skulle försätta de svenska stormännen och den ädla jungfrun i frihet och låta dem resa sin väg.

KAPITEL 8

MEN när böner inte tycktes ha någon verkan sände han en beväpnad flotta mot Danmarks stränder och härjade de danska öarna med eld och svärd under fjorton hela veckor, tills Valdemar förde de fångar som namnges i följande kapitel till hertigens skepp.

Hertig Albrekt av Mecklenburg befriar svearnas sändebud från fångenskapen i Danmark

De fick genast hertigens tillåtelse att dra till Sverige, men valde i stället att gå i landsflykt. Ty Magnus hade fått rådet av Valdemar att bannlysa inte bara dem utan många andra av goternas och svearnas främsta stormän; Magnus Store, som härstammade från släkten Gylta i Västergötland, var en av de främsta bland dem – jag räknar honom som min anfader på fädernelinjen. Han hyste en ovanligt stor kärlek till sitt fädernesland och fick därför utstå desto mer förföljelse av tyrannen. Men skälet till att dessa ädla män bannlystes var inget annat än att de försökte återkalla kungen från hans fördärvade seder till ett liv som vore värdigt hans kungliga majestät.

Magnus bannlyser ädla stormän

Att förmana tyranner är inte mödan värt

Dessa män, som hade fördrivits från fäderneslandet av Magnus tyranni, var sålunda tjugofyra till antalet. De färdades först till Gotland och tillbringade vintern där och begav sig sedan till hertigen av Mecklenburg, där de började ursäkta sig över att de inte hade ledsagat den ädla jungfrun från Holstein med den framgång som de och alla goda män hade önskat. Den gode fursten mottog deras ursäkter med välvilja och svarade att de inte borde lastas för det som andra bar skulden till. Därefter befallde han dem att vara vid gott mod och stanna i hans land och försåg dem frikostigt med livets alla förnödenheter under flera år.

De förvisade svearna beger sig till hertigen av Mecklenburg

Men under tiden manade de ivrigt Magnus, än genom brev än genom sändebud, att han borde minnas sina eder och löften, ta bättre vård om sina underlydande länder och folk och återföra Skånes land till det gotiska rikets enhet; han borde inte tro att det anstod en kungs heder att överföra delar som ryckts bort från riket till dem som man oftast brukade röna ont utav och aldrig eller sällan något gott. För övrigt vädjade hertigen av Mecklenburg ivrigt till Magnus att han skulle återuppta alla dessa välförtjänta män i sin nåd och hellre följa deras råd än lyssna till dem som var mindre förfarna i rikets angelägenheter. Men detta var fåfängt och gagnlöst hos en furste som

De förvisade svearna förmanar tyrannen om hans plikter

Magnus dåraktiga envishet

saknade all mänsklighet, särskilt hos en sådan som levde och regerade utan skäl eller lag för att fördärva allas och speciellt sina trogna undersåtars liv och frihet.

KAPITEL 9

ILL slut, när de hade insett att de inte kunde blidka honom genom lydnad, böner eller förslagenhet, tog de till ett sista råd och sände ut ett öppet brev till honom. I detta sade de sig i fortsättningen inte akta på hans nåd eller vänskap, utan de ämnade med all sin kraft samverka för hans avsättning. För att sätta kraft bakom dessa hotelser valde de genast Albrekt till kung över Sverige. Han var den äldre sonen till hertigen av Mecklenburg och systerson till själve kung Magnus i Sverige. Men Krantz uppger en annan orsak till detta kungaval. När Magnus förhandlade om hemgiften med hertig Henrik av Holstein hade han lovat att om han själv reste något hinder för äktenskapet mellan sin son Håkon och Henriks syster, skulle Sveriges rike genast överföras till Henrik eller till den som Henrik själv utsåg för detta syfte. I sådant fall skulle alla stormän lösas från den ed som de hade svurit Magnus och anses såsom Henriks tromän. Därför hade de sänts av Henrik till Albrekt, vars dotter han nyss hade äktat, och valt dennes son Albrekt till kung över Sverige.

De landsförvisade svearna misstror Magnus och väljer Albrekt till kung

Albert Krantz

De främsta bland dessa valmän var två biskopar, nämligen Nicolaus i Linköping, som var ärkekammarmästare, och en annan i Växjö som var riksråd. Där fanns också de förnäma riddarna Karl av Tofta som var marsk i riket, Nils Sture som var drots, Erik Karlsson som var skattmästare samt ett inte ringa antal stormän. De förde nu med sig Albrekt på en mäktig flotta och seglade först från floden Warnes mynning vid Rostock till Gotland. Där förmådde de alla invånare att lova honom lydnad och trohet såsom goternas laglige och obestridde kung. Sedan förde de honom ända till svearnas huvudstad Stockholm och mottogs med bifall av alla; ty Magnus avskyddes av samtliga för sitt skamliga leverne och olidliga tyranni mot alla stånd.

Namnen på de svear som hade landsförvisats

Gotlänningarna är de första svear som tar Albrekt till kung

Nu utfärdade biskoparna och rikets rådsherrar ett påbud där de kallade såväl adelsmännen som det enkla folkets ombud från goternas och svearnas hela välde till ett möte i staden Stockholm. Man gav även kung Magnus full frihet att komma, om han ville försvara sin sak med goda och rättvisa skäl. Men när han inte infann sig, och ingen ville svara för hans räkning, uppläste man tunga klagomål mot honom i rikets allmänna konsistorium, nämligen att han hade gjort sig skyldig till avskyvärda brott och framhärdat i dessa utan att på något vis akta den kristna tron eller den katolska kyrkans auktoritet, och därmed hade han blivit sämre än alla hedniska och barbariska

Det hålls en herredag i Stockholm för att avsätta Magnus

Allvarliga anklagelser mot Magnus

furstar. Genom att ha föraktat Guds majestät och vishet hade han (när han motsatte sig Gud) till oväntade olyckor prisgivit både sig själv och sitt rike, vilket berövats en rättrådig ledning. Därför skulle han, som ville störta andra i nöd och undergång, själv komma att gå under på samma sätt genom Guds rättvisa dom. De eder som han avlade vid sin kröning enligt rikets sed hade han inte bara brutit på mångahanda sätt utan också hållit dem för ett skämt och en lek. Han hade likaså sett det som lysande dåd att lägga rikets länder i fiendernas händer efter sin egen vilja, och att besvära sina underlydande folk med alla slags plågor och inte sätta någon gräns för skatter och bördor hade han räknat som en kunglig ära. Dessutom hade han inte lämnat något spår av domare eller lagar i hela riket; ja, han hade uppträtt som en allmän fiende mot riket och överallt överfört alla undersåtars egendom till sig själv, utan hänsyn till rättvisa och redlighet. Därför dömdes han med hela rådets makt och myndighet såsom ovärdig en konungs namn; alla invånare i Götalands och Sveriges riken löstes också genom rådets beslut från all lydnad mot honom.

Man håller Magnus som en allmän tjuv

Magnus fråntas sin kungliga heder

Så avsattes Magnus från rikets styre, och samma stormän satte nu hans systerson Albrekt i kungasätet, för att det inte skulle synas som om kungavärdigheten överfördes till en annan ätt. De förbigick Håkon på samma sätt som fadern, eftersom han hade gynnat dennes brott mer än fäderneslandet.

KAPITEL 10

Albrekt, den 135:e kungen i hemlandet; 1363; Albrekt erbjuder Magnus endräkt

Albrekt blev således kung över Götaland och Sverige år 1363 och visade en så frikostig endräkt gentemot Magnus att han lät honom behålla en så stor del av riket som syntes ägnad att upprätthålla hans hedersamma ställning. Men Magnus tacksamhet var inte lika stor som Albrekts frikostighet. Ty när Albrekt drogs in i svåra strider i Finland mot landets invånare, drog Magnus samman en väldig här med stöd av sin son Håkon i Norge och den danske kungen Valdemar; hären bestod både av goter som lydde under honom och av danskar och norrmän. Stödd på dem sökte han överföra kriget från Götaland till Sverige och sade att han antingen ville återta hela Sverige eller förlora det helt.

Magnus strider envist mot svenskarna

Men svearna hade inte glömt den trohet som de lovat Albrekt, utan samlade styrkor från alla håll och mötte Magnus i en strid vid Östensbro inte långt från staden Enköping. Kampen blev lika bitter och blodig som trolös

och grym, ty här kämpade svear på båda sidorna med envist mod och de skonade varken släktingar eller vänner som kom emot dem i striden. Segern svek till sist den tre- och fyrfaldigt olycklige Magnus och skyndade till Albrekts sida. När Magnus son Håkon märkte detta förstörde han bron bakom sin rygg och flydde välbehållen till Norge, medan fadern drabbades av fångenskapens eländiga öde. Albrekt, som redan hade klandrat honom för hans stora otacksamhet, höll honom fängslad på borgen i Stockholm i hela sju år tills Håkon samlade en här från hela Norge, plundrade Västergötland och Östergötland och kom ända till Stockholm, där han befriade Magnus från denna hårda och långa fångenskap. Då överlät Håkon de borgar till Albrekt som hittills hade bevarats för Magnus räkning och tog sin befriade fader med sig till Norge. Där tillbringade han den återstående tiden av sitt olyckliga liv, tills han mötte ett ännu olyckligare öde och drunknade i Bolmfjordens vatten. Kunde man inte med rätta säga om honom att det hade varit bättre om han hade fötts till en plog än till en kungaspira? Ty då skulle hans kropp ha varit utan skam och minnet av hans namn skulle ha lagts i samma grav, och vi skulle inte känna stanken av hans namn efter så många sekel. Därefter dog Håkon och efterträddes i Norges rike av sin maka Margareta, som var dotter till danskarnas kung Valdemar. När fadern dog, förenade hon även Danmark med det norska riket.

Magnus besegras och Håkon flyr till Norge

Magnus blir fånge i sju hela år

Magnus befrias ur fångenskapen

Kung Magnus död

Margareta blir drottning i Norge

KAPITEL II

Albrekt stärktes i sitt välde genom Magnus död och härskade över Sverige i många år. Vid ett tillfälle seglade han med stor och kunglig ståt till sitt Mecklenburg och höll herredagar för alla furstar i norra Tyskland i staden Wismar. Dit strömmade all adel från hercyniska bergen ända till havet liksom markgrevar, hertigar, grevar och alla slags framstående män. Det främsta målet var att bevara fred och ro bland dem alla – det var därför som man firade dessa gästabud och fester. Man höll torneringar och danser till krigsmännens och kvinnornas jubel, och överallt klingade olika slags musik. Det fanns ingen som ägnade sorgliga ting en tanke, ty allt skedde med prakt och storslagen ståt samt med mångfaldiga hedersbevisningar till furstarna och de ädla damerna.

När Albrekt befästs i riket drar han till Mecklenburg

Herredagar i Wismar

Efter detta återvände Albrekt med en stor mängd tyskar på sin välrustade flotta till Sverige. Men det fanns alltför många i detta följe som tycktes sträva efter kung Albrekts eviga fördärv. De uppträdde nämligen i rådslagen med kungen och vid umgänget med undersåtarna, så att de tycktes ha smugits in vid hovet av Albrekts ovänner. Under skydd av ständigt fjäskande uppnådde

Albrekt återvänder till Sverige; Tyranners usla tjänare och rådgivare

de på kort tid att kungen blev djupt oenig med invånarna och invånarna med kungen, och så förvandlade de all den kärlek och nåd som svearna till en början hade visat Albrekt till ett allmänt hat. Det skulle ha gagnat Albrekts nytta och heder om han hade skänkt sin gunst åt svearnas stormän som hade utstått så många livsfaror när de satte honom i kungasätet och om han dömt efter deras råd i alla rikets angelägenheter. Men dessa utlänningar, som var helt okunniga om goternas förhållanden, förledde honom med sina trolösa råd så att han inte avgjorde eller verkställde några allmänna frågor genom rikets rådsherrar, utan allt beslutades och genomfördes genom hans tyska rådgivares privata åsikter. På samma sätt gav Albrekt alla borgar, befästa platser och offentliga ämbeten i förläning åt sina tyskar. Men när svear och goter ville anföra sina ärenden inför kungen eller hans domare möttes de med hånskratt och skymfande ord, ja, inte sällan med hugg och slag, och de stöttes bort utan att vinna den minsta tröst. De ädlaste jungfrur och änkor tvingades ofta samtycka till äktenskap med de mest ovärdiga utlänningar; Albrekt kallade också dessa män sina släktingar, så att de skulle hållas värdiga så lysande giftermål. Men sedan upptäckte man att de var söner till skomakare och annat uselt folk.

Svearna föraktas av Albrekt

Svenskarna stöts bort med skratt och slag när de anför sina ärenden

Albrekt tvingar ädla kvinnor att gifta sig med söner till skomakare

KAPITEL 12

SAMTIDIGT hölls rikets stormän som usla trälar och fick sälja sina gårdar och ägodelar så att de kunde tjäna kungen i de krig som han ständigt förde mot danskarna. De skatter som kungens oförståndiga rådgivare lade på invånarna var också tunga och olidliga och hade inte något slut: de svenska historieskrivarna tycks bekräfta med stor samstämmighet att svearna aldrig tidigare från rikets början utsatts för så mycket våld som under denne Albrekt. Men jag vill inte lägga skulden på honom själv utan snarare på hans trolösa rådgivare, för när de kunde fylla sina pungar och skänka sina fränder stora gåvor brydde de sig inte om kungens ära eller skam.

Albrekt blir olidlig för svenskarna

Genom sådana mäns tyranni utarmades till sist det förr så välbärgade riket till den grad att inga spår av guld eller silver nu syntes någonstans. Därför tvingades kungen att tillgripa tvång och våld mot sina undersåtar, som han var förpliktigad att bevara mot andras våld och orättvisa. Han drog samman biskoparna, stormännen och alla som ägde gårdar inom riket till ett allmänt möte och gjorde anspråk på var tredje gård för att underhålla sitt eget hov. Han lade också genast beslag på allt som han ville ha och tog ingen hänsyn till ägarnas samtycke eller gårdarnas antal. På grund av detta olidliga våld drevs min anfader Magnus Store på nytt i landsflykt; liksom han tidigare

Albrekt lägger beslag på alla rikedomar i Sverige

Albrekt kräver var tredje gård

Adelsmän bannlyses

hade bannlysts av den fientlige kung Magnus Smek tillsammans med tjugofyra andra stormän, som vi nämnde här ovan, och dragit till Mecklenburg, flydde han nu på liknande sätt tillsammans med några av rikets ädlingar till Preussen för att komma bort från den grymme Albrekts åsyn. Här utsågs han av Preussens härmästare och av Tyska Orden till fogde över hela Gotland, som de ägde med Albrekts samtycke, och levde där några få år tills han rycktes bort av döden.

Drottning Margareta söker vinna det svenska riket

När Margareta, som var drottning i Norge och Danmark och kung Håkons änka, fick kännedom om Albrekts oförståndiga eller tyranniska styre följde hon genast sina kloka mäns råd och lät i hast och högsta hemlighet sända bud och brev till svearnas stormän där hon med flit och iver manade dem att minnas sin forna frihet och inte låta sig så orättvist förtryckas av tyska män eller trampas ner i ett skamligt slaveri. De borde minnas att de var män födda till vapen och betänka att det var mer hedersamt att lida en ärofull död än att duka under för slaveri och vanära. De borde inte heller betvivla att hon med snabb och mäktig hand skulle befria dem från de nuvarande tyrannernas ok, om de bara ville ta henne till furste över riket; hennes make hade ju också förklarats vara den sanne arvtagaren till det svenska riket före sin död.

Svenskarna avvisar den danska drottningen

En del av svearna avfaller till Margareta

Inbördeskrig mellan Albrekt och svenskarna

Svearnas stormän lyssnade visserligen till Margaretas förmaningar, men kunde inte lita på dem till fullo eftersom de alltför väl mindes hur hennes fader Valdemar i inte ringa mån hade bidragit till deras nuvarande olycka. Därför ville man hellre uthärda de största olyckor än att ta dottern till en så illa förtjänt furste till drottning. Men det fanns några bland dem som ville underkasta sig vad som helst annat än sakernas rådande tillstånd, och därför lämnade de sina gårdar och egendomar och begav sig till henne med större hast än lycka. Ty Albrekt tog alla deras ägodelar till den kungliga skattkammaren och visade sin stränghet inte bara mot dem utan även mot deras släktingar och vänner. Därmed följde ett bittert inbördeskrig mellan kungen och rikets hela adel, och genom detta försvagades både kungens och stormännens krafter oerhört mycket.

KAPITEL 13

Albrekt tar till vapen mot Margareta

ÄR Albrekt plågades av denna farliga inbördes tvedräkt och var helt blottad på alla tillgångar lät han sig övertalas av sina oförståndiga rådgivare att förklara krig mot den mäktiga drottningen Margareta, som redan hade förenat det danska riket med det norska. Eftersom han behövde mycket pengar för detta krig pantsatte han ön Gotland, som är en del av det gotiska riket, hos bröderna i Tyska Orden som vid denna tid

styrde Preussen, för en summa av tjugotusen dubbeldukater. Men goterna och svearna såg det som en stor skam att denna berömda ö rycktes bort från rikets kropp, och därför köpte de sedan tillbaka ön med en särskild skatt för varje medborgares huvud och behöll den så länge de levde i enighet med varandra.

Gotland säljs till preussarna och återköps av svenskarna

När Albrekt hade fått dessa pengar från Tyska Orden rustade han en stor här med krigsmän från Sachsen, Holstein och sitt eget Mecklenburg. Han nöjde sig inte heller med att ha legosoldater i sin tjänst utan kallade till sig hertigar, grevar och baroner från Tyskland och syntes vilja fiska med en gyllene krok. Bland de furstar som gjorde krigstjänst hos honom befann sig hertigen av Stargard, greven av Ruppin och greven av Holstein, och med deras hjälp trodde han sig kunna besegra alla sina fiender, hur mäktiga de än vore.

Albrekts rustningar inför kriget

Hertigen av Stargard; Greven av Ruppin; Greven av Holstein

Men han hade inte sina egna undersåtars gunst och stöd; det hade utan tvekan varit lätt för honom att övervinna motståndarnas krafter genom deras dygder. Därför tvingades han lära sig att det krävs långt mer för furstars lycka än att lyssna till jasägares stora ord i rådkammaren. År 1388 förde han nämligen en mäktig här från Sverige till Västergötland. Men de som han hade betalat så mycket guld och silver för att betvinga och besegra var inte overksamma. Ty Margareta ägde ett manligt sinnelag trots sitt kvinnliga kön och försummade intet av det som klokheten bjuder inför ett hotande krig: hon sökte ivrigt råd av de kloka, hon anförtrodde hela krigföringen åt dem som var väl förfarna i krigskonsten, hon utlovade en storslagen sold till alla som kämpade troget och tappert, och hon sade sig inte eftersträva något med större iver än att ett kristet folk som alltför länge förtryckts under tyrannernas ok skulle återfå sin forna frihet. Fastän tapperheten, den goda ordningen och lydnaden i hären tycktes lova henne en säker seger, fäste hon ändå ett större och säkrare hopp till den ihärdiga tvedräkt som sedan länge hade rått mellan Albrekt och hans undersåtar. Ty hon visste att ingen kung kan leva länge och lyckligt bland svearna och goterna om han inte bevaras av folkets gunst och stöd. Eftersom Albrekt redan hade förlorat detta på grund av sina rådgivares grymhet tvivlade hon inte på att han skulle överges av de sina och med lätthet besegras av en utländsk fiende.

Tyrannernas rådgivare; Albrekt drar i krig i Västergötland år 1388

Margaretas klokhet i krigföringen

Svearna önskar en kung som värnar folket; Albrekt överges av sitt folk för sitt tyranni och tas till fånga

De båda härarna mötte varandra i en hård, blodig och ihärdig strid i Falbygden i Västergötland, på aposteln Matteus dag. Man kämpade länge och bittert, tills segern lämnade Albrekts sida och gick till drottningen. Kungen själv togs då till fånga, liksom hans son Erik och de övriga furstar som hade följt honom i striden, och fördes till drottningen på fästningen Bohus, som ligger vid gränsen mellan Västergötland och Norge. Sedan hölls han fången i hela sju år tillsammans med sonen, och borgen Lindholm i Skåne utsågs till hans fängelse. Men man befallde att hertigarna, grevarna och stormännen skulle släppas fria mot en väldig summa pengar i lösen.

Blodigt krig i Falbygden i Västergötland

Albrekt tas till fånga med sonen och stormännen

KAPITEL 14

är Albrekt hade tagits till fånga, uppstod det en farlig tvedräkt bland goterna och svearna. Vissa hävdade nämligen att man borde skynda sig att välja en ny kung eller att ge Margareta makten över riket. Men andra – och deras mening fick överhanden – sade bestämt, att det inte vore hedersamt att välja en efterträdare till den fångne kungen så länge hans sak var föremål för en närmare undersökning. Därför hade goternas och svearnas riken ingen kung under alla de sju år som Albrekt hölls i fångenskap och fick utstå oändliga olyckor genom denna inre splittring. Till sist skrev Albrekt själv till svearna, enligt Krantz, och tackade för den trohet som de hade visat honom till det yttersta; han hade alltid hellre velat uppge andan än skiljas från dem och ännu hade han inte givit upp hoppet om en bättre lycka så att han någon gång kunde återvända till dem. Men nu måste man böja sig efter tiden och nödvändigheten, och eftersom det inte fanns någon annan väg att uppnå det man önskade borde de överlämna sig till drottning Margareta under rådande omständigheter samt avvakta bättre tider då de inte skulle ångra att de bevarat sin trohet intill slutet.

Svear och goter blir oeniga om kungaval

Albrekt löser svearna från deras trohet

Under tiden fanns det ingen kung som kunde döma mellan de stridande, och svearna lade skulden för Albrekts fångenskap på tyskarna och tyskarna på svearna. Tyskarna, särskilt de som kom från Mecklenburg och var borgare i Stockholm, hävdade nämligen att svearna borde ha visat sin trohet genom att bevara kungen från fångenskap eller befria honom när han tagits till fånga. Svearna svarade att de inte hade rått kungen att börja detta krig eller givit sitt samtycke till det; ja, de hade inte ens kallats till rådslag en enda gång. För övrigt hade kungen störtats genom de tyska rådgivarnas oförstånd och därför var det deras sak att återställa hans förlorade lycka, särskilt som hela det svenska rikets adel hade försvagats så mycket av hans uppbördsmän att den inte kunde värna sin egen frihet. Men vad än svearna anförde till sitt berättigade försvar upptogs det så av motparten att skulden för de onda rådgivare som förfört Albrekt överfördes till fäderneslandets oskyldiga invånare, särskilt till adelsmännen.

Svearna blir oeniga med tyskarna

De usla rådgivarna skjuter över sin skuld på oskyldiga

Detta ledde inom kort till att hela hertigdömet Mecklenburg började ett stort krig med stöd av Tysklands furstar mot hela Sverige liksom mot Danmark och Norge, på grund av Albrekts fångenskap. Men eftersom de andra rikena hade ett starkt försvar under Margaretas styre och Sverige stod utan kungligt beskydd och var helt igenom försvagat av de tidigare striderna fick svenskarna uppleva hur hela det tyska krigets kraft vändes mot dem. Ty mecklenburgarna strömmade genom hela riket utan att möta något

Mecklenburgarna rustar till krig mot de nordiska folken

Svearnas svåra förfall

motstånd och förstörde byar, städer och allt som kom i deras väg genom bränder, plundringar och blodbad. Under detta hände det sig att en stor mängd invånare samlades kring gården och kyrkan i Tillinge för att befria sig själva och fäderneslandet från allt detta våld. Men de åtog sig denna svåra sak utan ledare eller ordning, och därför omringades de av fienderna och skingrades. Denna händelse ledde till att platsen kallas "Bondaberg" ännu i dag.

Tyskarnas grymhet mot svenskarna; Tillinge

Bondaberg

Tyskarna begick vid denna tid även många andra avskyvärda dåd mot Sveriges invånare och de är så ovärdiga och fasansfulla att jag medvetet förbigår dem här, men jag kan inte förtiga den grymma mordbrand på goda invånare som de anställde i Stockholm.

KAPITEL 15

STOCKHOLM är den mest berömda handelsplatsen i det svenska riket, och där brukar borgare skriva sig från alla folk och nationer, men mest från norra Tyskland. Inte sällan är det sådana som inte kan stanna i sitt eget land på grund av skulder eller något skamligt brott. Med växande rikedomar brukar de ofta avslöja sin rätta natur som dolts av fattigdomen samt vålla det yttersta fördärv för det fädernesland där de mottagits med sådan gästfrihet och välvilja. Detta händer särskilt under furstar där man tror att allt man vill är tillåtet.

En beskrivning av Stockholm som handelsplats

Utländska borgares otacksamhet

Det fanns etthundrasjuttio sådana tyskar i Stockholm på kung Albrekts tid. De samlades i en hemlig sammansvärjning och kallades hättebröderna; senare växte deras antal till mer än ettusenfemhundra. Deras främsta strävan var att kasta glåpord och smädelser mot svear och andra invånare och härigenom utmana dem till bråk och strider, så att de kunde anklaga dem inför kungen och ta deras liv eller egendom. Många medborgare fördes också i fördärvet på detta ondskefulla sätt, ty svearna är mest känsliga av alla människor för smädelser och brukar genast återgälda sådana kränkningar med hugg och slag. Men det var handeln som gav orsak och näring till detta outsläckliga hat, eftersom tyskarna strävade efter att roffa åt sig andras vinster till sig själva utan att ta någon hänsyn till de övriga borgarna som vinnlade sig mer eller lika mycket om det allmänna goda.

170 hättebröder; Hättebröderna strävar efter att kränka svearna

Svearna tål inte smädelser

Upphovet till hat mellan svear och tyskar

Bland övriga svenska köpmän fanns det etthundrasjuttio män som vunnit stor aktning bland svearna, inte bara genom sina rikedomar utan även genom sina hedervärda seder. Men de förtalades av lika många hättebröder i en hemlig skrift till kung Albrekt, och i denna försäkrade man att de måste dödas så snart som möjligt, annars vore det ute med allt tyskt i staden. Då

undersökte Albrekt noga och klokt sina tyskars syften och fann att de hade grundat alla anklagelser på rent förtal och att det inte fanns någon rättslig grund att ingripa mot svearnas liv eller egendom. Därför kallade han de anklagande till ett möte och visade hur opassande och skadligt det vore att släpa oskyldiga borgare till döden eller tortyr när man hittills inte framlagt någon laglig anklagelse mot dem. Man borde i stället använda den tyska nationens förnuft och heder och betänka vilken tragedi man lämnade till de efterkommande, när de såg i landets handlingar hur tyskarna först hade upptagits i detta rike genom invånarnas välvilja men sedan blodat ner sig genom oskyldiga medborgares grymma död. Så tuktades tyskarna med rätta av kungen med dessa och liknande ord och gick sin väg. Men de vek inte på något sätt från sin avsikt att trotsa gudar och människor för att utrota dem som de hade pekat ut, även om deras fasansfulla illdåd skulle dra med sig en evig skam, inte bara i Tyskland utan i hela Europa och världen.

Albrekt förkastar tyskarnas uppdiktade anklagelser mot svenskarna

Tyskarnas inbitna hat mot svenskarna

KAPITEL 16

SAMTIDIGT förde Albrekt sin olyckliga kamp mot Margareta och togs till fånga, som vi sade här ovan. När tyskarna inte behövde frukta honom beslöt de att genomföra sin grymma och länge efterlängtade plan. De samlades allt oftare till möten och kastade åter glåpord till svearna vid gästabud och på gatorna, vilket de hade avstått ifrån under en tid. Svearna trodde att de framöver, efter alla dessa smädelser och oanständigheter, även skulle hotas till livet av dem och därför slöt de sig samman för att hjälpa varandra och beslöt att driva bort de otacksamma främlingarna från sitt land. Men dessa främlingar saknade inte list och svek och bedrog de godtrogna svearna som så många gånger förr. De framträdde inför alla borgare och urskuldade sig på många sätt, och efter dessa mångordiga ursäkter svor de att aldrig göra något ont utan leva med dem i äkta trohet och som kära bröder. De enfaldiga svearna trodde på detta och lade ner sina vapen, och därmed skonades de som inom kort skulle utrota dem med den största grymhet.

Tyskarnas smutsiga list mot svenskarna

Inte lång tid därefter greps tre förnäma borgare, Peter Ålänning, Albrekt Karlsson och Bertil Brun av dem och spärrades in utan vare sig dom eller rannsakan på borgen i Stockholm. Man rövade också till sig nycklarna till husen där de förvarade sina rikedomar, från deras hustrur, med mer våld än rättmätigt. När svearna fick veta detta grep de än en gång efter vapen och klagade över att tyskarna hade tagit så hedervärda och välförtjänta borgare till fånga, i strid mot all god sed och fäderneslandets lagar. Men de lugnade

De godtrogna svearna bedras mycket ofta av utlänningar

Peter Ålänning; Albrekt Karlsson; Bertil Brun; Svearna väpnar sig åter mot hättebröderna och bedras av dem

och bedrog svearna med samma list som förr, och därmed avstod de från att kräva de fängslades frihet.

Tyskarnas osägbara trolöshet mot dem som de lever tillsammans med

Då blev tyskarna otåliga och ville inte dröja längre. Det hade knappt gått två dagar innan de om natten drog samman och beväpnade hela sin skara, dels från dem som Albrekt hade lämnat på borgen till deras försvar och dels från stadens gränder och vrår, och under ledning av en viss Alf Greverad gick de nu till angrepp mot de oförberedda svearna. Goda medborgare som var trogna sitt fädernesland togs till fånga och fördes till borgen utan hänsyn eller skäl. Därefter, i syfte att slita sönder dem med omsorgsfullt uttänkta tortyrmetoder, framställde de sågar av trä med vilka de torterade de mest framstående av dem till döds. Jag kan inte skriva om detta illdåds fasansfullhet, bara jämra mig vid tanken.

Alf Greverad

Tyskarna slaktar omänskligt svearna med sågar av trä

KAPITEL 17

När man hade fullbordat detta kom Alf Greverad överens med befälhavaren på borgen att de övriga medborgarna under nattens tystnad skulle föras med skepp till ön Käpplingeholmen som låg i närheten. Där utsattes de först för gyckel och sedan för de svåraste plågor, tills de belagda med bojor stängdes in levande i ett hus. Sedan satte man eld på huset och brände fler än jag vågar nämna. Detta stora och grymma blodbad på goda medborgare, som utfördes mot all rätt och billighet och till och med mot de eder som dessa fördärvade främlingar hade svurit så många gånger, ägde rum år 1389, just den natt då alla kristna brukar fira Kristi kropps högtid. Samma timme som detta hände uppträdde så många ljungande blixtar, skrämmande dunder av åskan och strömmande skyfall att man trodde att hela Stockholm snart skulle sättas under vatten. Det tycks vara denna olycka som Albert Krantz erinrar sig när han skriver: ”Stockholm, som är Sveriges stora handelsplats, utsattes för stor skada. Ty blixten slog ner från himlen och satte eld på nästan hela staden, och sextonhundra människor förlorade livet i denna brand.” Ännu sorgligare är det som följer: ”Kvinnor, barn och otaliga flickor bar ombord sina ägodelar på skeppen tillsammans med de allra minsta; där fanns också inte så få män. Men innan man lade ut kom det en tygellös hop störtande från bränderna, och även om skeppen var många fylldes de av denna massa och sjönk på ett ögonblick.”

Tyskarna bränner ett stort antal svear på ett omänskligt sätt

År 1389

Tyskarna väcker uppenbart Guds vrede

Albert Krantz om det stora blodbadet i Stockholm

Detta var förvisso en olycka utan motstycke när den gudomliga allmakten utkrävde ett så strängt straff av de återstående i staden för den djuriska grymhet som hade förövats mot oskyldiga människor. Därför känner jag en djup

Gud bestraffar strängt de oskyldigas död

Råd rörande bevarandet av staden Stockholm

och rättmätig smärta och råder dem som vill leva säkra i denna stad att inte ta upp några främlingar bland sina borgare, om inte dessa sedan länge är väl kända och kan förevisa brev från sina furstar eller magistrater som ger dem goda vitsord i alla stycken. Framför allt bör de inte låta sådana bedriva handel som är bannlysta av Tysklands furstar eller magistrater på grund av begångna brott eller stora skulder. Stadens invånare bör också vara vaksamma så att de inte övertalas att fästa alltför ringa vikt vid de fräcka synder som har begåtts i våra dagar gentemot den gudomliga Allmakten och dess trogna tjänare. Ty det är obetänksamt att fälla domar över någon annans tjänare. Men mer om detta på annat ställe.

Stockholmarna bör göra bot för att de släppt in lutheranerna

Så mötte svearna och goterna olidliga svårigheter både inom och utom landet. Men drottning Margareta, som härskade över norrmännen och danskarna, gav dem ingen eller ringa hjälp i dessa faror trots sina tidigare löften, utan ställde sig i förlitan på danskarnas råd ovetande om allt och trodde att tyskarna och svearna skulle förgöra varandra i dessa strider. Sedan skulle hon själv rycka bytet ur bådas käftar utan att möta något motstånd och äga det vunna i ro. Hon sveks inte heller i detta hopp, utan härskade med tiden över de döda som hon inte vågat angripa när de ännu var i livet. Danskarna är ju själva mycket djärva mot dem som är nödställda och övergivna och plågas av motgångar, vilket jag ämnar utveckla mer i samband med det blodbad som Kristian II förövade i Stockholm år 1520.

Margareta förnekar svenskarnas olyckor

Hån av danskarna

Kristian den andres grymhet

KAPITEL 18

Margareta blir den 136:e fursten i riket

Margareta var således änka efter Norges kung Håkon och hade redan förenat det danska riket med det norska efter sin faders död, och till sist grep hon spiran över Sveriges rike på det sätt som jag nu skall beskriva.

Sedan Albrekt tagits till fånga hoppades hon kunna bestiga hans tron. Men folket bevarade sin trohet under alla de sju år som han hölls i fångenskap, tills han befriades från bojorna och enligt Krantz löste goterna och svearna från deras eder om trohet och lydnad.

Svearnas stormän var således lösta från Albrekts välde, och nu överlade de på nytt om de borde anta Margareta som regent och drottning. Många fördömde med rätta valet av henne och försäkrade att varken hon eller hennes fader Valdemar någonsin gjort något gott mot Sverige, tvärtom hade de alltid bedrivit intriger för att angripa riket och detta hade skett både hemligt och öppet.

Svearnas strider vid valet av Margareta

Men många i riksrådet hade släktingar som hade flytt till henne på grund av Albrekts grymhet, och de hade redan svurit henne trohet som om hon vore deras drottning; genom deras verk fick de bättre rådgivarna ge vika så att hon valdes till svearnas och goternas drottning år 1395, det sjunde året efter Albrekts tillfångatagande. År 1395

Men stormännen satte upp många, stora och nödvändiga villkor för hennes val, som hon bekräftade med sigill och eder ännu snabbare än de lades fram eller nämndes. Bland annat säkerställde man att rikets ämbeten eller dess borgar och fästningar inte fick gå till andra än dem som var födda inom riket; inte heller skulle hon sätta danskar att döma i fall som rörde svear, utan deras strider skulle undersökas och avgöras genom dom av svearnas egna stormän. Dessutom skulle inga nya skatter eller bördor läggas på invånarna utan det svenska rådets samtycke. För övrigt svor hon att följa alla fäderneslandets lagar och sedvänjor; om hon hade uppfyllt denna ed skulle Sveriges rike aldrig ha vårdats bättre.

Villkoren för att Margareta skulle bli rikets furste

KAPITEL 19

MEN de danskar som goterna och svearna hade att göra med var män som de alltid varit i strid med, sedan dessa rikens början. Eftersom Margareta följde deras råd i allt uppfyllde hon inga av sina frikostiga och storslagna löften, utan betedde sig så mot svearna (enligt svearnas historieverk) att de fann henne värd ett evigt straff i helvetet. Men danskarna vördar henne som om hon borde lyftas till gudinnornas skara.

Margareta sviker fördragen på danskarnas råd

Margareta värderas olika av svenskarna och danskarna

I början av sin regering tillsatte hon svenska män för att styra borgar och fästningar och utöva offentliga ämbeten. Men när dessa inte kunde mätta hennes outsläckliga girighet tog hon genast bort dem och satte danskar, som var skickliga att samla ihop pengar på både goda och onda sätt, i deras ställe. Så fick de ta hand om borgar, fögderier, städer och magistrater, och detta av ett enda skäl: hon visste att de var hårda och sluga och hatade det svenska folket, och just därför var de mer lämpade att skinna och slita sönder det. Det fanns inte heller någon gräns för alla nya bördor och skatter, och de utkrävdes så ofta och så hänsynslöst som om det gömt sig en skattkammare i varje koja i riket eller som om pengar hade regnat från molnen. Under tiden gjorde man ingenting som kom riket till nytta, utan Margaretas skatteindrivare tycktes övertygade om att styra underlydande folk inte var något annat än att pressa dem på pengar och skatter.

Danskarna hatar svenskarna och goterna; Margaretas outsläckliga girighet

Bland övriga tunga bördor krävde hon en bestämd summa pengar för svansen på varje häst eller oxe. Därefter lade hon en skatt om en florin på

En ny slags skatt på varje svans

varje eldstad och trummade ihop en väldig mängd guld i hela det svenska riket; för en del av detta köpte hon tillbaka Gotland från Tyska Orden i Preussen. Samma år krävde hon också en mark stockholmsmynt för varje äktenskap, utan att visa någon mänsklig hänsyn. De övriga skatter som pressades fram varje månad eller vecka kan knappt räknas. Allt detta skickades från Sverige och Götaland för att mätta danskarnas girighet. Hon nöjde sig inte heller med att göra de levande fattiga, utan förgrep sig också på de dödas testamenten genom att insätta sig själv som deras arvinge fast hon aldrig hade förökat deras rikedomar med ett enda öre. Bland de döda som hon utsatte för detta våld befann sig ärkebiskop Henrik i Uppsala; han hade knappt lagts i graven förrän hon med våld lade beslag på hans stora förmögenhet som han hade tilldelat heliga platser; och ändå befann hon sig då i Danmark. Så begick hon en stor och gudlös orätt både mot den döde biskopen och mot Kristi fattiga, som han hade skänkt dessa pengar till.

En annan skatt för varje härd får betala Gotland; En skatt för varje äktenskap

Margareta sätter ingen gräns för skatterna

Margareta plundrar ärkebiskop Henrik i Uppsala efter dennes död

KAPITEL 20

När svearna såg att de inte blivit mer lyckliga genom att välja denna danska kvinna än de tidigare varit genom att anta tysken Albrekt sörjde de djupt över sitt öde, för att de aldrig tilläts återfå sin förlorade frihet. Därför gick de bönfallande till drottningen och bad uppriktigt att hon skulle vårda sig om sina trogna undersåtar och se till att effektivt uppfylla allt som hon frikostigt och storsint hade lovat i början av sitt styre och med brev och eder förbundit sig till; ty hon kunde inte göra det motsatta utan att vålla en allmän skam och den största skada för kungamakten. Om det fanns något i dessa brev och löften som hittills hade försummats borde det därför ställas till rätta, och hon borde se till att borgar, städer och förläningar styrdes av svearnas stormän.

Svenskarna ångrar att de valt Margareta

Svenskarna klagar förgäves hos Margareta för att fördragen brutits

Men det fanns inte mycken blygsamhet hos denna drottning, och hon gav ett sådant svar till de ädla stormännens rättmätiga förmaningar att det öppet syntes att det var en lek för henne att svära eder. Hon sade nämligen: ”Har ni inte fått våra brev som är väl skrivna och signerade?” ”Det har vi”, sade de. Och då svarade hon: ”Då råder jag er att hålla de brev som ni har fått under den strängaste uppsikt. Vi för vår del skall se till att vaka noga över borgarna, städerna och alla delar av våra riken.” Av detta svar kunde Sveriges stormän förstå vad de hade att vänta sig under den återstående tiden av Margaretas styre. Ty vad annat är furstar och styresmän som av egen vilja har brutit sina eder eller hållit dem för en lek än rövare och fiender mot sina undersåtar? Ty vad annat har trogna undersåtar som avhåller deras furstar från illgär-

Margareta tycks hålla det för en lek att svära eder

Furstar som sviker fördragen är rövare

ningar än eder? När kloka män ser att dessa blivit kränkta vill de hellre gå i evig landsflykt än stanna i sitt farliga fädernesland. Därför betvivlar jag inte att många ädla män under detta danska oväder bytte sitt fädernesland mot landsflykt, likt dem som flyr en pestsmittad luft och räddar sig undan den hotande döden.

Landsflykten är säkrare än varje laglöst fädernesland

Under tiden överlämnade Margareta de svenska borgarna och fästningarna inte bara till utlänningar, utan även till landets bittra fiender som nyss hade bränt de oskyldiga invånarna i Stockholm med så otrolig grymhet. Det fanns också fyra förfärliga sjörövare från Mecklenburg, Stiko, Henrik, Albrekt och Arnold, som något tidigare hade ödelagt svearnas och goternas alla stränder och hamnar med svärd, eld och blodbad. Men Margareta gav dem var sin borg, som om de hade stridit i hennes tjänst, och kände ingen skam över att begå denna orätt mot medborgarna och visa sin gunst mot deras fiender.

Margareta skänker svenskarnas tillgångar till rikets fiender

Fyra stora sjörövare från Mecklenburg

KAPITEL 21

För övrigt skänkte hon inte bara borgar utan även höga ämbeten åt engelsmän och italienare. Men hon föredrog sina danskar i alla angelägenheter, så att tyskar, goter och engelsmän tycktes vara avfärdade och av ringa värde i jämförelse med dessa. En riddare av svensk börd, Abraham Brodersson, stod dock så högt i hennes gunst att han ständigt tilldelades de borgar och gårdar som han önskade. Hon gjorde också en stor donation till prästerskapet i Roskilde i hans namn och befallde att denna skulle kallas ”Abrahams prebende”.

Engelsmän gör krigstjänst i Sverige; Italienare gör krigstjänst i Sverige

Abraham Brodersson

Abrahams prebende i Roskilde

Det saknas inte heller bevis för hennes välvilja gentemot den svenska kyrkan, som hon gjorde rikare genom räntor och privilegier. Men dessa nådiga gåvor har sedan förklarats ogiltiga eller indragits av det svenska rikets stormän i deras hat mot det danska namnet. Det finns en lag och sedvänja bland svearna som bjuder att tyranners gärningar kan förklaras ogiltiga genom ett allmänt påbud av rådet, för att genom lagen undertrycka tyranner och för att de inte ska våga göra något som strider mot lagarna och förfädernas seder eftersom det senare kommer att avskaffas till deras vanära. Men vilken lag, vilken fruktan eller vilken skam är så stor att den kan övervinna tyranners övermod?

Tyranners dåd brukar avskaffas av deras efterföljare

När svearna utan framgång hade prövat alla rättvisa och hedrande medel hos drottningen, vände de sina sinnen mot andra råd och började stärka varandras vilja att återvinna friheten. Det var också nära att man gripit till vapen och rest sig till inbördeskrig i alla delar av svearnas och goternas riken. De danskar som var Margaretas främsta rådgivare märkte detta och rådde

Svenskarna reser sig mot Margaretas tyranni

henne att genast ändra sitt styre. Hon borde dra samman svearnas stormän till ett möte och där lova dem allt gott och låta dem bestämma över borgarna. Hon borde inte heller, menade de, vägra att hängivet uppfylla alla villkor som uppställdes när hon valdes till regent. Om hon någonsin lärt sig att lägga orden väl, skulle hon främst av allt bemöda sig om att de tog sitt avsked i förvissning om att de hade uppnått allt som de önskade.

Danskar lär Margareta hur hon skall lura svenskarna

Den kloka drottningen lydde rådgivarnas förmaningar, som var mer insiktsfulla än framgångsrika, och lade fram allt precis som hon hade hört det av dem när hon talade inför de svenska rådsherrarna: ”Vi har tagit i beaktande, o ädla män, att vårt välde syns er mycket tungt och mödosamt och att ni har fattat ett fast beslut att förfara gentemot oss så att detta kommer både er och ert rike till gagn och nytta. Därför har även vi beslutat att inte vålla er något ytterligare besvär och att överlämna jordar, borgar, gårdar, byar och städer och hela riket till er och själva bege oss till vårt Danmark, där vi äger vårt ursprung. Men eftersom ni inte kan klara er utan konung, har vi funnit det förenligt med den största heder och nytta för ert rike att ni måtte antaga vår systerson, hertig Erik av Pommern, såsom er konung. Ty han, som är i sina unga år, kan fostras hos er och lära sig era seder samt umgås med er som med sina bröder. Därmed vore det lättare att återställa detta land i dess forna frihet utan vare sig blodspillan eller strider. Vi planerar detta mer för ert rikes välgång än för vår egen nytta, och tiderna skall visa att vi mer än något har velat värna er frihet med dessa våra råd.”

Margareta svarar på svenskarnas krav

Margareta föreslår att man skall välja hertig Erik av Pommern

KAPITEL 22

Svearna avstår från krig

När stormännen hörde detta återkallade de visserligen beslutet att gripa till vapen, men de var mycket osäkra inför valet av en ny kung och visste inte hur denna svåra fråga borde lösas på ett gott och klokt sätt. De ville förvisso inte ha drottningen (som de menade sade en sak och menade en annan) på halsen, men detta berodde inte så mycket på henne som på hennes danska rådgivare som man trodde hyste ett inrotat hat mot svearna och strävade efter att ödelägga dem i allt vad de gjorde och tänkte. Man ville ha vilket annat tillstånd som helst än det rådande, som inte kunde lova dem ett spår av frihet. Till sist ville man ha större frihet att välja sig en kung.

Margareta hatas av svenskarna på grund av danskarna

Men då, liksom nu, fanns det några i det svenska rikets råd med både svenskt och danskt blod i sina ådror som det var lättare att locka över till det förrädiska danska partiet, antingen genom deras danska släktingar eller genom arvegods som väntade i Danmark. Dessa drog med sig andra som inte

Fördanskade svenskar är fördärvliga för fäderneslandet

utifrån det förgångna kunde förutse vad som skulle hända, eller som inte brydde sig. Därför blev antalet rådsherrar som hade rätt åsikter långt färre än vad som krävdes i denna stora fråga. När ärkebiskop Henrik i Uppsala märkte detta sade han: ”Framtiden skall visa, o ädla herrar, att vår fördärvliga tvist kommer att utsätta oss och hela riket för en olycklig och långvarig träldom.”

Ärkebiskop Henrik i Uppsala avråder från valet av Erik av Pommern

Men vad brydde de sig om invånarnas allmänna välgång? De hade ju bara lärt sig att tänka på sin egen kropp. Därmed trotsade den större delen av de adliga rådsherrarna både biskoparnas och övriga stormännens myndighet och samtyckte med drottningen om att välja Erik av Pommern till kung. Så tycktes de öppet förakta inte bara biskoparnas utan även den gudomliga lagens auktoritet, där Herren säger till Moses: ”Du kan inte göra en man från ett annat folk till kung.” Vi har redan anfört denna föreskrift ovan, och om goterna och svearna hade följt den med större omsorg skulle de inte ha störtat sig själva och sina efterkommande i så många faror, och de skulle inte obetänksamt ha valt så många furstar som liknade Nero och Domitianus efter att ha styrts av sådana som liknade Caligula. Ty vem är så enfaldig och förblindad i sitt sinne att han tror att danskar eller tyskar eller furstar från andra främmande nationer strävar efter det svenska rikets spira bara för att ha landets nytta som sin första prioritet? Nej, att öka rikets lycka och ära, bygga städer, befästa hamnar, utbilda folken och liknande kungliga plikter har alltid varit deras sista åstundan. Deras främsta mål tycks ha varit att tömma gruvorna, öka skatterna, hopa pengar och utblotta borgare och invånare så att dessa aldrig kan kasta av sig träldomens ok. Men vi skall tala mer om detta på annat ställe.

Enligt Herrens föreskrift skall man inte välja en utlänning till kung

Främmande kungar strävar att tillsättas för sin egen nytta, inte rikets

❧ TJUGOANDRA BOKEN ❧

KAPITEL I

Erik av Pommern, den 137:e kungen i hemlandet

RIK VAR SÅLEDES HERTIG AV POMMERN OCH systerson till Margareta, som vi har sagt, och han valdes nu till goternas och svearnas kung av dem som fäste större vikt vid Margareta än vid fäderneslandets allmänna lycka. Alla historieverk i vårt land ger honom en plats bland de grymmaste furstar som riket någonsin haft att uthärda. Han kröntes högtidligen år 1396 och härskade i hela fyrtiotre år med en växlande lycka och ett mångfaldigt lidande för undersåtarna, tills han genom ett enda uppror fördrevs från alla Nordens riken på grund av sitt och de sinas tyranni och återvände till sitt hemland och åldrades där.

Erik kröns år 1396 av ärkebiskop Henrik i Uppsala

Eriks eder vid sin kröning

Hans kröning ägde rum ovan nämnda år den tjugoandra dagen i juli, när Henrik var ärkebiskop i Uppsala, och i dennes händer avlade han de dyra eder som kristna kungar brukat svära sedan äldsta tider, det vill säga att fast och troget bevara den kristna tron och verka för att den till fullo efterlevdes av alla hans undersåtar. Han skulle inte heller kränka biskoparnas och prästernas myndighet och frihet i något eller förgripa sig på kyrkans rätt utan tillerkänna var och en sin givna rätt och inte anse att något hörde kungen till, om det inte stöddes av rättvisa och goda skäl. Dessutom skulle han insätta inhemska män som var visa och gudfruktiga samt älskade sanningen och hatade girigheten som domare över folket och inte betunga de underlydande folken med nya skatter eller uppbörder; han skulle inte heller börja krig med angränsande eller fjärran riken, såvida han inte tvingades till detta av svåra oförrätter, och detta skulle bara ske med rådets samtycke och när man inte kunde vinna fred på något annat sätt. Han svor även många andra eder, och om han hade uppfyllt dessa skulle han ha vunnit en odödlig ära hos både Gud och människor.

Filippa, dotter till Englands kung, blir maka till Erik

Han tog Filippa, som var dotter till engelsmännens ädle kung, till sin maka. Men hon greps till sist av sådant förakt inför mannens tygellösa seder

att hon ägnade sig helt åt ett stilla klosterliv i den heliga Birgittas hus i Vadstena, och där åldrades hon och fick sin grav.

År 1412 hade Margareta, som var drottning över alla Nordens riken, slutit fred med holsteinarna. Men när hon seglade till Danmark blev hon sjuk på grund av de osunda förhållandena ombord och dog innan hon lämnat skeppet. Erik var redan kung över svearna och goterna vid hennes död och nu lade han även Norge och Danmark under sitt välde.

År 1412

Drottning Margaretas död

Men vad hjälper det en furste som förfallit till många laster att han härskar över många riken? Ty de svenska historieverken visar att han var hemfallen åt lössläppta och fåfänga seder och han syntes föga rättrogen i den kristna läran: han var snar till kätterier och kyrkostrider och aktade föga att han fjärmade sig från den katolska kyrkans enighet. Därför började han försumma och även förakta allt det som han tidigare hade lovat med heliga eder. Ja, han blev mer lik grymma tyranner än kungar som utmärkte sig genom måtta och välvilja.

Erik står främmande inför kristna seder

Detta fräcka självsvåld drabbade först den okränkbara frihet som prästerskapet ägde. Han erkände nämligen inte den frihet eller de privilegier som hade förlänats prästerskapet med gudomlig och mänsklig rätt eller den kristna kyrkans och furstarnas och kungarnas samtycke, eller också tolkade han dem på sitt eget sätt och följde dem föga. När han såg att detta behagade stormännen i hans riken och när rentav några av dessa genom mycken övertalan påverkade honom till förföljelse av prästerskapet, vände han sig till sina rådgivare och sade: ”Det är bra om dessa svenska män förföljer varandra i ömsesidigt hat: om det fanns en ömsesidig kärlek bland dem skulle det kanske skapa svårigheter för oss.”

Erik förföljer prästerskapet

Svearnas stormän övertalar oklokt Erik att förtrycka prästerskapet

Ett farligt inre hat bland svearna

KAPITEL 2

SEDAN han på detta sätt hade berövat kyrkan dess myndighet rådslog han med sina män om hur man skulle utrota även stormännen och hela adeln i dessa riken, eller försvaga dem så svårt att de inte kunde göra uppror. Därför sökte han efter varje tillfälle till krig, särskilt mot holsteinarna och tyskarna, och åstadkom att alla riddare ständigt och jämt stred på egen bekostnad och att de genom denna oavbrutna krigstjänst försattes i den yttersta fattigdom. Han gav inte heller några borgar eller fögderier, ja, inte ens en by eller gård till de svenska stormännen för att underlätta krigstjänstens bördor, utan de tvingades sälja eller pantsätta sina gods och tillhörigheter och tillfoga sig själva och sina barn en ännu större skada än fienderna i kriget. Deras bönder fick också utstå mycken skada

Erik förtrycker prästerskapet och sedan krigsmakten

Den svenska adeln får beklagansvärda villkor under Erik av Pommern

och fångenskap medan de själva var upptagna av de långa krigen; inte minst plågades de av de kungliga fogdarna, som ständigt lade på dem så olidliga bördor att de tvingades överge sina gårdar.

Eriks förfärliga barbari mot adelsmännen

Det hände inte sällan att adelsmännen själva togs till fånga under alla dessa mödosamma krig. Men kungen brydde sig inte om deras fångenskap, och så fick de åldras i tunga bojor tills de dog i främmande länder utan hopp om tröst. De som löste sig från fångenskapen hos fienderna genom egen möda och egna pengar kunde inte heller utverka en enda skärv från den kungliga skattkammaren för sina kostnader under fångenskapen. Ja, det tycktes ofta som om Erik sörjde när de återvände välbehållna och fria från fängelset och bojorna, eftersom han såg deras frihet som ett hot mot sig själv.

Svearnas adelsmän dränks på Eriks befallning

En svensk historia berättar att han en gång gav en sträng befallning åt trehundra stormän och krigare att genast gå ombord på skeppen och segla till en viss plats, fast en vild och skrämmande storm höll på att blåsa upp. Då skall en som var djärvare än de andra ha sagt: ”Du driver oss, o konung, till en säker död. Vi är också beredda att gå i döden för dig, och det skall vi visa genom att lyda din stränga befallning. Men förbarma dig över våra hustrur och barn, som vi rycks bort ifrån genom din befallning!” Så sade han allas mening, och så satte man segel för vinden. Men de överfölls genast av stormen och därmed dränktes alla redan i hamnen. Saken vore ju osannolik om den inte hade berättats av fromma män som varit djupt angelägna om den historiska sanningen. Men fick de ädla stormännens hustrur eller barn som förlorat så många kära fäder röna någon nåd eller tröst av en barmhärtig kung? Nej, bara en ännu hårdare och mer outhärdlig träldom som väcker större häpnad än jag kan uttrycka i ord. Men jag skall skriva med så mycken måtta som jag mäktar att det inte bara var Rom som fick lida under sina Tarquinier eller Sicilien och Egypten som plågades av sina Dionysier och Ptolemaier.

Tyranner i Sverige

KAPITEL 3

Erik för krig mot de vendiska städerna

SEDAN han hade fört detta krig mot holsteinarna och tyskarna med större skada för undersåtarna än för fienderna, utmanade han obetänksamt städerna på den vendiska kusten till strid. Det enda skälet, tror man, var att han ville förtrycka sina trogna undersåtar så hårt att de inte vågade göra uppror mot hans orättvisa och tyranniska välde. Så visade han öppet att han hellre härskade över olyckliga undersåtar som bragts till den största fattigdom än över mäktiga och lyckliga medborgare.

Detta framgår också tydligt av de olidliga skatter som han ständigt lade på svenskarna och goterna. Därmed skiljer han sig inte från tidigare tyran-

ner som visste att det fanns outtömliga ådror av metaller i svearnas berg. De trodde att även enkla människor omgavs av silver och andra metaller på alla håll, så att de kunde uthärda att man ständigt lade flera och större skatter och bördor på dem.

Det svenska silvret lockar tyranner

Därför har det ofta slagit mig att våra danska grannar, som har så små eller medelmåttiga tillgångar, lever lyckligare under tyranner än svearnas rike som ofta och hårt angrips på grund av de överflödande rikedomarna. Ty det är säkert att rika och lyckliga riken plågas av ständiga krig, medan de som inte har ett sådant överflöd föraktas på grund av sin fattigdom. Men det brukar också hända att lyckligare riken skapar oaktsamma människor och ofruktsamma riken mer förslagna människor. Av detta kommer det sig att danskar förlitar sig på förslagenheten och svear på sina rikedomar; danskar kämpar med list och svear eller goter med makt; danskar griper sig an svåra ting med ett flöde av ord, men goter med tystlåtenhet.

Lyckliga riken förtrycks av tyranner

Svenskar och danskar har skilda drivkrafter

Om den danska listen någonsin har övervunnit den svenska godtrogenheten så skedde detta i sanning under denne Eriks tid. Det satt ofta danskar i Eriks råd som fräckt intalade honom att han genom ständiga skatter borde försätta Sverige i fattigdom: det var lättare, sade de, att styra ett fattigt land än ett välbärgat. Erik trodde på dessa mer listiga än nyttiga rådgivare och valde ut de hårdaste bland Danmarks skatteindrivare och fogdar, och genom deras möda skrapade han ihop alla pengar i Sverige och förde dem till Danmark, så att man inte fann en enda styver i hela detta rike som annars var så rikt och välmående. Fastän de svenska stormännen gjorde ständig krigstjänst till sjöss för sin kung under långa tider, som vi har sagt, plågades de hårdare hemma av kungens fogdar än av de grymma fienderna utomlands; detta låtsades danskarna göra i trogen lydnad mot sin kung, fast de hyste ett djupt hat mot honom och ville egga de vredgade svearna att angripa honom, ty så skulle Erik störtas från alla rikens nackar mer genom svenskarnas försorg än danskarnas.

Danskarnas list

Erik blir en tyrann på danskarnas inrådan

Danskarnas konster

KAPITEL 4

BLAND de blodtörstiga och giriga fogdar som Erik insatte för att slita tarmarna ur Sverige fanns det en dansk som hette Jösse Eriksson. Han fick styra i dalkarlarnas land och visade en sådan grymhet i allt att de onda andarna från alla tidigare tyranner tycktes ha flutit samman i denna fördärvade skurk. Cicero berättar att den grymme Verres dödade en oskyldig man genom röken från murken ved. Men denne Jösse var så besatt av sin onda ande att han dödade inte bara en utan oräkneliga skuldlösa dalkarlar genom att hänga upp dem i rök. Denne bödel tycktes

Jösse Eriksson, den grymme danske bödeln

aldrig få nog av att uppfinna nya och sinnrika sätt att plåga människor, och därför drog han sig inte för att spänna kvinnorna till de män som han så grymt hade dödat för plogarna i stället för oxar. Det var också hans största njutning att se och höra hur de under alla dessa lidanden kastade sina döda foster ifrån sig och sedan spändes för plogen igen, tills de stupade halvt livlösa eller döda.

Man kunde ge många fler och ännu mer fasansfulla exempel på detta danska tyranni som utövades inte bara av denne Jösse utan av alla kungliga fogdar, men jag vill inte väcka en sådan väldig smärta hos mina svenskar eller bereda danskarna en sådan gränslös glädje. Då säger du kanske: "Danskarna kan inte vara så omänskliga att de finner någon glädje i en så djurisk grymhet." En sådan grymhet borde förvisso vara främmande både för dem och för varje mänsklig varelse. Men om du går till Saxos historia, som tycks vara skriven för att håna och baktala alla folk i världen, skall du se ännu värre illdåd som kanske väcker ett stort bifall hos många av dem. Bland annat får man se hur pomrare i forna tider togs till fånga av danskarna och fick lida den grymmaste död när danskarna först satte dem på pålar med bakbundna händer och sedan skar upp deras magar med en krokig kniv, så att inälvorna blottades och främre delen drogs ut medan resten rullades upp på klossar av trä; avrättningen slutade inte förrän tarmarna hade vridits ur buken och de olyckliga givit upp andan. Man ser också hur den fjärde Frode bland danskarnas kungar härskade över saxarna med sådan fräckhet att de tvingades betala en skatt om året för varje lem på sin kropp som tecken på sitt slaveri. Jarmerik visade inte större mildhet mot tyskarna: han tog fyrtio av deras furstar till fånga och band ihop var och en med en varg och sedan lät han sticka remmar genom skenbenen på deras övriga stormän och binda dem vid klövarna på väldiga tjurar som hetsades av stora hundar, så att de drogs genom kärr och klyftor och dog i ett sorgligt skådespel.

Danskarnas oerhörda grymhet mot svenskar och tyskar

Men jag vill inte dröja längre vid det som alla har sett och känner till. Jag vill bara säga att det måhända hade varit till större nytta för Danmark om Saxos böcker hade gömts i något hörn tills de hade kunnat komma till allas kännedom i den ursprungliga betydelse i vilken de först författades. Ty det som står i dem kan vålla själva det danska väldet en ansenlig skada, om jag inte tar miste, eftersom inga män av ädelt sinnelag gärna vill utsättas för sådant förakt och sådana skymfer.

Nog om detta, för nu återvänder jag till den danske tyrannen Jösse. Den som betraktar hans omänskliga grymhet kan inte förvånas över om jag eller någon annan med upprört sinne dröjer vid mitt plågade fäderneslands faror. Ty om vi söker efter upphovet till den eviga fiendskapen mellan goternas och danskarnas mäktiga nationer som ständigt tilltagit genom åren, finner vi förvisso ingen bättre orsak än de omänskliga kungliga rådgivarna och fog-

Den eviga tvedräkten mellan goter och danskar; Tyrannernas usla rådgivare

darna, som främst strävade efter att driva in pengar och inte tog den minsta hänsyn till hedern.

Men när dalkarlarna hade varit ett rov i hela trettio år för denne Jösse och lika blodtörstiga män, råddes de av sina präster att av hela sitt hjärta bedja om en gudomlig hjälp. Då bevektes till sist den gudomliga makten, som hade befriat Israels barn när de så hårt förtrycktes av Farao, och nu ryckte den även sitt kristna folk från den olidliga träldomens ok.

Dalkarlarna eftersträvar friheten

KAPITEL 5

Vid denna tid levde en viss Engelbrekt bland dalkarlarna. Det var en framstående frälseman av lägre börd, ty hans fader var lågättad. Han framträdde som en ny Moses när han utsatte sig för stora faror och förde dalkarlarnas talan inför den förhärdade kungen, inte bara en eller två utan flera gånger. När han till sist fördrevs från Eriks ansikte som Moses från Faraos åsyn, vann han allas beundran genom sin stora och minnesvärda kamp mot de tyranner som hade berövat fäderneslandet dess frihet.

Engelbrekt, den allmänna frihetens försvarare

Han såg nämligen hur dessa plågade ett kristet folk ännu hårdare än om det köpts från slavförsäljarens sten eller förts bort till ett fiendeland, och därför fylldes han av mänsklig medkänsla och beslöt att gå i döden för fäderneslandets och medborgarnas frihet. Han drog den långa och svåra vägen från dalkarlarnas trakter till kungen och dristade sig att lägga fram alla olyckor och lidanden som folket utsatts för. Han visade också hur dansken Jösse förde ett grymt och omänskligt styre sedan rättvisan störtats, hur han inte skilde mellan rätt och orätt utan förföljde alla oskyldiga så öppet och hänsynslöst att undersåtarna trodde sig leva säkrare under en allmän fiende eller i det grymmaste krig. För det första var han så fräck och tygellös att han våldtog andras hustrur och döttrar, och tycktes ha fördrivit kyskheten till horhusen när han skändade gifta kvinnors sängar och inte ens avhöll sig från jungfrubäddar. Dessutom lurade han på alla undersåtars egendom, så att man kunde tro att han var satt att plundra landet och inte att styra det. När han hade roffat åt sig allas tillgångar utsatte han allas liv och välgång för de yttersta faror och dödade många av de bästa medborgarna genom rök, eld och svärd. Så visade han öppet att han ville göra hela fäderneslandet till en ödemark. Därför bad alla invånare i dessa trakter att kungen skulle visa sin misskund och ta denne rasande tyrann från deras nackar så snart som möjligt samt ge honom en lön som var värdig så oerhörda illdåd.

Beredd att dö för fäderneslandets frihet

Engelbrekt klagar över Jösses tyranni

Men Engelbrekt talade med större mod än framgång, för Erik nöjde sig med att besvara undersåtarnas tunga klagomål med bedrägliga ord och ma-

nade Engelbrekt och de övriga dalkarlarna att vara vid gott mod och inte betvivla att de inom kort skulle få se denne grymme och blodtörstige man straffas med en fasansfull död utan like. Men i sitt hjärta hyste kungen en helt annan mening än i sina ord, vilket mer än väl framgår av de brev som Engelbrekt förde med sig från kungen till det svenska riksrådet. Där skrev Erik nämligen att han hade hört Engelbrekts och dalkarlarnas klagomål, men rådet skulle undersöka denna tvist på sådant sätt att dansken Jösse fick behålla sin ställning. Rådet gjorde som kungen befallde och blidkade fogdens vilda sinnelag, men mer genom böner och gåvor än kungens förmaningar. Ty nu hade Sverige störtat i sådan olycka att de som utsattes för oförrätter inte fick någon hjälp av rättvisan utan själva måste be sina fiender om nåd och barmhärtighet. Detsamma hände mig, när jag tvingades blidka kung Gustavs fogdar med gåvor för att de inte skulle krossa mig och mitt prästerskap genom oförrätter och kränkningar. Men mer om denna tragedi på annan plats.

Erik lurar Engelbrekt

KAPITEL 6

Nu tyglade Jösse sitt tyranniska raseri en smula, men snart återföll han i sina gamla seder och ännu grymmare sådana och uppträdde överallt inte som en människa utan som ett fasansfullt och rasande odjur. Om man trodde att han skulle komma till ett hus tog alla som bodde där genast till flykten och gömde sig i skogarna för att rädda sina liv. När han själv steg in i de tomma husen förstörde han allt som han hittade och brände sedan upp husen för att på alla sätt visa att han var en dansk.

Jösse blir på nytt en usel tyrann

När Engelbrekt såg detta begav han sig än en gång till Erik så fort han kunde och framställde sitt folks svåra lidande i ännu djärvare ordalag än förra gången. Men han berättade sagor för en döv och uppnådde ingenting annat än att han, efter de mycket stora ansträngningar som han lagt ned på att uppnå rättvisa, kördes bort ur den vredgade kungens åsyn och fick höra att han hotades med de yttersta straff om han försökte komma igen. Men även om han var liten till växten hade han ett oförfärat och ståndaktigt sinnelag, och därför mumlade han: ”Någon gång kommer jag tillbaka.”

Engelbrekt skyndar på nytt till Erik i Danmark

När dalkarlarna såg att kung Erik var förhärdad i sitt hjärta och inte hyste ett spår av mänsklighet varigenom han kunde böjas till någon barmhärtighet, beslöt de att hellre dö med heder än att lida längre under detta usla slaveri. Därför upphöjde de enhälligt Engelbrekt till sin furste och beslöt att fördriva inte bara denne Jösse utan alla andra grymma våldsverkare från hela riket. De skulle genast ha genomfört detta beslut om inte några rådsherrar hade upptäckt deras avsikt och skyndsamt erbjudit sig att medla mellan kungen

Engelbrekt väljs av dalkarlarna till furste

och dem. Genom deras ingripande och klokhet lugnades dalkarlarna än en gång. De återvände till sina trakter och försäkrade öppet att de inte ville göra uppror mot den kungliga värdigheten, utan bara uppnå med alla krafter att Erik återkallade sina fogdar till sans och måtta från det tyranniska våldet.

Dalkarlarnas uttåg mot danskarna

Men när de såg att kungen stod fast vid sitt beslut och uppenbarligen hellre gav upp alla riken än sina tyranniska seder, fann de att man inte kunde dröja längre. De drog ut i en obetvinglig mängd och gick först till angrepp mot den gudlöse bödeln Jösse på borgen i Västerås; som alla tyranner förbyttes han genast från ett rytande lejon till en flyende hare, eftersom flykten tycktes vara det enda sättet att rädda livet, och så skyndade han till sitt Danmark så snabbt han någonsin kunde. Men han kom tillbaka därifrån och greps då av bönder vid Vadstena som högg huvudet av honom. De övriga tyrannerna skingrades hit och dit i goternas och svearnas länder när de hörde talas om dalkarlarnas makt och fasta beslut att återvinna friheten, och vågade inte ta till vapen mot dem. Ty de var inte skickliga i konsten att strida, utan bara i att röva och plundra. Därför stängde de sig inne på borgarna och väntade rädda på hur kriget skulle sluta. Det var inte svårt för dåligt rustade bönder att besegra och kuva dessa män, som visste att de hade begått oerhörda brott och inte betvivlade att de inom kort skulle fördrivas genom Guds rättvisa dom över den grymhet som de utövat så länge.

Eriks ihärdighet som tyrann

Dalkarlarnas andra uttåg

Tyranner är fega

Jösse dödas

Ett dåligt samvete är en stor plåga

KAPITEL 7

Nu blev Engelbrekt plötsligt så mäktig och respektingivande att han manade alla rådsherrar och stormän i riket att gripa till vapen mot de tyranner som kom i deras väg. Han sade också att hans enda önskan var att värna fäderneslandets frihet och förtrycka dem som varit dess förtryckare, så att kommande sekel skulle se att stora tyranner fått lida stora straff och inte utan vedergällning vållat ett kristet folk så många orättvisor och skymfer.

Engelbrekt eggar rådsherrarna mot tyrannerna

De stora orden följdes av lika stora handlingar. Ty flera av rikets råd gick i hemlighet över på hans sida och han kämpade med sådan makt och framgång att han på några få dagar erövrade mer än trettio borgar, fast de var väl befästa genom naturen och skickligt anlagda försvarsverk och hade garnisoner av krigsmän, samt dödade eller landsförvisade de tyranner som hade ockuperat dem.

Engelbrekt erövrar 30 borgar på få dagar

Medan allt gick honom väl i striden och efter hans önskan, hände det att rådsherrarna från både svearnas och goternas riken kallades till ett möte i staden Vadstena hos östgötarna. Engelbrekt kom också dit och började iv-

Herredag hålls i Vadstena

Engelbrekts tal

rigt mana alla och envar bland stormännen att sörja för det övergivna fäderneslandet, beakta de oskyldiga medborgarnas olyckor, avskaffa tyrannernas orättfärdiga lagar, undanröja detta skamliga och ovärdiga slaveri och sålunda återställa den frihet som varit förlorad alltför länge. Biskop Knut i Linköping presiderade i rådet, eftersom ärkebiskop Olaus i Uppsala inte var där, och han svarade nu i såväl sitt eget som de övriga biskoparnas och stormännens namn: "Det är förvisso en hedersam och from handling, o Engelbrekt, att befria fosterlandet från träldom, oskulden från förtryckare och invånarna från oförrätter. Men det har alltid ansetts som skamliga dåd att bryta sin ed, svika den trohet som man lovat en konung och begå majestätsbrott. Därför vägrar vi bestämt att medverka till frihetens återställande på sådant sätt att vi skall befinnas föga hedervärda när vi söker bliva fria."

Biskop Knut i Linköping svarar Engelbrekt

Engelbrekts andra tal

Då svarade Engelbrekt: "Jag vet, vördnadsvärda biskopar och ädla stormän, att man bör hålla sin tro och ed mot kungar och furstar, ja, mot alla människor och även sina fiender. Därför har jag aldrig strävat efter att göra uppror mot konungen. Inte heller har jag tagit mig någon titel som kung eller furste utan bara bekänt mig som en frihetens försvarare; detta namn skall jag sträva att svara mot, så att de som hittills utsatt vårt fädernesland och oskulden för ett grymt och gudlöst förtryck under långliga tider måtte lära sig att fria människor bör styras på annat sätt än boskap. Om kung Erik hade lyssnat på alla enträgna böner och förmaningar och undertryckt tyrannernas skamliga dåd, skulle de inte ha varit en börda för oss, och inte heller hade vi haft någon sak att driva mot hans kungliga majestät.

När det gäller eder mot konungar, vill jag även veta av er, o vördnadsvärda biskopar, om någon gudomlig eller mänsklig lag, kristen eller hednisk, kan vara så sträng eller grym att den kunde tvinga oss att uppfylla tyrannernas alla begär, antingen de sliter sönder en son inför hans fader, våldtar en hustru i mannens åsyn, hugger ner medborgare utan lag eller dom eller håller gudomliga och mänskliga lagar för gamla och kraftlösa sagor. Det borde i sanning vara tillåtet att bjuda motstånd mot sådana grymma fiender till allt mänskligt och säga till våldets män: 'Varför utsätter ni mig för hugg och slag?' Både den gudomliga och mänskliga lagen måste ju med all makt vara riktad mot tyrannerna, inte mot de oskyldiga. Därför har det varit en sed både bland hedningar och alla kristna att prisa och ära dem som vållat tyranners död.

Engelbrekts kraftfulla avslutning

Engelbrekts hot mot rikets rådsherrar

Om det således är er strävan att gynna kungen mer än fäderneslandet, tyranniet mer än oskulden och rövarna mer än invånarna, förklarar jag att ni inte bör hållas som medborgare utan såsom allmänna fiender till fäderneslandet. Och jag svär vid den Gud som är alla oskyldigas försvarare att ni skall få lida samma lön som de förfärliga fiender som ni tror att man bör försvara."

KAPITEL 8

är detta frimodigt hade framförts i rådet höll stormännen en överläggning och fann att man hellre borde försvara fäderneslandet än tyrannerna. De enades också med Engelbrekt om allt som borde göras. Därefter sände de ett brev som hade utformats av honom. De meddelade kungen att de inte kunde försumma att verka för landets frihet om de inte tillsammans med det kungliga majestätet skulle riskera att hamna i en ytterst farlig situation, utan minsta hopp om framgång. Ty genom de kungliga fogdarnas fräcka våld och olidliga grymhet kunde man knappt finna någon bland svearna eller goterna som vågade göra motstånd mot de uppretade dalkarlarna för kungens sak.

Rikets rådsherrar samtycker med Engelbrekt

Många ädla och förnäma västgötar deltog i dessa överläggningar, och en av dem var min farfader Per Store – detta namn blir ju *Magnus* om det översätts till latin. De hade alla lidit svåra oförrätter av Eriks fogdar och svurit att delta i Engelbrekts krigståg för att befria landet. Men eftersom Per Store hade lidit större orätt av tyrannen än de andra när han berövades hela sitt fadersarv av denne, stödde han Engelbrekt med ännu större iver och blev dennes oskiljaktige följeslagare intill den yttersta döden, först som befäl över hans styrkor och sedan i den främsta rangen som hans fanbärare. Efter Engelbrekts död tog han den ädla jungfrun Helena till maka; hon kom från den ädla släkten Bise hos östgötarna. Han levde inte länge efter detta, men fick en son med henne, min fader Måns, som han lät fostra hos sin släkting biskop Kettil i Linköping. Efter Kettils död trädde min fader i tjänst hos hans efterträdare biskop Henrik och tjänade honom i hela tolv år med riklig sold. Genom samma goda biskops förmedling gifte han sig med den ädla jungfrun Kristina av den förnäma släkten Kuse och levde lycklig med henne under de första tjugofyra åren. Men under sina återstående sexton år fick han pröva ett ogunstigt öde, och så störtade även min stora lycka samman efter min faders och mina förfäders exempel, när jag, som varit den främste i rikets råd och en lyckosam ärkebiskop, blev en ringa flykting och främling för min trohet mot Kristus.

Per Store som släkten Store härstammar ifrån

Per Store blir Engelbrekts fanbärare

Släkten Bise

Släkten Kuse

Men detta får anstå till en annan tid, för nu återvänder jag till mötet i Vadstena. När Engelbrekt hade vunnit denna framgång hos rikets rådsherrar återvände han till hären, som han hade lämnat när den stred om borgarna. Nu störtade och förintade han allt som var danskt i riket och blev furste över hela riket och den allmänna frihetens försvarare. Ja, om vi vill vi bekänna vår tacksamhet är vi skyldiga att hylla honom med eviga lovord såsom en fader för fäderneslandet. Liksom minnet av tyrannerna och deras outsläckliga

Engelbrekts odödliga lov

skam brukar leva kvar hos de efterkommande, är det hedersamt att de som vårdat sig om allas välgång vinner en odödlig ära hos Gud och människor.

Men han nöjde sig inte med att återställa friheten bland svearna och goterna, utan utsträckte kriget till Halland och Skåne där han inte fann en enda borg, stad eller tyrann som kunde bjuda honom motstånd. Bara namnet Engelbrekt väckte nämligen en sådan skräck hos alla tyranner att de genast flydde som rädda djur till ödemarken när det ryktades att han var i antågande.

Kriget och segern i Skåne

Efter denna ärofulla seger över tyrannerna återvände Engelbrekt till Sverige, och alla sekler har sedan förundrat sig över att en så dåligt rustad hop av bönder så lätt kunde övervinna mäktiga fiender och hemföra en seger utan förluster. Men det som tycks överskrida all mänsklig beundran är att Engelbrekts talrika här räknade hundratusen man, men inte vållade den minsta skada för invånarna fast den så många gånger tågade genom deras områden. Därför brukar man ännu minnas ett vanligt ordspråk om Engelbrekts här, att den inte rövade bort så mycket från någon som var värt en höna.

Engelbrekts här räknar 100 000 man

KAPITEL 9

ERIK såg under tiden att en stor del av hans välde hade tagit till vapen och kämpade med sådan framgång att det inte vore lätt att återföra dem till lydnad. Därför for han ut i våldsamma anklagelser mot sina fogdar för att de genom sin dåraktiga grymhet hade väckt svearnas vrede, när de borde ha förtryckt dem med listens medel. Av detta skäl tvingades kungen rusta en väldig här av danskar och styrkor från andra furstar, och därmed slösade han bort omätliga tillgångar på en betungande och föga nyttig krigsmakt, fast han hade kunnat undvika hela detta tunga krig genom att ta bort en enda av sina blodtörstiga fogdar. Men Eriks fördärvliga dårskap kan lära oss att Gud först och främst uppenbarar sin vrede när Han låter kungar och furstar förlora sin klokhet och försiktighet, för då kommer genast och med nödvändighet undersåtarnas välgång i den största fara.

Kung Erik ångrar sig

Erik rustar för krig mot svearna

När Erik skulle föra hela den väldiga hären på en flotta till Sverige upprördes plötsligt himmel och hav av en fasansfull storm. Han räddade sig till sist med nöd och näppe, och sedan den största delen av hären gått förlorad kom han till Stockholm, där han genast stängdes inne genom en hård belägring. När Erik såg att hans makt var alltför ringa för att övervinna svearnas styrkor lät han härolden höja det tecken som manade till förhandlingar och började överlägga med Engelbrekt och de övriga svenska stormän som var på platsen. Först av allt frågade han varför de hade brutit sin ed och tagit till vapen mot

Eriks här går under genom skeppsbrott

Erik innesluts

Eriks anklagelse mot Engelbrekt

sin egen kung. Då besvarade Engelbrekt denna anklagelse i höviska ordalag och sade: ”Det är inte vår avsikt, o ädle konung, att förringa ditt välde eller på något sätt kränka din makt och värdighet, och vi har inte heller tagit vår tillflykt till vapnen för att bryta vår ed. Men vi såg hur dina fogdar inte tog någon hänsyn till dina eder, ty de visade ständigt och öppet att de inte brydde sig om det som du i ditt majestät har lovat med ed att hålla gentemot oss. Du svor nämligen, att du ville följa och åtlyda svearnas och goternas lagar och sedvänjor och inte kränka våra friheter och privilegier; men de fogdar som du satte över oss var danskar som aldrig hade lärt sig våra lagar, och därför sökte de misshandla oss med samma grymhet som danskar använder mot sina egna trälar och underkuvade.

Engelbrekts höviska svar mot Erik

Men vi är goter och svear och erkänner på intet sätt det danska namnet eller dessa lagar. Ty vi är fria och kommer att följa våra fäders exempel och försvara den frihet som de skänkt oss intill den sista blodsdroppen och döden. Även om Danmark är så olyckligt i sin träldom att dess stormän inte kan leva utan att förtära sina tjänares blod, bör en annan och mänskligare frihet råda hos oss, där ingen föds till träl eller slav. Hos oss är skördarna så rika att kungen och stormännen kan föra ett hedersamt och ståtligt liv utan orätt mot undersåtarna, och de tvingas inte av markens fattigdom att försörja sig på mänskligt blod.

Goterna känner inget slaveri

Därför är vi beredda, o konung, att lyda dig såsom vår sanne konung och hellre lida alla motgångar än bryta den trohet som vi har lovat dig, särskilt om du i ditt majestät bevarar den trohet som du har svurit oss i ett oförfalskat och okränkt skick; för vi kommer aldrig att bli så oförståndiga att vi tror att de eder som svurits mellan dig och oss skulle gälla vår trohet mer än din. Om du skulle tro att vi tagit vår tillflykt till vapnen utan rättmätig bedrövelse eller utan stöd i den rätt som gäller för alla folk är vi beredda att träda fram inför rättvisa domare och skiljemän och framlägga tillräckliga skäl för våra handlingar; och om det erfordras skall vi även bevisa på hela världens teater att vår sak är rättvis och skälig.”

Engelbrekt hänskjuter fäderneslandets sak åt rättvisa domare

KAPITEL 10

När Erik hade hört Engelbrekts tal vände han sig till sina danskar och svarade, sedan han inhämtat deras råd: ”Det är ovärdigt att undersåtar drar sina kungars och furstars gärningar inför rätta, eftersom plikten att lyda tillkommer undersåtar snarare än en möjlighet att göra motstånd.” Det fattades föga att han hade sagt som den skamlöse Caracalla eller dennes styvmoder: ”Om något lyster mig är det också tillåtet; ty det anstår en kejsare att stifta lagar, men inte att böja sig under dem.” Han kunde också ha svarat som den dåraktige Reha-

beam: ”Hittills slog jag er med spön, men hädanefter skall jag prygla er med skorpioner; de fogdar som jag insatte lade ett tungt ok på era nackar, men jag skall göra det ännu tyngre.” Erik hade nämligen stärkts i sitt beslut och kunde inte ge något försonligt svar på svearnas rättmätiga klagomål. Därför, när svearna såg att hans sinne inte kunde ändras med några skäl, kunde de med rätta ha svarat som Israels barn till Rehabeam: ”Vad angår oss dansken? Vad har vi att ärva i Pommern? Vänd dig åter mot ditt tabernakel, o Sverige, och sök åter vad som är ditt. Förgäves söker du rättvisa och räddning hos dem som bereder din yttersta undergång.”

Erik förblir en förhärdad tyrann

En tyrann får göra vad han lyster

Svearna sluter vapenvila med Erik på ett år

Så fann man denna gång inget annat sätt att lösa tvisten än att sluta vapenvila under ett år. Därefter återvände kung Erik samma väg till sitt Danmark som han kommit, sedan han lämnat sjuhundra man på borgen i Stockholm, som skulle försvara den mot fientliga anfall.

Engelbrekt väljs på nytt till rikets furste; Herredag i Sigtuna

Hans Kröpelin

Svenskarna och goterna beredda till fred

Hans Kröpelin blir fredsdomare

Ärkebiskop Olaus i Uppsala verkar för Eriks återkomst

Svearna och goterna ville inte vara utan furste i så osäkra tider för staten, och därför valde de Engelbrekt till sin högste ledare och styresman, och vid en herredag som hölls i staden Sigtuna fattade man många och kloka beslut för att återupprätta det förfallna fäderneslandet. Hans Kröpelin, som styrde i kung Eriks ställe på borgen i Stockholm, kom dit med en av de preussiska befälhavarna, och de började verka för att återställa enigheten mellan kung Erik och svenskarna. Svearnas och goternas stormän förklarade sig mycket villiga till detta och försäkrade att inget vore dem mera kärt än att kungen gentemot dem fullständigt bevarade den frihet han utlovat och att de själva åter mot kungen bevarade den frihet de utlovat. När Kröpelin och befälhavaren hörde detta erbjöd de sig att bli trogna medlare mellan parterna. De fick följeslagare av Engelbrekt för sin säkerhets skull och begav sig till kung Erik i Danmark, och när de fann honom i Halmstad med det danska rådet lade de fram allt som hade sagts av svearna om endräkten. Det beslöts då att Erik skulle bege sig till Stockholm i slutet av juli månad för att godkänna de villkor för endräkt som kunde anses rättvisa och billiga. Ärkebiskop Olaus hade redan återvänt till sitt säte i Uppsala, och där började han ivrigt verka för en allmän fred och ro i hela landet, fast han länge hade utstått de svåraste oförrätter av Erik. Mer än alla andra var han angelägen att rikets stormän åter upptogs i kungens nåd, och att de uppträdde mot honom så att de vann heder för sin oskuld och ärlighet hos alla riken och nationer.

KAPITEL II

Erik kommer till Stockholm

Svearna ställer rättvisa krav på Erik

Så kom Erik till Stockholm i mitten av september och omgav sig med stor ståt och makt. Svearnas och goternas stormän begärde inget annat av honom än det som var rätt och hedersamt, nämligen att han i allt skulle följa landets lagar och sedvänjor och sina kungliga eder

samt uppträda som en nådig och barmhärtig kung mot alla invånare. När han lovat att göra allt detta, och på nytt bekräftat sina löften genom en kunglig ed, visade riksföreståndaren Engelbrekt och de övriga rådsherrarna och stormännen en beundransvärd och storslagen storsinthet gentemot honom, fast han hade vållat dem så mycken skada. Ty de återställde frikostigt hela hans makt över goterna och svearna, sedan det utfärdats en amnesti, det vill säga en lag om att alla oförrätter skulle vara glömda.

Svearnas stora välvilja gentemot den otacksamme Erik

Erik återtog sitt stora välde, men återgick genast till sina gamla seder och började rådslå med sina danskar om hur han skulle förtrycka svearna med en svårare träldom än de någonsin fått lida förut. Han tog genast fästningar, borgar, fögderier, städer, byar och län från svearnas adelsmän och gav dem till ännu grymmare blodhundar än förr.

När Sveriges stormän såg detta kände de en djup smärta över att de blivit så ovärdigt bedragna och förda från stora faror till ännu större. Men de gladdes också att deras oskuld blev uppenbar för alla genom Eriks stora otacksamhet. Ty vem såg inte att denne Erik genom sina ondskefulla rådgivare hade gjort sig skyldig till den yttersta dumhet och ett slags enfaldig otacksamhet? Det verkade rentav som om de ville beröva honom all kunglig värdighet.

Svearnas förkastliga godtrogenhet; Erik visar dåraktig otacksamhet mot svearna; Tyrannernas rådgivare

Då manade det svenska rådet kungen, genom de danskar som stod honom nära, att han skulle värdigas uppfylla de fredsvillkor som man uppnått med så mycken möda och fara. Men när rådsherrarna inte hade någon framgång i detta, gick de själva till kungen och bad och bönföll att han inte skulle bryta sin kungliga ed och sina löften; ty om han stod fast vid dem, skulle han skydda den allmänna fred i dessa riken som skadats alltför länge av alla krig och blodiga strider och äntligen återställts med sådan möda. Fastän dessa råd var hälsosamma och nödvändiga visade Erik mer grymhet än måtta och sade bara: ”Jag vill inte rätta mig efter er.” Sedan tog han bort tysken Hans Kröpelin från borgen i Stockholm, eftersom han tycktes stödja svearnas rättmätiga krav, och satte i hans ställe en viss Erik Nilsson från Jylland med en garnison om femhundra man. Själv återvände han till sitt Danmark och plundrade och brände överallt längs goternas och svearnas stränder när han tvingades gå i land under seglatsen. Bland andra illdåd brände han gårdar och jordar som tillhörde klostret i Vadstena. Många invånare, som hade lidit olika oförrätter och skador, gick då till Engelbrekt och klagade med jämrande stämma över Eriks illgärningar och framhöll att de inte hade behandlats mindre grymt av honom än av den grymmaste fiende.

Svenskarna förmanar Erik på nytt och tvår sina händer

Erik vägrar följa sin ed för att inte synas bunden av denna

Den grymme Erik Nilsson från Jylland

Kungen vållar större skada än en fiende

KAPITEL 12

Engelbrekt håller herredag i Arboga

När Engelbrekt hörde detta kallade han riksrådet till ett möte i staden Arboga, och där bad, bönföll och besvor alla rikets stormän enhälligt kungen att han måtte minnas sina eder. Han borde också betänka hur motvilligt de förr hade gripit till vapen och hur de sedan lagt ner dem i sin stora längtan efter fred. Därför borde det inte vara hans åstundan att tvinga dem till liknande gärningar. För att han skulle veta att de var fast beslutna att värna friheten, fogade de ett villkor till sin skrivelse: om kungen inte visade större hänsyn till sin kungliga ed inom två månader skulle han därefter veta att han inte hade att göra med trogna undersåtar, utan med öppna fiender.

Svearnas rättmätiga krav på Erik

När man överlade om denna beskickning och skrivelse i rådet, kom det ett hemligt bud från Stockholm som i avskildhet underrättade Engelbrekt om de faror som hotade de borgare som stod på svearnas sida. Ty svearna i Stockholm fruktade att de än en gång skulle utsättas för samma lidande och olycka som andra svear i denna stad, när Albrekt hade tagits till fånga. När Engelbrekt fick veta detta, tog han med sig alla rådsherrar som befann sig i Arboga och skyndade genast till Stockholm med ett stort följe, sedan han skickat ett bud till kungens tjänare att han kom för den allmänna fredens skull. De danskar som hade satts att skydda staden visste mer än väl att kungen hade svikit fredsfördraget, och därför stängde de portarna för de kommande. Men de övriga borgarna, antingen de var goter eller svenskar, fann det ovärdigt att deras egna stormän skulle utestängas från staden, särskilt när det ännu inte förkunnats någon öppen fiendskap mellan kungen och dem, och därför fattade de ett enhälligt beslut och öppnade manligen de portar som hade stängts med våld. Därmed gjorde stormännen sitt inträde i staden och satte upp rikets fana på en allmän plats och påbjöd att varje medborgare som ville strida för fäderneslandets frihet under detta fälttecken genast skulle visa sin vilja till detta. När man såg detta förenade sig hela staden med rikets råd, utom några danskar som var mer angelägna om svenskarnas träldom än om deras frihet. Därför störtade man utan dröjsmål ner dem från stadens torn och murar och satte mer trogna medborgare i deras ställe.

De svenska borgarnas fara i Stockholm

Engelbrekt befriar Stockholm från danskarnas tyranni; Engelbrekt sätter frihetens fana i Stockholm

Danskarna störtas från befästningarna i Stockholm

KAPITEL 13

Jylländingen Erik är befälhavare på borgen i Stockholm

Därefter sände Engelbrekt och rådsherrarna budbärare till befälhavaren på borgen i Stockholm, jylländingen Erik, och frågade varför han hade stängt portarna och avfyrat pilar och kanonskott mot dem när de bara

kom för att förhandla om en allmän fred. Jyllänningen kunde inte ge något hedersamt svar på dessa klagomål, utan for ut i hot och smädelser och lovade svearna en evig fiendskap. Därför uppdrog Engelbrekt åt två av de främsta rådsherrarna, Karl Knutsson och Erik Puke, att belägra och storma borgen i Stockholm, medan han själv tog hand om hela riket samt bemödade sig om att återta fästningarna och återställa friheten. Det är värt den största beundran att han på blott tre månader genom sin makt och klokhet kunde rycka såväl goternas som svearnas riken ur den mäktige kung Eriks händer; och hade han inte hindrats av Öresund, som skiljer goterna från danskarna, skulle han också ha lagt hela Danmark under sitt välde. Ty han ägde en sådan kraft och erfarenhet i alla krigiska ting att han hade framgång vart han än vände sig: ingen borg var så stark att han inte genast erövrade den, och han gick så snabbt från seger till seger att han tycktes lik en flygande blixt.

Karl Knutsson; Erik Puke

Engelbrekt befriar fäderneslandet på nytt

Här vill vi anteckna namnen på några av de starkt befästa borgar som han på kort tid erövrade genom sin förunderliga tapperhet:

Borgar som erövras av Engelbrekt

Borganäs	Stockholm	Stegeholm
Edsholm	Varberg	Köping
Örebro	Rumlaborg	Agaholm
Falkenberg	Saxaholm	Nyköping
Trolleborg	Dalaborg	Östhammar
Kastelholm	Ringstadholm	Piksborg
Apensten	Stäket	Gripsholm
Stegeborg	Axevalla	Öresten
Korsholm	Brymshus	

Men nu hände det som brukar drabba dem i varje land som helt kastar sig i tusen faror för fäderneslandet och dess invånare. Engelbrekt hade befriat landet inte bara en utan två och många gånger från ett outhärdligt tyranni och ett lika skamligt slaveri, och nu återstod bara att alla medborgare erkände honom såsom fäderneslandets fader och befriare, ja, som dess bevarare och grundare. Men då överfölls han med mera list än heder av en viss Måns Bengtsson på en ö nära gården Göksholm och där höggs han ner, till bitter och otröstlig sorg för hela fäderneslandet. Hans liktåg mottogs också av alla invånare som om hela fäderneslandet hade burits till graven.

Fäderneslandets befriare behandlas ofta ovärdigt

Engelbrekt, fäderneslandets fader, lider en ovärdig död

När den som dödat honom kom till sina sinnens fulla bruk, kände han samma smärta över sitt illdåd som makedoniernas kung Alexander den store när han hade dödat Kleitos i ett rus. Ty om inte denne Måns hade hindrats av sina vänner skulle han ha brukat våld mot sig själv i sin samvetsnöd för det brott som han begått. Men den djupaste ånger levde kvar i hans sinne i hela hans liv, och han dödade flera av de danskar som drivit honom till brottet

Ångern hos Måns, Engelbrekts mördare

och vigde sig själv och sina ättlingar till ett evigt hat mot danskarna, vilket lever bland hans efterkommande intill denna dag. Jag kände själv hans son, Hans Månsson, som var befälhavare på borgen i Kalmar och hyste ett sådant hat mot allt danskt att han knappt kunde nämna detta folk utan smädelser och förakt, och han fördömde det ständigt med svordomar och förbannelser. När han dog efterlämnade han sonen Måns Hansson, som inte vansläktades på faderns redlighet och kärlek till fosterlandet. Han är ännu i livet när jag skriver detta, och jag fostrade under en tid hans ädla sinne i lärda konster och goda seder.

Hans Månsson, befälhavare i Kalmar och en bitter fiende till det danska namnet

Måns Hansson var en gång elev till ärkebiskopen Johannes Magnus

KAPITEL 14

Karl Knutsson blir riksföreståndare

Karls goda fostran och utbildning

FTER Engelbrekts död utsågs Karl Knutsson till furste och riksföreståndare i goternas och svearnas riken med stormännens samtycke. Han var född i Finland och skänkte glans åt sina föräldrars ädla anor genom sina lysande dygder och sin stora lärdom. Om han hade valts till kung vid detta tillfälle – detta hände längre fram och alltför sent – hade han förvisso lämnat hedersamma spår i landets historia. Men ännu återstod något av det svåra fördärv som Sverige tvingades lida under utländska furstar, innan man nådde trösten av en infödd kung.

Erik Puke som Karls medtävlare

Ärkebiskopen i Uppsala verkar för fred

Erik Puke visar måtta

Karl saknade inte medtävlare som ville ha makten framför honom, och den främste bland dem var Erik Puke. Han var en kraftfull och skicklig krigsman som hade uträttat stora och lysande ting med Engelbrekt för att befria fäderneslandet, och därför tycktes han inte nöja sig med en mindre lön än hela riket. Han hade också dragit till sig en inte ringa mängd av det enkla folket bland dalkarlarna, och med deras stöd gick han till angrepp mot Karl, inte långt från staden Västerås. När striden hade brutit ut manade ärkebiskop Olaus i Uppsala, biskop Thomas i Strängnäs och några av stormännen båda parterna att de hellre skulle söka nå fram till endräkt än att utsätta landet för ett fördärvligt och blodigt inbördeskrig. Erik Puke stödde de ädla männens hälsosamma råd och sade att han var född för landets räddning och inte för dess undergång. Men några av dem som stred under hans tecken avrådde honom från att lita så lätt på motståndarnas trohet, för han borde värna sin egen säkerhet på alla sätt innan han fogade sig under den andres makt. Men Erik, som var storsint och oförfärad, brydde sig föga om deras råd och försäkrade, att man bara kunde vänta det som var rätt och billigt av så ädla och lysande män.

Erik går under genom sin godtrogenhet

Karl Knutssons list

Därför begav han sig till ett möte med stormännen i Västerås och framförde allt som han hade i sinnet mot Karl i fria och även övermodiga ordalag. Men Karl var inte helt främmande för list och lät i hemlighet sprida

rök och stinkande dunster i det rum där herredagen hölls. Därefter föreslog han att man skulle fortsätta förhandlingarna på borgen som låg helt nära. När Erik hade kommit dit upprepade han det som han tidigare sagt, med större frispråkighet än försiktighet. Då fick Karl tillfälle att fängsla honom på grund av hans ord. Sedan sände han honom fången till Stockholm och lät halshugga honom där. Men dessa biskopar, Olaus i Uppsala och Thomas i Strängnäs, sörjde så djupt över att de deltagit i denna herredag att de aldrig mer vågade förrätta den heliga nattvarden, eftersom de med rätta ansåg att det heliga sakramentet inte borde förkunnas med samma mun som givit orsak till en så ädel mans död, fast det inte varit deras avsikt. Man kunde inte ens förmå dem att delta i rikets råd efter denna händelse.

Erik Puke fängslas och halshuggs; Biskoparnas stora ånger på grund av detta otillbörliga brott

KAPITEL 15

Därefter gjorde en annan av de främsta rådsherrarna, riksdrotsen Krister Nilsson, uppror mot Karl. Han drog i hemlighet till sig det enkla folket och sökte störta honom från makten, men samtidigt hycklade han den största vänskap som en fader till sin son. Men Karl upptäckte sanningen och sände ut sina knektar som tog honom till fånga. Han drog också in de borgar och län som denne hade fått från den kungliga skattkammaren, innan han återskänkte honom friheten. Men han visade större nåd än man kunde vänta, ty Krister fick behålla en stor del av Finland jämte borgen och staden Viborg som län.

Krister Nilsson gör uppror mot Karl

Därefter fick han inte ringa besvär med Nils Stensson, fastän denne var gift med Karls syster. När denne Nils styrde Östergötland med alltför mycken grymhet och girighet, fäste Karl större vikt vid rättvisan än släktskapen och manade honom ofta att avhålla sig från all orätt mot medborgarna och inte kränka landets lagar och sedvänjor med sådant hänsynslöst våld. Men när Nils inte tog den minsta hänsyn till dessa fromma och hedersamma förmaningar, beslöt Karl att ta till vapen mot den upproriske och trotsige. Nils räddade sig genom en snabb flykt och begav sig till kung Erik, som vid denna tid vistades på Gotland. Han fick också en del krigsmän av honom och återvände till östgötarna. Men han besegrades av Karls män och fördes sedan med sitt folk som fånge till staden Norrköping, där han efter tre dagar dog av en sjukdom som han ådragit sig i sin sorg. Många i hans följe, som hade levt på plundringar och oförrätter mot invånarna, föll också för svärdet.

Nils Stensson tar till vapen mot Karl

Nils Stensson fängslas och dör

Men inte ens efter allt detta fick Karl styra riket i fred och ro. Det fanns nämligen en ädling av lysande blod, Broder Svensson, som hade utfört många och vittberömda dåd med Engelbrekt för att befria landet. När han ställde

Broder Svensson gör uppror mot Karl och halshuggs

djärva krav till Karl om hur länen skulle fördelas togs han genast till fånga, som om han gjort sig skyldig till uppror, och halshöggs.

Karl ingriper för kung Erik

Medan Karl vidtog dessa nödvändiga åtgärder för att undanröja alla inre faror för fäderneslandet och dess styre, nedlade han även stor möda för att kung Erik skulle återinsättas i sin forna makt och värdighet, mot att han uppträdde som han svurit och lovat. Det hölls många herredagar för denna sak, och många beskickningar sändes hit och dit. Men man uppnådde ingenting annat genom denna stora och överflödande möda än att Erik fann det ovärdigt att hans kungliga makt skulle bindas av eder, ty allt som behagade honom var också tillåtet enlig hans mening, annars hade han beskurit sin makt genom eder och brev. Men han hade kanske övertalats av danskarna att han borde avskaffa själva namnet på kungariket Sverige, tillsammans med dess föreskrivna lagar.

Erik förnekar att kungamakten skulle bindas av eder

KAPITEL 16

Eftersom danskarnas rike är så litet bedriver de försåt mot angränsande riken

DET är mycket sannolikt att danskarna bedömer sitt rikes inkomster som alltför små för att underhålla deras kungamakt, och därför hyser de alltid ett stort begär att stödja sig på svearnas rikedomar, som de måhända tror är alltför stora. Men de har hittills inte haft några framgångar i denna föresats och kommer inte att ha större lycka i framtiden. Därför vore det klokare av dem om de avstod från detta försök.

Ärkebiskop Olaus i Uppsala verkar mycket för kung Erik

Men ärkebiskop Olaus i Uppsala månade mycket om Eriks välgång och heder, och genom sin myndighet och sina mödor men även genom hotelser uppnådde han att riksrådet erkände Erik som landets sanne kung så länge ärkebiskopen själv var i livet; om han ville hålla sina eder skulle han också äga fritt tillträde till riket. I denna fasta föresats tog Olaus med sig biskop Magnus i Åbo och många av rikets prelater och stormän för överläggningar vid Lunds ärkesäte i landskapet Skåne, i avsikt att föra tillbaka kung Erik till Sverige, om denne kunde förmås att hålla sina avtal. Men all denna möda var till ingen nytta, liksom de väldiga kostnader för resan som ärkebiskopen fick täcka med Uppsalakyrkans medel. Ty Erik hade stora besvär med danskarna, som öppet fördömde hans tyranni och återkallade den trohetsed som de hade svurit honom. Därför återvände ärkebiskopen till sin egen stad, men lyckades genomdriva att man skulle hålla ett möte i Kalmar för att återställa det allmänna politiska lugnet i alla Nordens riken. När han reste dit från Uppsala tog han vägen över Nyköping, där han förgiftades med mandelmjölk av en viss Måns som förde befälet på platsen. Han dog genast och fördes tillbaka till Uppsala. Han hade aldrig utsatts för dessa försåt om han inte varit så trogen mot Erik, trots att denne hade varit en bitter fiende som alltid utsatt

Ärkebiskop Olaus drar till Skåne

Danskarna avfaller i hemlighet från Erik

En herredag utlyses i Kalmar

Ärkebiskop Olaus dödas av gift i Nyköping

honom och ärkestiftets kyrka för skoningslösa förföljelser, vilket vi visar utförligare i historien om ärkesätet.

Så höll stormännen detta möte i Kalmar, men på grund av ärkebiskopens förtidiga död hade det ingen nytta. Det kom visserligen sändebud från kung Erik, men de erbjöd inte svearna några andra villkor än att de skulle ge kungen tillträde till riket utan att vara bunden av några eder. Det var danskar som framförde denna beskickning, och deras avsikt syntes vara att förbittra svearnas sinnen mot Erik så att de upphörde att förhandla med honom om endräkt. Men samtidigt gav danskarna Erik rådet att han skulle bege sig till Sverige och överlägga med riksföreståndaren Karl och stormännen, för då skulle han vinna större framgång än med hjälp av några sändebud. Erik övertalades till detta av danskarna och seglade till Sverige. Men enligt historikern Ericus Olai i Uppsala gick det inte många dagar förrän danskarna skickade brev bakom hans rygg och sade att de inte ville lyda under honom längre. Den främsta orsaken till deras avfall tycks vara att Erik hade tagit det svenska rikets skatter till Danmark och sedan fört dem vidare till Pommern, där han hade sitt fadersarv. Danskarna menade förstås att det vore mer rättvist att de levde på bytet från svenskarna än pomrarna!

Kung Eriks dumma och dåraktiga beskickning

Den danska listen

Danskarna avfaller öppet från Erik

När Erik vilade i tält som hade slagits upp på östgötarnas stränder lät han kalla till sig riksföreståndaren Karl för att överlägga om allmänna frågor. Men Karl svarade att detta inte bara rörde honom, utan att hela riksrådet borde vara närvarande vid saker som rörde alla undersåtars välgång. Därför borde man dröja något tills rikets råd hade kallats samman för att dryfta dessa svåra och viktiga ting. Erik, som var medveten om sina onda uppsåt mot Karl, drog genast bort sin flotta från Östergötland och seglade till ön Gotland. Där levde han sedan under större delen av sitt återstående liv, utan hopp att kunna återvända till sina riken. Men han vållade stora skador för invånarna från alla Nordens riken när de seglade på havet, och mest för svearna och goterna, eftersom han bodde alltför nära deras stränder.

Karl kallas till Erik men undviker försåt

Erik förlorar hoppet om sina riken och besätter Gotland

KAPITEL 17

SEDAN Erik hade fördrivits eller avgått av egen vilja kom hans systerson, hertig Kristofer av Bayern, till makten över Nordens riken, vilket skedde på följande sätt: danskarna avföll först av alla från Erik och sände då legater till denne Kristofer, som var hertig över bayrarna, och erbjöd honom sitt rike. Men detta tycktes inte tillräckligt stort för honom, och därför lovade de att med all sin kraft verka för att han även skulle bli kung över goternas, svearnas och norrmännens riken. Han

Kristofer av Bayern, den 138:e kungen i hemlandet

Kristofer föraktar det lilla danska riket

Kristofer får uppleva danskarnas tvivelaktiga trohet

upptändes av detta storslagna löfte och drog till Danmark med en stor bayersk här. Men när han såg hur danskarna kunde hålla långt mindre än de lovat, levde han bland dem i hela tre år med stridiga känslor, utan att veta vilken väg han skulle gå. Ty det syntes varken lämpligt eller klokt att byta Bayerns ljuva marker mot Danmarks fattiga jordlappar; man hade också sett hur kung Frode i forna dagar bytte det danska riket mot Englands glans.

Kristofer hyste inte heller något hopp om att goterna eller svearna skulle ta honom till kung, för när han skickade legater som skulle övertala dem till detta fick han ganska hårda ord till svar. Det väckte nämligen ett stort misshag bland svenskarna att danskarna förhandlade med en utländsk furste om den svenska kronan utan att de visste detta, som om de vore barn och danskarna deras förmyndare. ”Vi har kung Erik”, sade svenskarna, ”och om han lyder lagarna, skall vi gärna lyda honom. Men vill han inte återvända till dem, är det vår egen sak att skaffa en annan kung, och vi saknar inte män som vore värda en kunglig värdighet. Därför kan danskarna behålla den kung som de valde utan vår vetskap.” Ett yttrande värdigt att utslungas av det svenska rådet som svar på den danska fräckheten eller enfalden.

Svearna avskyr danskarnas fräckhet

Men svenskarna saknade i denna rättmätiga föresats den nitiska ståndaktighet som inte så lätt hade låtit sig besegras av den danska slugheten. Ärkebiskop Nicolaus i Uppsala medverkade till att samla rådsherrarna i alla nordiska riken i Kalmar för att återställa den allmänna freden, och svearna hoppades ännu att Erik skulle lyssna till alla stormännens förmaningar och börja leva efter bättre seder, så att han kunde återinsättas i fäderneslandet. Men Kristofer och danskarnas riksråd hade också sänt legater till denna herredag, och de främsta bland dem var ärkebiskopen i Lund samt den ädle fursten Nils Nilsson. Den senare var svärson till Sveriges riksföreståndare Karl Knutsson, och genom denna släktskap borde han med hela sin kraft ha verkat för Eriks sak; Erik var dessutom morbroder till Kristofer. Men de bröt mot alla dessa förpliktelser och gjorde allt för att överge Erik och insätta sin kandidat Kristofer i alla hans riken, och de försummade inte något som kunde höja deras Kristofers lov, inte bara till stjärnorna utan över alla himlar. Bland andra lovsånger klingade följande verser, som diktats med mera list än lärdom, i allas öron:

Nicolaus, ärkebiskop i Uppsala; Herredag i Kalmar för att återinsätta Erik

Danska sändebud vill att man väljer Kristofer

Danskarna prisar Kristofer på ett förunderligt sätt

Även om hundra tungor ljöd och hundrade munnar,
vore en röst av järn icke nog för att prisa Kristofer.

KAPITEL 18

ÄR dessa sändebud trodde att de hade övertygat svearnas stormän och det övriga folket som var där, vände de all sin kraft och iver mot riksföreståndaren Karl Knutsson och bedyrade att Kristofer förtjänade större lov än några mänskliga ord kunde uttrycka. Därefter talade Nils i hemlighet med Karl, som var hans svärfader, och gav honom följande förmaningar: "Du ser, broder Karl, hur danskarna handlade så mot Erik att han förfördes av deras ondskefulla råd och föll i den största fara, och hans avsättning är så fjärran all heder och ära att den som sätts i hans ställe kommer att röna mer skam än heder och mer möda och svårigheter än ro och nytta. Därför tillönskar jag dig och mig själv allt gott och vill lyfta din lycka till sådan höjd att ingen konung eller furste i hela världen kan skattas mer lycklig eller upphöjd än du. Men jag vill inte att du skall insättas i en levande konungs ställe och lida den största förlust i din heder. Enligt mitt råd skulle du nämligen handla klokare om du lät Kristofer överta denna förhatliga roll. På detta sätt kommer du att vinna den största nytta och en evig ära för ditt namn. Han kommer nämligen att nöja sig med själva konunganamnet och ge dig makten att styra hela riket; du skall styra honom i alla rikets angelägenheter som en fader styr sin son, och han skall lyda dig som en tjänstvillig son lyder sin gode fader. Ingen i hela riket skall heller drista sig att gå mot din vilja. Så hur kunde du vinna större ära än genom att härska över både kungen och hela riket? Du skall inte heller tro att jag säger detta utan fast grund, eller att jag vill bedra dig som är min nära släkting. Ty på min dom och inrådan kommer Kristofer att utfärda kungliga brev och sigill som skall skänka dig visshet och säkerhet i allt detta."

Danskarna vinner Karl för Kristofers sak

Fastän Karl mer än väl visste vilken försåtlig kraft danskarnas ord hade och vart de syftade, dolde han detta klokt och prisade allt som blivit sagt och lovat. Men det vore nödvändigt, sade han, att hänskjuta en så svår och viktig fråga till en kommande herredag, eftersom många stormän inte hade kommit till Kalmar; det fanns också många i riket som ännu verkade för Eriks återkomst.

Danskarnas övertygande tal; Karl besegras av danskarnas konster och samtycker till valet av Kristofer

KAPITEL 19

SÅ manade Karl de danska sändebuden att hoppas på det bästa, och de återvände nu dit varifrån de kommit. Där lovade de Kristofer att allt skulle gå efter hans önskan och försökte få honom att tro att svearna inte kunde göra något annat än det danskarna ville.

Danskarna utser skiljedomare mellan sig själva och svearna

När man hade hållit denna herredag i Kalmar och alla rådsherrar åter-

Karl rådfrågar en nunna i enskildhet

vände till sina trakter skall Karl ha uppsökt en nunna som levde i enskildhet och underkastade sig stränga botövningar. Han frågade henne vem som skulle bli kung i framtiden och vad som skulle ske i dessa riken. Då svarade hon att han förvisso skulle bli kung, fastän inte få skulle verka för Kristofer; dessa skulle också få överhanden en kort tid, vilket skulle framkalla den gudomliga vrede som brukar drabba och bestraffa svearnas och goternas riken när de tar sig utländska kungar.

Svearnas får uppleva Guds vrede under utländska kungar

Detta hände verkligen strax efter Kristofers kröning, ty då bröt det ut en svår pest och hungersnöd både bland goterna och svearna. Vissa har också skrivit om ett litet barn i Vadstena kloster som sade till sin moder att det såg en gyllene krona på riksföreståndaren Karls huvud.

Karl förebådas som kung genom ett barns spådom

När några dagar hade förlupit samlades goternas och svearnas råd i staden Arboga, och där reste sig nu Karl och höll ett konstfullt och ståtligt tal om rikets angelägenheter. I dess slut bad han alla rådsherrar att beakta hur många mödor och svårigheter som han hade utstått för hela fäderneslandets allmänna välgång sedan han åtagit sig att styra riket enligt deras föreskrifter. Genom hans verk hade också rikets frihet nått dithän att rådsherrarna var fria att välja den kung som de ville ha; de kunde också styra och ställa i hela riket efter sin fria vilja. Därför bad han att rådet skulle visa sin tacksamhet och gottgöra hans långa och svåra mödor, så att det inte syntes som om han och hans efterkommande försattes i den yttersta fattigdom på grund av de många mödorna för fäderneslandets allmänna välgång.

Herredag hålls i Arboga; Karls tal för riket

Karls rättmätiga krav

Rådet fann behag i Karls rättvisa och hedersamma hemställan och manade honom att klarlägga sin begäran. Karl svarade då att han ville ha Finland, där han var född, som förläning på livstid; likaså önskade han Öland för alla sina ättlingar, även om denna ö kunde återköpas till kronan för fyrtiotusen stockholmsmark. Karls begäran ansågs rätt och rimlig av rådsherrarna, eftersom det var synnerligen skäligt att en stor del av riket tillerkändes den som hade förtjänat att få hela riket på grund av sina lysande insatser och som ödet tycktes ha satt till världen för att gagna hela riket och inte bara en del av detta. Därför blev det rådets beslut att Karl skulle äga de områden som han hade begärt och nyttja dem enligt lagen.

Karl härstammar från Finland; Öland

Karls stora förtjänster mot fäderneslandet

KAPITEL 20

Svearnas böjelse för utländska kungar

Därefter sände stormännen legater till Kristofer, men inte för att de väntade sig något gott av en utländsk kung utan för att de var så förblindade av ömsesidigt hat att de inte kunde välja en infödd man till kung. Med denna beskickning skickade de villkor och artiklar som de begärde att Kristofer skulle bekräfta med eder, brev och sigill; om han gjorde detta, skulle han utan tvivel väljas till kung i Sverige vid

Svearna samtycker att välja Kristofer

det kommande mötet i Kalmar. Kristofer bekräftade alla svearnas artiklar så snart de lagts fram inför honom, vilket fyllde svearna med mycken glädje eftersom de trodde att alla deras olyckor hade kommit till ett säkert slut. Så rustade man sig för den utropade herredagen i Kalmar.

Under tiden visste Kristofer att alla borgar och provinser, ja hela riket, låg under Karls välde, och därför inbjöd han denne till ett möte i Halmstad genom vänskapliga brev och enträgna sändebud. Han tog också emot honom med så mycken underdånighet och välvilja att man knappt kunde förvänta sig större tjänstvillighet hos någon dödlig. Han utsåg nämligen Karl till sin fader med en kunglig ed samt undertecknade, lovade och bekräftade allt som Karl begärde.

Kristofer håller Karl som en fader

Därefter väntade både Karl och de andra rådsherrarna länge på Kristofer i Kalmar. Han kom till slut i början av september och mottogs då med den största heder. Sedan ledsagade de honom med kunglig prakt och ståt ända till Stockholm, där han först fördes till Sankt Nikolai kyrka och därefter till kungaborgen. Men man bör inte förtiga vad det närvarande folket ropade till Karl. Ty när han själv gick på kungens vänstra sida och ärkebiskopen på den högra (han stod ju högre i värdighet), hördes det rop från den oroliga hopen att Karl vore mer värd en kungakrona än Kristofer. När dessa rop nådde kungens öron, väckte de åtskilligt hat.

Karl och rådsherrarna följer kung Kristofer från Kalmar till Stockholm

Karl är mer värd att styra riket än Kristofer

Kristofers kröning ägde rum i Uppsala dagen innan man firade upphöjelsen av det heliga korset år 1442 och förrättades av Nicolaus Ragvaldi, som var ärkebiskop och den främste i rikets råd; vi har skrivit hans historia i verket om biskoparna i Uppsala och förbigår den här för korthetens skull. Hur stor prakt och storslagenhet som utvecklades vid kröningen av denne kung kan belysas av det faktum att kungen, efter krigiska lekar och torneringar och andra furstliga skådespel, utmärkte sjuttio lysande stormän med ett krigarbälte och upphöjde dem till ridderligt stånd.

År 1442

Kristofers kröning

Kristofer dubbar 70 riddare

KAPITEL 21

I BÖRJAN av sin regering var Kristofer välvillig och mycket nådig gentemot alla sina undersåtar, och han hade måhända bevarat denna nåd och gunst ända till sina sista dagar om inte svearnas tvister hade fört honom till helt andra tankar och seder. Ty när han såg hur svearnas ädlingar alltid hatade och sökte förgöra varandra började han förakta dem, som om de vore föga värda.

Svearnas ädlingar är benägna för ömsesidigt hat

Hade han sett dem förenade i ömsesidig kärlek skulle han ha omfattat dem med en evig tillgivenhet; han hade också fruktat att begå någon orätt

mot dem om han sett dem villiga att med enade sinnen slå tillbaka oförrätter.

Krister Nilsson som nämns ovan, kap. 15

Vi talade tidigare om Krister Nilsson, som togs till fånga av Karl Knutsson. Han drog sig till minnes de oförrätter som han hade lidit av Karl och gjorde allt med sina vänner för att Karl skulle förlora kungens nåd och gunst och råka i ständiga försåt av mäktiga fiender. Han hade också en hel del framgång i detta. Ty kungen övertalades av Krister att bryta det vänskapsförhållande till Karl som han nyss hade bekräftat med dyra eder, och sökte ivrigt efter många tillfällen att skada och förgöra honom. Karl såg hur kungen bemötte honom långt annorlunda än han hade lovat och undvek klokt alla försåt som bereddes mot honom. Han aktade sig därmed noga för att få lära känna en son på samma sätt som romaren Cicero, vilken Octavianus Augustus tycktes vörda som en fader.

Kristofer överger Karl

Karl undviker klokt Kristofers försåt

Romaren Cicero

Kristofer lade också märke till hur svearnas adelsmän förde en hänsynslös kamp om kronans län och räntor. De hjälpte inte utan skadade varandra genom hemliga anklagelser, och deras söner drog sig inte för att gå till kungen bakom ryggen på sina fäder och be om deras fögderier fast de ännu var i livet. Så tog man ingen eller ringa hänsyn till släktskapens band och plikter bland dessa förnäma adelsmän. Därför införde Kristofer sådana regler i sitt kansli att varje sökande genast fick en förläning utan föregående undersökning; sedan gjorde man detta känt vitt och brett genom brev som bekräftade hans kungliga nåd. Han hoppades nämligen att dessa oordnade eller tvivelaktiga förläningar skulle lära rikets okloka adel att man inte borde rycka till sig eller kräva län som redan hade skänkts till andra.

Svearnas ädlingar traktar oförsynt efter kronans län

Kristofers kansli

Men när de oförståndiga inte heller lät sig hindras av detta, använde han sig av en annan list som också bör nämnas. Man fick nämligen lösa förläningsbreven från det kungliga kansliet med så mycket guld att det knappt kunde skrapas ihop från hela detta län. Och varje förläning var bara giltig tills någon annan erbjöd sig att betala lika mycket eller mera guld för den. Genom de tävlandes blinda fräckhet hände det ofta varje år, ja varje månad och dag, att flera betalade väldiga penningsummor för samma län, utan att få någon ränta från detta. Men detta kunde inte avskräcka dem från försåt och intriger mot varandra, och till slut hade en stor del av dem varken guld, län eller andra tillgångar. Detta ledde till att Kristofer öppet och med all rätt förebrådde dem för detta oförsonliga och omänskliga hat som de förgjorde varandra med.

Kristofer säljer län för höga kostnader

Kristofer avskyr svearnas hat

KAPITEL 22

Svearnas och goternas stränder härjades ständigt av Erik sedan han förlorat makten i Sverige, och därför bad riksrådet att Kristofer skulle undertrycka detta grymma sjöröveri. Men han svarade att han inte kunde gripa till vapen mot deras fiende på ett lämpligt och

säkert sätt så länge de själva plågades av dessa omänskliga och förödande inre strider. Ty vem skulle inte tro att många av dem lätt skulle avfalla till fienden på grund av det hat som de hyste mot sina egna landsmän? Därför skulle de aldrig hoppas på ett lugnt liv vare sig inom eller utom landet förrän den inre endräkten hade återställts till fullo och de grep till vapen mer mot fienderna än mot sina egna landsmän. I annat fall skulle de aldrig finna en kung som kunde komma till deras hjälp, och så skulle hans morbroder Erik och alla andra fiender härja fritt i Sverige och Götaland och roffa åt sig vad de ville av svearnas tillgångar medan de förintade varandra med sina vapen.

Svearna överger sig själva och fädernes-landet genom sitt inre hat

Svearna klandras av Kristofer för sitt ömsesidiga hat

Det uppstod även en stor fiendskap mellan Kristofer och den engelske kungen. Kristofer gick segrande ur en sjöstrid och angrep och plundrade sedan en stor flotta av engelska handelsfartyg, och med detta rika byte beslöt han att börja ett krig mot de vendiska städerna, särskilt med Lübeck, men mer genom försåt än öppen strid. Därför drog han samman en väldig flotta och skickade budbärare till lübeckarna som försäkrade att han beslutat att företa en vallfärd till Kristi heliga blod i Wilsnack, och därför bad han om fri genomresa för sig själv och femtusen krigsmän. Men lübeckarna var klokare än att de släppte in sådana pilgrimer som kom mer för att utgjuta kristna människors blod än för att dyrka Kristi blodsdroppar. Under tiden hade han sänt ett inte ringa antal krigsmän från övre Tyskland, som kom till Lübeck förklädda som köpmän och där inväntade de den tidpunkt och det tillfälle då Kristofer skulle föra sina styrkor mot murarna. Under tiden uppstod det en eldsvåda vid stadens portar. Då trodde de falska köpmännen att den hade anlagts av Kristofer, och därför tog de genast fram sina vapen som de hade fört in i staden i stora vinkrukor och skyndade snabbt till platsen för branden. Men de förstod snart att deras förhoppningar saknade grund och drog sig tillbaka. När man frågade varför de hade vapen med sig till staden, svarade de att de alltid hade sådana till hands för sina krigiska övningar. Då befallde man att de genast skulle lämna staden och bedriva sina lekar på något annat ställe, och så drog de bort samma väg som de kommit.

Kristofer hotar de vendiska städerna med krig

Försåt genom låtsade köpmän

När Kristofer fick veta detta kallade han tillbaka sin flotta och gav för stunden upp sina planer att erövra de tyska städerna. Inte långt därefter led han skeppsbrott mellan Gotland och Kalmar och räddade sig med möda till stranden. Men många dränktes i vågorna, både av adeln i Norden och av det enkla folket. Det tycktes som om en nåderik gudomlighet på detta sätt förmanade honom att återvända till bättre seder och försöka utplåna det vanrykte för avskyvärd lidelse som han råkat ut för efter att ha ringaktat drottning Dorotea, dotter till markgreven i Brandenburg. Visa och fromma män har ju velat tro att hungersnöd, pest och många andra olyckor har drabbat hela riket på grund av Guds vrede över furstarnas synder, som inte varit små eller fördolda. Krantz säger på detta ställe att

Kristofer återvänder till Danmark när försåten inte har framgång; Kristofer lider skeppsbrott

Furstens synder nedkallar Guds vrede över alla undersåtar

Kristofer förde med sig en väldig skatt från Sverige och de tidigare svenska kungarnas rikedomar, som gick förlorad med skeppen. Men han levde inte länge efter detta utan förlorade både riket och livet. Hans död inträffade på trettondagen år 1448, då de kristna firar de tre konungarnas högtid, och detta skedde på den borg som ligger vid sundet i Skåne och kallas Helsingborg i våra dagar. När kungens död blivit känd, utsåg stormännen i rådet Bengt och Nils Jönsson till att styra Götalands och Sveriges riken tills man hade valt en ny kung: dessa bröder var oskiljaktiga och ansågs inte stå efter några bland Sveriges stormän i lysande dåd.

En väldig svensk skatt går i djupet

Kristofer dör år 1448

Två riksföreståndare, Bengt och Nils Jönsson

❧ TJUGOTREDJE BOKEN ❧

KAPITEL I

ÄRSTAMMANDE FRÅN GAMLA GOTISKA KUNGAR valdes Karl Knutsson till makten i goternas och svearnas riken av stormännen och folket, efter Kristofers död. Detta var svåra och nästan förtvivlade tider, ty under mer än femtio år hade de svenska rådsherrarna varit oförståndiga nog att inveckla sig med det danska riket. Detta samröre hade inte varit till nytta för något av dessa riken, som nära nog hade ödelagt varandra i grunden. Men till slut hade ögonen öppnats för svearna, så att de klokare bedömde vilka fördelar och nackdelar som detta förbund med danskarna förde med sig. Om sanningen skall fram hade Sverige aldrig varit så försvagat sedan historiens äldsta tider som under de femtio år då man levde i förbund med danskarna. Detta kan man inte bevisa med en enda kortare utredning; därtill krävs ett helt historieverk.

Karl Knutsson, den 139:e kungen i hemlandet

Svearna går samman med danskarna till stor fara för sig och sitt rike

Men detta får vila för stunden. När vi nu återvänder till kungavalet, bör det beaktas att Karl besteg kungasätet inte utan stora svårigheter. Ty han hade med rätta bestraffat många mäktiga stormän för deras övergrepp när han tidigare var riksföreståndare i dessa riken, och nu motsatte de sig att han valdes till kung. När de såg att större delen av rådet och folket var böjda för hans sak, försökte de dra ut på tiden för valet, som det inte hade varit lätt för dem att helt och hållet inställa. Under tiden skulle de få tillfälle att bedriva sina fördärvliga intriger med danskarna och utsätta Sverige för alla slags faror igen.

Svårt att välja Karl till kung

En oklok tvedräkt bland Sveriges rådsherrar

Men den del som älskade fäderneslandet fick överhanden, och så valde man Karl som var så märklig i sin rättvisa, rättskaffenhet och sitt höga förstånd i alla ting. Han ägde dessutom en lysande lärdom i de filosofiska konsterna, särskilt inom matematiken, vilket brukar vara sällsynt för män av hans stånd.

Karl är väl förfaren i filosofi och matematik

När han hade mottagit kronan i domkyrkan i Uppsala sände han genast en mäktig flotta till Gotlands stränder under befäl av Måns Gren och Birger

Karls kröning; Karl angriper Gotland

Trolle, i avsikt att driva bort kung Erik som genom sitt sjöröveri spred en sådan skräck över hela havet däromkring. Eriks krigsmän försökte slå tillbaka de styrkor som Karl hade sänt, men besegrades och flydde innanför Visbys murar där de lät sig inneslutas tillsammans med sin Erik från mitten av sommaren till början av december. Då förde svenskarna fram stegar i hemlighet och intog staden genom en oblodig seger, och de skulle även ha intagit borgen om den svenska härens anförare hade handlat med större förstånd och trohet och inte dolt ett danskt sinnelag under den svenska manteln. Ty när Erik insåg att han kunde falla i fångenskap om borgen föll, tillgrep han en list – det brukar vara det bästa sättet att bedra godtrogna svenskar. Han begärde nämligen vapenvila under några månader, och sedan svenskarna gått med på detta lät han föra in en mängd livsmedel i den utblottade borgen. Han skickade också hemliga brev och budbärare till danskarna och lovade att han skulle göra dem till herrar över hela Gotland om de så fort som möjligt skyndade till hans hjälp i detta svåra läge mot svearna.

Erik innesluts

Svenskarna besätter Gotland och Visby

Den svenska godtrogenheten snärjs ofta genom list

Erik ber danskarna om hjälp

KAPITEL 2

Danskarna oroade sig för sig själva och sitt rike och fruktade att den nye kungen Karl skulle breda ut sin makt över hela Danmark, men de sände trots detta legater och erbjöd sig att inträda som skiljedomare mellan Karl och kung Erik och försäkrade att Erik kunde förfoga över Gotland efter sin egen vilja. De var också övermodiga nog att tala mot den uppenbara sanningen, när de försäkrade att Gotland rätteligen tillhörde Danmark. Hur sannfärdigt detta var visar deras egen historiker Saxo, för när han beskriver Danmarks gränser vågar han inte lägga Gotland innanför dessa; ja, det framgår ofta i hela hans historia att Gotland tillhör det gotiska riket och inte det danska. Själva namnet säger också detta, eftersom Gotland ju betyder ”goternas jord”. Det ringa avståndet till Sverige, det långa svenska innehavet av ön och likheten i seder, språk, lagar och religion talar för samma sak, liksom att Gotland lyder under biskopen i Linköping.

Danskarna hyser oro för egen del

Danskarna påstår att Gotland tillhör dem i strid med den uppenbara sanningen; Saxo beskriver Danmarks gränser; Många skäl bevisar att Gotland tillhör Sverige och Götaland

Och funnes det inte andra skäl borde danskarnas grymhet bevisa att Gotland inte tillhör dem, utan goterna och svearna. Ty under hela den tid som danskarna har ockuperat denna ö har de plågat den så svårt att de inte synts vara dess rätta herrar utan dess bittra fiender. Den ö som tidigare hade den lyckligaste handelsplatsen bland alla Tysklands städer, den stad från vilken sjörätten hämtades; vem kan nog beklaga det elände som den nu har drabbats av? Ty sådan har den nu blivit att den inte kan vara till gagn för någon furste, såvida han inte är mycket rik och kan och vill skänka dess eländiga

Gotland ödeläggs omänskligt av danskarna

invånare allmosor och rädda dem från att helt och hållet gå under av hunger.

Därför vägrade Karl att återkalla sin här från Gotland, utan ville med all sin kraft verka för att ön skulle få leva i sin forna frihet under sina sanna fäder och beskyddare. Han försummade inte heller något av det han storsint hade lovat. Men det vilar en stor och outhärdlig skuld på hans fogdar som svek både kungens vilja och sin egen trohet som krigsmän.

När danskarna såg att de inte kunde påverka Karl med sina ord, återvände de hem och grep till vapen för att försvara sig och sitt rike, eftersom de trodde att Karl, som kunde stödja sig på goternas och svearnas makt, skulle föra en oövervinnelig krigsmakt mot dem. Men när de såg att han inte utnyttjade det gunstiga läge som ödet hade fört i hans väg drog de samman alla tillgängliga styrkor och seglade till Gotland igen. Där fick de fritt tillträde till borgen i Visby och kunde rädda kung Erik och den väldiga skatt som han hade samlat där, i strid med svearnas alla avsikter. Sedan satte de en garnison på borgen och beslöt att föra Erik till Danmark. Men han var mer förslagen och rymde i hemlighet från deras försåt. Han återvände till Pommern och tillbringade återstoden av sitt liv vid sin faders hov, som vi sade här ovan.

Karl utnyttjar inte sitt fördelaktiga läge

Danskarna befriar Erik från belägringen

Erik återvänder till Pommern och dör där

Med hjälp av sådana konster erövrade danskarna borgen i Visby, och nu skickade de budbärare till Kristian, som nyligen hade valts till kung i Danmark, och övertalade både honom och rikets råd att så snart som möjligt sända en stark här till Gotland så att Karl inte skulle erövra och besätta även borgen. När det danska rådet hörde detta hade man inga vapen till hands. Men man grep efter en list, som danskarna alltid är snabba att göra, och sände genast en förnäm riddare vid namn Olov Absalon till Gotland. Han skulle närma sig svearna med de mest fredliga ord och lova dem allt lugnt och gott, och därmed skulle man uppnå en vapenvila, välja skiljedomare, bestämma en mötesplats efter svenskarnas önskan och lösa tvisten utan strid eller blodspillan. Danskarna förklarade sig också beredda att avstå från sin rätt till Gotland för den allmänna fredens skull. Så kom Olov Absalon till Gotlands hamn Västergarn rikt rustad med dessa och liknande föreskrifter och inbjöd den svenska härens anförare Måns Gren till ett vänligt samtal. Denne övervanns snart av danskens ljuva tal och gick fegt, för att inte säga trolöst, med på den vapenvila på några månader som Olov listigt begärde. Detta skedde utan de andra befälhavarnas samtycke.

Danskarna brukar list; Danske Olov Absalon

Förrädaren Måns Gren

KAPITEL 3

Därmed kunde dansken Olov fritt föra proviant och folk från flottan till borgen och fick även med Måns Grens samtycke bränna ner de läger och värn som svenskarna hade uppfört för att belägra borgen, ty han sade att de inte behövde frukta några fientligheter mer utan kunde vara säkra om lugn

Olov Absalon utnyttjar listigt svearnas oförstånd

och fred i allt. När Olov hade genomfört allt detta med större förslagenhet än hederlighet, sände han hemliga brev och budbärare till Kristian och manade honom att så snart som möjligt komma med en mäktig flotta, eftersom han då kunde erövra inte bara borgen utan staden och hela ön efter sin vilja. Kristian skyndade sig att göra detta och kom mycket tidigare än de aningslösa svearna hade räknat med. Hans här angrep genast de oförberedda svearna, som trodde sig säkra genom den rådande vapenvilan, och högg ner alla som kom i dess väg. Då kunde svenskarna med rätta ha anklagat sitt oförstånd och sagt sig själva: ”Vi var galna som blivit bedragna av danskarna så många gånger och ändå trodde att deras trohet var mera fast och beständig denna gång.” Men vilken klokhet kunde ha varit så stor att den inte övervunnits av denna list, för att inte bruka ett hårdare ord?

Danske kungen Kristian bryter vapenvilan och anfaller plötsligt svearna; Svearna anklagar med rätta sig själva för sin oklokhet

Svearna hugger kraftfullt ner danskarna

Men svenskarna ville inte dö utan hämnd, utan ryckte plötsligt till sig sina vapen och dödade sexhundra danska legosoldater på stadens gator redan vid det första anfallet. Därefter stängde de sig inne i hus som var lättare att försvara och vållade inte ringa manspillan hos de framryckande fienderna. När danskarna såg att man inte kunde driva ut dem ur husen utan stora förluster tog de sin tillflykt till sitt vanliga hjälpmedel, det vill säga en vapenvila. Så slöt man en sådan, och därmed återvände svearna till Sverige mot slutet av juli 1449, sedan de hade förlorat Gotland genom sitt stora oförstånd. Men danskarna, som hade använt list och ockuperat ett främmande land med större orätt än rättvisa ägde nu Gotland och kommer att äga detta till dess svearnas och goternas ögon öppnas på nytt och de lär sig att tillsätta fältherrar som hellre kan och vill gå i hedersamt krig mot fienden än nedlåta sig till en feg och skamlig fred.

Danskarna söker rädda sig genom vapenvila; Svearna förlorar Gotland 1449; Gotland ockuperas av danskarna genom svearnas orättvisa förfarande

KAPITEL 4

Karl tillsätts som kung i Norge

OM än Karl oroades genom förlusten av denna ö, lät han sig inte bringas ur fattningen; ty knappt två månader efter förlusten av Gotland grep han sig an ett större verk med okuvligt sinne och fogade hela Norges rike till sin krona. Han mottogs med den största välvilja av alla rikets invånare och smyckades med den kungliga kronan i Nidaros domkyrka. När denna högtid var till ända och allt hade ordnats väl i hans rike valde han två riksföreståndare ur det norska rådet, Aslak Turesson och Enar med tillnamnet Musca, och lade hela styret av detta rike i deras händer.

Två riksföreståndare i Norge; Aslak Turesson; Enar Musca

Karl börjar lida av inre avund

Därefter återvände han till Sverige, och liksom han älskades av alla goda män injagade han fruktan hos sina inre och yttre fiender genom förvärvet av det norska riket. Därför övervägde både danskarna och en del svenskar hur

de skulle minska hans makt eller förinta den helt. Dessa planer undgick visserligen inte den kloke kungen, men han valde att ställa sig ovetande eftersom det inte fick synas som han fördömde förnäma män på blotta misstanken. Så uppträdde han med största försiktighet i alla saker och gäckade de illasinnades intriger till stor förundran hos alla, för ingenting röjde att han kände till de försåt som anlades mot honom.

Karls stora klokhet

När han hade återvänt från Norge höll han en herredag i staden Arboga. Därifrån lät han sända tolv stormän till ett möte med danskarna som snart skulle hållas i Halmstad, så att de skulle återvända med kunskap om allt som rörde freden mellan dessa riken och ge sådana råd som befrämjade varje parts rätt utan förfång för den andre. Men han märkte sedan att de utsända inte hade försvarat svenskarnas och goternas frihet lika helhjärtat som danskarna hade agerat för sitt eget land, som de ville utsträcka till världens yttersta gränser. Därför befallde han att sändebuden skulle hålla sig hemma medan han själv drog till en herredag med danskarnas kung Kristian i Kalmar.

Herredag i Arboga

Herredag i Halmstad

Herredag i Kalmar

KAPITEL 5

Men Kristian insåg att Karl ägde större förstånd i att undvika försåt än hans fiender i att anlägga sådana och stannade därför i Ronneby, som ligger nära Kalmar, tills han hade insett att det inte alls gick att komma åt Karl genom intriger. Så trodde han att han kommit förgäves och återvände till sitt Danmark. Men inte långt därefter härjade Olov Absalon, som förde befälet över den danska flottan, den svenska kusten nära Stockholm med eld, svärd och plundringar utan föregående krigsförklaring. Karl brukade alltid visa en stor måtta i sitt handlande, men denna gång drog han ut med en väldig här av goter och svenskar och härjade hela Skåne, Blekinge och Halland, vidsträckta landområden, så att dessa under långa tider låg för fäfot som en förfärlig ödemark. Historikern Laurentius Arosiensis uppger här att Karl förfogade över artonhundratusen goter, svenskar och finnar, som kunde göra krigstjänst när han behövde dem.

Kristian stannar i Ronneby

Olov Absalon går till angrepp i strid med vapenvilan

Karl ödelägger Danmark med en skräckinjagande här

1800 000 kämpar

När Kristian utsattes för detta tunga angrepp beslöt han att angripa Karl, med stöd av de furstar som han hade slutit förbund med, och hämnas sitt nederlag med ett ännu större blodbad. Därför kallade han samman många av norra Tysklands furstar till ett möte i staden Wilsnack och bad enträget att de skulle ta till vapen mot Karl som var kung över svearna, goterna och norrmännen. De samtyckte och erbjöd stora styrkor, och därefter trängde Kristian in i Västergötland, där han erövrade den främsta hamnen Lödöse och befäste den med krigsmän. Sedan härjade han Västergötland och tänkte

Kristian håller en herredag mot Karl i Wilsnack

Kristian invaderar Västergötland och besätter Lödöse

vända sina vapen mot östgötarna, men då mötte han ett kraftfullt motstånd genom Nicolaus Koning som var biskop i Linköping och som med sitt följe och åtskilliga invånare anlade försåt i Holavedskogen, där han vållade danskarna ett stort nederlag. Om Kristian inte plötsligt tagit till flykten och skyndat till Danmark, hade han gått under i detta försåt.

Biskop Nicolaus Koning i Linköping tvingar Kristian att fly till Danmark

Medan Nicolaus vann denna lysande seger över danskarna, jagade kung Karl bort Kristians flotta som hade angripit det övre Sverige under befäl av Olov Absalon och överlöparen Måns Gren. Därefter sände han en stark här till Västergötland som leddes av den tappre krigsmannen Tord Bonde. Han tog hamnen i Lödöse och en rad borgar från danskarna, och många av dem togs till fånga mitt i natten, då de trodde sig sova säkra på främmande och fientlig mark.

Karl angriper danskarna i en sjöstrid

Tord Bonde fördriver danskarna från Västergötland

KAPITEL 6

NÄR Karl hade vunnit denna seger styrde han under många år sina stora riken i fred och lycka. Men till sist kom han i fara, och detta skedde inte genom hans egen förskyllan utan genom usla fogdars illdåd. Ty han hade fogdar som var mycket fräcka och förmätna i alla onda ting och lika fega och försumliga när det gällde dygd och berömliga dåd. De förtryckte nämligen undersåtarna med sådan girighet och grymhet att dessa tvingades byta sin trogna lydnad mot ett ihärdigt uppror. Fogdarna var så förslagna i fäderneslandets lagar att de snarare kunde anses vara listiga lagvrängare än rättvisans försvarare: det fanns inte en paragraf i fädernas rätt som de inte tvingade att tjäna deras girighet och de tolkade varje ord i lagen så att ingenting tycktes följa lagstiftarens avsikt, ty de sade att den högsta skäligheten var den högsta rätten. Så tycktes grymheten vara rättvisa och, som alla tyranner brukar göra, satte de namnen för de högsta dygderna på alla skamliga brott och sade sig göra allt för fäderneslandets allmänna välgång när de i själva verket försökte ödelägga hela landet och störta det i grunden.

Karl härskar flera år i ro och fred

Karl drabbas av allmänt hat genom fogdarnas girighet

Tyranners seder

Därmed misshandlades, plundrades och plågades invånarna av kungens fogdar på ett omänskligt sätt under många år, och till sist var de utblottade på allt utom sitt eget blod. Men de ville inte att tyrannerna skulle dricka detta utan straff, och därför vände de sig ofta med böner och tårar till Jöns Bengtsson eller Johannes Benedicti av Salsta, som var ärkebiskop i Uppsala, och bad enträget om lämplig hjälp i sin svåra olycka eftersom de visste att han hatade detta tyranni. Så fick Johannes leda det förtryckta folket, och han beslöt att bestraffa inte bara de kungliga fogdarna för deras tyranniska orättvisa utan också kungen själv, som han länge haft en svår tvist med. Därför inneslöt han kungen i Stockholm stödd på ett stort uppbåd av rikets invånare.

Ärkebiskopen Jöns Bengtsson i Uppsala blir fäderneslandets befriare

Karl innesluts av ärkebiskopen i Uppsala

KAPITEL 7

ÄR kungen inneslöts satte han hela sitt hopp till fogdarna, som ännu kunde färdas fritt i riket. Men allt var förgäves, ty dessa hade bara lärt sig att härska som högmodiga tyranner över bönfallande, pressa pengar ur fattiga, begå oförrätter mot olyckliga och straffa oskyldiga; men att ta till vapen för sin kung eller sätta hårt mot hårt, det hade de aldrig lärt sig. När de hörde att kungen var instängd och belägrad löpte de genast ödmjukt till ärkebiskopen och erbjöd sig frivilligt att bli hans fångar; och visst var de värda att hamna i fångenskap, så att liknande förrädare skulle avskräckas av deras exempel.

Karl överges av sina fogdar

I detta svåra läge mindes kungen den vänskap som han slutit med storhertigen Kasimir av Litauen, när han själv satt som hövitsman i Viborg, och han beslöt att söka hjälp hos denne Kasimir som nu blivit kung i Polen. När man hade rustat skeppen och var redo att lätta ankar frågade en av fogdarna kungen om han glömt någonting i land. Då svarade kungen suckande: "Ja, jag glömde förvisso att hänga dig och dina likar i galgen för flera år sedan. Om jag hade gjort det då, kunde jag nu ha stannat i ett fredligt rike." Sedan hissade han segel och kom till den berömda handelsstaden Danzig i Preussen efter en för ögonblicket mer gynnsam än behaglig seglats. Där togs han emot av kung Kasimir med den största vänlighet och uppmanades att hysa gott hopp inför framtiden, och sedan stannade han under några år i denna stad eller i dess grannskap.

Karl förbereder sin flykt till kungen i Polen

Karls botgöring för fogdarnas tyranni

Karl seglar till Danzig

När ärkebiskopen fick veta att Karl hade lämnat landet, började han betänka att han inlett en farlig strid mot denne kloke kung, och därför måste han se till att han inte störtades om den mäktige och tappre kungen återvände. Han sände därför ett hemligt bud till danskarnas kung Kristian och lovade att sätta rikets krona på hans huvud om han så snart som möjligt kom med en mäktig flotta.

Ärkebiskop Jöns Bengtsson i Uppsala inkallar Kristian sedan Karl fördrivits

Men Kristian, som ägde ett stort förstånd i sådana ting, fäste till en början ringa vikt vid ärkebiskopens löfte. Han visste nämligen att en sådan kröning skulle skänka honom föga nytta eller heder så länge kung Karl var i livet, eftersom allt då skulle framstå som ett verk av några upproriska stormän och inte som ett allmänt beslut av rådet och folket. Men några av hans rådsherrar fäste större vikt vid att han vann kungamakten än att detta skedde under lagliga former, och de rådde honom att inte bry sig om det svenska riksrådet, utan tro att det vore nog om han valdes av Måns Grens sammansvurna och kröntes av ärkebiskopen Johannes. Så övertygades Kristian om att detta vore lätt att genomföra och skyndade med en mäktig flotta till Stockholm. Han

Kristian tränger in i riket

lät också sända budbärare till ärkebiskopen och de upproriska stormän som var hos honom och sade sig genom dessa veta att kung Karl, som hade den polske kungens stora stöd, antingen ämnade återta hela Sverige med fientlig hand eller ödelägga landet. Själv hade han kommit för att bevara Sverige från denna stora fara.

KAPITEL 8

Ärkebiskopens oförståndiga kröning av Kristian

Då lät ärkebiskopen och hans sammansvurna genast Kristian göra sitt inträde i Stockholm och gav honom kungakronan; detta skedde i största hast utan något beslut av rådet eller folket och utan att man följde lag, ordning och de gamlas skick och bruk. Därför var de flesta osäkra om denna kröning skänkte Kristian mer skam eller heder. Den enda heder eller ära som jag kan finna är att han sedan med skoningslös stränghet förföljde dem som krönt honom så obetänksamt; och fanns det inga andra brott, bestraffade han dem strängt för deras uppror mot Karl och sade att de trolöst hade fördrivit sin egen kung och inbjudit honom själv till ett gyckelspel mer än till ett rike. Ty när han såg hur största delen av riket väntade på att Karl skulle komma tillbaka, skickade han ut ärkebiskopen Johannes för att vinna invånarnas gunst. Men denne hade ingen eller ringa framgång i detta, och Kristian, som hittills hade betraktat honom som en god och rättfärdig biskop, började nu räkna honom till sina värsta fiender. Ja, han till och med fängslade honom på ett skymfligt sätt och tog honom med sig till Danmark, där han kastades i evigt fängelse – Kristian svor att han aldrig skulle slippa levande ur detta. Detta blev således belöningen till den högt ädle ärkebiskopen som var oklok nog att söka överföra den svenska kungatiteln till en dansk.

Kristians otacksamhet mot sina välgörare

Den otacksamme Kristian tar ärkebiskopen i Uppsala till fånga

Kristian lägger beslag på Karls skatter och för bort dem

Det bör inte heller förtigas att Kristian lade beslag på en väldig skatt som Karl hade lämnat i förvar hos prediko- och tiggarbröderna i Stockholm och som dessa förrådde. Kristian förde den med sig till Danmark i sju stora kärl, men inte för att behålla andras egendom i strid med all rättvisa, utan för att ge den åter till svenskarna i form av vassa pilspetsar, dessa svenskar som inte förstod hur deras rikedomar skulle användas på ett lyckosamt sätt.

Biskop Kettil i Linköping fördriver danskarna från Sverige

Karl återkallas från landsflykten till riket

Medan Kristian behandlade ärkebiskop Johannes på detta grymma och otacksamma sätt, drog biskop Kettil i Linköping samman styrkor från alla håll. Han var brorson till ärkebiskopen och en klok och tapper man som besegrade Kristians anhängare i en avgörande drabbning och fördrev dem från goternas och svearnas länder. Sedan sände han brev och legater till Karl och återkallade honom från Preussen till fäderneslandet och rikets styre.

Det finns en minnesvärd händelse i denne Kettils liv som förtjänar en evig

ära. När han såg hur danskarna ödelade fäderneslandet med sitt tyranni och höll dess ärkebiskop i en skamlig fångenskap, iklädde han sig sin biskopsskrud med alla insignier i närvaro av alla kaniker, som om han skulle förrätta en helig gudstjänst. Men sedan tog han genast av sig varje del av skruden och lade dem på högaltaret i Linköpings domkyrka samt lovade Gud att inte bära dem igen förrän han befriat det förtryckta fäderneslandet från dess träldom under tyrannerna. Därefter trädde han ut från samma ställe med alla de vapen som en tungt beväpnad riddare brukar bära och gick till det väpnade följe som väntade utanför kyrkans murar, medan kanikerna följde honom under gråt och suckan inför denna sällsamma syn. Sedan vände han sig till dem, men kunde knappt ta avsked i sin stora sinnesrörelse. Det sägs att han, under suckar ur sitt djupa bröst, slutade sin välgångsönskan med de ord som man brukar sjunga ur Psaltaren: "För de utblottades elände och de fattigas jämmer skall jag nu resa mig upp, säger Herren."

Biskop Kettils minnesvärda bragder mot danskarna

KAPITEL 9

Biskop Kettil hade en stark här, men låtsades ändå fly och lockade Kristians här till en plats som var lämplig för bakhåll. Så stannade han vid en gård som kallas Haraker och där tog han emot de anstormande danskarna i en strid på isen. Det blev en hård kamp på den tillfrusna sjön, men han vann en lysande och minnesvärd seger där han fällde fienderna och förföljde de flyende så att de tycktes skingrade av blixten eller stormen: man kan knappt minnas att en biskop har utfört ett mer lysande dåd i vårt fäderneslands historia.

Biskop Kettil låtsas fly

Strid på isen

Biskop Kettils lysande seger över danskarna

Genom denna strid förlorade det danska partiet sin makt så att hela fäderneslandet återfick sin frihet och Karl återvände till sitt land, som vi sade ovan, liksom ärkebiskopen till sin biskopsstol. Ty när Kristian fick veta att kung Karl hade återvänt till Sverige befriade han genast ärkebiskopen ur fångenskapen och lät honom dra till Uppsala. Det låg beräkning bakom detta: Kristian visste att ärkebiskopen hyste ett oförsonligt hat mot Karl, och därför hade han stort hopp om att deras gamla strid skulle blossa upp på nytt och fördärva hela goternas och svearnas välde. Men han tog fel i denna tro och kunde hädanefter inte vinna något genom att väcka splittring och fiendskap bland svearna – han fick stanna i sitt Danmark och nöja sig med detta.

Karl återinsätts i riket

Ärkebiskop Johannes befrias från fångenskapen

Men Karl handlade med stor försiktighet i allt och återvann på kort tid den gunst hos folket som han hade förlorat genom fogdarnas oförstånd, så att han blev älskad av alla efter att ha varit allmänt hatad. Nu tillsatte han fogdar som befrämjade dygderna mer än lasterna och satte rättvisan och he-

Karl blir mer försiktig

dern framför oförrätterna och den egna vinningen. Dessutom strävade han med outtröttlig iver efter allt som kunde föröka och bevara landets frihet och välstånd. Han lät göra ängarna större, fälla skogarna, utvidga nyodlingarna och bygga byar och gårdar; ja, ingen av de tidigare kungarna hade ägnat jordbruket en sådan omsorg som han. Om han hade bevarat kyrkans fri- och rättigheter med samma iver, skulle goterna eller svearna ha ägt få kungar som varit bättre både före och efter honom. Men Gud har förutbestämt de tider och furstar då den kristna kyrkans herdar utsätts för olika förföljelser och då de åter upplyfts till all heder och ära under andra ädla och fromma furstar.

Karls omsorg om jordbruket och det allmänna bästa

Så utförde Karl många ärorika bragder, både innan han blivit kung och sedan han vunnit denna värdighet. Men till sist närmade han sig ålderdomen och sina yttersta dagar. Då kallade han till sig Sten, som var hans systerson och en man av ädel börd och rena seder, och sade till honom: "Jag känner att min död är nära och vet att du bör väljas av stormännen och folket till riksföreståndare över goterna och svearna. Jag råder dig också att motta detta riksföreståndarskap och bruka detta till Guds ära och fäderneslandets allmänna välgång. Men jag avråder dig på alla sätt från att låta dig krönas och anta en konungs namn. Ty du ser hur jag härskade över dessa folk med rättvisa, redlighet och måtta, och ändå anklagades jag av många för att utöva ett tyranniskt välde och inte ett kungligt styre i ett fritt land. Men du skall gå fri från sådant förtal om du framträder som en god furste inför alla invånare men inte bär ett kungligt namn, särskilt som våra goter hatar konunganamnet lika mycket som de gamla romarna." Därefter mottog Karl sakramenten enligt kristen sed och bytte livet och sina riken mot döden år 1470 efter Kristi födelse i början av maj. Han begravdes i franciskanerbrödernas kloster i Stockholm.

Karl undervisar sin brorson Sten när döden nalkas

Goterna hyser samma hat för konunganamnet som romarna; Karl dör år 1470

KAPITEL 10

Sten Sture den äldre, den 140:e fursten i hemlandet

Sten Sture var som sagt Karls systerson och valdes efter sin morbroders död med alla stormäns och folkens samtycke till goternas och svearnas furste. Han styrde dessa riken i hela trettio år med sådan ro och lycka att han hade kunnat kallas mer framstående än Trajanus och mer lyckosam än Augustus. Men han saknade inte mäktiga motståndare, som den gudomliga försynen tycktes låta komma i hans väg för att Sten skulle synas ännu mer ärofull sedan han besegrat dem.

Namnet "Sten" betyder "klippa" på det gotiska språket, och den förste fiende som sökte angripa denna klippa var dansk-

arnas kung Kristian som kanske trodde att han hade någon rätt till Sverige sedan han krönts till kung av några förrädare, som vi beskrev ovan. Han drog samman en stark här och förde den på sin krigsflotta till Stockholm, som är huvudstad i Sverige. Men Sten förstod att ett krig stod för dörren, och därför samlade han styrkor från de närmaste delarna av Sverige och gick med dem mot de anryckande danskarna. De båda härarna stötte samman på Brunkeberg som ligger norr om det kungliga slottet i Stockholm. Det blev ingen lätt kamp mellan dessa tappra folk. Danskarna riskerade sitt blod för att vinna rikedomar, medan svenskarna stred både för sin välgång och frihet och kämpade med ännu större djärvhet och kraft; de segrade också till sist, och därmed tvingades danskarna till en brådstörtad flykt. Många av dem höggs ner, flydde eller togs till fånga, och inte få av danskarna drunknade när de störtade i vattnet i närheten. Deras kung träffades från muren av ett skott från en befästningskanon som kallas bombard, så att han förlorade fyra framtänder. Han förlorade dessutom nästan hela sin här i detta slag. Sedan danskarna hade utsatts för detta stora nederlag återvände de till sitt Danmark. Men de danska historieverken påstår att deras motgångar inte berodde på svearnas kraft, utan på magiska konster av en viss doktor Ryting som var ståthållare i Stockholm, som om de inte kunde finna någon annan ursäkt för den stora fegheten hos dem som frivilligt dränkte sig i vattnet.

Dansken Kristian hotar Sten, om detta även i kap. 7

Sten besegrar och förjagar Kristian

Doktor Ryting är ståthållare i Stockholm

KAPITEL II

Efter detta nederlag gav Kristian upp alla planer att erövra Sverige. Ty han såg att det rådde den största endräkt mellan Sten och svearna, och så länge den bestod vore det dåraktigt att angripa dessa människor som bara brukade övervinnas när de söndrades av en inre tvedräkt. Detta framgår också av det förbund mot Sverige som Kristian slöt med tyska furstar vid en vallfärd till Rom. Då försäkrade han nämligen att han inte ville kalla på de förbundnas hjälp förrän svenskarna plågades av inre tvedräkt. Men då borde man uppbåda all kraft, så att eniga furstar lättare skulle kunna övervinna de oeniga svenskarna.

Kristian avstår från att ockupera Sverige

När svenskarna är eniga kan de inte besegras

Kristian ber de tyska furstarna om hjälp mot Sverige

Men Sten var klok och vakade noga över att inte ett spår av tvedräkt skulle uppstå i det svenska väldets inre: det kan knappt tros hur stor välvilja, måtta och klokhet han visade i alla sina seder. Vi läser att många kungar och furstar var så älskade av sina folk och undersåtar att de med rätta kallades fäderneslandets fäder och människosläktets älskling. Man trodde till och med att några av dem borde räknas till gudarnas skara, eftersom de frivilligt och utan minsta tvekan offrade sin egen hälsa och hela sin förmögenhet för

Stens stora klokhet gentemot undersåtarna

Kungar och furstar omtyckta av folket

de sina. Men denne Sten framträdde ständigt och överallt inför de sina på ett sådant sätt att han vann ett odödligt lov bland de främsta och bästa hjältarna.

Stens stora och odödliga lov; Stens stora fromhet och aktning för prästerskapet

Han stod inte heller efter någon i den kristna religionen eller i sin fromhet gentemot Gud och Hans tjänare. Han visade en sådan vördnad mot Kristi biskopar och präster att han aldrig ansåg sig stå högre i rang än den lägste biskop, fastän han var furste över så många folk. Han höll det också som en from och ädel sed att föra kyrkans lägre prelater, som prostar, dekaner och deras likar, på sin högra sida såsom tecken på sin vördsamma lydnad och att skänka dem de främsta platserna, inte bara i kyrkorna utan vid tinget och på andra offentliga platser. Han gav dem också goda förläningar av fri vilja och med stor frikostighet och ansåg med rätta att de var mer lämpade att styra andra människor, eftersom de med gudomlig lydnad och iver följde den gudomliga lagen, utan vilken ingen mänsklig rätt kan bestå.

Rikena bevaras genom biskoparnas auktoritet

Så visste han att hans egen och hela fäderneslandets välgång, fortlevnad och heder bevarades genom biskoparnas höga välgång och myndighet. Han visste likaså att fäderna hade lärt sina efterkommande att det svenska prästerskapet aldrig hade lidit skada utan att hela riket störtat i fördärvet. Biskoparna var inte heller otacksamma mot honom, för de vakade med all kraft så att inga inre eller yttre fiender skulle segra över honom. De och de övriga rådsherrarna bad ofta att han skulle anta en konungs namn och krona, så att han som ägde all kunglig myndighet också skulle ikläda sig ett konungsligt majestät.

Genom biskoparnas hjälp utövar Sten ett ärofullt styre

Sten avvisar kronan när den erbjuds honom

KAPITEL 12

Men den ädle fursten var så blygsam att han föredrog allt framför att bära kunganamnet, som hade blivit förhatligt i hela fäderneslandet på grund av tidigare kungars grymhet. Därför gladde han sig mer över att skattas såsom en vän och broder till de lägsta medborgarna och invånarna. Det fanns inte en så enkel husfader att han inte steg in som gäst i dennes hus; där hälsade han tjänstvilligt husfadern och hans hustru och barn med framsträckt hand och satte sig höviskt med dem vid bordet och förhörde sig ivrigt om deras hälsa och sakernas välgång. Han vakade också med den största omsorg över sina fogdar så att dessa inte tillfogade någon oförrätter eller lät sådant ske. Han hade dessutom trogna spejare i alla rikets hörn som undersökte fogdarnas trohet och rättvisa mot undersåtarna och som troget och i hemlighet rapporterade allt som de gjorde till honom. Därmed övervakade han undersåtarnas ro med sådan omsorg att han hellre hade givit sitt eget liv än låtit någon undersåte förlora ett enda får i strid med rätten. Därför fanns det inte någon bland goterna och svearna

Stens stora gunst hos folket

Stens stränghet mot fogdarna

Stens ädla välvilja mot undersåtarna

som inte gärna riskerade liv och egendom för hans skull. Om det gick något rykte om krig och Sten kallade på en enda från varje familj till kriget för att försvara fäderneslandets frihet, då drog inte en utan alla, varenda en som var vapenför, beväpnade ut i striden. Därför spreds det ett sannfärdigt rykte i alla trakter att Sten inte kunde övervinnas med någon mänsklig makt, eftersom han i sitt stora furstendöme hade lika många krigsmän som invånare, som alltid var beredda att strida till hans försvar.

Sten har lika många krigsmän som invånare

Men två mäktiga furstar försökte rubba denna klippa ur dess fasta läge, och det var kung Hans i Danmark och storfursten Vasilij i Moskva som var den danske kungens bundsförvant. Det fanns även andra kraftfulla furstar som konspirerade med danskarna och moskoviterna mot svearna och goterna, men även om de syntes skräckinjagande hade deras försök ingen framgång. Den danske kungen försökte visserligen angripa Västergötland några gånger, särskilt när han fick veta att Sten befann sig långt borta därifrån. Men han hade knappt gått över gränsen till Västergötland och börjat belägra borgen Örby, som ligger i västgötarnas Mark, förrän Sten kom från Stockholm med en kraftfull styrka av svear, och detta så snabbt att det tycktes som om han flög i stället för att rida. Han befallde också att man skulle ge tecken på hans plötsliga ankomst genom att blåsa i trumpeterna; detta skulle visa att han inte ville strida med list och försåt, utan i en öppen kamp. Då skall kung Hans ha vänt sig till sina stormän med orden: ”Detta är sannerligen en storsint fiende som förtjänar allt beröm. Trots att han lätt kunde ha anfallit oss när vi sov och inte var beredda vill han kämpa med sådan dygd att han öppet visar att han strävar efter samma krigiska ära som våra fäder som brukade strida utan vare sig list eller svek.”

Hans blir kung i Danmark; Moskoviternas furste Vasilij

Danskarnas kung Hans angriper Västergötland

Stens beundransvärda snabbhet

Kung Hans prisar Stens storsinthet

De gamlas krigiska ära

KAPITEL 13

DÄREFTER ordnade Sten sina styrkor, men befallde att man inte skulle gå till anfall mot fienden förrän man såg att denne hade ordnat sina trupper och var redo till strid. Då fann kung Hans att det vore farligt att dröja med striden, och därför beväpnade han genast sina män och förde dem mot fienden. Man kämpade länge och hårt på bägge sidor tills Sten hemförde segern med hjälp av bågskyttarnas lysande insatser. Därmed fälldes danskarna eller drevs på flykten, och många togs också till fånga av svearna. Sten behandlade dem med stor frikostighet och sände dem till kung Hans utan att kräva någon lösensumma. Genom denna handling visade han öppet sin storsinthet, att han hade lärt sig att bära vapen mot fiender och inte mot olyckliga och eländiga. Efter denna storslagna handling fylldes

Sten besegrar danskarnas kung Hans och driver honom på flykten; Stens mildhet mot danska fångar

Hans både av beundran inför sin fiendes tapperhet och krigiska skicklighet och av vördnad inför dennes ädla seder.

Lång vapenvila mellan svearna och danskarna; Hemming Gadh i Linköping

Så gick många år med vapenvila, fred och säkerhet mellan svearna och danskarna. Under denna tid sände Sten Hemming Gadh från Linköping i Östergötland som sin legat till påvestolen i Rom. Där skulle han försiktigt se till att danskarna inte tillgrep romarnas list och intriger när krigslyckan svek dem, och på detta sätt skadade Sverige. Denne Gadh var nämligen född till all slags förslagenhet och så lämpad för de romerska sederna att man inte kunde ha sänt någon bättre till Rom från hela Sverige. Han vann stor gunst i Rom, inte bara bland de lägsta och något högre tjänstemännen utan även hos påvarna och i det stora kardinalskollegiet. Därmed uträttade han många och minnesvärda verk i denna den kristna världens mittpunkt till sin lysande furstes lov, som visar att han satte kärleken till fäderneslandet högre än all lycka och rikedom i detta liv. Men hatet mot danskarna och alla deras förehavanden syntes så djupt inrotat hos honom att det följde honom genom hela livet, utan att han någonsin kunde överge det.

Hemming Gadhs stora hat mot det danska namnet

Moskoviterna börjar krig mot svenskarna

Svante leder den svenska krigsmakten mot moskoviterna och härjar deras länder

Under tiden eggade danskarna sina bundsförvanter ryssarna eller moskoviterna att angripa svearna. Sten samlade stora styrkor från alla håll för att slå tillbaka detta anfall och sände in dem på fientlig mark med den förnäme rådsherren Svante som anförare. Svante ryckte fram och hade stora framgångar, ty även om moskoviterna hade drivit samman en mäktig här besegrades den av svearna sedan man kämpat förbittrat en tid. Därefter bredde svearna ut sig över en stor del av moskoviternas land och förstörde allt som kom i deras väg med eld och svärd. Denna förödelse lever ännu kvar i människors minne och vittnar om hur de eggades till en oförsonlig vrede i striden. Alla de borgar, städer och gårdar som vid denna tid förstördes i grunden, synes också vara en maning till moskoviternas stormän att inte än en gång fresta svearnas tålamod och driva dem till nya strider. Så lever svearna säkra för deras angrepp sedan denna dag och kan tacka Sten för detta, han som genom sin manliga kraft skapade denna ljuva, nödvändiga och långvariga fred åt de efterkommande.

KAPITEL 14

Svante avfaller från Sten

Inre tvedräkt bland svenskarna

EFTER denna seger samlade Svante en väldig skatt från det rika krigsbytet. Men Sten hävdade att en del av detta tillhörde honom, och därför avföll Svante från honom och lockade många av stormännen och krigsfolket till sitt parti. Därmed sjönk det gotiska och svenska väldet som blomstrat i fred i många år under den bäste av furstar ner i en farlig splittring och tvedräkt.

Det dröjde inte heller länge förrän danskarnas kung Hans följde sin fader Kristians exempel, ty han inkallades av en del förrädiska stormän och drog till Stockholm. Med samma rätt och ordning som fadern mottog han nu kungakronan av de stormän som stod på hans sida. Sten återvann dock de krafter som försvagats på grund av inbördes split och tvingade dansken att återvända till sitt Danmark, och på kort tid hade han återställt hela riket i dess forna frihet.

Danskarnas kung Hans tränger sig in i Sverige

Sten driver danskarnas kung Hans att fly till Danmark

Här hade han stor hjälp av Hemming Gadh, som vi nämnde ovan. När han var i Rom och fick höra att det uppstått farliga strider i fäderneslandet återvände han genast och bemödade sig främst om att bilägga allt hat mellan Sten och Svante och göra dem till sanna vänner igen. Han vann också den största gunst hos dem båda, och med deras stöd valdes han välförtjänt till biskop i Linköping. Det blev inte lätt för det danska partiets män att lösa upp det rep som tvinnades av dessa tre. Ty Gadh var visserligen prelat vid kyrkan i Linköping, men bytte biskopsmössan mot hjälmen och staven och kåpan mot svärdet och skölden. Därmed väckte han en sådan skräck hos ovännerna att de tycktes frukta honom mer än Sten som var rikets furste. Han var också djärv till sinnet, rik på råd, lärd i bokliga konster och mycket kunnig i krigskonsten, men föga böjd för religionen och kyrkliga ting. På hans inrådan bröt Sten sin stora tålmodighet och tog upp striden med de biskopar och stormän som hade inkallat den danske kungen, och det blev lätt för Sten att vinna dem för fäderneslandets sak och återställa den gamla friheten, för han förde ett milt krig och visade att han ogärna tog till vapen mot medborgare. Han bemötte också de besegrade biskoparna med samma vördnad som när de var fria och nöjde sig med att de bekände sig till fäderneslandets enighet. Överallt sjöng man om honom:

Hemming Gadh som valts till biskop i Linköping utför märkliga dåd

Sten visar mildhet i kriget

”Ädel i sin vrede benådar Sten dem han kuvat.”

KAPITEL 15

VID samma tid drog han samman en ansenlig här för att strida mot ärkebiskop Jakob i Uppsala, som tycktes böjd att stödja danskarna, och han kom till en plats där lika stora styrkor hade samlats för att kämpa för ärkebiskopens sak. Då segrade den medfödda godheten hos Sten, och utan att de andra stormännen visste om det begav han sig i hemlighet till ärkebiskopen som uppehöll sig på gården Näs nära borgen Stäket. Där upptog han honom på nytt i sin nåd och gunst utan några skiljedomare, vilket väckte en förunderlig glädje hos alla som stod beredda för ett ömsesidigt blodbad. Ty den gode riksföreståndaren ville hellre uppsöka den ädle bisko-

Stens krig mot ärkebiskop Jakob i Uppsala

Sten skänker ärkebiskop Jakob sin gunst igen

pen med böner om fred och försoning än att många oskyldiga medborgare skulle utsättas för denna hotande fara i en tveksam tvist.

Man kan också nämna hans kloka handlande vid ett annat tillfälle. Han såg nämligen hur många av rikets stormän ständigt fikade efter kyrkornas och prästernas egendom, och därför sammankallade han rikets råd och låtsades att han ville förändra ordningen för biskoparna och kyrkans myndighet. När stormännen hälsade detta med mycken glädje fördömde han dock genast deras fräckhet med den största stränghet och sade: ”Jag är inte förvånad över att vårt fosterland har lidit så mycken skada; men jag förvånas mer över att vi åtminstone har något spår av en samhällsordning, ty den kristna kyrkans auktoritet kan inte störta samman utan att detta drar med sig hela riket i fallet. Därför, om någon vill förgöra riket i grunden, må han först verka för att kyrkans ställning, som har sina förkämpar i hela den kristna världen, skall förgöras.”

Den svenska kyrkans förfall drar med sig rikets förfall; Sten försvarar kyrkans frihet

Hans rena förtröstan på Gud framträder också i de brev som han utfärdade till allmänheten, där han brukade inleda varje allmänt ärende med att åkalla den heliga treenigheten.

Sten sätter treenighetens heliga namn i början av sina brev

När han under många lyckliga år hade styrt fäderneslandet och befriat detta från det danska partiets inflytande, ville han ge ett minnesvärt exempel på sin storsinthet åt de efterkommande. Därför visade han den största vördnad för den danske kungens maka Kristina när hon hölls fången på borgen i Stockholm, och förde henne oskadd ända till Halland tillsammans med hela den svenska och gotiska adeln. Många förundrade sig också över att han återställde sin bittre fiendes maka utan att kräva någon lösensumma, eftersom hon inte borde ha befriats förrän man uppställt villkoren för en allmän fred. Men Sten hade ett stort och upphöjt sinnelag och hade lärt sig att det onda skall besegras med det goda. Ändå kom denna godhet att påskynda hans död, ty när han höll sitt sista gästabud för drottningen i Småland, drabbades han av pesten och dog inom några dagar på gården Skillingaryd, år 1503 i början av december.

Drottning Kristina återförs frikostigt av Sten till danske kungen Hans

Stens strävan att besegra det onda med det goda; Stens död

År 1503

KAPITEL 16

Svante, den 141:e fursten i hemlandet

DÄREFTER kom Svante till makten i goternas och svearnas riken i vår egen tid, och detta skedde på följande sätt: När Sten uppgav andan på den plats som vi nämnde, var Gadh där. Han hade valts till biskop i Linköping och hotade nu de närvarande krigsmännen med dödsstraff om de röjde furstens död för någon innan de hade kommit till Stockholm: om ryktet gick före dem skulle de inte bara utestängas från kungaborgen utan förlora sin sold för alla de gångna åren. Stormännen och

krigsfolket lät sig övertalas till detta, och därefter förde de i största hemlighet furstens lik från denna plats ända till Stockholm. Resan tog sexton dagar, och man satte en man med snarlik kropp och dräkt på furstens plats.

Gadhs beundransvärda klokhet vid Stens död

På halva vägen mötte man Svante, som var furste över östgötarna. Gadh underrättade honom i hemlighet om Stens död och uppmanade honom att bege sig till Stockholm, som om han reste i furstens följe, eftersom det skulle bli lätt att vinna makten över svearnas och goternas hela furstendöme om han lydde detta råd. Svante lyssnade med glädje på prelatens vänskapliga förmaningar och begav sig till borgen i Stockholm, där han hyllades av Gadh och hela skaran som riksföreståndare över riket. Även om detta tycktes ske i strid mot lagarna och fäderneslandets sedvänja, godkände rådet att han trädde i den döde Stens ställe.

Svante som är hövitsman över östgötarna griper riket genom Gadhs list

Svante väljs till riksföreståndare av rådet

Svante ägde ett stort anseende i hela riket och tycktes född till lysande och storslagna dåd. Han visade alltid ett upphöjt och konungsligt sinnelag och hela hans lysande hov pryddes av goda seder: där fanns varken gycklare eller narrar. Han uppträdde själv med värdiga seder och tog inte emot några män med kvinnligt eller ovärdigt sinnelag, utan valde ut djärva, tappra och kraftfulla män från andra stormäns hov till sitt följe. Det var också ett allmänt ordspråk att ingen togs upp bland Svantes folk som blinkade för ett yxhugg i ansiktet. För övrigt var han så frikostig mot sina män att han ofta avstod från sina egna kläder och skänkte dem som gåva. Ty han var mer generös mot sina krigsmän än mot sig själv och tömde ofta sin kassa för att betala deras sold. Han brydde sig inte heller om några smutsiga rikedomar utan satte större vikt vid dygden och äran och han hade hellre dött av hunger än rövat till sig något genom orättvisor mot sina undersåtar eller mot kyrkorna och prästerna. Han ansåg nämligen, med all rätt, att Sverige var så rikt att dess furste kunde leva i tillräcklig ståt utan att behöva föra ett olyckligt och ärelöst liv genom rov och helgerån.

Svantes hedersamma hov

Svantes frikostighet

Svante sätter större vikt vid dygden än rikedomar

Sverige ett rikt land

KAPITEL 17

Men det skall inte förtigas att han hyste ett bittert hat mot lögnare och baktalare. Om han hörde att någon förtalade en frånvarande, befallde han att den frånvarande genast skulle tillkallas, och så fick baktalaren säga vad han ville och kunde bevisa inför honom. Därmed skyddade han de främsta medborgarnas oskuld på ett förunderligt sätt och vann en odödlig ära

Svante avskyr lögnare

Svantes barmhärtighet

bland alla goda. Han var dessutom mycket barmhärtig och mild mot dem som begått något brott, även om hans språk tycktes vittna om den största stränghet. Ty han tycktes inte tala utan skjuta blixtar när han anklagade och fördömde sina krigsmän för deras försummelser i tjänsten; ibland gav han dem också en örfil. Men han försummade aldrig att skänka rika gåvor åt dem som hade utsatts för hans hårda ord eller ägna dem andra välgärningar. Detta ledde till att de skattade sig lyckligare som förtjänade att tillrättavisas av honom på detta välvilliga sätt. När han deltog i de heliga gudstjänsterna i kyrkorna fällde han knappt färre tårar än hebréernas konung David, så att ingen som såg detta kunde betvivla att han satte hela sitt hopp till Gud, genom vilken kungarna äger sin makt att härska och styra.

Svantes fromhet mot Gud

Genom den gudomliga barmhärtigheten drabbades inte heller Sveriges invånare av någon bitter strid under de åtta år som han styrde riket, även om kung Hans i Danmark inte sällan gick till angrepp mot goternas och svearnas stränder och förde hem en del krigsbyte från land och hav och ivrigt manade moskoviternas furste att angripa Sverige. Men moskoviten tog större hänsyn till sina fördrag och eder och lät sig inte övertalas av danskarna att bryta sitt förbund med svenskarna och föra ett skamligt krig. Tvärtom: så snart han fått veta att Svante, som varit befälhavare i kriget mot Moskva, hade kommit till makten i Sverige sände han en högtidlig beskickning till Stockholm och lät förnya de fördrag som han förut hade slutit med Sten. Så vann Svante en ännu större säkerhet i Sveriges östra delar och kunde vända alla sina krafter mot Danmark i väster. Det dröjde inte heller länge innan han hade dragit samman trupper från Sverige och Västergötland för att överföra kriget till Halland och Skåne; för nu ville han hämnas de oförrätter som danskarna just hade begått gentemot staden Åbo, i strid med vapenvilan.

Den danske kungen Hans utövar sjörövardåd mot svenskarna; Moskoviten håller ingångna avtal

Svante angriper Danmark

Danskarna bryter vapenvilan och kämpar

KAPITEL 18

Varberg

Det första anfallet riktades mot Varberg, som låg helt nära. Men Svante upptäckte snart att invånarna nyligen hade befäst denna stad med en vall och andra befästningar i sin skräck för Sveriges makt. Därför drog han vidare och härjade hela Halland och Skåne med blodbad, bränder och plundringar samt förde tillbaka hären, som var lastad med ett rikt byte och jublade över den oblodiga segern.

Kriget i Skåne

Åke Hansson angriper danskarna

Sedan han återvänt till Sverige lät han den ädle Åke Hansson, som var ståthållare i Västergötland, fortsätta kriget mot danskarna. Åke gick in i Halland året därpå, och där erövrade han med förunderlig snabbhet de starkt befästa borgarna Laholm och Vallen på en och samma dag och brände

ner dem. Han tog också den ädle Mauritius Ibsen, som var befälhavare på den kungliga borgen, till fånga. Eftersom han inte mötte något motstånd återvände han med en oskadd här till Västergötland. Även under de följande åren genomförde samme Åke ständiga angrepp mot danskarna, tills han lockades i bakhåll i Skåne och dödades i blomman av sin ungdom. Han var förvisso värd att ödet hade skänkt honom ett längre liv, för han var mycket godhjärtad av naturen och synnerligen skicklig i krigskonsten och älskade sitt fädernesland, för vilket han gav sitt liv. Han dog år 1510 efter Kristi födelse. När han hade dött trodde danskarnas kung Hans att Västergötland stod helt utan skydd, och därför beslöt han att lägga detta under sitt välde.

Genom Åkes snabba seger tas Mauritius Ibsen till fånga

Åke dödas till sist av skåningarna

År 1510

KAPITEL 19

Så samlade kung Hans en mycket stark här av danskar och krigsmän från de sachsiska och vendiska städerna, och hans son Kristian fick nu leda dessa styrkor mot västgötarnas marker, men med större ståt än lycka. Ty Svante kom med en stor och mäktig här från Sverige till Västergötland för att möta Kristian; men han avstod försiktigt från öppen strid och drog sig tillbaka till skogarna på Tiveden, eftersom han hoppades kunna föra Kristian i försåt. Men Kristian var lika försiktig och försökte dra från Västergötland över Småland mot Östergötland. Han trodde nämligen inte att östgötarna var beredda till strid, men en stor mängd av dem tog till vapen. När Kristian, som dröjde i staden Jönköping, fick bud om detta tog han genast till flykten och återvände till sitt Danmark.

Kristian, kung Hans son, angriper Västergötland

Kristian drivs tillbaka till Danmark av östgötarna

Inte långt därefter fick rådsherrarna i den kejserliga staden Lübeck veta att danskarna hade besegrats av de mäktiga goterna och därför sände de en legation till riksföreståndaren Svante och bad om hjälp mot den danske kungen Hans. När denna legation hade framfört sitt ärende i goternas och svenskarnas riksråd, svarade östgöten Hemming Gadh, som var biskop i Linköping, å allas vägnar. Jag har låtit införa hans oration i slutet av denna bok.

Sändebud från Lübeck förenar sig med svearna mot danskarna

KAPITEL 20

Genom denna oration uppnådde han att svearna slöt ett förbund med Lübeck och de vendiska städerna. Det sändes genast en krigsflotta från Sverige mot danskarna; Hemming Gadh fick befälet över denna genom riksföreståndarens och rådets beslut och åtog sig kriget mot det danska folket med brinnande iver. Han sade att intet någonsin hade berett honom större lycka i livet.

Gadh får leda den svenska flottan mot danskarna

Ärkebiskop Jakob i Uppsala ber att få Gadhs tal och Saxos historier

När han beredde sig att gå ut med flottan fick han ett brev med ilbud från ärkebiskop Jakob i Uppsala. Där stod det: "Vi sänder en uppriktig önskan om Eder välgång och lycka och ber med den största iver att Ni, o vördnadsvärde fader, måtte sända oss den oration som Ni nyligen höll i rikets råd mot danskarna och för lübeckarna och deras förbundna. Det vore oss inte mindre kärt att så snart som möjligt se dansken Saxos historier, så att vi genom dem kan vinna tillräcklig kunskap om hur vi borde skydda och bevara oss och vårt rike med större försiktighet mot danskarnas konster. Farväl."

Gadh svarar ärkebiskopen

Gadh besvarade detta brev med samma korthuggna stil: "Med vår vördnadsfulla hälsning. Jag höll denna oration inte så mycket för lübeckarna som för vårt eget folk och har överlämnat den till den ädle fursten, som sänder den till vem han vill. Jag har lämnat dansken Saxos historier i förvar hos föreståndaren för mitt kansli i Linköping, herr Torkel, och jag skall befalla honom att han låter Eder utsände fritt kopiera dem när han kommer dit. Jag har även befallt att de kommentarer om såväl svenskarnas som danskarnas äldre historia som jag samlat sedan länge, skall bevaras på en hemlig plats tills jag återvänder till fäderneslandet. Farväl, o vördnadsvärde fader."

Påven Alexander VI

Gadh är en kraftfull talare och håller många tal, särskilt mot danskarna

Det finns för övrigt många andra orationer som denne Gadh höll både i hemlandet och i Rom inför påvarna; särskilt talade han inför Alexander VI till sitt fäderneslands försvar gentemot danskarna. Han var tämligen våldsam och djärv som talare, som när han en gång inför samme Alexander och hela kardinalskollegiet sade att alla danskar utan undantag var galna hundar eftersom de hade slutit förbund med de avfälliga moskoviterna mot Sveriges fromma och renläriga invånare.

Gadh kämpar i två och ett halvt år mot danskarna för fäderneslandet

Men nu lämnar jag detta och går till det krigståg som Gadh ledde. Han kämpade under mer än två år för fäderneslandet och angrep de danska öarna på olika sätt, men han besökte också de vendiska städerna, som var svenskarnas förbundna och vänner, för att finna ro från krigets mödor. Han fann särskild glädje i umgänget med lübeckarna och bodde länge i deras stad. Så strävade han efter att skänka det hotade fäderneslandet ro och lycka i dessa stormiga tider, medan Hans Brask, som var domprost i Linköping, tog makten över denna kyrka och utestängde honom från biskopsstolen. Men Gadhs stridbara sinne passade bättre för krig än för en biskops insignier, och därför ägnade han hela sitt liv åt krigets värld. Han förenade Sveriges flotta med Lübecks och anföll Danmark, där han vållade mycken skada för det värnlösa folket. Vid denna tid ödelade han och lübeckarna även Lolland med plundringar och bränder, liksom den heliga Birgittas kloster som fanns på denna ö, för de sade att danskarna skulle få lida samma sak som de nyss hade utsatt Finland för.

Hans Brask besätter biskopsstolen i Linköping i Gadhs frånvaro

Gadh river ett Birgittakloster

Lübeckarna överger pakten med svenskarna och sluter förbund med danskarna

Nu trodde svenskarna att de var säkra genom sitt förbund med lübeckarna. Men dessa slöt på nytt vänskap med danskarna och uteslöt svenskarna

utan att rådgöra med dem. Detta gav anledning till en ännu bittrare fiendskap mellan Sverige och Danmark, som kunde ha utmynnat i de nordiska rikenas allmänna undergång om inte det stora krig som Svante planerade mot danskarna hade avbrutits genom hans förtidiga död. Den gode fursten Svante lämnade nämligen livet i början av år 1512 i staden Västerås, där han även begravdes, medan hans namn bevarades till eftervärlden i odödlig ära.

Svantes död år 1512

KAPITEL 21

TAL AV HEMMING GADH, BISKOP I LINKÖPING,

DÄR HAN FÖRORDAR ETT FÖRBUND MELLAN SVENSKARNA och lübeckarna samt deras förbundna. Talet hölls i rikets råd och nämndes ovan i denna boks nittonde kapitel.

NÄR jag betänker, vördnadsvärde ärkebiskop Jakob och Sveriges primas, högädle furste Svante samt övriga värdiga biskopar, lysande stormän och ädla rådsherrar, hur svårt och vanskligt det är att ge råd om vårt rikes räddning och välgång, i synnerhet i den fråga som dryftas i denna stund, nämligen om vi borde bistå våra gamla vänner lübeckarna med hjälp och förbund mot danskarna eller sluta fred eller vapenvila med dessa, hade jag hellre sett att denna fråga lagts på någon annans axlar än mina. Ty det finns månhända några i denna stora församling som inte blygs över att hysa ett danskt sinnelag under en svensk mantel, som om det vore möjligt för dem att ställa sig på fiendens sida mot fäderneslandet utan att drabbas av evig skam och vanära. Själv har jag fostrats till strid mot fäderneslandets ovänner alltsedan min ungdom, och under de nästan trettio år som jag tjänat landet såsom dess sändebud i Rom har jag städse sökt uppträda så att det skulle bli uppenbart för alla som jag mötte att jag aldrig på minsta sätt haft några som helst sympatier för det danska namnet, och att det ständigt varit i mina tankar hur de som gynnade detta fientliga folk skulle jagas bort från vårt fädernesland, som de så skamlöst vill förråda; för då skulle deras fördrivning eller landsförvisning injaga skräck hos de övriga anhängarna till det danska partiet, så att de inte vågade företa sig något i samma anda.

Hemming Gadhs kraftfulla tal mot danskarna

Här vore det månhända till gagn att visa med uppenbara skäl hur de listiga danskarna alltid sökt snärja och störta de godtrogna svenskarna med skilda ränker och intriger; ty även om vår tids människor inte vill skydda sig med tillräcklig försiktighet mot danskarnas fördärvliga grannskap skall åtminstone deras barn, eller de som föds av dessa, dra lärdom av vårt onda och bli

varse hur föga man bör tro på deras förbund och vänskap. Här kunde jag anföra alltför många och sanna bevis från vår egen tid. Men för att jag inte skall synas anföra falska anklagelser på grund av något slags hat mot dessa människor skall jag stödja mig på det som sägs mot dem och för vår sak i danskarnas egna historieverk. Här kan den helige aposteln Paulus tjäna som ett gott exempel. När han ville fördöma folket på Kreta som onda vilddjur, fann han det lämpligt att stödja sig på deras egen profet, kretensaren Epimenides, när han skrev sitt brev till Titus: ”Kretensarna är alltid lögnaktiga, ondskefulla djur och lata bukar.” Detta gäller också om danskarna, vilket deras historiker Johannes de Saxonia bevisar mer än väl. Jag läste hans verk, när jag i min ungdom studerade de ädla konsterna i Rostock tillsammans med Albert Krantz från Hamburg, och gjorde även en avskrift av hans historia. Där säger han om sig och sina danskar i slutet av fjärde boken: ”Vi räknar det inte som en smutsig last att ljuga och bedraga.” De saknar således den grund för det mänskliga samhället, som vi kallar tro och heder och som manar oss att utföra det som vi lovat. Vilken klok man kan då lita på deras trohet? Samme Saxo bekänner också på många ställen att danskarnas trohet är svag och flyktig.

Följden av detta blir att när danskarna ser hur grannfolken undviker dem såsom falska och trolösa, använder de ständigt stora men alltför tomma eder för att dölja sin vana att ljuga. Även om man saknade alla andra bevis för danskarnas lögnaktighet skulle förvisso dessa förfärliga eder, som de fogar till nästan varje ord med alltför gudlösa och smädande munnar, mer än nog visa att de av sin fördärvade natur drivs att ljuga. Ty sannfärdiga människor talar utan eder och blir alltid trodda, men de lögnaktiga blygs inte att alltid missbruka Guds namn för att ge ett sken av sanning åt sin falskhet; och ändå kan de inte uppnå att kloka män litar på deras trohet. Jag har nått den ålder då den sjuttionde skörden har bärgats för mig, och jag har rest i en stor del av hela Europa. Men under denna tid har jag aldrig varit i någon trakt där man använt så många blodiga eder som bland alla invånare i Danmark. Om du talar med en bonde eller borgare eller med deras stormän, furstar, präster och biskopar om de mest obetydliga saker, svarar de genast med en förfärlig ed och säger ”Så är det vid den levande Guden”, ”Så är det inte vid Kristi fem sår”, ”Vid det gudomliga blodet”, ”Det gjorde jag inte vid Guds död” eller något liknande; och de upprepar ofta en sådan mängd av blodiga och förfärliga eder att ingen klok man kan tvivla på att dessa människor är beredda till alla slags lögner. Det är inte heller ovanligt bland dem att på ett märkligt sätt åkalla tusen djävlar i saker som inte äger det minsta värde.

De bryr sig inte heller om att tala som övriga människor, utan hostar liksom fram orden eller formar dem nere i strupen. När de talar bemödar de sig också att vrida den övre läppen åt vänster och den nedre åt höger och

tror att de vinner en särskild ära genom att förvränga ansiktet på detta sätt. De behärskar inte det tyska språket utan talar detta på ett stammande sätt, och gotiskan använder de så vårdslöst och fördärvat att de knappt gör sig förstådda av oss goter. Vi kallar ju *Jacobus* Jakob, men danskarna säger Ippe eller Jeppe. *Johannes* heter Johan hos oss, medan danskarna använder namnen Jusse eller Jesse. *Nicolaus* kallas Klaus bland oss och Niss eller Nesse av danskarna; och på samma sätt har många andra ord fördärvats av de opålitliga danskarna.

Men detta får vara för stunden, liksom de oräkneliga lömska knep i ljugandets konst som Saxo ofta tillskriver dem, för nu skall vi se hur de förenar den största grymhet med dessa ränker. Men först av allt bör vi märka utifrån samme författare hur grymma de alltid varit mot varandra, för då förvånas man inte över att de alltid varit så grymma mot utländska och fientliga folk. Det lär vi oss först av Haldan, som var son till den förste kung Frode i Danmark. Saxo uppger att denne Frode ströps och dog i Sverige samt lämnade tre söner efter sig, Haldan, Roe och Skate. Haldan, som var äldst av dem, dödade Roe och Skate och besudlade naturen genom sin brottslighet, ty han grep kungamakten genom ett brodermord. Och för att ge prov på all slags grymhet grep han deras anhängare och lade dem i bojor och hängde dem sedan. Loter, som var son till den förste kungen Dan, hade tidigare gjort sig skyldig till liknande dåd när han tog sin broder Humle till fånga i ett försåt och tvingade honom att köpa sitt liv genom att frånsäga sig riket. Kungamakten, som han vunnit genom ett brott, började han utöva på ett sådant sätt att han inte tycktes mer uthärdlig som kung än han tidigare varit som krigsman. Ty han såg det som en dygd att beröva varje ädel man hans liv eller egendom och att tömma fäderneslandet på goda medborgare, eftersom han betraktade de ädla som medtävlare om makten.

Fenge upptändes av en liknande avund mot sin lyckosamme broder kung Horvendel och beslöt att döda honom genom försåt. När han funnit tillfälle till detta brodermord, tillfredsställde han sitt grymma begär med blodbesudlad hand. Han våldtog också sin mördade broders maka och fogade incest till brodermordet. Därefter urskuldade han detta förfärliga dåd genom den fräckaste lögn, ty han påstod att han hade dödat brodern för att befria hustrun från dennes tyranni. Den oskyldiga hustrun hette Geruta och var dotter till den svenske kungen Rörik. Men hon och hennes äkta make Horvendel hade aldrig hyst något hat för varandra, för hon ägde ett så milt sinnelag att hon aldrig sårade någon det minsta. Enligt Saxo var hon saktmodig och fri från kvinnors hätskhet och behagade alla.

Frode den femte kände sig likaså vanärad och föraktad genom den glans som omgav hans broder kung Harald och därför befallde han en tjänare att döda honom i hemlighet, så att han som var äldre inte skulle överträffas i

dygd av den andre. Därefter använde han sig av en smutsig lögn för att synas oskyldig och inte brännmärkas för detta brott, ty han befallde att man skulle undersöka vida omkring vem som kunde ha orsakat broderns oväntade död. Han skulle också ha störtat broderns söner i döden, fast de knappt hade lämnat barndomen, om inte deras förmyndare hade tänkt ut ett ganska listigt sätt att rädda barnen. Erik, som hade tillnamnet Emund, grep också kungakronan genom ett grymt och vanärande brodermord och kände ingen skam för detta. Han dödade sina bröder och brorsöner utan någon mänsklig hänsyn och vann en tillfällig makt, men också en evig skam, genom samma olyckliga brott. Den gudlöse Abel berövade sin broder kung Erik, en man av underbar helighet, både livet och riket genom samma list och trolöshet. Saxo förtiger inte heller den tyranniske kung Harald med tillnamnet Blåtand, som lade ok på danskarnas nackar som om de vore oxar. Därför kände sig hans här så kränkt av denna vanära att den vägrade ta till vapen för den man under vilken de tvingats bära oket som om de vore kreatur. Varken hans kungliga makt eller bön kunde förmå dem att skydda hans liv sedan han vanärat allas nackar genom denna kränkande befallning.

Men varför dröja vid en uppräkning av sådana gudlösa och grymma män, som kunde växa till en oändlig bok? Jag förbigår således de gudlösa morden på kung Knut den helige och på hertigen med samma namn, som förövades av det otacksamma folket – inga brott kunde vara mer ovärdiga och avskyvärda än dessa. Jag utelämnar likaså de tre heliga kungarna Olov i Norge, Edmund i England och Erik i Sverige som alla miste livet genom danskarnas grymma försåt – så upplyftes de till de heliga martyrernas skara, medan deras mördare visade sig värda en evig vanära. Jag avstår dessutom från att nämna många andra grymheter som är spridda över hela den danska historien, särskilt hur grymt de danska stormännen härskar över sitt olyckliga folk. Ty liksom inte en enda föds till slav bland våra svear och goter, tycks hela det enkla folket hos danskarna vara fött till ett evigt och olyckligt slaveri; och dessa olyckliga slavar föraktas och förtrycks så hårt av dessa adelsmän att en bonde ofta säljs för en jakthund mellan dem, som om allt bara var en lek. Den som säljs på detta vis tvingas också att ge sig under köparens makt med hustru och barn och uthärda de mest föraktliga slavsysslor för all evighet.

Jag skall visa med några få exempel hur detta är sant och hur jag själv har upplevt detsamma. När jag reste genom Danmark på väg till Tyskland och Italien och staden Rom strax före kung Kristian den förstes död som inföll 1481, såg jag tydligt det eländiga slaveri som Danmarks invånare tvingas leva under. De hade bröd av usel säd och så smaklös dryck att den föda som den grymme Farao gav åt de förtryckta israeliterna var rena läckerheter i jämförelse med danskarnas mat. Inte ens på stormännens gårdar framställs bättre mat, utan man köper bröd och drycker i en ständig handel med de vendiska

städerna. Vi däremot får genom en gudomlig frikostighet allt som vi önskar och behöver från våra svenska och gotiska jordar i rikt mått.

De olyckliga danskarna skulle kanske uthärda detta tunga slaveri med större tålamod om deras stormän åtminstone avstod från alla smädelser. Ty de kallar dem ständigt ”trälar” och ”trälinnor” på landets språk, vilket är nästan lika grovt som om man för att skymfa någon kallade honom *flocces*, ”drägg”; ändå är stormännen själva hemfallna åt den mest avskyvärda högfärd och så innerligt hatade i alla tyska länder för sin olidliga fräckhet att det räknas som en grov förolämpning att kallas dansk, eftersom detta tycks vara detsamma som ”cimber”, som betyder ”rövare” för fransmännen och ”frossare” för italienarna. Därför händer det inte sällan att danskar som passerar de tyska länderna inte uppger sig för att vara danskar utan kallar sig norrmän, goter eller svear. Detta ihärdiga hat mot danskarna har inte uppkommit på grund av några grova seder bland tyskarna – för vilka kunde vara mer höviska än tyskarna? Nej, det beror enligt min mening på de danska historieverk som har skrivits med alltför stor högfärd i syfte att förhåna det tyska namnet. Där försöker de alltid framställa tyskarna i ett så föraktligt ljus att de syns ovärdiga att jämföras med danskarna. Saxo berättar bland mycket annat hur den danske kungen Helge befallde att man skulle utdöma samma straff för mordet på en fri man och på en frigiven slav i Sachsen, som om han tydligt ville visa att samma träldom gällde för alla tyska familjer och att den förlorade frihet som alla led under gav ifrån sig en stank av samma ärelösa förhållanden.

Men långt värre än denna smälek var den danska grymhet som ofta utsatte tyskarna för nya och fruktansvärda plågor. Saxo berättar om kung Nils som på den blodtörstige Haralds begäran njöt av att vanställa tyskarna genom att skära av deras näsor. Kung Valdemar den tredje fann samma behag i att skära av både näsor och öron på många tyskar, och tycktes glädja sig mycket när han på grund av detta skamliga dåd kallades en ”blodig tyrann”. Saxo förtiger inte heller den danske kungen Jarmerik, som var en förfärlig tyrann och ofta utsatte tyskarna för de mest uträknade plågor. När han var ung togs han till fånga under ett krig, men han återfick sin fulla frihet av deras kung och drottning och upphöjdes till den främsta platsen vid deras hov; ändå anlade han en eld i lönndom och dödade dem i sin stora otacksamhet. När han sedan blev kung över danskarna band han fyrtio tyska fångar med snaror vid lika många vargar. Men inte ens detta kunde mätta hans blodtörst. Ty han lät sticka remmar genom skenbenen på deras främsta män och binda dem vid klövarna på väldiga tjurar, som sedan jagades av hundar i vild flykt genom träsk och klyftor tills männen hade dödats i detta sorgliga skådespel. När han hade tagit grevar, hertigar och furstar av det tyska folket till fånga befallde han också att rep skulle trädas genom deras skenben så att de slets

sönder av hästar som drevs åt olika håll. Men inte ens denna djuriska grymhet var nog, för han lät binda sin egen drottning, som var dotter till hunnernas kung, vid marken, fast hon var oskyldig, kysk och vacker, och sedan fick hästar trampa på henne med sina hovar. Man förde också fram en hjord av oxar för att de skulle genomborra och trasa sönder hennes kropp med sitt trampande. Han tvekade inte heller att gripa sina systersöner i försåt och strypa dem med snaror. Han drog också samman de ädlingar som var deras förmyndare till ett låtsat gästabud och dödade dem på samma vis. Han var inte mindre hatisk mot det tyska namnet än den danske kungen Frode den fjärde, som enligt Saxo befallde att sachsarna skulle betala en skatt om året först för varje man och sedan för varje aln av sina lemmar som ett tecken på sin träldom. Så förtrycktes de under danskarna i lika hög grad av skammen och av träldomen.

Man bör inte heller förtiga Götrik, som var son till Gorm, och hans högmodiga välde. Saxo skriver om honom: ”Bland andra minnesvärda dåd lade Götrik den lagen på sachsarna, att deras hertigar skulle skänka hundra snövita hästar, när det skedde ett skifte på den danska tronen, som en tribut till den valde kungens styre.” Och om sachsarna fick en ny hertig, skulle även han erlägga samma skatt i början av sitt styre för att visa sin lydnad inför de danska furstarnas majestät och högtidligen erkänna sin underkastelse under det danska folkets välde. Samme Götrik lade också en ny och outhärdlig skatt på friserna, så att det tycktes vara hans högsta önskan att genom sin oerhörda grymhet röva bort alla pengar från deras land och ödelägga det helt. Jag förundrar mig över att historikern Saxo inte känner någon skam över att beskriva detta frånstötande tyranni i sina skrifter. Kung Harald den andre var en lika outhärdlig tyrann över det frisiska folket, eftersom han lät deras furste Ubbe gå i fotbojor i sitt segertåg och utsatte Tyskland för många härjningar och ödeläggelser ända till Rhen. Danskarnas kung Knut den sjätte förtryckte folket i Preussen, Pommern, Ditmarsken och Holstein med en lika skamlig, hård och långvarig träldom, och Valdemar den andre, som var broder till denne Knut, tvingade invånarna i Livland och Estland till en evig skatt. Men varför skulle jag försöka berätta om den outhärdliga beskattning och det eländiga slaveri som danskarna utsatte alemannerna för i hela deras land? Erik den andre plågade och dödade alemannerna med en omänsklig grymhet som tycks överträffa all fattningsförmåga. Ty danskarna ville enligt Saxo ge dem en så vanärande och skymflig död som möjligt, och därför band de deras händer bakom ryggen och satte dem på pålar samt skar upp magarna med en krokig kniv för att blotta inälvorna; sedan drog de ut en del av tarmarna och vindade upp resten på käppar och upphörde inte med denna tortyr förrän inälvorna helt hade vridits ur buken och de olyckliga hade uppgivit andan.

Så skynda er nu, ni som tillråder ett förbund med danskarna, att vända den danska grymhetens svärd mot er och era oskyldiga landsmäns bröst! Och dröj inte med att sluta en pakt med det folk som ådragit sig ett allmänt hat i hela Europa!

Men då svarar måhända några biskopar och säger: ”Låt gå för att danskarna är grymma och blodtörstiga och de mest usla och brottsliga som någonsin fötts på denna jord! Men de skall inte våga utsträcka sina blodiga händer mot Kristi kyrka och prästerskap och ännu mindre mot biskoparnas värdighet och makt.”

Men de som intalar sig att de äger en så stor frihet borde inte lyssna till mig, utan till vad Saxo säger om de danska kungarnas gudlöshet gentemot Kristus och Hans tjänare. Detta gäller först Erik den förste som bär tillnamnet ”den gudlöse” i alla danska historieverk. Han vansläktades inte på den fräcke Regner, säger Saxo, i sin iver att utrota den kristna kulten. Ty han straffade ihärdigt alla fromma eller roffade åt sig deras egendom och dömde dem till landsflykt. Andra danska historiker, som tycks finna det vackert och ädelt att utsprida sina tyranners avskyvärda dåd med ännu mer avskyvärda skrifter, berättar likaså att Erik förföljde den kristna tron, ödelade kyrkor, rev ner altaren, överförde kyrkans egendom till sin skattkammare och dödade biskopar. Han förde dessutom ett tyranniskt välde över galler och alemanner och dödade kejsar Ludvig och Brenno, som var hertig i Braunschweig, samt tvingade friserna till en skamlig träldom och till att erlägga tunga skatter. Kung Gorm var enligt Saxo också fientligt sinnad mot religionen och ville utsläcka all aktning för de kristna som de uslaste bland människor, och därför upphörde han aldrig med att utsätta dem som delade den kristna tron för alla slags oförrätter och smädelser. Han förstörde också till den yttersta grunden de kyrkor som de fromma hade byggt, som om de varit vanliga gudlösa boningar. Sven, som var den förste danske kungen som bar detta namn, skattade sig också lycklig, enligt Saxo, när han kunde rasa mot det gudomliga och rycka upp all religion med dess rötter. Genom honom avföll således danskarna från den kristna läran som de hade antagit och tog upp den gamla vidskepelsen igen. Sven den tredje var inte mindre grym mot Kristi kyrka och Guds tjänare. Saxo berättar hur han förföljde ärkebiskop Eskil, när denne skyndade från staden Lund, och tog honom till fånga, men eftersom det inte fanns något allmänt fängelse i staden satte han sin fånge i en korg högt uppe i valvet på Sankt Larskyrkan, som en tupp i ett hönshus. På detta sätt blev kyrkan ett fängelse. Med liknande gudlöshet kränkte han den broderliga kärleken när han inringade kung Knut med list och försåt och dödade honom.

Kristoffer den förste hade inte heller något måttfullt sinnelag och visade inget förstånd i rikets styre, enligt de danska historieverken. Han skapade

oro och förvirring i allt genom sin obetänksamhet och gudlöshet och tvekade inte att kasta den oskyldige ärkebiskop Jakob i Lund i bojor och ett skamligt och ovärdigt fängelse. Vid sin död efterträddes han av sin son Erik Klipping i det danska riket, och han var den sämste av alla tyranner; även om han utsatte människor av alla stånd för outhärdliga oförrätter var han mot dem som var vigda till kyrklig tjänst en så grym förföljare och kättersk plundrare att Israels barn troddes vara säkrare under Faraos hårda ok än den danska kyrkans olyckliga präster under denne Klipping. De förföljdes även lika svårt när hans broder Erik efterträdde honom i riket. Ty han trodde sig vinna en evig ära genom att förtrycka prästerskapet och gav sig ingen ro förrän han hade tagit den fromme ärkebiskopen Johannes Grand i Lund till fånga genom bedrägerier och list; sedan satte han honom i ett dystert fängelse och plågade honom med många oförrätter. Samtidigt försummade han inte att utsätta mecklenburgarna för olika oförrätter och skador, som om det vore hedrande och storslaget att uppträda som en blodig tyrann både mot grannfolk och oskyldiga människor.

Sedan vann Kristoffer den andre makten över danskarna genom ett fientligt och fördärvligt öde. Han överträffade sin fader och sina bröder i avskyvärd grymhet och visade inte det minsta spår av mänsklig hänsyn, och gjorde det olyckliga Danmark som han övertog från dem ännu mer eländigt. Han förtryckte rikets adelsmän och stormän och satte dem under en sådan ordning att de inte tycktes värda mer än köpta trälar. Han lade även så besvärande och outhärdliga skatter på hela det enkla folket att han knappt kunde tänka sig att låta dem behålla köttet på benen i sina kroppar som var utlämnade åt det skamligaste slaveri. Han var lika grym mot biskoparna och hela det prästerliga ståndet, när han lät gripa och fängsla dem av dessa som motsatte sig hans usla dåd. En av dem var Tycho, biskop i Börglum, som upplystes av lika många dygder som tyrannen förmörkades av alla sina brott; och ändå kunde han inte undgå en skamlig fångenskap med alla dess umbäranden.

Men nu vänder jag mitt sinne och tal från dessa omänskliga odjur, eftersom jag tror att jag svarat dem mer än nog som vill påskina att de danska furstarna inte skall våga företa sig något mot kyrkans frihet. Men räcker inte detta, erbjuder jag mig att lägga fram en hel volym med sådana exempel som jag har hämtat från danskarnas egna historieverk; genom den skall hela världen övertygas om att alla danska furstar med få undantag alltid har varit grymma förföljare av goda människor. Ty mjölk är inte så lik mjölk, som de liknar Caligula, Nero, Domitianus, Heliogabalus, Dionysios, Farao och alla andra som har utövat en djurisk grymhet under ett mänskligt sken. Men framför allt har de varit biskoparnas och prästernas bödlar och den kristna kyrkans förföljare, och därigenom har de tydligt visat att furstar inte kan leva

i ett så litet rike utan att göra sig skyldiga till helgerån och stölder. Svenskarnas och goternas kungar däremot förses med allt i sådant överflöd genom den gudomliga försynens frikostighet och trakternas bördighet och lycka att de inte behöver snoka igenom prästernas och munkarnas klädesplagg för att finna sitt uppehälle, och det är inte alls så att de, utan att vara kränkta av någon orätt och i strid med lag och rätt, på grund av fattigdom tvingas attackera andras riken. Saxo bevisar ju Danmarks fattigdom, när han säger att landet är litet och trångt, och han visar överallt att dess härskare inte kan leva utan sjöröveri, som inte är något annat än stölder till havs.

Då invänder kanske någon och säger: ”Hur vågar du kalla dem fattiga och olyckliga? De tillskriver ju sig många lysande bragder i sina historieverk, som är skrivna både på folkspråket och latin.” Jovisst, men just där märker man klart och tydligt hur de stolt föraktar varje jämförelse med andra nationer, om dessa så ligger långt borta eller helt nära. Där ser man hur de betraktar germaner, tyskar, slaver, vender, sachsare, obotriter, holsteinare och pomrare, inte bara som skattskyldiga till danskarna utan också som usla slavar under deras välde. Man läser också hur kurer, preussare, samogeter och liver ofta har lagts under danskarnas ok som simpel boskap och hur folken i Flandern, Holland, Frisland och Westfalen ofta har kuvats som svaga stackare och tvingats betala olidliga skatter till dem. Man ser också hur danskarna har fört skyter, moskoviter, ester, tavaster, finländare och kareler i sina triumftåg. Där läser man likaså att Karl den store och hela Frankrike övervanns inte bara en utan flera gånger och sträckte sina besegrade händer mot de segerrika danska vapnen för att be om nåd. Och där ser man, hur kejsar Valentinus dödades av danskarna och hur staden Rom störtades till grunden och hela Italien ödelades av dem. Ja, enligt dessa historieverk har samtliga nationer i Europa ända till Medelhavet varit skattskyldiga under danskarna. Man bör inte heller förtiga skottarna, som föraktfullt kallas vilda barbarer i Saxos berättelse om Sven den förste. Anglerna och irerna skildras också med sådana historier, så att de tycks svagare och mer värnlösa än alla andra folk. För att inte anföra allt, vill jag sammanfatta detta med en enda vers i den danska historien:

> Verket besegrar ryktet, och talet täcker ej dåden.

De tycks också vilja tillskriva sig samma makt som Ovidius besjunger i första boken av *Fasti*:

> Vad du än skådar, i himlen, havet, molnen och marken,
> allt ligger i min hand, öppnas och sluts däri.

Man bör således ge akt på det danska sättet att tala, där dessa människor alltid skryter fräckt över sina ärofulla bragder och prisar sina dåd med mång-

ordiga berättelser. Vad mig själv beträffar, har jag svårt att tåla att de förhöjer sin tomma ära genom så många nedsättande omdömen om andra folk, särskilt som de inte ser det som en last att ljuga och bedraga, som jag sade tidigare, med Saxo som mitt vittne. Saxo erkänner själv i sina historier att danskarna ofta har blivit kuvade av svearna, men lika många gånger har de på ett skamligt sätt brutit den trohet som de lovat. De besegrades av sveakungen Hotebrot och svor med sträckta händer att lyda honom, men sedan spred de hejdukar i städerna och dödade med försåt och trolöshet de ståthållare som han sänt. Därefter lades danskarna under oket av svenskarna för andra gången och svor att ta goternas ståthållare Hjartvar till kung, men det dröjde inte länge innan de svek sin tro och dödade honom. Saxo prisar sina danskar för detta dåd och höjer dem ända till stjärnorna. Men när sachsarna på ett annat ställe dödar den danske tyrannen Frode den fjärde på samma sätt, försummar han inte att klandra dem hårt: det är visserligen nyttigt att eftersträva fäderneslandets frihet, men detta får inte ske genom list eller förräderi.

Danskarna visade inte större trohet den tredje gången, när de tog Sveriges kung Höder till härskare. Ty de uteslängde honom med den största trolöshet och valde i all hast en viss Balder i hans ställe, utan strid eller blodspillan. Så osäkra och flyktiga var våra fäders beslut och domar, säger Saxo. Han skämdes kanske för att säga: så fördärvad var danskarnas trohet.

Därefter kuvades danskarna för fjärde gången och lades på nytt under svearna och kung Höder, och mot sin vilja förblev de under Höders välde ända till hans död. Men här skriver Saxo med den fräckaste lögn: ”När Höder dog ansåg sig svearna befriade från den tunga skatt som de brukade erlägga varje år som tecken på sin lydnad, och därför beslöt de att angripa Danmark.” O danske Saxo, här kräver jag besked för ditt fräcka påstående att svearna skulle ha betalat skatt till Danmark! Det var ju tvärtom så att svearna med väpnad hand lade under sig Danmark under de tre kungarna Hotebrot, Höder och Rörik, som härskade i Sverige efter varandra och inte hade något danskt blod. Därefter påstår du att danskarna hade tre kungar eller snarare fogdar efter varandra, nämligen Horvendel, Fenge och Amlet, och att de sände skatt till Rörik som regerade i Sverige vid samma tid. Om någon granskade Saxos historier skulle han således finna att de antingen motsäger sig själva eller att danskarna betalade skatt till svearna under åtminstone de sex kungars regeringstider som jag har angivit här ovan, förutom under andra kungars regeringstider som återfinns här och där i de danska historieverken.

Enligt Saxo kuvades danskarna för femte gången när den svenske kungen Adils trängde igenom hela Danmark ända till Slesvig. Där sträckte han Slesvigs hertig Frövin till marken i ett envig, men gav sig ingen ro förrän han hade fogat en allmän seger till sin egen och skingrat alla danska styrkor. Han trodde att de besegrade skulle ta hänsyn till sitt löfte om trohet, men han

skulle ha dödats genom deras list och bedrägerier om han inte hade skyndat tillbaka till Sverige. Detsamma skulle ha hänt svearnas kung Erik, som var son till Frode, sedan han besegrat danskarnas kung Harald i tre strider och dödat honom i den fjärde och därmed lagt Danmark under svearnas välde för sjätte gången.

På samma sätt utsattes svensken Hake för en så grov oförrätt att han, enligt Saxo, arbetade på det slutgiltiga underkuvandet av den danska nationen med sådan stränghet att han dödade deras kung Sigar. Efter denna seger var han så lysten på blodbad att han i sin grymhet varken skonade stånd eller kön: han lät sig varken hejdas av medlidande eller blygsel från att färga svärdet med kvinnors blod eller utsätta både mödrar och barn för sitt vilda raseri.

Så kom sveakungen Håkan Ring, som enligt Saxo tvingade det danska riket till underkastelse för åttonde gången. Innan han lade danskarna under oket dödade han trettio tusen av deras ädlingar i en enda strid, förutom en oräknelig mängd av folket. Därefter drog han sig till minnes att två danskar förr hade dödat sveakungen Adils i ett skamligt försåt och i strid mot envigets lagar; ändå skröt de övermodigt med att en enda dansk kunde möta två tyskar och hemföra segern i en sådan kamp. Därför befallde Håkan att sådana förvekligade män skulle lyda under jungfrun Heta i en furstes ställe. Men deras lydnad mot Ring eller Heta varade inte länge, eftersom den danska troheten brukar rivas sönder snabbare än ett spindelnät. Till sist tvingade svearnas kung Erik Segersäll danskarna till underkastelse för nionde gången, enligt Saxo, och härskade över dem i hela sju år. Men då han började misstänka deras flyktiga trohet och inte ville leva i ett så litet land med den största fara för livet, skyndade han tillbaka till Sverige.

Så har vi bevisat utifrån Saxos bekännelse och vittnesbörd, som vi flyktigt har granskat, att danskarna besegrades och underkuvades åtminstone nio gånger av svenskarna; och går man till Saxo och danskarnas övriga historieverk på folkspråket finner man utan tvekan att de kuvades av svenskarna ännu oftare. Ja, man kan i goternas och svenskarnas hävdateckningar på flera ställen konstatera att danskarna lades under svearnas ok i mer än trettio öppna och rättmätiga krig. Men om danskarna någon gång besegrade svearna, skedde detta aldrig i öppen och hedersam strid utan genom lister och försåt, för de har alltid tillgripit lögner för att segra.

Dessa konster drev Sveriges måttfulle kung Adils att sätta ett skällande odjur som kung över dem. Vad annat skall vi anse att han ville uppnå med detta än att ett högmodigt folk skulle få lida ett kännbart straff för sin fräckhet när de tvingades böja sina nackar för en skällande hund? För att fullborda skammen insatte han ståthållare som skulle övervaka både det allmänna och enskilda i hundens namn – den hette Racke. Så lades även stormännen av alla stånd under detta ok och en ständig övervakning. Om någon hovman

brast i lydnad mot sin herre och försummade att följa den kringspringande hundens olika rörelser med fullständig underdånighet och vördnad, skulle man stympa hans lemmar som straff. Saxo försöker visserligen dölja detta, ty hos honom får svensken Gunvar insätta en sådan hund över norrmännen. Men Racke härskade förvisso över danskarna, och enligt andra och äldre danska historieverk dödades han när han slets sönder av andra hundar.

Jag skall nu visa med några exempel, om jag mäktar detta, vilka ränker danskarna använder för att angripa och erövra vårt fädernesland Sverige. Först och främst söker de övertyga alla nationer fjärran och nära att Danmarks rike är så stort, berömt, mäktigt, tappert och okuvligt att det rätteligen inte kan jämföras med något annat land i hela Europa. Som skäl och bevis för detta åberopar de en mängd tomma och fåfänga titlar på folk och nationer, som inte är underkastade dem i minsta grad. Ty vilka svenskar eller svear, vilka goter, vilka vender, vilka slaver eller vilka invånare i Ditmarsken, Holstein, Oldenburg, Delmenhorst och Slesvig tillbakavisar inte dessa krav? Ja, de vägrar med förakt att skänka det danska namnet den minsta lydnad, för att det skall bli uppenbart att danskarna missbrukar deras namn i sina titlar med mera fräckhet än sanning. På grund av dessa titlar är de förunderligt nöjda med sig själva. Med hjälp av dem sluter de förbund med oförsiktiga furstar. Genom dessa utverkar de helt fräckt förnäm släktskap med kungar och lysande äktenskapsförbund. Genom dessa betraktar de sig själva som ryktbara, ärofulla, obesegrade och lyckosamma i allt.

De använder också andra knep för att förhärliga sitt Danmark inför främmande och okunnigt folk. Dit hör de bedrägerier som deras franciskaner- och dominikanermunkar utsätter våra länder för. När några i dessa ordnar kom till oss för första gången från de danska öarna, skymfade de våra trakter genom att kalla dem en dansk provins, eftersom de trodde att de kunde ta bort namnen på våra riken genom att bygga några skjul i dem. Det var som om de hade skickat två eller tre av sin regels bröder till moskoviterna, polackerna, tartarerna eller skottarna och Danmark därvid skulle ha växt från Aisopos groda till en elefant, när så många riken och nationer lades under dess namn. Därför borde ni biskopar och stormän verka för att denna skamliga danska titel helt förkastas i våra länder, så att de bröder som vill leva bland oss nöjer sig med att provinsen kallas gotisk eller svensk; och vill de inte detta, skall de genast fördrivas med sitt danska namn till Danmark, så att de får leva där med danska lagar och sedvänjor. Dessa är så främmande för våra seder och rättigheter att himlen förr skulle förblandas med jorden än goterna skulle vilja på minsta vis efterlikna eller uppskatta de danska lagarna, som bara smakar tyranni.

Danskarna nyttjar också andra knep och ränker för att göra anspråk på långt mer än som kan godtas och ursäktas. Men de borde avhålla sig från att

dra felaktiga gränser och stoltsera med fåfänga titlar, som skapar oförrätter mot angränsande folk. Ty det finns ingen svensk, got eller tysk som inte hellre kallas tartar, skyt, turk eller barbar från något annat fasansfullt folk än han vill bära det danska namnet.

Saxo delar upp sitt Danmark i tre delar: det är Skåne som ligger i öster och Jylland som bebos av jutarna i väster, och mellan dem lägger han Själland. Men samme Saxo förnekar inte att detta Jylland hör mer till Sachsen än till Danmark, eftersom han hävdar att det i forntiden rycktes loss från Sachsen av den danske kungen Helge, som förenade det med Danmark. Med ännu svagare rätt och skäl har danskarna ryckt bort Skåne från det gotiska rikets helhet. Och det som ligger i mitten är så litet att Danmark inte förtjänar namnet av ett rike, särskilt när det inte har något ärkebiskopssäte, och utan ett sådant kan ingenting räknas som ett självständigt rike. Ty danskarna erkänner i sin titulatur att ärkebiskopsstolen i Lund hör till det gotiska riket. Och genom vilka andra goter än skåningarna kan de falskeligen resa anspråk på denna gotiska titel? Därför står danskarna inför ett ofrånkomligt val: antingen måste de upphöra att bära denna helt främmande titel eller erkänna, att de inte har något ärkebiskopssäte i Danmark. Men man skall inte tro att danskarna någonsin erkänner hur litet deras fädernesland är, för de döljer detta med den största list och gör vad de kan för att övertyga oss om att det är stort och mäktigt och härskar över alla riken däromkring.

När de tror att de har övertygat alla om detta går de till angrepp mot våra svear och goter, men inte med lejonets styrka utan med rävens list.

De har nämligen upptäckt att inget folk är så frikostigt mot resande och främlingar som våra svenskar och goter. Till och med dansken Saxo erkänner detta i sin levnadsteckning över kung Sven den tredje: ”Inget folk är mer berett att ta emot främmande folk än det svenska.” Min vän Albert Krantz vittnar om detsamma, när han säger i början av sitt historieverk: ”Även om alla hyperboreiska folk utmärker sig genom sin gästfrihet, är svearna de främsta bland dem. Det är ett svårt brott för dem att neka gästrum åt de förbifarande, och man tävlar om vem som skall ta emot en främling som gäst. Man förser denne frikostigt med allt som gästfriheten bjuder under de dagar som han dröjer kvar och anbefaller honom hos sina vänner som bor längs den väg som han har beslutat sig för att tillryggalägga.”

Därför brukar tre slags män ofta resa till Sverige från Danmark och vålla ett stort fördärv. De första är unga studerande, som ständigt kommer till våra lärosäten i stora mängder och låtsas att de skall ägna sig åt de goda konsterna och vetenskaperna. Men egentligen skall de utforska stigarna och avkrokarna i våra trakter, så att de kan återvända till sina länder och bli anförare för våra fiender när dessa vänder sina vapen mot oss. Detta blir således lönen för vår oförsiktiga eller dåraktiga välvilja.

Den andra sorten vållar inte vårt rike mindre skada. Det är krigsmän som alltid kommer till oss från Danmark i stora skaror, särskilt när vi inte pressas av några krig. De har ett inställsamt sätt, och därför vinner de med lätthet allt vad de vill av er, o stormän! Ni ger dem större förtroende och gunst än andra; ni anförtror dem allmänna och hemliga göromål och planer som har den största betydelse för rikets räddning och välgång; ni skänker dem, eftersom de är grymma blodsugare och vet hur man pressar ut allt som era undersåtar äger intill kött och ben, höga ämbeten eller gör dem till fogdar och ståthållare, där de lever så högmodigt, girigt och brottsligt, att man inte kan nämna det utan harm eller skam. När de genom denna stora och outhärdliga grymhet gjort era trogna undersåtar till upprorsmän och ihärdiga fiender, och när de sått ut tvedräkt, uppror och ett oförsonligt hat bland er, skyndar de genast till sitt Danmark med de rikedomar som era undersåtar har släpat samman med svett och blod, för att i fortsättningen, så länge de lever, bära avog sköld mot oss aningslösa och mot vårt fädernesland.

Den tredje sortens män är de stora hopar av munkar som varje dag strömmar till oss från Danmark och vållar vårt rike större skada ju frommare de bär sken av att vara. Ty när de snokar runt i sina ordnars kloster och undersöker adelsmännens och stormännens samveten under biktens sakrament, tar de listigt reda på allt som döljer sig i riksrådet eller på andra ställen och skyndar sig att avslöja detta för sina danskar – vi har ofta fått uppleva detta. Man borde likaså nämna de fala kvinnor eller skökor som stormar fram från de danska öarna till oss som en stor och motbjudande boskapshjord, och som inte slår sig till ro förrän de fångat våra adelsmän och ynglingar i sina frestelsers garn och lockat dem till stölder, helgerån, mord, förräderier och övriga avskyvärda och onda brott, alltefter danskarnas befallning.

Men av de människor som jag har räknat upp har inga varit så farliga för oss och vårt rike som de som övertalat oss till äktenskap och släktband mellan svear och danskar. Ty det är från denna pestfyllda rot som alla krig och all tvedräkt, allt hat och all avsky mellan oss och danskarna har sitt egentliga upphov och söker sin näring; och därmed har det uppstått en väldig mängd förrädare gentemot fäderneslandet som döljer ett danskt sinne under den svenska kappan och namnet och brukar vålla oss större skada än alla övriga utländska fiender.

Därför ber och bönfaller jag er, o vördnadsvärde biskopar och lysande stormän, att ni inte måtte bruka mindre klokhet för att försvara vårt fädernesland och era trogna undersåtar än den list som danskarna använder för att kringränna och erövra vårt land; ty liksom de går till angrepp med ränker, bedrägerier, lögner och brutna eder, må ni bjuda dem motstånd med vaksamhet, kraftfull iver och inre enighet. Framför allt må ni besluta att denna stora hop av spioner och detta farliga och fientliga slödder inte skall få tillträde till

vårt rikes inre och sättas över huvudena på era trogna landsmän: det borde vara en fast och evig lag, att ingen studerande för att inhämta kunskap, krigsman för att göra krigstjänst eller munk av någon orden någonsin fick komma från Danmark till våra länder utan att äga furstens särskilda tillstånd till detta. Men dessa danska häxor eller harpyor, som brukar komma för att fördärva Sveriges ungdom, borde genast drivas ut med hugg och slag. Giftermål mellan vårt folk och danskarna borde även förhindras genom en sträng lag, så att varje man eller kvinna bland våra svenskar, goter eller finnar som ingår äktenskap med dem omedelbart skulle förlora sin adliga titel och heder; alla deras gods och egendomar borde också anses förverkade till kronan.

Här invänder kanske några och säger: ”Du försöker således övertala oss till ständiga strider och ett evigt hat mot vårt grannfolk danskarna.” Då svarar jag att jag ingalunda strävar efter detta, utan jag vill bara att danskarna skall nöja sig med sina gränser och äntligen upphöra att missbruka vårt tålamod och ärligheten hos vårt folk. Men er, o rådsherrar, vill jag på alla sätt råda att hellre föra ett hedersamt krig mot dem än att sluta en skamlig fred. Ty varje gång som det förts en öppen kamp mellan svenskar och danskar, har svenskarna alltid avgått med segern och lagt de besegrade danskarna under sitt ok. Men om man sökt lösa en tvist med möten och rådslag, har våra folk alltid velat handla med gott och ärligt sinne men lurats och bedragits genom de danska konsterna; och när de genom sin oförståndiga godtrogenhet har förlorat freden har de genast störtat till vapnen och återvunnit densamma genom bittra strider.

Så har det alltid varit till långt större nytta och heder för oss att inte föra några fredsförhandlingar med danskarna än att överlistas av deras flyktiga trohet, skrivelser, sigill och storslagna löften, genom vilka de med förunderlig slughet och vid ett stort antal tillfällen brukat snärja oss. De äger förfarna begåvningar, listiga råd, invecklade bedrägerier och allehanda konster som lätt fångar godhjärtade människor och allt detta döljer de med det ljuvaste tal, särskilt när de vill bedra oss. För då kan de säga till oss och de våra: ”O kära herrar, o ljuvaste bröder, o sötaste vänner, o älskade grannar, o släktingar som står oss närmare än alla dödliga, vi är ett kött, ett folk, ett broderskap; om vi sluter oss samman i ett förbund, skall ingen fiende motstå oss, ty vi skall med lätthet övervinna alla våra fiender och utan minsta besvär undertrycka allt som kommer i vår väg …” Så talar de öppet inför alla och lockar många till sitt parti; men i hemlighet skrattar de åt dem och säger: ”Så snart vi får ett tillfälle skall vi genast hugga av deras huvuden och kasta dem på elden för att ge dem en skamligare död, och de brev, sigill, löften, eder och annat som på något sätt kan göra oss förpliktigade gentemot dem skall vi tolka listigt till deras nackdel. Vi skall beskylla de döda för fruktansvärda brott och skriva in dem i våra historieverk som sanna, vi skall kungöra att deras hustrur och

barn har förlorat sina arv eller bjuda ut dem bland usla skökor, och till sist skall vi dela de mördades ägodelar mellan oss och återvända till vårt Danmark lastade med svenska rikedomar." Detta är deras hemliga beslut och föresats, men de aktar sig noga så att ingen av svearna skall upptäcka deras listiga intriger och vända detta mot dem själva, innan de hunnit omsätta sina brottsliga planer i ännu mer brottsliga dåd.

Man bör inte heller tro att detta danska folk någonsin har angripit och erövrat länder och riken med andra vapen, utan de har alltid börjat med att väcka inre strider i de riken som de ville erövra eller väntat tills sådana uppkommer och sedan har de förenat sig med det mäktigaste av de stridande partierna. Detta innebär att de har besegrat fienderna mer med främmande hand än genom egen kraft. Ty vem kan tro att länder som England, Irland, Skottland, Frankrike, Normandiet, Norge eller Tyskland skulle ha varit så svaga att de dukade under för danskarna, om dessa inte vunnit stöd av andra? Även det minsta av dessa länder skulle kunna besegra danskarnas tre riken vad gäller såväl folkmängd som tillgången till vapen och rikedomar, om de är eniga och hyser full tillit till sina egna krafter. Man skall inte heller tro att danskarna var så tappra och framstående att de förde sina krig mot främmande nationer för att vinna något slags odödlig ära, utan det var deras magra jordar som tvingade dem att uppehålla sina eländiga liv genom ständiga rov från andra.

Nu frågar kanske någon, varför de bredde ut sig över så många hav och länder. Svaret blir då att de flesta av dem som bor i Danmark brukar komma dit från andra håll. Ty stora nationer som Tyskland, England, Skottland, Spanien, Frankrike och Flandern brukar inte sällan spy ut och fördriva ett stort antal av sina missdådare som en farlig pest i sitt inre, så att alla dessa bannlysta tvingas flytta till främmande länder; inte få av dem bosätter sig då i Danmark där de försöker klara livhanken så gott de kan, förvisade, så att säga, till små inskränkta och eländiga öar. Därifrån angriper de i sitt raseri invånarna i alla de nationer som de har blivit bannlysta från och anfaller än den ena och än den andra med sin krigsflotta. Så hemsöker de genom oupphörligt sjöröveri (som Saxo skriver om dem) såväl det västra havet som det östra eller, som det också heter, det gotiska havet och visar öppet att de är usla och tjuvaktiga cimbrer. Men när det gäller den här saken skulle dagen snarare ta slut för mig än raden av berättigade klagomål, om jag ville nämna alla omänskliga missdåd, när de med en slags djurisk grymhet plundrar de köpmän från alla nationer som seglar dit och därifrån och pressar dessa på så outhärdliga skatter att värre förmodligen inte finns någon annanstans. Ja, det händer ofta att de lägger beslag på hela skepp som är lastade med de mest dyrbara varor, och hittar på någon skuld hos skepparna så att dessa skattar sig lyckliga om de får dra bort med livet i behåll och en vit stav i handen.

Men det återstår en annan osannolik grymhet hos danskarna som inte har sin like ens bland de vildaste barbarer eller de mest ohyggliga och rasande odjur, nämligen att de inte visar någon mänsklig hänsyn mot de olyckliga som lider skeppsbrott. Danskarna lever mellan den väldiga oceanen och vårt gotiska eller tyska hav, och därför händer det ständigt att olyckliga skeppsbrutna kastas mot deras stränder som inte har några hamnar; fastän de av mänskligt medlidande borde bistå dem bereder de dem i stället genast fördärv och undergång. Ty danskarna, som bär ett så grymt och gudlöst namn och är så förhatliga inför Gud och människor, seglar ut i vildsinta hopar till de halvdöda som kastas omkring utan något hopp, så att vargar inte kunde störta sig över lamm med större raseri. Och om dessa olyckliga skeppsbrutna inte har dränkts av vågorna som sköljer över dem från alla håll och ännu hyser något hopp att gå fria från sandreven och klipporna, tillåts de ingalunda att göra detta; för de huggs ner av danskar som störtar in i stäven och aktern och på däcket, eller också kastas de i havet utan hopp om räddning, trots att de inte har gjort sig skyldiga till något annat brott än att närma sig den cimbriska kusten. Då rycker förtvivlade sjömän till sig plankor som ödet för i deras väg och störtar i vågorna för att simma bort och sålunda rädda återstoden av sina olyckliga liv. Men om de kommer levande till stranden, fångar genast väpnade danska hopar de värnlösa, nakna och halvt medvetslösa som knappt har någon anda kvar och hugger ned och slaktar dem.

Så visar dessa ohyggliga och blodtörstiga män ett sådant raseri mot de olyckliga skeppsbrutna att ingen som hyser ett mänskligt medlidande i sitt hjärta kan tänka på de eländigas förfärliga död utan en ström av tårar. Sådana övningar är inte heller sällsynta bland danskarna, ty det går få dagar om året då de inte bedriver sådan krigstjänst mot dem som hamnat i olycka; och de gläder sig stort över sådana segrar och tror att de blir rika, ädla och berömda genom dem. Nordvästvinden, som är den våldsammaste av alla vindar, driver nämligen dit så många skeppsbrutna nästan varje dag att man lätt kunde tro att lika många människor under några sekel har begravts på dessa cimbriska stränder som de som lever i hela Europa i dag. Det handlar inte om ett enda skepp eller några få, utan om väldiga flottor bara från Frankrike eller Spanien som drivs mot de cimbriska länderna och löper denna fara varje år. Ett liknande öde tvingar också ett stort antal engelsmän, skottar, holländare, flamländare och norrmän att ofta segla dit, och knappast någonsin räddar de sig utan den största fara för män, skepp och allt. Jag förtiger de stora flottor från Frisland, Hamburg, Lübeck, Mecklenburg, Preussen, Danzig och de övriga vendiska länderna som ofta seglar längs de cimbriska stränderna med olycka, ytterst sällan med lycka. Ty alla som kommer dit tror sig genast höra en förfärande röst i sina sorgsna öron: ”Fly då från grymhetens länder, ack, fly från de girigas strand!”

Därför tror jag fullt och fast, att alla nationer, vars invånare och fränder under många sekel har plundrats och dödats så grymt av danskarna, någon gång måste minnas dessa förfärliga oförrätter och sluta ett ömsesidigt och oupplösligt förbund mot danskarna, så att de och alla deras förbundna till sist fördrivs och jagas bort från dessa öar som de tycks besätta till ett gemensamt fördärv för alla nationer. Och då, om jag inte misstar mig, skulle det vara av största gagn för oss och hela vårt välde om vi inte hade något gemensamt med det danska folket, för man finner aldrig att det har gjort oss eller våra fäder något gott. Allt ont som vi eller fäderna någonsin fått lida har alltför ofta brutit fram genom Danmarks skadliga närhet till vårt fädernesland.

Av dessa framlagda skäl, vördnadsvärde biskopar och ädle stormän, anser jag mig ha bevisat till fullo att det inte gagnar eller anstår oss det minsta att sluta något förbund med danskarna. Ty vem utom den okloke skulle anförtro sig och sitt liv samt sina allmänna och enskilda ägodelar åt män som ägde sådana seder? Vem skulle lägga sin hand i deras och känna sig säker, när de är så främmande till hjärtat och till det mänskliga sinnet? Vem som är vis skulle också lita på dem som brukar alla dessa konster för att bedra, ljuga och kringgå det som har avtalats? Vem av oss dödliga skulle inte heller gripas av den största fasa inför all den stora grymhet som de i sitt olidliga högmod uppvisat inte bara mot utlänningar och främlingar, utan även mot sina egna medborgare och till och med mot den kristna kyrkan och Kristi tjänare? Vem kunde alltså sluta ett säkert förbund med det folk som har lika många mäktiga fiender som det finns furstar och styresmän i hela den kristna världen? Vem bland svenskarna eller goterna skulle slutligen inträda i ett hedersamt förbund med de män som finner sin största vällust i att förtala oss och våra fäder och vårt fädernesland i sina historieverk med så förunderliga lögner?

Och funnes det inte andra exempel som borde avhålla er från ett förbund med danskarna, vill jag åtminstone nämna de förfärliga oförrätter som de har begått mot norrmännen, sedan dessa förenats med danskarna genom ett olyckligt öde. Ty norrmännen som förut var rika, välmående och lyckliga har förlorat all frihet sedan de trädde i förbund med Danmark, och får nu uppleva hur olycklig man blir genom att lita på usla människor. Om det hade funnits ett enda spår av dygd eller mänsklighet hos danskarna skulle de inte ha tagit Orkney-öarna från Norge och skänkt dem till det skotska riket som en brudgåva, såsom skedde i min ungdom. Detta har de ursäktat i sina historieverk på ett mer löjligt än sannfärdigt sätt och sagt att ”danskarnas kung Kristian, som var fader till Hans som regerar nu, tog Orkney-öarna från Norge med det danska rådets samtycke” – som om det norska rådet vore ovärdigt att höras när en tredjedel av riket fördes bort. Om detta är att vara kung, hur skulle då en tyrann handla? Därför råder, ber och bönfaller jag alla Sveriges och Götalands invånare att de aldrig någonsin måtte lita på

danskarnas flyktiga och illistiga tro, även om de faller på knä och utgjuter en ström av krokodiltårar för att vinna er tilltro. Men om varken mina råd eller mina rättmätiga böner blir hörsammade, förutsäger jag att den danska tungans honungsljuva löften skall förbytas till den bittraste smak för alla stånd som bor i våra trakter, inte bara för dem som lever i denna stund utan även för alla deras efterkommande.

Nu skyndar jag äntligen mot talets slut, och därför ber jag inte bara dem som deltar i denna lysande sammankomst utan alla och envar som någonsin kommer att läsa detta tal att inte tro att jag talat mot danskarna med större upprördhet än rättvisa; för jag har med avsikt förtigit många av deras missgärningar som är ännu mer fruktansvärda, för att jag inte skulle synas ha anfört något som vore mig ovärdigt när jag bara sade vad de gjort sig förtjänta av. Om någon förebrår mig för ett alltför vidlyftigt tal bör han minnas romaren Cicero, som talade mycket längre i rättegångarna först mot Verres och sedan mot Catilina och slutligen i alla filippiska tal mot Marcus Antonius. Själv har jag åtagit mig en så väldig kamp mot oräkneliga män som bär stora likheter med Verres, Catilina och Antonius, att även om jag lade fram digra volymer vore det ändå inte möjligt att beskriva alla slags brott som danskarna har förövat mot vårt rike eller hotar att begå i framtiden; och därför bör de med rätta tåla att klandras av en frispråkig röst när de vill tillåta sig att skada alla människor, men inte vara några till gagn.

DIXI

TJUGOFJÄRDE BOKEN

KAPITEL I

Sten Sture den yngre, den 142:e fursten i hemlandet

TEN STURE DEN YNGRE VAR SON TILL SVANTE och kom med svårighet till den furstliga makten efter sin faders död. Det fanns nämligen många skiftande och motstridiga meningar bland de rådsherrar som samlades i Stockholm för att tillsätta en furste. Vissa hävdade att man borde hämta en kung eller riksföreståndare från något annat håll. Men andra sade att detta inte skulle gagna riket, och därför borde man välja någon bland stormännen i rådet enligt fädernas stadgar och fäderneslandets seder.

Erik Trolle utses till riksföreståndare

Detta ledde till att en stor del av rådet utsåg en ädel man bland svearna, Erik Trolle, till riksföreståndare. Det fanns mycket hos denne Erik som

gjorde honom förtjänt att väljas, inte bara till riksföreståndare utan även till kung. Ty ingen kunde förneka att han hade ädla seder och det största förstånd i alla frågor. Han hade också genom många års studier och möda förvärvat en stor och lovvärd lärdom i de andliga och världsliga lagarna, vilket brukar vara ovanligt bland adelsmännen i våra dagar. Men han hade föga gagn av allt detta eftersom släkten Trolle hade blivit hatad i hela landet på grund av sitt stöd till det danska partiet. Denna släkt ägde nämligen ett inte ringa antal gårdar på danskt område, och för att inte mista dem stödde de danskarnas parti med en iver som inte var dem till nytta. Därför underkändes valet av Erik med stort samtycke av biskop Vincentius i Skara och de andra prelater och stormän som ansåg sig äga större skyldigheter mot den svenska staten än mot den danska; ty de försäkrade att ingenting kunde förmå dem att välja någon som kunde misstänkas för att äga den minsta böjelse för det danska partiet, särskilt som män av danskt ursprung aldrig någonsin vårdat sig om det svenska med någon trohet eller iver. Svearnas och danskarnas seder är också så skilda från varandra att den som vill förena sig med dem därmed kommer att bevisa att han antingen är oklok eller förrädisk gentemot sitt eget fädernesland.

Trollesläkten är allmänt hatad

Biskop Vincentius i Skara

Det danska partiets män är alltid fördärvliga i Sverige; Att sammanställa danskar och svenskar är som att jämföra Belial med Gud

Men mer om detta på annan plats, för nu återvänder vi till mötet i Stockholm. Där valdes Sten till riksföreståndare över goterna och svearna av den större och klokare delen av rådet, både på grund av faderns förtjänster och den stora kärlek som han ansågs hysa till fäderneslandet. Detta hände år 1512, när hans fader anträdde den väg som väntar på oss alla.

Sten väljs till svearnas och goternas furste

Men därmed utbröt också en farlig strid mellan denne Sten och Gustav som var son till den nämnde Erik Trolle och ärkebiskop i Uppsala, och genom denna strid fördes inte bara dessa två utan hela fäderneslandet mot den yttersta undergången. Båda var unga, båda var födda av det ädlaste blod, båda var våldsamma till sinnet; men Sten tycktes ändå mer rättfärdig och måttfull i sin sak eftersom han sade sig vara villig att lyda kyrkans lagar och en skiljedom av goda män. Därmed uppnådde han att både påven Leo X och det svenska rikets biskopar manade Gustav att inte bryta eller störa lugnet i landet. Men ärkebiskopen hade ett hårdare sinnelag än att han lät sig övertalas till någon endräkt med Sten, som hade utestängt hans fader Erik från detta ärofulla riksföreståndarskap. Därför satte han nu sitt största hopp till danskarnas kung Kristian.

En strid mellan Sten och ärkebiskop Gustav i Uppsala

Ärkebiskop Gustavs ihärdighet

KAPITEL 2

Då såg Sten att ingen klokhet och inga förmaningar kunde göra ärkebiskopen mindre hatisk och oförsonlig, och därför drog han samman krigsmän och inneslöt honom på borgen Almarestäket. Han besegrade även den danske kungens här, som kom för att befria ärkebiskopen från belägringen. Därefter tvingade han den inneslutna, som förgäves väntade på hjälp från danskarna, att kapitulera och rev ner borgen till grunden; och sedan spärrade han in honom i det kloster i Västerås som kallas *Insulensis*. Därefter lät han lägga fram sin sak inför påvens legat Johannes Arcimboldus vid ett möte i Arboga, och genom legatens och rådets medling upptogs Gustav i Stens nåd på det villkoret att han i framtiden inte befattade sig med ärkebiskopsstolen i Uppsala utan uppehöll sig i fred och ro på sina fädernegårdar. Sten spärrade också in fadern Erik och några andra stormän i det danska partiet som fångar på borgen i Stockholm.

Sten innesluter ärkebiskop Gustav på borgen Stäket; Sten jagar danskarna på flykten

Sten tar ärkebiskop Gustav till fånga; Påvestolens legat Jacobus Arcimboldus

Gustav avsäger sig ärkebiskopsstolen i Uppsala inför legaten

Erik Trolle fängslas av Sten

Därefter drog han runt i riket och möttes av allmänt bifall och gillande av samtliga invånare, så att man förband sig till trohet genom ömsesidiga eder. Ty Sten hade vunnit alla undersåtars gunst och kärlek sedan han vid ett tillfälle fallit på knä inför sin fader Svante, när denne tyngde folket med skatter, och utverkat att skatterna lindrades. Därför var undersåtarna villiga att betala sina skatter när han antagits som riksföreståndare och att utsätta sina liv för tusen dödliga faror för hans välgång.

Sten har stor gunst hos folket

Så stöddes han av en sådan mängd av rikets invånare och vann en sådan makt att han kunde ha försvarat sig mot många kungars och furstars styrkor, i synnerhet om han ägt rådgivare som gagnat hans makt genom ett lika stort förstånd. Men det fanns många inställsamma män i hans rådkammare som talade föga för den allmänna nyttan, och eftersom de inte var kloka nog lät de inte mer förståndiga vinna inträde i furstens råd utan förtalade andra oskyldiga inför den unge fursten genom skvaller och smädelser. Detta fick snart till följd att många goda och kloka män drog sig bort från Sten på grund av deras onda oförstånd och oförståndiga ondska, i väntan på en annan ordning än den rådande.

Stens rådgivare är slappa och förrädiska

KAPITEL 3

När den danske kungen Kristian märkte detta fann han att detta var en lämplig tid att bryta upp från det danska landets trånga och torftiga förhållanden och lägga goternas och svearnas vidsträckta riken under sitt välde. Han kom med en stor här av sachsare, friser, westfaler, skottar, danskar och fransmän och belägrade med dessa mäktiga styrkor svearnas huvudstad Stockholm. Men Sten skyddades av folkets gunst och lydnad och kunde inte övervinnas av denne dansk vars namn var så hatat bland svearna. Ja, när Kristian tycktes innesluta Sten, utsattes han själv för en annan hård belägring på grund av bristen på livsmedel, så att en stor del av hären hotades av hungersnöd. Därför avbröt han belägringen och rustade den flotta som hans styrkor hade kommit med för att återvända till Danmark. Men när han stod redo för avfärd och skulle sätta segel kom det en våldsam vind som hindrade hans seglats; den blåste sedan ihärdigt i hela fyra månader och vållade Kristian olidliga besvär. Ty Sten lät honom inte gå i land, och genom vindens motstånd var det lika omöjligt att återvända till Danmark.

Kristian den andre, danskarnas kung, angriper och tränger in i Sverige

Danskarna är allmänt hatade bland svearna

Kristian hindras av motvind

Men när Sten, som var en frikostig och storsint furste, hade upptäckt sin fiendes yttersta nöd gav han prov på en enastående mildhet och skickade så mycket livsmedel och pengar till honom att han kunde underhålla hela sin här genom denna ädelmodiga gåva. Efter denna välgärning sände Kristian legater till Sten och försäkrade att han ville möta honom för ett förtroligt samtal om fred. Det var också nära att Sten hade övertalats av den danska listen och begivit sig till hans flotta. Men han avråddes av sina trogna män och skickade i stället Hemming Gadh och Gustav Eriksson, en yngling av ädel börd, för att de skulle förhandla om fred eller vapenvila mellan parterna. Då hissade Kristian genast segel och förde dem med sig som fångar till Dan-

Stens beundransvärda mildhet mot fienden

Stens fara

Gadh; Gustav Eriksson

mark, och detta blev slutet på det krig som Kristian förde 1518 mot Sten och staden Stockholm.

När ett år hade gått, samlade han en större här än någonsin och förde den över de frusna vattnen till Sverige. Sten mötte den med större mod än försiktighet i Västergötland i en strid på isen; han kämpade tappert i främsta stridslinjen, men sårades av ett kanonskott i höften och fördes genast till Stockholm i en släde. När han nästan hade hunnit dit uppgav han andan på Mälarens is, väl värd ett längre liv. Han skulle också ha fått ett sådant, om han hade hållit de oförståndiga och ondskefulla rådgivarna längre ifrån sig.

Stens död

Under tiden fick Stens efterlämnade änka Kristina rådet av några få stormän som stödde hennes sak att skicka särskilda sändebud till kung Sigismund den förste i Polen. Hon skulle be honom om hjälptrupper mot löftet om en frikostig sold och hämnas sin makes död. Men hon hade ingen framgång i denna sak.

Efter Stens död upplöstes svearnas talrika här, som stod utan ledare. Därmed yppade sig ett tillfälle för de stormän som gynnade den danske kungen att kalla honom till Sverige och smycka honom med den kungliga kronan i staden Stockholm. Men han såg att han hade kallats till riket av en liten del av stormännen och att de övriga kunde underkänna hans kröning när de väl hade återvunnit sin frihet. Därför drog han samman många av rikets rådsherrar och stormän till ett gästabud på själva kröningsdagen, som var söndagen under veckan efter Allhelgonadagen 1520; de trodde att de var säkra genom kungens lejd och trohet, men han grep dem och lät hugga ner dem med den största grymhet. Eftersom hans grymhet tycks vara vida omtalad i alla historieverk och krönikor vill jag inte uppehålla mig längre vid berättelsen om denna tragedi som vållade lika mycken skada för danskarna och deras kung som för det svenska väldet. Ty när kungen lät döda alla dessa stormän förlorade han också en god del av dem som kunde ha stött och bevarat hans makt i detta stora furstendöme under långliga tider, men nu utestängdes han från detta samma månad som han hade kommit, och återvände till sitt Danmark. Därmed kan han tjäna som en synnerlig lärdom för alla kungar och furstar som söker vinna makt genom grymhet i stället för ett barmhärtigt styre.

Kristian antas till makten av de förrädiska och fördrivs genast för sitt tyranni

Kristians grymhet när han dödar rikets prelater och stormän

Kristian härskar en enda månad i Sverige

KAPITEL 4

Gustav, som är goternas och svearnas nuvarande kung, är släkt med den siste kungen Karl och barnbarn till riksföreståndaren Sten Sture den äldre och kom till makten efter Kristians blodbad på stormännen. Eftersom hans gärningar är skiftande och mångfaldiga får de anstå till en lämpligare tidpunkt. Historieskrivare brukar klokt nog avhålla sig från att berätta de levande furstarnas historia; skälet

Gustav, den 143:e kungen i hemlandet

kan vara att många furstar som nu är goda senare kan bli onda, medan de som syns vara de sämsta ibland kan omvändas till goda och lysande seder före sina sista dagar. Därför överlåter jag att skriva denne Gustavs historia åt dem som överlever hans död och mäktar avlägga ett säkert vittnesbörd huruvida han härskat i Hans namn som säger: "Genom mig härskar kungarna, och genom mig fastställer lagarnas grundare det rätta."

Detta må vara slutet på goternas och svearnas historia, som jag slutförde i denna form under de nio månader då jag vistades vid patriarkatet i Venedig under ivrig väntan på den katolska kyrkans allmänna koncilium, den tredje dagen i juni månad år 1540 efter Kristi födelse.

TILLÄGG AV OLAUS MAGNUS
GOTHUS, BRODER OCH EFTERTRÄDARE
TILL DENSAMME HERR JOHANNES MAGNUS, GOTHUS, ÄRKEBISKOP I UPPSALA.

ERR ärkebiskopen, som skrev detta verk, fick till sist en kallelse av påven Paulus III och drog i januari Herrens år 1541, när han plågades av feber, från Venedig till den eviga staden. När ytterligare tre år hade förlupit, uppgav han sin anda den 22 mars 1544 och fick sin grav invid Herrens anlete i Sankt Peters kyrka, för han hade utstått oändliga mödor och förföljelser i sin kärlek till denna.

DENNA bok skildras både goda och dåliga furstar om varandra av ovanstående författare med utomordentlig flit och pålitlighet. Därför kan alla jubla över de goda som är en glädje för folken och vårdar sig om Guds heder och allas välgång och fred, men också rysa och klaga över de dåliga som vållar oro och förvirring bland alla. Dock uppstäms här ett mångfaldigt lov över den barmhärtige Gudens förunderliga godhet, eftersom Han alltid styrker de goda så ljuvt att de inte kommer på fall och tålmodigt väntar att de onda skall göra bot och bättring, för att de inte genast på grund av sin gudlöshet och vilda brottslighet skall komma till korta och förkastas såsom våldsverkare och förtappade, utan av sin fria vilja rätta sig efter goda råd, och inte minst efter Den Helige Ande, som oavlåtligen bultar på samvetets dörr. Därigenom kan de bevara sig själva och sina underlydande riken genom ett rättfärdigt och saktmodigt regemente, så att de inte återfaller i sin tidigare gudlöshet, om de i sin svaghet har bringats på fall eller förförts av främmande förvillelser, utan ödmjukt ångrar sig på syndares sätt och erkänner allt ont, som de gjort sig skyldiga till.

Men detta tillägg tillägnas särskilt Nordens furstar, för att de inte skall sakna yttre och inre exempel på sådana som har fört ett rättvist liv eller troget ångrat sina missgärningar. Här skall vi angiva namnen, sederna och hädanfärden hos några av dem för att förhöja den beständiga äran hos de goda och utplåna den eviga skammen hos de onda.

Kejsar HENRIK III var frikostig, vältalig, lyckosam, ärofull och skarpsinnig under sina tidiga år. Men när han hade kommit till makten, blev han högmodig och förhatlig för Gud och människor, en religionens föraktare och en uppväckare av kyrkosplittring. Därför berövades han den kungliga makten och lystes i bann. Han gjorde till slut bot och fick absolution, men återföll på nytt och tog till vapen mot påven Gregorius. Nu drevs han på flykten och avsattes av furstarna, och sedan han besegrats i strid av sin son och blivit till stort åtlöje dog han i sorg och fångenskap i Liège. Hans kropp stod ovan jord i Speyer i fem år innan bannlysningen hävdes, och därmed begravdes han fyrtioåtta år efter sitt regeringstillträde.

HENRIK IV förlorade sina kejserliga utmärkelser på grund av att han gjorde sig till medbrottsling till sitt sedeslösa hov och på grund av sina skamlösa utsvävningar och det förfärliga tumult som anställdes av borgarna i Rufach: kronan, fanan, örnen, äpplet, spiran, lansen och andra dyrbarheter blev deras rov, och själv undkom han knappt genom flykten. Han bannlystes av Gregorius VII och låtsades ofta göra bot, men avsattes och dog i största olycka. Albert Krantz berättar märkliga ting om hans ondska och olycka i sin femte bok, kapitlen 17 och 24.

FREDRIK DEN FÖRSTE, som kallades Barbarossa, var en storsint, frikostig, tapper och vältalig man och ärofull i allt, men han reste många fiender och onda män mot den romerske påven, särskilt mot Alexander III. Han bannlystes för detta men sträckte till slut ut sig på marken i hela folkets åsyn och återvann påvens nåd. Till sist ville han sona sina brott genom att kämpa mot de otrogna, men då rycktes han bort i en flod när han ville svalka sig från hettan, och drunknade i sitt trettiosjunde regeringsår.

FREDRIK II uppfostrades genom Innocentius III:s omsorg och blev mycket skicklig i latin, folkspråket, grekiska, sardiska och franska. Men han var också lastbar, trolös och svekfull och vägrade att bättra sig, fastän Honorius gång på gång manade honom till detta. När han bannlystes och avsattes av Innocentius IV fann han att undersåtarna hade lösts från sin trohetsed och att furstarna skred till ett nytt val med påvens auktoritet. Till sist togs han av daga med gift av en oäkta son.

LUDVIG AV BAYERN plågade påven Johannes med grava oförrätter, men gjorde bot och sörjde när han bannlystes. Han dog till sist när han förgiftades av en hertiginna vid en jakt.

VILHELM, som var kung på Sicilien, avsattes av påven Hadrianus IV, men gjorde bot och återinsattes i sina riken.

”DAGOBERT DEN STORE som med Guds barmhärtighet är kung över frankerna hälsar alla stormän i sitt rike och samtliga kristtrogna i närvarande och kommande tider. Vi gör härmed veterligt, att jag övertog vården av fadersriket vid min fader Lotars död, men förfördes till ett lättsinnigt liv och

försummade en konungs plikter; den största bland mina överträdelser var att jag började förstöra och förskingra Guds kyrkors egendom utan fruktan för det gudomliga majestätets ögon eller människornas klander. Till sist utplånade Gud i sin godhet mitt förhärdade sinnes högmod med tuktomästarens spö och tillrättavisade min orättfärdighet, men förnekade mig inte sin nåd och tillgift efter straffet. Ty han ålade mig bot och gav mig hopp om full förlåtelse om jag hedrade Gud och de heliga apostlarna Petrus och Paulus, som jag hade försyndat mig emot, genom att bygga ett hus som var ägnat för heliga gudstjänster. I säkert hopp om tillgift för våra synder har vi nu uppfyllt detta löfte med glädje och iver och byggt en kyrka till ära för den heliga treenigheten, den eviga jungfrun Sankta Maria och de heliga apostlarna Petrus och Paulus på den plats som kallas Wissembourg samt beslutat att underhålla och berika denna med kunglig frikostighet. Med samma myndighet har vi också beslutat att ingen biskop i staden Speyer eller övriga biskopar skall äga någon makt att härska eller styra över densamma, utan hela denna rätt skall tillkomma klostrets abbot under vårt värn och beskydd. Givet i samma kloster i månaden maj och vårt tjugotredje regeringsår Herrens år 623."

> Detta kloster tillhör den helige Benedikts orden och ligger en dags resa från staden Strasbourg vid Rhen; det blomstrar och bär frukt än i dag.

Man bör inte heller förbigå hur kejsar TEODOSIUS blev utestängd under åtta månader av den helige Ambrosius för sin kränkning av kyrkan. Men han gjorde bot och återupptogs barmhärtigt i den katolska kyrkan till allas glädje. Fred och välsignelse måtte tillkomma alla som följer hans exempel i denna botgöring! Theodoritus berättar detta i tredje kapitlet av sin *Historia tripartita*, som den nuvarande biskopen i Verona, herr Lippomannus, har utgivit i sin omsorg om allas välgång.

Den engelske kungen HENRIK II drev den helige Thomas som var ärkebiskop i Canterbury i landsflykt, när denne försvarade kyrkans rättigheter, och förorsakade hans död efter återkomsten. Men han sonade och gottgjorde denna skuld, när han lovade att för egna medel sända tvåhundra krigsmän till Syrien i det heliga kriget mot de otrogna och själv inom tre år företa ett krigståg med andra furstar. Han stiftade till och med en lag, som skulle gälla i evig tid, att ingen kommande kung i England skulle anta kungatiteln eller bära dess insignier om han inte hade anbefallts och utsetts till detta av den romerske påven.

Den engelske kungen JOHAN, som var en grym tyrann och outhärdlig för hela riket, bannlystes år 1208 av Innocentius IV; detta straff skärptes gång på gång, så att undersåtarna löstes från sin trohetsed för att han skulle störtas från styret av furstar som hade utsetts för detta värv. Då låtsades han göra bot och sände ett diadem till påven, som han sedan tog tillbaka. Han blev

en börda för alla genom sina oerhörda brott och förhatlig genom den olidliga dyrtid som framkallades av dessa. Han slutade sitt liv på ett eländigt sätt, när en munskänk hällde gift i hans ölbägare till glädje för alla.

RIKARD hade fått broderns barn i sin vård, men befallde att de skulle dödas så att han skulle regera ensam; och när han vägrade att göra bot för detta, dödades han av invånarna.

Vilken stor gudlöshet HENRIK VIII utövade mot religionen och omänsklighet mot undersåtarna och sin oskyldiga flicka, även när han nalkades döden, i förakt för den botgöring som ofta erbjöds honom av påvarna, visar engelsmännens historiker. Till dessa bör man hysa en större tilltro, såsom åsyna vittnen.

SVEN som var den sjuttiosjätte kungen i Danmark inbjöd enligt Saxos elfte bok några furstar till ett kungligt gästabud. Men han hyste en svag misstanke om att de hade förtalat honom, och därför sände han lönnmördare som dödade dem när de förrättade sin bön i den heliga Treenighetens kyrka, som om detta vore en mer avskild och lämplig plats till att begå mord på. Så gjorde han sig skyldig till ett dubbelt helgerån. Men sedan hindrades han av biskopen att inträda i kyrkan när denne skulle börja fira den heliga omskärelsens dag, och då greps han av skam och samvetsnöd och tog på sig slitna och smutsiga kläder i stället för sin kungliga skrud, eftersom han hellre ville vittna om sin sorg genom denna frånstötande dräkt än något trotsigt högmod genom prakt och glans. Så bytte han det kungliga majestätets insignier mot botgörarens kappa och avklädde sig, när han tog av sin klädnad, även sin makt och förvandlades från en gudlös tyrann till en trogen dyrkare av det heliga. Därefter återvände han till förgården på nakna fötter och sträckte ut sig vid ingången medan han ödmjukt kysste marken, och betvingade den bittra smärta som en skymf brukar vålla med dessa tecken på blygsamhet och måtta. Sedan han bekänt sitt brott och lovat att skänka upprättelse åt kyrkan, kunde också förbannelsen hävas och tårarna torkas, så att han lade bort sorgens kännetecken och återupptogs i biskopens förlåtande famn och kyrkans gemenskap, åt vilken han skänkte stora egendomar för denna sak. Han kände inte heller någon skam över att hans missgärning blev känd för mångas öron. Genom detta förstärktes endräkten mellan riket och prästerskapet, till gagn och nytta för dem båda liksom alla invånare och främlingar.

I den fjortonde boken uppger samme Saxo att två krönta kungar i Danmark, det vill säga MAGNUS och ERIK, lade av den kungliga dräkten och tog på sig munkarnas kåpor, eftersom det inte finns något mer verksamt sätt att visa ånger och sona brott mot religionen.

Man kunde anföra långt fler exempel på kungar i Danmark och de nordiska grannländerna Sverige, Götaland och Norge, som med Gud den barmhärtiges bistånd blivit milda och fromma genom sin botgöring och överallt

byggt nya och rikt rustade kyrkor till Guds och Hans helgons ära eller genom storslagna omkostnader återställt de kyrkor som vanvårdats. Men för korthetens skull får detta anstå till en annan bok om ärkebiskopsstolen i Uppsala som skrivits av samme författare, den ovan nämnde ärkebiskopen Johannes Magnus. I stället vill jag mana Nordens nuvarande furstar och andra att hellre ägna sig åt fromhet, religion, rättvisa, barmhärtighet, storsinthet, frikostighet och övriga dygder, som anstår en god kung och leder till evig heder, än åt vildhet, grymhet, gudlöshet, övermod och liknande vidunderliga laster som kännetecknar demoner, odjur och avfällingar och leder till hån, förakt och evig skam. De skall alltid minnas att de är människor och i mildhet och medlidande bör likna Gud, vilken de alltid bör ha i åtanke, ty även om Han är hög och mäktig, ordnar och betraktar Han likväl allt med mildhet. Så vedergäller Han goda gärningar med ett evigt liv men onda med en evig död utan gräns eller slut, även om oräkneliga myriader av år skulle förlöpa.

Om förförda furstar inte vill följa dessa och liknande hjältars exempel och fromma förmaningar eller uppskjuter och föraktar att skyndsamt rätta och sona sina utsvävningar och brott mot religionen och den kristna lagen, borde de åtminstone inte skryta med dessa synder och säga som i femte kapitlet av Jesu Syraks vishet: ”Jag har allt jag behöver … vem skall väl nedslå mig för mina gärningars skull?” ”För Herren kommer sannerligen att ställa dig till svars.” Man skall inte heller säga: ”Jag har syndat, men vilken sorg följde av detta?” ”Ty den Högste är en tålmodig vedergällare, så dröj inte med att vända om till Herren.” Och detta borde skrivas med gyllene bokstäver.

De furstar som nämnts här ovan borde i synnerhet ge akt på hur trofast den helige Ambrosius verkade bland kyrkans andra heliga lärare för allas frälsning och välgång, och mest för kejsarnas, kungarnas och furstarnas, så att de skulle omvända sig till Gud och få ett ärofullt minne hos de efterkommande och fröjdas i en evig glädje. Ty denne man, som var uppfylld av Guds heliga ande, visste att de kungar som omvänder sig lätt brukar åtföljas av alla underlydande folk. Det finns också många ärorika exempel, särskilt i Norden, på hur kungar i senare tider har befriats från hedningarnas vidskepelse eller från kättarnas sluga list och vunnit ära hos Gud och människorna för evig tid.

Samme helige Ambrosius visar en hälsobringande väg för alla botgörare i sjuttonde kapitlet av sin *Apologia Sancti David*, där han fromt manar oss att inte anställa sorglösa disputationer om Davids synd; ty dennes sinne var så oroat av de synder som han hade begått att han jämrade sig var natt och vätte sin säng och sitt bolster med tårar. Därefter tillfogar Ambrosius: ”Var och en av oss syndar mycket för varje timma, och likväl tror ingen bland folket att han bör bekänna sin synd. Men denne store och mäktige kung, som förde elvahundratusen krigsmän i fält, gav inte sitt samvete ett ringa ögonblicks ro

efter sitt felsteg, utan bekände omedelbart sin synd med omätlig smärta inför Herren. Var finner du nu en hedrad och förmögen man som inte förargas när han anklagas för någon skuld? Men när denne, som var berömd för sin kungliga makt och hyllades av många gudomliga orakel, anklagades av en enskild man för att han felat svårt, greps han inte av vrede utan bekände sin skuld med klagan och smärta. När andra människor bannas och klandras av prästerna, försvårar de sin synd genom att neka eller försvara sig, och därmed blir deras felsteg ännu större, fast man hoppades på en bättring. Men den är lycklig som kan bättra sig efter sitt fall."

Det står också i det fjärde kapitlet: "David begick en synd, vilket kungar brukar göra, men han gjorde bot under tårar och klagan, vilket kungar knappt brukar göra: han bekände sin skuld, vädjade om förlåtelse, sträckte ut sig på marken, grät över sin vedermöda, fastade, bad och lämnade ett vittnesbörd om sin sorg och smärta för eviga tider. Det som enskilda hade skämts att göra, skämdes inte kungen att bekänna. De som binds av lagarna vågar förneka sin synd och föraktar att bedja om förlåtelse, men han som härskade över lagarna bad om att bliva förlåten. Att han syndade var mänskligt, att han bad om förlåtelse hör rättelsen till; hans felsteg var allmänt, men hans syndabekännelse speciell. Det tillhör naturen att falla i skuld och dygden att utplåna densamma."

En fattig man hade ett enda får som han matade i sitt knä och gav att dricka ur sin bägare. Men en rik granne, som själv hade många får men ville spara dem, rövade bort det och förtärde det när han ville hålla ett gästabud för en främling. David tillfrågades i denna sak av profeten Natan och fällde domen att den som rövat bort fåret borde bestraffas med döden och dessutom bli skyldig till fyrfaldig ersättning. Men när kungen hörde och såg att han själv var denne rike rövare, bröt han genast ut i jämmer och klagan och bad till Herren om förlåtelse med ständiga tårar, fastor, böner, sorger, bestraffningar av den egna kroppen och en oupphörlig oro och smärta i sitt sinne och sade: "Mot dig allena har jag syndat, du som kallade mig till dygden, gav mig lagen, befriade mig från Sauls hand, befallde att jag skulle krönas och uppenbarade din vishets dolda ting; och ändå gjorde jag ont mot dig. Så vänd bort ditt ansikte från mina synder!" Med sådana heliga böner, som var värdiga en botfärdig syndare, bad han om nåd och tillgift ur sitt innersta hjärta så att han skulle få ett rent hjärta och skåda Gud och inte förkastas från Hans ansikte. Ty det är ett stort straff att förkastas från Guds ansikte, vilket skedde Adam, som gömde sig, Kain, som trodde att han kunde bedra Gud, och Ananias och Safira, som ljög för Den Helige Ande.

Så borde kungar och furstar följa detta exempel på en kunglig botgöring och minnas att de är svaga människor och hemfallna under Guds stränga dom samt ge akt på att främmande läror inte gives tillfälle att kränka den

Högste, som vill och bör dyrkas med den renaste och heligaste religionen; för deras säkerhet och höghet blir mer ärofull om det gudomliga vinner större heder, så att de omvänder sig till sann tro och goda gärningar och tillägnar sig en mer hälsobringande läras läkemedel genom att vandra Herrens rätta vägar, där inga irrvägar eller branta stup kommer människan på fall. Ty liksom de ståndaktiga män som genomlevt sina oförvitliga dagar efter rättvisans och fromhetens bud upphöjs som det goda livets och dygdens förebilder, så vinner även de som förförts av fördärvliga exempel och fåfänga läror och snärjts av illgärningar ett evigt minne och ett ädlare lov hos Gud och människor, om de renar sig från dessa förvillelser och onda seder. Så omvänd er i era hjärtan, o furstar som intill denna dag har förförts av kättarnas vettlösa råd och plågat Guds kyrka med så hårda lagar, och lämna tillbaka det som ni har i ert våld, så att ni inte störtas ner i det yttersta mörkret, där gråt och tandagnisslan väntar på de gudlösa. Ty för de rättvisa, fromma och goda som älskar den sanna religionen har det förberetts ära, lov, ro, kärlek och ljuvlig endräkt i höjden.

Allt övrigt, o fromme läsare, om kungarnas dåd och överhetens styre
i Nordens trakter kommer att återfinnas i historien om ärke-
biskopsstolen i Uppsala av samme författare och i min
egen bok om folkens seder, naturens ordning
och vinterkrigen i dessa nordliga länder,
som snart skall tryckas, om det är
Gud till behag; och i Hans
namn bjuder jag
er farväl.

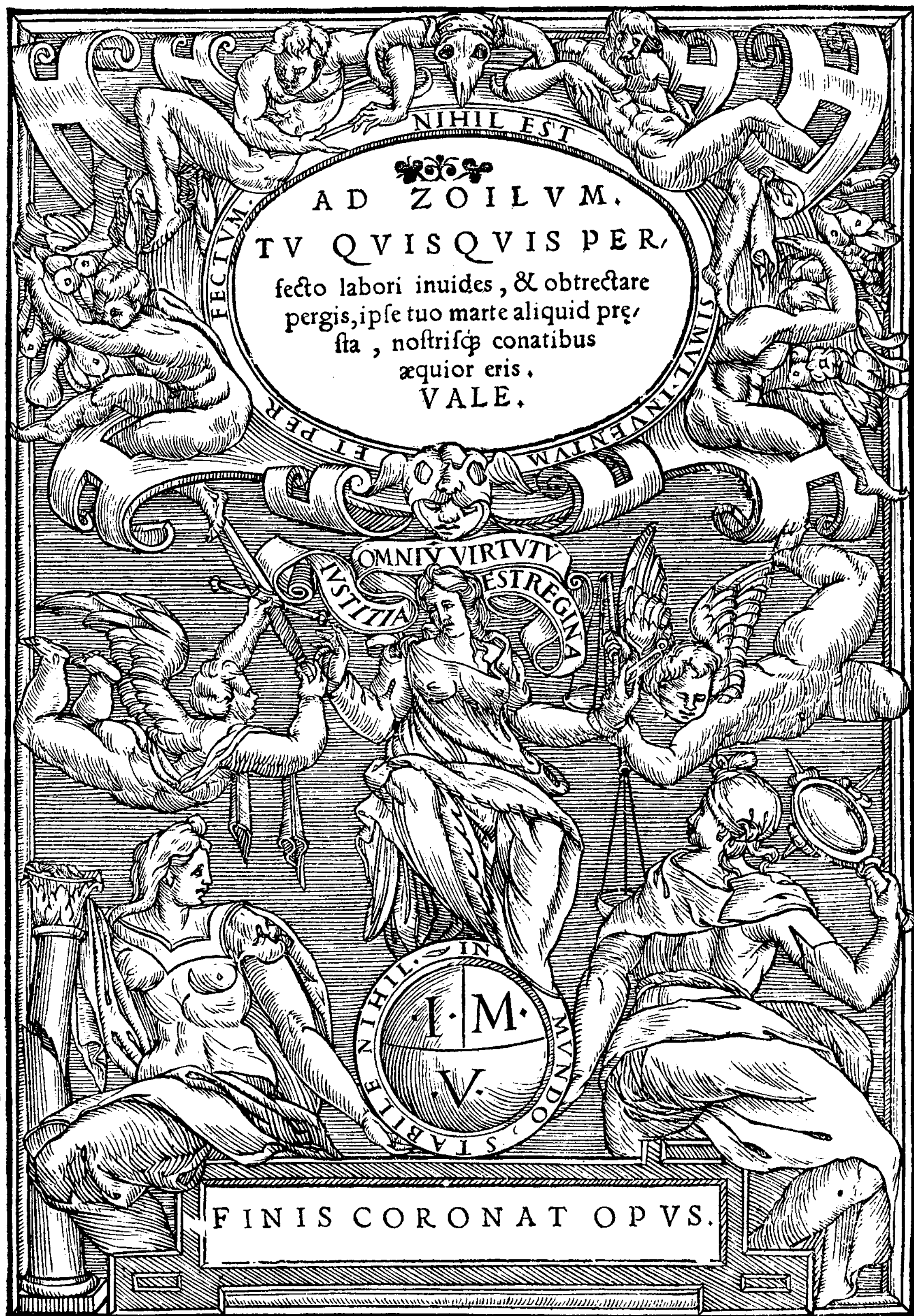

❡ IAMQVE OPVS EXEGI, QVOD NEC IOVIS IRA,

NEC IGNES,

NEC POTERIT FERRVM, NEC EDAX

ABOLERE VETVSTAS.

INDEX

A

C

E

F

G

I

J

K

O

S

T

U

V, W

X, Y, Z

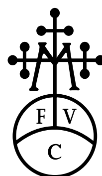
Å

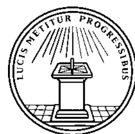
Ä

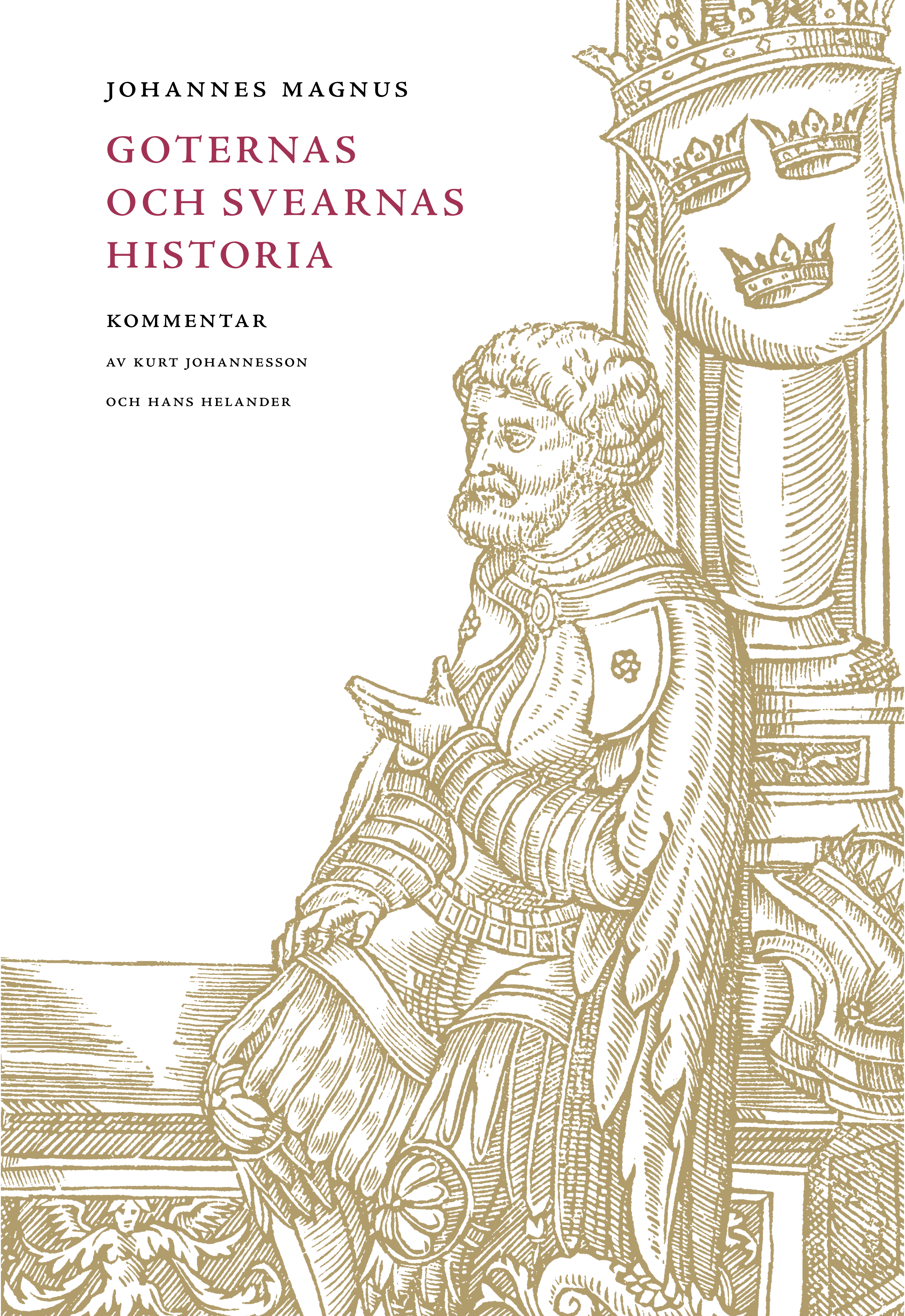
Ö

NIHIL EST
SIMUL INVENTUM ET PERFECTUM.
I M
OMNIU VIRTUTU
IUSTITIA EST REGINA
IN MUNDO STABILE NIHIL.
I·M·
V·
LAUS DEO.

UTGIVEN AV MICHAELISGILLET
OCH KUNGL. VITTERHETS HISTORIE
OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

JOHANNES MAGNUS

GOTERNAS OCH SVEARNAS HISTORIA

KOMMENTAR

AV KURT JOHANNESSON

OCH HANS HELANDER

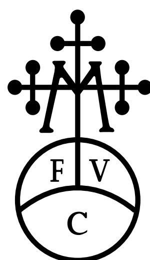
KVHAA Handlingar Historiska serien 35

Johannes Magnus

GOTERNAS OCH SVEARNAS HISTORIA

I ÖVERSÄTTNING AV KURT JOHANNESSON

MED KOMMENTARER AV KURT JOHANNESSON
OCH HANS HELANDER

UTGIVEN AV MICHAELISGILLET
OCH KUNGL. VITTERHETS HISTORIE
OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

Johannes Magnus. 2018. *Goternas och svearnas historia*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (KVHAA), *Handlingar, Historiska serien 35*. Stockholm 2018. 724 s. (översättning), 376 s. (kommentarband).

ABSTRACT
Johannes Magnus (1488–1544) was the last Catholic archbishop of Sweden. His history of the Gothic nation, *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus*, was posthumously published in Rome in 1554. The author here gives a complete list of Swedish kings from Magog, the grandson of Noah, to his own day and, in addition, the history of the Goths *extra patriam*, viz. the Ostrogoths and the Visigoths, and the Scythians, the Getae and the Dacians (all of them allegedly of Gothic descent). Johannes Magnus's *Historia* is one of the most important contributions to the Gothic historiographical school, which was to become state ideology in Sweden during the 17th century. The work is also to be regarded as a mirror of princes and – not the least – as an inspired religious polemical treatise, a precursor of the counter-reformation directed against all kinds of heresy and false doctrines, and above all against Protestantism. The text has been translated into Swedish by Professor Kurt Johannesson. Volume II contains introductions and comprehensive commentaries by the translator and by Professor Hans Helander.

KEYWORDS
Renaissance historiography, chronology, *annus mundi*, Johannes Magnus, Olaus Magnus, reformation, counter-reformation, Gothicism, Ostrogoths, Visigoths, mirror of princes

ISBN 978-91-7402-455-5
ISBN 978-91-7402-458-6 (kommentarband)
ISSN 0083-6788

Utgivare: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (KVHAA), Box 5622, SE-114 86 Stockholm, www.vitterhetsakad.se
Distribution: eddy.se ab, Box 1310, SE-621 24 Visby, http://vitterhetsakad.bokorder.se
Omslag: Detalj ur titelsidan till Johannes Magnus *Gothorum Sveonumque historia* (Goternas och svearnas historia), variantutgåvan av *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus* (1554). Se kommentar av Johannesson, s. 69.
Grafisk form: Lars Paulsrud
Tryck: Göteborgstryckeriet 2018
Bunden av: Förlagshuset Nordens Grafiska AB, Malmö

INNEHÅLL

Kurt Johannesson

JOHANNES MAGNUS

MANNEN, VERKET OCH TRADITIONEN

VÅREN 1554 trycktes en mäktig volym i det romerska Birgittahärbärget. Det var ett historieverk på latin om goterna och svearna som hade skrivits av den siste katolske ärkebiskopen i Uppsala, Johannes Magnus Gothus. Själv låg han begravd sedan tio år i Peterskyrkan. Men hans broder Olaus Magnus hade installerat detta tryckeri i Birgittas gamla hus vid Campo de' Fiori och kunde därmed rädda hans livsverk från glömskan.

Detta är måhända det mest inflytelserika verk som skrivits av en svensk historiker. För Johannes Magnus vision av det svenska folkets ursprung och sanna väsen skulle lämna djupa avtryck i den politiska och nationella tankevärlden ända till mitten av 1700-talet.

Vem var då denne man? Och hur kunde han vinna sådan makt över eftervärlden?

I KYRKANS TJÄNST

Johannes Magnus föddes i Linköping 1488 – hans broder Olof eller Olaus var två år yngre. Deras fader synes ha varit en enkel borgare i staden. Men själva skulle de göra märkliga karriärer i kyrkans tjänst.[1]

Den svenska kyrkan stod på höjden av sin makt och rikedom vid denna tid. Dess främsta uppgift var att undervisa människorna om den kristna läran och frälsa deras själar med sina nådemedel. Men detta krävde både en världslig organisation och ekonomiska resurser. Därför utgick det en särskild skatt, tiondet, som sedan fördelades på sockenprästerna och deras kyrkor liksom biskoparna och domkapitlen samt de fattiga. Dessutom förfogade kyrkan över avkastningen av egna gods och gårdar – den ägde i stort sett lika mycket jord som kronan och adeln vardera. Denna rikedom växte också ständigt genom nya donationer. Kyrkan var även i de flesta fall befriad från skatter och andra uppbörder. Därmed kontrollerade kyrkan mycket av ekonomin i tidens Sverige. Det betraktades också som ett svårt brott – ett "helgerån" – att förgripa sig på kyrkans egendom eller privilegier.

1. Följande skildring av Johannes Magnus liv och den svenska kyrkan i början av 1500-talet bygger på mitt arbete *Gotisk renässans. Johannes och Olaus Magnus som politiker och historiker*, 1982 (engelsk version: *The Renaissance of the Goths in Sixteenth-Century Sweden*, översatt av James Larson, University of California Press, 1991). Se även min uppsats "The Goths as vision and propaganda in Swedish history", i Carlo Santini (red.), *I fratelli Giovanni e Olao Magno. Opera e cultura tra due mondi*, Rom 1999. Brita Larsson har sedan dess studerat Johannes Magnus brev i sin avhandling *Johannes Magnus' Latin Letters. A Critical Edition with Introduction and Commentary*, Lund 1992. Värdefulla iakttagelser till denna avhandling återfinns hos Monika Asztalos, "Johannes Magnus, dreamer and visionary", *Humanistica Lovaniensia*, Vol. XLII, 1993.

Kyrkan ägde också en effektiv organisation. Hela landet var i princip indelat i församlingar och stift. De senare styrdes av biskoparna och de *canonici* eller ”kaniker” som uppehöll olika ämbeten inom domkapitlen. Dessutom ingick den svenska kyrkan i en världsomspännande organisation, den katolska kyrkan, som hade sitt administrativa och andliga centrum vid påvestolen i Rom.

Kyrkans män kunde inte heller ställas inför världsliga domstolar – de lydde under den ”kanoniska” lagen och kunde bara dömas av sina egna rättsliga instanser. Ekonomiskt och juridiskt utgjorde således ”klerkerna” en stat i staten.

Kyrkans administrativa kultur vilade i hög grad på skriftlighetsprincipen. Det fanns kanslier och arkiv vid domkapitlen och i klostren, och i dem arbetade klerker som hade lärt sig att sätta upp olika typer av brev och dokument enligt särskilda regler och mönster, den så kallade *ars dictaminis*. Därför använde sig furstar och stormän ofta av klerker i sina kanslier ända till 1500-talet – kyrkans folk var de mest välutbildade och professionella på detta område.

Latinet fick en oerhörd betydelse för att hålla samman kyrkan som organisation och tankevärld. Teologiska skrifter, lagar, betydelsefulla dokument och brev, predikningar och andaktsböcker – allt var avfattat på detta språk. Självklart talade man också latin vid umgänget med klerker från andra länder. Så fungerade det som engelskan inom globala koncerner och institutioner i dag. Detta fick även till följd att furstarna använde sig av kyrkans män för diplomatiska uppdrag och internationella förhandlingar.

Därför lade kyrkan den största vikt vid utbildning i alla dess former. Varje domkapitel hade en skola som skulle utbilda präster för det egna stiftet. Några av dessa upphöjdes till akademier eller universitet, och då kunde de dra till sig lärda män och studenter från andra stift och länder. Det fanns också en ständig strävan att fostra de unga klerkerna med samma metoder och läroböcker i alla länder. Därmed skulle man skapa en lärdom som stärkte den andliga enigheten inom den romersk-katolska kyrkan och förhindra framväxten av farliga kätterier.

Mot slutet av medeltiden moderniserade också kyrkan sin undervisning genom boktryckarkonsten. Förr hade den andliga och lärda kulturen vilat på handskrifter, som i regel bevarades i klostren och vid andra kyrkliga institutioner. Men nu utvecklade man konsten att massproducera skrifter med hjälp av bokpressarna. Därmed uppstod det en ny marknad för kunskaper och idéer – vi har själva upplevt en lika dramatisk förändring genom datorerna och internet. Johann Gutenberg har fått äran av denna revolution, och hans mest berömda bok blev betecknande nog den bibel som trycktes i Mainz 1455. Det var också ärkebiskopen Jakob Ulfsson som inkallade den första boktryckaren till Sverige, Johann Snell från Lübeck. Snart inrättades det även tryckerier vid klostren i Vadstena och Mariefred.

De skrifter som trycktes under det följande seklet skulle i regel tjäna kyrkans andliga undervisning och de frommas uppbyggelse. Men klerkerna kunde även vända sig till lekmännen med världsliga skrifter. Ett exempel är Vadstenabrodern Peder Månsson, som var föreståndare för Birgittahärbärget i Rom från 1507 till 1524. Han översatte eller författade en rad traktater på svenska i så skilda ämnen som läkekonst, jordbruk och gruvdrift för att modernisera den svenska ekonomin efter utländska förebilder. Han skrev också en *Barnabok* om förnäma och furstliga söners fostran, där han utgick från en skrift av den berömde Erasmus från Rotterdam. Peder Månssons skrifter kom

aldrig att tryckas, och själv slutade han sina dagar som biskop i Västerås.[2] Men vi kommer att se hur bröderna Magnus sökte gå i hans spår som furstarnas och stormännens lärare och fostrare.

Detta leder till en oundviklig fråga – om kyrkans roll i politiken. Den hävdade att det världsliga samhället måste utformas och styras efter Guds lag och vilja. Kyrkan lyckades även utveckla ett nära samarbete med andra institutioner för att förverkliga detta mål, främst furstemakten, stormännen och adeln. Kungavalen förrättades i regel av stormännen och de ledande inom kyrkan, som förhandlade med den blivande regenten om de lagar, privilegier och förläningar som skulle råda under dennes styre. Sedan följde kröningen, där den nye kungen avlade en högtidlig ed inför Gud att uppfylla dessa löften, vilket besvarades genom undersåtarnas trohetsed. Därefter överräckte biskoparna de kungliga insignierna och nedkallade Guds välsignelse över riket och dess överhet i kraft av sitt heliga ämbete.

Man höll också "herredagar", där furstarna, stormännen och kyrkans styresmän kom samman för att fatta gemensamma beslut rörande lagar och privilegier liksom förhållandet till andra stater. Riksrådet fick också en allt större betydelse under senmedeltiden. Där hade biskoparna säte och stämma, vid sidan av de främsta stormännen. De kunde också få stort inflytande genom sina kunskaper i juridik och kyrkorätt. De var även väl informerade om åsikter och förhållanden inom sina stift och ägde rika möjligheter att styra opinionen genom prästernas auktoritet. Många gånger använde de även riksrådet för sina personliga maktsträvanden. Slutligen deltog biskoparna ofta i tidens krigståg och kunde då leda egna följen och legoknektar. De ägde likaså befästa borgar som skulle skydda deras välde.

Kyrkan hade alltså en central roll i tidens ekonomiska, sociala och politiska liv och denna makt och rikedom var ständigt närvarande när bröderna Magnus växte upp i biskopsstaden Linköping. Där såg man hur böndernas foror kom lastade med biskopstiondet från landsbygden, hur prelaterna skred fram i mässhakar som glimmade av pärlor och guldtrådsbroderier och hur domkyrkans valv och spiror reste sig över de låga och enkla husen.

Det fanns också en väg för den som ville vinna insteg i denna lysande värld och den gick genom skolan. Där fostrades unga män till lojalitet gentemot kyrkans tankevärld och intressen, och där valde lärarna ut dem som tycktes ägnade för högre ämbeten.

De två bröderna fick läsa vid skolan i Linköping, och kanske även i Skara. De väckte uppseende genom sin begåvning och hängivenhet i studierna. Johannes Magnus berättar stolt hur han vid ett tillfälle fick framträda inför biskoparna i Linköping och Skara jämte deras kaniker för att hålla en latinsk oration *ex memoria* eller "ur minnet", där han sammanfattade hela bibeln och den kanoniska lagen.[3]

Därför fick bröderna också fortsätta sina studier i Rostock med medel från dessa domkapitel. Peder Månson yttrar sig lite hånfullt om de svenska klerker som nöjde sig med att löpa till denna lantliga akademi. Men Johannes Magnus skulle alltid framhålla att han även studerat i Löwen eller Louvain, som åtnjöt ett högt anseende för sin moderna lärdom.

2. Johannesson 1982, s. 165ff.
3. Ibid., s. 79.

Vid denna tid, i det begynnande 1500-talet, hade det nämligen utbrutit en intensiv debatt om undervisningen i tidens skolor. Det framträdde män som kritiserade de ytliga kunskaper och det mörka eller barbariska latin som skulle ha härskat i denna värld. Själva ville de skapa en modern vältalighet och lärdom som skulle vara till gagn både för den andliga och världsliga eliten. Den forne munken Erasmus som reste mellan Europas hov och städer som en andlig furste kom mer än någon att förkroppsliga denna nya förening av fromhet och lärdom, eller ”humanismen” som den sedermera kallats. Johannes Magnus bar också med sig dessa stolta och utmanande ideal ända från ungdomen: han skulle alltid tala, skriva och uppträda som en av de moderna.

Efter några år vid utländska skolor återvände Johannes Magnus och blev nu *canonicus* i Linköping. Han tycks också ha vunnit en mäktig beskyddare i Linköpingsbiskopen Hans Brask. Denne var en modern prelat som ivrade såväl för nya mässböcker som tryckerier, kanaler och hamnar – en entreprenör i Peder Månssons anda. Samtidigt var han en kylig realpolitiker som agerade utifrån kyrkans intressen och stundens möjligheter och krav.

Den svenska kyrkan drogs in i en rad politiska kriser vid denna tid. Svante Sture hade varit riksföreståndare från 1503 men dog 1512. Riksrådet Erik Trolle valdes till hans efterträdare. Han tillhörde en ansedd och förmögen ätt men hade också bekämpat Sturarnas inflytande, och därför uppstod det strider där Sten Sture den yngre lyckades tränga undan Trolle och själv bli riksföreståndare. Denna kamp blev ännu mer ödesdiger när Erik Trolles son Gustav valdes till ärkebiskop i Uppsala 1514 – högadeln sökte ofta erövra biskopsstolarna för att vidga ättens makt. Detta ledde till att Sten Sture angrep Gustav Trolle, som hade sökt skydd på sin borg Almarestäket, och tvingade honom att frånsäga sig värdigheten som ärkebiskop.

Detta ställde kyrkans män inför ett svårt val. Skulle man bevara sin trohet mot rikets laglige ärkebiskop, trots att han levde förvisad till sina fädernegods? Eller skulle man sluta sig till den nye riksföreståndaren, fast han begått så uppenbara brott mot kyrkans heliga lagar och okränkbara frihet?

I denna vanskliga situation fick Johannes Magnus ett hedersamt erbjudande: han skulle representera sitt stift vid kurian i Rom. Sådana befattningar brukade vara en språngbräda till en biskopsstol eller någon annan nyckelroll inom den svenska politiken. Ett exempel var Hemming Gadh, som hade residerat i Rom i 21 år, innan han utnämndes till biskop i Linköping och blev en mäktig rådgivare och fältherre hos både Sten Sture den äldre och Svante Sture.

Så drog Johannes Magnus till Rom år 1518. Han tog in i Birgittahärbärget, som var den givna mötesplatsen för svenskarna i den eviga staden. Nu övades han i den diplomatiska och politiska konsten genom de audienser, uppvaktningar och intriger som fyllde dagarna inom den väldiga påvliga byråkratin – Rom var ju en brännpunkt för den internationella politiken.

Men snart kom det alarmerande nyheter från Sverige. Riksföreståndaren Sten Sture hade dödats när han stred mot danska trupper som trängt in i landet, och därefter hade stormännen och biskoparna valt Kristian II till kung i Sverige – den nordiska unionen tycktes således upprättad på nytt. Kristian hade sedan firat sin kröning i Stockholm med pompa och ståt. Men då hade också många av Sveriges främsta adelsmän och två

biskopar ställts inför domstol, där den återinsatte ärkebiskopen Gustav Trolle anklagade dem för belägringen av Almarestäket och andra brott. Sedan hade de lidit sina straff för bödlarnas svärd på Stortorget.

Detta ställde Johannes Magnus inför ännu ett val. Kristian hade obestridligen makten i Sverige för tillfället. Men skulle han själv gå över till den nye kungen, som flera svenska biskopar redan hade gjort? Eller fanns det en framtid för det sargade Sturepartiet? Brask rådde honom att stanna i Rom och avvakta händelsernas gång.

Sedan kom det nyheter om ett uppror mot Kristian som leddes av en ung adelsman, Gustav Eriksson av Vasaätten. Efter någon tid fattade också Johannes Magnus ett djärvt beslut. Han uppvaktade nämligen påven och erbjöd sig att resa till Sverige för att undersöka de kätterier som nyligen skulle ha hemsökt hans hemland. Och på detta sätt lyckades han utverka en fullmakt som påvlig legat – han skulle åberopa denna titel med stolthet under återstoden av sitt liv.

Johannes Magnus återkom till Sverige just vid den tid då Gustav Eriksson valdes till kung i Strängnäs den 6 juni 1523. Den nye kungen tog emot honom med den aktning som tillkom ett påvligt sändebud och intygade sin villighet att ingripa mot alla kätterier. Men några månader senare kom en överraskande vändning. Nu erbjöd sig nämligen kungen att verka för att Johannes Magnus skulle väljas till ärkebiskop i Uppsala. Det främsta syftet var givetvis att utestänga Gustav Trolle, Kristians trogne anhängare, från detta ämbete.

Johannes Magnus insåg säkerligen riskerna med denna politiska manöver. Han hade ju gjort sin karriär vid domkapitlet i Linköping, och kanikerna i Uppsala hade säkerligen föredragit en man ur deras egen krets. Kristian II och danskarna hade också mäktiga förespråkare i Rom. Dessutom vore nog påvestolen obenägen att konfirmera ett sådant val så länge Trolle var i livet – den brukade inte tillerkänna furstarna någon rätt att vare sig tillsätta eller avsätta biskopar.

Samtidigt skulle han vinna det högsta ämbetet i den svenska kyrkan och den främsta platsen i riksrådet näst efter kungen – det var en sådan makt och ära han drömt om i hela sitt liv. Därför lät han sig väljas till ärkebiskop, och nu sändes hans broder Olaus till Rom för att driva förhandlingarna i denna känsliga fråga. Men man fick nöja sig med en tillfällig lösning: påvestolen tillät Johannes Magnus att tills vidare verka som administrator av ärkestiftet.

De följande åren blev en hektisk tid i Johannes Magnus liv. Han gjorde långa visitationsresor i det väldiga ärkestiftet och försökte framträda som en modern och reformvänlig kyrkoledare: bland annat åtog han sig att organisera en översättning av Bibeln till svenska, som skulle förverkligas av stiftens domkapitel samt några kloster. Dessutom deltog han i riksrådets överläggningar om tidens viktiga frågor. Och där hoppades han och de övriga biskoparna att den unge och oerfarne kungen skulle följa deras råd och förmaningar, till kyrkans och fäderneslandets bästa.

Men kungen började komma med undvikande svar när han anmodades att ingripa mot de kätterska lutheranerna. Han reste också alltmer ohöljda krav att kyrkan skulle bistå den skuldsatta kronan med sina stora rikedomar eftersom man nu måste betala de lån som hade upptagits i Lübeck för de utländska legotrupper som fört honom till makten.

Johannes Magnus anlitades också för uppdrag som anstod hans höga rang och diplomatiska skicklighet. Så skulle han hösten 1526 förhandla med det polska hovet om ett giftermål mellan Gustav Vasa och en polsk prinsessa. Men vid denna tidpunkt befarade han att en kraftmätning mellan den svenska kungamakten och kyrkan stod för dörren och valde därför att försiktigt dröja i utlandet för att avvakta denna kris på en säkrare plats. Således befann han sig i Danzig när Gustav Vasa gick till strid mot biskoparna vid riksdagen i Västerås 1527 och framtvingade de beslut där deras borgar, län och överflödiga ränta drogs in till kronan.

Johannes Magnus skulle stanna i den rika och mäktiga hansastaden Danzig under ett decennium. Dit kom även brodern Olaus. Denne hade också stått i Gustav Vasas tjänst vid beskickningar och förhandlingar med andra furstehov och städer. Men nu blev han sin broders kansler eller sekreterare och understödde hans kamp med hängiven kraft och obrottslig lojalitet.

Nu inleddes också ett politiskt dubbelspel. I brev efter brev förklarade sig bröderna Magnus villiga att återvända till Sverige och tjäna dess kung med tillbörlig iver och lydnad. Men samtidigt uppehöll de en omfattande korrespondens med lärda män och kyrkofurstar i hela Europa liksom med magistraterna i de mäktiga hansastäderna för att informera dem om kyrkans utsatta läge i Sverige. Mycket tyder också på att de höll hemliga förhandlingar med olika furstar, liksom kejsarhovet och påvestolen. Där diskuterade man vilka sanktioner och påtryckningar som borde komma till bruk för att tvinga Gustav Vasa att återkalla de landsflyktiga biskoparna till deras forna makt och ära. Man kunde också planera militära invasioner för att avsätta Gustav Vasa.

Danzig var således en perfekt bas för sådana förhandlingar och intriger. Där kunde han utlova köpmännen rika privilegier i Sverige, när dessa kände sig hotade av konkurrensen med de mäktiga lübeckarna. Därifrån kunde han också uppvakta kung Sigismund med liknande utfästelser. Det gick också en ström av resande, brev och rykten mellan Danzig och Sverige. Så kunde Johannes Magnus sända herdabrev som skulle uppläsas i kyrkorna för att mana gemene man till botgöring och lydnad. Detta var de nådemedel som kunde rädda dem från förfärliga sjukdomar, den grymme turkens härjningar och andra gudastraff.

Samtidigt satte många sitt hopp till ett stort kyrkomöte som skulle återställa enigheten inom kyrkan och inleda de reformer som tiden krävde. 1536 utgick också en sådan kallelse. Detta väckte djärva drömmar hos Johannes Magnus. Vid detta koncilium skulle han företräda samtliga nordiska länder, där 24 biskopsstolar stod utan lagliga innehavare. Därför borde han tillerkännas rätten att såsom påvlig legat tillsätta och inviga biskopar inom denna del av kristenheten, så att Norden kunde räddas ur kättarnas syndiga händer. Men det kom bara några få delegater till det kyrkomöte som till sist kunde öppnas i Vicenza. De mäktiga kardinalerna lyssnade också förstrött när bröderna Magnus vädjade om att påven skulle bannlysa kättarna i Sverige eller lägga landet under kyrkostaten.

Konciliet blev således en svår besvikelse. Men det skymtade ändå möjligheter när patriarken i Venedig erbjöd bröderna beskydd och uppehälle i sin stad. Venedig var ju ett mäktigt centrum för handeln och politiken som överglänste till och med det rika Danzig. Nu försökte bröderna Magnus uppenbarligen väcka stadens intresse att sända sina skepp till de nordiska länderna med deras hägrande rikedomar och vinster.

Efter en tid mottog de en kallelse till Rom, men även denna gång stannade alla uppvaktningar och skrivelser vid vaga löften om bistånd och hjälp – som vanligt var påven och kardinalerna upptagna av större konflikter inom världspolitiken. Nu började också Johannes Magnus krafter svika honom. Han ansattes av sjukdomar och avled till sist år 1544.

KYRKAN SKRIVER HISTORIA

Johannes Magnus tycktes vara en förlorare i kampen för att återupprätta den katolska kyrkan i Sverige, men han hedrades trots allt med en grav vid Veronikas altare i Peterskyrkan. Hans broder Olaus uppsatte också ett epitafium som prisade hans trohet mot kyrkan och tåligt burna landsflykt under tjugo år, liksom hans outtröttliga iver att skriva goternas, det svenska rikets och de uppsaliensiska ärkebiskoparnas historia.[4]

Varför blev då Johannes Magnus historiker? Svaret måste sökas i en lång tradition inom kyrkan.

Den kristna läran byggde på en berättelse om hur Gud skapat världen och uppenbarat sin allmakt och vilja genom fromma män och profeter samt sin son Jesus Kristus och dennes lärjungar. Därför förklarade prästerna stycken ur densamma för lekmännen vid gudstjänster och andaktsövningar. De byggnader eller rum som tillkom för detta kunde även smyckas med bilder av dessa gestalter och händelser ur den bibliska historien.

Men kyrkan hade också skapat en egen berättelse om hur skilda folk och länder hade omvänts till den kristna läran och hur det vuxit fram en helig och allmännelig kyrka där olika institutioner hade sina särskilda uppdrag, från den enkla församlingen på landsbygden till påvestolen i Rom. Den beskrev också hur kyrkan eftersträvat en ren och enhetlig lära genom tiderna, för kyrkans undervisning hotades alltid av splittrande krafter och gudlösa kätterier.

Därför fanns det många skrifter om hängivna och självuppoffrande missionärer som ägnat sina liv åt att omvända de hedniska folken. Sådana krönikor skrevs också för att fastställa de rättigheter som olika stift hade förvärvat genom tidernas lopp och de intresseområden som de ville hävda inför framtiden, ty det rådde en ständig konkurrens mellan kyrkans institutioner, på samma sätt som mellan företag och organisationer inom dagens samhälle.

Dessutom kunde sådana krönikor bli inlagor i de konflikter som ständigt rasade mellan falanger eller partier inom kyrkan. Ett exempel var biskopsvalen. Under senmedeltiden tillerkändes domkapitlen rätten att välja biskopar, varefter dessa val godkändes eller ”konfirmerades” av påvestolen. Därför kunde man framföra en öppen eller fördold kritik av tidigare biskopar i sådana krönikor samt uppställa specifika krav som borde beaktas vid kommande biskopsval.

Kyrkans krönikor kunde också uppställa bestämda krav och ideal för lekmännen. Detta kom framför allt att gälla furstarna, som den främsta symbolen för den världsliga makten. I kyrkans historieskrivning återkommer ständigt scener där furstar

4. Ibid., s. 192.

underkastar sig biskopars stränga råd och krav på botgöring, men också där kungar och biskopar upprätthåller sina ämbeten i den största endräkt till folkets fred och välgång.

Vissa krönikor skrevs av biskopar, och då blev deras heliga ämbete en garant för historiens sanning och auktoritet. Ännu oftare utformades de emellertid av välutbildade kaniker vid stiftens domkapitel. De skulle verka som biskopens rådgivare eller ombud i teologiska, juridiska eller politiska frågor. Därvid tog de för vana att stödja sig på kyrkans agerande i snarlika fall, vilket kunde styrkas genom brev och dokument som bevarades i stiftets kansli och arkiv. På detta sätt skapade man således arsenaler av exempel, argument och bevis som kunde åberopas i förhandlingar, manifest och stridsskrifter. Men detta material togs också i bruk när man skrev krönikor. Detta arbete anförtroddes ofta en *canonicus* som ägde en särskild skicklighet i denna form av vältalighet, till exempel en lärare i domkapitlets skola.

Domkapitlen och deras skolor blev således politiska tankesmedjor eller kommunikationscentra under medeltiden, och där tillkom en stor del av tidens historieskrivning.

Vi kan välja tre belysande exempel, och det första är Adam av Bremen. Han blev kanik i domkapitlet där omkring 1066 och tjänstgjorde troligen som lärare vid stiftets skola. Adalbert var ärkebiskop vid denna tid, en lysande kyrkofurste som även vann en ledande ställning vid det sachsiska hovet. Vid sin död 1072 hade han trängts undan från rikets styre av rivaler som ärkebiskopen i Köln och andra fiender – stiftet befann sig otvivelaktigt i en kris. Detta torde ha drivit Adam att skriva en ”vitbok”, där han och andra kaniker markerar sin distans till Adalberts omåttliga ärelystnad och dåraktiga inblandning i rikspolitiken – gång på gång hejdar han sig inför de ödesdigra förändringarna och det tragiska förfallet i ärkebiskopens karaktär.

Samtidigt bygger Adam upp en rik argumentation för en annan idé. Han hävdar nämligen att stiftets främsta uppgift alltid har varit missionen i Nordens länder. Därför ägnar han dessa en vidlyftig geografisk beskrivning, där han pendlar mellan det vilda och barbariska och det rika och bördiga. Här kommer också den första kända beskrivningen av avgudatemplet i svearnas Uppsala, med dess frånstötande offer och oanständiga riter. Han hyllar även Ansgar och andra präster från kyrkan i Hamburg och Bremen som riskerat sina liv för att sprida den sanna religionens ljus i dessa hedniska trakter. Slutsatsen blir att denna ärkebiskopsstol ägde en obestridlig rätt att leda och fullfölja uppbyggnaden av en kyrklig organisation som skulle omfatta hela Norden.[5]

Adams krönika inmutar således ett bestämt intresseområde för biskopsstolen i Bremen och Hamburg i strid med andra stift. Expansionen mot norr blir också ett oavvisligt och heligt krav vid valet av kommande biskopar. Kanske eftertraktade han själv detta ämbete.

Det andra exemplet är dansken Sakse, eller Saxo som han kallas på latin. Han levde drygt hundra år efter Adam och torde ha studerat vid utländska skolor, där han till-

5. Detta bygger på Adam av Bremen, *Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar*, översatt av Emanuel Svenberg och med kommentarer av Carl Fredrik Hallencreutz, Kurt Johannesson, Tore Nyberg och Anders Piltz, Stockholm 1984.

ägnade sig en omfattande lärdom och en bländande vältalighet. Så återvände han till Danmark och blev måhända *canonicus* vid något domkapitel. Eftervärlden gjorde i varje fall denna bedömning, när den uppgav att han varit *grammaticus* eller lärare i en latinskola samt *praepositus* eller prost vid kyrkan i Roskilde.

Saxo syns också ha ägt en befattning hos ärkebiskop Absalon i Lund, som omtalar honom som "sin klerk", *clericus suus*. Och det var Absalon som skulle ha givit honom i uppdrag att skriva ett danskt historieverk. Verket fullbordades efter Absalons död 1201 och dedicerades då till dennes efterträdare som ärkebiskop i Lund, Andreas Suneson.

Denna skildring hade uppenbart två syften: den skulle tolka den danska historien utifrån kyrkans tankevärld och intressen och tjäna som försvar av Absalons exceptionella makt i tidens Danmark. Därför börjar Saxo med den yttersta forntiden, då riket grundas och får sitt namn genom kung Dan. Därefter skildrar han en rad danska kungar, vars lysande dåd får sprida en heroisk glans över Danmarks äldsta tider. De får även demonstrera de dygder som måste besjäla kungamakten. Främst av dessa står plikten att försvara och utvidga riket med lysande tapperhet.

Sedan framträder ett stånd av stormän, vars främsta dygd är troheten mot kungarna och fäderneslandet. Men de har också en annan plikt, nämligen att tygla det självsvåld och den lastbarhet som alltför ofta framträder hos kungamakten. Till sist nås danskarna av fromma lärare och omvänds till den kristna läran, och från denna tid träder biskoparna in i politikens centrum genom sina visa och stränga råd till både kungarna och stormännen.

Det danska riket når således sin mognad och fullbordan, när dess kungar, stormän och biskopar lärt sig att gemensamt upprätthålla fred och fromhet i landet. Men nu följer en kris, när flera kungar börjar strida om makten med stöd av olika stormannapartier. Ärkebiskop Eskil i Lund sviker också sin plikt att stävja denna oro genom sitt maktbegär – han är en lika problematisk karaktär som ärkebiskop Adalbert hos Adam av Bremen.

Så har Saxo förberett scenen för Absalon. Denne tillhör den mäktiga Hvide-släkten, men vinner också ledningen av den danska kyrkan som biskop i Roskilde och ärkebiskop i Lund. Därmed tycks han förkroppsliga både stormännens och biskoparnas skönaste dygder. Men han är dessutom fosterbroder till kung Valdemar, och förmår rädda honom ur många faror och försåt genom sin ädla trohet och lysande klokhet. Det är också Absalons förtjänst att slavernas länder och det ryktbara avgudatemplet på Rügen läggs under det danska väldet – han leder själv dessa krigståg med okuvlig tapperhet.

Absalon var säkerligen fruktad och hatad i många läger, men genom Saxos virtuosa argumentering framstår han som den nödvändiga följden av historiens utveckling och en bild av den samverkan mellan kungamakten, stormännen och biskoparna, som skulle vara själva grunden för Danmarks makt och ära i all framtid.[6]

Det tredje exemplet är Ericus Olai. Han läste i sin ungdom vid skolan i Uppsala och sedan vid akademin i Rostock. Där vann han också magistergraden 1452. Sedan blev han kanik i Uppsala, först som *scholasticus* med ansvar för undervisningen i domskolan

6. Denna tolkning av tendensen i Saxos skildring bygger på min *Saxo Grammaticus. Komposition och världsbild i Gesta Danorum*, Uppsala 1978.

och sedan som dekan, en av de främsta posterna inom domkapitlet. Han blev också en av de första lärarna, när det nya universitetet grundades 1477.

Även hans tid överskuggades av en kontroversiell gestalt, nämligen ärkebiskopen Jöns Bengtsson Oxenstierna. Han kom från en av rikets mäktigaste ätter och förde många strider mot riksföreståndaren Karl Knutsson Bonde, som han lyckades fördriva 1457. Sedan inkallade han Kristian I från Danmark och krönte honom till svensk kung för att stärka sin egen ställning. Kristian såg honom dock snart som en farlig medtävlare och satte honom i danskt fängelse under en tid.

Dessa strider blev otvivelaktigt en belastning för den svenska kyrkan och Uppsala i synnerhet. Och detta torde ha varit en anledning till att Ericus Olai författade en *Chronica regni Gothorum* eller ”en krönika om goternas rike”. Där utgår han från skildringen hos Adam av Bremen av det forna hednatemplet i Uppsala, men gör en radikal nytolkning av dennes suggestiva berättelse. Gud hade nämligen insatt påvarna eller översteprästerna och kungarna, heter det i inledningen, för att de skulle upprätthålla ordningen i världen. Men den andliga makten stod över den världsliga, liksom själen rådde över kroppen och solen ägde större glans än månen på himlavalvet.

Gud hade också utvalt heliga berg till säten för denna tvåfaldiga makt, som Jerusalem och Rom. Men även Uppsala hade omfattats av denna gudomliga nåd. För där låg i forna tider ett guldglänsande tempel som syntes vida över slätten från den höga åsen. Kungarna däremot hade sina boningar på de låga och sumpiga kullarna i Gamla Uppsala. Rangordningen mellan den andliga och den världsliga makten var således fastlagd även under den hedniska tiden. Så kristnades Sverige. Och nu blev Uppsala det förnämsta biskopssätet. Man uppförde likaså en katedral på den plats där det gamla templet hade legat.

När Ericus Olai skildrar Sveriges efterföljande öden, dröjer han särskilt vid Erik den helige. Denne upphöjdes till den kungliga värdigheten av rikets stormän och det enhälliga folket i Uppsala. Vid samma tider kom också den helige Henrik från England för att styra kyrkan där, och därmed leddes folket av dessa tvenne ljus, som utvalts av den gudomliga nåden och visheten. Det fanns även en lag från Olov Skötkonungs tid som föreskrev att kungavalen skulle hållas i Uppsala eller utanför staden vid Mora stenar för att betraktas som legitima. Uppsala var således det heliga sätet för både den andliga och den världsliga makten och en symbol för endräkten i det svenska riket.

Men snart kom de utländska kungarnas tid, då svenskarna lät sig förledas av deras falska löften och eder. Under Margareta av Danmark och hennes systerson Erik av Pommern fick de också utstå samma lidanden som israeliterna i Egypten. Då kallade Gud Engelbrekt till deras räddning. I en karakteristisk scen beger sig Engelbrekt från Västerås till Uppsala, och där, ”som i rikets centrum och medelpunkt”, får han ett enhälligt stöd av upplänningarna och ärkestiftets invånare i sin ädla kamp.[7]

Därmed står Ericus Olai inför sin egen tid och striderna mellan Karl Knutsson Bonde och Jöns Bengtsson Oxenstierna. Den förre beskrivs som en vacker och vältalig man; men han är också förslagen och girig och får många fiender i landet. Detta gäller även ärkebiskopen, som i otaliga smädeskrifter utmålas som en förrädare genom sitt samröre med danskarna. Men domkapitlet i Uppsala bär ingen skuld till denna kris

7. Ericus Olai, *Chronica regni Gothorum, Textkritische Ausgabe von Ella Heuman und Jan Öberg*, I, Stockholm 1993, s. 153.

i den svenska politiken. Uppsala kunde dock på nytt bli en samlande symbol i den svenska politiken, är det underförstådda budskapet. Detta skulle ske om man i framtiden valde sådana män till ärkebiskopar som kunde leda kampen mot det ödesdigra danska och tyska inflytandet. För då skulle freden, enigheten och fromheten härska på nytt bland svenskarna.[8]

ARVET FRÅN GOTERNA

Johannes Magnus kom således till Rom 1518 för att representera Linköpings stift vid kurian samt föra Sveriges talan i andra frågor.

Det var säkerligen en vansklig uppgift. Ombuden från kejsarhovet och de rika länderna på kontinenten fick de främsta platserna vid alla ceremonier liksom audienser hos påven och kardinalerna efter sin önskan. Själv kom han dock från ett fattigt land i Europas norra utkant som var okänt för de flesta. Dessutom brukade det styras av tyska eller danska furstar. Sverige stod sannerligen lågt i världens ögon.

Därför var det nödvändigt att skänka Sverige en mer ärofull roll i den internationella rangordningen. Johannes Magnus visste hur detta skulle ske: genom en historia som visade hur svenskarna var ättlingar och arvtagare till de gamla goterna.

Detta innebar uppenbara risker, ty alla hade hört talas om detta folk som stormat in i länderna kring Medelhavet med blod och härjningar i sina spår. Så syntes de lika grymma och motbjudande som de barbariska vandalerna, hunnerna eller saracenerna. Man brukade också säga att goterna bar skulden för det romerska imperiets och den antika kulturens undergång. Och vem ville då räkna goterna till sina anfäder?

Men det höjdes också röster till goternas försvar. Den lärde biskopen Jordanes hade skrivit deras historia på 500-talet och givit många exempel på deras tapperhet och visdom. Den berömde biskopen Isidorus i Sevilla hade likaså prisat det kungadöme som västgoterna upprättat i Spanien.

Varifrån kom då detta hemlighetsfulla folk? Enligt Jordanes hade det brutit fram i forntiden som en bisvärm från ön Scandza i norr. Men andra historiker fann det mer sannolikt att goterna kommit från ”Skytien” och Polen eller trakterna kring Svarta havet.

Även i Sverige diskuterade man dessa frågor under medeltiden, och där tyckte man sig se gåtans lösning. Ön Scandza måste vara den skandinaviska halvön. I Sverige fanns det också två landskap som kallades Öster- och Västergötland och detta var säkra bevis för att Sverige var goternas första fädernesland.

Detta kan förklara en oration som den svenske biskopen Nils Ragvaldsson (Nicolaus Ragvaldi) höll vid ett kyrkomöte i Basel 1434. Det uppstod en strid om placeringen för de olika furstarnas ombud. För detta fastställdes de olika ländernas rang och auktoritet. Växjöbiskopen företrädde vid detta tillfälle den nordiske unionskungen Erik av Pommern. Nicolaus Ragvaldi höll nu en oration där han reste anspråk på en av främsta platserna, eftersom hans herre härskade över goterna som var ett av världens äldsta folk. Han tillbakavisade också det vanliga talet om goternas barbariska

8. Johannesson 1982, s. 80ff. Se även Olle Ferm, ”När och för vem skrev Ericus Olai sin Chronica regni Gothorum?”, *Lychnos* 1993.

grymhet. Tvärtom hade många lärda och fromma män intygat att goterna visat stor barmhärtighet mot de kristna, när de erövrade Rom och andra städer. De hade likaså omvänt sig till den kristna läran tidigare än många andra folk.[9]

Ericus Olai nämner denna oration om goternas ursprung, framväxt, segrar och dygder och understryker att den som härskade över goterna därmed ägde rätt till det främsta rummet i kungarnas och furstarnas rangordning vid deras överläggningar och koncilier.[10]

Men andra gjorde också anspråk på goternas rykte och ära. 1495 trycktes det en dansk rimkrönika, som hävdade att danskarna härstammade från Noa. Hans sonson Magog hade nämligen kommit med sitt folk till Skåne och Jylland, och därifrån hade goterna sedan utvandrat för sina ärorika krigståg. Många danska historiker skulle utveckla denna spekulation under 1500- och 1600-talen i lärd och lidelsefull tävlan med svenskarna.

Polska historiker skulle också inträda i kampen om goterna. En av dem, prelaten Mathias Miechovita (Maciej Miechow), skrev ett geografiskt-historiskt verk om sitt hemland, som trycktes 1517. Där nämnde han *en passant* att den danske kungens undersåtar i provinsen Götaland sade sig vara samma folk som västgoterna och östgoterna. Men detta var befängt, menade han, ty goterna hade ju levt vid Svarta havet och i Mindre Asien innan de trängde in i Gallien.

Nu skrev Johannes Magnus genast en lidelsefull protest som han lät sprida bland de lärda i Rom. Han hade studerat goternas historia ända sedan barndomen, och han kände mer än väl till deras dåliga rykte. Hur ofta hade han inte hört folk muttra "huggormars avföda" och andra förbannelser, när goterna kom på tal? Ändå försäkrade alla säkra vittnen att de härstammade från Sverige, och själv hoppades han någon gång få tid och ro för att bevisa denna obestridliga sanning.

Mathias tryckte detta brev i andra upplagan av sin historia och svarade hånfullt att det inte hade bevarats några källor som visade att östgoterna och västgoterna hade kommit från Sverige. Om hans unge vän trots allt fann något pålitligt, kunde han ju skriva om detta.[11] Men Johannes Magnus hade fattat sitt beslut: Han skulle bli den förste som lyfte fram goterna ur det orättvisa föraktet och glömskan och som skrev den fullständiga skildringen om deras bragder och betydelse i världshistorien.

Denna berättelse får börja med syndafloden, som ju var gränsen för människans historiska vetande. När vattnet sjunker undan, får Noa och hans ättlingar Guds befallning att befolka världen på nytt. Detta intygas av Moses som är den äldste av alla historiker. Men det finns även andra källor om denna tid, som kaldéen Berosus. Enligt dessa drar Noas sonson Magog till Skytien i norr, men sedan bosätter han sig på den skandinaviska halvön med sitt folk, goterna. Detta sker år 88 efter Floden. Därmed blir Magog den förste av Sveriges kungar.

Goterna lever sedan i fromhet och lycka i sitt första fädernesland – Johannes Mag-

9. Detta bygger framför allt på Johan Nordström, *Johannes Magnus och den götiska romantiken. Akademiska föreläsningar 1929*, utgivna av Michaelisgillet, Stockholm 1975.

10. Ericus Olai, I, 1993, s. 175.

11. J. Haglund & J. Svennung, "Johannes Magnus' och Miechovitas brevväxling om goternas ursprung", *Kyrkohistorisk årsskrift*, 1949.

nus kan efter noggranna beräkningar fastslå att denna guldålder varar i fyrahundra år. Därefter förfaller de dessvärre till vidskepelse och börjar dyrka avgudar i det berömda templet i Uppsala. Så långt är framställningen en fri konstruktion av Johannes Magnus, där han söker förbinda den svenska forntiden med den bibliska historien. Därefter kan han stödja sig på Jordanes, som han utvecklar i konstfulla parafraser.

Enligt Jordanes gör goterna sitt första uttåg från ön Scandza under kung Berik. Då seglar de över havet och erövrar ulmerugernas och vandalernas länder. Men Johannes Magnus förvandlar denna korta notis till ett suggestivt politiskt drama och den stora vändpunkten i goternas historia. Hos honom råder det hat och strider bland stormännen när Berik väljs till kung. Därför blir det också hans främsta mål att återställa endräkten i landet. Men han är en klok furste, som inser att man aldrig kan tvinga de stolta goterna till något. Dock kan de ledas till stora dåd om man brukar de rätta medlen – denna regel blir kvintessensen av den politiska konsten i Johannes Magnus skildring. Därför samlar Berik folket till ting och manar dem att gripa till vapen för att hämnas de oförrätter som de lidit av folken bortom havet. Makten i denna vältalighet är så stor att goterna glömmer sina inbördes strider och rusar till skeppen i sin manliga längtan efter erövringar och ära.

Med denna tolkning av Jordanes vill Johannes Magnus också bevisa en annan regel: man kan alltid skapa enighet inom ett splittrat folk genom att förorda krigståg och erövringar.[12] Vi skall se hur Johan Skytte och Gustav II Adolf använder sig av berättelsen om Berik när de söker vinna stöd hos svenskarna för sin omstridda expansionspolitik.

Sedan gör goterna djärva krigståg i Asiens ödemarker. Men de är inte hopar av tygellösa barbarer – tvärtom dikteras deras handlingar av ett ädelt sinne för rättens och hederns bud. De vågar även gå i strid mot perserna och grekerna, som är så övermodiga efter alla sina segrar. De försvarar likaså sina släktingar, de tappra amasonerna, när dessa utsätts för skamlösa övergrepp. Dessutom hade goterna vunnit evig ära utanför Trojas murar, när deras furstar med lysande tapperhet hade mött grekernas mest beryktade kämpar.

Från och med den andra boken och till den sextonde växlar Johannes Magnus sedan mellan de utvandrade goterna och dem som stannar kvar i Sverige – två dramer utspelas samtidigt. Men detta skall också visa hur goterna förblir ett enda folk, antingen de lever vid Medelhavets stränder eller i Nordens skogar. De möter alla fiender och faror med samma dygd och kraft.

Under många sekel tycks nu de romerska kejsarna härska över världen med sina segerrika legioner. Deras historieverk utmålar också hånfullt goterna som grymma och trolösa barbarer, men när Johannes Magnus granskar dessa skrifter, tycker han sig se hur romarna förstorar sina segrar och förtiger sina nederlag. Augustus och andra kloka kejsare hyser också aktning och beundran för de tappra goterna. Man söker även göra dem till sina bundsförvanter – så får det korrumperade romerska imperiet skydd genom goternas mäktiga vapen.

Med tiden delas goterna upp i två folk, västgoterna och östgoterna. Västgoterna

12. Johannesson 1982, s. 105ff.

kämpar vid romarnas sida mot Attila och hans fruktade hunner på de katalauniska fälten i Gallien och räddar därmed det romerska imperiet från dess hotande undergång.

Teoderik och östgoterna kommer att härska över Italien, och detta blir en sällsamt lycklig tid i dess historia. Goterna är nämligen inga barbarer – tvärtom har Teoderik förvärvat de ädlaste seder under sin ungdom vid kejsarhovet i Konstantinopel. När han erövrar Italien, sker det också på kejsarens uppdrag och för att rädda landet från Odovakars tyranni. Han vinner även folkets kärlek, när han ädelmodigt och frikostigt återupprättar Rom i dess forna glans och ära. I den meningen är goternas furste mer romersk till sitt sinnelag än romarna själva.

Efter Teoderik kommer det mörkare tider. Nu sänder de östromerska kejsarna ut arméer som skall återföra Italien till deras välde. Dessa strider har skildrats av historikern Prokopios som själv deltog i dessa krigståg i fältherren Belisarius följe. Men när Johannes Magnus gör en strängare undersökning av Prokopios och andra källor, tycker han sig skönja en annan bild än den hävdvunna. Kejsarna säger att de vill befria Italien, men egentligen är de förblindade av sin måttlösa girighet. Belisarius, som firas som den oövervinnelige fältherren, uppträder även fegt och trolöst i många lägen. Därför ångrar också romarna att de svikit den trohet som de lovat östgoterna, ty grekerna vållar ännu mer kaos och lidande i Italien genom sina grymma och svekfulla krig.

Skildringen av östgoternas tid har en storslagen åskådlighet och dramatik: vi ser hur striderna böljar på gatorna och murarna i Rom, vi följer de ridande styrkorna genom det italienska landskapet, vi känner desperationen när hungersnöden drabbar de belägrade städerna och vi anar hur hedern och äran kämpar mot den sluga beräkningen och sveket i människornas sinnen. Men Johannes Magnus har också förlänat detta en sorgsen underton: hur mycken lycka skulle inte ha kommit Italien till del, om man sett hur rättvisan och dygden var själva grunden för östgoternas välde?

Därefter skildras västgoterna och det rike som de upprättade i Spanien. Här blir stilen mer torr och lakonisk, utom på en punkt. Vid denna tid smittas många folk av det arianska kätteriet, som även drabbar västgoterna. Med tiden framträder dock biskopar i Spanien som återupprättar den rena läran inom kristenheten genom sin djupa lärdom och höga auktoritet. Kungarna deltar även i deras koncilier, där de ödmjukt erkänner biskoparnas ledning. Så vinner västgoterna en större ära genom denna omsorg om den rena läran än genom alla krigiska bragder under historiens gång. Därmed borde de vara ett manande *exemplum* för samtidens furstar, så att de bekämpar det lutherska kätteriet med samma fromma iver.

Till sist sammanfattar Johannes Magnus sin berättelse om goterna genom att i slutet av den sextonde boken citera den berömda oration som Nicolaus Ragvaldi höll inför konciliet i Basel 1434.

Johannes Magnus var en skicklig historiker och retoriker enligt renässansens ideal. Han anger noga sina källor och kan underkasta dem en sträng kritik. Men han kan också utveckla en flödande och målande framställning genom självständiga tolkningar av skeenden och gestalter som stöder sig på vad sannolikheten och erfarenheten säger, som i berättelsen om Beriks uttåg, och genom parafraser eller ”omskrivningar” där källorna kan få en annan innebörd genom en ny språklig dräkt.

Han vann också aktning i den lärda världen – hans historieverk trycktes på nytt i Basel 1558, Köln 1567 och Wittenberg 1617. Se Astrid Nilsson (2016, s. 50ff) för en noggrann beskrivning av de olika utgåvorna, den fortsatta receptionen och den följande debatten, med referenser till nyare litteratur. Verket översattes även till ryska på 1700-talet.[13]

Detta intresse för goterna kan också ses i ett större sammanhang. Rom framstod i regel som den mest fulländade statsbildningen i Västerlandets historia. Samtidigt fanns det en tradition som betonade korruptionen och sedeslösheten inom det romerska imperiet och lyfte fram andra folk och länder som jämbördiga eller överlägsna romarna. Genom detta anti-romerska program hade Johannes Magnus många själsfränder bland Europas historiker, när han utmålade grekerna och romarna som falska och giriga förtryckare.

Johannes Magnus vände sig emellertid också till stormännen i sitt hemland, ty han såg hur de försjunkit i dådlös vanära, som det heter i hans förord. Därför ville han lyfta fram de gamla goternas dygder och bragder, så att deras ättlingar uppväcktes till en ny tro på den egna kraften och en ärorik framtid.

Man kan också säga att han skapade en mytisk berättelse om det svenska folkets ursprung och äldsta tider. Här fanns det två givna förebilder: den ena beskrev hur israeliterna bröt upp från Egypten och tågade genom öknen mot det utlovade landet, och den andra hur Aeneas seglade med sina trojaner över havet och landsteg i Italien för att grunda den stad som skulle styra hela världen. Johannes Magnus beskriver en liknande vandring, först med Magog som drar med sitt folk mot Norden och sedan med goterna som lägger under sig halva världen och grundar östgoternas och västgoternas mäktiga riken. Det är samma oemotståndliga rörelse mot mål som synes bestämda av högre makter. Även goterna utsätts gång på gång för faror och prövningar, som de övervinner genom sin tapperhet och kärlek till rätten och äran.

Slutligen skrev han sin historia i väntan på ett nytt koncilium: där skulle han väcka de andliga och världsliga delegaternas medlidande och indignation genom sin skildring av goternas dygder och den svenska kyrkans lidanden i kättarnas händer. Nu fick han aldrig hålla denna oration – kyrkomötet i Vicenza höll inte en enda session. I sin desperation visade han då Nicolaus Ragvaldis tal från Basel och hemställde att det skulle läggas till konciliets handlingar.[14]

Medan Johannes Magnus arbetade på sitt historieverk i Danzig och Venedig, skrev Olaus Petri sin svenska krönika i Stockholm. De kände förmodligen till varandras arbeten och dessas bärande idéer. Olaus Petri avvisar nämligen tanken att svenskarna skulle härstamma från goterna. De var inte alls så gamla som syndafloden och de hade inte heller bott i Sverige, utan kom förmodligen från Ungern eller längre bort. För övrigt var de barbarer som farit fram med mord och plundringar i främmande länder. Därför vore det mer ärofullt för svenskarna, om deras fäder hade varit fredliga, saktmodiga och förnöjda med vad Gud hade givit dem, enligt Olaus Petri.[15]

13. Mikhail Ljustrov, "Swedish Historical Works in Eighteenth-Century Russian Translations: A Bibliography." I: *Sjuttonhundratal. Nordic Yearbook for Eighteenth-Century Studies*, Uppsala 2011.
14. Johannesson 1982, s. 100.
15. Olaus Petri, *En Swensk Cröneka*, i: *Samlade skrifter*, IV, Uppsala 1917, s. 26ff.

HOTET FRÅN DANMARK

1514 kom en dramatisk vändpunkt i den nordiska historieskrivningen. Saxo var känd i lärda kretsar under medeltiden genom kompendier eller excerpter, men det var nog få som hade läst hans väldiga verk i dess helhet. Detta år trycktes dock en handskrift på en berömd officin i Paris. Det var Christian Pedersen, kanik i Lund och en av den danska humanismens stora gestalter, som ombesörjde utgåvan. Han sade sig ha fått detta uppdrag av biskop Lago Urne i Roskilde och andra danska och norska prelater. Det var deras åstundan att detta lysande verk skulle lyftas fram ur glömskan, så att italienare, spanjorer, fransmän, tyskar och alla kristna fick bevittna danskarnas ädla dygder i forntiden.

Det lärda Europa uttalade också sin beundran: själve Erasmus prisade Saxos lärda och konstfulla latin som ett underverk för sin tid.[16] Hans lovord återgavs på titelsidan, när Saxo trycktes på nytt i Basel 1534.

Utgåvan var en demonstration av den danska kyrkans omsorg om lärdomen och fäderneslandets ära. Men den hade också politiska mål. Enligt Saxo hade den danske kungen Frode skapat ett mäktigt imperium vid samma tid som Guds son kom till världen och kejsar Augustus lade så många folk under sin spira. I de epistlar som inledde utgåvan förutspådde man också att Danmarks samtida kung, Kristian II, nu skulle återskapa Frodes imperium i Norden – han kallas redan kung i Sverige, Norge och en rad andra länder. Danmark stod således inför en ny guldålder, och den danska kyrkans ledning utlovade sitt fulla stöd till dessa stormaktsdrömmar.

Men den eleganta volymen från Paris väckte nog oro inom den svenska kyrkan. Någon borde visa att Sverige ägde män med samma lärdom och vältalighet som Saxo och tillbakavisa danskarnas falska och övermodiga krav på herravälde i Norden. Johannes Magnus kände sig kallad och utvald till denna heroiska uppgift.

Den danska frågan kom också i brännpunkten under hans år som administrator av ärkestiftet. Fredrik I hade störtat sin broder Kristian II, och svenskarna sökte utnyttja oron i Danmark genom att besätta Skåne och Viken. Man förberedde också ett krigståg för att återta Gotland. Johannes Magnus, Hans Brask och de övriga biskoparna sökte då intensivt i de kyrkliga arkiven efter dokument som kunde stärka Sveriges rätt[17] till dessa landskap. Man använde dem också i manifest och vid ett möte i Malmö 1524, där hansastäderna skulle medla mellan Sverige och Danmark.

Förhandlingarna togs upp på nytt i Lübeck följande år, och då fick Johannes Magnus föra Sveriges talan. Han var rustad med en mängd brev och andra handlingar som rörde rätten till Gotland. Genom biskopen i Lübeck kom han också över en otryckt skildring om Nordens tre riken, som hade skrivits av den berömde historikern Albert Krantz. Det är en talande bild av hur man systematiskt samlade på urkunder och krönikor vid tidens kyrkliga institutioner, och hur dessa sedan användes som bevis vid beskickningar och överläggningar.

När Johannes Magnus lämnade Sverige senhösten 1526 hade han alltså med sig en del material om den nordiska historien – han jämför sig själv med Aeneas som flydde från det brinnande Troja med ”penaterna” eller husgudarna i sin famn.

16. Johannesson 1978, s. 42.
17. Johannesson 1982, s. 39f.

Sedan växte hans historia fram under åren i Danzig, och där utformade han nu den politik gentemot Danmark, som han stod beredd att förorda och leda, när han återkallades till ärkebiskopsstolen i Uppsala och det svenska riksrådet.

Det fanns en regel i alla internationella förhandlingar: en äldre rätt eller institution tillmättes större betydelse än en yngre. Därför blev det så viktigt att fastställa när ett rike, en stad eller en biskopsstol hade grundats.

Saxo och andra danska historiker hävdade alltid att deras hemland var det äldsta riket i Norden eftersom det hade grundats i forntiden av dess förste kung, Dan. Med ålderns rätt ägde Danmark således ett självklart företräde framför Sverige och Norge.

Men på 1450-talet tillkom det krönikor i kretsarna kring Karl Knutsson Bonde som hävdade att Skåne och öarna i havet låg öde när goterna kom till Skandinavien. De skulle också ha befolkats av den gotiske kungen Erik.[18] Och därmed tycktes danskarna vara skyldiga till evig lydnad och skatt under goterna.

Enligt Johannes Magnus hade danskarna alltid varit uppfyllda av hat till svenskarna. Detta hade också en naturlig förklaring. De danska öarna var nämligen så fattiga och små, att de knappast kunde anses som ett eget rike eller underhålla sina kungar. Därför hyste danskarna också ett outsläckligt begär efter det väldiga Sverige och dess rikedom av gruvor med skilda metaller.

Saxo hade också berömt danskarna och deras kungar för att de besegrat svenskarna i oräkneliga strider och lagt deras land under sitt välde i långliga tider. Men de svenska krönikorna visade att han förteg alla gånger svenskarna gått segrande ur striden och de tidrymder då Danmark legat förhärjat och utan härskare.

Danskarna hade också gjort sig kända genom en grymhet som väckte fasa bland alla folk – man fann otaliga bevis i deras egna krönikor. Men deras största last var en djupt inrotad falskhet och trolöshet. Deras egen historiker, Saxo, hade erkänt att de höll det för en lek att bryta eder och löften. Därför vågade de aldrig möta svenskarna i öppen och manlig kamp – om de någon gång segrade, var det alltid genom list och svek. Dessutom hade de för vana att sända listiga män som väckte hat och tvedräkt bland de svenska stormännen. Ädla män som Erik den helige och Engelbrekt hade mist livet genom deras ondskefulla ränker, och om svenska kungar hämtade drottningar från Danmark, vållade dessa i regel hat och strider vid deras hov.

Historien gav således oräkneliga exempel på hur de godtrogna svenskarna bedragits av danskarnas inställsamma smicker och listiga försåt. Denna bittra lärdom borde samtidens furstar och rådsherrar ha i minnet när de lyssnade till sändebud från Danmark eller fyllde sina brev med försäkringar om en evig fred och endräkt i Norden. Därför måste man iakttaga en sträng vaksamhet gentemot danskarna och alltid vara rustad mot deras flottor och arméer. Kyrkan stod också beredd att leda denna kamp för fäderneslandets frihet.

Johannes Magnus ger ett ärofullt exempel på detta sinnelag. Det handlar om Kettil Karlsson, som var biskop i Linköping. Biskopen får erfara att Kristian I ämnar infalla i Sverige och träder då in i domkyrkan, men inte för att leda en vanlig gudstjänst utan

18. Gustav Löw, *Sveriges forntid i svensk historieskrivning*, I, Uppsala 1908, s. 3–30.

för att nedlägga sina heliga insignier på altaret. Därpå ikläder han sig en krigsmans dräkt och vapen och förenar sig med den styrka som väntar utanför kyrkan, sedan han tagit ett fromt och gripande avsked av sina kaniker.[19]

Han tecknar också ett suggestivt porträtt av en annan biskop i Linköping, Hemming Gadh. I sin ungdom läser denne vid akademin i Rostock och ägnar då historien ett hängivet studium. Han börjar också samla en mängd exempel på danskarnas falskhet och grymhet genom tiderna i en särskild skrift. Därefter blir han Sveriges sändebud vid kurian under många år, och då griper han varje tillfälle att fördöma danskarnas gudlösa politik med våldsam kraft inför påvarna och kardinalerna. Till sist återvänder han till fäderneslandet, där han väljs till biskop i Linköping. Men även nu är han mer sinnad för vapen och strider än för andliga ting.

En gång kommer det sändebud från den mäktiga hansastaden Lübeck för att överlägga med det svenska riksrådet. Frågan gäller om man skall söka försoning med danskarna eller möta dem i gemensam strid. Då tar Hemming Gadh till orda och börjar med stränga varningar för danskarnas eviga falskhet. Den avslöjas redan när de talar, för då förvränger de ansiktet och rösten på grova och motbjudande sätt. De frossar också i billigt smicker och gudlösa eder. Därför borde man aldrig inlåta sig i förhandlingar med detta folk som aldrig har visat någon aktning för sanningen, troheten eller religionen.

Därefter beskriver han danskarnas laster och simpla och barbariska leverne, som gjort dem föraktade bland alla folk i Europa. Främst utmålar han deras medfödda grymhet. För de danska herrarna håller sitt eget folk i ett omänskligt och skamligt slaveri. Deras kungar har också plågat andra nationer med de mest skamliga och bestialiska brott, vilket intygas av Saxo, som annars höljer sitt folk i måttlöst smicker.

Sverige har också drabbats mer än alla andra folk av dessa laster. Det har i alla tider vällt in horder av danska studenter, krigsmän, munkar och horor, som sökt nästla sig in i svenskarnas förtroende och gunst för att sprida hat och oenighet genom listiga försåt.

Vidare skildrar Hemming Gadh de fruktansvärda tragedier som utspelas varje dag på havet kring de danska öarna. Där seglar skepp från många länder och utsätts för svåra stormar och andra faror. Besättningen får dock aldrig någon hjälp från danskarna, som tvärtom kastar sig över deras nödställda skepp som grymma vargar. Om någon kastar sig i vågorna och lyckas rädda sig i land på några brädor, huggs han också skoningslöst ner på stranden. Danskarna är således ett evigt gissel för alla fredliga folk, liksom för all handel och sjöfart i Europa, och därför kan man aldrig hoppas på någon fred eller försoning med detta onda folk – man måste möta dem med vapen i hand.

Till sist antyder Gadh att det sitter män i rådet som gömmer ett danskt sinnelag under sin svenska mantel. Förräderiet finns således bland svenskarna själva.

Genom denna lidelsefulla oration lyckas Gadh skapa enighet inom riksrådet: det är säkrare att gå i öppen kamp tillsammans med lübeckarna än att förhandla med de bedrägliga danskarna. Gadh får också leda dessa strider och plundringar med skoningslös kraft. Men understundom finner han vila i det vänliga Lübeck.

19. Berättelsen om biskop Kettil och hans heroiska kamp för fäderneslandet är en elegant parafras över ett parti i *Stora rimkrönikan*, se G. E. Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, III, Stockholm 1867–1868.

Talet är, liksom Beriks oration till goterna vid deras första uttåg, en fri konstruktion av Johannes Magnus. Och i båda fallen vill han demonstrera en politisk strategi: man kan alltid skapa enighet hos ett splittrat och upproriskt folk genom att lyfta fram ett sant eller fingerat hot från dess yttre och inre fiender.

Skildringen av Gadh är också ett maskerat självporträtt – hans eget liv hade varit en lika brinnande kamp för fäderneslandet. Denna kamp stod han beredd att fullfölja, om han fick återta ledningen av den svenska kyrkan.

Samtidigt berörs en känslig fråga i den svenska politiken. Lübeck hade finansierat Gustav Vasas uppror mot den lagligen valde Kristian II. Men den mäktiga hansastaden kunde också kännas som ett hot och en belastning. Enligt Johannes Magnus måste Sverige dock söka stöd hos lübeckarna för att häva sig ur det eviga underläget gentemot Danmark. Under åren i Danzig förde han intensiva förhandlingar med magistraten och prelaterna i Lübeck, där han säkerligen utlovade framtida handelsprivilegier i utbyte mot stadens stöd av de landsflyktiga biskoparna.

OM GODA KUNGAR OCH TYRANNER

Sverige var således ett av världens äldsta riken. Johannes Magnus hade ett bevis för denna tes: en regentlängd som i oavbrutet förlopp sträckte sig ända till syndafloden. Enligt denna skulle goterna och svearna ha styrts av 143 kungar och riksföreståndare i sitt hemland, medan de utländska goterna hade ägt 87 kungar. Mycket av detta var naturligtvis fria tolkningar av dunkla källor eller rena konstruktioner för att fylla ut tomrum i historien. Men den retoriska effekten var trots allt överväldigande: så länge skulle Sverige således ha existerat som en fri och självständig stat.

Hans skildring är också komponerad som en följd av biografier över dessa kungar. De flesta illustreras med träsnitt, där kungar håller en spira, ett äpple, ett svärd eller en lans i handen. Det var ju kungamaktens främsta plikt att upprätthålla lag och ordning inom riket och att försvara detsamma mot yttre och inre fiender.

Dessa levnadsteckningar varierar starkt i omfång och tankedjup. Ibland består de av enkla notiser som Johannes Magnus funnit i annaler och krönikor. Men ibland sväller de också ut till konstfulla tolkningar av omstridda händelser och gestalter i det förgångna och beskrivningar av de egenskaper eller ”dygder” som tillkommer en god furste. På detta sätt skulle hans historia tjäna som lärobok i den politiska konsten för samtidens och eftervärldens kungar.

Men han vände sig också till de världsliga och andliga stormän som enligt tidens praxis skulle utse och godkänna rikets regenter – Sverige var ännu ett valrike när Johannes Magnus skrev sin historia. Här kunde han också bygga på en tradition inom kyrkans historieskrivning. Ericus Olai diskuterar utförligt hur kungavalen skulle förrättas i eller utanför Uppsala för att räknas som legitima. Han preciserar likaså de överväganden som stormännen borde göra: tidens trängande behov, nödvändigheten av en fast ledning, den tilltänktes fromhet, dygder och ädla seder samt möjligheten att nå enighet i valförsamlingen.[20]

20. Ericus Olai, I, 1993, s. 41, 67.

På samma sätt analyserar Johannes Magnus en lång rad kungaval. Valriket utgör ett av fundamenten för hans politiska doktrin. Även om dessa val genomfördes med den största klokhet och omsorg om fäderneslandet, kunde den valde regenten svika alla förhoppningar. Därmed hade riket fått en tyrann som satte sig över lagarna och rättvisan och regerade med tygellöst självsvåld. Dessa tyranner utmärks genom ett suggestivt träsnitt, där en kung sträcker ut sin hand i vrede, medan en bödel avrättar en oskyldig man i bakgrunden.[21]

Johannes Magnus demonstrerar även detta med en rad exempel ur den svenska historien. Ett av dessa är Valdemar, Birger jarls äldste son. Han lovar mycket gott i sin ungdom och väljs enhälligt till kung tack vare faderns lysande dygder och sitt eget höviska väsen. Men snart väcker han anstöt genom sitt trolösa och liderliga leverne och förråder sitt fädernesland genom intriger med danskarna. Till sist avsätts av han av sin broder Magnus Ladulås och får sluta sina dagar i en förnedrande fångenskap.

Birger vinner kronan efter Magnus Ladulås, och hans liv blir en lika upprörande historia. Han hyser ett måttlöst begär efter makt och förföljer sina bröder med både försåt och förakt. Till sist bjuder han in dem till ett gästabud men spärrar in dem och kastar nyckeln till deras fängelsehåla i Nyköpingsån. Så dör de av hunger. Men Birger blir så hatad i hela landet att han måste fly till Danmark för att rädda sitt liv.

Samma tragedi upprepas med Magnus Eriksson. Han väljs till kung redan som barn och syns också löftesrik i sin ungdom. Men snart förfaller han till onaturliga laster och en förrädisk handel med danskarna. Detta väcker ett sådant hat bland undersåtarna att han tvingas fly till Norge. Där drunknar han sedan i havet – en dyster död efter ett skamligt liv.

Hur borde då undersåtarna handla när tyranner förtryckte landet? Den frågan besvarar Johannes Magnus genom sin berättelse om Engelbrekt.

Margareta av Danmark härskade redan över Danmark och Norge, när hon också lyckades erövra den svenska kronan. Och detta skedde genom list och bedrägliga löften – detta var ju danskarnas vapen i alla tider. Men motståndet mot hennes falska och giriga styre började växa i landet, och då lurade hon de godtrogna svenskarna att välja hennes systerson, hertig Erik av Pommern, till efterträdare.

Erik avslöjade snart sin rätta natur, för hans danska fogdar fick plåga det svenska folket med djurisk grymhet. Då upprördes den ädle Engelbrekt av sina landsmäns lidanden och drog till Danmark för att påminna Erik om hans heliga eder och löften vid kröningen. Men Erik gjorde undanflykter och avsatte aldrig sina grymma fogdar.

Då begav sig Engelbrekt till det svenska riksrådet som hade samlats i Vadstena. Där hävdade han i ett högstämt tal att plikten mot fäderneslandet alltid måste stå högre än den trohet som man svurit till en tyrann. Hans ord hade en så betvingande kraft att riksrådet fattade beslutet att avsätta Erik från den svenska tronen.

Med detta exempel ville Johannes Magnus visa att stormännen ägde en laglig rätt att välja landets kungar, men också att bestraffa och avsätta tyranner.

Det är intressant att jämföra Johannes Magnus och Olaus Petri på denna punkt. Även Olaus Petri skildrar mötet i Vadstena i sin krönika. Men han låter rådsherrarna

21. Detta bygger på ”Mot tyrannerna” i Johannesson 1982, s. 164–190.

försvara sin trohet mot Erik eftersom han menade att inget stadigt regemente skulle bli bestående om undersåtarna reste sig mot varje förseelse hos sin laglige härskare. Understundom måste man också lida och tåla en enda tyrann för att undvika många tyranner. Lutheranen Olaus Petri underkänner således den upprorsrätt gentemot tyranner som katoliken Johannes Magnus så lidelsefullt försvarar. Enligt Olaus Petri menade också många att Engelbrekt, när han dödades på Göksholmen, fick det straff som varje upprorisk man förtjänade.[22]

Var Gustav Vasa en tyrann? Johannes Magnus ger några *exempla* som skall stämma till eftertanke.

Ett av dem handlar om en forntida kung med namnet Grimmer. Han plundrar templet i Uppsala på dess rika guldskatter och skryter utan skam över dessa helgerån – en uppenbar anspelning på Gustav Vasas indragningar av ärkestiftets egendom. Men han får sitt rättmätiga straff när fienderna anfaller hans rike. För då överges han av sitt folk och slutar sitt liv i galgen.

Ett annat handlar om Visbur. Han har för vana att på tingen klaga över kronans fattigdom. Men trots detta gör han allt för att roffa åt sig medborgarnas egendom genom skatter och stölder – även detta en anspelning på Gustav Vasas ökända processer och konfiskationer. Han får också lida ett skamligt straff, när han bränns inne av sina egna söner.

Ett tredje exempel är Botvild. Hans far har mist sitt liv i kampen mot danskarna, och själv väcker han stort hopp genom sin klokhet. Därför väljs han också enhälligt till kung. Men han omger sig med onda rådgivare och börjar plåga folket med nya skatter och pålagor, och därför blir han hatad av undersåtarna och föraktad i andra länder. Danskarna ser också hur detta försvagar Sverige. Därför sluter de förbund med ryssarna, så att man kan angripa Sverige från två håll. Då flyr Botvild över havet till Kurland. Men efter en tid återvänder han till sitt rike, och räddar nu sitt välde genom att alltid lyssna till kloka stormäns råd.

Här anspelar Johannes Magnus uppenbart på förväntningarna när Gustav Vasa valdes till kung 1523, men även på hans hårda ekonomiska politik som väckt så mycken oro i riket. Därmed skulle landet också ha blivit sårbart mot yttre fiender. Men det antyds också hur Gustav Vasa kunde rädda sig ur en sådan fara: han borde byta rådgivare och lyssna till kyrkans biskopar och rikets adel i stället för de fördärvliga lutheranerna. Botvilds namn kan tolkas som ”den botfärdige”.

Johannes Magnus har uppenbart konstruerat detta exempel för att brännmärka de tyranniska dragen i Gustav Vasas regemente. Detta gäller även berättelsen om Gostag. Han skulle ha varit son till en okänd och tölpaktig adelsman som hade en hustru med tvivelaktigt rykte. Men Gostag vinner den breda massans gunst vid tinget, medan rikets stormän är upptagna av krig, och lyckas bli vald till kung på detta tvivelaktiga sätt. Med tiden avslöjas också hans rätta natur, ty han vältrar sig varje natt i ett liderligt leverne och anställer dessutom rättsvidriga processer för att roffa åt sig stormännens egendom – namnet Gostag betyder ju ”den som tar andras gods”. Men när fienderna går till anfall är han så feg att han gömmer sig bland kuskarna och pojkarna i tros-

22. Olaus Petri, IV, 1917, s. 154, 168.

sen. Då framträder en ädel man, Arthus, som reser folket och räddar fäderneslandet. Därmed hamnar Gostag och hans usla rådgivare i galgen och begravs som missdådare.

Kungamakten var således nödvändig för samhällets fortbestånd. Men den kunde alltid urarta i ett grymt och laglöst välde. Därför var det en rätt och skyldighet för stormännen att resa folket och störta sådana tyranner, som dessutom skulle höljas i en evig vanära.

Därför måste Gustav Vasa också välja andra rådgivare och upphöra med sina förföljelser av kyrkan och stormännen. I annat fall skulle svenskarna resa sig en gång och välja en ny kung eller riksföreståndare som bättre tjänade freden och rättvisan i landet. Namnet Arthus antyder också vem denne borde vara – någon som ville fullfölja Sturarnas lyckosamma välde.

TILL BISKOPARNAS FÖRSVAR

Gud har skapat historieskrivningen för att efterkommande släkten skulle lära sig ”hwad anslag lyckosameliga tilgå pläga, och hwad som plägar illa bekomma och lyktas med en oond affgong”, skriver Olaus Petri i upptakten till sin krönika. Därför borde också de som ägde Sveriges öden i sina händer beakta de lärdomar som historien hade att skänka och bruka dem till fäderneslandets lycka och fred. Och detta gällde likaväl för furstarna och landets stormän som kyrkans ledande män.

Biskoparna vann framträdande roller i det politiska livet under medeltiden. De förutsattes sträva efter fred och försoning i samhället, och därför blev det vanligt att man sökte efter deras råd och domar i inre konflikter och internationella förhandlingar. De ansågs också representera en högre rättsordning som omfattade både det andliga och det världsliga. Därför fick de officiera vid de heliga riter då nyvalda regenter smordes och kröntes till sitt ämbete. Katedralerna – medeltidens största och mest utsmyckade byggnadsverk – fick också symbolisera deras överväldigande auktoritet.

Samtidigt var de sårbara för kritik. Kyrkans rikedomar borde gå till de fattiga och inte till den furstliga prakten på biskoparnas borgar. Man kunde också hävda att biskoparna missbrukade sin auktoritet för att uppfylla sitt eget begär efter makt, rikedom och ära. Och dessa brott blev desto större, eftersom de begicks av dem som skulle vara Kristi ödmjuka tjänare.

I början av 1500-talet blev biskopsmakten mer omstridd än någonsin. Dels steg kritiken mot kyrkans världsliga makt genom reformatorernas predikningar och skrifter. Dels skakades den svenska politiken av upprörande händelser. Först belägrades ärkebiskopen Gustav Trolle på sin borg och avsattes av riksföreståndaren Sten Sture den yngre, sedan fick han sin hämnd när han stödde valet av Kristian II till svensk kung. Vid dennes kröning anklagade han dessutom en mängd svenska herrar och prelater för kätteri – två biskopar fanns bland de avrättade på Stortorget i Stockholm.

Sedan kom Gustav Vasas uppror och kungavalet 1523. Nu var enigheten skenbart återställd mellan kungamakten och biskoparna. Men den nye kungen sökte uppenbart styra biskopsvalen efter sina intressen och reste dessutom alltmer ohöljda krav på kyrkans överflödiga räntor, jordar och dyrbarheter. Detta understöddes också av en agitation som utmålade biskoparnas girighet och förrädiska handlande med rikets fiender.

En del biskopar försvarade kyrkans privilegier genom att hänvisa till den andliga och världsliga lagen och den fromhet som man ärvt från fäderna. Andra sökte organisera uppror eller drog utomlands i hopp om stöd hos främmande städer och furstar. Och de flesta böjde sina huvuden i väntan på stridens utgång.

Så stod den svenska kyrkan splittrad, demoraliserad och utan ledning vid slutet av 1520-talet.

Johannes Magnus följde, som vi sett, denna kris från Danzig. Där skrev han också en *apologia* till de svenska rådsherrarna, där han förmodligen tillbakavisade dessa anklagelser mot biskoparna liksom övergreppen mot kyrkan vid riksdagen i Västerås 1527 och kyrkomötet i Örebro 1529. Bara ett fragment av denna pamflett är känt i dag, och där skildras det hur Gustav Vasa griper makten med hjälp av tyska legoknektar som utsätter folket för de mest bestialiska övergrepp. De gudlösa lutheraner som han tagit i sin tjänst smittar också den unga adeln med smutsiga laster och synder. Därför stiger det fram en bitter klagan från hela folket att kungen skall frigöra sig från detta ondskans anhang eftersom undersåtarna annars blir tvungna att själva gripa till vapen.[23]

I sin historia om goterna och svearna tyckte han sig också skönja hur biskopsmakten hade uråldriga anor hos det svenska folket. En av goternas första kungar, Ubbe, hade grundat staden Uppsala och påbjudit att den skulle vara det främsta sätet för goternas präster och kungar för all framtid. Där rönte översteprästerna samma vördnad som kungarna – allt vad de tillrådde och befallde tycktes komma från himlen.

De goter som utvandrade till andra länder hyste likaså den största aktning för dygd och visdom. De lät sig undervisas av filosofen Salmoxes, och kungen tog honom till råds i allt som rörde rikets styre. Den vise Diceneus fick samma auktoritet under en annan av goternas kungar, eftersom folket tyckte sig höra Guds egen röst och inte en människas och gjorde allt vad han rådde dem till. Därför fick han uttolka lagarna och religionen, tillsätta präster och råda om hur samhällslugnet skulle bevaras.

När Johannes Magnus skildrar den svenska historien, ger han också en rad exempel på hur biskoparna varit kungarnas främsta rådgivare. Genom sin klokhet och sitt heliga ämbete hade de förlänats makten att tolka Guds lag och vilja och att fostra folket till fred och enighet.

Sten Sture den äldre blir det stora exemplet på detta ideal. Vid ett tillfälle uppstår det en tvist mellan honom och ärkebiskop Jakob Ulvsson. Båda sidor rustar också till strid. Då beger sig riksföreståndaren till ärkebiskopen på hans borg och försonas i hemlighet med denne för att tvisten inte skulle åsamka landet onödigt lidande.

Vid ett annat tillfälle har Sten Sture sammankallat riksrådet och förespeglat detta att han vill förminska biskoparnas rang och kyrkans myndighet. Det är således samma hårdhänta politik som Gustav Vasa skulle genomdriva vid riksdagen i Västerås 1527. Stormännen hälsar också detta med glädje. Men då avslöjar Sten Sture sin rätta avsikt och fördömer deras dårskap med de strängaste ord: ”Jag förvånas inte över att vårt fosterland har lidit så mycken skada och förundras ännu mer över att vi har bevarat det minsta spår av en samhällsordning. För den kristna kyrkans auktoritet kan inte störta samman, utan att detta drar med sig hela riket i fallet.”

23. Johannesson 1982, s. 75ff.

Kyrkan och dess andliga makt var således grunden och garanten för varje världsligt välde – så kunde man sammanfatta Johannes Magnus politiska credo. Och därför måste biskoparna tillerkännas rollen som de främste rådgivarna vid regentens sida.

DE TRE AXEN

Johannes Magnus var en uppkomling. Fadern var en enkel borgare med släktnamnet Svinefot. Men det undveks sorgfälligt av hans söner – namnet tycktes kanske för grovt och bondskt.

Däremot hävdar han i sitt historieverk att han härstammar från den förnäma västgötska släkten Store. Den skulle i sin tur äga anor från de berömda ätterna amalerna och balterna, som de utländska goterna hämtat så många kungar och biskopar ifrån.[24] Han ändrar också sitt latinska namn Johannes Magni till det mer välklingande Johannes Magnus på 1530-talet – "stor" blir ju *magnus* på latin.

Hans fäder får också spela ärofulla roller i den svenska historien. De står alltid på frihetens sida mot tyrannerna. Hans anfader Magnus Store hör till de stormän som drivs i landsflykt av tyrannen Erik av Pommern. Hans farfader, den ädle Petrus Store, berövas hela sitt arv av Eriks grymma fogdar och kämpar därför vid Engelbrekts sida ända till slutet som dennes fanbärare. Hans egen fader får en ädel fostran hos sin släkting biskop Kettil i Linköping, som vi mötte som en heroisk kämpe mot danskarna. Sedan tjänar han dennes efterträdare biskop Henrik under tolv lyckosamma år, innan han röner motgångar som nämns i vaga ordalag.

I samma anda skriver han att Sten Sture den äldre alltid visade en from vördnad för rangen bland Guds tjänare. Själv ansåg han sig inte förmer än den lägste bland biskoparna. Han lät även lägre prelater gå på sin högra sida och anvisade dem de främsta platserna i kyrkorna och vid allmänna sammankomster. Därför blev det en svår motgång för Johannes Magnus när påvestolen vägrade stadfästa hans val till ärkebiskop 1523 – under en rad år tvingades han bifoga ett försmädligt *electus* till sin titel. Därför skrev han brev på brev till furstehov, magistrater, prelater och lärde i olika länder för att de skulle verka för hans sak vid kurian. Ty om denna inte erkände honom som fullvärdig ärkebiskop i Uppsala kunde han inte rädda den lidande svenska kyrkan ur kättarnas händer.[25]

1533 nådde han äntligen sitt mål. Då kallades han till Rom, där han invigdes med det heliga ylleband eller *pallium* som endast påvar och ärkebiskopar fick bära. Sedan återvände han till Danzig. Nu erbjöd han sig på nytt att återvända till Sverige och verka för att gamla goda sedvänjor kom i bruk, i stället för all olydnad och upprorisk handel.[26]

Nu skrev han också en historieskildring på latin om ärkebiskopsstolen i Uppsala. Den berättar om hur de nordiska länderna kristnas av Ansgar och andra fromma män. Och därefter kommer den nådens dag, när det heliga palliet bärs genom Nordens ödemarker, liksom Guds ängel gick före israeliterna genom öknen, ty nu skall den förste ärkebiskopen invigas i Uppsala.

24. Ibid., s. 186.
25. Ibid., s. 49.
26. Ibid., s. 52.

Sedan dess har också det svenska riket förlänats ro och lycka, så snart deras kungar och rikets stormän lyssnat med vördnad till ärkebiskoparnas kloka råd och allvarsamma förmaningar. Ett exempel hämtas från kung Valdemars tid. När han förfaller till ett tyranniskt styre, vänder sig folket till ärkebiskop Folke och de övriga biskoparna och ber att de måtte rädda det vacklande riket med den auktoritet som de fått av Gud. Efter moget övervägande och endast med Gud för sina ögon förklarar då Folke, att Sverige stormän och dess folk inte är skyldiga att lyda en oförbätterlig kung eller några andra furstar som är upproriska mot Gud.

Här riktas också brinnande uppmaningar till den svenska adeln att den måtte stå fast vid fädernas trohet mot kyrkan och försvara dess frihet mot alla hotande tyranner, ty om prästerskapet förödmjukas, förtrampas lagen. Och då blir riket en tjuvarnas håla.[27]

Till sist tecknar Johannes Magnus sitt eget liv. När han kom till Sverige 1523 som påvens legat, hade kungen, prästerskapet och stormännen med enträgna böner hemställt att han måtte upptaga den svenska kyrkans ledning. Efter lång tvekan hade han också åtagit sig detta tunga värv, för man fann knappt några spår av kristendom i landet. Men snart förtalades han av de lutheraner som var kungens onda rådgivare. De smidde också djävulska planer på att mörda eller landsförvisa honom – det är framför allt Laurentius Andreae som driver dessa hatfyllda intriger. Kungen utsatte honom likaså för smädelser och förföljelse.[28] Till sist låtsades kungen sända honom på en beskickning till utlandet. Genom denna list kunde han lägga beslag på ärkestiftet och ärkebiskopens alla ägodelar.

Så förvandlar Johannes Magnus sina tre år i Uppsala till en modern helgonlegend om tåligt burna orättvisor och obrottslig nitälskan för den sanna kyrkan. Men nu stod han redo att trotsa dessa faror och rädda sin nödställda hjord i Sverige.

Johannes Magnus kom som sagt från enkla förhållanden. Detta bidrog kanske till en hudlöshet för kritik och förakt och en brinnande längtan efter höga titlar, liksom den formella elegans och värdighet som präglade hans uppträdande och varje rad i hans skrifter. Det kan också förklara hans inlevelse i goternas öden – även de var ju ringaktade uppkomlingar på historiens scen.

Bröderna Magnus skapade också en egen vapensköld. Den föreställde tre svällande ax på tre nakna kullar med den latinska devisen *Vince in bono malum* eller ”Besegra det onda med det goda”. Axen var en vanlig bild inom den kyrkliga vältaligheten för missionens skördar i vilda och ofruktbara länder. Men här torde de även anspela på det nya Sverige som bröderna Magnus skulle skapa som förmedlare av en gudomlig nåd och visdom.[29]

1539 tryckte Olaus Magnus sin *Carta marina* i Venedig. Kartan blev en sammanfattning av de argument som bröderna hade planerat framföra i sina orationer vid konciliet i Vicenza eller i konversationen med dess delegater.

Det första är Sveriges majestätiska storlek, där det sträcker sig från Öresund i söder till ishavet i norr – i jämförelse därmed blir Danmark föga mer än några öar i havet. Det

27. Ibid., s. 83–88.
28. Ibid., s. 88–93.
29. Ibid., s. 186.

andra är naturens under och rikedomar. För även om landet uppfylls av is och väldiga berg äger det fiskrika sjöar, skogar med mängder av villebråd och otaliga gruvor. Det seglar också skepp från hela Europa utanför dess kuster för att hämta dessa varor. Det tredje är den stora folkmängden. 34 folk hade också utvandrat från dessa trakter i forna dagar för att befolka en stor del av världen – deras namn uppräknas på en särskild karta. Det fjärde är svenskarnas makt och lysande tapperhet. Vi ser hur deras krigsmän rycker fram mot moskoviterna för att lägga nya länder under det svenska väldet.

Det femte argumentet är det svenska folkets fromhet. Den bevisas genom alla de kyrkotecken som är utströdda över kartan. Men denna fromhet var hotad, för den som kunde tyda tidens tecken och historiens *exempla*.[30] I kartans mitt syns Sveriges riksvapen, de tre kronorna, liksom en bild av ”svearnas och goternas mäktige konung Gustav” på sin tron. Där står också en devis, *Videat Dominus et requirat* eller ”Må Herren se detta och utkräva sin hämnd”, som hämtats från Andra Krönikeboken i Bibeln. Där berättas det hur Joash är kung i Jerusalem och följer prästen Jojadas råd i allt. Han återställer även templet i dess forna glans genom många års skatter på folket. Så dör Jojada, och därmed börjar Joash och Judas furstar dyrka avgudar. Profeter varnar dock de avfälliga för Guds vrede, och därför befaller kungen att en av dem, Jojadas son Sakarja, skall stenas på templets förgård – det är i själva dödsögonblicket som Sakarja utsäger de citerade orden. Joash får också sitt straff, när han såras i kampen mot en arameisk här och dödas i sängen av sammansvurna bland sitt eget folk.

Detta exempel blir nu en varning till Gustav Vasa, ty även han hade rövat kyrkans heliga egendom, avfallit till kättare samt förföljt sin tids profeter eller biskoparna, när dessa vågade förkunna Herrens vilja.

Som en motsats till Gustav Vasa framträder också en annan kung på *Carta marina*. Det är Sigismund i Polen och Litauen som hedras med devisen: ”Ingen kung är hans like.” Dessa ord kommer från berättelsen om Hiskia i Andra Kungaboken som i alla faror och hot bevarar en orubblig trohet mot Herrens bud och vilja. Sigismund och de polska biskoparna hade genom åren varit Johannes Magnus starka stöd – i ett brev 1543 tackar han Sigismund för tjugo år av faderliga och tröstande brev samt ett nödvändigt underhåll.[31] Här antyds måhända hur den katolska kyrkan måtte förlita sig på denne fromme kung för att rädda den rena tron bland de nordiska folken.

På kartan utmärks också ärkebiskopsstolen i Uppsala med en praktfull mitra och biskopsstav – detta är således kyrkans högsta auktoritet i Norden. Här står även Johannes Magnus namn och titlar som ärkebiskop i Uppsala, *primas* över Sverige och påvlig legat – samt hans vapensköld med de tre axen. Därmed blir kartan, liksom brödernas skrifter, en maning till Kristi heliga kyrka och alla fromma furstar att understödja deras hängivna kamp. Då skulle den profetia uppfyllas som hämtats från Psaltarens fyrtiosjunde psalm och som citeras längst ner på *Carta marina*: ”I Nordens trakter grundade vår store Herre sin stad.”

30. Se Clara Nevéus, ”Olaus Magnus´ Carta Marina. De heraldiska elementen”, i: Lars Otto Berg m.fl. (utg.), *Arkivvetenskapliga studier*. VI, Uppsala 1987, s. 299–308.
31. Larsson 1992, s. 166.

JOHANNES MAGNUS OCH DET TIDIGA VASAHOVET

Johannes Magnus skulle aldrig återvända till makten och äran i Sverige – han dog ju i Rom 1544. Men påvestolen utnämnde genast brodern Olaus till hans efterträdare på ärkebiskopsstolen i Uppsala.

Under de följande åren växte det fram en ny vilja inom den katolska kyrkan att ta upp striden med protestanterna. Denna ”motreformation” fick sin brännpunkt i det koncilium som sammankallades i den lilla staden Trento (lat. Tridentum), vid gränsen mellan Italien och Tyskland. Olaus Magnus deltog med iver i dessa sessioner och bedrev samtidigt intensiva förhandlingar vid påvestolen och kejsarhovet för att vinna stöd i kampen mot kätterierna i Sverige.[32]

Av samma skäl installerade han ett tryckeri i Birgittahärbärget. Där lät han trycka Birgittas uppenbarelser, broderns verk om goterna och svearna samt om ärkebiskoparna i Uppsala och sin egen *Historia om de nordiska folken* (*Historia de gentibus septentrionalibus*). Nu skulle dessa skrifter övertyga de mäktiga i Europa om att Sverige med alla medel måste bevaras inom den romerska kyrkan.

Det första exemplaret av Johannes Magnus historia kom till hovet i Stockholm hösten 1554. Olaus Magnus erbjöd sig samtidigt att tillträda ärkebiskopsstolen i Uppsala. Han framkastade också tanken att den i framtiden kunde besättas av någon furste från Vasaätten. Så kunde kyrkan bli ett fast stöd för Gustav Vasa och hans söner, förutsatt att Sverige återförenades med den katolska kyrkan.[33]

Gustav Vasa var ingen lärd man: hans studier i skolan i Uppsala var säkerligen ytliga och bristfälliga. Men han ägde en sällsynt politisk och retorisk begåvning. Den ledde till ett intensivt intresse för historieskrivningen – den var för honom en kamp på liv och död.

Framför allt visste han att kyrkan hade använt sig av denna konst för att styra opinionen under gångna tider, och särskilt inom den andliga och världsliga eliten. Desto större blev hans vrede när hans forne kansler Olaus Petri skrev en svensk krönika på eget bevåg. På nyåret 1539 ställdes denne och Laurentius Andreae inför rätta på Örebro slott och dömdes till döden, eftersom de känt till planer på attentat mot Gustav Vasa och skapat oro i landet genom sina predikningar och historier. De benådades visserligen mot höga böter, men ett exempel hade statuerats: hädanefter hade kyrkan ingen frihet att kritisera överheten med historiens hjälp.

Men redan 1541 befallde Gustav Vasa att Olaus Petri skulle revidera Ericus Olais historieskildring. Den var ju skriven till de gamla biskoparnas gagn och manade till uppror mot rikets kungar, herrar och adel i stället för fred och enighet. Gustav Vasa behövde historien.

Nu låg Johannes Magnus historia på bordet. Den praktfulla volymen besannade också kungens värsta farhågor. Johannes Magnus uppgav förvisso att han inte ämnade skriva om Gustav Vasa och hans tid. Men trots detta hade han gripit varje tillfälle att håna och förtala Gustav Vasas regemente. Därför måste man omedelbart tillbaka-

32. Johannesson 1982, s. 191–201.
33. Ibid., 271f.

visa dessa skamlösa och giftiga lögner med andra skrifter, skrev den rasande kungen till sina söner.[34]

Man kan förstå Gustav Vasas reaktion. Han hade många fiender bland stormännen, och de kunde nu finna argument för en kamp mot honom i allians med biskoparna – detta var det klassiska mönstret för ett uppror sedan medeltiden. Det utbröt också en febril aktivitet vid Vasahovet. Västeråsbiskopen Peder Svart fick nu i uppdrag att skriva den officiella krönikan om Gustav Vasa. Där bemötte han med kraft de vanliga anklagelserna att kungen varit en gudlös kättare och kyrkorånare. Tvärtom hade han städse ivrat för att Guds rena ord skulle förkunnas i hela hans rike. Han hade också själv undervisat prästerna i andliga frågor. Det var alltså ingen ny lära som vållat alla uppror i landet, utan de maktlystna och giriga biskoparnasförtal och intriger. Peder Svart utformar också skickligt riksdagen i Västerås 1527 till en ideologisk kamp mellan kungamakten och biskoparna, där folket gråtande bönfaller Gustav Vasa att behålla sin krona till fäderneslandets räddning.

Peder Svart tecknar också en dräpande karikatyr av Johannes Magnus, eller "doktor Jens Svinefot" som denne hånfullt kallas. Under sina år som ärkebiskop hade han dragit omkring i landet med prålande följen om 200 man och i kläder av guld eller sammet. Men när kungen fördömde kyrkans ståt och de påfund eller vidskepligheter som saknade grund i de heliga skrifterna, hade den fåfänge och uppblåste prelaten intet att genmäla. Han begick till och med ett nesligt dåd genom att lura av de fattiga prästerna i Roslagen deras mynt och ägodelar, innan han övergav sin kyrka och flydde till de papistiska länderna.[35]

Slutsatsen var alltså given: Johannes Magnus var ingen from martyr, som han hävdade i sina skrifter, utan en futtig bedragare, och följaktligen borde de som älskade sanningen och fäderneslandet inte fästa någon vikt vid hans papistiska skriverier.

Samtidigt behövde Vasahovet en svensk rikshistoria som gagnade dess intressen. Detta uppdrag gick nu till Johannes Magnus efterträdare som ärkebiskop i Uppsala, Laurentius Petri. Direktiven var uppenbarligen att han skulle revidera brodern Olaus svenska krönika och inarbeta det som syntes användbart hos Johannes Magnus. Han skred genast till verket och hade sommaren 1559 fullbordat en version som skulle spridas i många avskrifter under det följande halvseklet.

I sin bearbetning följde Laurentius Petri fyra linjer. Han tog upp goternas ärofulla bragder och erövringar, som hans broder hade avfärdat så hånfullt, och argumenterade dessutom kraftfullt för Sveriges urgamla rätt till Skåne, Halland och Blekinge. På dessa punkter använde man sig således av den nya historieskrivningen. Däremot förnekade man att Sverige någonsin hade styrts av tyranner – om man inte räknade utländska kungar som Erik av Pommern eller Kristian II. Ännu mindre hade svenska kungar avsatts eller dödats av sina egna söner, som Visbur och andra – detta exempel tycks ha varit särskilt plågsamt för Gustav Vasa. Därför borde alla trogna och fridsamma undersåtar veta att de var pliktiga att lyda den av Gud givna överheten, även om den ägde några brister. Det var trolösa och bullersamma män

34. Ibid., s. 272.
35. Ibid., s. 274.

som Jöns Bengtsson Oxenstierna och andra biskopar som vållat landets lidanden i gångna tider.[36]

Så valde och vrakade man skoningslöst bland Johannes Magnus argument och exempel och behöll bara det som tycktes gagna den dagsaktuella politiken. Han hade ju själv förfarit på samma sätt med Jordanes och Prokopios eller Saxo och Ericus Olai.

Samtidigt stod Gustav Vasa och hans söner inför ett annat problem och det gällde deras legitimitet som furstar. Vid utländska furstehov och i kontinentens mäktiga städer kunde de uppfattas som simpla uppkomlingar och äventyrare utan anor eller glans. Därför sökte de bygga upp en modern hovkultur, där allt, från banketter och torneringar till gobelänger och porträtt, skulle bära vittnesbörd om Vasaättens furstliga rang och ädla dygder.

Man anställde också en skicklig latinpoet, tysken Heinrich Möller eller Henricus Mollerus, för detta syfte – latinet var ju tidens internationella språk för litteratur och vetenskap liksom för den politiska propagandan. Han hyllade nu prakten vid bröllop, kröningar, triumftåg och andra ceremonier i en rad dikter som skulle spridas i Europa. Men två av de dikter som trycktes i Rostock och Wittenberg tog också upp den känsliga legitimitetsfrågan. Där utgår Mollerus från Johannes Magnus skildringar av Karl Knutsson Bonde och Sten Sture den äldre, och söker visa hur Gustav Vasa och hans söner härstammade från dessa goda furstar och hade ärvt alla deras dygder. Ingen kunde således bestrida deras furstliga rang eller rätt till den svenska kronan.[37]

När hertig Erik friade till Elisabet i England fick de svenska delegaterna hävda att Gustav Vasa ägde furstliga anor och härstammade från den Björn som hade varit Sveriges förste kristne kung. Dessutom skänkte man bröderna Magnus verk till framstående män vid det engelska hovet för att övertyga dem om det svenska rikets ålder, fromhet, makt och rikedom. Erik instruerade sändebuden hur de skulle framhålla att Sverige var goternas första fädernesland varifrån de sedan gjort sina uttåg och lagt nästan hela Europa under sitt välde.[38]

1559 kom Eriks broder Johan till London för att stödja frieriet. En orator grep då tillfället att hylla honom som ättling till de goter och vandaler som hade mäktat störta Rom.[39] På några få år hade Johannes Magnus blivit den självklara källan för den internationella panegyriken av Vasaätten.

Nu tillkom också en av Vasahovets mest originella skapelser. Det var en svit med tapeter över de första kungarna i Sverige, enligt Johannes Magnus historia: Magog, Sven, Getar och Erik. Så skulle de utländska besökare som togs emot vid audienser och banketter se hur Magog lossade sina skepp på Nordens stränder och övertygas om att de stod inför ett av världens äldsta kungahus.[40] Goterna fick således skänka legitimitet och ära åt den nya kungaätten i Sverige. Erik fann också med stolthet att han var den fjortonde med detta namn i Johannes Magnus väldiga regentlängd.

36. Ibid., s. 274ff.
37. Johannesson, "Renässansens latinpoesi. Studier kring Henricus Mollerus", i: *Vetenskapens träd. Idéhistoriska studier tillägnade Sten Lindroth*, Stockholm 1974, s. 68–70.
38. Johannesson 1982, s. 278.
39. Sten G. Lindberg, "Two grolieresque Swedish bindings with English connexions", *The Book Collector*, spring 1975.
40. Johannesson 1982, s. 278f.

Till detta kom den danska frågan. Gustav Vasa hade under sin första tid vid makten i stort sett eftersträvat en fredlig relation med det mäktiga grannlandet. Men 1548 tog danskarna upp Sveriges tre kronor i sitt riksvapen. Mot slutet av 1550-talet fanns det också tecken som tydde på en förestående invasion av danska arméer och flottor. Därmed fann man bruk för Johannes Magnus retoriska konst: Gustav Vasa befallde att man skulle översätta Hemming Gadhs tal mot danskarna till svenska och tyska för att stärka stridsviljan i landet.

1559 gjorde man ett annat utspel för att vinna den internationella opinionen. Då trycktes en latinsk dikt i Wittenberg som hade skrivits av hertig Eriks hovpredikant, Laurentius Petri Gothus. Den skildrar en episod hos Johannes Magnus, där goterna står uppställda till strid mot de mäktiga perserna. Men plötsligt tycks goterna glömma denna kamp för att jaga en hare som springer över fältet. Så stor var sinnesstyrkan hos detta folk att det aldrig lät sig skrämmas av övermodiga och skrävlande fiender. Goterna vinner sedan en förkrossande seger över perserna. Samma öde skulle underförstått drabba danskarna, om de var dåraktiga nog att angripa goternas sentida ättlingar.

Denna propaganda väckte oro vid det danska hovet. Därför fick också dess rikshistoriograf, Hans Svaning, utforma en stor stridsskrift mot Johannes Magnus. Enligt denna hade han övergivit sin kyrka för ett lättjefullt och liderligt liv i Rom, där han plundrat och förfalskat allt vad den store Saxo hade skrivit om Nordens historia. Det var också han som hade satt samman Hemming Gadhs oration i sin outsläckliga iver att sprida hat mellan svenskarna och danskarna. För övrigt byggde hela hans historia på en lögn, för goterna härstammade inte alls från Sverige utan från de danska landskapen Jylland, Skåne och Gotland – denna tes framfördes redan i den danska rimkrönikan. Därför var det danskarna som borde tillskriva sig äran av goternas bragder och erövringar.[41]

Erik XIV engagerade sig intensivt i detta propagandakrig. 1563 tog han en lärd fransman, Petrus Marsilius, i sin tjänst, och han fick nu försvara Johannes Magnus mot danskarna genom en *apologia*. Visserligen var den svenske ärkebiskopen papist, men också en man av den största lärdom. Han hade också framlagt ovedersägliga bevis för att goterna härstammade från Sverige. Marsilius ämnade för övrigt skriva ett eget verk som skulle visa hur en mängd andra folk som vandalerna och finnarna också hade utvandrat från Sverige – Johannes Magnus vision av den svenska forntiden tycktes redan för trång och fattig för det äregiriga svenska hovet. Men detta stannade vid en snillrik ansats, som så mycket under Erik XIV:s åtta år vid makten.

Det väntade kriget mot Danmark bröt ut år 1563. Nu tillkom det stridsskrifter i det svenska kansliet, som fördömde de danska krönikornas förtal och lögner inför den internationella opinionen och prisade de svenska historikernas lärdom och kärlek till sanningen. Erik höll likaså orationer inför riksdagarna – koncepten på latin är bevarade – där han manade svenskarna till enig kamp mot de falska och ondskefulla danskarna i Johannes Magnus anda. Han försökte till och med hindra krigsfolket att löpa från fanorna genom att påminna dem om ”the gamle göthers manlighet”.

41. Löw, I, 1908, s. 90.

Samtidigt rasade den kamp mellan bröderna som Gustav Vasa hade uppbådat alla medel för att förhindra. Den slutade med att Erik avsattes 1568. Han fick nu tillbringa återstoden av sitt liv i olika fängelser. Han bevarade emellertid sin kampvilja och författade rastlöst brev, manifest och försvarstal som skulle smugglas ut till världen utanför murarna och återskänka honom makten och friheten.

Erik läste även Johannes Magnus. I det exemplar som bevaras i Uppsala universitetsbibliotek har han markerat användbara argument med understrykningar eller olika symboler som dolkar, hjärtan, kronor och handslag. Han anställde även egna spekulationer om hur goterna, schweizarna, langobarderna och många andra folk hade utvandrat från olika landskap i Sverige. Dessutom skulle han ha översatt Johannes Magnus till svenska och skrivit egna dikter på latin om varje kungs liv. Det uppges att hans broder Karl tog med sig denna handskrift från det sista fängelset på Örbyhus. Den skulle sedan ha bevarats i Kungliga biblioteket, enligt en anteckning 1690.

Detta kan vara en legend – Eriks sällsamma liv inbjöd ju till rykten och myter. Men Johannes Magnus vision av goternas krigståg och erövringar fick bevisligen en central roll i hans tankevärld intill de sista dagarna, när sinnessjukdomen förmörkade hans sinne.[42]

KARL IX OCH GUSTAV II ADOLF

Enligt Gustav Vasas testamente skulle Erik ärva kronan, medan de yngre sönerna fick var sitt hertigdöme.

Johan blev hertig över Finland. Men han drömde om att utvidga sitt välde söderut i de baltiska provinserna. Därför inledde han förhandlingar om ett äktenskap med den polske kungens syster, Katarina Jagellonika. 1562 firades också detta bröllop i Vilnius. Henricus Mollerus som vid denna tid blivit rektor i Danzig, uppvaktade brudparet med en praktfull latindikt, som beskrev hur den finländska björnen och den polska örnen nu trädde i en evig förening med varandra.[43]

Detta var en glänsande framgång för Vasaätten. Men Erik XIV uppfattade halvbroderns politiska ambitioner som ett förräderi mot hans egna planer. Därför ställdes Johan inför en domstol som dömde honom till döden. Straffet förvandlades sedan till fängsligt förvar på Gripsholm. Där föddes en son 1566 som döptes till Sigismund. Detta var ett berömt namn i den polska historien, och måhända fanns det redan nu planer på att Polen och Sverige en dag skulle styras av samme kung. Han fick också en katolskt färgad uppfostran, vilket skulle underlätta en sådan personalunion.

Så avsattes Erik XIV 1568, och nu bar Johan III den svenska kronan till sin död 1592.

Den polska frågan var ständigt närvarande under hans tid vid makten. Detta återspeglas också i Uppsalas domkyrka. När Katarina Jagellonika dog 1583, hedrades hon med en praktfull relief av den polska kungastaden Krakow över sin sarkofag. Detta var en symbol för hennes ädla börd men också för den dynastiska förbindelse mellan

42. Avsnittet om Erik XIV bygger på Kurt Johannesson, ”Retorik och propaganda vid det äldre Vasahovet”, *Lychnos*, 1969–1970; Johannesson 1982, s. 278–284 samt H. Wieselgren, ”Reconditi Labores”, *Samlaren*, 11, 1890, s. 36.

43. Johannesson 1974, s. 84ff.

de polska och svenska kungahusen som skulle öppna en ny väg för Sverige inom den europeiska politiken. Fyra år senare avreste också en svensk delegation, som lyckades genomdriva valet av Sigismund till kung i Polen.

Vid sin död 1592 hyllades Johan III av sin holländske sekreterare Jacobus Typotius som en ättling till de gamla goterna. Den spanska adeln, de korstågsriddare som befriat Jerusalem och själve kejsar Karl V berömde sig också av samma ädla anor.[44] Vasakungarna kunde således mäta sig med de förnämsta kungahusen i Europa.

Sigismund skulle nu ärva den svenska kronan. Men två grupper ställde krav innan en kröning kunde ske. Adeln krävde att riksrådet skulle styra landet när Sigismund uppehöll sig i Polen, liksom förbättrade privilegier. Kretsar inom den svenska kyrkan varnade också för att påvestolen och jesuiterna skulle få inflytande i Sverige. Dessa farhågor underblåstes dessutom av Karl, den yngste av Gustav Vasas söner, som var hertig över Södermanland.

Efter förhandlingar kröntes Sigismund i Uppsala 1594. Men efter avresan steg spänningen mellan hans anhängare och ett parti kring hertig Karl. En del rådsherrar och adliga begav sig också till Sigismund i Polen – han var ju Sveriges laglige kung. Så drog Sigismund till Sverige med polska trupper för att befästa sin makt, men han besegrades av hertig Karl vid Stångebro 1598 och tvingades återvända till Polen. De rådsherrar som hade stött hans sak ställdes inför rätta vid en riksdag i Linköping 1600. Några av dem dömdes till döden som landsförrädare, och detta stärkte nu hatet mot hertig Karl i många adliga kretsar – man kunde tala om "Linköpings blodbad" och jämföra honom med Kristian tyrann. Sigismund vidhöll också till sin död att han var den rätte härskaren över Sverige, medan Karl var en laglös usurpator.

Karl styrde nu landet som riksföreståndare – först 1607 lät han sig krönas som Karl IX. Nu byggdes det upp en intensiv propaganda som skulle visa hur han hade räddat Sverige från polackernas tyranni och jesuiternas intriger.

Liksom de andra Vasakungarna grep Karl IX efter historien för att försvara sin legitimitet. 1598 tryckte han sin ättartavla, som skulle visa att hans anor sträckte sig ända till Magog och de gotiska hjältekungarna. Han skrev också själv en svensk rimkrönika, som han "extraherade" från Laurentius Petri och Johannes Magnus, för att visa hur kärleken till fäderneslandet var den enda drivkraften i hans politiska strävan.[45] 1602 gjorde han en ännu större ansats. Då befallde han nämligen att Elaus Terserus skulle "vertera" Johannes Magnus till svenska. Denne skulle få 48 tunnor säd om året som lön för sin möda.[46]

Valet var ingen slump. Terserus hade studerat vid de tyska akademierna i sin ungdom och varit Johan III:s sekreterare; då fick han bland annat försvara avsättningen av Erik XIV med konstfulla argument. När striden mellan Sigismund och Karl blossade upp, insattes han av hertigen som prost över Dalarna och kyrkoherde i Leksand – det var viktigt att vinna stöd i detta landskap som var så rikt på gruvor och stridbara män. Där ledde han en bondehär som dödade Jacob Näf och några andra män som Sigis-

44. Jacobus Typotius, *Laudatio funebris*, 1594.
45. Avskrifter i Palmsköld 32, Uppsala universitetsbibliotek.
46. Om Terserus, se bland annat en artikel i *Svenskt biografiskt lexikon* (SBL).

mund hade sänt till Dalarna för att agitera 1598. Och sedan försvarade Terserus detta "Näftåg" genom en skrift som spreds vida omkring.

Nu översatte han Johannes Magnus verk på några få år.[47] Han följer den latinska texten nära på en vårdad och ledig svenska och har tillfogat latinska dikter om varje kungs liv och gärningar. Till skillnad från Johannes Magnus skildrar han även Gustav Vasas liv och regemente. Den inledande latindikten prisar kungens kamp mot danskarnas och papisternas tyranni samt hans segrar över moskoviterna och de smålänningar som eggats till uppror av danskarnas silver. Men den följande framställningen på svenska har skurits bort i handskriften.

Det fanns två skäl till denna översättning. Dels ville Karl IX visa världen hur han – och inte Sigismund i det främmande Polen – var den rätte förvaltaren av dygder som skänkt svenskarna en så oförgänglig ära alltsedan forntiden. Dels ville han uppnå en försoning och enighet mellan kungamakten och adeln genom de gamla goternas lysande exempel.

Av något skäl trycktes inte Terserus översättning. Men i dess ställe fick Petrus Petrejus, en skicklig och betrodd man i kansliet, göra en kortare version av Johannes Magnus som trycktes 1611 och 1614. Den hade tre böcker: den första skildrar Sveriges kungar från Magog till Karl IX, den andra de utländska goternas kungar från Berik till Roderik och den tredje de berömda amasonerna.[48]

Karl IX försökte således formulera en ny nationell ideologi med Johannes Magnus historieskildring som grund. En bisarr händelse visar också hur han försökte uppträda enligt dessa ideal. När det utbröt krig mot Danmark 1611 utfärdade han ett utmaningsbrev till den danske kungen Kristian IV, där denne uppmanades att möta honom i ett envig "efter the gamble Götars lovliga bruk och sedhwane". Så skulle man undvika ytterligare blodspillan. Karl IX hade läst om sådana envig hos Saxo och Johannes Magnus, där två furstar kämpade inför de uppställda härarna, och nu ville han kröna sitt liv med samma oförgängliga ära.[49]

Mycket av denna gotiska propaganda kom att kretsa kring en enda man. Det var Johannes Schroderus, borgarson från Nyköping och mer känd under det adliga namnet Johan Skytte. Han hade liksom Terserus utbildats i retorik, politik och andra moderna vetenskaper vid de tyska akademierna. Det var uppenbart hertig Karl som bekostade dessa studier.

Skytte fick också försvara hertigens politik inför den europeiska opinionen. Sverige hade vid denna tid dragits in i striderna om de baltiska provinserna. Estland låg under svenskt välde sedan 1560-talet, men hertig Karl sökte även erövra Livland i kamp med Ryssland och Polen. Nu höll Skytte en oration vid akademin i Marburg 1599, där han förklarade att detta vore ett *bellum iustum* eller "ett rättfärdigt krig" enligt tidens politiska teori. För detta framförde han ett obestridligt argument ur den svenska historien.

47. Terserus översättning bevaras genom två handskrifter i Kungliga biblioteket. Den ena (D 388) innehåller en preliminär version av cirka en tredjedel av verket, där Terserus också hänvisar till Olaus Petris och Laurentius Petris krönikor för en tänkt kommentar eller bearbetning. Den andra (D 387) återger hela verket i avskrift. Det förekommer dock smärre tillägg och korrigeringar, vilket kan tyda på att man förberedde en tryckning.

48. Petrus Petrejus, *Een kort och nyttigh Crönika*, 1611, tillägnad Karl XI.

49. Lars Gustafsson, *Virtus politica. Politisk etik och nationellt svärmeri i den tidigare stormaktstidens litteratur*, Uppsala 1956, s. 228f.

Goternas kung Berik hade nämligen underkuvat Estland, Livland och Kurland genom heroiska krigståg i forna tider. Därför återkrävde svenskarna bara sin lagliga rätt till dessa länder.

Detta förebådar ett nytt sätt att tolka Johannes Magnus historia vid Vasahovet. Förr hade hotet från Danmark stått i centrum, med Hemming Gadhs oration som glansnummer. Nu börjar allt kretsa kring goternas första uttåg under Berik, vilket får förebåda och legitimera de militära operationer som Sverige bedrev i provinserna öster och söder om Östersjön med växlande framgång.

1602 fick Skytte ett annat ärofullt uppdrag. Han skulle undervisa den sjuårige tronföljaren, Gustav Adolf, i de konster och vetenskaper som krävdes av en modern regent. Självklart skulle han inviga sin elev i de politiska idéer som utvecklades vid denna tid bland Karl IX:s förtrogna och i kansliet. Detta återspeglas i en oration som Skytte höll inför hovet på Kalmar slott 1603. Där fördömde Skytte Sigismunds lögner och smädeskrifter liksom jesuiternas ränker och försåt och manade samtidigt den svenska adeln att inte ligga bakom ugnen och steka äpplen utan strömma till skeppen med samma tapperhet som i Beriks dagar.[50]

1617 firade Gustav II Adolf sin kröning i Uppsala. Då höll man en tornering där de förnämsta bland gästerna och den svenska adeln skulle förevisa sina ridderliga dygder på rännarbanan. Själv uppträdde kungen som Berik. Det upplästes också en oration där han påminde om sina segerrika krigståg till Estland, Kurland, Preussen och de vendiska länderna i forna dagar. Nu förklarade han sig redo att försvara fyra satser på ädla riddares vis, nämligen att goterna härstammade från Sverige, att de hade besegrat alla nationer genom sin mandom, tapperhet och trofasthet, att ett manligt hjärta var det rätta medlet att vinna eller försvara ett rike och slutligen att Sverige inte kunde övervinnas så länge dess undersåtar var trogna mot sin kung och eniga med varandra.[51] Det är ovisst om kungen eller någon sekreterare fört pennan. Men det är en god sammanfattning av de centrala idéerna i tidens gotiska retorik. Och målet är även här att vinna adeln för hovets kontroversiella krigspolitik.

En bror till Johan Skytte, Ericus Schroderus, tjänstgjorde i kansliet som *translator regius*. Som sådan fick han översätta en mängd verk som skulle belysa de konster och dygder som krävdes av en modern hovman och politiker.

Vid Gustav II Adolfs kröning 1617 fick han dennes befallning att göra en ny översättning av Johannes Magnus. Den trycktes också i ett ståtligt band 1620. Där återger Schroderus den latinska texten på en högtidlig och lite ålderdomlig svenska, som om han ville väcka vördnad inför de gamla goternas värld. Här utelämnas dock Hemming Gadhs tal mot danskarna. Schroderus hade tryckt en översättning av denna stridsskrift när kriget bröt ut 1611. Men sedan dess hade man slutit en dyrköpt fred med Danmark, och därför ville man måhända inte riskera nya konflikter med grannen i söder.

1626 utgav Schroderus även Livius romerska historia på svenska. Enligt dess förord hade ingen kejsare någonsin erövrat svearnas och goternas riken. De utländska goterna

50. Kurt Johannesson, *Svensk retorik från medeltiden till våra dagar*, Stockholm 2005, s. 124–127.

51. Henrik Schück återger Gustav II Adolfs "kartell" i *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Academien*, I, 1932, s. 34ff. Den östgotiske kungen Alariks utmaningsbrev återfinns dessutom i Palmsköld 36, Uppsala universitetsbibliotek, efter en tryckt version.

hade också varit jämbördiga med romarna i krigisk ära och politisk makt. Utgåvan tillägnades riksrådet som hyllades som hjärtat i statens kropp.

Det främsta syftet med dessa översättningar var således att modernisera de svenska adelsmännens tankevärld. Många bland dessa officerare och godsägare läste inte gärna på latin eller andra främmande språk. Men texterna skulle också legitimera Gustav II Adolfs djärva expansionspolitik. När Schroderus dedicerar ett av dessa verk till drottning Maria Eleonora 1629, genomlöper han de krig som svenska furstar fört i Livland och Preussen från Beriks dagar till Gustav II Adolf och finner att samtliga varit nödvändiga, rättfärdiga och ärofulla.[52]

Johan Skytte bekostade också en översättning av Johannes Magnus till tyska. Syftet var uppenbart att bereda marken för en svensk expansion i länderna runt Östersjön. Men denna översättning kom aldrig i tryck.[53]

Ett exempel kan visa hur man använde goterna för att stärka krigsviljan i Sverige. Peder Eriksson var anställd i kansliet och fick 1625 resa runt i Bergslagen och Norrland för att ta upp ett krigslån inför ett kommande angrepp på Polen. Då läste han upp en oration där han fördömde polackernas uppblåsta förakt och jesuiternas illistiga intriger och prisade Beriks och de gamla goternas bragder enligt den nya översättningen av Johannes Magnus.[54]

JOHANNES MESSENIUS

Under medeltiden fick kyrkans män ofta företräda landets rättigheter och intressen vid ambassader och internationella överläggningar. Då skrevs också huvudparten av tidens historia av kaniker vid domkapitlen under biskoparnas överinseende. Men från 1500-talet började staten och kungamakten överta alltmer av kyrkans makt inom dessa domäner. Därför överfördes mycket av arkiven vid biskopsstolarna och i Vadstena till kansliets lokaler på slottet Tre kronor i Stockholm. Nu skrevs också alltmer av tidens historia av kansliets sekreterare.

Historieskrivningen tog ännu ett steg under 1600-talet – till akademierna. De fick nu en viktig funktion som politiska tankesmedjor, där professorer och studenter prövade olika idéer och argument i föreläsningar, orationer och andra skrifter. Men allt förlöpte under sträng övervakning och enligt ständiga direktiv från den centrala makten. Detta är bakgrunden till Johannes Messenius märkliga livsöde.[55]

I Messenius ungdom läste många svenska studenter vid protestantiska akademier i Tyskland, innan de trädde i kyrkans eller statens tjänst, men några drog också till de kollegier som jesuiterna inrättat i Polen. Där kunde man få frikostiga stipendier och en förstklassig undervisning i latinsk *eloquentia* och andra konster. Syftet var givetvis att återföra de nordiska länderna till den katolska kyrkan.

52. Gustafsson, 1956, s. 205.
53. Översättningen gjordes av Henricus Krugius från Kassel och skulle tryckas enligt Skyttes anteckning (Nordin 139, Uppsala universitetsbibliotek).
54. Johan Nordström, ”Historieromantik och politik under Gustav Adolfs tid”, *Lychnos* 1937.
55. Beträffande de yttre dragen i Messenius liv och författarskap hänvisas till Henrik Schücks klassiska studie *Messenius: Några blad ur Vasatidens kulturhistoria*, Stockholm 1920.

Johannes Messenius var en av dem. Han kom 1595 till Polen och studerade sedan vid kollegiet i Braunsberg och andra katolska skolor. Men hans mål var knappast en kyrklig karriär. I stället sökte han vinna en tjänst vid Sigismunds svenska kansli i Polen. Hans merit var en genealogisk skrift om dennes ärofulla anor. Men han hade ingen framgång, och därför tog han ett djärvt steg. Han återvände till Sverige efter sexton år i utlandet 1608, och där sökte han nu tjänst hos Karl IX med en liknande genealogisk skrift. Han sade sig också brinna av begär att skildra fäderneslandets och Vasaättens historia.

Karl IX kände till Messenius polska bakgrund men hade också en skarp blick för politiska begåvningar. Kungen beslöt också att använda honom för en modernisering av akademin i Uppsala. Den hade fört en tynande tillvaro under 1500-talet, men nu skulle den utbilda renläriga och nitiska präster och skickliga ämbetsmän som kunde verka för undersåtarnas ideologiska fostran. Helst skulle den locka adelns söner till studier, så att de kunde tjäna staten med tillbörlig lojalitet mot kungamakten och fäderneslandet. Därför fick Messenius en lärostol i juridik i Uppsala. Han kastade sig också över undervisningen med en brinnande energi och dådkraft, som väckte entusiasm bland studenterna men även oro och hat bland hans kollegor.

Under de följande fem åren publicerade Messenius också en ström av skrifter där han utvecklade teman i bröderna Magnus verk – han säger själv att deras ära jagade sömnen ur hans ögon och eldade honom att vandra i samma fotspår. Det var hans inträdesföreläsning, där han hyllade Magog och andra gotiska kungar som rättens grundare i Sverige, en samling epigram på latin om de svenska kungarna från Magogs dagar, en beskrivning av Sveriges fem äldsta städer, Uppsala, Sigtuna, Skara, Björkö och Stockholm, ett verk om gamla gravinskrifter där han inräknar runstenarna liksom en historia om Sveriges biskopar genom tiderna. Så ville han visa hur bröderna Magnus tankevärld kunde utvecklas och fördjupas genom nya källor och metoder. De olika verken dedicerades också vördnadsfullt till hovet, riksrådet och förnäma borgare. Det var i denna värld Messenius sökte sina gynnare och beskyddare.

När kriget mot Danmark bröt ut 1611, aktualiserades också en annan stridsfråga. Danskarna hade ju publicerat en vederläggning av Johannes Magnus historia 1560, där den förhånades som idel fabler och lögner. Nu fick Messenius bemöta detta gamla angrepp med en ny skrift, där han med fosterländskt patos och nya källor ledde i bevis att Johannes Magnus framställning var av vida större vetenskapligt värde än det Saxo och andra danska historiker falskeligen hade påstått om forntiden. Detta verk trycktes på både latin och svenska – så viktig var Johannes Magnus i den svenska propagandan.

I tidens akademier och gymnasier lät man studenterna uppföra latinska dramer som en tjänlig övning i vältalighet och höviska seder. Ibland fick de också agera på folkspråket för att underhålla en borgerlig publik i städerna eller de förnäma vid hoven. Messenius hade sett sådana dramer under studieåren i Polen och nu utformade han en djärv plan: han skulle skildra hela den svenska historien genom femtio komedier och tragedier.

Det blev bara en handfull, men de satte djupa avtryck i tiden. Han hämtade i regel motiven från bröderna Magnus skrifter.[56] Den största framgången blev *Disa* som upp-

56. Hilding Lidell har studerat motiven från bröderna Magnus i sin avhandling *Studier i Johannes Messenius dramer*, Uppsala 1935.

fördes av hans studenter krigsåret 1611 vid distinget i Uppsala. Där skildras det hur en fruktansvärd missväxt hotar att ödelägga landet. Men i nödens stund uppträder den visa jungfrun Disa, och hon förordar nu en utvandring till Norrland och uppodling av dess väldiga trakter. Här uppenbarar sig också amasonernas drottning Penthesileia. Hon berättar hur hon har utvandrat från Sverige med sin morbroder kung Berik och förutspår att Sverige skall bli lika mäktigt som i forna dagar.

På fem år hade Messenius således visat hur bröderna Magnus skrifter kunde bilda grunden för en modern litteratur, som kunde skapa en ny enighet och tro på det egna folkets kraft och ära inom den svenska eliten. Karl IX:s utnämning hade burit rik frukt.

Detta noterades också av överheten. Därför kallades Messenius till kansliet i Stockholm 1613 och förordnades dessutom till assessor i den nyinrättade hovrätten. Vägen till adelskap och ännu högre ämbeten tycktes stå öppen. I kansliet skulle han bringa ordning i kansliets äldre arkivalier – han hade ju demonstrerat en lysande lärdom under Uppsalaåren.

Detta ställer frågan om Messenius syn på historien. Under medeltiden och 1500-talet hade den betraktats som en undervisning i den politiska konsten. Och därmed trädde det lärorika exemplet i centrum – Johannes Magnus historia var skriven utifrån detta ideal. Men under 1600-talet sker det en förskjutning av det historiska perspektivet, man lägger nu allt större vikt vid insamlandet av källor och en kritisk granskning av deras sanningshalt. Därmed uppstod det också ett nytt intresse att publicera okända eller svåråtkomliga handlingar av skilda slag.

Messenius visade redan under åren i Uppsala hur han företrädde dessa ideal. Under tiden i kansliet lät han också trycka en rad lagar och krönikor från Sveriges medeltid liksom Adam av Bremens och Ericus Olais skrifter. Sådana utgåvor skulle således tjäna som grund för en modern historievetenskap i Sverige.

Samtidigt började han överväga en annan idé. Johannes Magnus hade varit en obestridlig auktoritet i den svenska historien sedan hans verk trycktes 1554. Men borde inte Sverige få en ny rikshistoria som bättre uppfyllde tidens politiska och vetenskapliga krav? Och vem vore bättre skickad för denna uppgift än han själv?

Han började också samla material till en sådan i kansliets myller av handlingar. Men detta arbete avbröts genom en plötslig motgång 1616. Messenius drev processer mot några andra i kansliet rörande hans hustrus ärvda egendom. Dessa grep nu tillfället att anklaga honom för att konspirera med Polen. Sådana beskyllningar var farliga i en tid när många levde i fruktan för en invasion av Sigismund.

Bevisen var svaga, men Messenius hade onekligen ett förflutet i Polen. Därför valde riksrådet en praktisk lösning av problemet. Messenius skulle deporteras till fästningen Kajaneborg längst bort i Finlands ödemarker eftersom han där inte kunde bedriva några intriger med polackerna. Han fick dock ta med sig sina böcker och handskrifter – man kunde ha nytta av hans lärdom trots allt.

Så följde nitton år bland vakter och knektar på Kajaneborg. Messenius lät sig emellertid inte knäckas av isoleringen och det hårda fängelselivet utan arbetade med okuvlig energi på det historieverk som skulle skänka honom upprättelse och frihet – *Scondia illustrata*.

Johannes Magnus var den givna förebilden, och som denne började Messenius med syndafloden – Sveriges höga ålder var ett oumbärligt argument för dess ära. Men redan här kunde han finna fel hos Johannes Magnus. Magog kom inte till Norden år 88 efter Floden, den äran tillkom Sems sonson Geta år 193. Det fanns likaså många fel i Johannes Magnus berömda kungalängd eller hans berättelse om goternas uttåg.

Detta blev så viktigt för Messenius att han samlade 650 sådana anmärkningar i en särskild bok med titeln *Censura* eller ”Det som bör granskas och korrigeras”. Här säger han sig ha vördat Saxo, Krantz och Johannes Magnus som gudomliga orakel, innan han började skriva sin egen historia. Men nu hade han tvingats rensa bort deras fabler, lögner, förfalskningar och gissningar med samma svett och möda som när Herkules rengjorde Augias stall.[57]

Det finns många likheter mellan Johannes Magnus och Messenius. Båda fick en modern utbildning i kontinentens bästa skolor. Båda ansåg sig utvalda att revolutionera den svenska historieskrivningen. Båda ägde dessutom kraften att fullborda sina verk trots två decennier i en osäker landsflykt eller plågsam fångenskap.

Men där upphör också likheterna. När Johannes Magnus historia trycktes 1554 innebar den en omedelbar revolution i den svenska historieskrivningen och propagandan. *Scondia illustrata* blev däremot liggande i kansliet under många år, tills en del av det väldiga verket trycktes i två volymer 1700–1705. Och då hade mycket hänt inom den svenska politiken och historieskrivningen.

FRÅN GOTERNA TILL HYPERBORÉERNA OCH GUSTAVERNA

1630 höll Gustav II Adolf i riksdagen sin berömda oration före avfärden till det tyska kriget. Där manade han adeln att minnas de gamla goterna som hade lagt nästan hela världen under sitt välde. Men nu var de bortglömda och föraktade. Därför måste Sveriges adel återupprätta deras odödliga ära. Deras tapperhet skulle skänka dem överhetens gunst samt gods och gårdar.

1631 framträdde Mathias Mylonius med en oration inför akademin i Uppsala. Där hävdade han att goternas krigståg upprepades under den mäktige och okuvlige Gustav II Adolf, som ägde samma tapperhet som Berik och andra gotiska hjältar.[58]

Två decennier senare hade Sverige genomgått sin största förändring i historisk tid. Nu hade en rad danska, norska, baltiska och tyska provinser och städer erövrats av svenska trupper. Nu stod också den svenska politiken inför ett nytt problem. Det gällde inte längre att finna argument för en svensk expansionspolitik utan för den lagliga rätten till dessa nya territorier. Därför såg man inte heller några krigiska goter i den slösande prakten av processioner, torneringar och baletter vid Kristinas kröning 1650. Tvärtom inbjöds världen att bevittna det sublima skådespel där den unga drottningen hyllades som en fredens gudinna. En av baletterna bar just namnet *La naissance de la paix*, ”Fredens födelse”.

Vid det karolinska hovet skulle man också skapa en genial symbol för detta politiska ideal. Det var polstjärnan som står orörlig vid den norra himmelspolen och ”aldrig

57. Johannes Messenius, *Scondia illustrata*, XIII, Stockholm 1700–1705.
58. Gustafsson, 1956, s. 190.

känner någon nedgång” – eller *Nescit occasum* som den latinska devisen lyder.[59] Så skulle det svenska väldet bestå för evigt, som ett orubbligt stöd för freden och den universella ordningen i världen.

Så bleknade goterna bort i den politiska konsten och propagandan från mitten av 1600-talet. Visserligen uppenbarade sig krigsguden Mars ”med en hoop gambla Göthar” i baletten *Den stora Genius* 1669. Tre år senare red också den unge Karl XI in som en gotisk riddare i romersk *habit* vid en praktfull ringränning. Men detta blev ett tillfälligt bruk av gamla teaterkostymer. När Tessin började bygga det nya kungapalatset hade det inte heller några minnen av krigiska goter utan stränga linjer och en tung monumentalitet. Det romerska idealet segrade till slut.

Ännu ett exempel: 1689 sändes den geniale språkmannen Johan Gabriel Sparwenfeldt ut i Europa för att efterforska de handlingar som bröderna Magnus hade fört bort från Sverige och andra ”götiska” antikviteter. Han återvände emellertid efter fem år med beskedet att allt sådant var förskingrat. Och med detta lät man sig nöja.

Därmed yppade sig också möjligheter att ifrågasätta den gotiska ideologin vid akademierna. Man möter denna attityd hos de tyska professorer som inkallades för att modernisera undervisningen.

En dem av var Johannes Loccenius, som även utnämndes till rikshistoriograf 1651. Tre år senare publicerade han en svensk historia, där han uteslutit alla kungar i Johannes Magnus regentlängd från tiden före Sveriges kristnande. Det saknades nämligen tillförlitliga källor för forntiden. Möjligen ledde detta till en reprimand av överheten: i den nya upplaga som kom 1662 har flera av Johannes Magnus kungar återvänt.[60]

En annan var Johannes Schefferus, en polyhistor som även gjorde epokgörande studier av den svenska historien. Han stod dock alltid kallsinnig inför spekulationerna om den gotiska forntiden.

En tredje var Samuel von Pufendorf. Även han blev rikshistoriograf och utgav en svensk historia 1685. Där nämnde han Messenius kritik av de osäkra källorna hos Johannes Magnus och fördömde dennes lidelsefulla tävlan med Saxo att höja det egna folkets lov. Men han lät ändå den svenska regentlängden börja med Magog.[61] Det var ännu riskabelt att angripa denna dogm. Därmed framstod Johannes Magnus som föråldrad och omodern i vissa kretsar, även om kritiken var understucken och diskret.

Men det växte också fram en annan tradition, där man paradoxalt nog ville fördjupa Johannes Magnus bild av den svenska forntiden med den moderna vetenskapens hjälp.

Det var Johannes Bureus som lade grunden till denna historieskrivning. Den började med runorna. Enligt Johannes Magnus hade nordborna skapat denna uråldriga skrift långt innan grekerna och romarna uppfunnit sina tecken före eller strax efter syndafloden. De hade också brukat runorna för att bevara minnet av stora mäns dygder och bragder. Runorna var således ett ovedersägligt bevis för att forntidens svenskar inte var ett barbariskt folk – tvärtom ägde de en uråldrig visdom som framhävde dem framför andra folk. Denna idé drev nu Bureus att göra en systematisk inventering av landets runinskrifter. Han planerade även stora verk som skulle underrätta den lärda världen

59. Kurt Johannesson, *I polstjärnans tecken. Studier i svensk barock*, Stockholm 1968, kapitel 3.
60. Löw, I, 1908, s. 130f.
61. Ibid., s. 136f.

om runornas hemlighetsfulla språk. Därmed utbröt det en strid mellan svenskarna och danskarna om vilket folk som hade skapat runorna. Både Karl IX och Gustav II Adolf gav Bureus ett starkt stöd i dessa forskningar. Han fick likaså i uppdrag att företaga en insamling av alla slags fornminnen eller ”antikviteter” i riket.

Bureus inledde likaså ett studium av det gamla ”götiska” språket – ”göterna” blev nu den samlande termen för Sveriges invånare i äldre tider. Dessa forskningar utvecklades sedan av Georg Stiernhielm, som påbörjade flera lexikon om götiskan. Han sökte även visa att detta var ett av de äldsta språken i världen och att det hade bevarat mycket av det paradisiska språkets renhet och sanning. Liksom Bureus rönte Stiernhielm ett starkt stöd från överheten när man 1666 inrättade en särskild myndighet för sådana studier, Antikvitetskollegiet, med Stiernhielm som förste direktör.

Efter runorna och götiskan kom forntidens sånger och sägner. Under 1600-talet började danska lärda studera den litteratur som bevarats i isländska handskrifter. I Sverige fruktade man att än en gång hamna i skuggan av danskarna och hävdade därför att de isländska sagorna och dikterna till stora delar handlade om götarnas historia och tankevärld. Den främste talesmannen för denna tes blev Olof Verelius, som fick en särskild professur i ”antikviteterna”.

Detta förberedde Olof Rudbecks entré. Han var medicinare, men också en rastlös och mångfrestande natur som Bureus och Stiernhielm. Han hade lovat Verelius att rita en karta över Uppsalas omgivningar och mindes då plötsligt vad han läst hos de gamla grekerna om hyperboréerna och den mäktiga staden Atlantis. Därför började han skriva ett verk som skulle visa att det berömda Apollotemplet hade legat i Uppsala och att mycket i de grekiska och romerska myterna handlade om de gudar och kungar som dyrkats i detta nordliga Atland.

Det uppstod häftiga strider om *Atland* (*Atlantica*), där Schefferus och andra fördömde Rudbecks sätt att tolka historien. Men överheten försvarade honom och bekostade utgivningen av *Atlantica* på både svenska och latin. Den gav ju Sverige dess rätta roll såsom en av de äldsta och mest ärofulla nationerna i världshistorien.

Dessa fornforskare ville således tränga in i tider som låg långt före Magogs ankomst till Sverige – Rudbeck hinner inte ens fram till goterna och deras första uttåg under Berik. Johannes Magnus nämns också sällan i deras skrifter: hans bild av den svenska forntiden tycktes alltför fattig och föråldrad i jämförelse med den moderna vetenskapens upptäckter.

Det fanns dock likheter mellan Johannes Magnus och Rudbeck. Båda vände sig till en svensk *och* en internationell publik. Båda var också virtuosa retoriker som önskade skänka världen en hittills förborgad kunskap – på försättsbladet till *Atlantican* ser man Rudbeck själv förrätta en dissektion av jordklotet under häpnad och beundran av antikens lärde. Båda ägde dessutom en sällsynt förmåga att skapa mytiska berättelser. Hos Johannes Magnus handlade de om hur goterna hade strömmat ut i världen för att omforma dess öden genom sin tapperhet. Hos Rudbeck fick de beskriva hur sägnerna om det forna Atland hade vandrat ut i världen och befruktat grekernas och romarnas tankevärld genom sin uråldriga visdom.

Samtidigt fanns det betydande skillnader. Johannes Magnus hade utarbetat slagkraftiga argument och exempel som omedelbart kunde omsättas i propaganda eller handling, antingen det gällde en militär operation eller ett uppror mot en tyrann. Det

handlade om politikens krassa realiteter. Rudbeck däremot inbjöd till ett vördnadsfullt betraktande av den centrala maktens heliga auktoritet, antingen den utövades av kungarna i det gamla Atland eller i det karolinska enväldets rådkammare. Och därför lämnade *Atlantican* föga spår i politikens vardag – den förblev ett verk för lärda visionärer och aristokratiska drömmare.

Johannes Magnus och Rudbecks visioner av den svenska forntiden levde kvar under 1700-talet: många drömde om att finna spår efter goterna, vandalerna eller hunnerna bland sin hembygds antikviteter. Johan Göransson kan tjäna som exempel. Han publicerade stora verk om både Eddan och runstenarna. 1749 kom likaså *Svea rikes konungars historia och ättartal*. Där ger han en lärd översikt av den svenska och internationella litteraturen om goterna och gör ett nytt försök att korrigera Johannes Magnus kungalängd: Sveriges förste kung skulle inte ha varit Magog utan dennes broder Gomer. Han vill också visa hur kelterna hade utvandrat från Sverige, innan de bredde ut sig över nästan hela Europa. Dessutom hävdar han att det tyska fursteparet Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika kunde räkna anor från de gamla gotiska kungarna – de ägde således en ärftlig rätt till den svenska kronan. Slutligen dedicerar han sitt verk till deras treårige son, den blivande Gustav III, i förväntan att han skall återupprätta goternas makt och ära.

Men detta var nu en ropandes röst i öknen, ty vid denna tid hade det blivit en vana vid akademierna att förkasta äldre tiders fornforskare, som ägnat sig åt osäkra gissningar och rena sagor i stället för att sträva efter vetenskapens ljus och sanning. Nu kom också det första offentliga fördömandet av Johannes Magnus. Det skedde typiskt nog genom den man som tycktes inkarnera upplysningens och modernitetens anda i Sverige, Olov Dalin. Han hävdade med indignation att Johannes Magnus enbart hade skapat en stor villervalla i den svenska historien genom sin vidlyftiga kungalängd "som ingen förnuftig Fornälskare kan widkänna".[62]

Så försvinner goterna ur den svenska tankevärlden mot slutet av 1700-talet. Gustav III nämner aldrig Magog eller Berik när han håller sina orationer inför riksdagarna. De ägnas inte heller något äreminne i den svenska akademi som han grundar 1786.

I den nya litteraturhistoria som växte fram under 1800-talet blev Johannes Magnus också en skugglik gestalt bland de trångsynta prelater som förde sin fåfänga kamp mot reformationens oemotståndliga krafter. Eller en vek och av olyckor tidigt bruten man, som slets "mellan en glödande patriotism och en lika hänförd kärlek till den katolska kyrkan" för att citera Henrik Schück.[63] Och få eller inga öppnade numera hans historieverk.

Ändå finns det många skäl att nu publicera hans arbete i svensk översättning. Med sin flödande latinska vältalighet och mångskiftande lärdom är det ett verk med få motsvarigheter i Sveriges äldre litteratur. Det återspeglar dessutom Sveriges möte med renässansens Europa. Johannes Magnus levde ju större delen av sitt liv i brännpunkter för tidens ekonomiska, politiska, lärda och konstnärliga liv, i städer som Danzig, Venedig och Rom.

62. Johannesson 1982, s. 11.
63. Ibid., s. 14.

Dessutom visar det hur historieskrivningen betraktades som ett oumbärligt vapen i tidens politiska och religiösa strider. Varje historieskildring skulle anställa en undersökning av det förflutna för att klarlägga de verkliga konflikterna och problemen i det rådande ögonblicket samt peka på de val som var tillrådliga eller nödvändiga inför framtiden. Eller med en berömd fras från Cicero: Man måste lära av det förgångna för att förstå det närvarande och förutsäga det kommande.[64]

All politik bygger också på argument som kan styra opinionen och skapa allianser mellan skilda grupper i ett givet ögonblick. Genom att analysera Johannes Magnus sätt att använda sina källor och utforma sin argumentation får man således en inblick i de möjligheter att tänka, tala och handla som kännetecknade det politiska och retoriska systemet under svenskt 1500-tal, eller den epok då Sverige lämnade den nordiska unionen och den katolska kyrkan för att omvandlas till ett protestantiskt arvrike och axla den ovana rollen som en europeisk stormakt.

Hans historia blir även grunden för den politiska propagandan och den nationella självbilden under Vasatiden, liksom en viktig inspiration för fornforskningen ända till mitten av 1700-talet. Detta bekräftar måhända den tanke som Gustav Löw framförde i sin studie av den svenska fornforskningen 1908: ”Ingen svensk historieskrivare, ja ingen svensk författare i allmänhet – utom Olaus Petri som reformator – har utövat så stort inflytande på Sveriges öden som Johannes Magnus.”[65]

64. Johannesson 1978, s. 268.
65. Löw, I, 1908, s. 88.

Hans Helander

JOHANNES MAGNUS I SIN EUROPEISKA SAMTID

JOHANNES MAGNUS liv och verk har i hög grad varit föremål för eftervärldens intresse. Han var en av sin tids mest lärda svenskar, berest och väl insatt i europeiska förhållanden. Hans liv sammanfaller med våldsamma och skickelsedigra omdaningsprocesser, som i grunden förändrade Europa och inte minst hans egen nordliga värld. I sin tidiga mannaålder fick han bevittna hur unionstiden gick i graven och hur Gustav Vasa etablerade sin maktställning i riket. Till sin förtvivlan fick han också uppleva hur den protestantiska läran spred sig i Europa och hur den i hans hemland till slut syntes stå som segrare. Under hela detta turbulenta händelseförlopp kom han själv att spela en viktig roll som stridbar företrädare för sin konfession och för den urgamla gotiska nation som han ansåg sig representera.

Under sin långa landsflykt, i Danzig, Polen och Italien, hävdade han fram till sin död i Rom 1544 med beslutsamhet och konsekvens den katolska kyrkans anspråk och intressen. Han ville, tillsammans med sin broder Olaus, samla alla goda kristna krafter till kamp mot kätteriet och förordade att den ogudaktiga regimen i hans hemland genom en gemensam europeisk kraftansträngning skulle störtas och förjagas och att landets inbyggare sålunda skulle ledas tillbaka till den rätta läran.

I sitt stora historieverk om svearnas och goternas alla kungar ansluter sig Johannes Magnus till den redan ganska fast etablerade gotiska myten: Han kan i anslutning till den konstatera att det äldsta svenska riket grundades av Noas sonson Magog, inte långt efter syndafloden. Men han har mycket att tillägga, som tidigare hävdatecknare och poeter inte hade kunnat förtälja i de korta och ganska torftiga krönikor och diktverk där de behandlat den äldre svenska historien. För en förvånad samtid kan han i själva verket presentera en oavbruten följd av gotiska kungar i Sverige, från Magog fram till sin egen tid, och även en imponerande rad av gotiska härskare och krigare utanför fäderneslandet, *extra patriam*. Hans verk väckte genast stor uppmärksamhet i Europa. Det kom sedan i flera upplagor, i Basel 1558, Köln 1567 och Wittenberg 1617. En översättning till svenska, *Swea och Götha Crönica*, tryckt 1620, utfördes av Erik Schroderus (1575–1647).[1]

Från det tjugufärsta århundradets horisont ter sig den tidigmoderna epokens tänkare och författare på många sätt ytterligt främmande. Avståndet till deras värld är stort,

1. Verket hade då redan inspirerat flera lärda män till förkortade framställningar och bearbetningar. Se ovan Kurt Johannessons inledning, s. 37–39. Beträffande de kungadikter som ofta uppträder i versioner av detta slag, se nedan kommentaren till s. 97f ("… bland många andra finner man följande verser …").

och det krävs ingående studier och även empati för att deras världsbild och deras bevekelsegrunder skall bli någorlunda fattbara för oss. Detta gäller i hög grad Johannes Magnus, inte minst hans verksamhet som historiograf och teolog.

Här skall jag inte i första hand behandla Johannes Magnus karriär och liv. Detta gör Kurt Johannesson med lärdom och utförlighet i sin inledning. I sin nyligen publicerade avhandling *Johannes Magnus and the Composition of Truth* (2016) ger Astrid Nilsson värdefulla och grundliga översikter rörande tidigare forskning på området (kap. 1.3), Johannes Magnus liv och litterära produktion (kap. 1.4), hans historieverk, dess källor och reception (kap. 1.5). I avhandlingen diskuteras sedan på ett intresseväckande sätt Johannes Magnus syn på historiografin och hans skildringar av goda och onda kungar.

Min målsättning är att försöka göra honom begriplig genom att sätta in honom i hans egen epok och dess förutsättningar. Ett komparativt perspektiv blir det alltså, med utblickar mot hans samtids lärda liv och dess tankevärld, som bakgrund till allt det som Johannes Magnus med sådan kraft och övertygelse hävdar.

Jag börjar med en bild av Johannes Magnus som historiker, sedd mot bakgrunden av annan historiografi i Europa. Det gäller då i första hand:

- Den tidigmoderna nationalistiska historieskrivningen.
- Förhållandet till tidigare historiografisk litteratur. Avskrift och fabulerande.
- Kronologin.
- Andra historiografiska tendenser: Kritik och sanningssökande.

Därefter följer en bild av Johannes Magnus som teolog samt en karakteristik av hans latin.

JOHANNES MAGNUS SOM HISTORIESKRIVARE

DEN TIDIGMODERNA NATIONALISTISKA HISTORIESKRIVNINGEN

Johannes Magnus representerar en vid den här tiden *allmänt förekommande* historiografisk genre, en medvetet okritisk och fantasifull historiografisk tradition som står i furstars, nationers och ideologiers tjänst och som inte oväntat upplever sin starkaste blomstring just vid denna tid, som är nationalstaternas heroiska ungdomstid. Det fanns under denna epok historieskrivning av annan art också, som vi strax skall se, men det finns anledning att först ge en bakgrund till den här aktuella traditionen, med ett par exempel som sätter in vår författare i hans sammanhang.

Det tidigmoderna Europas furstar värvade för sina projekt lärda män som förväntades leverera djupsinniga utredningar om nationens ärorika förflutna och vältaligt förhärliga tapperheten och dristigheten hos dess furstar och krigare. Resultatet blev en enorm ström av historieskrivning, tillfälleslitteratur, vältalighet och episk diktning. Donald R. Kelley har i sin studie *Faces of History* sammanfattat situationen: ”På 1500-talet antog sanningen både nationell och konfessionell gestalt, när de europeiska staterna med det antika Rom som modell utvecklade sina egna riter och sin egen ideologi och deras historieskrivare lojalt skapade traditioner, som kunde svara mot tidens behov och förhoppningar.”[2]

2. Donald R. Kelley, *Faces of History*, New Haven 1998, s. 174. Min översättning.

Gamla myter fick nytt liv, och nya fantastiska kombinationer av dem lanserades. Det var framför allt två berättelser som gav näring åt spekulationer kring nationers uppkomst. Den ena var skildringen av hur Noas ättlingar, noakiderna, efter syndafloden vandrade ut i världen, grundade riken och fortplantade sig. Den andra var legenden om Troja och om de öden som hjältarna i det trojanska kriget gick till mötes. Trojamotivet hade levt kvar i människornas sinnen genom hela medeltiden och ständigt försetts med nya fantastiska tillägg. Dessa två myter levererade ett rikt stoff, som mindre nogräknade historiker gärna försökte knyta till sina egna folks hävder. Johannes Magnus väver i sitt historieverk in båda dessa motivkretsar och utgår därvid från senantika och medeltida författare och faktiskt även från tidigare svenska krönikor och svensk historiografi, som redan innehöll betydande ansatser i de här riktningarna. Sveriges första kung är Magog, Jafets son och Noas sonson; goter utvandrade från Skandinavien och vann i strider stor ära, och en del av dem deltog i striderna vid Troja etc.

Johannes Magnus var alltså, som ovan antytts, inte ensam i sitt kreativa fabulerande kring dessa motivkretsar. I själva verket skapas i hela Europa vid denna tid historieverk av liknade slag. Några exempel:

I England hävdade historiker redan under högmedeltiden att det engelska kungariket hade skapats av trojanen Brutus, som ansågs ha varit sonsons son till trojanen Aeneas och ha grundat Nya Troja, det vill säga ursprunget till London. Denna myt spreds i åtskilliga versioner, varav de mest kända återfinns i *Historia Britonum* av Geoffrey av Monmouth (c. 1130) och i *Roman de Brut* (1100-talet) av Robert Wace.

I Frankrike florerade under 1400- och 1500-talen en myt om Francus, som sades ha varit son till trojanen Hektor (alltså sonson till kung Priamos av Troja). Francus hade flytt från Troja när staden föll (liksom Aeneas). Han hade sedan tagit sig till Centraleuropa och blivit stamfader för den frankiska nationen.[3] Legenden om Francus kan spåras tillbaka till en krönika från 600-talet, skriven av en anonym författare som brukar kallas Fredegar. Den hade spritts kontinuerligt under medeltiden. På 1500-talet var berättelsen vida känd i Frankrike och betraktades av många som sann. Den erbjöd under alla förhållanden ett utomordentligt material för poeter och prosaister. När till exempel den store skotske humanisten George Buchanan författade ett bröllopskväde i samband med att den franske prinsen Frans (den blivande Frans II) år 1558 gifte sig med Maria Stuart, tilltalade han kungen med orden: *decus Hectoridum iuvenis*!, ”Du yngling, hektorsättens prydnad!”

Enligt en annan fransk tradition härstammar fransmännen från Noas son Jafet genom dennes son Gomer. Den franska historien började alltså omedelbart efter syndafloden. Eftersom inget annat folk – enligt franska historiker – kunde åberopa en sådan härstamning, innebar detta att fransmännen var de rättmätiga arvtagarna till den auktoritet Gud givit Adam.

Även tyska historiker ville göra gällande att tyskarna härstammade från Jafet. En av Jafets sonsöner var Askenas, också kallad Tuiscon, som blev den förste tyske kungen och anfader till de tyska stammarna. Sin regeringstid inledde han 1787 år efter världens skapelse och 131 år efter syndafloden. Han efterträddes av en serie kungar, varav de första hette, i kronologisk ordning, Mannus, Ingaevon, Isthaevon, Hermion, Marsus,

3. Ibid., s. 177.

Gambrivius, Svevus, Vandalus, Teuto och Alemannus.[4] Till de fabulerande författarna i denna tradition hörde också Albert Krantz (1445–1517), som var en viktig källa för Johannes Magnus, och även Johannes Aventinus (d. 1534) samt Jodochus Willichius (1501–1552).

Det fanns även en holländsk nationalistisk myt, som presenterades för den litterära världen av Johannes Goropius Becanus (1518–1572). I sitt arbete *Origines Antwerpianae* (1569) gjorde Becanus gällande att historien började i Brabant. De forntida kimmerierna, eller kimbrerna, levde här, och deras språk, holländskan, var det äldsta i världen, menade han.

En mycket betydelsefull inspirationskälla för många lärda män var det fantastiska arbetet *Antiquitates* (1498) av Annius av Viterbo (c. 1432–1502). Annius förfalskade antika texter som han påstod vara författade av bland andra den babylonske prästen Berossos, som omkring 290 f.Kr. skrev Babylons historia från världens begynnelse till Alexander den store, och av den egyptiske översteprästen och historieskrivaren Manetho, verksam vid sekelskiftet 300 f.Kr. På detta sätt skapade Annius en märklig väv av biblisk, egyptisk och klassisk grekisk myt och historia. Annius *Antiquitates* kom under 1500-talet ut i ett antal nyeditioner. Dess betydelse för tidevarvets fantasifulla historieskrivning kan knappast överskattas.[5]

JOHANNES MAGNUS FÖRHÅLLANDE TILL TIDIGARE HISTORIOGRAFISK LITTERATUR. AVSKRIFT OCH FABULERANDE

Johannes Magnus har indelat sitt verk i 24 böcker. I många av dem baserar han sin framställning på ett stort antal källor; i andra är källmaterialet magert, och framställningen är där i betydande utsträckning sprungen ur hans skapande fantasi.

Böckerna om goternas öden i utlandet, *extra patriam*, är insprängda bland böckerna om goternas öden i hemlandet. Något förenklat kan man säga att bragderna i främmande land skildras i böckerna 1 (delvis), 3, 6 samt 9–16 (inalles alltså i ungefär 10,5 böcker).

När det gäller bok 1, har vår författare för den allra äldsta tiden i första hand utnyttjat den viktiga gotiska historia som på 500-talet skrevs av Jordanes och dessutom de förfalskade texter som hade publicerats av ovannämnde Annius av Viterbo. Ofta skriver han av långa avsnitt från dessa författare ord för ord. Därefter vidtar skildringen av kung Berigs utvandring, goternas (= skyternas) fortsatta öden och krig norr om Svarta havet, amasonernas drottningar och tiden fram till Trojas fall. Här har stoffet hämtats från ett stort antal antika författare. De viktigaste, vid sidan av den ständigt närvarande Jordanes, är den grekiske historikern Diodorus Siculus (första århundradet f.Kr.)[6] och senantika latinska auktorer som Justinus (c. 200 e.Kr.), Orosius (300-talet) och Isidorus av Sevilla (600-talet). I samma bok finner vi också den allra äldsta svenska

4. Ibid., s. 174ff. Namnen är till största delen inspirerade av Tacitus uppgifter om teutoniska stammar i hans verk *Germania* (kap. 2).

5. Se Johan Nordström, *Johannes Magnus och den götiska romantiken*, Stockholm 1975, s. 126ff och Marianne Wifstrand Schiebe, *Annius von Viterbo und die schwedische Historiographie des 16. und 17. Jahrhunderts*, Stockholm 1992, s. 10ff och 19ff.

6. Johannes Magnus har läst Diodorus, och för övrigt alla andra grekiska författare, i latinsk översättning.

historien, berättelsen om Noas sonson Magog och hans söner och efterträdare, bland andra kungarna Sven, Getar, Ubbe och Sigge, med flera. Magogs söner är skapelser av Johannes Magnus kreativa fantasi. Men som jag antytt ovan var föreställningen om Svea rikes grundande genom Jafets son Magog gammal, likaså tanken att Sverige var goternas hemvist och att goter hade utvandrat i stora skaror från vårt land.

Myten om Magog har sitt ursprung hos den judiske historieskrivare Josefus (100-talet e.Kr.) och har traderats vidare av Jordanes, Isidorus och den mycket lästa medeltida encyklopedisten Bartholomeus Anglicus (1200-talet). Redan från 1300-talets första hälft etablerades så i Sverige ett slags proto-goticism, en känsla av nationell identitet, formulerad bland annat i den svenska Moseboksparafrasen från 1300-talets början, i ingressen till Kristoffers landslag (1442), i Nicolaus Ragvaldis berömda tal vid konciliet i Basel (1434) samt i *Prosaiska krönikan* och *Lilla rimrönikan* från Karl Knutssons tid. Sverige var den gotiska nationens egentliga rike, den gotiska monarkin, *regnum Gothicae nationis* och *Gothica monarchia*.

I bok 3 skildras sedan goternas fortsatta öden *extra patriam*, från ungefär 600 f.Kr. fram till tiden för Kristi födelse. Här är källmaterialet synnerligen omfattande. Johannes Magnus utgår från att skyter, geter och dacier egentligen var goter och finner därmed i antika källor ett oerhört rikt material att anknyta till, hos grekiska historieskrivare (Herodotos, Diodorus Siculus med flera) och de ovannämnda sena latinska författarna Justinus och Orosius. Då han identifierar goterna med dessa nationer ansluter han sig i själva verket till en gammal tradition,[7] som hade varit ett ledande tema i det tal som biskop Nicolaus Ragvaldi år 1434 höll vid konciliet i Basel. Detta anförande är en av goticismens[8] grundtexter, och dess disposition har varit vägledande för vår författare

När Johannes Magnus därefter i bok 6 skildrar det romerska imperiets upplösning och den begynnande folkvandringstiden utnyttjar han en rad senantika historiker, bland andra den nyss nämnde Orosius och givetvis också Jordanes samt ett betydande antal andra krönikörer. Men nu börjar också den tyske historikern Albert Krantz bli alltmer betydelsefull. Johannes Magnus har i långa partier skrivit av Krantz nästan ord för ord.

I böckerna 9–14 går Johannes Magnus vidare och berättar om östgoternas välde i Italien, om kung Teoderiks regering och om striderna mellan östgoterna och östromerska riket på 500-talet. Här är den yttersta källan den grekiske historikern Prokopios, som på 500-talet skrev det gotiska krigets historia. Johannes Magnus har dock aldrig gått direkt till den grekiska texten, utan i stället använt en latinsk översättning och framför allt utnyttjat de italienska historiker som i översiktliga verk hade behandlat denna epok, främst Leonardo Bruni (1374–1444), Flavio Biondo (1388–1463) och Marco Antonio Sabellico (1436–1506), vilka han tämligen ogenerat har skrivit av. Historieverket i dessa delar är, som framgått ovan, till stora delar att betrakta som ett gigantiskt kompilat, och dessa sex böcker (sidorna 305–476 i originaltrycket) är faktiskt till en betydande del att betrakta som ren avskrift.[9] Härnäst skildrar Johannes

7. Se min kommentar till bok 1, kap. 4 på s. 93.

8. Det kan vara praktiskt att här använda sig av termen *goticism*. Varianten *göticism* kan lämpligen reserveras för det tidiga 1800-talets romantiska föreställningar om Sveriges heroiska historia.

9. Jag undviker termen *plagiat*, eftersom den kan uppfattas som anakronistisk. Avskrifter av andra författare

Magnus i bok 15 västgoternas öden fram till 400-talets mitt. För perioden 300–400 är han därvidlag starkt beroende av Orosius, men även av tyska och italienska historiker, främst Krantz och Biondo. Till slut kommer han i bok 16 fram till etablerandet av det västgotiska kungadömet i Spanien, detta rikes blomstring och slutliga undergång i början på 700-talet. Viktiga källor härvidlag är Gregorius av Tours (c. 538–594), Isidorus av Sevilla (c. 560–636) och den spanske historikern Diego de Valera (c. 1412–1488). Men just i denna bok har Johannes Magnus varit ovanligt självständig, i långa partier har han uppenbarligen formulerat sig med egna ord, vilket nog sammanhänger med att han bland de katolska västgotiska kungarna finner några av de bästa exemplen på goda kristna härskare, sanna och nitälskande försvarare av den rätta läran. Inspirationen har fått honom att gestalta berättelsen med ovanligt stor självständighet (se vidare nedan om Johannes Magnus som teolog).

Johannes Magnus har alltså när det gäller historien *extra patriam* kunnat anföra källor och litteratur i mycket stor omfattning. Förutom de nu nämnda författarna refererar han, som jag har antytt, till ett stort antal andra auktorer. Jag har nämnt dem alla i min kommentar till dessa böcker.

Med goterna och svearna i hemlandet förhåller det sig helt annorlunda. Deras öden behandlas i en del av bok 1 (som ovan sagts), samt i böckerna 2, 4, 5, 7, 8 samt 17–24. Det gör 13,5 böcker inalles. Det material som stod till buds här var givetvis oerhört magert och för tiden fram till kristnandet egentligen utan allt stöd i fakta. Som vi kommer att se nedan visste många i Johannes Magnus samtid att så var fallet, men bristen på källor har självklart inte alls besvärat vår författare, som ogenerat ersatt det som fattades med rena fantasiprodukter. I bok 1 paraderar han en rad kungar som han själv har uppfunnit: Sven är svearnas anfader och Getar götarnas förste kung, Ubbe anlägger Uppsala strax före Abrahams tid och Sigge grundar Sigtuna. Med bok 2 och 4 för han berättelsen vidare ända fram till tiden för Kristi födelse, även här med en kungalista som han till stor del själv hittat på. På detta sätt skapar han en obruten regentlängd och ger samtidigt i skildringen av kungarnas liv lärorika exempel på goda och dåliga styresmän. Själva namnen vittnar ofta om deras egenskaper: Grimmer är grym, Gotar är god etc.

När det gällde dessa dunkla tider kunde han utnyttja Saxo Grammaticus *Gesta Danorum* ("Danernas bedrifter"; från 1100-talets slut), givetvis under oavbruten polemik mot och korrigering av denne danske historikers sägner. För senare skeden har han också kunnat använda sig av Ericus Olais *Chronica regni Gothorum* från mitten av 1400-talet. Ett par krönikor från 1400-talet (*Prosaiska krönikan* och *Lilla rimkrönikan*) har också givit honom åtskillig inspiration (se kommentarerna till bok 1, kap. 8 på s. 97f). Vid sidan därav har han som vanligt då och då citerat Albert Krantz.

Så går han vidare i böckerna 5, 7 och 8, under fortsatt vederläggning av och angrepp på Saxo samt med viss hjälp av Ericus Olai. I *Prosaiska krönikan* och *Lilla rimkrönikan*

utan angivande av källan förekommer under medeltiden och under den tidigmoderna epoken i stor omfattning. Givetvis har man ändå alltid kunnat – och velat – dra en gräns mellan egen litterär produktion och kopiering av andras verk. Ordet *plagiarius* betyder 'en som rövar bort' och finns belagt hos den romerska författaren Martialis (första århundradet e.Kr.) i betydelsen 'en person som stjäl en litterär text'. Redan från slutet av 1500-talet möter man i engelskan belägg på *plagiarism* i betydelsen 'litterär stöld' och fördömanden av ett sådant förfarande.

har han funnit en rad användbara kunganamn, och när han med bok 7 passerat Kristi födelse har han kommit fram till ynglingaättens härskare, vilkas namn redan var väletablerade i de nyssnämnda verken. Den yttersta källan här var sannolikt *Historia Norwegiae*, vilken ytterst grundade sig på isländska källor. Med bok 8 kommer han fram till kung Björn på 800-talet, vars regering inleder den kristna eran. Johannes Magnus finner att Björn – lämpligt nog – är den hundrade kungen i hemlandet.

När det gäller goternas historia i fäderneslandet har Johannes Magnus alltså i huvudsak utnyttjat de gamla krönikorna och dessutom i stor omfattning fabulerat, ända fram till slutet av bok 8. Därefter följer ju, som ovan sagts, det långa avsnittet om östgoterna och västgoterna *extra patriam* (böckerna 9–16). Sedan återgår vår författare till den norröna historien, och med böckerna 17–24 befinner sig framställningen därmed äntligen på någorlunda fast mark. Här blir Ericus Olai en inspirationskälla vid sidan av de för vissa skeden ännu viktigare rimkrönikorna. När Johannes Magnus sedan närmar sig sin egen tid, baserar han sig givetvis på uppgifter som han hämtat från sin omgivning.

Vid sidan av de uppenbara fantasierna möter läsaren på många ställen i hela historieverket en rad andra absurditeter. Uppgiften om att Skandinavien sträcker sig upp till 90 graders nordlig bredd måste ha väckt löje och munterhet hos samtidens läsare (se min kommentar till Förord, kap. 4, på s. 78ff). Historiskt intresserade läsare måste också från första början ha grubblat över de märkliga uppgifterna rörande ”de bysantinska gudarna” (bok 1, kap. 11). Den helt obegripliga utredningen av detta hade övertagits från Saxo; men denne kan rimligtvis inte ha haft några som helst förställningar om saken (se kommentar på s. 101).

Johannes Magnus uppvisar ibland en påfallande likgiltighet för konsekvens och akribi. Den merovingiske kungen Childebert(us) (511–588) omnämns som Childebertus (bok 10, kap. 5), Chilbertus (bok 10, kap. 13), Gilibertus (bok 16, kap. 3) och Gildebertus (bok 16, kap. 9). I de två första fallen har han skrivit av Biondo, som faktiskt varierar namnformerna på detta sätt, i det tredje har han övertagit stavningen från Diego de Valera och i det fjärde har han blandat samman denne kung med en annan härskare som nämns hos Krantz. T(h)eodebertus I (533–547), en annan frankisk kung, heter i vår författares framställning Theobertus (bok 10, kap. 5), Theodembertus (bok 12, kap. 8) och Theodobaldus (bok 12, kap. 14). I det första fallet har Johannes Magnus skrivit av Biondo, i det andra Krantz; och i det tredje har han plagierat Sabellico, som i detta fall har blandat samman ett par kungar. Uppenbarligen har han inte alls frågat sig om det eventuellt är samma personer och hur namnet skall skrivas.

På många ställen hänvisar han till författare om vilkas verk han bevisligen var helt okunnig. Namnen har han funnit hos någon av de historiker som han har konsulterat. Så är fallet med de ständiga referenserna till ”Ablabius” och ”Dion” (se särskilt Företal och bok 1), vilka samtliga är kopierade från Jordanes. De verk som åsyftas gick förlorade redan under senantiken. I sin redogörelse för den senare kejsartiden hänvisar han på några ställen till de historiker som skrev *Historia Augusta* och deras (påstådda) källskrifter. Men hans text i dessa stycken, med dessa referenser, är i själva verket avskriven från Sabellico (se exempelvis bok 6, kap. 6, med min kommentar på s. 145f).

KRONOLOGIN

Johannes Magnus räknar med att världen skapades omkring 3 960 år f.Kr. I detta avseende är han helt representativ för sin tids historieskrivning. Detta är utgångspunkten för den på den hebreiska grundtexten till Gamla testamentet baserade kronologi som från början av 1500-talet kom att dominera i den katolska och sedan även i den protestantiska världen. Den hade nyligen efterträtt den eusebiska modellen, som utgick från den grekiska översättningen av Gamla testamentet, enligt vilken världen var drygt 1 000 år äldre (se nedan). Denna kronologi kom att uppfattas som relevant ända fram till 1700-talet, då man började ifrågasätta rimligheten i de antaganden som låg bakom tidsberäkningarna och rent allmänt betvivla Bibelns auktoritet i dessa frågor (och i andra).

Den här tidsmodellen var alltså vad Johannes Magnus hade att utgå från. I den tidsramen skulle han försöka att infoga sin ärorika gotiska historia.

Vi finner lätta variationer inom denna modell: Enligt Martin Luther (1483–1546) föddes Kristus A.M. 3970 (= *Anno Mundi*, ”i Världens år”, det vill säga i året efter Skapelsen), enligt den tyske historikern Johann Cario(n) (d. 1537) och enligt Philipp Melanchthon (1497–1560) A.M. 3962, enligt Jean Calvin (1509–1564) A.M. 3947, och enligt en senare beräkning av den tyske lutherske teologen Abraham Calovius (d. 1686) exakt A.M. 4000. Skillnaden är som synes obetydlig.[10]

Johannes Magnus grundläggande kronologi ser närmare bestämt ut på följande sätt: Världen skapades exakt 3 960 år före Kristi födelse. Tiden från Adam till syndafloden antas vara 1 656 år. Just detta intervall tyckte man sig allmänt vara *helt säker på*. Olaus Petri uppger att exakt 1 656 år gick ”frå Werldennes begynnelse til Noah flodh” i sin lilla bok *Om Werldenes största förwandlingar och Ålder* (1558).

Från syndafloden till anläggandet av Babels torn gick det enligt en vanlig beräkning 131 år. Kung Berigs uttåg från Skandinavien, denna viktiga händelse i den gotiska historien, ansågs av några ha ägt rum 836 år efter Floden, således år 1468 f.Kr. (1 656 + 836 = 2 492; 3 960 – 2 492 = 1 468). I Västeuropa blev detta, som sagt, den vanliga beräkningsmodellen under den tidigmoderna epoken. Till och med den store Josef Justus Scaliger (1540–1609) ansluter sig till samma grundläggande tidsram i sin epokgörande skrift *De emendatione temporum* (1598). Antalet år från Skapelsen till Kristi födelse kan alltså variera något mellan ”den hebreiska sanningens” olika anhängare. Skillnaden är inte så stor: Oftast rör man sig mellan 4 000 och 3 950 år, det vill säga med en differens på högst 50 år.

Starkt avvikande från denna västerländska modell var de österländska kyrkornas beräkning av antal år från världens skapelse (ἀπὸ κτίσεως κόσμου). De utgick alla från de årsangivelser som återfinns i *Septuaginta*, översättningen av den hebreiska texten till grekiska som hade tillkommit i Alexandria under hellenistisk tid. I den texten finns på viktiga ställen andra uppgifter om tidsförloppen, bland annat om de antediluvianska patriarkernas ålder när de fick sin förstfödde. Vi finner här ett par olika modeller: I den *bysantinska* traditionen räknar man med att hela 5 508 år gick från Skapelsen till Kristi

10. Ännu under 1800-talets början finner man i svenska bibeleditioner kronologiska tabeller som avspeglar detta betraktelsesätt, och man kan där inhämta exakta besked om händelser som omtalas i Bibeln. Enligt Luther föddes Abraham A.M. 1949 (2021 f.Kr.), Salomos tempel började byggas A.M. 2937 (1033 f.Kr.) etc.

födelse. Den bysantinska eran gällde som officiell tideräkning i Ryssland fram till Peter den stores regering. Vid sidan av denna fanns en mycket näraliggande variant, den *nya alexandrinska*, enligt vilken världen skapades 5 492 år f.Kr. I båda fallen räknade man alltså med att mycket längre tid hade förflutit efter Skapelsen, cirka 1 500 år mer än vad västerländska lärde antog.

Dessutom fanns ytterligare en annan modell inom samma schema, den ovannämnda *eusebiska*, enligt vilken det gick 5 199 år från Skapelsen till Kristi födelse. Den beräkningen utgick från den bearbetning av Eusebios (263–339) som utförts av Hieronymus (347–420). Den eusebiska kronologin tillämpades i stor utsträckning i Västerlandet och blev standardmodellen i Västeuropa, och det är faktiskt den tidräkning som flera av Johannes Magnus viktigaste källor från 1400-talet och det tidiga 1500-talet använder sig av (exempelvis Albert Krantz och Marco Antonio Sabellico). Men i början på 1500-talet segrade alltså, som ovan nämnts, *Hebraica veritas*, ”den hebreiska sanningen”, enligt vilken världen var betydligt yngre.

Under loppet av 1600-talet kom den bibliska tidsskalan, i dess olika varianter, att mer och mer te sig problematisk. Man vet att Descartes hörde till kritikerna, men att han i sina publicerade verk skickligt dolde sitt tvivel.[11] Den mångsidige engelske fysikern och naturalhistorikern Robert Hooke (1635–1703) fann i sina studier av fossil att det omgivande landskapet måste ha förändrats med tiden, och att någon form av utveckling av de naturliga varelserna hade ägt rum. Genom undersökningar av geologiska lagerföljder och fossila djurfragment kom den danske naturalhistorikern och medicinaren Niels Stensen (lat. Nicolaus Steno [Stenonis]) (1638–1686) att förstå att jordskorpan hade genomgått väldiga omdaningsprocesser. Man försökte dock ännu formulera hypoteser som skulle göra det möjligt att förena dessa tankar med den givna bibliska tidsramen. Kanske var naturen i början mer formbar, kanske knådades bergsmassiven med större lätthet och snabbhet under tidigare epoker?[12] Under en tid förordade vissa tänkare att man hellre skulle utgå från den ovannämnda bysantinska tideräkningen, vilken ju kunde tillhandahålla ytterligare ungefär 1 500 år att laborera med. Tvivel på Bibelns tideräkning började mot 1600-talets mitt och slut komma från alltfler håll, inte minst från exegeter och historiker.[13] De geografiska upptäckterna hade lett till insikten att det fanns nationer och kulturer, vars öden överhuvudtaget inte nämndes i Bibeln. Hur hade människosläktet kunnat spridas på så kort tid som det enligt den hebreiska bibeln kunde vara fråga om? Den lärde franske bibliotekarien Isaac de la Peyrère (1594–1676) lanserade teorin om preadamiterna, det vill säga människor som levt före Adam. Vad den bibliska berättelsen förmedlade var, menade han, endast det judiska folkets historia. Man måste räkna med att världen var betydligt äldre än vad man hittills hade antagit. Sina tankar presenterade La Peyrère i sin skrift *Systema theologicum ex Praeadamitarum hypothesi*, försiktigtvis publicerad anonymt i Nederländerna 1655. Boken väckte stort uppseende och oerhörd indignation.[14] Den skarpsinnige franske

11. Stephen Toulmin & June Goodfield, *Människan upptäcker tiden. Utvecklingstankens historia*, Lund 1975, s. 90.
12. Ibid., s. 97ff.
13. En mycket god sammanfattning av 1600-talets debatt om den bibliska kronologin återfinns i Adalbert Klempts *Die Säkularisierung der universalhistorischen Auffassung*, Berlin 1960, se framför allt s. 89ff.
14. Ibid., s. 95.

exegeten Richard Simon (1638–1712) visade i sitt arbete *Histoire critique de Vieux Testament* (1685) hur osäkert traderad den gammaltestamentliga texten är. Mot bakgrund av denna insikt borde steget till ett underkännande av de etablerade tidsskalorna ha legat nära. Men även Simons arbete fördömdes skarpt av kyrkor och myndigheter. Tiden var ännu inte mogen. De olika konfessionerna, den katolska, de protestantiska och de reformerta, var i alla länder så fast lierade med den politiska makten att alla spekulationer som avvek från det fastställda bibliska schemat var livsfarliga. Det var först under upplysningstiden som man till slut försiktigt vågade börja befria sig från den bibliska kronologins bojor. Ett viktigt bidrag till frigörelsen var Immanuel Kants *Allgemeine Natur-Geschichte und Theorie des Himmels* (1755), där författaren deklarerar att det kan ha gått årmiljoner från Skapelsen till vår egen tid.[15]

ANDRA HISTORIOGRAFISKA TENDENSER: KRITIK OCH SANNINGSSÖKANDE

Vi såg ovan att den fantasifulla historiografiska tradition som Johannes Magnus representerar är tidstypisk. Om vi inte ser den mot den bakgrund som jag här har skisserat, riskerar vi alltså att bedöma hans gotiska historia på ett anakronistiskt sätt. Så här skriver man under denna epok om man står i nationers, furstars eller ideologiers tjänst. Som Kurt Johannesson framhåller i sin inledning och i sin kommentar skall Johannes Magnus stora verk inte enbart – och kanske inte ens i första hand – betraktas som historiografi. Det skall också läsas som en furstespegel, med exempel på dygdens härlighet och lastens vederstygglighet. Dessutom är det väldiga verket en religiös traktat som vill förklara Guds handlande med människorna genom att visa hur Gud genom historien med yttersta stränghet har bestraffat ogudaktighet och kätteri och hur Han med sin nåd rikligen har belönat dem som har omfattat den rätta läran.

Samtidigt skulle man göra sig skyldig till en mycket grov anakronistisk felbedömning om man tror att *alla* författare vid denna tid hör hemma i liknande traditioner och om man inte beaktar det faktum att en kritisk och sanningssökande historieskrivning hela tiden fanns vid sidan av dessa fantasirika alster. Så var nämligen fallet. Från den tidiga renässansen och framåt utmanades i själva verket *alla* etablerade tankemönster och lärosystem, och frågor ställdes om vad man egentligen visste och vad man med säkerhet kunde veta. Det gällde alla kunskapsområden:

Med de geografiska upptäckterna öppnades nya världar, om vilka de gamle inte hade haft någon som helst kunskap. Man insåg att man levde i en ny tid. Kartografin gjorde på kort tid enorma framsteg. Banbrytande insatser gjordes på detta område av Gerhard Mercator (1512–1594). Hans första världskarta, publicerad 1538, är ett enastående vittnesbörd om de osannolikt snabba framgångarna på detta område: Här ser man kontinenternas konturer, inlagda på latitud och longitud med förbluffande precision.

På astronomins område lägger Copernicus år 1543 grunden till det heliocentriska systemet med sitt epokgörande verk *De revolutionibus orbium coelestium* (Om de himmelska sfärernas omlopp). Samma år offentliggjorde Andreas Vesalius sitt inflytelserika arbete *De humani corporis fabrica* (Om människokroppens byggnad), där han

15. Toulmin & Goodfield 1975, s. 148.

kompletterar och korrigerar de antika läkarnas uppfattning om människokroppens anatomi. Det som Galenos och andra hade lärt ut visade sig på punkt efter punkt vara felaktigt. I Vesalius spår följer en rad framstående italienska läkare, som utforskar människokroppens anatomi med allt större precision, exempelvis Bartolomeo Eustachio och Gabriele Fallopio, båda verksamma vid 1500-talets mitt.[16]

Även den klassiska filologin kom i sin utveckling att i högsta grad bidra till utvecklingen av ett kritiskt och vetenskapligt förhållningssätt. Det gäller från renässansens begynnelse vid det femtonde århundradets början och i allt högre grad under 1500-talets lopp. Epokens huvudsakliga strävan var ju att gå *ad fontes*, "till källorna", och då måste hela tiden frågan vara vilka de sanna källorna egentligen var och hur deras ursprungliga gestaltning varit. Etablerandet av den rätta texten med korrigering av korrupta ställen stod från renässansens början i fokus. Lorenzo di Valla (1407–1457) lade i sitt arbete *De elegantiis Latinae linguae* grunden till ett systematiskt studium av det antika latinet. Med sina djupa kunskaper om skillnaderna mellan klassiskt och medeltida språkbruk kunde han påvisa att det viktiga dokument som kallades *Donatio Constantini* (Konstantins donation) var oäkta: Konstantin den store hade inte alls överlämnat den världsliga makten till påvarna; dokumentet var ett fromt medeltida falsifikat. En av epokens allra största filologer var Angelo Poliziano (1454–1494). Som latinist och grecist var han lysande, inte minst som textkritiker, och som historiker var han en omutlig sanningssökare: Allt som inte gick att belägga i säkra källor skulle ifrågasättas och förkastas, eller som Anthony Grafton skriver: Det gällde för Poliziano att "överge de föreställningar om det förgångna som inte är baserade på solid dokumenterad grund".[17]

Det vore egendomligt om just historieskrivningen varit ett område där man aldrig frågade sig vad man vet och vad man inte vet, vad som är sant och vad som är lögn. Kritisk historieskrivning har i själva verket alltid funnits, vid sidan av nationalistisk och propagandistisk, och den fanns i hög grad under renässansen, och dessutom i växande grad.

Ett gott exempel finner vi i bedömningen av Annius av Viterbo, den ovan nämnde förfalskaren som kom att betyda så mycket för Johannes Magnus. Man skall ha klart för sig att åtskilliga lärda män tidigt insåg att Annius texter var en bluff. Den elsassiske humanisten Beatus Rhenanus (1485–1547), samtida med Johannes Magnus och en av tidevarvets största filologer, avvisade med bestämdhet *Antiquitates* som ett falsifikat. En generation senare uttrycker François Baudouin (1520–1573), den framstående franske juristen och historikern, sin stora förvåning över att någon enda människa hade kunnat tro att Annius texter var äkta. Ett par decennier därefter klagar Josef Justus Scaliger i sitt epokgörande kronologiska verk *De emendatione temporum* över dumheten hos de historiker som inte genast har förstått att Annius var en bedragare.[18] På de lärda och skarpsinniga företrädarna för den under renässansen framväxande kritiska

16. De båda sistnämnda har givit sina namn till Eustachius rör (*Tuba Eustachii, Tuba auditiva*, örontrumpeten) och Fallopius trumpet (*Tuba Fallopii, Tuba uterina*, äggledaren).
17. Anthony Grafton, *Defenders of the Text*, Cambridge 1994, s. 74f. Min översättning, i originalet: "scrap any belief about the past that did not rest on firm documentary foundations".
18. Se Kelley 1998, s. 177; Wifstrand Schiebe, 1992, s. 12, not 15 samt Anthony Grafton, *What was history?* Cambridge 2007, s. 99ff.

och sanningssökande historiografin hade alltså *Antiquitates* inget inflytande. Men till den skaran hörde inte Johannes Magnus!

Man behöver alltså inte gå långt från Johannes Magnus i tiden för att finna ett helt annat förhållningssätt till historieskrivningen, ej heller i rummet: Hans landsman Olaus Petri (1493–1552) var nästan exakt samtida. Som historiograf är han på alla sätt en motpol till Johannes Magnus. Olaus Petris stora historieverk, *Een swensk Cröneka*, kom aldrig att tryckas, men den spreds i avskrifter och var ganska väl känd. Den historiesyn som var hans kom att stå segrande i det långa loppet; men Clio, historiografins musa, förblev länge fjättrad och fången hos devota företrädare för furstars intressen och hos trosvissa ideologer i den förbittrade religionskampens tjänst.

Olaus Petri är tydligt intresserad av skillnaden mellan vad som går att veta och vad vi inte vet.[19] Han deklarerar med bestämdhet att vi inte känner till just någonting om Sveriges historia före kristnandet, och när det gäller svenskarnas släktskap med de gamla goterna förhåller han sig tvivlande och påpekar i förbifarten att goterna plundrade och härjade och att detta inte är något att yvas över. För krigiska bragder hyser Olaus Petri ingen entusiasm.[20]

Från 1400-talets början hade åtskilliga historiker på allvar intresserat sig för källkritik. Leonardo Bruni Aretino, den store florentinske historieskrivaren (1374–1444), ställer explicita krav på säkra belägg. Han var en av den italienska renässansens allra största humanister, och hans florentinska historia har med rätta vunnit ryktbarhet för sin kritiska attityd och sin akribi.[21] Han var också en framstående grecist (elev till den lärde bysantinske immigranten Manuel Chrysoloras). Johannes Magnus har, som vi skall se, plagierat långa stycken från Bruni (i synnerhet i böckerna 10–15), men uppenbarligen inte tagit intryck av den store renässanshumanistens metod.

För källkritik intresserar sig också ovan nämnda François Baudouin och Jean Bodin (1530–1596), epokens mest lysande franska historiker. Typiskt nog åberopar de ständigt som sina ideal och föredömen just Thukydides, Polybios och Tacitus, vilka de såg som antikens främsta företrädare för historievetenskapen; i synnerhet framhåller man ständigt just Polybios, denne omutlige företrädare för kompromisslöst sanningssökande.[22]

Kunskapen om nya kontinenter förändrade snabbt den historiska vetenskapen i grund. Man insåg nämligen att de nyupptäckta länderna också hade haft en historia, vilken inte alls återspeglades i de berättelser om mänsklighetens forntid som fanns att läsa i Första Moseboken. Bland annat kom man att ifrågasätta indelningen av det historiska förloppet i de fyra världsvälden som skulle ha avlöst varandra under historiens gång

19. I sin *Cröneka* framstår Olaus Petri som "den store humanisten med de vittfamnande intressena, i fråga om vetenskaplig uppfattning och begåvning utan motstycke i sitt århundrades Sverige" (enligt Gunnar T. Westin i *Svenska män och kvinnor*). Se också Olle Ferms studie *Olaus Petri och Heliga Birgitta. Synpunkter på ett nytt sätt att skriva historia i 1500-talets Sverige*, Stockholm 2007, särskilt kapitlet "Förebilder, inspirationskällor".

20. Olle Ferm 2007, s. 182 konstaterar sammanfattande: "Något tillspetsat kan man hävda att Olaus Petri avslutade en medeltida tradition genom att göra upp med den, medan Johannes Magnus förde en medeltida tradition vidare och ständigt fann nya läsare i renässansens och motreformationens Europa."

21. Grafton 2007, s. 22.

22. Ibid., s. 70ff och s. 96. Jämför också Ferm 2007, Bilaga, med parallellställen mellan Polybios och Olaus Petri (s. 186ff).

(assyriernas, persernas, makedoniernas och romarnas). Det var ett schema som under hela medeltiden hade betraktats som relevant och heltäckande, åt vilket Jean Bodin gav dödsstöten i sin inflytelserika *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* (1566; Metod för att lätt lära känna historien).

Under 1600-talet går utvecklingen obönhörligt hela tiden mot allt större krav på källkritik. Det senare 1600-talets mest framstående svenska historieskrivare tar samtliga avstånd från myten om Magog och hans ättlingar. Johannes Loccenius (1598–1677), skytteansk professor och framstående jurist, har i sin första utgåva av *Historia rerum Svecicarum* ("Historia om de svenska förhållandena") (1654) ingenting att säga om Magog och Sveriges urhistoria. Han inleder sin framställning med den kung Björn som Ansgar besökte i Birka. Den svenska lagfarenhetens fader Johan Stiernhöök (1596–1675) hörde också till dem som avfärdade goticismens idéer. I sitt stora verk *De jure Sveonum et Gothorum vetusto*, I–II ("Om svears och göters gamla rätt") (1672) baserar han sig uteslutande på vad som kan dokumenteras. Om tiden före kristnandet vet vi inget, säger han, och deklarerar programmatiskt som slutord i andra bokens sista kapitel: "Jag vill öppet tillstå att över fäderneslandets ära, som somliga uteslutande och ängsligt eftersträvar i varje sak, har stått omsorgen om sanningen." [23] Kyrkohistorikern Clas Örnhielm (1627–1695) konstaterar likaså i sin *Historia Sveonum Gothorumque ecclesiastica* ("Svearnas och göternas kyrkohistoria") (1689) att vi inte vet just någonting om vårt lands historia före den kristna tidens begynnelse.

Utvecklingen kom dock att fördröjas så länge som stormaktstiden varade. Den svenska statsmakten hade upphöjt den goticistiska historieskrivningen till officiellt gällande ideologi, och de krav som nu ställdes på politisk korrekthet innebar att man kunde riskera sin karriär om man ifrågasatte Johannes Magnus uppfattning av den äldsta historien. Flera framstående historiker tvingades göra avbön: Loccenius kände sig nödsakad att inleda den andra upplagan av sitt svenska historieverk med en lista på flera av Johannes Magnus urtidskungar,[24] och Örnhielm tvingades i ett sent arbete skriva att "det står utom allt tvivel" att riket grundades av Noas sonson.[25] Samma typ av krav på en läpparnas bekännelse kom också att gälla när Olof Rudbeck i *Atland (Atlantica)* I–IV, 1679–1702) publicerade sin nya och uppdaterade version av det gotiska idékomplexet. Mot Rudbeck borde ingen sann svensk patriot rikta någon kritik!

I ett europeiskt idéklimat där upplysningens ideal började göra sig gällande var givetvis de goticistiska myterna ändå dödsdömda. Pierre Bayle publicerade 1697 sin *Dictionnaire historique et critique*, ett verk med en oerhörd genomslagskraft, som gav extra och helt avgörande inspiration till kritisk och ifrågasättande historiografi. Perioden 1680–1720 innebär ett paradigmskifte i europeisk idéhistoria.[26] Det svenska 1700-talets stora namn på historieskrivningens område är Olof von Dalin (1708–1763) och Sven Lagerbring (1707–1787). Då befinner vi oss i en helt annan värld!

23. Citerat från Axel Nelsons översättning.
24. Se Lindroth, *Svensk lärdomshistoria*, II. *Stormaktstiden*, Stockholm 1975, s. 306.
25. Se Helander, "On Clas Örnhielm's *Historia Sveonum Gothorumque ecclesiastica* (1689)" I: Per Cullhed m.fl. (red.), *I lag med böcker. Festskrift till Ulf Göransson*. Uppsala 2012.
26. Paul Hazard har skildrat denna övergångstid i sin fina studie *La crise de la conscience européenne*. Paris 1935.

JOHANNES MAGNUS SOM TEOLOG

Som teolog är Johannes Magnus representativ för sin tid och för sin konfession. Under sin egen levnad hade han till sin förfäran fått uppleva reformationsrörelsens framväxt och den evangeliska lärans seger i hemlandet. Vi har ingen anledning att betvivla äktheten i hans sorg. Han är ärligt övertygad om att den katolska kyrkan garanterar vägen till salighet och att avvikelser från dess lära alltid leder till Guds vrede och till evig fördömelse, ofta föregången av svåra lidanden i denna värld. *Extra eccelesiam nulla salus!* Många är de exempel som han i sitt historieverk ger på detta sakförhållande, hämtade från hans egen tid eller från flydda århundraden.

Här skall bara anföras några exempel på hans grundläggande resonemang. Jag vill försöka visa att vår författare i sin stränghet och kompromisslöshet inte på något sätt skiljer sig från sina samtida. Tvärtom speglar Johannes Magnus i sin fasta övertygelse de grundläggande föreställningar som skulle komma att vara vägledande när motreformationens stridskrafter strax efter hans död på allvar formerades och när denna mäktiga rörelses teori under de följande decennierna utmejslades och sattes i praktisk tillämpning i land efter land. I sin gotiska historia finner han gång på gång anledning att peka på typologiska paralleller mellan gångna tiders heresier och det samtida europeiska reformationsverket – och i synnerhet det svenska.

Ett av de tydligaste exemplen finner vi i bok 15, kap. 1, där han berättar hur goterna vid Donau på 300-talet kristnades av biskop Wulfila. Denne undervisade dem emellertid inte i den rena katolska läran utan i arianismens villoläror. Arius (256–336), presbyter i Alexandria, hade hävdat att Sonen var av annan natur än Fadern, skapad och icke född, helig, men inte lika gudomlig som Fadern. Goterna kom alltså att omfatta en förvrängd uppfattning om personerna i Treenigheten och resultatet blev, enligt Johannes Magnus, att "oräkneliga själar gick miste om sin frälsning och sin salighet". Vår författare finner här en uppenbar parallell till vad som nyligen skett i hans eget land genom gudlösa bedragare som Laurentius Andreae och inte minst Olaus Petri, denne "skurkaktige yngling" som hade "infört kättarnas ohyggliga gudlöshet från gymnasiet i Wittenberg i stället för att bevara fäderneslandet i den sanna kristna tron" och därmed inte bara själva hemfallit åt den eviga fördömelsen utan i sin gärning fört hela sitt folk från frälsningens väg.

Motbilder till dessa skändliga kätterier levereras givetvis också i rik omfattning. Johannes Magnus verk är ju genremässigt till betydande del att betrakta som en fromhetens furstespegel. I bok 16 berättar han om de västgotiska kungarna i Spanien som till slut, från och med kyrkomötet i Toledo (år 589), förde sitt folk från arianismen till den rätta katolska tron. Vi har här att göra med ett antal starka kungar som med all kraft bemödar sig om att utrota villoläror av alla slag. I synnerhet prisas Reccared (586–601), den första i denna rad av goda härskare, men även andra skildras i panegyriska ordalag. Johannes Magnus uppehåller sig med påtaglig entusiasm vid kung Sisebuts (612–621) insatser för kristnandet av judarna på Iberiska halvön (bok 16, kap. 14). Kungen hade redan 612, under sitt första regeringsår, utfärdat antijudiska lagar. Snart inleddes hårda förföljelser, och från 615 genomfördes tvångsdop i stor skala. Ungefär hälften av de mosaiska bekännarna på Iberiska halvön konverterade, nästan lika många utvandrade till Gallien. Återfall i den gamla religionen bestraffades i enlighet med den västgotiska

lagen med döden (stenande eller bålet). Johannes Magnus jublar över allt detta och övriga resoluta åtgärder mot allehanda former av kätteri i det västgotiska Spanien, exempelvis utrotandet av de pelagianiska och helvidianska villfarelserna under kung Recinsvind (Recceswinth) (649–672). Pelagianerna hävdade en avvikande mening beträffande nådens ordning, medan helvidianerna ansåg att Jesus hade syskon, vilket innebar att man inte erkände Marias eviga jungfrudom. Johannes Magnus hävdar att dessa villoläror "fördärvade en stor del av Spanien, så att landet leddes bort från den rätta tron", och han prisar kungen och hans katolska biskopar som verkade för att dessa kättare helt skulle fördrivas från riket (bok 16, kap. 21).

Här fanns för övrigt goda exempel att hämta från den moderna spanska kungamaktens iver för den rätta läran. Bara omkring ett halvsekel innan Johannes Magnus skrev sitt stora arbete, hade ju det spanska kungaparet (Ferdinand av Aragonien och Isabella av Kastilien) fördrivit alla judar och morer ur riket och överlämnat till den spanska inkvisitionen att genom lämpliga åtgärder svara för den rena lärans fortsatta vidmakthållande. Självklart hade vår författare just denna parallell i tankarna när han prisade de västgotiska kungarnas nitälskan.

Denna kompromisslöshet vägleder hela tiden Johannes Magnus i hans praktisktpolitiska agerande. I en promemoria, troligen författad 1537, manar han till en samlad kristen aktion mot Gustav Vasa och den svenska reformationen.[27] Kungen sägs vara en värre tyrann är antikens allra mest skurkaktiga despoter (Phalaris, Nero, Domitianus etc.). Påven borde bannlysa den svenska kungen och mana till krig mot Sverige. Det svenska riket borde militärt besegras och läggas under påvemakten för evig tid.

Inte heller på denna punkt skiljer sig Johannes Magnus från sina samtida. I samma anda agerade den framstående engelske landsflyktige katoliken Reginald Pole (1500–1558). I Rom uppmanar denne – just år 1537 – påven att samla kristna furstar till angrepp på Henrik VIII, som beskrivs som en kättare, mer förtappad och värre än hundturken.

Utvecklingen från 1500-talets mitt skulle snart visa att Johannes Magnus förhoppningar om en samlad kamp mot kätteriet inte alls hade varit orealistiska. Den egentliga motreformationen tog sin början med kyrkomötet i Trento (det tridentinska mötet), vilket inleddes år 1545 under Paul III:s pontifikat (1534–1549). Johannes Magnus hade dött året innan och kunde alltså aldrig få glädja sig åt konciliets kraftsamling. Närvarande vid den högtidliga öppningsceremonin i katedralen i Trento var däremot hans broder Olaus, som nyligen av påven utnämnts till ärkebiskop och kunde inta en hedersplats.[28]

27. Kurt Johanneson har sammanfattat budskapet i skrivelsen i *Gotisk renässans*, Uppsala 1982, s. 193ff, och givit hela den latinska texten i en exkurs på s. 286ff. Promemorian har dock feldaterats och attributionen till Olaus Magnus stämmer inte: Det framgår tydligt att den är författad under Paulus III:s pontifikat (1534–1549). Den kardinal som är skrivelsens adressat kan därmed inte vara någon annan än Lorenzo Campeggio (d. 1539), inte Alessandro Campeggio, som blev kardinal så sent som 1551, när Paulus III redan var död. Det planerade kyrkomöte som texten refererar till är då troligen det som var tänkt att äga rum i Mantua (1537) eller det som var utlyst till Vicenza (1538). Jag tackar docent Gábor Nagy, universitetet i Miskolc, Ungern, för hans värdefulla utredning om dateringen.
28. Ibid., s. 195f.

Med märklig inspiration och energi samlade det tridentinska mötet den katolska kyrkan till motangrepp. Ett effektivt vapen i kampen blev jesuitorden, som nyligen grundats (1534) och stadfästs av påven (1540). Redan under Paul III:s tid kunde Italien nästan fullständigt rensas från protestantiska församlingar. Framgångarna var till en början stora i land efter land. Under Maria Tudor (1553–1558) blev katolicismen åter den officiella religionen i England. Rekatoliseringen avbröts visserligen efter drottningens död, men kardinal Pole hann uppleva triumfen att få återvända till England tillsammans med sin härskarinna och insättas som ärkebiskop av Canterbury. Under tre år, från 1555 och framåt, avrättades mer än 250 kättare, de flesta på bålet.

I Spanska Nederländerna återställdes ordningen under slutet av 1560-talet genom hertigen av Alba, under vars regim nära 1 800 kättare dömdes till döden. Så gick det på i land efter land.[29]

Praktiken gick hand i hand med den teologiska teorin: En av de allra viktigaste auktoriteterna för alla kontroversteologer var kardinalen Robert Bellarmin (1542–1621). Hans väldiga verk *Disputationes de controversiis Christianae fidei adversus hujus temporis haereticos* i tre (och i senare utgåvor fyra) band kan inte undgå att imponera på läsaren genom sin oerhörda lärdom och obönhörligt konsekventa uppbyggnad. Här framförs bevis för den katolska lärans sanning, från Gamla testamentet, från Nya testamentet, från kyrkofäderna och med förnuftsargument, och i särskilda avdelningar anges dessutom alla tänkbara invändningar, vilka av Bellarmin bemöts och effektivt vederläggs med den strängaste logik. De digra volymerna är dessutom försedda med ypperliga register.

Denne inflytelserike kardinal (helgonförklarad 1930) deklarerar med stor bestämdhet att kättare som inte vill omvända sig skall avrättas, eftersom de är skadligare än varje stråtrövare och illgärningsman, *Hae autem rationes omnes suadent haereticos occidendos: nam primum nocent proximis magis quam ullus pirata vel latro* … Det är nyttigt för folk i allmänhet att bevittna de offentliga avrättningarna, säger han, så att de blir skrämda och avskräcks från att försöka ha kontakter med heretiska läror och därmed riskera sin eviga salighet, *Deinde plurimis prodest eorum supplicium … ;. … supplicia proposita excitant, ut … videant ne forte vitam praesentem misere finiant et ad futuram beatitudinem non perveniant.* Vidare är det bättre för kättarna själva att de avrättas så fort som möjligt så att de inte hinner fara ännu mer vilse i dogmatiska frågor, *Denique haereticis obstinatis beneficium est, quod de hac vita tollantur: nam quo diutius vivunt, eo plures errorres excogitant.*[30]

Johannes Magnus fasta övertygelse och kompromisslöshet avviker alltså inte alls från den förhärskande attityden hos det samtida katolska kleresiet. Utanför kyrkan finns ingen frälsning. Utifrån de givna premisserna måste ju slutsatserna framstå som

29. Under 1600-talet kom ytterligare områden att rekatoliseras. I Böhmen utrotades kätteriet under loppet av några få år efter slaget på Vita berget 1620. De ledande protestantiska adelsmännen avrättades och mer än 30 000 protestantiska familjer tvingades utvandra. En annan spektakulär framgång var kejsar Leopold I:s åtgärder mot reformerta och protestantiska församlingar i Ungern efter segrarna över turkarna mot 1600-talets slut, då ett stort antal evangeliska präster sändes till den neapolitanska flottans galärer. Den mest omvälvande händelsen under detta århundrade var till slut ändå återkallandet av ediktet i Nantes 1685, ett beslut som nästan helt eliminerade den franska protestantismen.

30. Bellarmin, *Disputationes de controversiis Christianae* … I, *contr. V*, bok 3 *De laicis*, kap. 31.

de enda riktiga: Här står den eviga saligheten på spel, för individer och hela nationer. Kätteriet måste utrotas med alla till buds stående medel.

JOHANNES MAGNUS SOM LATINFÖRFATTARE

Latinet i Johannes Magnus väldiga historieverk är i huvudsak att karakterisera som normal renässansprosa. Texten är i regel lättläst. Grammatik och meningsbyggnad ansluter sig till de bästa klassiska förebilderna. Avvikelser från den strängare klassiska normen finns givetvis, exempelvis *quod*-satser i stället för ackusativ med infinitiv; men det är i regel fråga om lätta syntaktiska innovationer, som förekommer i hela den tidigmoderna latinlitteraturen, även hos de främsta stilisterna.

Att vår författares latin är renässansens framgår med stor tydlighet om man jämför hans prosa med texten hos den bara ett par generationer äldre Ericus Olai, vars språk genomgående uppvisar typiskt medeltida drag. När Ericus Olai nämner kung Kristofers ”avskyvärda liderlighet” använder han frasen *incontiencie abhominande*, ”(kungen var av) avskyvärd otyglad lidelse”. Johannes Magnus nämner samma sakförhållande med orden *abominandae libidinis infamiam*, ”hans dåliga rykte för avskyvärd liderlighet”: Ortografin hos Ericus Olai är som synes helt medeltida, medan Johannes Magnus har klassisk stavning i de grammatiska formerna och tidstypisk strävan till korrekthet och aversion mot medievismer rent generellt. Ericus Olai är en synnerligen viktig källa för Johannes Magnus, men han skriver aldrig av honom direkt, utan förvandlar konsekvent sin föregångares prosa till vad han uppfattar som elegant klassiskt latin. Ericus Olai berättar exempelvis på ett ställe att det blev *guerra in Gotlandia inter cives de Visby et bondones terre* (”krig på Gotland mellan borgarna i Visby och landets bönder”), med för medeltidslatinet karakteristiskt ordval och grammatik som Johannes Magnus inte skulle drömma om att använda. Vår författare skriver i stället *inter incolas terrae Gotlandiae civilis et admodum periculosa pugna suboriebatur. Cives enim Visbycenses caeteris terrae incolis congressi* … (”det blev en helt förödande inbördesstrid mellan invånarna på Gotland. Ty borgarna i Visby drabbade samman med landets övriga inbyggare”). Här möter vi alltså ordet *pugna* i stället för det barbariska *guerra* och *caeteris terrae incolis*, ’landets övriga invånare’ i stället för det oerhört barbariska *bondones*, ’bönderna’. Nackdelen med en sådant klassicerande språk är givetvis den att framställningen kan bli något vag och oprecis.

Jag har i kommentaren tagit upp ett antal sådana exempel som belyser skillnaden mellan den medeltida krönikören Ericus Olai och den klassicerande renässansförfattaren Johannes Magnus (se särskilt kommentarer till böckerna 19–22 på s. 288–333.)

Som torde ha framgått av analysen ovan, kan man inte tala om en enhetlig stil, eftersom långa partier faktiskt är avskrivna från andra författare. Detta ogenerade kopierande resulterar i själva verket i vissa variationer. När Johannes Magnus skriver av Krantz, är framställningen ganska torftig. När han kopierar Leonardo Bruni, den lysande renässanshumanisten, kommer han givetvis upp på en betydligt högre stilistisk nivå. Detsamma gäller de långa avsnitt där han har övertagit texten från den framstående historikern Marco Antonio Sabellico. Men de författare som plagieras på detta sätt förenas ändå alla av en självklar strävan att uttrycka sig enligt renässansens latinska stilideal.

Det kan kanske te sig anmärkningsvärt att språket även i de av Saxo beroende partierna i så hög grad ansluter sig till de antika författarnas normer. Men man skall komma ihåg att denne högmedeltida författare är en framstående representant för 1100-talets "för-renässans".[31] Erasmus och andra framstående humanister prisar honom för hans vårdade språk och lysande vältalighet.[32] Saxo har emellertid en tendens att låta sin text blomma ut i retoriska excesser, och hans stil kan ofta framstå som svulstig. När Johannes Magnus framställning ibland kan tyckas något tung är det ofta i partier där han är som mest beroende av Saxo.

Ett stort antal antika historiker har varit viktiga som källor för Johannes Magnus, som visats ovan. Ibland möter vi också ekon från antikens stora latinska poeter. Sådant ansågs vara lämpliga inslag, som kunde lyfta framställningen och förse den med lyckade associationer. I vår text är det – inte helt oväntat – i först hand Vergilius som förekommer i ett stort antal citat och allusioner, med eller utan angivande av författarnamn.

Några svårigheter att själv formulera sig på latin har Johannes Magnus givetvis inte alls haft. Det gamla romarspråket var för hans samtid det självklara mediet för utredningar, berättande, analys och debatt. Det var mycket enklare för honom att uttrycka sig på latin än på modersmålet, som ännu inte hade nått en grad av mognad som skulle kunna göra det lämpat för ett verk av detta slag. När han nu dessutom ville nå ut i hela Europa med sitt budskap, fanns det inget annat språk att tillgå än latinet.

Helt självständig är vår författare i de böcker om de nordiska kungarna där han fabulerar fritt. Hans egen röst hör vi också med stor tydlighet i den inspirerade skildringen av de västgotiska kungarnas rike i Spanien och deras nitälskan för den rätta läran (se ovan). Här lyfter den stilistiska nivån påtagligt när Johannes Magnus beskriver den kompromisslösa bestraffningen av kätteri i alla former. Självständig, lysande och medryckande vältalighet finner man också i de sista böckernas skildring av det tappra svenska folkets kamp mot orättfärdiga utländska herrar under unionstiden. Hans latin är alltid rent, klart och lättläst.

Texten är synnerligen väl satt och korrekturläst. Antalet tryckfel är försvinnande litet, med tanke på att det rör sig om ett arbete på nästan 800 sidor.

*

Sammanfattningsvis: I Johannes Magnus ser vi en typisk representant för en fantasifull och okritisk tidigmodern historieskrivning, en vid denna tid blomstrande litterär genre som står i furstars och ideologiers tjänst. I sina grundläggande spekulationer om noakidernas vandringar och deras statsgrundande skiljer han sig inte från andra europeiska lärde som var ute i liknande ärenden. Det som gör Johannes Magnus märklig och speciell är det storslagna omfånget av hans kompilat och dessutom graden av ogenerat fabulerande, som tenderar att överträffa andra författare i samma mytomana bransch. När det gäller den bibliska tidsskalan ansluter han sig helt till den fast etablerade tradition som då var allenarådande i Västerlandet.

31. En god sammanfattande karakteristik av Saxos språk (av Joaquin Martínez-Pizarro) finns i Joseph R. Strayer (red.), *Dictionary of the Middle Ages*, X, New York 1988, s. 677.

32. Se också Saxo Grammaticus, *Gesta Danorum* (2014–2015), I s. XLVI–XLVIII.

Johannes Magnus kompromisslösa kamp för sin katolska konfession är också representativ för den tid då den katolska kyrkan samlade sina resurser till den gigantiska kraftsamling som skulle komma att benämnas motreformationen. Utvecklingen skulle visa att hans förhoppningar om en framgångsrik kamp mot kätteriet inte alls var orealistiska och ogrundade, även om räddningen inte kom att nå hans eget land.

Den starka övertygelsen att man stod mitt i en väldig strid, där kampen verkligen gällde frälsning eller evig fördömelse för världens alla folk, kunde inte leda till andra ställningstaganden än de som kännetecknar Johannes Magnus liv och gärning. Man var fast övertygad om att man kände den Allsmäktiges vilja och att man var kallad att med alla till buds stående medel och fullkomligt skoningslöst utrota alla kätterska rörelser.

Verkets latinska språkdräkt är lättläst och vårdad, väl ägnad att inför en bildad europeisk publik presentera den märkliga gotiska historien och därjämte förmedla författarens ledande idéer om den gode fursten och om den segrande allmänneliga kyrkan.

TANTUM

Hans Helander & Kurt Johannesson

KOMMENTAR TILL ÖVERSÄTTNINGEN

JOHANNESSON har svarat för den övergripande analysen av titelsidorna, dedikationerna och böckerna om goterna i hemlandet, medan Helander har kommenterat förordet samt böckerna om goternas historia *extra patriam*. När det gäller det gotiska hemlandet har Helander dessutom bidragit med åtskilliga kompletterande utredningar rörande källor och historiska detaljer, i synnerhet i böckerna 17–23.

De båda författarnas tillägg har markerats med signaturerna [H.H.] respektive [K.J.].

TITELSIDORNA

Kommentar av Kurt Johannesson

På titelsidan 1554 bär Johannes Magnus titeln "ärkebiskop i Uppsala" samt "den apostoliska stolens sändebud". Den senare syftar på hans uppdrag 1523 av påven Hadrianus att undersöka kätterierna i Sverige.[1] Brodern Olaus Magnus har tillfogat bibelversen "Må bergen skänka folket frid" (*Suscipiant montes pacem populo,* Psaltaren 72:3), vilket anspelar på hans tes i *Historia om de nordiska folken (Historia de gentibus septentrionalibus)* att det fanns en djup fromhet bland Nordens folk som hade ingivits dem av själva naturen och som skulle vara till gagn för hela kristenheten.[2] Därunder följer påven Julius III:s vapen. På motsatt sida anges det att tryckningen av volymen fullbordades i januari 1554. Det påvliga tryckningsprivilegiet är daterat den 24 mars 1554.

Vissa volymer har en titelsida där två furstar samtalar om en vers från sjätte kapitlet i Salomos vishet i Bibeln: *O reges, diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis* ("O konungar, sök efter visheten, för då skall ni härska för evigt"). Den vishet som furstarna bör söka för att trygga sin makt är givetvis Guds lag och vilja, som således skall vara den högsta läromästaren i politiken. Pelarna pryds av goternas och svearnas riksvapen, och detta skall visa hur deras furstar sökte sig till denna vishet i forntiden. Furstarnas harnesk och vältaliga gester skall också återspegla deras dygder, det vill säga tapperheten eller *fortitudo* och den försiktiga klokheten eller *prudentia*. Träsnittet bygger på titelsidan till den berömda utgåva av Jordanes historia om goterna och Paulus Diaconus om langobarderna, som den tyske humanisten Conrad Peutinger utgav 1515.[3]

På ett annat helsides träsnitt ser man gudinnan Iustitia med devisen *Iustitia omnium*

1. Kurt Johannesson, *Gotisk renässans. Johannes och Olaus Magnus som politiker och historiker,* Uppsala 1982, s. 28.
2. Ibid., s. 266ff.
3. Ibid., s. 119; Se Isak Collijn, *Sveriges bibliografi intill år 1600,* II, Uppsala 1927–1931, s. 214.

virtutum regina ("Rättvisan är alla dygders drottning"). Hon stöds av tapperheten med sin pelare och klokheten med sin spegel: dessa tre dygder kan således skapa en ädel ordning i den ovissa och föränderliga världen, som symboliseras av globen och devisen *Nihil in mundo stabile* ("Ingenting i världen är fast och beständigt"). Bokstäverna I, M och V syftar på den boktryckare som Olaus Magnus hade tagit i sin tjänst i det romerska Birgittahärbärget, Johannes Maria de Viottis från Parma: allegorin skall således visa hur boktryckarkonsten främjar en fast och dygdig världsordning. Ovanför Iustitias huvud står bröderna Magnus vapensköld med det svenska korsbaneret, två kronor som antagligen symboliserar goternas och svearnas förenade riken samt tre spirande ax på tre kullar. Det sistnämnda är Johannes Magnus personliga emblem och anspelar förmodligen på de rika skördar som Sverige och hela kristenheten förväntas vinna genom hans fromma nit för kyrkan och lärdom; det pryder även bilden av hans ärkebiskopsstol i Uppsala på Olaus Magnus *Carta marina*. Vapenskölden omges av sentensen *Nihil est simul inventum et perfectum* ("Ingenting är uppfunnet och fullbordat på samma gång"), vilket uttrycker den blygsamhet som varje lärd och dygdig man borde visa enligt humanismens ideal. Längst ner står orden *Laus Deo* eller "Guds lov": all lärdom och konst skall vara en hyllning av Gud och Hans makt.

DEDIKATIONERNA

Kommentar av Kurt Johannesson

När Olaus Magnus lät trycka broderns historieverk 1554 band man in två dedikationer i olika exemplar. I den ena hyllade han Julius III, som var påve 1550–1555, och framhöll hur bröderna vigt sina liv åt en hängiven och självuppoffrande kamp för den katolska kyrkan. Dedikationen blir således en förtäckt hemställan att påvestolen måtte skänka Olaus Magnus ett sådant stöd att han kunde tillträda den ärkebiskopsstol i Uppsala som han redan var invigd till. Därmed skulle också ett rikt och mäktigt land återföras till den katolska kyrkan: det påpekas att svenskarna troget hade betalat en årlig skatt till påvestolen i forna tider.

I andra exemplar band man in en dedikation till Gustav Vasas fyra söner Erik, Johan, Magnus och Karl. Men den egentliga adressaten var givetvis Gustav Vasa. När Olaus Magnus sände boken till det svenska hovet, erbjöd han sig att återvända till Sverige och tillträda den ärkebiskopsstol som han hade väntat på i elva år. Samtidigt antydde han hur Gustav Vasas ättlingar kunde bli ärkebiskopar och abbedissor i Vadstena i framtiden: om den katolska kyrkan återupprättades i Sverige kunde den således bli ett starkt stöd för Vasaätten mot alla dess fiender.[4] Dedikationen anger också vilka dygder som Gustav Vasas söner borde eftersträva för att skänka fäderneslandet en sann fromhet, enighet och lycka – skildringen borde således läsas och begrundas som en lärobok i den politiska konsten och en katolsk furstespegel i motreformationens anda.

Den Johan av Hoya som Olaus Magnus hade mött vid tridentinska konciliet var son till Gustav Vasas syster Margareta och biskop i Osnabrück.

Personer och orter som eljest nämns i dedikationerna belyses nedan i kommentaren till förordet och de följande böckerna.

4. Ibid., s. 271f.

FÖRORD

Kommentar av Hans Helander

[INLEDNINGEN]

hos påven Leo X] Här uppger Johannes Magnus att han började skriva sin historieskildring när han kom till Rom för första gången, alltså efter 1518. Men förmodligen ville han också hävda att verket koncipierats i kristenhetens och världshistoriens centrum och att det skildrade goternas och svearnas öden på den katolska kyrkans uppdrag. [K.J.]

… historien är med Ciceros ord ett vittne om tidens gång …] Orden är hämtade från Ciceros *De oratore* 2,36. De har genom tiderna mycket ofta anförts när de historiska studiernas innersta natur och mening skulle diskuteras.

Hadrianus VI] Den lärde Adrian av Utrecht blev påve 1522 och antog då detta namn. Enligt Johannes Magnus hade påven varit hans lärare vid akademin i Louvain. Och nu skulle han ha fått påvens uppdrag att både undersöka kätterierna i Sverige och utforska sitt folks förflutna.[1] [K.J.]

onda män] Johannes Magnus skrev också en historia om ärkebiskopsstolen i Uppsala, *Historia metropolitanae ecclesiae Upsaliensis*. Där ger han en dramatisk skildring av de smädelser och förföljelser som han tvingades utstå genom lutheranerna, främst Laurentius Andreae. Han torde även ha framfört sådana anklagelser i en *apologia* som han riktade till det svenska riksrådet; denna latinska skrift nämns ofta i bröderna Magnus historieverk men har gått förlorad, förutom ett brottstycke.[2] [K.J.]

liksom ansatt av lågor från alla håll] Skildringen av hur Johannes Magnus flyr från Sverige med ovärderliga skrifter anspelar, som många påpekat, på Vergilius skildring av Aeneas när han flyr från det brinnande Troja med penaterna eller husgudarna i sin famn. Johannes Magnus hänvisar även på andra ställen till *Aeneiden* och antyder därmed att han åtagit sig samma höga uppgift som Vergilius, nämligen att skildra sitt folks ursprung och dygder från äldsta tider liksom dess förutbestämda roll i världshistorien. Indelningen i 24 böcker vittnar om samma höga mål: ett klassiskt epos skulle ha 12 eller 24 sånger. [K.J.]

När Pompeius Trogus skulle skildra de skytiska krigen …] Pompeius Trogus var samtida med Livius och dog förmodligen under Augustus regering. Hans världshistoria, *Historiae Philippicae*, är förlorad, men en förkortad version, *Epitome*, skriven av Justinus (troligen på 200-talet e.Kr.), studerades flitigt under den tidigmoderna epoken. Johannes Magnus syftar här på inledningen till bok 2 av Justinus verk.

När Appianus från Alexandria skulle skriva romarnas historia …] Appianus (c. 95–165) skrev på grekiska en romersk historia, indelad i 24 böcker. Företalet inleder

1. Kurt Johannesson, *Gotisk renässans*, Uppsala 1982, s. 28.
2. Ibid., s. 75ff, 88ff.

han, precis som Johannes Magnus säger, med en magnifik geografisk överblick. (Han skrev ju vid tiden för imperiets absoluta höjdpunkt.) Det väldiga verkets första mening lyder sålunda: ”När jag nu inleder mitt arbete med att skriva den romerska historien, anser jag det nödvändigt att först beskriva gränserna för alla de folkslag som kommit under deras välde” (min översättning).

När Julius Caesar gjorde sina kommentarer om det galliska kriget ...] Caesar inleder sitt arbete om kriget i Gallien, *De bello Gallico*, med en redogörelse för områdets geografi. Det börjar (1,1) med de berömda orden *Gallia est omnis divisa in partes tres*, ”Gallien i dess helhet är uppdelat i tre regioner.” Redogörelsen för krigsföretagen mot Britannien föregås på samma sätt av en beskrivning av öns läge och topografi (5,13). Irland nämns däremot bara helt kort (i samma kapitel), och Johannes Magnus formulering är missvisande i så måtto att romarna aldrig förde något krig där.

Sallustius beskrev Afrika ...] I *Bellum Iugurthinum* behandlar Sallustius mycket riktigt Afrikas geografi (så långt greker och romare hade lärt känna den). Beskrivningen börjar i kapitel 17. Däremot finns ingen beskrivning av staden Rom i boken om Catilinas sammansvärjning (*Bellum Catilinae* eller *Coniuratio Catilinae*).

När Cicero höll sina tal mot Verres ...] I sina angrepp på Siciliens girige ståthållare Verres skildrar Cicero här och där denna ös historia och topografi, exempelvis i 2,2,2ff och inte minst i den magnifika beskrivningen av Syrakusa i 2,4,117ff.

Jordanes från Ravenna och den romerske senatorn Ablabius ...] Ablabius verk är okänt för oss: Vi vet inte ens om det var skrivet på grekiska eller latin. Han var dock en av huvudkällorna för Jordanes när denne på 500-talet skrev sitt viktiga verk om goternas historia (*Getica*). När Johannes Magnus hänvisar till Jordanes arbete (vilket sker mycket ofta), lägger han ofta till en hänvisning till Ablabius, vilket är en ren bluff. Vem Ablabius var visste han lika lite som vi. Han syftar här på Jordanes beskrivning av ”Skandien” (*Scandza*), i *Getica*, 16ff.

Jordanes *Getica* återfanns av Enea Silvio på 1450-talet. (Se nedan kommentaren till kap. 7, ”Enea Silvio”.) Den första utgåvan ombesörjdes av Conrad Peutinger (1515), den andra av Beatus Rhenanus (1531). I båda dessa utgåvor kallas författaren Jornandes.

den hyperboreiska ön] Johannes Magnus använder några gånger ordet *hyperboreisk* (lat. *hyperbóreus*), i samtliga fall med referens till Skandinavien och goterna. Ett antal förkristna grekiska författare nämner folkslaget hyperboréer (ὑπερβόρεοι), som ansågs bo långt uppe i norr: Det grekiska ordets etymologi är uppenbarligen ’ovanför nordanvinden (Boreas)’ (jämför ”kung Bore”). Pindaros (518–438) besjunger detta folk, bland annat i ett av sina pythiska oden (10,29ff), och berättar att de lever i en välsignad trakt, omöjlig att nå på landvägen eller med skepp, där sjukdom och åldrande inte finns och där muserna dansar och sjunger. Apollo älskar att besöka dem och gläder sig åt deras fester. Herodotos (c. 484–425) återger i sitt historieverk (4,32ff) ytterligare en rad påståenden om dessa människor och deras rike, bland annat legenden om den hyperboreiske prästen och vishetsläraren Abaris, en civilisationsheros, som for runt hela världen med en pil (enligt senare framställningar på den) utan att förtära någon föda. Trots att de bodde så långt borta sades det att de årligen brukade sända gåvor till Apollos tempel på Delos. Diodorus Siculus (c. 90–30) utvecklar och sammanfattar alla de olika

fascinerande myter som förknippats med hyperboréerna. Fantasieggande uppgifter om den märkliga nationen vid världens ände återkommer sedan hos flera viktiga romerska författare, bland annat hos Plinius d.ä., Solinus (200-talet; se kommentaren till kap. 1 nedan) och Martianus Capella (400-talet). Just dessa hörde till den medeltida världens favoritförfattare, vilket borgade för den hyperboreiska mytens fortlevande och aktualitet.

När Johannes Magnus använder orden hyperboréer och hyperboreisk i sitt historieverk betyder de emellertid just inte mer än 'nordliga folk (= 'folket i Skandinavien'; = 'goterna'), och 'nordlig', 'skandinavisk' (= 'gotisk'). Han anknyter aldrig till eller utvecklar de speciella föreställningar om hyperboréerna som återfinns hos de nämnda grekiska och romerska författarna, även om tankarna väl legat latenta hos honom. Senare svenska företrädare för den gotiska historieskrivningen kom emellertid under 1600-talets lopp att arbeta in det rika hyperboreiska stoffet i sin historieskrivning. Den förste som på allvar utnyttjade möjligheten var Johannes Bureus (1568–1652), som hävdade att alla antikens föreställningar om hyperboréerna stämde väl in på Sverige. Bureus tog fasta på uppgifterna om vad som verkade vara ett slags kulturutbyte mellan Nordens folk och grekerna och tyckte sig förstå att det var den nordiska nationen som var den givande, och att mycket av den grekiska visheten stammade från hyperboréerna. I Bureus anda arbetade sedan Georg Stiernhielm och Olof Rudbeck vidare med explicita förklaringar av detaljerna i antikens myter om detta folk, snillrika resonemang som visade att dessa var identiska med forntidens svenskar eller goter. Johan Nordström har ingående analyserat dessa föreställningars gradvisa framväxt i *De yverbornes ö* (1934), och Tero Anttila har publicerat en djupgående studie av det hyperboreiska motivet i svensk antikvarisk forskning, *The Power of Antiquity* (2014).

Paulus Diaconus] Paulus Diaconus (c. 720–800) skrev *Historia Langobardorum*. Här avses bok 1, kapitel 2 i detta verk.

Prokopios ville skriva om herulernas bragder ...] Prokopios (d. 554) skrev ett verk på grekiska om krigen mellan goterna och den östromerske kejsaren. Dess latinska titel är *Bellum Gothicum*. Vi kommer att möta det gång på gång längre fram i Johannes Magnus arbete, bland annat i bok 8 (kap. 33–36), där han beskriver herulernas historia och återger Prokopios skildring av de nordliga länderna, och vidare i skildringen av det gotiska kriget i Italien i böckerna 10–14, där den bysantinske historikern av naturliga skäl blir den allra viktigaste källan: Han hade personligen deltagit i kriget och kan utförligt och initierat berätta om hela skeendet.

När Prokopios berättar om germanfolket herulernas vandringar gör han en liten exkurs om den mytomspunna ön Thule uppe i norr, varifrån han hävdar att de härstammar (2,15,1ff). I det sammanhanget hävdar han verkligen att ön är tio gånger större än Britannien.

Baltia eller Vergion] Plinius d.ä. skriver i *Naturalis historia* (4,13,95) om en enormt stor ö som enligt Xenophon från Lampsacos ligger tre dagars seglats från den skytiska kusten. Dess namn skulle vara *Baltia* (*Balcia*) eller *Basilia*. Om ursprunget till stammen i Baltia, Balticum etc. har det skrivits mycket. En grundlig analys återfinns i Josef Svennungs *Belt und baltisch ...* (1953) och *Skandinavien bei Plinius und Ptolemaios* (1974, s. 34ff).

Vergion har nog sitt ursprung i förvrängningen av ett namn i Plinius *Naturalis historia* (4,14,104), där författaren strax efter omnämnandet av Baltia talar om ett antal öar i norr, bland vilka skulle finnas en som heter *Bergos*. Formen Vergion förekommer även i senare litteratur, från Abraham Ortelius stora atlasverk *Theatrum orbis terrarum* (1564) och framåt. Olof Rudbeck ville i sin *Atland eller Manhem* (*Atlantica*) (I, kapitel 20) tyda detta namn som 'varjagernas hemland'. Vi finner sådana tankar framförda i en avhandling som ventilerades i Åbo så sent som 1734 (A. Scarin/Joh. Georg Helsing, *De originibus priscae gentis Varegorum*).

KAPITEL I

"den ljuva eller vackra ön"] Det senare ledet i Sca(n)din-avia betyder nog verkligen 'ö'.[3] Det första ledet har kanske betydelsen 'skada'. Benämningen skulle då syfta på farliga sandbankar vid Skånes sydkust.

Ptolemaios] Klaudios Ptolemaios., verksam i Alexandria under det andra efterkristna århundradet, var den antika världens störste astronom och geograf. I *Astronomin*, bok 2, kap. 6 nämner han ön Thule, "genom vilken den sextiotredje breddgraden går".

Ptolemaios sammanfattade antikens astronomiska kunnande i ett verk med titeln *He megále sýntaxis* (ἡ μεγάλη σύνταξις), 'Den stora sammanställningen', eller *He megíste syntaxis* (ἡ μεγίστη σύνταξις), 'Den största sammanställningen' (ἡ är den bestämda artikeln i femininum). Vanligtvis omnämns detta arbete som *Almagest*. Den historiska förklaringen till den namnformen rymmer i sig väsentliga upplysningar om den astronomiska vetenskapens historia. Saken ligger till på följande sätt: Före mitten av 800-talet översattes detta stora verk från grekiska till arabiska. Verkets titel blev i princip *He megíste* (ἡ μεγίστη) 'Den största', fast med den grekiska bestämda artikeln utbytt mot den motsvarande arabiska, och med en lätt förvrängning av *megiste*: *Al magisti*. I mitten på 1100-talet översattes så denna arabiska version till latin av Gerard av Cremona och fick titeln *Almagéstum*, på folkspråken ofta förkortad till *Almagest*. Med denna latinska översättning av *Almagest* följde en handfull arabiska facktermer, som kom att bli etablerade inom den astronomiska vetenskapen, och dessutom en oerhörd mängd arabiska namn på stjärnor.

Johannes Magnus trodde nog, precis som brodern Olaus, att astronomen Ptolemaios var identisk med en av kungarna med namnet Ptolemaios, som styrde Egypten under hellenistisk tid. Olaus Magnus talar i Företalet till sin *Historia om de nordiska folken* om "Ptolemaios, kung i Alexandria". Missuppfattningen uppstod under medeltiden och manifesterar sig bland annat i troskyldiga bildframställningar där den store astronomen uppträder med sextant i handen och kungakrona på huvudet.

Under de stora geografiska upptäckternas tid, från slutet av 1400-talet och framåt, kom nya landområden och nya kontinenter på kartorna. En ny värld växte fram, *extra Ptolemaeum*, som man sade.

3. Om namnets etymologi, se Josef Svennung, *Skandinavien bei Plinius und Ptolemaios*, Uppsala 1974, s. 51ff.

Solinus] Den romerska geografen Solinus levde troligen i slutet på 200-talet e.Kr (eller kanske under 300-talet). Det stora arbete han har efterlämnat går oftast under namnet *Collectanea rerum memorabilium* ('Samlingar av minnesvärda fakta'). Under medeltiden var det mycket läst och ofta omnämnt som *Polyhistor* ('Mångvetaren') på grund av alla de märkvärdiga ting från högst olika områden som där behandlas.

Solinus säger (20,7–8) att ön *Gangavia* är den största av de germanska öarna. Det namnet är nog en förvrängning av Plinius namnform *Scatinavia*.

Plinius] Den för ovanlighets skull exakta hänvisningen är helt riktig. Detta står att läsa omedelbart efter omnämnandet av ön Baltia (se ovan), 4,13,96. Plinius skriver att *Scatinavia* är namnet på den största av öarna i *Codanus sinus* (Östersjön) och att denna ö bebos av hillevionerna, som är uppdelade på 500 byar (eller kanske 'distrikt'). Enligt Plinius kallar hillevionerna själva ön "en andra värld" (*alter terrarum orbis*).

Goten Jordanes] Jordanes säger (25) att ön Scanza är som "en härd för folkstammar och ett modersköte för nationer" (*quasi officina gentium aut certe velut vagina nationum*).

den cimbriska halvön] Det är Jylland, som länge betraktades som hemlandet för de krigiska cimbrerna, vilka i slutet av det andra förkristna århundradet vandrade söderut genom Gallien. De utgjorde ett påtagligt hot mot Rom och den romerska republiken och besegrades först 101 vid Vercellae i Norditalien av Marius. I tidigmodern latinsk historieskrivning och i poesin kallas danskarna regelmässigt *cimbri* och deras land *Cimbria*.

Torneå] Etymologin är felaktig: ortnamnet är säkerligen bildat av ett finskt ord med betydelsen 'spjutspets'.

Torneå var tidigt en viktig handelsort. Olaus Magnus ägnar stor uppmärksamhet åt staden i sin *Historia om de nordiska folken* (20,1). Han berättar att de kringliggande nationerna (ryssar, lappar, bjarmer, finnar, svenskar etc.) söker sig dit för att göra affärer, till en del i åkdon dragna av renar. Olaus Magnus har för övrigt en orimlig uppgift om stadens läge. Han hävdar att den ligger på 82 graders nordlig bredd! De med bröderna Magnus samtida kartograferna (exempelvis Jacob Ziegler) vet bättre besked. På deras kartor ligger Torneå på ungefär 66 graders nordlig bredd. Se nedan kommentaren till kap. 4 ("Svealand").

den venediska viken] Venederna, som nämns av antika författare (Plinius d.ä. och Tacitus) kom att identifieras med två helt olika folk, venderna vid Östersjöns södra kust och finnarna. *Venedicus sinus* eller *Venedici maris sinus* (som vi läser i vår text) kan därför referera till södra Östersjön, Finska viken eller Bottniska viken, vilket givetvis vållar en del förvirring i den tidigmoderna litteraturen. Här visar sammanhanget att vi har att göra med Finska viken.[4]

Finningia … Einingia] Strax efter beskrivningen av *Scatinavia* nämner Plinius (4,13,96) en annan "nästan lika stor" ö, *Aeningia* (*Einingia*, *Eningia*; stavningen varierar i handskrifterna). Johannes Magnus utgår här från att detta namn borde ha lästs ut som Finningia.

Åsikten att namnet Finland betyder 'det fina landet' omhuldades även senare av svenska och finska historieskrivare.[5]

4. Se Hans Helander, *Neo-Latin Literature in Sweden in the Period 1620–1720*. Uppsala 2004, s. 286f.
5. Ibid., s. 350.

Kalmar] Polhöjden är korrekt angiven: Kalmar ligger på ungefär 57 grader nordlig bredd (56° 40′ 00″). Och den av Johannes Magnus angivna longituden (37°) är faktiskt också närmare det verkliga förhållandet än man kan tro vid första påseendet: I dag anser vi att Kalmar ligger på ungefär 16 graders östlig längd (16° 22′ 00″), utgående från Greenwich-meridianen. Denna började emellertid etablera sig som internationell standard först från 1851. Klaudios Ptolemaios hade räknat med en nollmeridian som gick genom Kanarieöarna, det vill säga de västligaste orter som man vid den tiden kände till. (Han räknade sedan av naturliga skäl med enbart östliga longitudangivelser.) Kanarieöarna är emellertid många och spridda, varför man så småningom bestämde sig för att utgå exakt från den västligaste och tillika sydligaste, El Hierro (Ferro), av denna anledning kallad Isla del Meridiano, vilket innebar att man startade från en longitud som låg 18 grader längre västerut.

Angivelsen 37 graders östlig längd är alltså inte så groteskt felaktig som man kunde tro. Utifrån dessa premisser borde det ha varit 34.

bjarmerna] Bjarmernas land var en del av norra Ryssland, vid Vita havet. Det rör sig om finsk-ugriska stammar som kom i kontakt med nordmännen genom pälshandel. Olaus Magnus inleder sin *Historia om de nordiska folken* med en utförlig beskrivning av bjarmernas område (bok I, kapitel 1).

Bergen] Latituden 63 är inte helt riktig. Bergen ligger i verkligheten på 60 grader nordlig bredd. Longituden 24 blir nästan rätt, om man förstår att man måste utgå från en nollmeridian 18 grader längre västerut. Den exakta longituden för Bergen är 5 grader och 19 minuter öst.

Viborg] Latituden 63 innehåller samma fel som uppgiften om Bergen ovan. Det är inte särskilt grovt, men i verkligheten rör det sig om strax under 61 grader. Longitudangivelsen däremot är alldeles missvisande. Viborgs longitud är nästan 29 grader öst, vilket om man lägger till 18 borde ha resulterat i 47, i stället för den ordentligt överdrivna uppskattningen 67 grader. Till en del kan felet kanske förlåtas med tanke på de kända svårigheterna vid longitudbestämning. Dock har vi nog här också att räkna även med Johannes Magnus vilja att göra det skandiska och finska området så stort som möjligt.

KAPITEL 2

Prokopios säger att ön rymde tretton nationer] Uppgiften finns i *Bellum Gothicum*, 2,15,5.

svearna och danskarna, som aldrig levde i endräkt med varandra] Redan i den geografiska inledningen lyfter Johannes Magnus således fram det tema som genomsyrar hela hans historieverk, nämligen den eviga fiendskapen mellan svenskarna och danskarna. [K.J.]

Så växte goter och svear ihop] Det fanns en allmän föreställning bland medeltidens historiker att Sverige hade uppstått genom en gradvis sammansmältning av två riken, svearnas och goternas. Och detta synsätt är en självklar grund även för Johannes Magnus. [K.J.]

Den danske historikern Saxo …] Saxo, med tillnamnet Grammaticus, c. 1150–1220, dansk historiker, sekreterare hos ärkebiskop Absalon i Roskilde, författare till en

dansk rikshistoria i 16 böcker, *Gesta Danorum* som blev en av Johannes Magnus allra viktigaste källor. (Föreliggande kommentar innehåller mer än 150 hänvisningar till detta verk.)

Saxos berättelse om slaget i Bråvalla återfinns i *Gesta Danorum*, 8,1ff. Olaus Magnus behandlade också slaget mycket utförligt i *Historia om de nordiska folken* (bok V, kapitel 8).

Bråvalla] Johannes Magnus skildrar svenskarnas seger över danskarna i detta slag i sin åttonde bok och jämför den vid flera tillfällen med goternas och romarnas berömda seger över hunnerna på de katalauniska fälten. Och därmed får goterna spela en avgörande roll i två stora slag som räddar världsordningen, medan danskarna och hunnerna får stå för de destruktiva och barbariska krafterna i historien. [K.J.]

Attila ... katalauniska fälten] Se nedan bok 9, kommentaren till kap. 5.

KAPITEL 3

Många och digra historiska skrifter ...] Exempelvis Jordanes, *Getica*, 25 och Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum*, 1,2.

våra olyckliga tider ...] Syftar på den lutherska reformationen.

Halland, Skåne och Blekinge] Här presenteras en annan central idé i Johannes Magnus historieverk, nämligen att dessa landskap ursprungligen tillhörde goternas rike både genom naturen och en uråldrig rätt. [K.J.]

Magnus Smeks ondska ...] Magnus Eriksson (1316–1374), kung av Sverige 1319–1364. I Birgittas uppenbarelser tecknas en mycket mörk bild av kungens politik och hans privata leverne. Birgitta uppmanade rentav rikets ständer till uppror mot kungen (*Revelationes extravagantes*, 80; jämför nedan kommentaren till kap. 4, ”Birgitta”). Ett hätskt angrepp på Magnus föreligger också i en anonym nidskrift med titeln *Libellus de Magno Erici rege* (’Liten [anklagelse]skrift om kung Magnus Eriksson’). Där påstås att kungen skulle ha försökt övertala Valdemar Atterdag att erövra Skåne och Gotland. Genom *Rimkrönikan* (Sammanfogningen) spreds ryktet om kungens utsvävningar, antydningsvis av homosexuell natur (”[han] syndade moot rätta Natuur”).

Av sina fiender kallades han alltså Magnus Smek. Johannes Magnus använder här den svenska namnformen Magnus Smeeck. När han längre fram i detta arbete behandlar kungens regeringstid kallar han honom *blanditus* och *lactatus* (’tjusad’ och ’förförd’). För en ytterligare belysning av detta, se nedan min kommentar till bok 21, kap. 6 [”Valdemar lockade och tjusade ...”].

Möre] Kallas av Saxo och Johannes Magnus *Moringia*. I senare latinsk historieskrivning uppträder området ofta under namnet *Morea* (således en homonym till den sena benämningen på Peloponnesos).

Paulus Diaconus och dansken Saxo] Paulus Diaconus nämner (11) ett land Mauringia som langobarderna anlände till, men säger att de kom dit efter utvandringen från Skandinavien. Det är uppenbart Saxo som har varit vår författares källa. Den danske historikern behandlar langobardernas utvandring i bok 8. I sin från Paulus Diaconus mycket avvikande version säger han (8,13,2) att de först kom till

Blekingia och sedan till *Moringia* (med vilket han tydligt avser Möre) och därefter seglade vidare till Gotland.

Öland] En utförlig beskrivning av Öland återfinns hos Olaus Magnus (*Historia om de nordiska folken*, bok II, kapitel 23), som framhåller öns skönhet och fruktbarhet.

tjugo gotiska mil … hundra italienska mil] Den gotiska milen kan vara en föregångare till den gamla svenska upplandsmilen, som motsvarade 36 000 fot, det vill säga cirka 10 688 meter, vilken senare infördes som enhetsmil (först 1649). Den låg faktiskt ganska nära vår moderna mil, som ju är 10 000 meter. (Metern skapades under den franska revolutionen och definierades som en tiomiljondel av jordmeridiankvadranten.) Det kan också vara fråga om den gamla tyska milen, som var betydligt kortare, omkring 7 400 meter och som slutligen definierades såsom svarande mot en femtondels ekvatorsgrad (vilket blir cirka 7 422 meter). Brodern Olaus räknade uppenbarligen med en tysk mil som var ungefär 7 000 meter och en svensk mil som i hans fall svarade mot ungefär 10 500 meter.[6]

Dessa gamla svenska och tyska mil-mått avvek starkt från den gamla milen hos romarna och även från de sydeuropeiska folkens uppfattning av vad ”mil” var. Det måttet tenderade att ligga kring från 1,5 km upp mot strax över 1,7 km. Milen hos antikens romare var cirka 1 478 meter (det var 1 000 dubbelsteg, *mille passus*; därav det namn som måttet fick). Någon egentlig allmänt accepterad italiensk mil fanns inte på Johannes Magnus tid. Det fanns den romerska milen, som var cirka 1 490 meter (det vill säga nära överensstämmande med den antika romerska); den venetianska som var cirka 1 739 meter; den lombardiska som var cirka 1 784 meter och flera andra regionala varianter. När Johannes Magnus anger förhållandet mellan ”den italienska milen” och den gotiska räknar han just här, som synes, med att tjugo gotiska mil svarar mot hundra italienska; det vill säga att den italienska milen är en femtedel av den gotiska. Om han med gotisk mil menar den gamla uppländska kommer den lombardiska milen närmast, men om han i själva verket menar den tyska milen är det snarast den romerska milen han har tänkt på, vilket kanske är det troliga. Brodern Olaus har tydligen utgått från den romerska milen.[7] Johannes Magnus är emellertid som vanligt inte särskilt exakt. I kap. 5 (se nedan) hävdar han att en gotisk mil motsvarar sex eller ibland åtta italienska.

Ölands längd är nästan 14 mil (mer exakt 137 km). Dess största bredd är 16 km. Om Johannes Magnus med gotisk mil menade den gamla uppländska milen, överdrev han alltså: Ön är inte drygt 21 mil lång. Och beträffande bredden tog han till ännu mer, nästan fem gånger mer än det verkliga förhållandet. Om han däremot menade den tyska milen, blir det en ganska bra uppskattning av öns längd, det vill säga strax under 15 mil! Men bredden blir fortfarande starkt överdriven.

KAPITEL 4

Plinius] Stället som avses är *Naturalis historia*, 4,13,96. Plinius säger verkligen att *Scatinavia* är ”den mest berömda” (*clarissima* [av öarna i *Codanus sinus*]) och att den är ”av okänd storlek” (*incompertae magnitudinis*).

6. Olaus Magnus, *Historia om de nordiska folken*. Kommentar av Johan Granlund. Uppsala 1951, s. 128.
7. Se Karl Ahlenius, *Olaus Magnus och hans framställning af Nordens geografi*, Uppsala, 1895, s. 83.

illeverna] Här avses hillevionerna.

byar ... ordet *pagus*] Reflexionen är korrekt. När Julius Caesar i det här åsyftade stället i *Bellum Gallicum* (1,37) talar om helvetiernas folk och denna nations delar, använder han sig av ordet *pagus*, som oftast får översättas med 'by', men i sammanhanget tydligt avser [förvaltnings]område. På samma sätt använder säkerligen Plinius ordet när han skriver om hillevionernas stammar och politiska organisation. Man har antagit att det rör sig om den gamla germanska förvaltningsenhet som på tyska benämns *Gau*.

Götaland] Värmlands nordligaste del når upp till ungefär 61 grader, inte 64 som vår författare påstår.

Svealand] Orden "intill breddgrad 90" har alltid förvånat Johannes Magnus (och Olaus Magnus) läsare. I Olaus Magnus *Carta marina* hävdas ju samma sak. Uppgiften väckte uppmärksamhet och framkallade munterhet i bröderna Magnus samtid och under de följande generationerna. (Se vidare nedan kommentaren till kap. 6.)

Ännu så sent som under 1500-talets början hade man dock kunnat finna kartografer som ansåg att Skandinavien sträckte sig upp mot Nordpolen.[8] Men geografer som var verksamma samtidigt som Johannes och Olaus, exempelvis Jacob Ziegler, anger helt korrekt Nordkaps läge till ungefär 72 grader nordlig bredd. I en tid då danska, engelska och holländska skepp började utforska Nordatlanten och Ishavet måste bröderna Magnus uppgifter på denna punkt ha tett sig allt mer orimliga. Jämför ovan kommentaren till kap. 1 ("Torneå").

ett eget rike, enligt Saxo] Troligen avses *Gesta Danorum*, 9,4,23.

skridfinnarnas land ... Prokopios] Det är i beskrivningen av Thule som Prokopios nämner *skrithifinoi* (Σκριθίφινοι; *Bellum Gothicum*, 2,15,16). De beskrivs även av Paulus Diaconus (*Historia Langobardorum*, 5), som också säger att de förföljde bytesdjur genom att hoppa fram på krökta bräder (det är väl skidor som avses). Namnet har tolkats såsom syftande på "skridande" på skidor. Adam av Bremen nämner dem i *Descriptio insularum Aquilonis* (24 = *Gesta* ... 4,24). Olaus Magnus skriver utförligt om detta folk och deras fortskaffningsmedel i sin *Historia om de nordiska folken* (bok I, kap. 4).

Hänvisningen i marginalen till bok 8, kap. 33 är felaktig, ämnet tas upp i kap. 35.

det stora furstendömet Hälsingland ... kallades förr ett kungarike] Hos Ericus Olai hade Johannes Magnus kunnat finna stöd för sitt påstående att Hälsingland i forntiden hade status av kungarike (*Chronica regni Gothorum*, 4,45). Att så hade varit fallet hävdades också av Olaus Petri och även långt senare, exempelvis av geografen Andreas Bure i hans "Beskrivning av den nordliga världen" (*Orbis Arctoi nova et accurata delineatio* [1626]) och av historieskrivaren och biskopen Laurentius Paulinus Gothus i hans "Nordliga historia" (*Historia Arctoa* [1636]).

... som kallas Mälaren, efter en fisk med samma namn som är vanlig där] Johannes Magnus har nog tänkt på den stora fisken mal. Den numera gängse tolkningen är att namnet Mälaren, fornsvenskans *Mälir*, återgår på ett urnordiskt *MalhiaR och betyder ungefär 'grussjön, sjön med grus och små stenar'. (Jag tackar professor Svante Strandberg [Uppsala] för denna upplysning.)

8. Ibid., s. 69.

Mälaren och de två andra stora sjöarna Vänern och Vättern omnämns av Olaus Magnus i *Historia om de nordiska folken*, bok II, kapitel 19.

Mantuanus] Många läsare antog säkerligen att versraden var författad av Vergilius, som ju var från Mantua och ofta kallas *Mantuanus*. Här rör det sig emellertid om ett citat från den italienske renässanshumanisten Baptista Mantuanus (1447–1516) som återfinns i dennes hyllning till Robert Severinas (*In Robertum Severinatem panegyricum carmen*). Johannes Magnus har förvrängt det senare ledet något. Han skriver *Gens durata gelu, gens insuperabilis armis*, medan den ursprungliga formuleringen är … *genus insuperabile bello*. Dalkarlarnas mod och uthållighet blev ett stort tema i stormaktstidens litteratur, inte minst i latinsk vältalighet och poesi.[9]

outtömliga gruvor av silver, koppar, bly och järn] Sverige har aldrig sinande resurser av metaller, och gruvdriften är att betrakta som Guds speciella gåva till det svenska folket. Detta kom sedan att ständigt betonas i geografiska och historiska framställningar under den svenska stormaktstiden. Olaus Magnus ägnar hela bok VI i *Historia om de nordiska folken* åt detta ämne. Johannes Messenius utbreder sig vältaligt över temat i sin *Specula* (1612, s. 11), och Johannes Loccenius framhåller hur rikt välsignat landet är i just detta avseende i *Antiquitatum Sueo-Gothicarum libri tres* (3:e upplagan, 1670, s. 119f). Se också bok 8, kap. 10 samt bok 18, kap. 17 och en mer utförlig kommentar till bok 22, kap. 3.

Birgitta] Birgittas helgonstatus stod under attack redan i den tidiga protestantiska världen: Luther kallade henne *die tolle Brigit*, ”den tokiga Birgitta” och hävdade att hon var vilseledd av Djävulen.[10] Olaus Petri betecknade i sin *Cröneka* hennes uppenbarelser som ”dagdrömmar” och intog en kritiskt granskande attityd exempelvis till hennes angrepp på Magnus Eriksson (se kommentaren ovan till kap. 3, ”Magnus Smeks ondska” och nedan till bok 21, kap. 3) och hennes uppmaning till uppror mot kungen (”thet är nog befructandes at then Jungfru Maria som S:Birgitta haffuer skuttit vppå, haffuer icke warit then sanskylligha, effter thet hon wille vpueckia tuist och tuedregt” [*Cröneka*, s. 115]).

Mot bakgrund av denna bland protestanter framväxande kritiska och granskande attityd är Johannes Magnus extra ivrig att här framhålla Birgittas helighet och hennes uppenbarelsers gudomliga natur.

Hennes heliga ben … Katarina] Katarina (1331/1332–1381) var dotter till Birgitta. Modern dog i Rom 1373. I Vadstena klosterkyrka finns ett träskrin som länge ansågs innehålla Birgittas och Katarinas kvarlevor. Nyligen genomförda undersökningar har visat att kranierna inte är från rätt tid, och att de dessutom härrör från personer som inte är släkt. Proveniensen för resterande benbitar har tydligen ännu inte blivit undersökt.

KAPITEL 5

150 gotiska mil … 2 100 italienska mil] Se ovan kommentaren till kap. 3 (”tjugo gotiska mil …”).

9. Se Helander 2004, s. 347f.
10. Barbara Obrist, ”The Swedish Visionary. Saint Bridget.” I: Katharina M. Wilson (red.), *Medieval Women Writers*. Manchester 1984, s. 236.

”venderna” eller vandalerna] Vandalerna nämns av Plinius d.ä. i *Naturalis historia* (4,99) och sedan av Tacitus i *Germania* (2). Detta folk var då (omkring 100 e.Kr.) bosatta i trakten vid Oder. Under folkvandringstiden gick de över Rhen och vandrade genom Gallien, Pyreneiska halvön och slutligen till Nordafrika. Under den tidigmoderna epoken avses med Vandalia, precis som här i vår text, i regel de trakter där *vendiska*, slaviska, stammar var bosatta, det vill säga i nuvarande Pommern och längre österut. Se vidare nedan kommentaren till bok 1, kap. 15 (”det inre av Vandalien”).

vår broder Olaus Magnus … på sin karta] *Carta marina*, tryckt i Venedig 1539, med ganska kortfattad latinsk kommentar, vilken i efterhand kompletterades med en mer utförlig italiensk och även en tysk.[11]

den karta som bifogas här nedan] Sverige och Norge får en överväldigande storlek på denna karta i bjärt kontrast till de små danska öarna. Även på Olaus Magnus *Carta marina* framställs Sverige som den obestridliga stormakten i norra Europa i kraft av sitt väldiga omfång och alla tecken på militär och ekonomisk styrka, medan Danmark har reducerats till några små öar i havet. [K.J.]

… korrigera alla de misstag …] I själva verket var bröderna Magnus latitud- och longitudbestämningar klart sämre än exempelvis Zieglers.[12] De många felaktigheterna beror huvudsakligen på okunnighet om den matematiska geografins grunder, men också på medvetna förvanskningar och lögner.

KAPITEL 6

Tabellen visar längsta dagens längd på olika polhöjd. Två måttsystem kommer till användning, de vanliga breddgraderna och de ptolemaiska parallell-linjerna. Dessa var med ekvatorn parallella zoner. En zon av detta sistnämnda slag kallades av de grekiska geograferna κλίμα (*klima*), plur. κλίματα (*klimata*), på latin *inclinatio*, plur. *inclinationes*. De linjer som åtskilde zonerna eller ’klimaten’ kallades παραλλήλοι (*paralléloi*; paralleller). Den sistnämnda termen har skapat förvirring, eftersom den har lett till sammanblandning med de vanliga breddgraderna. Ptolemaios hade flera system för klimatindelning, en i *Almagest*, en annan i *Geographia*. Eftersom parallellerna inte var bundna till något gradsystem, kunde deras antal givetvis varieras på detta sätt.[13]

Vid översättningen av tabellen har jag uteslutit de i sammanhanget meningslösa och under alla förhållanden felplacerade orden GRADUS ELEVATIONIS POLI ARCTICI (”Polcirkelns elevationsgrad”).

Hela tabellen kan, som Johannes Magnus skriver, härledas från Ptolemaios *Astronomi*, *Almagest*, eller ἡ μεγάλη σύνταξις (*He megále sýntaxis*) (se kommentaren till kap. 1 ovan), närmare bestämt bok 2, kapitel 6. Ptolemaios etablerade här sina paralleller så att de, från ekvatorn norrut räknat, skulle konstitueras av ökningen av det maximala antalet timmar dagsljus: Varje ny zon markerade i början av systemet en ökning med en kvarts timme. För varje parallell angav Ptolemaios även latituden i grader, vilket

11. Ahlenius 1895, s. 84ff; Elena Balzamo, *Den osynlige biskopen. Essäer om Olaus Magnus*, Stockholm 2015, s. 127–156.
12. Ahlenius 1895, s. 70.
13. Ibid., se s. 64ff för en mer ingående analys.

också återges i Johannes Magnus tabell. Ptolemaios bifogade en rad kommentarer, där polhöjden anges med imponerande precision: Den femte parallellen (på drygt 16 graders nordlig latitud) går genom Meroë i Etiopien, den tionde skär rakt igenom Fenicien (vid drygt 33 grader), den fjortonde passerar igenom Massalia (Marseille) (drygt 43 grader), den sjuttonde går rakt över Borysthenes (Dnjeprs) mynning (drygt 48 grader), den tjugonde passerar genom Rhens utlopp i Atlanten (drygt 52 grader). När man kommer längre norrut blir Ptolemaios naturligtvis mindre utförlig och nöjer sig i regel med uppgifter om hur lång tid den längsta dagen varar.

Johannes Magnus återger ett par av Ptolemaios tekniska termer: Den 34:e parallellen svarar mot intervallet mellan 67 och 69 grader och innefattar alltså polcirkeln. Den kallas här 'rundskuggningslinjen'; i texten står det ursprungligen grekiska ordet *periscius* (περίσκιος) och det latinska *circumumbratilis*, båda med betydelsen 'rundskuggning' (av *peri-* och *circum-*, 'runtomkring' och *skia* och *umbra* 'skugga'). Vid denna latitud går solurets skugga under de ständigt ljusa dagarna hela varvet runt. Den första parallellen sägs "vara av dubbel skugga" (*duplicis umbrae*). Detta uttryck syftar på att solen vid ekvatorn kastar skugga mot norr (under vår vinter) och mot söder (under vår sommar). Termen är hämtad från Ptolemaios (*Astronomi*, bok 2, kapitel 6). Frasen är en översättning av hans term *amphiskios* (ἀμφίσκιος).

Vi ser i denna tabell ånyo att Johannes Magnus, precis som brodern Olaus, utgår från att Skandinavien sträcker sig ända upp till 90 graders nordlig bredd, det vill säga ända upp till Nordpolen. Vid den 38 parallellen (från 80 till 84 grader) står i marginalen upplysningen att Uppsala stift sträcker sig dit upp. Det stämmer väl med vad bröderna Magnus hävdar i andra sammanhang. Vid denna tid omfattade ärkestiftet hela nordliga Sverige; och vi har ju exempelvis sett att de ansåg att Torneås latitud var 82 grader.

Som ovan påpekats (se kommentaren ovan till kap. 4, "Svealand") måste detta för mer upplysta läsare i samtiden ha tett sig som en orimlighet, mot bakgrund av den senaste tidens geografiska upptäckter och kartografins enastående snabba utveckling. Jacob Ziegler förlägger ju i sitt stora geografiska verk (1532) den skandinaviska halvöns nordgräns till mellan 70 och 71 grader, vilket är helt korrekt. Den engelske läkaren och polyhistorn Thomas Browne (1605–1682) behandlade i sitt verk *Pseudodoxia epidemica* (1646) en rad felaktiga föreställningar och bemötte där också en rad uppgifter som återfinns hos Olaus Magnus, vilka han avfärdar med argumentet att man inte har någon anledning att sätta minsta tilltro till en författare som i början av sitt verk "affirmeth that Biarmia (which is not seventy degrees in latitude) hat the pole for its zenith" (bok 2, kapitel 3).

KAPITEL 7

Volterrano] Raffaello Volterrano (Raphael Volterranus) (1455–1522), italiensk humanist och historiker, författare till verket *Commentariorum rerum urbanarum libri XXXVIII* (Rom 1506; Paris 1516; Basel 1530).

… att goterna härstammade antingen från de gamla skyterna …] Som vi har sett var tanken att goterna och skyterna var samma folk sedan länge vida spridd. Till detta knöts spekulationer om att det latinska namnet på Sverige, *Suecia*, var härlett från Scythia; en tanke som låg nära till hands om man uttalar namnen på efterantikt

sätt, som vår författare och hans samtid gjorde [svetsia – sytsia]. Ericus Olai utreder detta spekulativa etymologiska samband i sin svenska historia (på s. 50f).

Det skytiska namnet leder sedan under 1600-talet till ytterligare spekulationer i goticistisk anda. Olof Rudbeck hävdar i *Atland (Atlantica)* (I:X) att namnet från början syftar på Sverige och att det egentligen betyder 'skyttarnas land'. Under 1700-talet kom 'skytisk' däremot att användas som en överordnad term i spekulationer om de europeiska språkens släktskap (hos exempelvis Leibniz och Johan Ihre).[14]

Rodrigo från Toledo] Den spanske historikern Rodericus Toletanus (Rodrigo el Toledano) var verksam på 1200-talet. Han kom att bli en av de viktigaste källorna för Johannes Magnus, inte minst när det gäller västgoternas historia (som avhandlas i böckerna 15 och 16). Om goternas uttåg från Skandinavien skriver han i *De rebus Hispaniae* ('Om Spaniens förhållanden'), bok 1, kapitel 8.

Rodrigo Sanchez av Palencia] Rodrigo Sánchez de Arévalo (1404/1405–1470), kastiliansk historiker och biskop (bland annat i Palencia), framstående företrädare för den tidiga spanska renässansen. Goternas uttåg från Skandinavien beskrivs där i *Historiae Hispaniae partes quatuor,* I, kapitel 9.

Ptolemaios och Melas beskrivning av Skandien] Beträffande Ptolemaios, se kommentaren till kap. 1 ovan.[15]

Pomponius Mela var verksam under det första efterkristna århundradet, författare till *Chorographia*, ett geografiskt verk som behandlar den för greker och romare kända världen. Skandinavien nämns där, i 3,54.

Sigebert bland Frankrikes lärde] Sigebertus Gemblacensis (de Gembloux) (c. 1030–1112), författare till en världshistoria, *Chronicon sive Chronographia*, utgiven bland annat i serien *Monumenta Germaniae Historica* (MGH). I början på sitt verk skriver han om den gotiska utvandringen: *Isti Scanciam Scythiae insulam primo incoluerunt. Cuius possessione non contenti cum rege Berich inde exierunt* … ("Dessa var först bosatta på Scancia, en ö i Skythien. Eftersom de inte var nöjda med att behärska denna, drog de ut med sin konung Berich …")[16]

engelsmannen Bartholomeus] Bartholomaeus Anglicus (*floruit* 1220–1240), franciskan, författare till det inflytelserika encyklopediska verket *De proprietatibus rerum* ('Om tingens egenskaper'). Detta verk ansågs ännu under tidig renässans vara av intresse. Redan före 1500 kom det ut i 14 tryckta editioner. Bartholomaeus försäkrar i bok XV, kap. LXXI (*De Gothis*) att goterna fordom bebodde en stor ö som hette Gothland, varifrån de utvandrade. För övrigt hävdar han på samma textställe att goterna var ättlingar till Magog, Jafets son.

Albert Krantz från Hamburg] Tysk historieskrivare (c. 1440–1517), syndikus (det vill säga juridisk rådgivare till borgmästaren) i Hamburg från 1500. Av särskild betydelse är hans verk *Chronica Regnorum Aquilonarium* ('De nordiska rikenas krönika'), vilket blev en av de allra viktigaste källorna för Johannes Magnus, som

14. Se Diego Poli, "La genesi dei popoli e le affinita fra i vocaboli: Un tema umanistico in Giovanni e Olao Magno". I: Santini, Carlo (red.), *I fratelli Giovanni e Olao Magno. Opera e cultura tra due mondi*, Rom 1999, s. 245–259.
15. Om den bild som Ptolemaios ger av Skandinavien, se Svennung 1974, s. 198ff.
16. MGH, Scriptores VI, s. 301.

åberopar honom flera gånger i nästan varje bok. Krantz *Chronica* publicerades postumt 1546. Johannes Magnus hade en handskrift av verket, vilket han nämner med stor tacksamhet i ett brev till Johannes Dantiscus (Gdansk 5 april 1536). Han klagar dock över att texten var slarvigt kopierad.[17] Beträffande spridningen av Krantz verk i handskrift, den tryckta versionen och den vidare receptionen kan hänvisas till en god sammanfattning, med ytterligare litteraturhänvisningar, i Otfried Czaika, *Sveno Jacobi. Boksamlaren, biskopen, teologen.* Stockholm 2013, s. 47 med not 61.

Krantz skriver om goternas uttåg från Skandinavien i *Sueciae liber* I, kapitel 2.

Mathias Miechovita] Maciej Miechow (1456–1523), framstående polsk lärd, författare bland annat till ett stort verk om östra Europa och Asien strax bortom Ural (*De Sarmatia Asiana atque Europaea*).

Avundsjuk på germanernas ära ...] Denne polske prelat hävdade i skriften *Tractatus de duobus Sarmatiis* att goterna ingalunda hade utvandrat från Skandinavien, utan från området vid Svarta havet. Johannes Magnus protesterade mot detta i ett brev, vilket föranledde ett hånfullt genmäle när Miechovita publicerade en ny upplaga av sitt historieverk.[18] [K.J.]

undersåtar till kungen av Dakien] Dacia var under medeltiden ett av namnen på Danmark.

den polske kungen Boleslaus ... Peter Schrin] Boleslaus III (1085–1139), hertig av Polen (inte kung) från 1103. I den ovannämnda skriften *Tractatus de duobus Sarmatiis* berättar Maciej Miechow (s. 77) att Boleslaus seglade med en flotta till Danmark, där han ingrep i de inbördes striderna och genom list kunde hemföra en del av den danske kungens skattkammare. Som medhjälpare hade han dansken Petrus (i Miechows text kallad "Petrus de Dacia"), vilken senare för sin hjälp upphöjdes till greve, kallad *Piotrix, magnus comes de Skrzin*.

Erasmus Vitellius i Plock] Erazm Ciolek (1474–1523) höll år 1518 i Augsburg ett tal om hur viktig enigheten mellan de kristna staterna var med tanke på hotet från turkarna. Det är alldeles klart denna maning som Johannes Magnus har i minnet här.

Enea Silvio] Aeneas Sylvius (Enea Silvio de' Piccolomini) (1405–1464), framstående humanist och synnerligen produktiv författare, blev 1458 påve under namnet Pius II. Delar av hans stora geografiska verk *Cosmographia* trycktes i Venedig 1477; hela arbetet kom ut där 1501–1503. Även där framhålls det att goterna kom från *Scandavia* (*sic*) (i Paris-utgåvan 1509, fol. 116r).

Enea Silvio fann på 1450-talet Jordanes *Getica* i klostret Gottweih (i Niederösterreich). Om detta fynd och kontakterna med Juan Carvajal (se nedan), se Johan Nordström, *Johannes Magnus och den götiska romantiken*, 1975, s. 70f.

kardinal Juan Carvajal] Kanonist och kyrkopolitiker (c. 1400–1469).

sex dagars resa ... från den finska staden Viborg ... till de maeotiska träsken ...] Med "de maeotiska träsken" avsåg Johannes Magnus Azovska sjön.

Avståndet mellan Viborg (Vyborg) och Perekop-näset vid Krim är drygt 200 mil. Om man skall resa på sex dagar (till häst?) blir det cirka 35 mil om dagen, vilket

17. Johannesson 1982, s. 120; Brita Larsson, *Johannes Magnus' Latin Letters*, Lund 1993, s. 27 och 114ff.
18. J. Haglund & J. Svennung, "Johannes Magnus' och Miechovitas brevväxling om goternas ursprung", *Kyrkohistorisk årsskrift*, 1949; Johannesson 1982, s. 24ff.

inte ter sig särskilt troligt. Allt tyder på att Johannes Magnus hade ytterst vaga begrepp om ”de maeotiska träsken”. Med tanke på att han nämner dem så ofta, är det märkligt att han inte hade en klarare uppfattning om var denna sjö låg.

KAPITEL 8

... i dikter av poetisk art och på folkspråket ...] Se nedan kommentaren till bok 1, kap. 8 (”... bland många andra finner man följande verser”).

... i klippor och stenar ...] Se nedan kommentaren till bok 1, kap. 7 (”... ristade med bokstäver”).

uråldriga skrifter] Någon sådan litteratur har Johannes Magnus aldrig sett, eftersom den inte fanns och aldrig har funnits.

Ericus Olai från Uppsala] Död 1486, författare till *Chronica Regni Gothorum* (’Det gotiska rikets krönika’), det första mer omfattande svenska historieverket. Den första tryckta utgåvan ombesörjdes av Johannes Messenius (1615).

Irenicus] Franciscus Irenicus (latinisering, eller snarare grecisering, av Franz Friedlieb [1495–efter 1553]), författare till ett stort tyskt historieverk i 12 böcker, *Exegesis Germaniae* (nedan citerad efter utgåvan 1518). Hjalmar Grape framhåller denne storgermanske författares betydelse för bröderna Magnus. ”Hans Exegesis kan betraktas som en genomförd germansk kulturapologi, till vilken han företrädesvis använder antikens rika lärdomsarsenal.”[19]

Ablabius och Jordanes, som själva var goter, liksom greken Dion] Av dessa arbeten hade Johannes Magnus i själva verket bara sett Jordanes. Se ovan kommentarerna till Förord, inledningen (”Jordanes från Ravenna ...”) och, beträffande Dion, nedan bok 1, kap. 9 (”... kallades ’den förstfödde’ ...”).

hans uttolkare Leonardo Aretino] Leonardo Bruni (1374–1444), född i Arezzo (därav tillnamnet Aretino), ett av den italienska renässansens allra största namn. Hans florentinska historia har med rätta vunnit ryktbarhet för sin kritiska attityd och sin akribi. Han var också en framstående grecist (elev till den lärde bysantinske immigranten Manuel Chrysoloras). Av största betydelse för Johannes Magnus är hans bok *De bello Italico adversum Gothos gesto*, vilken i mycket nära anslutning till Prokopios skildrar de gotiska krigen i Italien på 500-talet, efter Teoderiks död. Brunis förhållande till Prokopios har ingående analyserats av Gary Ianitzi, i ”Leonardo Bruni and the Uses of the Past”, i *Writing History in Renaissance Italy*, Cambridge, 2012.

Som vi kommer att se längre fram är böckerna 11–13 i Johannes Magnus skildring till stor del beroende av Bruni; mycket ofta rör det sig om rent plagiat. När Johannes Magnus plagierar Bruni är hans latin allra bäst!

Biondo] Flavio Biondo (Flavius Blondus) (1392–1463), framstående italiensk humanist och historiograf. Hans verk *Historiae ab inclinatione Romanorum imperii*, ”Historia från (begynnelsen) av det romerska imperiets förfall” är en av huvudkällorna för Johannes Magnus. Verket skrevs mellan 1439 och 1453 och trycktes första gången 1483. Biondo utgår från västgoternas stormning av Rom, en händelse som han

19. Hjalmar Grape, *Det litterära antik- och medeltidsarvet i Olaus Magnus patriotism*, Stockholm 1949, s. 66.

säger inträffade år 412 e.Kr. I modern historieskrivning anses Roms fall ha ägt rum år 410; se nedan kommentaren till bok 15, kap. 12 (" … den första april … år 412 …"). En allsidig bild av denne inflytelserike renässansförfattare ges i Angelo Mazzocco & Marc Laureys (red.), *A New Sense of the Past. The Scholarship of Biondo Flavio (1392–1463)*, Leuven 2016.

Agathius] Säkerligen fel för Agathias, en grekisk historiker verksam på 500-talet e.Kr., som skrev en fortsättning på Prokopios historia.

Sabellico] Marco Antonio Sabellico (1436–1506), verksam bland annat i Venedig och Verona. Hans magnifika och gigantiska världshistoria (*Enneades*; 92 böcker!) är en av Johannes Magnus allra viktigaste källor.

Bernardo Giustiniani] Bernardo Giustiniani (1408–1489), vars venetianska historia postumt gavs ut på latin 1492 (*De origine urbis Venetiarum*) och på italienska 1545 (*Dell' origine di Vinegia* [*sic*]).

Historikern Mirsilius från Lesbos] Avser nog Myrsilos från Lesbos, en grekisk historiker (200-talet f.Kr.). Men den text som Johannes Magnus hänvisar till är en förfalskning, producerad av Annius av Viterbo, en bedragare som kom att bli en av vår författares viktigaste inspirationskällor. (Om Annius, se nedan kommentaren till bok 1, kap. 1 ["Berosus"].) I Annius *Antiquitates* finner vi "Mirsilius" tankar om att man bör tro mer på dem som har erfarenhet av förhållandena på en plats än på främlingar (fol. LIIIv).

Josephus … i sin första bok mot Apion] Josephus (c. 37–100) skrev på grekiska ett viktigt verk om det judiska upproret mot romarna och Jerusalems fall, som han själv upplevde. Han är också författare till en judisk historia, *Archaiologia*. I den här nämnda skriften angriper han den med honom samtida historikern Apion, som var författare till ett antijudiskt verk. Det resonemang som Johannes Magnus åsyftar återfinns där i bok 1, i stor utförlighet, särskilt i § 46.

Diodorus … i början av sin femte bok] Diodorus (Diodoros) Siculus, en grekisk historiker som under det första förkristna århundradet skrev *Bibliotheca*, en väldig världshistoria i 40 böcker, av vilka flera har bevarats i sammanhållet skick.

Eforos från Kyme] Grekisk historiker (c. 400–330), författare till en universalhistoria som under antiken hade högt anseende. Fragment har bevarats, främst genom Diodorus Siculus, för vilken han var en viktig källa.

heraklidernas tid] Herakliderna var Herakles ättlingar, i synnerhet avkomlingarna i fjärde led. De ansågs ha lett den doriska invandringen. Vi är därmed i slutet på den mytologiska tiden.

Kallisthenes och Theopompos] Kallisthenes (c. 370–327), grekisk lärd, följde Alexander den store på hans fälttåg och skrev kungens historia. Theopompos (300-talet f.Kr.), grekisk historieskrivare. Hans mest berömda verk är *Philippica*, som trots sin titel är en världshistoria. Fragment är bevarade. Pompeius Trogus namngav sitt viktiga historieverk efter hans arbete (se ovan kommentaren till Förord, inledningen, "När Pompeius Trogus …").

BOK I

Kommentar av Hans Helander

I de fyra första kapitlen skildrar Johannes Magnus den äldsta historien, syndafloden samt Noas söners och deras ättlingars vandringar. Inledningsvis baserar han sin framställning på Annius *Antiquitates*, de förfalskade texter som behandlar människosläktets urhistoria (bok 1–4). Därefter övergår han till den tidigaste gotiska epoken i Skandinavien (från femte kapitlet). Där fabulerar han till en början alldeles fritt (kapitel 5–8). Efter en utförlig skildring av den hedniska kulten (kapitel 8–13) återgår han i bokens senare del (kapitel 14–37) till goternas fortsatta historia. Hans berättelse är även här uppdiktad, men denna gång med utnyttjande av äldre författare, från Jordanes, via Saxo och svenska medeltida krönikor och Nils Ragvaldssons (Nicolaus Ragvaldis) berömda tal i Basel, ända fram till Krantz.

Jordanes är även för bokens senare del huvudkällan med skildringen av goternas historia i utlandet, amasonernas historia och det trojanska kriget, men Johannes Magnus har därjämte utnyttjat Jordanes källor, bland vilka Diodorus Siculus, Justinus och Orosius är de viktigaste.

KAPITEL I

Philo] Filon från Alexandria, också kallad Philo Judaeus eller Philo Alexandrinus, judisk lärd och filosof, död cirka 50 e.Kr. Han ledde en beskickning till kejsar Caligula, vilken har skildrats i en ofta citerad liten skrift. Hans filosofi uppvisar en intressant blandning av judisk tradition, platonism och nyplatonska och pytagoreiska idékomplex. Under den tidigmoderna epoken studerade man med stort intresse hans kommentarer till Moseböckerna.

När Johannes Magnus citerar Philo rör det sig ofta om ställen som på 1490-talet hade förfalskats av Annius av Viterbo. (Se nedan, kommentaren till ”Berosus”.)

Berosus] Eller Berossus, historiker från Babylon, verksam under 200-talet f.Kr. Skrev grekiska arbeten om Babyloniens och Främre Asiens historia, som nästan helt gått förlorade. När Johannes Magnus hänvisar till honom (vilket han mycket ofta gör) är det aldrig till de äkta fragmenten av Berosus, utan till förfalskade texter, skrivna av Annius av Viterbo (c. 1432–1502). Denne Annius publicerade 1498 i Rom verket *Commentaria super opera diversorum auctorum de antiquitatibus loquentiuum* (”Kommentarer till olika författare som skriver om den äldsta tiden”), i senare utgåvor benämnt *Antiquitates variae cum commentariis Fr. Johannis Annii Viterbiensis*. Detta märkliga arbete innehåller, förutom de nämnda böckerna av Berosus, även andra nytillverkade texter av kända författare och även av personer som aldrig existerat, i skön blandning. Vi kommer i fortsättningen hos Johannes Magnus att möta hänvisningar till flera sådana pseudotexter, av Myrsilus Lesbicus,

Marcus Porcius Cato, Fabius Pictor, Philo Hebraeus, C. Sempronius Tuditanus, Manetho Aegyptiacus, Xenophon, Metasthenes Persa och Archilochus Graecus, de flesta av dem alltså skrivna av Annius.

Annius *Antiquitates* kom under 1500-talet ut i ett antal nyeditioner. Dess betydelse för tidevarvets fantasifulla historieskrivning kan knappast överskattas.[1] Man skall emellertid ha klart för sig att åtskilliga lärda män tidigt insåg att Annius texter var en bluff. Den elsassiske humanisten Beatus Rhenanus (1485–1547), samtida med Johannes Magnus och en av tidevarvets största filologer, avvisade *Antiquitates* som ett falsifikat. En generation senare uttrycker François Baudouin (1520–1573), den framstående franske juristen och historikern, sin stora förvåning över att någon enda människa kunde tro att Annius texter var äkta. Ett par decennier därefter klagar Josef Justus Scaliger (1540–1609) i sitt epokgörande kronologiska verk *De emendatione temporum* (bok V, s. 464 i Paris-utgåvan 1583) över dumheten hos de historiker som inte genast har förstått att Annius var en bedragare: "Den som finner någon glädje i Annius skrifter saknar både gott omdöme och känsla för litteraturens värde" (*Quemcumque scripta Annij oblectant neque iudicium, neque sensum literarum ullum habere potest*).[2]

antalet år från Adam till syndafloden ...] Enligt den uppfattning som var vanligast i Västerlandet vid denna tid skapades världen omkring 3 970 år f.Kr.

All sådan beräkning baserades på Gamla testamentets tidsangivelser, i synnerhet på de uppgifter om patriarkernas ålder etc. som återfinns i Första Moseboken (kapitel 5). Den uppskattning som Johannes Magnus och många med honom utgick från är baserad på den *hebreiska* bibelns (det vill säga den massoretiska textens) olika tidsangivelser, bland annat uppgifter om patriarkernas ålder när deras förstfödde son kom till världen etc. Vi finner variationer inom denna modell, men västerländska teologer och lärde, såväl lutheraner och reformerta som katoliker, tycks på den här punkten vara av ungefär samma åsikt: Enligt Luther föddes Kristus A.M. (= *Anno Mundi*, "i Världens år", året efter Skapelsen) 3 970 (eller möjligtvis 3 950), enligt den tyske historikern Carion och enligt Melanchthon A.M. 3 962, enligt Calvin A.M. 3 947, enligt Joseph Justus Scaliger 3 949 och enligt den store astronomen Johannes Kepler 3 977, enligt den tyske lutherske teologen Abraham Calovius (1612–1686) exakt A.M. 4 000, och enligt både den irländske biskopen James Ussher (1581–1656) och den franske biskopen och vältalaren Jacques-Bénigne Bossuet (1627–1704) A.M. 4 004. Som vi kommer att se nedan, antar både Annius och Johannes Magnus att det rörde sig om 3 960 år. Skillnaden är som synes obetydlig.

Enligt Luther inträffade Floden A.M. 1656 (= 2 314 f.Kr.) och Abraham föddes A.M. 1949 (2 021 f.Kr.). Ännu under 1800-talets början finner man i svenska bibeleditioner kronologiska tabeller som avspeglar detta betraktelsesätt, och man kan på det sättet där inhämta exakta besked om tiden för händelser som omtalas i Bibeln.

1. Se Nordström 1975, s. 126ff; Anthony Grafton, "Invention of Traditions and Traditions of Invention in Renaissance Europe." I: Anthony Grafton & Ann Blair (red.), *The Transmission of Culture in Early Modern Europe*, Philadelphia 1990, s. 8–38; Wifstrand Schiebe 1992, s. 10ff och 19ff.
2. Se vidare Donald R. Kelley, *Faces of History*, New Haven 1998, s. 177; Wifstrand Schiebe 1992, s. 12, not 15 och Anthony Grafton, *What was history?* Cambridge 2007, s. 99ff.

De östliga beräkningarna av antal år från världens skapelse (ἀπὸ κτίσεως κόσμου) var annorlunda. De utgick från de årsangivelser som återfinns i *Septuaginta*, översättningen av den hebreiska texten till grekiska som hade tillkommit i Alexandria i hellenistisk tid. Översättarna av den texten hade på vissa punkter andra uppgifter om tidsförloppen. Antingen fanns de avvikande angivelserna i den hebreiska text man utgick från eller också manipulerade man de hebreiska årtalen: En viktig komponent i kronologin är de ovannämnda angivelserna i Första Mosebokens kapitel 5 av de antediluvianska patriarkernas ålder vid den tid då deras förste son föddes. Här har *Septuaginta* i de flesta fall ett tillägg på hundra år för varje patriark, vilket har kompenserats genom att den fortsatta livslängden har minskats med hundra år, något som leder till att dessa vördnadsbjudande mäns ålder i de flesta fall ändå kommer att stämma. Ett exempel kan tydliggöra hur detta hänger ihop. I den hebreiska traditionen står det (Genesis 5,9ff) att Seth var 105 år när sonen Enos föddes. Därefter levde han i 807 år och dog alltså 912 år gammal. I *Septuaginta* läser vi att Seth var 205 år när Enos föddes, att han därefter levde i 707 år och slutligen dog 912 år gammal. I *Septuaginta* blir alltså stegen mellan patriarkernas generationer längre, och detta är en av orsakerna till att Skapelsen kommer att ligga längre tillbaka i tiden.[3] Enligt på *Septuaginta* beräknade uppgifter blir världen alltså mycket äldre, kanske omkring 1 500 år äldre, eller ungefär 1 200 år äldre. En tidig beräkning gjordes av Theophilus av Antiokia (115–181), som tyckte sig förstå att Skapelsen inträffat 5 529 f.Kr.[4] Inom denna på *Septuaginta* baserade kronografiska tradition utkristalliserades så småningom två huvudriktningar: den bysantinska och alexandrinska samt den eusebiska.

I den bysantinska traditionen räknar man med att hela 5 508 år gick från Skapelsen till Kristi födelse. Vid sidan av den bysantinska eran fanns den nya alexandrinska, enligt vilken världen skapades 5 492 år f.Kr. Dessa båda beräkningar utgår från en mycket gammal föreställning som hävdar att Skapelsens sex dagar skulle motsvaras av världens 6 000 år, efter vilka Yttersta domen skulle följa. Upphovsmännen till denna föreställning var de tidiga kristna kronografiska författarna Hippolytus (170–235) och Sextus Julius Africanus (c. 160–240). Den senare skrev det kronologiska verket *Chronographiai* (Χρονογραφίαι), som till betydande delar har bevarats i Eusebios kyrkohistoria (se nedan). Sextus Julius utgick alltså från tanken att världen skulle bestå i 6 000 år, vilka motsvarade de sex skapelsedagarna. Han manipulerade uppgifterna i *Septuaginta* lite lätt och kom så till resultatet att Skapelsen hade ägt rum år 5 500 före Kristus. Slutet var alltså nära: Den yttersta tiden väntade redan år 500 efter Kristus.[5] Som synes ligger de bysantinska och de alexandrinska modellerna mycket nära denna modell. De avviker båda med endast åtta år (uppåt eller nedåt).

Den store kyrkohistorikern Eusebios (263–339) baserade också sina beräkningar på *Septuagintas* modell. Han utgick i sina årsangivelser från Abraham, men man kunde på basis av hans uppgifter komma fram till ett resultat som skulle innebära

3. Se ISBE (*International Standard Bible Encyclopedia*), 1979–1988, under ”Chronology of the Old Testament” och ”Antediluvian Patriarchs”.
4. Francis C. Haber, *The Age of the World. Moses to Darwin*, Baltimore 1959, s. 16ff.
5. Se *Reallexikon für Antike und Christentum*, III, sp. 52ff, Stuttgart 1950–.

att Kristi födelse förläggs till A.M. 5 199. Detta årtal framgår tydligt i Hieronymus latinska sammanfattning av Eusebios kronologi (*Praefatio*), och det fastslås också hos Orosius (c. 385–420) i hans inflytelserika historieverk *Adversum paganos* (1,1,5). I efterhand försågs Eusebios/Hieronymus med tillägg av Prosper Aquitanus (fram till mitten av 400-talet) och av Matthaeus Palmerius (fram till 1400-talets slut). Dessa kom att få stort inflytande på historiografin under medeltiden respektive renässansen. Det blev den viktigaste kronografiska handboken i Västeuropa, tills den hebreiska modellen så småningom tog över.[6]

Båda modellerna, den som utgår från den hebreiska texten och den som är baserad på *Septuaginta*, levde under lång tid kvar sida vid sida i den europeiska historieskrivningen. Skillnaden var, som framgått av det ovanstående betydande, från 1 200 upp till 1 500 år. Den inflytelserike Beda Venerabilis (673–735) redogör för båda systemen i sin skrift *De temporibus* ("Om tiderna"). Han anger där år 3 952 f.Kr. som året för Skapelsen och avvisar alltså de på *Septuaginta* baserade dateringarna.[7] Men det finns en stark tendens genom hela medeltiden och även under renässansen att anpassa sig till den på *Septuaginta* baserade modellen, ofta på så sätt att man förlägger Skapelsen till omkring 5 199 f.Kr., i uppenbar anslutning till vad Orosius, Prosper Aquitanus och Palmerius hade antagit.[8] Bland de tidigmoderna historiker som Johannes Magnus ofta citerar finns, som man kunde vänta sig, flera som företräder just denna modell, exempelvis Sabellico och Krantz.

När Sabelllico i sin magnifika världshistoria berättar om Jesu födelse, konstaterar han explicit hur det förhåller sig med världens ålder (*Enneades*, VII, bok 1, sp. 235): "Detta år var det sjuhundra femtioandra året efter Roms grundläggning; och det nittionionde utöver det hundrade och femtusende efter Världens uppkomst" (min översättning) (*Fuit idem septingentesimus ac quinquagesimus secundus ab Urbe condita. Mundanae originis nonagesimus nonus supra centesimum ac quinquies millesimum*). Se vidare nedan mina kommentarer till bok 1, kap. 15 ("vid den tid när domaren Othoniel …") samt bok 12, kap. 5 ("år 4 499 …").

Under loppet av 1600-talet kom den traditionella tolkningen av Bibelns skapelseberättelse att ifrågasättas av lärda män verksamma inom många discipliner. Den attackerades av historiker, som menade att det inte gick att förena de givna tidsramarna med den egyptiska och den kinesiska historien. Den kom också att vålla problem för geologer som funnit fossil och lagerföljder som tycktes förutsätta långa tidsperioder av förändringar (exempelvis Steno och Hooke). Upplysningstiden innebar sedan givetvis ett totalt ifrågasättande av berättelserna i Första Moseboken. Paulo Rossi ger i sin grundliga studie *I segni del tempo* (1979) (på engelska *The Dark Abyss of Time* [1984]) en värdefull sammanfattning av den tidigmoderna debatten om jordens och världens ålder.

6. Se Georges Declercq, *ANNO DOMINI. The Origins of the Christian Era*, Turnhout 2000, s. 43. Hur beräkningen gick till framgår i L. Grumel, *La chronologie*, Paris 1958, i synnerhet kap. VIII, s. 111ff och när det gäller en överskådlig sammanställning av de olika kristna erorna, s. 218ff. Se också Olof Linton, "Skapelsens år, månad och dag", *Lychnos*, 1937, s. 271–312 och Anthony Graftons viktiga arbete *Joseph Scaliger, Study in the History of Classical Scholarship*, II. *Historical Chronology*. Oxford 1993, särskilt s. 109ff.
7. Se Faith Wallis,"Bede and Science", i: *The Cambridge Companion to Bede*, Cambridge 2010, s. 120f.
8. Se Grafton 1993, s. 122 och H. Grotefend, *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*. Hannover 1891/1948, s. 207 samt *The Cambridge Companion to Bede*, 2010, s. 4.

Men Johannes Magnus rättar sig alltså efter den ”hebreiska” modellen, som under den tidigmoderna epoken i ständigt ökande utsträckning vann anslutning bland såväl katoliker som protestanter. Hos vår författare möter vi följande dateringar: Världen skapades 3 960 år före Kristi födelse. Tiden från Adam till syndafloden antas vara 1 656 år. Just detta intervall tyckte man sig för övrigt vara *helt säker på*. Olaus Petri uppger att exakt 1 656 år gick ”frå Werldennes begynnelse til Noah flodh” i sin lilla bok *Om Werldenes största förwandlingar och Ålder* (1558) och Josef Justus Scaliger har samma uppgift i sin epokgörande skrift *De emendatione temporum* (1583). Antalet år från Skapelsen till Kristi födelse varierar dock, som ovan sagts, mellan ”den hebreiska sanningens” olika anhängare. Skillnaden är inte så stor: Oftast rör man sig i intervallet mellan 3 900 och 4 000 år.

Från syndafloden till anläggandet av Babels torn gick det enligt en vanlig beräkning 131 år. Konung Berigs uttåg från Skandinavien, denna viktiga händelse i den gotiska historien (se nedan kap. 14f), ansågs av några ha ägt rum 836 år efter Floden, således år 1468 f.Kr.

Johannes Magnus återkommer av naturliga skäl hela tiden till tidsbestämningar av detta slag. Se exempelvis nedan bok 1, kap. 15, där han dock på ett från den tidigare redovisade beräkningsgrunden något litet avvikande sätt förlägger Berigs uttåg till år 2531 efter Skapelsen och därmed till 1430 f.Kr. ”enligt den hebreiska sanningen” (*secundum Hebraicam veritatem*). Se också bok 12, kap. 5 nedan.

Noa, som också har fått tillnamnet Ianus eller Ogyges] Det är Annius av Viterbo som har gjort den fantasifulla identifikationen av Noa, Ianus och Ogyges. Den avspeglar en viktig idéströmning hos vissa av renässansens filosofer och historiker: Man ville visa på överensstämmelser mellan Bibelns berättelser och den mytiska historien hos greker, romare och Österlandets folk.[9]

floden Araxes] Namnet kunde under den klassiska antiken referera till flera floder, nuvarande Aras i Armenien (och Azerbajdzjan) och dessutom till nuvarande Bendemir i Iran och kanske även till andra. Här är det givetvis fråga om den förstnämnda.

Berosus från Kaldéen] Avser alltså Annius förfalskning. Det aktuella stället citeras i kap. 2, nedan.

Hieronymus från Egypten] Den helige Hieronymus (347–c. 420), bibelöversättaren. Hela listan på auktoriteter har Johannes Magnus hämtat från Annius, som, antar jag, hade funnit uppräkningen av namn hos den mycket läste och ofta citerade judiske historikern Josephus i berättelsen om syndafloden (*Antiquitates Judaicae*, 1,94), men skrivit av den slarvigt (se nedan).[10]

Maseas från Damaskus] ”Maseas från Damaskus” är ett rent påhitt av Annius. Han har uppenbarligen förvrängt det ovan nämnda stället hos Josephus, där denne åberopar sig på ”Hieronymus från Egypten, *Mnaseas och Nikolaus Damascenos*”. Johannes Magnus har okritiskt kopierat Annius text, som vanligt likgiltig för frågan om dessa auktoriteters existens och fullständigt ointresserad av trovärdighet och källkritik. Se för övrigt nedan kommentaren till ”greken Archilochos”.

9. Wifstrand Schiebe 1992, s. 12–13.
10. Ibid., s. 21, not 31.

greken Archilochos] Denne historiker skulle enligt Annius (*Antiquitates*, fol. LXXXIIv) ha varit som mest verksam under tjugonionde olympiaden, det vill säga kring mitten av 600-talet och varit samtida med poeten Simonides (som i själva verket nog föddes i mitten av 500-talet). Annius anger honom som författare till ett verk som på latin har titeln *Epithetum de temporibus* (hos Johannes Magnus kallat *Epithetum temporum*). Orden från "Maseas från Damaskus ... " till och med "... denna guldålder fördärvades genom strider" är ett direkt citat från Annius förfalskade "Archilochos"-verk. Föreställningen om historikern Archilochos har sitt ursprung i en missuppfattning hos Hieronymus.[11]

Ninus och Semiramis] Ninus (Νίνος) var enligt traditionen en mäktig assyrisk kung som grundade Nineve (Νίνου πόλις). I tidigmodern historieskrivning identifieras han ofta med den krigiske Nimrod som omnämns i Första Moseboken 10:8 och som kom att betraktas som den förste härskaren över ett imperium.

Ninus drottning sägs ha varit Semiramis (Σεμίραμις), som i myten förknippas med Babylon och dess hängande trädgårdar. Det första omnämnandet av Ninus och Semiramis möter hos den grekiska historikern Ktesias, som på 400-talet f.Kr. skrev det persiska väldets historia. Diodorus Siculus förde uppgifterna vidare i sin inflytelserika världshistoria *Bibliotheca*, författad under Caesars och Augustus tid, och vi möter dessa gestalter också i Justinus historieverk (se nedan). Semiramis och Ninus omnämns båda i Ovidius mycket lästa berättelse om Pyramus och Thisbe (i fjärde boken av *Metamorfoserna*) och har bland annat därför blivit bekanta namn för generationer av latinstuderande.

Pompeius Trogus och Justinus] Se ovan, kommentaren till Förord, inledningen. I första boken av Justinus verk (1,1–5) kan vi mycket riktigt läsa att människorna till en början levde i oskuld och frid, ända tills Ninus grundade det första krigiska imperiet.

Cato] Cato d.ä. (234–149), den stränge gammalromerske senatorn som yrkade på Karthagos förstöring. Han skrev bland annat ett historieverk med titeln *Origines*, som är endast fragmentariskt bevarat. Den text som Johannes Magnus här hänvisar till är återigen ett stycke som har författats av Annius (*Antiquitates*, fol. LVIIIr).

Berosus] Stället, som i början av kap. 2 citeras ordagrant, återfinns hos Annius, *Antiquitates*, fol. CXIIIIv.

KAPITEL 2

berget Gordiaeum] Gordene var ett landskap i Armenien. Där fanns ett av flera antika författare omnämnt berg, kallat Gordiaeum (med flera stavningsvarianter). Detta kom av en del historiker att identifieras med Ararat. Det gäller bland andra Josephus, som menade att detta var det berg där arken strandade (*Antiquitates Judaicae*, 1,93). Han stavar namnet Kordyaion (Κορδυαίων).

Miri adam] Det hetert Myri Adam hos Annius, som säger att det betyder "de slaktade människornas (*evisceratorum hominum*) slätt". Josephus har namnformen Milyada.

Enligt Josephus gjorde han dessa offer ...] Återgår på *Antiquitates Judaicae*, 1,96.

"Aldrig mer ..."] Texten återfinns i Första Moseboken 8:21.

11. Ibid., s. 11, not 13.

Kristus välsignade två fiskar ...] Texten återfinns i Johannesevangeliet 6,9ff.

Diodorus Siculus] Se kommentaren till ”Ninus och Semiramis” i kap. 1 ovan. Hänvisningen är fel: Det rör sig om bok 2 (5,4).

Ethesias] Fel för Ktesias. Jämför kommentaren till ”Ninus och Semiramis” i kap. 1 ovan.

Berosus] Annius förfalskning i *Antiquitates*, fol. CXIVr.

... människosläktet förökades så oerhört ...] Föreställningen om en mycket snabb befolkningsökning efter syndafloden var allmänt spridd under den tidigmoderna epoken. Med tabeller sökte man åskådliggöra den demografiska utvecklingen generation efter generation efter Noa, med högst förvånande resultat. Se Daniel Rosenberg & Anthony Grafton, *Cartographies of Time* (2010), s. 70f. Johannes Magnus återkommer flera gånger till denna idé, exempelvis i bok 3, kap. 6 och bok 4, kap. 26. I *The Anatomy of Melancholy* (1621) hävdar Robert Burton med förment relevanta exempel att ländernas befolkning har minskat kraftigt sedan forntiden (i ”To the Reader”).

KAPITEL 3

Större delen av kapitlet är en lätt bearbetning av Annius Berosus-text, fol. CXVIv f. Alla hänvisningar till annan litteratur är också tagna därifrån. Det sista stycket (”Av detta kan man lära mycket ... ” till slutet) är, som man hade kunnat gissa, Johannes Magnus egna reflexioner.

Nimrod, som också kallas Saturnus ...] Nimrod (eller Ninus). Identifikationen med Saturnus är typisk för Annius.

KAPITEL 4

Magog] I detta kapitel introduceras Magog, Jafets son, som antogs ha härskat över skyterna och enligt Johannes Magnus sedan med en stor skara av sitt folk seglade över Östersjön och grundade det svenska riket. Denne sonson till Noa blev alltså enligt vår författare den förste kungen i det gotiska väldet i Skandinavien.

Magog omnämns i Första Moseboken 10:2 som andre son till Jafet. Det var Josephus som i *Antiquitates Judaicae* (1,123) lade grunden till hithörande föreställningar om Magog, som i hans framställning blir kung över skyterna. I den judiske historieskrivarens spår följer Jordanes (29), som säger att goterna (som han identifierar med skyterna) leder sitt ursprung från Magog. Traditionen förs sedan vidare av Isidorus av Sevilla (d. 636), författare till det encyklopediska verket *Etymologiae*, ett av medeltidens mest lästa verk. Den under högmedeltiden mycket populäre encyklopedisten Bartholomaeus Anglicus (1200-talet) hävdar bestämt att goterna härstammar från Jafets son Magog. (Se ovan, kommentaren till Förord, kap. 7 [”engelsmannen Bartholomeus”].) Som vi skall se nedan, kom denna myt att spridas i Sverige redan under 1300-talet.

Det skall sägas att ett par ställen i Bibeln komplicerade saken för dem som ville betrakta Magog som de goda goternas urfader och den förste monarken av denna

stolta nation: I Hesekiel (38 och 39) nämns Gog, i Magogs land, som Guds fiende. För den fortsatta traditionen blir tydligen Gog och Magog namn på två nationer som framställs som stående i det ondas tjänst. Så är fallet i Uppenbarelseboken (20:8). När goterna på 370-talet e.Kr. invaderade imperiets provinser söder om Donau förutsade biskop Ambrosius i skriften *De fide* framgång och seger för de romerska vapnen, eftersom man hos Hesekiel kunde läsa att den onde Gog till slut skulle gå under; och Gog var alldeles tydligt just goterna (*Gog iste Gothus est*).[12]

Det här skapade problem för dem som ville se Magog som den rättfärdige grundaren av det gotiska riket. 1600-talets svenska historieskrivare arbetade med problematiken och kunde dessbättre ge lugnande besked. Den officiella ståndpunkten finner vi klart formulerad i Laurentius Paulinus Gothus *Historia Arctoa* (I, s. 55, i utgåvan 1636): Det fanns två Magog. Den första är Jafets son, som blev anfader till svear och göter. Den andre är son till Ham (Cham), *Magogus Chamaeus*, och han blev anfader till de av Hesekiel och Johannes nämnda fienderna till Gud, vilka i själva verket är saracenerna, tatarerna och turkarna.

den venediska havsviken] Se ovan, Förord, kommentaren till kap. 1.

enligt vårt fäderneslands trovärdiga krönikor] Johannes Magnus hade verkligen en gammal svensk tradition att stödja sig på här, som ovan har framhållits. Från 1330-talet stammar en parafraserande svensk översättning av Moseböckerna, troligen författad av Sven(n)ungus, som var abbot i Varnhems kloster. I den skriften hävdas, i anslutning till Josefus, Jordanes, Isidorus och Bartholomeus Anglicus, att det svenska riket grundades av Jafets son Magog och att goter senare utvandrade från detta land. Redan från 1300-talets första hälft etablerades så i Sverige ett slags proto-goticism, formulerad i flera skrifter, bland annat i den nämnda Moseboksparafrasen, i ingressen till kung Kristoffers landslag (1442), i Nicolaus Ragvaldis tal vid konciliet i Basel (1434) samt i *Prosaiska krönikan* och *Lilla rimrönikan* från Karl Knutssons tid.[13]

enligt Josephus] Återgår på *Antiquitates Judaicae*, 1,123.

geter] Geterna var en stam i Trakien. De har aldrig haft något att göra med goterna, men betydelsefulla och mycket lästa senantika författare blandade samman geter och goter på det mest ogenerade sätt, exempelvis Claudianus (omkring 400), som i viktiga och mycket lästa dikter skildrar kampen mot goterna under folkvandringstiden. Helt avgörande blev det att Jordanes på 500-talet i sin bok om goternas historia, *Getica*, programmatiskt förklarade att det rör sig om samma folk.

Nimrod eller Saturnus] Se ovan, kommentaren till kap. 1 (”Ninus och Semiramis …”) och 3 (”Nimrod …”).

den förre kom till geternas trakter omkring år 88 efter samma översvämning] Årtalet är denna gång inte hämtat från Berosus utan sprunget ur Johannes Magnus rika fantasi.[14]

12. Gustav Löw, *Sveriges forntid i svensk historiografi*, I. Uppsala 1908, s. 9.
13. Ibid., s. 2ff; Nordström 1975, s. 62; Sten Lindroth, *Svensk lärdomshistoria*, I, Stockholm 1975, s. 170ff samt Inke Schmidt-Voges, De antiqua claritate et clara antiquitate Gothorum. *Gotizismus als Identitätsmodell im frühneuzeitlichen Schweden*, Frankfurt 2004, s. 87ff.
14. Nordström 1975, s. 131.

KAPITEL 5

I de närmast följande kapitlen möter vi kungar som är fria fantasiskapelser av Johannes Magnus, helt utan förebilder i äldre litteratur. Till en del är de etiologiska berättelser: Sven och Getar (Gog[us]) har skapats för att förklara svearnas och göternas namn och Ubbe och Sigge för att ge en förklaring till namnen på de gamla svenska städerna Uppsala och Sigtuna.

KAPITEL 6

Ubbe] Ortnamnet Uppsala får bevisa att grundaren bar namnet Ubbe. Här understryks också att Uppsala var det äldsta sätet för svearnas furstar och kungar liksom för goternas överstepräster och gudar. Denna spekulation om det forna Uppsala var viktig för Johannes Magnus och andra kyrkliga historiker, eftersom detta tycktes visa hur kulten och kyrkan hade ägt en central roll vid uppkomsten av Sverige som ett eget rike – utan Uppsala skulle det aldrig ha uppstått något Sverige. De gamla översteprästerna fick också förebåda den andliga och politiska makt som senare tiders ärkebiskopar ansåg sig berättigade till. [K.J.]

ungefär 246 år efter den stora floden] Uppsala skulle alltså ha anlagts år 1902 efter Skapelsen, det vill säga år 2058 före Kristi födelse, ”ungefär”, som Johannes Magnus med avväpnande fräckhet tillägger för att visa att han faktiskt just på denna punkt inte är helt säker. Det blir enligt den vanliga uppfattningen mycket riktigt strax före Abrahams tid (se ovan, kommentaren till kap. 1, ”Antalet år från Adam …”).

floden Salas stränder] Fyrisån kallas vid denna tid och ännu under större delen av 1600-talet allmänt Sala. Uppsala universitet benämnes ofta *Academia Salana*, ’Universitetet vid Fyrisån’.

KAPITEL 7

Sigges anläggande av Sigtuna kom av senare svenska historieskrivare att preciseras ytterligare. Michael Gyldenstolpe (1609–1670) hävdar i sin beskrivning av det svenska riket, *Epitome descriptionis Sueciae* (1650, VII, C. 3), att staden byggdes av kung Sigge år 2064 efter Skapelsen, vilket innebär att det skedde år 1898 f.Kr. enligt den variant av tideräkningen han tillämpar, som utgick från år 3962 f.Kr. som Skapelsens år, inte 3960 eller 3970. Han ansluter sig alltså till Carions och Melanchthons kronologi (se ovan, kommentaren till kap. 1).

under Ninus och Semiramis] Se ovan, kommentaren till kap. 1.

hyperboréerna eller skyterna] Se ovan, kommentaren till Förord, inledningen, (”den hyperboreiska ön”).

som Sallustius säger] Den romerske historieskrivaren Sallustius (86–c. 34). Av hans verk citerar man vid denna tid gärna inledningarna till böckerna om Catilinas sammansvärjning och om kriget mot Iugurtha. Det är textstycken som innehåller reflexioner om dygdens belöning och lastens vederstygglighet och bestraffning.

Dessutom var breven till Caesar om statens styrelse populär läsning. I dag vet vi att de sistnämnda inte är författade av Sallustius.

De ord som här föreligger är hämtade från inledningen till *Catilina* (8,4). Johannes Magnus har försvårat tolkningen genom en onödig förvrängning (han använder sig av ett missvisande pronomen).

... innan Carmenta kom med Evander ...] Carmenta, eller Carmentis, kom enligt sagan med sin son Evander från Arkadien i Grekland till Italien, där Evander grundade staden Pallanteum på den plats där Rom senare växte fram. Hos de romerska författarna framställs Carmenta som spådomsgudinna som förutsade Roms kommande storhet, och man ansåg att det var hon som införde den latinska varianten av den grekiska skriften. Johannes Magnus hade kunnat läsa om henne i den första boken av Livius väldiga historieverk *Ab urbe condita* (1,7) och även exempelvis hos de augusteiska skalderna Vergilius (*Aeneiden*, 8,333ff) och Ovidius (*Fasti*, 1,461ff).

... ristade med bokstäver ...] Johannes Magnus lilla introduktion till runalfabetet fick sin fortsättning i den första boken av brodern Olaus Magnus verk *Historia om de nordiska folken* (*Historia de gentibus septentrionalibus*). Där behandlas runorna med hänvisning till "min käre broders och företrädares, ärkebiskopens i Uppsala Johannes Magni *Historia*, bok 1, kap. 7" (1,36). Vi möter hos Olaus samma fantastiska antagande om runornas ålder och samma påstående om att de kom i bruk långt innan Carmenta och Evander nådde Italien.

Det finns ingen anledning att anta att Johannes och Olaus hade några djupare kunskaper om runor. Som Hjalmar Grape påpekar tyder Olaus Magnus framställning på "fragmentarisk och oklar kunskap". När Olaus Magnus någon gång återger sammanhängande text, blir det alltid fel. De båda bröderna utgick inte från vikingatidens runinskrifter, utan från sin kännedom om 1400-talets kalendarier, runstavar och andra runurkunder från denna tid.[15] Det skulle komma att dröja ytterligare mer än ett halvsekel innan Johannes Bureus (1568–1652) skapade en stadig grund för utforskandet av runalfabetets varianter och runinskrifternas språk; och ytterligare hundra år innan Johan Ihre (1707–1780) och hans lärjungar i upplysningstidens anda slutligen städade ut de gotiska fantasierna om runornas ålder.

enligt Cato] Johannes Magnus syftar här säkerligen på vad Cicero säger om äldre seder och bruk i *Tusculanae disputationes* (*Samtal i Tusculum*) (1,3): "I Catos verk *Origines* kan man läsa att de gamla romarna under festliga måltider till flöjtspel brukade sjunga om framstående mäns bedrifter" (*est in Originibus solitos esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus*).

år 412 efter översvämningen] Det blir 1892 f.Kr. Då levde ännu Abraham, cirka 120 år gammal, men fortfarande förvånande pigg och aktiv för sin ålder. Han dog förresten först vid 175 års ålder.

15. Grape 1949, s. 137ff.

KAPITEL 8

... valde goterna Erik till kung ... år 357 efter översvämningen] Erik skulle alltså ha kommit på tronen år 1947 f.Kr.

... den förste kungen över goterna] Johannes Magnus refererar här till den gamla väletablerade tradition som nämner Erik som den förste kungen i Sverige. Vi möter den tanken i *Prosaiska krönikan* (troligen från 1400-talets mitt): "Första konungh j Götalandom war heet Erik ... " och även i *Lilla rimkrönikan* (från ungefär samma tid). Föreställningen går tillbaka till Jordanes (av *Prosaiska krönikans* författare kallad "Ardan biskop") berättelse om den tidige gotiske kungen Berig, som drog ut ur Skandinavien (*Getica*, 25) och till den spanske historikern Rodericus Toletanus (Rodrigo el Toledano [Toletano], Rodrigo från Toledo, 1200-talet), hos vilken denne härskare heter Verig. Om man tar bort *B* eller *V* i början på namnet, får man ju det lämpliga svenska namnet Erik![16]

Beträffande dikten om Erik i *Lilla rimkrönikan*, se vidare nedan, under kommentaren till "... bland många andra finner man följande verser".

Vid denna tid levde ännu Serug som var farfader till Abraham] Serug omtalas i Första Moseboken 11:20f, i Sems släkttavla. Han var, om jag har räknat rätt, 129 år när Abraham föddes år 2021 f.Kr. Mer än hundra år hade han därefter kvar att leva, ty han blev hela 230 år. Alltså levde han, drygt 200 år gammal, när goterna valde Erik till kung år 1947 f.Kr.

Johannes Magnus har uppenbarligen valt att på denna punkt nämna just Serug i sin synkroni, därför att *Lilla rimkrönikan* anger honom som samtida med Erik! (Se nedan.)

... det förflöt omkring sexhundrasextio år från denne Erik till Dan som var deras förste kung – han levde när Gideon var domare i Israel] Enligt de gamla svenska bibelöversättningarnas kronologi levde Gideon under det trettonde århundradet före Kristus. Han "frälste Israel utur de Midianiters hand" A.M. 2 672, (1288 f.Kr.) "och regerade 40 år". Beräkningen (1947 f.Kr. minus 660) stämmer alltså ganska bra!

Humel ... Dan] Deras historia berättas nedan, i bok 2, kap. 1f.

... bland många andra finner man följande verser] Johannes Magnus har lyckats ganska väl med detta lilla skaldeförsök. Som versmått har han valt "det mindre sapfiska", vilket både Catullus och Horatius använde sig av.

I dikten talar kung Erik själv. Det fanns gott om förebilder till denna sorts diktning, och det hela kom för övrigt mot 1500-talets slut att utvecklas till en populär genre. Versifierade regentmonologer av denna typ fanns redan i den svenska medeltida *Lilla rimkrönikan* från 1450-talet.[17] Johannes Magnus har rätt när han säger att det fanns sånger på folkspråket om just denne regents bragder: *Lilla rimkrönikan* låter faktiskt den mytiske kung Erik ta till orda och berätta om sitt livsverk, på följande sätt (citerat efter Löw, 1908):

16. Se Löw 1908, s. 11 och 26ff. Lars Gahrn behandlar 1400-talets inhemska historieskrivning och diktning och dess källvärden i *Sveariket i källor och historieskrivning*, Göteborg 1988, se särskilt s. 10–12.
17. Se Carl Ivar Ståhle, *Vers och språk i Vasatidens och Stormaktstidens svenska diktning*, Stockholm 1975, s. 22f och Löw 1908, s. 27.

Jak war första göta konungh i Göta land red
tha bode enghen i Skana och Wetalaheed
jak lot them försth bygga ok optaga
thy bör then skatta göthum alla daga
the öya heta tha Wetalaheed alla
som man nw Siäland, Mön, Fiwm, Laland och Falster kalla
tha liffde Sarugh goide madher
Abram patriarchas fader fadher
i Göta land endadis mith liff
aff allers soot oc ey aff kiff.

Johannes Magnus har, som vi kan se, ändrat och lagt till. Kvar från den ursprungliga versionen är dock de centrala tankarna att de danska öarna tidigare var obebodda och att kung Erik lät kolonisera dem och gav inbyggarna lagar att rätta sig efter, och att detta skedde på Abrahams farfaders tid. Påståendet att Erik skulle ha varit den förste kungen har givetvis uteslutits.

Under det sena 1500-talet produceras sedan i flera länder serier av kungabiografier på vers, ofta på latin (och då gärna elegiska distika). Ibland är det, som här, kungarna själva som för sin talan och sammanfattar sitt liv och sina gärningar; ibland sammanfattas deras gärning i tredje person. Som nämnts i Kurt Johannessons inledning (se s. 37) författade Erik XIV i sin fångenskap en nu förlorad svensk version av Johannes Magnus arbete, med verser över kungarna. Elaus Terserus (1554–1617) fick av Karl IX uppdraget av göra en svensk version av Johannes Magnus historieverk, vilken dock aldrig fullbordades. Till detta arbete hörde ett antal korta dikter, där kungarnas gärning sammanfattas. Saken har belysts i en ännu inte publicerad magisteruppsats i Stockholm.[18]

Under 1600-talet utvecklas genren ytterligare. Johannes Messenius (1580–1636) skrev distika över svenska kungar i sitt verk *Amphitheatrum* (1610), i full överensstämmelse med Johannes Magnus historielängd. Erik Lindschöld (1634–1690) skildrade Vasakungarnas insatser i dikter av detta slag. Icke sällan kombinerades sådana poem med bilder av regenterna. Den danske latinskalden Hans Jörgensen Sadolin (c. 1528–1598) publicerade en samling verser över Danmarks kungar, från Dan till Fredrik II (*De regibus Daniae*, 1569), och hans skaldekollega Erasmus Laetus (1526–1582) skrev distika till bilder av de danska kungarna från noakiderna till Fredrik II (i *Res Danicae*, 1574). Den norske humanisten Halvard Gunnarson kompletterade listan med epigram över de norska kungarna fram till den danska perioden (i *Chronicon Regum Norvegiae*, 1606).

denna härliga guldålder] Det är ett vanligt motiv i all mytisk diktning och historieskrivning att de första förfäderna levde i en from och lycklig guldålder. Även goterna får uppleva en sådan guldålder under sin första tid i Norden, enligt Johannes Magnus. Men efter fyrahundra år skulle det ha inträtt en grov vidskepelse och avgudadyrkan. Och därmed fick goterna sitt främsta tempel i Uppsala. [K.J.]

18. Daniel Pettersson, "From Prose to Poetry. A study of two neo-Latin poets' verse summaries of Johannes Magnus' *Gothorum Sveonumque Historia* with critical editions, translations and commentaries." Stockholms universitet, Romanska och klassiska institutionen, opublicerad magisteruppsats 2014.

... förföll att dyrka avgudar när fyrahundra år efter floden hade gått] Avgudadyrkan skulle alltså ha inletts i vårt land omkring 1900 f.Kr. Johannes Magnus går nu, med slutet på denna avdelning och i följande kapitel, över till att beskriva den hedniska religionen i Norden. Den yttersta källan är härvidlag Adam av Bremen, *Gesta Hammaburgensis ecclesiae Pontificum*, ett verk som tillkom på 1000-talet och som i slutet av boken om Nordens riken ger en utförlig beskrivning av templet i Uppsala (Lib. IV, *Descriptio insularum Aquilonis*, 26). Krantz har förmodligen känt till denna text. Den första utgåvan av Adam av Bremens verk publicerades dock inte förrän 1579.

Johannes Magnus har läst Krantz skildring av Uppsala tempel (*Sueciae liber, Prologus*, s. 368) och hämtat fraser och hela meningar därifrån. Troligen har han däremot inte känt till källtexten.[19] Inflytandet från Ericus Olai synes inte heller ha varit av någon större betydelse på denna punkt, möjligtvis med undantag för den konstiga uppgiften om Thors bild (se kommentaren till kap. 9 nedan, ”omgavs av tolv stjärnor”).

Slutet på kapitlet, med dess omnämnande av det väldiga trädet, är ordagrant hämtat från Krantz (*Sueciae liber, Prologus*, s. 368).

Också i Olaus Magnus historieverk behandlas den hedniska religionen, och där återfinner vi Johannes beskrivning av Uppsalatemplet och kulten (bok III, kapitel 6), med vördnadsfull hänvisning till broderns verk, precis som när det gäller runorna (se ovan kommentaren till kap. 7, [”... ristade med bokstäver ...”]). De båda brödernas skildring av den hedniska kulten i Uppsala har på ett förnämligt vis analyserats av Maria Elena Ruggerini: ”Gli idoli del tempio di Uppsala: Tradizione ed ermenutica in Johannes e Olaus Magnus” i Carlo Santini (red.) *I fratelli Giovanni e Olao Magno. Opera e cultura tra due mondi*, Rom 1999.

KAPITEL 9

Kapitlet är en rätt självständig bearbetning av vad Johannes Magnus hade funnit hos Krantz. Templets utseende och gudabilderna hade han redan tidigare beskrivit i *Historia Metropolitanae Ecclesiae Upsalensis* (s. 14). Det är tydligt att han också hade tillgång till Ericus Olai och kanske *Prosaiska krönikan* (se ovan, kommentaren till kap. 8).

omgavs av tolv stjärnor] En egendomlig uppgift som inte återfinns hos Krantz, men vars ursprung kan återfinnas i *Prosaiska krönikan*, som berättar att Tors beläte ”war giort som eth nakit barn, och sath oppa Karlawagnen och VII stiernor hade han j hende” och hos Ericus Olai (2,6), som påstår inte riktigt samma sak, men något liknande, nämligen att guden satt där ”i skepnad av en naken gosse som i höger hand hade en spira och i vänster sju stjärnor”, *ymagine pueri nudi dextera quidem sceptrum, sinistra vero VII stellas praeferentis*. Man har förmodligen läst fel i latinet hos Adam av Bremen, där det står (4,26) *Thor autem cum sceptro Jovem simulare videtur*, ”Men Tor med sin spira synes föreställa Jupiter” och trott att det i stället för *cum sceptro Jovem*, ”med spira Jupiter”, stod *cum septentrione juvenem*,

19. Löw 1908, s. 73.

"med sjustjärnorna en yngling". Sedan har Johannes Magnus feltolkat vad han sett (antingen i *Prosaiska krönikan* eller hos Ericus Olai) och läst XII i stället för VII.[20]

att han var Jupiter Auxurus, det vill säga "den skägglöse", eller liknade Jupiter] Stället är krångligt. Det har sin motsvarighet i *Historia Metropolitanae Ecclesiae Upsalensis* (s. 14), där samma namnform *Auxurus* förekommer. Vi har att utgå från ett ställe hos Vergilius, i *Aeneiden*, 7,799, där det talas om *Jupiter Anxurus*, det vill säga Jupiter i (från) staden Anxur. Tillnamnet har i den senantike kommentatorn Servius förklaringar till *Aeneiden* tolkats så att det skulle komma av ett grekiskt *Anxyrus*, bildat av *aneu xyrou* (ἄνευ ξυροῦ), 'utan rakkniv'. Även denna uppgift hos Johannes Magnus har säkert sin förklaring i den ovan redovisade missuppfattningen i *Prosaiska krönikan*. Det är nog "ynglingen" som spökar här. Vår författare har tänkt att bilden föreställde en skägglös yngling och kommit att tänka på den felaktiga och inte ofta omnämnda uttolkningen av Jupiters binamn Anxurus, som han helt riktigt har återgivit med *imberbis*, 'skägglös'. Sedan har han komplicerat saken ytterligare genom att skriva *Auxurus* i stället för *Anxurus*; eller också är det sättaren som ligger bakom felet. (Utbytande av *u* mot *n* eller tvärtom är av lätt insedda skäl ett vanligt förekommande fel i tidigmoderna tryck.)

Den första månaden på året …] Den gamla benämningen för januari var i Sverige och Danmark mycket riktigt Torsmånad (fornsvenska *tordz monadher*, forndanska *tormåned*).[21]

… kallades "den förstfödde" bland goterna, vilket bekräftas av greken Dion och de gotiska författarna Ablabius och Jordanes] Hänvisningarna till Dion och Ablabius är hämtade från Jordanes. Ablabius verk är okänt för oss. Man vet inte ens om det var avfattat på grekiska eller latin. Dion är förmodligen Dio Cassius (c. 150–235), som skrev en betydelsefull romersk historia och kanske också ett nu förlorat verk om "geterna". Det kan också röra sig om ett för oss okänt arbete av Dion Chrysostomos (c. 40–115), som ju reste i geternas områden. Jordanes nämner Dion på sex ställen utan att precisera vilken författare han avser.

När Johannes Magnus nämner Ablabius och Dion har han i samtliga fall hämtat referensen från Jordanes.

Vad Jordanes säger (40f) är att det första av allt rov (*praedae primordia*) offrades åt denne Mars.

Fader Mars som skänker sitt skydd åt geternas vapen] Hexameterraden är hämtad från Vergilius, *Aeneiden*, 3,35, där det dock inte talas om 'vapen' (*armis*) utan om 'fält' (*arvis*): *Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis*. Raden återges också, i just detta sammanhang, av Rodericus Toletanus (bok I, kapitel X [s. 157], med det korrekta *arvis*). Men Johannes Magnus har hämtat citatet från Krantz (*Sueciae liber* I, s. 374): Det kan man konstatera med visshet, eftersom i själva verket den inledande meningen ("var känt för …") och de följande raderna (om offren) är ord för ord avskrivna från Krantz, vilken för övrigt också citerar Vergiliusraden med *armis* i stället för *arvis*!

20. Ibid., s. 14 (med hänvisning till P. A. Munch, "Kilderne til Sveriges Historie … ", i: *Annaler for nordisk oldkyndighet og historie*, Köpenhamn 1850, s. 326) samt Ella Nyrin-Heuman, *Källkritiska, textkritiska och språkliga studier till Ericus Olai: Chronica Gothorum*, Lund 1944, s. 36f.
21. Se KLFNM (*Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*), XII, Malmö 1956–1978, s. 132.

KAPITEL 10

Den föreliggande berättelsen om de nordiska folkens dyrkan av mindre gudomligheter är starkt beroende av Saxo. Temat är alltså det som i religionshistorien brukar kallas euhemerism, det vill säga upphöjandet av framstående personer till gudomlig status. Texten återkommer hos Olaus Magnus, *Historia om de nordiska folken*, bok III, kapitel 4.[22]

enligt dansken Saxo] Stället återfinns i *Gesta Danorum*, 1,7,1.
Metotim] Omnämnd hos Saxo i *Gesta Danorum*, 1,7,2 (Mithothyn).
Holler] Berättelsen om hans trollkonster är direkt citerad från Saxo, där han heter Ollerus (3,4,12).
Vagnoft och Hading] Återfinns i Saxo, *Gesta Danorum*, 1,5,1.
Rostiof] En förvrängning av framställningen hos Saxo 3,4,2, såväl beträffande stavning som innehåll.

KAPITEL 11

Johannes Magnus finner här en parallell till de nordiska biskoparnas underordnade ställning i förhållande till den romerska påvemaktens överhöghet. På samma sätt var, säger han, förhållandet mellan de gotiska gudarna och de bysantinska: De sistnämnda hade makt att tillsätta nordiska gudar och driva bort dem. Olaus Magnus berättar, med hänvisning till brodern, samma sak i *Historia om de nordiska folken*, bok III, kapitel 5.

Den egendomliga uppgiften om ”de bysantinska gudarna” har Johannes Magnus hämtat från Saxo (3,4,9). Vad Saxo egentligen har menat med de bysantinska gudarna har alltid framstått som en gåta för forskningen.[23] Bröderna Magnus kan inte ha haft några som helst klara tankar om den här saken. Att de har övertagit den konstiga berättelsen från Saxo vittnar vältaligt om kritiklösheten i deras författarskap.

Tertullianus] I skriften *Apologeticum* (13,6): *dei vero qui magis tributarii, magis sancti, immo qui magis sancti, magis tributarii.*

KAPITEL 12

Olaus Magnus nämner också (bok III, kapitel 7) den pytagoreiska filosofin, de getiska vishetslärarna och offren till gudarna, med övertagande av den grova missuppfattning av Krantz som brodern gör sig skyldig till (se nedan under ”nio dagar”).

Salmoxes … skall behandlas längre fram] Salmoxes, eller Zalmoxes, eller Zamolxes (med flera stavningsvarianter). Denne mytiske getiske filosof (och kanske även

22. Jfr John Granlunds kommentar (1951) till Olaus Magnus *Historia om de nordiska folken*, 1909–1925, och P. Herrmann, *Erläuterungen zu den ersten neuen Büchern der dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus*, Leipzig 1922, s. 100.
23. Jämför John Granlunds kommentar (1951) till Olaus Magnus 1909–1925, 3,5.

gud; se nästa kapitel) omtalas först av Herodotos i sin för senare goticistiska historieskrivare så viktiga beskrivning av den getiska religionen (4,94f). Han sägs där ha varit lärjunge till Pythagoras. Salmoxes behandlas av Johannes Magnus utförligt nedan, tillsammans med andra mytiska vishetslärare, i bok 3, kap. 15–18.

nio dagar] Johannes Magnus skriver *post novendium*. En egendomlig missuppfattning av vad som står hos Krantz, som säger att riten upprepades efter nio år (*post novennium*, i *Sueciae liber* I, *Prologus*, s. 368). I Olaus Magnus utgåva av *Historia Metropolitanae Ecclesiae Upsalensis* står det *novennium*, det rätta ordet (s. 14).

Krantz hade hämtat sin uppgift hos Adam av Bremen. (Se Granlunds kommentar (1951) till stället hos Olaus Magnus.)

KAPITEL 13

Många av uppgifterna i detta kapitel fördes vidare av Olaus Magnus (bok III, kapitel 7 och 8).

Enligt Herodotos] Uppgifterna återfinns i bok 4 (94f), där Herodotos berättar om de religiösa föreställningarna hos geterna.

guden Bleixen] Herodotos skriver (4,94) att geterna tror att de efter döden kommer till guden Salmoxes ”eller Gebeleizis som några kallar honom”. I den grekiska texten står det ὀνομάζουσιν Γεβελέιζιν (ackusativformen), ”de kallar honom Gebeleizis”; vissa handskrifter har i stället namnformerna Beleizis eller Beleixis. Johannes Magnus har förmodligen hämtat sin konstiga form från Krantz (*Sueciae liber* I, s. 401), som skriver Beleyzen. Vår författare har därvid inte förstått att det i Krantz text rör sig om ackusativformen.

claudiansk åska] I latinet står det *Claudiana tonitrua*. Uttrycket härstammar ytterst från grammatikern Sextus Pompeius Festus, som i *De verborum significatu* (”Om ordens betydelse”) berättar att edilen Claudius Pulcher vid skådespel framkallade åskliknande dån genom att stenar kastades mot metallplåtar.[24] Denna mycket speciella uppgift fick sedan spridning främst genom att frasen citerades av Erasmus i hans ordspråkssamling *Adagia*.

goternas kung Magnus] Magnus Nilsson (c. 1106–1134), prins i Danmark, valdes av götarna till konung, vilket inte godkändes av svearna. Hans åtgärder mot den hedniska kulten omnämns av Saxo (13,5,5), vilken uppenbarligen är Johannes Magnus källa här. Saxo nämner särskilt bruket av torshammare. Se nedan, kommentaren till bok 18, kap. 16.

... överstepräster som kallades ”de som bär hatt”] Det latinska ordet är *pileati*. Uppgiften finns hos Jordanes (40). Hänvisningen till Dion har Johannes Magnus som vanligt hämtat därifrån.

kung Erik, som dog omkring år fyrahundratjugofem efter floden] Det blir år 1879 f.Kr.

Udde, Ale, Oden, Karl, Björn, Getar och Gert] Kungarna i denna serie är helt och hållet sprungna ur Johannes Magnus fantasi.[25] Han behövde dem för att fylla ut luckan på mer än fyrahundra år mellan Eriks död och Berigs uttåg (se kap. 14).

24. Sextus Pompeius Festus, *De verborum significatu*. Red. Karl Otfried Müller. Leipzig 1880, s. 57.
25. Löw 1908, s. 74.

KAPITEL 14

Berik] Det är Jordanes som berättar om denne kung Berik eller Berig som ledde det första uttåget ur Skandinavien (*Getica*, 25). Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 1 (”antalet år …”) och kap. 8 (”den förste kungen över goterna”).

omkring år 836 efter floden] Det bli omkring 1468 f.Kr.

kurer] Folket från Kurland.

ulmeruger] Detta folk bodde förmodligen vid Weichsels mynning, på öarna strax utanför och kanske i Pommern. Kanske är de identiska med de rugier (*Rugii*) som Tacitus nämner i *Germania* (43), vilka kan ha bott på, och väl också givit sitt namn till, Rügen. Krantz skriver att deras område var det som nu är *Rugiorum provincia* (*Sueciae liber* I, s. 371).

Humulf] Hos Jordanes Hulmul (79). Han skall ha varit en av de första av den berömda amaliska ätten.

När langobarderna utvandrade senare …] Paulus Diaconus berättar i början av sitt arbete om langobarderna (som då ännu kallades vinniler) och deras utvandring under ledning av hövdingarna Ibor och Aio samt deras dådkraftiga moder Gambara (3ff). Se nedan, bok 8, kap. 17ff.

KAPITEL 15

preussarna] På latin *pruteni*. Härmed avses pruserna, ett folk som bodde mellan Weichsel och Njemen och talade ett västbaltiskt språk. Deras område (som svarar mot vad som förr kallades Ostpreussen, upp mot Kaliningrad) underkuvades på 1200 och 1300-talen av Tyska Orden.

Gepanda] Jordanes berättar om gepidernas försening (95) och hävdar att de fick sitt namn av sin långsamhet: ”på deras språk heter nämligen senfärdig *gepanta*” (965). Hugo Grotius ville i sin *Historia Gotthorum* (1655) knyta denna benämning till ett nordtyskt eller nederländskt substantiv *gepait*, som han påstod betydde ’en som förorsakar försening’.

… som en svärm av bin, som Jordanes säger] I sitt kapitel 4 säger Jordanes att det folk vars öden han skall skildra en gång i tiden kom till Europa från ön Scandza ”som en framstormande bisvärm”.

… år 2531 efter världens skapelse enligt den sanna hebreiska tideräkningen och år 875 efter floden. Det var också år 1430 före Kristi födelse] Beträffande ”den sanna hebreiska tideräkningen”, se ovan kommentaren till kap. 1 (”antalet år från Adam …”).

… vid den tid när domaren Othoniel styrde Israels barn, enligt Albert Krantz] Uppgiften om att uttåget skulle ha skett under domaren Otoniel kommer mycket riktigt från Krantz (*Sueciae liber* I, s. 371). I Domarboken 3:9 kan man läsa om Otniel (som han heter i Bibel 2000), vilken där sägs ha varit den allra första av de så kallade domare som styrde Israel efter Mose död och före kungatiden.

Däremot har Krantz andra tidsuppgifter: Det hela skulle ha skett i världens år (A.M.) 3790 och år 1460 f.Kr. Johannes Magnus beräkning av tiden för uttåget skiljer sig alltså från Krantz med 30 år. Det är ju inte mycket; och mer intressant

är att Krantz har en annan beräkning av *Annus Mundi* än Johannes Magnus och andra anhängare av den hebreiska modellen (*Hebraica veritas*). Han förlägger uppenbarligen Skapelsen till år 5250 f.Kr. och ligger därmed nära en under hela medeltiden vanlig beräkningsmodell som ytterst härstammar från Eusebios och Hieronymus. Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 1 ("antalet år från Adam …").

Olof Rudbeck har i sin *Atland* (*Atlantica*), bok I, kapitel XXXV uppmärksammat skillnaden (s. 485 i Nelsons utgåva): "Crantzius säger lib. I. Svec: Histor: cap: 2, fol.: 205. 'Jag hafwer en som säkert och fullwist tillstår, att under Judarnas Domare Othoniel hafwa Götharna gått af Swerige åhr 3790, 1460 för Christi födelse.' Här kommer Crantzius öfwerens medh Joh: Magno på 30 Åhr när, för Christi tiid, men intet uti räkningen från Werldennes begynnelse, hwilket hafwer intet att betyda, ty Crantzius följer deras tiideräkning, som giöra werdlen mycket äldre för Syndafloden, än Hebreiska Bibelen."

En helt annan uppfattning om det gotiska uttåget hade vid 1400-talets mitt Ericus Olai, vilket Johan Nordström helt riktigt påpekar: "Den kloke Ericus Olai … hade redan i viss mån varit på väg att inse det tvivelaktiga i förläggandet av det gotiska uttåget så långt tillbaka i tiden, och han gör den mycket riktiga anmärkningen, att ju goterna ej omtalas som i konflikt med romarna förrän på 200-talet e.Kr., och i överensstämmelse därmed daterar han också uttåget och Filmers historia [se nedan, kommentaren till kap. 20] till tiden efter Kristi födelse."[26]

det inre av Vandalien] Se ovan kommentaren till Förord, kap. 5 ("'venderna' eller vandalerna"). Under den tidigmoderna epoken avses med Vandalia, precis som här i vår text, i regel de trakter där vendiska, slaviska, stammar var bosatta, det vill säga i nuvarande Pommern och längre österut. I Jonas Petri Gothus *Dictionarium Latino-Sueco-Germanicum* från 1640 står det att Vandalia är "ett område som nu bebos av polacker, pomrare, kasjuber och bömare".

KAPITEL 16

Gapte] Jordanes har namnformen Gapt (79). Denne inleder den berömda amaliska ättens stamtavla.

Johannes Magnus har till stor del utnyttjat de namn han funnit hos Jordanes, men han har namnen i en helt annan ordning. Kungalängden ser i vårt verk ut så här: Gapte, Augis, Amalus, Baltus, Gadaricus, Philmerus. Av dessa återfinns alla utom Baltus hos Jordanes, fast genealogin och successionen som sagt är annorlunda.

enligt Methodius] Det skulle kunna röra sig om en samling uppenbarelser som felaktigt påstods vara författade av Methodios, biskop av Patara och martyr, som dog i början på 300-talet. Verket är en blandning av världshistoria, profetia och apokalyps. Det utgavs 1498 av Sebastian Brant. I denna edition kan jag emellertid inte finna några uppgifter av här aktuellt slag. Johannes Magnus hänvisningar till "Methodius" återfinns, vad jag har kunnat se, i regel i textavsnitt där han har skrivit av partier ur Irenicus *Exegesis Germaniae*. (Se nedan, kommentaren till bok

26. Nordström 1975, s. 141f.

6, kap. 17.) Men inte heller Günter Cordes kan i sin avhandling om Irencius källor (*Die Quellen …*, 1966) meddela något om denne Methodius identitet: Han kallar honom *Methodius martyr* (s. 70), vilket väl innebär att han vill knyta namnet till de ovannämnda psuedomethodiska skrifterna.

… visade att de hade bytt till en annan himmel, men bevarade samma sinnelag] Ett eko av en ofta citerad rad från Horatius, *Epistlar* (1,11,27). [H.H.]

KAPITEL 17

Augis var den tappraste bland goterna enligt Jordanes] Riktigt så står det inte hos Jordanes. Han säger (79) enbart att Augis var en av hjältarna.

KAPITEL 18

Amal] Uppgiften återfinns hos Jordanes (77).

Gotilla] Namnet är påhittat av Johannes Magnus.[27]

KAPITEL 19

Balte eller Galte] Namnet är hämtat från Jordanes berättelse om balternas ätt. Se följande kommentar.

amalernas ätt … balternas ryktbara släkte] Dessa för östgoter respektive västgoter viktiga härskarätter nämns av Jordanes, som säger att *balt* betyder 'djärv' (146). Amalerna ansåg sig vara av gudomligt ursprung; de sade sig härstamma från asarna (*anses*). Namnen och deras betydelse behandlas utförligt av Herwig Wolfram i *Die Goten* (1990), s. 41ff.

släkten Gylte] Som påpekats i inledningen hade bröderna Magnus släktnamnet Svinefot. Men de använde det aldrig – möjligen lät det för simpelt och vanärande. Här tillskriver sig Johannes Magnus mer hedrande anor från den förnäma västgötska släkten Gylte som i sin tur skulle ha härstammat från den gotiske kungen Balte eller Galte. [K.J.]

KAPITEL 20

Gadarik] Nämns av Jordanes i två sammanhang (26 och 121), på det senare stället med tillnamnet *Magnus*.

Rodrigo från Toledo] Se ovan kommentaren till Förord, kap. 7. Rodericus Toletanus nämner Gadarik som *magnificus triumphator* (s. 155).

Albert Krantz] *Sueciae liber* I, s. 371f. Se kommentaren till Filmer nedan.

Filmer] Namnet kommer från Jordanes som (26) berättar att Filmer, Gadariks son, var den femte kungen efter Berig. Krantz nämner honom också under detta namn (*Sueciae liber* I, s. 372): *Sub rege Filimer, magni Gadarichis filio …*

27. Löw 1908, s. 76

KAPITEL 21

obotriternas … länder] Slaviska stammar öster och väster om Elbe.

KAPITEL 22

den maeotiska sjön] På latin *palus Maeotis*, det i den klassiska latinska litteraturen vanligaste namnet på Azovska sjön. Se ovan kommentaren till Förord, kap. 7 (senare delen, ”sex dagars resa …”).

byggde … en stor bro] Jordanes berättar i dunkla ordalag om goternas ankomst till landet Oium (eller som i vår text Ovim; se nedan) och om en bro på vilken en del av goterna skulle ha gått över innan den störtade samman (27). Rodericus Toletanus (s. 155) och Krantz (s. 372) för berättelsen vidare. Johannes Magnus har själv lagt till påståendet att det var Filmer som rev bron.[28]

Ovim] Man har gissat på olika delar av Sydryssland, i första hand på träskområden vid floden Pripjat (en biflod till Dnjepr). Namnformen Ovim är säkerligen hämtad från Irenicus (se nedan).[29]

spalerna] Ett folk vid Tanais (Don), omnämnda av bland andra Plinius d.ä.

Irenicus] Se ovan kommentaren till Förord, kap. 8. Hänvisningen (6,2) är riktig. Men i själva verket är texten, från ”När även dessa skyter hade besegrats” till slutet av kapitlet, avskrivet ord för ord från Irenicus.

KAPITEL 23

samogeter, tirsageter eller massageter] Framställningen blir mycket rörig här, med omnämnande av folkgrupper som inte alls har något samband annat än att deras latinska benämningar har råkat sluta på *-getae*. *Samogeter* var från senmedeltiden och framåt ett gångbart latinskt namn på den litauiska folkgruppen samogiter eller žemaiter (eller zjamaiter, sjamaiter, med flera varianter). Hos de antika geograferna och historieskrivarna förekommer benämningen inte alls. *Tirsageter* (fel för *thyrsageter*) är hos de antika geograferna namnet på ett folk nordost om Svarta havet, närmare Volgaregionen. *Massageterna* bodde enligt de antika författarna längst bort mot öster, bortom Kaspiska havet.

enligt Strabons elfte bok] Strabon (63–24 e.Kr.) var en av antikens främsta geografer. I *Geographica*, bok 11,8,6ff (enligt moderna editioner) behandlar han massageterna, dock utan att direkt påstå det som Johannes Magnus här säger. Se vidare kommentaren till bok 3, kap. 2 nedan.

Paulus Orosius] Den senantike kristne historieskrivaren Orosius (c. 385–420) är en av de viktigaste källorna i denna bok. Hans *Historia adversum paganos* fullbordades år 417. Det ställe som här åsyftas återfinns i bok 1,16,2: … *Getae illi qui et nunc Gothi, quos Alexander evitandos pronuntiavit, Pyrrhus exhorruit, Caesar autem declinavit.* Johannes Magnus har citerat nästan ordagrant.

28. Johannesson 1982, s. 107.
29. Norbert Wagner, *Getica. Untersuchungen zum Leben des Jordanes und zur frühen Geschichte des Gothen.* Berlin, 1967, s. 223ff.

Prokopios] Se ovan, kommentaren till Förord, inledning ("Prokopios ville skriva ..."). När det gäller de gotiska krigen i Italien på 500-talet e.Kr. är Prokopios Johannes Magnus huvudkälla (böckerna 10–14 nedan). Vår författare använde sig av den latinska översättning som färdigställts av Christophorus (Cristoforo) Persona (1416–1485), publicerad i Rom 1506 och senare (bland annat 1531).

greken Dion] Se ovan, kommentaren till kap. 9.

Paulus Diaconus ... i sin historia om Narses] Se ovan, kommentaren till Förord, inledning. Förmodligen avses bok 2 av *Historia Langobardorum*, där den bysantinske generalen Narses fälttåg skildras.

Gotogeter är ett folkslagsnamn som först dyker upp hos Jordanes (22) i formen *Gauthigoth*.

Herodotos] I *Historiae*, bok 4,11 berättar Herodotos att skyterna, fördrivna av massageterna, flydde över floden Araxes till kimmeriernas land, vilket inte riktigt stämmer med vad Johannes Magnus tycks vilja säga.

kimmeriernas land] Detta folkslag bodde på Krim och på ömse sidor om Dnjepr. Hos Homeros i *Odysséen* (11) skildras de som boende vid Oceanens rand, i dimma och mörker. "Kimmeriskt mörker" blev ett proverbiellt uttryck hos greker och romare.

Raffaello Volterrano] Se kommentaren till Förord, kap. 7. I *Commentariorum rerum urbanarum libri*, bok 7 berättar Volterrano om kimmeriernas land.

Strabon] Om kimmerierna och deras vandringar skriver Strabon i *Geographia* 1,3,21.

Homeros i Odysséens tionde sång] Det är i *Odysséens* elfte sång som vi läser om kimmerierna som bor längst ut i väster i Oceanen (11,14ff).

Ptolemaios] Stället som åberopas är *Geographia* 5,9.

berget Taurus] Hos antikens geografer den gemensamma benämningen på de höga bergmassiv som sträcker sig från Mindre Asien i väster, över Persiens berg ända till Hindukush i öster. Strabon ansåg att denna bergsrygg låg på samma latitud som Herkules stoder, Messinasundet och Södra Peloponnesos.

KAPITEL 24

Tanausius] Justinus nämner i sin *Epitome* (1,1,6) en skytisk kung Tanaus, som skulle ha varit samtidig med den egyptiske faraon Vezosis (se nedan). Jordanes kallar honom Tanausis (47), vilken namnform upptagits även av Krantz (*Sueciae liber* I, s. 374).

år 995 efter floden och år 1310 före Kristi födelse] Man noterar med intresse att Orosius tidsbestämmer det egyptiska angreppet på skyterna (se nedan) till år 480 före Roms grundläggning, vilket skulle betyda cirka 1230 f.Kr. De olika försöken till synkronier hamnar alltså inte så långt från varandra.

Vexores, eller Sexoses som Diodorus kallar honom] Den egyptiske farao vars bragder skildras i detta och följande kapitel är en ren sagokonung. Själva namnet går att härleda tillbaka till den tolfte dynastin (1900–1800 f.Kr.), under vilken tre framgångsrika faraoner hette Senusret, vilket hos grekiska historieskrivare ibland återges som Sesostris (Σεσώστρις). Berättelserna om dessa härskare har hos Herodotos (2,102–110) förvandlats till legenden om världserövraren Sesostris. Denna

myt återges utförligt hos Diodorus Siculus, i hans inflytelserika världshistoria (1,53ff), där namnet skrivs som Sesoosis (Σεσόωσις). Justinus berättar (*Epitome*, 2,3,8ff) om denne farao, som han kallar Vezosis. Orosius redogör också för hans fälttåg i *Historia adversum paganos*, 1,14, där han heter Vezoses.

"Det väcker vår förundran", sade de ...] Innehållet i skyternas (det vill säga goternas) svar finns antytt hos Orosius. Johannes Magnus har dock utvidgat resonemanget. Vi kommer i bok 3 att möta liknande anföranden som hålls av de enkla och rättfärdiga skyterna (= goterna) till främmande härskare som invaderar deras land; som Thamyris ord till Cyrus (kap. 5), Antins till Darius (kap. 6) och Dromgetes till "Lysimachos" (kap. 14).

... så att den gick förlorad i landskapet Phasis ...] Phasis är namnet på en flod och även på det omgivande landet i nuvarande Georgien. Det vanligare antika namnet på regionen är dock Colchis. Uppgiften om härens undergång har Johannes Magnus hämtat från Jordanes (47), men tanken har sitt ursprung hos Herodotos, som ansåg att Sesostris lämnade en del av sin armé i Phasis (2,103f).

KAPITEL 25

medernas kung Serinus] Den yttersta källan här är nog Jordanes, som talar om en medisk kung vid namn Sornus, vilken skulle ha varit nära vän till Tanausis (47).

... kallade dem hånfullt för parter ...] Försöket till etymologisk förklaring av folkets namn utgår från Jordanes, som med ett dunkelt resonemang säger att de kallades parter (*Parthi*) "därför att de flydde från sina fäder" (*quia suos refugerunt parentes*) (48). Uppgiften fördes vidare av bland andra Rodericus Toletanus (*De rebus Hispaniae*, I, s. 157f).

Då upphöjdes han till ... gudarnas skara] Så även enligt Jordanes (48).

KAPITEL 26

I detta kapitel introduceras berättelsen om amasonerna, vilken fortsätter ända fram till och med kapitel 35. Denna krigiska kvinnonation omnämns redan hos Homeros (*Iliaden*, 3,189 och 6,186). Vergilius omtalar dem i *Aeneiden* (11,659ff) och namnger där två av deras drottningar, Hippolyte och Penthesileia. Justinus och Orosius har en hel del att berätta om dem (se följande kapitel). Den senantike latinske historieskrivaren Ammianus Marcellinus säger att deras boplatser befinner sig öster om Don (31,2,16). Men det är Jordanes som etablerar anknytningen till goterna och ger näring till mytens utveckling i efterantik pseudo-historiografi.

Olaus Magnus nämner ett antal amasoner i sin *Historia om de nordiska folken* (5,32), under rubriken *De bellacibus feminis*, 'om krigiska kvinnor'.

Det är uppenbart att skyter och sarmater faktiskt hade en annan syn på förhållandet mellan kvinnor och män än den som var förhärskande hos grekerna. Relationerna mellan den klassiska världen och de nomadiserande folken vid de stora floderna Dnjepr, Don och Kuban gav upphov till många fascinerande berättelser, bland annat amasonmyten. Neal Ascherson ger i sin bok *Black Sea* (på svenska 1999, *Svarta havet*) en intelligent analys av dessa kulturmöten (se kapitel 4 där).

Från antiken och fram till vår egen tid har amasonmyten varit en källa till inspiration för konstnärer och författare. En god översikt finner man i Elizabeth Frenzels *Motive der Weltliteratur* (1983), under *Amazone* (s. 11ff) och i hennes *Stoffe der Weltliteratur* (1983), där hon behandlar flera av de amasondrottningar som ofta återkommer i poesi, drama och romankonst (se under ”Achilleus”, s. 4ff).

KAPITEL 27

När det gäller amasonerna har Johannes Magnus, som ovan sagts, kunnat ösa ur många källor, främst Justinus, Orosius, Jordanes och bland de nyare Nicolaus Ragvaldi och Krantz. En rad indicier (se kommentarer nedan) tyder på att materialet till de följande kapitlen i första hand är hämtat från Krantz, *Sueciae liber* I.

Pompeius Trogus och Justinus] I Justinus *Epitome*, 2,4 kan man läsa om amasonerna och deras drottningar.

Orosius] Han skriver i *Historia adversum paganos*, 1,15 om amasonerna, och det är helt riktigt att goterna nämns i det följande kapitlet. Däremot säger han ingenting om härstamning och släktskap, som Johannes Magnus påstår.

Jordanes] Det är i *Getica*, 44 som Jordanes hävdar sambandet skyter – goter – amasoner. I kapitel 58 åberopar han sig på ”Dions” vittnesbörd.

Albert Krantz] Textstället återfinns i *Sueciae liber* I, s. 375.

... hette ... Ovim, enligt Jordanes] Se ovan, kommentaren till kap. 22, ”Ovim”

... fått sitt namn efter Noas brorson Skyta, enligt Berosus] Påståendet är hämtat från Annius *Antiquitates* (fol. CXIIv) och är givetvis att betrakta som ett rent falsarium.

Josephus] Kritiken mot grekernas förvrängningar av främmande namn står att läsa i *Antiquitates Judaicae* (*Archaiologia*), 1,121.

Filin och Solafit] Ursprunget till dessa namn är nog två skytiska kungar som nämns av Justinus, *Epitome*, 2,4,1f, Plynos och Scolopitus (i moderna utgåvor) och Orosius, *Historia adversum paganos*, 1,15,1, där den sistnämnde går under namnet Scolopetius. Hos Krantz (*Sueciae liber* I, s. 375) kallas de Plinos och Scholopitius.

Kappadokien ... themiskyreiska fälten ... Thermodon] Justinus och Orosius berättar om denna invasion och bosättning, som de dock säger att skyterna låg bakom. Kappadokien är en region i det inre av Mindre Asien. Thermodon hette en flod i dessa trakter (kanske identisk med våra dagars Terme Çayı), som rann norrut, inte långt från ett berg som faktiskt hette Amazonios, och mynnade vid staden Themiskyra, huvudorten i ett fruktbart område vid Svarta havets sydkust. Vergilius säger att de krigiska kvinnorna stormar fram på sina hästar just vid floden Thermodon, när han i *Aeneiden* nämner amasonernas drottningar (se kommentaren till föregående kapitel).

KAPITEL 28

Texten ligger mycket nära Krantz, *Sueciae liber* I, s. 375f.

De kallades amasoner ...] Johannes Magnus anför den gängse etymologin: Nam-

net skulle vara grekiskt och bildat av det nekande prefixet *a-* och stammen *maz-* ('bröst') (ἀ-μαζόνες, 'de bröstlösa').

KAPITEL 29

Lampeda] Hon kallas Lampeto hos Justinus (2,4,11) och Orosius (1,15,4) och Jordanes (49). Hos Krantz heter hon Lampedo (s. 376).

Marpesia] När hon dyker upp hos Justinus heter hon Martesia (2,4,12), vilket ter sig ganska naturligt med tanke på att hon sades vara dotter till Mars (gen. *Martis*). Det är förmodligen Orosius (1,15,4) som har förvrängt namnet till Marpesia. Jordanes (49) har tagit upp den namnformen, vilket har lett till de löjeväckande associationer som vi kommer att notera nedan. Marpesia heter hon också hos Krantz (s. 376).

därför har lärda poeter givit hennes namn åt klipporna på denna plats] En orimlig och pseudolärd anknytning. Marpessus (Μάρπησσος) var ett högt berg på ön Paros i Egeiska havet, där det bekanta marmorbrottet låg. Vergilius talar i *Aeneiden* (6,471) om en klippa i detta berg (*Marpesia cautes*). Det är i ett av de mest bekanta avsnitten av detta diktverk, där Aeneas i underjorden möter Dido, som står obeveklig och orörlig, "[som om hon varit] hård granit eller Márpessos' klippa" (Ingvar Björkesons översättning).

Herostratos] Han vann sin ryktbarhet genom att bränna ned Artemis- (Diana-) templet år 356 f.Kr. Johannes Magnus återkommer till denna händelse.

KAPITEL 30

De yttersta källorna till detta kapitel är Diodorus Siculus (4,16), Justinus (2,4), Orosius (1,15,7–9) och i någon mån Jordanes (57). Men oftast har Johannes Magnus utgått från Krantz (*Sueciae liber* I, s. 377).

Orithyia ... Sinope ... Antiope] Amasondrottningarnas namn har i myt och historieskrivning ofta blandats samman. Hos Justinus och Orosius är Orithyia och Antiope systrar. Uppgiften om att Orithyia också hette Sinope kommer tydligen från Krantz (*Sueciae liber* I, s. 377).

Antiope hörde till antikens välkända mytologiska gestalter: I *Heroides*, den berömda skildringen av mytens kvinnor, förutsätter Ovidius att läsaren känner till amasondrottningen Antiope (4,117–120).

Menalippa] Diodorus Siculus och Orosius har den ursprungliga namnformen Μελανίππη, Melanippe (Melanippa). Redan hos Justinus är namnet förvrängt till Menalippe, vilket också är den stavning som vi finner hos Krantz (s. 377).

Hippolyta] eller Hippolyte, maka till Herkules. Ett av Herkules stordåd var hemförandet av hennes gördel. I en sagotradition, förmedlad bland andra av Justinus och Jordanes, vilken Johannes Magnus i Krantz efterföljd här återger, framställs hon som maka till Theseus och mor till Hippolytos.

KAPITEL 31

Därför skriver Martialis ...] Detta syftar på en rad i Martialis *Epigram*, 9,101,5. Johannes Magnus skriver *Peltatam Scythico discussit Amazona dono / Alcides*, vilket till nöds skulle kunna tydas som ”Alcides (det vill säga Herkules) släppte för en gåva iväg den med en lätt trakisk sköld utrustade amasonen”. Men han citerar fel, och han har missförstått hela sammanhanget. Hos Martialis står det *Peltatam Scythico discinxit Amazona nodo*, vilket betyder ”(Herkules) berövade den med en lätt trakisk sköld utrustade amasonen hennes gördel”. Raden syftar alltså på gördelrovet, det stordåd som nämns ovan i kommentaren.

KAPITEL 32

Penthesileia] Eller Pantasilea som Johannes Magnus skriver med en lätt förvrängning. Penthesileia (Πενθεσίλεια), är tvivelsutan den allra mest kända av de mytiska amasondrottningarna. I den antika litteraturen är hon dotter till krigsguden Ares. Efter Hektors död deltar hon på trojanernas sida i striderna utanför Trojas murar. Akilles besegrar henne och tar hennes liv, men blir förälskad i den döende kvinnan. Man kunde läsa om Penthesileias öde i lite olika varianter, hos Diodorus Siculus (2,46,5), Justinus (2,4,31f) och Orosius (1,15,10). I den fortsatta världslitteraturen levde hon ett vitalt liv. (Se Elizabeth Frenzel, *Stoffe der Weltliteratur* (1983), under ”Achilleus”.) I Johannes Messenius bekanta drama *Disa* (första gången framfört 1611) gör Penthesilea sin entré med bravur och berättar om sina storslagna bragder: Hon har efter Trojas fall kommit till Sverige och vill nu slå sig ned i vårt land.

Calestris eller Minuthyia ... enligt Justinus] Berättelsen återfinns i kortfattad form hos Justinus (2,4,33). Johannes Magnus avviker i namnformerna och i en tidsangivelse: Hos Justinus heter drottningen Thalestris eller Minithyia, och hon ligger med Alexander i tretton dagar. Orosius har också avvikande stavningar. Hos honom heter drottningen Halestris eller Minothea (3,18,5). Krantz har de namnformer som Johannes Magnus uppenbarligen har utgått från, nämligen Calestris och Minithia; och där fortgår kärleksakten mycket riktigt i hela fjorton dagar.

KAPITEL 33

Rodrigo ... Zenta] Zenta (eller Zeuta) omnämns som en klok och rättfärdig ledare för den gotiska nationen av Jordanes (*Getica*, 39). Han kom senare att följas av två andra liknande märkliga vishetslärare, Diceneus och Zalmoxis (Zamolxis) (se ovan, kommentaren till kap. 12), vilkas insatser behandlas utförligt av Johannes Magnus i bok 3 (kap. 15–18). Rodericus Toletanus nämner dem tillsammans (*De rebus Hispaniae*, I, s. 157): ... *Zeutam eruditum philosophum habuerunt, post hunc Diceneum, post hunc Zamolxem*; och uppräkningen av dessa namn återfinns också hos Krantz (*Sueciae liber* I, s. 373).

Därför sjöng den svenske kämpen Starkodder, enligt dansken Saxo] Hexameterraderna återfinns hos Saxo i bok 8,8,6.

Dion ... ”parabuskéer”] *Parabuscaei*. Uppgiften är hämtad från Jordanes, *Getica*, 40,

som skriver *Tarabostesi*. Beträffande ”Dion”, se kommentaren ovan till kapitel 9 (” … kallades ’den förstfödde’ bland goterna …”). Men hela detta sista stycke (från ”Därför höll man goterna för att vara klokare …”) är inget annat än en lätt parafras på Krantz (*Sueciae liber* I, s. 373), som dock har namnformen tarabustei (i närmare anslutning till Jordanes).

KAPITEL 34

Sagill] Han nämns, med namnformen Sagylus, hos Justinus (2,4,27f). Han sägs där ha sänt sin son Panasagorus till amasonernas hjälp när dessa ansattes av grekerna.

KAPITEL 35

Penaxagoras] I moderna utgåvor av Justinus kallas han Panasagorus (se kommentaren till föregående kapitel).

Eleff] Detta skulle alltså enligt Johannes Magnus vara den rätta formen av namnet Teleph(os). I den grekiska mytologin var Telephos (Τήλεφος) son till Herakles och Auge. Han blev kung i Mysien, kämpade mot grekerna när de drog ut mot Troja, sårades av Akilles, som sedan botade honom. Han visade därefter grekerna vägen till Troja. I Berlin kan man i en lång fris på Pergamonaltaret studera scener ur de rätt komplicerade berättelserna om honom.

Det är Jordanes som med hänvisning till ”Dion” infogar Telephos i den gotiska historien (58ff). Rodericus Toletanus återberättar också hans historia som en del av den gotiska hjältesagan (s. 159), liksom Krantz (*Sueciae liber* I, s. 378). Även Nicolaus Ragvaldi lyfter fram denna gestalt i sitt tal om goterna inför konciliet i Basel. (Se nedan, kommentaren till bok 16, kap. 27ff).

KAPITEL 36

trojanerna förlorade sextiosjutusen man innan staden föll […] medan grekerna skulle ha förlorat åttahundrasjuttiosextusen man] Uppgifter om antalet stupade i det trojanska kriget härrör givetvis inte från Homeros. De står att finna i en spännande berättelse på prosa om det trojanska kriget, *De excidio Troiae* (”Om Trojas undergång”). Den sades vara en översättning till latin av ett verk vars författare påstods vara Dares Phrygius, en trojansk präst som kortfattat nämns i *Iliaden*. I själva verket rör det sig om ett mycket sent verk, kanske från 500-talet e.Kr. Tillsammans med en annan påhittad berättelse, Dictys Cretensis dagbok (*Ephemeris*), var det en huvudkälla för medeltidens kännedom om myterna kring trojanska kriget. Den sistnämnda boken har troligen tillkommit på 300-talet e.Kr., men den utger sig för att vara en översättning till latin av en dagbok (*Ephemeris*), förd av greken Dictys från Kreta.

De uppgifter som här förekommer hos Johannes Magnus har tydligt ytterst sitt ursprung hos Dares Phrygius. Hos honom står det (i Andreas Dederichs utgåva [1835]):”Man kämpade 10 år, 8 månader och 12 dagar. Vid Troja dödades av grekerna 806 000 personer före stormningen av staden och av trojanerna 676 000”:

Pugnatum est annis X. mensibus VIII. diebus XII. ad Trojam ruerunt ex Argivis ... DCCCVI. millia hominum ad oppidi proditionem. Ex Trojanis DCLXXVI. millia hominum.

Traderingen av antalet fallna har uppenbarligen varit vacklande i de olika editionerna. Mycket stor spridning fick senare de uppgifter som Sebastian Münster (1488–1552) förmedlar i sin *Cosmographia*. Detta verk publicerades första gången 1544 och såg sedan ett stort antal upplagor (på tyska, latin, franska, italienska och engelska). I sin bok 5, kapitel 3, berättar Münster att 880 000 greker och 686 000 trojaner stupade i kriget. Robert Burton (1577–1640) förmedlar i *The Anatomy of Melancholy* (1621–1651) liknande siffor: ”The Siege of Troy lasted ten years, eight months: there died 870.000 Grecians, 670.000 Trojans at the taking of the city, and after were slain 276.000 men, women and children of all sorts” (1,56 i Holbrook Jacksons utgåva, 1932). Det framgår tydligt att Johannes Magnus, Münsters och Burtons siffror ytterst härrör från samma källa: Burton hänvisar uttryckligt till Münster och dessutom till ”Dictys Cretensis”, men han menar nog därmed Dares Phrygius i en sammanbunden utgåva av Dictys och Dares (ett antal sådana publicerades redan från 1400-talets slut och framåt). Det är självklart att variationer har uppstått genom osäker tradering och felläsningar.

Särskilt avvikande är vår författares uppgift om de fallna trojanerna, som hos Dares Phrygius, Münster och Burton är tio gånger fler.

Eurifilus] Den rätta namnformen är Eurypylus (Eurypylos). Se kommentaren till nästa kapitel.

Tessander] Om honom (Thessandros, Thessander, eller Thersandros) återfinns i myterna varierande och oförenliga berättelser. Pausanias (100-talet e.Kr.) uppger i sin beskrivning av Grekland (9,5) att han var en son till Polyneikes (som stupade i kampen om Thebe), som i trojanska krigets början föll i kamp mot Telephos. Vergilius nämner honom däremot som en av de grekiska hjältar som befann sig inne i den trojanska hästen (*Aeneiden*, 2,261). Johannes Magnus har tagit uppgiften från Jordanes (60). Nicolaus Ragvaldi nämner även honom i sitt Basel-tal.

KAPITEL 37

Eurifilus] Uppgifterna om Eurypylus (Eurypylos) har Johannes Magnus hämtat från Jordanes (60): *Telepho vero defuncto, Euryphilus filius successit in regno, ex Priami Phrygum regis germana progenitu*s. Han skulle alltså ha äktat Priamos systerdotter Kassandra, den olyckliga sierskan som aldrig någonsin blev trodd (vanligtvis betraktad som dotter till kungen). Nicolaus Ragvaldi nämner även honom i sitt tal.

BOK 2

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar goternas öden i hemlandet från ungefär 1400 fram till cirka 500 f.Kr. Johannes Magnus fabulerar fritt med utgångspunkt från ett antal kunganamn som han funnit hos Saxo och lägger därefter till ett antal härskare som han har uppfunnit själv.[1] [H.H.]

KAPITEL 2

Dan och Angel] Enligt Saxo var Dan och Angel danskarnas första styresmän (1,1,1ff). Men enligt Johannes Magnus var de söner till goternas kung Humel, och han insatte dem på danskarnas egen begäran för att de skulle styra landet. Genom denna omtolkning får således Danmark sitt namn efter en gotisk kungason.

KAPITEL 3

svearnas huvudstad Uppsala] Humel föreskriver att danskarna inte får bygga egna tempel utan skall bedriva sin kult i Uppsala. Detta torde vara en förtäckt polemik mot den danska tesen att Danmark var det först kristnade landet i Norden och att ärkebiskopen i Lund skulle vara *primas* över både Danmarks och Sveriges kyrkor.

Stadens murar ...] Versen kommer från Lucanus *Pharsalia*, 1,95 och skall visa hur skamliga och blodiga missgärningar besudlade Danmark från rikets första uppkomst.

KAPITEL 5

Gram] Enligt Saxo får den danske kungasonen Gram höra att den svenska kungadottern Grå skall giftas bort med en jätte. Han blir upprörd över detta brott mot hedern och anständigheten och drar till Sverige, där han befriar henne från detta hemska öde och vinner hennes kärlek. Så får danskarnas ädla dygder besegra det mörka barbari som råder i Sverige.[2] Men Johannes Magnus omtolkar Saxos berättelse efter sina syften. Enligt honom använder Gram och hans väpnare danskarnas vanliga medel, nämligen list och falskt smicker, för att nå sina mål. Saxos ljuva kärlekssaga förvandlas likaså till ett av de skamliga brudrov som vållat mycket hat och oräkneliga krig i Norden. Detta skulle likaledes ha skett samtidigt med det trojanska kriget, som uppstod genom ett ödesdigert brudrov.

1. Beträffande namnens ursprung, se Löw 1908, s. 75f.
2. Kurt Johannesson, *Saxo Grammaticus. Komposition och världsbild i Gesta Danorum*, Uppsala 1978, s. 90ff.

Dansken Saxo har skrivit en dikt om detta på det adoniska versmåttet ...] Stället som åsyftas är Saxo 1,4,3. Versmåttet *adonéus* (*adoníus*) består av en daktyl och en troké. Det hela svarar alltså mot ett normalt hexameterslut. [H.H.]

KAPITEL 6

när de drivs av sin förbannade hunger efter guld] I texten står *auri sacra fame laborantes*. Det är en allusion till Vergilius, *Aeneiden*, 3,57, ett ofta citerat ställe. [H.H.]

KAPITEL 7

Skarin] Hos Saxo visar den danske kungasonen Gram en lysande tapperhet genom att fälla fogden Svarin från Götaland samt dennes sexton bröder i ett envig (1,4,13). Men Johannes Magnus förvandlar denne Svarin till en gotisk kung, Skarin, som skulle ha grundat staden Skara. Den unge Gram får också avslöja sin och danskarnas feghet när han utmanar den åldrige Skarin till ett envig som strider mot hederns och ärans bud. Beträffande den starka borgen Aranäs, se kommentaren till bok 20, kap. 14 nedan.

KAPITEL 8

... att dessa jungfrurov blev så vanliga ...] Det förekom således brudrov både i Norden och bland grekerna och romarna – vår författare söker ofta spegla dessa två världar i varandra. Men nordborna har saknat stora poeter och lärda män som bevarat deras hjältedåd åt eftervärlden, och därför vill nu Johannes Magnus häva denna orättvisa och lyfta fram dem ur glömskan.

KAPITEL 9

danskarnas kung Hading] Med Hading vill Saxo visa hur forntiden behärskade magiska konster och krafter.[3] Men för Johannes Magnus blir detta snarare ett bevis för hur danskarna sökte stöd hos falska och onda makter, medan svenskarna förlitade sig på manlig dygd och tapperhet.

KAPITEL 10

fattade Henrik sitt svärd i handen ...] I denna bok citerar Johannes Magnus en rad sånger från Saxo. Här rör det sig om ett kompilat av hexameterrader från Saxo 2,7,7–8.

Saxo citerar andra sånger] Dessa verser återfinns hos Saxo 1,8,1ff.

3. Ibid., s. 95ff.

KAPITEL 11

Agatokles] Agatokles (361–289 f.Kr.), tyrann i Syrakusa från 317 och kung på Sicilien (304–289). När Syrakusa belägrades av kartagerna genomförde han en djärv landstigning i Afrika, i ett försök att flytta den huvudsakliga krigsskådeplatsen dit. Olika aspekter av denna dynamiske härskares liv har behandlats av flera antika författare, bland andra Polybios, Diodorus Siculus och Plutarchos. Johannes Magnus har emellertid hämtat den här uppgiften från Justinus *Epitome*, som ju har varit en av hans allra viktigaste källor (se ovan, kommentaren till Förord, inledning samt de många hänvisningarna till Justinus i bok 3 nedan). Där skildras just detta fälttåg i bok 2, kapitel 4. [H.H.]

Den kloke Scipio Africanus] Publicus Cornelius Scipio (236–183), Scipio d.ä., med tillnamnet Africanus. Han förde 204 över sina stridskrafter till Afrika, tvingade därmed Hannibal att återvända från Italien och besegrade honom vid Zama 202. De yttersta källorna till det blodiga slutet på Andra puniska kriget är Polybios (böckerna 14–15) och Livius (bok 30). [H.H.]

grep de olyckliga danskarna … efter köttet av människor] Saxo berättar om danskarnas kannibalism (1,8,7), men Johannes Magnus har tillfört en rad detaljer för att göra deras desperata dåd ännu mer motbjudande och skamliga.

KAPITEL 12

Ond var lyckan …] Danskarna får höra dessa ord av demoniska väsen vid ett krigståg till Sverige (Saxo 1,8,7). Men enligt Johannes Magnus måste de ha framsagts av en mycket klok man, för de varnade ju danskarna att någonsin angripa det oövervinneliga Sverige.

KAPITEL 13

Efter denna fred …] Krantz har ett liknande lovtal över fredens välsignelser när han återger Hadings historia (s. 384).

KAPITEL 14

Albert Krantz] Här polemiserar Johannes Magnus med Krantz som ser de två kungarnas självmord som ett löjligt tilltag. Men för Johannes Magnus blir detta tvärtom ett bevis för att nordborna ägde lika ädla dygder som de främsta bland grekerna och romarna.

KAPITEL 15

Regner] Saxo berättar hur den danska kungadottern Svanvita drar till Sverige för att rädda kungasonen Regner, när denne hålls som slav av sin grymma styvmoder. Historien blir således ett nytt bevis för det barbari som skulle ha härskat

i Sverige.[4] Johannes Magnus framhäver i stället hur Svanvita grips av beundran och kärlek när hon ställs inför Regners vältalighet och skönhet. Genom denna omtolkning blir Sverige dygdernas rätta hemvist i Norden.

KAPITEL 19–20

Enligt Saxo är den svenske kungen Adils skamligt snål och gifter sig med den danske kungen Rolfs moder Yrsa bara för att slippa betala skatt till Danmark. Men Yrsa straffar honom för denna snålhet genom att fly med alla hans rikedomar till Danmark.[5] Johannes Magnus berättar dock en annan historia. Hos honom härskar Adils över både Sverige och Danmark och har satt Rolf som sin lydkung över danskarna. Han äger inte heller ett spår av girighet, utan visar tvärtom en furstlig frikostighet. Därför faller också skulden på hans trolösa danska drottning, som skamlöst stjäl de rikedomar som äldre sveakungar vunnit genom sin ädla tapperhet.

KAPITEL 21–22

Hos Saxo insätter Rolf Hjartvar som fogde över Sverige. När Hjartvar kommer till ett gästabud vid Rolfs hov i Lejre överfaller han och svearna de sovande danskarna med eld och svärd. Två av Rolfs kämpar, Hjalte och Bjarke, manar då varandra till kamp genom hjältemodiga kväden. Alla danskar stupar också kring sin herre, en sublim bild av den tapperhet och trohet som skulle ha besjälat danska kämpar.[6] Men Johannes Magnus skildrar inte striden som ett lömskt överfall om natten, utan låter den börja som en manlig kamp vid bägarna runt borden. Han citerar också bara de verser som prisar goternas och svearnas kraft i striden (2,7,4ff) och förvandlar därmed berättelsen till en hyllning av deras ädla tapperhet.

KAPITEL 28–30

Enligt Saxo gör den ärelystne sveakungen Adils ett fälttåg till Danmark. Då fäller han jarlen Frövin i ett envig och skryter sedan måttlöst över denna seger. Frövin har två söner, Kette och Vig, och plikten bjuder dem nu att hämnas sin faders död. Därför drar de till hovet i Sverige utan att uppge sina namn, och de mottas vänligt av Adils. Så möter de honom i en enslig lund, och nu avslöjar de vilka de är och utmanar honom till ett envig. Adils råder dem att skona sina unga liv, och när de framhärdar erbjuder han sig att möta dem båda i samma strid. Och så lyckas de döda Adils, men bara genom att kränka envigets lagar, och detta skulle ha vållat danskarna mycken vanära bland andra folk. Saxo vill uppenbart visa hur den sanna tapperheten adlas av klokhet och måtta, och hur ärelystnaden kan förblinda de mest ädla sinnen.[7] Men Johannes Magnus har förändrat historien. Hos honom strider inte Adils mot Frövin för att vinna egen ära, utan för att tvinga danskarna att underkasta sig svenskarnas välde. I det följande envi-

4. Ibid., s. 101ff.
5. Ibid., s. 108ff.
6. Ibid., s. 109ff.
7. Ibid., s. 130ff.

get med Frövins söner ställs också den svenske furstens ädla tapperhet i bjärt kontrast mot de danska ynglingarnas falska och fega agerande.

KAPITEL 31–33

Botvild] Namnet är inte känt från någon annan historiker och torde vara en fri konstruktion av Johannes Magnus. Botvild väcker stort hopp i sin ungdom men hemfaller åt girighet och omger sig med smickrande och trolösa rådgivare, så att han blir hatad av alla. Han överges också av sina undersåtar, när han angrips av danskarna och ryssarna. Men då ångrar sig Botvild – namnet betyder kanske ”den botvillige” – som inser att han borde ha lyssnat på sina goda stormäns råd. Detta är uppenbart en maning till Gustav Vasa att inte bygga sin politik på de falska och farliga lutheranerna, som bara vållade strid och uppror i landet.

BOK 3

Kommentar av Hans Helander

Nu går vi åter till goterna *extra patriam* och följer deras öden från 500-talet f.Kr. fram till Augustus tid. Den viktigaste inspirationskällan i denna bok är Jordanes. Hans övertygelse att skyter, geter och dakier i själva verket var goter är den bärande tanken bakom allt som sägs här. Därmed blir också alla de antika författare viktiga som har haft något att säga om folken norr om Donau, Svarta havet och Kaspiska havet. Bland dem som skrev på grekiska är, som vi skall se, Herodotos, Diodorus Siculus, Strabon, Plutarchos och "Dion" ofta åberopade källor (Johannes Magnus läste dem alla i latinsk översättning). Av de latinska författarna blir i synnerhet Justinus och Orosius av intresse, vid sidan av den ständigt närvarande Jordanes.

Nicolaus Ragvaldis tal inför kyrkomötet i Basel (se nedan, kommentaren till bok 16, kap. 27ff) har säkerligen också varit betydelsefullt för den grundläggande strukturen. I allmänhet har Johannes Magnus dock utgått från Krantz relativt utförliga framställning i *Chronica Regnorum Aquilonarium … Gothiae liber secundus*, som är baserad på Jordanes och övriga ovan nämnda författare. Den publicerades postumt 1546, men vår författare har haft tillgång till verket i handskrift. Även Irenicus *Exegesis Germaniae* (1518) samt Biondos historieverk *Historiae ab inclinatione Romanorum imperii* (1483) har varit av stor betydelse som omedelbar källa. Långa partier i denna bok är plagierade från dessa sistnämnda författare.

KAPITEL 1

Den yttersta källan till den persiske kungen Kyros (Cyrus) fälttåg mot skyter och massageter återfinns i Herodotos 1,204–214. Denna spännande berättelse har återgivits på latin av antika och senantika historiker, bland annat av Justinus (1,8, i hans sammanfattning av Pompeius Trogus historia), av Orosius, *Historia adversum paganos*, 2,7, och av Jordanes, *Getica*, 61–62, hos samtliga dessa dock i ganska kortfattad form. I sin framställning av dessa händelser synes Johannes Magnus inte ha varit beroende av *Herodotus Latinus*, inte heller av de nämnda antika och senantika författarna. Det är i stället Krantz historieverk *Chronica Regnorum Aquilonarium …*, närmare bestämt *Sueciae liber* I (s. 395ff) som har inspirerat honom, som vi skall se nedan.

den mäktiga drottning Thamyris styre] Thamyris är den namnform som förekommer hos Orosius. Hos Justinus kallas hon Tamyris. I Herodotos text är hennes namn Tomyris (Τόμυρις). Hon sägs ha varit drottning över massageterna, ett nomadiserande folk i Skytien. Hos den fantasifulle Jordanes identifieras massageterna med goterna (Massa-*geter*!), och den gotiska skolans författare följer Jordanes i spåren.

Cyrus] Kyros, persisk kung, regerade ungefär 559–530, grundare av den akemenidiska dynastin.

KAPITEL 2

Den yttersta källan är Herodotos, 1,205.

greken Dion] Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 9 ("... kallades 'den förstfödde' bland goterna ...").

Ablabius] Hänvisningen är från Jordanes (se nedan). Ablabius verk om goternas historia är förlorat. Man vet inte om det var skrivet på grekiska eller latin. Författaren levde troligen på 300-talet.

Jordanes] Texten går tillbaka på *Getica*, 27–29.

Josephus] Se ovan kommentaren till Förord, kap. 8 ("Josephus ..."). I *Antiquitates Judaicae*, 11,20 (i moderna editioner) återfinns den uppgift som Johannes Magnus här refererar till.

Strabon] Johannes Magnus har antagligen tagit fasta på att Strabon säger att massageterna bodde långt österut (mellan Amu-Darja och Syr-Darja) och att de levde "på skyternas vis" (Σκυθικῶς i det grekiska originalet; 11,8,6). Vår författare har, som vi sett ovan, läst en latinsk översättning, kanske den som trycktes i Venedig 1510. Brodern Olaus Magnus excerperade flitigt Strabon för sina geografiska och etnografiska beskrivningar.[1]

Manetho] Egyptisk präst, skrev omkring 300 f.Kr. på grekiska en egyptisk historia, som är bevarad i fragment och genom citat hos judiska och kristna författare. Det är Manetho som har skapat indelningen av den tidiga egyptiska historien i dynastier.

Josephus ... i sin första bok mot Apion] Textstället är Josephus, *Contra Apionem*, 73. Här står det mycket riktigt att Manetho påstod att Herodotos på grund av sin okunnighet (ὑπ᾽ ἀγνοίας) skrev mycket som var osant.

som Cato skriver till sin son] Johannes Magnus citerar här ett uttryck i ett fragmentariskt bevarat brev från Cato till sonen Marcus.[2] Texten är osäker.

Araxes] Hos de antika författarna namnet på flera olika floder. (Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 1, "floden Araxes"). Här avses kanske Oxus, det vill säga dagens Amu-Darja.

KAPITEL 3

Framställningen bygger ytterst på Herodotos, 1,205–207. Men Johannes Magnus har med säkerhet aldrig läst den grekiske författaren. Han utgår i stället uppenbarligen från Albert Krantz. Han hade också kunnat välja att utgå från en latinsk utgåva (exempelvis Lorenzo Vallas översättning från 1474) eller också från Marco Antonio Sabellicos (1436–1506) världshistoria (*Enneades*), den senare en av honom ofta anlitad källa,

1. Grape 1949, s. 74ff.
2. (Cato d.ä.), *M. Catonis praeter librum de re rustica quae extant*. Libri ad Marcum filium, frg. 1. Ed. Henricus Jordan. Leipzig 1860, s. 77.

där samma episoder förekommer. Men med all önskvärd tydlighet framgår det att det är just Krantz som vår författare har utgått från och parafraserat (*Sueciae liber* I, s. 395). Han har emellertid broderat ut berättelsen och fört upp den på en retoriskt högre nivå (amplifierat den, som man skulle ha sagt i den gamla vältalighetstraditionen). Nedanstående exempel kan ge en uppfattning av hur han har arbetat. Den latinska texten svarar mot den svenska översättningens ”Men man frågade också Croesus, som hade varit lydernas kung …”, etc.

KRANTZ	JOHANNES MAGNUS
Cresus Lydorum quondam Rex, nunc Cyri captivus, aliud censet his verbis. Quandoquidem tibi Rex me voluere Dij tradere,	*Interrogatus* ***Croesus quondam Lydorum Rex, nunc Cyri captivus****, diversam ab aliis sapientibus sententiam profert:* ***Quandoquidem****, o* ***Rex, Dii*** *immortales me tuum captivum esse* ***voluerunt****,*
meliora tibi iam domino, non ut hosti propono consilia.	***meliora tibi domino*** *meo,* ***non hosti*** *ut olim,* ***propono consilia****.*
Si tu immortalis, immortali imperitas exercitui, vana sunt nostra consilia …	***Si tu immortalis*** *esses, et* ***immortali exercitui*** *imperares,* ***vana*** *essent* ***nostra consilia*** *…*

KAPITEL 4

Framställningen bygger på Herodotos, 1,208–212. Även här har Johannes Magnus uppenbarligen följt Krantz, med samma metod som i föregående kapitel. Hur han har arbetat framgår av följande lilla avsnitt, svarande mot svenska översättningens ”Sedan gick han och kämparna in i lägret …”:

KRANTZ	JOHANNES MAGNUS
… castra ingreditur opulenta: ac se victor epulis, vinoque permittit.	*…* ***castra opulenta*** *magis quam tuta* ***ingreditur****: in quibus dum se, et commilitones suos post partam victoriam* **vino** *et* ***epulis permiserat*** *…*

KAPITEL 5

Framställningen bygger på Herodotos 1,213–214 och i det sista stycket på Jordanes, *Getica*, 62. Krantz berättar om Kyros undergång (s. 396), men här har Johannes Magnus varit mer självständig än i de föregående kapitlen.

den persiske historikern Metasthenes] Megasthenes levde under fjärde och tredje århundradet f.Kr. Hans verk är endast fragmentariskt bevarade. Johannes Magnus förvrängda namnform Metasthenes beror på att han har funnit uppgiften hos den lögnaktige Annius, som citerar texter som han själv har hittat på och som har just denna namnform (*Antiquitates* [1498], bok 11, fol. LXXXIIIIr–LXXXVIr). Att kriget skulle ha varat i sex år påstås av Annius (”Metasthenes”) i bok 11, fol. LXXXVv.

Mer insiktsfulla och kritiska historiker förstod att den text som påstods vara skriven av ”Metasthenes” var en förfalskning och att förhållandet var detsamma med den ofta citerade Berosus. Josef Scaliger (1540–1609) visste mycket väl hur det låg till. I sin imponerande skrift *De emendatione temporum* (’Om korrigeringen av kronologin’; 1583) klagar han över okritiska historiker som ”citerar sådana som Berosus och Metastenes, som i själva verket producerats av en olärd och fräck författare för 80 år sedan”.[3]

När Thamyris hade blivit rik …] Redogörelsen är hämtad från Jordanes (*Getica*, 62), men på ett slarvigt sätt, som medfört ett par missuppfattningar. Det som Jordanes (för övrigt felaktigt) påstår är att Thamyris anlade staden Tomi(s) i Moesien strax söder om Donaus utflöde i Svarta havet. Johannes Magnus har med sin vanliga likgiltighet för begriplighet och akribi lyckats göra stället alldeles meningslöst, som vi skall se nedan.

… ett namn lånat från Stora Skytien] I Jordanes text står det på ett mer lättförståeligt sätt att en del av Moesien har fått sitt namn av Stora Skytien och kallas Mindre Skytien.

staden Thamyria] Johannes Magnus förbättrar och förtydligar Jordanes text. Jordanes talar enbart om staden Tomi(s), som alltså skulle ha fått sitt namn av drottningen.

nära bron på den moesiska stranden] I vår text står det faktiskt så: *prope pontem Moesiaci litoris*, vilket är obegripligt och fullständigt nonsens. Johannes Magnus har förvrängt texten hos Jordanes som skriver *in Ponti Moesiaco litore*, det vill säga på Svarta havets (*Ponti*) moesiska kust. (Svarta havet kallas ofta helt enkelt *Pontus*, ’havet’, och vår författare har blandat samman detta namn med det latinska ordet för bro, *pons*, gen. *pontis*.)

KAPITEL 6

Texten är här baserad på en rad olika källor: Herodotos utförliga berättelse om Darius fälttåg mot skyterna (4,83–143) utgör grunden. Den har återgivits i förkortad form av Justinus (2,5), Orosius (2,8,4f) och Jordanes (*Getica*, 63). Krantz är nog utgångspunkten (s. 397). Krantz går, precis som Johannes Magnus, från Kyros katastrof direkt över till Darius misslyckade fälttåg.

Antin] Namnet förekommer hos Krantz (s. 397). Hos Orosius (2,8,4) och Jordanes (63) heter han Antyrus.

Kimmerien] Kimmerierna var ett trakiskt folk som levde på Krim och kring Dnjepr. De har omnämnts flera gånger ovan i bok 1, kap. 23 (se kommentaren där).

… omkring den tid …] Johannes Magnus gör här ett försök till tidsbestämning, till en synkroni med den klassiska och den bibliska historien: Den persiske kungen Darius fälttåg mot skyterna (här goterna) skulle ha företagits samtidigt med det romerska kungadömets fall och ungefär vid den tid då Judit dödade Holofernes. I det första ledet träffar han ganska rätt: Darius expedition inleddes 513 f.Kr., och den romerska republikens införande brukade traditionellt dateras till omkring 510

3. Wifstrand Schiebe 1992, s. 12.

f.Kr. När det gäller Judit hamnar vi inte så nära, dock på 500-talet. Men berättelsen om mordet på Holofernes i den apokryfiska Judits bok är helt ohistorisk. I Judits bok är Holofernes orimligt nog en *assyrisk* fältherre, utsänd av den *babyloniske* kungen Nebukadnesar II (d. 562 f.Kr.). I vår text förvandlas han till en *persisk* general.

våldtäkten på den ärbara Lucretia] Berättelsen återfinns hos Livius 1,58. Den har inspirerat ett stort antal författare och konstnärer fram till vår egen tid. Se Elisabeth Frenzel, *Stoffe der Weltliteratur*, (1983), under "Lucretia" (s. 446ff).

Darius, med tillnamnet Hystaspis …] Persisk kung, regerade 522–486, son till Hystaspes, en hög persisk ämbetsman. Darius var en av de sju män som räddade Persien i en kaotisk situation, enligt Herodotos 3,70ff. Han hyllades sedan som persisk storkung. För den västerländska eftervärlden har han blivit mest bekant genom sin misslyckade invasion av Grekland och för den grekiska härens nederlag vid Marathon (490).

som Orosius påstår] Johannes Magnus refererar Orosius nästan ordagrant, *Historia adversum paganos* 2,8,5. I formuleringen ligger, precis som hos Orosius, avståndstagande och indignation. Tanken är "Detta var just en rimlig orsak …". Orosius har formuleringen *Magna scilicet necessitas*, "Det var förstås alldeles nödvändigt … (att så många måste dö för en sådan sak)", och vår författare skriver *magna scilicet ratione* …, med samma betydelse.

Diodorus] Uppgifterna om de olika härarnas storlek återfinns hos Diodorus Siculus i bok 2; det mesta i 2,5,5 i moderna utgåvor.

Ninus] Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 1 ("Ninus och Semiramis").

Dionysios] Dionysios d.ä. (430–367), envåldshärskare i Syrakusa, känd för omfattande krigsföretag, bland annat mot Karthago. Uppgifterna om hans krigsmakt och om romarnas utskrivning av soldater under andra puniska kriget är ordagrant hämtade från Diodorus Siculus 2,5,6–7.

… enligt vad Valerius Maximus berättar] Valerius Maximus skrev strax efter Kristi födelse, under Tiberius regering, ett verk i nio böcker om minnesvärda handlingar och yttranden, *Facta et dicta memorabilia*. I bok 4, kap. 4 (ext. 5) nämner han skyternas svar till Darius.

KAPITEL 7

Yttersta källan är Herodotos 4,134 (episoden med haren) och 4,131f (gåvorna). Johannes Magnus har följt Krantz, i början parafraserande, därefter mycket nära, som torde framgå av nedanstående jämförelse. Texten svarar mot översättningens "… sprang en liten hare fram …":

KRANTZ	JOHANNES MAGNUS
... cum ecce lepus inter medios decurrit. Scythae clamore sublato, hostium coeperunt esse immemores: omissaque pugnandi voluntate, cum pauci leporem sequerentur, alii dilabuntur. Mirantibus Persis: nec insequi volentibus cum equitatu, semper Scythae vel velocitate, vel pugna praevaluere. Darius ad suos conversus, Ludificamur inquit a viris illis, et ut apparet irridemur: quibus unius leporis cursus, avertit omnem a nobis respectum.	*... et ecce **lepusculus** ex **mediis** dumetis **accurrit**. Tum Gothi **subito clamore facto, coeperunt** hostium praesentiae non amplius recordari: **omissa voluntate pugnandi** cum **pauci leporem insectantur, alii dilabuntur**: ipsique Persae hostes subito avolantes ad**mirari** poterant, **insequi** non poterant, cum Gothi **equitatu** et **velocitate** semper **praevalerent**. Darius igitur assumptae provinciae poenitentia ductus, ad suos proceres inquit: **Ludificamur** plane **ab hominibus istis, et ut apparet irridemur**, quando **unius leporis cursus omnem** eorum **respectum** a nobis, et a tot fortissimis militibus nostris avertit.*

Man noterar att Johannes Magnus här har lyft upp Krantz ganska torftiga och klumpiga text till en högre retorisk nivå, precis som vi har kunnat notera i exemplen från kap. 3 och 4 ovan.

KAPITEL 8

Herodotos (bok 4,136f) är även här den yttersta källan, och Johannes Magnus följer fortfarande, i kapitlets början, Krantz (s. 399). Här finns emellertid också uppgifter hämtade från Irenicus (se nedan).

Frankernas kung Antenor ...] Uppgifterna sägs komma från ”den frankiske historikern Hunibald”. Hunibald är emellertid en skapelse av den tyske humanisten Johannes Trithemius (1462–1516), som skrev en fantasifull historia med denne påhittade figur som viktig angiven källa, *De origine Francorum* (1514). Se Anthony Grafton, *Worlds Made by Words* (2009), s. 71ff. Hunibald (det vill säga Trithemius) räknar upp 103 ”frankiska” kungar, från Marcomir (400-talet f.Kr.) till Maximilian.

Irenicus] Se ovan, kommentaren till Förord, kap. 8. Hänvisningen är korrekt (bok 3, fol. LXXXIIIv). Strax innan säger Irenicus, med hänvisning till ”Hunibald”, att Antenor föll vid Donau, dödad av skanderna eller goterna. Det är med andra ord uppenbart att det är Irenicus, inte ”Hunibald”, som är den omedelbara källan för Johannes Magnus. Problemet är då bara att Irenicus säger att kungen stupade år 440 f.Kr., vilket ju blir ett halvt århundrade efter Darius fälttåg. Uppgiften om årtalet har Johannes Magnus naturligtvis sett, men han förtiger den här och vill gärna passa in händelsen i berättelsen om Darius i stället.

hans son Xerxes] Persisk storkung, regerade 486–465, känd för sin misslyckade invasion av Grekland och nederlaget vid Salamis 480. De vaga uppgifterna om hans

påstådda tåg mot skyterna är hämtade från Jordanes, *Getica*, 64. Johannes Magnus uppger huvudstyrkans numerär till 70 000 man (*septuaginta milia*), men har läst fel hos Jordanes, som skriver 700 000 (*septingenta milia*).

KAPITEL 9

Början på kapitlet syns vara ett fantasifullt utbroderande av slutet på Jordanes korta notis om Xerxes misslyckade tåg mot skyterna (*Getica*, 64).

Justinus berättar …] Om Xerxes misslyckade angrepp på Delfi berättar Justinus i bok 2,12,8–10 och om storkonungens snöpliga flykt i en liten båt, med åtföljande moraliska reflexioner, i 2,13,9–10. I båda episoderna har Johannes Magnus citerat Justinus nästan ord för ord. Den yttersta källan är givetvis Herodotos, som beskriver åskvädret vid Delfi i bok 8,37 och Xerxes båtfärd i samma bok (117).
före denna sjöstrid] Slaget vid Salamis 480 f.Kr.

KAPITEL 10

Här är Justinus källan. Johannes Magnus återger, bitvis ordagrant, Justinus berättelse om Filips krig mot Atheas (9,2,1–15), med den sedvanliga korrigeringen av skyter till goter och dessutom ett tillägg som anknyter till de närmast föregående kapitlen, närmare bestämt Filips påstådda tvekan inför kriget mot skyterna/goterna: ”Men när han betänkte vad Cyrus, Darius och Xerxes hade fått lida …” etc.

Anteas] Heter hos Justinus Atheas. Denne skytiske kung är omnämnd av en rad klassiska författare (Strabon 7,307, Justinus 9,2,1, Orosius 3,13,5).

KAPITEL 11

Johannes Magnus följer helt och hållet Jordanes (65), till en början ganska fritt, med en lång egen diskurs om furstars lömskhet (”Filips klokhet vore också värd det högsta lov … när de rasar mot sina oskyldiga och värnlösa undersåtar.”). I berättelsen om de heliga männen och stadens räddning återger han nästan ordagrant Jordanes text (”Nu öppnades stadens portar … avtågade de i fred”).

Gotilas] Hos Jordanes heter han i moderna utgåvor Gudila.
Medompa] Medopa hos Jordanes.
Enligt greken Dion] Johannes Magnus har tagit hänvisningen från Jordanes.
staden Udisitana i Moesien] Johannes Magnus skriver *Udisitanam Moesiae civitatem* (ackusativformen). I moderna utgåvor av Jordanes står det *Odyssitanam Moesiae civitatem*, vilket nog skall tolkas som ’den odyssitanska staden i Moesien’. Det är Odessus vid Svarta havet, i dag staden Varna i Bulgarien.
Soporion] Hette egentligen Zopyrion, ståthållare i Trakien. Härifrån till kapitlets slut följer Johannes Magnus mycket nära Irenicus framställning i *Exegesis Germaniae* (6,5).

Enligt Justinus] Textstället är bok 12,2,16. Det katastrofala fälttåget ägde troligen rum 330 f.Kr.

Strabon] Strabon behandlar de skytiska stammarna i bok 11, där han redogör både för deras boplatser och sedvänjor. Jag kan inte finna att han har nämnt något om Alexanders förhållande till dem. Johannes Magnus ligger här mycket nära Irenicus (6,5) och han har kritiklöst övertagit dennes hänvisningar till källor.

Arrianos] Arrianos från Nicomedia (Lucius Flavius Arrianus) (c. 86–160), skrev ett berömt historieverk om Alexander den stores fälttåg, *Anabasis* (alltså med samma titel som på Xenofons i dag mer kända verk). Det är ovisst vilket ställe Johannes Magnus syftar på. Om han menar skildringen av hur Alexander slöt fred med geterna, kan det vara *Anabasis*, 1,4; och om han avser beskickningar från skyterna till Alexander skulle det kunna röra sig om 7,15,4.

Johannes Magnus var förmodligen inte alls bekant med Arrianos verk. Hans hänvisning är säkerligen tagen från Irenicus, som i detta sammanhang hänvisar till Arrianos och Campanus. Vår författare hänvisar upprepade gånger till litteratur som han inte själv har konsulterat. En liknande, längre, lista av detta slag, även den härstammande från Irenicus, finner vi nedan i kap. 14 (se kommentaren där, ”hos Orosius”).

Campanus] Även denna referens härstammar från Irenicus. Johannes Anton Campanus (1427–1477) var en lärd påvlig sekreterare och biskop. Det verk som Irenicus syftar på är sannolikt Campanus tal i Regensburg till Tysklands furstar med uppmaning att enas i kampen mot turkarna (*Oratio in conventu Ratisponensi ad exhortandos principes Germanorum contra Turcos*). Det har medtagits i *Opera omnia* (1495?, XCr ff), och det ställe som här är aktuellt återfinns på XCIIv, där Campanus säger att Alexander aldrig ville gå i krig mot ”germanerna”.

Justinus] Johannes Magnus syftar kanske på Justinus redogörelse för Alexanders fälttåg mot parterna (12,4,12).

KAPITEL 12

Johannes Magnus följer i kapitlets början Jordanes *Getica* (66) på ett ganska fritt sätt. I den senare delen är beroendet av Krantz (*Sueciae liber* I, s. 400) påtagligt (från ”Nyss var makedoniernas styrka så stor …” till slutet).

Sitalk] Hos Jordanes heter han Sithalcus, hos Krantz Sitalcus, här Sitalchus. Johannes Magnus bygger ogenerat vidare på en grov missuppfattning i Jordanes historia: Det rör sig om en Sitalces, som var kung över odryserna, ett trakiskt folk. Han invaderade omkring 430 f.Kr. Makedonien och delar av Grekland. Därvid drabbade han samman med den makedonske kungen Perdikkas II. Detta är välbelagt hos en rad antika historieskrivare, bland andra Thukydides (2,100,1f) och Diodorus Siculus (12,50). Jordanes har förväxlat denne Perdikkas med Alexander den stores berömde general med samma namn och på så sätt infogat honom i successionen av gotiska kungar, hundra år efter de faktiska historiska händelserna.

KAPITEL 13

Dromgete] I vår text Dromgethes. Johannes Magnus har programmatiskt förvrängt hans namn, som egentligen var Dromichaites (Δρομιχαίτης). Denne kung över geterna omnämns av en rad antika författare (Diodorus Siculus, Strabon, Plutarchos, Justinus, Orosius). Justinus, som i denna bok har varit en viktig källa för Johannes Magnus, nämner honom och striderna mot Lysimachos helt kortfattat (16,1,19).

Dromichaites har levt vidare som en framstående hjälte i det sena 1900-talets rumänska historieskrivning. Under Ceauşescus tid vid makten var det en nationell plikt att tro på att rumänerna härstammade från geterna och dakierna, och Dromichaites upphöjdes till nationalhjälte, vid sidan av Burebista (Boroista hos Johannes Magnus; se nedan, kap. 17). De här idéerna blomstrar fortfarande ("den protochronistiska rörelsen"), som av mer seriösa historiker har benämnts *Thracomania* eller *Dacomania*. Se min kommentar till Decibalus nedan (bok 6, kap. 3) och vidare Lucian Boia, *History and Myth in Romanian Consciousness* (2001), s. 105–106 och 221–222.

Lysimachos] Makedonsk general (360–281), en av de mest betydande bland diadokerna.

Kallisthenes] Grekisk historiker (c. 370–328), bestraffad såsom det berättas i vår text, för sin kritik mot Alexander, när denne lät sig hälsas enligt det traditionella orientaliska ceremonielet, det vill säga genom att undersåten kastar sig raklång på marken (så kallad proskynesis, προσκύνησις).

Hela berättelsen om Lysimachos, Kallisthenes och Alexander är tagen, i stort sett ordagrant, från Justinus 15,3,1ff.

KAPITEL 14

Johannes Magnus har kunnat finna material hos flera författare till sin berättelse om Dromgetes (= Dromichaites) seger och hans ädelmodiga behandling av den slagne Lysimachos. Krantz (s. 400) är mycket kortfattad på denna punkt. Här har vår författare i stället gått direkt till de antika auktorerna: Den grundläggande och viktigaste källan är nog Diodorus Siculus 21,12,2ff. Justinus har däremot inte mycket att säga om dessa händelser (16,1,19). Något lite mer utförlig är Strabon (7,3,8), som berättar att Dromichaites visade hur fattiga geterna var och hur enkelt de levde. I Diodorus Siculus mer utförliga berättelse bjuds den besegrade Lysimachos in till ett vanligt gästabud, med enklast tänkbara rätter och tarvlig utrustning på getiskt manér, och Dromichaites frågar honom efteråt varför den makedonske generalen eftersträvar att underkuva människor som lever på detta enkla sätt. Dromgetes långa tal i kapitlet återger ju grundtanken i denna scen, men är ändå i detaljerna en självständig skapelse av vår författare, tydligt modellerad på liknande anföranden av "gotiska" härskare till invaderande kungar (som skyternas svar till Sesostris i bok 1, kap. 24, eller i denna bok, kap. 4, Thamyris ord till Cyrus och Antins till Darius, i kap. 6).

hos Orosius] Textstället är *Historia adversum paganos*, 3,23,52. Orosius kallar honom

mycket riktigt (under namnet Dorus) *rex Thracum*. Från och med denna hänvisning ända till kapitlets slut har Johannes Magnus mycket noga följt Irenicus (*Exegesis Germaniae*, 6,4; CXLIIIv), som refererar till samtliga de författare som nämns nedan.

Livius] Någon sådan uppgift finns inte hos Livius.

Eusebios] Eusebios från Caesarea (263–339), författare till en mycket berömd kyrkohistoria. Någon uppgift av nämnda slag finns inte hos Eusebios.

Jordanes och Strabon] Jordanes säger ingenting om detta, men i Strabons *Geographia* (7,3,8,302) står det mycket riktigt att Dromichaites var "geternas kung" (Γετῶν βασιλεύς).

Plinius] Textstället är *Naturalis historia*, 4,11,47. Här nämns staden, men utan alla hänvisningar till namngivning och platsens historia.

Stephanus Bizantius] Rättare Stephanus Byzantinus, levde på 500 talet e.Kr., författare till ett viktigt geografiskt uppslagsverk med titeln *Ethnica*, som har överlevt i form av en förkortad version sammanställd av en viss Hermolaus. Verket finns i tidiga tryck från 1500-talet under titeln *De urbibus*.

Ptolemaios] Se kommentaren till Förord, kap. 1. Staden omnämns i *Geographia*, 3,11,13.

KAPITEL 15

Tanobonta .... Perotti från Sipontum] Niccolò Perotti (1429–1480), framstående italiensk humanist och latinsk grammatiker, från 1458 ärkebiskop av Siponto (i Apulien). Johannes Magnus vill uppenbarligen göra gällande att han har funnit namnet i Perottis lärda verk *Cornucopiae*. Kung Tanobonta återfinns emellertid inte där, och det kommer nog att förbli en gåta varifrån vår författare har hämtat namnet.

Olaus Magnus kände väl till Perottis överflödande rika arbete och hämtade viss information därifrån.[4]

Zenta] Denne vishetslärare uppträder under lätt varierade namnformer. Hos Jordanes (39) heter han Zeuta och sägs ha levat före Salmoxis (se nedan).

Salmoxes] Herodotos är den yttersta och i detta sammanhang mycket viktiga källan. Vi finner uppgifterna i beskrivningen av geternas religiösa föreställningar (4,94f). Där heter denne mytiske filosof Salmoxis eller i vissa handskrifter Zalmoxis (alltså Σάλμοξις eller Ζάλμοξις), med flera varianter. Strabon (7,3,5) och Diogenes Laertios (8,1) föredrar namnformen Zamolxis (Ζάμολξις). Denne getiske lärde och vise man blir i goticistisk historieskrivning en mycket viktig gestalt.[5]

Herodotos säger sig ha hört ...] I stort sett ord för ord, härifrån till slutet av kapitlet, hämtat från den latinska översättningen av Herodotos 4,95,1ff, givetvis med undantag för tidsangivelsen och hänvisningen till Diogenes Laertios. Krantz berättar visserligen utförligt om allt detta (s. 401), men det är tydligt att Johannes Magnus här har utgått från *Herodotus Latinus* i stället.

4. Grape 1949, s. 77.
5. För hans betydelse i litteraturen rent allmänt, se Mircea Eliade, *De Zalmoxis à Gengis-Khan*, Paris 1970. För hans fortlevande i den nationalistiska rumänska historieskrivningen, se Lucian Boia, *History and Myth in Romanian Consciousness*, Budapest 2001, s. 99–100, och för i den svenska gotiska historiografiska traditionen, se Helander 2004, s. 300f.

Mesarchos] Fel för Mnesarchos, den namnform som förekommer hos Herodotos.

Diogenes Laertios] Skrev omkring 200 e.Kr. på grekiska ett verk om berömda filosofers liv, tankar och yttranden, som ofta citeras under den latinska titeln *De clarorum philosophorum vitis, dogmatibus et apophthegmatibus*. I bok 8 skriver han om Pythagoras och nämner därvid också Zalmoxis. Men inget talar för att Johannes Magnus har läst Diogenes Laertios eller ens känt till honom. Han kallar honom i den latinska texten enbart Laertius, vilket bör väcka vår misstänksamhet.

"Detta bör man undfly …"] Dessa ord återfinns inte bland citaten hos Diogenes Laertios, men förekommer i lite avvikande grekisk form i pythagoreiska sentenssamlingar. I den här citerade latinska versionen ingick de i den mycket populära citatsamling som felaktigt brukade tillskrivas Seneca och gavs ut tillsammans med Publilius Syrus sentenser. Just denna katalog över laster som man bör undfly citeras också av Hieronymus i *Apologeticum in Rufinum*. Hela citatet återkommer sedan hos en rad författare under medeltiden och nya tiden.

KAPITEL 16

Denna fortsatta berättelse om Salmoxis baserar sig på det angivna stället hos Herodotos och på Strabon, *Geographica*, 7,3,5.

precis som när Numa Pompilius sade …] Numa Pompilius var i den traditionella romerska historieskrivningen Romulus efterträdare och skulle alltså ha levat omkring 700 f.Kr. Han sade sig på nätterna inhämta visa råd från nymfen Egeria, som vägledde honom i frågor rörande kult och lagstiftning. En rad grekiska och romerska författare har förmedlat denna vackra och fascinerande historia, bland andra Livius (1,19,5), Ovidius (*Fasti*, 3,275ff) och Plutarchos (*Numa*, 4,2).

KAPITEL 17

Om kung Boroista och Diceneus hade Johannes Magnus läst hos Jordanes (67–72), som sannolikt är huvudkällan till detta kapitel.

Boroista] Hos Jordanes är namnformen Buruista. Kanske hette han Burebista. Krantz kallar honom Berobista (s. 402). Han är omnämnd hos en rad tidigare historieskrivare, bland annat av Strabon (7,3,11), som kallar honom Byrebistas (Βυρεβίστας). Denne dynamiske getiske/dakiske kung var uppenbarligen framgångsrik i sina krig söder om Donau, och han har dessutom, precis som Dromichaites, blivit rumänsk nationalhjälte i våra dagar (se ovan, kommentaren till kap. 13, "Dromgete"). Ceaușescu lät 1980 framställa ett frimärke med Burebistas bild och en text som erinrar om att 2050 år då hade gått sedan denne etablerade kontroll över "de dakiska stammarna". Rumänska historiker kunde under 1970- och 1980-talen med stolthet konstatera betydande likheter och överensstämmelser mellan denne nydanande härskare och Ceaușescu själv.[6]

6. Boia 2001, s. 78–79, 104–105, 221–222.

Vid samma tid som Sulla härskade ...] År 82 f.Kr. blev Sulla diktator och inledde redan året därpå sin herostratiskt ryktbara jakt på meningsmotståndare. Synkronin har sitt ursprung i Jordanes och är helt rimlig (67: *quo tempore ... Sylla potitus est principatum* [*sic*], "vid den tid då Sulla ... grep makten"): Det bör ha varit kring 80 f.Kr. som Burebistas regering tog sin början.

Diceneus] Denne vishetslärare går i den tidigmoderna litteraturen under olika namn, Diceneus, Dicenaeus, Dicaeneus eller Dicineus. Jordanes hade nog funnit uppgifterna om honom hos Strabon, *Geographia*, 7,3,11, som kallar honom Dekaineos (Δεκαίνεος) och säger att han efter en vistelse i Egypten återvände till geternas land och undervisade dem och till slut ansågs vara en gud, precis som tidigare Zamolxis.

KAPITEL 18

Den fortsatta redogörelsen för Diceneus undervisning utgår från Jordanes (69–71): Johannes Magnus följer mycket nära hans uppräkning av de ämnesområden som Diceneus undervisning berörde och de lärdomar och studier som de flitiga och entusiastiska goterna ägnade sig åt. Från orden "i en särskild skrift som kallades *Bilagenes* ... " fram till "... leva utan vin" är det dock otvetydigt att han följer Krantz (s. 402), bitvis ord för ord. Det sista styckets skildring av Boroistas fälttåg är hämtad från Strabon, *Geographica* (7,3,11 och 7,3,5).

Bilagenes] Hos Jordanes (69) *belagines*, en stavning som även Krantz har. Betydelsen är osäker. Jordanes formulering kanske skall tolkas som ett försök till översättning: "goterna kallar de nedskrivna lagarna *bilagines*", ([*Gothi leges*] *conscriptas bilagines nuncupant*). Man har ibland försökt att tolka förledet *bi-* såsom betydande 'extra' ('bi-lagar', 'extralagar') eller kanske 'by', 'litet samhälle'. Se under "Belagines" i *Lexikon des Mittelalters* (I, sp. 1834), där artikeln avslutas med orden: "Was Jordanes aber im einzelnen unter b. versteht, ist noch nicht mit letzter Sicherheit ausgedeutet."

uppritade mått och proportioner i sanden] Läsaren tänker på Arkimedes som – koncentrerad på sina i sanden ritade geometriska figurer – inte uppmärksammade hur romarna stormade Syrakusa. I den latinska frasen *rerum mensuras in pulvere descripsit* ligger nog ett svagt eko av ett berömt ställe i Vergilius *Aeneiden* (6,849f).

Strabon uppger ...] Stället som åsyftas är *Geographia*, 7,3,5.

KAPITEL 19

Texten utgår från ett kort stycke om Boroistas närmaste efterträdare hos Krantz (s. 402). Johannes Magnus har självständigt byggt ut den lilla notisen till en furstespegel.

Commositus] Namnet är hämtat från Jordanes (73), där han heter Comosicus. Hans riktiga namn var Cotys eller Cotiso. Denne trakiske härskare (d. 19 e.Kr.) var

lydkung under romarna. Ovidius hamnade genom sin landsförvisning till Tomis vid Svarta havet i hans omedelbara närhet och skrev då en liten hyllningsdikt till honom (*Epistulae ex Ponto*, 2,9). Hos Krantz heter han Commosacus. Nicolaus Ragvaldi kallar honom dock Commositus i sitt Basel-tal. Johannes Magnus nämner honom igen i bok 6, kap. 1.

Suetonius Tranquillus … Augustus] För Augustus påstådda kontakter med "Commositus", se kommentaren nedan till bok 6, kap. 1.

under Aelius Catus medverkan] Ledde enligt Strabon (7,3,10) (förmodligen under Augustus sista tid) ett framgångsrikt fälttåg vid Donau och förflyttade "fem myriader människor" på det sätt som Johannes Magnus skriver.

KAPITEL 20

Det huvudsakliga innehållet är hämtat från Krantz (*Sueciae liber* I, s. 402f).

Corillus] Nämnd av Jordanes (73), som också säger att han regerade i 40 år, och av Krantz, som därpå beskriver utsträckningen av gepidernas rike.

… när GUD nyss hade fötts …] Denna tidsangivelse är Johannes Magnus eget tillägg.

gepidernas land] Jordanes säger (74) att landet norr om Moesien på andra sidan Donau förr hette Dacien, men i hans dagar kallas Gepidien, efter folkstammen gepider.

jazygerna] Folkslag av sarmatiskt-iranskt ursprung, under 200-talet f.Kr. hemmahörande öster om Don. Under de följande århundradena rörde de sig mot väster och söder och kom under de första efterkristna århundradena att tillsammans med markomanner, langobarder och sarmater utgöra ett ständigt hot mot det romerska imperiets Donaugräns. Jordanes påstår inte alls att de skulle ha bott i Livland; det är Johannes Magnus eget fantasifulla tillägg; kanske rör det sig om en missuppfattning av formuleringen i Krantz, som säger att gepidernas område i norr sträcker sig till "sarmaternas och basternas land" ([*habet*] *a Septentrione Sarmatas atque Basternas*). Basterna var ett folk bosatt i nuvarande mellersta Polen och Ukraina. Möjligtvis har Johannes Magnus läst *Balter-* i stället för *Baster-*.

KAPITEL 21

Kapitlets argumentation och all information utgår från Krantz, *Sueciae liber* I, s. 403–405, som Johannes Magnus återger i något förkortad form, men bitvis ord för ord.

Flavio Biondo] Se kommentaren till Förord, kap. 8. I inledningen till *Historiae ab inclinatione Romanorum imperii* beskrivs det gotiska folket genomgående som "ett vilt och synnerligen oroligt folkslag" (*ferox et inquietissima gens*). Biondo säger verkligen i första boken att goterna besegrades av Lucullus och fördrevs från Moesien (som är en del av Trakien) (*a Lucullo Romanorum duce victos, ac Moesia pulsos*). På denna punkt får han med rätta kritik av Johannes Magnus (se nästa not).

Biondo är emellertid, som vi skall se i fortsättningen, en huvudkälla för viktiga delar av vår författares verk. Stora delar av böckerna 9 och 10–14 är i själva verket avskrifter från Biondo.

Lucullus] Lucius Licinius Lucullus (117–56), romersk statsman och militär, energisk och framgångsrik befälhavare i krigen mot Mithridates av Pontos och den armeniske kungen Tigranes II. I dag är han mest ihågkommen för sin oerhörda förmögenhet, sina grandiosa villor och överdådiga banketter.

Johannes Magnus har uppenbarligen rätt: I Plutarchos biografi finns inga uppgifter om att Lucullus skulle ha fört krig mot goter i Trakien.

Jordanes] Uppgifterna finns i *Getica*, 28, där Jordanes mycket riktigt hänvisar till Ablabius, ”denne utmärkte skildrare av det gotiska folket” (*descriptor Gothorum gentis egregius*), som ”intygar detta i sitt högst sannfärdiga historieverk” (*verissima adtestatur historia*).

östlig … västlig …] Här försöker vår författare alltså förklara de latiniserade folknamnen *Ostrogothi* och *Vestrogothi*. *Ostrogoti* har från början betytt ’den uppgående solens goter’’, medan *visigoti* nog hade betydelsen ’de ädla goterna’. Det faktum att visigoterna slog sig ned längre västerut har givetvis lett till antagandet att *visi-* (eller *vesi-*) betydde ’västlig’.

BOK 4

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar goternas öden i hemlandet, från kung Grimmer, som skall ha levat omkring 500 f.Kr. fram till kung Erik (III), under vars regering Kristus sägs ha fötts. Vissa namn är sprungna ur Johannes Magnus fantasi, några är hämtade från Saxo. Andra namn återfinns hos Ericus Olai, som faktiskt i sin tur hade tillgång till kungalistor i inhemska verk. I *Prosaiska krönikan* och *Lilla rimkrönikan*, båda från 1400-talets mitt, kunde han hitta åtskilliga goda namn hemmahörande i en dunkel forntid, vilka han har använt sig av på sitt måttfulla sätt, medan vår författare har kunnat ge dem en plats i sin generöst konstruerade kronologi.

Sten Lindroth tecknar bakgrunden till krönikorna i *Svensk lärdomshistoria*, I (1975), s. 163ff. Kungalängdens bakgrund har utretts av Gustav Löw, *Sveriges forntid i svensk historiografi*, I (1908), s. 77–79. [H.H.]

KAPITEL 1

… som furstarna är i ett rike, så kommer också folket att vara] På latin … *ut quales fuerint in Republica Principes, talis erit et populus*, och i förkortad form i marginalen *Qualis princeps, talis populus*. Dessa sentenser har många förlagor i den klassiska litteraturen. Man finner tanken uttryckt i liknande form hos Cicero, *Ad familiares*, 1,9,12: *quae sunt … apud Platonem nostrum scripta divinitus: quales in re publica principes essent, tales reliquos solere esse cives* ("vilket har på ett rent gudomligt sätt uttryckts hos vår Platon: Sådana som furstarna är i staterna, sådana brukar de övriga medborgarna vara"). Andra liknande formuleringar är *qualis dominus, talis et servus* ("som husbonden är, så är också slaven"), som påträffas hos Petronius (58), och det rimmade, slagkraftiga *Qualis rex, talis grex* ("som kungen är, så är också hans hjord"), som ofta citerades i medeltida litteratur och senare. Det ställe hos Platon som Cicero syftade på är nog *Lagarna* 4,711 B. [H.H.]

KAPITEL 2

… att man knappt kan finna en större gästfrihet i hela Europa än den som råder bland svear och goter i dag] Den germanska gästfriheten var berömd redan under antiken. Den skildras bland annat av Tacitus i *Germania* (21). Adam av Bremen har i stort sett samma sak att säga om Nordens folk och om svenskarna i synnerhet (*Gesta …; Descriptio insularum Aquilonis* 4,21). Johannes Magnus framställning har uppenbarligen dessa två texter som yttersta källa [H.H.]

Krantz från Hamburg] Krantz nämner saken *Sueciae liber* I, *Prologus*, s. 367.

KAPITEL 3

Grimmer] Detta kapitel illustreras med ett träsnitt där en kung har befallt att en man skall halshuggas – vi ser den olycklige i bakgrunden. Och detta träsnitt får sedan illustrera en rad tyranner i Johannes Magnus framställning. Grimmer synes vara en fri skapelse av Johannes Magnus – namnet anspelar på "grym". Han sägs äga en gudlös och omättlig girighet och plundrar särskilt det rika templet i Uppsala, en uppenbar kritik av Gustav Vasas indragningar av kyrklig egendom som även drabbade ärkestiftet. På samma sätt fördöms de nya och olidliga skatter som Grimmer lägger på adeln. Det var ju en grundtanke hos Johannes Magnus att den svenska adeln måste gå samman med biskoparna och kyrkan för att värna sin frihet mot Gustav Vasas tyranni. Men undersåtarna hämnas genom att överge Grimmer när fiender angriper Sverige; detsamma hände tyrannen Botvild i den andra boken. Och detta är givetvis en varning till Gustav Vasa att han skulle utsättas för samma öde om fiender invaderade landet.

KAPITEL 4

Tord] När Grimmer efterträds av Tord väcker han gott hopp till en början. Men folket minns ännu faderns tyranniska grymhet, och därför drabbas även Tord av dess hat. Detta torde vara en varning till Gustav Vasa att hans söner skulle drabbas av samma olyckliga öde.

KAPITEL 5

obotriterna] Slaviska stammar öster och väster om Elbe, nämnda ovan i bok 1, kap. 21.
Codanus] Namn på Nordsjön eller Östersjön hos de antika geograferna Mela och Plinius.[1]

KAPITEL 6

Gotar] Namnet på denne kung anspelar både på "god" och "got". Han tycks ha konstruerats såsom en motsats till tyrannen Grimmer. Dessutom blir han den trettiofjärde kungen, vilket kan ha en symbolisk innebörd: Jesus ägde denna ålder vid sin död.
ett folk som ... lättare lät sig ledas än tvingas ...] Gotar får således visa samma klokhet och vältalighet som Berik i den första boken.

KAPITEL 7

Frode den raske] Saxo berättar om den danske kungen och berömmer hans listiga envig med den norske kungen Frogert (4,8,1f). Men Johannes Magnus utvecklar historien efter sina syften. Hos honom heter det att sveakungen Gotar var förmäld

1. Helander 2004, s. 248f.

med Frogerts dotter, och därför följde han hederns bud och utkrävde en rättvis hämnd på Frode för detta vanärande envig mot Frogert. Men sedan skulle han ha visat sin nåd mot danskarna, när han insatte Frodes son som svensk lydkung över deras land och försvarade detsamma mot de mäktiga sachsarna.

KAPITEL 8–9

Här konstruerar Johannes Magnus en svensk kung, Adolf, vars segrar över danskarna skulle ha varit så förkrossande att avskrivarna av Saxos historia medvetet hade förtigit hans namn och krigståg. På denna punkt hänvisar vår författare också i vaga ordalag till annaler som han funnit i det romerska Birgittahärbärget.

KAPITEL 10

Algot] Även detta kunganamn torde ha en allegorisk innebörd: Algot skulle ha ägt alla goda egenskaper eller dygder som brukade hedra goterna.

det ingrodda hat som danskarna hyser mot svearna och goterna] Här fastslås än en gång att den rätta gränsen mellan Sverige och Danmark går i havet, det vill säga i Öresund. Danskarnas hat skulle också bottna i deras avund mot det mäktiga och rika Sverige, medan svenskarna alltid varit mer angelägna om fred. Av dessa skäl vore också en politisk allians mellan Sverige och Danmark omöjlig – det gamla hatet var för djupt för detta. Men Johannes Magnus hyser ett fromt hopp att de båda länderna åtminstone skall stå eniga på en annan punkt, nämligen i sin trohet gentemot den romersk-katolska läran och kyrkan.

KAPITEL 11

Erik] Under hans tid uppviglar danskarna de svenska stormännen till uppror – detta var ju den eviga faran i svensk politik, enligt Johannes Magnus. Men Erik väljer en klok politik och söker vinna sina motståndares gunst genom frikostiga välgärningar och därmed behöver han inte värva kostsamma och trolösa legosoldater för att slå ned upproren i landet. Detta torde vara ett råd till Gustav Vasa och hans söner hur de skall blidka och avväpna den danskvänliga oppositionen i landet. Johannes Magnus var också kritisk mot Gustav Vasas taktik att slå ned uppror i landet med hjälp av utländska legosoldater.[2]

KAPITEL 13

dessa bittra strider] Krigen under Lindorms regering är en konstruktion utifrån några notiser hos Saxo (4,10,1ff).

Denne Lindorm var den sveakung som Cornelius Nepos skriver om ...] Johannes Magnus förbinder Lindorm med en berättelse hos Cornelius Nepos om hur indiska köpmän på väg till romerskt område förirrat sig till Germanien och därifrån

2. Johannesson 1982, s. 75f.

av en kung sänts vidare till Quintus Metellus Celer, som då var prokonsul i Cisalpinska Gallien (det bör ha varit år 62 f.Kr). Berättelsen står inte att läsa i Cornelius Nepos (c. 110–25 f.Kr.) bevarade biografier (*De viris illustribus*; levnadsteckningarna om framstående fältherrar). Den återfinns i stället i fragment som bevarats från två andra, senare, författare, nämligen först hos geografen Pomponius Mela (se ovan kommentaren till Förord, kap. 7) i *Chorographia* (3,5,44) och sedan hos Plinius d.ä. i *Naturalis historia* (2,67,170; 2,69 i den utgåva som Johannes Magnus förmodligen använde). I dessa texter står det dock inget om den germanske kungens namn. [H.H.]

Detta står även i Pompeianus böcker ...] Så kan texten (*quemadmodum etiam in libris Pompeianis, ... continetur*) översättas eller också ”Detta står även i Pompeius böcker ...”. Ingendera ger någon rimlig mening. Johannes Magnus har kanske haft för avsikt att hänvisa till den ovannämnde Pomponius Mela. I så fall borde han ha skrivit *in libris Pomponii Melae*. I stället har det obegripliga *in libris Pompeianis* kommit in i texten. [H.H.]

Ermolao Barbaro] Hermolaus Barbarus (1454–1483), framstående italiensk humanist, elev till Pomponio Leto och Theodorus Gaza. Han översatte grekiska antika texter, bland andra Aristoteles. Berömd även för sin viktiga utgåva av Plinius *Naturalis Historia*, där han har rättat hundratals fel i den under medeltiden dåligt traderade texten. Johannes Magnus omnämnande av honom i detta sammanhang föranleds sannolikt av att han hade givit ut Pliniustexten, med dess omnämnande av det aktuella stället hos Cornelius Nepos. [H.H.]

Otto Freising] Framstående tysk historieskrivare (1114–1158). Det är för mig oklart varför han nämns i detta sammanhang. Jag finner ingen notis om den här saken i hans stora världshistoria *Chronicon sive Historia de duabus civitatibus* (”Krönika, eller om de två staterna”). [H.H.]

Dagen kallades också ”Julius” eller ”jul”] Johannes Magnus var inte ensam om att försöka anknyta ordet ”jul” till det romerska namnet Julius och därmed till Julius Caesar, en etymologi som givetvis är felaktig. Det gjorde också den store skotske poeten George Buchanan (1506–1582) (då med anknytning till det engelska/skotska ”Yule”). Under 1600-talet anför flera svenska författare med gillande denna förklaring, bland andra Johannes Schefferus och Johannes Upmarck. Även den danske historikern Ole Worm (1588–1654) tycks betrakta sambandet som självklart.[3] Ursprunget till ordet jul är i själva verket okänt. En annan förr populär förklaring, även den uppenbart felaktig, var anknytningen till ”hjul”, som förespråkades bland annat av skalden Samuel Columbus (1642–1679): ”Och weestu eij hwarför wij Swenske kalla Juul, Därför / at Werldsens Lius då wänder om sijn Hiuul.” [H.H.]

KAPITEL 14

Alarik] Från denna punkt anknyter Johannes Magnus till regentlängden hos Ericus Olai. Enligt denne väljer svearna och goterna var sin kung, Alarik och Gestill, vilket leder till en ödesdiger strid mellan dessa riken. Den gamle Gestill söker stöd

3. Helander 2004, s. 126; Se vidare Elof Hellquist, *Svensk etymologisk ordbok*, I, Lund 1966, s. 423.

hos den kloke och tappre kämpen Erik från Norge, och detta medför att denne Erik med tiden blir kung över både goterna och svearna. Denna förening av de två folken synes också vara den gudomliga försynens verk, eftersom den inträffar vid tiden för Kristi födelse (Ericus Olai, 6,6).

Gauto, som redan var kung i Värmland och Solongia] Solongia är här alldeles tydligt namnet på Solör, ett landskap i östra Norge vid Värmlandsgränsen. Johannes Magnus har hos Saxo sett folkslagsnamnet *solongi*, vilket är den namnform som förekommer i Parisutgåvan 1514, som han uppenbarligen har använt. Saxo har säkerligen skrivit *Soloringi*, 'folket i Solör' (5,10), den rimliga formen som vi också finner i *Gesta Danorum* (utgåvan från 1931). [H.H.]

KAPITEL 18

danskarnas kung Frode] Saxo berättar hur den danske kungen Frode i sin ungdom omges av lastbara och tygellösa hirdmän. Då kommer kämpen Erik till det danska hovet och besegrar dessa ondskefulla hovmän genom sin lysande klokhet och vältalighet. Nu försöker Frode döda honom, men Erik räddar Frode från att drunkna vid en strid på havet, och efter detta ädla dåd vinner han Frodes gunst och blir hans främste rådgivare och fältherre. Så erövrar Frode många folk och länder och upprätthåller en sträng fred inom sitt väldiga imperium. Och allt detta sker vid samma tid som Jesus kom till världen för att skänka fred och frälsning.[4] När Saxos historia trycktes i Paris 1514 jämfördes Kristian II med Frode som en profetia om hans kommande imperium (se Saxoutgåvan 1931, I, s. 557).

Johannes Magnus omtolkar Saxos storslagna berättelse för att gagna svenska syften. Enligt honom hade Erik redan vunnit en kunglig värdighet bland goterna och svearna, innan han kom till Danmark. Han understryker också vida starkare än Saxo att Frode följde Eriks råd i allt, både vid krigstågen och när han skulle stifta lagar och skapa fred. Danmark räddas således av den dygd som ägde sitt säte i Norge och Sverige. Och därför börjar det danska folket tveka om de skall lyda Frode eller Erik.

KAPITEL 23

alla olyckor som … har uppkommit genom … dåliga rådgivare] Här jämför Johannes Magnus Frodes implicit onda hirdmän med Gustav Vasas lutherska gunstlingar. Samtidens Sverige skulle med andra ord behöva en ny Erik som förmådde bestraffa lasterna och tyranniet vid hovet.

KAPITEL 25

rättvisa, milda och förnuftiga lagar] De danska historikerna hade prisat Frode som den store fredskungen. Men hans berömda lagar skulle således vara ett verk av goternas och svearnas kung Erik och hans gudomliga visdom.

4. Johannesson 1978, s. 135–145.

KAPITEL 27

Men vilket tack fick denne Erik röna ...] De danska historieverken påstår att det var Frode som i sin stora nåd insatte Erik att styra svear och goter. Men denne hade ju fått en sådan makt långt tidigare genom Gestills omsorg och svearnas och goternas enhälliga val. Så reducerar Johannes Magnus den mytiska strålglansen kring Frode – han framstår närmast som en svag och osäker gestalt – och låter den i stället förhärliga den kloke och ståndaktige Erik. Danmark framstår också som ett naturligt lydland under Sverige.

den Erik som levde på Abrahams eller hans farfader Serugs tid ...] Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 8 ("Vid denna tid levde ännu Serug").

KAPITEL 28

Halogia] Halogia torde svara mot dagens Helgeland, strax söder om polcirkeln. I de äldsta källorna heter området Halogaland och avser hela landet norr om Tröndelag. Halogia var länge ett självständigt kungarike. [H.H.]

KAPITEL 29

"den lilla och trånga jordlapp"] Saxo använder denna fras för att prisa Knut den helige och hans fromma förakt för sitt jordiska välde (11,13,2). Men Johannes Magnus låter den få en helt annan innebörd – som bild av Danmarks ynkliga territorium i kontrast till det väldiga Sverige.

KAPITEL 30

Argrim] Även berättelsen om denne kämpe bygger på Saxo (5,13,1ff).

KAPITEL 31

Under de trettioåtta år ...] Enligt Johannes Magnus härskade Erik över svearna och goterna när Jesus kom till världen. Ericus Olai har som sagt samma datering (6,6ff). Och då skulle de folk som vandrade i mörkret ha nått sin befrielse. Jesu födelse skulle också ha skett under Eriks trettiofjärde regeringsår – än en gång detta heliga tal för Jesu livslängd. Detta skall visa hur den gudomliga nåden hade utvalt Sverige såsom fredens och fromhetens främsta källa och stöd bland Nordens länder.

"Jag skall sätta mitt säte i Norden och vara den Högstes like"] Latinets *Ponam sedem meam in Aquilonem, et similis ero Altissimo*. Orden är hämtade – i förkortad, förenklad och tillrättalagd form – från Jesaja 14:13. Det är den berömda beskrivningen av hur den lysande morgonstjärnan (*Lucifer*) i sitt övermod vill resa sin tron på gudaberget i norr men faller från himlen och krossas. Orden hos Jesaja var avsedda att vara en smädesång om kungen av Babylonien. Senare tider kom att tolka stället som en skildring av den fallne ängeln som blev Satan. (Detta är förklaringen

till att namnet *Lucifer*, 'Ljusbäraren' har kommit att beteckna Djävulen.) I den svenska översättningen (2000) står det (14:12–14): "Ack, fallit har du från himlen, lysande stjärna, gryningens son, du har krossats mot jorden, du som betvingade folken. Det var du som sade till dig själv: 'Upp till himlen skall jag stiga. Ovan Guds stjärnor skall jag resa min tron och ta säte på gudaberget längst uppe i norr. Jag skall stiga upp ovan molnen, jag skall bli som den Högste.'"[H.H.]

BOK 5

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar goternas öden i hemlandet, från kung Götriks regering (den fyrtioförste kungen *in patria*, strax efter Kristi födelse) fram till kung Haldan (den fyrtioåttonde kungen *in patria*). Källorna är även här få och sparsamma. Saxo har levererat vissa namn, andra kommer från *Prosaiska krönikan*, *Lilla rimkrönikan* och Ericus Olai, andra är sprungna ur Johannes Magnus fantasi. Kungalängdens bakgrund har utretts av Gustav Löw, *Sveriges forntid i svensk historiografi*, I, (1908), s. 80. [H.H.]

KAPITEL 1

Enligt Ericus Olai rådde det delade meningar om tronföljden efter Erik. En del påstod att han efterträddes av sin son Haldan och andra av Götrik (6,16ff). Johannes Magnus löser problemet genom att låta goterna välja Götrik till kung, medan hans yngre bror Haldan (den fyrtioandre kungen *in patria*) får bli kung över svearna. Han gör också Götrik till en ädel furste, som vägrar att ta till vapen mot Haldan för att hämnas detta intrång på hans förstfödslorätt. Götrik förhindrar också fördärvliga strider i hemlandet genom att dra ut på krigståg med de tappra goterna i österled.

KAPITEL 2

En annan kom till Skottland … och gav upphov till pikternas folk …] Här anknyter vår författare till en gammal tradition (om vi accepterar identifikationen skyter = goter): Beda Venerabilis hävdade i *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* ("Engelska folkets kyrkohistoria", 730-talet) att pikterna ursprungligen kom från Skytien (1,1,). Berättelsen fördes vidare av Geoffrey of Monmouth i hans *Historia regum Britanniae* ("Britanniens kungars historia", första hälften av 1100-talet). Här skildras (4,17) hur pikterna utvandrar från Skytien och tar land i Albania (= Albany, i Skottland) under sin kung Sodric. Men det är för mig oklart vilket verk Johannes Magnus refererar till här. [H.H.]

schweizarnas eller helvetiernas historieverk] Johannes Magnus kan ha känt till Petermann Etterlin (d. 1509), vars *Kronika von der loblichen Eydtgenossenschaft* (tryckt i Basel 1507) var det första verk som sammanfattade hela Edsförbundets historia. [H.H.]

KAPITEL 3

Haldan] Historien om sveakungen Haldan och danakungen Fridlev bygger på Saxo (6,1,1ff). Haldan får således hjälpa Fridlev att besegra en plebejisk usurpator, så att

han kan bestiga den tron han har rätt till. Och därmed uppträder svearna än en gång som lagens och den rätta samhällsordningens försvarare i Norden.

KAPITEL 6

Starkodder] Denne väldige kämpe är liksom kung Frode en central gestalt i Saxos historia. Enligt Saxo härstammade han kanske från det barbariska Estland (6,5,2). Men Johannes Magnus hävdar bestämt att han var svensk eller hälsing, vilket understryks av ett träsnitt där Starkodder håller upp två tavlor med runinskriften *Starkaterus pugil Sucticus (= Sueticus)* ("Starkodder, en svensk kämpe"). Bilden förekommer också hos Olaus Magnus, först på *Carta marina* och sedan i *Historia om de nordiska folken …* (bok V, kap. 4).

… ***vege*** **på tavasternas och esternas tungomål … på det estniska språket skulle man ha sagt Sureverk**] Resonemanget saknar inte grund. Finska/tavastiska *väkevä*, estniska *vägev* betyder 'stark', och finska/tavastiska *suuri* och estniskan *suur* betyder 'stor' (och är för övrigt inlånat från de nordiska språken).[1] [H.H.]

som en andra Herkules] Både Saxo och Johannes Magnus har uppenbart velat skapa en nordisk motsvarighet till den antika myten om Herkules och hans storverk.

KAPITEL 7–12

Här gör Johannes Magnus ett sammandrag av alla de ryktbara envig som Starkodder utkämpar enligt Saxo och framhäver likaså hans hat mot all vek och slipprig vällust. Starkodder får också försvara ordningen i samhället genom att bestraffa dem som sviker sitt stånd eller söker tillvälla sig en orättmätig glans och ära. Så fostrar han den danske kungen Ingell som glömt sitt höga kall för ett liv i laster, och så dödar han rövare och ogärningsmän som skändat ädla kungadöttrar och förnäma kvinnor.

Slutligen traktar Starkodder efter en odödlig ära: Johannes Magnus citerar de dikter hos Saxo (bok 6) där kämpen besjunger sitt liv i stridens och dygdens tjänst.[2] Det finns dock en betydelsefull skillnad mellan Saxo och Johannes Magnus. Hos den förre symboliserar Starkodder en moralisk princip som är höjd över alla folk och länder, men hos den senare blir han en bild av den kraft och tapperhet som skulle ha karakteriserat svenskarna genom tiderna. Detta understryks också när Starkodder strider på svenskarnas sida vid det väldiga slaget på Bråvalla, för då bidrar hans mäktiga hand till att Danmark än en gång läggs under svenskarnas välde.

KAPITEL 13

Vilmer] Här utvecklar Johannes Magnus några notiser hos Ericus Olai (6,23) om Götriks son Philimer Store.

… kallas sådana tribuli av romarna, som det står i fjärde boken av Herodianus historia …] Herodianus levde cirka 170–240 i Rom och skrev på grekiska i åtta böcker

1. För denna upplysning tackar jag Lars-Gunnar Larsson, professor i finsk-ugriska språk (Uppsala).
2. Johannesson 1978, s. 174ff och 224ff. Versmåtten är hexameter (i kap. 9, 11 och 12) och det mindre sapfiska (i kap. 10).

en romersk historia från Marcus Aurelius död till 230-talet. Arbetet blev en viktig källa för författarna till *Historia Augusta*. Johannes Magnus hänvisar till Herodianus på ett par ställen i bok 6 nedan. Det här aktuella stället återfinns i moderna editioner i 4,15,2, där man finner ordet τρίβολος, vilket har lånats in i latinet som *tribulus* eller *tribolus*. Vår författare nämner fotanglar av denna typ också i bok 14, kap. 1.

Johannes Magnus har sannolikt inte läst den grekiska texten, utan använt sig av den latinska översättningen av Angelo Poliziano (Angelus Politianus) (1454–1494) som först publicerades 1493 och senare av Aldus Manutius i Venedig 1524. [H.H.]

KAPITEL 14–15

Denna skildring av kung Nordian och krigen mellan goterna och ryssarna är en fantasifull utveckling av Ericus Olais knapphändiga framställning (6,39ff).

KAPITEL 16

På samma sätt utvecklar Johannes Magnus några få rader hos Saxo (6,8,1) till en utförlig berättelse om hur Starkodder skänker Sivard den kungamakt som tillkommer honom efter hans fader Haldan.

KAPITEL 17–24

Hos Saxo gifter sig den danske kungasonen Frode med sveakungen Sivards dotter Ulfhilda och hans broder Harald med Signe som är dotter till goternas kung Karl. Men dessa kvinnor hatar varandra och eggar sina män till grymma strider (7,1,2). Johannes Magnus använder denna berättelse för att belysa bokens tema, nämligen den nödvändiga enigheten mellan goterna och svearna. Den symboliseras av Haldan som är son till den gotiska Signe och den danske Harald men väljs till kung av svearna, för genom honom skapas det fred och enighet mellan Nordens samtliga riken. Haldan försvarar också Sverige mot de sjörövare som hemsöker landet, vilket ger Johannes Magnus tillfälle att fördöma de fega tyranner som han fått uppleva i sin egen tid (kap. 22) – udden är uppenbart riktad mot Gustav Vasa och hans försiktiga utrikespolitik.

BOK 6

Kommentar av Hans Helander

Boken skildrar goternas öden utanför fäderneslandet från tiden för Kristi födelse fram till mitten av 400-talet. De ursprungliga antika källorna är bland andra Dio Cassius, *Historia Augusta* (med tre av dess författare: Julius Capitolinus, Trebellius Pollio och Flavius Vopiscus), Eutropius, Aurelius Victor, Orosius och inte minst Jordanes. Nicolaus Ragvaldis tal inför kyrkomötet i Basel har säkerligen också varit betydelsefullt för den grundläggande strukturen (se nedan översikten av parallellställen på s. 267, i kommentaren till bok 16, kap. 28–30).

Från kapitel 2 och framåt har Johannes Magnus dock uppenbarligen haft Albert Krantz som huvudkälla, närmare bestämt *Chronica Regnorum Aquilonarium …* (postumt publicerad 1546), *Gothiae liber secundus*, s. 421ff. I långa partier rör det sig närmast om en parafraserande avskrift. Krantz i sin tur har utnyttjat Pomponio Leto (Pomponius Laetus, c. 1427–1497), *Romanae historiae compendium* (1459).

Huvudsakligen tycks det alltså vara så att Johannes Magnus har följt Krantz framställning, som han ibland ligger mycket nära, i regel dock utan att nämna hans namn. Men det är tydligt att han ibland har konsulterat Pomponio Leto direkt, vilket han vid sådana tillfällen i regel deklarerar. I höjd med kapitel 12 blir Sabellicos *Enneades* (se ovan, kommentaren till Förord, kap. 8) mycket viktig för framställningen. Vår författare hänvisar i texten flera gånger explicit till Sabellicos gigantiska historieverk. Som vanligt kan man räkna med att åtskilliga uppgifter, direkt eller indirekt, härstammar från Flavio Biondo, *Historiae ab inclinatione Romanorum imperii* (se ovan, kommentaren till Förord, kap. 8). Biondo har utnyttjats flitigt av både Sabellico och Leto. Det går att visa att Biondo plötsligt, i vissa partier, blir mycket viktig som *direkt* källa för Johannes Magnus (se nedan, kommentaren till bok 9, kap. 6 och 7).

KAPITEL 1

Aeneas … dennes fiende Turnus] I Vergilius *Aeneiden* är Turnus, rutulernas kung, Aeneas farligaste fiende. Han träder in i *Aeneidens* handling i bok 7, där hans börd och krigiska bedrifter särskilt betonas (7,55ff och 473ff), precis som här i vår text, och han besegras slutligen och dör i bok 12.

”eller gå till ett sorgligt krig mot geternas härar”] Johannes Magnus citerar här *Aeneiden*, 7,603f.

… gifte bort sin dotter Julia med deras kung Commositus …] Suetonius skildrar i sin biografi över Augustus (63,2) den olyckliga kejsardotterns öden och nämner där att Augustus enligt en osäker uppgift vid ett tillfälle lovade bort henne som maka åt geternas konung. Han hette Coson, eller kanske Cotiso, inte Commositus, som Johannes Magnus skriver. (Jämför ovan, kommentaren till bok 3, kap. 19, ”Com-

mositus".) Commositus är dock den form som Nicolaus Ragvaldi använde i sitt Basel-tal (om Johannes Magnus nu citerar honom rätt).

Tiberius] Romersk kejsare 14–37.

Caligula] Romersk kejsare 37–41.

KAPITEL 2

Dorpaneus] Namnet är hämtat från den senantike historieskrivaren Orosius verk *Historia adversum paganos* (7,10,4). Den rätta namnformen är nog Diurpaneus. Johannes Magnus väljer att betrakta honom som got, fast han i själva verket var dakernas kung (*rex Dacorum* hos Orosius).

Domitianus] Romersk kejsare 81–96.

… deras samlade här gick över Donau] Källorna till de följande berättelserna finns hos Orosius och Jordanes. Det rör sig dock om romarnas krig mot dakerna, som Johannes Magnus väljer att betrakta som goter.

Cornelius Fuscus] Pretorianprefekt under Domitianus. Stupade i fälttåget norr om Donau år 86.

Flavio Biondo] Referenserna till Biondo (Blondus) och Tacitus har Johannes Magnus övertagit från Krantz, *Gothiae (= Sueciae) liber* II, s. 421. Biondo berättar om detta i *Historiae ab inclinatione Romanorum imperii* (*Dec.* I, bok 1, s. 5).

Dion] Dio Cassius, grekisk historieskrivare (c. 155–235), behandlade den romerska historien. I bok 67 berättar han om Domitianus misslyckade fälttåg.

KAPITEL 3

Decibalus] En riktigare stavning är Decebalus (Δεκέβαλος), men Johannes Magnus följer som vanligt Krantz. Decebalus var dakiernas siste kung (c. 87–106). Den främsta källan till hans liv och hans krig mot romarna är Dio Cassius historieverk, där bok 68 behandlar Decebalus kamp mot kejsar Trajanus segerrika invasionsarmé.

Decebalus ansikte kan i dag betraktas i jätteformat på en klippa vid "Järnporten" (på rumänska Porțile de Fier), där Donau i en grandios båge bryter igenom Karpaternas sydligaste utlöpare. Bilden, som är 43 meter på höjden och 32 meter bred, tillkom mellan 1994 och 2004. Det monumentala konstverket bekostades av Iosif Constantin Dragan, en anhängare av den rumänska "protochronistiska" rörelsen, som hävdar att dakernas land var kulturens egentliga urspung. Jämför kommentarer ovan om Dromichaites och Burebista, som också har exploaterats i rumänsk nationalistisk historieskrivning (bok 3, kap. 13 och 17).

Nerva] Romersk kejsare 96–98.

Trajanus] Romersk kejsare 98–117. Hans framgångsrika krig i Dakien skildras i detalj i en serie reliefer på Trajanuskolonnen i Rom.

Eutropius] Senantik historieskrivare (300-talet e.Kr.), författare till *Breviarium historiae Romanae ab urbe condita*. Den skildring som här åsyftas återfinns där i bok 8 (6), där det emellertid talas om ödeläggelsen av Dakien, inte Trakien och Moesien.

taifalerna] Halvnomadiskt germanskt ryttarfolk som i mitten av 200-talet uppehöll sig i Dakien, omnämnda av Eutropius (8,2) och Jordanes (*Getica*, 91).

tribalerna] folkstam i Illyrien och Trakien. Tanken att de skulle ha haft något att göra med taifalerna har Johannes Magnus hämtat från Krantz, *Gothiae (= Sueciae) liber* II, s. 422.

en miljon dubbelsteg] Textstället är *Breviarium ab urbe condita*, 8,2. Hänvisningen är hämtad från Krantz, s. 422.

KAPITEL 4

Ostrogota] Ostrogotas historia berättas av Jordanes i *Getica* (90–100).

kejsar Maximinus] Maximinus Thrax, romersk kejsare 235–238. Se nedan, kap. 5.

Julius Capitolinus] En av författarna till det senantika historieverket *Historia Augusta* (300-talet). Se där *Maximini duo*, kap. 1.

Cordus] Aelius Cordus, historiker (200-talet), blev en av de viktigaste källorna för *Historia Augusta*. Cordus verk, som är förlorat, är känt bara genom hänvisningar hos Julius Capitolinus och andra.

Herodianus] Levde cirka 170–240 i Rom och skrev på grekiska i åtta böcker en romersk historia från Marcus Aurelius död till 230-talet. Arbetet blev en viktig källa för författarna till *Historia Augusta*. Om Maximinus kan man hos Herodianus läsa i bok 7.

KAPITEL 5

Maximinus] Maximinus Thrax ('trakiern') gjorde karriär under Septimius Severus (193–211) och Alexander Severus (222–235). Han förde befäl i Mesopotamien och vid Rhengränsen, varifrån han ledde ett fälttåg långt in på germanskt område. Korades av soldaterna till kejsare efter mordet på Alexander Severus, varefter han företog ytterligare fälttåg djupt in i Germanien, för vilka han fick hederstiteln *Germanicus maximus*. Efter ytterligare segrar över daker och sarmater hyllades han som *Sarmaticus* och *Dacicus maximus*. På sommaren 238 mördades han av soldaterna. De huvudsakliga källorna till hans liv är framställningen hos Herodianus (bok 7), *Historia Augusta, Maximini duo*, Aurelius Victor, *Caesares* (25f), Eutropius, *Breviarium* (bok 9) och Jordanes (*Getica*, 83–85).

Micea … Ababa] Namnen, i just denna form, är troligen hämtade från *Historia Augusta, Maximini duo*, 1, via Krantz, som vanligt (*Sueciae liber* II, s. 423).

Severus, som Alexander var barnbarn till] Detta är inte helt korrekt, men nästan, ty Alexander Severus mormor var syster till Julia Domna, Septimius Severus hustru.

KAPITEL 6

enligt Cordus] Se ovan kommentaren till kap. 4. Källan är Julius Capitolinus, *Historia Augusta, Maximini duo* (6). (Cordus verk gick ju förlorat redan under senantiken.) Johannes Magnus har dock inte gått till *Historia Augusta*, utan skrivit av allt praktiskt taget ordagrant från Sabellico (*Enneades*, VII, bok 6, sp. 352).

Antheus] Felstavning för Antaeus (Ἀνταῖος). Antaeus var i den grekiska mytologin en urstark jätte, som fick ny styrka om han berörde jorden (vars son han var). Herakles besegrade honom genom att lyfta upp honom över marken och strypa honom. Liknelsen med Antaeus och Milon (se nedan) är också övertagen från Sabellico.

Milon från Croton] Berömd brottare (500-talet f.Kr.) med stort antal segrar i de panhellenska tävlingarna. För den i klassisk litteratur hemmastadde läsaren var han nog mest känd genom omnämnandet i Ciceros *De senectute* (27).

Macrinus] Pretorianprefekt. Kejsare efter mordet på Caracalla 217. Avrättad 218.

Heliogabalus] Kejsare 218–222. Fick genom sin livsföring ett grundmurat dåligt rykte.

Alexander Severus] Se ovan, kommentarerna till kap. 5.

det sarmatiska havet] Härmed avses Östersjön.

Aquileia] Ort i nordöstra Italien, strax väster om floden Isonzo. Under Marcus Aurelius tid anlades här väldiga befästningsverk, och staden betraktades som nyckeln till Italien.

KAPITEL 7

vandalerna] Se ovan, kommentaren till Förord, kap. 5, ("'venderna' eller vandalerna").

markomannerna] Germanfolk i nuvarande Böhmen, farliga fiender till romarna.

kvaderna] Germanfolk i nuvarande Mähren och Slovakien, hörde till romarnas huvudfiender i norr. I uppräkningen av folkstammarna följer Johannes Magnus Krantz framställning (s. 424).

kejsar Filip] Philippus Arabus, 'Filip araben' (c. 204–249), kejsare från 244. Han utsåg sin unge son Filip till medkejsare. Under hans regering firades år 248 staden Roms 1000-årsjubileum. Antika romerska källor till händelserna under Filips regering är Aurelius Victor (28) och Eutropius (9).

KAPITEL 8

Decius] Född omkring 190, stadsprefekt under kejsar Filip, sändes 248 till Donaugränsen för att avvärja de germanska invasionerna. Utropades till kejsare 249 (se kap. 10 nedan). Han föll i ett stort fältslag i juni 251 under ett försök att driva ut de gotiska styrkorna från Moesien.

Martianopolis] Skall vara Marcianopolis. Trajanus syster hette Marcia.

tvättfat av guld] Källan till denna berättelse finns hos Jordanes (*Getica*, 93). Krantz version (s. 425) avviker något från vad som där berättas, och Johannes Magnus följer troget Krantz, som man kan vänta sig.

KAPITEL 9

Gepiderna] Ett östgermanskt folk, besläktat med goterna. De var bosatta norr om Donau. Åtskilliga följde senare Attila under hans invasion av Gallien på 450-talet.

Fastida] I berättelsen om denne härskare följer Johannes Magnus Krantz nästan orda-

grant, med lätta parafraser (s. 426). Krantz framställning är baserad på Jordanes, *Getica*, 97.

staden Galthis ... nära floden Ancha] Namnen förekommer hos Jordanes (*Getica*, 99). I moderna utgåvor står det Galtis och Auha. Det kan möjligtvis röra sig om en stad och en flod i Transsylvanien. Lustigt nog avviker Johannes Magnus här från Krantz, som har varianterna Galtis och Hanna (s. 426).

KAPITEL 10

Cinna] Krantz har denna namnform (*Gothiae* [= *Sueciae*] *liber* II, s. 426). I moderna utgåvor av Jordanes *Getica* kallas han Cniva. En varierande namnform är Knivida.

Echina ... Omba] Enligt Johannes Magnus har Nicolaus Ragvaldi använt namnformen Omba (se nedan, bok 16, kap. 29). Krantz har uppgiften om namnformen Omba (s. 426), men inte hänvisningen till Pomponio Leto (1425–1498). Här har Johannes Magnus faktiskt varit självständig och gått till Pomponio Letos verk *Romanae historiae compendium*, där det i kapitlet om Decius står att *rex Gothorum* hette *Echina*.

Euthesia] Krantz har namnformen Entesia (s. 426). I moderna utgåvor av Jordanes (*Getica*, 101) står det Euscia, som i dag är den bulgariska orten Svishtov vid Donau.

Filippopolis] Staden grundades 341 f.Kr. av Filip II av Makedonien. I dag Plovdiv, Bulgariens näst största stad.

Haemus] Grekiska Αἷμος, det antika namnet på Balkanbergen i Makedonien och Trakien.

vildmarkerna i Dardanien] Dardanien var namnet på två olika områden: (1) trakten kring Troja och (2) den norra delen av Moesien, vid Donau. Här avses givetvis den sistnämnda regionen.

KAPITEL 11

Pompeio Leto] Johannes Magnus skriver Pompeius Laetus, men menar Pomponius Laetus (Pomponio Leto), som han här återigen har utnyttjat (*Romanae historiae compendium*, kap. *Decius*).

Gallus Trebonianus] Vanligen kallad Trebonianus Gallus. Utropades efter Decius död 251 till kejsare och mördades av soldaterna 253.

Deciernas vördnadsvärda exempel] Tanken är att kejsar Decius skulle ha inspirerats av de legendariska decier som under republikens tid offrade sig för de romerska vapnens framgång: Den äldste Decius Mus vigde sig själv åt döden under en drabbning mot latinarna i Kampanien år 340 f.Kr. (Livius 8,6; 8,9–11). Hans son Decius Mus stupade på samma sätt i strid mot kelterna (Livius 10,26–30), och dennes son Decius Mus påstås ha offrat sig, enligt denna familjetradition, i en drabbning mot Pyrrhus (Cicero, *De finibus*, 2,61; *Tusculanae disputationes*, 1,89).

KAPITEL 12

Jordanes har en något annorlunda berättelse ...] Detta återfinns i *Getica*, 102ff.

Beroa eller Bercea] Augusta Traiana, i dag Stara Zagora i Bulgarien (öster om Plovdiv).

staden Abrittus i Moesien] Denna romerska befästning låg nära nuvarande staden Razgrad i nordöstra Bulgarien.

Aemilianus] Utropades till kejsare 253 och mördades av sina soldater efter några månader.

Gallus] Trebonianus Gallus (se föregående kapitel). Hans son hette Volusianus.

Marco Antonio Sabellico] Sabellico citeras här nästan ordagrant (*Enneades*, VII, bok 7, sp. 363).

KAPITEL 13

Veduca] Återgår på Jordanes, *Getica*, 107. I moderna editioner står det Veduco, men Johannes Magnus har denna variant från Krantz (*Gothiae* [= *Sueciae*] *liber* II, s. 427f).

Valerianus] Utropades till kejsare 253 och tog sin son Gallienus till medregent. Efter den förvirrade perioden med soldatkejsare som alla mördades efter kort tid vid makten följde nu ett antal år av ännu större förnedring och förfall. Perserna invaderade Syrien under den sasanidiske kungen Shapur (Sapor) (c. 240–270) och intog huvudstaden Antiokia. Under fälttåget blev Valerianus tillfångatagen (260) och behandlad på det sätt som här skildras. På en berömd relief i Naqsh-e-Rustam (utanför Shiraz) ser man den förödmjukade kejsaren knäfalla inför kung Shapur, som sitter till häst.

Gallienus] Kejsare efter faderns nederlag mot perserna. Mördades 268 av sina soldater.

Enligt Trebellius Pollio] *Historia Augusta, Tyranni triginta*, 1ff.

... som Eusebios berör i korthet] Även Sabellico hänvisar i detta sammanhang till Eusebios (*Enneades*, VII, bok 7, sp. 365), liksom Irenicus (*Exegesis Germaniae*, CXLIIIIr). Stället återfinns i Hieronymus översättning, i en kort notis om år 263: *Graecia, Macedonia, Pontus, Asia depopulata per Gothos.*[1]

plundrade länderna vid Svarta havet liksom Asien, Makedonien och Grekland] Det var under just dessa gotiska härjningståg som historikern Dexippos räddade Athen från plundring, en episod som många svenskar har (hade?) kännedom om genom Viktor Rydbergs diktverk "Dexippos" (i *Dikter*, 1882).

Orosius] Textstället är *Historia adversum paganos*, 7,22, men Johannes Magnus har hämtat hänvisningen och citatet från Krantz (s. 428).

... som Jordanes förklarar saken] Det textställe som åsyftas är *Getica*, 107.

mordbrännarens exempel] Herostratos, som nådde herostratisk ryktbarhet genom att bränna ned Artemis (Dianas) tempel i Efesos (356 f.Kr.).

KAPITEL 14

Bithynien ... Chalcedon] Bithynien var ett landskap i nordvästra Mindre Asien. Staden Chalcedon ligger vid Bosporens östra strand. Där hölls år 451, knappt två århundraden efter de händelser som här skildras, ett berömt kyrkomöte, där frågan om Kristi natur dryftades.

1. Eusebius, *Werke*, VII. *Die Chronik des Hieronymus*, Berlin 1956, s. 220.

Cornelius Abitius] I moderna utgåvor av Jordanes (*Getica*, 107) står det Cornelius Abitus, vilket möjligen kan vara en förvrängning av Avitus. Mannen är inte identifierad.

knappt återhämtat sig ...] Den märkliga kommentaren om "Troja och Ilium" härstammar från Jordanes (*Getica*, 108). Det ter sig ytterligt egendomligt att Troja inte skulle ha återhämtat sig "från kriget på Agamemnons tid", det vill säga under en tidsperiod på 1 300 år (och mer).

staden Anchalos] Johannes Magnus följer här Jordanes (*Getica*, 109) och övertar därmed både den felaktiga namnformen och de geografiska och historiska missuppfattningarna: Jordanes förvrängde stadens namn, vilket var Anchialos, och han förväxlade dessutom staden Anchialos i Trakien (som det här är fråga om) med staden Anchialos i Cilicien, vilken ansågs ha anlagts av Sardanapal(us) (= Assurbanipal). Denne var för övrigt inte alls parterkung, utan härskare i Assyrien.

Martianus] Han hette egentligen Macrianus. De yttersta källorna är Trebellius Pollio i *Historia Augusta, Gallienus* 1,2 och *Tyranni triginta* 18 samt Eusebios, *Historia Ecclesiastica*, 7,10,8.

Balista] Ballista var pretorianprefekt under Valerianus och Macrianus. Omnämns i *Historia Augusta, Gallienus* 3,2. Se PLRE, vol. 1, s. 146.

Palphurius Cruras] Fel för Palphurius Sura, en romersk historiker som skrev ett tidigt förlorat verk om Gallienus regeringstid och som blev en viktig källa för *Historia Augusta* ("Trebellius Pollio"). Krantz nämner honom inte i detta sammanhang, men Sabellico anger honom och Trebellius Pollio tillsammans som viktiga källor till Gallienus historia (sp. 368), och det är troligt att Johannes Magnus har haft Sabellicos verk till hands och råkat skriva av fel.

Trebellius Pollio] Textstället som åsyftas är *Historia Augusta, Gallienus* 5,6–7, nästan ordagrant citerad.

KAPITEL 15

Claudius] Romersk kejsare 268–270.

enligt Pollios vittnesbörd] Trebellius Pollio, *Historia Augusta, Claudius* 9,3ff.

Junius Bocchus] Skall vara Junius Brocchus. Yttersta källan är återigen *Historia Augusta, Claudius* (8,3ff).

Liberianus och Flavius Vopiscus] Liberianus är fel för Tiberianus. Gaius Iunius Tiberianus (f. c. 230) gjorde karriär som officer, senator och slutligen konsul under Aurelianus. Flavius Vopiscus framför sin kritik mot Trebellius Pollio i *Divus Aurelianus*, 2 och nämner då även invändningar som har formulerats av Tiberianus.

Sabellico] Sabellico skriver i *Enneades*, bok 7, sp. 369 att smickrare försökte förbättra Claudius anor. Det är nog den notisen som Johannes Magnus har utgått från.

KAPITEL 16

Cannabas] Yttersta källan är Flavius Vopiscus, *Historia Augusta, Divus Aurelianus*, 22,2.

Flavius Vopiscus] Källa är även här Flavius Vopiscus, *Historia Augusta, Divus Aurelianus,* 13,2.

Aelius Xifus] Yttersta källan är Flavius Vopiscus, *Historia Augusta, Divus Aurelianus,* 12ff. I moderna utgåvor heter han Aelius Xifidius.

KAPITEL 17

det brev som Aurelianus sände] Yttersta källan är Flavius Vopiscus, *Historia Augusta, Divus Aurelianus,* 7,5.

en krigsman skall ...] I *Historia Augusta* skall texten förmodligen lyda: [*Miles*] *sagmarium et equum defricet,* "En krigsman skall rykta sin packhäst och sin (strids)häst". Johannes Magnus skriver inget *et* ('och'), vilket för övrigt saknas i många utgåvor. Uppenbarligen har han hämtat ordalydelsen från Sabellico (*Enneades,* VII, bok 7, sp. 371). Den svenska översättningen är ett försök att ge texten ett begripligt innehåll.

Methodius och Jordanes och Irenicus] Beträffande Methodios, se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 16. Hänvisningarna till "Methodius" tycks, som där påpekats, ytterst härstamma från Irenicus, som mycket ofta åberopar denne författare. Irenicus polemiska framställning står att läsa i *Exegesis Germaniae,* CXLVr. Just där nämns emellertid inte "Methodius".

KAPITEL 18

... praktfullt triumftåg] Den yttersta källan är Flavius Vopiscus, *Historia Augusta, Divus Aurelianus,* 33.

Odenatus] Septimius Odenat(h)us, framgångsrik härskare i Palmyra i Syrien. Besegrade perserna, mördades 267.

Zenobia] Odenathus hustru, som efterträdde mannen. Besegrades 272 av Aurelianus.

innan man firade triumf över henne] *Historia Augusta* har här en klarare formulering: *cum eo urbem ingressa est victa et triumphata,* "hon drog in i Rom tillsammans med honom, besegrad och som en av dem som visades upp i hans triumftåg".

Cannabas] *Historia Augusta* nämner inte Cannabas här. Det står bara *(currus,) qui fuisse dicitur regis Gothorum,* "den vagn som säges ha tillhört goternas konung".

blemyer] Ett folk i Etiopien.

baktrianer] Folk i nuvarande norra Afghanistan.

saracener] Under antiken vag beteckning för diverse beduinstammar i Främre Orienten.

alaner] Nomadiska stammar av förmodligen indoiranskt ursprung, vid denna tid vandrande mellan Kaspiska havet och Don. De västliga alanerna kom under folkvandringstidens inledning att tillsammans med vandalerna i hög grad bidra till det Västromerska imperiets undergång. Beträffande deras slutliga öde, se nedan, bok 15, kap. 17, med kommentarer. De östliga alanerna har på osäkra grunder ansetts vara anfäder till osseterna i Kaukasus.

roxolaner] Sarmatiskt ryttarfolk, vid denna tid hemmahörande i nuvarande Ukraina och på norra Balkan.

svever] Eller sveber, germanfolk vid Rhen och Donau. Ibland räknas markomanner och kvader dit. Namnet fortlever i regionen Schwaben i södra Tyskland.
Sabellico] Det textställe som åsyftas är *Enneades*, VII, bok 7, sp. 374.
… för att skydda det romerska väldet] Utrymningen av Dakien och delningen av Moesien nämns i *Historia Augusta*, *Divus Aurelianus* 39.
Tacitus] Romersk kejsare 275–276.
Probus] Romersk kejsare 276–282. Johannes Magnus alluderar här på namnets betydelse ('redbar').
Charus] Carus, romersk kejsare 282–283.
Diocletianus] Romersk kejsare 284–305.

KAPITEL 19

Maximianus med tillnamnet Herculius] Upphöjdes av Diocletianus till *caesar* 285 och *augustus* 286. Död 310.
Constantius] Constantius Chlorus, utsågs av Diocletianus till *caesar* 293. Far till Konstantin den store. Död 306.
Galerius Maximinus] Galerius Maximianus. Upphöjdes av Diocletianus till *caesar* 293. Blev *augustus* 305. Död 311.
Narseus] eller Narses, sasanidisk persisk kung (293–302), son till Sapor (Shapur) I.
… fick han också ett ovärdigt mottagande] De yttersta källorna är Eutropius (9,24) och Orosius (7,25), i första hand den sistnämnde, vars berättelse återges nästan ordagrant. Men Johannes Magnus har sannolikt följt Sabellico (*Enneades*, VII, bok 8, sp. 383).
vilket både Sabellico och Biondo synes bekräfta] Krantz refererar till Biondo med reservationer (*Gothiae* [= *Sueciae*] *liber* II, s. 432).
Men Jordanes motsäger dem öppet …] Textställe som åsyftas är *Getica*, 111.
Licinius] Blev Galerius medkejsare 308. Död 325.

KAPITEL 20

Hilderik] eller Hilderith. Den yttersta källan är Jordanes (*Getica*, 112f).
Ariarik och Atarik] I moderna utgåvor av Jordanes står det *Ariaricus* och *Aoricus* (112). De omnämns även av Krantz, men ytterst kortfattat (*Gothiae* [= *Sueciae*] *liber* II, s. 433). Se PLRE, vol. 1, s. 102 respektive 80.
Konstantinopel] År 330 upphöjde Konstantin den store Byzantium till rikets huvudstad under namnet Konstantinopel.

KAPITEL 21

Geberik] Återgår på Jordanes (*Getica*, 112f) och Krantz (s. 433). Se PLRE, vol. 1, s. 387.
hermundurerna] Germanstammar som tidvis var allierade med markomannerna. Källan till den här utredningen av de olika folkslagens utbredning och inbördes strider är Jordanes (*Getica*, 114ff).
på kejsar Honorius tid] Honorius var västromersk kejsare 395–423.

Stilicho] Romersk fältherre, son till en vandal, död 408. Se nedan, bok 15, kap. 5–10.

Ptolemaios] Grekisk astronom, geograf och matematiker. Om honom och hans verk, se ovan, kommentaren till Förord, kap. 1.

Strabon] Grekisk historiker och geograf. Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 23.

ungrarna … turkarna] Hela resonemanget om namngivning av nationer och länder, med medeltida och samtida exempel, är hämtat från Krantz, *Gothiae* [= *Sueciae*] *liber* II, s. 434.

Cornelius Tacitus] Uppgifterna om hermundurernas boplatser återfinns i Tacitus verk *Germania* (41: *In Hermunduris Albis oritur*).

nariskerna] Eller kanske naristerna (eventuellt varisterna) var grannar till hermundurerna. De omtalas av Tacitus i *Germania* (42).

Marcus Antonius] Johannes Magnus menar Marcus Aurelius (Anton*in*us). Han har hämtat namnformen från Krantz (s. 434).

KAPITEL 22

Armanarik] Källan är Jordanes (*Getica*, 116), med Krantz som mellanled (*Gothiae* [= *Sueciae*] *liber* II, s. 435). Han hette kanske Ermanarik. Se PLRE, Vol. 1, s. 283.

amalernas ädla ätt] Den berömda östgotiska kungaätten, till vilken Teoderik den store hörde. Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 19.

herulerna och deras kung Alarik] Heruler är ett samlingsnamn för diverse germanska grupper som dyker upp på högst olika ställen i imperiet och i dess utkanter, i Gallien, på Balkan och kanske vid Svarta havet. Denne kung Alarik (Halarik) omnämns endast hos Jordanes (117). Se PLRE, vol. 1, s. 406.

… de maeotiska träsken] 'Maeotiska träsket (sjön)' var grekernas och romarnas namn på Azovska sjön (vid Krim): *Maeotis* (Μαιῶτις) eller *Maeotis palus* (Μαιῶτις λίμνη). Goterna kom enligt Jordanes dit efter sin stora utvandring, och sjön har av den anledningen omnämnts flera gånger tidigare i framställningen, i dedikationerna och i förordet (se kommentaren till kap. 7 där).

Ablabius] Levde förmodligen på 400-talet. Skrev en gotisk historia, som gått förlorad, en av de viktigaste källorna till Jordanes verk. Se ovan, kommentaren till Förord, inledning ("Jordanes från Ravenna och den romerske senatorn Ablabius …").

det grekiska ordet helos] Ordet ἕλος betyder mycket riktigt 'sumpmarker'. Anknytningen är här benämningen maeotiska *träsket*.

det sklavoniska folket] De slaviska nationerna namnges från tidigbysantinsk och tidig medeltid på just detta sätt: på latin *sclavoni*, på grekiska σκλαβηνοί.

KAPITEL 23

… de södra stränderna av det sarmatiska havet, som där kallas "den venediska bukten"] Det sarmatiska havet är Östersjön. Venediska bukten (*Sinus Venedicus* [eller *Veneticus*]) var, som vi sett, under den tidigmoderna epoken en vanlig benämning på Finska viken. Rörande folkslaget *Venedi* (eller *Veneti*) rådde stor förvirring. De nämns av Plinius d.ä. (*Naturalis historia*, 4,97) och av Tacitus (*Germania*, 46,1) och sägs där vara bosatta vid Weichsel (*Vistula*). Det kanske då var fråga om de

slaviska stammar som senare kallas vender. Men hos tidigmoderna författare avses med Venedi oftast finnarna, eller kanske esterna. Se ovan, Förord, kommentaren till kap. 1, ”den venediska viken”.

Livlands stormästare] Johannes Magnus syftar troligen på Tyska Ordens stormästare Walter von Plettenberg (d. 1535), som år 1501 drev tillbaka den ryska armé som då invaderade Livland under ledning av Ivan III, storfurste över ”de mäktiga moskoviterna”, som vår författare skriver.

skuggan av ett stort namn] I den latinska texten står det *magni nominis umbra*, ”skuggan av ett stort namn”, vilket är ett citat från Lucanus, *Pharsalia*, 1,135, helt lösryckt från sitt sammanhang. Detta lite ansträngda försök till klassisk allusion har Johannes Magnus övertagit från Krantz (s. 435).

KAPITEL 24

hunnernas namn] Beskrivningen av hunnernas ursprung, utseende och seder utgår från Jordanes (*Getica*, 121–127). Johannes Magnus har följt Krantz (s. 436), men själv lagt till uppgifterna om runor och adelrunor.

Berik] Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 14.

Filmer] Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 20.

KAPITEL 25

Jordanes försäkrar …] Textstället som åsyftas är *Getica*, 122ff.

Krantz tror …] Enligt *Gothiae* [= *Sueciae*] *liber* II, s. 437.

Berosus åsikt] Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 1, ”Berosus”. Flera historiker hävdade i anslutning till denna tradition att tyskarna härstammade från Jafets son Tuiscon, vars ättlingar bar namn som antydde att de blev urfäder till de germanska stammarna. Johannes Magnus har skrivit av namnlistan från Krantz (s. 437). Till de fabulerande författarna i denna tradition hörde Johannes Aventinus (1477–1534; alltså i stort sett samtida med Krantz) och Jodocus Willich(i)us (d. 1552).

Prokopios … i sin första bok om det persiska kriget] Syftar på *Bellum Persicum* 1,3. Här berättar Prokopios att dessa hunner, ’de vita hunnerna’ (Οὔννοι λευκοί), inte alls liknar de andra som hör hemma i Skytien. Hos de senantika och tidigbysantinska historieskrivarna omnämns de ibland som heftaliter.

Det saknas inte heller de som säger att hunnerna först bröt fram från Skandiens norra del eller Medelpad …] Tanken går säkerligen ytterst tillbaka på namnet *Hunaland*. Man har uppenbarligen antagit att detta område var beläget ungefär där Medelpad nu ligger och att hunnerna kanske kom därifrån. Även Olaus Petri berör i *Een swensk Cröneka* ”itt gammalt rykte, at Huni häär skal haffwa gått här uth aff Swerige”, men avvisar tanken som orimlig. (Se G. T. Westin, *Historieskrivaren Olaus Petri*, [1946], s. 267.)

Olaus Magnus behandlar också detta tema i sin *Historia om de nordiska folken* (II,18), men säger att invånarna i Medelpad kallas hunner därför att de kämpade mot hunnerna och besegrade dem. Föreställningen om att hunnerna hade något med dessa trakter att göra levde länge kvar, de diskuterades ännu av Lagerbring

och ventilerades i två avhandlingar under Neikter, *De vestigiis Hunnorum in Svecia et aliis Septentrionalibus regnis* ('Om spåren av hunner i Sverige och de andra nordiska kungarikena', 1791 och 1794).

Vid första anblicken …] En av de mest berömda skildringarna av hunnernas fasansfulla vederstygglighet möter i Ammianus Marcellinus historieverk (31,2). Johannes Magnus nämner inte detta arbete här. Han hade väl inte hunnit uppmärksamma Ammianus beskrivning: Den första utgåvan (Rom 1474) innehöll nämligen inte böckerna 27–31; dessa inkluderades först senare (Augsburg och Basel 1533).

hennes bröder, Sarus och Amnius] Uppgiften kommer från Jordanes, *Getica*, 129.

KAPITEL 26

Vinnitarius] Uppgiften kommer från Jordanes, *Getica*, 246f. Se PLRE, vol. 1, s. 968.

ledde denna här mot Boxus, som var kung över antoarerna] Jordanes är den yttersta källan (*Getica*, 247). I Jornandes 1531 kallas han Box (nominativ). I moderna utgåvor heter kungen Boz. Folkslagets namn skall kanske vara *antarer*.

KAPITEL 27

… säger Jordanes] Textställe som åsyftas är *Getica*, 248.

Eracus] Såväl kung som folk och flod är höljda i dunkel.

KAPITEL 28

enligt Jordanes] Textställe som åsyftas är *Getica*, 250.

KAPITEL 29

gepidernas länder] Se ovan, kap. 9.

Attila] Den mest kände av hunnernas kungar (d. 453). Hans välde sträckte sig från Kaspiska havet till Rhen. Som Johannes Magnus antyder här, återkommer han längre fram till Attila och hans välde. I bok 8, från kap. 20 och framåt spelar den fruktade hunnerkungen en stor roll, likaså i bok 9.

BOK 7

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar goterna i hemlandet, från kung Evgins tid till kung Alarik (Alver). Källorna är Saxo, Ericus Olai och inte minst *Prosaiska krönikan* och *Lilla rimkrönikan*, som har fått leverera många namn. Redan under 1300-talet hade man börjat uppmärksamma den norsk-isländska traditionen: Ett viktigt verk i detta sammanhang, faktiskt den yttersta källan, är den på latin skrivna norska krönika som går under namnet *Historia Norwegiae*, från slutet av 1100-talet. I detta arbete förtecknas ynglingaättens kungar, i en serie som endast är svagt beroende av *Ynglingatal* i *Heimskringla*. Se Carl Phelpstead, *History of Norway* … (2001), s. 88–89. Kungarnas dödssätt, som till en del förmedlas redan i *Historia Norwegiae*, har uppenbarligen dragit till sig särskilt intresse. I *Lilla rimkrönikan* får de alla ta till orda och berätta om de olika sätt de mött döden på.

När det gäller dessa mytiska härskare är traditionen ganska fast och Johannes Magnus anpassar sig nära till den när det gäller ett tiotal namn i denna bok (och fler i bok 8). De flesta av de namn som förekommer här återfinns också i Olaus Petris *Cröneka*, s. 19ff. Kungalängdens bakgrund har utretts av Gustav Löw, *Sveriges forntid i svensk historiografi*, I, 1908, s. 80–81.

Det kan vara av intresse att jämföra listorna i *Historia Norwegiae* (H.N.), *Prosaiska krönikan* (P.K.), Ericus Olai (E.O.) och Johannes Magnus (J.M.): [H.H.]

H.N.	P.K.	E.O.	J.M.
Njord	Neorch	Neark	Nearchus
Froej	Froee	Frotho	Frotho
–	Urbar	Urbar	Urbarus
–	Östen	Östen	Ostenus
Fjolne	Solen	Fyolm	Fliolmus
Svegde	Swerker	Suercherus	Svercherus
Vanlande	Valand	Valandher	Valander
Visbur	Wisbur	Visbur	Visbur
Domald	Domalde	Domaldir	Domalder
Domar	Domar	Domar	Domarus
–	Attila	Attilus	Attilus
Dygve	Dygver	Diguer	Dignerus
Dag	Dager	Dagherus	Dagerus
Alrik	Alrik	Alrich	Alaricus

KAPITEL 1

Evgin] Enligt Ericus Olai är denne Evgin kung över goterna, men han väljs också till kung av danskarna efter sin farbror Haldan (6,45). Johannes Magnus låter honom härska även över svearna. Men det uppstår en sammansvärjning bland svearnas stormän, så att den gamle Evgin dödas av Ragnald.

KAPITEL 2

Ragnald] Ragnald blir kung över svearna men får utkämpa en rad strider mot Evgins son Sivald som vunnit makten bland danskarna. Det är nu den okuvlige Starkodder tvingas ta till flykten i ett slag (jämför Saxo 7,5).

KAPITEL 3–5

En av Saxos tragiska kärlekshistorier handlar om en småkung vid namn Hamund som har fyra söner, Hake, Helvin, Hagbard och Hamund (7,7,1ff). Men Johannes Magnus förvandlar denne Hamund till sveakungen Amund och kan därmed tolka berättelsen som en kraftmätning mellan Sverige och Danmark. Bröderna ägnar sig nämligen åt djärva vikingadåd, och tre av dem möter då den danske kungen Sigars söner. Man utkämpar en bitter strid men försonas sedan, och därmed syns det inträda en ljuv fred mellan dessa riken. En av svenskarna, Hagbard, följer också med sina nya vänner till det danska hovet, och där grips han av en brinnande kärlek till kungadottern Signe. Men onda män väcker hat mellan danskarna och svenskarna, så att man griper Hagbard och hänger honom i en galge, och då vill inte Signe leva utan tar sitt liv. Detta ger Johannes Magnus anledning att fördöma ”människosläktets odjur” som inblåser fördärvliga råd hos ”oförståndiga furstar”, kanske en ny varning för lutheranerna vid Gustav Vasas hov.

KAPITEL 6

Hake] Enligt Saxo (7,8,1ff) härjar nu Hake hela Danmark för att hämnas sina bröders död. Enligt Johannes Magnus läggs också landet under svearnas välde. Genom dessa strider försvagas även den danska kungaätten, tills den enda som återstår är kungadottern Gyrita.

Ty det syntes som om skogen hade ryckts upp från marken …] Många läsare kommer nog här att tänka på Shakespeares *Macbeth*, den berömda scenen (akt V, scen 5) där väktaren rapporterar om hur han från tornet ser Birnams skog komma vandrande: ”As I did stand my watch upon the hill, I look'd toward Birnam, and anon, methought, the wood began to move.” [H.H.]

KAPITEL 8–10

Alvilda] En annan av Saxos romantiska historier handlar om Alvilda (7,8,1ff). Hon är dotter till den gotiske kungen och viger sitt liv åt den strängaste kyskhet samt

tappra dåd på haven. Därmed väcker hennes rykte en brinnande kärlek hos den danske kungasonen Alf, och efter många mödor lyckas han vinna hennes kärlek. Så föds deras dotter Gyrita, vilket medför att den danska kungaätten får nytt liv tack vare det ädla gotiska blodet.

KAPITEL 11

Inge] Uppgiften att Inge utsåg Uppsala till huvudstad för det svenska riket har Johannes Magnus hämtat från Ericus Olai (7,5). Denna tes var viktig för de kyrkliga historikerna, eftersom den tycktes visa hur ärkebiskopsstolen var oumbärlig för den svenska kungamaktens legitimitet och auktoritet. Här beklagar Johannes Magnus att goternas rike inte hade något fast kungasäte och antyder att staden Skara vore berättigad till denna rang.

KAPITEL 12–13

Johannes Magnus har hämtat kunganamnen Neark och Frode från Ericus Olai (7,6) och utvecklat dennes korta notiser för att beskriva sina egna kungaideal. Beträffande Ericus Olais källor, se inledningen till denna bok.

KAPITEL 14

Urbar] Även denne kung kommer från Ericus Olai (7,8). Skildringen av de nordiska kämparnas orörliga ansiktsuttryck när de träffas av hugg har inspirerats av Saxo (7,10,11).

De olympiska kämparna visade samma mod, enligt Cicero … tog emot de hårdaste hugg] Det ställe hos Cicero som åsyftas är *Tusculanae disputationes* (2,20,46), som behandlar förmågan att uthärda smärta. [H.H.]

… med Ennius ord …] Verk av den tidige romerske poeten Ennius (239–169) är bara fragmentariskt bevarade, ofta i form av korta citat, återgivna av senare författare. Båda de citerade verserna finner vi i Ciceros *De officiis*, 1,18,7–8. Det första är i latinet en hexametervers, det andra en jambisk senar. [H.H.]

KAPITEL 15–16

Östen] Uppgiften att norrmännen dödade hans broder Nordian kommer från Ericus Olai (7,9f), men berättelsen om hur hans fosterfader Gunno utkräver en blodig hämnd för detta dåd har hämtats från Saxo (7,9,2).

KAPITEL 17

Fliolm] Ericus Olai säger bara att han dränktes av sitt eget folk i ett ölfat (7,12). Men Johannes Magnus har utvecklat denna magra notis till en betraktelse över det förkastliga i furstars förtroliga umgänge med sina underlydande.

Kejsar Augustus skulle enligt Eutropius ha kritiserat sin anfader Julius Caesar …]

Johannes Magnus förenklar sammanhanget och anger fel källa. Det är Suetonius som i sina kejsarbiografier berättar att Caesar brukade kalla sina soldater *commilitones*, 'vapenbröder' (*Caesar*, 67) och att Augustus aldrig gjorde så (*Augustus*, 25). Hos Suetonius står det inte att Augustus verkligen klandrade Caesar för hans ordval (även om detta kan ligga implicit i sammanhanget). Eutropius tycks inte ha någon uppgift om detta. Översättningens ord *anfader* återger latinets ord *avunculus* som Johannes Magnus här använder sig av. Det betyder 'morbror', men även 'farmors eller mormors bror', det vill säga "grandonkel". Augustus var Caesars systerdotterson. [H.H.]

Saxo] Den engelske riddarens fördömande av danskarnas hejdlösa dryckenskap återfinns hos Saxo (2,3,5).

KAPITEL 18

Sverker] Ericus Olai har föga att säga om denne furste (7,13), och därför har Johannes Magnus fyllt detta tomrum genom att anställa en retorisk jämförelse mellan usla och goda kungars dygder och laster.

Olaus Petri har omedelbart efter omnämnandet av Sverker en intressant notis: "Widh denna tijdh eller noghot för eller sedhan, wore the Göthar (som i fremmande land wore) så mechtige, at de slogo keyseren i hääl, then ther Decius heet … och thetta skedde widh twhundrade och try och femtiyo åår epter Christi byrd." (Jämför ovan, kommentaren till bok 6, kap. 8.) [H.H.]

KAPITEL 19

Valand] Ericus Olai uppger bara att denne kung kvävdes av en demon eller mara i sömnen (7,14). Men Johannes Magnus gör honom till en av sina idealkungar genom att låta honom erövra Skåne från danskarna, försonas med sveakungen samt bekämpa sjörövare.

Möjligtvis kan han ha fått inspiration till detta genom den dikt i *Lilla rimkrönikan* (i Klemming, *Småstycken …*, s. 260), där Valand själv berättar: [H.H.]

Göteland iag epther myn fadher erffde
Och myken segher iag ther förwerffde.

KAPITEL 20

Visbur] Hos Ericus Olai (7,15) bränns kung Visbur inne med hela sitt följe av sina söner, eftersom dessa vill komma fortare till arvet. Men Johannes Magnus tolkar hans öde på ett helt annat sätt. Han gör nämligen Visbur till en girig och grym tyrann som konfiskerar undersåtarnas egendom, och ändå klagar skamlöst vid varje riksdag över kronans fattigdom. Anspelningarna på Gustav Vasa är således mer än uppenbara. Därmed blir Visburs öde en varning till Gustav Vasa att även han kunde drabbas av folkets och sönernas hat genom sitt tyranniska välde. Som inledningen visar väckte också exemplet Visbur lidelsefulla protester vid Vasahovet.

KAPITEL 21

Domald] Hos Ericus Olai (7,16) offrar man kung Domald till gudinnan Ceres för att få rikare skördar, men Johannes Magnus berättar en annan historia. Hos honom får folket svälta och lida genom de grymma krigsmän som Domald har tagit i sin tjänst – ännu en anspelning på Gustav Vasas utländska legosoldater. Det är också översteprästerna som förkunnar att Domald måste offras för att hungersnöden skall hävas. Och detta skall måhända visa hur biskoparna ägde en rätt och skyldighet att resa folket mot landets tyranner.

Domalds död framställs i Carl Larssons berömda målning *Midvinterblot* (1914–1915, i Nationalmuseum, Stockholm), men där blir han snarast en kung som offrar sig själv för folkets bästa.

KAPITEL 22

Domar] Ericus Olai nämner bara Domars namn (7,17). Men Johannes Magnus finner det troligt att han fick lida av folkets hat mot sin tyranniske fader Domald. Och därmed blir detta en förnyad maning till Gustav Vasa och hans söner att besinna historiens lärdomar.

KAPITEL 23

Attil] Enligt Ericus Olai (7,18) bestraffar Attil danskarnas uppror genom det skamliga straffet att insätta en hund som deras kung. Även Johannes Magnus prisar detta dåd. Ryssarna kallas här moskoviter, vilket är en anakronism som förekommer flera gånger i det följande. Jämför kommentaren till bok 20, kap. 11 (”… som ett skydd …”).

KAPITEL 24

Digner] Ericus Olai säger bara att Digner led en naturlig död i Sverige (7,20). Men Johannes Magnus sluter sig av detta att han mötte mycken kärlek hos sitt folk i motsats till den hatade tyrannen Visbur. Namnets likhet med latinets *dignus*, ”värdig”, kan också ha givit upphov till detta lovtal.

KAPITEL 25–26

Dager] Även här nämner Ericus Olai föga mer än namnet (7,21). Men Johannes Magnus har konstruerat en idealkung som gör krigståg både i Danmark och Ryssland och söker återupprätta den forna enighet som gjort goter och svear oövervinneliga i alla tider.

KAPITEL 27–28

Alarik] Ericus Olai säger bara att Alarik övertog makten efter sin fader Dager (7,22).

Men Johannes Magnus identifierar Alarik med den svenske kungen Alver hos Saxo (7,9,12f) och kan därmed ta upp en dramatisk händelse från ett krigståg till Ryssland. I detta deltar den fruktade kämpen Hildeger på svearnas sida, och han utmanar nu den tappraste bland motståndarna att möta honom i ett envig. Ingen vågar träda fram utom en viss Haldan. Men Hildeger vägrar strida mot honom, eftersom han vet att Haldan är hans halvbroder. Då utmanar Haldan en rad andra kämpar, och när han fällt alla kan inte Hildeger vägra längre. Så fälls även han av Haldan, som grips av djup sorg när han får veta att han dödat sin halvbroder.

KAPITEL 29

Haldan ... fick Gyrita till maka] Saxo berättar (7,9,9ff) hur Haldan vinner den enda återstående kungadottern i Danmark, Gyrita, till maka, och hur han även enar det splittrade Danmark. Men Gyrita förblir ofruktsam, intill dess Haldan sonar sitt brodermord genom ett offer till gudarna i templet i Uppsala. Då föder hon sonen Harald, och han blir nu stamfader för en ny kungaätt i Danmark. Så omtolkar Johannes Magnus denna berättelse för att visa att den danska kungaätten bara kunde förnyas genom Gyritas gotiska blod. Och även de danska kungarna får vörda templet i Uppsala såsom den heligaste platsen i Norden.

BOK 8

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar goterna i hemlandet, från kung Ingemar I:s tid till kung Alarik och hans son Björn, vilket leder oss fram till omkring 800 e.Kr. Källorna är i vanlig ordning Saxo, Ericus Olai och *Prosaiska krönikan*. Den norröna kungalängdens bakgrund har utretts av Gustav Löw, *Sveriges forntid i svensk historiografi*, I (1908), s. 81–85. Johannes Magnus har ändrat ordningen mellan regenterna och kompletterat med hjälp av sin egen fantasi.

Från kapitel 17 och framåt bryts framställningen av skildringen av langobardernas och herulernas utvandringar, varvid vi återigen möter antika källor, bland andra Prokopios och Paulus Diaconus, och därjämte en rad tidigmoderna historiker, såsom italienarna Biondo, Sabellico och Volterrano samt den ständigt närvarande Krantz. [H.H.]

KAPITEL 1

Ingemar] Enligt Ericus Olai stryps Ingemar av sin hustru på den plats där Stockholm senare skulle ligga (7,23). Men Johannes Magnus ger också en förklaring till detta ondskefulla dåd: hans hustru var nämligen danska.

Harald] Berättelsen om hur den danske kungen Harald lär sig fylka sin här av Oden kommer från Saxo (7,10,6). Hos Johannes Magnus får den än en gång visa hur danskarna ofta betjänar sig av onda och demoniska krafter.

KAPITEL 3

Ingel] Enligt Saxo gör denne Ingel ett krigståg till Danmark och rövar bort den danske kungens syster (7,10,7). Ericus Olai återger en annan historia om hur Ingel dödas av sin egen broder i ett gräl om hans hustrus skamliga levnad (7,24). Johannes Magnus har kombinerat dessa berättelser till en tredje version, där den danske kungen Harald erbjuder Ingel sin syster för att vinna fred med de mäktiga svenskarna. Sedan lever denna danska i skörlevnad vid det svenska hovet, och det är detta som ger upphov till grälet och Ingels död. Detta föranleder sedan en betraktelse över alla uppror och krig som drabbat Sverige genom danska kvinnors falskhet – man kunde säga att Danmark representerar den kvinnliga eller falska och destruktiva principen i den nordiska politiken, medan Sverige står för den manliga och uppbyggliga.

efter Julius Caesars exempel ...] Tanken är nog följande: Ingel förde prinsessan med sig till Sverige på samma sätt som Caesar en gång förde Cleopatra till Rom. Caesars förbindelse med den egyptiska drottningen och ryktet om att han kanske

planerade att överföra rikets styrelse till Alexandria (se Suetonius, *Caesar,* 79) minskade drastiskt hans popularitet och gav goda argument till de sammansvurna som till slut tog hans liv. [H.H.]

KAPITEL 5

Germund] Enligt Ericus Olai efterträds Ingel av sin son Jarund. Han lägger under sig Danmark och sänder sedan hem sitt folk i förlitan på den trohet som danskarna lovat honom. Men då hänger de honom (7,25). Johannes Magnus döper om denna Jarund till Germund och låter hans död bli ett nytt bevis på danskarnas eviga trolöshet. Han finner det också märkligt att Saxo förtiger denne Germund, men förklarar detta med att de danska historikerna inte vill erkänna alla nederlag som deras folk lidit i striderna mot svenskarna.

KAPITEL 6

Håkan Ring] Efter Ingels död insätter den danske kungen Harald hans lille son att styra Sverige under förmyndare, enligt Saxo. Han har nämligen rätt till detta, eftersom barnets moder är hans egen syster (7,10,11). Men detta är en historieförfalskning enligt Johannes Magnus. För hos honom kommer Germund efter Ingel, och sedan väljs dennes son Håkan Ring till kung ”med hela fäderneslandets samtycke”. Danskarna har inte heller den minsta rätt att tillsätta kungar i Sverige.

KAPITEL 8

Bråvalla] Harald fortsätter att bedriva lömska intriger för att skapa splittring i Sverige, och till sist blir ett krig oundvikligt. De väldiga härarna möts på Bråvalla i Småland, och detta skulle ha varit den blodigaste drabbningen i Nordens historia – Johannes Magnus jämför den flera gånger med det berömda slaget på de katalauniska fälten då romarna och västgoterna stred mot hunnerna. Två träsnitt får visa hur den svenska hären och flottan går till angrepp under sina vapen, lejonet och de tre kronorna.

Saxo ger en dramatisk skildring av slaget, med kataloger över de främsta kämparna. Han låter även de två kungarna hålla var sin oration före striden.[1] Johannes Magnus har nöjt sig med en kortare parafras, men betonar det gnälliga och kraftlösa hos Harald. Han hävdar likaså att danskarna var så svaga att de tvingades värva trupper från många andra folk, medan svenskarna segrade genom egen dygd och kraft.

KAPITEL 10

... höll detta tal] Efter segern får Ring hålla en oration till de besegrade danskarna som komponerats av Johannes Magnus. Här sammanfattas några teman i hans

1. Johannesson 1978, s. 172ff.

historia, som att danskarna aldrig kan besegra svearna och goterna så länge dessa bevarar sin endräkt. Svenskarnas gruvor ger dem också stora rikedomar och vapen att försvara sig med. Johannes Magnus betonar likaledes hur Ring hedrar de fallna danskarna med en värdig likfärd. Än en gång ställs svenskarnas ädelmod mot danskarnas falska och giriga väsen.

KAPITEL 11–12

Här har Johannes Magnus sammanställt uppgifter hos Saxo (8,5,1ff) och Ericus Olai (7,38) för att visa hur Ring därefter härskar över såväl svearna och goterna som danskarna. Därmed blir hans seger på Bråvalla ett förebud om den nordiska unionen, där makten dock ligger i svenskarnas händer.

KAPITEL 13

Egil … hade tillnamnet Vendelkråka] Enligt Ericus Olai efterträds Ring av sin son Erik Vendelkråka som får utkämpa många krig mot sin förrädiske tjänare Tonno (7,44). Johannes Magnus skärper tendensen genom att påstå att Tonno var dansk och fick understöd av den danske kungen Omund. Detta blir ett nytt bevis på danskarnas försök att bemäktiga sig Sverige genom list och förräderi.

KAPITEL 14–16

Denna berättelse om kung Gotar eller Otar bygger på Saxo (8,9,1ff) och Ericus Olai (7,45ff). Här utsätter två rövare resande för bestialiska grymheter, vilket drabbar de förnäma sändebud som Gotar sänder till Danmark. Denna skräckhistoria blir därmed ännu ett bevis på danskarnas barbari.

KAPITEL 17

Därför kallade kungen och stormännen folket till ting …] Berättelsen om hungersnöden och utvandringen utgår från Paulus Diaconus, som på 700-talet skrev langobardernas historia. Johannes Magnus har nämnt langobardernas vandringar tidigare: Se ovan, kommentaren till Förord, inledning och kap. 3 ("Paulus Diaconus och dansken Saxo") samt bok 1, kap. 14 ("När langobarderna utvandrade senare …"); här förklaras namnet Möre, som nämns längre fram i texten.

Johannes Magnus hade förmodligen använt sig av den utgåva av Paulus Diaconus som publicerades i Paris 1514. Utvandringens förutsättningar och förlopp skildras där i bok 1, kapitel 2f. I slutet av kapitlet åberopar sig vår författare också på Sabellicos framställning i *Enneades*, VIII, bok 5, sp. 510. [H.H.]

Vissa tyckte …] Saxo utnyttjade denna sägen för sina egna syften: enligt honom drabbas danskarna en gång av hungersnöd, varvid somliga vill döda alla barn, åldringar och kraftlösa. Andra säger att man skall dra lott och låta en del utvandra till andra boplatser. De senare segrar, och därför seglar en mängd danskar till Blekinge och Gotland (8,12,1ff) och grundar till sist langobardernas rike i Italien (8,13,2). Men

Johannes Magnus har lokaliserat denna myt till Sverige, vilket ju sker i uppenbar anslutning till Paulus Diaconus, som hävdar att langobarderna kom från ”den ö som kallas Skandinavia”. Hos Johannes Magnus blir det alltså svearna och goterna som visar klokhet och humanitet i nödens stund.

KAPITEL 18

… langobardernas uttåg ägde rum långt senare …] Om detta kan man läsa i Saxos *Gesta Danorum*, 8,11ff. [H.H.]

Även Krantz, som upprättat en noggrann kronologi med stöd av Eusebios, Hieronymus och Florentinus …] Krantz diskuterar tiden för uttåget i *Sueciae liber* II, s. 450. Johannes Magnus har följt hans framställning, men missuppfattat en uppgift. Krantz hävdar mycket riktigt att det ägde rum år 382 e.Kr., med hänvisning till ”beräkningar utförda av Eusebios och kompletterade av Hieronymus, Prosper och florentinarna” (*iuxta supputationem ab Eusebio incohatam, Hieronymo, Prospero et Florentinis continuatam*). Beträffande Eusebius och Hieronymus viktiga kronologiska verk, se kommentaren till bok 1, kap. 1 (”antalet år från Adam till syndafloden …”). Med Prosper avser Krantz Prosper Tiro från Aquitanien (Prosper Aquitanus) (d. efter 455), som författade *Chronicon*, en under medeltiden mycket konsulterad världshistoria, vilken är en fortsättning på Eusebius/ Hieronymus. (Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 1 [”antalet år från Adam till syndafloden”].)

Med ordet ”florentinarna” syftar Krantz med visshet i första hand på Matteo Palmieri (d. 1475; se nedan, kommentaren till bok 16, kap. 14), som skrev en fortsättning till Eusebios (Hieronymus)/Prosper. I detta verk kan vi läsa att det langobardiska uttåget ägde rum just år 382. Pluralformen skulle kunna betyda att han tänkt även på andra historiker från Florens, kanske den florentinske krönikören Giovanni Villani (c. 1280–1348), författare till *Nuova Cronica*, kanske också florentinaren Leonardo Bruni (se kommentaren till Förord, inledningen, kap. 8 [”hans uttolkare Leonardo Aretino”]). Bruni behandlar langobardernas invasion i sitt viktiga verk om Florens historia (*Historiarum Florentinarum libri XII*, bok 1, kapitel 65).

Johannes Magnus har alltså satt Krantz ord *Florentinis* i singular. Det är helt enkelt ett misstag. Vi kan utesluta möjligheten att han här syftar på Antonius Florentinus (Antonio Florentino), som skrev en *Chronicon universale*, eftersom denne inte har något att säga i den här frågan. [H.H.]

Raffaello Volterrano … Sabellico] Beträffande Volterrano, se ovan, kommentaren till Förord, kap. 7. Volterrano försöker tidsbestämma langobardernas vandringar i *Commentariorum rerum urbanarum libri XXXVIII*, bok VII, fol. 78v f. ”De bröt upp från sitt område (*finibus egressi*) och drog in i Pannonien år 520”, säger han, ”och drog vidare in i Italien år 568.” Johannes Magnus har kompletterat Volterranos lite otydliga formulering med den riktiga reflexionen att de förmodligen då bröt upp ”från Donaus stränder”. Sabellico diskuterar hithörande kronologiska frågor i *Enneades*, VIII, bok 5, sp. 511 och ställer därvid en fråga som vår författare aktualiserar några rader längre ned: Skedde invasionen under påven Johannes (III) (561–574) eller under hans efterträdare Benedictus I (575–579)? [H.H.]

Biondo skriver att det skedde fem eller sex år senare] I *Historiae ab inclinatione Romanorum imperii*, *Dec.* I, bok 8, s. 100 skriver Biondo att den langobardiska invasionen ägde rum *anno inclinationis Romani imperii centesimo sexto et quinquagesimo, Benedicti papae, qui Ioanni successit, pontificatus initio*, det vill säga "under det 156:e året efter det romerska imperiets (begynnande) förfall, under begynnelsen av påven Benediktus, Johannes efterträdares, ponitifikat". Biondo utgår ju från Alariks stormning av Rom som det första året i förfallsprocessen (se ovan, kommentaren till Förord, inledningen, kap. 8) och han anser att detta skedde år 412, inte år 410 som är den nutida uppfattningen. (Se vidare kommentaren nedan till bok 15, kap. 12 ["… den första april …"].) Om man nu räknar som Biondo säger, kommer man faktiskt fram till samma årtal som Volterrano och Sabellico anger, nämligen 412 + 156 = 568. Biondo har däremot misstagit sig när det gäller åren för Benedictus pontifikat. [H.H.]

… **härskat i Italien i 204 år** …] Vi finner samma tidsuppgift hos både Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 5, sp. 511) och Krantz (*Daniae liber* IV, s. 119). Detta stämmer inte helt, men rätt väl, med moderna beräkningar: Langobarderna kom till Italien år 568, och Karl den store gjorde slut på deras välde år 774, vilket innebär att deras rike bestod i 206 år. Uppgiften har sannolikt hämtats från Palmieri (Matthaeus Palmerius), som skriver *eam possiderunt annos 204* (de behärskade [Italien] i 204 år) (ed. 1483, fol. 112v). [H.H.]

KAPITEL 19

Kapitlet är i dess helhet avskrivet från Biondo (*Historiae* … *Dec.* I, bok 8, s. 100), med undantag av citatet från Sabellico på slutet och den lite vilseledande formuleringen "enligt Biondo" mitt i framställningen, vilken kan få läsaren att tro att någon detalj är hämtad från denne italienske historiograf, medan i själva verket allt är kopierat från honom.

Den yttersta källan är givetvis Paulus Diaconus (bok 1 och början på bok 2). Listan på kunganamn har traderats också av Biondo, Sabellico och Krantz, med variationer i stavningen som man kan vänta sig när det gäller namn av detta slag. [H.H.]

… **Andoin som langobardernas tionde kung**] Hette egentligen Audoin. Han regerade troligen 547–552. Se PLRE, vol. 3A, s. 152f. [H.H.]

Ty under denna tid dödade Alboin gepidernas kung Comund och tog hans dotter Rosamunda till maka] Alboin regerade 561–572. I förbund med avarerna besegrade han gepiderna år 567, varvid deras kung Cunimund (Comund hos Biondo och följaktligen också hos Johannes Magnus) stupade. Alboin tog dennes dotter Rosamunda till hustru. Året därpå drog han, som vi vet, med sitt folk in i Italien. Av den slagne kungens skalle hade han låtit tillverka en dryckesbägare som han alltid bar vid sitt bälte. Paulus Diaconus berättar (bok 2, kapitel 28) att Alboin under en bankett i Verona lät hälla vin i detta kärl, räckte det till Rosamunda och försökte få henne att "glatt dricka med sin fader". Drottningen övertalade nu sin älskare att mörda kungen. De genomförde tillsammans dådet i kungens sovgemak och flydde därefter till den bysantinske exarken i Ravenna, där de båda mötte

döden efter att ha druckit ur en förgiftad bägare. Rosamundas tragiska historia har inspirerat ett stort antal författare och konstnärer, exempelvis Urban Hjärne, som författade tragedin *Rosimunda* (1665) och Algernon Charles Swinburne, som skrev *Rosamund, Queen of the Lombards* (1899). Se Elizabeth Frenzel, *Stoffe der Weltliteratur* (1983), under "Alboin und Rosamunde". [H.H.]

Han slöt också vänskap med kejsaren i Konstantinopel ... dödade Totilas] Paulus Diaconus (bok 2, kapitel 1) är den yttersta källan till denna uppgift, som är felaktig. Det var Alboins företrädare Audoin (Andoin hos Johannes Magnus) som sände hjälptrupper till Narses så att han kunde besegra den östgotiske kungen Totilas. Se PLRE, vol. 3A, s. 39. Totilas, som regerade 521–552, är en viktig gestalt i böckerna 12–14 nedan, där vår författare berättar om det östgotiska riket i Italien. [H.H.]

Sabellico säger: "Ingen kraft ..."] Textstället är *Enneades*, VIII, bok 4, sp. 499. [H.H.]

KAPITEL 20

Första hälften av kapitlet är en avskrift från Biondo (*Historiae ... Dec.* I, bok 8, s. 100.), precis som föregående kapitel. [H.H.]

lät han hunner bosätta sig ...] Om hunnerna har vår författare berättat ovan, i bok 6, kap. 25f. Till detta folk och deras historia återkommer han dessutom med stor utförlighet i bok 9. [H.H.]

Där lever de kvar än i dag ... troget och ivrigt försvarar inte bara sig själva och trakten utan hela den kristna världen mot de mäktiga turkarnas angrepp] Johannes Magnus tänkte – som alla hans samtida i Europa – på ungrarnas hjältemodiga kamp mot det Osmanska riket, i första hand kanske på nationalhjälten Janos Hunyadi (d. 1456) och dennes son Mattias Corvinus (1458–1490), samt givetvis på Ludvig II (1516–1526), som under ett heroiskt försök att stoppa den muslimska invasionen föll med hela sin armé i det katastrofala slaget vid Mohács. Jämför nedan, bok 9, kap. 9, där vår författare tar upp samma ämne ("lever ännu kvar i Ungern ... till ära och gagn för hela den kristna världen"). [H.H.]

Noricum ... Liburnien ... Iapidien] *Noricum* var ett område söder om Donau, ungefär motsvarande nuvarande Steiermark, Kärnten och Krain; *Liburnien* var Illyriens kustland mellan Istrien och Dalmatien, motsvarande delar av dagens Kroatien; *Iapidien* var en del av norra Illyrien, vid Istrien. [H.H.]

Under kejsar Justinus trettonde regeringsår] Den östromerske kejsaren Justinus II (Justinianus efterträdare) regerade 565–578. Det borde ha stått "tredje regeringsår" (= 568). Johannes Magnus har hämtat den felaktiga uppgiften från Biondo (*Historiae ... Dec.* I, bok 8, s. 101). [H.H.]

karnernas område] Karnerna (ursprungligen ett keltiskt folk) bodde öster om Aquileia. Deras land sträckte sig upp mot Kärnten. [H.H.]

Forum Iulium] Forum Iulii, i dag Cividale vid gränsen till Slovenien. [H.H.]

En del uppger att Alboin stannade på en hög plats ... "Detta, o tappra män, är det Italien ..."] Paulus Diaconus säger att Alboin vid invasionens början gick upp på ett högt berg och blickade ut över Italien (bok 2, kapitel 8), men nämner inget tal. Det är Sabellico som i antik historiografisk tradition har lagt till detta anförande,

och Johannes Magnus återger hans text praktiskt taget ord för ord. Den lärde Sabellico hade säkerligen funnit inspiration hos Livius, som (21,35,8f) låter Hannibal från en klippa i Alperna hålla ett liknande tal till sina soldater. [H.H.]

sedan härskade langobarderna i Italien under trettiotvå kungar efter denne Alboin] Uppgiften är hämtad från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 8, sp. 587). [H.H.]

Den siste av dem, Desiderius …] Karl den store invaderade Lombardiet 773. Året efter hade han lagt hela norra Italien under sig och detroniserat den siste kungen Desiderius (reg. 756–774), som sändes till ett kloster (troligen Corbie) i Frankrike och dog där ett tiotal år efter sitt nederlag. [H.H.]

Gud utkrävde ett så strängt och tydligt straff] Johannes Magnus konstaterar gång på gång hur Gud i sin vrede straffar hela nationer för furstarnas brist på omsorg om den rena kristna läran. Jämför den förklaring som vår författare ger till det västgotiska rikets fall i Spanien nedan, bok 16, kap. 25. [H.H.]

KAPITEL 21

Faste] Enligt Ericus Olai dödas Gotar av sin broder Faste (7,49), och Johannes Magnus ger en fantasifull förklaring av detta brodermord. Gotar skulle nämligen ha ingripit strängt mot de stormän som hade frossat i mat och dryck under den svåra hungersnöden, medan de fattiga svalt till döds. Faste hade upprörts av detta stränga styre, så han dödade Gotar i ett gräl.

KAPITEL 22

Adel] Om denne Adel berättar Ericus Olai bara att han föll av hästen vid ett tempel där man skulle offra till Diana (7,50). Men Johannes Magnus tecknar en rik historia om hans liv och bragder genom att utnyttja Saxos berättelse om den danske kungen Jarmerik (8,9,4ff).

KAPITEL 23

Sedan hans fader hade dött … blev Östen] Enligt Ericus Olai bränns kung Östen inne med sitt följe av sina medtävlare (7,51). Men Johannes Magnus utvecklar en långt rikare historia. Hos honom skänker Östen inte rikets förläningar till välförtjänta stormän utan till sina släktingar samt lägger tunga skatter på folket. Detta anspelar uppenbart på Gustav Vasas ekonomiska politik. Han kränker också några förnäma män som visat honom en hövisk välvilja. Men de dödar Östen och vinner en evig ära genom detta dåd. Och så borde underförstått den svenska adeln resa sig mot Gustav Vasa, såvida han inte gav upp sitt tyranniska välde.

KAPITEL 24

Ingemar] Ericus Olai talar bara obestämt om denne Ingemars ”storslagna dåd och segrar” (7,52). Men Johannes Magnus preciserar dem som krigståg mot Ryssland, Baltikum och Danmark. Därmed anger han de mål som borde gälla för en svensk expansionspolitik.

KAPITEL 25

Holsten … Björn] Enligt Johannes Magnus blir Holsten kung över goterna och Björn över svearna – det är okänt varifrån han hämtat dessa namn. Han förbinder också denne Björn med en romantisk historia hos Saxo. Den handlar om den danske kungasonen Snio som grips av kärlek till den gotiske kungens dotter. Men fadern skänker henne till svearnas kung. Då sänder Snio en listig man förklädd till tiggare till det svenska hovet. Denne försäkrar dottern om Snios kärlek och förmår henne att fly till Danmark (8,11,1ff). Men hos Johannes Magnus handlar det hela inte om älskog, utan politik och slug beräkning. Snio vill nämligen erövra Skåne och Halland, fastän dessa landskap tillhör det gotiska riket. Detta är också skälet till att han friar till den gotiske kungens dotter. Fadern genomskådar dock hans planer, och därför skänker han sin dotter till sveakungen Björn för att befästa den gamla endräkten mellan goter och svear. Därför sänder också Snio sin man till sveahovet för att genomföra sitt onda uppsåt med danskarnas vanliga vapen, list och smicker. Detta leder sedan till oändliga krig mellan danskarnas och svearnas kungar. Danmark invaderas och plundras även av andra folk, så att detta rike nästan utplånas. Men detta förtigs noga av Saxo och andra danska historiker – även där röjer danskarna sin eviga falskhet!

KAPITEL 26

när Albert Krantz tar upp denna sak …] Krantz nämner bristerna hos Saxo i *Norvegiae liber* I, kapitel 39, men ursäktar honom också på detta ställe med hänvisning till hans tid och dess brist på kunskap. [H.H.]

KAPITEL 27–30

Framställningen av Ravald, Svartman och Tord i dessa kapitel torde ha som främsta syfte att visa hur danskarna var underkastade svenskarnas välde under långa tider och hur deras försök till uppror alltid slogs ner med stor stränghet.

Kapitel 28 saknas hos Johannes Magnus.

KAPITEL 29

Svartman] I den latinska texten *Suartmannus*. Namnet kan ha hämtats från Prokopios. Se nedan, kommentaren till kap. 36.

KAPITEL 31

… kung Artur] Den engelske kungen Artur nämns varken av Saxo eller Ericus Olai. Men Johannes Magnus har infört honom i sin historia för att visa hur danskarna låg värnlösa, när främmande arméer invaderade deras land. Han betonar också att Artur trots alla sina segrar hyste den största respekt för de tappra goterna och svearna och aldrig mäktade besegra dessa folk.

historieverken har mer att förtälja om dennes väldiga imperium] Den yttersta källan till berättelsen om Arthur är förmodligen Geoffrey of Monmouth (d. 1154), vars *Historia regum Britanniae* var vida spridd. Johannes Magnus kan ha haft tillgång till den i någon av utgåvorna Paris 1508 eller 1517 (*Britanniae utriusque regum et principum origo et gesta insignia* …). Där nämns en Auguselus (= Angnischel?) som skottarnas kung och Lot(h) som kung över norrmännen (s. 444 respektive 447 i Griscoms utgåva från 1929). Berättelsen hos Johannes Magnus har för övrigt ingen direkt motsvarighet hos Geoffrey. Vår författares källa är på den här punkten en gåta; såvitt det hela inte enbart är en produkt av hans fantasi. [H.H.]

KAPITEL 32

Rodulf] Som framgår av kapitlets sista del har Johannes Magnus i berättelsen om denne härskare utgått från en kortfattad notis hos Jordanes (*Getica*, 24) om Roduulf (eller Rodvulf eller Rodulfus), som var kung över herulerna. Hans liv är väl belagt även hos andra författare (se PLRE, vol. 2, s. 946). Rodulf skulle ha gripits av förakt för sitt eget rike och sökt beskydd hos Teoderik och ”fått såsom han önskade”, som det står hos Jordanes med en inte helt lättbegriplig formulering (*qui contempto proprio regno ad Theodorici Gothorum regis gremium convolavit et, ut desiderabat, invenit*), vilken Johannes Magnus citerar. Stället innehåller även andra egendomligheter. [H.H.]

KAPITEL 33

Hatin] Framställningen i kapitel 33–38 återgår till största delen på Prokopios skildring av det land långt i norr som han kallar Thule. Stycket återfinns i *Bellum Gothicum*, 2,15,1ff. Beträffande Prokopios och hans ofta citerade uppgifter om det sägenomspunna nordliga landet, se ovan kommentaren till Förord, inledningen (”Prokopios ville skriva om herulernas bragder …”). Johannes Magnus har givetvis inte läst Prokopios på grekiska, utan han har använt sig av en latinsk översättning av Leonardo Bruni, här kallad *Procopius Latinus* (många upplagor, från 1470), vilken ofta citeras i kommentaren till böckerna 10–14 nedan.

Beskrivningen av skridfinnarna återfinns i kap. 35 nedan, inte här i kap. 33 som vår författare tidigare angivit. [H.H.]

lagstiftaren Justinianus] Kejsar Justinianus (483–565), bysantinsk kejsare från 527. Under hans regering uppfördes Hagia Sofia. Han förde krig mot vandalerna i Nordafrika, mot perserna och inte minst mot östgoterna i Italien. Justinianus namn aktualiseras ständigt nedan i böckerna 10–14, där kriget mellan östgoter och Bysans skildras. Johannes Magnus kallar honom med rätta lagstiftaren: Kejsaren tog initiativet till en storslagen sammanställning av den romerska rätten, *Corpus iuris civilis*, vilken fick mycket stor betydelse för europeisk rättsutveckling. [H.H.]

Prokopios berättar minnesvärda saker om denne Hatin. I andra boken om det gotiska kriget …] Hänvisningen är korrekt: Prokopios nämner kung Datius (med denna namnform) i *Bellum Goticum* 2,15,27ff. Se PLRE, vol. 3A, s. 388. [H.H.]

herulerna … Skandien] Beträffande herulerna, se ovan, kommentaren till Förord,

inledningen ("Prokopios ville skriva om herulernas bragder …") och kommentaren till bok 6, kap. 22. Om Skandien, se kommentaren ovan till Förord, inledningen och kap. 7. [H.H.]

Herulerna, säger han …] Härifrån till kapitlets slut är texten avskriven från *Procopius Latinus* (s. 92). [H.H.]

KAPITEL 34–35

Kapitlen är ord för ord avskrivna från *Procopius Latinus* (s. 92ff). Beträffande skridfinnarna, se ovan, Förord, inledningen, kap. 4 "Skridfinnarnas land … Prokopios". [H.H.]

KAPITEL 36

Det inledande avsnittet är avskrivet från *Procopius Latinus* (s. 94f), fram till orden "Hittills har jag ordagrant återgivit …". [H.H.]

en herul som hette Svartman] Suartmannus hos Johannes Magnus. Hos Prokopios heter han Suartuas (*Bellum Gothicum*, 2,15,32f). Se PLRE, vol. 3B, s. 1205. [H.H.]

enligt Franciscus Irenicus] Irenicus behandlar namnen Skandinavien och Thule i *Exegesis Germaniae*, bok 10, kapitel 9. [H.H.]

skridfinnarna] Många författare uttalade sig om detta märkliga folk i norr. Se ovan, kommentaren till Förord, inledningen, kap. 4, ("skridfinnarnas … land"). Olaus Magnus skriver utförligt om dem i sin *Historia om de nordiska folken* (bok I, kapitel 5). [H.H.]

Plinius kallar den "en andra värld"] Se ovan kommentaren till Förord, inledningen, kap. 1 ("Plinius"). [H.H.]

Jordanes säger att de klär sig mer dyrbart …] Uppgiften kommer från *Historia Langobardorum*, 5. [H.H.]

"Varför klagar ni … "] Suetonius berättar i *Vita Caesarum* (*Aug*ustus, 42) att Augustus tillrättavisade romarna, när de klagade över bristen på vin: "Min svärson Agrippa har byggt flera akvedukter, så ni behöver inte gå törstiga." Den replik som här citeras är i samma anda, men källan är för mig okänd. [H.H.]

KAPITEL 37

Attil … Tord …] Dessa kungar torde vara fria konstruktioner av Johannes Magnus, där han har hämtat en del material från Saxo. Detsamma gäller Algot i det följande kapitlet.

KAPITEL 38

"menninger" eller "skogssatyrer"] Yttersta källan är Saxo som i berättelsen om Hotherus (Höder) nämner skogssatyren Mimingus och hans ringar och svärd (3,2,5f). [H.H.]

som drogs av ett slags hjortar eller ”renar” som Albertus Magnus kallar dem] Albertus Magnus (1206–1280) var en synnerligen produktiv filosof och naturalhistoriker med stort inflytande på den skolastiska idéutvecklingen. I boken *De animalibus* skriver han om renen (22,2,98), ett djur om vilket han kan berätta att det har inte mindre än 50 taggar på varje horn.

Det ord som i vår text används för ”ren” är *rángifer* (pluralis *rangíferi*). Det är förmodligen en latinisering av den äldre franskans *rangier*, vilket är en förvrängning av det fornnordiska ordet för ”rendjuret”, *hreindýri*. Kanske har den egendomliga latinseringen skett under inflytande av latinets *ramus*, ’gren’, som om ordet *rangifer* skulle betyda ’grenbärande’. Denna tanke framfördes av Vincentius Bellovacensis i boken *Speculum naturale* (1486) (20, 103). Olaus Magnus hade en teori om det egendomliga djuret: Han påstår i sin *Historia om de nordiska folken* (XI,37) att renen kallas *rangifer* efter det seldon som djuret försetts med (*a tractoriis instrumentis*) och avser därmed de så kallade rankorna. *Rangifer* skulle alltså betyda ’rankbärande’. Detta är givetvis rena fantasier. Olaus Magnus skriver om renen på flera andra ofta citerade ställen i sitt historieverk (utöver XI, 37, IV,14 och framför allt i XVII,26–30). Renens vetenskapliga namn i dag är *Rangifer tarandus*. Se vidare *Bernströms bestiarium* (2008), s. 333–334. [H.H.]

KAPITEL 39

Gostag] Skildringen av Gostag är uppenbart en hätsk och hotfull karikatyr av Gustav Vasa. Det betonas att han inte är av kungligt blod, och hans föräldrar sägs sakna både dygd och ära. Trots detta lyckas han bli vald till kung, men detta sker mer med hopens än stormännens gunst. Med tiden avslöjar han också sin rätta natur, för han roffar åt sig undersåtarnas egendom och förföljer de förnäma och rådsherrarna med förtal och processer – hans namn betyder ”den som tar andras gods eller egendom”. Han visar dessutom en skamlig feghet i alla strider och ägnar sig mest åt skamlösa laster och utsvävningar med sina kumpaner; i sin försvunna *apologia* tycks Johannes Magnus ha excellerat i sådana beskyllningar.[2] Allt detta sker också vid den olyckliga tid då Muhammed sprider sin onda lära i världen, vilket naturligtvis är en anspelning på lutheranerna.

KAPITEL 40

… hänvisad till att leva under den olyckliga tid när den smutsige Muhammed framkastade sin galna lära för att förföra människorna …] Gostags regering skulle alltså ha infallit under början av 600-talet. Mohammed framträdde på allvar offentligt när han flyttade sin verksamhet till Medina året 622, vilket ju inleder den muslimska tideräkningen. Han avled 632. Här kallas han ”smutsig” (i latinet *spurcissimus*, alltså till och med i superlativ), ett av de många nedsättande omdömen som var vanliga under den tidigmoderna epokens kristna författare. Ett stående epitet som man annars möter överallt i tidigmoderna latinska texter är *impostor*,

2. Johannesson 1982, s. 75ff.

'bedragare', en anklagelse som ligger även i Johannes Magnus fortsatta formulering: "framkastade sin galna lära för att förföra människorna". [H.H.]

... den som varken påven Sabinianus genom sin lättja eller kejsaren Phocas genom sin enfaldiga oklokhet brydde sig om att förhindra] Sabinianus var påve 604–606. Phocas var bysantinsk kejsare 602–610. [H.H.]

KAPITEL 41

Artus] Gostag störtas av Artus. Även detta är en fiktiv gestalt, där namnet syns vara ett anagram av "Sture". I mångas ögon tycktes Gustav Vasa ha trängt undan Sturarna som ägde större rätt till makten i Sverige. "Daljunkern" som ledde ett farligt uppror 1526 utgav sig också att vara Sten Stures son. Johannes Magnus sökte sig till Sturepartiet i sin ungdom och bedrev senare hemliga förhandlingar för att Sten Stures son Svante skulle utropas till svensk kung.[3] Så kan detta läsas som en förutsägelse att Gustav Vasa eller hans söner en gång skulle störtas av någon ur Stureläkten – Erik XIV levde som bekant i stor fruktan för detta öde. De höviska sederna kring denne Artus påminner om skildringen av Hemming Stures hov i bok 23 nedan.

Några har velat sätta denne svenska Artus bland de nio främsta furstarna i världen] Uttrycket "de nio främsta" syftar på en under medeltiden ofta citerad lista över de mest betydande hjältarna och kungarna i historien, sammansatt av tre antika, tre gammaltestamentliga, och tre kristna härskare eller härförare. En vanlig sammanställning var: Hektor, Alexander den store, Caesar; Josua, David, Judas Makkabeus; Artur, Karl den store, Gottfried of Bouillon. Se *Lexikon des Mittelalters* under *Neun Gute Helden* (VI, s. 1103f). På franska brukar sammanställningen kallas *Les neuf preux*, på engelska *The Nine Worthies*. I medeltida konst avbildas de ofta i statygrupper och i glasmålningar i kyrkor och liknande. [H.H.]

KAPITEL 42–45

Här nämns en rad kungar i största korthet. Syftet har uppenbart varit att göra Björn, som får inleda den kristna epoken i den sjuttonde boken, till den hundrade kungen i den svenska regentlängden. Orden om Håkan i kap. 42 ("Ödet visar honom bara för världen ...") har hämtats från Vergilius, *Aeneiden*, 6,870, ett yttrande om den unge lovande tronföljaren Marcellus, som rycktes bort i förtid.

3. Ibid., s. 50f.

BOK 9
Kommentar av Hans Helander

Denna bok behandlar goternas, i synnerhet östgoternas öden från mitten av 400-talet fram till 520-talet. Johannes Magnus är här mer eklektisk än i bok 6. Ibland skriver han av långa partier från Jordanes, med lätta parafraser, men lägger också in uppgifter som härstammar från Krantz och Sabellico och ibland direkt från Biondo. (Se ovan kommentaren till bok 6, inledningen.) Från Sabellico hämtar han framför allt notiser om kyrkliga dignitärer och underverk. Ibland kan man mycket nära följa vår författare i spåren och se exakt hur han har arbetat. (Se exempelvis nedan under kapitel 4, "Nicasius".) De yttersta källorna är i denna bok ofta Sidonius Apollinaris (c. 430–486) och Gregorius av Tours (c. 538–594) *Historia Francorum*, men Johannes Magnus har i normalfallet inte konsulterat dessa författare direkt, utan i stället i vanlig ordning skrivit av de italienska historikerna.

När det gäller urvalet av historiska händelser har uppenbarligen också Nicolaus Ragvaldis Basel-tal varit av betydelse även i denna bok. (Se s. 267, översikten med parallellställen i kommentaren till bok 16).

KAPITEL 1

Odovakars tyranni] Se nedan, kommentar till kap. 17.

Teias] Teias (eller Teia) besegrades av den bysantinska generalen Narses år 553 i en drabbning där han stupade. Johannes Magnus berättar utförligt om honom i bok 14, se kommentaren till kap. 17 och berättelsen där fram till bokens slut.

Roderik] Besegrades av araberna år 711, varefter hans välde upplöstes. Johannes Magnus skildrar det västgotiska rikets undergång i bok 16, kap. 26f.

historikern Priscus] Priscos, grekisk diplomat och historiker (c. 410–475). Utgiven bland annat i *Fragmenta Historicorum Graecorum* (red. Karl Müller), IV, Paris 1928. Det aktuella stället återfinns på s. 83ff. Jordanes citerar det i *Getica*, 178.

Teodosius den yngre] Östromersk kejsare 408–450.

Bleda] Medregent till Attila. Se PLRE, vol. 2, s. 230.

Tisza, Tibisia och Dricca] Sändebuden gick över Donau och sedan, förmodligen, Tisza (Theiss). Alla dessa flodnamn kanske syftar på Tisza, vars slingrande lopp kan ha missuppfattats av Priscos och hans följe.

Indigoia, eller Vidicula] Jordanes har namnformen Vidigoia (*Getica*, 178).

KAPITEL 2

kejsar Valentinianus stridskrafter] Valentinianus III, västromersk kejsare 425–455.

mordet på brodern Bleda] Att Attila mördade sin broder Bleda kan man läsa hos

Jordanes (*Getica*, 181). Att mordet skulle ha skett i Buda (det vill säga *Aquincum*) är däremot något som Johannes Magnus har tyckt sig kunna läsa hos Sabellico, som dock egentligen säger att Attila mördade Bleda när denne höll på att anlägga en väg från Pannoniens huvudstad Buda till Italien (*Enneades*, VIII, bok 1, sp. 436). Uppgiften får en apokryfisk prägel när man betänker att Bleda ibland går under namnet Buda.

KAPITEL 3

Aetius] Romersk fältherre och statsman, d. 454.

”Det vore klokt av er ...] Valentinianus ord är nästan ordagrant citerade från Jordanes (*Getica*, 187–188), likaså det gotiska svaret (189f).

KAPITEL 4

frankernas kung Meroveus] Merovech var hövding över de saliska frankerna vid mitten av 400-talet (Krantz, *Visigothorum* [= *Sueciae*] *liber* III, s. 463). Mycket litet är känt om honom, men som den eponyme anfadern till de merovingiska kungarna har han hävdats härstamma från trojanska hjältar etc. Se PLRE, vol. 2, s. 758f.

Valamir, Teodemir och Vindemir] Uppgifterna återgår på Jordanes, *Getica*, 268; Krantz, s. 463 och 470. Se nedan, kommentaren till kap. 8.

markomannernas, kvadernas] Se ovan, kommentaren till bok 6, kap. 7.

herulernas] Se ovan, kommentaren till bok 6, kap. 22.

turingernas] T(h)uringerna var ett germanfolk vars huvudsakliga område låg mellan Thüringer Wald (som namngivits efter dem) och Harz.

Reims] Attilas angrepp på Reims och senare på Orléans ägde rum 451. I redogörelsen för hunnernas stormning av Reims följer Johannes Magnus Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 1, sp. 434) mycket nära.

Nicasius] Den fromma legenden är hämtad från Sabellico (sp. 434), ordagrant, så när som på en enda fras: Johannes Magnus skriver att Nicasius huvud yttrade *divina eloquia*, ’gudomliga (vältaliga) ord’, medan Sabellico har *divinum carmen*, ’en gudomlig sång’. Krantz återger samma legend med helt andra ord, men använder just ordet *eloquium* i stället för *carmen*. Sabellico och Krantz har nog i sin tur båda ytterst tagit intryck av Biondo, som faktiskt skriver att Nicasius yttrade *divini eloquii carmina* (*Historiae ...*, *Dec.* I, bok 2, s. 22)!

fastän hans huvud hade huggits av] Att tala och rent av promenera en bit efter halshuggning är en imponerande prestation. Ett sådant rent huvudlöst beteende förekommer av och till i kristen senantik och under medeltiden. S:t Denis, exempelvis, vandrade en lång sträcka i detta skick, med huvudet under armen. Sådana heliga män kallas med en från grekiskan hämtad teknisk term *cephalo-phori*, *cefaloforer*, ’huvudbärare’.

Anianus fromma förmaning] Den helige Aignan (eller Agnan), biskop i Orléans, d. 453. Enligt legenden uppmanade han stadens invånare att göra bot och bättring och bedja om undsättning; och staden räddades mirakulöst, då Aetius tillsammans med Teodorik och Torismund (se nedan, kommentar till kap. 5) anlände

med starka stridskrafter. Den yttersta källan är tvivelsutan Gregorius av Tours, *Historia Francorum*, bok 2,7, men Johannes Magnus har skrivit av Sabellico.

KAPITEL 5

de katalauniska fälten] Slaget stod år 451. Jordanes skildrar det i *Getica*, 192–217. Johannes Magnus återger bara början av Jordanes mycket långa och utförliga berättelse.

leuca] Ett ord av keltiskt ursprung, franskans *lieue*, vägmått av varierande längd under historiens gång, i regel omkring mellan 4 000 och 6 000 meter. Måttuppgifterna är här hämtade från Jordanes *Getica*, 192.

Teodorik … Torismund] Västgotisk kung (418–451). Se PLRE, vol. 2, s. 1070f. Namnet har flera varianter. Jordanes skriver Theodoridus, Gregorius av Tours har formen Theodoricus. Vi bör nog kalla honom Theoderic[us]. Men både Sabellico och Krantz skriver *Theodoricus*, precis som vår författare. Han föll i det stora slaget och efterträddes av sin son T(h)orismund, vars regeringstid blev mycket kort (han mördades 453). Torismunds enastående mod och hans avgörande betydelse för slagets utgång skildras av Jordanes i *Getica*, 209ff.

Så belägrade han Tongres …] I Johannes Magnus text står det *Tungarensis civitas*. Den yttersta källan är Gregorius av Tours, *Historia Francorum*, bok 2,5.

KAPITEL 6

Lupus] Biskop i Troyes, d. c. 478. Berättelsen om hans uppträdande under Attilas invasion stammar ytterst från Sidonius Apollinaris (c. 430–486), biskop i Clermont-Ferrand, som tillika var framstående latinskald och brevväxlade med tidens framstående män, bland andra med biskop Lupus.

den gudomliga vredens gissel] I *Vulgata* (exempelvis hos Job och Jesu Syrak) och hos kyrkofäderna (Augustinus, Hieronymus, Gregorius den store) uppträder inte sällan uttryck med *flagellum*, 'gissel' och en genitiv som ger en närmare förklaring (epexegetisk genitiv): *flagellum dolorum* ('det gissel [straff] som består av smärta'), *flagellum persecutionis* ('det gissel som består av förföljelse'). Jämför nedan, bok 15, kap. 20.

enligt Krantz] Stället som åsyftas är *Visigothorum* [= *Sueciae*] *liber* III, s. 467. Det finns olika legender om den heliga Ursula och de jungfrur som skulle ha dött martyrdöden med henne. Berättelserna utgår alla från fantasifulla tolkningar av en svårtydd inskrift i Köln från 300- eller 400-talet, som verkar nämna ett par kvinnliga martyrer. I en predikan från 700- eller 800-talet har antalet jungfrur i Ursulas följe växt till flera tusen och martyriet säges där ha ägt rum på 230-talet. Det är den versionen som Johannes Magnus tror på. I en annan variant av sägnen dog Ursula för sin tro under hunnernas invasion. Till denna tradition, där det för övrigt rör sig om inte mindre än 11 000 kvinnliga martyrer, ansluter sig alltså Krantz.

Protestantiska författare angrep gärna med förtjusning den orimliga traditionen om Ursula som ett exempel på katolsk godtrogenhet och vidskeplighet. Robert Burton (1577–1640) skriver i *The Anatomy of Melancholy* om "that ridicu-

lous fable of St. Ursula and the eleven thousand virgins" (3,368 i Holbrook Jacksons utgåva 1932).

Anteros] Påve 235–236.

Maximinus] Se ovan, bok 6, kap. 5.

striden vid Toulouse] Här avses slaget på de katalauniska fälten. Jämför ovan, kap. 5.

Tragurum ...] Flera av den tidigmoderna epokens historiografer levererar listor på de illyriska städer som förstördes av Attila när han drog mot Italien. Hos Bernardo Giustiniani finner vi en (bok 2, XXVIII), hos Sabellico en annan (*Enneades*, VIII, bok 1, sp. 436). De innehåller i stort sett samma orter som de vår författare nämner. Men hos Biondo (*Historiae ... Dec.* I, bok 2, s. 24) finns en uppräkning som *exakt* svarar mot de orter som återfinns i vår text, vilket bevisar att Johannes Magnus i just det här avsnittet har haft Biondo som direkt källa. Beroendet av denna författare i just detta avsnitt framgår också av följande kapitel.

Martianus] Marcianus, östromersk kejsare (450–457).

KAPITEL 7

Början av detta kapitel (ungefär hälften) är direkt avskrivet från Biondo.

Arsia] Floden kallas i dag Arsa av italienare och Raša av kroater och andra sydslaver. Den ansågs under antiken avgränsa det italienska Gallien (Gallia Cisalpina) från den liburniska kusten i söder. Efter första världskriget blev den som en del av Wilsonlinjen gränsflod mellan Italien och den nyligen bildade staten Jugoslavien.

Valentinianus] Valentinianus III, västromersk kejsare (425–455).

Aquileia] Beträffande denna starka fästning, "Italiens lås", se ovan, bok 6, kap. 6.

Grado] Ön ligger norr om Venedig.

Venedig] Stadens historia tog helt riktigt sin början vid mitten av 400-talet, då invånare från norra Italiens städer under folkvandringstidens härjningar sökte trygghet på öarna i kustens lagunlandskap.

Leo] Påve 440–461. Sidonius Apollinaris säger om Attila att hans framfart hejdades av en varg (*lupus*, se ovan, kommentaren till kap. 6) och av ett lejon (*leo*).

Honoria] Dotter till Constantius III och Galla Placidia, f. 417. Se PLRE, vol. 2, s. 568f. Uppgiften om hennes äktenskapslöfte till Attila har Johannes Magnus hämtat från Jordanes (*Getica*, 224).

KAPITEL 8

Valamir, Teodemir och Vindemir] Eller kanske hellre Valamer, Theodemer (Thiudemir) och Videmer. Se PLRE, vol. 2, s. 1135f, 1069f och 1164. Dessa härskare delade upp det gotiska väldet sinsemellan, så att Valamir fick landet mellan Sava och Drava, Vindemir regionen mellan Drava och Balatonsjön och Teodemir slätterna mellan denna sjö och Donau.

skriver Sabellico] Textstället är *Enneades*, VIII, bok 1, sp. 433.

enligt Sabellico och Biondo] Textställena är Sabellico, *Enneades*, VIII, bok 2, sp. 440; Biondo, *Historiae ... Dec.* I, bok 2, s. 27f.

gepiderna, markomannerna …] Beträffande de folkslag som räknas upp här, se ovan kommentaren till bok 6, kap. 7 och 9.

De stötte på Valamir …] Hunnernas angrepp på Valamir och de följande händelserna skildras av Jordanes (*Getica*, 269), som här citeras nästan ordagrant.

Donau] Jordanes (*Getica*, 266) nämner inte Donau (*Danuvius*), utan en annan flod, *Danabrus*, som kanske är Dnjepr.

Teoderik] Teoderik, son till Teodemir (Theodemer), av eftervärlden kallade den store, framgångsrik och mäktig östgotisk kung (från 471) och härskare över Italien (från 493), huvudperson i den fortsatta framställningen i denna bok 9. Död 526.

KAPITEL 9

Leo] Östromersk kejsare (457–474).

tog han emot Teodemirs son Teoderik …] Den unge Teoderiks framgångar vid hovet i Konstantinopel skildras av Jordanes i *Getica*, 271.

Dinzius] Uppgiften återgår på Jordanes, *Getica*, 272–273. I Jornandes 1531 står det Dinzio (nominativ), i moderna utgåvor Dintzic. Han var son till Attila och kanske snarare hette Dengizich, eller något liknande. Se PLRE, vol. 2, s. 354f.

Hernac] Eller Ernac. Jordanes, *Getica*, 266. Krantz, *Ostrogothorum* [= *Sueciae*] *liber* III, s. 470. Ernac var Attilas yngste son. Se PLRE, vol. 2, s. 400f.

lever ännu kvar i Ungern … till ära och gagn för hela den kristna världen] Det är de hjältemodiga ungrarna, som dödsföraktande söker hejda den osmanska expansionen. Jämför ovan, kommentaren till bok 8, kap. 20 ("Där lever de kvar än i dag …").

KAPITEL 10

Framställningen följer mycket nära Jordanes (*Getica* 273f).

svevernas kung Hunimund] Hunimund var hövding över Donausveverna. Se PLRE, vol. 2, s. 574. Beträffande sveverna, se bok 6, kap. 18, med kommentar.

sjön Pelso] Balatonsjön i nuvarande Ungern. Dess romerska namn var *Pelso* eller *lacus Pelsodis*.

skirerna] Ett östgermanskt folk, ursprungligen bosatta vid Weichsel (Vistula).

KAPITEL 11

Yttersta källan är Jordanes (*Getica*, 276).

ruger] Östgermanskt folk, vid denna tid bosatta vid Donau i nuvarande Österrike.

KAPITEL 12

Yttersta källan är Jordanes (*Getica*, 283ff).

floden Savus] Sava, högerbiflod till Donau med lopp genom dagens Kroatien och Serbien.
Naissus] Niš i Serbien, genom årtusenden en av de strategiskt viktigaste städerna på Balkan. Konstantin den stores födelsestad.
patriciern Clarianus] Han hette Hilarianus (eller Helarianus). Se PLRE, vol. 2, s. 562. Johannes Magnus kan ha fått förvrängningen från en tidig utgåva av Jordanes, Jornandes 1531, där det faktiskt står just denna namnform.

KAPITEL 13

Anthemius] Västromersk kejsare (467–472).
Ricimer] Under några år Västromerska rikets mäktigaste man, med titlarna *magister militum* och *patricius* (från slutet av 450-talet fram till sin död 472).
Jordanes tror ...] Textstället är *Getica*, 284.

KAPITEL 14

Vindemir den yngre] Den bästa namnformen är nog Videmer (som faderns namn; se ovan, kap. 8). Se PLRE, vol. 2, s. 1165. Namnformen Bilimir, som Johannes Magnus alltså inte anser vara den bästa, förekommer hos Biondo, *Historiae ... Dec.* I, bok 2, s. 28.
En del historieverk uppger ...] Här åsyftas bland andra Biondo, *Historiae ... Dec.* I, bok 2, s. 28.
Via Cassia] Utgick från Via Flaminia, vid Pons Milvius, och fortsatte norrut genom Etrurien.
Jordanes säger ...] Textstället är *Getica*, 284.
Olybrius] Förnäm romare av den ansedda släkten Gens Anicia, västromersk kejsare under några månader år 472. Gift med Valentinianus III:s dotter Placidia.
Glycerius] Västromersk kejsare (473–474).

KAPITEL 15

som gisslan ... till kejsar Leo] Se ovan, kap. 9.
Babaius] Eller Babai, kanske en sarmatisk furste, omnämnd av Jordanes (*Getica*, 277). Se PLRE, vol. 2, s. 207.

KAPITEL 16

Den yttersta källan är Jordanes, *Getica*, 289.

Zenon Isauricus] Östromersk kejsare (474–491).
... hos deras söner, de ädla hispanierna ...] Att dagens spanjorer kan berömma sig av gotisk härstamning är ett genomgående tema hos vår författare. Se nedan, kommentaren till bok 15, kap. 17 ("... att de nu med rätta kan räknas ...").
... om man undantager det arianska kätteri ...] Denna illvilliga beskrivning av

Zenon har sin grund i denne kejsares försök att utjämna motsättningarna mellan företrädarna för de olika ståndpunkterna på det kristologiska området. Närmare bestämt avses det så kallade enhetsediktet (Henoticon), i vilket kejsaren sökte finna en försonande formel som kunde accepteras både av ortodoxa och monofysiter. Johannes Magnus betraktade alla sådana försök som förkastligt kätteri. Han var helt oförstående till varje samtida försök till dialog med protestanter och andra som avvek från den rena katolska läran; och han betraktade helt naturligt alla tidigare ansatser till gränsöverskridande religionssamtal som farliga och destruktiva heresier.[1]

KAPITEL 17

Odovakar] Germansk härförare (d. 493), som 476 hade avsatt den siste västromerske kejsaren Romulus Augustulus. Hur Odovakar besegrades och till slut dödades av Teoderik berättar Jordanes i *Getica*, 290ff, på ett ganska knapphändigt sätt. Biondo har en utförligare framställning (*Historiae ... Dec*. I, bok 3, s. 32), och det är den som Johannes Magnus har följt, nästan ordagrant, fram till Teoderiks stora tal som Giustiniani (se nedan) har hittat på och som vår författare också har skrivit av i dess helhet.

... hos historikern Giustiniani från Venedig] Bernardo Giustiniani (1408–1489), vars venetianska historia postumt gavs ut på latin 1492 (*De origine urbis Venetiarum*) och på italienska 1545 (*Dell' origine di Vinegia* [*sic*]). Teoderiks långa tal återfinns i detta verk i bok 4, LIIIIr, ff.

KAPITEL 18

Här påstår Leonardo Bruni ...] Textstället är *De bello Italico adversus Gothos*, I, s. 515.

Så skulle Teoderik föra över ...] Yttersta källan är Jordanes, *Getica*, 292ff. Där är framställningen dock ganska kortfattad. Johannes Magnus har utnyttjat Biondo och Krantz (*Ostrogothorum* [= *Sueciae*] *liber* III, s. 472). Redogörelsen för inmarschen i Italien är hämtad från Biondo, *Historiae ... Dec*. I, bok 3, s. 32.

den döde Ardarik] Han omnämns av Jordanes på ett flertal ställen (199, 200, 260, 262 och 263). Se PLRE, vol. 2, s. 138.

bulgarernas fältherre Busaris] Biondo skriver om ”en viss Busaris som var anförare för burgarernas [*sic*] folk som bodde vid Donau” (*Busaris quidam Burgarorum gentis Danubij accolae dux*). Det är Krantz som använder stavningen *Bulgarorum*, 'bulgarernas', och Johannes Magnus har skrivit av honom på denna punkt. Uppgiften om striden mot 'bulgarerna' är lite speciell. Den återfinns inte hos Jordanes och inte heller hos Prokopios. Biondo kan ha hämtat den från den senantike författaren Ennodius (473–521), biskop i Pavia. I denne vältalares lovtal över Teoderik (*Panegyricus dictus regi Theodorico*) nämns segern över 'bulgarernas anförare' (CSEL 6, s. 266). Denne sägs där egendomligt nog ha hetat *Libertem* (eller något liknande; handskrifternas stavning varierar). Biondo har uppenbarligen haft ytterligare en

1. Johannesson 1982, s. 209f.

källa, vilken kan vara *Historia miscellanea* (16,17), där den bulgariske ledaren kallas Busa. Saken är under alla förhållanden intressant: Vi har att göra med några av de tidigaste litterära beläggen för de bulgariska stammarnas uppträdande på Balkan. De var stridbara grupper av blandat hunnisk-mongoliskt-turkiskt ursprung. Själva ordstammen *bulgha-* lär betyda 'blandning'.

floden Sontius] I dag Isonzo, som flyter genom bergstrakterna mellan Italien och Slovenien. Där har invaderande styrkor mötts av motstånd i alla tider. Många nutida läsare kommer att tänka på de tolv (!) ytterst blodiga fältslag som under första världskriget utkämpades på detta frontavsnitt mellan Italien och Österrike-Ungern (och på slutet mot Tyskland).

den förstörda staden Aquileia] Se ovan, bok 6, kap. 6 och denna bok, kap. 7.

turkilinger] Detta folkslagsnamn dyker upp ett par gånger hos Jordanes, alltid som allierade med Odovakar. Stavningen är osäker, och man vet inte något med säkerhet om deras härstamning. Kanske rör det sig om en stam från Thüringerwald.

KAPITEL 19

Det mesta är ren avskrift från Biondo, *Historiae … Dec.* I, bok 3.

Enligt Sabellico och Biondo] Sabellico, *Enneades,* VIII, bok 2, sp. 451 och Biondo, *Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 32.

… övertalades till detta av Atusa, som var ståthållare över Aemilien och Flaminien] Ett lärorikt misstag som visar hur Johannes Magnus har arbetat. Hos Biondo står det *a Tufa Flaminiae et Aemyliae praefecto,* det vill säga "av Tufa …". Tufa var *magister militum* 489–493. Se PLRE, vol. 2, s. 1131. Krantz (*Ostrogothorum* [= *Sueciae*] *liber* III, s. 473), har skrivit av fel och trott att ståthållaren hette Atufa, och vår författare har kopierat felet.

Aemilia och Flaminia var delar av *Regio VIII* i Norditalien.

KAPITEL 20

Hela kapitlet är starkt beroende av Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 33).

… biskop Johannes] Giovanni Angelopte, biskop i Ravenna (d. 494).

Agnellus] Andreas Agnellus (Andrea Agnello). Skrev på 800-talet ett historieverk om biskoparna och ärkebiskoparna av Ravenna, *Liber Pontificalis Ecclesiae Ravennatis.* Se nedan, kommentaren till bok 14, inledningen.

de vidsträckta kandianska fälten] Johannes Magnus skriver *in patentibus Candiani campis,* en fras som han har lånat från Biondo. Saken förklaras av Biondo i en föregående mening, som vår författare inte har skrivit av: Candianum var namnet på en plats öster om Ravenna, vid havet. I *Italia illustrata,* den fina beskrivningen av Italiens olika regioner, säger Biondo mer utförligt att Candianum (it. *Candiano*) är namnet på ett område som består av en dal och en lagun (*sive vallis sive stagni ostia*) (bok 4,19). Där beskriver han också hur naturen, kusten och flodernas lopp i

trakten har förändrats under århundradenas lopp och hur den väldiga flottbasen för *Classis Ravennas* (it. *Classe*) en gång anlades i detta område.

”dromoner”] Fartygstyp med lätt konstruktion, troligen flatbottnade, omnämnd av bysantinska författare, bland andra Prokopios (δρόμων).

”promoner”] Johannes Magnus har uppenbarligen trott att ordet var identiskt med det svenska pråm! Hans broder Olaus nämner *dromoner* och *promoner*, med samma etymologiska anknytning i *Historia om de nordiska folken* (bok X, kapitel 4).

Portellios mynning] Biondos text är något oklar. Vi kan inte vara säkra på om Portellio var namnet på hamnen eller på floden Bidens, som hade sitt utlopp vid hamnen.

KAPITEL 21

Hela kapitlet nästan ordagrant från Biondo (s. 33), med inslag från Krantz text (s. 264).

det stora palats i Ravenna som kallades Hilantum] Palatset hette i själva verket Lauretum, ’lagerträdslunden’. Både Biondo och Krantz har den förvrängda formen Hilantum, som Johannes Magnus alltså har övertagit.

Augusta Praetoria] Dagens Aosta.

den helige Epiphanius] Biskop i Pavia (d. 496). Hans liv skildras i en berömd dikt av Ennodius (se ovan, kommentaren till kap. 18), en av hans efterträdare som biskop i Pavia och framstående skald.

Gundobald] Eller Gundobad, burgundisk kung och lagstiftare (d. 516). Se PLRE, vol. 2, s. 524f. Burgunderna var ett germanfolk som när de framträder i historien var bosatta öster om Oder. Under folkvandringarna förflyttade de sig västerut och grundade ett stort rike i sydöstra Gallien. De har givit sitt namn åt Bourgogne.

KAPITEL 22

Större delen av kapitlet är hämtat direkt från Biondo (s. 35).

Audefleda, som var dotter till frankernas kung Clodvig] Clodvig (Chlodove[cus], på franska Clovis; c. 466–511), frankisk kung (481–511), den berömde och framstående krigaren som enade det frankiska riket. Audefleda var inte hans dotter, utan hans syster. Den felaktiga uppgiften härstammar från Jordanes (*Getica*, 295), och Biondo, Krantz och Johannes Magnus har alla övertagit den. Beträffande Audefleda, se PLRE, vol. 2, s. 185.

gav ... sin syster Amalafreda till vandalernas kung Honoricus] Amalafreda (Amalafrida) blev mycket riktigt bortgift med vandalernas kung i Nordafrika. Se PLRE, vol. 2, s. 63. Men denne hette T(h)rasamund (reg. 496–523). Den här angivne härskaren är en tidigare kung över vandalerna, Huneric (här, med ett försök till latinisering, kallad Honoricus). Jordanes (*Getica*, 299) har den korrekta uppgiften, men Johannes Magnus har övertagit det felaktiga namnet från Biondo och Krantz.

en av sina döttrar till Almarik, som var son till den västgotiske kungen Alarik] Almarik är en förvrängning av Amalarik. Han blev sedan västgoternas kung och regerade 511–531. Se PLRE, vol. 2, s. 64f. Beträffande kung Alarik (II), se nedan,

kap. 27. Johannes Magnus återkommer till den västgotiska historien i bok 16, där vi möter dessa kungar på nytt (kap. 1–2).

En annan fick gifta sig med burgundernas kung Gundobald …] Se ovan, kommentaren till kap. 21.

… liksom systerdottern Amalaberga förmäldes med Hermifred som var kung över turingerna] Om Amalaberga, se PLRE, vol. 2, s. 63. Kung Hermifred (eller hellre Herminifrid[us]) dog 532. Se PLRE, vol. 2, s. 549.

Eucharius] Han hette snarare Eutheric eller Eut(h)aric. Eutharicus i moderna utgåvor av Jordanes, *Getica*, 298. Ostrogot av den fina amaliska ätten. Johannes Magnus har övertagit namnformen som han funnit den hos Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 35) och Krantz (*Ostrogothorum* [= *Sueciae*] *liber* III, s. 477). Se PLRE, vol. 2, s. 438.

Veterik] Biondo och Krantz påstår båda att Eucharius (Eutharius) ”var son till Veterik”. Uppgiften stammar från Jordanes (*Getica*, 251 och 298). Se PLRE, vol. 2, s. 1157.

Amalasventa] eller Amalasuintha eller Amalasunta. Denna lärda och kraftfulla dotter till Teoderik kom att spela en viktig roll efter faderns död. Hennes öde har inspirerat historieskrivare och skönlitterära författare. Se vidare nedan, bok 10, kap. 1.

… jämföras med Augustus, Trajanus …] Den senantike historieskrivaren Eutropius berättar i *Breviarium ab urbe condita* (8,5) att man i senaten tillropade en ny kejsare: ”Må du bli lyckligare än Augustus, bättre än Trajanus” (*felicior Augusto, melior Traiano*).

KAPITEL 23

… inte låta staden ligga förstörd och förfallen …] Större delen av kapitel 23, med uppräkningen av de av Teoderik pietetsfullt restaurerade byggnaderna, har hämtats från Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 34), ibland under påverkan av Krantz bearbetning av Biondo (s. 476). Den gotiske härskarens omsorg om monumenten i Rom avspeglas i flera skrivelser som bevarats i Cassidorus *Variae* (se kommentar till kap. 24 nedan): Ett gott exempel är Teoderiks anvisningar rörande underhållet av akvedukterna (*Variae*, 7,6), ett brev som dessutom innehåller en inspirerad beskrivning av stadens allra märkligaste monument (Trajanus forum etc.).

KAPITEL 24

Han befallde dessutom …] Kapitlet är en bearbetning av Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 34).

den stränge Cato …] Johannes Magnus har nog tänkt på de visa ord som Cicero låter Cato d.ä. yttra i dialogen *Cato maior de senectute* (17) om vikten av rådslag (eller rådighet), vishet och försiktighet (eller klok beräkning). Liknande uttryck förekommer hos Cicero i *De officiis*, 1,123 och på flera andra ställen hos denne författare.

Cassiodorus] Romersk ämbetsman i ostrogotisk tjänst (c. 485–583). Skrev bland annat

Chronica (en världshistoria) och *Historia Gothorum* ("Goternas historia"), ett nu förlorat verk som ligger till grund för Jordanes framställning. Det arbete som här åsyftas bär titeln *Variae* och innehåller ämbetsskrivelser och annan brevväxling som avspeglar den gotiska epokens förvaltningssystem. Senare delen av livet ägnade Cassiodorus åt det kloster han anlade i Vivarium (vid Squillace i Kalabrien) och åt ett omfattande lärt och religiöst författarskap (exempelvis *Institutiones*, en vägledning för munklivet).

KAPITEL 25

Vissa städer pryddes ...] Kapitlet är beroende av Biondo (*Historiae ... Dec.* I, bok 3, s. 34) och motsvarande text hos Krantz (s. 475). Johannes Magnus har lagt till några egna reflexioner och på ett ställe citerat Giustiniani.

Sipontinum] Nu Santa Maria di Siponto.

de aponiska baden utanför Padua] Aponus (av grekiskans ἄπονος, "utan smärta') var namnet på hälsobringande bad i närheten av Padua, nu Bagni d'Albano. Anläggningen var under antiken välkänd och nämns bland annat av Plinius d.ä. (*Naturalis historia*, 2,227: *Patavinorum aquae calidae*), Suetonius (*Tiberius*, 14) och Martialis (*Epigr.*, 6,42,4).

Giustiniani] Denna notis har Johannes Magnus funnit hos Giustiniani, bok 5, LXIIIIv, (*Oltra di cio fu molto liberale verso la città di Padova ruinata*).

hos Prokopios] Omdömet återfinns i *Bellum Gothicum*, 1,1,29.

KAPITEL 26

Med tiden ...] Kapitlet är en bearbetning av Biondo (*Historiae ... Dec.* I, bok 3, s. 35).

Liburnien] Liburnierna var ett illyriskt folk som bodde söder om Istrien och längs den dalmatiska kusten, i nuvarande Kroatien.

Sirmium] I dag Sremska Mitrovica i norra Serbien (Vojvodina), vid floden Sava. Staden var vid denna tid en mycket viktig fästning i romerska Pannonien. Mot slutet av 200-talet hade den rent av blivit en av imperiets huvudstäder (vid sidan av Trier, Milano och Nicomedia).

tridentinska passet] Härmed avses rimligtvis Brennerpasset. Johannes Magnus är lite otydlig här (*ad Tridentinum saltum*). Biondo, som är källan, har det mer upplysande *usque ad Tridentinos montes*.

KAPITEL 27

påveval] I berättelsen om de kyrkliga striderna har Johannes Magnus följt Biondo mycket nära (*Historiae ... Dec.* I, bok 3, s. 36), och även när det gäller krigshandlingarna som nämns i kapitlets slut.

påven Anastasius] Anastasius II, påve 496–498.

Symmachus] Påve 498–514.

Laurentius] Antipåve 498–c. 505.

Nocera] Stad i Kampanien.

västgoten Alarik] Visigotisk kung i Spanien, uppsteg på tronen 484. Död 507. Se PLRE, vol. 2, s. 49.

pictavernas område] Provinsen Poitou, vars huvudstad är Poitiers.

Almarik] Fel för Amalarik. Se ovan, kap. 22.

KAPITEL 28

Teoderik fylldes med ovilja …] Källan är här Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 36), nästan ordagrant citerad, och dessutom på ett ställe Sabellico (se nedan).

Anastasius] Östromersk kejsare 491–518.

Där lät han bygga en kyrka …] Ett tillägg till Biondos framställning, vilket Johannes Magnus ordagrant citerar från Sabellico (*Enneades,* VIII, bok 2, sp. 454). Som vi har sett ovan har vår författare ofta hämtat sina notiser om kyrkliga ting just från Sabellico.

fältherren Ilba] Uppgiften stammar från Jordanes (*Getica,* 302), där denne krigare i moderna utgåvor kallas Ibba. Se PLRE, vol. 2, s. 585. Namnformen Ilba har Johannes Magnus funnit hos Biondo och Krantz.

Almarik] Efter faderns död regerade Amalarik fram till sin död 531.

KAPITEL 29

Här har Johannes Magnus i första hand utnyttjat Giustiniani (bok 5, LXIIIr).

KAPITEL 30

Johannes Magnus återgår här till Biondo som huvudsaklig källa (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 37).

Justinus] Östromersk kejsare 518–527. Uppgiften att han skulle ha varit son till Anastasius är felaktig. Här har nog Johannes Magnus misstagit sig alldeles på egen hand. Det står ingenting om en sådan släktskap i hans källor, vare sig hos Biondo, Krantz eller Sabellico.

Symmachus] Quintus Aurelius Memmius Symmachus (d. 526), svärfar till Boethius, som denne framstående ämbetsman i Teoderiks administration. Han var av samma familj som den berömde stadsprefekten Quintus Aurelius Symmachus (c. 345–403), en av de sista framstående företrädarna för den gamla religionen.

Boethius] Romersk ämbetsman, framstående och synnerligen inflytelserik filosof (c. 480–524), författare till bland annat *De consolatione philosophiae* (*Filosofins tröst*).

Opilio och Gaudentius] Nämns av Boethius själv bland de personer som angivit honom (*De consolatione philosophiae,* 1,4).

sin systerson Teodat] Theodat[us] eller Theodahad[us]. Se PLRE, vol. 2, s. 1067f. Son till Teoderiks syster Amalafreda. År 534 blev han som östgotisk kung Amalasventas medregent. Hans växlande öden och slutliga tragedi skildras utförligt i bok 10.

KAPITEL 31

fadern Anastasius och sonen Justinus] Här har Johannes Magnus gjort samma fel som nämndes ovan, i kap. 30.

KAPITEL 32

Även här är beroendet av Biondo tydligt (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 38), men Johannes Magnus har uppenbarligen utnyttjat även Giustiniani och Sabellico (se nedan).

… som om den ädla bok …] Tanken att Teoderik skulle ha uppfattat boken om treenigheten som en personlig skymf har Johannes Magnus hämtat från Giustiniani (bok 5, LXVIv), som här citeras nästan ordagrant.

Prokopios] Textställe som åsyftas är *Bellum Gothicum* 1,1,32ff. Många författare har efter Prokopios traderat historien om Teoderiks samvetskval, med den ohyggliga beskrivningen av de tankar som väcktes av den serverade fiskens utseende. Den återberättas i nästan exakt samma form hos Biondo (bok 3, s. 38), Krantz (s. 482) och Sabellico (8,2, sp. 458). Johannes Magnus ligger mycket nära Sabellicos version.

BOK 10

Kommentar av Hans Helander

Boken skildrar östgoternas öden från 520-talet till 530-talet och därmed inledningen till kriget mellan goterna och den bysantinske kejsaren. Biondo är den viktigaste källan för Johannes Magnus. Biondo i sin tur utgår från de senantika och tidigmedeltida källorna till vår kännedom om detta skeende, främst Gregorius av Tours (se ovan, kommentaren till bok 9, inledningen), den senantike skalden och biskopen Venantius Fortunatus (c. 530–600), Cassiodorus (se ovan, kommentaren till bok 9, kap. 24) och, framför allt, Prokopios. Från kapitel 20 har vår författare ibland utnyttjat Prokopios direkt, utan förmedling av Biondo (via *Procopius Latinus*, Cristoforo Personas ovannämnda översättning).

Vid sidan av Biondo figurerar som vanligt Krantz och Sabellico som källor; beroendet av den sistnämnde framträder med stor tydlighet i bland annat kap. 1 och kap. 27–28.

KAPITEL 1

Därefter övertog Amalasventa sin faders välde] Teoderiks dotter Amalasventa kom att styra Italien från 526 till 534. Beskrivningen av hennes bildning, inklusive hänvisningen till Cassiodorus (se ovan, bok 9, kommentaren till kap. 24), har Johannes Magnus hämtat från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 2, sp. 458). Sabellico i sin tur är i hög grad beroende av Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 39). Uppgifterna om Amalasventas lärdom härstammar ytterst från Cassidorus *Variae*, 11,1,6.

Hon kallas Amalasunta …] Denna reflexion är givetvis ett tillägg av Johannes Magnus. Jordanes hade förmodligen namnformen *Amalasuentha*. Biondo skriver *Amalsuntha* och Krantz stavar *Amalsvinta*. Omfattande förteckningar över alla de variantformer av detta namn som förekommer hos antikens och den tidiga medeltidens författare återfinns hos Ernst Förstemann, *Altdeutsches Namenbuch*. I (1900), s. 95 och Hermann Reichert, *Lexikon der altgermanischen Namen* (1987), s. 41ff.

sventa] I nordiska språk finns dialektalt liknande ord med betydelsen 'rask, stolt kvinna'. Se *Norsk ordbok*, 11 (2013), under *svinte*. Detta ord ansluter sig rimligtvis till en germansk adjektivstam som uppenbarar sig som *swinths*, *suento*, eller *svinnr*, med betydelsen 'rask', 'stark' och 'klok'. Man är tydligen allmänt överens om att det är just denna stam som föreligger i namnet Amalasuenta.[1]

1. Se Sigmunt Feist, *Vergleichende Wörterbuch der gotischen Sprache*, Leiden 1939, s. 468; Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern & München 1959, Band 1, under "suento-"; Jan de Vries, *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*, Leiden 1962, s. 570, under "svinnr"; Winfred P. Lehmann, *A Gothic Etymological Dictionary*, Leiden 1986, s. 336, under "swinths-" och Frank Heidermanns, *Etymologisches Wörterbuch der germanischen Primäradjektive*, Berlin 1993, s. 577.

Det första ledet anger, som Johannes Magnus så riktigt påpekar, att personen hör till amalernas berömda ätt. Etymologin för *amal-* är däremot inte med säkerhet fastställd. (En diskussion om den saken finns hos Ernst Förstemann, *Altdeutsches Namenbuch* [1900], s. 88.)

Substantivet *sven*, däremot, tycks ha en annan etymologi. Det betydde i äldre tid 'tjänare', 'ung man (tillhörande huset)', och stammen i ordet är förmodligen ett germanskt **swaina*, från en indoeuropeisk stam **suoi-no-*, med betydelsen 'egen', 'själv-'. Med detta morfem har bildats ord för nära tillhörighet, såsom *svär-*, *svåger*, *syster*, och förmodligen också *svear* ('de egna').[2]

Atalarik] Östgotisk kung, död 534. Se PLRE, vol. 2, s. 175f.
Eucharius] Se ovan, kommentaren till bok 9, kap. 22.
Cassiodorus] Se ovan, kommentaren till bok 9, kap. 24.

KAPITEL 2–18

Framställningen i dessa kapitel är starkt beroende av Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 38ff till bok 4, s. 44f).

KAPITEL 4

Bonifacius] Bonifacius II, påve 530–532.
Johannes] Johannes II, påve 533–535.

KAPITEL 5

Men det tillstötte en allvarlig svårighet …] Kapitlet är i sin helhet baserat på Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 39), kanske under påverkan av motsvarande text hos Krantz (s. 484).
Klodomir] Chlodomer[us], frankisk kung, d. 524. Se PLRE, vol. 2, s. 288.
Kildebert] Childebertus I, frankisk kung, d. 558. Se PLRE, vol. 2, s. 284f.
Teobert] Theudebert eller Theodebertus, frankisk kung 533–547. Kallas hos Biondo *Teodebert*. Krantz har emellertid denna kortare form. Se PLRE, vol. 3B, s. 1228.
den romerska provinsen] Det vill säga Provence.
Teodat] Se ovan, kommentaren till bok 9, kap. 30.
enligt historikern Prokopios] Textställe som avses är *Bellum Gothicum*, 1,3,4, men Johannes Magnus har tagit hänvisningen (*ut auctor est Procopius*) från Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 39), som skriver *prout auctor est Procopius*.

KAPITEL 6

Atalarik hade då varit drottningens medregent i åtta år …] Kapitlet är starkt beroende av Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 39), särskilt senare delen, som är en nästan ordagrann avskrift.

2. Se Harald Bjorvand & Fredrik Otto Lindeman, *Våre arveord*, Oslo 2007, under "svenn"; Hellquist, II, 1966, under "sven".

enligt Prokopios] Textställen som avses är *Bellum Gothicum*, 1,4,6f, *Procopius Latinus*, s. 10.

KAPITEL 7

Ligurerna, aemilierna …] Johannes Magnus har i hastigheten skrivit av fel. Hos Biondo står det (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 40): "ligurer och aemilier fick säd från (magasinen i) Tortona och Pavia, och venetianarna från magasinen i Treviso och Trento." I övrigt har vår författare tagit hela framställningen från Biondo, inklusive dess patos och retoriska utsmyckning i den avslutande beskrivningen av Teodats moraliska förfall.

KAPITEL 8

… till en ö i Bolsenasjön] Johannes Magnus skriver *in lacus Vulsinensis insulam* i Biondos efterföljd (bok 3, s. 40). Bolsenasjön ligger cirka 100 km nordväst om Rom.
med Cassiodorus som stöd] Se ovan, kap. 1. Hänvisningen är tagen från Biondo. Det ställe hos Cassiodorus som avses är förmodligen *Variae*, 11,1,6.
sändebud från kejsar Justinianus] Justinianus hade kommit på tronen 527, sju år före mordet på Amalasventa. Om Justinianus, se ovan, kommentar till bok 8, kap. 33.

KAPITEL 9

Särskilt kapitlets senare del är starkt beroende av Biondo (en lätt parafras).

Agapitus] Agapetus, påve 535–536. Biondo har också stavningen Agapitus.

KAPITEL 10

Texten är starkt beroende av Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 40) och sannolikt även av Krantz (s. 487).

Eutyches kätterska lära] Eutyches, arkimandrit av Konstantinopel (c. 380–456). Han bekämpade nestorianismen, men hyste själv på det kristologiska området uppfattningar rörande Kristi natur vilka fördömdes som kätterska av den katolska kyrkan. Han nämns förstås i Sabellicos stora historieverk, där hans lära kallas *nefaria haeresis*, 'ett skändligt kätteri' (*Enneades*, VIII, Bok 2, sp. 442).
Antemius … Menna] Patriarker av Konstantinopel, Anthimus (535–536) och Menas (536–552).
Inte långt därefter dog Agapitus i Konstantinopel …] Johannes Magnus har följt Sabellico när det gäller uppgiften om blykistan (*Enneades*, VIII, bok 2, sp. 462). Man ser ett tydligt mönster här: Det är ofta Sabellico som får leverera detaljer när det gäller klerikala ting och kyrkliga dignitärer (jämför ovan, kommentaren till bok 9, kap. 28, "Där lät han bygga en kyrka"). Påståendet att vissa historiker hävdar att Agapetus i själva verket återvände till Rom kan, tror jag, vara baserat

på en klumpig latinsk formulering hos Biondo (som jag själv till att börja med i hastigheten tolkade fel, just på detta sätt).

... sedan prästerskapet hade mottagit pengar ...] Den latinska meningen innehåller ett oväntat byte av subjekt, vilket Johannes Magnus, uppenbarligen utan att närmare reflektera över saken, har övertagit från Biondo (eller från hans plagiator Krantz).

Sylverius] Silverius, vald till påve 536, avsatt året efter.

... ett vin gjort av torkade druvor ...] I vår text står det *Accinaticum ... vinum*, ett uttryck som Johannes Magnus har funnit hos Krantz (s. 487). Vi har att göra med en förvrängd form av adjektivet *acinaticius*, som betyder 'gjord av (torkade) druvor'; ordets rätta form har förmodligen varit obekant för Krantz och vår författare, dess härledning okänd och dess betydelse säkerligen för dem vag. Yttersta källan är Cassiodorus (se nedan).

Detta vin var purpurfärgat, enligt Cassiodorus] Cassiodorus beskriver entusiastiskt detta vins egenskaper i *Variae* (12,4).

... icke annorlunda än om den hade beskrivits av Cassiodorus ...] En egendomlig formulering. Texten om Venedig är ju verkligen skriven av Cassiodorus.

KAPITEL 11

en viss Laurentius] Känd enbart från denna episod. Se PLRE, vol. 3B, s. 766.

av detta skäl skrev han till venetianarnas tribuner i följande ordalag] Brevet återfinns hos Biondo (*Historiae ... Dec.* I, bok 3, s. 41) och hos Krantz (s. 488). Källan är Cassiodorus, *Variae*, 12,24, som kopierats nästan ordagrant.

Staden Venedig, som en gång var full av ädla män ...] Latinet är konstigt här (*Venetiae praedicabiles quondam plenae nobilibus ...*); till nöds kan det tolkas på det sätt som har skett i denna översättning. Men påståendet passar inte riktigt in i sammanhanget. Det står likadant i moderna utgåvor av Cassiodorus, men av den textkritiska apparaten i dessa editioner framgår att vissa handskrifter har *moribus* i stället för *nobilibus*, vilket väl skulle ge en bättre mening, det vill säga något fritt: "Venedig som en gång var berömt för sina (goda) seder ..."

... rullar ni cylindrar ...] I texten står *cylindros volvitis*. Det rör sig om någon typ av vält. Ordet *cylindrus* används i denna betydelse av Cato, Vitruvius och Plinius d.ä., med syfte på olika typer av utrustning som kom till användning vid anläggningsarbeten. Här gäller det möjligen något moment i saltframställningen.

Hieronymo Quirino] Bröderna Johannes och Olaus Magnus fann under 1530-talets slut en tillflyktsort hos patriarken Hieronymo Quirino (Gerolamo Querini) i Venedig. Olaus Magnus ägnade sig där åt att färdigställa kartan över Norden (*Carta marina*) och det var nu Johannes Magnus arbetade som mest intensivt med sitt stora historieverk.[3]

kyrkomöte] År 1538 vistades Johannes Magnus i Vicenza under besvärliga förhållanden i mer än fyra månader, i otålig väntan på att det planerade konciliet formellt skulle öppnas. Till hans besvikelse blev det dock inget riktigt möte.[4]

3. Se Nordström 1975, s. 47ff samt Johannesson 1982, s. 101.
4. Se Nordström, ibid., s. 48 och Johannesson, ibid., s. 99ff.

KAPITEL 12

Texten är i första hand inspirerad av Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 42).

patriciern Belisarius] Belisarius (c. 500–565) var en av epokens största östromerska fältherrar, uppenbarligen ett militärt geni, dynamisk och innovativ. Han förde befäl i striderna med perserna 530–531 och i det framgångsrika kriget mot vandalerna i Nordafrika 533–534. År 535 fick han överkommandot i fälttåget mot östgoterna i Italien och är därmed en av huvudpersonerna i Johannes Magnus framställning i böckerna 10–12.

Titeln *patricius* bars under senantiken av en kategori av mycket högt uppsatta ämbetsmän.

parterna] Part(h)erna var ett iranskt folk som uppbar en statsbildning på det gamla persiska rikets område från andra förkristna århundradet fram till år 226 e.Kr., då makten övergick till den sasanidiska härskarätten. Ordet parter refererar här till perserna i det sasanidiska riket, vilka vid denna tid var Östromerska rikets farligaste fiender.

KAPITEL 13

Yttersta källan här är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,5. Johannes Magnus har följt Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 3, s. 42).

frankernas kungar Klodomir, Kilbert och Klotar] Se ovan, kommentaren till kap. 5. Klodomir blir lite problematisk i sammanhanget, eftersom han dog 524 och inte var vid liv när brevet avsändes. Johannes Magnus har okritiskt skrivit av Biondo här. Kilbert är identisk med den i det kapitlet nämnde Kildebert, som dog 558 (i bok 16, kap. 3 nedan dyker han upp under namnet Gilibert). Biondo har den rätta namnformen. Klotar (Chlotacharius) var frankisk kung 511–561. Se PLRE, vol. 2, s. 291f.

enligt Prokopios] Brevet till frankerna återfinns i *Bellum Gothicum*, 1,5,8ff.

Teobert] Se ovan, kommentaren till kap. 5.

KAPITEL 14

Yttersta källan är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,7, där den blodiga drabbningen livfullt skildras och där sibyllans spådom nämns.

Mundus] Betydande fältherre i östromersk tjänst, själv förmodligen av gepidiskt ursprung, d. 536. Han bar titeln *magister militum per Illyricum*. Tillsammans med Belisarius slog han i januari 532 ned den revolt i Konstantinopel som brukar benämnas Nika-upproret. Se PLRE, vol. 3B, s. 903ff.

staden Salona] Nu Solin, strax norr om Split.

KAPITEL 15

Yttersta källan till berättelsen om Siciliens erövring och Palermos fall är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,5. I detta och de följande kapitlen (kap. 15–19) har Johannes Magnus utgått från Biondos bearbetning av Prokopios (*Historiae … Dec.* I, bok 4, s. 44f).

Valentinianus …] Namnen är hämtade från Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,5,3 via Biondo (bok 4, s. 44).

KAPITEL 16

I *Belllum Gothicum*, 1,6 beskriver Prokopios Teodats förfäran, hans fredsanbud till Justinianus och dialogen med sändebudet Petrus.

Enligt Biondo …] Textstället är *Historiae … Dec.* I, bok 4, s. 44.
kyrkan Sankt Martin …] Det är basilikan Sant' Apollinare Nuovo, som invigdes 561 av Justinianus och då kallades Sanctus Martinus in Coelo Aureo. Helgedomen kallades från 800-talets slut Sant' Apollinaris Nuovo, sedan den helige Apollinaris kvarlevor förts dit (från Sant' Apollinare in Classe).
… sändebudet Petrus] Han gjorde vacker karriär som diplomat och hög ämbetsman, såväl under den italienska krisen som senare vid förhandlingarna med perserna. Se PLRE, vol. 3B, s. 994ff.

KAPITEL 17

Brevväxlingen mellan Teodat och kejsaren, liksom Teodats övermodiga resonemang om sändebudens rättigheter, återfinns hos Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,6.

KAPITEL 18

Yttersta källan är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,6.

under Grippas ledning] Gripas ledde med framgång de gotiska stridskrafterna i Dalmatien under fälttåget 536. Se PLRE, vol. 3A, s. 557.

KAPITEL 19

Sändebudens svar återfinns hos Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,7,16–21.

KAPITEL 20

Här har något hänt i vår historikers arbetssätt! Plötsligt tenderar han att överge Biondo (och Krantz) och går direkt till Prokopios (*Bellum Gothicum*, 1,7,28ff), inte till den grekiska texten (som han nog inte kunde läsa) utan till *Procopius Latinus* (s. 21). Första delen av detta kapitel är en lätt bearbetning av den texten (i början en ren avskrift).

I kapitlets slut anar man dock Biondo igen (*Historiae … Dec.* I, bok 4, s. 45f).

hovstallmästaren Constantianus] Constantianus bar titeln *comes sacri stabuli* och var en av de mer betydande bysantinska härförarna vid denna tid. Se PLRE, vol. 3A, s. 334.

Epidamnus] Viktig stad i Illyrien, av romarna benämnd Dyrrhacium, nu Dürres i Albanien.

Epidaurus] Stad i Illyrien, i dag Cavtat i Kroatien; ej att förväxla med den mer kända staden Epidaurus i Argolis, som är berömd för sin magnifika teater.

… ligger till höger …] Nämligen om man kommer seglande söderifrån.

… skapat ordning i Afrika] Belisarius hade år 534 krossat vandalernas välde i provinsen Africa, det vill säga nuvarande östra Algeriet, Tunisien och delar av Libyen. De åtgärder som avses här är upprensningsaktioner efter ett därpå följande uppror (se nedan).

Storsia] Den riktiga namnformen är nog Stotzas. (Prokopios skriver i *Bellum Vandalicum* genomgående Στότζας.) Denne valdes 536 till ledare för en rebellrörelse som samlade berberstammar och rester av den besegrade vandalarmén. Upproret slogs ned året därpå. Se PLRE, vol. 3B, s. 1199f.

Teodats svärson Embrinus] Johannes Magnus har säkerligen lånat namnformen, med lätt förvrängning, från Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 4, s. 45) som kallar honom Embrimus. Hans namn var förmodligen, i latiniserad form, Ebrimus: Prokopios stavar hans namn så: Ἐβρίμους (*Bellum Gothicum*, 1,8,3). Kanske var den äkta, gotiska, namnformen Ebrimuth. Se PLRE, vol. 3A, s. 433f.

men de satte hedern högre än nyttan …] Denna reflexion är Johannes Magnus egen!

KAPITEL 21

Källan är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,8. Även här har Johannes Magnus gått direkt till *Procopius Latinus* (s. 17).

Stephanus] Känd endast från Prokopios. Se PLRE, vol. 3B, s. 1185.

KAPITEL 22

I början har Johannes Magnus följt *Procopius Latinus* (s. 19). Den senare delen av kapitlet är däremot en frukt av vår författares skapande fantasi (det vill säga beskrivningen av goternas reaktion på förslaget om kapitulation, med lovprisandet av det gotiska styret).

KAPITEL 23

Pastor och Asclepiodotus] Båda stödde goternas sak. Det lilla man vet om Pastor meddelas i PLRE, vol. 3B, s. 969; om Asclepiodotus kan man läsa i PLRE, vol. 3A, s. 134.

KAPITEL 24

... utan vände sig, enligt Prokopios, till den magiska vidskepelsen] Textstället är *Bellum Gothicum*, 1,9,3. Johannes Magnus har här följt *Procopius Latinus* i en mycket fri bearbetning.

KAPITEL 25

... en viss isaurier] En soldat ingående i de trupper som rekryterades från den krigiska provinsen Isaurien i Mindre Asien, vid Taurusbergen i nuvarande Turkiet nära gränsen till Syrien.

... eftersom han då någon gång i framtiden ...] I Prokopios grekiska text finns inte denna motivering. Där sägs helt enkelt att den isauriske krigaren ville veta hur akvedukten fungerade. *Procopius Latinus* lämnar inte heller någon möjlighet till en tolkning av detta slag.

KAPITEL 26

Den slutliga stormningen av Neapel skildras av Prokopios i *Bellum Gothicum*, 1,10,20. Beskrivningen hos Johannes Magnus är starkt förkortad.

Bessas] Nämnd ovan i kap. 15. Bessas var en av de främsta östromerska befälhavarna. Han deltog i kriget mot perserna i Mesopotamien och tilldelades sedan viktiga uppdrag, som här, i kriget mot goterna i Italien. Han var själv av gotisk börd. Se PLRE, vol. 2, s. 226ff. Robert Graves ger en fascinerande bild av denne krigare i sin roman *Belisarius* (med början i kapitlet "The Banquet of Modestus").

Focius] Fotius (Photios), framstående militär, svärson till Belisarius. Se PLRE, vol. 3B, s. 1037f. Johannes Magnus har här skrivit av ett antal rader från *Procopius Latinus* (s. 24). Oturligt nog är namnformen förvrängd (till Focius) just på det stället (medan *Procopius Latinus* annars har den rätta stavningen Fotius). Det här felet bevisar för övrigt att Johannes Magnus utnyttjade just den utgåva av *Procopius Latinus* som jag har använt mig av för kommentaren.

Vid tredje nattväkten] Romarna indelade den mörka tiden av dygnet i fyra nattväkter (*vigiliae*).

KAPITEL 27

Belisarius tal vid Neapels fall finns hos Prokopios i *Bellum Gothicum*, 1,10,30ff. Grundtankarna däri återges i vår text, men på ett från Prokopios avvikande sätt. I själva verket har Johannes Magnus här skrivit av Sabellicos mycket fantasifulla version av fältherrens anförande (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 465f) nästan ordagrant, med ett antal lätta parafraser.

KAPITEL 28

Prokopios skildrar Belisarius mildhet mot den gotiska garnisonen i *Bellum Gothicum*, 1,11,1. Pastors död i ett slaganfall (ἀποπληξία!) nämns där tidigare (1,10,38) och Asclepiodotus grymma öde behandlas i 1,10,46.

Den sista hälften av kapitlet är en avskrift från Biondo, med några lätta parafraser.

Jordanes] Detta är fel: I *Getica* (311) nämns Neapels intagande helt kortfattat, utan information om hur det gick till. Påståendet har Johannes Magnus hämtat från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 466).

Pandulfus] Hänvisningen till Pandulfus har Johannes Magnus hämtat från Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 4, s. 47). Pandolfo Collenucio (1444–1504) skrev ett verk om Neapels historia, *Compendio delle historie del Regno di Napoli, composto da messer Pandolfo Collenutio iurisconsulto in Pesaro*, publicerat postumt 1548, vilket sedan översattes till latin: *Historiae Neapolitanae ad Herculem I, Ferrariae ducem, libri VI* (Basel 1572). Biondo, som dog 1463, måste ha sett en tidig version av detta arbete, kanske i handskrift.

BOK II

Kommentar av Hans Helander

Här skildras fortsättningen av det gotiska kriget i Italien, från 530-talet och ett tiotal år framåt. Den viktigaste källan för Johannes Magnus är *Procopius Latinus* (Personas ovannämnda översättning), vilken svarar mot Prokopios *Bellum Gothicum*, 1,11–2,1. I långa avsnitt rör det sig om en ren avskrift, i andra om parafraseringar och förkortningar, förmedlade av i första hand Leonardo Bruni, men även av Biondo och Sabellico. Beroendet av Bruni är särskilt påtagligt från kapitel 4 och framåt.

KAPITEL I

Vitiges] Eller Vitigis, valdes till östgoternas kung 536. Död efter 540.

därmed fäste de större vikt vid hans lysande bragder ...] De tankar som här framförs om dygdens och duglighetens primat över börden är uppenbarligen infogade i berättelsen av Johannes Magnus själv. Ämnet är en omtyckt topos, där just det nedan anförda citatet från Platon ofta återkommer.

Platons ord: ”Alla slavar ...”] Tankegången återfinns i dialogen *Theaitetos* (174e f). Den kom att bli känd och ofta citerad i den form som Seneca gav den i *Epistulae morales*, 44,4: *Platon ait neminem regem non ex servis esse oriundum, neminem servum non ex regibus* (”Platon säger att det inte finns någon kung som inte härstammar från slavar, och ingen slav som inte stammar från kungar”). Johannes Magnus citerar den på ett lite annorlunda sätt: *Omnes servos ex Regibus, et omnes Reges ex servis originem ducere*. Exakt den ordalydelse han har valt förekommer hos tidigare författare, exempelvis i *De bohemorum origine* av Enea Silvio Piccolomini (1405–1464), som blev påve under namnet Pius II. Det är mycket troligt att vår författare har hämtat formuleringen från Piccolomini, vars verk han noga studerat: Denne store renässanshumanist hade ju återupptäckt Jordanes och själv skrivit om goternas historia.[1]

Optaris] Omnämnd av Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,11,6–7 (Ὄπταρις). Se PLRE, vol. 3B, s. 956. Beskrivningen av Teodats flykt och förföljandet är hämtad från *Procopius Latinus*, s. 27.

Så dog Teodat] Slutet på kapitlet är fram till och med näst sista meningen ord för ord övertaget från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 466).

Theodisclus] *Procopius Latinus* har namnformen Theodesclius (s. 27). Hans egentliga namn hos Prokopios är Theudegisklos (Θευδέγισκλος) (1,11,10). Se PLRE, vol. 3B, s. 1234.

1. Om Piccolomini, se Nordström 1975, s. 38, 70 och 87.

KAPITEL 2

Vitiges tal till goterna står att läsa hos Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,11,12ff och i *Procopius Latinus*, s. 27–28. Efter några inledande ord har Johannes Magnus skrivit av den latinska texten, med uteslutande av vissa partier och ett antal parafraseringar.

KAPITEL 3

påven Sylverius] Se ovan, bok 10, kap. 10.

enligt Prokopios] De textställen som avses är *Bellum Gothicum*, 1,11,26, i *Procopius Latinus*, s. 28.

Luder] I vår text Luderus, förmodligen genom inflytande från Biondo, som har denna namnform. Hos Prokopios kallas han Leuderis (Λεύδερις). Se PLRE, vol. 3B, s. 789.

Matasventa] Källan är Prokopios 1,11,27. Jordanes avslutar sin gotiska historia med några notiser där han nämner Vitiges äktenskap med Matasventa (Matasuentha, Matesuentha [Jordanes]; Ματασοῦνθα [Prokopios]) och denna gotiska prinsessas dramatiska liv (*Getica*, 311 och 314). Matasventa dog i Konstantinopel efter 550. Se PLRE, vol. 3B, s. 851f.

KAPITEL 4

Början av kapitlet är en bearbetning av *Procopius Latinus*. I den senare delen (från ”Men befälhavaren Luder …”) är texten emellertid i stort sett ord för ord övertagen från denna källa (s. 35).

en viss Fidelius] Uppgifterna om honom och förhandlingarna med Belisarius stammar från Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,14,5ff.

Följden blev att Belisarius och kejsarens här gjorde sitt inträde …] Prokopios (1,14,14) står för uppgifterna om portarna som användes för inmarsch respektive utmarsch. Porta Asinaria mottar en östlig gren av Via Latina, i närheten av San Giovanni in Laterano. Genom Porta Flaminia lämnar man Rom i riktning rakt norrut (vid nuvarande Piazza del Populo). Att Porta Asinaria även kallas Caeliomontana står inte att läsa hos Prokopios. Det är ett tillägg som Johannes Magnus uppenbarligen har hämtat från Leonardo Bruni, *De bello Italico adversus Gothos*, bok 1, s. 525 i utgåvan 1531. (Om Bruni, se kommentaren till Förord, kap. 8.) Som vi skall se i det följande, är beroendet av Bruni från och med nu märkbart i hela den fortsatta berättelsen om kriget mellan östgoterna och kejsaren.

Så skedde det att staden Rom …] Johannes Magnus latinska text är här otydlig och korrupt, direkt avskriven från den misslyckade formuleringen i *Procopius Latinus* (s. 35). Den grekiska texten hos Prokopios är också uppenbart i behov av emendation och förtydligande. Budskapet måste ändå vara det som den svenska översättningen här förmedlar. Problemet är bara att sifferuppgifterna inte riktigt stämmer: Ostrogoterna hade tagit Rom 489. Det innebär alltså att det gotiska väldet över staden nu, år 536, hade varat i 47 år, inte i 60. Och år 536 hade Justinianus varit på tronen i nio år (på det tionde), inte i elva.

KAPITEL 5

Första stycket är kopierat från Bruni (s. 525). Från andra stycket ("Han var dock inte senfärdig …") till kapitlets slut har vi att göra med en avskrift av Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 467), med lätta variationer, av vilka några inte är särskilt lyckade.

Bessas och Constantianus] Se ovan, kommentaren till bok 10, kap. 20 respektive 26.

Narni … Spoleto … Perugia] Framryckningen skedde alltså längs Via Flaminia och i Tiberns dalgång, förbi Narni (antikens Narnia), en stad i Umbrien vid Via Flaminia, vidare norrut i Umbrien till Spoleto (antikens Spolet(i)um), och så ännu längre norrut till Perugia (antikens Perusia) på gränsen mellan Umbrien och Etrurien.

Nilla] Fel för Unilas. Prokopios nämner honom i *Bellum Gothicum*, 1,16,5 (Ουνίλας) tillsammans med Pissas (se nedan). Se PLRE, vol. 3B, s. 1392. Biondo kallar honom Nillas (*Historiae … Dec.* I, bok 4, s. 48). Johannes Magnus har skrivit av Sabellicos form Nilla (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 467).

Pissia] Han hette egentligen Pissas (Πίσσας). Se PLRE, vol. 3B, s. 1042. Biondo kallar honom Pissias. Johannes Magnus har tagit namnformen från Sabellico.

Prokopios] I *Bellum Gothicum*, 1,16,11 anger Prokopios antalet soldater till 150 000.

Leonardo Aretino] Se ovan, kommentaren till kap. 4. Brunis uppgift om den gotiska numerären återfinns på s. 526.

KAPITEL 6

Början av kapitlet (till och med "skyndade mot Rom") är ord för ord avskrivet från Bruni (s. 526). Fortsättningen (från "Det sägs att han mötte en präst" till och med "tvekade han något") är hämtad, ord för ord, från *Procopius Latinus* (s. 39; svarande mot Prokopios, *Bellum Gothicum* 1,16,20).

De allra sista raderna är en bearbetning av vad som står att läsa i *Procopius Latinus* (s. 40) och, intressant nog, även Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 4, s. 49). Biondo återkommer därmed som viktig sagesman och är huvudkällan i nästa kapitel.

"katafrakter"] Latinets *cataphracti*, ett lån från grekiskans κατάφρακτοι, blev under senantiken en vanlig benämning på det tungt bepansrade kavalleri som kom att spela en alltmer dominerande roll i krigföringen. Bruni, som ju var framstående grecist, ger i sin text även den grekiska formen av ordet.

KAPITEL 7

Här har Johannes Magnus återgått till Biondo som huvudkälla (*Historiae … Dec.* I, kap. 4, s. 49), som kopierats ord för ord från kapitlets början ända till och med orden "samlades troget omkring honom". De återstående raderna är en bearbetning av *Procopius Latinus* (s. 41).

hans väpnare Maxentius] Denna uppgift förekommer inte hos Biondo, men väl hos Prokopios (1,18,14) och i *Procopius Latinus* (s. 41). I den latinska texten kallas han

armiger, 'väpnare', vilket är en översättning av det likabetydande grekiska doryphoros, δορυφόρος. Vad som avses är nog tjänst som livvakt. Se PLRE, vol. 3B, s. 864.

KAPITEL 8

Nu har vi kommit tillbaka till *Procopius Latinus* (s. 40–41; svarande mot Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,18,19ff), som troget kopierats, med lätta variationer, varav en dock har varit helt nödvändig i sammanhanget: På slutet av kapitlet står det: ”När goterna såg detta, trodde de …”; *Procopius Latinus* har här som subjekt *barbari*, 'barbarerna', vilket Johannes Magnus förstås var tvungen att ändra till *Gothi*.

Porta Salaria … Porta Pinciana] Porta Salaria är belägen i Aurelianusmuren i nordöstra delen av Rom. Porta Pinciana befinner sig väster därom (där dagens Via Veneto mynnar i muren), mellan Porta Flaminia och Porta Salaria.
Bruni nämner Porta Pinciana på s. 527.

KAPITEL 9

Början av kapitlet är avskrivet från *Procopius Latinus*, s. 42. Slutet, med beskrivningen av vakthållningen och larmen vid förmodade fientliga anfall, är ord för ord hämtat från Bruni, s. 527.

Visius] Han heter hos Prokopios Visandos (Οὐίσανδος), och i *Procopius Latinus* Visiander. Han är förmodligen inte identisk med någon av de två Visandos som var framstående befälhavare under de gotiska krigen. En av dessa dyker upp i bok 12 (kap. 8 och 26) nedan. Se PLRE, vol. 3B, s. 1378f.
Johannes Magnus har ogenerat ändrat namnet för att få en anknytning till det svenska ordet *vise* (med nära släktingar i isländskan, danskan och tyskan), den gamla beteckningen för vad vi i dag kallar bidrottning. Ordets ursprungliga betydelse var uppenbarligen 'ledare', 'förare'. Antikens romare talade, precis som vår författare, om binas konung, *rex apium*.

KAPITEL 10

Kapitlet är avskrivet från Bruni, s. 527f.

Bacchius] Se nästa kommentar.
Han talade på följande sätt, enligt Aretino och Prokopios] Anförandet är ord för ord taget från Bruni, s. 528. Hos Prokopios finns endast en kort antydan till vad som kan ha sagts, framfört i indirekt tal av en icke namngiven person. Talet är alltså en skapelse av Bruni, som också tycks ha hittat på talarens namn, Bacchius.
Via Praenestina] Utgick från Porta Praenestina (= Porta Maggiore) i östra delen av Rom.
fem av stadens portar] Rom hade inalles 14 portar i den väldiga Aurelianusmuren.

KAPITEL 11

Texten är avskriven från Bruni (s. 527f). Brunis källa har varit Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,19,13ff (i *Procopius Latinus*, s. 44f).

Porta Praenestina ...] Denna port befinner sig längst österut i Aurelianusmuren. I dag oftast benämnd Porta Maggiore. Om de övriga här nämnda portarna, se ovan, kommentarer till kap. 4, 8 och 10.

de skar ... av alla akvedukter] Akvedukternas avskärande år 537 innebar verkligen dråpslaget och undergången för det antika Rom, som ännu vid belägringens inledning var en välbehållen och vacker stad med stor befolkning. Dessutom medförde åtgärden att landsbygden runt Rom förvandlades till vattensjuk och obrukbar mark. Efter det långa kriget mellan goterna och kejsaren, vilket innebar flera belägringar (som skildras i den fortsatta framställningen), var Rom en nästan folktom stad.

KAPITEL 12

Källan är Prokopios 1,20,5ff, svarande mot *Procopius Latinus*, s. 46. Första hälften av kapitlet fram till ”Salles” tal är nästan ord för ord hämtad från den sistnämnda texten. Själva talet är en fri bearbetning av budskapet i talet, påfallande elegant i formen.

Salles] Johannes Magnus har hämtat namnformen från *Procopius Latinus*, vars översättare tydligen utgått från en grekisk text som på detta ställe varit otydlig. Mannen hette i själva verket Albis (Prokopios, 1,20,7). Se PLRE, vol. 3A, s. 38.

KAPITEL 13

Texten är här ett rätt komplicerat kompilat: Belisarius svar och de följande orden om romarnas tystnad (fram till ”på någon punkt”) är en fri bearbetning av *Procopius Latinus*, s. 46f. Tillägget ”ty de tänkte måhända ...” är Johannes Magnus eget. Det följande avsnittet (från ”När sändebuden återvände ...” till och med ”vapen och belägringsmaskiner”) är nästan ord för ord hämtat från *Procopius Latinus*, s. 47. Den fortsatta berättelsen, det vill säga sista hälften av kapitlet fram till sista meningen, är avskriven från Bruni, s. 529. Den allra sista meningen, med förklaringen av belägringsmaskinens namn, har tagits från *Procopius Latinus*.

KAPITEL 14

Yttersta källan är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,21,1ff. Vår text utgår från *Procopius Latinus* (s. 48), men står tydligt också under påverkan av Bruni (s. 529) och nog också av Biondos lätta bearbetning (*Historiae ... Dec.* I, bok 4, s. 50) av Bruni, vilken här och i de följande kapitlen tydligt åter blir den närmaste källan.

sedan man räknat ut murens höjd med hjälp av antalet lager av tegelstenar] Översättningen återger här vad som måste avses. Prokopios text är glasklar (1,21,3), men formuleringen i *Procopius Latinus* rätt luddig (*ex lapidum intervallo veram adeptus muri dimensionem*), och stället blir inte klarare i Johannes Magnus lätta parafras (*accepta vera muri dimensione ex lapidum intervallo*).

KAPITEL 15

Källan är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,22,12ff. Här har Johannes Magnus lämnat *Procopius Latinus* och skrivit av Biondos bearbetning (s. 50) av Brunis sammanfattning av Prokopios historia (s. 529f), med få ändringar.

Porta Fontinalis] En port i den gamla Serviusmuren, vid Marsfältet, mellan Capitolium och Quirinalen. Prokopios nämner den inte, inte heller Bruni, och läget passar inte in i de händelser som här skildras. Den nämns däremot i detta sammanhang av Biondo och av hans lärjunge Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 468). Jämför uppgiften om Via Cassia nedan.

… Paulus som anförare] Omnämnd av Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,23,1–2. Se PLRE, vol. 3B, s. 975.

… vid Via Cassia] Via Cassia, i Etrurien, var en gren av Via Flaminia. Här är det ju fråga om en gatusträckning i Rom. Det hela stämmer uppenbarligen inte, och att det hela skulle ha utspelats vid Via Cassia nämns inte av Prokopios, inte heller av Bruni. Återigen har vi att göra med en uppgift som stammar från Biondo och sedan har vidarebefordrats av hans lärjunge Sabellico. (Se ovan, kommentaren till Porta Fontinalis.) Biondo kan ha avsett Via Cornelia, som kanske gick förbi Peterskyrkan och Hadrianus mausoleum. (Dess sträckning och själva namnet är emellertid i dag omdiskuterade.)

KAPITEL 16

Yttersta källan är Prokopios, 1,22,12ff, men Johannes Magnus text är en lätt bearbetning av Bruni (s. 530).

KAPITEL 17

Yttersta källan är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,23,13ff. Men Johannes Magnus text är återigen en lätt bearbetning av Biondos plagiat (s. 50f) av Bruni (s. 530).

Vivarium] Ett vivarium var en anläggning där vilda djur förvarades. Här avses en byggnad i den östligaste delen av Rom, vid Porta Praenestina.

Paranius] Han hette egentligen Peranius; omnämnd av Prokopios, 1,23,13; *Procopius Latinus*, s. 50. Se PLRE, vol. 3B, s. 989. Här är källan uppenbarligen återigen *Procopius Latinus* direkt, ty Peranius nämns inte av Bruni och Biondo. Den förvrängda namnformen uppträder även i *Procopius Latinus*.

KAPITEL 18

Brevet till kejsaren är hämtat, praktiskt taget ord för ord, från *Procopius Latinus*, s. 52f (Prokopios, 1,24,1ff). Här har Johannes Magnus alltså lämnat Bruni, som endast helt kort sammanfattar skrivelsen, i indirekt tal.

KAPITEL 19

Källan är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,24,18ff; *Procopius Latinus*, s. 53. Det första stycket är en lätt bearbetning av Biondos parafras (s. 51) av Bruni (s. 531) (till och med ”när man väntade hjälp inom kort”). Andra stycket är hämtat direkt från *Procopius Latinus* (s. 53) (till och med ”samma nation som goterna”). Den följande reflexionen (”bemötte därmed öppet dem som …”) är, som man kunde ana, ett tillägg som Johannes Magnus själv har gjort. I det därpå följande stycket (”Medan detta hände i Rom …”) har vi kommit tillbaka till Biondo, som vår författare skrivit av, med ett par små och lätta avvikelser, ända till kapitlets slut.

Valerianus] *Magister militum* och *patricius*, framstående general under Belisarius krig. Se PLRE, vol. 3B, s. 1355ff.

Martinus] Tjänstgjorde tidigare under Belisarius i kriget mot vandalerna i Afrika Se PLRE, vol. 3B, s. 839ff.

Asiarius] Hette egentligen Asinarius (Prokopios, 1,16,8). Se PLRE, vol. 3A, s. 136. Det är Johannes Magnus som har slarvat: Bruni och Biondo har den rätta namnformen.

Sigislaus] Hette egentligen Uligisalus. Se PLRE, vol. 3B, s. 1390. Bruni har Vligislaus, Biondo Vsigilaus, Sabellico Vsigilaus.

… Vitiges, som inte lyckats tillräckligt väl …] Här har Johannes Magnus ändrat ett uttryck i Brunis/Biondos text: Det står faktiskt där att Vitiges försök hade misslyckats på ett skamligt sätt, *turpiter*. Detta har av vår författare i den gotiska ärans namn ändrats till att försöken inte hade utfallit på ett tillräckligt framgångsrikt sätt, *non satis feliciter*.

KAPITEL 20

Källorna till texten skulle här kunna vara *Procopius Latinus* (s. 69), Bruni (s. 532), Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 4, s. 56) och Krantz (s. 500), där man finner omnämnanden av romarnas klagomål, hungerns härjningar, gisslans avrättning och fördrivningen av de civila. Men Johannes Magnus har sammanfattat dessa händelser på ett självständigt sätt, uppenbarligen i avsikt att för läsaren förtydliga hur befolkningen började ångra att man svikit goterna och klaga över de olyckor som återupprättandet av kejsarens auktoritet fört med sig.

KAPITEL 21

Yttersta källan till kapitlet är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,25,11ff. Den direkta källan till de inledande raderna (till och med ”ovana vid strid”) är *Procopius Latinus*

(s. 54). De följande två meningarna, där det talas om goternas måttfulla styre, är faktiskt Johannes Magnus egna!

Den därefter följande långa redogörelsen för intrigerna kring påvestolen och de kyrkliga ämbetena är hämtad, helt utan ändringar, från Sabellico (*Enneades,* VIII, bok 3, sp. 470). Vi har ovan på flera punkter sett att Johannes Magnus använder Sabellico som huvudkälla för notiser om kyrkliga ting.

Maximus] Prokopios, 1,25,15. *Procopius Latinus*, s. 54. Se PLRE, vol. 2, s. 748f. Han tillhörde den lysande aniciska ätten och var ättling till Petronius Maximus (396–455), som hyllades som västromersk kejsare den 17 mars 455, dagen efter mordet på Valentinianus III, och som några månader senare dödades under ett upplopp när vandalerna närmade sig Rom. Den Maximus som det här handlar om kanske verkligen var sonson till denne kejsare. Prokopios skriver προπάτωρ, Johannes Magnus *proavus*, vilket kan tolkas både som 'anfader' och 'farfarsfader'. Vandalernas grundliga plundring av Rom 455 har ju blivit välkänd och ordspråksartad. Den ter sig dock som en mindre betydande episod i jämförelse med den totala ödeläggelse av staden som denne Maximus d.y. och hans generationskamrater fick bevittna under de gotiska krigen.

Sylverius] Se ovan, kommentaren till bok 10, kap. 10.

Teodora] Theodora, Justinianus berömda hustru (c. 500–548). Prokopios avskydde kejsarinnan och ger genomgående den mest nattsvarta bild av henne. Hennes karriär, påstådda lastbarhet och maktlystnad har inspirerat sena tiders författare (exempelvis Robert Graves [*Count Belisarius*]) och filmproducenter.

Menna ... Antemius ... Eutyches sekt] Se ovan, kommentaren till bok 10, kap. 10.

Vigilius] Påve 537–555.

de pontiska öarna] *Pontiae insulae*, så kallade efter huvudön Pontia (i dag Ponza), en liten grupp vulkaniska öar utanför Gaeta, nordväst om Neapelbukten.

KAPITEL 22

Den första delen (till och med "komma smygande mot befästningarna") är från *Procopius Latinus* (s. 54), endast två ord har ändrats. Den senare delen av kapitlet (från "Med stöd av dessa styrkor ..." till slutet) har hämtats från Sabellico (*Enneades,* VIII, bok 3, sp. 470f), ord för ord, med undantag av en liten avvikelse: Sabellico skriver att goterna flydde upp i bergen, besegrade av Belisarius. Johannes Magnus, som alltid i den gotiska ärans tjänst, har korrigerat detta till att goterna *låtsades vara rädda*.

Via Cassia] Se ovan, kommentaren under kap. 15.

Principius] Officer i Belisarius livvakt, en så kallad doryphoros, δορυφόρος. Se ovan, kommentaren till kap. 7. Textställer återgår på Prokopios 1,29,39–41. Se vidare PLRE, vol. 3B, s. 1050.

Taruuntes] Namnformen kommer från Sabellico. Han hette egentligen Tarmutus och var sannolikt också en doryphoros. Se PLRE, vol. 3B, s. 1217. Berättelsen om Principius och Tarmutus oförvägenhet står att läsa hos Prokopios, *Bellum Gothicum*, 1,28,29.

KAPITEL 23

Inledningens första rader är hämtade från Bruni (s. 535). Sedan kommer ett litet avsnitt som har tagits från Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 4, s. 54) (från ”Under tiden plågades alla …” till och med ”sitt eget barn”). Därefter har vi mot vanligheten att göra med ett litet stycke som Johannes Magnus författat själv (från ”Så plågades Italien …” till och med ”hans män var alltför få”). Resten (från ”När goterna såg hur belägringen …” till slutet) är avskrivet från Bruni (s. 535) (endast några verbformer är ändrade).

Datius] Vanligen Dacius eller Datus, biskop i Milano 527–552 (eller 555).
Antium] I dag Anzio, vid kusten i Latium.
anlade … läger] Det skedde vid Aqua Claudia och Aqua Marcia som korsar varandra på två punkter sydöst om Rom. Se exempelvis Henrik Schück & Erik Sjökvist, *Rom. En vandring genom seklerna*, I (1949), s. 236. Denna gotiska befästning är bevarad till våra dagar, och området kallas nu *Campo barbarico*.

Arbetet med befästningen skildras av Prokopios i *Bellum Gothicum* 2,3,3ff. Den latinska texten – som alltså helt och hållet är avskriven från Bruni – är egendomlig på detta ställe. Det verkar handla om ”ett åttonde läger”, en uppgift som saknar motsvarighet hos Prokopios.

Hos den grekiska författaren finns uppgiften om avståndet från Rom: Det rör sig enligt honom om 50 stadier. En stadie motsvarar vanligtvis cirka 180–185 meter. Men om man räknar med att Prokopios använder sig av det mindre måttet på stadie som svarar mot cirka 160 meter, blir avståndet cirka 8 km. Det stämmer ganska bra med Brunis uppgift om att distansen är 5 romerska mil, det vill säga omkring (1 476 x 5) = 7 330 meter. Och det stämmer också med det verkliga förhållandet.

KAPITEL 24

Yttersta källan är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 2,3,8ff. Här har emellertid Johannes Magnus återvänt till Sabellico (sp. 472), som han har skrivit av ord för ord, med ett fåtal, men karakteristiska, tillägg och ändringar: I andra stycket ett kort tillägg, omfattande orden ”som uppkom …” till och med ”än ett fortsatt liv bland grekerna med alla slags olyckor och lidanden”; och en ändring av Sabellicos formulering ”av barbarerna i Ravenna” till ”av goterna i Ravenna”.

KAPITEL 25

Texten är till större delen avskriven från Bruni (s. 535f), det första stycket (till och med ”överlåta kriget åt hans omsorg”) helt ordagrant. Andra stycket (till och med ”tvånget att lyda”) är ett tillägg av Johannes Magnus, som man kunde ana av tendensen. Det tredje stycket (från ”Därefter började Belisarius … ” till slutet) är en lätt bearbetning av Bruni.

Leonardo Aretino] Hänvisningen just här till Bruni gör ett lustigt och oärligt intryck. Som vi sett ovan har ju Johannes Magnus i själva verket skrivit av stora delar av bok 11 från Bruni, utan att uppge källan.

det paulinska templet] Belisarius lade en garnison vid S:t Paulus kyrka på vägen till Ostia (det vill säga San Paulo fuori le Mura). Prokopios berättar utförligt om detta i *Bellum Gothicum*, 2,4,9ff.

Leonardo Aretino försäkrar] Textstället syftar på Bruni, s. 536.

KAPITEL 26

Berättelsen utgår från Bruni, s. 536f, i början med några få lätta variationer, mot slutet med mer parafraserande text. Den yttersta källan för Bruni var Prokopios, *Bellum Gothicum*, 2,5,2f.

Alexander] Se PLRE, vol. 3A, s. 42f.

Maxentius] Han hette i själva verket Marcentius. Johannes Magnus har läst fel hos Bruni. Se PLRE, vol. 3B, s. 818.

Zeno] Se PLRE, vol. 3B, s. 1418.

Prokopios från Caesarea] Prokopios följde Belisarius under hans fälttåg och tog verkligen personlig del i händelseförloppet, som ovan antytts (se kommentaren till Förord, inledningen, "Prokopios ville skriva …"). Han omnämner sig själv genomgående i tredje person.

KAPITEL 27

Hela talet är ordagrant från *Procopius Latinus*, s. 75f. Prokopios, *Bellum Gothicum*, 2,6,14ff.

Beträffande de personer och händelser som nämns i talet, se ovan, kommentaren till bok 9, kap. 16–17.

BOK 12

Kommentar av Hans Helander

Boken följer det förödande italienska kriget från 530-talets slut till 540-talets början. Den yttersta källan är, såsom i de närmast föregående böckerna, Prokopios, *Bellum Gothicum* (*B.G.*), böckerna 2 och 3, men i två av kapitlen även *Bellum Persicum* (*B.P.*), bok 2. Framställningen börjar med de händelser som hos den grekiske historieskrivaren skildras i *B.G.* 2,7,1ff. Prokopios text avspeglas på följande sätt i delkapitlen:

Kapitel hos Johannes Magnus, bok 12	Prokopios, *B.G.* och *B.P.*
1	*B.G.* 2,7,1ff
2	*B.G.* 2,7,21ff
3	*B.G.* 2,8
4	*B.P.* 2,2,1ff
5	*B.P.* 2,2,12ff samt *B.G.* 2,10f
6	*B.G.* 2,11,2ff
7	*B.G.* 2,12,36ff
8	*B.G.* 2,13,1ff
9	—
10	*B.G.* 2,20,1ff
11	*B.G.* 2,21,1ff
12	*B.G.* 2,23,1ff
13	*B.G.* 2,23,16ff
14	*B.G.* 2,25,1ff
15	*B.G.* 2,25,14; 2,25,18; 2,25,2; 2,27,1
16	*B.G.* 2,27,6ff
17	*B.G.* 2,27,25ff
18	*B.G.* 2,27,34ff
19	*B.G.* 2,28,28ff
20	*B.G.* 2,29,7ff
21	*B.G.* 2,29,8ff
22	*B.G.* 2,29,30ff
23	*B.G.* 2,29,33ff
24	*B.G.* 3,1,1; 3,1,23; 2,30,10
25	*B.G.* 3,1,27ff
26	*B.G.* 3,1,33ff
27	*B.G.* 3,2,37ff
28	*B.G.* 3,2,49ff

Johannes Magnus har i regel utnyttjat Bruni och Biondo (med kompletteringar från Sabellico). Ibland har han dock gått till Prokopios (= *Procopius Latinus*) direkt. De flesta av kapitlen är rena plagiat.

KAPITEL 1

Johannes Magnus har här följt Biondo (*Historiae ... Dec.* I, bok 5, s. 57), men ganska fritt. Orden om Belisarius lömskhet (se nedan) är hans eget tillägg.

... inte glömt bort sin för greker typiska trohet ...] Latinets *suae Graecanicae fidei haud oblitus*. Uttrycket ”grekisk trohet” är givetvis ironiskt använt. Det är bildat på samma sätt som det likabetydande, mer kända *Punica fides* ”punisk trohet”, som förekommer hos Sallustius (*Bellum Iugurthinum*, 108,3). Det romerska föraktet för den grekiska nationalkaraktären är väl belagt i litteraturen: ”Grekisk trohet”, oftast benämnd *Graeca fides*, blev hos romarna ett ordspråksartat uttryck för opålitlighet. Ofta möter vi också, som här, fördömanden av grekernas påstådda karaktärslöshet och lättsinne, sammanfattade i ordet *levitas*.[1]

”Att svära eder är en lek för dem”] Cicero uttalar denna hårda dom över grekernas moral i talet *Pro Flacco*, 12.

Antonio Sabellico] Textstället som åsyftas är *Enneades*, VIII, bok 3, sp. 473. Det är inte fråga om ett direkt citat utan en sammanfattning av Sabellicos analys.

staden Alba] Här avses staden Alba i Mellanitalien, på de gamla marsernas område. Biondo, som alltid är noga med den italienska geografin, anger klart att det är fråga om *Alba in Marsis*.

Datius] Se kommentaren till bok 11, kap. 23. Överlämnandet av Milano till Belisarius beskrivs av Prokopios i *Bellum Gothicum*, 2,7,35.

KAPITEL 2

Texten ansluter här mycket nära till Bruni (s. 537f), med tydlig påverkan från Biondo (som ju själv rätt nära följer Bruni) (*Historiae ... Dec.* I, bok 5, s. 58) och på slutet Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 473). Johannes Magnus har dock, precis som i föregående kapitel, förstärkt den negativa bilden av Belisarius genom att tala om hans ”list och hyckleri”, vilket saknar motsvarighet hos de italienska historikerna.

Picenum] Historiskt landskap i Mellanitalien vid Adriatiska havet.

Johannes Vitalianus] Han var son till generalen Vitalianus (hos Prokopios kallas han mycket riktigt Ἰωάννης Βιταλιάνου) och själv en av Belisarius mest framstående härförare; se PLRE, vol. 3A, s. 652ff. Både Bruni och Biondo har den rätta namnformen, Johannes Vitaliani. Johannes Magnus har nog påverkats av Sabellico, som också har denna felaktiga nominativ. Framställningen blir från och med slutet av kapitel 2 starkt beroende av den sistnämnde historikern. (Se nedan, kommentaren till kap. 3.)

1. Se A. Otto, *Die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Römer*, Hildesheim 1962, s. 155f, under ”Graecus”.

KAPITEL 3

De krigshändelser som beskrivs här, med mordförsöket på Belisarius, skildras av Bruni (s. 538) och Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 5, s. 58f), i stort sett är det en avskrift av Brunis text. Men på den här punkten har Johannes Magnus i stället valt att plagiera Sabellicos text (sp. 473).

fick ett strängt straff] Prokopios (samt Bruni, Biondo och Sabellico) berättar att man skar av honom öron och näsa och lät honom rida på en åsna till det gotiska lägret. Johannes Magnus har just här förkortat framställningen avsevärt.

KAPITEL 4

den persiske kungen Cosroes] Cosroes I eller Khosro I (531–579), en av de mest framgångsrika av de sasanidiska kungarna i Persien.

Det är Prokopios som berättar om detta i sin persiska historia] Redogörelsen för den gotiska beskickningen återfinns i Prokopios, *Bellum Persicum*, 2,2. Johannes Magnus ligger mycket nära Prokopios text.

skicklig i det syriska och grekiska språket] Arameiska och syriska var gångbara språk i det sasanidiska imperiet. Att präster från Ligurien redan vid denna tid inte alls förstod grekiska är onekligen intressant.

KAPITEL 5

De första raderna i kapitlet är hämtade från Prokopios, *Bellum Persicum*, 2,2,12. Den fortsatta berättelsen utgår givetvis från *Bellum Gothicum* som yttersta källa (närmare bestämt 2,10f), men är fram till sista stycket själva verket nästan ord för ord avskriven från Biondo (s. 59f), som i sin tur har kopierat Bruni (s. 540). Från och med orden ”Vitalianus var från första början …” har Johannes Magnus plötsligt övergått till att kopiera Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 474), från vilken han också har hämtat tanken att ange *annus Domini* och *annus Mundi* för belägringens upphörande.

Vitiges farbroder Uliteus] Ulitheus, stupade mycket riktigt i Picenum på vårvintern 538. Se PLRE, vol. 3B, s. 1390.

år 4499 efter världens uppkomst] Belägringen hävdes 539. Detta innebär att Skapelsen ägde rum 3960 f.Kr. (4 499 – 539 = 3 960), vilket stämmer med vår författares vanliga kronologi. Uppfattningen att Skapelsen skedde någon gång mellan 3960 och 4000 var, som vi har sett, allmän i Västerlandet vid denna tid. Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 1, ”antalet år från Adam till syndafloden”.

Sabellico anger både *annus Domini* och *annus Mundi*, men säger att belägringen hävdes *anno Mundi* 5738, vilket betyder att han anser att världen kom till 5 199 år f.Kr. Han ansluter sig alltså till den östliga tideräkningen i den eusebiska varianten. Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 1 (”antal år från Adam …”). Jämför ovan den avvikelse som vi finner hos Krantz (se kommentaren till bok 1, kap. 15, ”vid en tid när domaren Othoniel styrde …”).

Johannes Magnus har alltså medvetet avvikit från Sabellico och beräknat det hela efter den i Västerlandet vanliga ”hebreiska” modellen, vilken han konsekvent håller sig till. Ett annat exempel har vi tidigare sett i bok 1, kap. 15 ovan, där vår författare anger Berigs uttåg till år 2531 efter Skapelsen och därmed 1430 f.Kr. ”enligt den hebreiska sanningen” (*secundum Hebraicam veritatem*), vilket väl innebär att han menar att Skapelsen skedde 3961 f.Kr. (eller kanske, som ovan just 3960, om vi skall anta att han räknar inklusivt).

68 år sedan kejsarna upphörde att härska från Rom] Beräkningen är alltså 539–68. Det blir år 471, vilket inte helt stämmer med året för den händelse som Johannes Magnus måste ha haft i tanken, nämligen avsättningen av den siste västromerske kejsaren år 476.

ty den hade börjat den 21 februari] Bruni skriver *cum idibus fere Martiis incoepisset*, 'när den hade börjat den 15 mars'. Detta är uppenbarligen hans sätt att få det hela att stämma med Prokopios tidsuppgift: I *Bellum Gothicum* (2,10,13) står det att goterna lämnade Rom ungefär vid vårdagjämningen (ἀμφὶ τροπὰς ἐαρινάς, det vill säga strax efter mitten av mars) och att belägringen då hade fortgått ett år och nio dagar. Hos Biondo läser vi *cum ad nonum Kalendas Martii ... incepisset*, vilket är formuleringen också i Johannes Magnus text. Om vi skall tolka *ad* som en förkortning av *ante diem* och sedan tillämpa den traditionella romerska räkningen (bakåt) vid kalenderangivelser, måste det betyda att den hade börjat den 21 februari, vilket gör denna uppgift hos Biondo och Johannes Magnus problematisk, eftersom det då skulle röra sig om ett år och en månad.

KAPITEL 6

Johannes Magnus följer här Bruni ord för ord (s. 540), som nästan ordagrant har kopierats av Biondo (*Historiae ... Dec.* I, bok 5, s. 60). Vissa detaljer visar att det är Bruni, inte Biondo, som vår författare har skrivit av just i detta kapitel. Precis som Bruni skriver Johannes Magnus nämligen Tuderti ('i Todi') och Montisferetri ('i San Leo'), medan Biondo i de fallen har avvikande former och ändelser. De allra sista raderna i kapitlet (från ”Under tiden började Vitiges belägra Rimini ...” till slutet) ser ut som en självständig sammanfattning av Brunis framställning, men de visar sig vara ordagrant övertagna från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 474).

Texten är alltså skriven av Bruni och Sabellico, inte alls av Johannes Magnus.

... till Chiusi ...] Man ville alltså säkra ett antal viktiga orter i norra Italien, nämligen Chiusi (antikens *Clusium*, en av det gamla Etruriens mest betydelsefulla städer), Orvieto (antikens *Urbs vetus*, i Umbrien), Todi (antikens *Tuder*, i Umbrien nära Tibern), Osimo (antikens *Auximum*, i Marche), Urbino (antikens *Urvinum Metaurense*, i Marche), Cesena (antikens *Caesena*, i nuvarande Emilia-Romagna) och San Leo (antikens *Mons Feretri*, i Emilia-Romagna).

Martinus] Se ovan, kommentaren till bok 11, kap. 19.

Ildegerus] Han hade, precis som Martinus, tidigare tjänat under Belisarius i Afrika. Se PLRE, vol. 3A, s. 615f.

Damianus] Se PLRE, vol. 3A, s. 385.

KAPITEL 7

Den första hälften av kapitlet (fram till ”som hade efterträtt sin döde fader kort därefter”) är en ren avskrift av Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 474). Detta ter sig desto mer anmärkningsvärt eftersom texten ger läsaren ett intryck av att Johannes Magnus här själv för ett historiskt resonemang, med argument och motargument. Men det är alltså Sabellico som för talan!

Uraias] Se PLRE, vol. 3B, s. 1392f. En av de mest inflytelserika gotiska befälhavarna, som blir en av huvudpersonerna i den följande framställningen. Om hans kandidatur till kungavärdigheten, se nedan, kap. 24.

Gallia Cisalpina] Här i den gamla betydelsen syftande på området från Alperna ned mot Poslättens södra delar.

Teodembert] Frankisk kung 533–547, kallas av Prokopios Theudibertos och av Biondo Tedodebert. Han har uppträtt hos Johannes Magnus tidigare, men då under namnformen Teobert (se ovan, kommentaren till bok 10, kap. 5). I kap. 14 nedan kallar vår författare honom helt obekymrat Teodobald (se kommentaren där).

Cottiska Alperna] I den västra delen av Alperna, norr om Ligurien. I översättningen har texten förbättrats, ty Johannes Magnus kopierar helt enkelt den felaktiga namnform som han har funnit hos Sabellico och talar om Cocciska Alperna (*Alpes Cocciae*), som vanligt obekymrad om akribi, sammanhang och platsers egentliga belägenhet.

KAPITEL 8

I detta kapitel har Johannes Magnus öst ur två källor: De första raderna har han skrivit av från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 474). Därefter har han kopierat *Procopius Latinus* (s. 88f), vilket han gör ganska sällan, ett långt stycke, ända till beskrivningen av hur Conon räddades, där han plötsligt går över till att återigen plagiera Sabellico, fram till kapitlets slut. Från Sabellico övertar han också troget de förvrängda namnen på de heruliska generalerna.

Boches] Hellre Vaces. Hos Prokopios heter han Οὐάκης. Se PLRE, vol. 3B, s. 1350.

Conon] Se PLRE, vol. 3A, s. 331f. Prokopios häftiga kritik av Conons befälsföring återfinns i *Bellum Gothicum*, 2,13,8–15. Uppgiften om att Conon förde sina män till ett avstånd av endast en stadie från befästningarna beror på en felöversättning i *Procopius Latinus*. Hos Prokopios (2,13,9) står det att han förde sina styrkor till ett avstånd av fem stadier från murarna.

Ericus Schroderus förstod att något var galet här och skrev i sin översättning (1620; se s. 40 i Kurt Johannessons inledning) lite fritt: ”och förde alt krijgsfolket itt rumdt stycke ther ifrån nedh på slätten”.

Justinus] Se PLRE, vol. 3A, s. 748f. En av den östromerska arméns mest betydande befälhavare vid denna tid, *magister militum per Illyricum* (på denna post efterträdare till Mundus, se ovan, bok 10, kap. 14).

den Narses som skulle få en sådan ära av detta krigs utgång] Vi möter här en av huvudpersonerna i de gotiska krigens drama. Den inflytelserike Narses skulle år 550 (12 år efter de händelser som skildras här) bli överbefälhavare i kriget mot goterna. Se nedan, kommentaren till bok 14, kap. 12.

Sandrus] Visandus. Förvrängningen av de heruliska generalernas namn är övertagen från Sabellico. Hos Prokopios heter han Οὐίσανδος. Han är inte identisk med den Visandus som nämns under namnet Visius ovan i bok 11, kap. 9 (se kommentaren där). Här har vi att göra med den tappre krigare som föll i en drabbning nära Treviso år 540.

Phanateus] Fel för Phanitheus (Φανίθεος hos Prokopios). Se PLRE, vol. 3B, s. 1015.

Fermo] Starkt befäst ort vid kusten, cirka 12 mil söder om Rimini.

KAPITEL 9

Första hälften av texten är en avskrift av Bruni (s. 544f, fram till ”läger som de hade övergivit”). Därefter återgår Johannes Magnus faktiskt till att skriva av *Procopius Latinus* (s. 97f [fram till ”misstänksamma mot varandra”] och s. 99 [resten av kapitlet, med kejsarens brev]).

Martinus] Se ovan, bok 11, kap. 19.

Johannes] Han hade lett det framgångsrika försvaret av Rimini. Se ovan, kap. 2.

KAPITEL 10

Första hälften av kapitlet är en mycket lätt bearbetning av Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 475). Notisen om ”Phanotheus” är hämtad från Bruni (s. 545), inklusive förvrängningen av härförarens namn. Resten (från ”Vid samma tid …” till slutet) är en ren avskrift från Bruni (s. 546).

Perannius] Av österländsk härkomst. En av Belisarius främsta generaler. Deltog senare i det persiska fälttåget. Se PLRE, vol. 3B, s. 989f.

Phanotheus] Är givetvis identisk med Phanitheus, omnämnd i kap. 8. Här skriver Johannes Magnus troget av den felaktiga formen hos Bruni, tidigare kopierade han lika noggrant den oriktiga formen Phanateus från Sabellico.

Imola] Antikens *Forum Cornelii* (eller *Forum Cornelium*), i nuvarande Emilia-Romagna.

Mundilas] Ingick i Belisarius livvakt. Hans mod och skicklighet framhålls starkt av Prokopios på flera ställen. Se PLRE, vol. 3B, s. 901f.

KAPITEL 11

Texten är i början (om Datius beskickning) hämtad från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 475). Vederläggningen av påståendet om goternas grymhet stammar från Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 5, s. 64f). I detta kapitel är dock ett par rader skrivna av Johannes Magnus själv: I andra stycket, orden från ”och deras seger…” till och med ”… kastade till hundarna” samt hela sista meningen i kapitlet.

Vissa skriver att man av detta skäl sände legater ...] Exempelvis Sabellico, sp. 475.

... Gregorius skriver i en dialog] Påven Gregorius I, den store (c. 540–604; påve från 590), stark och energisk kyrkoledare, känd för sina försök att få langobarderna att överge arianismen och för sina insatser för Britanniens kristnande.

Hänvisningen till Gregorius med berättelsen om exorcismen är ord för ord hämtad från Sabellico. Redogörelser för underverk av den här typen har Johannes Magnus i regel hämtat just från denne författare, som vi tidigare kunnat konstatera vid flera tillfällen. Den här aktuella historien återfinns hos Gregorius i den tredje dialogen, kapitel 4.

mildare än vad Bruni påstår ...] Brunis uppgifter om goternas grymheter återfinns på s. 546. De är i sin tur hämtade från Prokopios, *Bellum Gothicum*, 2,21,39.

Paulus Diaconus] Den langobardiske historieskrivaren, som på 700-talet skrev langobardernas historia, *Historia Langobardorum*. Se ovan, kommentaren till Förord, inledningen. Milanos fall nämns i bok 2, kap. 25.

Alboin erövrade Milano] Langobarderna invaderade år 568 Italien under sin kung Alboin (d. 572). På ett par månader underkuvade han den del av norra Italien som därefter kom att bära erövrarnas namn, Lombardiet. Se ovan, kommentaren till bok 8, kap. 19f.

KAPITEL 12

Kapitlet är i sin helhet ett rent plagiat: Fram till och med sista stycket är det Brunis text (s. 547) (som för övrigt har kopierats även av Biondo). Det sista stycket (från "Belisarius slutligen gick ...") är ord för ord avskrivet från *Procopius Latinus* (s. 107).

Fiesole] Antikens *Faesulae*, i Toscana, nordost om Florens.

Cyprianus] Han hade tjänstgjort redan i kriget mot vandalerna, precis som flera andra tidigare nämnda av Belisarius dugliga befälhavare. Se PLRE, vol. 3A, s. 368ff.

Justinus] Se ovan, kommentaren till kap. 8.

Tortona] I antiken *Dert(h)ona* eller *Dort(h)ona*, i Piemonte, vid Po.

åttio stadier från den joniska bukten] Vanligtvis svarar en stadie mot cirka 180 meter (jämför ovan, kommentaren till bok 11, kap. 23). Osimo ligger ungefär 15 kilometer från Adriatiska havet, vilket stämmer väl med den uppgift som ges på detta textställe (180 x 80 = 14 400). Johannes Magnus talar här inte om Adriatiska havet, utan om "den joniska bukten", därför att det står så i *Procopius Latinus*.

KAPITEL 13

Den första hälften av kapitlet är en lätt, något förkortad, bearbetning av *Procopius Latinus* (s. 107f). Från och med meningen "Det låg en fuktig äng ..." till slutet av kapitlet rör det sig om en avskrift av Bruni (s. 547f).

KAPITEL 14

Hela kapitlet är plagiat, men den här gången är texten, utan minsta ändring, hämtad från Sabellico, *Enneades*, VIII, bok 3, sp. 476f.

Teodobald] Prokopios nämner i stället Theudibertos (Θευδίβερτος). Det är fråga om den tidigare i kap. 7 nämnde Theodebertus I, frankisk kung 533–547 (se kommentaren där). Theodebald I var dennes son.

Procopius Latinus har den rätta namnformen, i varianten Theodobertus, Bruni likaså, men Biondo skriver Theodobaldus, och Sabellico följer honom här; och Johannes Magnus följer slaviskt Sabellico. Det bekymrar honom uppenbarligen inte att han på detta sätt har givit tre olika namn åt samma kung (nämligen Teodembert, Teobert och nu Teodobald).

KAPITEL 15

Yttersta källan är flera ställen hos Prokopios, *Bellum Gothicum*, 2,25,14 (grekernas reträtt), 2,25,18 (styrkornas numerär), 2,25,2 (frankernas trolöshet) och 2,27,1ff (om Osimo).

De första meningarna är avskrivna från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 5, sp. 476). Sedan följer fyra meningar som är författade av Johannes Magnus. Citatet från Prokopios har hämtats från *Procopius Latinus*. Från orden ”När han såg att goterna bjöd envist motstånd …” till slutet av kapitlet rör det sig om en avskrift av Bruni (s. 115).

KAPITEL 16

Här rör det sig om en avskrift av *Procopius Latinus*, i början ord för ord, sedan med vissa förkortningar och parafraser, fram till och med konstaterandet av de gamla byggmästarnas skicklighet. Johannes Magnus har dock ändrat *barbari* till *Gothi* och *Romani* till *Graeci*, som han i regel gör. Slutmeningarna, från orden ”När det alltså framgick att denna strid hade företagits utan framgång …”, är ordagrant hämtade från Bruni (s. 550).

ett slags sten som kallas asvestus] Prokopios säger i originaltexten (2,27,21) att man förr kallade denna sten *titanon* (τίτανον) men att den numera oftast benämns *asbeston* (ἄσβεστον). Det rör sig kanske här om osläckt kalk.[2]

KAPITEL 17

Det första långa stycket (fram till och med ”… med samma villkor som de andra”) är avskrivet från Bruni (s. 550). De få ändringar som Johannes Magnus har gjort gör ett komiskt intryck: Han har exempelvis på två ställen utan all anledning ersatt Brunis *demum* (’till slut’) med det likabetydande *tandem*. Därefter har han övergått till att kopiera Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 476).

2. Se John Lindgren & Lauritz Gentz, *Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik*, I. Lund 1927, s. 24.

Spineticum …] Vid den flod som i dag heter Reno låg den i förklassisk tid betydande staden Spina.

Diomedes] En av de mest betydande grekiska hjältarna i *Iliaden*, Tydeus son från Argos. I olika myter anses han vara grundare av flera städer i Italien, bland andra Spina och Arpi (i Apulien).

KAPITEL 18

Första stycket, till och med orden "… av frankernas yxor", är avskrivet från Bruni (s. 551). Därefter har Johannes Magnus själv sammanfattat händelseförloppet. Från avsnittet som börjar med "Han skickade genast sändebud …" till och med "… orubbligt för dem båda" är texten återigen avskriven från Bruni. De följande raderna om Belisarius svekfulla krigföring är Johannes Magnus egna, en sammanfattning av händelseförloppet och en skärpning av den kritik mot Belisarius som finns redan hos Biondo och Sabellico. De från Prokopios hämtade orden på slutet återfinns i *Procopius Latinus*, s. 119, i just denna form. (I Prokopios originaltext står de att läsa i 2,28,25.) De två sista meningarna är vår författares egen text.

KAPITEL 19

De två första meningarna är en bearbetning av *Procopius Latinus*, s. 119. Från "Sisigis, som var en gotisk storman …" till "… att Uraias först av allt skulle leda dem dit" är texten en avskrift av Bruni, s. 552. Fram till kapitlets slut har vi sedan att göra med ett mer fritt återgivande av Brunis text.

… en viss Thomas] Känd endast från denna episod hos Prokopios. Se PLRE, vol. 3B, s. 1316f.

Sisigis] Även denne befälhavare är känd endast genom Prokopios berättelse om striderna vid alpfästningarna. Se PLRE, vol. 3B, s. 1158ff.

Dominicus] Heter hos Prokopios Domnikos (Δόμνικος). Tjänstgjorde i Afrika både som befälhavare och sändebud. Medlem av senaten. Se PLRE, vol. 3A, s. 415f.

Maximinus] Senator, gjorde karriär som ämbetsman och sändebud. Yttersta källan är Prokopios, *Bellum Gothicum*, 2,29,7ff.

KAPITEL 20

Här har Johannes Magnus varit ovanligt självständig. Materialet till texten har hämtats från Bruni (s. 554), Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 5, s. 67) och Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 477). Men i behandlingen av Belisarius opålitlighet och lömskhet, ett favorittema, har han svävat ut och producerat egen text.

KAPITEL 21

I första delen av kapitlet förhåller sig Johannes Magnus, precis som i föregående avsnitt, ganska fritt till sina italienska källor. Från orden "skickade han genast bort Johannes

Vitalianus ...” till styckets slut har han dock återigen, till större delen ord för ord, skrivit av Bruni (s. 553), till vilken han ju denna gång explicit hänvisar.

Vitalianus] Se ovan, kommentaren till kap. 2.
Bessas] Se ovan, kommentaren till bok 10, kap. 26.
Aratus] Hos Prokopios (2,29,28) heter han Aratios (Ἀράτιος). Den förvrängda namnformen har Johannes Magnus hämtat från Bruni. Framstående general av armeniskt ursprung, som gjort betydande insatser i öster, mot perserna. Se PLRE, vol. 3A, s. 103f.

KAPITEL 22

Efter ett par inledande meningar är texten avskriven från Bruni (från ”... och gav goterna sitt ord på detta enligt Leonardo Bruni” fram till och med ”innanför stadens murar”). Slutet, med de föraktfulla orden om grekernas trolöshet, är Johannes Magnus eget tillägg.

höll det som en lek att svära eder ...] Se ovan, kommentaren till kap. 1.

KAPITEL 23

Det inledande stycket, förutom de första meningarna, är ord for ord taget från *Procopius Latinus* (s. 122) (till och med ”löjeväckande män”). Resten är en avskrift från Bruni (s. 554), utom den sista meningen med dess fördömande ord om Belisarius, som är Johannes Magnus eget tillägg.

det femte året sedan kriget mot goterna hade börjat] Kriget började 535, och Ravenna föll 540.
Matasventa] Se ovan, kommentaren till bok 11, kap. 3.
kung Ildovad] Namnformen från Bruni (Ildovadus). Han heter hos Prokopios Ildibad (Ἰλδιβαδ). Valdes till gotisk kung 540 som efterträdare till Vitiges, när denne hade kapitulerat. Se PLRE, vol. 3A, s. 614f.

KAPITEL 24

Yttersta källan är Prokopios, *Bellum Gothorum*, 3,1,1 (goternas ledare förs till Konstantinopel); 3,1,23 (de andra bysantinska befälhavarnas vanstyre); 2,30,10f (Uraias avstår från kungavärdigheten).

Johannes Magnus utnyttjar här flera författare: Det första stycket är mycket fritt bearbetat från *Procopius Latinus* (s. 125). Till detta har vår författare fogat uppgiften om Matasunthas äktenskap, vilket han hämtat från Jordanes, *Getica*, 314. Stycket från ”Medan detta hände i Grekland ...” till och med ”... ur krigskassan och penningpungarna” är en lätt parafras av Bruni (s. 556). Från ”Goternas mod började växa ...” till och med näst sista meningen har vi att göra med en ren avskrift från Sabellico (sp. 478). Och sista meningen är kopierad från Bruni (s. 554)!

förenade … med sin broder Patricius] I texten står *germano* [med litet *g*] *Patricio sociavit*, och Johannes Magnus har nog verkligen velat säga att kejsaren lät Matasuntha ingå äktenskap med sin (= kejsarens) broder Patricius. Han har emellertid helt missuppfattat sin källa, som alltså är Jordanes (314): Där står det att kejsaren förenade Matasuntha i äktenskap med patriciern Germanus (*Germano patricio*) (som var hans kusin). *Germanus* kan visserligen betyda 'broder', men här är det ett egennamn, vilket vår författare inte har förstått. Denne Germanus var en framstående general och kusin till kejsar Justinianus. Se PLRE, vol. 2, s. 505f. Stället hos Jordanes är ofta citerat, eftersom det är en av de allra sista notiserna hos denne historiker som kan tidfästas.

Misstaget är anmärkningsvärt, eftersom Germanus var en betydande person som intar en framträdande plats i Prokopios historieverk. Johannes Magnus nämner honom faktiskt i bok 14, kap. 11, och där har det blivit rätt. Där står det talat om kejsarens kusin Germanus.

KAPITEL 25

I första delen av kapitlet (till och med "I början var hären liten …") utgår Johannes Magnus från Bruni (s. 556), men har nog just här skrivit av Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 5, s. 68), som plagierat Bruni i detta avsnitt. Uppgiften om arméns numerär är tagen från *Procopius Latinus* (s. 127). De följande meningarna är lätta bearbetningar av Brunis fortsatta text. Den avslutande berättelsen om Alexanders hänsynslösa framfart och utpressningar är en bearbetning av *Procopius Latinus*.

Enligt Prokopios … inte mer än tusen man] Uppgiften kommer från *Bellum Gothorum*, 3,1,27.

en viss Alexander] Prokopios berättar om denne hänsynslöse ämbetsman i *Bellum Gothorum*, 3,1,28ff. Se PLRE, vol. 3A, s. 43f.

KAPITEL 26

De inledande meningarna, med attacken på de trolösa grekerna, är skrivna av Johannes Magnus själv. Därefter följer ett kort stycke som hämtats nästan ord för ord från *Procopius Latinus* (s. 127) (från "Under tiden förblev …" till och med "… angripa Ildovad"). Sedan har vår författare återgått till att plagiera Bruni (s. 556) (från "Striden stod …" till och med "… och andra nationer"). De få resterande raderna är Johannes Magnus egen sammanfattning av händelseförloppet.

Vitalius] Se PLRE, vol. 3B, s. 1380f.

Visander] Ej identisk med den Visander som Johannes Magnus ovan i bok 11, kap. 8 kallar Visius. Här avses den krigare som nämnts ovan i bok 12, kap. 8 (men då under namnet Sandrus!). Se kommentaren till dessa båda ställen.

KAPITEL 27

Kapitlet utgår från *Procopius Latinus* (s. 127), i början som en ganska självständig parafrasering, men från orden ”Buillas återvände från kriget ...” rör det sig om en nästan ren avskrift av denna text. Några typiska egna tillägg av Johannes Magnus kan vi dock notera: Orden om tyrannerna i första delen, jämförelsen med Uria och David i mitten och de moraliserande slutmeningarna.

Uraia eller Uria] Berättelsen om kung David och Batseba återfinns i Andra Samuelsboken, 11. Där berättas om hur Batsebas make Uria sätts in i första ledet med tanken att han skall falla i strid så att kungen skall kunna äkta Batseba.

Buillas] Hos Prokopios Ouelas (Οὐέλας). Se PLRE, vol. 3A, s. 615f, i artikeln om Ildibad, där han kallas Velas.

KAPITEL 28

Kapitlet är nästan ord för ord avskrivet från *Procopius Latinus* (s. 128), med lätta omdisponeringar av berättelsen. Som i alla sådana bearbetningar av Prokopios egen text har givetvis *barbari* blivit utbytt mot *Gothi*.

Atarik] Heter hos Prokopios *Erarichos* (Ἐράριχος). Gotisk kung under en kort tid i den förvirrade situation som uppstod efter mordet på Ildibad 541. Se PLRE, vol. 3A, s. 447f. Namnet har förvrängts på lite olika sätt hos historikerna: *Procopius Latinus* har Araricus i texten, men Ataricus marginalen; Bruni har Ataricus, Biondo Araricus, Sabellico Ardaricus, Krantz Araricus.

Totilas] Eller Totila, goternas kung 541–552. Han kom att leda sitt folk under kampen mot romarna i den sista fasen av detta krig, som slutligen lade Rom öde och gav dödsstöten åt det som återstod av den antika civilisationen i Italien.

Constantianus] Se ovan, kommentaren till bok 10, kap. 20.

BOK 13

Kommentar av Hans Helander

Texten skildrar det italienska krigets fortsättning under 540-talet. Den yttersta källan är, såsom i de närmast föregående böckerna, Prokopios, *Bellum Gothicum* (*B.G.*), bok 3. Denna bok börjar med de händelser som hos den grekiske historieskrivaren skildras i bok 3,3,1ff. Prokopios framställning avspeglas på följande sätt i delkapitlen:

Kapitel hos Johannes Magnus, bok 13	Prokopios, *B.G.*, 3
1	3,1ff
2	3,19ff
3	4,30ff
4	6,1ff
5	6,9ff
6	7,4ff
7	8,1ff
8	9,1ff
9	10,1ff
10	10,19ff
11	12,1ff
12	12,11ff
13	13,12ff
14	15,9ff
15	16,4ff
16	17,1ff
17	17,20ff
18	18,5ff
19	18,24ff
20	19,18ff
21	19,32ff
22	20,17ff
23	21,1ff
24	21,18ff
25	22,6ff

Johannes Magnus har utgått från de italienska historikerna, i vanlig ordning främst Bruni och Sabellico, men har också ibland gått till *Procopius Latinus*. Det är också tydligt att han i denna bok någon gång har använt sig av Krantz och även Biondo.

KAPITEL 1

Det första stycket, med dess sammanfattande omdömen, har Johannes Magnus skrivit själv. Därefter är kapitlet ett rent plagiat.

Meningen som börjar ”När Justinianus såg ...” är en lätt bearbetning av Bruni (s. 557). Från orden ”Det fanns vid denna tid elva fältherrar ...” fram till och med ”... med några utvalda män besätta porten och murarna” har vi att göra med Sabellicos text, kopierad ord för ord (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 479). Därefter har vår författare gått över till att skriva av Bruni (s. 557) fram till och med näst sista meningen. Den sista meningen har han återigen hämtat från Sabellico.

Några som är mindre bevandrade i historia ...] Johannes Magnus tänker nog här på Bruni, som ger en mycket mörk bild av Totilas skövling av Rom (se nedan, kommentaren till kap. 25).

Constantianus] Se ovan, kommentaren till bok 10, kap. 20.

Alexander] Se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 25.

Martianus] Han hette Marcianus. Se PLRE, vol. 3B, s. 820f. De italienska historikerna har också denna förvrängda namnform.

Artaaudes] Fel för Artabazes (Ἀρταβάζης). Prokopios prisar honom som en synnerligen framstående befälhavare. Se PLRE, vol. 3A, s. 130f. De italienska historikerna har också denna förvrängda namnform.

KAPITEL 2

Kapitlet börjar med en och en halv mening, avskrivna från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 479). Därefter följer några moraliserande reflexioner, författade av Johannes Magnus själv. Andra stycket börjar med ett par meningar, tagna från Bruni (s. 558), varefter följer ett långt stycke från *Procopius Latinus* (s. 131). Från ”De fick se hur goten Valar kom ridande ...” till slutet har vi återigen att göra med Brunis text, i en mycket lätt bearbetning.

en lång och klok oration, som beskrivs av Prokopios] Textstället som åsyftas är *Bellum Gothicum*, 3,4,10ff.

goten Valar] Valaris (Οὐάλαρις), känd endast från denna episod. Se PLRE, vol. 3A, s. 131. Johannes Magnus skriver felaktigt Valarus, i Brunis efterföljd.

KAPITEL 3

Den första meningen är avskriven från Bruni (s. 558). Från den andra meningen, ”Striden blev lång och blodig ...” fram till och med ”... ett mycket gott rykte hos alla”, är texten ordagrant hämtad från Sabellico (sp. 480). Från ”Justinus greps av fruktan genom bristen på spannmål ...” till och med ”... syntes inte räcka länge” är orden avskrivna från Bruni (s. 559). Därefter följer återigen ett stycke från Sabellico (till och med ”... och bad om hjälp”). Från ”De rördes ...” fram till ”... en plats som hette Muciola” är texten återigen hämtad från Bruni. Därnäst följande mening är avskriven från Sabel-

lico (sp. 480). Sedan återvänder Johannes Magnus till Bruni som har fått leverera hela texten ända till kapitlets slut.

Justinus] Se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 8.
Muciola] Hos Prokopios (3,5,5) Moukellis (Μουκέλλις). Hos Bruni Mucialla. Förmodligen avses dagens Mugello i Toskana.

KAPITEL 4

Kapitlets början är hämtad från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 480), med lätta redigeringar. Sedan har Bruni fått leverera texten (från ”Därefter gick han över Tibern ...” till och med ”... lämpligt tillfälle”). Därefter tar Sabellico vid igen (till och med ”... utan lösen”). Den följande meningen med lovprisandet av Totilas har Johannes Magnus skrivit själv. De följande raderna har han sedan tagit från Sabellico (sp. 480–481). Det sista långa stycket är hämtat från Bruni (s. 560) (från ”Därför ville krigsmännen ...”, ända till slutet).

Flaminien] Flaminia var tillsammans med Aemilia delar av *Regio VIII* i Norditalien vid denna tid. Jämför ovan, kommentaren till bok 9, kap. 19.
Många romerska adelskvinnor ...] Det är värt att notera att Prokopios starkt betonar Totilas ädelmod (3,6,4) och talar om hans *philanthropia* (φιλανθρωπία). Det är alltså inte Johannes Magnus som ligger bakom dessa formuleringar.
Cyprianus] Se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 12.

KAPITEL 5

Första hälften (drygt) av kapitlet är avskrivet från *Procopius Latinus* (s. 135), med ett par fullständigt meningslösa ändringar av en del småord (fram till och med ”som hade kommit från Bysans med honom”). Därefter är texten Brunis (s. 561), till och med ”... ett oväntat anfall mot honom”. Resten av kapitlet är kopierad från Sabellico (s. 481).

Maximinus] Se PLRE, vol. 3B, s. 865f. Prokopios skriver att han utnämndes till *epark* (ἔπαρχος).
Demetrius] Se PLRE, vol. 3A, s. 392f.
Herodianus] Se PLRE, vol. 3A, s. 593f. Han dyker upp igen nedan i kapitel 12, då under den förvrängda namnformen Hadrianus.
Phassas] Han heter Phazas hos Prokopios. Se PLRE, vol. 3B, s. 1016.

KAPITEL 6

De första raderna verkar vara en rätt fri bearbetning av vad som berättas i *Procopius Latinus* och av de italienska historieskrivarna; denna gång tycks faktiskt Biondo (*Historiae ... Dec.* I, bok 6, s. 72) vara den viktigaste källan. Från beskrivningen av hur den fångne Demetrius visas upp inför invånarna i Neapel är texten däremot tagen nästan ordagrant från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 482), med uteslutande av

ett par meningar och med några lätta ändringar i ordvalet. Mitt i denna plagierade text har Johannes Magnus emellertid lagt till ett par rader om Totilas mildhet. I det lilla stycket finner vi ett eko av Vergilius berömda ord om romarnas uppgift i historien ("skona de besegrade och slå ned de övermodiga"; jämför *Aeneiden*, 6,853; *parcere subiectis et debellare superbos*).

beundran inför fiendens välvilja ...] Inte heller detta är Johannes Magnus egen formulering. Prokopios är full av beundran för den gotiske kungen och talar här återigen om hans *philanthropia* (*Bellum Gothicum*, 3,8,1).

KAPITEL 7

Inledningen är en ganska fri bearbetning av materialet hos *Procopius Latinus* och hos de italienska historieskrivarna. Slutet kommer från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 482), utom sista meningen som är plagierad från Bruni (s. 563).

KAPITEL 8

Även i detta kapitel inleder Johannes Magnus med en ganska självständig skildring av befolkningens lidanden under de grekiska befälhavarna. Hos Biondo finner man en liknande beskrivning av generalernas girighet och grymhet (*Historiae ... Dec.* I, bok 6, s. 72f). Totilas två brev till romarna återfinns hos Prokopios i *Bellum Gothicum*, 3,9,7ff. Referatet utgår uppenbarligen från *Procopius Latinus*, s. 140f. I det senare brevet är texten på slutet en ren avskrift.

KAPITEL 9

Vår text återger den pessimism som präglar Prokopios framställning. Edward Gibbon sammanfattar situationen i Italien vid Belisarius återkomst (*Decline and Fall ...*, ch. XLIII): "A hero on the banks of Euphrates, a slave in the palace of Constantinople, he [Belisarius] accepted with reluctance the painful task of supporting his own reputation and retrieving the faults of his successors."

De allra första raderna är Johannes Magnus egen sammanfattning av det som berättas om Belisarius återkomst av Bruni (s. 563) och Sabellico (sp. 482). Från "Här fann han allting sämre än han hade väntat" är texten avskriven från Sabellico (sp. 482f), med några få lätta redigeringar. Det är alltså denna författare som står för det hårda omdömet om den bysantinska krigsmakten. Det eleganta latinet i detta avsnitt, med dess retoriskt skickliga paraderande av antiteser, är typiskt för Sabellicos stilkonst.

KAPITEL 10

Texten är en ibland ganska fri bearbetning av vad Sabellico berättar (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 483).

staden Tivoli] Antikens Tibur med den närbelägna Villa Hadriani, vars storslagna

anläggningar av både östromerska härförare och sedan av goterna byggdes om till befästningar.

Justinianus fältherre Magnus] Se PLRE, vol. 3B, s. 804f.

Racilas] Heter egentligen Ricilas (Ρικίλας). Han ingick i Belisarius livvakt som doryphoros, δορυφόρος. Se PLRE, vol. 3B, s. 1087. Johannes Magnus har hämtat den felaktiga namnformen från Sabellico. Bruni skriver Ricilas.

Vitalis] Fel för Vitalius. Se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 26. Den felaktiga namnformen kommer från Sabellico, men här skriver även Bruni fel.

Pesaro] Antikens *Pisaurum*, i nuvarande Marche vid Adriatiska havet.

KAPITEL 11

Inledningen, fram till "... som en skamfläck på hans namn och rykte", är hämtad från Bruni (s. 565). Från "Därför sände han Johannes ..." övergår Johannes Magnus till att återge *Procopius Latinus* (s. 145), fram till och med det första avsnittet av brevet till kejsaren ("... helt odugliga för strid"). Därefter återges innehållet i brevet ganska fritt, med ett litet, för vår författare typiskt, förtydligande rörande soldaternas rädsla för goterna ("att de knappt tål åsynen av dem"). På slutet citeras brevet i den form Bruni återger det (s. 566), med några lätta redigeringar.

Fermo] Antikens *Firmum*, i nuvarande Marche, vid Adriatiska havet.

Ascoli] Antikens *Asculum*, i nuvarande Marche, vid Adriatiska havet.

KAPITEL 12

Till större delen består detta kapitel av Johannes Magnus här ganska självständiga bearbetning av sina källor, dock med ett par avsnitt som är rena plagiat: Meningen "Belisarius hade också skickat dit persern Artasiras ..." till och med "tillsammans med de övriga" är hämtad från Bruni (s. 566), och det sista avsnittet, från orden "Detta gjorde, att ..." till slutet är avskrivet från *Procopius Latinus* (s. 147), med några betydelselösa ändringar.

Garnisonens befälhavare Hadrianus] Fel för Herodianus. Se ovan, kap. 5. Johannes Magnus har producerat den felaktiga namnformen på egen hand. De italienska historikerna har den korrekta formen här.

Sigfred] Sisifridos (Σισίφριδος) hos Prokopios, Sifridus i *Procopius Latinus*, Sisifridus hos Bruni, Sisifredus hos Sabellico. Han var alltså av gotisk börd, men i östromersk tjänst. Se PLRE, vol. 3B, s. 1159f.

Cyprianus] Se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 12.

persern Artasiras] Eller Artasires. Ingick i Belisarius livvakt som doryphoros, δορυφόρος. Se PLRE, vol. 3A, s. 131.

trakern Barbation] Se PLRE, vol. 3A, s. 170. Även denne ingick i Belisarius livvakt.

till den romerska hamnen] Härmed avses givetvis Ostia. I *Procopius Latinus* står det just *Romanum in portum*, vilket återger Prokopios formulering "till romarnas hamn", ἐπὶ τῶν Ρωμαίων λιμένα.

KAPITEL 13

Hela kapitlet är en mycket lätt bearbetning av Brunis text (s. 566f).

Cethegus] Hans fullständiga namn var Rufus Petronius Nicomachus Cethegus. Se PLRE, vol. 2, s. 281f. Han hade varit *consul* redan 504 och blev *patricius* och var därtill *caput senatus* under det katastrofala skede av kriget som här behandlas. Han hörde alltså hemma i de allra översta kretsarna i vad som återstod av den romerska aristokratin. Trots namnet kan vi nog utgå från att han inte var ättling till Cethegerna i Gens Cornelia, en av det republikanska Roms förnämsta familjer.
Epidamnus] På latin vanligen *Dyrrhacium*, nu Durrës i Albanien.
Valentinus] Se PLRE, vol. 3B, s. 1352f.
Phocas] Se PLRE, vol. 3B, s. 1029.
Innocentius befäl] Se PLRE, vol. 3A, s. 621.

KAPITEL 14

En lätt bearbetning av Brunis text (s. 567), utom det sista stycket (från ”Vid samma tid …”), som är avskrivet från *Procopius Latinus* (s. 152).

Vigilius] Påve 537–555.

KAPITEL 15

Även här möter vi Brunis text (s. 567f), men denna gång i bitvis rätt självständig bearbetning.

Pelagius] Han dyker upp igen i kap. 23 nedan, som sändebud från Totila till Justinianus.
en lång … oration] Hos Prokopios, *Bellum Gothicum*, 3,16,9–26.
Då svarade Pelagius …] Hos Prokopios *Bellum Gothicum*, 3,16,27–32, här i starkt förkortad form.

KAPITEL 16

Här följer vår text *Procopius Latinus* (s. 154f), till en början ordagrant, men i återgivningen av invånarnas klagan fritt parafraserande. Sista hälften av kapitlet (från ”Men den stora hopen åt bara nässlor …” till slutet), med dess ohyggliga skildring av svälten i Rom, är dock ordagrant avskrivet från *Procopius Latinus*.

KAPITEL 17

Första hälften av kapitlet är nästan ordagrant avskrivet från *Procopius Latinus* (s. 155f), fram till ”… gick under när de fångades upp av fienderna”. Den följande meningen, med dess sammanfattning av situationen och anklagelserna mot ”grekerna”, är Johan-

nes Magnus eget tillägg. Nästa avsnitt är en lustig blandning av vad som står att läsa hos Bruni (s. 568) och Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 3, sp. 486). Som vi skall se i det följande har Sabellico i dessa avsnitt återigen blivit en av de viktigaste källorna för vår författare. Från orden ”Johannes hörde till dem ...” till slutet är texten dock hämtad från Bruni, med ytterst obetydliga redigeringar.

KAPITEL 18

Första hälften av texten är nästan ord för ord hämtad från Sabellico (sp. 486), fram till ”Där skulle han nu invänta ...”. Den följande kortfattade reflexionen om att marschen fördröjdes på grund av goternas styrka är tillagd av Johannes Magnus, som därefter omedelbart återgått till att plagiera ytterligare några rader från Sabellico. Från orden ”Inte långt därifrån ligger byn Cannae ...” är texten hämtad från Bruni (s. 569), med den här gången ganska fria redigeringar i det sista avsnittet.

Otranto] I antikt latin heter denna viktiga stad oftast *Hydruntum*. Prokopios skriver Dryous (Δρυοῦς).

... staden Canosa] Latinets *Canusium*. Här är det fråga om Canosa i Puglia (Apulien), inte om den mer berömda staden Canossa i norra Italien (vilken i antikt latin också heter *Canusium*).

Cannae] Drabbningen stod år 216 f.Kr.

Tullianus] Han var uppenbarligen en av de allra mäktigaste i den jordägande klassen vid denna tid, möjligen av senatorsläkt. Se PLRE, vol. 3B, s. 1344.

KAPITEL 19

De första raderna, fram till ”... skulle han själv ta hand om”, är avskrivna från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 486). Den följande meningen är hämtad från Bruni (s. 569). Därefter har vi återigen att göra med Sabellicos text, i princip ända till kapitlets slut, med några lätta redigeringar. Det största ingreppet består i en inskjuten beskrivning av dromonernas konstruktion (”Dessa skepp ... till ”Först gick detta torn av trä ...”). Det avsnittet är ord för ord hämtat från Bruni (s. 570). Här kan man skönja ett mönster: Sabellico är vanligtvis inte så intresserad av detaljer i krigföringen, vilket Bruni däremot alldeles tydligt är. Johannes Magnus delar denna fascination inför vapen, utrustning och taktik (även om han inte är särskilt kunnig på området), och han infogar därför gärna uppgifter från Bruni när det gäller sådana ting.

Den sista meningens sista hälft (med det nedsättande omdömet om Bessas girighet) har vår författare skrivit själv.

Richmund] Johannes Magnus har formen Richmundus. Sabellico skriver Richimundus (eller rättare sagt *Richimum dum*, med ett rent tryckfel). Hos Prokopios heter han Rhekimundos (Ῥεκιμοῦνδος). Se PLRE, vol. 3B, s. 1084.

”dromoner” ... ”promoner”] Se ovan, bok 9, kommentaren till kap. 20.

jag tror att man säger *celoces* på latin] Johannes Magnus skriver *Latini (credo) celoces vocant* och plagierar därmed även på denna punkt sin förlaga (med en liten nödvän-

dig ändring). Där står: *nostri credo celoces (vocant)*, ”Jag tror att de våra kallar dem *celoces*”. Helt oblygt framför vår författare alltså Sabellicos förmodan som sin egen.

Celoces (sing. *Celox*) var i det antika latinet namnet på en typ av snabbseglande fartyg, jakter.

KAPITEL 20

Den första tredjedelen av kapitlet är en lätt bearbetning av Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 487). Resten, från ”När Belisarius hade bränt …” till slutet, är nästan ord för ord avskrivet från Bruni (s. 571).

Isak] Isaaces, född i den av perserna behärskade delen av Armenien, framstående bysantinsk befälhavare, som kom att straffas hårt för sin seger över Ruderik (se nästa kapitel). Se PLRE, vol. 3A, s. 718.

Hans smärta var så stor att han inte kunde tala] Prokopios skildrar Belisarius förtvivlan med stor dramatik och konstaterar att fältherren faktiskt drabbades av förlust av talförmågan (ἀφασία).

KAPITEL 21

Den första delen av kapitlet är en mycket fri bearbetning av Brunis text (s. 571f). Helt självständigt har Johannes Magnus sedan formulerat beskrivningen av romarnas och ”grekernas” attityd till Totilas och analysen av den roll Vitiges bortförande skulle ha spelat. Även den senare delen är en ovanligt fri bearbetning av det som hos Bruni (s. 572) och Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 488) berättas om goternas inmarsch i Rom.

Roderik] Hette egentligen Ruderik(us) (Ῥουδέριχος). Han var en av Totilas mest hängivna anhängare och beskrivs av Prokopios som en av de bästa gotiska härförarna och en av de mest krigiska (μαχιμώτατος). Se PLRE, vol. 3B, s. 1096f.

KAPITEL 22

Inledningen är, precis som stora delar av föregående kapitel, en ovanligt självständig bearbetning av de italienska historikerna. Berättelsen om Rusticiana på slutet är däremot ord för ord hämtad från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 489). Jämförelsen med Amalasventas barmhärtighet på slutet är dock ett tillägg av Johannes Magnus.

Här beskyller några författare med tragiska rop Totilas för en oerhörd grymhet] Johannes Magnus avser Bruni (s. 572), Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 6, s. 78) och Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 488).

Enligt Prokopios var det bara tjugo grekiska soldater …] I *Procopius Latinus* kunde Johannes Magnus visserligen läsa att det bara var tjugo soldater som höggs ned; men han kunde ha preciserat antalet civila offer, som Prokopios anger till sextio.

Rusticiana eller Justiniana] Hon hette Rusticiana och benämns så i *Procopius Latinus* och Sabellico. Johannes Magnus är osäker här därför att Bruni av misstag har råkat kalla henne Justiniana.

Amalasventa] Se ovan, bok 10, kap. 1.

KAPITEL 23

Första hälften av kapitlet är hämtad från Sabellico (*Enneades,* VIII, bok 4, sp. 488), till en början i formen av en ganska fri bearbetning, men från orden ”Därefter höll han ett möte …” har vi att göra med en ren avskrift. Sista hälften, från ”Men trots att de inte hade utsatts …”, är ordagrant hämtad från Bruni (s. 573f), utom det sista lilla stycket med hänvisningen till Prokopios, där Johannes Magnus har parafraserat *Procopius Latinus* (s. 164).

KAPITEL 24

Texten är hämtad från *Procopius Latinus* (s. 164), med lätta redigeringar, fram till ”… i alla krig som du vill föra”. Därefter har Johannes Magnus hämtat uppgiften om Justinianus kallsinnighet från Sabellico (sp. 489) och refererar därefter till Biondos omdöme om kejsaren (s. 75).

Theodorus] Se PLRE, vol. 3B, s. 1249 (= Theodorus 14).

KAPITEL 25

Här har vår författare bidragit med flera egna tankar. Den inledande meningen är dock sammansatt av några formuleringar som han har hämtat från Bruni (s. 575) och Sabellico (*Enneades,* VIII, bok 4, sp. 490). Det därpå följande påståendet att förstörelsen av Rom blev begränsad har han hämtat från Prokopios, som han ju också säger, närmare bestämt från *Procopius Latinus* (s. 165), men formulerat sig på ett friare sätt. Sedan följer det långa citatet från Bruni (s. 575), eller Leonardo Aretino som Johannes Magnus skriver, från ”… Totilas rasade i den största grymhet … ” till och med ”… någon man eller kvinna där”. Det sista stycket består faktiskt helt och hållet av Johannes Magnus egna reflexioner.

BOK 14

Kommentar av Hans Helander

Texten skildrar händelser från 540-talet till 550-talet och östgoternas slutliga nederlag. Den yttersta källan är, såsom i de närmast föregående böckerna, Prokopios, *Bellum Gothicum* (*B.G.*), för detta avsnitt bok 3–4. Johannes Magnus inleder bok 14 med de händelser som hos den grekiske historieskrivaren skildras i 3,22,18ff. Prokopios framställning avspeglas på följande sätt i delkapitlen:

Kapitel hos Johannes Magnus, bok 14	Prokopios, *B.G.*
1	3,22,18ff
2	3,23,8ff
3	3,25,1ff
4	3,30,7ff
5	3,30,15ff
6	3,36,1ff
7	3,36,7ff
8	3,36,16ff
9	3,36,29ff
10	3,37,4ff
11	3,37,24ff
12	3,40,12ff
13	4,22,1ff
14	4,25,24ff
15	4,26,20ff
16	4,28,1ff
17	4,33,6ff
18	4,33,18ff
19	4,34,9ff
20	—
21	—
22	—
23	4,35,12ff
24	4,35,29ff
25	—

Från och med kapitel 13 är det tydligt att en del uppgifter ytterst stammar från biskopen i Ravenna, Agnellus (c. 805–846), författare till *Liber Pontificalis Ecclesiae Ravennatis*, och den grekiske poeten och historikern Agathias (c. 530–590), som skrev ett historieverk om Justinianus regeringstid (en fortsättning på Prokopios). Från och med

kapitel 20 är Prokopios inte längre den yttersta källan. Det är i stället tydligt att de två nämnda senantika författarna har levererat materialet till framställningen i de sista sex kapitlen.

I regel har dock Johannes Magnus, som vanligt, inte gått direkt till dessa källor utan hämtat sin text från Bruni och Sabellico, som oftast kopierats ord för ord. Oftast förfar han, som tidigare, på så sätt att han skriver av Bruni i första delen av kapitlen och sedan går över till att kopiera Sabellico i den senare hälften. Dessutom utnyttjar vår författare vid några tillfällen återigen Biondo. Inflytandet från Biondo är märkbart av och till från kapitel 15 och framåt. Johannes Magnus skriver också i denna bok av *Procopius Latinus* ett antal gånger.

KAPITEL 1

Kapitlet är i huvudsak en mycket lätt bearbetning, närmast en ren avskrift, av Bruni (s. 575), med inslag av meningar som hämtats ordagrant från Sabellico, främst i beskrivningen av Taranto (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 490). De två reflexionerna om graden av förstörelse i Rom ("antingen nu staden …"; "… som varken var fördärvad …") är dock Johannes Magnus egna.

på den plats som kallas Algedone] Frasen *in loco qui dicitur Algedone* kommer från Bruni. Hos Prokopios (3,22,18) står det ἐν χωρίῳ Ἀλγηδόνι, "i den trakt [som kallas] Algedon". Det kan nog inte vara fråga om berget Algidus, med den lilla staden Algidum, som befinner sig i närheten av Tusculum. Sammanhanget tycks kräva att det rör sig om en ort längre västerut, i riktning mot Ostia, det är okänt exakt var.

En viss Martianus från Bysans] Fel för Martinianus. Johannes Magnus har lurats av Bruni och Sabellico, som båda har den felaktiga formen. Se PLRE, vol. 3B, s. 838.

i staden Acherusia] Fel för Acherontis (eller kanske Acherontia). Johannes Magnus har övertagit den felaktiga formen från Bruni. Prokopios (3,23,18) säger att denna ort var starkt befäst.

KAPITEL 2

Hela kapitlet är kopierat nästan ord för ord från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 491), med undantag för beskrivningen av floden Anienes lopp och berättelsen om rivningen av broarna över detta vattendrag. Det avsnittet är hämtat från Bruni (s. 577).

floden Aniene] Antikens Anio, nära 10 mil lång, som bland annat är känd för de branta fallen vid Tivoli.

i herniciernas trakter] Hernicierna var under antiken ett mellanitaliskt folk, vars boplatser befann sig norr om Rom, mellan aequerna och volskerna.

broarna vid Via Salaria, Numentana och Tiburtina] Via Salaria gick österut från Porta Salaria och slutade först vid nuvarande Porto d'Ascoli vid Adriatiska havets kust. Via Nomentana gick från Porta Nomentana i nordöstlig riktning och gick slutligen samman med Via Salaria. Via Tiburtina gick åt nordost upp till Tibur (Tivoli). Alla tre gick över Aniene.

KAPITEL 3

De första två tredjedelarna av kapitlet är hämtade från Bruni (s. 578) (fram till och med ”trakterna kring Thurii”). Därefter vidtar ett stycke som är avskrivet från Sabellico (sp. 492) (fram till och med ”ett förfärligt blodbad”). Den därpå följande sista meningen är återigen tagen från Bruni (s. 579)!

herulernas härförare Arnulf] Fel för Arouphos (Ἄρουφος), vilken Prokopios nämner i *Bellum Gothicum*, 3,26,23. Se PLRE, vol. 3A, s. 132. De italienska historikerna har samma förvrängda namnform (Arnulfus [Bruni] och Arnulphus [Sabellico]).
Valerianus] Se ovan, kommentaren till bok 11, kap. 19.
Verus] Förde högt befäl även i det persiska kriget. Se PLRE, vol. 3B, s. 1370.
under Conons omsorg och styre] Se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 8.
Taranto, som ligger två dagsmarscher från Otranto] Avståndet är drygt 10 mil.
i staden Crotones hamn] Antikens Croton, i nuvarande Kalabrien, under italienska stövelns tå.
trakterna kring Thurii] Den grekiska staden Thurii vid Tarantobukten var uppförd på ruinerna av Sybaris. Den romerska bosättningen med samma namn låg inte exakt på samma plats, men i närheten.
... där låg Ruscia ...] Ortnamnet stavas här *Rustia* (men på andra ställen korrekt). Bruni och Sabellico har den riktiga formen. Området heter i dag Rossano. Hos Prokopios (*Bellum Gothicum*, 3,28,8) finner vi Rouskiane (Ρουσκιανή), som sannolikt var namnet på den hamn som invånarna i Thurii hade anlagt.
Barbation] Eller Barbatio, se ovan, kommentaren till bok 13, kap. 12.

KAPITEL 4

Den första meningen har Johannes Magnus skrivit själv. Sedan följer ett långt stycke som ordagrant hämtats från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 492), fram till och med ”tillgift för sitt dåd”. Därefter (från ”De greker som inneslöts ...”) har vi att göra med Brunis text (s. 579), med några få obetydliga redigeringar, ända till kapitlets slut.

KAPITEL 5

Kapitlets första hälft är hämtad från Sabellico (sp. 492f), fram till orden ”när Belisarius kallades tillbaka ...”. Därefter har Johannes Magnus formulerat sig rätt självständigt i berättelsen om Antoninas böner till kejsaren; vi får i ett kort stycke faktiskt ta del av hans egna reflexioner. Meningen ”På detta sätt återvände Belisarius...” härrör emellertid från Bruni (s. 580). Därefter får vi återigen i några rader möta formuleringar som vår författare skrivit själv, fram till sista stycket, som är en parafras på Brunis framställning.

Cologer] Namnet har förvrängts i flera led. Hans namn var Chalazar (Χαλαζάρ, Prokopios *Bellum Gothicum*, 3,30,20–21). Bruni har förvandlat namnet till Colaserus

och Sabellico har försämrat stavningen ytterligare, till Colegerius, vilket av Johannes Magnus har förvandlats till Cologerius.

Chalazars karriär belyses i PLRE, vol. 3A, s. 280. Vi konstaterar att vår författare i dessa kapitel inte har använt sig av *Procopius Latinus*, som han ibland (dock inte ofta) har utnyttjat i de omedelbart föregående böckerna. Hade han gjort det, hade han kunnat undvika de ständigt förekommande namnförvrängningarna av detta slag.

Belisarius kallades tillbaka] Prokopios skriver utförligt om Belisarius återkallande i *Bellum Gothicum*, 3,35,1ff.

hans hustru Antonina] Om hustruns böner för sin man berättar Prokopios i *Bellum Gothicum*, 3,30,3. Se PLRE, vol. 3A, s. 91f.

Några trovärdiga författare försäkrar …] Johannes Magnus syftar nog bland annat på den bysantinske författaren Johannes Tzetzes. Belisarius tragiska slut fascinerade eftervärlden och man förbättrade gärna dramatiken med fantasifulla detaljer. För vidare litteratur om Belisarius fall och förödmjukelser, se PLRE, vol. 3A, s. 224 (observera där särskilt Börje Knös, *La légende de Bélisaire dans les pays grecs* [1960]).

Diogenes] Framstående bysantinsk befälhavare, doryphoros, det vill säga officer i Belisarius livvakt. Överlämnandet av befälet nämns av Prokopios i *Bellum Gothicum*, 3,36,1. Se PLRE, vol. 3A, s. 400f. Johannes Magnus har här alltså hoppat ett långt stycke framåt i Prokopios berättelse.

KAPITEL 6

Texten är hämtad från Bruni (s. 581), fram till och med "… ingenting kunde nå de inneslutna på Tibern", med ett par lätta parafraser och någon enstaka influens från Sabellico (formuleringen om Godings uppdrag). Det resterande stycket är avskrivet från Sabellico (sp. 493).

Goding] Johannes Magnus har hämtat namnformen Godingus från Bruni. Sabellico har den också. Det är en gåta hur denne i övrigt okände Goding har kommit in i de italienska historikernas texter.

Liberius] Se PLRE, vol. 2, s. 677ff.

KAPITEL 7

Hela kapitlet är hämtat från Sabellico (sp. 494), i början dock med några rätt fria parafraseringar.

… bevaka Porta Capena på vägen till Ostia, som går förbi den helige Paulus kyrka] Porta Capena var en öppning i den republikanska tidens mur, genom vilken Via Appia lämnade staden. Man hade väntat sig att det skulle stå Porta Ostiensis, som är namnet på den port det väl måste ha varit fråga om; men så skriver Sabellico. (Prokopios har ingen exakt uppgift om vilken port det gällde.) Johannes Magnus har själv lagt till den riktiga uppgiften att vägen leder förbi "den helige Paulus kyrka" (det vill säga San Paulo fuori le mura).

en cilicier vid namn Paulus] Se PLRE, vol. 3B, s. 978.

Detta visar att Hadrianus grav … på denna tid varken hade förråd eller garnison] Reflexionen är Sabellicos. Vår författare har dock själv lagt till orden om att byggnadsverket nu vanligen kallas Castel Sant' Angelo.

Tanken på det gamla gravmonumentets fortifikationer borde ha varit ännu mer självklar för Johannes Magnus än för Sabellico (som dog 1506), med tanke på dramatiska händelser som låg helt nära i tiden: Som vi vet, lade vår författare sista handen vid sitt stora historieverk under år 1540.[1] Det var bara 13 år efter *Il sacco di Roma* (1527), då Karl V:s legoknektar plundrade staden. Den dåvarande påven, Clemens VII, flydde då till Castel Sant' Angelo, som på den tiden, utbyggd och förstärkt, hade blivit en imponerande bastion, försedd med kanoner av olika kaliber. Benvenuto Cellini har i sina minnen ett mycket upplysande och underhållande kapitel om försvaret av denna fästning och sin egen roll som chef för påvens artilleri.

KAPITEL 8

Det heroiska tal som inleder kapitlet saknar motsvarighet hos Prokopios. Det är författat av Bruni (s. 582) och kopierat ord för ord av vår författare. Även den avslutande berättelsen om förhandlingarna och ryttarnas ärofulla kapitulation är hämtad från Bruni, fast med några lätta parafraser.

Äran kan förlänga livet för människor …] Tanken är att våra bragder länge kan leva i människors minne. Brunis formulering (*Gloria extendere vitam hominibus potest …*), som Johannes Magnus ordagrant återger, är sannolikt inspirerad av ett berömt ställe hos Vergilius, i *Aeneiden*, 10,468.

… isauriern Mindus] Heter hos Prokopios Mindes (Μίνδης) (*Bellum Gothicum*, 3,36,26).

KAPITEL 9

Början är en bearbetning av Brunis text (s. 583), bitvis ovanligt fri. Meningen ”Man tror att denna stora förändring …” är Johannes Magnus egen. Därefter är det fråga om ren avskrift från Bruni, fram till berättelsen om mötet med Benedikt, som är hämtad från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 495).

… de hästkapplöpningar och de storslagna högtider …] Totilas omsorger om Rom betonas starkt redan av Prokopios (*Bellum Gothicum*, 3,36,29 och 3,37,3–4).

när han begärde att få den frankiske kungens dotter till maka] Uppgiften kommer från Prokopios *Bellum Gothicum*, 3, 37,1.

… det som den helige Gregorius skriver är mer sannolikt] Se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 11. I bok 2 av dialogerna, kapitel 14, återfinns den historia som här återberättas.

1. Nordström 1975, s. 118f.

den helige Benedikt i Baurum] Benedikt av Nursia (c. 480–557), grundare av det berömda klostret på Monte Cassino, som blev benediktinordens moderkloster.

KAPITEL 10

Kapitlet är en lätt parafras av Bruni (s. 583).

Termund] Hos Prokopios (*Bellum Gothicum*, 3,37,20) Thourimouth (Θουριμοὺθ). Doryphoros (δορυφόρος), officer i Belisarius livvakt. Se PLRE, vol. 3B, s. 1322.
herulernas fältherre Verus] Se ovan, kommentaren till kap. 3.

KAPITEL 11

Uppgiften om de landsflyktiga senatorerna i kapitlets inledning måste vara hämtad från Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 7, s. 86). Resten är en ganska fri parafras på Bruni (s. 584).

konsulerna Cethegus, Albinus och Basilius] Källan för Biondo har nog här inte varit Prokopios, utan Agnellus, *Liber Pontificalis Ecclesiae Ravennatis* (31 och 61). Cethegus har redan förekommit i vår text (se ovan, kommentaren till bok 13, kap. 13). Det rör sig uppenbarligen om ett missförstånd. Egentligen nämns hos Agnellus endast två högt uppsatta romare, nämligen Cethegus och Anicius Faustus Albinus Basilius. Den sistnämnde var *patricius* och *consul ordinarius* (541) och hörde till den berömda Gens Anicia. Se PLRE, vol. 3A, s. 174.
… sin kusin Germanus till fältherre …] Se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 24.
sklavinernas folk] Slaviska stammar började redan vid denna tid tränga söderut på Balkan och gå över Donau. Bysantinska historiker kallar dem regelmässigt ”sklabener”, med nygrekiskt uttal ”sklaviner” (Σκλαβηνοί).

KAPITEL 12

De inledande raderna är en bitvis ganska fri parafras på Brunis text (s. 585). Men från ”Därför utnämnde han eunucken Narses …” ända till kapitlets slut är texten hämtad från Sabellico (*Enneades,* VIII, bok 4, sp. 496) med några få ändringar i ordvalet.

Liberius] Se kap. 6 ovan. Han var uppenbarligen inte så effektiv som befälhavare i denna operation, vilket inte är så konstigt med tanke på att han bör ha varit omkring 85 år vid denna tid.
Artabanes] Han var armenier till börden, vilket man kunde gissa av namnformen. Se PLRE, vol. 3A, s. 125ff.
eunucken Narses] Se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 8, där han nämns för första gången. Narses (478–573), av armenisk börd, var den som slutligen kom att besegra östgoterna. Det som i vår text berättas om hans fromhet stämmer väl med vittnesbörd från andra historiker. Paulus Diaconus berättar i *Historia Langobardorum* (2,3) om hans gudsfruktan och vakor och hävdar uttryckligen att han vann en seger

mer genom sina böner än genom militära aktioner. Den verbala överensstämmelsen visar att detta ställe har varit Johannes Magnus direkta källa här.

… ansattes han av hunnerna vid Filippopolis …] Narses seger över hunnerna ägde rum år 551. Filippopolis är dagens Plovdiv i Bulgarien.

KAPITEL 13

Kapitlets första hälft är kopierad från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 497) (fram till och med ”Valerianus hade befälet …”). Den därpå följande skildringen av sjödrabbningen är baserad på Sabellicos text, i starkt förkortad form. Slutet, från ”Den grekiska flottan löpte in i Anconas hamn …”, är återigen ordagrant hämtat från Sabellico.

Valerianus] Se ovan, kommentaren till bok 11, kap. 19.
Vitalianus] Se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 2.

KAPITEL 14

Första delen av kapitlet är avskriven från Bruni (s. 578), med några få lätta variationer i fraseologin, fram till och med ”… inte bara från Trakien och Grekland utan också från andra områden”. Från ”Ty även Alboin …” har vår författare övergått till att skriva av Sabellico (sp. 498), som har fått leverera början av texten till den klassiskt inspirerade katalogen över olika nationer som slöt upp i kampen mot goterna (fram till ”under Johannes Vitalianus befäl”). Katalogens fortsättning, med dess drastiska formuleringar om att det syntes som om det östra imperiets alla nationer enrollerats, är däremot Johannes Magnus egen. De avslutande meningarna om frankernas deltagande i kriget är hämtade från *Procopius Latinus*.

Scyllas berg] Hos Prokopios står det εἰς ὄρος τὸ Σκύλαιον. Det är en udde vid Messinasundet. Johannes Magnus skriver *ad Scyllaeum montem*, en lätt variation av Brunis *Scyllaeum in montem*.

Ragner] Prokopios kallar honom Ragnaris (Ῥάγναρις). Uppenbarligen var han en hunnerkrigare. Se PLRE, vol. 3B, s. 1076.

Morras] Fel för Moras. Hos Prokopios Μόρας och på annat ställe Μῶρας. Det kan eventuellt röra sig om två olika personer. Se PLRE, vol. 3B, s. 895. Den felaktiga stavningen med två *r* har övertagits från Bruni.

Acherusia] Se ovan, kommentaren till kap. 1.

Alboin] Felaktigt för Audoin, langobardernas kung (c. 547–552), som var far till Alboin. Prokopios har den rätta uppgiften. Sammanblandningen härstammar från Paulus Diaconus (*Historia Langobardorum* 2,1). Jämför ovan kommentaren till bok 12, kap. 11.

Prokopios säger visserligen …] Han uppger i själva verket 2 500 (*Bellum Gothicum*, 4,26,12). Uppgiften om att Paulus (Diaconus), ”Sigisbert” och Guido från Ravenna anger ett större antal har vår författare övertagit från Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 7, sp. 89).

Sigisbert] Sigebertus Gemblacensis (de Gembloux) (c. 1030–1112), författare till en

världshistoria, *Chronicon sive Chronographia*. Se ovan, kommentaren till Förord, kap. 7. Referensen har, som sagt, hämtats från Biondo, som kallar denne medeltidshistoriker Sigibertus. Johannes Magnus hade förmodligen ingen uppfattning om vem ”Sigisbertus” var. I förordet kallar han honom Sigebertus.

Guido från Ravenna] Kan vara identisk med Guido av Pisa, som på 1100-talet bearbetade ett geografiskt verk från medeltidens början, *Geographus Ravennas*. Johannes Magnus har övertagit referensen från Biondo.

Leontius] Se PLRE, vol. 3B, s. 775. Uppgiften om det frankiska deltagandet i kriget är här hämtad från ett tidigare parti hos Prokopios (*Bellum Gothicum*, 4,24,11).

Teodibald] Theodebald, efterträdde Theodebert som frankernas kung. Se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 14. Johannes Magnus har skapat en obeskrivlig röra kring de merovingiska kungarna, med sammanblandningar och varianter i stavningen.

KAPITEL 15

Den första meningen i kapitlet är hämtad från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 498). Men därefter bryter vår författare tydligt sitt invanda mönster: Han börjar nu skriva av och ibland parafrasera Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 7, s. 88f), som på detta sätt har fått leverera materialet till kapitlet. Meningen ”Langobarderna, som härstammade från goterna …” är däremot Johannes Magnus egen.

Liburnien] Liburnia var namnet på Illyriens kustland mellan Istrien och Dalmatien.

iapydernas land] Iapyderna var ett antikt folk, vars boplatser låg i trakterna av nuvarande Kroatien.

Aquileia] Beträffande denna starka fästning, ”Italiens lås”, se ovan, bok 6, kap. 6.

enligt Agnellus] Syftar på Agnellus verk *Liber pontificalis Ecclesiae Ravennatis* (se ovan, inledningskommentaren till denna bok). Men Johannes Magnus har inte läst stället. Referensen är tydligt övertagen från Biondo (s. 89), som däremot har konsulterat källan och säger att det i detta omfattande verk närmare bestämt rör sig om levnadsteckningen över biskop Ursicinus från Ravenna.

floderna Tartaro och Mincio] Tartaro rinner ut i Adriatiska havet mellan Adige och Po. Mincio är en biflod till Po, antikens Mincius, som rinner genom Vergilius hemtrakter och genom hans diktning har blivit ett höglitterärt vattendrag.

Bersello] Stad vid Po.

KAPITEL 16

Inledningen till och med ”… för att belägra en enda stad” är hämtad från Bruni (s. 588), men på ett fritt parafraserande sätt. Därefter övergår vår författare till att plagiera Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 500), nästan helt ordagrant, ända fram till ”… placera hjälptrupperna rätt eller inleda nya strider”. Den generösa hyllningen av Totilas fältherregeni och hans hjältemod härstammar alltså från den italienska historikern.

Usdrilas] Se PLRE, vol. 3B, s. 1396.

den helige Benedikt i Baurum] Se ovan, kommentaren till kap. 9.

Prokopios … italienarnas historieverk …] I berättelsen om Totilas död säger Prokopios mycket riktigt att kungen dog i sitt elfte regeringsår (*Bellum Gothicum*, 4,32,28).

KAPITEL 17

Kapitlets första mening är avskriven från Sabellico (sp. 500). Från ”Han ville återuppta kriget …” har Johannes Magnus producerat några självständigt formulerade rader, men från ”Hans rustningar borde ha väckt skräck hos Narses …” är det återigen fråga om ren avskrift, denna gång från Biondo (*Historiae … Dec.* I, kap. 7, s. 90f), ända fram till ”… försvarades av gotiska garnisoner bakom hans rygg”. Därefter följer ett kort parti som är avskrivet från Sabellico (sp. 500). Från ”Men vid början av denna belägring …” möter vi återigen Biondos text (s. 91), fram till och med meningen ”Därför ställdes Narses inför stora svårigheter …”. Berättelsen om hemsändandet av langobarderna är hämtad från Sabellico (sp. 501), men lätt parafraserad. Resten av kapitlet, från ”Men lyckan …”, är praktiskt taget ord för ord hämtad från Sabellico, utom den allra sista meningen, som är Johannes Magnus egen skapelse.

Teias] Teias blev östgoternas siste kung, från Totilas död i juni 552 fram till oktober samma år, då han stupade (se nedan, kap. 23 och 24).

Fridegern] Eller Fredigernus. Se PLRE, vol. 3A, s. 494f.

Bucelin, Aning och Lotar] I den latinska texten Bucelinus, Aningus och Lotharius. Samtliga namn är ordentligt förvrängda. De hette Butilinus, Amingus och Leutharis. Sabellico har stavningen Amingus och Lotharius.

Agathias behandlar i sitt historieverk de militära operationer som Butilinus och Leutharis ledde (upprepade gånger, särskilt i bok 2; det gäller då striderna i Italien efter Teias död). Paulus Diaconus nämner alla tre härförarna (*Historia Langobardorum*, 2,2). Beträffande Amingus, se PLRE, vol. 3A, s. 55; Butilinus, PLRE, vol. 3A, s. 253f (alemannisk furste, broder till Leutharis); Leutharis (Λεύθαρις hos Prokopios, broder till Butilinus), vol. 3B, s. 789f.

De alemanniska brödernas invasion tog sin början år 553. De gjorde sig snabbt kända för sin bestialitet. Deras härjningståg genom Italien innebar nya svåra hemsökelser för befolkningen, som nu i nästan tjugu år (det gotiska kriget hade ju början 535) hade lidit fruktansvärt av de ständiga genommarscherna, drabbningarna, plundringarna, belägringarna och svältkatastroferna.

herulernas kung Sisvald] Förvrängning av Sindual (Σίνδουαλ). Se PLRE, vol. 3B, s. 1154f. Sabellico har denna felaktiga namnform.

Ivrea] Antikens Eporedia, nära Aostadalen inte långt från Turin.

KAPITEL 18

Inledningen, fram till ”… ännu hårdare än förut”, är hämtad från Sabellico (sp. 501). Sedan vidtar Brunis text (s. 589), med några få parafraseringar, från ”Staden Rom befann sig vid denna tid i följande skick …” fram till och med meningen ”På detta sätt erövrade Narses Rom”. Den följande reflexionen om att staden Rom intogs oftare än den belägrades är hämtad från Sabellico (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 501). De sista

två meningarna är däremot ganska självständiga formuleringar, baserade på vad de italienska historikerna berättar om mordet på den romerska gisslan och Narses därpå följande åtgärder.

Taneto] I Reggio Emilia. Antikens *Tannetum* (i Gallia Cispadana).

KAPITEL 19

Den första hälften av kapitlet är avskriven från Bruni (s. 589f). Den avslutande redogörelsen för "Sisvalds" attack är hämtad från Sabellico (sp. 502).

Ragner] Se ovan, kommentaren till kap. 14.
Macurius] Fel för Pacurius, son till den befälhavare Perannius som omnämns ovan i bok 12, kap. 10. Johannes Magnus har övertagit den felaktiga formen från Bruni.

KAPITEL 20

Hela Teias tal är avskrivet från Sabellico, som har hittat på det (*Enneades,* VIII, bok 4, sp. 502f).

KAPITEL 21

Större delen av kapitlet är en ganska fri bearbetning av Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 7, s. 92f). Den sista tredjedelen är dock nästan ord för ord övertagen från denna författare.

fältherren Fagas] Bruni skriver "Joannes med tillnamnet Phagas" (*Joannes cognomento Phagas*; s. 578), likaså Sabellico (sp. 501). Biondo har däremot stavningen Fagas; och han är mycket riktigt källan för Johannes Magnus framställning här.

KAPITEL 22

Kapitlet är en rätt självständig bearbetning av Biondos text (s. 93f).

kung över brenterna eller herulerna] Paulus Diaconus säger (*Historia Langobardorum,* 2,3) att Sindual var *Brentorum rex,* 'kung över brenterna'. Förmodligen syftar detta på det område där Sindual och herulerna först utövade sin makt. Man känner inte till någon folkstam som kallades brenter, men om en sådan har funnits bör den ha haft sina boplatser kring floden Brenta och i bergen med detta namn, nära Trento. Se PLRE, vol. 3B, s. 1155.
Ivrea eller Hipporegius] Beträffande Ivrea, se ovan, kommentaren till kap. 17. Föreställningen att orten dessutom skulle ha hetat Hippo Regius härstammar säkerligen från tanken att Eporedia skulle vara en förvrängning av det namnet. (Det riktiga Hippo Regius, staden där Augustinus var biskop, är som bekant beläget väster om Karthago.)

KAPITEL 23

Första hälften av kapitlet är Sabellicos text (*Enneades*, VIII, bok 4, sp. 505), med vissa förkortningar och uteslutningar, fram till och med "… i något stort och minnesvärt slag". Den följande reflexionen om kampens skoningslöshet är däremot Johannes Magnus egen.

Beskrivningen av Teias hjältemodiga kamp är däremot nästan ord för ord övertagen från Bruni (s. 591), till och med "… fortsatte att kämpa med den nya". Den dramatiska skildringen av kungens sista stunder i livet, från "Så stred han ivrigt …" till slutet, är hämtad, ord för ord, från *Procopius Latinus* (s. 222). Äreminnet över den tappre gotiske kungen är alltså inte rest av Johannes Magnus, utan av italienaren Bruni och greken Prokopios.

KAPITEL 24

De inledande orden om de sista ögonblicken i Teias liv är hämtade från *Procopius Latinus* (s. 222). Resten är en rätt fri bearbetning av vad de italienska historikerna har att berätta om östgoternas sista strid. Johannes Magnus har inte behövt lägga till mycket om deras tapperhet och fortsatta dödsföraktande kamp: Både Prokopios och Bruni ger dem ampla lovord för deras mod i nederlagets stund.

KAPITEL 25

Här presenterar vår författare en självständigt formulerad sammanfattning: Vilka blev konsekvenserna av de förödande striderna i Italien och goternas slutliga nederlag?

Agathius] Fel för Agathias. Se ovan, den inledande kommentaren till denna bok. Den första och andra boken av Agathias verk skildrar de fortsatta striderna i Italien efter Teias död.

BOK 15

Kommentar av Hans Helander

Västgoternas (visigoternas) historia från slutet av 300-talet till slutet av 400-talet är ämnet i denna bok. De yttersta källorna är i de flesta fallen Orosius, *Historia adversum paganos*, bok 7 och Jordanes, *Getica*, 131ff. Dem har Johannes Magnus uppenbarligen konsulterat direkt i många fall; men ofta har han utnyttjat senare historiker, främst Biondo, *Historiae ab inclinatione Romanorum imperii*, som i denna bok (liksom i flera andra) varit en viktig källa för framställningen, men även Giustinianis arbete om Venedigs historia (se Förord, kap. 8), och givetvis också Krantz (här *Visigothorum* [= *Sueciae*] *liber* II). Däremot har Rodericus Toletanus uppenbarligen inte alls utnyttjats för denna period (möjligtvis med undantag för några uppgifter i kapitel 11).

När det gäller urvalet av händelser har Nicolaus Ragvaldis tal vid Basel-konciliet varit av betydelse. (Se s. 267, översikten med parallellställen i kommentaren till bok 16, kap. 28–30.)

Betydande delar av denna bok är rent plagiat, liksom fallet var även med de föregående.

KAPITEL I

Kapitlet är självständigt formulerat av Johannes Magnus: Vi hör tydligt hans röst när han torgför sina hjärtefrågor och utslungar sina förkastelsedomar över forna tiders arianism och sin egen tids reformatoriska rörelser.

kejsar Valens] Romersk kejsare 364–378. Född c. 328, död i slaget vid Adrianopel (se kap. 2 nedan).

Men dessa män bekände sig till det arianska kätteriet] Arius (256–336), presbyter i Alexandria, hävdade att Sonen var av annan natur än Fadern, skapad och icke född, helig, men inte lika gudomlig som Fadern. Denna antitrinitariska lära fördömdes på kyrkomötet i Nicaea 325. Den Nicenska trosbekännelsen innehåller ju direkt polemik mot arianismens grundläggande övertygelser: ”... och på en enda Herre, Jesus Kristus, Guds enfödde Son, född av Fadern före all tid, (Gud av Gud,) ljus av ljus, sann Gud av sann Gud, född och icke skapad, av samma väsen (ὁμοούσιος) som Fadern ...”

Arianismen fortlevde och blomstrade i vissa miljöer. Av stor betydelse var att flera viktiga germanfolk antog kristendomen i dess arianska form, exempelvis goter, vandaler och langobarder. Västgoterna i Spanien lämnade arianismen först genom beslut på kyrkomötet i Toledo 589 (se slutorden i detta kapitel och kommentaren till bok 16, kap. 10), och i det langobardiska väldet i Italien höll man fast vid denna lära ända till slutet av 600-talet.

Ulfila] Wulfila (311–383), gotisk biskop av den arianska riktningen, känd för att ha skapat ett för gotiskan anpassat alfabet, som han använde för sin översättning av delar av Bibeln till gotiska. Den bekanta Silverbibeln, *Codex argenteus*, är en praktutgåva av detta arbete, skriven troligen omkring 520 i Ravenna, för Teoderiks räkning.

Laurentius Andreae] En av de främsta svenska reformatorerna, född på 1470-talet, död 1552. Efter studier i Rostock och Leipzig besökte han tre gånger Rom. Han var en fint bildad renässanshumanist och känd för sitt eleganta latin. Uppenbarligen hade han också goda insikter i grekiska. Vid återkomsten till Sverige utnämndes han till styresman för Strängnäs stift och var från 1520-talet fram till 1539 betrodd rådgivare till Gustav Vasa. Tillsammans med Olaus Petri var han ansvarig för den svenska bibelöversättningen, ett storslaget arbete som avslutades 1541.

Olaus Petri] Efter studier i Leipzig och Wittenberg återvände Olaus Petri (1493–1552) hem präglad av renässansens bildningsideal, med goda kunskaper även i grekiska (precis som brodern Laurentius Petri och ovannämnde Laurentius Andreae). Predikant i Storkyrkan. Publicerade ett stort antal verk i reformationens tjänst; främst blev han känd som bibelöversättare. Utnämndes av Gustav Vasa till kansler 1531.

Hans stora historieverk, *Een swensk Cröneka*, kom aldrig att tryckas, men den spreds i avskrifter och var ganska väl känd. Här framstår Olaus Petri som ”den store humanisten med de vittfamnande intressena, i fråga om vetenskaplig uppfattning och begåvning utan motstycke i sitt århundrades Sverige” (Gunnar T. Westin i *Svenska män och kvinnor*). Se också Olle Ferms studie *Olaus Petri och Heliga Birgitta. Synpunkter på ett nytt sätt att skriva historia i 1500-talets Sverige* (2007), särskilt kapitlet ”Förebilder, inspirationskällor”.

Som historiograf är Olaus Petri på alla sätt en motpol till Johannes Magnus. Han deklarerar att vi inte kan veta just någonting om Sveriges historia före kristnandet; när det gäller svenskarnas släktskap med de gamla goterna förhåller han sig tvivlande och skriver dessutom att goterna plundrade och härjade och att detta inte är något att yvas över; till krigiska bragder förhåller han sig rent allmänt kallsinnig, och danskhatet lyser med sin frånvaro i hans framställning.

... anlade försåt mot kungens liv] På en herredag i Örebro vid årsskiftet 1539–40 ställdes Laurentius Andreae och Olaus Petri inför rätta, anklagade för högförräderi och dömdes till döden (varvid benådning dock var bestämd på förhand). Båda reformatorerna frigavs mot erläggande av dryga böter. Olaus Petri togs senare till nåder och blev kyrkoherde i Stockholm från 1543.

KAPITEL 2

Kapitlets första hälft består av Jordanes text, *Getica*, 134ff, med ytterst få ingrepp och ändringar (fram till och med ”... över alla områden i norr ända till Donau”). Från de följande orden ”När Valens hörde detta ...” fram till ”De satte eld på huset ...” är texten hämtad nästan ordagrant från den senantike kristne historieskrivaren Orosius, *Historia adversum paganos*, 7,33,12ff. (Beträffande denne historiker och hans betydelse som källa för Johannes Magnus, se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 23.) Orosius har en mycket mer utförlig skildring av det blodiga romerska nederlaget vid Adrianopel än Jordanes.

De tre avslutande meningarna, med deras rättfärdigande av blodbadet, är Johannes Magnus eget tillägg, dock delvis i nära anslutning till Jordanes, *Getica*, 138 (se nedan).

Fridigern] Eller Fridigernus eller Fritigernus (d. c. 380), västgoternas anförare. Se PLRE, vol. 1, s. 374. Nicolaus Ragvaldi kallar honom Fructigerm (se nedan, bok 16, kap. 29). Enligt den romerske historieskrivaren Ammianus Marcellinus (31,6) var han den dugligaste härföraren bland goterna och den som ledde sitt folk till seger vid (H)adrianopel (se nedan).

Alateus] Eller Alatheus eller Allotheus. Östgotisk hövding, död troligen 387. Se PLRE, vol. 1, s. 32.

Safra] Eller Saphrax eller Saphrac. Östgotisk hövding. Se PLRE, vol. 1, s. 802.

Lupicinus] Romersk befälhavare i Trakien 376/377 (*comes rei militaris*). Se PLRE, vol. 1, s. 519f. Ammianus Marcellinus beskriver honom som girig och hänsynslös (31,4).

Maximus] Romersk befälhavare i Moesien. Se PLRE, vol. 1, s. 585. Ammianus karakteriserar honom på samma sätt som han beskrev Lupicinus (31,4).

ett sorgligt krig] Nederlaget vid (H)adrianopel (dagens Edirne) i augusti 378 var en ohygglig katastrof och ett förebud om att rikets resurser inte länge skulle räcka för att hålla de invaderande nationerna stången.

Så slutade den arianske kejsaren sitt liv] Hårda ord om kejsar Valens och hans arianism förekommer hos kristna författare av den sanna katolska läran genom alla århundraden, från 300-talet och framåt, genom hela medeltiden fram till den tidigmoderna epokens svavelosande förkastelsedomar. Orosius skriver i början på 400-talet att Valens nesliga död var ett uttryck för ”Guds förbittring och harm” (*divina indignatio*; 7,33,15). Johannes Magnus ord ligger nära Orosius sammanfattning (7,33,19): ”Sålunda var det till följd av Guds rättvisa domslut som de själva [= goterna] brände honom levande, dessa goter som just på grund av honom efter sin död kommer att brinna till följd av sin kätterska tro” (*itaque iusto iudicio Dei ipsi eum vivum incenderunt, qui propter eum etiam mortui vitio erroris arsuri sunt*). Jordanes har en liknande formulering i *Getica*, 138: ”Detta skedde förvisso på intet annat sätt än genom Guds egen dom då han uppbrändes av eld av just goterna, vilka han förlett till irrlära då de sökte den sanna tron; han hade fört dem vilse från kärlekens eld till helvetets eld” (övers. Andreas Nordin).

De hade redan huggit ner Decius …] Syftar på kejsar Decius nederlag mot goterna år 251. Se ovan, bok 6, kap. 8ff. Associationen till Decius undergång 127 år tidigare var nog ganska självklar: Samma tanke finns redan hos Ammianus Marcellinus (31,13).

KAPITEL 3

Den inledande berättelsen om goternas angrepp på Konstantinopel stammar uppenbarligen ytterst från Jordanes *Romana*, 314. Reflexionen om Guds straffdom över usla furstar är dock Johannes Magnus egen.

Den senare hälften av kapitlet, från ”Ty han ägde ett skarpt omdöme …” till och med näst sista meningen, är en avskrift av Jordanes, *Getica*, 139–141. Den sista meningen, med dess sammanfattande omdöme, är däremot Johannes Magnus egen skapelse.

Dominica] Namnformen är övertagen från Jordanes *Romana*. Hon hette nog Domnica. Se PLRE, vol. 1, s. 265.

Gratianus] Gratianus (359–383) var son till Valentinianus I och från 367 medkejsare till denne och farbrodern Valens.

Teodosius … en man av den största dygd …] Teodosius (Theodosius) (346–395), ofta kallad den store, kejsare 379–395, den siste som regerade över det odelade romerska imperiet. Att Johannes Magnus berömmer honom är helt naturligt och väntat: Kejsaren var strängt rättrogen och har gjort sig känd för att ha avskaffat de sista resterna av religionsfriheten i sitt rike. De kvarvarande hedniska templen stängdes i Rom, Vestas eld släcktes, de olympiska spelen i Grekland förbjöds såsom en hednisk sedvänja, anhängarna av Arius lära förföljdes energiskt och skoningslöst etc. Orosius sparade inte heller på lovorden och skrev bland annat att Teodosius alltid segrade, och det genom Guds allmakt (*potentia Dei*) (7,35,12).

iklätt sig purpurmanteln i Sirmium] Jämför ovan, kommentaren till bok 9, kap. 26.

KAPITEL 4

Huvuddelen av berättelsen om vänskapen mellan Atanarik och Teodosius är en mycket lätt bearbetning av Jordanes, *Getica*, 142–144 (från orden "… Teodosius inbjöd Atanarik till sig i Konstantinopel" ända fram till "… gick själv i liktåget före båren"). Slutet av kapitlet, med berättelsen om Teodosius seger över insurgenterna Arbogastes och Eugenius, är en lätt bearbetning av Biondos text (*Historiae … Dec.* I, bok 1, s. 7).

Atanarik] Athanaricus. Se PLRE, vol. 1, s. 120f.

tjugotusen goter … tiotusen] Uppgiften kommer från Jordanes, *Getica*, 145. Orosius säger mycket riktigt tiotusen i *Historia adversum paganos*, 7,35,19.

till Gallien] Den berömda drabbningen ägde rum i september år 394, men inte i Gallien utan i de Juliska alperna, vid floden Frigidus (nuvarande Vipava i Slovenien, it. Vipacco, ty. Wipbach [Wippach], en biflod till Isonzo). Biondo skriver att slaget stod i Gallien (han kanske menade Gallia Cisalpina), och Johannes Magnus har kopierat den missvisande formuleringen.

tyrannerna Arbogast och Eugenius] Arbogastes var framstående general av frankisk börd i romersk tjänst. Stödde usurpatorn Eugenius, besegrades vid Frigidus i september 394 och begick självmord kort efter. Eugenius tillfångatogs och halshöggs.

Claudianus] Den senromerske poeten Claudius Claudianus (c. 370–404) skildrade i oerhört eleganta hexameterdikter sin samtids kejsare, generaler och barbarinvasioner. Det ställe som här avses återfinns i panegyriken över Honorius tredje konsulat (96ff). De flesta historiker som behandlar slaget vid Frigidus nämner Claudianus versrader om denna drabbning, från Orosius (7,35,21) ända till Sabellico (*Enneades*, VII, bok 9, sp. 410).

KAPITEL 5

Hela kapitlet är en ytterst lätt bearbetning av Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 1, s. 8f), med vissa uteslutningar och komplettering av två namn på ett ställe (Maria och Eri-

mantia, Honorius döttrar), vilka nog har hämtats från Sabellico. Den sista meningen är Johannes Magnus eget tillägg, en reflexion som hör hemma i furstespegelns genre, precis som så många andra av de uppbyggliga tillägg som vår författare då och då infogar i texten. Jämför ovan, kommentaren till kap. 3 ovan (inledningen).

Arcadius och Honorius] Teodosius söner, vilka regerade i var sin hälft av det nu slutligt delade riket. Arcadius (377/378–408; regerade från 395 till sin död) fick den östra rikshalvan på sin lott, Honorius (384–423; regerade från 395 till sin död) fick den västra.

Rufinus] Flavius Rufinus, inflytelserik pretorianprefekt som under en tid i praktiken styrde det Östromerska riket. Mördad 395. Han har för eftervärlden blivit mest känd för det angrepp som skalden Claudius Claudianus riktade mot honom i dikten *In Rufinum*, en av de mest snillrika och underhållande smädeskrifter som någonsin skrivits.

Gildus] Fel för Gildo (genitiv Gildonis), romersk general av berbiskt ursprung, *comes Africae* och *magister utriusque militiae per Africam*. Efter ett försök till uppror besegrades han och dog 398. Johannes Magnus skriver hans namn på detta förvrängda sätt flera gånger, vilket är uppseendeväckande eftersom Gildo är en så känd person och dessutom figurerar i Claudianus mycket lästa dikt *De bello Gildonico* eller *In Gildonem*.

Stilicho] Romersk general av vandaliskt ursprung (359–408), en av epokens mest betydande fältherrar, djupt involverad i maktspelet kring Honorius. Mördad.

Maria] Dotter till Stilicho, Honorius första hustru (d. barnlös 407 eller 408). Se PLRE, vol. 2, s. 720. Uppgiften att hon skulle ha avlidit orörd syns ytterst härstamma från Jordanes, *Romana*, 322 och *Getica*, 154, där detta sägs om båda systrarna. Men notisen har säkerligen hämtats från Sabellico, som påstår detta enbart om Maria, precis som Johannes Magnus gör.

Erimantia] Fel för Thermantia, dotter till Stilicho (d. 415). Sabellico, som Johannes Magnus förmodligen har använt sig av här, har den riktiga namnformen. Hon blev Honorius andra hustru (408). Efter mordet på Stilicho samma år sändes hon tillbaka till sin moder. Se PLRE, vol. 2, s. 1111f.

KAPITEL 6

Kapitlet är till största delen ordagrant avskrivet från Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok. 1, s. 8).

Under Arcadius och Honorius åttonde regeringsår, år 407 efter Kristi födelse …] Uppgifterna, som Johannes Magnus har funnit hos Biondo, avviker med några års marginal från den kronologi som i dag uppfattas som korrekt: Stilicho och Aurelianus var konsuler år 400 och ”Under Arcadius och Honorius åttonde regeringsår” bör innebära år 402.

KAPITEL 7

Yttersta källan är Orosius, 7,37,12ff. Inledningen är nästan ordagrant övertagen från Bernardo Giustiniani (bok 2, fol. XXII), som här och i de följande kapitlen är en viktig källa för Johannes Magnus. (Beträffande denna italienske historiker, se kommentaren till Förord, kap. 8.) Från orden "De drev Radagasius ..." har vår författare återgått till att kopiera Biondo (s. 8). Det allra sista avsnittet, med ifrågasättandet av antalet fångna goter, är givetvis Johannes Magnus eget tillägg.

Radagasius] Kallad 'goternas kung' (*rex Gothorum*) av flera senantika historiker (d. 406). Se PLRE, vol. 2, s. 934. Han invaderade år 405 norra Italien med en härskara av uppenbarligen synnerligen blandat ursprung: Där ingick svever, burgunder, goter och skyter. Under flera månader förhärjade han norra Italien utan att möta nämnvärt motstånd, tills han vid sitt försök att inta Florens besegrades av Stilicho. Kristna författare berättar de mest hårresande saker om vad hans invasion av Italien skulle ha lett till, ifall denne hedning hade segrat: Senatorerna skulle offras till gudarna, Rom skulle jämnas med marken etc. Augustinus hävdar i *De civitate Dei* (5,23) att Gud hade sänt honom till Italien som ett för straff invånarnas synder, men i sin nåd hade den Högste ändå till slut låtit honom bli besegrad. "Herren gisslade det romerska folket med barmhärtighet" (*Dominus ... Romanos cum misericordia flagellavit*), säger Augustinus sammanfattningsvis. När det gäller den hos kristna författare vanliga föreställningen att Gud sänder barbariska invasioner som straff for befolkningens ogudaktighet förekommer ofta just verbet *flagellare*, 'gissla' 'prygla' och substantivet *flagellum*, 'gissel'. Jämför nedan, kap. 20 ("Attila ...").

Alarik] Den mest berömde av folkvandringstidens västgotiska kungar, d. 410. Känd för stormningen av Rom i augusti 410, en omvälvande händelse som försatte den antika världen i chocktillstånd.

under Sarus ledning] Romersk general av gotisk börd, d. 412. Se PLRE vol. 2, s. 978f.

... bergen vid Fiesole] Orosius skriver *in Faesulanos montes*, Biondo (som Johannes Magnus plagierar här) *in Faesulanum montem*. Vi måste tolka detta som "till bergen vid Fiesole" (strax norr om Florens).

Enligt italienska historiker ...] Exempelvis Biondo (*Historiae ... Dec.* I, bok 1, s. 9) och Sabellico (*Enneades*, VII, bok 9, sp. 415). Man har utgått från vad Orosius berättar (7,37,16).

... de uppgifter som nämndes ovan från Claudius tid] Se ovan, bok 6, kap. 15.

KAPITEL 8

Det första stycket är Johannes Magnus egen sammanfattning av skeendet, inklusive citatet från Hieronymus. Den därefter följande berättelsen om Alariks invasion av Italien har vår författare, som han själv säger, hämtat från Giustiniani, i en parafraserande form.

balternas ädla och urgamla släkt] Se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 19.

Den helige Hieronymus beskriver detta … för Paula och Eustochium i sin utläggning av profeten Sefanja] Den heliga Eustochium (c. 368–419) var dotter till den heliga Paula (347–404). De stod Hieronymus mycket nära och det sägs att de assisterade honom i hans arbete med bibelöversättningen. Till dessa båda damer dedicerade Hieronymus flera av sina verk, bland annat kommentaren till Sefanja. Till Eustochium riktade han sin berömda traktat *De custodia virginitatis* ("Om bevarandet av jungfrudomen"). Det ställe som här citeras återfinns i *Commentariorum in Sophoniam liber*, kapitel 1, kommentaren till vers 2,3.[1]

Guido från Ravenna] Se ovan, kommentaren till bok 14, kap. 14.

KAPITEL 9

Texten är hämtad från Giustiniani (bok 2), i lätt parafraserad form.

… valde ut den heliga påskdagen] Det slag som utkämpades med början denna dag stod vid Pollentia den 6 april 403.

hebréen Saul] Orosius nämner honom såsom den som var ansvarig för drabbningens olyckliga utgång (7,37,2). Han var troligen *magister militum* eller *comes rei militaris*. Se PLRE, vol. 2, s. 981. Orosius säger dock ingenting om att han skulle ha varit av judisk börd. Den föreställningen har uppkommit senare. Man har utgått från namnet och tacksamt anammat det hela som ytterligare en episod att utnyttja i den antisemitiska propagandan. Biondo förtydligar sammanhanget (*Historiae … Dec.* I, bok 1, s. 9): "Saulus var nämligen en hebré, beträffande både sin härkomst och sin trolösa religion" (*Erat autem Saulus et gente et religionis perfidia Hebraeus*). Sabellico har byggt på genom att meddela att Saul inte bara var "anförare av hebreiskt blod", *Hebraei sanguinis dux*, utan också att han "gick i strid med en stark judisk truppavdelning", *cum valida Iudaeorum manu* (sp. 416). Johannes Magnus ställer givetvis in sig i denna tradition. Han har härvidlag hämtat påståendet och sina formuleringar från Giustiniani, med dennes upprepningar av "jude" och "hebré", som energiskt hamrar in budskapet.

KAPITEL 10

Större delen av texten är ordagrant tagen från Giustiniani (bok 2), precis som i de föregående kapitlen. Den sista delen (från "När Stilicho fick bud …") är däremot plagierad från Biondo (s. 10).

… för att använda Orosius ord] Kapitlets avslutande mening är en lätt parafras på Orosius, *Historia adversum paganos*, 7,38,5. Men Johannes Magnus har just här inte gått till denna källa utan helt enkelt skrivit av den hänvisning och det citat han funnit hos Biondo, med exakt samma formuleringar.

… men dödades själv med sonen Eucherius …] Eucherius (396–408) var troligen Stilichos ende son. Se PLRE, vol. 2, s. 404f. Vid underrättelsen om mordet på fadern

1. Migne, *Patrologia Latina*, 25, sp. 1344f.

i augusti 408 flydde han till Rom, men dödades senare samma år på Honorius order.

KAPITEL II

Här har Johannes Magnus formulerat sig ganska fritt. De antika författare som citeras (i regel kyrkofäder) är dock desamma som åberopas av andra historiker som skildrar Roms fall. Vår författare har inte behövt anstränga sig för att finna vittnesbörd om att goterna visade återhållsamhet efter stormningen av staden: Därom vittnar ju också Orosius och i synnerhet Augustinus. En sammanfattande framställning om goternas mildhet och fromhet under de sex (eller tre) dagar som plundringen varade återfinns hos Rodericus Toletanus (*De rebus Hispaniae*, bok 2, kapitel 5).

Den avslutande reflexionen ("Några tror ...") utgår sannolikt från Orosius (se nedan), men det utbyggda resonemanget är uppenbarligen Johannes Magnus eget, nämligen föreställningen att Alariks förtidiga död skulle vara Guds straff för *otillräckligheten* i hans skövlingar och för att den gotiske kungen hade tagit livet av *alltför få* romare; likaså tanken att det kan anföras en gammaltestamentlig parallell till detta. Som teologisk idé, lanserad av en katolsk ärkebiskop, är tanken onekligen intressant.

Så erövrades Rom till sist av den västgotiske kungen, denna stad ...] Goternas stormning av Rom år 410 upplevdes av samtiden som en oerhörd katastrof. Man kunde inte förstå att den stolta staden, städernas drottning, verkligen hade fallit. Inte minst ledande företrädare för den kristna religionen kände sig manade att kommentera och förklara det som hade hänt och trösta och vägleda rikets invånare i denna tid av chock och förvirring. Augustinus verk *De civitate Dei* är egentligen en storslaget anlagd apologi, föranledd av Stadens fall, ett försök att sätta in denna katastrof i en kontext där Guds handlande med världen skulle kunna bli begripligt för de fromma.

Hieronymus skriver ... i sitt brev om Marcellas död ...] Här avses uppenbarligen brevet *Ad Principiam virginem de vita Sanctae Marcellae* (Ep. CXXVII), närmare bestämt § 12 *Dum haec geruntur ..., terribilis de Occidente rumor adfertur obsideri Romam ...* etc. (CSEL, vol. LVI, s. 154). Marcella var en högättad romarinna, nära vän till Hieronymus, grundlärd, med goda kunskaper i grekiska och hebreiska. Helgonförklarad. Det var i hennes hem som Hieronymus för första gången mötte Paula (se ovan, kommentaren till kap. 8).

den helige Augustinus] Textstället återfinns i *De civitate Dei*, 3,29 i moderna utgåvor.

Orosius lovordar ...] Textstället återfinns i moderna utgåvor i bok 7, kapitel 39,1ff.

... blixtar vid samma tid förstörde storslagna byggnader som goterna inte kunnat bränna] Tanken och formuleringen är hämtad från Orosius, *Historia adversum paganos*, 7,39,18. Den grundläggande idén är alltså att Gud faktiskt var missnöjd med goternas förstörelseverk: De borde ha bestraffat de syndiga romarna ännu värre. Orosius kallar i sammanhanget Rom *lasciva et blasphema civitas*, "en otuktig och hädisk stad".

... när hebréen Saul ... skonade amalekiterna] Amalekiterna var ett folk som bodde öster om Jordanfloden. I Första Samuelsboken 15 berättas hur Saul besegrar dem

under ett stort blodbad, men skonar deras konung Agag, trots att Gud har befallt att hela nationen skulle utrotas. Gud låter då sin vrede drabba Saul och tar för all framtid sin hand från honom.

KAPITEL 12

Inledningen är självständigt formulerad. Jämförelsen mellan Alariks stormning av Rom 410 e.Kr. och gallernas erövring av staden 387 f.Kr har paralleller hos Orosius 2,19,6ff och 7,39,17, men är här utformad som en hyllning till den gotiska bedriften. Senare delen, från "Tredje dagen efter sitt inträde …", är praktiskt taget ordagrant övertagen från Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 1, s. 10).

… med ringa ansträngning, som Orosius säger] Textstället återfinns i *Historia adversum paganos*, 7,39.

… den första april … år 412 efter Kristi födelse, eller år 1164 efter Roms grundande] Alarik intog Rom den 24 augusti 410. Alla historiker vid denna tid anger dock 1 april som dagen för stormningen (Biondo, Sabellico, Krantz etc.). Det felaktiga årtalet 412 syns ha varit det allmänt accepterade när Johannes Magnus författade sitt verk. Det stod att läsa hos Palmieri, i fortsättningen på Eusebios/Hieronymus och Prosper Aquitanus krönika (1483, fol. 102v), vilket var en mycket inflytelserik kronologisk översikt. Såväl Biondo (s. 10) som Sabellico (sp. 417) anger år 412. Det gör även Irenicus (*Germaniae exegeseos lib.* VI, fol. CXLVIv). Det rätta årtalet fastställdes typiskt nog av Josef Justus Scaliger, som behandlar Alariks stormning av Rom i sitt magnifika verk *De emendatione temporum*, bok 5, kapitlet *De Roma ab Alarico capta* (s. 517 i den postuma editionen 1629).

Årtalet 1164 efter Roms grundande är hämtat från Hieronymus och från Orosius (7,40,1), och det anges även av Biondo och Sabellico. Det stämmer ganska väl med vår uppfattning, om man nämligen antar att Rom grundlades år 752 eller 753 f.Kr. Additionen blir då 752 + 412 (det felaktiga årtalet) = 1164.

Året för Alariks stormning av Rom är för Biondo *primus inclinationis Romanae annus*, "det första året av romerska rikets nedgång".

galliern Brennus] Gallerna intog Rom efter sin avgörande seger vid Allia 387 f.Kr. Deras anförare var Brennus, för eftervärlden mest känd för sin replik *Vae victis*, "Ve de besegrade".

KAPITEL 13

Kapitlets första stycke (fram till hänvisningen till Orosius) har som yttersta källa Jordanes (*Getica*, 159–160), men Johannes Magnus har utgått från Biondos text (*Historiae … Dec.* I, bok 1, s. 11). Från hänvisningen till Orosius har vi att göra med en bearbetning av *Historia adversum paganos*, 7,43,4ff. Den sista delen av kapitlet utgår återigen från Jordanes *Getica* (161–162), men alldeles tydligt även denna gång via Biondo.

Ataulf] Eller Athaulfus eller Athaulf eller Atavulfus (d. 415), kung över västgoterna 410–415.

Galla Placidia] Aelia Galla Placidia (c. 388–450), dotter till Teodosius I och hans andra hustru Galla. Hon blev goternas fånge när Rom intogs 410, och fördes till Gallien, där hon efter ett par år förmäldes med Ataulf. Efter dennes död kunde hon återvända till Italien och blev hustru till fältherren Constantius (vilken senare blev Honorius medregent; se nedan, kap. 14). Hon var moder till kejsaren Valentinanus III. Det mausoleum i Ravenna som bär hennes namn har uppförts på UNESCO:s världsarvslista. Hennes tragiska öde har fascinerat och inspirerat författare och konstnärer.

Imola] I Emilia-Romagna, antikens *Forum Cornelii*. Bröllopet stod emellertid inte där utan i Narbonne (kanske 413 eller 414). Jordanes, som ju är den yttersta källan här, har emellertid en annan, också felaktig, uppgift om platsen: Han skriver (160) att det ägde rum *in Foro Iuli, Aemiliae civitate*, en plats som inte finns. Johannes Magnus uppgift om platsen, även den alltså felaktig, stammar från Biondo. Olaus Magnus skriver också om detta bröllop och citerar därvid sin broder ordagrant (*Historia om de nordiska folken*, bok XI, kapitel 40), med övertagande av den felaktiga uppgiften.

Geberik] Se ovan, kommentaren till bok 6, kap. 21.

KAPITEL 14

Kapitlet har som yttersta källa Jordanes 162f och Orosius 7,42. Det första korta avsnittet är en liten sammanfattning som Johannes Magnus uppenbarligen har författat själv. Men till allra största delen har vi att göra med rena avskrifter eller ibland mycket lätta bearbetningar av Biondo och Krantz. Från ”De som inte var krigsdugliga fick stanna i Barcelona …” till och med ”… utan tanke på … alla de välgärningar som han fått mottaga” är texten hämtad från Krantz (*Visigothorum* [= *Sueciae*] *liber* II, s. 458f). De följande raderna med den lilla notisen om usurpatorn Attalus är ordagrant tagna från Biondo (s. 13). Slutet, från ”Därefter sammankallade Ataulf …”, är återigen avskrivet från Krantz (s. 459).

Constantius] Flavius Constantius (d. 421), framstående general, drev 412 västgoterna från Italien och genomförde i Gallien ett framgångsrikt fälttåg mot Ataulf, vilket tvingade denne att söka sig till Pyreneiska halvön. Gifte sig med Galla Placidia, som efter Ataulfs död fått återvända till Rom. Med henne blev han fader till den blivande kejsaren Valentinianus III. Under en kort tid strax före sin död var han medkejsare till Honorius.

en viss romare vid namn Athalus] Priscus Attalus, upphöjd till kejsare två gånger, 409–410 av Alarik och 414–415 av Athaulf. Han besegrades av Honorius och leddes som fånge i ett triumftåg genom Rom i juni 416. Hans nederlag firades också i Konstantinopel samma år. Se PLRE, vol. 2, s. 180f.

seglade ända till Bethyca] Detta måste betyda att han seglade till den viktiga provinsen *Baetica* i södra Spanien (svarande mot Andalusien och delar av Granada). Biondo, från vilken denna del av texten är avskriven, har den rätta stavningen, men Johannes Magnus har föredragit den här medeltida förvrängningen av namnet.

sände även domare till Afrika] Attalus försökte insätta sina styresmän i provinsen

Africa. Orosius använder också han ordet ”domare” (*iudices*), när han behandlar dessa händelser (i *Historia adversum paganos*, 7,42,10).

Prokopios hävdar dock ...] Källan här är *Bellum Vandalicum*, 1,2,28.

KAPITEL 15

De första meningarna är skrivna av Johannes Magnus som ett slags sammanfattning. Större delen (redan från ”Fältherren Constantius gick nu ...” ända till slutet) är hämtad från Krantz (*Visigothorum* (= *Sueciae*) *liber* II, s. 458f), till större delen ordagrant.

Sigerik] Sigericus, Segericus. Goternas kung efter mordet på Athaulf. Hans regeringstid var uppenbarligen endast sju dagar. Se PLRE, vol. 2, s. 987.

När goterna märkte att Sigerik var hågad till detta ...] Orosius ägnar Sigerik endast en mening (7,43,9) och meddelar helt kort att denne kung mördades av goterna ”fastän han, följande Guds domslut, hade visat sig benägen för fred”. Jordanes är ännu mer kortfattad och meddelar att Sigerik ”dog genom de sinas svekfullhet” (*Getica*, 163).

Krantz däremot antyder inte alls att Sigeriks fredsvilja kunde vara gudomligt inspirerad; inte heller vill han i anslutning till Jordanes tala om de underlydandes svekfullhet. I stället har han här infört detta längre sedelärande stycke där han framhåller de tappra goternas avsky för fredsförhandlingar med romarna och prisar deras brinnande lust till krig. Vår författare har tacksamt plagierat det hela.

KAPITEL 16

Hela kapitlet är hämtat från Krantz (s. 459f) med några lätta parafraseringar.

Vallia] Västgoternas konung 415–418. Se PLRE, vol. 2, s. 1147f.

Han mindes också ...] Se ovan, kap. 12. Texten ligger här mycket nära Orosius, *Historia adversum paganos*, 7,43,11f.

Därefter slöt han fred med kejsar Honorius ...] Texten ligger återigen mycket nära Orosius (7,43,12). Om Galla Placidia, hennes äktenskap med Constantius och sonen Valentinianus III, se ovan, kommentaren till kap. 13.

Emerita] Emerita Augusta, dagens Mérida, med storslagna lämningar av romersk arkitektur (amfiteater, teater, akvedukt, bro, tempel etc.).

... under ledning av Constantius, som var son till tyrannen Constantinus] Constantinus var en usurpator som år 407, i dessa tider av fullständig förvirring och kaos, upphöjdes till kejsare av de romerska styrkorna i Britannien. Hans son hette inte Constantius, som det står i vår text, utan Constans. Johannes Magnus har kritiklöst skrivit av Krantz, som förmedlar denna oriktiga uppgift. Beträffande denne Constans, se PLRE, vol. 2, s. 310.

Ulixbona eller Olyssipono] Lissabon. Med stavningen (med många varianter) ville man ge stöd åt den gamla tanken att staden grundats av Odysseus, en legend som förmedlats redan av några av antikens auktorer, exempelvis Strabon (se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 23), Solinus (se ovan, kommentaren till Förord, kap. 1)

och den under medeltiden populäre Martianus Capella, författare till *De nuptiis Philologiae et Mercurii*, "Om bröllopet mellan Filologin och Mercurius", ett arbete som sammanfattade mycket lärdom och som lästes flitigt under hela medeltiden.

Bethyca] Baetica. Se ovan, kommentaren till kap. 14 ("seglade ända till Bethyca").

KAPITEL 17

Johannes Magnus har självständigt formulerat det första stycket, som framhäver goternas och det gotiska arvets betydelse för det spanska väldets framväxt. Från orden "Sedan Vallia hade slutit förbund …" fram till den sista meningen har vi att göra med en lätt bearbetning av Biondo (*Historiae … Dec.* I, bok 1, s. 14f). Den sista meningen däremot är givetvis vår författares egen reflexion.

… att de nu med rätta kan räknas som den främsta eller bland de främsta av alla världens nationer] Johannes Magnus skrev detta under Karl V:s tid. Karl (f. 1500) hade 1516 blivit kung av Kastilien och Aragonien (som Karl [Carlos] I) och kröntes 1520 som tysk-romersk kejsare, som Karl V. Han abdikerade 1556 och dog två år senare. Under denna tid stod det habsburgska imperiet på sin höjdpunkt. Det var ett rike där solen aldrig gick ned, som förutom Spanien omfattade Sicilien, Sardinien, Neapel, Milano, Nederländerna, största delen av Västindien, Mexiko, Mellanamerika och Sydamerika (utom Brasilien). Kulturlivet och litteraturen upplevde samtidigt en storhetstid. Snart skulle Spanien också ta ledningen i den oerhörda kraftsamlingen bakom motreformationen.

Den med Johannes Magnus samtida spanska överklassen var faktiskt angelägen om att betona det gotiska arvets betydelse. Det var en klar fördel att härstamma från dessa germaner, att vara *Gothico sanguine oriundus*, "avkomling av gotiskt blod", som man brukade uttrycka sig.[2]

en stor strid vid Emerita] Efter nederlaget (418) gick de överlevande alanerna på Iberiska halvön samman med vandalerna och assimilerades så småningom av dem. Deras kungar bar då titeln *Rex Vandalorum et Alanorum*. Alaner i andra delar av imperiet levde dock vidare med bibehållen identitet. Jämför ovan, kommentaren till bok 6, kap. 18.

deras kung Achaces] Alanernas kung, död i denna drabbning 418. Han hette nog Addac, eller kanske Attaces. Johannes Magnus har hämtat namnformen från Biondo (s. 14). Se PLRE, vol. 2, s. 8.

provinsen Auxitanien] Härmed menas Occitanien, den historiska region som sträcker sig från nordöstra Spanien (Katalonien), över södra Frankrike (bland annat Gascogne, Languedoc, Provence) till italienska alpvärldens västligaste del (Piemonte).

Hela detta område kallades Baskien …] Detta stämmer inte riktigt, men rymmer ändå en sanning: Baskerna kallades av romarna *Vascones*. Under 500-talet kom de att väsentligt utvidga sitt område genom erövringar norr om Pyrenéerna. De lade bland annat under sig Gascogne, en region vars namn minner om den baskiska tiden (*Vasconia*!).

2. Nordström 1975, s. 68f och 212; Helander 2004, s. 359f.

KAPITEL 18

Yttersta källan är Jordanes, *Getica,* 166ff, som i början har följts ganska nära. Från orden "Han kom från Trakien …" har vi att göra med en ganska fri bearbetning av Biondo (s. 15f).

Bonifacius] Bonifatius (d. 432), framstående general, utnämnd till *comes Africae* 423/424. Rival till den ännu mer framstående generalen Aetius (se nedan). Anklagades av Galla Placidia för högförräderi och påstås i den situationen ha kallat vandalerna till sin hjälp. Se PLRE, vol. 2, s. 237ff.

Giserik] Geiserik, Geisericus, Gensericus, med flera varianter, vandalernas kung 428–477. Ledde sitt folk till Afrika 428, etablerade så småningom ett välde i provinsen Africa, med Karthago som huvudstad. Seglade år 455 till Italien med en stor flotta, intog Rom och skövlade staden med stor grundlighet. För eftervärlden kom han att bli en av de mest kända germanska kungarna; och plundringen och förstörelsen av Rom kom för alltid att skänka namnet *vandal* dess speciella konnotationer.

den helige Augustinus, som var biskop i Hippo] Kyrkofadern Augustinus hade år 395 blivit biskop i Hippo Regius (våra dagars Annaba i Algeriet), väster om Karthago. Han dog där i augusti 430, under vandalernas belägring av staden. Uppgiften om brevväxlingen har Johannes Magnus hämtat från Biondo (*Historiae* … *Dec.* I, bok 2, s. 16).

den romerske konsuln Castinus] Flavius Castinus, framstående västromersk general, *magister militium* 422, konsul 424. Misstänkt för förräderi och landsförvisad 425, varvid han troligen flydde till Afrika.

Yttersta källan till dessa händelser är den världshistoria, *Chronicon,* som författats av Prosper Tiro från Aquitanien (d. efter 455), utgiven i MGH (AA), (1892), IX, s. 385ff. Den brevväxling mellan Augustinus och Bonifatius som det här talas om är en senare förfalskning. Den finns utgiven i Migne, *Patrologia Latina,* 33. Se PLRE, vol. 2, s. 269f.

Aecius] Aetius (c. 390–454), framstående fältherre, *dux et patricius,* ibland kallad "den siste romaren", under två decennier den mest inflytelserike mannen i det Västromerska imperiet, för eftervärlden mest känd för sin seger över Attila på de katalauniska fälten 451. Mördad av Valentinianus III.

KAPITEL 19

Johannes Magnus har självständigt författat hela kapitlet, med dess försök till utredningar om alanernas och svebernas ursprung.

alanerna …] Jämför ovan, kommentaren till bok 6, kap. 18.

… gick … över Rhen] Ett krigarförbund av svever, alaner och vandaler gick nyårsaftonen år 406 över Rhen för att aldrig mer återvända. Invasionen var en katastrof för det Västromerska riket.

Sveverna …] Se ovan, kommentaren till bok 6, kap. 18.

Lucanus] Citatet, här lite fritt översatt, kommer från poeten Lucanus (39–65), som i hexameterdikten *Pharsalia* (2,51f) skriver: *Fundat ab extremo flavos Aquilone Suevos / Albis* … ("må Elbe låta de gulhåriga sveverna strömma ut från den yttersta Norden").

Enligt Ptolemaios] I *Geographia*, 6,14,3 skriver Ptolemaios om de "alanska bergen" (Ἀλανὰ ὄρη), som sägs vara belägna i Skytien, norr om Kaspiska havet.

… att moskoviterna ibland kallas Roxalani …] En fantasifull etymologi, baserad på förvrängningen av *roxolani* till *rox-alani*. Roxolanerna var ett folkslag som under århundradena kring Kristi födelse uppehöll sig vid floderna Don och Dnjepr. Tidigmoderna historiker och geografer ville gärna identifiera dem med olika slaviska nationer. Mat(t)hias (Maciej) Miechow (d. 1523) (se ovan, Förord, kap. 7, "Mathias Miechovita") skriver i sin mycket lästa *De Sarmatia Asiana atque Europaea* att *Roxolania* var en äldre benämning på Ryssland. I andra lärda verk från 1500-talet hävdar man att roxolanerna är identiska med ruthenerna och syftar därmed på ukrainarna. Av den åsikten var exempelvis den italienske geografen Phillippe Ferrari (Philippus Ferrarius) (d. 1626), som säger att deras huvudstad heter Leopolis (= Lvov, Lviv, Lemberg). Speciellt den ukrainska adeln var angelägen om att räkna sig som ättlingar till de gamla roxolanerna.

Skandia, som brukar betraktas som en livmoder …] Uttrycket *vagina gentium* återfinns hos Jordanes (*Getica*, 25) och citeras flera gånger av Johannes Magnus. Se ovan, kommentaren till Förord, kap. 1 ("Goten Jordanes").

Prokopios … i sin tredje bok om det vandaliska kriget] Det rör sig inte om tredje boken, utan om det tredje kapitlet i den första boken. Där skriver Prokopios i skildringen av den ovannämnda Rhenövergången att vandalerna "hade förenat sig med alanerna, som är ett gotiskt folk".

Josephus påstår …] I moderna utgåvor återfinns stället i bok 7 mycket riktigt, närmare bestämt i § 244 (= 7,7,4). Johannes Magnus har återgivit innehållet korrekt.

Enligt Jordanes] Textstället är *Getica*, 173.

KAPITEL 20

Kapitlet är en mycket fri sammanfattning av Jordanes *Getica*, 197ff.

Teoderik] Theoderik, Theodericus, Theodoricus, Theodoridus, västgoternas kung 418–451, den förste västgotiske kungen med detta namn. Se PLRE, vol. 2, s. 1070f. Han föll i den stora drabbningen på de katalauniska fälten. I bok 9 kallar Johannes Magnus honom Teodorik. Hos Jordanes heter han Teodorid.

Attila, den gudomliga vredens gissel] Se ovan, kommentaren till bok 9, kap. 6.

på de katalauniska fälten; vi har redan nämnt …] Se ovan, bok 9, kap. 5, med kommentaren. Jordanes beskriver stridens förlopp och Teoderiks död med stor utförlighet i *Getica* (197–217).

KAPITEL 21

Kapitlets första rader är en lätt bearbetning av Jordanes *Getica* (201). Därefter, från "När natten bröt in ..." ända fram till "... för faderns död", har vi att göra med ett praktiskt taget ordagrant återgivande av Jordanes text (211–215). De sista raderna är formulerade på ett friare sätt.

Torismund] Thorismundus, Thorismodus, västgoternas kung 451–453. Se PLRE, vol. 2, s. 1115f.

KAPITEL 22

Den första meningen är en fritt formulerad reflexion av Johannes Magnus. Därefter följer en mycket lätt parafras på Jordanes. Fram till och med "... går hon oklokt miste om stora möjligheter" möter vi återigen Jordanes text ordagrant återgiven (*Getica*, 216–217). (Även reflexionerna över skeendet är alltså tagna från Jordanes.) De följande två meningarna är en parafras på *Getica*, 218. Den senare hälften, från "Inte långt därefter ...", återger 226–228.

KAPITEL 23

Den yttersta källan är Jordanes *Getica*, 229–232.

Teoderik] Theoderik, Theodericus, Theodoricus, Theodoridus, västgoternas kung 453–466, den andre västgotiske kungen med detta namn. Se PLRE, vol. 2, s. 1071f.

Riciarius] Eller Rechiarius, svebernas kung 448–455. Se PLRE, vol. 2, s. 935.

Galicien] Den romerska provinsen Gallaecia omfattade dagens Galicien samt norra Portugal, Asturien och León.

floden Urbius] Hos Jordanes stod det nog Ulbius. Det skulle kunna röra sig om den flod som i antiken kallades Urbicus (dagens Orbigo i nordvästra Spanien).

KAPITEL 24

Källan är Jordanes *Getica*, 232–234, som har följts mycket nära, uppenbarligen under viss påverkan från Krantz (*Visigothorum* [= *Sueciae*] *liber* III, kap. 8, s. 469).

Atulf] Fel för Agrivulf eller Agivulf(us), eller ännu hellre Aioulf(us). Krantz skriver Athiulphus. Denne dog 457 efter sitt misslyckade uppror. Se PLRE, vol. 2, s. 39f. Här får han tjäna som avskräckande exempel, en varning för alla orättfärdiga styresmän.

Resimund] Fel för Remismundus, kung över sveberna 465–469. Se PLRE, vol. 2, s. 938. Jordanes har namnformen Rimismundus.

Valera] Diego de Valera (1412–1488), spansk diplomat och historiker, vars dramatiska liv fascinerat eftervärlden. Hans *La Cronica de Hyspania* fick stor spridning och utgavs i många editioner.

Eudoxa] Fel för Eudoxia (eller Eudocia). Död 471 eller 472. Hon var dotter till Valentinianus III, inte hustru, som här felaktigt påstås. Se PLRE, vol. 2, s. 407f.
Genserik] Se ovan, kommentaren till kap. 18. Där kallas han Giserik.

KAPITEL 25

Den yttersta källan är Jordanes *Getica*, 235–237.

Eurik] Kung över västgoterna 466–484, en av folkvandringstiden mest framstående furstar. Energisk och lyckosam i sina krigsföretag behärskade han till slut nästan hela Iberiska halvön och närmare en tredjedel av nuvarande Frankrike. Under hans regering nedskrevs den västgotiska lagen (*Codex Euricianus*).
Aecius] Aetius. Se ovan, kommentaren till kap. 18.
Maximus] Petronius Maximus, d. 455. Mördade Valentinianus III den 16 mars 455 och antog kejsarvärdigheten samma dag. Mördades själv tre månader senare, kort efter vandalernas stormning av Rom samma år.
... den romerske soldaten Ursus] Eljest okänd. Det är Jordanes som nämner honom som mördare (235).
Maiorianus] Västromersk kejsare 457–461.
Anthemius] Västromersk kejsare 467–472.
kejsar Martianus] Fel för Marcianus. Se ovan, kommentaren till bok 9, kap. 6.
Olybrius] Anicius Olybrius, västromersk kejsare under ett knappt halvår 472.
Riotin] Riothinus i vår text. Jordanes skriver Riotimus. Han hette nog egentligen Riothamus och var kung över bretagnarna. Se PLRE, vol. 2, s. 945.
biturigernas stad] Biturigerna var ett folk i sydvästra Gallien. Deras viktigaste städer var Avaricum (Bourges) och Burdigala (Bordeaux).

KAPITEL 26

Den yttersta källan är Jordanes *Getica*, 240–245.

... hos Diego eller Jacobo Valera] Beträffande Diego de Valera, se ovan, kommentar till kap. 24. Tillägget ”eller Jacobo” är för mig inte helt klart. Möjligtvis har Johannes Magnus trott att Diego också hette Jacobo (vilket han inte gjorde). Kanske har han vilseletts av det faktum att Diego de Valeras verk gavs ut av Jacob(o) Cromberger (d. 1528), en berömd i Sevilla verksam tryckare av tysk börd, som blev anfader till en känd förläggardynasti.

BOK 16

Kommentar av Hans Helander

Här behandlas västgoternas (visigoternas) öden från 400-talets slut, deras starka välde på Iberiska halvön, fram till rikets fall vid den arabiska invasionen i början på 700-talet. De yttersta källorna till de händelser som här skildras är senantika och tidigmedeltida författare (500–900-talen), främst Gregorius av Tours (c. 538–594), *Historia Francorum*, påven Gregorius den store (c. 540–604), *Dialogi*, Isidorus av Sevilla (c. 560–636), *Historia de regibus Gothorum, Vandalorum et Svevorum* samt Fredegar (600-talet), *Historia Francorum*, Alfons III:s krönika, *Chronica Adefonsi tertii regis* (c. 900) (för de sista västgotiska kungarnas tid) samt Rodericus Toletanus (1200-talet), *De rebus Hispaniae*.

Johannes Magnus har dock i regel utgått från senare historiker, främst Krantz, i detta fall hans *Visigothorum* [= *Sueciae*] *liber* IV, men även här och där, i vanlig ordning, Biondo. Efter kapitel 17 lämnar vår författare uppenbarligen Krantz, men återkommer till honom i kapitel 27.

Av stor betydelse är dessutom den spanske historikern Diego de Valera (c. 1412–1488), vilken ju debuterade som auktoritet redan i föregående bok. Johannes Magnus hänvisar ett antal gånger till honom i de första kapitlen, men det är tydligt att han har utgått från uppgifter i hans *La Cronica de Hyspania* även i fortsättningen, utan att explicit referera till honom. Beroendet av de Valera framgår inte minst tydligt i det faktum att Johannes Magnus i regel har valt exakt samma form av kunganamnen som denne har. I berättelsen om det västgotiska rikets sista kungar har vår författare också utnyttjat Raphaele Volterrano, *Commentariorum rerum urbanarum libri XXXVIII*, vilken han på några ställen har skrivit av nästan ordagrant (i synnerhet från kapitel 22 och framåt). Här och där skymtar också den italienske historikern Paulo Emilio da Verona (Paulus Aemilius Veronensis) (1455–1529), som skrev *De rebus gestis Francorum lib. X* (1519; här citerad efter editionen 1566).

Intressant nog är inslagen av text som Johannes Magnus självständigt har författat påfallande stort i denna bok. Det rör sig då i allmänhet om *exempla* som illustrerar goda furstars fromhet. Just det visigotiska kungadömet ger utmärkta tillfällen till sådana reflexioner: Från och med konciliet i Toledo 589 har vi ju att göra med ett antal starka katolska kungar som med all kraft kämpar för den sanna tron och bemödar sig att utrota villoläror av alla slag. Historieverkets karaktär av furstespegel blir därigenom i denna bok ovanligt tydlig. Vi hör i nästan varje kapitel Johannes Magnus stämma, när han jublar över massdop av judar och övriga resoluta åtgärder mot allehanda former av kätteri och samtidigt triumferande visar hur minsta avfall från den rätta tron dessbättre alltid leder till hårdhänt himmelsk vedergällning.

KAPITEL 1

Den mindre kloke Alarik] Alarik II, kung över västgoterna 484–507. Besegrades av frankerna under Clodvig i en drabbning vid Vouillé nära Poitiers och stupade där. Se PLRE, vol. 2, s. 49.

frankernas kung Clodvig, eller Ludvig som han också kallas] Clodvig, Klodvig, Chlodowech(us), på franska Clovis (f. 466; regerade 481–511), den mest berömde av de merovingiska kungarna, ofta betecknad som Frankrikes grundare. Hans övergång till kristendomen i dess katolska form (kanske år 506 eller något tidigare) var av oerhörd betydelse för Frankrikes och Västeuropas historia. Flera av de viktiga germanfolken, exempelvis goter, vandaler och langobarder, hade ju antagit kristendomen i dess arianska form. (Se ovan, kommentaren till bok 15, kap. 1.)

Vid hans dop i Reims infann sig en duva från himlen, medförande den heliga olja som därefter på ett mirakulöst sätt räckte till att smörja nästan alla franska kungar ända till och med Karl X (som kröntes 1825). Clodvigs seger över västgoterna år 507 innebar en stark territoriell expansion för det frankiska riket.

en romersk fältherre] I texten står det gåtfullt att Clodvig ansatte *N. Romanum ducem*, ”en romersk fältherre N”. Den som avses är Syagrius, som under två decennier (c. 465–487) lyckades hävda den romerska överhögheten i en del av norra Gallien, med Soissons som huvudort.

enligt Rodrigo från Toledo] Textstället återfinns i *De rebus Hispaniae*, II, cap. XI.

vi nämnde detta här ovan i nionde boken] Se kap. 28 där.

enligt Diego Valera] Textstället återfinns i *La Cronica de Hyspania* III, cap. X (fol. XXVr).

... att man hos Cassiodorus finner påbud av Teoderik om hur Spanien borde styras] Se ovan, kommentaren till bok 9, kap. 24. I *Variae*, III, 1 finner man exempelvis brev från Teoderik till ovannämnde Alarik.

KAPITEL 2

Amalrik] Amalaric(us), västgotisk kung 511–531. Se PLRE, vol. 2, s. 64. Johannes Magnus kallar honom felaktigt Almarik (Almaricus) ovan, i bok 9, kap. 22.

de vagladensiska fälten] I vår text *in campis Vagladensibus*, vilket är fel för *in campis Vogladensibus*. Just den frasen finns hos den italienska historikern Paulo Emilio da Verona (Paulus Aemilius Veronensis) (1455–1529), som skrev verket *De rebus gestis Francorum lib. X* (fol. 8v i ed. 1566). *Campus Vogladensis* var det latinska namnet på Vouillé.

som vi sade i nionde boken] Kap. 28 där.

Gesalarik] Vanligen omnämnd som Gesalicus. Se PLRE, vol. 2, s. 509. Han var mycket riktigt illegitim son till Alarik II.

enligt Diego Valera] Textstället är *La Cronica de Hyspania* III, cap. XII (fol. XXVv).

den helige Martin] Johannes Magnus har hämtat berättelsen från Krantz, *Ostrogothorum* [= *Sueciae*] *liber* III, kapitel 18 (felnumrerat som XVI).

vi nämnde det ovan i nionde boken] Kap. 28 där.

KAPITEL 3

... sökte de hjälp hos sina grannar och bundsförvanter alvernerna] Arvernerna (här kallade alverner) var keltiska stammar i södra Gallien. Vercingetorix, Caesars kände motståndare, hörde till dessa grupperingar. Här avses det folk som under den här aktuella tiden bodde i Auvergne.

sin son Teodorik] Theoderic(us), Clodvigs frilloson. Han blev senare frankisk kung (Theoderik I) (511–533). Se PLRE, vol. 2, s. 1076f.

... utsätta västgoterna för blodbad och plundringar, tills de avsvor sig kätteriet och antog den rena tron] Johannes Magnus uttrycker i hela denna bok med stor tydlighet sina sympatier för liknande handfast vägledning till den rena läran.

Vi visade ovan i nionde boken ...] Kap. 28 där.

Enligt Valeras historieverk] Textstället är *La Cronica de Hyspania* III, cap. XIII (fol. XXVv).

frankernas kung Gilibert] Gilibertus i vår text, fel för Childebert(us), frankisk kung 511–558. Med karakteristisk brist på akribi och konsekvens kallar Johannes Magnus honom Kildebert (Childebertus) i bok 10, kap. 5, Kilbert (Chilbertus) i kap. 13 i samma bok och Gildebert i kap. 9 nedan i denna bok. Han har utan att reflektera tagit namnformen Gilibert(us) från Diego de Valera (se föregående kommentar), som har exakt denna stavning.

Totilda] Diego de Valera kallar henne Totila. Hon hette Chrotchildis eller Chrothildis. Se PLRE, vol. 2, s. 64.

Clotar] Eller Lot(h)har. Hette nog egentligen Chlothacharius, frankisk kung 511–561.

KAPITEL 4

Teudes eller Teuda] Theudis, västgotisk kung 531–548. Han inledde sin karriär i östgotisk tjänst, och uppgiften om Amalasventas inflytande på hans tronbestigning kan vara korrekt. Se PLRE, vol. 2, s. 1112f.

Martyren den helige Vincentius] Sägs ha lidit martyrdöden under Diocletianus, omkring år 304. Skyddshelgon för Lissabon och Valencia.

en uppgift hos hispaniern Valera] Textstället är *La Cronica de Hyspania* III, cap. XIV (fol. XXVIr).

... av den berömda drottning Amalasventa] Beträffande Amalasventa, se ovan, kommentaren till bok 10, kap. 1 och bok 13, kap. 22.

KAPITEL 5

Teudisclus eller Teudegislus] Rättare Theudigisel(us) eller Theudegisel(us). Se PLRE, vol. 3B, s. 1234.

KAPITEL 6

Agilaus] Eller Agila, västgotisk kung 549–555. Se PLRE, vol. 3A, s. 26f.

Gilibert och Clotar] Se ovan, kommentaren till kap. 3.

KAPITEL 7

Större delen av kapitlet är en lätt bearbetning av Krantz (*Visigothorum* [= *Sueciae*] *liber* IV, kap. 29, s. 533), ända fram till orden ”... för detta folk var mer framstående ...”, där texten ett stycke framåt är hämtad från Biondo (vilket ju också utsägs i texten).

Atanagild] Athanagildus, västgotisk kung 555–568. Se PLRE, vol. 3A, s. 140f.
Amatus] Se PLRE, vol. 3A, s. 54.
enligt Biondo och Volterrano] Uppgiften står att finna en bra bit fram i Biondos verk, i *Historiae ... Dec.* I, bok 8, s. 99f. Beträffande Volterrano, se ovan, kommentaren till Förord, kap. 7.
enligt Lucas Tuiciensis] Lucas de Tuy (el Tudense), spansk teolog och historiker, biskop, verksam under 1200-talet. Johannes Magnus har med säkerhet inte läst honom: Hänvisningen har han uppenbart hämtat från Diego de Valera, *La Cronica de Hyspania* III, cap. XVII (fol. XXVIr). Diego skriver om Atanagild att han ”recibio el baptismo & la fe catholica aunque escondidamente. Sequn dize don Lucas de tui.” Johannes Magnus formulering *quamvis non satis aperte*, ”fastän inte tillräckligt öppet”, svarar mot orden ”aunque escondidamente”, ”även om det var i det fördolda”.
Sebastianus] Betydande general med ett även för denna förvirrade epok ovanligt växlingsrikt öde. Se PLRE, vol. 2, s. 983f.
Bethyca] = Baetica. Se ovan, kommentaren till bok 15, kap. 14.
katalaner genom en förvrängning av dessa ord] Etymologin är omdebatterad. Biondos (och vår författares) tanke är alltså att ordet katalan stammar från ”Gothalanus”. Denna förklaring var under medeltiden allmänt omfattad.
För övrigt visar Biondo på samma ställe ...] Textstället är *Historiae ... Dec.* I, bok 8, s. 100.

KAPITEL 8

Texten är här uppenbart beroende av vad Diego de Valera berättar om Luibas regering, uppdelningen av makten och de teologiska debatterna om påskfirandet (*La Cronica de Hyspania*, III, cap. XVIII (fol. XXVIv).

Luiba] Fel för Liuva, västgotisk kung 567–571(572). Se PLRE, vol. 3B, s. 793f.
... sin broder Leonegild ...; vissa säger att det var hans son] Förvrängning av Leovigildus, västgotisk kung 568–586. Se PLRE, vol. 3B, s. 782f.

Johannes Magnus har övertagit namnformen från Diego de Valera, som stavar just så. Uppgiften om att det kan ha rört sig inte om en broder, utan om en son, stammar också från de Valera, som skriver ”Don Lucas de tui dize q. era su hijo” (*La Cronica de Hyspania* III, cap. XVIII [fol. XXVIv]).

KAPITEL 9

Kapitlet är en mycket lätt bearbetning av Krantz (*Visigothorum* [= *Sueciae*] *liber* IV, kapitel 30, s. 534), fram till ”... men mest bland goterna” på slutet.

Hermegild] Hette egentligen Ermenegild(us), d. 585. Se PLRE, vol. 3A, s. 449f.

Gildebert] En förväxling av kungar. Här råder stor förvirring: Krantz kallar honom Hildericus. I verkligheten rörde det sig om den frankiske kungen Sigibert. Dottern hette Ingundis. Johannes Magnus har nog tänkt på den frankiske kung som han annars kallar Gilibert eller Kildebert. Se ovan, kommentaren till kap. 3.

biskop Leander i Sevilla] Leander (c. 540–600) var ärkebiskop av Sevilla. Helgonförklarad. Äldre bror till Isidorus av Sevilla (se kap. 10).

… föll hon i händerna på kejsar Mauritius soldater, som då befann sig i Gallien av någon anledning] En missuppfattning, som Johannes Magnus har övertagit från Krantz. Ingundis överlämnade sig till myndigheterna i den del av Iberiska halvön som vid denna tid kontrollerades av den bysantinska statsmakten. Mauritius var kejsare 582–602. Se PLRE, vol. 3A, s. 620.

Audeca] eller Andeca, svevernas kung 584–585. Se PLRE, vol. 3A, s. 151.

KAPITEL 10

Början av detta kapitel är en lätt bearbetning av Krantz (*Visigothorum* [= *Sueciae*] *liber* IV, kapitel 31, s. 535), fram till "… som de under tidigare år kunnat uppnå med vapnens makt". Den inledande jämförelsen mellan Leonegild och Rekared har sitt ursprung hos Isidorus, *De Gothis … Chronicon Visigothorum* (Era DCXXXV; s. 173 i ed. 1611).

Rekared] Reccaredus, västgotisk kung 586–601. Krantz kallar honom Richardus. Hans övergång till katolicismen var givetvis av allra största betydelse, och han har av rättrogna historieskrivare i alla tider hyllats som en av de allra största västgotiska kungarna. Se PLRE, vol. 3B, s. 1079f.

ett kyrkomöte år 594] Kyrkomötet i Toledo (det tredje i denna stad). Årtalet är dock fel, det ägde rum 589. Två år tidigare hade Rekared avsvurit sig arianismen. Mötet var av stor betydelse i kampen mot denna kätterska lära. Det var vid denna sammankomst som tillägget *filioque*, 'och genom sonen', för första gången officiellt infogades i trosbekännelsen.

Fulgentius] Biskop av Astigi (d. c. 630). Helgonförklarad. Yngre bror till Isidorus (se nedan).

Isidorus] Isidorus av Sevilla (c. 560–636), antikens siste store kyrkofader, ärkebiskop av Sevilla. Helgonförklarad. Det mest kända bland hans verk är *Etymologiae*, ett av de viktigaste standardverken, en storslagen encyklopedisk översikt över alla vetenskaper. Den lästes och citerades under hela medeltiden.

KAPITEL 11

Luiba] Fel för Liuva (II) (precis som beträffande föregående kung med detta namn, omnämnd i kap. 8 ovan). Västgotisk kung 601–603. Se PLRE, vol. 3B, s. 794.

KAPITEL 12

Viterik] Wittericus, västgotisk kung 603–610. Se PLRE, vol. 3B, s. 1407. Krantz kallar honom Bectericus (s. 535).

KAPITEL 13

Gundemar, eller Gunnar] Västgotisk kung 610–612. Se PLRE, vol. 3A, s. 564.

KAPITEL 14

Sisebut] Sisebutus, västgotisk kung 612–621. Se PLRE, vol. 3B, s. 1157f. Krantz kallar honom Sisebodus (s. 535). Sisebut var känd för sin lärdom och sin stora fromhet. Han skrev hymner på latin och författade dessutom en skrift om sol- och månförmörkelser, vilken vittnar om hans beläsenhet. Uppenbarligen hade han studerat antika astronomiska skrifter och var även väl förtrogen med Lucretius *De rerum natura*.[1] Johannes Magnus skildrar honom här som en kristen idealfurste och hyllar honom i högstämda ordalag.

Kungens starka religiösa övertygelse tog sig mycket tydliga uttryck i praktisk handling (som framgår av följande kommentar).

Hans nitälskan för denna var så stor, att nittiotusen judar omvände sig och mottog det heliga dopet …] Johannes Magnus uppehåller sig med påtaglig entusiasm vid Sisebuts insatser för kristnandet av judarna på Iberiska halvön. Sisebuts religiösa iver har mycket riktigt gått till hävderna. Den innebar en radikal skärpning av den behandling av judarna som tidigare gällt. Kungen hade redan 612, under sitt första regeringsår, utfärdat antijudiska lagar. Snart inleddes hårda förföljelser, och från 615 genomfördes tvångsdop i stor skala. Förmodligen konverterade ungefär hälften av de mosaiska bekännarna på Iberiska halvön, nästan lika många utvandrade till Gallien. Ett antal behöll sin tro, trots hot om dödsstraff.[2]

acefalernas kätteri] Det rör sig om ett antal sekter som förnekade Kristi dubbla natur. Sabellico ger i sitt historieverk en förklaring till namnet: ”De synes ha fått sitt namn av den omständigheten att de är utan heresiark.” Tanken är att eftersom de inte har någon ”’kättarledare” är de ”huvudlösa” (*a-cephali*) (*Enneades*, VIII, bok 2, sp. 441). Denna etymologi skulle kunna vara den riktiga.

… befriade hispanierna från det romerska väldet …] Sisebut genomförde (troligen under åren 614 och 615) framgångsrika attacker mot de kvarvarande romerska (= östromerska) garnisonerna på Iberiska halvön. (De befann sig nästan alla i provinsen Baetica i södra Spanien.) Hans efterträdare Suinthila (se nedan) intog år 624 de allra sista bysantinska fästningarna och gjorde därmed definitivt slut på den bysantinska närvaron på visigotiskt område.[3]

1. Peter Heather, *The Goths*, Cambridge, MA 1997, s. 291.
2. *Handbuch zur Geschichte der Juden in Europa*, Utg. Elke-Vera Kotowski, Julius H. Schoeps & Hiltrud Wallenborn. Darmstadt 2001, 1, s. 326f.
3. Heather 1997, s. 283.

Mattheus Palmerius] Matteo Palmieri (d. 1475) och hans son med samma namn (d. 1483) gav ut Eusebios *Chronicon* med Hieronymus översättning och komplettering (postumt i den förstnämndes fall) i Venedig 1483. Till de antika författarnas verk hade de lagt en kompletterande framställning som sträckte sig ända till deras egen tid.

KAPITEL 15

Rikard] Reccared II, västgotisk kung under några dagar 621. Se PLRE, vol. 3B, s. 1080. Johannes Magnus borde givetvis ha kallat honom Rekared, i likhet med hans företrädare med detta namn (se ovan, kap. 10); eller också låtit båda kungarna gå under namnet Rikard. Diego de Valera skriver Ricaredo i båda fallen.

KAPITEL 16

Cintila] Fel för Suinthila, västgotisk kung 621–631. Johannes Magnus har uppenbarligen tagit denna stavningsvariant från de Valera. Krantz skriver Sintila (s. 536). Som vår författare skriver, var det under hans regering som de sista romerska (= bysantinska) trupperna på Iberiska halvön besegrades och tvingades lämna landet. Däremot påstår han felaktigt att Suinthila i lugn regerade till sin död. I själva verket avsattes han år 631 och större delen av hans tillgångar konfiskerades. Han levde sedan som privatman ytterligare några år. Den tillrättalagda framställningen härstammar helt klart från Diego de Valeras skönmålning av denne härskare. Se PLRE, vol. 3B, s. 1205f.

staden Olite] Diego de Valera skriver Olit. Rodericus Toletanus använder formen Olorus (med alternativformen Olitus). Det är staden Olite i provinsen Navarra.

KAPITEL 17

Kapitlet i dess helhet är starkt beroende av Krantz (s. 536).

Sisenand] Sisenandus, västgotisk kung 631–636. Se PLRE, vol. 3B, s. 1158.

sin äldre broder Cintila] Detta är alltså en missuppfattning. Se ovan, kommentaren till kap. 16.

Frankernas kung Dagobert] Dagobert (I), frankisk kung 623–638, den siste av de merovingiska kungarna som självständigt styrde riket.

sin broder Arebert] Krantz kallar honom Aribertus.

ett fjärde kyrkomöte i Toledo] År 633. Det första hade ägt rum 400, det andra 527, det tredje 589 (då goterna övergick från arianismen till katolicismen under Reccaredus; se ovan, kommentaren till kap. 10). De kom att följas av ett femte 636 och ett sjätte 638, och så vidare ända till det artonde, som hölls 702, strax före det västgotiska rikets fall. Dessa kyrkomöten fungerade i realiteten också som riksmöten, där viktiga politiska frågor avgjordes.

den heliga kristna trons utbredning och beskydd] Diskussionen gällde bland annat liturgins likartade utformning i hela riket. Därjämte fattade man beslut om

hårda straff för de tvångsdöpta judar som befunnits utöva sin gamla religion i hemlighet.

den helige Eugenius] Ärkebiskop av Toledo från 636, d. 657. Han var, som Johannes Magnus säger nedan, känd för sin lärdom, bland annat var han en framstående matematiker och astronom. Det som här påstås om hans deltagande i kyrkomötena i Toledo stämmer dock inte riktigt: Eugenius presiderade på det *femte* kyrkomötet 636 och deltog även i det sjätte 638.

KAPITEL 18

Cintila] I kapitel 16 stod detta namn som en felaktig stavning av Suinthila. Här har vi att göra med en felaktig namnform för Chintila, västgotisk kung 636–640. Se PLRE, vol. 3A, s. 297. Som vanligt har Johannes Magnus hämtat namnformen från de Valera.

... två nya kyrkomöten ... i Toledo] Det femte och sjätte, 636 och 638 (se ovan, kommentaren till föregående kapitel).

Där bekräftade man alla tidigare konciliers beslut och fattade nya] Vid det sjätte konciliet beslöts att alla judar som inte hade övergått till katolicismen skulle fördrivas från riket. Återfall i den gamla religionen bestraffades med prygel och avrättning genom stenande eller bålet.

Isidorus av Sevilla] Se ovan, kommentaren till kap. 10.

KAPITEL 19

Tulgas] Eller Tulga, västgotisk kung 640–642. Se PLRE, vol. 3B, s. 1344.

KAPITEL 20

Hela kapitlet ligger mycket nära de Valeras text i *La Cronica de Hyspania* III, cap. XXX (fol. XXVIIIr).

Cindasvind] Chindasuinth, västgotisk kung 642–653, berömd bland annat för sin lagbok *Liber iudiciorum*, på spanska *Libro de los Jueces* (ofta omnämnd som *Lex Visigothorum*). de Valera skriver Cindasund(us). Lagboken kom senare att kompletteras av Recceswinth (se nedan, kommentaren till kap. 21).

Theodisclus] Ärkebiskop av Sevilla från 636. Berömd för sitt kätteri (tendenser till arianism) och sin slutliga övergång till islam.

det sjunde kyrkomötet i Toledo] Konciliet hölls år 646.

jag tror det var den helige biskopen Tayon] Hans namn var Taius, med många varianter (Taio, Tago, Tajo, Tayon) (c. 600–683), biskop av Zaragoza från 651. Han for till Rom för att söka efter verk av påven Gregorius som inte gick att finna på Iberiska halvön. Det är verkligen Johannes Magnus själv som kommer med antagandet om att det rörde sig om Taius. Diego de Valera skriver bara att sändebudet var biskop av Zaragoza.

Den påve Taius talade med hette Martin(us) I (649–655).

***Libri morales* av påven Gregorius**] Gregorius (se ovan, kommentaren till bok 12, kap. 11) kommentar till Jobs bok, den skrift som vanligtvis kallas *Expositio in Job* eller *Magna Moralia*.

KAPITEL 21

Kapitlet följer till stor del framställningen hos de Valera, *La Cronica de Hyspania* III, cap. XXXI (fol. XXVIIIr f).

Recinsvind] Recceswinth, västgotisk kung 649–672 (tillsammans med fadern till 653), känd för sin revision och komplettering av *Liber iudiciorum* (654) (se ovan, kommentaren till kap. 20 [under ”Cindasvind”]). Han vakade över den rätta läran, dels i kampen mot de två kätterska rörelser som kom in från Gallien (se nedan), dels i den fortsatta kampen mot de få kvarvarande resterna av judendom i riket.

I den omfattande tolfte boken av *Liber iudiciorum* fastställdes med stor utförlighet ännu en gång den tidigare hårda lagstiftningen mot ansatser till judiskt liv. Stränga straff fastställs för bland annat iakttagande av kosherbestämmelser och påskfirande. För sådana förseelser gäller stening eller bålet (*aut lapide puniatur, aut ligne cremetur*), vilket allt bekräftades i senare revisioner under Wamba (Bamba hos Johannes Magnus) och Erwig (Euring hos Johannes Magnus).

tre kyrkomöten ... i Toledo] Det åttonde 653, det nionde 655 och det tionde 656.

Ildefonsus] Ärkebiskop av Toledo efter Eugenius död. Verkade energiskt för vidmakthållandet av läran om Marias eviga jungfrudom och författade en lärd skrift i ämnet. Död 667.

två kätterier ... det pelagianska och det helvidianska] Den pelagianska läran är uppkallad efter Pelagius (d. c. 435) som hävdade att människan enbart genom sina gärningar och sitt levnadssätt kan uppnå frälsning, utan hjälp av Guds nåd. Han tog därmed avstånd från predestinationen och hävdade tanken på den fria viljan. Den rena pelagianismen fördömdes av katolska kyrkan och senare även av de protestantiska rörelserna. Det exakta förhållandet mellan Guds nåd och gärningarna har emellertid varit en återkommande och alltid aktuell teologisk fråga.

Det helvidianska kätteriet fick sitt namn av en viss Helvidius (300-talet), som med stöd i flera ställen hos evangelisterna hävdade att Jesus hade bröder och systrar. Därmed tog han avstånd från tanken på Marias eviga jungfrudom. För katolska kyrkan var (och är) däremot läran om Marias eviga jungfrudom, *Mariae perpetua virginitas*, helt central; och den helvidianska läran fördömdes som ett svårt kätteri. Hieronymus författade ett rasande angrepp på dess upphovsman, vilket ofta citeras (*De perpetua virginitate beatae Mariae adversus Helvidium*).

KAPITEL 22

Johannes Magnus har hämtat flera detaljer i framställningen från de Valera, *La Cronica de Hyspania* III, cap. XXXII (fol. XXVIIIv). Uppräkningen av Bambas bragder har dock hämtats nästan ordagrant från Volterrano (bok 2, s. 8–9 i ed. 1530).

Bamba] Wamba, västgotisk kung 672–680. Rodericus Toletanus och de Valera stavar också hans namn Bamba.

Bitirreus] Han hette Wittimer. Volterrano kallar honom *dux Bitirrensis*.

När saracenerna lade till vid den spanska kusten …] Uppgifterna om detta invasionsförsök och antalet skepp stammar ursprungligen från Alfons III:s krönika (c. 900). Johannes Magnus har nog inte läst Alfons, utan hämtat informationen från de Valera, III, cap. XXXII (fol. XXIXv) och från Volterrano (s. 9 i ed. 1530), som han här delvis citerat ord för ord. Omfattningen av den arabiska offensiven har diskuterats. Förmodligen var den inte så stor som det påstås i de äldre källorna; men angreppet är en förvarning om den katastrof som skulle komma några decennier senare.

det sjuttonde konciliet i Toledo] de Valera anger helt korrekt att det var det elfte (som hölls 675) (E fizo este noble rey el onzeno concilio en Toledo). Johannes Magnus skriver ut siffran (*decimumseptimum*). Han har hämtat den felaktiga uppgiften från Volterrano.

Volterrano har berättat om detta] I bok 2 av *Commentariorum … libri*, s. 9 i ed. 1530.

i ett kloster i Pampliega] Pampliega ligger nära Burgos.

Alfonso X] Alfons X (1221–1284), kung av Kastilien, León och Galicien från 1252, för sin lärdom kallad 'den vise' (el Sabio), även 'astrologen' (el Astrólogo), det senare därför att man på hans initiativ publicerade de astronomiska tabeller som fick stor spridning och som kom att gå under namnet *Tabulae Alphonsinae*. De var baserade på arabiska sammanfattningar och utläggningar av Ptolemaios kosmologi och anses vara av stor betydelse för astronomins utveckling.

den heliga Leocadias kyrka] Hon säges ha lidit martyrdöden cirka 304 under Diocletianus förföljelse. I hennes kyrka samlades man till flera av de viktiga kyrkomötena i Toledo.

KAPITEL 23

Euring] Erwig, västgotisk kung 680–687.

Bambas son Teofred] Han hette Theodofred(us) och var nog i stället son till Chindasuinth. Se nedan, kap. 25.

tre koncilier i Toledo] Det tolfte konciliet 681, det trettonde 683 och det fjortonde 684.

den helige Julianus] Julianus av Toledo 642–690, ärkebiskop av Toledo. Född av kristna föräldrar av judisk börd. Verkade under det tolfte konciliet i Toledo energiskt för en skärpning av de redan mycket hårda antijudiska lagarna. Skrev en berömd messiansk traktat riktad till och mot judarna.

Egita] Namnvarianterna är många, Egita, Egica, Egicca eller Ergita, västgotisk kung 687–701 (eller 702, eller 703). Johannes Magnus har som vanligt följt de Valera.

Cicilia eller Caecilona] Hette kanske Cixilo eller Cixilona. Många varianter finns.

KAPITEL 24

tre koncilier i Toledo] Det femtonde 688, det sextonde 693, det sjuttonde 694. På det sjuttonde konciliet togs viktiga beslut för den rätta trons bevarande och stärkande:

Nu skärptes lagstiftningen mot judarna ytterligare. Alla judar förklarades vara slavar under de kristna, de berövades allt land de ägde och deras barn togs ifrån dem för att uppfostras till kristna.

... inte bevarat något minne av denne Egitas död ...] Man vet, som Johannes Magnus säger, inte exakt när han dog. Sonen hade då redan övertagit makten.

KAPITEL 25

Framställningen är uppenbarligen byggd på de Valera, III, cap. XXXV (fol. XXXr f).

Vitisa] Wittiza, västgotisk kung, medregent till fadern redan från 694. Död förmodligen 710. Han var son till Egica och ovannämnda Cixilo.

Han var mer lastbar än någon kunde tro ...] de Valera skriver ”Este rey fue muy tirano & dio se a muchos vicios & pecados: & a toda manera e luxuria”.

enligt Suetonius] I början av sin biografi över Nero (kapitel 8–19) skildrar Suetonius kejsarens första lyckliga regeringstid.

... riva städernas murar ...] Texten ligger här mycket nära de Valeras.

... Gud förberedde i sin vrede fruktansvärda straff ...] de Valera skriver att Vitisas levnadssätt och handlingar ”provocaron la yra & saña de nuestro señor”.

Teofreds söner Roderik och Acosta] Roderik blev den siste kungen som regerade över hela det västgotiska riket. Se nedan, kap. 27. Acosta är förmodligen identisk med Achila. Se nedan, kap. 26.

KAPITEL 26

Acosta] Namnet är hämtat från de Valera, III, cap. XXXVI (fol. XXXIr). Förmodligen identisk med Achila, som under några år styrde kvarlevor av det gamla västgotiska riket i norr. Han har av vissa historiker ansetts vara son till Wittiza, inte till Teofred. Kanske var han inte alls släkt med någon av dem.[4] Åren kring det västgotiska rikets fall är en mycket dunkel period. Från 700-talet har bevarats en enda skrift av värde som kan ge oss någon bild av vad som hände, den latinska *Cronica* som är daterad till år 754.

KAPITEL 27

Den långa inledande delen av kapitlet är nästan ordagrant hämtad från Volterrano (bok 2, s. 8 i ed. 1530). Upplysningen om att de norra delarna av Iberiska halvön bjudit motstånd mot erövringar är dock Johannes Magnus eget tillägg. Från orden ”De behöll en liten del av sitt forna välde som de kallade hertigdömet Akvitanien” till och med ”... och grundade stora riken” är texten hämtad från Krantz, *Visigothorum* [= *Sueciae*] *liber* IV, kapitel 39, s. 538f (på slutet i en parafraserande och lite amplifierad form).

Roderik] Den siste västgotiske kungen (d. 711).

4. Se J. N. Hillgardt, *The Visigoths*, Toronto 2009, s. 54.

… inte så mycket för det gotiska namnet] På latin *non tam nomini* (*Gothorum*). Ett viktigt förbehåll! Volterrano skriver *non tam generi* (*Gothorum*), ”icke så mycket för det gotiska släktet”, vilket innebär samma sak; men Johannes Magnus ordval förtydligar tanken. Ty det gotiska namnet, föreställningen om det gotiska arvet, kom att förbli en viktig del av just den spanska identiteten. Strax efter den arabiska invasionen uppstod ett kristet rike i norr, i Asturien, under ledning av den legendariske Pelayo (Pelagius), som åberopade sig på sin gotiska härstamning. Enligt hävdvunnen spansk historieskrivning började återerövringen (reconquistan) egentligen redan därmed; och den leddes av de kristna kungarna som är av gotiskt blod. Alfons III:s krönika (se ovan, kommentaren till kap. 22) gav en grund till den fortsatta utvecklingen av detta tema: Goterna migrerar till Asturien, där de upprättar ett kristet rike som är arvtagare till Toledostaten. Det är en *translatio regni*, ett ’överflyttande av riket (med dess legitima auktoritet)’.[5] Föreställningen om detta arv var så starkt att man har hävdat att riket Asturias-León, som blomstrade under de följande århundradena (900–1200) var ännu mer ’gotiskt’ än vad det gamla visigotiska riket hade varit.[6]

Den lärde spanske polyhistorn och diplomaten Diego de Saavedra Fajardo (1584–1648) hävdade i sitt verk *Corona gótica* (1646) att Filip IV, som regerade under hans egen tid, var ättling av Pelayo, vilken härstammade från balternas ädla ätt (se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 19). Det är alltså goternas ättlingar, tänkte man, som med inkvisitionens hjälp har hävdat den rena katolska läran mer energiskt än alla andra, som har utrotat eller fördrivit kättare och judar och nu skapat ett stort kristet rike där solen aldrig går ned.

Johan Gabriel Sparfwenfeldt (1655–1727) sändes av Karl XI ut på en stor europeisk resa för att dokumentera gotiska minnesmärken på kontinenten. Från Iberiska halvön rapporterade han 1690 i ett brev till K.M.:t att ”[h]är i Spanien är Huar hederlig man så försäkrat om att wara af the Göthers afkomma och öfwerlefwor, som ur Suea och Götha rijke utgångna äre … att dhen annorledes tänker och talar, hålles för oförnufftig”.[7]

en viss Julianus, som styrde provinsen Tanger] Julianus påstås ha varit befälhavare i Ceuta söder om Gibraltar sund. Man vet inte mycket om honom: Åren kring västgotiska rikets fall är, som ovan sagts, mycket dunkla. Man har antagit att han var identisk med den Urbanus som skulle ha varit en viktig kontakt för de arabiska erövrarna.[8]

deras kung Miramomelin] Rodericus Toletanus har samma namnform, Miramomelinus (s. 192). I fransk historieskrivning brukar han gå under namnet Miramolin. Rodericus Toletanus kallar honom *Vlita* Miramomelinus (s. 191). Det rör sig i själva verket om en hög titel, nämligen Amir (Emir) al-Mu’minīn (أمير المؤمنين) oftast latiniserad just som *miramomelinus* eller *miramolinus*, i italiensk historieskrivning ofta återgiven som *Miramolino*, i spansk *Miramolín*, hos bysantinska författare

5. Ibid., s. 70.
6. Ibid., s. 84–85.
7. Johan Nordström, ”Goter och spanjorer … ” II, *Lychnos*, 1971–1972, s. 173. Se i övrigt ovan kommentaren till bok 15, kap. 17 samt Johan Nordström, ”Goter och spanjorer …, I–II, *Lychnos*, 1944–1945, 1971–1972, s. 257–289 resp. 171–178 samt Hillgarth 2009, s. 155f.
8. Hillgarth 2009, s. 51.

ἀμερμουμνῆς (*amermoumnes*). Betydelsen är 'anförare (emir) för de troende', och benämningen var oftast reserverad för kalifen.

Rodericus benämning *Vlita* ger nyckeln till den rätta tolkningen: Den som avses måste vara den umayyadiske kalifen Al *Walid* ibn Abd al-Malik, som regerade i Damaskus 705–715. Han ledde den storslagna explosiva utvidgningen av kalifatet, som under hans tid kom att sträcka sig från Indus i öster till den nyligen erövrade Iberiska halvön i väster.

Musa] Musa bin Nusayr (640–716), framstående muslimsk härförare som var högste styresman för det muslimska Nordafrika vid tiden för invasionen av den Iberiska halvön.

Tarifa] Tarik, eller rättare Tariq (طارق) ibn Ziyad (d. 720), muslimsk härförare som ledde invasionen. Gibraltar har fått sitt namn av honom: Etymologin är Jabal Tariq (جبل طارق), 'Tariqs berg'. Johannes Magnus är inte ensam om förvrängningen av Tariq till Tarif(a). Den härstammar från Rodericus eller hans sagesmän, som hade läst den arabiska bokstaven q (ق) som f (ف), det vill säga sett en prick i stället för två. Stavningen levde kvar länge. Felaktigheten korrigerades och förklarades av den skarpsinnige Joseph Scaliger i i *De emendatione temporum* (bok VI [s. 623 i Parisutgåvan 1583]) (se även nedan).

i nådens år 714] Det avgörande slaget stod år 711. Men 714 är faktiskt det årtal som anges av många andra historiker, spanska och italienska (bland dem Volterrano). Ursprunget till misstaget ligger förmodligen även här hos Rodericus Toletanus, som också hävdar att det ödesdigra året var 714 (s. 192 i Frankfurtutgåvan 1579): Han har antagligen gjort ett räknefel när han skulle beräkna året för den muslimska segern utifrån arabiska källors datering enligt månåren i *hidjra* (latiniserat som *hegira*) och de julianska åren i "den iberiska eran" (se nedan). Joseph Scaliger upptäckte räknefelet och för en diskussion om det i *De emedatione temporum* (bok VI [s. 623 i Parisutgåvan 1583]). Scaliger hade att utgå från något avvikande sifferuppgifter i den utgåva av Rodericus som stod till hans disposition, men hans resonemang och tillrättalägganden är ändå korrekta: Han hävdar att Tariqs invasion ägde rum år 710 och att drabbningen stod år 711.

Den felaktiga årsangivelsen levde länge kvar i historieskrivningen och kommenteras ännu av Gibbon i *Decline and Fall of the Roman Empire* (chapter LI, s. 366, not 1 i utgåvan 1993–1994): "A mistake of Roderic of Toledo, in comparing the lunar years of the Hegira with the Julian years of the Era … This anachronism of three years has been detected by the more correct industry of modern chronologists …"

Rodericus datering är för övrigt även i andra avseenden lärorik och värd att citera: *anno Arabum XCIII, aera DCCLII*. Det förstnämnda, "i arabernas år 93", syftar givetvis på *hidjra* (*hegira*) och innebär (622 + 93 =) 715, vilket kan bringas att stämma med "i nådens år 714" om man tillämpar inklusiv räkning; den andra uppgiften, "i år 752 enligt *aera*", kan synas oss mer främmande. Förklaringen är att spanska historiker under medeltiden ofta utgår från *den iberiska eran*, enligt vilken tideräkningen börjar år 38 f.Kr. Man får alltså dra bort 38 år från 752, vilket blir (752–38 =) 714.[9]

9. Se L. Grumel, *La chronologie*, Paris 1958, s. 218 och Anthony Grafton, *Joseph Scaliger*, II, Oxford 1993, s. 290.

Isidorus använder sig genomgående av den iberiska eran i *Chronicon Gothorum*. Han meddelar exempelvis att Gundemar (se ovan, kap. 13) kom på tronen ”ERA DCXLVIII”, det vill säga ”år 648 enligt (a)era”, vilket ju blir (648–38=) 610 och alltså stämmer bra. Denna typ av årtalsangivelse levde kvar på halvön ända in på 1400-talet.

sin son Sancius] Sanchez. Uppgiften har hämtats från Volterrano, som i beskrivningen av invasionen har kopierats nästan ordagant.

staden Xeritium] Xeres eller Jerez de la Frontera vid floden Guadalete, en stad som i flera källor anges som platsen för slaget.

... grundade flera riken] Framställningen är rörig. Viktiga centra i det muslimska Spanien var mycket riktigt Granada, Sevilla och Cartagena (*Carthago nova*, som det står i vår text). Det förbryllande namnet Abenalibet är en rätt underhållande missuppfattning av Abenabet, en hos historieskrivarna vanlig form av Ibn Abbad, namnet på familjen som styrde Sevilla. Johannes Magnus har vilseletts av Volterrano, som har just denna stavning.

almoraderna] En sammanblandning av namnen på två muslimska härskardynastier, almohaderna och almoraviderna. Det är återigen Volterrano som har lurat vår författare.

Ferdinand III] Kung av Kastilien från 1217 och av León från 1230. Död 1252, en av de mest framgångsrika kungarna i reconquistans historia. Det verkar vara svårt att knyta just årtalet 1216 till någon speciell händelse under dessa krig.

genom Guds nåd och den nye kung Ferdinands dygder] Ferdinand, kung av Aragonien (som Ferdinand II) och Sicilien och Neapel (som Ferdinand III), slutligen genom äktenskapet med Isabella kung av Kastilien (som Ferdinand V), död 1516. Fullbordade reconquistan genom erövringen av Granada 1492 och öppnade genom att bekosta Columbus resor världen för spansk expansion. Hans regering inledde Spaniens guldålder. Han var varmt troende (kallad ’den katolske’, el católico), instiftade den spanska inkvisitionen och inledde den fördrivning av judar och muslimer från Spanien som sedan kom att fullbordas under loppet av 1500-talet.

Enligt Albert Krantz] Se ovan, inledningen till kapitlet.

tvåtusenetthundrafemtio år från deras första uttåg från Skandia intill kejsar Leo III:s tid] Leo III Isauriern, bysantinsk kejsare mellan 717–741. Om man antar att Berigs uttåg ägde rum år 1430 f.Kr. och räknar fram till Leo III:s trontillträde blir det (1430 + 717 =) 2 147 år. Det hela stämmer alltså ganska bra. Som jag har konstaterat i kommentaren ovan till bok 1, kap. 1, varierar Johannes Magnus beräkning av uttåget. Han förlägger det ibland till 1430 f.Kr., ibland till 1468.

den lärde ärkebiskopen i Uppsala Nicolaus] Nicolaus Ragvaldi, Nils Ragvaldsson (d. 1448), biskop i Växjö och sedan ärkebiskop i Uppsala. Det var i november 1434 som han höll sitt tal vid konciliet i Basel. Hans tes var att den svenske kungen (då Erik av Pommern) var ättling till goterna och att den svenska delegationen av den anledningen borde ha företräde framför andra nationer. Nicolaus anförande är ett mycket viktigt dokument i goticismens historia. Som vi skall se hade Johannes Magnus enbart i detta dokument en utmärkt grund för sitt arbete.

Till konciliet i Basel hade Johan II av Kastilien sänt Alfonso av Cartagena (1384–1456) som företrädare för de spanska intressena. När det gällde procedur-

frågor betonade Alfonso att de spanska kungahusen och den spanska adeln var av gotiskt ursprung och visigoternas sanna ättlingar och arvtagare. De representerade i själva verket den bättre delen av detta ärorika folk, eftersom de goter som utvandrade från Skandinavien och lade under sig så många och stora riken givetvis var ädlare, mer energiska och mer berömvärda än de som satt hemma i godan ro![10]

KAPITEL 28–30

Beträffande de författare som räknas upp i början av kap. 29, se kommentaren ovan till bok 1, kapitel 1 och 9. I övrigt förhåller sig Nicolaus Ragvaldis framställning på följande sätt till Johannes Magnus verk:

NICOLAUS RAGVALDIS TAL	JOHANNES MAGNUS
Krigen med egyptierna	bok 1, kap. 24
Amasonerna	bok 1, kap. 26ff
Herkules och Telephos	bok 1, kap. 35
Eurifilus och Tessander	bok 1, kap. 36
Thamyris och Cyrus	bok 3, kap. 4–5
Darius och Antin	bok 3, kap. 6–7
Filip, Alexander och Gotilas	bok 3, kap. 10–11
Boroista, Diceneus	bok 3, kap. 17–18
Commositus	bok 6, kap. 1
Cornelius Fuscus etc.	bok 6, kap. 2
Dorpaneus	bok 6, kap. 2
Omba, Cymba	bok 6, kap. 10
”Gallus och Volusianus”	bok 6, kap. 12
Efesos och Troja	bok 6, kap. 13–14
Armanarik	bok 6, kap. 22
”Fructigerm”, Lupicinus och Valens	bok 15, kap. 2
Gratianus, Teodosius, Atanarik	bok 15, kap. 3–4
Alarik, Honorius etc.	bok 15, kap. 7ff
Ataulf	bok 15, kap. 13
Sigerik	bok 15, kap. 15
Vallia	bok 15, kap. 16
Teoderik	bok 15, kap. 20
Rikard, Sisenand, Recinsvind, Cintila	bok 16, kap. 10–18
Odovakar, Teoderik	bok 9, kap. 17ff
Hieronymus ord om Roms fall år a.u.c. 1164	bok 15, kap. 12

10. Nordström 1944–1945, s. 270ff.

I Nicolaus tal finns egentligen endast en detalj som inte belyses på ovan angivna motsvarande ställen i min kommentar, nämligen följande (mot slutet av kap. 29):

De romerska kejsarna antog inte heller den kristna tron tidigare än våra kungar, med ett enda undantag för Filip] Några antika kristna författare påstår att den romerske kejsaren Filip Araben (Philippus Arabs) (244–249) gick över till kristendomen. Traditionen inleds av Eusebios, som i sin på grekiska skrivna *Historia ecclesiastica* (4,34) antyder att så skulle vara fallet. Uppgiften förs sedan vidare i lite olika varianter, bland annat av Orosius, som utan reservation säger att Filip ”var den förste kristne kejsaren” (*hic primus imperatorum omnium Christianus fuit*; *Historia adversum paganos* 7,20; jämför även 7,28).

BOK 17

Kommentar av Kurt Johannesson

Nu åter till goterna i hemlandet. Boken skildrar tiden från Björn i Birka till och med Olof Skötkonung, det vill säga cirka 800–1022.

De viktigaste källorna är Saxo, Ericus Olai (som är kortfattad när det gäller denna period), *Prosaiska krönikan* (från vilken Ericus Olai har hämtat det mesta) och dessutom Krantz, som Johannes Magnus i flera fall följt ordagrant. Särskilt intressant är möjligheten att vår författare kan ha hämtat flera uppgifter från den handskrift av Olaus Petris *Cröneka*, som han hade med sig i Italien. [H.H.]

KAPITEL I

Karl den store] Enligt Johannes Magnus synsätt tar en ny epok sin början när det västromerska kejsardömet återupprättas genom Karl den store. Han framhäver också kristnandet av sachsarna och de nordiska folken som dennes främsta gärning. Detta blir därmed en underförstådd maning till den samtida kejsaren, Karl V, att vandra i samma spår och försvara den rena läran och den katolska kyrkan i Tyskland och Norden med alla medel som stod kejsarmakten till buds. Det fanns stora förhoppningar bland de svenska prelaterna att kejsaren själv eller andra furstar skulle ingripa och tvinga Gustav Vasa till eftergifter eller själva invadera Sverige.[1]

den danske kungen Götrik] Här utnyttjar Johannes Magnus olika uppgifter hos Saxo (8,16,1ff) för att bygga upp en kontrast mellan den gudlöse, grymme och falske Götrik och den fromme och rättrådige kung Björn i Sverige. När Saxo nämner att Götrik sänder en av sina män, Refo eller ”räven”, på en beskickning till Sverige (8,16,4), utvecklar Johannes Magnus detta till en berättelse om hur Refo söker skapa oenighet bland de svenska stormännen. Detta var ju enligt Johannes Magnus doktrin det ständiga hotet från Danmark i den svenska politiken.

abboten i Lichtenau] I vår text står det *Abbas Uspergensis* (så stavat, i stället för *Urspergensis*). Den person som avses är Konrad von Lichtenau (d. c. 1240), författare till *Chronicon Urspergense*. Johannes Magnus hade förmodligen sett den första tryckta versionen, Augsburg 1515. [H.H.]

Saxo … då han försäkrar att Karl jublade …] Textstället är Saxo 8,16,8. [H.H.]

den främste av dem var Herbert, som blev den förste biskopen i Linköping … och lät lägga grunden för kyrkan där …] Här påstår vår författare att Östergötland kristnades av Her(i)bert, som sänts till de nordiska länderna av Karl den store och blev biskop i Östergötland. Linköpingsdomen var därmed den äldsta kristna kyrkan i Sverige. Ursprunget till misstaget står att finna i medeltida biskopslängder

1. Johannesson 1982, s. 96, 191, 196f.

som förvanskats och feltolkats. Traditionen om Herbert som den förste biskopen i Linköping tycks komma från Linköpings biskopskrönika, som trycktes 1523 (utgiven i SRS, III:2; se Gustav Löw, *Sveriges forntid …*, I (1908), s. 86). Johannes Magnus ansluter sig till denna uppfattning även i sitt verk om ärkebiskoparna i Uppsala, *Historia Metropolitanae Ecclesiae Upsalensis* (1557, s. 3ff). Messenius för myten vidare. Alla tycks ha trott på detta, och märkligt nog hävdar den annars så kritiske Clas Örnhielm i sin kyrkohistoria (1689) att det hela är korrekt. Det var först vid sekelskiftet 1700 som lärde män, bland dem Eric Benzelius d.y., började inse att berättelsen om Her(i)bert helt saknade grund.[2] [H.H.]

ett berömt koncilium … i Aachen år 817] Det rör sig om en serie koncilier (eller synoder) i Aachen mellan åren 816 och 819, vilka mycket riktigt var av stor betydelse för regleringen av det kyrkliga livet och för klosterväsendet. De ägde rum på initiativ av Ludvig den fromme (*Louis le Pieux*) (kejsare 814–840). Stefan IV:s pontifikat varade ett knappt halvår, från sommaren 816 till januari 817. [H.H.]

KAPITEL 2

Ansgar] Enligt Saxo kristnades Danmark långt före det barbariska Sverige. Man brukar anta att Ansgar kom till Danmark 826, och att han sedan gjorde en ny resa till svearnas handelsstad Birka 829. Men Johannes Magnus tecknar en helt annorlunda historia. Hos honom sänder Karl den store legater till kung Björn i Birka för att sluta ett förbund mot de falska och gudlösa danskarna, och då griper Björn tillfället att be om lärare som kan sprida den kristna läran i Sverige. Och därmed skulle Ansgar ha kommit till Sverige redan 816.

Lupold von Bebenburg] Lupoldus Lubenbergensis (c. 1297–1363), tysk rättslärd, biskop av Bamberg. *De zelo Christianae religionis …* skrevs i mitten av 1300-talet och trycktes för första gången i Basel 1497. [H.H.]

Erik den gudlöse] Berättelsen om hur Ansgar omvänder denne danske kung till den kristna läran kommer från Saxo (9,6,1).

… enligt Albert Krantz] Ansgar omnämns av Krantz i *Sueciae liber* V, kapitel 2 (s. 543); kapitel 8 (s. 549) och kapitel 10 (s. 551). [H.H.]

… jag har berört detta i min historia om biskoparna i Uppsala] Textstället är *Historia Metropolitanae Ecclesiae Upsalensis*, s. 4ff. [H.H.]

KAPITEL 3

Bratemund] Berättelsen om denna kung bygger på några få uppgifter hos Ericus Olai (7,53), som kallar honom Brentemunder. Ericus har hämtat namnet från *Prosaiska krönikan*, där han heter Bräntemundher (med flera varianter). (Se Gustav Löw, *Sveriges forntid …*, I (1908), s. 16.) [H.H.]

… kamp på de fält i Närke som kallas ”de himmelska” eller ”de upphöjda”] Johannes Magnus skriver *in campis Neritianis, qui Coelestes, sive Erecti vocantur*, lätt parafraserande Ericus Olai som skriver *in Nericia in loco quodam, qui dicitur Campus celi,*

2. Se Hugo Norman, ”Rimkrönikan om Linköpings biskopar”, *Kyrkohistorisk årsskrift*, 1940.

alias Höghaheedh, ”på en viss plats i Närke, som kallas Himmelens fält eller också Högahed”. I *Prosaiska krönikan* står det ”hans brodher Sigurdher drapp honom j Närke j en stadh som heter Höghaheedh”. [H.H.]

KAPITEL 4

Hela kapitlet är övertaget från Krantz (*Sueciae liber* V, kapitel 1), inklusive de avslutande reflexionerna om grekernas lovprisande av Penthesilea och romarnas av Camilla. Långa stycken är ordagrant avskrivna. [H.H.]

Penthesilea ... Camilla] Om amasondrottningen Penthesilea, se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 32. Johannes Magnus stavar fel även här och kallar henne Pantasilea. Camilla förekommer hos Vergilius, i *Aeneidens* elfte sång, där hon, starkt påminnande om en amason, med mod och skicklighet deltar i kampen mot Aeneas. [H.H.]

KAPITEL 5

Kapitlet bygger ytterst på Saxo 9,4,1ff, men det är helt klart Krantz som har givit berättelsen den form som föreligger här, och ordval och fraser är i hög grad hämtade från denne författare (*Sueciae liber* V, kapitel 2). [H.H.]

Lantgerta] Johannes Magnus skriver egentligen Lantgertha. Saxo har Lathgertha och Krantz Landgertha. [H.H.]

Ragnar fick tillnamnet Lodbrok] Hos Saxo dödar den danske kungen Ragnar de fruktansvärda ormar som bevakar den svenska kungadottern Toras jungfrubur och plågar hela landet. Det är då som han får tillnamnet Lodbrok genom de ”ludna byxor” som skall skydda honom mot ormarnas bett. Han vinner också Toras kärlek och får sex ädla söner med henne. Därmed beskriver Saxo än en gång hur danska kungar besegrar onda makter i Sveriges barbariska värld genom sin överlägsna klokhet och tapperhet.[3] Men hos Johannes Magnus får berättelsen en helt annan innebörd. Ty Ragnars egentliga mål är att erövra Skåne, fastän detta sedan urminnes tider tillhört goterna. Därför är hans frieri till Tora bara ett utslag av danskarnas vanliga list och falskhet.

KAPITEL 6

Den som dansken Saxo kallar Sorl tycks vara Karl] Saxo nämner en svensk kung Sorlus (9,4,17). Det är Krantz som framkastar tanken att namnet är en förvrängning av Carolus (*Sueciae liber* V, kapitel 3). [H.H.]

3. Johannesson 1978, s. 197f.

KAPITEL 7

Björn] Enligt Saxo skänker Ragnar Sverige åt sin tappre son Björn (9,4,18), och Ericus Olai har samma mening (7,55). Men Johannes Magnus förnekar att danskarna ägde någon rätt att insätta kungar i Sverige efter sin vilja. Han förklarar också att svenskarna förleds att ta denne Björn till kung men störtar honom, när de upptäcker hans och Ragnars falskhet.

Vissa påstår att denne Björn levde i staden Birka …] Detta syftar troligen på Ericus Olais uppgift att Ansgar kom till Birka år 845, när Björn härskade i denna stad (7,57). Men enligt Johannes Magnus skulle detta ha hänt tidigare och under en annan Björn. Olaus Petri, däremot, anger i sin *Cröneka* år 845 som året för Ansgars ankomst (s. 33).

KAPITEL 8

Ingevald, eller Ingel som andra säger] Ericus Olai nämner denne kung i förbigående (7,58). Men Johannes Magnus utvecklar detta till en berättelse om hur Sverige även i fortsättningen hotas av danska intriger och orättmätiga krav av Ragnar och hans söner.

KAPITEL 9

Olov hade tillnamnet Trätälja] Ericus Olai säger bara att denne kung ”styrde det svenska riket under lång tid och i ro och fred” (7,58). Men Johannes Magnus söker finna en rimlig förklaring till detta, nämligen att han hyste den största omsorg om rättvisan i landet – sådana resonemang är typiska för hans metod som historiker. Han finner det även sannolikt att Olov Trätälja fick kämpa både mot Ragnar i söder och hans son Vitsärk i öster – den senare hade nämligen vunnit makten i Ryssland.

KAPITEL 10

Denna berättelse om den danske kungasonen Vitsärk (*Vitsercus* i vår text) och hans heroiska död för ryssarnas hand har vår författare hämtat från Saxo (9,4,29), som kallar honom Withsercus. Ett långt stycke i Johannes Magnus skildring (från ”Han låtsades nämligen uppfylla …”), är dock starkt beroende av Krantz (*Sueciae liber* V, kapitel 5, s. 546). [H.H.]

Daxon] Hos Saxo är Daxon *rex Hellesponticus*, ’hellespontisk kung’ eller kanske en skytisk härkare. Krantz argumenterar dock för att han i själva verket var en rysk furste. [H.H.]

KAPITEL 11

Inge] Även detta är föga mer än ett namn hos Ericus Olai (7,60), som har hämtat namnet från *Prosaiska krönikan*, där det sägs att han ”wart dräpin i ena stridh”

(Klemming, *Småstycken* …, [1868–1881], s. 231). Men Johannes Magnus finner det sannolikt att det rådde fred med Danmark under hans tid, eftersom han var gift med en dotter till Ragnar. Och detta får i sin tur förklara att Ragnar kunde göra långa krigståg i Europa vid denna tid, eftersom han inte behövde frukta något från svenskarna.

från venediska bukten ända bort till Don] Den venediska bukten (*Sinus Venedicus*) är här detsamma som Finska viken. Se ovan, Förord, kommentar till kap. 1 ("den vendiska viken"). [H.H.]

KAPITEL 12

Erik … tillnamnet Väderhatt] Johannes Magnus har i Saxos efterföljd (9,4,33) namnet *Ericus Ventosus Pileus*, vilket betyder just detta. Ericus Olai kallar honom Wädherhaath (7,60f) och ger förklaringen att han genom avgudadyrkan och trollkonster med hjälp av en hatt kunde få vinden att blåsa i den riktning han ville. Allt detta har han hämtat från *Prosaiska krönikan*, vilken utreder namnet med kommentaren "heth thy Wädherhat at ä hwart han wende sin hat fick han önsko bör aff sinom affgudom" (Klemming, *Småstycken* …, [1868–1881], s. 231). Uppgiften att han dödades av en viss Östen härstammar från Saxo (9,5,6) och har förts vidare av Krantz (*Sueciae liber* V, kapitel 6, s. 548). [H.H.]

… tveksam uppgift hos Saxo …] Om Ragnars påstådda krig mot Karl den store kan man läsa hos Saxo 9,4,16; den mycket riktigt därmed oförenliga uppgiften om Hemmings fredstraktat med Ludvig återfinns i 9,2. [H.H.]

KAPITEL 13

Erik Segersäll] regerade 970–995. Johannes Magnus kallar honom *Victoriosus* och översätter med *Segersel*. Här utvecklas uppgifter från Ericus Olai, som kallar honom Sighersääl (7,64ff).

… angrep han alla fiendernas länder utan avbrott och behöll dem under sitt välde under hela sin tid vid makten] Detta förhärligande av Erik Segersälls krig står i skarp kontrast mot framställningen hos Olaus Petri, som i detta sammanhang levererar en gripande fredspredikan: "Så behöffua nw the Swenske fögho beröma sich ther aff at the mykit wunnet haffua i Danmark, såsom the Danske och fögho kuna prijsa sich aff thet the haffua wunnet i Swerige, Skada och förderff haffua bådha parterna hafft Ty wore jw altijdh bettre beröma sich aff fridh än aff örlig …" (*Cröneka*, s. 36). [H.H.]

KAPITEL 14

Otto av Sachsen] kung från 936, tysk-romersk kejsare från 962, d. 973; berömd för sin avgörande seger över magyarerna år 955. [H.H.]

Styrbjörn] Historien om Styrbjörn och hans strider med Erik Segersäll kommer från Saxo (10,2,1ff). Uppgiften att Erik Segersäll härskade i sju år över Danmark stöds både av Saxo (10,11,1) och Ericus Olai (7,66).

KAPITEL 15

Erik Aorsel, eller Stenkil] Legenden om hur en hednisk präst blir blind men botas av den heliga jungfrun står att läsa hos Ericus Olai (8,2ff), som har funnit den i *Prosaiska krönikan* (Klemming, *Småstycken …*, [1868–1881], s. 231). Johannes Magnus återger den också i sin historia om ärkebiskoparna i Uppsala (*Historia Metropolitanae Ecclesiae Upsalensis*, s. 8.) [H.H.]

Johannes Magnus gör ett karakteristiskt tillägg, när han låter stormännen uppvigla hopen, så att den förföljer kungen och biskoparna när de söker sprida den kristna läran. Det blir från denna punkt en genomgående tes i hans historieverk, att den samtida adeln borde skydda kyrkan för att sona tidigare förbrytelser gentemot Gud och hans tjänare. [K.J.]

nämnde ärkebiskop, vilken då var Adagar] Ericus Olai skriver enbart *metropolitanus Bremensis*. Det rör sig om Adaldag (Adelger, Adelgis), död i ämbetet 988 (Hamburg/Bremen). [H.H.]

Adalvard och Stefan] Berättelsen hos Ericus Olai och Johannes Magnus om dessa missionärers lidande står i intressant kontrast till Olaus Petris framställning. Reformatorn deklarerar i sin *Cröneka* (s. 39) frankt att Adalvard och Stefan hade goda intentioner, men att de gick för hårt fram; och på så sätt var de själva skyldiga till sina svårigheter: ”The gode män Adelwardh och Staphan hade ena godha mening, men liten beskedeligheet, och för then skul, föll thet ååter snart nidh, som the med theres predikan vpbygt hade. Ther hörer beskedeligheet til, att predika för offörståndugt folk, och handla så med them at the warda theraff förbettrade, ty affgudheet skal förra taghas wtåff hiertat, än vtåff altaret.” [H.H.]

KAPITEL 16

Olov, som hade tillnamnet Skötkonung, var son till den döde Erik Aorsel enligt vissa eller dennes broder enligt andra …] *OLAVS cognomento Schotkonung* i Johannes Magnus text. *Olavus Skotkonungh* hos Ericus Olai. Ericus Olai hävdar att Erik var far till Olov (8,1), men Olaus Petri säger i sin *Cröneka* ”Epter konung Stenkils [= Eriks] dödh, bleeff hans son, eller som en part meena hans brodhter Olaff, konung …”. Johannes Magnus har nog följt Olaus Petri på denna punkt, liksom på andra. (Se nedan, kommentaren till bok 20, kap. 24.) [H.H.]

Men när Saxo påstår …] Även här hävdar Johannes Magnus att svenskarna antog kristendomen långt tidigare än danskarna. Han försöker återigen visa att Saxos kronologi (9,8) är felaktig i redogörelsen för Frodes försök att kristna Danmark.

De årtal som han uppger är inte helt korrekta, men nästan: Agapetus I:s pontifikat var 535–536, Agapetus II:s 946–955. (Johannes Magnus stavar namnet Agapitus, precis som han gjorde ovan i bok 10, kap 9.) Harald Gormsson (Blåtand) satt på Danmarks tron 958–986 och Sven Tveskägg 986–1014. [H.H.]

enligt Krantz] Uppgiften att kejsar Otto tvingar den danske kungen Harald att låta döpa sig har hämtats från Krantz, *Daniae liber* IV, kapitel 19, s. 147.

KAPITEL 17

Olov Tryggvason] Berättelsen om den norske kungen Olov Tryggvason och Sigrid Storråda är i stort sett en parafras över Ericus Olai (10,1ff).

KAPITEL 18

... ett sjöslag mot Sven] Detta är det så kallade slaget vid Svolder (999 eller 1000), en ort som Johannes Magnus inte nämner. Också Saxo talar enbart om att flottorna möttes i en drabbning till sjöss (*maritimo ... certamine*; 10,12,3f) Likaså saknas namnet i *Historia Norwegiae*. Ericus Olai har inte heller någon uppgift om platsen för striden, fastän han ger en dramatisk skildring av händelsen, bland annat med anekdoten om Einar Tambaskälvir (10,11ff), som han hade funnit hos Saxo. Likaså saknas besked om platsen i Olaus Petris *Cröneka* (s. 41). Ursprunget till namnet Svolder återfinns emellertid mycket tidigt i historieskrivningen, hos Theodoricus Monachus, en norsk munk som mot slutet av 1100-talet på latin författade en norsk historia. Han förlägger slaget till en plats som i alla handskrifter till hans verk benämnes *Svoln*, vilken skulle vara belägen någonstans vid Pommerns kust. Kanske är Svoln en förvrängning av Svold. Andra författare har hävdat att det hela utspelade sig vid Öregrund eller mer allmänt sagt att drabbningen stod någonstans i sydvästra Östersjön. För en uttömmande belysning av forskningsläget, se Snorri Sturluson, *Histoire des rois de Norvège* I: *Histoire du roi Olaf Fils Tryggvi* (2000), med översättaren François Xavier Dillmanns lärda kommentar i not 5, s. 587–589. [H.H.]

Engelsmännens kung Mildred ... eller som han också kallas Eldred] Hos Ericus Olai (10,17; 10, 28) heter han Ädelraad eller Mildredus. Det är Ethelred II, "the Unready", kung över England 978–1013 och 1014–1016, som avses. [H.H.]

den helige Sigfrid] En engelsk missionär Sigfrid nämns av Adam av Bremen. Det är inte mycket som med säkerhet kan sägas om denna dunkla gestalt; men fromhet och kyrkopolitiska ambitioner kompletterade gärna och ogenerat det osäkra underlaget till en detaljrik, spännande och uppbygglig legend. Se SBL, *Sigfrid* i bd 32 (Lars Olof Larsson), Toni Schmid, *Den helige Sigfrid* (1931) och, för en klargörande sammanfattning, Dick Harrisons *Jarlens sekel* (2002) s. 591f. [H.H.]

Här har Johannes Magnus gjort en elegant parafras över denna legend, som spreds i olika versioner från 1100-talet slut. Detta fromma exempel skall också visa att kungarna måste lyssna till biskoparnas undervisning och vörda och älska dem lika innerligt som den engelske kungen Mildred eller Olov Skötkonung. Han påstår likaså att det var gudlösa stormän som plundrade och dödade Sigfrids brorsöner. Och genom denna tolkning blir legenden en ny maning till den svenska adeln att sona sina tidigare brott mot kyrkan för att undgå Guds dom och straff. [K.J.]

KAPITEL 19

Ty han lyssnade genom en tolk på ... Sigfrids predikningar ...] I detta sammanhang har Olaus Petri en intressant notis som antyder att missionärerna från Tyskland

och England inte alltid behövde tolk: ”thet är ock merkiandes at på then tijd thå Christendomen kom her först in i rijket, war icke så stoor åtskildnat i tungomålen som nw är. Ty Tydzsko, Engelsko och Suensko haffua fögho skiltt ååth, Ther före kunde både Tydzske och Engilske sieffue predika her” (*Cröneka*, s. 40). [H.H.]

KAPITEL 20

Barnen får ännu lida för det som fäderna gjorde] Citatet i kap. 20 (*Sentit adhuc proles quod commisere parentes*) kommer från ett diktverk som går under namnet Theodulus *Eklog* (*Ecloga Theoduli*), en from liten dikt som förmodligen är skriven på 900-talet. Den fick stor spridning på grund av sitt sedelärande och uppbyggliga innehåll. [H.H.]

KAPITEL 21

en mäktig motståndare ... i det norska riket ...] Berättelsen om Olov den helige och Olov Skötkonung är i stort sett en parafras över Ericus Olai (10,19ff). Men Johannes Magnus griper också tillfället att presentera sin syn på det ideala förhållandet mellan Norge och Sverige. Norge och Danmark var förenade i en personalunion sedan Margareta blev regent i dessa länder 1387–88. Men Johannes Magnus skildrar norrmännen och danskarna på vitt skilda sätt. De förra var ett tappert folk som värnade sitt fäderneslands frihet med ära, medan de senare försökte plundra eller suga ut Sverige och andra länder genom eviga intriger och grymma försåt. Och därför var danskarna svenskarnas dödsfiender sedan urminnes tider. Men gentemot Norge borde man eftersträva en ömsesidig respekt och vänskap. Ett exempel får också visa detta. Olov Skötkonung nekar först att ge sin dotter till den norske Olov, när denne friar till henne. Men han tvingas bifalla den norske kungens önskan genom folkets hot på tinget – där vill man ha fred med Norge. Och sedan växer det fram en ljuv vänskap mellan dessa kungar. Det tycks vara denna berättelse som Snorre utvecklade, när han skildrade Torgny lagmans berömda tal på tinget.

Däremot tillbakavisar Johannes Magnus tanken att Olov den helige skulle ha bidragit till Olov Skötkonungs omvändelse. Den hade skett långt tidigare och utan norsk medverkan. Han hävdar till och med att Olov den helige kunde genomföra sitt kristnande av Norge tack vare den fred och ordning som Olov Skötkonung skapade och vidmakthöll i hela Norden.

Olov den helige var utan tvekan det största nordiska helgonet under senmedeltiden. Men Johannes Magnus ville framställa Sverige som den ledande nationen i Nordens kristnande. Och därför har han gjort allt för att lyfta fram Olov Skötkonung i ett liknande helgonljus.

”Du kan inte göra en man från ett annat folk till kung ...”] Bibelcitatet (*Non poteris alterius gentis hominem Regem facere, qui non est frater tuus*) kommer från Femte Moseboken, 27:15.

... lät han sina män gräva sig igenom en del av marken] Ericus Olai uttrycker sig mer exakt beträffande platsen (10,24): *defosso meatu Agnafith, ubi nunc opidum*

Holmense fundatum est, vilket Olaus Petri ganska troget återger, med en tentativ förklaring: ”Ther före läät han widh Agnafitt ther nw ståår Stocholm graffua itt nyyt vthlopp, och thet är nw (til ewentyr) södhra ström …” (*Cröneka*, s. 42). [H.H.]

KAPITEL 22

Där slog han sig ned i landskapet Viken] I texten står det *sedem in provincia Vichiae complexus*. Ericus Olai skriver *Capta … mansione in Viik*. Jan Öberg hävdar att det rör sig om Bohuslän (Ericus Olai, *Chronica …*, II [1993–1995], s. 62). [H.H.]

KAPITEL 23

När den norske kungen fått detta råd …] Berättelsen följer helt nära Ericus Olai (10,37ff), som här också meddelar den uppbyggliga berättelsen om de krav som det enkla folket ställde till den svenske kungen, när de talrikt infann sig (*vulgares de regno in multitudine accedentes*). Johannes Magnus talar om *plebeiae multitudinis nuntii*, ”sändebud från det enkla folket”, och i marginalen står det *Plebeia multitudo in Suecia potens*, ”Det enkla folket är mäktigt i Sverige”. [H.H.]

BOK 18

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar tiden från Amund den gamle till Sverker d.ä.:s död, det vill säga cirka 1022–1156. De viktigaste källorna är Saxo, Ericus Olai, *Prosaiska krönikan* och Krantz. De kungar som nämns är följande, i den ordning Johannes Magnus (och Ericus Olai) presenterar dem, men med de årtal som nyare historisk forskning vill ge dem:

Amund Kolbrännare (= Anund Jacob)	c. 1022–1050
Amund Slemme (= Emund Gamle)	c. 1050–1060
Håkan Röde	1070-talet
Stenkil	c. 1060–1066
Inge d.ä.	c. 1080–1100
Halsten	c. 1070
(Blot-Sven	mitten av 1080-talet)
Filip	c. 1100–1110
Inge d.y.	c. 1110–1125
Ragnvald	1120-talet
Magnus Nilsson	1130-talet
Sverker d.ä.	c. 1130–1156

Denna lista överensstämmer också nästan helt med de regentlängder som återfinns i *Västgötalagen* och *Prosaiska krönikan*. (Se Sture Bolin, *Om Nordens äldsta historieforskning* [1931], s.141ff.) Som synes stämmer inte den inbördes ordningen riktigt med nuvarande uppfattning. Det är framför allt placeringen av Håkan Röde som avviker från den ordning vi finner i nyare historieverk, där denne kung kommer efter Stenkil. Den sistnämnda ordningsföljden föreligger faktiskt redan i *Hervararsagans* bekanta kungalängd. (Men den var inte känd för Johannes Magnus.) [H.H.]

KAPITEL I

Amund] Berättelsen om Olov Skötkonungs son Amund (Amundus) är i stort en parafras över Ericus Olai (11,1–42). Liksom denne betonar Johannes Magnus att Amund fick en fostran i fromma seder hos sin släkting Olov den helige i Norge. Men han finner det troligt att Amund döptes redan i Sverige – Sverige skulle ju ha kristnats först av de nordiska länderna, enligt Johannes Magnus. Det skulle också ha vuxit fram en djup och broderlig vänskap mellan Amund och Olov den helige. Därför blir Amund ett orubbligt stöd för Olov när han utsätts för svåra förföljelser både av de norska stormännen och den falske och maktgirige kung Knut i Danmark. En del av helgonglansen kring den norske Olov får således falla över den svenske Amund.

Vissa uppger att han fick tillnamnet "den gamle", eftersom han levde så länge.] Saxo, som kallar honom Omundus, säger att han fick sitt tillnamn av att han levde så länge (*a vitae diuturnitate cognomen sortitus*) (10,16,1). I *Västgötalagens kungakrönika* från 1200-talets mitt heter han Ödmundir kolbrenna (Sture Bolin, *Om Nordens äldsta historieforskning* [1931], s. 143). I *Prosaiska krönikan* får han namnet Ödmunder kolabrennare (Klemming, *Småskrifter …*, [1868–1881], s. 233), i *Lilla rimkrönikan*, Ödmund kållabrännare. Ericus Olai kallar honom däremot Amundus Kolbrenna (11,1), vilket också är benämningen hos Olaus Petri (*Cröneka*, s. 43). I kapitel 6 nedan använder Johannes Magnus båda benämningarna och ger honom tillnamnen *Annosus* (gammal) och *Carbonarius* (kolbrännare). Hans efterträdare (se nedan, kap. 6) heter hos Johannes Magnus *Amundus a vilitate cognomen adeptus*, "Amund som fick namnet av sin uselhet". I *Västgötalagens kungakrönika* heter denne kung Ödmundher slaema, i *Prosaiska krönikan* Ämunder slemme, i *Lilla rimkrönikan* Amwnd Slemme, och hos Ericus Olai kallas han Amundus Slemme. I denna uppenbart sammanhängande tradition har vi alltså att göra med två kungar Amund, vilka båda var söner till Olov Skötkonung, nämligen Amund den Gamle (eller Kolbrännaren) och Amund Slemme. I senare svensk historieskrivning har de fått helt andra namn, beroende på att man har utgått från den information som står att hämta hos Adam av Bremen, i *Gesta Hammarburgensis Ecclesiae Pontificum*, bok 2, kapitel 59 och bok 3, kapitel 15f, där samma personer heter Anund Jakob respektive Emund pessimus. Förvirringen blir ännu större genom att den senare i vissa handskrifter hos Adam dessutom kallas Gamul, en benämning som har levt vidare i traditionen. För en fullständig belysning av källmaterialet till dessa rätt dunkla personer, se SBL, "Anund Jakob" (N. Beckman) respektive "Emund Gamle" (Sture Bolin). [H.H.]

Vissa säger att han kanske döptes av den engelske biskopen Bernard …] Detta hävdas av Ericus Olai (11,2).

KAPITEL 2

Berättelsen om Ulf Sprakaleg kommer från Saxo (10,15,4ff). Denne Ulf härstammar från en björn som förälskat sig i en förnäm svensk kvinna. Detta blir ännu ett bevis för det barbari som skulle ha härskat i Sverige.[1] Men Johannes Magnus använder denna berättelse för helt andra syften. Han hävdar nämligen att en rad av danskarnas kungar härstammade från denne Ulf och hade ärvt hans ondskefulla väsen. Därmed blir han Guds straff för danskarnas skryt och övermod.

KAPITEL 3

den norske Olov] Det mesta om de strider som här skildras är hämtat från Ericus Olai (11,8ff). Extra material om Olov den helige kan Ericus ha hämtat ur isländska och norska handskrifter som kom till Sverige mot 1400-talets mitt, bland annat

1. Johannesson 1978, s. 213.

huvudhandskriften till Snorre Sturlassons *Olof den heliges saga*. (Se Sten Lindroth, *Svensk lärdomshistoria*, I, 1975, s. 171.) [H.H.]

”Fly dessa grymma länder, fly den giriga stranden!”] Citatet *Heu fuge crudeles terras, fuge litus avarum* kommer från Vergilius, *Aeneiden*, 3,44. Det är den mördade Polydorus som ropar detta till Aeneas. Citeras även nedan i bok 23, kap. 21. [H.H.]

Enligt de norska historieverken …] Johannes Magnus skriver *in Noruegianis historiis*. Hänvisningen kommer från Ericus Olai, som talar om *Cronica Noricorum* (11,16). Det är här inte fråga om Snorres ovannämnda saga: I den skildras visserligen uppdämningen av Helgeån och den därpå följande drabbningen, men där ges inte samma detaljer. (Snorre Sturluson, *Nordiska kungasagor*, II. *Olav den heliges saga*, 1992, s. 149f, 237ff.) Att de två skepp som kom undan kallades *drakar* står också att läsa hos Ericus Olai. [H.H.]

KAPITEL 4

… om man, till större nytta för det gotiska riket, ändrade deras lopp] Jämför bok 19, kap. 19, där Johannes Magnus återkommer till detta tema. Djärva projekt av det här slaget hade tydligen diskuterats i Sverige under 1500-talets början, bland annat i en brevväxling mellan Gustav Vasa och Hans Brask. Olaus Magnus skriver i sin *Historia om de nordiska folken* (II, 30) om den destruktiva kraften hos vattendragen och om flodreglering. I det sammanhanget nämner han också möjligheten att vända floderna i deras lopp. Se Granlunds kommentar (1951) till textstället. [H.H.]

Danskarnas kung Knut var inte heller sen …] Efter ovannämnda reflexion om flodreglering återknyter Johannes Magnus här till Ericus Olais framställning (11,23ff), fast på ett ganska fritt sätt. [H.H.]

levde en tid hos kung Jaroslav, som var gift med hans syster] I vår text kallas han *Ierizleuus*. Ericus Olai skriver här enbart *ad regem Ruchie, qui eius sororem habebat* (”till kungen i Ryssland, som var gift med hans syster”), men namnger denne härskare som *Ierzleffuus* lite längre fram. Det är fråga om Jaroslav (978–1054), furste över Novgorod och, från 1019, storfurste över Kievriket. Han var i själva verket gift med Ingegerd, dotter till Olof Skötkonung. Däremot var han svåger till Olov. Det är alltså Ericus Olai som har lurat Johannes Magnus här. [H.H.]

KAPITEL 5

Dansken Saxo berättar …] Textstället som åsyftas är 10,16,11. [H.H.]

Olovs broder Harald … begav sig därför till Bysans] Det är Harald Hårdråde, halvbroder till Olav den helige. Harald gjorde vacker karriär i väringagardet i Konstantinopel och deltog därvid bland annat i kejsarens krig på Sicilien och i Bulgarien. Han blev kung i Norge 1046 och föll i det berömda slaget vid Stamford Bridge år 1066. När det gäller Haralds farhågor har Johannes Magnus ordagrant övertagit Saxos formuleringar. [H.H.]

KAPITEL 6

Amund som också kallades ”den slemme” …] Ericus Olai talar om Amunds *vilitas* eller låga börd (12,1), och detta har inspirerat Johannes Magnus till en exkurs om prästers älskarinnor och brott mot det heliga celibatet.

De som var söner till präster …] Johannes Magnus döljer de verkliga förhållandena i ett moln av vältalighet. Kardinalbiskopen Vilhelm av Sabina kom på hösten 1247 på uppdrag av påven till Sverige. Han kallade till ett provinsialkoncilium i Skänninge (februari 1248), där ett antal viktiga beslut rörande den kyrkliga ordningen genomdrevs. Ett sådant var att prästerna hädanefter skulle leva i celibat. Saken var mycket känslig och motståndet stort. Vid den här tiden var majoriteten av präster i Sverige gifta och dessutom ofta söner till präster. Celibatet kom i själva verket aldrig att genomföras i Sverige. Se Dick Harrison, *Jarlens sekel* (2002), s. 417–422. [H.H.]

… som man trampar på salt utan sälta] En allusion till Matteusevangeliet 5:13. [H.H.]

… strid … nära gården eller bron Stångapelle] Saxo (10,16,7) skriver *apud Stangam montem* (”vid berget Stanga”), där *montem* kanske är ett skrivfel för *pontem* (’bro’). Ericus Olai (12,3) följer *Prosaiska krönikan*, där vi läser ”at strida … widh ena broo j skane heter stongapelle” (Klemming, *Småstycken …*, [1868–1881], s. 233f). Det kan röra sig om Stånga skans eller Stånga pålverk, i närheten av Gårdstånga vid Kävlingeån i Skåne. [H.H.]

… där tidigare ett slag hade utkämpats mot Amund kolbrännare] Saxo har blandat samman de båda Amund (eller om vi skall kalla dem Anund och Emund). Se SBL, ”Anund Jacob” (N. Beckman). [H.H.]

KAPITEL 7

några fragment av danskarnas historieverk] Det är okänt vilken skrift Johannes Magnus polemiserar mot. Hans ståndpunkt var ju att den rätta gränsen mellan Sverige och Danmark gick genom Öresund.

… man drog upp gränserna …] Uppgiften om gränsdragningen finns i *Prosaiska krönikan*: ”ämundher slämmä … loth läggia raa millan swerike och skane” (Klemming, *Småstycken …*, [1868–1881], s. 233). I *Lilla rimkrönikan* (yngre redaktionen) får kung Amund själv vittna om hur han drog gränsen och hur dåraktigt detta var: ”Jag gjorde iw som en argher faåne/ att jag satte raåmerke mellan swerige och skåne … ” (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, I [1865], s. 273). Ericus Olai säger (12,1): *Scaniam divisit a Suecia limitibus designatis*, ”han avdelade Skåne från Sverige genom gränser som han dragit upp”, med tillägget att Amund gjorde detta i förhastad obetänksamhet eller också kanske lurad av de alltid lömska danskarna. [H.H.]

KAPITEL 8

Håkan röde] Denne kung nämns flyktigt av Ericus Olai (12,26), och eftersom inget bevisar motsatsen har Johannes Magnus ansett sig fri att teckna porträttet av en rättvis och fredsälskande kung.

... mellan Magnus i Norge och Knut i Danmark] Magnus den gode (d. 1047) och Knut den store (d. 1035). [H.H.]

Det finns ju ett berömt ordspråk ...] Yttrandet tillskrivs kejsar Antoninus Pius. Det citeras första gången i *Historia Augusta*, Ant. Pius 9 (Julius Capitolinus). [H.H.]

... i Västergötland som han härstammade ifrån] Uppgiften finns både i *Prosaiska krönikan* (Klemming, *Småstycken ...*, [1868–1881], s. 234) och hos Ericus Olai. [H.H.]

Lödöse] Det är Nya Lödöse, som anlades vid Säveåns utlopp i Göta älv. Stadsprivilegier i augusti 1473. [H.H.]

... i Levenes kyrka ...] Liffweni både i *Prosaiska krönikan* och hos Ericus Olai. Kyrkby i Vara kommun. [H.H.]

KAPITEL 9

Stenkil] Ericus Olai berättar om denne Stenkil att han var kraftigt byggd, hjältemodig i strid, att han älskade Västergötland och att han var skicklig att skjuta med båge, vilket omvittnas i inskrifter och monument (13,1ff). Allt detta hade han hämtat från *Prosaiska krönikan* (Klemming, *Småstycken...*, [1868–1881], s. 234). Johannes Magnus har utvecklat detta för att teckna ett fylligare porträtt av denne kung. Uppgiften om kejsar Domitianus skicklighet i bågskytte återfinns hos Suetonius, *Vitae Caesarum*, Domitianus 19. [H.H.]

den förre Stenkil ... Adagar ...] Se ovan, kommentar till bok 17, kap. 15. [H.H.]

ärkebiskop Albert i Bremen] Adalbert I, i ämbetet 1043–1072. [H.H.]

... skörden alltför stor och arbetarna så fåtaliga] Texten syftar på Matteusevangeliet 9:37 och Lukasevangeliet 10:2. [H.H.]

den sanna vinstocken] Texten syftar på Johannesevangeliet 15:1. [H.H.]

... en stor kärlek, särskilt västgötarna ...] Ericus Olai 13,2 och *Prosaiska krönikan*, där det står ”Han älskade wesgötha öffwer alla the men i hans rike” (Klemming, *Småstycken ...*, [1868–1881], s. 234). [H.H.]

KAPITEL 10

Inge] Skildringen av denne kung bygger på Ericus Olai (13,12ff).

... framgångsrika krig mot Valdemar, som ... kallades Jaroslav ...] Se ovan, kommentaren till kap. 4. De varierande namnformerna förekommer såväl hos Saxo (11,6,3) som Ericus Olai (12,20) (i båda fallen i ett helt annat sammanhang). Dessa ryska fälttåg är ett rent påhitt av Johannes Magnus. [H.H.]

Gjuta] Guda (eller Gutha) hos Saxo (11,7,2ff). Det är kanske den svenska kungadottern Gunhild Amundsdotter som avses. Identifikationen är högst osäker. Jämför Adam av Bremen, *Gesta Hammaburgensis ...*, bok 3, kapitel 15. [H.H.]

Saxo berättar hur den danske kung Sven Estridsson (d. 1076) gifter sig med den svenska kungadottern Gjuta, fastän den kanoniska lagen förbjuder äktenskap mellan kusiner (11,7,2). Johannes Magnus betonar det gudlösa i förbindelsen, men griper också tillfället att prisa Gjutas ädla kyskhet och stora frikostighet mot kyrkan både i Danmark och Sverige. På nytt framstår Sverige som fromhetens sanna hemvist i Norden. [K.J.]

KAPITEL 11

den helige biskopen Eskil] Berättelsen om Eskils martyrium under Blot-Svens dagar bygger på Eskilslegenden, som tillkom mot slutet av 1200-talet. Eskil är en synnerligen otydlig gestalt. Han skulle ha lidit martyrdöden omkring 1080. Johanniterna uppförde på 1200-talet en kyrka över den plats som utpekades som hans grav i Tuna, som senare kallades Eskilstuna. Det var i den miljön som den fantasifulla legenden skapades. Uppgifter om Eskils verksamhet föreligger också i ett officium som tillskrivits Brynolf Algotsson. [H.H.]

… upphöjde nämligen en man som kallades ”Sven den blodtörstige” eller Blot-Sven till kung …] Johannes Magnus skriver *Sueno Sanguinarius*, vilket kan uttolkas som ”Sven den bloddrypande” eller kanske ”Sven den blodtörstige”. (”Blot-Sven” är översättarens förklarande tillägg.) Med *Sanguinarius* åsyftas givetvis blotandet, som med nödvändighet innebär blodiga offer. Han går också under namnet *Sveno Victimarius* (av *victima*, ’offerdjur’), ”Blot-Sven”. Ericus Olai nämner denne kung på två ställen, i båda fallen med hänvisning till Eskilslegenden: ”då skedde det avfall som beskrivs i den helige Eskils legend. Ty man valde till kung en viss Sven Avgudadyrkare”, *facta fuit illa apostasia, de qua agitur in Legenda sancti Eskilli, quia … elegerunt quendam Suenonem ydolatram …* (8,17); ”Sven … som kallas Blodsven i den helige Eskils legend”, *Sueno … dictus Blodsuen in Legenda sancti Eskilli* (12,18). Vi har alltså att räkna med flera binamn, som i grunden innebär samma sak: *Ydolatra* (= *Idolo-latra*) ’avgudadyrkare’; *victimarius*, ’som offrar djur’, *sanguinarius*, ’som är bloddrypande’ och de svenska varianterna Blod-Sven eller Blot-Sven.

Lilla rimkrönikan (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, I [1865], s. 278ff) låter den inbitne hedningen Blodzswän framträda i en lång dikt, där han beskriver sin vederstyggliga verksamhet, bland annat med följande rätt underhållande ord:

Alth affguda offer som dreptess tha
lath jag almoghen ätha, iag giorde ock saå
Diwrablodhen mz samma kosth
lath iag them dricka som äplemosth.

Om man dricker offerdjurens blod som äpplemust är man onekligen blodtörstig. [H.H.]

… följde därmed David, Teodosius och många andra mäktiga kungar när de syndade, men även när de gjorde bot …] Det är Davids ånger över Urias död (efter Nathans drabbande liknelse; Andra Samuelsboken 12:1ff) och Teodosius ånger över massakrerna i Thessaloniki (efter Ambrosius strafftal). Exemplen är klassiska. De återkommer i *Tillägg av Olaus Magnus* nedan (se kommentar där). [H.H.]

KAPITEL 12

Halsten] Berättelsen om denne kung bygger i stort på Ericus Olai (13,24), men Johannes Magnus betonar Halstens fromhet vida mer. Bibelcitatet kommer från Job 31:13–15.

... med välvilja tolkade allt ...] Så även Ericus Olai. I *Prosaiska krönikan* läser vi: ”han war spaker godwilioger och wende all ärende til godho”. [H.H.]

Harald och Knut] Harald Hein (regerade 1076–1080) och Knut den helige (regerade 1080–1086). [H.H.]

... räddade sig enligt Saxo ...] Textstället är 11,10,6, där flykten till Sverige och krigstågen i Ryssland nämns. Däremot står där inget om Halsten. [H.H.]

KAPITEL 13

Filip] Ericus Olai uppger att Filip styrde Sverige när Knut den helige var kung i Danmark. Enligt Saxo ökade Knut kyrkans makt och rikedom genom en rad friheter och privilegier. Nu fick biskoparna högre rang än de världsliga stormännen. Kyrkans män skulle också dömas av sina egna domstolar, medan prästerna och kyrkorna skulle få sitt underhåll genom tionde.[2] Detta sammanföll med Johannes Magnus ideal. Men han hävdar dessutom att Knut hade fostrats till dessa fromma seder när han i sin ungdom flydde till den gode sveakungen Halsten (kap. 14). Så framstår Sverige än en gång som det frommaste landet i Norden.

... tills han förråddes av den trolöse Blacke] Saxo (11,14,8ff) berättar om förrädaren Blacke (Blakke; lat. *Blacco*) och mordet på kungen. [H.H.]

Ingegärd] Hon gifte sig med Folke Digre. Släktskapsförhållandena utreds av Ericus Olai (13,33). Se Dick Harrison *Jarlens sekel* (2002), s. 182. [H.H.]

KAPITEL 14

Inge] Textkällan här är Ericus Olai 13,39ff.

Ragnhild] Ericus Olai säger också att hennes reliker finns i Södertälje (*cuius reliquie sunt in Telgis*). Hon påstods ha farit på pilgrimsfärd till Rom och Jerusalem. I Rom råkade hon ut för rövare, men änglar gav henne nya kläder i stället för de förlorade. En god sammanfattning av den lokala helgonkult som uppstod på olika platser vid denna tid ges i Dick Harrisons *Jarlens sekel* (2002), s. 587ff (beträffande Ragnhild, s. 593). I *Lilla rimkrönikan* tar Inge själv till orda och säger: ”J Telgie ragnill myn hustru liggher / jag troor hon mig nådher aff gud tiggher” (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor,* I [1865], s. 281). [H.H.]

Kristina ... maka till den helige kungen och martyren Erik] Johannes Magnus följer framställningen hos Ericus Olai, som kanske har tagit miste.[3] [H.H.]

Margareta] Hon blev först drottning i Norge genom sitt giftermål med Magnus Barfot och därefter Danmarks drottning som maka till Nils (Niels) Svensson. Det första äktenskapet ingicks i samband med avslutandet av krig mellan Sverige och Norge, varför hon i hävderna går under namnet ”Fredkulla”. [H.H.]

Saxo prisar ...] Bilden av Margaretas frikostighet mot kyrkorna i Danmark bygger på Saxo (13,1,5). Beträffande sonen Magnus och hertig Knut, se nedan, kap. 16.

2. Ibid., s. 224f.
3. Om de olika uppgifterna om hennes börd, se Knut B. Westman, ”Erik den helige och hans tid”, I: *Erik den helige. Historia. Kult. Reliker.* Red. Bengt Thordeman, Stockholm 1954, s. 20f (med noter).

KAPITEL 15

Ragnvald] Johannes Magnus följer här den ganska utförliga framställningen hos Ericus Olai (13,50ff), men utvidgar berättelsen och lyfter stilen till en högre nivå, som han brukar då han parafraserar sin svenske föregångare. [H.H.]

… så att ingen fick säga: ”Av vilket skäl gör du detta?”] Saknar motsvarighet hos Ericus Olai. Vår författare citerar en välkänd fråga från Job (9:12), där det konstateras att ingen människa kan ha rätt mot Gud. Ingen kan säga till Gud: ”Varför gör du så här?” (I *Vulgata* och hos Johannes Magnus: *Cur ita facis?*) Frasen kom under senmedeltiden ofta till användning i diskussionen om absolut maktutövning. Till en person med absolut auktoritet kan man inte ställa frågan *Cur ita facis*. Uttrycket har bland annat kommit att förknippas med den framstående franske teologen Jean Gerson (1363–1429), som använder det i diskussionen om påvens makt. [H.H.]

Men Ragnvald föraktade dessa gamla lagar …] Det gäller landskapslagarnas föreskrifter om vad som krävdes av en kung under Eriksgatan. Olaus Petri återger det dramatiska skeendet med omnämnande av de hederliga gamla svenska ord som kom till användning i detta sammanhang: ”Han foor i sitt stålta sinne in i Vestergötzland, och forachtade grwdh och gitzlan …” (*Cröneka*, s. 52). Ordet *grwdh*, *grud*, som nog hellre skulle stavas *grid(h)*, betyder ’frid’, ’lejd’. [H.H.]

KAPITEL 16

Magnus] Det var ett obestridligt faktum att denne danske kungason en tid var kung i Sverige. Men Johannes Magnus förklarar detta med att goterna och svearna var oeniga vid kungavalet. Därmed blir detta ett varnande exempel på hur danskarna alltid utnyttjar en sådan splittring i Sverige. Han har vid sidan av Ericus Olai (14,1–8) också utnyttjat Saxo för att skildra denne Magnus som en gudlös och motbjudande tyrann.

… röva bort de torshammare, som svearna hade dyrkat …; vi nämnde tidigare] Saxo, som berättar om detta (13,5,5) kallar dessa kultföremål *malleoli Ioviales*, vilket också är benämningen hos Johannes Magnus här och på det tidigare ställe som han hänvisar till (1,13). Även Olaus Magnus berättar om stölden i *Historia om de nordiska folken* (bok III, kapitel 8). Saxo meddelar att svenskarna ännu betraktar bortrövandet av torshamrarna som ett helgerån. [H.H.]

hertig Knut] Knut Lavard, (d. 1131), dansk prins och *jarl* över Slesvig (jfr nedan bok 19, kap. 7 och beträffande orden *dux/jarl*, se kommentaren till kap. 6 [”goternas hertig Guttorm”]). [H.H.]

Bogoslav] Fel för Boleslav [III], (regerade 1102–1138). Saxo kallar honom Bokislavus (13,5,2). Dottern hette Rikissa. [H.H.]

… dödades av Erik …] Erik Emune, kung av Danmark 1134–1137. [H.H.]

KAPITEL 17

Sverker] Saxo berättar att den danske kungen Sven vill hämnas en oförrätt av den svenske kungen Sverker genom att företa ett krigståg till dennes land. En engelsk kardinal, Nicolaus, befinner sig då i Danmark, och han varnar Sven för att dåraktigt angripa detta vilda och fattiga land med dess klippor och omänskliga köld.[4] Johannes Magnus citerar denna berättelse som en varning för främmande arméer att angripa det ointagliga Sverige – brodern Olaus Magnus skildring rymmer en rad liknande berättelser om hur främmande härar blir ett värnlöst offer för klipporna, skogarna och kölden i Sverige.[5] Men Johannes Magnus gör en karakteristisk förändring av kardinalens tal: Sverige var inte fattigt utan slösande rikt genom alla ädla metaller i de outtömliga gruvorna. Även detta ingick i bröderna Magnus myt om det oövervinneliga Sverige.

Sverker kom från en ädel släkt …] Härkomsten betonas även av Ericus Olai, som dock är mycket kortfattad när det gäller denne kung (14,10–14). Här är det i stället Saxo som har fått leverera materialet. [H.H.]

danskarnas kung Nils … Margareta] Se ovan, kommentaren till kap. 14. [H.H.]

Ulvhilda] Hon levde 1095–1148 och var dotter till Håkon Tjotta. [H.H.]

Nu följde flera kungar i Danmark …] De som här räknas upp är:

Erik Emune	1134–1137
Harald Kesja	d. 1135
Erik Lamm	1137–1146
Sven Grathe	1146–1157

Erik Emune var inte son till Emund, som Johannes Magnus säger, utan till Erik Ejegod. [H.H.]

Johan … rövade bort makan till ståthållaren Karl …] Berättelsen är hämtad från Saxo (14,10).

… den engelske kardinalen … Nicholas …] Nicholas Breakspear (c. 1100–1159), av engelsk börd, påve som Hadrianus IV (1154–1159). Se nedan, bok 19, kap. 6. [H.H.]

Eugenius III] I ämbetet 1145–1153. [H.H.]

För övrigt … fångar spindeln åtminstone flugor, när den spinner trådar av sitt eget innanmäte …] På latin *aranea sese eviscerando saltem muscas … assequitur*. Ordspråksartad formulering som kan beläggas bland annat hos Ambrosius. [H.H.]

Det finns outtömliga gruvor med dyrbara metaller hos svearna …] Jämför ovan, kommentaren till Förord, kap. 4 ("outtömliga gruvor …") samt till bok 22, kap. 3. [H.H.]

KAPITEL 18

Nicholas] Saxo berättar hur den engelske kardinalen Nicolaus reser till Norge och upphöjer detta rike till ett eget ärkebiskopsdöme (se nedan, kommentaren till bok 19, kap. 6). Sedan ämnar han skänka goterna och svearna samma värdighet, men

4. Johannesson 1978, s. 256f.
5. Johannesson 1982, s. 249.

de kan inte enas om en person eller en plats för detta ämbete, och därför finner han dem alltför barbariska för en sådan reform. Men Norge hade förut legat under ärkebiskopen i Lund och därför upphöjs Eskil och hans efterträdare på denna stol till *primas* över Sverige som kompensation för denna förlust (14,11,1). Man förstår hur farlig denna historieskrivning var för Johannes Magnus, för den innebar ju att han och hela den svenska kyrkan var underställda den danske ärkebiskopens auktoritet. Därför bestrider han denna tes på många ställen i sina skrifter.

KAPITEL 19

Sverker] Berättelsen om den danske kungen Sven och hans krigståg mot Sverker i Sverige kommer från Saxo (14,12,1ff). Johannes Magnus understryker tacksamt alla de laster och svagheter som Saxo tillskriver Sven, liksom skammen när den väldiga danska hären besegras av enkla bönder i Värend. Han refererar Saxos uppgift om Sverkers död (14,17,2) men fäster större tilltro till Ericus Olai (14,14).

Vid den tid när denne Sverker levde började man uppföra befästa städer på den tyska kusten …] Olaus Petri nämner också Lübecks grundande i detta sammanhang: ”I denna konung Swerkers tijdh, åår epter Christi födhelse, Elloffua hundrad och fyratiyo, thå bleff Lybeke stadh först begynnat …” (*Cröneka*, s. 53). [H.H.]

Ty folket vid den sarmatiska kusten använde tidigare det vendiska språket …] ”Den sarmatiska kusten” är här detsamma som södra Östersjökusten och ”det vendiska språket” (*Vandalica lingua* i vår text) syftar på de olika slaviska tungomål som talades i dessa trakter. Se ovan, kommentaren till Förord, kap. 5 (”’venderna’ eller vandalerna …”) [H.H.]

BOK 19

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar tiden från Erik den helige till Magnus Ladulås seger över brodern Valdemar, det vill säga 1156–1275. De kungar som nämns av ”sverkerska och erikska ätterna” samt av ”folkungaätten” är följande (med de årtal som nyare historisk forskning vill ge dem):

Erik den helige	1156–1160
Magnus Henriksson	1160–1161
Karl Sverkersson	1161–1167
Knut Eriksson	1167–1196
Sverker d.y. Karlsson	1196–1208
Erik Knutsson	1208–1216
Johan Sverkersson	1216–1222
Erik Eriksson	1222–1229
Knut Långe	1229–1234
Erik Eriksson (igen)	1234–1250
Valdemar	1250–1275
Magnus Ladulås	1275–1290

De viktigaste källorna är Ericus Olai, Saxo och Krantz, samt för Erik den helige den allmänt spridda helgonlegenden. Den ursprungliga källan till de senare kapitlen är *Erikskrönikan*, som ju är den skrift som försåg både Ericus Olai och Olaus Petri med information om Folkungaättens historia från 1200-talets mitt fram till Magnus Erikssons val till kung. [H.H.]

KAPITEL 1–5

Från slutet av 1100-talet börjar man bygga upp kulten av Erik Jedvardsson som ett helgon. Med tiden blir han också en allmän symbol för lag, rätt och fromma seder i Sverige. Därför åberopar Gustav Vasa ofta ”Sankt Eriks rätt” under början av sin regering. Och detta torde även förklara att han döper sin förste son till Erik. Nationalhelgonet skall således legitimera den nya och omstridda kungaätten.

Johannes Magnus följer nära den helgonlegend som lästes upp i kyrkorna på Eriksdagen (18 maj). Men han gör också några karakteristiska tillägg utifrån sitt eget fursteideal. Hos honom föraktar nämligen Erik all girighet och höjer inte skatterna fastän Sverige hotas av mäktiga fiender – en uppenbar kritik av Gustav Vasas argumentation vid riksdagarna. Erik visar också den största aktning mot prästerskapet och formar sitt liv och regemente efter de visa biskoparnas råd. Biskop

Henrik i Uppsala får likaledes den största äran av Eriks tåg till Finland för att sprida den kristna läran.

Några stormän sammansvär sig dock mot honom och inkallar de falska danskarna för att ta hans liv. Och därmed blir hans död en maning till den svenska adeln att sona sin skuld mot kyrkan och enas i den nödvändiga kampen mot de danska dödsfienderna.

KAPITEL 1

Som ovan antytts är Johannes Magnus i sin berättelse om Erik den helige inte särskilt beroende av Ericus Olai. Han följer snarare den populära helgonlegenden, med karakteristiska egna tillägg. Man vet faktiskt nästan ingenting om denne Erik, förutom att han var kung i Västergötland omkring 1158; allt är fromma fantasier! Rent allmänt är kungalängden under denna epok synnerligen osäker. (Se artikel av Sture Bolin i SBL, ”Erik den helige”.) [H.H.]

… den gode kung Inge, som var son till Filip … inte ville ge sin … dotter Kristina till någon man … förutom till denne ädle yngling …] Johannes Magnus kallar honom *Ingo, Philippi filius*. Ericus Olai (15,14) skriver *Ingo filius Philimeri*. De flesta äldre källor tycks vara ense om att denne Inge (det vill säga den äldre) i stället var kung Filips broder (*Lilla rimkrönikan, Prosaiska krönikan,* Olaus Petri etc.). När det gäller Erik den heliges hustru Kristina, se ovan, kommentaren till bok 18, kap. 14. [H.H.]

Slaverna, liverna och moskoviterna …] Omnämnandet av ”moskoviter” är en anakronism. Se kommentaren nedan till bok 20, kap. 11 (”… som ett skydd mot sarmaternas och moskoviternas angrepp”). [H.H.]

KAPITEL 2

”Det jag har räcker för mig …; era efterkommande kommer att behöva dem.”] Repliken är hämtad från den latinska versionen av *Erikslegenden* (i *Erik den helige* [1954], s. IX). I den svenska texten står det: ”Jac latir mik noghia aat mino … ty at ma wel ske at idhra epterkomande kunna torffwa thet widher” (s. XIV). I den yngre redaktionen av *Lilla rimkrönikan* berättar kungen själv om sin barmhärtighet (citat ur Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor,* I [1865], s. 283): [H.H.]

> Når the skulle meg myn skatt hem bära
> Gaff iag them qwitt, oc ey wille honum begära …

KAPITEL 3

biskop Henrik] påstås ha kommit från England, död kanske 1158. Ericus Olai hävdar att han var biskop i Uppsala. Henrik blev Finlands skyddshelgon. I själva verket vet man nästan ingenting om honom; hans baneman Lalli är troligtvis en fiktiv person. Det finska korståget förlorar sig i själva verket i historiens dunkel. ”Ingenting

i legenden går att verifiera."[1] I senare, protestantisk, historieskrivning kritiserades Henrik för att ha gått för hårt fram i sin nitiska missionsverksamhet.[2] [H.H.]

"Visserligen är jag glad … men jag sörjer ändå djupt att så många fiender har gått förlorade i denna kamp."] Även denna replik härstammar från den latinska versionen av *Erikslegenden* (i *Erik den helige* [1954], s. XII), här av Johannes Magnus bearbetad till en retoriskt mer effektfull form. I den svenska texten står det: "Jac ar gladher och hogheligha loffwar gudh at han oss wnte sigher. Man thet sorgher iac storligha at swa manga theres siala fortappades i dagh" (s. XV). [H.H.]

KAPITEL 4

"Den som avvisar er …"] Texten är en kombination av Första Samuelsboken 2:30 och Lukasevangeliet 10:16. [H.H.]

Han tuktade sitt kött med tagelskjortan …] Beskrivningen av kungens späkningar och sexuella avhållsamhet följer nära helgonlegenden och även framställningen hos Ericus Olai (15,15ff), som ju också utgår från denna text. Johannes Magnus nämner givetvis särskilt den uppbyggliga berättelsen om tagelskjortan, som legendens svenska och latinska versioner med hänförelse uppehåller sig vid: "twingadhe sin kropp idheligha med haarkladhe", *carnem suam iugi attrivit cilicio*. Enligt legenden förvarades denna klädnad, fuktad med kungen blod, ännu i Uppsala domkyrka. [H.H.]

KAPITEL 5

Hälsingarna var de första …] Framställningen utgår från Ericus Olai (16,5–6), som också nämner drabbningen på den plats vid Uppsala där Danmarks kyrka kom att byggas. [H.H.]

KAPITEL 6–7

Efter Erik den heliges död växlar kungamakten mellan hans och Sverkers ättlingar under en lång tid. Först kommer Karl Sverkersson till makten. Han kan enligt Ericus Olai ha deltagit i sammansvärjningen mot Erik den helige, och detta kunde då förklara att han dödas av Eriks son Knut (16,14). Men Johannes Magnus ger en helt annan bild. Hos honom äger denne Karl samma dygder som Erik den helige, för han stöder kyrkor och kloster med stor frikostighet och lyder de fromma biskoparnas råd och förmaningar. Det är också under hans styre som Sverige får en egen ärkebiskopsstol i Uppsala, en händelse som Johannes Magnus tillmäter en omvälvande betydelse i Sveriges utveckling till en fri och självständig stat. Han ägnar detta tema en hänförd skildring i sin historia om ärkebiskoparna i Uppsala.[3]

1. Dick Harrison, *Jarlens sekel*. Stockholm 2002, s. 570.
2. Henrik Ågren, *Erik den helige – landsfader eller beläte?* Lund 2012.
3. Johannesson 1982, s. 83f.

KAPITEL 6

Texten svarar mot Ericus Olai 16,12ff, som här har återgivits mycket fritt. [H.H.]

... förbund och släktskap med kung Valdemar i ... Danmark] Det är Valdemar den store (kung i Danmark 1157–1182) som avses. Just här är Saxo källan (14,28,23). [H.H.]

... goternas hertig Guttorm] Han kallas här *dux Gothorum*, hos Saxo *Sueonum dux*, men hans egentliga titel var givetvis *jarl*. (Hertigtiteln slår igenom i Sverige först under 1200-talets senare hälft.) Han levde in på 1170-talet. (Se artikel av Hans Gillingstam i SBL, "Guttorm".) [H.H.]

Påven Alexander III] Han uppehöll ämbetet 1159–1181, framstående jurist (kanonist), bland annat med kommentarer till Gratianus *Decretum*. Bekämpade med framgång flera motpåvar. (Jämför Ericus Olai 16,20.) [H.H.]

Biskop Eskil i Lund] Han var ärkebiskop 1137–1177. [H.H.]

den engelske kardinalen Nicholas] Nicholas Breakspear besökte Norge och Sverige för att ordna de kyrkliga förhållandena. Han blev vald till påve år 1154 under namnet Hadrianus IV. Se ovan, bok 18, kap. 17. [H.H.]

... hämta rent vatten från den första källan ...] Den vackra latinska frasen lyder *ex primo fonte limpidam aquam haurire*. Ordspråksartad vändning, med varianter som återfinns hos de klassiska poeterna (Ovidius och Martialis) och inte minst hos kyrkofäder som Lactantius och Hieronymus.[4] [H.H.]

... konciliet i Basel, där Nicolaus Ragvaldi framträdde ...] Se ovan, kommentaren till bok 16, kap. 28ff. [H.H.]

KAPITEL 7

Helena av Skövde] eller Elin, betraktad som Västergötlands och Skövdes skyddshelgon. Att hon, som Ericus Olai (16,16) och Johannes Magnus påstår, skulle ha helgonförklarats under påven Alexander III är nog inte sant. Man vet nästan ingenting om henne; kanske hon inte alls har funnits. (Se artikel av Toni Schmid i SBL, under "Elin från Skövde" och den sammanfattning av fantasifull lokal helgonkult som ges i Dick Harrisons *Jarlens sekel* [2002], s. 587ff, beträffande Elin, s. 592f.) [H.H.]

... förrättade ärkebiskop Stefan tillsammans med ärkebiskop Eskil i Lund skrinläggningen av danskarnas hertig Knut den helige] Återges av Ericus Olai 16,17. Det rör sig om Knut Lavard (d. 1131), dansk prins och jarl över Slesvig, som helgonförklarades. Namnet Lavard svarar mot engelskans *lord*. (Latinet har i vanlig ordning titeln *dux*.) De så kallade knutsgillena uppstod för att hedra denne Knut. [H.H.]

4. Se A. Otto, *Die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Römer*. Hildesheim 1962, under "fons" och "lacus".

KAPITEL 8–9

Karl dödas således av Erik den heliges son Knut. Det fanns ännu ett skäl: han hade en dansk hustru, och allt samröre med danskarna väckte ju hat i Sverige. Skildringen av Knuts liv bygger på Ericus Olai (16,22–24), men Johannes Magnus tillfogar två dygder som var centrala i hans eget kungaideal. Knut iakttar nämligen en sträng lydnad gentemot de fromma ärkebiskopar som residerar i Uppsala på hans tid och hyser likaså ett omutligt hat mot danskarna, som var medskyldiga till hans faders död.

KAPITEL 8

Här har Johannes Magnus använt både Ericus Olai (16,22ff) och Saxo (16,1,1ff) när det gäller kapitlets senare del (om striderna i Skåne). Men framställningen är mycket självständig, med utelämnande av de hos Ericus Olai vanliga notiserna om samtida utrikes händelser och infogande av egna reflexioner om goda och onda regimer. [H.H.]

KAPITEL 9

Även här har Johannes Magnus utnyttjat både Ericus Olai (flera ställen i det långa kapitel 16) och Saxo (16,1,3f). [H.H.]

Efter sin faders död hade Knut nyligen blivit kung över danskarna ...] Knut VI, regerade 1182–1202. [H.H.]

Birger, som var hertig i Östergötland] Titeln är rätteligen *jarl*. Det är Birger Bengtsson, ”Brosa” (d. 1202), bror till Magnus Minnesköld (Birger Jarls far).[5] Han bar jarlstiteln från 1174 och var en av landets mäktigaste män. Vår text har titeln *dux* som vanligt. Saxo ger honom i detta sammanhang rangen av *satrapa*. [H.H.]

ärkebiskopen Absalon i Lund] Den dynamiske statsmannen, historikern och ärkebiskopen Absalon (d. 1201). [H.H.]

Stefan, Johannes och Petrus ärkebiskopar i Uppsala] De tre innehade ämbetet 1164–1185 respektive 1185–1187 och 1187–1197. [H.H.]

... dödades i sitt hus Almarestäket av estniska sjörövare] Ericus Olai 16,38 har samma årtal som Johannes Magnus uppger. [H.H.]

KAPITEL 10–11

Sverker söker stödja sina krav på den svenska kronan med danskarnas hjälp. Men en sådan politik är alltid dömd att misslyckas. När han återvänder till Sverige med mäktiga danska härar, får han också ge vika för de tappra svenskarna i slagen vid Lena och Gestilren i Västergötland 1208 och 1210. Minnet av dessa ärorika segrar har sedan bevarats i välkända sånger.

5. Harrison 2002, s. 182ff.

KAPITEL 10

ett brev från påven Clemens III till ärkebiskop Petrus i Uppsala ...] Clemens III, i ämbetet 1187–1191. På hösten 1187 hade Saladin slagit de kristna arméerna och förintat det av korsfararna etablerade så kallade Kungadömet Jerusalem. Påven manade nu Europas furstar till gemensamma ansträngningar för att befria det Heliga landet. I det nya korståget (det tredje) deltog bland andra Fredrik Barbarossa, Filip II August och Rikard Lejonhjärta. Ericus Olai ger som vanligt mycket information om vad som händer ute i Europa och Orienten, och han noterar här med belåtenhet (16,19) att "vid denna tid utkämpades under Fredrik I de välbekanta hårda striderna mot Sultanen i det Heliga landet, där storverk utfördes av de kristna" (*Hoc tempore sub Friderico primo gesta sunt illa bella durissima in terra promissionis, ubi magnalia fecerunt Christiani*), men beklagar att korsfararna i längden inte kunde hålla Jerusalem. [H.H.]

KAPITEL 11

Uppgifterna har hämtats från Ericus Olai (16,43ff). [H.H.]

... en av dem, Erik ...] Erik Knutsson, vars liv skildras i följande kapitel. Han blev den förste svenske kungen som kröntes.[6] [H.H.]

ärkebiskop Olov ... i Uppsala] Olov Lambatunga, i ämbetet 1198–1206. [H.H.]

Danskarnas kung Valdemar] Valdemar II Sejr, kung av Danmark 1202–1241, son till Valdemar den store och efterträdare till sin barnlöse bror Knut VI. Han gifte sig med Dagmar, dotter till Ottokar I av Böhmen. Det var väl därför han hade böhmare i sin armé. [H.H.]

Ebbe Suneson] Ebbe Suneson Hvide (d. 1208). [H.H.]

Lena i Falbygden ...] Drabbningen omnämns som märklig, av flera anledningar. Den ansågs ha varit mycket blodig. Ericus Olai säger att det blev "ett sådant manfall på den danska sidan att minnet kommer att leva för generationer framåt" (*tanta ... strages Danorum est facta, ut memoria remaneat in filios filiorum*). Effekten blev inte mindre av att Oden visade sig – väl i ett av sina allra sista framträdanden – på den svenska sidan. [H.H.]

... sånger som är spridda överallt hånar ... det danska folkets flykt] Johannes Magnus har säkert tänkt på en ballad som uppenbarligen var mycket spridd (citerad efter Arwidsson, *Svenska fornsånger*, II [1837], s. 346ff; där finns flera varianter): [H.H.]

Däth var vnge Herr Suerchiel ...
...
Med honom Herr Ebbe mot Sveriges land
Tänchte vinna stoor ähra
...
Emellan Berg och Halla
...

6. Ibid., s. 110f.

Där gråta så många enkier
...
Frwerne stå i höga lofft
Dhe vänta sine herrar hemkomma,
Hästarna kommo blodige hem,
Och sadlarne äro tomma ...

Gestilren] Man vet att denna drabbning ägde rum år 1210 och att Sverker d.y. stupade där. På den segrande sidan föll också framstående män, bland dem Magnus Minnesköld (Birger Jarls fader) och Folke Birgerson. Det är också uppenbart att det var den sista stora drabbningen mellan den sverkerska och den erikska ätten. Spridda korta notiser i äldre annaler vittnar också om att striden av samtiden tillmättes stor betydelse. I kungakrönikan i *Västgötalagen* står det att ”Folkungarne slogo Sverker ihel i Gestilren”. När Snorre besökte Sverige fick han av hustrun till lagman Eskil i Skara ett baner som fördes i striden, tydligen en förnämlig gåva.

Man har dock inte kunnat enas om platsens belägenhet. Vissa forskare har gissat på Västergötland, andra på Uppland. En sammanfattning av den lärda debatten ges i Ingrid Troedsson m.fl., *Striden i Gestilren 1210. Varför? Vad hände? Och sen då?* (2009). [H.H.]

KAPITEL 12

Erik] Ericus Olai har bara två uppgifter om denne Erik, nämligen att det var goda år under hans styre och att Valerius var ärkebiskop i Uppsala (16,51–52). Men Johannes Magnus har utvecklat detta till en berättelse om hur Erik tillsätter skickliga och trogna fogdar som förmår skapa ett nytt välstånd i Sverige. Detta sker betecknande nog på inrådan av ärkebiskop Valerius (i ämbetet 1207– c. 1220).

... åt de sydliga goternas håll] *Gothi Australes* är smålänningarna. Se nedan, kommentaren till bok 20, kap. 17 (”Arvid från södra Götaland”). [H.H.]

Rikesa] Rikis(s)a, dotter till Valdemar I (den store), gift med Erik Knutsson, moder till Erik Eriksson. [H.H.]

sonen Erik läspe] Ericus Olai kallar honom (16,53) *Ericus lespe*, men skriver också längre fram (17,1): *Hic erat blesus et claudus*, ”Denne var läspande (stammande) och halt”. Johannes Magnus skriver *Ericus balbus*, ’den stammande’ och i nästa kapitel *blesus vel balbus*, och dessa epitet blir de vanliga i den fortsatta latinska historieskrivningen. I *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 29) läser vi: [H.H.]

Erik konunger var nokot swa läsper wid,
haltan thet war ok hans sidh.

KAPITEL 13

Johan den unge] Detta bygger på Ericus Olai (16,56), men Johannes Magnus tillfogar en betydelsefull detalj: den unge kungen hade fått en faderlig fostran av ärkebiskopen Olaus.

ärkebiskopen Olaus i Uppsala] Olof Basatömer, i ämbetet 1224–1234.

biskop Benedictus i Skara] Bengt [II], i ämbetet 1219–1228, en av de ledande i rådet.[7]

Därför är ett rike olyckligt, om dess kung är ett barn] Johannes Magnus har utgått från den latinska texten i *Vulgata*, Predikaren 10:16 (*Vae tibi terra, cuius rex puer est*). I Bibel 2000 står det, med en avvikande tolkning av den hebreiska grundtexten, "Ve det land där en tjänare är kung ...".

"Han rycktes bort, för att ondskan inte skulle förändra hans sinnelag"] Detta bibelcitat kommer från Vishetens bok (*Sapientia*) 4:11. I den katolska bibeln räknas denna skrift till de kanoniska; i den protestantiska traditionen har den sin plats bland Apokryferna. (Bibel 2000, Salomos vishet, 4:11 har: "Han rycktes bort för att inte ondskan skulle förvilla hans förstånd ...")

KAPITEL 14

Skildringen av denne kung är en parafras över Ericus Olai (17,1ff). Vi har också att räkna med *Erikskrönikan* som yttersta källa. [H.H.]

folkungarnas släkt] *Folchungorum familia* i vår text. Beträffande den mycket omdiskuterade benämningen, se Dick Harrison, *Jarlens sekel* (2002), s. 176ff. [H.H.]

Knut, som var deras ledare] Hos Ericus Olai kallas han *Kanutus de Folkungis*, i *Erikskrönikan* "Her Knut aff Folkunga". Knut Holmgersson Långe, död troligen 1234.[8] [H.H.]

Nils av Tofta] Nämnd av Ericus Olai (17,2) och, i hans efterföljd, Olaus Petri (*Cröneka*, s. 62). Men Ericus Olai har säkerligen misstagit sig på namn, släktskapsförhållanden och tid här.[9] [H.H.]

Holmger] Holmger Knutsson (d. 1248). *Erikskrönikan* berättar rätt utförligt om hans flykt till Gästrikland efter nederlaget, halshuggningen och begravningen.[10] [H.H.]

Vid gården Oluström] *Erikskrönikan* har stavningen *Olustrom*; Johannes Magnus skriver *circa villam Alastrem*, Ericus Olai *in Olastrom*. Det är kanske Ostra, i Sundby socken, Södermanland som avses.[11] [H.H.]

Sparrsätra] Slaget stod 1247 vid Sparrsätra kyrka, inte långt från Enköping. [H.H.]

alla mirakel vid hans grav] Omnämns även av Ericus Olai (17,6). Olaus Petri är som vanligt skeptisk till allt sådant: "och thet rykte gick sedhan vth, at stoor Jerteeckn skulle skee widh hans graff, som thet bewijsa skulle at han war en helig man, doch ware ther om huru thet wara kan, gudh är hans domare" (*Cröneka*, s. 63). [H.H.]

KAPITEL 15

Texten här svarar mot Ericus Olai 17,8ff. [H.H.]

ärkebiskopen Jarl i Uppsala] Jarler (i vår text Jarlerus), i ämbetet 1236–1255. [H.H.]

7. Ibid., s. 115.
8. Ibid., s. 19f och 115ff.
9. Ericus Olai, *Chronica Regni Gothorum. Textkritische Ausgabe* ... I–II, Stockholm 1993–1995, I, s. 203.
10. *Erikskrönikan*. Red. Sven-Bertil Jansson, Stockholm 1986, s, 28f; Harrison 2002, s. 117–119.
11. Harrison 2002, s. 115.

oräkneliga själar ... fördes till Kristi fårahjord] Olaus Petri är tveksam mot de metoder som användes: ”Och än thå at ingen kan med swerdz macht warda twingat ther til at han skal bliffua en rett Christen aff hiertat som thet böör wara ...” (*Cröneka*, s. 64). [H.H.]

Birger jarl] *Birgerus Ierl* i vår text. [H.H.]

Thomas] Biskop i Åbo, i ämbetet 1234–1245. [H.H.]

Kyrkomötet i Skänninge ... kardinal Vilhelm] Se ovan, kommentaren till bok 18, kap. 6. Att Vilhelm kallas ”sabinsk biskop” i översättningen är en avspegling av Johannes Magnus uttryckssätt. [H.H.]

påven Gregorius IX] Han var i ämbetet 1227–1241. [H.H.]

KAPITEL 16–19

Efter Erik läspes död väljer man Valdemar till kung, men makten ligger till en början hos hans fader, Birger jarl.

Enligt Ericus Olai griper Birger jarl, biskop Kol i Linköping och andra till vapen mot de stormän som kallades folkungarna. Man möts vid en bro, och där försöker man vinna folkungarna med smicker. Biskop Kol försäkrar dessutom med dyra eder att det inte skall vederfaras dem något ont. Därför lägger folkungarna ner sina vapen. Och nu huggs de ner till sista man (18,3). Men Johannes Magnus har korrigerat denna berättelse. Hos honom får Birger jarl ensam bära skulden till detta svek. Biskop Kol ålägger sig också en sträng botgöring, trots att han inte har någon andel i edsbrottet. Så får biskoparna än en gång förkroppsliga freden och rätten i politikens trolösa värld.

KAPITEL 16

den ädle och kloke Ivar Blå på Gröneborg] Han kallas i vår text *Ivarus Blao*. Ericus Olai skriver *Ioar Blaa* (17,18) och *Ioarus* (17,24). I *Erikskrönikan*, som är källan, heter han *Joar blaa*. (Se R. Pippings artikel i SBL, ”Joar Blå” samt Dick Harrison, *Jarlens sekel* [2002], s. 238f.) [H.H.]

Då sade Ivar: ”Det är jag som ligger bakom detta val ... Inifrån den mantel som jag bär skall vi dra fram en kung.”] Joars välbekanta (förmodligen fiktiva) svar återfinns i *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 33). Det blev berömt och är ofta citerat:

Thet war iak thet giorde.
...
Thenna kiortil jak hawer här aa,
Ther wil iak en konung utfaa.

Hos Ericus Olai (17,25) blir det en lång ordväxling med kulminationen i konstaterandet: *De tunica qua induor regem excuciemus* (så stavat) ”Ur manteln som jag bär skall vi skaka fram en kung”. Johannes Magnus varierar detta något: *desub hac tunica ... qua induor, regem extrahemus*. [H.H.]

KAPITEL 17

Texten bygger på Ericus Olai 17,28–18,3. [H.H.]

den förnäme och ädle fursten Folke] Återgår på Ericus Olai 18,1. Dick Harrison utreder saken i *Jarlens sekel*, (2002), s. 178. [H.H.]

biskop Kol i Linköping] Missuppfattning av Johannes Magnus. Kol (d. 1257) var biskop i Strängnäs. Han deltog på kung Valdemars sida i slaget vid Herrevadsbro 1251. Om sveket mot folkungarna berättar *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 35): [H.H.]

swa at folkunga lagdo thera vapn nid,
thy at biskop Kol haffde sworet them frid,
ok gingo til thera ower ena aa.
Ther loth them jerlin hoffwod aff slaa.

KAPITEL 18

Texten utgår från Ericus Olai 18,1–12. [H.H.]

… Karl, deras anförare] Karl Ulfsson (d. 1260), ”en av Sveriges mäktigaste män i början av 1250-talet”.[12]

Han kom till preussarnas länder, blev inblandad i det stora kriget som de förde mot avgudadyrkarna i Litauen …] Karl deltog i den vid denna tid oerhört expansiva Tyska Ordens korståg mot hedniska pruser och litauer. Kampen ägde rum på den berömde litauiske storfursten Mindaugas I:s tid.

Ericus Olai uttrycker sig som vanligt med större tydlighet (18,5). Enligt honom ”flydde Karl från riket till tempelriddarna i Preussen”, *fugit e regno ad milites templarios in Prucia*; längre fram kallar han riddarna ”korsfarare”, *milites cruciferi*. [H.H.]

KAPITEL 19

… grundlade Stockholm …] Ericus Olai beskriver (18,15) hur Birger genom anläggandet av befästningarna i Stockholm ”satte det starkaste lås för svearnas innanhav, som kallas Mälaren”, *mari mediterraneo Sueorum, quod dictur Melre, seram firmissimam anteponens*. Johannes Magnus kompletterar vältaligt hans skildring och anslår därvid, som vi kan se, en ton som man känner igen från senare tiders hyllningar till denna stolta stad, med dess blandning av sött och salt. [H.H.]

… dödade de ärkebiskop Johannes] Ärkebiskopen dödades av estniska sjörövare vid Almarestäket i juli eller augusti 1187. Se ovan, kap. 9. [H.H.]

… förändra vattendragens lopp …] Jämför ovan, bok 18, kap. 4. [H.H.]

12. Ibid., s. 196.

KAPITEL 20–22

Skildringen av kampen mellan Valdemar och hans bröder efter Birger jarls död 1266 bygger i stort på Ericus Olai (19,1ff).

KAPITEL 20

...kom kardinal Guido S.R.E. ... som sändebud från påven Urban IV] Mötet i Kalmar skall ha ägt rum 1266. S.R.E. skall utläsas *Sacra Romana Ecclesia* (och här sättas i genitiv). Urban IV var påve 1261–1264. [H.H.]

... att Valdemars rike på många och skiftande sätt störtade i obotligt fördärv efter hans kloke faders död] Om motsättningarna mellan bröderna och den roll som därvid spelades av drottning Sofia (d. 1286, dotter till Erik Plogpenning), se Dick Harrison, *Jarlens sekel*, (2002), s. 209ff. [H.H.]

... brukade kalla hertig Magnus för "kittelflickaren", eftersom hans hår inte var särskilt ljust och gult och hans ansikte var mörkt och magert] Johannes Magnus skriver *cacaborum reparatorem ... appellare consuevit*, "hon brukade kalla honom kokkärls-reparatör". Ericus Olai använder i stället ett svenskt ord: Kätlebötare *appellare consuevit* (19,4). *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 45) uttrycker saken på följande sätt: [H.H.]

Konungen war stolt ok fagher
Ok hertogen nokot swart och magher.
Thy kallade hon honom "ketlaböther" ...

KAPITEL 21

Texten bygger på Ericus Olai 19,5–11. [H.H.]

Juta] Jutta (d. 1284), dotter till Erik Plogpenning och syster till Sofia. Valdemars förhållande med henne har i hög grad intresserat samtid och eftervärld. *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 48) rapporterar:

Med konungen war hon tha swa kär,
Thet han kom henne alt affnär.

Ericus Olai skriver att Jutta, driven därtill av Djävulen, började lockas till förbjudna handlingar (*diabolo incitante ad illicita incitari*), att relationen med kungen ledde till ett utomäktenskapligt barn och att drottningen i sin sorg förlorade sin skönhet. Johannes Magnus har som synes övertagit det väsentliga från sin föregångare, men i sin oerhörda indignation byggt ut framställningen till en retoriskt verkningsfull predikan, som triumferande kulminerar i det bistra konstaterandet att kungen genom sitt handlingssätt "nedkallade Guds hämnd över hela riket". [H.H.]

KAPITEL 22

Texten bygger på Ericus Olai 19,12–34. [H.H.]

… vid gården Hova år 1277] Den berömda drabbningen stod 1275. [H.H.]

… gripit kungen i sömnen och drottningen vid sitt schackspel …] Texten utgår från Ericus Olai (19,21), *Rege igitur ita dormiente et regina magniloqua ad scacos ludente*. Den livfulla beskrivningen här återgår, som man kunde tänka sig, på *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 51). [H.H.]

> Tha lagde konungen sik nidher
> Ok wart swa lenge at soffwa
> …
> Drotningen hon leek skaptawel …

BOK 20

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar tiden från Magnus Ladulås första regeringstid fram till tiden för valet av Magnus Eriksson, det vill säga 1275–1319. Den yttersta källan till denna bok är den magnifika *Erikskrönikan*, som tillkom omkring 1330. Det är från den som Ericus Olai hämtat det allra mesta av sin information.[1] [H.H.]

KAPITEL 1–10

Både Ericus Olai och Johannes Magnus kritiserar Magnus Ladulås för hans svaghet för de inställsamma tyska och danska krigsmän som tränger undan de svenska stormännen vid hans hov (kap. 2). Samtidigt prisar de hans stora givmildhet gentemot kyrkorna, klostren och prästerskapet. De citerar också en rad dokument från denna tid, som ett brev där rådsherrarna uppmanar Magnus att hålla den sedeslöse och förvirrade Valdemar under bevakning (Ericus Olai 22,8, Johannes Magnus, kap. 5). Johannes Magnus fördömer också de furstar i senare tider – läs Gustav Vasa – som har tagit för vana att kasta de gamla kungarnas donations- och privilegiebrev på elden (kap. 7).

KAPITEL 1

Texten bygger på Ericus Olai 20,1–10 i stark förkortning och sammandrag. [H.H.]

Magnus med tillnamnet Ladulås] På latin *Magnus cognomento Ladalos*. Ericus Olai har namnformen *Ladhulaas*. Olaus Petri skriver *Ladhulåås*. Namnet kan beläggas från 1400-talets början, i den franciskanska Visbykrönikan (avslutad 1412) och i Brynolf Algotssons kanonisationsprocess (1417). Man hävdade att förklaringen var att kungen ville sätta lås för ladorna i den meningen att ingen utan bondens vilja skulle få gå in i dem och ta för sig av förråden. I *Lilla rimkrönikan* (från cirka 1450) får själv kungen framträda och förklara sitt tillnamn på just detta sätt: ”Allmogen mig ty Ladulaas kalla: / jak fridade rika oc fatoga alla / och bad töm setia knap fore lada / och fructa sidhen engens skada.” (Klemming, *Svenska medeltidens rimkrönikor,* I [1865], s. 229.) Olaus Petri sammanfattar: ”… han wille settia ther sådana låås före, at ingen skulle drista sich ther til at gå ther in vtan bondans wilia. … Och thetta nampnet Ladhulåås [är] itt ärligt nampn, ther konung Magnus haffuer hafft större heedher och prijs vthåff, än han hade wordet kallat en Romersk keysar …” (*Cröneka*, s. 84). Namnfrågan har diskuterats mycket länge och ett försök till förklaring har varit att kungen kanske hette (V)ladislaus. [H.H.]

1. Se Ingvar Andersson, *Källstudier till Sveriges historia* 1230–1436, Lund 1928, s. 6ff.

år 1277] Ericus Olai skriver 1276. Det var nog 1275. [H.H.]

ärkebiskop Folke] I ämbetet 1267–1277 (vald först 1274). Under hans tid flyttades biskopssätet från Gamla Uppsala till Östra Aros (Uppsala). [H.H.]

Helvig] Dotter till Gerhard av Holstein (c. 1230–1290), död 1324 eller något år därefter. [H.H.]

gården Tollagarn] Det är Tullgarn. Uppgiften kommer från Ericus Olai som skriver Tollagarna. [H.H.]

KAPITEL 2

Texten bygger på Ericus Olai 20,11–21,2, i förkortning och sammandrag. [H.H.]

Ulf Karlsson] Riddare, syssling till Magnus Ladulås, d. 1281. Den drabbning som skildras ägde rum vid kungsgården Ettak (Vartofta härad) i Västergötland år 1277. [H.H.]

Palne Hwit och Bengt av Alsö] I vår text *Palno Albus et Benedictus de Alsne*. Ericus Olai (20,11) skriver *Palno Hwit et Benedictus de Alsö*. Källan är *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 56, med kommentar s. 20): [H.H.]

> The danske waro tha kompne tiit,
> Herra Benkt aff Alsö ok Palne Hwit,
> Ok andre riddare ok swena flere …

… dog den Erik som var son till Birger Jarl …] Han dog 1275 (ungefär 25 år gammal), begravd i Varnhems kloster. [H.H.]

Man flyttade även ärkebiskopssätet …] Se ovan, kommentaren till kap. 1 ("ärkebiskop Folke"). Lägg märke till att Johannes Magnus (liksom brodern Olaus) säger att hednatemplet låg på den nya stadens plats. Om detta kom lärda strider att stå under 1600-talet och långt in på 1700-talet. Johannes Bureus, Stiernhielm och Schefferus hörde till dem som med kraft hävdade att hednatemplet låg där domkyrkan byggdes. Ännu Johan Ihre var av denna mening. [H.H.]

Kung Magnus förhöjde dessutom glansen hos sitt hov … Därför strömmade män som hade kriget till yrke … till honom …] Textstället går tillbaka på Ericus Olai 21,1. Den yttersta källan är *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 59f), som beskriver hur riddare från utlandet sökte sig till kungens hov, när de av en eller annan anledning hade fått problem i sina egna länder: [H.H.]

> Han älskade gerna utlenska men,
> som ädla herra plägha ok än.
> Hwar riddera ok swena warda fordriffne,
> frome helade raska ok triffne,
> tha sökia the gärna en ädela herra …

… som är helt främmande för sådana konster] I nästa kapitel fortsätter resonemanget om de sanningsälskande svenskarna som avskyr smicker och lögner. Ericus Olai utbreder sig över detta tema med stort engagemang (21,2ff): Svenskar är ett folk med rustika seder och enkelt och osmyckat tal, särskilt upplänningarna. Främ-

mande herrar uttrycker sig däremot med förföriska ord. Om man litar på dem kan det sluta med en katastrof. (Ericus citerar i sammanhanget ett par versrader ur *Disticha Catonis* om en fågelfängares lockande toner.) Olaus Petri utreder också med emfas hur det ligger till på detta område: ”Swenska män haffua wel then art och sätt med sich, at the äro plumpachtige och grooffue i theras åthäffuor, Så äro the doch likawel stoorsinnade, och dristoge, och wilia icke warda forachtade ...” (*Cröneka*, s. 82). [H.H.]

KAPITEL 3

Texten följer Ericus Olai 21,3–12. [H.H.]

Per Porse ... oerhörda brott ... en starkt befäst borg] Peder Porse, av halländsk adelssläkt, död c. 1290. Den historiska bakgrunden är mycket dunkel. Källan är *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 60), som berättar att Peder Porsse (så stavat) fick problem i Danmark och gick i tjänst hos kung Magnus, som gav honom ”eth hus ute widh landz ända”. Ericus Olai bygger ut det hela lite och berättar att Peder tvingades i landsflykt på grund av sina förseelser (*ob sua demerita*) och att han av kungen fick en mycket starkt befäst borg (*fortalicium quoddam munitissimum*). Johannes Magnus säger ju i stort sett samma sak, men undviker på ett karakteristiskt sätt alla de medievalismer som man finner hos Ericus Olai. I stället för *demerita* skriver han sålunda *enormia flagitia* (oerhörda förbrytelser) och i stället för *fortalicium* använder han det klassiska *arx*. [H.H.]
en viss dansk, Ingemar] Ingemar Nielsen (d. 1278), i *Erikskrönikan* beskriven som framstående riddare. Hans maka var enligt krönikan kungens *frendkona*, enligt Ericus Olai kungens släkting (*consanguinea*). [H.H.]

KAPITEL 4

Texten svarar mot Ericus Olai 21,13–34, i stark förkortning. Här skildras folkungarnas sista uppror (1278–1280) och deras slutliga undergång. Hos Ericus Olai heter de *Folkungi* och sägs vara avkomlingar av ”hertig” Folke (*de posteritate geniti ducis Folkonis*) (21,11). Johannes Magnus säger att de som motsatte sig utlänningarnas inflytande var de ädlaste svenskarna, ”i synnerhet de som var av folkungarnas familj” (*praesertim illi, qui de Folchungorum familia erant*). Se Dick Harrison, *Jarlens sekel* (2002), s. 176ff. [H.H.]

borgen Ymseborg] En fästning vid sjön Ymsen i norra Västergötland. [H.H.]
Gällakvist] Gälakvist, en borg vid Skara. [H.H.]
Johan Filipsson ...] Upprorets ledare, som här räknas upp, avrättades vid Norrbro Stockholm i augusti 1280. Se Dick Harrison, *Jarlens sekel* (2002), s. 259. Som Johannes Magnus berättar, skonades dock Filip av Rumby (i Sollentuna). Denne dog först under 1300-talets första decennium och var verksam vid nedtecknandet av Upplandslagen. [H.H.]
Jakob Erlandsson] Jakob Israelsson, i ämbetet 1277–1281. [H.H.]
Johan Adolfsson] Johan Odulfsson, i ämbetet 1281–1284. [H.H.]

... som vi visar i vår historia om ärkesätet] Textstället återfinns i *Historia Metropolitanae Ecclesiae Upsalensis*, s. 61ff. Även här omnämns Jakob som Erlandsson (*Erlandi*). Johan kallas Odolphsson (*Odolphi*). [H.H.]

KAPITEL 5

Texten svarar mot Ericus Olai 22,1–11. [H.H.]

... utmanade varandra till torneringar ...] Johannes Magnus skriver *hastiludia*, i Ericus Olais efterföljd. Skildringen av dessa spel, med namnen på de främsta kombattanterna (se nedan), går tillbaka på *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 64), vilken alltid gärna dröjer vid höviska ideal och ridderliga bragder. Krönikan berättar att det gick hårt och lustigt till från första början: [H.H.]

> med dust at stangana gingo sönder
> och eldin flögh som um annat töndr [= fnöske]
> aff thera hielma aff mangin stöt ...

Magnus Dysavald] Krönikan har *Dysewald*, Ericus Olai *Dysawaldh*. Icke närmare bekant dansk riddare. [H.H.]
Erengisel Plata] Erengislus Plata i texen. I *Erikskrönikan* står det Erengisl Plata; Ericus Olai skriver Äringisl Plathe. Man har antagit att han kan ha varit en tidig representant för den släkt som skulle komma att kalla sig von Platen. [H.H.]
alla rikets rådsherrar... deras brev ...] Avskrivet från Ericus Olai 22,8. Återfinns i *Svenskt diplomatarium*, I, 1285 (798). [H.H.]
Bengt ... biskop i Linköping och hertig över Finland...] Bengt Birgersson (d. 1291), son till Birger jarl, hertig över Finland. Vald till biskop först 1286! [H.H.]
Magnus ... ärkebiskop] Magnus Bosson, i ämbetet 1285–1289. [H.H.]

KAPITEL 6

Texten bygger på Ericus Olai 22,12–23 och andra ställen, komposit och mycket fritt. Det inledande partiet om inspärrandet av Valdemar har hämtats från ett stycke längre fram hos Ericus Olai (23,16). Den sista meningen är Johannes Magnus egen bittra reflexion. [H.H.]

... dom i staden Kalmar ...] Skiljedomsförfarandet ägde rum i oktober 1285. Se Dick Harrison, *Jarlens sekel* (2002), s. 226. [H.H.]

KAPITEL 7

Texten bygger på Ericus Olai 23,1–6. [H.H.]

Albert av Braunschweig] Albrecht, d. 1318. I texten står givetvis *Brunsvicensis*, vilket är den normala latiniseringen. Krönikan kallar honom *Hertogen aff Brunswik*. [H.H.]
ett kloster för bröder av den helige Franciscus orden i en annan del av samma stad]

Ericus Olai skriver, som vanligt med större konkretion: *in loco vicino, insula videlicet dicta Kidiaskär*, ”på en närbelägen plats, nämligen på den ö som kallas Kidiaskär”. Det är Riddarholmen som avses, tidigare kallad Gråmunkeholmen. [H.H.]

... en svår tvist mellan honom och den helige Brynolf, som var biskop i Skara] Brynolf Algotsson, i ämbetet 1278–1317. Han var den mest lärde mannen i riket, skicklig latinist, författare till berömda rimofficier. Ericus Olai nämner osämjan mellan honom och kungen längre fram (30,27). Johannes Magnus skriver om Brynolf i *Historia Metropolitanae Ecclesiae Upsalensis* (s. 63) och framhåller särskilt hans långvariga studier i Paris och hans insatser för kyrkan, vilka ledde till en kanonisationsprocess som dock aldrig kom att fullföljas. Beträffande Algotssönerna, se nedan, kommentaren till nästa kapitel. [H.H.]

KAPITEL 8

Texten bygger på Ericus Olai 23,11–15, i sak mycket nära. [H.H.]

den ädle preussaren Svantepolk] Svantepolk Knutsson (d. 1310), riddare, riksråd. Ordet preussare refererar vid den här tiden till olika baltiska stammar som bodde vid Östersjöns sydöstra strand. Namnet är slaviskt, i bruk bland vendiska och pommerska folkslag. [H.H.]

En viss Folke] Folke Algotsson (d. 1310), storman, riddare, lagman. Skandalen är välbekant. Hela släkten straffades hårt, helt i enlighet med de nyligen införda kvinnofridslagarna. Se exempelvis under ”Algotssönerna” i *Svenska män och kvinnor* och i Dick Harrison, *Jarlens sekel* (2002), s. 255f. [H.H.]

KAPITEL 9

Texten bygger på Ericus Olai 23,16–23 under stark förkortning i början, men från andra stycket bitvis ordagrant. [H.H.]

... uppstod det en farlig inbördes strid bland invånarna på Gotland. Borgarna i staden Visby gick nämligen till angrepp mot de övriga invånarna på ön] Johannes Magnus följer i sak Ericus Olai mycket nära. Stället illustrerar dock på ett mycket tydligt sätt den stilskillnad som berörts tidigare i kommentaren: Ericus Olai berättar att det blev *guerra in Gotlandia inter cives de Visby et bondones terre*, ”krig mellan borgarna i Visby och landets bönder”, med för medeltidslatinet karakteristiskt ordval och grammatik som vår författare inte skulle drömma om att använda. Han skriver alltså i stället *inter incolas terrae Gotlandiae civilis et admodum periculosa pugna suboriebatur. Cives enim Visbycenses caeteris terrae incolis congressi ...*, med ordet *pugna* i stället för det barbariska *guerra* och *caeteris terrae incolis*, ’landets övriga invånare’ i stället för det oerhört barbariska *bondones*, ’bönderna’. Nackdelen med en sådant klassicerande språk är givetvis den att framställningen kan bli något vag och oprecis. Jämför nedan, kommentaren till bok 21, kap. 19 om det hårda skattetrycket (”... en bestämd summa pengar för svansen på varje häst eller oxe”). [H.H.]

KAPITEL 10

Texten bygger på Ericus Olai 24,1–10, starkt förkortat i början. Reflexionen om tyranners söner är Johannes Magnus eget tillägg. [H.H.]

vilket Suetonius visar ...] Textstället är *Caligula*, 25,4. [H.H.]
Torgils Knutsson] Eller Tyrgils, Torkel (hos Ericus Olai Tirgillus, hos Johannes Magnus Turgillus), d. 1306, avrättad, riddare, riksråd, marsk, förmyndare för den unge kung Birger. Hans framträdande roll i landets historia avspeglas i *Erikskrönikan*, hos Ericus Olai och hos vår författare i de fem kapitel som följer nedan. [H.H.]

KAPITEL 11–13

Skildringen av svenskarnas krigståg för att kristna karelerna och anlägga borgar mot "moskoviterna" bygger i stort sett på Ericus Olai (24,14ff och 25,12ff). Men Johannes Magnus gör en karakteristisk förändring. Enligt Ericus Olai leder marsken Torgils Knutsson och biskop Petrus i Västerås dessa krigståg. Men Johannes Magnus hävdar att det är Petrus kloka råd som ger Torgils segern. Senare utsätter också Torgils Petrus för förföljelser, så att han tvingas gå i landsflykt till Norge (kap. 11). Detta skall måhända påminna om hur Johannes Magnus lämnade Sverige genom liknande förföljelser.

KAPITEL 11

Texten bygger på Ericus Olai 24, 14–20, särskilt på slutet till innehållet mycket nära, med för vår författare typiska förändringar i riktning mot ett mer klassicerande språk. [H.H.]

... som ett skydd mot sarmaternas och moskoviternas angrepp] *Erikskrönikan* kallar fienden "ryssarna" (*rytzana*), och Ericus Olai talar genomgående om *Rutheni*, som är ett vanligt latinskt namn på ryssarna under senmedeltiden och början av den nya tiden. Olaus Petri skriver alltid *Ryssarne*. I vår text står det *contra insultum Sarmatarum et Moscovitarum*, med ett ordval som är både felaktigt och typiskt för renässansens latin: Ordet 'sarmat' betecknade under 1500-talet på ett allmänt sätt östeuropeiska och asiatiska nationer; oftast menade man dock ryssar och ännu oftare polacker. Att tala om 'moskoviternas' angrepp är anakronistiskt: Striden fördes ju mot det mäktiga Novgorod! (Storfurstendömet Moskva hade ännu inte hunnit växa till i styrka och territorium.) [H.H.]
Petrus, biskop i Västerås] I ämbetet 1284–1299. [H.H.]

KAPITEL 12

Texten svarar mot Ericus Olai 25,1–26, i mycket starkt sammandrag. [H.H.]

jungfrun Märta] Dotter till den danske kungen Erik Klipping, d. 1341. Bröllopet stod 1298. [H.H.]

… en stark borg mellan de stora floderna Ny och Svarta] Ericus Olai skriver 'mellan två floder som heter Nyn et Svertaa' (*inter duos fluvios, qui sunt Nyn et Svertaa*). Formuleringarna är inte särskilt klargörande i någon av texterna. I *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 77), som är källan, står det "Mällom Nyo ok Swärta aa / Ther villo the at husit skulle staa". Detta kan förstås som om borgen skulle ligga "mellan Nyo och ån Svarta"', vilket nog skall tolkas som "mellan Neva[s utlopp] och Svartån". Det är fråga om befästningen Landskrona, som av Torgils Knutsson år 1299 uppfördes på en holme i Neva, inte långt från denna flods utlopp i Finska viken och helt nära den lilla floden Ochtas utlopp i Neva. Ochta kallades också Svartbäcken! Platsen var givetvis av allra största strategiska betydelse. Inte långt därifrån anlades Nyenskans under början av 1600-talet. I dag ligger ju resterna av dessa gamla stolta svenska fästen inne i staden S:t Petersburg.

För en god sammanfattning av de svenska expansionssträvandena i dessa trakter, se Dick Harrison, *Jarlens sekel* (2002), s. 576f. [H.H.]

från Vita havet] Johannes Magnus skriver *mare album*, och hos Ericus Olai står det *Huithaträsk*; båda uttrycken går tillbaka på *Erikskrönikan*, som har *Hwita träskit*. Det är givetvis inte alls Vita havet som avses, utan Ladoga. Uppfattningen om de geografiska förhållandena norrut och österut från Finska viken var ännu mycket vaga, vilket för övrigt med stor tydlighet framgår av den bild som Olaus Magnus *Carta marina* ger av området. Om man stod vid Ladogas strand och blickade ut över denna väldiga vattenmassa, var det nog lätt att anta att den hängde samman med Vita havet. Utvecklingen gick emellertid snabbt: Redan Ortelius karta över Norden (*Septentrionalium regionum descriptio*, 1579) innebär ett stort steg framåt. Anders Bures *Orbis Arctoi nova et accurata descriptio* (1626) ger en i stort sett korrekt framställning av Ladoga och Vita havet. Vid den tiden var ju också det svenska väldet genom freden i Stolbova fast etablerat vid Ladoga ("den bäcken" som Gustav II Adolf sade). [H.H.]

Mats Kettilmundsson] Svensk drots och rikshövitsman, död 1326. Se nedan, kommentaren till kap. 23. [H.H.]

trehundra krigsmän under Stens befäl] Han är för övrigt okänd. *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 82) nämner "en godhan riddare heet her Sten" och anger också fotfolkets styrka. [H.H.]

Nigria och Vatlandia] Nigria är förstås fel för Ingria (Ingermanland). (Ericus Olai har den rätta formen.) Vatlandia (denna form även hos Ericus Olai) är en del av Ingermanland, söder om Finska viken vid dess innersta, östligaste del. Området kalldes Vatland (latiniserat Vatlandia) efter de finsk-ugriska invånarna voter (votjer) och gränsade till esternas område. [H.H.]

KAPITEL 13

Texten bygger på Ericus Olai 25,26–26,6. Johannes Magnus har uteslutit ett antal för Ericus Olai typiska notiser om händelser i Europa, jubelår i Rom, fred mellan Frankrike och England och krigshandlingar i det Heliga landet. [H.H.]

... drabbades de av svåra och obotliga sjukdomar] Johannes Magnus skriver *gravissimos atque incurabiles morbos*. Ericus Olai ger i vanlig ordning mer exakt besked: Borgens försvarare led, skriver han, *morbo specialiter illo, qui dicitur* skierbiogh, "särskilt av den sjukdom som kallas skörbjugg", något som han hade hämtat från *Erikskrönikan*, (red. Sven-Bertil Jansson [1866], s. 84f) där det står:

The fingo tha ena kranka soot,
Skörbiugh gör engom manne got.

Sådana vulgära ord finner man, som vi tidigare har kunnat konstatera, aldrig hos Johannes Magnus, inte heller försök till latiniseringar av typen *scorbutus*. [H.H.]

Några kloka rådde ... Men de oförståndiga avvisade deras råd ...] Det verkar som om Johannes Magnus har tagit detta direkt från *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 84f), där man läser:

Viliom wi ey senda bud til landa
Ok kunnogha marskenom wara wedagha [= vedermöda]?
...
Tha swarade en riddare aff them:
"Wi viliom ey marskins hierta gröta [= bedröva]."

Hos Ericus Olai utropar en av borgens försvarare: *Ne inquietes marscalcum*, "Du får inte oroa marskalken", men där finns inte, som i krönikan och hos Johannes Magnus, någon redogörelse för diskussionen. Vår författare förskönar för övrigt slutstriden: I krönikan och hos Ericus Olai kapitulerar den lilla tappra skaran till slut. [H.H.]

KAPITEL 14–23

År 1302 firar Birger sin kröning, men råkar genast i strider om arvet och makten med sina bröder, hertigarna Erik och Valdemar. De försonas tillfälligt med Birger men tar honom till fånga på gården Håtuna 1306. Efter en ny försoning flyr Birger till Danmark, varefter man genomför en tredelning av riket 1310. 1317 inbjuder Birger hertigarna till sin borg i Nyköping och kastar dem i ett fängelse som blir deras död. Detta väcker vrede bland hertigarnas anhängare, så att Birger och hans drottning tvingas fly till Danmark. Och där dör de till slut.

Johannes Magnus har i stort sammanfattat Ericus Olais detaljerade och känslomättade skildring (26,18ff) – vissa formuleringar har lyfts över oförändrade. Värderingarna är också desamma: Birger framställs som en falsk och grym tyrann som även kränker kyrkans frihet och egendom. Därmed drabbas han med rätta av folkets hat och Guds straffdom – det antyds att sentida tyranner borde begrunda hans olyckliga liv och död (kap. 14 och 23). Både Ericus Olai och Johannes Magnus framhäver också hertigarnas höviska dygder: de uppträder med glans och vältalighet och väcker stor beundran genom sin praktfulla hovhållning och sina resor till främmande hov och städer.

KAPITEL 14

Texten bygger på Ericus Olai 26,8–21, med många egna reflexioner om orättfärdig beskattning av kyrkan etc. [H.H.]

greven av Ravensburg i Sachsen] Otto III (d. 1305). Hertigdömet heter egentligen Ravensberg. [H.H.]

rikets skattmästare Arbern] *Arbernus regni dapifer* i vår text. Fel för *Abernus* (utan *r* i början). Han hette Abjörn Sixtensson (Sparre till Tofta) och var hertig Eriks drots från 1303 (d. 1310). [H.H.]

... sin borg Aranäs ... vi har tidigare beskrivit hur stark och mäktig den var] Se ovan, bok 2, kap. 7: ”Inte långt därifrån ligger resterna av kungaborgen Aranäs, och dess läge, murar och byggnadskonst väcker sådan beundran hos åskådarna, att ingen kunde tro att det vid denna tid fanns en mäktigare byggnad i alla de nordiska länderna.” Borgen var uppförd på en udde i Vänern vid Årnäs (Forshems socken i Västergötland). Den storslagna anläggningen har fascinerat eftervärlden. Se beskrivning, med bild, i Dick Harrison, *Jarlens sekel* (2002), s. 243f. [H.H.]

KAPITEL 15

Texten bygger på Ericus Olai 26,22–35. [H.H.]

... där de under ed lovade ...] Johannes Magnus har sammanfattat överenskommelsen, medan Ericus Olai återger hela dokumentet, som återfinns i *Diplomatarium Suecanum* II, 1426 (1304). [H.H.]

KAPITEL 16

Texten bygger på Ericus Olai 27,1–24, i kortfattat sammandrag. [H.H.]

Kungahälla] vid Nordre älv, ungefär 4 km sydväst om Kungälv, känd som kungsgård från 900-talet. Orten lydde länge under Norge och var detta rikes sydligaste utpost. [H.H.]

... tvingades Birger bygga en borg som kallades Gullberg] I *Erikskrönikan* står det: ”Tha bygdo the eth hus a Gulbergs heedh.” Ericus Olai skriver att kungen *erexit fortalicium munitissimum Gulbergshed*, ”byggde en mycket stark borg på Gulbergshed”. Johannes Magnus latiniserar namnet och kallar borgen *Aureus mons*! Sven-Bertil Jansson skriver i sin kommentar till *Erikskrönikan* (1986, s. 219) att befästningen troligen låg ”inom det nuvarande Göteborg där skansen Göta Lejon uppfördes senare”.[2] [H.H.]

en annan borg som var lika stark och låg i Dalsland] Ericus Olai kallar fästningen Dalaborgh i *Erikskrönikans* efterföljd. Den låg troligen vid Dalbergsåns utlopp i Vänern.[3] [H.H.]

2. Harrison, 2002, s. 226.
3. *Erikskrönikan*, red. Sven-Bertil Jansson, Stockholm 1986, s. 219; Harrison 2002, s. 544.

KAPITEL 17

Texten bygger på Ericus Olai 27,25–28,16. [H.H.]

Håtuna] Den välkända så kallade Håtunaleken ägde rum den 29 september 1306. Håtuna ligger väster om Sigtuna. [H.H.]

Arvid från södra Götaland] Johannes Magnus skriver på sitt klassicerande sätt *Arvidus de Gothia Australi oriundus*, "Arvid, bördig från södra Götaland". I denna tids latin syftar *Gothia australis*, eller *Gothia meridiana* som det också kan kallas, i regel på Småland; *Gothia orientalis* är Östergötland och *Gothia occidentalis* förstås Västergötland.[4] Ericus Olai är som vanligt mera rakt på sak och skriver *Arvidus nomine de Smalandia oriundus*. Denne hedersman Arvid är tydligen för övrigt helt okänd. *Erikskrönikan* har formuleringen "En smalensker swen heet Arwid" (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 114). [H.H.]

Sedan bar han honom på sina axlar ända till kung Erik i Danmark, som var pojkens morbror, och satte honom i dennes knä under en ström av tårar] I *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 115f) skildras denna episod med inlevelse:

> ok barin [bar honom] thädhan ok til Danmark
> ok fik han konungenom i sith sköt
> – tara nider a hans kinder flööt – ...

Ericus Olai kommer mycket nära sin källa: *et usque in Daciam portavit [eum] in humeris suis veniensque cum eo ad regis Danorum Erici, fratris matris illius, presenciam in gremium regis iniecit in multo profluvio lacrimarum*, "och han bar honom på sina axlar ända till Danmark och kom med honom inför den danske kungen, som var hans morbror, och lade honom i hans sköte under en stark flod av tårar". Olaus Petri återger också krönikans ord nästan ordagrant: "och baar honom på sinne axlar til Danmark och med gråtande tåårar satte han honom i konungens skööt" (*Cröneka*, s. 97). [H.H.]

... när han hade kommit till Västergötlands gräns vid Bosund] I vår text skrivs *circa Bosund*. Ericus Olai skiver *ad fluvium Bavasundh*, "vid floden [*sic*] Bavasundh" och krönikan har Bawasund. Det är Bogesund, dagens Ulricehamn, som avses. [H.H.]

... begav sig Valdemar ... på vallfärd bortom havet ... När han återvände, förde han med sig åttahundra ryttare ...] Uppgifterna härstammar ytterst från *Erikskrönikan* (red. Sven-Bertil Jansson [1986], s. 118) och återges av Ericus Olai 28,13 och 28,16. Johannes Magnus vill gärna tro på det fromma syftet och tillägger fantasifullt "och besökte många heliga platser" (*multa Sanctorum loca visitavit*). Olaus Petri är – inte oväntat – mindre lättlurad: "Och foor så hertog Waldemar offuer til Tydzland, och gaff så före at han wille fara sina pelegrims reso, än thå at han i samma gudheligheet forsamblade och solderade ottahundrade Tydzska hoffmen ..." (*Cröneka*, s. 97f). [H.H.]

4. Helander 2004, s. 252f.

KAPITEL 18

Texten bygger på Ericus Olai 28,17–29,3. [H.H.]

… Halland, som inte tillhörde danskarna utan en viss greve Jakob] Jakob (d. 1310) var släkt med danska kungahuset och vasall under danska kronan. [H.H.]

greven av Holstein och hertig Valdemar från Slesvig] Formuleringen härstammar från *Erikskrönikan* som nämner greven *aff Holzeta land* och Waldemar som var *hertogh aff Sletzwik*. Ericus Olai skriver i sin källas efterföljd *comes Holsacie et dux Slesvicensis*, vilket Johannes Magnus ordagrant har tagit över. Det rör sig om greve Henrik (Heinrich) av Gleichen (Glichen) (d. 1345) och hertig Waldemar (IV Eriksen) av Sönderjylland (d. 1312). [H.H.]

KAPITEL 19

Texten bygger på Ericus Olai 29,4–30,9, starkt förkortat. Ericus Olai ger som vanligt information om biskopars död och nya biskopars tillträde; dessutom återger han bland annat fördragstexten mellan bröderna (30,1–9), vilken återfinns i *Svenskt diplomatarium*, II:II, 1690, (1310). [H.H.]

KAPITEL 20

Texten svarar mot Ericus Olai 30,12–19, mycket fritt. [H.H.]

… påven Clemens IV, som då uppehöll sig i Frankrike] Latinets *ad Papam Clementem quartum, qui tunc in Francia residebat*. Fel för Clemens V, påve 1305–1314. (Ericus Olai skriver också *quartus* [30,12]; han har alltså vilselett Johannes Magnus.) Denne var den förste påven som valde att residera i Avignon; han inledde därmed den 70-åriga period som har kommit att kallas ”påvarnas babyloniska fångenskap”. [H.H.]

Dessa hertigar levde nämligen i en lysande prakt och ståt, eftersom deras bönder var så välbärgade, att de kunde ha underhållit ett ännu större välstånd] En magstark lögn till den gotiska nationens större ära! Ericus Olai nämner också (30,12) hertigarnas kostsamma livsföring (*sumptuosas expensas, opera magnifica, mirifica et famosa*). Han skriver emellertid i klartext om de katastrofala konsekvenserna (30,17): De beskattade allmogen hårt, de drog fram genom landskapen och förtärde allt: *Erant quidem et dicebantur pii atque magnifici sed cum maxima miseria miserorum*, ”de var förvisso, och sades också vara, fromma och storslagna, men till priset av det största elände för den arma befolkningen”. Olaus Petri skriver, i vanlig ordning helt sanningsenligt: ”Och epter thet at tesse tree brödhrena, konung Birger och båda hertogana hade skifft rikit sich emellen, och alla wille the föra stoort ståt, Ther fore lagdes mykin tunge och monga skatter vppå landet så at böndrena wordo platt vtharmade …” (*Cröneka*, s. 103). [H.H.]

KAPITEL 21

Ericus Olai berättar mycket utförligt (30,26–32,5) om ”Nyköpings gästabud” (december 1317) och om de därpå följande dramatiska händelserna. Johannes Magnus följer hans framställning i stark förkortning. Källan är givetvis *Erikskrönikan*, som ju har givit oss den klassiska skildringen, med kungens fråga ”Minnes ider nakot aff Hatuna leek? / Fulgörla minnes han mik!” och den detaljerade beskrivningen av hertigarnas hårda fängelse. [H.H.]

KAPITEL 22

Texten bygger på Ericus Olai 32,6–23, även här i stark förkortning. [H.H.]

sin skattmästare Brunke] *Bruncho dapifer* i vår text. Johan von Brunkow, riddare, riksråd och drots, d. 1318, på det sätt som här beskrivs. I den svenska latinska litteraturen kallas Brunkeberg regelmässigt *mons Brunc(h)onis*.[5] [H.H.]

Ulf, Luder och Valram] Namnen på de steglade har hämtats från Ericus Olai (32,23 och 32,31), som i sin tur har funnit dem i *Erikskrönikan* (”Drotzetin Brunka ok Walram / ok Lydher Fooss … / ok fierde Ulffwer Swalabek”). Beträffande dessa, se *Erikskrönikan*, red. Sven-Bertil Jansson (1986), s. 235 och 240. [H.H.]

KAPITEL 23

Texten bygger på Ericus Olai 32,24–36. [H.H.]

Mats Kettilmundsson] Svensk drots och rikshövitsman, död 1326. Han är en av huvudpersonerna i *Erikskrönikan* och hyllas där som en ädel riddare och framstående statsman. [H.H.]

Kristoffer, som nyss hade efterträtt sin döde broder Erik på tronen] Erik Menved (1286–1319) och Kristoffer II (1320–1326). [H.H.]

KAPITEL 24

I slutet av detta kapitel vänder sig Johannes Magnus upprörd mot några okunniga och uppblåsta historieskrivare som nyligen påstått att det fanns trälar bland forna tiders svenskar. Detta är en hånfull kritik av Olaus Petris svenska krönika och visar att Johannes Magnus har ägt en handskrift av denna text när han fullbordade sin egen historieskildring i Venedig.[6] Han tycks också ha betraktat krönikan som ett gemensamt verk av Olaus Petri och Laurentius Andreae. [K.J.]

Kapitlet består i början av ett antal annalistiska notiser, av vilka de flesta återfinns hos Ericus Olai (24,10f), som dröjer länge vid det ödesdigra året 1291, med sådana utblickar över Europa och Orienten som är typiska för honom. Han konstaterar att det var nödår och stor dödlighet i riket, samt att tre biskopar avled. Dessutom stan-

5. Ibid., s. 245f.
6. Johannesson 1982, s. 172.

nade Motala ström en dag vid denna stad och flera vid Norrköping. Inte nog med detta: Munkar förkunnade att Antikrist föddes i Jerusalem det här året, det Heliga landet plågades svårt under saracenernas välde och korsriddarna förlorade den viktiga staden Achon (= Akko, Akka, Acre). Några uppgifter av denna art finns också hos Olaus Petri, som skriver (*Cröneka*, s. 88): ”Anno domini Mccxci [= 1291] war hård tijdh och stoor pestilentia här i Rikit”, med omnämnande av biskoparnas Bengts, Amunds (Anunds) och Bonos frånfälle samt Motala ströms stannande, i denna ordning, precis som här i början hos vår författare. [H.H.]

biskop Bengt i Linköping … biskop Amund i Strängnäs … Biskop Bono i Växjö] Bengt Birgersson, son till Birger jarl, i ämbetet 1286–1291; Anund Jonsson, i ämbetet 1275–1291; Boethius Haetta, i ämbetet 1287–1291. [H.H.]

… strömmar stod också stilla bland östgötarna vid Motala och Norrköping] Olaus Petri nämner ”Motala åå” och säger att detsamma gällde ”monga andra ellfuer”. Motala ström har ”stannat” vid flera tillfällen och saken har väckt uppmärksamhet och betraktats som ett järtecken. Välbekant är Magnus Gabriel von Blocks försök att ge en vetenskaplig förklaring till fenomenet i skriften *Anmärkningar öfwer Motala-ström stadnande, så ock om thes rätta orsaker och betydelse tillika med några märkwärdigheter angående frostens och isens natur och werkan* (Stockholm 1708).

År 1294, rådde en sådan köld …] Från Ericus Olai 24,22. [H.H.]

Nicolaus Alonis] Från Ericus Olai 24,23. Det är Nils Alleson, i ämbetet 1292–1305, som avses. [H.H.]

… brändes … Stockholm hos svearna och Lödöse …] Från Ericus Olai 24,23. Reflexionen om behovet av endräkt i riket är dock Johannes Magnus egen. [H.H.]

ärkebiskop Nicolaus, … ett provinskyrkomöte i staden Arboga 1297] Från Ericus Olai 24,24. [H.H.]

Olaus den vise … ärkebiskop] Från Ericus Olai 30,25. Olof Björnsson (Olaus Beronis, med tillnamnet *Sapiens*), i ämbetet 1314–1332. [H.H.]

Bugge] Från Ericus Olai (30,26), där vi dock får veta att det rörde sig om ett uppror i Småland, inte i Finland. Olaus Petri är av samma mening: ”och the i Småland hoffuo sich vpp en konung som kallades Bugge” (*Cröneka*, s. 103).

… den helige biskopen Brynolf] Se ovan, kap. 7.

en lag som rörde hur trälar skulle säljas] Olaus Petri redogör för denna lagstiftning: ”Samma åår tå konung Magnus krönter war [= 1335] reedh han sina Erics gatu, och gaff westgöthom ibland annat then lagh at ingen Christen skulle selias till träldom, som alt till then dagh skeedt war, Hadhe ock konung Birger sådana lagh vthgiffuit som förberördt är …” (*Cröneka*, s. 111). Det är alltså förmodligen denna notis som har gjort Johannes Magnus så upprörd. I sitt förnekande av träldomen ljuger vår författare, som vanligt i den gotiska nationens intresse men mot sitt eget bättre vetande. Beträffande trälarnas liv i Sverige under medeltiden, se Dick Harrisons utförliga redogörelse i *Jarlens sekel* (2002), s. 338–346. [H.H.]

BOK 21

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar tiden från Magnus Erikssons första regeringstid till tiden för valet av Erik av Pommern, det vill säga 1319–1396. Viktiga källor är Ericus Olai och *Erikskrönikan* samt Krantz. I ett par kapitel nämner Johannes Magnus också sina förfäders roll i tidens maktstrider. [H.H.]

KAPITEL 1

Vid denna tid var Mats riksföreståndare ...] Se ovan, bok 20, kap. 23.

... lyfte riksföreståndaren Mats upp denne Magnus Eriksson ...] Den dramatiska skildringen av talen och överläggningarna vid Mora stenar är en parafras över Ericus Olai (33,2ff).

KAPITEL 2

Skåne] Enligt Ericus Olai är den danska kungamakten så svag vid denna tid att tyskar och holsteinare kan ockupera Skåne. I sin nöd finner då skåningarna ingen annan utväg än att söka beskydd av kung Magnus i Sverige. De lovar dessutom att Skåne skall vara en del av det svenska riket för all framtid och bekräftar detta genom dyra eder och sigillerade brev (34,12). Johannes Magnus har övertagit dessa argument för svenskarnas rättsliga krav på Skåne och stärker dem ytterligare genom ett dokument från Varberg 1343, som han funnit i Uppsala domkyrkas arkiv. Här förklarar nämligen en lång rad svenska och skånska biskopar och prelater att Skåne skulle lyda under den svenska kronan för evig tid.

... så snart de fått sjuttiotusen mark i rent silver och kölnervikt ...] Latinets *acceptis ... septuaginta millibus marcarum argenti puri ad grave pondus Coloniense*. Uppgiften om summan är hämtad från Ericus Olai (34,13). I *Sammanfogningsdikten mellan Gamla och Nya Krönikan* uppges ett lägre belopp, men även där sägs det ha varit "j lödhugt sylff ... ok ... j kölnisk vykt" (Klemming, *Den svenska Medeltidens rimkrönikor*, I [1865], s. 173). [H.H.]

Hemming och Petrus, som var ärkebiskopar ...] Hemming, ärkebiskop i Uppsala, i ämbetet 1341–1351. Petrus, ärkebiskop i Lund (Peter Jensen), i ämbetet 1334–1355. [H.H.]

... en skrivelse om återköpet av Skåne ...] Det långa dokumentet är återgivet i *Svenskt diplomatarium*, V, 1341–1347 (nr 3746, s. 223–228). Beträffande de olika handskrifterna och de många utgåvorna, se den utförliga kommentaren där på s. 224. Ortnamnen har här återgivits i nutida form, originalet har *Saba* (Säby) för Julita samt *Asylum* för Ås. [H.H.]

KAPITEL 3–9

Enligt Ericus Olai blir Magnus Eriksson förhatlig för folket genom sina smutsiga laster och sitt tyranniska välde. Han låter sig dessutom förledas av den danske kungens inställsamma smicker att lämna tillbaka Skåne i strid mot all lag och rätt (35,1ff), varvid han vägrar lyssna på biskoparnas och stormännens kloka och hedersamma förmaningar. Både Ericus Olai och Johannes Magnus försvarar också upproret mot Magnus Eriksson. Biskoparna och stormännen bevarar sin trohet i det längsta och avsättningen genomförs under strängt juridiska och statsrättsliga former. Därmed blir detta ett åskådligt exempel på hur man borde förfara vid en eventuell avsättning av Gustav Vasa.

Johannes Magnus påstår också att hans anfader, Magnus Store av Gylta-släkten, var en av de stormän som drevs i landsflykt av Magnus Eriksson (kap. 8). Detta skulle troligen föra tankarna till hans eget öde: även han hade tvingats till exil genom sin kärlek till fäderneslandet och dess frihet. Han hörde också till dem som valde Albrekt av Mecklenburg till ny kung i Sverige. Enligt Krantz (*Sueciae liber* V, kapitel 30, s. 566) skulle man ha vidtagit denna åtgärd eftersom Magnus Eriksson hade brutit villkoren i ett äktenskapskontrakt som upprättats med hertigen av Holstein. Men för Johannes Magnus är det snarare den ädla kärleken till friheten och fäderneslandet som driver de svenska biskoparna och stormännen att avsätta Magnus Eriksson.

KAPITEL 3

Hela kapitlet är starkt beroende av Ericus Olai (34,16–35,8). [H.H.]

Blanka ... med henne fick han två söner och tre döttrar] Blanka av Namur. Antalet barn enligt Ericus Olai 34,17. Birgittas angrepp på kungaparet är välkända. Drottningen utsätts för särskilt stark kritik i bok 8 av uppenbarelserna (*Revelaciones*), se särskilt kapitel 16 och 31. I samma bok återfinns de mest hatiska angreppen på kungen. [H.H.]

... krig mot de schismatiska moskoviterna] Ericus Olai skriver enbart [*propositum*] *adeundi Ruchiam*, "beslutet att draga ut mot Ryssland". Johannes Magnus använder sig av modernare och mer kyrkopolitiskt laddade uttryck. [H.H.]

När detta blev känt för den heliga änkan Birgitta ...] Uppmaningarna till kungen inför kriget mot Ryssland återfinns i Birgittas *Revelaciones*, bok 8, kapitel 39 och 43. Ericus Olai berättar ganska utförligt om hennes (och därmed Guds) synpunkter på fälttåget och konstaterar att kungen inte alls ville lyssna till dessa råd (35,3–4; *que omnia ille parvipendens duxit pro nihilo*, "vilket allt denne aktade för ringa och fullständigt struntade i"). *Rimkrönikan* (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, I [1865], s. 175f) beskriver också hur Birgitta försöker föra fram sitt budskap om krigståget och berättar med liknande drastiska formuleringar om kungens ovilja att lyssna:

> Sancta birgitta lyffde än tha
> Mz henne leth gudh honom första
> Hurw han skulle sigh regera ...

…
Ther giorde then yslingh twarth aa moth
Alth thz jomfru maria honom sighia loth …

Olaus Petri ägnar den här saken stor uppmärksamhet i sin *Cröneka* (s. 112f). Han konstaterar att Birgitta hade ”mykit bekymber” om ”thenna samma Ryssa reeso”: ”Hon sadhe sig hafua wppenbarilse, huru thet örligitt skulle best gångas igenom.” Den rationellt sinnade reformatorn skriver här att man kan fråga sig om det inte var fråga om drömmar snarare än gudomliga uppenbarelser: ”Ty monghe lärde män satte sig ther emoot och höllo thet för drömer, som thet och lijkast är.” [H.H.]

… deras främsta borg Pechense] Hos Ericus Olai kallas borgen Pekensare. Krantz har formen Pekesar (*Sueciae liber* V, kapitel 29). Det är Nöteborg, på finska Pähkinälinna, vid Nevas utflöde ur Ladoga som avses. Krigshandlingarna ägde rum 1348. [H.H.]

KAPITEL 4

Hela kapitlet ligger mycket nära Ericus Olai (35,9–13), som först redogör för striderna vid Nöteborg (med berättelsen om anläggandet av en kanal) och därefter med avsky och stor utförlighet skildrar kungens lastbara leverne. [H.H.]

KAPITEL 5

Kapitlet svarar till innehållet nära mot Ericus Olai 35,14–27. [H.H.]

Ty han utsåg en viss krigsman inte bara till hertig utan till herre över hela riket] Ericus Olai uttrycker sig lika vagt, med liknande formuleringar (35,19). [H.H.]

… tog hans fördrivning så hårt, att hon sökte röra både himlens och underjordens makter för att han skulle återvända] Johannes Magnus skriver *adeo gravi animo tulit, ut Superos, et Acheronta pro eius reductione flectere cogitaret*, med en elegant allusion till ett berömt ställe hos Vergilius, som i *Aeneiden* (7,312) låter Juno utropa ”om jag inte kan beveka himlens gudar skall jag sätta underjorden i rörelse” (*flectere si nequeo superos, Acheronta movebo*). Versraden har ofta citerats genom hela världslitteraturen och blivit ännu mer känd därför att Sigmund Freud valde orden som motto för sin *Traumdeutung*. [H.H.]

Ty han dödades med gift av sin grymma moder …] Ericus Olai hävdar att drottningen tog livet av sin son Erik med gift (35,25). [H.H.]

KAPITEL 6

Texten svarar mot Ericus Olai 35,26–36,17.

Valdemar lockade och tjusade nämligen honom med så ärofulla ord, att han fick bära det hånfulla namnet Magnus Smek för återstoden av sitt liv] Lite fritt återgivet. I den latinska texten står det att kungen kom att kallas *Blanditus et Lactatus*,

”smickrad och tjusad”. Ericus Olai talar inte uttryckligen om detta tillmäle, men beskriver utförligt hur Valdemar snärjer Magnus med smicker och fagert tal (*blanditiis; blandimentis dulcisonis*). I den fortsatta svenska historieskrivningen kallas Magnus Eriksson ibland *Blanditius* (vilket kan tolkas som ”benägen för smicker”, ”lättsmickrad”). Den vedertagna svenska motsvarigheten Smek (Smeek) betyder nog just detta och inget annat. Att tillmälet skulle referera till kungens påstådda erotiska utsvävningar och möjliga homosexualitet är uppenbarligen en missuppfattning. Saken har förtjänstfullt utretts av Olle Ferm i *Kung Magnus och hans smädenamn Smek* (2009). [H.H.]

KAPITEL 7

Texten svarar delvis mot Ericus Olai 36,20–24. [H.H.]

… städer i Tyskland …] De ”sjuttio främsta” städerna är Hansa-förbundet, som vid denna tid i själva verket kunde räkna sjuttiosju anslutna städer. Krantz (*Daniae liber* VII, kapitel 38, s. 318) kallar förbundet *urbes maritimae Vandalicae*, ”de vandaliska (= vendiska) städerna vid havet”. Om Valdemar Attedags konflikt med den mäktiga federationen och kungens fräcka dikt, se Lars-Olov Larsson, *Kalmarunionens tid* (1997), s. 65. [H.H.]

gycklande och hånfulla ord om sjuttio gäss som hade lika många hönor] Det fräcka svaret om sjuttiosju städer och lika många gäss var formulerat på plattyska. Poängen bygger på rimmet *Hänse* (Hansans städer) och *Gänse* (gäss):

Söwen unde söwentich Hänse
Hebben söwen unde söwentich Gänse;
Wo mich de Gänse nicht en bitten
Na de Hänse frage ich nicht en schitten.

Den förargelseväckande lilla dikten återfinns (givetvis med varierande stavningar) i *Petri Olai krönike* (*Scriptores rerum Danicarum* I, s. 135ff) och i en annan namnlös krönika (*Scriptores rerum Danicarum* VI, s. 228). [H.H.]

KAPITEL 8

Texten ansluter mycket nära till Ericus Olai 36,25–34, med undantag för det andra stycket (om anfadern Magnus Store). [H.H.]

KAPITEL 9

Ericus Olai (delar av 36 samt 37) har här kompletterats med uppgifter ur Krantz, *Sueciae liber* V. [H.H.]

Men Krantz uppger en annan orsak …] Textstället är *Sueciae liber* V, kapitel 30, s. 566. [H.H.]

De främsta bland dessa valmän ...] Uppräkningen griper tillbaka på framställningen i Ericus Olai 36,27f. De herrar som nämns i vår text är följande: [H.H.]

Nicolaus (Marci; Nils Marcusson), tidigare kansler, biskop i Linköping, i ämbetet 1352–1372;
"en annan (biskop) i Växjö" = Thomas Johannis (Thomas Johansson), i ämbetet 1344–1376;
Carolus de Topta = Karl Ulfsson Sparre av Tofta (d. 1407), riddare, riksråd, marsk;
Nicolaus Sture (fel för Tureson) = Nils Tureson Bielke (d. 1364), lagman, riksråd, drots;
Ericus Caroli = Erik Karlson Örnfot (aktiv på 1360-talet), riddare, riksråd.

KAPITEL 10–14

Albrekt härstammar via modern från den svenska kungaätten. Men Johannes Magnus ger en mörk bild av hans styre. Albrekt föraktar svenskarna och låter borgarna och slottslänen gå till tyskar och andra utlänningar. Han lyssnar också till sina tyska rådgivare i stället för de svenska rådsherrarna och tillsätter fogdar som har som enda mål att suga ut det svenska folket. Därmed tycks han bevisa att Sverige blir ett utarmat och rättslöst land så snart man skänker kronan åt en utländsk furste.

KAPITEL 10

Texten svarar mot Ericus Olai 37,5–38,1. [H.H.]

Östensbro] Östanbro. Drabbningen stod i mars 1365 i Gataskogen mellan Östanbro och Enköping. I *Rimkrönikan* står det att "konungen tappade striden j gata" (*Sammanfogningen ...*; Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, I [1865], s. 186, vers 446). Olaus Petri skriver "på en skogh som heter Gatha, emellen Eneköping och Westerås" (*Cröneka*, s. 125). [H.H.]

KAPITEL 11

Det första stycket har hämtats från Krantz nästan ord för ord (*Sueciae liber* V, kapitel 32, s. 568). I övrigt mycket fritt efter Ericus Olai 38,1–3. I de avslutande meningarna om de olämpliga äktenskapen skiljer sig de båda författarna i ordvalet på ett intressant sätt: Ericus Olai skriver att det visade sig att Albrekts män i själva verket var söner till skomakare eller hantverkare (*[filii] sutorum aut fabrorum*). Även Johannes Magnus säger att de var söner till de enklaste hantverkare, men med ett ovanligare ord (*[filii] cerdonum*). Schroderus väljer i sin översättning (1620) frasen "skomakare söner och aff ringa affkomst". [H.H.]

herredagar] Johannes Magnus använder ordet *curia* i texten och ett förklarande *comitia* i marginalen. [H.H.]

furstar i norra Tyskland] Latinet har [*principes*] *Germaniae inferioris*, vilket torde vara det normala uttrycket vid denna tid. Jämför nedan, kommentaren till bok 22, kap. 22 ("från övre Tyskland"). [H.H.]

från hercyniska bergen ända till havet] Texten har *ab Herciniis montibus usque ad mare*. Den hercyniska skogen var hos de antika författarna en vag benämning på södra och mellersta Germaniens skogstrakter. Ofta var det nog Schwarzwald som man tänkte på. Schroderus skriver i sin översättning (1620) "Hartzbergen", vilket nog ganska väl kan passa som indikation för en gräns mellan *Germania superior* och *Germania inferior*. Med "havet" menas i detta fall givetvis Östersjön. [H.H.]

torneringar] Johannes Magnus skriver *hastiludia* (sing. *hastiludium*) i Krantz efterföljd. När han längre fram skriver om festligheterna vid Kristofers kröning använder han i stället ordet *torneamentum*. [H.H.]

KAPITEL 12

Texten bygger på Ericus Olai 38,4–39,7. [H.H.]

de svenska historieskrivarna tycks bekräfta med stor samstämmighet, att svearna aldrig tidigare från rikets början utsatts för så mycket våld som under denne Albrekt] Ericus Olai säger just detta med stor emfas: *Totum autem regnum Suecie tanta sub eo oppressione laborabat, quantam numquam fuerat a prima inhabitatione expertum*, "Hela svenska riket led på hans tid under ett så stort förtryck som det aldrig någonsin tidigare, ända från det att landet först blev bebyggt, hade upplevt" (38,6). *Rimkrönikan* instämmer (i *Sammanfogningen …* ; Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, I [1865], s. 188, vers 487ff):

Sjdan konung albrict fik alt ryket radha
finge swenske mera onadha
mz twunga skatta ok manga olagha …

Olaus Petri kommer till samma slutsats: "Och epter som wåra Swenska Cröneker innehalla, haffuer Swerige warit vnder thenna konung Albrect i sådana betryck och bedröffuelse, at thet nepliga noghon tijdh til förenne haffuer sådana lijdit …" (*Cröneka*, s. 129). [H.H.]

KAPITEL 13

Texten svarar mot Ericus Olai 39,8–17. [H.H.]

… syntes vilja fiska med en gyllene krok] Latinets *visus est aureo hamo piscari velle*. Ordspråksartat uttryck.[1] Ericus Olai uttrycker sig här mer prosaiskt, men Johannes Magnus lyfter som vanligt i dessa böcker gärna framställningen till en högre retorisk nivå. [H.H.]

1. Otto, *Die Sprichwörter …* 1962, se under "hamus".

Bland de furstar ...] Det rör sig om Johan XII, hertig av Stargard; Gunther, greve av Ruppin och Nicolaus, greve av Holstein. [H.H.]

KAPITEL 14

Texten svarar, mycket fritt, mot Ericus Olai 38,18–22. [H.H.]

Tillinge ... "Bondaberg"] Tillinge ligger nära Enköping. Ericus Olai skriver mer utförligt att berget efter denna drabbning kallas "Boondabergh" eller "Skadabergh". Tydligast uttrycker sig Olaus Petri, som berättar att en stor mängd bönder sökte hejda de utländska knektarna vid detta berg, men att dessa: "slogho them ther jemmerliga i hääl, och aff thet ther skedde kallas thet rwmet nw Bondabärgh eller Skadhaberg" (*Cröneka*, s. 133). [H.H.]

KAPITEL 15–17

Enligt Ericus Olai hade många tyskar sökt sig till Stockholm för att bedriva handel och rönt mycken välvilja av svenskarna. Men en del av dem, "hättebröderna", tog också för vana att provocera svenskarna med hot och smädelser och förtala dem hos kung Albrekt. Till sist begick de ett fruktansvärt blodbad år 1389, när många av de främsta borgarna pinades till döds i borgen eller brändes inne i ett hus på Käpplingeholmen (40,1ff), en liten ö som svarar mot dagens Blasieholmen. Ericus Olai skildrar dessa händelser med stor åskådlighet och indignation – han ville uppenbart skapa en politisk myt som kunde väcka svenskarnas fruktan inför allt tyskt inflytande i landet. Johannes Magnus aktualiserar detta hot (i kap. 17), när han påstår att det farliga lutherska kätteriet hade trängt in i Sverige just genom tyskarna i Stockholm.

KAPITEL 15

Texten svarar mot Ericus Olai 40,1–5. [H.H.]

... i en hemlig sammansvärjning ... hättebröderna] Ericus Olai kallar dem Hätthebrödher. Johannes Magnus använder enbart den latinska motsvarigheten *Cucullati fratres*, 'bröder med hättor'. [H.H.]

KAPITEL 16

Ericus Olai behandlar de fruktansvärda övergreppen på ett delvis avvikande sätt (40,6–21). Han beskriver händelseförloppet mycket mer utförligt och ger bland annat besked om konstruktionen av träsågarna. [H.H.]

KAPITEL 17

Ericus Olai skildrar innebrännandet av svenskarna 40,22–26. Johannes Magnus är mycket fri i sin framställning, men i skildringen av blixtarna, åskvädren och skyfallen

(*fulgura, coruscationes et tonitrua*) följer han sin föregångare nästan ord för ord. I övrigt citerar han Krantz beskrivning av en stor brand i Stockholm, och den sista hälften av kapitlet är helt och hållet hans egna reflexioner om misstänksamhet mot utlänningar och framför allt vaksamhet i konfessionella frågor. [H.H.]

De tycks vara denna olycka som Albert Krantz erinrar sig …] Textstället är *Sueciae liber* V, kapitel 33. Uppgiften är missvisande. Käpplingemorden ägde ju rum 1389, och detta är säkerligen en senare händelse, som möjligtvis inträffade 1407. [H.H.]

… att fälla domar över någon annans tjänare] *alienum servum iudicare*. Citerat från Romarbrevet 14:4, där Vulgatas text lyder *Tu quis es, qui iudices alienum servum?* ”Vem är du som dömer en annans tjänare?” (med fortsättningen: ”Det är inför sin egen Herre han står eller faller”). [H.H.]

KAPITEL 18–22

Johannes Magnus skildring av Margaretas tid vid makten är i stort sett en parafras över Ericus Olai (41,1ff). Enligt båda visar Margareta den list och trolöshet som varit danskarnas främsta vapen i alla tider. När hon ärvt kronan i Norge och Danmark söker hon nämligen utnyttja tvedräkten i Sverige genom att smickra och locka stormännen. De är tveksamma men väljer henne trots allt till drottning i Sverige 1395. Då har hon hållit Albrekt i fångenskap sedan 1388. Nu utfärdar hon dyra löften att svensk lag skall gälla och att rikets alla ämbeten och borgar skall gå till infödda svenskar. Men att svära en ed är bara en lek för henne, och snart ligger de svenska borgarna i utlänningars händer, medan folket plågas av nya och omänskliga skatter. Det danska tyranniet blir således lika ödesdigert som det tyska.

Enligt Ericus Olai tvingar hon sedan svenskarna att välja hennes systerson Erik av Pommern till tronföljare. Men Johannes Magnus gör en mer konstfull förklaring av detta val. Hos honom märker Margareta och hennes danska rådgivare att svenskarna grips av harm över deras styre och vill gripa till vapen för att värna sin frihet. Därför råder man henne att utlysa en herredag, så att hon kan betvinga svenskarnas motstånd genom sin listiga talekonst. Johannes Magnus lägger också en hycklande oration i hennes mun, där hon säger sig vilja överlåta makten åt sin systerson, men först sedan han fostrats till goda svenska seder (kap. 21). Därmed lockar hon över en del av rådsherrarna som har släkt och gods i Danmark på sin sida. Men ärkebiskop Henrik i Uppsala får förutspå att detta skall leda till en olycklig och långvarig träldom för Sverige (kap. 22). Än en gång får således biskoparna företräda den högsta visheten och den renaste kärleken till fäderneslandet. Många stormän lämnar Sverige under Margaretas tid, som man flyr för att rädda livet i en pestsmittad luft (kap. 20).

KAPITEL 18

Texten är en bearbetning av den ganska kortfattade behandlingen hos Ericus Olai 41,1–2. [H.H.]

… enligt Krantz] Textstället är *Sueciae liber* V, kapitel 34f. [H.H.]

… som hon bekräftade med sigill … inte fick gå till andra än dem som var födda inom riket] Stycket är ett gott exempel på hur Johannes Magnus genomgående lyfter upp den ganska torftiga och medievala prosan hos Ericus Olai till en klassicerande och elegant nivå, med undvikande av oklassiska ord och fraser. Ericus Olai skriver *sigillavit* och *quod … non nisi intraneis traderentur*, medan vår författare mer vårdat skriver *sigillis … confirmabat* och *ne … aliis quam in regno natis committerentur*. [H.H.]

KAPITEL 19

Texten svarar mot Ericus Olai 41,3–16. [H.H.]

betedde sig så mot svearna (enligt svearnas historieverk), att de fann henne värd ett evigt straff i helvetet] Ericus Olai har en liknande formulering om eviga straff i helvetet (41,11). [H.H.]

… en bestämd summa pengar för svansen på varje häst eller oxe. Därefter lade hon en skatt på en florin på varje eldstad] Ericus Olai säger ungefär samma sak (41,6), men i det senare ledet med typiskt medeltida vändningar: *XII … oras denariorum monete Stockholmiensis cuilibet rustico de qualibet stuba*, "tolv öre Stockholmsmynt för varje bonde, för varje stuga". Här har Johannes Magnus formuleringen *imposito uno floreno pro quolibet foco*, "sedan hon lagt på [en skatt på] en florin för varje härd", detta givetvis för att göra saken begriplig för en europeisk läsekrets. Det gick åtta öre på en mark, och en mark penningar räknades som en gyllen (florin); så just i detta fall har vår författare kanske tagit till för lite! I Schroderus översättning (1620) skrivs: "Sedan lade hon och en gyllen på hwar eldstadh." [H.H.]

KAPITEL 20

Texten svarar mot Ericus Olai 41,15–19. [H.H.]

Det fanns också fyra förfärliga sjörövare från Mecklenburg, Stiko, Henrik, Albrekt och Arnold …] Johannes Magnus har missuppfattat Ericus Olai (41,19). Denne skriver om *tre* bröder, anstötliga pirater (*insignes pirate*), som alla bar namnet Stike (*fratres dicti Stike*), nämligen Henrik, Albert och Arnold; de blev alla tre av drottningen insatta som fogdar på rikets borgar. Albert blev uppenbarligen fogde på Nyköpings slott, och Henrik hamnade på Ringstadholm.[2] [H.H.]

KAPITEL 21

Texten svarar mot Ericus Olai 41,19–27. Johannes Magnus har följt sin föregångare mycket nära i början, men helt fritt i slutet av kapitlet. I det andra stycket ("Det saknas inte heller bevis …") finner vi hans egna tankar om tyranner och deras godtyckliga styre. [H.H.]

2. Se Ericus Olai, *Chronica* II, 1993, *Index personarum* av Jan Öberg.

Abraham Brodersson] Tjurhuvud, d. 1410 (avrättad), riddare, riksråd, en av den tidiga unionstidens mäktigaste män, förmögen genom ett enormt innehav av gods i hela riket. [H.H.]

KAPITEL 22

Texten svarar mot Ericus Olai 41,27ff, men mycket fritt och med många egna reflexioner. [H.H.]

”Du kan inte göra en man från ett annat folk till kung.”] Se ovan, kommentaren till bok 17, kap. 21. [H.H.]

BOK 22

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar tiden från Eriks av Pommern första regeringstid till tiden för valet av Karl Knutsson, det vill säga 1396–1448. Åtskilligt är hämtat från Ericus Olai (42,1–53,30). Den ursprungliga källan är alldeles tydligt *Karlskrönikan*, som skymtar i vår text på flera ställen. Johannes Magnus har förvandlat materialet i dessa skrifter till retoriska praktstycken. [H.H.]

KAPITEL 1–4

Erik, hertig av Pommern, väljs således till svensk kung under lagliga former. Men enligt Johannes Magnus bryter han snart sina eder och löften genom att kränka kyrkans frihet, göra den svenska adeln utfattig och maktlös, lägga olidliga skatter och bördor på undersåtarna samt skänka län och borgar åt grymma och giriga danskar eller tyskar. Detta innebär att svenskarna får en laglig rätt och moralisk skyldighet att avsätta honom såsom en gudlös tyrann.

KAPITEL 1

Alla historieverk i vårt land ger honom en plats bland de grymmaste furstar som riket någonsin haft] Ericus Olai ger en mycket mörk bild av Erik av Pommern, med många exempel på hans tyranniska framfart, hans förakt för religionen och prästerskapet och hans utsvävningar (42,1ff). ”Hans förtryck drabbade svenskarna särskilt hårt”: *regnum tamen Suecie pre ceteris inique gravavit* (42,2). *Karlskrönikan* beskriver mycket utförligt kungens hänsynslösa regemente (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, II [1866], s. 9, verserna 234ff), under vilket svenskarna fick lida särskilt mycket (247f): [H.H.]

> Swenska hyollos for hath och spot
> Och wordhe aff allom forsmadhe …

När Henrik var ärkebiskop i Uppsala] Henrik Karlsson (Henricus Caroli), i ämbetet 1383–1408. [H.H.]

Filippa] Philippa (1394–1430), dotter till Henrik IV av England. [H.H.]

… de svenska historieverken visar att han var hemfallen åt lössläppta och fåfänga seder, och han synes föga rättrogen i den kristna läran …] Johannes Magnus har säkerligen hämtat omdömet direkt från Ericus Olai, som säger precis detta med liknande ordval (42,2). [H.H.]

KAPITEL 2

Det hände inte sällan ...] Berättelser om Eriks likgiltighet för de fångna svenskarna finns både hos Ericus Olai (42,11f) och mer utförligt i dennes källa för denna tid, nämligen *Karlskrönikan* (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, II [1866], s. 14, verserna 386ff). [H.H.]

En svensk historia berättar ...] Ericus Olai har levererat detta exempel på kungens hårdhet (42,13f). [H.H.]

KAPITEL 3

... visste att det fanns outtömliga ådror av metaller i svearnas berg] Ett återkommande tema. Jämför Förord, kap. 4 (”outtömliga gruvor ...”) samt bok 8, kap. 10 och bok 18, kap. 17. Om den ovanligt lönande gruvdriften i Sverige skrev även Olaus Magnus i *Historia om de nordiska folken* (bok VI). Detta var uppenbarligen en gåva från Gud till vårt folk. I tidigmoderna beskrivningar av Sverige kom detta att bli ett dominerande tema: Johannes Messenius nämner i sitt lilla verk *Specula* (1612, s. 11) gruvdriften i landet rent allmänt: ”Väldiga rikedomar utvinnes ur Sveriges gruvor. Ty landet är så rikt på mineraler, bly, koppar, silver och även något guld att inget område i Europa kan överträffa vårt land” (*Ex mineris Sueciae thesauri eruuntur. Minerarum enim plumbi, aeris, argenti et aliquantulum auri adeo dives est, ut nulla Europae regio illam superare aestimetur*). Att Sveriges mineraltillgångar verkligen är outtömliga och att svenskarna har Gud att tacka för detta speciella ynnestbevis betonar även Johannes Loccenius i sitt verk *Antiquitatum Sveo-Gothicarum libri tres* (3 ed., 1670, s. 119f): ”Detta är verkligen en förunderlig Guds välgärning att jordens inre (”inälvor”; en allusion till Ovidius, *Metamorfoserna*, 1,138), som under så många hundra år har hårt utnyttjats och grävts ut, ändå såsom outtömliga har sin fulla kapacitet” (*Illud vero mirandum est Dei beneficium, per tot saeculorum decursum fatigata et effossa telluris viscera, tamen inexhausta vigent*). [H.H.]

KAPITEL 4

... en dansk som hette Jösse Eriksson] Dessa välkända exempel på denna grymme fogdes illgärningar kunde Johannes Magnus hämta från Ericus Olai, som berättar hur bönder hängdes upp i rök och hur höggravida kvinnor spändes framför plogen (42,25f). I *Karlskrönikan* (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, II [1866], s. 25, verserna 716ff), som för denna tid har varit en huvudkälla för Ericus Olai, återfinns just dessa hemskheter effektfullt sammanfattade: [H.H.]

> The fattige bönder j Dalarna boo
> there fogda giorde them swa mykin oro
> han loth them swa sara plaga
> och skattade them aff mest huat the aga
> han loth the bönder i rök vphängia
> Swa sara loth han them trengia

there qwinnor loth han ther mz plaga
the spentis for hölass them sculle the draga
them giordios ther mz swa stor nödh
the födhe strax barn som waro dödh ...

Cicero berättar ...] En i sammanhanget obetydlig förvrängning av vad som står i Ciceros tal mot den grymme ståthållaren Verres (*Actio in Verrem*, 2, lib. 1, 45). [H.H.]
... om du går till Saxos historia ...] Den ohyggliga skildringen återfinns i bok 12,4,2 hos Saxo, vars ord Johannes Magnus har återgivit nästan ordagrant. [H.H.]

KAPITEL 5–13

Engelbrekt leder ett uppror mot Erik av Pommern 1434 och blir rikshövitsman, men dödas av Måns Bengtsson Natt och Dag 1436. Dessa händelser har alltid varit omstridda i den svenska politiken och historieskrivningen.[1] Olaus Petri framställer honom i sin krönika som ett varnande exempel för alla som reser sig mot den lagliga makten: ”Thet haffuer aff sombligom wordit reknat för fögho skada, at Engelbret war aff wägen ... så mogha alla vproriske see på honom, hwad the sich förmoodha skulle på thet sydzsta” (*Cröneka*, s. 169). Men för andra blev Engelbrekt en from och ädel hjälte. Man vallfärdade till hans grav i Örebro. 1439 skrev biskop Thomas i Strängnäs sin Engelbrektsvisa, där Gud fick uppväcka ”then litzla man” och ge honom kraft att befria svenskarna när de plågades likt ”Israels folk vnder pharao”.

Tolv år efter Engelbrekts död, 1448, valdes riddaren Karl Knutsson Bonde till kung i Sverige. Och då tillkom *Karlskrönikan* i hans kansli, där Engelbrekt blir ett manande exempel till samtidens svenskar att enas i kampen mot alla utländska tyranner. Men här ryms också en del kritik, som när Engelbrekt tränger in på ett rådsmöte i Vadstena och hotar att kasta ut herrarna och biskoparna till hopen utanför om de inte uppsäger kung Erik sin tro och loven. Så var Engelbrekt i grunden en upprorsman som stödde sig på den oroliga hopen. Därför måste Sverige styras av riksrådet och en kung som valdes ur dess krets.

Hos Ericus Olai är Engelbrekt hövisk och vältalig, och hans död tecknas som en gripande helgonlegend. Här antyds likaså att han föll offer för en sammansvärjning bland sina otacksamma landsmän (48,35). Johannes Magnus förhöjer ytterligare de religiösa övertonerna när han låter Engelbrekt uppträda som en ny Moses mot den grymme Farao (kap. 5) och jämför svenskarna med israeliterna som plågas och splittras av Salomos grymme och dåraktige son Rehabeam (kap. 10, jämför Första Kungaboken, 12–15). Han lägger dessutom en rad orationer i Engelbrekts mun, där denne får demonstrera sina ädla dygder med en ciceroniansk talekonst. Den mest sublima kommer vid rådsmötet i Vadstena, för nu hotar inte Engelbrekt att kasta ut rådsherrarna till bönderna som i *Karlskrönikan* utan hävdar att varje samhälle vilar på lagen och undersåtarnas trohet mot överheten. Därför hade också medborgarna en laglig och helig rätt att bjuda motstånd mot den furste som bryter sina eder och missbrukar sin makt. Den som störtade eller dödade en sådan tyrann skulle även vördas och äras i alla tider (kap. 7).

1. Se exempelvis Kurt Johannesson, ”Engelbrekt och upprorens retorik”, *Artes*, 1985, 2.

Johannes Magnus hävdar att unionskungen Erik lät sig ledas och förföras av danska rådgivare, vars främsta mål är att utarma och förslava Sverige. Det skulle också ha varit danskar som förledde Måns Bengtsson Natt och Dag att mörda Engelbrekt. Och därför hade han och hans ättlingar alltid hyst ett bittert hat mot de falska danskarna. Därmed kommer legenderna om Erik den helige och Engelbrekt att likna varandra: båda blir martyrer som dör genom danskarnas ränker och försåt.

Johannes Magnus söker också visa hur hans egen släkt spelat en ärorik roll i Engelbrekts frihetskamp. Hans farfader, Per Store, hade lidit förföljelse under Eriks tyranniska styre och deltagit i Engelbrekts krigståg som dennes fanbärare. Johannes Magnus påminner även om hur han själv hade fördrivits i fattigdom och exil, fast han varit Sveriges ärkebiskop och suttit som den främste i rådet (kap. 8). Det fanns alltså stora likheter mellan Eriks av Pommern och Gustav Vasas tyranniska styre.

KAPITEL 5

Det var en framstående frälseman av lägre börd, ty hans fader var lågättad] Engelbrekts fader var frälse- och bergsman. I vår text står det *mediocri nobilitate conspicuus, utpote libertino patre natus*, vilket väl lite fritt kan tolkas på det sätt som skett. Det sista ledet i latinet är emellertid inte särskilt upplysande och rentav missvisande. Det rör sig om en allusion till ett berömt ställe hos Horatius, som skriver om sig själv att han är *libertino patre natus*, "född av en frigiven slav" (*Satirer*, 1,6 [flera ställen] och *Epistlar*, 1,20,20). Ericus Olai skriver om Engelbrekts börd (43,1) att han var *ingenuus seu libertus*, vilket betyder 'friboren eller lägre frälseman'.

Schroderus avstår ofta i sin översättning (1620) från att återge sådana här klassicerande formuleringar i Johannes Magnus text. I stället ger han klara besked om vad det var fråga om och skriver på det här stället helt kort: "På samma tidh war uthi Dalarne en Riddersman benämd Engelbrecht / hwilkens fadher war en Bergz-knape." [H.H.]

KAPITEL 6

... även om han var liten till växten ...] I vår text står det *ut erat corpore parvo*. Ericus Olai (43,1) har formuleringen *homo magnanimus sed statura pusillus*, "en storsint man, men till växten helt liten". Olaus Petri skriver "han war en liten man til wext, doch snäll och dristigh" (*Cröneka*, s. 149). [H.H.]

"Någon gång kommer jag tillbaka"] Hämtat från Ericus Olai, med skickligt förhöjd dramatik (43,6). Olaus Petri försummar inte heller poängen: "Thå gick han bort, och mumbladhe widh sich sielff och sadhe, Än skal jach en gong komma igen" (*Cröneka*, s. 150). [H.H.]

KAPITEL 7

Biskop Knut i Linköping] Knut Bosson Natt och Dag (Canutus Boetii), i ämbetet 1391–1436. [H.H.]

”Det är förvisso en hedersam och from handling …”] Ericus Olai har en ganska kortfattad redogörelse för parternas argumentation (45,16ff), men Johannes Magnus har förvandlat replikväxlingen till ett retoriskt glansnummer. [H.H.]

KAPITEL 8

… min farfader Per Store …] Om Johannes Magnus genealogiska anspråk, se Johan Nordström, *Johannes Magnus och den götiska romantiken*, 1975, s. 19f. [H.H.]

… alla sekler har sedan förundrat sig över att en så dåligt rustad hop av bönder så lätt kunde övervinna mäktiga fiender …] Inspirerat av Ericus Olai 46,12, som även har levererat de berömda orden om att Engelbrekts män ”inte rövat bort så mycket från någon *som var värt en höna*” (*valorem unius gallinae* hos båda författarna). [H.H.]

KAPITEL 9

När Erik skulle föra hela den väldiga hären på en flotta till Sverige …] Källan är Ericus Olai 46,13. [H.H.]

KAPITEL 10

När Erik hade hört Engelbrekts tal …] Johannes Magnus har här följt Ericus Olai, från 46,17 fram till 47,9. [H.H.]

Det fattades föga att han hade sagt som den skamlöse Caracalla eller dennes styvmoder: ”Om något lyster mig är det också tillåtet …”] Den bekanta anekdoten står att finna i *Historia Augusta* (Aelius Spartianus), *Caracalla*, 10. Styvmodern var Julia Domna. [H.H.]

Han kunde också ha svarat som den dåraktige Rehabeam …] Rehabeam var Salomos son och efterträdare. Hans övermodiga svar är citerat från Första Kungaboken 12:11. Folkets svar var följande (Bibel 2000): ”Vad har vi för del i David? Vi har inget gemensamt med Jishais son. Vänd hem, israeliter. Sök ditt eget rike, David.” Johannes Magnus har parafraserat dessa ord och infört dagsaktuella namn. [H.H.]

… valde de Engelbrekt till sin högste ledare och styresman, och vid en herredag, som hölls i staden Sigtuna, fattade man många och kloka beslut …] Johannes Magnus kan lätt tolkas fel här. Han nämner inte explicit att det var vid det berömda riksmötet i Arboga, i januari 1435, som Engelbrekt utsågs till rikshövitsman. Jämför Ericus Olai (47,1), som säger att man beslöt hålla riksmöte i Arboga i veckan vid Trettonhelgen (*dietam celebrare Arbogis in octava epyphanie Domini*) och att man vid det tillfället utsåg Engelbrekt till *gubernator regni*. Ett möte i Sigtuna hölls senare, vid kyndelsmässotid (Ericus Olai 47,2; Olaus Petri, *Cröneka*, s. 159). *Karlskrönikan* (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, II [1866], s. 56.) ger också klart besked om plats och tid:

The svänskä tha sva att skilde
en dag j arboga holdä vilde
vm tiwganda dagh jwll sculle thz warä

Biscoppe prelata riddare och sswena
köpstadz men af riket mena
Thera radh ther til samman hafwa
hwem the wille til höfuitzman thagha …

Som ord för riksmöte eller herredag använder Ericus Olaus *dieta*, men Johannes Magnus skriver *comitia* (plur. av *comitium*, det gamla romerska ordet för folkförsamling), vilket kom att bli normalordet för riksdag i svenskt tidigmodernt latin. För en sammanfattning av det politiska spelet kring de riksmöten som hölls dessa år, se Dick Harrison, *Karl Knutsson* (2002b), s. 65ff. [H.H.]

Hans Kröpelin] Riksråd, död 1440. Spelade en ledande roll under förhandlingarna 1434–1435, av båda sidor misstänkt för dubbelspel. [H.H.]

Ärkebiskop Olaus] Olaus Laurentii (Olov Larsson), i ämbetet 1432–1438. [H.H.]

KAPITEL 11

Hela kapitlet följer skildringen i Ericus Olai 47,10f. [H.H.]

Erik Nilsson från Jylland] Erik Nielsen (Gyllenstierna) (d. efter 1448), riksråd, unionskungens hövitsman i Stockholm. Kallad *Ericus Nielsen a Juthonia* hos Johannes Magnus, *Ericus Nilsson de Iucia* hos Ericus Olai. [H.H.]

KAPITEL 12

Kapitlet svarar mot Ericus Olai 47,22–48,10. Det omnämnda mötet i Arboga ägde rum i januari 1436. Om detta möte och händelseutvecklingen efteråt, se Dick Harrison, *Karl Knutsson* (2002b), s. 71ff. [H.H.]

KAPITEL 13

Kapitlet svarar mot Ericus Olai 48,11ff. [H.H.]

Erik Puke] riksråd, en av Engelbrekts främsta befälhavare och en av de mäktigaste männen i riket, avrättad 1437 (se nästa kapitel). Se Dick Harrison, *Karl Knutsson* (2002b), s. 87ff om Pukefejden och de därpå följande händelserna. [H.H.]

Här vill vi anteckna namnen på några av de starkt befästa borgar …] I listan har Apensten och Agaholm (Agaaholm i texten) blivit fel: Det rör sig om *Opensten* (Oppensten) och *Agnaholm*, båda i Västergötland. Ericus Olai har stavningen Oppensten och Agneholm, *Karlskrönikan* har Agnaholm och Opensteen (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, II [1866], s. 47 respektive 48). En god översiktlig beskrivning av borgar och befästningar i riket vid denna tid återfinns i Lars-Olov Larsson, *Kalmarunionens tid* (1997), s. 157ff. [H.H.]

… men då överfölls han … av en viss Måns Bengtsson …] Mordet skildras av Ericus Olai i 48,30ff och i *Stora rimkrönikan* (*Nya eller Karlskrönikan*, Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, II [1866], s. 91f). Magnus (Måns) Bengtsson Natt och

Dag (d. i mitten av 1470-talet) straffades aldrig för mordet utan blev riksråd och deltog i den fortsatta maktkampen från 1440-talet och framåt. Se Dick Harrison, *Karl Knutsson* (2002b), s. 78ff. Som Johannes Magnus säger, blev sonen Hans (Johan) Månsson (d. 1520) ståthållare på Kalmar slott. Han fick sonen Magnus (Måns) Hansson (Johansson) (d. 1555). [H.H.]

... kände han samma smärta över sitt illdåd som makedoniernas kung Alexander den store, när han hade dödad Kleitos ...] Kleitos var en framstående makedonsk härförare. Alexander tog, i berusat tillstånd, hans liv med ett spjut när den duktige generalen vågade kritisera honom. Alla källor berättar om Alexanders djupa ånger efteråt (Arrianos, *Anabasis*, 4,8–9, Plutarchos, *Alexander*, 50–52 och Curtius 8,5–6). [H.H.]

KAPITEL 14–22

Efter Engelbrekts död blir Karl Knutsson Bonde den centrala gestalten i den svenska politiken. Men både Ericus Olai och Johannes Magnus intar en kluven hållning till honom: de erkänner hans glans och handlingskraft men antyder också att han tillskansar sig makten genom list och hårda utrensningar.

Erik avsätts således i alla Nordens riken, och därmed får hans släkting Kristofer av Bayern ett erbjudande att bli unionskung. Enligt Johannes Magnus är danskarna drivande i denna fråga. Kristofer sägs vara föga hågad att byta det lyckliga Bayern mot det fattiga Danmark, men då lovar de sluga danska legaterna att han även skall få det rika Sverige, och det är detta som till sist lockar honom till Norden.

Svenskarna, och särskilt deras ärkebiskopar Olaus och Nicolaus, fäster större vikt vid sina eder än danskarna och bevarar sin trohet mot Erik i det längsta. Till sist samlas dock stormän och prelater från Nordens riken i Kalmar. Där uppstämmer danskarna ändlösa lovsånger över Kristofer, så att svenskarna förförs av deras falska och listiga ord och väljer Kristofer till kung år 1442. Därefter följer sex år då Sverige plågas genom ett skamlöst schackrande om borgar och län och en grov rättslöshet i hela landet. Än en gång får Sverige lida genom danskarnas intriger och utländska kungars tyranniska styre.

KAPITEL 14

Källan är Ericus Olai 49,1–14. [H.H.]

Biskop Thomas i Strängnäs] Thomas Simonsson, i ämbetet 1429–1443. Hans bekanta frihetsvisa skrevs troligen 1439. Se Dick Harrison, *Karl Knutsson* (2002b), s. 128. [H.H.]

... sprida rök och stinkande dunster ...] Ericus Olai skriver *fumus nocivus*, 'skadlig rök' (49,12). [H.H.]

... sörjde så djupt ...] Om biskop Thomas samvetskval skriver även Ericus Olai (49,15). [H.H.]

KAPITEL 15

Kapitlet följer Ericus Olai 49,18–31, men mycket selektivt och självständigt. Dick Harrison ger (*Karl Knutsson*, [2002b], s. 426) en intressant sammanfattning av Karls politiska mord och avrättningar, som ”skulle ha applåderats av Niccolò Machiavelli”; ”allt tyder på en stark vilja till politisk handling och på ett samvete som var rymligare än de flesta samveten, även med senmedeltida mått mätt”. [H.H.]

Krister Nilsson] Medlem av Vasa-ätten (c. 1365–1442), riksråd (1413), drots (1435). [H.H.]
Nils Stensson] Natt och Dag, d. 1439, riksråd (1434). [H.H.]
Broder Svensson] Tjurhuvud, d. 1436, riddare. [H.H.]

KAPITEL 16

Bakgrunden finns hos Ericus Olai 50,1–52,1. Johannes Magnus har här förkortat framställningen åtskilligt. [H.H.]

… ärkebiskop Olaus i Uppsala …] Avser den ovannämnde Olaus Laurentii (Olof Larsson) (d. 1438). [H.H.]
biskop Magnus i Åbo] Magnus Tavast, i ämbetet 1412–1450. [H.H.]
… tog han vägen över Nyköping, där han förgiftades med mandelmjölk …] Johannes Magnus omtalar förgiftningen även i sin krönika över ärkebiskoparna i Uppsala, även om han där inte nämner orten (*Historia Metropolitanae Ecclesiae Upsalensis*, s. 97). Ericus Olai ger inte denna information, ej heller *Karlskrönikan* (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, II [1866], s. 173), där vi läser: [H.H.]

> Erchebiscopen tha ey lenger van
> Än til nycöpung ther dödhe han
> Gudh förbarme sich offuer han siel …

… enligt historikern Ericus Olai i Uppsala …] Textstället som åsyftas är Ericus Olai 52,1. [H.H.]

KAPITEL 17

Svarar mot Ericus Olai 52,1–14. [H.H.]

Ärkebiskop Nicolaus i Uppsala] Nicolaus Ragvaldi (Nils Ragvaldsson), i ämbetet 1438–1448, portalfiguren i den goticistiska historieskrivningen (se ovan, kommentaren till bok 1, kap. 4 och bok 16, kap. 27). När han år 1434 höll sitt tal vid kyrkomötet i Basel var han ännu biskop i Växjö. När Ericus Olai nämner honom dröjer han särskilt vid hans framträdande i Basel: ”Vid conciliet i Basel höll han ett långt tal om goternas ursprung, uttåg, seger och dygder och drog därav slutsatsen att … den gotiske kungen kunde göra anspråk på den första platsen …” (*consilio Basiliensi … de ortu Gothorum, progressu, victoria, virtute … peroravit, exinde deducens, quod … rex Gothorum non immerito sibi vendicat primum locum*) (52,7). [H.H.]

… samla rådsherrarna … i Kalmar …] Det var vid midsommartiden 1440. [H.H.]

Nils Nilsson] Namnet har blivit fel: Uppgiften är hämtad från Ericus Olai (52,12), som skriver *Clauus Nielson, gener … Karoli Knutson* ("Claus Nielson, svärson till Karl Knutsson"). Det rör sig om Clas Nielson Sparre av Ellinge (1409–1451), som genom giftermål med Katarina Bielke blev herre till Wik i Uppland och svåger till Karl Knutsson, inte svärson, som Ericus Olai skriver. [H.H.]

Även om hundra tungor ljöd …] De två hexameterraderna är citerade från Ericus Olai (52,13f), en underhållande parafras av ett känt Vergiliuscitat, som förkommer på två ställen hos den romerske poeten (*Georgica*, 2,43f och *Aeneiden*, 6,625f): *Non mihi si linguae centum sint, oraque centum, / ferrea vox …* "Även om jag hade hundra tungor och hundra munnar och en röst av järn (skulle jag inte kunna beskriva …)". Schroderus återger i sin översättning (1620) inte alls dessa rader utan talar bara om "några rijm". [H.H.]

KAPITEL 18

Ericus Olai 52,15–18 berättar ganska kortfattat om överläggningarna i Kalmar. Här är det tydligt att Johannes Magnus har inspirerats av *Karlskrönikan* (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, II [1866], s. 227), där de sluga övertalningsförsöken och köpslagningen har fått stor plats (drygt 70 versrader): [H.H.]

> J the samma matto tha
> kommo konung cristoffers bud til calmarnaa
> Archbiscopen af lund ok marskens swager mäder …

KAPITEL 19

Här följer vår text Ericus Olai ganska nära (52,19–21). [H.H.]

… skall Karl ha uppsökt en nunna …] Johannes Magnus skriver *sanctimonialem in arcto paenitentiae loco inclusam*, "en nunna som levde i klausur i ett trångt rum för penitens". Hela historien, med tillägget om det lilla barnet i Vadstena, återfinns hos Ericus Olai och även i *Karlskrönikan* (Klemming, *Svenska Medeltidens rimkrönikor*, II [1866], s. 230). Den gamla damen sägs av Ericus Olai var *quaedam inclusa* (en viss kvinna i klausur); i krönikan sägs hon ha varit 80 år och inte ha lämnat sin bostad på 20 år. I sin översättning (1620) väljer Schroderus som god protestant att bortse från den i sammanhanget tekniska betydelsen av *inclusa* och skriver "en nunna, som satt instängd uthi itt trångt mörkt rum". [H.H.]

samlades goternas och svearnas råd i staden Arboga] Detta skedde i oktober 1440. Om överläggningarna där, se Dick Harrison, *Karl Knutsson* (2002b), s. 136ff. [H.H.]

återköpa denna ö för fyrtiotusen Stockholmsmark] Uppgiften återfinns hos Ericus Olai 52,23 (*ab eis redimatur XL milibus marcarum*) och i *Karlskrönikan*, (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, II [1866], s. 228 ("at lösa for xl m mark"). [H.H.]

KAPITEL 20

Texten följer Ericus Olai 52,24–53,5. [H.H.]

… vad det närvarande folket ropade …; att Karl vore mer värd en kungakrona än Kristofer] Ericus Olai ger mer exakt besked om vad man ropade (53,4), men Johannes Magnus ligger här närmare *Karlskrönikan* (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor,* II [1866], s. 237): [H.H.]

en dag monde konungen til kirkia gaa
tha sagde han til marsken saa
i skolen ey sa när oss ganga
stor nesa wy aff idher fanga
her sigher alt folk i thenne bi
at i ären skönare än wore ti
oc ären betre werde crona bära …

… vi har skrivit hans historia …] I *Historia Metropolitanae Ecclesiae Upsalensis,* s. 99ff. [H.H.]

KAPITEL 21

Texten utgår mycket fritt från Ericus Olai 53,6ff, med starka förkortningar. [H.H.]

Vi talade tidigare om Krister Nilsson …] Se ovan, kap. 15. Ericus Olai nämner Kristers intriger helt kortfattat; *Karlskrönikan* har däremot en utförlig redogörelse för hur resonemangen gick (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor,* II [1866], s. 241f). [H.H.]

… romaren Cicero …] Cicero mördades av det andra triumviratets män, bland vilka var Octavianus, som här sägs ha vördat Cicero som en fader. Kristofer hade ju deklarerat att Karl Knutsson skulle vara som en fader för honom. [H.H.]

KAPITEL 22

Texten återgår på Ericus Olai 53,14–30. [H.H.]

… vallfärd till Kristi heliga blod i Wilsnack] Wilsnack ligger i nordvästra delen av Brandenburg. Den lilla staden blev en viktig vallfartsort genom de påstådda mirakler över vars minne Wunderblutkirche Sankt Nicolai hade uppförts. Jämför nedan, bok 23, kap. 5. [H.H.]

från övre Tyskland] I texten *a superiore Germania.* Ericus Olai skriver *superioris Almannie. Germania superior* var en provins i det romerska riket, vid Rhens övre lopp, omfattande bland annat nuvarande Alsace. Vid denna tid syftar benämningen på de sydliga delarna av Tyskland. Schroderus skriver i sin översättning (1620) lustigt nog ”som war kommen från Öfwer Tyskland”. Jämför ovan, kommentaren till bok 21, kap. 11 (”furstar i norra Tyskland”). [H.H.]

vanrykte för avskyvärd lidelse] Johannes Magnus inspireras tydligt av ordvalet hos Ericus Olai: Han skriver *abominandae libidinis infamiam*, och Ericus Olai (53,14) talar om att kungen var *incontiencie abhominande*, ”av avskyvärd otyglad lidelse”. I sammanhanget kan man notera att ortografin hos Ericus Olai är medeltida, medan Johannes Magnus har klassisk stavning i de grammatiska formerna och tidstypisk strävan till korrekthet rent generellt. [H.H.]

… ringaktat drottning Dorotea] Dorothea (c. 1430–1495), dotter till markgreven Johan av Brandenburg. [H.H.]

Krantz säger på detta ställe … väldig skatt] Textstället som åsyftas är *Sueciae liber* V, kapitel 37, s. 576. [H.H.]

Bengt och Nils Jönsson] Oxenstierna (båda döda c. 1450). De var riddare, riksråd och blev vid Kristoffers död riksföreståndare. [H.H.]

BOK 23

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar tiden från Karl Knutssons första regeringtid fram till Svante Stures död, det vill säga 1448–1512. Källorna är Ericus Olai (fram till slutet av 1460-talet), *Karlskrönikan* och *Sturekrönikan*. Boken avslutas med Hemming Gadhs långa tal om danskarna. [H.H.]

KAPITEL 1

Karl Knutsson ... Gotland] Så väljs Karl Knutsson till kung i Sverige 1448. Men redan 1449 kommer en första motgång, när svenskarna förlorar Gotland till Danmark. Enligt Johannes Magnus sker detta både genom danskarnas list och de svenska befälhavarnas försumlighet eller trolöshet. Måns Gren, som leder den svenska hären på Gotland, bryter också sedan med Karl Knutsson och flyr till Kristian i Danmark, vilket visar hur lojaliteten ständigt växlar bland de svenska stormännen.

Måns Gren] Måns (eller Magnus) Gren (d. troligen 1475) var en av det svenska 1400-talets mest betydande politiker. Under de förvirrande förållandena ställde han sig ibland på dansk sida, vilket har givit honom ryktet som landsförrädare i senare svensk historieskrivning. [H.H.]

Birger Trolle] En av Karl Knutssons pålitligaste anhängare, d. 1471. [H.H.]

KAPITEL 2

Saxo ... när han beskriver Danmarks gränser ...] Saxo räknar upp Danmarks provinser och deras belägenhet i *Praefatio* II, kapitel 1ff. [H.H.]

... den stad från vilken sjörätten hämtades ...] Visby sjörätt (*ius maritimum* i vår text) uppstod på 1400-talet. Den är i själva verket ett kompilat av hanseatisk och nederländsk rätt och dess källor är nu fullständigt kartlagda. ”Sjörätten utgavs 1505 av den tyskfödde boktryckaren Gottfred af Ghemen, som också genom en missvisande notis gav anledningen till att verket uppfattades som gammal visbyrätt.”[1]

Vanföreställningen att sjörätten uppstod i Visby kvarlevde länge. Michael Gyldenstolpe säger i sin *Epitome descriptionis Sueciae ...* (1650) att ”man vet att den mycket gamla [eller kanske: äldsta] havsrätten har sitt ursprung från denna stad”, *Indeque antiquissimum ius nauticum prodijsse constat*. Petrus Lagerlöf framför samma åsikt i sin text till *Suecia antiqua et hodierna* (1698, s. 61): ”... Wijsby Siölag, whilken både är gammal och är jämwäl så högt ansedder worden at månge folk

1. Se Gösta Hasselberg, *Studier rörande Visby stadslag och dess källor*, Uppsala 1953, s. 75, med vidare litteratur.

på denna sijdan om Rhenströmmen hafwa den antaget på samma sätt nästan som den Rhodiske lagen" (… *leges Wisbyenses, antiquitate sua venerabiles et eo olim in pretio habitae, ut trans-Rhenanae gentes iis usae sint, ad eundem fere modum, quo lex Rhodia culta est*). [H.H.]

en förnäm riddare vid namn Olov Absalon] Det är Oluf Axelsen T(h)ott, danskt riksråd och framstående sjömilitär, d. 1464, som avses. Johannes Magnus väljer här att använda namnet Absalon (eller Absolon, som det egentligen står i texten), vilket förekommer som alternativ till Axel i släkten Tott och andra ätter vid den här tiden. Namnet Absalom, som är hebreiskt, bars av en son till kung David. Variantformen Absalon uppträder under medeltiden: Den mest bekante bäraren av det namnet är den dynamiske statsmannen, historikern och ärkebiskopen Absalon (d. 1201). Det har antagits att Axel (Aksel) är en utveckling av Absalon (via Akselen).

Schroderus avstår i sin översättning (1620) från att återge Johannes Magnus ord "en förnäm riddare", och talar i stället till läsarens upplysning om "Oloff Absalon the Danskes Ammiral". [H.H.]

… inbjöd … Måns Gren till ett vänligt samtal. Denne övervanns snart av danskens ljuva tal] Om striderna på Gotland, Olov "Absalon" och Magnus Gren, se Dick Harrison, *Karl Knutsson* (2002b), s. 175ff. [H.H.]

KAPITEL 3

… deras trohet] Johannes Magnus återkommer ständigt till vad "dansk trofasthet" (*fides Danica* i vår text) egentligen innebär. Jämför ovan, notisen till det ordspråksartade uttrycket *fides Graeca* i kommentaren till bok 12, kap. 1. [H.H.]

KAPITEL 4

Aslak Turesson] Aslak Thuresson Bååt (d. 1480), riksråd. Omnämns, tillsammans med nedanstående Enar, även av Ericus Olai (55,33). [H.H.]

Enar med tillnamnet Musca] Johannes Magnus latiniserar tillnamnet: Det är Einar Fluga (lat. *Musca*) som avses, även han riksråd. Namnet förekommer givetvis med varierande stavningar (Fluge, Flue, Flogh, Flögh …). Ericus Olai skriver Enarus Flogha. [H.H.]

KAPITEL 5

Laurentius Arosiensis] Lars, kanik i Västerås, som för övrigt är alldeles okänd. På grundval av detta ställe hos Johannes Magnus och framför allt med stöd i en senare upgift hos Messenius, har man antagit att denne Laurentius Arosiensis skulle ha skrivit en betydande del av *Stora rimkrönikan*. I Fants utgåva av rimkrönikorna i *Scriptores Rerum Svecicarum* (SRS), anges Laurentius explicit i kaptitelöverskriften vara författare till den så kallade *Första fortsättningen* (I, [1818], senare delen, s. 53ff). Hela problematiken, med den debatt om attributionsfrågan som har pågått under århundradena, belyses utförligt av Karin Hagnell i *Sturekrönikan 1452–1496* (1941), s. 153–160. [H.H.]

Karl förfogade över artonhundratusen goter, svenskar och finnar ...] I latinet står *decies octies centena millia*. Normalt skulle det tolkas som 1 800 000 och i marginalen står det faktiskt så också, med arabiska siffror. Vårt ställe återfinns hos Fant (i SRS, I [1881]), på s. 139 och hos Klemmings utgåva av *Karlskrönikan* (*Svenska Medeltidens rim-krönikor*, II [1886], del 2, s. 294f, verserna 8595ff), dock med andra och rimligare sifferuppgifter, vilka kan adderas till drygt 64 000. Talen kan ju ha varierat kraftigt mellan handskrifterna, men förklaringen till den höga siffra som vi finner i vår text är nog att söka i vår författares dragning till det hyperboliska.

Storleken på den armé som Karl förde i fält väckte tydligen samtidens uppmärksamhet. I Vadstenadiariet kan vi läsa att Karl vid detta tillfälle drog ut med en armé *in multitudine armatorum nobilium et popularium, videlicet in lxxx milibus*, "med en styrka av ädlingar och fotfolk omfattande 80 000.[2] [H.H.]

ett möte i staden Wilsnack] Jämför ovan, bok 22, kap. 22. [H.H.]

Nicolaus Konig] Nils Konnig (König) eller Nicolaus Kenicius Calmariensis, biskop i Linköping 1441–1458. Om drabbningen i "Holavedskogen" (Hålaveden), se Dick Harrison, *Karl Knutsson* (2002b), s. 223f. [H.H.]

Tord Bonde] Riksråd och marsk, d. 1456, kusin till Karl Knutsson. [H.H.]

KAPITEL 6

Jöns Bengtsson] Många medeltida biskopar kom från de främsta adelsätterna, och Jöns Bengtsson Oxenstierna är ett typiskt exempel. Han blev ärkebiskop i Uppsala 1448 och kom att leda många strider mot Karl Knutsson Bonde under de följande åren. 1457 lyckades han fördriva Karl Knutsson och inkallade då Kristian I av Danmark i hans ställe. Därför blev han också i Vasakungarnas propaganda urtypen för de biskopar som satte den egna makten framför fäderneslandets bästa och till och med kunde alliera sig med Sveriges dödsfiender, danskarna.

KAPITEL 7

... storhertigen Kasimir] Karl Knutsson flyr således till Polen och finner skydd hos Kasimir IV (1427–1492), som sedan 1447 var kung i detta land.

KAPITEL 8

... biskop Kettil] Denne Kettil Karlsson tillhörde Vasaätten och var biskop i Linköping 1459–1465. Han stod tidvis på Karl Knutssons sida gentemot Oxenstiernapartiet och Kristian I, och här blir han en av de biskopar som företräder kärleken till fäderneslandet i dess renaste form. Bibelcitatet om "de utblottades elände" kommer från Psaltaren 11:6 i *Vulgata*, som Johannes Magnus givetvis har utgått från. Bibel 2000 har (Psaltaren 12:6) formuleringen "de svaga förtrycks".

... en minnesvärd händelse ...] I *Sturekrönikan* (Klemming, *Svenska Medeltidens rimkrönikor*, III [1867–1868], s. 151ff) berättas utförligt om hur biskopen tog av sin

2. Notis för 1452. Se *Vadstenadiariet*. Utg. Claes Gejrot. Stockholm 1996, s. 271.

skrud och iklädde sig en riddares rustning. Där skildras också det framgångsrika fälttåget. Slaget vid Haraker (norr om Västerås) stod i april 1464. Se Dick Harrison, *Karl Knutsson* (2002b), s. 346f. Johannes Magnus har hittat på att det var en strid på isen. [H.H.]

KAPITEL 9

Här utser Karl Knutsson systersonen Sten Sture till efterträdare på sin dödsbädd, men råder honom också att inte anta kungatiteln, eftersom den skulle vara så förhatlig för svenskarna. Sten Sture skulle också ha vägrat att låta sig utropas till kung när riksrådet enträget bad honom om detta. Med detta vill Johannes Magnus måhända antyda att Sverige även i framtiden vore mer förtjänt av en riksföreståndare än av en kung, kanske för att detta skulle öka stormännens och biskoparnas inflytande. Sten Sture d.ä. får som ingen annan förkroppsliga Johannes Magnus fursteideal.

Uppmaningen till Sten Sture att inte låta sig krönas ligger mycket nära *Sturekrönikans* ord (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor,* III [1867–1868], s. 158f: [H.H.]

> Jag badh honum aldrig latha sig kröna
> Ther åth är föga gangn som jag monde röna …

KAPITEL 10

Trajanus … Augustus] Enligt Eutropius *Breviarium* (8,5,3) brukade man i senaten hälsa en ny kejsare med ropet ”Må du bli lyckligare än Augustus och bättre än Trajanus!” [H.H.]

Deras kung träffades från muren av ett skott från en befästningskanon som kallades bombard, så att han förlorade fyra framtänder …] ”Bombarden” var en hakebössa. Den dramatiska episoden står att finna i *Sturekrönikorna* (Klemming, *SvenskaMedeltidens rim-krönikor,* III [1867–1868], s. 166):

> Thz börgia fasth om siider bläsa
> Ett hakabyssa lod i kong cristierns näsa
> Fyra hans framtändher lösnade aff thz lod
> Aff näsa och mwnd ran ympneliga blod …

Schroderus konstaterar i sin översättning (1620) helt kort att det rörde sig om ett ”Böss-lodh”. [H.H.]

doktor Ryting] Nicolaus Ryting (d. 1472) var doktor i romersk och kanonisk rätt och Karl Knutssons kansler. Påståendet att han genom magiska konster skulle ha orsakat danskarnas nederlag på Brunkeberg kommer från den danska rimkrönikan.

KAPITEL 12

Storfurst Vasilij i Moskva] Fel för Ivan III Vasiljevitj (regerade 1462–1505). [H.H.]

Den danske kungen försökte …] Den drabbning som här skildras är uppenbarligen Kristian I:s (inte Hans) nederlag (år 1470) vid fästningen Öresten (Örby socken,

Marks härad). Stridens förlopp skildras på liknande sätt i *Sturekrönikorna* (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, III [1867–1868], s. 161f). [H.H.]

KAPITEL 13

Hemming Gadh] Han studerade i Rostock och blev Sveriges och Sten Sture d.ä:s sändebud vid påvestolen i Rom från 1479 till 1500. Sedan utsågs han till biskop i Linköping och verkade som en viktig rådgivare för Sturarna. Efter Sten Sture d.y.:s död anslöt han sig till Kristian II som dock lät avrätta honom 1520.

den förnäme rådsherren Svante] Svante Nilsson tillhörde släkten Natt och Dag och använde själv inte namnet Sture som han i senare tider fått bära.

KAPITEL 14

”Ädel i sin vrede …”] Versen om Sten Stures försonlighet mot sina motståndare är en parafras över orden *parcere subiectis* i Vergilius, *Aeneiden*, 6,853.

KAPITEL 15

ärkebiskop Jakob] Sten Sture kom i strid med ärkebiskop Jakob Ulfsson. Men innan man grep till vapen skulle han ha uppsökt ärkebiskopen i hemlighet på dennes gård och uppnått en försoning till fäderneslandets bästa. Även Olaus Magnus prisar i *Historia om de nordiska folken* denna försoning som en bild av den ideala relationen mellan den världsliga och andliga makten.[3]

… att det onda skall besegras med det goda] Detta var bröderna Magnus valspråk (*Vince in bono malum*) – man finner det exempelvis i nedre högra hörnet av *Carta marina*.[4] Här sägs det att även Sten Sture följde denna regel, vilket skall visa hur han och bröderna Magnus besjälades av samma politiska ideal.

KAPITEL 18

den ädle Åke Hansson] Tillhörde släkten Tott, riksråd, stupade 1510.

KAPITEL 19–20

I sextonde bokens slut citerar Johannes Magnus den oration som Nicolaus Ragvaldi höll inför konciliet i Basel 1434, som därmed får tjäna som en *recapitulatio* eller sammanfattning av goternas dygder och bragder genom alla tider. Här får en annan biskop, Hemming Gadh i Linköping, hålla en oration inför det svenska riksrådet, som skall sammanfatta ett annat huvudtema i denna historia, nämligen danskarnas eviga falskhet och grymhet. Därmed blir de två talen dramatiska höjdpunkter i verkets komposition.

3. Johannesson 1982, s. 256f.
4. Ibid., s. 89.

I det förra fallet återger Johannes Magnus ett autentiskt tal med smärre ändringar. Men det senare är mer problematiskt.[5] Johannes Magnus förbereder detta tal genom att beskriva Gadhs sällsynta skicklighet både att försona stridande parter och att väcka sinnena till hat och kamp. Han ger dessutom två bevis för att Gadh verkligen hållit detta tal i riksrådet. Det ena är ett brev där ärkebiskop Jakob Ulfsson ber om en avskrift av talet liksom av Saxos historia, som inte var tryckt vid denna tid, och det andra är Gadhs svar, där han säger att talet fanns hos Svante Sture och att Saxos skrift förvarades i Linköping, liksom en ”kommentar” som han själv hade utarbetat om svenskarnas och danskarnas historia. Ändå kan man misstänka att Johannes Magnus komponerat både talet och dessa ”bevis” för dess äkthet. Det var ett tillåtet – och beundrat – konstgrepp i tidens historieskrivning att genom en sådan fingerad oration beskriva vad en person *kunde* eller *borde* ha sagt vid ett givet tillfälle. Samtidigt kunde han tillåta sig att framföra grova anklagelser eller smädelser som hade stått i strid med den goda tonen och hans rang som ärkebiskop: det var ju den gamle och hämningslöse Hemming Gadh som förde ordet och inte han själv.

KAPITEL 20

Alexander VI] Borgia, den [ö]kände påven, i ämbetet 1492–1503.
den heliga Birgittas kloster] Det fanns ett birgittinerkloster i Maribo på Lolland.

KAPITEL 21

den helige aposteln Paulus] De ofta citerade orden om de lögnaktiga kretensarna tillskrivs Epimenides (500-talet f.Kr.). Formuleringen i vår text är hämtad från Titusbrevet 1:12 (i *Vulgata*).
när jag i min ungdom studerade de ädla konsterna i Rostock] Hemming Gadh läste förvisso i Rostock, liksom bröderna Magnus och många andra svenskar. Men det torde vara en skröna att han bedrev dessa studier tillsammans med den store historikern Albert Krantz.
”Vi räknar det inte som en smutsig last att ljuga och bedraga”] Detta citat kommer från Saxo 4,10,1 och återkommer ofta när Johannes Magnus skall skildra danskarnas trolöshet. Men i sitt rätta sammanhang har frasen en annan innebörd: Saxo kritiserar i själva verket sin vanartade *samtid* genom att hålla fram danskarnas fäder som föredömliga exempel på ärlighet och sanning.
Haldan … Loter … Fenge …] Här kommer en mängd exempel på danska kungars laster, brott eller olyckliga öden som Johannes Magnus i triumf har hämtat från deras egen historiker. Man hittar dessa textställen genom att gå via det *Index nominum, populorum, locorum etc* som ingår i Saxo-utgåvan 2015. Men Johannes Magnus har också tillfogat ett antal danska kungar från 1200-, 1300- och 1400-talen, som Abel, Frode den fjärde, Knut den sjätte, Valdemar den andre, Sven den tredje, Kristofer den förste, Erik Klipping och Kristofer den andre.

5. Ibid., s. 158–163.

Ty mjölk är inte så lik mjölk] Proverbiellt uttryck som förekommer i flera komedier hos Plautus, exempelvis i *Miles gloriosus*, 240: *Tam similem quam lacte lacti est* ("Så lik som mjölk är likt mjölk").[6] [H.H.]

hur kejsar Valentinus dödades] Namnet är felaktigt. Det gäller kejsar Valens som stupade i ett fältslag mot goterna vid Adrianopel 378. Se ovan, kommentaren till bok 15, kap. 1 och 2. [H.H.]

skottarna, som föraktfullt kallas vilda barbarer] Textstället återgår på Saxo 10,10,3.

Verket besegrar ryktet ...] Citatet kommer från Starkodders sång hos Saxo, se ovan, bok 5, kap. 11.

"Vad du än skådar ..."] Citatet är från Ovidius, *Fasti*, I, 117f.

... växt från Aisopos groda ...] Fabeln om den uppblåsta grodan finns hos Aisopos och Phaedrus 1,24.

... visar öppet att de är usla och tjuvaktiga cimbrer] *Cimbria* är en antik beteckning på Jylland och dess invånare.[7]

"Fly då från grymhetens länder ..."] Citatet kommer från Vergilius, *Aeneiden*, 3,44. Det är den mördade Polydorus som ropar detta till Aeneas. Citatet återfinns hos vår författare även i bok 18, kap. 3. [H.H.]

Orkney-öarna] Jarlarna på Orkneyöarna erkände tidvis de norska kungarnas överhöghet under medeltiden. Men denna förbindelse lossades helt när unionskungen Kristian I pantsatte ögruppen till Jakob III av Skottland för sin dotter Margaretas hemgift.

6. Otto, *Die Sprichwörter* ... 1962, s. 183.
7. Helander 2004, s. 247.

BOK 24

Kommentar av Kurt Johannesson

Boken skildrar tiden från Sten Sture d.y.:s första tid som riksföreståndare fram till Gustav Vasas trontillträde, det vill säga från 1512 till 1520-talet, med andra ord händelser som har utspelats under vår författares tidiga mannaålder. På flera punkter ligger Johannes Magnus nära *Sturekrönikans* berättelse. [H.H.]

KAPITEL 1

Erik Trolle] Erik Arvidsson Trolle (c. 1460–1530), lagman, riksråd. Efter Svante Stures död 1512 ville många i rådet välja honom till riksföreståndare. Johannes Magnus beskriver honom också i påfallande positiva termer: han är en man av ädla seder och mycken klokhet samt äger osedvanliga insikter i både den kanoniska och världsliga lagen. Men han och hans förnäma ätt äger många gods i Danmark, och därför misstänker vissa att han är mer benägen att gagna danskar än svenskar. Detta leder också till att man väljer Svante Stures son Sten till riksföreståndare i hans ställe, på grund av faderns förtjänster och den kärlek till fäderneslandet som sonen anses hysa. Redan här antyds diskret att detta val måhända är ett misstag.

biskop Vincentius i Skara] Vincens Henningsson, i ämbetet 1505–1520. Avrättad i Stockholms blodbad.

Gustav] Vid denna tid är Erik Trolles son Gustav ärkebiskop i Uppsala, och det uppstår genast en tvedräkt mellan honom och Sten som vållar den största fara för fäderneslandet – enigheten mellan den andliga och världsliga makten är ju själva förutsättningen för ett lands ro och välgång, enligt Johannes Magnus politiska doktrin. Själv står han påfallande neutral i denna konflikt: den gäller två unga män som kommer från förnäma släkter och har ett våldsamt sinnelag. Visserligen kan Sten tyckas ha mer rätt på sin sida, eftersom han säger sig vara beredd att acceptera goda mäns skiljedom, men han har *de facto* undanträngt Gustav Trolles far från makten. Detta kan förklara att sonen inte vill försonas, utan sätter sitt hopp till kung Kristian i Danmark.

påven Leo X] I ämbetet 1513–1521.

KAPITEL 2

Inga maningar till försoning har någon verkan. Därför belägrar Sten Sture ärkebiskopen på hans borg Almarestäket och driver bort en dansk här som kommer för att undsätta honom. Då kapitulerar ärkebiskopen och stängs inne i ett kloster. Sedan medlar ett påvligt sändebud och riksrådet vid en herredag, och då tar Sten upp Gustav Trolle

i sin nåd mot att denne lämnar ärkebiskopsstolen i Uppsala och lever i ro på släktens gods. Formellt har Sten handlat korrekt – han förhandlar och varnar innan han griper till vapen. Men i praktiken har han kränkt kyrkans frihet genom att avsätta dess laglige ärkebiskop. Dessutom håller han Erik Trolle och andra danskvänliga stormän i fångenskap på borgen i Stockholm.

Därefter drar Sten runt i landet och söker vinna gunst hos folket. Men han omger sig med inställsamma rådgivare, som aktar föga på landets nytta och utestänger klokare män från hans rådkammare genom orättvisa anklagelser och förtal – det är ovisst vilka Johannes Magnus syftar på. Och därför tar många av de bästa och förståndigaste avstånd från Sten och hoppas på en annan sakernas ordning. Här antyds det hur den samtida politiken rymmer tre ”partier”: det är Sten och hans gunstlingar som söker bygga upp en demagogisk makt i de breda lagren, det är också en minoritet bland stormännen som är beredd att inkalla en dansk unionskung, och det är slutligen en tyst majoritet som vill värna fäderneslandets och kyrkans frihet under riksrådets och biskoparnas ledning. Johannes Magnus vill uppenbart hävda att han aldrig har tillhört den inre kretsen kring Sten eller bär någon skuld för dennes misstag. Hans politiska ideal är i stället Sten Sture d.ä. och de principer som skulle ha legat till grund för dennes styre.

det kloster i Västerås som kallas *Insulensis*] Latinets *conventus insulensis*, 'klostret på ön'. Dominikankloster, grundat 1244, beläget på en ö vid Svartåns utlopp. [H.H.]

Johannes Arcimboldus] Johannes Angelus Arcimboldus (Giovann' Angelo Arcimboldi) (c. 1485–1555), påvlig legat och avlatskrämare i Norden, slutligen ärkebiskop i Milano. [H.H.]

KAPITEL 3

Kristian söker nu utnyttja splittringen bland de svenska stormännen och går även till angrepp mot Sverige. Han belägrar Stockholm 1518, men drabbas av hungersnöd. Och då bistår Sten Sture de svältande danskarna – än en gång ställs svenskarnas ädelmod och humanitet mot danskarnas ondskefulla girighet. Året därpå kommer Kristian med en ännu större här. Denna gång möter Sten honom i Västergötland men kämpar med större mod än klok försiktighet, och därför såras han och dör till sist på Mälarens is. Han hade också varit värd ett längre liv, om han fördrivit sina okloka och ondskefulla rådgivare – än en gång dessa bittra anklagelser mot vissa inom Sturepartiet.

Så väljer stormännen och biskoparna Kristian till kung i Sverige 1520. Men efter kröningen i Stockholm låter han avrätta många män ur rikets förnämsta ätter samt två biskopar på Stortorget. Detta borde ha varit en dramatisk höjdpunkt i Johannes Magnus historia med alla dess anklagelser mot de falska och grymma danskarna. Men i stället avfärdar han dessa händelser med några få och torra ord om en tragedi som var känd för alla. Det fanns också dubbla skäl till denna ordkarga framställning. För det första hade berättelsen om Stockholms blodbad genom Gustav Vasas kansli givits stor spridning i avsikt att legitimera hans uppror och kungavalet i Strängnäs 1523: om det kunde bevisas att Kristian var en tyrann var nämligen svenskarna lösta från sin trohetsed till denne. Johannes Magnus vill uppenbart inte stödja denna kungliga pro-

paganda. Och för det andra spelar kyrkan en betänklig roll i detta blodiga drama. Det var landets ärkebiskop, Gustav Trolle, som inkallar och kröner Kristian. Det är också han som inlämnar en klagoskrift mot dem som stött eller accepterat hans avsättning under striden med Sten Sture, så att ett stort antal män ur rikets förnämsta ätter samt två biskopar kan ställas inför en andlig domstol och dömas till döden som kättare. Detta var i sanning slagkraftiga argument för dem som ville anklaga biskoparna för ett otyglat maktbegär och utmåla en gränslös opportunism och korruption inom den svenska kyrkan. Därför var det klokare att tiga så långt som möjligt om dessa händelser, så att de inte vållade en obotlig skada på kyrkans auktoritet och ära.

Därför får också Hemming Gadhs oration inför riksrådet bli den retoriska höjdpunkten i Johannes Magnus skildring. Där kan han måla lika förfärliga bilder av danskarnas falskhet och grymhet som i manifesten om ”Stockholms blodbad”. Men där förhärligas inte Gustav Vasa som Sveriges räddare – det är i stället en biskop som mäktar skapa en ny enighet bland svenskarna i den ädla och nödvändiga kampen för fäderneslandets lycka och frihet.

Sten … kunde inte övervinnas …] Johannes Magnus nämner inte slaget vid Brännkyrka (juli 1518), vilket däremot *Sturekrönikan* gör (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, III [1867–1868], s. 208). [H.H.]

… en våldsam vind som hindrade hans seglats] *Sturekrönikan* konstaterar att ”wädereth was honom och twärth i moth” (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, III [1867–1868], s. 209). [H.H.]

… skickade så mycket livsmedel … att han kunde underhålla hela sin här] Krönikan skildrar också (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, III [1867–1868], s. 209), hur den ädelmodige Sten förser den svältande danska hären med mat. Framställningen är där givetvis mer konkret och åskådlig:

Han klagade tha i sin stora nöd
Ath han hade hwarken öll eller bröd
Kött och fläsk mz anner kost
Tha tykte hans swäna ey wara stoor löst …
Jag ymkade offwer kong cristiern fast
Och lat honom få hwath honom brast
Många oxar lath iag til honom driffua …

Olaus Petri (*Cröneka*, s. 280) skildrar också Stens givmildhet: ”… lät honom i hans stoora nödh och hunger, få oxar och annat han behöffde, ellies hadhe hans folk most döö aff hunger”. [H.H.]

i Västergötland i en strid på isen] Drabbningen stod på Åsundens is i januari 1520, strax söder om Ulricehamn. *Sturekrönikan*, som alltid är mer konkret, berättar att Sten med armén drog till Västergötland ”åth bågaswnd” och att striden stod ”pa aswndhen” (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, III [1867–1868], s. 210f) och Olaus Petri berättar att härarna möttes ”widh Boghasund, på S: Henrici dagh” (*Cröneka*, s. 282). [H.H.]

kämpade tappert i främsta stridslinjen] Olaus Petri uttrycker sig på liknande sätt: ”her Steen som war medh the fremsta i spetzen” (*Cröneka*, s. 282). [H.H.]

sårades av ett kanonskott i höften] I vår text står det *ictu bombardae in femore accepto*, ”sedan han fått ett skott av en *bombarda* i höften”. Det var nog fråga om en hakebössa eller en så kallad handfältslanga. Se ovan, kommentaren till bok 23, kap. 10 (”Deras kung träffades …”). I krönikan berättar Sten själv: ”gönom beneth bleff iag skwtthen mz ett lod” (Klemming, *Svenska Medeltidens rim-krönikor*, III [1867–1868], s. 211) och Olaus Petri skriver: ”skuttin i benet”. [H.H.]

uppgav han andan på Mälarens is] Vår författare är här effektfullt retorisk, med en elegant latinsk formulering: *animam super constrictum glacie lacum Meler exhalavit*. Varken *Sturekrönikan* eller Olaus Petri nämner explicit att Sten dog just på Mälarens is (även om färdvägen och årstiden gör denna tolkning till den rimliga). Dagens läsare tänker möjligen på Carl Gustaf Hellqvists berömda målning (daterad 1880). [H.H.]

Stens efterlämnade änka Kristina] Kristina Nilsdotter Gyllenstierna (1494–1559). Olaus Petri kallar henne ”Frw Christina her Steens effterleffuerska” (*Cröneka*, s. 283). Olaus nämner mer kortfattat Kristinas försök att organisera ett motstånd, och konstaterar, som Johannes Magnus, att hon inte hade någon framgång i sina bemödanden. [H.H.]

kung Sigismund den förste i Polen] Sigismund I (1467–1548). Han blev kung av Polen och tillika storfurste av Litauen år 1506. I dessa sina värdigheter avbildas han på Olaus Magnus *Carta marina*, konungsligt sittande på en tron i sitt rikes norra del, med krona, spira och riksäpple, med texten *Sigismundus Rex Polonie, Magnus Dux Litvanie*. [H.H.]

söndagen under veckan efter Allhelgondagen] I vår text står *ipsa Dominica infra octavas Omnium Sanctorum*, vilket betyder just detta. Olaus Petri skriver att adeln och herrarna över hela landet kom samman ”til alla helgona dagh” och kröningsdagen var ”Söndaghen ther nest effter”. [H.H.]

KAPITEL 4

Det sista kapitlet handlar om Gustav Vasa. Och även här blir språket påfallande kort och formellt. Det sägs visserligen att han är en ”ädel yngling” som förs som gisslan till Danmark, och att han är släkt med både Karl Knutsson och Sten Sture d.ä. Men det sägs inte ett ord om hans dygder eller bragder, och därmed blir hans legitimitet som kung en öppen och utmanande fråga. Johannes Magnus försvarar sig på denna punkt med att man inte bör skriva en furstes historia förrän hans liv är till ända. För den gode kan fördärvas och den onde göra bättring. Men en gång skall de efterlevande döma om fursten styrt sitt rike efter Guds lag och vilja – bibelcitatet kommer från Ordspråksboken 8:15. Och därför måste Gustav Vasa ändra sitt liv och regemente, om han vill gå fri från en evig vanära liksom Guds dom och straff – detta är det omisskännliga och stränga budskap som ligger till grund för hela denna historia.

… är barnbarn till riksföreståndaren Sten Sture] I latinet står det *nepos*, vilket oftast betyder ’barnbarn’ men även kan tolkas som ’brorson’ eller ’systerson’, eller rent allmänt som ’ättling’. Schroderus skrev i sin översättning (1620) ”gamble Her Steen Stures Systers son” (s. 663), vilket var ett försök till precisering som ändå blev fel:

Gustav var i verkligheten systersonson till Sten Sture d.ä. Hans släktskapsförhållanden behandlas utförligt, mot bakgrund av de adliga ätternas relationer och nätverk, i Lars-Olof Larsson, *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?* (2002), s. 21ff. [H.H.]

TILLÄGG AV OLAUS MAGNUS GOTHUS

Kommentar av Hans Helander

Med detta avslutande kapitel ville Olaus Magnus sammanfatta sin egen och den avlidne broderns tankar om det rättfärdiga kungadömet.

Det huvudsakliga budskapet är tydligt: Kungar skall underordna sig den kyrkliga, det vill säga ytterst den påvliga, makten. Om så inte sker, kommer fursten att drabbas av bannlysning och av den gudomliga vedergällningen. Belysande exempel ges från västeuropeisk medeltida historia, bland annar givetvis från investiturstridens uppgörelser mellan påvemakt och kejsarmakt.

Dessa sidor har uppenbarligen författats i stor brådska och kanske i ett tillstånd av utmattning och stress. Dispositionen är egendomlig, och framställningen innehåller många sakfel: Kungar, kejsare och påvar har sammanblandats och placerats fel i tiden, årtalsangivelserna är inexakta och latinet är ibland svårbegripligt och anakolutiskt.

Jag har kunnat konstatera att Olaus för sin hastigt hopkomna översikt på flera punkter har utnyttjat en världskrönika av den sydtyske historikern och humanisten Johannes Nauclerus (1425–1510), vars väldiga verk trycktes postumt 1516 under titeln *Memorabilium omnis aetatis et omnium gentium chronici commentarii*, med förord av Johannes Reuchlin.

... fick sin grav invid Herrens anlete i Sankt Peters kyrka] Härmed avses Veronicas svetteduk, som förr ansågs bevara ett avtryck av Kristi anlete. Johannes Magnus begravdes uppenbarligen vid Veronicas kapell i *le grotte* i Peterskyrkan.

... utplåna den eviga skammen hos de onda] Så står det faktiskt i texten. Men Olaus Magnus har rimligtvis menat att ”deras vanära evigt må framstå i all sin vederstygglighet”.

Henrik III] Olaus Magnus har blandat samman kejsarna. Den härskare han berättar om är Henrik IV, som han faktiskt har låtit bli två personer, Henrik III och Henrik IV.

Framställningen är på denna punkt tydligt resultatet av en bearbetning av Nauclerus ovan nämnda världskrönika. Olaus Magnus inledande omdömen om ”Henrik III” (”frikostig, vältalig, lyckosam, ärofull och skarpsinnig”; *largus, facundus, fortunatus, gloriosus, ingenio acutus*) är uppenbart hämtade från Nauclerus beskrivning av Henrik IV (*facundus, ingenio acer, elemosynis largus, in re militari fortunatissimus*; ed. 1516, fol. CLVr). De resterande uppgifterna om hur kejsaren sedan blev kyrkans fiende, hur han tvingades abdikera och att kroppen låg obegravd i Speyer är sannolikt också hämtade från Nauclerus text (fol. CLVIIIr ff; CLXXv; CLXXIv och CLXXIIv).

Henrik IV blev tysk kung 1056 och var kejsare av det Heliga romerska riket

av tysk nation 1084–1105. Genom sin tillsättning av en ärkebiskop av Milano utmanade han påven Gregorius VII, påve 1073–1085, vilket blev inledningen till investiturstriden. Påvens bannlysning kom 1076 och hävdes först efter kejsarens botvandring till Canossa 1077. Henrik abdikerade 1105 och dog i Liège följande år.

… begravdes … fyrtioåtta år efter sitt regeringstillträde] Om hans lik stod ovan jord i fem år efter hans död (till år 1111) blir det 55 år. Men Olaus Magnus har nog utgått inte från 1056, då Henrik omyndig efterträdde fadern, med modern som förmyndare, utan från 1062, då kejsaren blev myndig. Då blir det faktiskt 48 år!

Albert Krantz … i sin femte bok, kapitlen 17 och 24] Olaus Magnus har glömt bort att tala om vilket verk det gäller. Normalt gäller hänvisningarna till Krantz arbeten om de nordiska rikena. Här är det emellertid fråga om *Saxonia* (1520).

Fredrik den förste som kallades Barbarossa] Kung av Tyskland från 1152, kejsare av det Heliga romerska riket av tysk nation från 1155. Kom i konflikt med Alexander III, som var påve 1159–1181. Förlikning nåddes först 1177, vid förhandlingar i Venedig som ledde till en kompromisslösning. Fredrik dog 1190, då han som deltagare i tredje korståget drunknade i floden Salef (nu Göksu) i Mindre Asien.

Fredrik II] Kejsare av det Heliga romerska riket av tysk nation från 1220 till sin död 1250. Hans rike sträckte sig från Östersjökusten över Italien ned till Sicilien, där han under lång tid residerade i Palermo. Var känd för sin oerhörda lärdom (*Stupor Mundi*, 'ett mirakel för hela världen') och sin språkkunnighet. Han talade faktiskt ännu fler språk än de som här uppräknas, antalet nio anges ofta, bland andra grekiska och arabiska (som vid denna tid var att betrakta som Siciliens huvudspråk).

Innocentius III:s omsorg] Påve 1198–1216.

Honorius (III)] Påve 1216–1227. Påvens förmaningar gällde bland annat deltagande i ett nytt korståg (det femte).

Innocentius IV] Påve 1243–1254. Han förklarade på ett kyrkomöte i Lyon 1245 kejsaren avsatt och uppmanade de tyska furstarna att utse en ny kung.[1]

Till sist togs han av daga med gift av en oäkta son] Fredrik II dog 1250 i Apulien, troligen, enligt de läkare som var närvarande, i en attack av dysenteri.[2] Nauclerus säger emellertid i sin världskrönika att kejsaren dog antingen av sjukdom eller av gift (*sive morbo sive veneno*; *Generatio XLI*, fol. 830r i Kölnutgåvan 1549). Krantz påstår i *Saxonia* (5,18) att dödsorsaken var förgiftning, men anger ingen gärningsman.

Ludvig av Bayern] Ludvig IV "Bayraren", kung av Tyskland från 1314, kejsare av det Heliga romerska riket av tysk nation från 1328 till sin död 1347. Hans kamp mot påvarnas politiska maktanspråk anses ha varit av stor betydelse för framväxten av konstitutionella ideal i Italien. Till hans hov strömmade lärda män, bland annat Marsilius av Padua, författare till den berömda traktaten *Defensor pacis* (Fredens försvarare), som argumenterar för en sekulär stat och för folksuveränitet.

påven Johannes] Johannes XXII, påve i Avignon 1316–1334.

förgiftades av en hertiginna vid en jakt] Ludvig anses vanligen ha dött av slaganfall under en björnjakt.

1. För en sammanfattande redogörelse, se Tore Wretö, *Kampen om det medeltida Italien*, Stockholm 2012, s. 214.
2. Ibid., s. 215.

Vilhelm, som var kung på Sicilien] Vilhelm I ("den onde"), kung av Sicilien 1154–1166.

Hadrianus IV] Påve 1154–1159.

"Dagobert den store ..."] Helt oförmedlat citeras här ett budskap från den merovingiske kungen Dagobert, som regerade i Austrasien (den östra delen av det frankiska riket) från 623 och i hela frankiska riket från sin fader Lothars död 629. Dagobert avled 638 eller 639. Jämför ovan, kommentaren till bok 16, kap. 17. Texten är förmodligen hämtad från Johannes Nauclerus världskrönika (omnämnd i inledningen ovan). De kronologiska misstagen, som återfinns hos Nauclerus, talar starkt för att just denne är källan.

Wissembourg] Weissenburg, sydfrankiska Weisseburch, i Alsace, cirka 6 mil norr om Strasbourg, med berömt benediktinkloster, som kanske verkligen grundades under Dagoberts tid.

... vårt tjugotredje regeringsår Herrens år 623] Detta stämmer inte: Dagobert regerade enbart i 15 (eller 16) år och år 623 var ju året för hans trontillträde. Olaus Magnus har övertagit de felaktiga uppgifterna från Nauclerus, som skriver just så här.

Man bör inte heller förbigå hur kejsar Teodosius blev utestängd ...] Detta hände år 390 efter den omtalade massakern i Thessaloniki då flera tusen människor skall ha dödats efter en revolt.

Theodoritus berättar detta ...] Uppgifterna om massakern och Ambrosius bestraffning av kejsaren stammar ytterst från historikern Theodoretes (c. 393–466). (Namnet är här alltså felstavat på två sätt.) Theodoretes är en av författarna i ett historieverk som har fått den latinska titeln *Historia tripartita*. Det sammanställdes på 500-talet av Theodorus Lector (Θεόδωρος Αναγνώστης, *Theodoros Anagnostes*). Olaus Magnus hänvisning till "tredje kapitlet" är felaktig. Det ställe han syftar på återfinns i själva verket i bok 9, kapitel 30.

den nuvarande biskopen i Verona, herr Lippomannus] Luigi Lippomano (Aloysius Lipomanus, med flera stavningar) (1500–1559), biskop av Verona från 1548, senare från 1558 i Bergamo. Utgivare av flera hagiografiska verk.

... Henrik II drev den helige Thomas ...] Ett av de mest kända och mest omskrivna exemplen på motsättning mellan kungamakt och kyrka, i detta fall mellan Henrik II (1133–1189, kung från 1154), en av den engelska medeltidens mest dynamiska och framgångsrika kungar, och Thomas Becket (1118–1170), ärkebiskop av Canterbury. Becket flydde till Frankrike 1164. Man nådde en förlikning med kungen i juli 1170, och ärkebiskopen kunde återvända i början av december detta år men kom genast återigen på kollisionskurs med kungen, vars baroner mördade honom framför högaltaret i katedralen i Canterbury den 29 december 1170. Mordet väckte oerhört uppseende i hela Europa. Becket kanoniserades redan tre år efter händelsen.

Den engelske kungen Johan ...] Johan "utan land" (Lackland) (1166–1216, kung från 1199), son till nyssnämnde Henrik II och Eleonora av Akvitanien och broder till Rickard Lejonhjärta. För att nå en lösning på konflikten med kyrkan lät han England bli ett län under påven, vilket gav honom hans öknamn Lackland.

... bannlystes år 1208 av Innocentius IV] Som ovan påpekats var Innocentius IV påve mellan 1243–1254. Olaus Magnus har här slarvat igen. Den påve som vann den omtalade stora segern i konflikten med Johan var Innocentius III (c. 1160–1216, påve från 1198), en av de allra mest energiska bland medeltidens starka påvar. Han

är bland annat känd för att ha samlat de europeiska kungarna och furstarna till det fjärde korståget, vilket inte ledde till det Heliga landet utan till Konstantinopel, som skövlades skoningslöst.

en munskänk hällde gift i hans ölbägare] Johan dog troligen av dysenteri, men i den fromma historieskrivningen cirkulerade tidigt en mängd uppgifter om att han skulle ha bringats om livet, bland annat just genom förgiftat öl. Vi känner igen mönstret, bland annat genom berättelsen om Ludvig av Bayern ovan.

Rikard hade fått broderns barn i sin vård …] Rikard III (1452–1485, kung av England 1483–1485), broder till företrädaren Edvard IV. Blev efter broderns död förmyndare för hans söner Edvard (V) och Rikard. Han grep emellertid själv kungamakten, vilken han utövade på ett sätt som gjort honom herostratiskt ryktbar. De båda pojkarna spärrade han in i Towern ("The Princes in the Tower"), där de förmodligen blev mördade. De illgärningar som begicks under dessa år har inspirerat historiker och författare, från Shakespeare och framåt genom tiden.

Exemplet avviker från majoriteten av de övriga, eftersom det här visserligen är fråga om en ond härskare och bestialiska handlingar, men inte om en uttalad konflikt med kyrkan. Formuleringen (*ut solus regnaret, occidi iussit*) kan tyda på att Olaus Magnus har hämtat uppgiften från Nauclerus krönika (*Richardus frater Eduardi illos, ut fama est, occidi percuravit, et ipse regnum obtinuit*; ed. 1516, fol. CLVIIr).

Henrik VIII] Kung av England 1509–1547. Han var självklart ett hatobjekt för bröderna Olaus och Johannes Magnus: I samband med skilsmässan från den spanska prinsessan Katarina av Aragonien hade Henrik kommit i konflikt med påven. Schismen fördjupades genom att kungen år 1534 förklarade sig vara den engelska kyrkans överhuvud. Ännu värre blev motsättningen genom reduktionen av klostren, av vilka omkring 600 nedlades. Att han skulle ha uttryckt ånger på sin dödsbädd är mindre troligt.

Sven som var den sjuttiosjätte kungen i Danmark inbjöd enligt Saxos elfte bok …] Denna berättelse återfinns i Saxo, bok 11, fol. CXIv f i utgåvan från 1514, vilken väl var den som Olaus Magnus använde (i utgåvan 1931 motsvarat av 11,7,11f). Olaus Magnus har följt Saxos text mycket nära.

I den fjortonde boken uppger samme Saxo …] Textstället återfinns i bok 14,1,8.

… en annan bok om ärkebiskopsstolen i Uppsala som skrivits av samme författare …] Det är *Historia metropolitanae ecclesiae Upsaliensis*, som trycktes i Rom tre år efter det stora historieverket (omtryckt i *Scriptores rerum Svecicarum medii aevi*). Kurt Johannesson ger i *Gotisk renässans* (1982), en utförlig redogörelse för innehållet och tendensen i denna biskopshistoria (s. 78ff).

… säga som i femte kapitlet av Jesu Syraks vishet …] De citerade orden står att läsa i 5:1, 5:3, 5:4 och 5:8.

Det finns också många ärorika exempel …] Här har Olaus Magnus rört till latinet ordentligt och åstadkommit en så kallad anakolut. Översättningen återger vad han rimligtvis har velat säga.

Ambrosius … i sjuttonde kapitlet av sin *Apologia Sancti David*] I utgåvan i *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum* (CSEL), vol. XXXII, *S. Ambrosii opera*, pars II (1897), heter detta verk *Apologia prophetae David I*. Där finner man de citerade orden i kap. 2,5 (s. 301f).

Det står också i det fjärde kapitlet ...] I den ovan citerade volymen av CSEL 1897 återfinns detta citat, i parafraserad form, i *Apologia David altera*, 3,6 (s. 362).

En fattig man hade ett enda får ...] I Andra Samuelsboken, kap. 11 och 12, kan vi läsa den kända berättelsen om David och Batseba (som ju ligger bakom ovanstående berättelse om Davids ånger) samt profeten Natans liknelse och strafftalet till kungen.

Översättningen är här ganska fri av praktiska skäl: Olaus Magnus har på det här stället återigen krånglat till latinet på ett oskönt sätt, förmodligen på grund av tidsbrist.

... Adam, som gömde sig] Bibelstället är Första Moseboken 3:8.

... Kain, som trodde att han kunde bedra Gud] Bibelstället är Första Moseboken 4:9.

... Ananias och Safira, som ljög ...] I Apostlagärningarna 5:1ff finns en from och starkt uppbygglig berättelse om Ananias och hans hustru Safira som försökte ljuga om en penningsumma som de borde ha erlagt till församlingen och för den sakens skull föll döda ned.

SLUTVINJETT OCH INDEX

Kommentar av Hans Helander

Verket avslutas med en allegorisk bildsida. Vi har mött grundmotivet tidigare, i det helsides träsnittet före Förord (på s. 8), här är dock motivet försett med ytterligare text.

I den praktfulla kartuschen högst upp står texten AD ZOILUM / TU QUISQUIS PER =/ fecto labori invides, et obtrectare/ pergis, ipse tuo marte aliquid prae-/ sta, nostrisque conatibus/ aequior eris. / VALE, ”Till Zoilus. Du, vem du än är som ser snett på det verk som nu fullbordats och envist klandrar det, du må själv av egen kraft åstadkomma någonting! I så fall kommer du att kunna jämföra dig med det verk som jag har presterat. Farväl.” Formuleringen är tidstypisk: Zoilus (300-talet f.Kr) var känd för sina nedsättande omdömen om Homeros diktning och han blir i tidigmodern litteratur typen för den orättvise kritikern. Ett stort antal verk från denna tid avslutas på liknande sätt, med avväpnande tilltal riktade till *Invidia* (Avunden), *Zoilus* eller *Momus* (Förtalets gud).[1] Kartuschen inramas av påstående NIHIL EST SIMUL INVENTUM ET PERFECTUM, ”Ingenting skapas och fulländas på samma gång”, vilket är ett citat från Cicero (*Brutus*, 71).

I mitten tronar *Iustitia* (Rättvisan) omgiven av bevingade väsen som levererar svärdet och den rättvisande vågen, de för henne karakteristiska attributen. På bandet ovanför läser vi IUSTITIA OMNIUM VIRTUTUM EST REGINA. ”Rättvisan är alla dygders drottning.” Vid hennes fötter sitt två kvinnor, vilka rimligtvis är allegoriska framställningar av andra dygder, som enligt vad som här sägs lyder under Rättvisan. Damen till vänster är nog *Constantia* (Fastheten, Beständigheten) eller *Fortitudo* (Tapperheten) med det traditionella attributet kolonnen, och gestalten till höger är *Prudentia* (Klokheten), som traditionsenligt håller en spegel.

Vid Iustitias fötter befinner sig en glob, på vilken står I M V, vilket är Ioannes (Giovanni) Maria de Viottis boktryckarmärke. Klotet är ju sedan gammalt symbol för osäkerhet, och runt sfären läser vi mycket riktigt NIHIL IN MUNDO STABILE. ”Inget i världen är stadigt (= orubbligt, bestående).” Längst ned finns ett textband med inskriptionen FINIS CORONAT OPUS, ”Slutet kröner verket”.

Runt hela bilden löper en lång text, bestående av två hexameterrader: IAMQUE OPUS EXEGI, QUOD NEC IOVIS IRA NEC IGNES / NEC POTERIT FERRUM, NEC EDAX ABOLERE VETUSTAS, ”Nu har jag fullbordat ett verk som varken Jupiters vrede eller eld eller järn eller den allt förtärande tiden kan utplåna.” Det är ett citat från Ovidius, versrader som ingår i den ståtliga avslutningen i denne skalds stora diktverk *Metamorfoser* (15,871–872).

1. Se Helander (2004), s. 310ff.

Johannes Magnus index är en tidstypisk produkt. Det rör sig i princip om en alfabetisk sammanställning av verkets marginalnotiser, vilken i originalutgåvan står först i boken, något som var ganska vanligt i tidigmoderna publikationer. I vår översättning har, i anslutning till modern praxis, index flyttats till bokens slut.

REGISTER

ÖVER NAMN PÅ ANTIKA,
MEDELTIDA OCH TIDIGMODERNA
FÖRFATTARE SOM NÄMNS
I KOMMENTAREN

BIBLIOGRAFI

ANTIKA, MEDELTIDA OCH TIDIGMODERNA VERK

ADAM AV BREMEN, *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum. Ex recensione Lappenbergii in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusa*. Ed. altera. Hannover 1876.

ADAM AV BREMEN, *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*. Ed. Bernhard Schmeidler. (MGH, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum.) Hannover–Leipzig 1917.

AENEAS SYLVIUS (Pius II), *Cosmographia*. Paris 1509.

AGATHIAS [LATINUS], *De bello Gotthorum et aliis peregrinis historiis*. Rom 1519.

AGATHIAS, *Historiae*. Red. R. Keydell. Berlin 1967.

AGNELLUS, *Liber Pontificalis Ecclesiae Ravennatis*. Red. O. Holder-Egger. (MGH, Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum, saec. VI–IX.) Hannover 1878, s. 263–391.

ALBERTUS MAGNUS, *De animalibus libri XXVI, nach der Cölner Urschrift*. Utg. Hermann Stadler. (Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters. Texte und Untersuchungen, XVI.) Münster 1920.

ANNIUS, JOANNES, *Antiquitates = Antiquitatum variarum volumina XVII cum commentariis Fr. Johannis Annii Viterbensis*. Paris 1515.

BAE = *Biblioteca de Autores Españoles desde la formación del lenguaje hasta nuestros dias* Madrid 1846–1888; Atlas 1954–.

BARTHOLOMAEUS ANGLICUS, *De proprietatibus rerum*. [Heidelberg] 1488.

BEDA VENERABILIS (The Venerable Bede), *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*. (Loeb Classical Library.) London 1930.

BELLARMIN, ROBERT, *Disputationes de controversiis christianae fidei adversus hujus temporis haereticos*. I–III. Ingolstadt 1581–1583.

BIONDO, FLAVIO, *Historiae ab inclinatione Romanorum imperii*. Venedig 1483; Basel 1574.

BIONDO, FLAVIO, *Italia illustrata*. (The I Tatti Renaissance Library, 20.) Cambridge, MA 2005.

BIRGITTA, *Himmelska uppenbarelser*. Översättning Tryggve Lundén. I–IV. Malmö 1957–1959.

BIRGITTA, *Revelaciones, VIII*. Ed. Hans Aili & Arne Jönsson. (SSFS 2, Latinska skrifter 7.) Uppsala 2002.

BROWNE, THOMAS, *Pseudodoxia epidemica*. London 1646.

BRUNI, LEONARDO, *De bello Italico adversus Gothos gesto*. Foligno 1470; Paris 1534.

BRUNI, LEONARDO, ”De bello Italico …” I: *Procopii Caesariensis de rebus Gothorum, Persarum ac Vandalorum libri VII …* Basel 1531.

BURE, ANDREAS, *Orbis Arctoi nova et accurata delineatio* [1626]. Red. Herman Richter. (Meddelanden från Lunds geografiska institution 3.) Lund 1936.

BURTON, ROBERT, *The Anatomy of Melancholy*. Red. Holbrook Jackson. London 1932.

CAMPANUS, JOHANNES ANTON, *Opera omnia*. Venedig [1495?].

CATO [d.ä.], *M. Catonis praeter librum de re rustica quae extant*. Red. Henricus Jordan. Leipzig 1860.

CSEL = *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*. Utg. Akademie der Wissenschaften in Wien. 1864–

Ecclesiastic[a]e et Tripartit[a]e hystori[a]e Insignia primitive[a]e ecclesi[a]e virorum gesta feliciter complectentis libri duodecim. Auctoribus Theoderico, Sozomeno, Socrate. Traductore Latino Epiphanio. Auspicante Cassiodoro Senatore. U.o.o.å. [Strassburg, efter 1500?]

ENNODIUS, ”Panegyricus dictus clementissimo regi Theodorico” i *Magni Felicis Ennodii opera omnia* [*recensuit et commentario critico instruxit Guilelmus Hartel*]. CSEL, VI, s. 261ff.

ERICUS OLAI, *Chronica Regni Gothorum*. Utg. Ella Heuman & Jan Öberg. I–II. (Acta universitatis Stockholmiensis. Studia Latina Stockholmiensia, XXXV, XXXIX.) Stockholm 1993–1995.

”Erik den heliges legend på latin, fornsvenska och modern svenska.” Red. och översättning Toni Schmidt. I: *Erik den helige*. Red. Bengt Thordeman. Stockholm 1954, s. IX–XX.

Erikskrönikan. Red. och kommentar Sven-Bertil Jansson. Stockholm 1986.

EUSEBIUS, *Werke. Die Chronik des Hieronymus*. Utg. Rudolf Helm. (Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, VII.) Berlin 1956.

FERRARI, PHILLIPPE (FERRARIUS, PHILIPPUS), *Novum lexicon geographicum*. Eisenach 1677.

FESTUS = SEXTUS POMPEIUS FESTUS, *De verborum significatu*. Red. Karl Otfried Müller. Leipzig 1880.

FREISING, OTTO (OTTO FRISINGENSIS), *Chronicon sive Historia de duabus civitatibus*. Strassburg 1515.

GEOFFREY OF MONMOUTH, *Britanniae utriusque regum et principum origo et gesta insignia … in latinum sermonem traducta*. (Paris) 1508; 1517.

GEOFFREY OF MONMOUTH, *Historia regum Britanniae*. Red. A. Griscom. New York 1929.

GIBBON, EDWARD, *Decline and Fall of the Roman Empire*. Red. Hugh Trevor-Roper. Vol. 1–6. New York 1993–1994.

GIUSTINIANO, BERNARDO, *De origine urbis Venetiarum rebusque ab ipsa gestis historia*. Venedig 1492.

GROTIUS, HUGO, *Historia Gotthorum, Vandalorum et Langobardorum … partim versa, partim in ordinem digesta*. Amsterdam 1655.

GYLDENSTOLPE, MICHAEL OLAI (WEXIONIUS), *Epitome descriptionis Sueciae, Gothiae, Fenningiae et subjectarum provinciarum*. Åbo 1650.

HERMELIN, OLOF, *Hecatompolis Suionum. Svenskarnas hundra städer*. Översättning Tore Wretö. Latinsk textetablering av Bengt E. Thomasson. Kommentar av Hans Helander. Stockholm 2010.

HERODOTOS, *Historiae*. Översättning Lorenzo Valla. Venedig 1474.
Historia Norwegie. Red. Ingrid Ekrem & Lars Boje Mortensen. Köpenhamn 2003.
IRENICUS, FRANCISCUS, *Exegesis Germaniae = Germaniae exegeseos volumina duodecim*. Hagenau 1518.
ISIDORUS, "De Gothis, Wandalis et Svevis. Chronicon Wisigothorum". I: *Diversarum gentium historiae antiquae scriptores tres* [Iornandes, Isidorus, Paulus Warnefridus]. *Recensuit Frid. Linderbrogius*. Hamburg 1611.
JACOBUS GISLONIS, *Chronologia, seu temporum series*. Stockholm (1592).
JOHANNES MAGNUS, *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus*. Rom 1554.
JOHANNES MAGNUS *Historia Metropolitanae Ecclesiae Upsalensis*. Rom 1557.
JOHANNES MAGNUS, *Swea och Gotha Cronica … nu på Swenska uthtålkat aff Erico Schrodero*. Stockholm 1620.
JORDANES, *De origine actuque Getarum*. Red. Conrad Peutinger. 1515.
JORDANES, *De summa temporum vel origine actibusque gentis Romanorum*. Red. Theodor Mommsen. (MGH, Auctores antiquissisimi 5:1.) Berlin 1882.
JORDANES, *Getica Om goternas usprung och bedrifter*. Översättning Andreas Nordin. Stockholm 1997.
JORDANES, *Romana*, se *De summa temporum …*
JORNANDES (Jordanes), "De bello Italico…" I: *Procopii Caesariensis de rebus Gothorum, Persarum ac Vandalorum libri VII* … Basel 1531.
KRANTZ, ALBERT, *Saxonia*. Köln 1520.
KRANTZ, ALBERT, *Chronica Regnorum Aquilonarium, Daniae, Svetiae, Norvagiae*. Strassburg 1546.
LAGERLÖF, PETRUS, *Svecia antiqua et hodierna* … Provtryck. Stockholm [1698].
LAURENTIUS PAULINUS GOTHUS, *Historia Arctoa*. Strängnäs 1636.
Lilla rimkrönikan. Se Klemming, G. E. (utg.), *Svenska Medeltidens rim-krönikor*. I. *Gamla eller Eriks-krönikan*. Stockholm 1865, bihang, s. 207ff.
LOCCENIUS, JOHANNES, *Historia rerum Svecicarum* … Stockholm 1654; 2 utg. Uppsala 1662; 3 utg. Frankfurt & Leipzig 1676.
LOCCENIUS, JOHANNES, *Antiquitatum Sueo-Gothicarum libri tres*. 3 utg. Uppsala 1670.
LUTHER, MARTIN, *Supputatio annorum Mundi*. Wittenberg 1541.
MAFFEI, RAFFAELE. Se Volterranus.
MGH = *Monumenta Germaniae Historica*. Frankfurt am Main 1826–
MESSENIUS, JOHANNES, *Amphitheatrum*. Stockholm 1610.
MESSENIUS, JOHANNES, *Specula*. Stockholm 1612.
MESSENIUS, JOHANNES, *Scondia illustrata*, XIII. Stockholm 1700–1705.
MIECHOW, MATHIAS, *Tractatus de duobus Sarmatiis*. Krakow 1517.
MIECHOW, MATHIAS, *Chronica Polonorum*. Krakow 1521.
MIECHOW, MATHIAS, "De Sarmatia Asiana atque Europaea." I: *Polonicae historiae corpus… ex biblioteca Ioan Pistorii*. Basel 1582, s. 97ff.
MÜNSTER, SEBASTIAN, *Cosmographia. Beschreibung aller Lender* … Basel 1544.
NAUCLERUS, JOHANNES, *Memorabilium omnis aetatis et omnium gentium chronici commentarii*. Tübingen 1516; Köln 1549.
OLAUS MAGNUS, *Historia de gentibus septentrionalibus*. Rom 1555.
OLAUS PETRI, *Om Werldenes största förwandlingar och Ålder*. Stockholm 1558.

OLAUS PETRI, *Svenska Chrönica*. (Scriptores rerum Svecicarum medii aevi, I.) Uppsala 1818.

OLAUS PETRI, *En Swensk Cröneka*. Inledning Jöran Sahlgren. (*Samlade skrifter*, IV.) Uppsala 1917.

OTTO, EPISCOPUS FRISINGENSIS, *Chronicon, sive rerum ab orbe condito ad sua usque tempora gestarum libri octo*. Basel 1569.

PALMERIUS = *Eusebii Caesariensis episcopi Chronicon, id est temporum breviarium incoepit feliciter: Quem Hieronymus praesbiter divino eius ingenio Latinum facere curavit et usque in Valentem Caesarem Romano adiecit Eloquio. Quem et Prosper, deinde Matheus Palmerius, qui ea quae consecuta sunt adiicere curavere*. (Venedig) 1483.

PAULO EMILIO DA VERONA (PAULUS AEMILIUS VERONENSIS), *De rebus gestis Francorum lib. X*. Paris 1566.

PAULUS DIACONUS, *De origine et gestis Regum Langobardorum libri VI*. [Paris] 1514.

PAULUS DIACONUS, *Langobardernas historia*. Översättning Helge Weimarck. Inledning och kommentar av Alvar Erikson. Uddevalla 1971.

PEROTTI, NICCOLÒ, *Cornucopia*. Venedig 1513.

PLINIUS D.Ä. = C. *Plynii* [sic] *Secundi Naturae* [sic] *Historiarum libri XXXVII e castigationibus Hermolai Barbari quam emendatissime editi*. Hagenau 1518.

POMPONIUS LAETUS, *Romanae historiae compendium ab interitu Gordiani iunioris usque ad Iustinum III*. Venedig 1459.

PROKOPIOS, *Procopius Latinus = Procopii Caesariensis de rebus Gothorum, Persarum ac Vandalorum libri VII* … Basel 1531.

PROKOPIOS (PROCOPIUS), *Bella I–IV*. Red. Jakob Haury. Leipzig 1963.

PROKOPIOS (PROKOP), *Gotenkriege*. Red. Otto Veh. München 1966.

Prosaiska krönikan. Se G. E. Klemming (utg.), *Småstycken på fornsvenska*. Stockholm 1868–1881.

PROSPER TIRO, *Chronicon*. (MGH, Auctores antiquissimi, Chronica minora, IX.) Frankfurt am Main 1892.

PTOLEMAEUS, *Syntaxis mathematica*, I–II. Ed. J. L. Heiberg. (Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana.) Leipzig 1898–1903.

PTOLEMAIOS, … *Almagestum* … *Latina donatum lingua*. Venedig 1528.

PTOLEMAIOS, *Claudii Ptolemaii Geographia*. Red. Car. Müllerus. I:1–2. Paris. 1883, 1901.

PTOLEMAIOS, *Die Geographie des Ptolemaeus*. Text und Untersuchung Otto Cuntz. Berlin. 1923.

RODERICUS SANCTIUS (RODRIGO SANCHEZ), ”Historiae Hispaniae partes quatuor.” I: *Rerum Hispanicarum scriptores aliquot* …” Frankfurt 1579, s. 290ff.

RODERICUS TOLETANUS, ”Ostrogothorum historia.” I: *Rerum Hispanicarum scriptores aliquot* …, Frankfurt 1579, s. 135ff.

RODERICUS TOLETANUS, ”De rebus Hispaniae.” I: *Rerum Hispanicarum scriptores aliquot* …, Frankfurt 1579, s. 148ff.

RUDBECK, OLOF, *Atland eller Manhem*. I–IV. Uppsala 1679–1702.

SAAVEDRA FAJARDO, DIEGO DE, *Corona gótica, castellana y austriaca* (1646). (BAE 25.) Madrid 1853, s. 269ff.

SABELLICO, MARCO ANTONIO, *Enneades sive Rhapsodia Historiarum*. I–II. Venedig 1498–1504.

SAXO GRAMMATICUS, *Danorum Regum Heroumque Historiae … a Saxone Grammatico … abhinc supra trecentos annos conscriptae et nunc primum … impressae*. Red. Christierni Petri (Christian Pedersen). Paris 1514.

SAXO GRAMMATICUS, *Gesta Danorum primum a C. Knabe & P. Herrmann recensita recognoverunt et ediderunt J. Olrik & H. Raeder*. I. Köpenhamn 1931.

SAXO GRAMMATICUS, *Gesta Danorum. The History of the Danes*. Red. Karsten Friis-Jensen. 1–2. Oxford 2014–2015.

SCALIGER, JOSEPH, *Opus de emendatione temporum*. Paris 1583.

SCALIGER, JOSEPH, *Opus de emendatione temporum: Hac postrema editione, ex Auctoris ipsius manuscripto emendatius, magnaque accessione auctius …* Genève 1629.

SFSS = *Skrifter utgivna av Svenska fornskriftsällskapet*.

SRS = *Scriptores Rerum Svecicarum*. Utg. E. M. Fant, E. G. Geijer, J. H. Schröder och Cl. Annerstedt. I–III. Stockholm 1818–1876.

SIGEBERTUS GEMBLACENSIS (DE GEMBLOUX), *Chronicon sive Chronographia*. Red. L. C. Bethmann. (MGH, Scriptores, VI.) Frankfurt am Main 1944.

SNORRE STURLUSON, *Nordiska kungasagor*, II. *Olav den heliges saga*. Översättning Karl G. Johansson. Stockholm 1992.

SNORRE STURLUSON (SNORRI STURLUSON), *Histoire des rois de Norvège. Heimskringla, I. Des origines mythiques de la dynastie à la bataille de Svold*. Översättning och kommentar François-Xavier Dillmann. Paris 2000.

STEPHANUS BYZANTINUS, *De urbibus*. Venedig 1502.

STIERNHÖÖK, JOHAN, *De jure Sveonum Gothorumque vetusto*. Stockholm 1672. (Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning. Ser I:1. Faksimilutgåva, Uppsala 1962.)

STRABO[N], *Geographia: De situ orbis*. Venedig 1510.

TRITHEMIUS, JOHANNES, *Compendium … de origine regnum & gentis Francorum*. 1514.

Vadstenadiariet. Latinsk text med översättning och kommentar. Utg. Claes Gejrot. (Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia. Handlingar, 19). Stockholm 1996.

DE VALERA, DIEGO, *La Cronica de Hyspania*. Salamanca 1500.

VOLTERRANUS, RAPHAEL (RAFFAELO VOLTERRANO, RAFFAELO MAFFEI), *Commentariorum rerum urbanarum libri XXXVIII*. Rom 1506; Paris 1516; Basel 1530.

ZIEGLER, JACOB, *Quae intus continetur Syria, Palaestina …* Strassburg 1532.

ÖRNHIELM, CLAS, *Historiae Sveonum Gothorumque Ecclesiasticae libri qvator priores*. Stockholm 1689.

LITTERATUR EFTER 1800

ADAM AV BREMEN, *Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar*. Översättning Emanuel Svenberg. (Skrifter utgivna av Samfundet Pro fide et Christianismo, 6.) Stockholm 1984.

AHLENIUS, KARL, *Olaus Magnus och hans framställning av Nordens geografi*. Stockholm 1895.

ANDERSSON, INGVAR, *Källstudier till Sveriges historia 1230–1436. Inhemska berättande källor jämte Libellus Magnipolensis.* Diss. Lund 1928.

ANTTILA, TERO, *The Power of Antiquity. The Hyperborean Research tradition in Early Modern Swedish Research on National Antiquity.* (Acta Universitatis Ouluensis. B. Humaniora 125.) Oulu 2014.

ASCHERSON, NEAL, *Svarta havet*. Stockholm 1999.

ASZTALOS, MONICA, ”Johannes Magnus, Dreamer and Visionary”, *Humanistica Lovaniensia. Journal of Neo-Latin studies*, 1993, 42.

BALZAMO, ELENA, *Den osynlige ärekbiskopen. Essäer om Olaus Magnus*. Stockholm 2015.

BERGH, BIRGER, *Heliga Birgitta. Åttabarnsmor och profet*. Lund 2002.

Bernströms Bestiarium. En djurens nordiska kulturhistoria. Red. Henrik Otterberg. Stockholm 2008.

BICKERMAN, E. J., *Chronology of the Ancient World*. London 1968.

BJORVAND, HARALD & LINDEMAN, FREDRIK OTTO, *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. Rev. utg. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning.) Oslo 2007.

BOIA, LUCIAN, *History and Myth in Romanian Consciousness*. Budapest 2001.

BOLIN, STURE, ”Om Nordens äldsta historieforskning. Studier över dess metodik och källvärde.” *Lunds universitets årsskrift*, N. F. 1931, 1:27, 3.

BUCHWALD, JED Z. & FEINGOLD, MORDECHAI, *Newton and the Origin of Civilization*. Princeton 2013.

BUSCHBELL, GOTTFRIED, *Briefe von Johannes und Olaus Magnus*. (Historiska handlingar 28:3). Stockholm 1932.

The Cambridge Companion to Bede. Red. Scott DeGregorio. Cambridge 2010.

COCHRANE, ERIC, *Historians and Historiography in the Italian Renaissance*. Chicago 1981.

COLLIJN, ISAK, *Sveriges bibliografi intill år 1600*. I–II. Uppsala 1927–1931.

CORDES, GÜNTER, *Die Quellen der Exegesis Germaniae des Franciscus Irenicus und sein Germanenbegriff*. Diss. Marburg 1966.

CZAIKA, OTFRIED, *Sveno Jacobi. Boksamlaren, biskopen, teologen*. (Acta Bibliothecae Regiae Stockholmiensis 82; Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie 72.) Stockholm 2013.

DECLERCQ, GEORGES, *ANNO DOMINI. The Origins of the Christian Era*. Turnhout 2000.

Dictionary of the Middle Ages. Red. Joseph R. Strayer. New York 1988.

Dictionary of World Biography, II. The Middle Ages. 1998–.

Diplomatarium Suecanum. Se *Svenskt diplomatarium*.

ELIADE, MIRCEA, *De Zalmoxis à Gengis-Khan. Études comparatives sur les religions et le folklore de la Dacie et de l'Europe Oriental*. Paris 1970.

Erik den helige. Historia. Kult. Reliker. Red. Bengt Thordeman. Stockholm 1954.

FEIST, SIGMUND, *Vergleichendes Wörterbuch der Gotischen Sprache. Mit Einschluss des Krimgotischen und sonstiger zerstreuter Überreste des Gotischen*. 3 utg. Leiden 1939.

FERM, OLLE, ”Vilken historia läste man i medeltidens Europa?” I: Kerstin Abukhanfusa, Jan Brunius & Solbritt Benneth (red.), *Helgerånet (Sverige och europeisk lärdom)*. Stockholm 1993, s. 168–177.

FERM, OLLE, "När och för vem skrev Ericus Olai sin Chronica regni Gothorum?", *Lychnos*, 1993, s. 151–167.

FERM, OLLE, *Olaus Petri och Heliga Birgitta. Synpunkter på ett nytt sätt att skriva historia i 1500-talets Sverige*. (Runica et Mediaevalia.) Stockholm 2007.

FERM, OLLE, *Kung Magnus och hans smädenamn Smek. Historien om en faktoid, dess ursprung, akademiska lansering och spridning*. (Runica et Mediaevalia. Opuscula 13.) Stockholm 2009.

FRENZEL, ELIZABETH, *Motive der Weltliteratur*. 3 utg. Stuttgart 1983.

FRENZEL, ELIZABETH, *Stoffe der Weltliteratur*. 6 utg. Stuttgart 1983.

FRÄNGSMYR, TORE, *Geologi och skapelsetro. Föreställningar om jordens historia från Hiärne till Bergman*. (Lychnos bibliotek 26.) Stockholm 1969.

FÖRSTEMANN, ERNST, *Altdeutsches Namenbuch*. Bonn 1900.

GAHRN, LARS, *Sveariket i källor och historieskrivning*. (Meddelanden från Historiska institutionen vid Göteborgs universitet nr 36.) Göteborg 1988.

GRAFTON, ANTHONY, "Invention of Traditions and Traditions of Invention in Renaissance Europe." I: Grafton, Anthony & Blair, Ann (red.), *The Transmission of Culture in Early Modern Europe*. Philadelphia 1990, s. 8–38.

GRAFTON, ANTHONY, *Joseph Scaliger. A Study in the History of Classical Scholarship*. II. *Historical Chronology*. Oxford 1993.

GRAFTON, ANTHONY, *Defenders of the Text. The Traditions of Scholarship in the Age of Science, 1450–1800*. Cambridge, MA 1994.

GRAFTON, ANTHONY, *What was history?* Cambridge 2007.

GRAFTON, ANTHONY, *Worlds made by words*. Cambridge, MA 2009.

GRAFTON, ANTHONY & BLAIR, ANN (red.), *The Transmission of Culture in Early Modern Europe*. Philadelphia 1990.

GRAPE, HJALMAR, *Det litterära antik- och medeltidsarvet i Olaus Magnus patriotism*. Stockholm 1949.

GROTEFEND, H., *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, I. *Glossar und Tafeln*. Hannover 1891.

GROTEFEND, H., *Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*. Utg. O. Grotefend. 9 utg. Hannover 1948.

GRUMEL, V., *La chronologie*. (Bibliothèque byzantine. Traité d'études bysantines, I.) Paris 1958.

GUSTAFSSON, LARS, *Virtus politica. Politisk etik och nationellt svärmeri i den tidigare stormaktstidens litteratur*. (Lychnos bibliotek 15.) Uppsala 1956.

HABER, FRANCIS C., *The Age of the World. Moses to Darwin*. Baltimore 1959.

HAGLUND, J. & SVENNUNG J., "Johannes Magnus och Miechovitas brevväxling om goternas ursprung", *Kyrkohistorisk årsskrift*, 1949.

HAGNELL, KARIN, *Sturekrönikan 1452–1496. Studier över en rimkrönikas tillkomst och sanningsvärde*. Lund 1941.

Handbuch zur Geschichte der Juden in Europa. Utg. Elke-Vera Kotowski, Julius H. Schoeps & Hiltrud Wallenborn. I. *Länder und Regionen*. Darmstadt 2001.

HARRISON, DICK, *Jarlens sekel. En berättelse om 1200-talets Sverige*. Stockholm 2002.

HARRISON, DICK, *Karl Knutsson. En biografi*. Lund 2002b.

HASSELBERG, GÖSTA, *Studier rörande Visby stadslag och dess källor*. Uppsala 1953.

HAZARD, PAUL, *La crise de la conscience européenne*. Paris 1935.
HEATHER, PETER, *The Goths*. Cambridge, MA 1996.
HEIDERMANNS, FRANK, *Etymologisches Wörterbuch der germanischen Primäradjektive*. Berlin 1993.
HELANDER, HANS, *Neo-Latin Literature in Sweden in the Period 1620–1720. Stylistics, Vocabulary and Characteristic Ideas*. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Latina Upsaliensia 29.) Uppsala 2004.
HELANDER, HANS, "On Clas Örnhielm's Historia Sveonum Gothorumque ecclesiastica (1689)." I: Per Cullhed m.fl. (utg.), *I lag med böcker. Festskrift till Ulf Göransson*. (Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis 46.) Uppsala 2012, s. 165–176.
HELLQUIST, ELOF, *Svensk etymologisk ordbok*. 3. uppl. I–II. Lund 1966.
HERRMANN, P., *Erläuterungen zu den ersten neun Büchern der dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus*. Leipzig 1922.
HILLGARTH, J. N., *The Visigoths in History and Legend*. (Pontifical Institute of Mediaeval Studies.) Toronto 2009.
IANITZI, GARY, "Leonardo Bruni and the Uses of the Past." I: *Writing History in Renaissance Italy*. Cambridge, MA 2012, s. 278ff.
ISBE = *International Standard Bible Encyclopaedia*. Red. Geoffrey W. Bromiley m.fl. Grand Rapids 1979–1988.
JOHANNESSON, KURT, *I polstjärnans tecken. Studier i svensk barock*. (Lychnos bibliotek 24.) Stockholm 1968.
JOHANNESSON, KURT, "Retorik och propaganda vid det äldre Vasahovet", *Lychnos*, 1969–1970.
JOHANNESSON, KURT, "Renässansens latinpoesi. Studier kring Henricus Mollerus." I: *Vetenskapens träd. Studier tillägnade Sten Lindroth …* Red. Gunnar Eriksson, Tore Frängsmyr & Magnus von Platen. Stockholm 1974, s. 68–70.
JOHANNESSON, KURT, *Saxo Grammaticus. Komposition och världsbild i Gesta Danorum*. Uppsala 1978.
JOHANNESSON, KURT, *Gotisk renässans. Johannes och Olaus Magnus som politiker och historiker*. Uppsala 1982.
JOHANNESSON, KURT, "Engelbrekt och upprorens retorik", *Artes*, 1985, 2.
JOHANNESSON, KURT, "The Goths as Vision and Propaganda in Swedish History." I: Carlo Santini (red.), *I fratelli Giovanni e Olao Magno. Opera e cultura tra due mondi*. (Atti del Convegno Internazionale Roma.) Rom 1999, s. 157–166.
JOHANNESSON, KURT, *Svensk retorik från medeltiden till våra dagar*. Stockholm 2005.
JOHNSON, JAMES WILLIAM, "Chronological Writing. Its Concept and Development.", *History and Theory*, 1962, 2, s. 124–145.
KELLEY, DONALD R., *Faces of History. Historical Inquiry from Herodotus to Herder*. New Haven 1998.
KLEMMING, G.E. (utg.), *Svenska Medeltidens rim-krönikor*. I–III. Stockholm 1865–1868.
KLEMMING, G.E. (utg.), *Småstycken på fornsvenska*. Stockholm 1868–1881.
KLEMPT, ADALBERT, *Die Säkularisierung der universalhistorischen Auffassung. Zum Wandel des Geschichtsdenken im 16. Und 18. Jahrhundert*. (Göttinger Bausteine zur Geschichtswissenschaft 319.) Berlin 1960.
KLFNM = *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. I–XXII. Malmö 1956–1978.

KNÖS, BÖRJE, ”La légende de Bélisaire dans les pays grecs.” *Eranos*, 1960, 58, s. 237–280.

KOLBERG, JOSEPH, *Aus dem Briefwechsel der Erzbischöfe Johann und Olaus Magnus von Uppsala mit Bischof Johannes Dantiscus von Kulm und Ermland.* (Verzeichnis der Vorlesungen an der Königlichen Akademie zu Braunsberg im Sommer-Semester 1915.) Braunsberg 1915.

LARSSON, BRITA, *Johannes Magnus' Latin Letters. A Critical Edition with Introduction and Commentary.* (Studia Graeca et Latina Lundensia 3.) Lund 1992.

LARSSON, LARS-OLOF, *Kalmarunionens tid. Från drottning Margareta till Kristian II.* Stockholm 1997.

LARSSON, LARS-OLOF, *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?* Stockholm 2005.

LEHMANN, WINFRED P., *A Gothic Etymological Dictionary.* Leiden 1986.

Lexikon des Mittelalters. I–IX. München & Zürich 1980–1999.

LIDELL, HILDING, *Studier i Johannes Messenius dramer.* Uppsala 1935.

LINDBERG, STEN G., ”Two grolieresque Swedish bindings with English connexions.” *The Book Collector*, spring 1975.

LINDGREN, JOHN & GENTZ, LAURITZ, *Läkemedelnamn. Ordförklaring och historik* I–II. Lund 1927–1946.

LINDROTH, STEN, *Svensk lärdomshistoria*, I–II. Stockholm 1975.

LINNELL, BJÖRN & LÖFGREN, MIKAEL (red.), *Svenska krusbär. En historiebok om Sverige och svenskar.* Falun 1995.

LINTON, OLOF, ”Skapelsens år, månad och dag.” *Lychnos*, 1937, s. 271–312.

LJUSTROV, MIKHAIL, ”Swedish Historical Works in Eighteenth-Century Russian Translations. A Bibliography.” I: *Sjuttonhundratal. Nordic Yearbook for Eighteenth-Century Studies.* (Sällskapet för 1700-talsstudier.) Uppsala 2011, s. 246.

LÖW, GUSTAV, *Sveriges forntid i svensk historiografi*, I. Uppsala 1908.

MAZZOCCO, ANGELO & LAUREYS, MARC (red.), *A New Sense of the Past. The Scholarship of Biondo Flavio (1392–1463).* (Supplementa Humanistica Lovaniensia XXXIX.) Leuven 2016.

MIGNE = *Patrologiae cursus completus. Series Latina.* Paris 1844–1864.

MORRIS, BRIDGET, *St Birgitta of Sweden.* (Studies in Medieval Mysticism. Vol. 1.) Woodbridge 1999.

MUNCH, P. A., ”Kilderne til Sveriges Historie i den förkristlige Tid.” *Annaler for nordisk oldkyndighet og historie.* (Det kongelige nordiska oldskrift-selskab.) Köpenhamn 1850.

NEVÉUS, CLARA, ”Olaus Magnus Carta Marina. De heraldiska elementen.” *Arkivvetenskapliga studier. Samling 6.* Uppsala 1987, s. 299–308.

NEVILLE, KRISTOFFER, ”Gothicism and Early Modern Historical Ethnography”, *Journal of the History of Ideas*, 2009, 70:2, s. 213ff.

NILSSON, ASTRID, ”Godtrogen och omgiven av dåliga rådgivare. Magnus Eriksson och heliga Birgitta i *Johannes Magnus Historia de omnibus Gothorum Sueonumque regibus.*” I: *Latinet i tiden. En festskrift till Hans Aili.* Red. Elin Andersson, Erika Kihlman & Maria Plaza. (Studia Latina Stockholmiensia 60. Acta Universitatis Stockholmiensis.) Stockholm 2014, s. 237–250.

NILSSON, ASTRID, *Johannes Magnus and the Composition of Truth.* (Studia Graeca et Latina Lundensia 21.) Lund 2016.

NORDQVIST, MARGARETHA, *A Struggle for the Reader: Late-medieval Swedish rhyme chronicles as ideological expressions.* Stockholm 2015.

NORDSTRÖM, JOHAN, *De yverbornes ö. Sextonhundratalsstudier.* Stockholm 1934.

NORDSTRÖM, JOHAN, ”Historieromantik och politik under Gustav Adolfs tid”, *Lychnos,* 1937.

NORDSTRÖM, JOHAN, ”Goter och spanjorer. Till den spanska goticismens historia, I.” *Lychnos,* 1944–1945, s. 257–289.

NORDSTRÖM, JOHAN, ”Goter och spanjorer. Till den spanska goticismens historia, II.” *Lychnos,* 1971–1972, s. 171–178.

NORDSTRÖM, JOHAN, *Johannes Magnus och den götiska romantiken. Akademiska föreläsningar 1929.* (Utg. Michaelisgillet.) Stockholm 1975.

Norsk ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. Red. Oddrun Grönvik m.fl. Oslo 2013.

NYRIN-HEUMAN, ELLA, *Källkritiska, textkritiska och språkliga studier till Ericus Olai* Chronica Gothorum. Lund 1944.

OBRIST, BARBARA, ”The Swedish Visionary. Saint Bridget.” I: Katharina M. Wilson (red.), *Medieval Women Writers.* Manchester 1984, s. 227–251.

OLAUS MAGNUS, *Historia om de nordiska folken i svensk översättning.* (Utg. Michaelisgillet.) Uppsala 1909–1925. Med kommentar och efterskrift av John Granlund, 1951.

OLAUS MAGNUS, *Description of the Northern Peoples.* Red. Peter Foote. I–III. (Hakluyt Society.) London 1996–1998.

OLAUS MAGNUS, *Historia om de nordiska folken.* Hedemora 2010.

OTTO, A., *Die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Römer.* Hildesheim 1962.

PETTERSSON, DANIEL, ”From Prose to Poetry. A study of two neo-Latin poets’ verse summaries of Johannes Magnus’ Gothorum Sveonumque Historia with critical editions, translations and commentaries.” Stockholms universitet, Romanska och klassiska institutionen. Magisteruppsats i latin, 2014. (Opublicerad).

PHELPSTEAD, CARL, *A History of Norway and the Passion and Miracles of the Blessed Óláfr.* (Viking Society for Northern Studies, University College.) London 2001.

PLRE = *Prosopography of the Later Roman Empire.* Red. J. R. Martindale. 1–3. Cambridge 1971–1992.

POKORNY, JULIUS, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch,* I. Bern & München 1959.

POLI, DIEGO, ”La genesi dei popoli e le affinita fra i vocaboli: Un tema umanistico in Giovanni e Olao Magno.” I: Carlo Santini (red.), *I fratelli Giovanni e Olao Magno. Opera e cultura tra due mondi.* (Atti del Convegno Internazionale Roma.) Rom 1999, s. 245–259.

Reallexikon für Antike und Christentum. Utg. Theodor Klauser. Stuttgart 1950–.

REICHERT, HERMANN, *Lexikon der altgermanischen Namen,* I. *Text.* (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Schriftenreihe der Kommission für Altgermanistik. *Thesaurus Paleogermanicus.* I.) Wien 1987.

ROLLE, RENATE, *Die Welt der Skythen.* München 1991.

ROSENBERG, DANIEL & GRAFTON, ANTHONY, *Cartographies of Time*. New York 2010.

ROSSI, PAULO, *The Dark Abyss of Time. The History of the Earth and the History of Nations from Hooke to Vico*. Chicago & London 1984. (Originalets titel *I segni del tempo*. Milano 1979).

RUDBECK, OLOF, *Atland eller Manhem. Olaus Rudbecks Atlantica*. Utg. Axel Nelson. I. Uppsala 1937.

RUGGERINI, MARIA ELENA, "Gli idoli del tempio di Uppsala: Tradizione ed ermenutica in Johannes e Olaus Magnus." I: Carlo Santini (red.), *I fratelli Giovanni e Olao Magno. Opera e cultura tra due mondi*. (Atti del Convegno Internazionale Roma.) Rom 1999, s. 261–307.

SANTINI, CARLO (red.), *I fratelli Giovanni e Olao Magno. Opera e cultura tra due mondi*. (Atti del Convegno Internazionale Roma.) Rom 1999.

SBL = *Svenskt biografiskt lexikon*. 1–. Stockholm 1917–.

SCHMID, TONI, *Den helige Sigfrid*. Diss. Lund 1931.

SCHMIDT-VOGES, INKE, *De antiqua claritate et clara antiquitate Gothorum. Gotizismus als Identitätsmodell im frühneuzeitlichen Schweden*. Frankfurt 2004.

SCHÜCK, HENRIK, *Messenius: Några blad ur Vasatidens kulturhistoria*. Stockholm 1920.

SCHÖNFELD, M., *Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen*. Heidelberg 1911.

SEIBICKE, WILFRIED, *Historisches deutsches Vornamenbuch*, I. Berlin 1996.

SKAFTE JENSEN, MINNA (red.), *Homer gennem tiden. Historie eller fiktion*. (Studier fra sprog- och oldtidsforskning, 330.) Köpenhamn 1997.

STOBAEUS, PER, *Hans Brask. En senmedeltida biskop och hans tankevärld*. Skellefteå 2009.

STOBAEUS, PER, *Från biskop Brasks tid*. Skellefteå 2010.

STÅHLE, CARL IVAR, *Vers och språk i Vasatidens och Stormaktstidens svenska diktning*. Stockholm 1975.

SVENNUNG, JOSEF, *Belt und baltisch: ostseeische Namenstudien mit besonderer Rücksicht auf Adam von Bremen*. (Upsala universitets årsskrift 1953:4.) Uppsala 1953.

SVENNUNG, JOSEF, *Zur Geschichte des Gothicismus*. (Skrifter utgivna av Kungliga Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. 44:2 B.) Stockholm 1967.

SVENNUNG, JOSEF, *Skandinavien bei Plinius und Ptolemaios. Kritisch-exegetische Forschungen zu den ältesten nordischen Sprachdenkmälern*. (Skrifter utgivna av K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Acta Societatis Literarum Humaniorum Regiae Upsaliensis 45.) Uppsala 1974.

Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok. Stockholm 1942–1955.

Svenskt diplomatarium. Utg. av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien och Riksarkivet. IV. Åren 1387–1340, 1–2. Stockholm 1853–1856.

TOULMIN, STEPHEN & GOODFIELD, JUNE, *Människan upptäcker tiden. Utvecklingstankens historia*. Lund 1975.

TPMA = *Thesaurus proverbiorum medii aevi*, 1–13. Berlin 1995–2002.

TROEDSSON, INGRID m.fl., *Striden i Gestilren 1210. Varför? Vad hände? Och sen då?* Enköping 2009.

WAGNER, NORBERT, *Getica. Untersuchungen zum Leben des Jordanes und zur frühen Geschichte der Gothen*. Berlin 1967.

WALLIS, FAITH, "Bede and Science." I: *The Cambridge Companion to Bede*. Red. Scott DeGregorio. Cambridge 2010, s. 113–126.

WESTIN, G. T., *Historieskrivaren Olaus Petri. Svenska krönikans källor och krönikeförfattarens metod*. Lund 1946.

WESTMAN, KNUT B., "Erik den helige och hans tid." I: *Erik den helige. Historia. Kult. Reliker.* Red. Bengt Thordeman. Stockholm 1954, s. 1–108.

WIESELGREN, H., "Reconditi Labores." *Samlaren*, 1890, 11, s, 36.

WIFSTRAND SCHIEBE, MARIANNE, *Annius von Viterbo und die schwedische Historiographie des 16. und 17. Jahrhunderts*. (Skrifter utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala, 48.) Stockholm 1992.

WOLFRAM, HERWIG, *Die Goten. Von den Anfängen biz zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Biographie*. 3 utg. München 1990.

WRETÖ, TORE, *Kampen om det medeltida Italien. Kejsare och påvar 313–1313*. Stockholm 2012.

VRIES, JAN DE, *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. 2 utg. Leiden 1962.

ÅGREN, HENRIK, *Erik den helige – landsfader eller beläte? En rikspatrons öde i svensk historieskrivning från reformationen till och med upplysningen*. Lund 2012.

1 Boëthius, B., *Dalarnas bränsleskatter och Stora Kopparbergs bergsfrälse under äldre Vasatid*. 1957
2 Viljanti, A., *Gustav Vasas ryska krig 1554–1557*. 1–2 (The Russian War of Gustav Vasa 1554–1557). 1957
3 Axelson, S., *Sverige i dansk annalistik 900–1400*. 1956
4 Olofsson, S.I., *Efter Westfaliska freden. Sveriges yttre politik 1650–1654* (Nach dem Wästfälischen Frieden. Die Aussenpolitik Schwedens 1650–1654). 1957
5 Odén, B., *Kopparhandel och statsmonopol. Studier i svensk handelshistoria under senare 1500-talet* (Kupferhandel und Staatsmonopol. Studien in schwedischer Handelsgeschichte im späteren 16. Jahrhundert). 1960
6 Carlsson, G., *Från Erik Segersäll till Gustav Vasa. Undersökningar och rön* (Von Erik Segersäll bis Gustav Vasa. Untersuchungen und Ergebnisse). 1961
7 Fahlborg, B., *Sveriges yttre politik 1668–1672*. 1–2. 1961
8 Soom, A., *Der Baltische Getreidehandel im 17. Jahrhundert*. 1961
9 Steckzén, B., *Birkarlar och lappar. En studie i birkarleväsendets, lappbefolkningens och skinnhandelns historia*. 1964
10 *Gustavianska opinioner. Michael Anckarsvärds brev till Nathanael Gerhard Schulthén 1790–1808*. Med inledning och kommentarer utgivna av Mustelin, O., 1965
11 Klockars, B., *Birgitta och böckerna. En undersökning av den heliga Birgittas källor* (Sources of the writings of St. Bridget of Sweden). 1966
12 Ekwall, S., *Vår äldsta Birgittavita och dennas viktigaste varianter* (La plus ancienne vie de S:te Brigitte et ses deux variations les plus importantes). 1965
13 Ström, A., *Huvuddragen av Olof Håkanssons politiska verksamhet åren 1726–1743* (The political activities of Olof Håkansson, 1726–1743). 1967
14 Bachman, M.-L., *Studier i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens historia* (History of the Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities, 1837–1879). 1969
15 Soom, A., *Die Zunfthandwerker in Reval im siebzehnten Jahrhundert*. 1971
16 Klockars, B., *Birgitta och hennes värld*. 1971
17 Friedlaender, I., *Peringskölds Diplomatarium*. (Zusammenfassung) 1971. ISBN 91-7192-004-8
18 Lundberg, B., *Territoriell indelning och skatt i Uppland under medeltiden* (Territoriale Einteilung und Besteuerung in Uppland im Mittelalter). 1972. ISBN 91-7192-045-5
19 Arnell, S., *Bidrag till belysning av den baltiska fronten under det nordiska sjuårskriget 1563–1570*. 1977. ISBN 91-7402-033-1
20 Kumlien, K., *Historieskrivning och kungadöme i svensk medeltid*. 1979. ISBN 91-7402-094-3
21 Klockars, B., *I Nådens dal. Klosterfolk och andra c. 1440–1590*. 1979. ISBN 91-7402-079-X

22 Schück, H., *Engelbrektskrönikan. Tillkomsten och författaren*. 1994. ISBN 91-7402-245-8
23 Schück, H., *Rikets råd och män. Herredag och råd i Sverige 1280–1480*. 2005. ISBN 91-7402-352-7
24 Myrdal, J., *The Dovring Saga. A story of academic immigration*. 2010. ISBN 978-91-7402-395-4
25 Fritz, S., *Jennings & Finlay* på marknaden för öregrundsjärn *och besläktade studier i frihetstida storföretagande och storfinans*. 2010. ISBN 978-91-7402-396-1
26 Brunius, J. & Asker, B., Änkedrottning Hedvig *Eleonoras livgeding 1660–1719*. 2011. 978-91-7402-399-2
27 Odén, B., *Sture Bolin – historiker under andra världskriget*. 2011. 978-91-7402-402-9
28 Adamson, R., *Reformivriga tidningar och svårflörtad överhet: Stockholmspressen och den högre förvaltningen under 1820-talet*. 2014. 978-91-7402-418-0 (tryckt bok, Block A–C), 978-91-7402-419-7 (CD, Block A–E)
29 Matikkala, A. & Rosén, S. (ed.), *Perspectives on the Honours Systems. Proceedings of the Symposiums Swedish and Russian Orders 1700–2000 & The Honour of Diplomacy*. 2015. 978-91-7402-430-2
30 Sporrong, U. (red.), *Kyrkan i landskapet*. 2015. 978-91-7402-432-6
31 Björkvall, G., *Liturgical Sequences in Medieval Manuscript Fragments in the Swedish National Archives: Repertorial Investigation, Inventory and Reconstruction of the Sources*. 2015. 978-91-7402-433-3
32 Hinners, L., Olin, M. & Rossholm Lagerlöf, M. (ed.), *The Gallery of Charles XI at the Royal Palace of Stockholm – in Perspective*. 2016. 978-91-7402-442-5
33 Tollin, C., *Stockholm, Klara kloster och Kungsladugården*. 2017. ISBN 978-91-7402-453-1
34 Sandquist Öberg, C., *Senmedeltida textskatt i uppländska kyrkor. Samtliga bevarade språkband med kommentarer och analyser*. 2017. ISBN 978-91-7402-454-8
35 Johannes Magnus, *Goternas och svearnas historia*. Övers. och red. Kurt Johannesson & H. Helander. 2018. ISBN 978-91-7402-455-5. ISBN 978-91-7402-457-9 (vol. 1, översättning), ISBN 978-91-7402-458-6 (vol. 2, kommentar)
36 Lindberg, B., *Den akademiska läxan. Om föreläsningens historia*. 2017. ISBN 978-91-7402-459-3

UTGIVEN AV MICHAELISGILLET
OCH KUNGL. VITTERHETS HISTORIE
OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

